Wuvulu Manufau Fi'ugaia

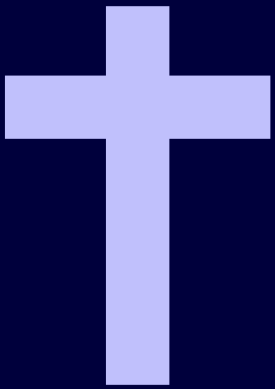

The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea

Wuvulu Manufau Fi'ugaia
The New Testament in the Wuvalu-Aua Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Wuvalu-Aua long Niugini

copyright © 2004 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Wuvalu-Aua

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.
You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-11-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files dated 31 Aug 2023
fa91fc57-dbb6-5be2-bed0-2ae5e341066c

Contents

Matthew 1
Mark 75
Luke 121
John 197
Acts 251
Romans 320
1 Corinthians 350
2 Corinthians 381
Galatians 400
Ephesians 410
Philippians 420
Colossians 428
1 Thessalonians 435
2 Thessalonians 442
1 Timothy 446
2 Timothy 455
Titus 461
Philemon 465
Hebrews 467
James 490
1 Peter 498
2 Peter 507
1 John 512
2 John 520
3 John 522
Jude 524
Revelation 527

MATTHEW

Warefa'aia

Feni rawani'a wareaa Matthew fi warewareaa mei Tela'ana Jesus, mei na fa'unainia mei Haidaa laloo fei rawarawa fi'ugaia, fei hesuwii fei Bu'u Apuna. Feni bu'u na u'u ba fei rawani'a warea abaa manumanuu ei Jew ua, ma'uaa minaa ei rama'a. Jesus na wanini, pudugufai, wadu'ai a'a fei manimania, na fatawa ma na asi'aa a'a fei ma'ea.

Jesus nado'o fa'asi'anaa fei bigi'ana yei Galilee ma nene, Jerusalem. Hia pa'aa feroia. Na feroinaa fei haparaiaa mei Haidaa ma ana na pa'i foraforana. Ei feroiana fi warewareaa haipani manumanu: a. fei u'uga pafoo fei maugeni (5-7), b. feroia a'a ei hefua ma helagui wagii fei bigi'aa ro'ou (10), c. warehanunuia wagii fei haparaia i pafea (13), d. ei feroia wagii fei mau nenegia (18), e. ei feroia wagii feni pedupeduu feni ano ma batanai fei haparaia ba i nomai (24-25).

Fei Wawapugee Jesus
(Luke 3:23-38)

1 Fei wa'afa'aiaa minaa fei wawapuge i nomai wagina Jesus
Christ, mei pai David, mei pai Abraham:

2 Abraham na fuainaa Isaac, mei amaa Jacob.
Jacob na fuainaa Judah mawe ei lofuna,
3 Judah na fuainaa Perez ma Zerah. Inaa lagua, Tamar.
Perez na fuainaa Hezron, mei amaa Ram.
4 Ram na fuainaa Amminadab.
Amminadab na fuainaa Nahshon.
Nahshon na fuainaa Salmon.
5 Salmon na fuainaa Boaz ma mei inaa Boaz, Rahab.
Boaz na fuainaa Obed ma mei inaa Obed, Ruth.
Obed na fuainaa Jesse
6 ma Jesse na fuainaa mei hapara David.

David na fuainaa Solomon. Mei inaa Solomon, hia do'o haroo Uriah.
7 Solomon na fuainaa Rehoboam.
Rehoboam na fuainaa Abijah.
Abijah na fuainaa Asa.
8 Asa na fuainaa Jehoshaphat.
Jehoshaphat na fuainaa Jehoram.
Jehoram na fuainaa Uzziah.
9 Uzziah na fuainaa Jotham.
Jotham na fuainaa Ahaz.

Ahaz na fuainaa Hezekiah.
10 Hezekiah na fuainaa Manasseh.
Manasseh na fuainaa Amon.
Amon na fuainaa Josiah.
11 Ma Josiah na fuainaa Jeconiah* mawe ei lofuna a'a fei au
rona suganaa ro'ou Babylon.

12 Nenee fei ro'aa suganaa ro'ou Babylon:
Jeconiah na fuainaa Shealtiel.
Shealtiel na fuainaa Zerubbabel.
13 Zerubbabel na fuainaa Abiud.
Abiud na fuainaa Eliakim.
Eliakim na fuainaa Azor.
14 Azor na fuainaa Zadok.
Zadok na fuainaa Akim.
Akim na fuainaa Eliud.
15 Eliud na fuainaa Eleazar.
Eleazar na fuainaa Matthan.
Matthan na fuainaa Jacob.
16 Ma Jacob na fuainaa Joseph mei haroo Mary, mei i
waninina Jesus, mei rona roroinia Christ.

17 Si'ei, puduu ei tawe watolaa Abraham ma David, hefua ma obao. Ina pa'i hefua ma obao watolaa David ma fei ba hefi'a na suganaa ro'ou Babylon ma hefua ma obao watolaa fei gutaa ro'ou i Babylon ma fei waniniaa mei Christ.†

Fei Waniniaa Jesus Christ
(Luke 2:1-7)

18 Fei waniniaa Jesus Christ na nomai ale'ei: mei inana Mary na tama'ai'au ba i lalainaa Joseph, ma'uaa ana lagutawe hainofipui ma na pa'idii iana a'a fei Spiriti Apuna.
19 Si'ei ba mei harona, Joseph, hia hemea wanewane rama'a, lomi na nunumiai ba i famamafaia pudaa rama'a, ina nara ba i fi'alagipa'ai a'ana.
20 Ma'uaa nenee fei naranarana fei, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'ana laloo mefina ma na ware, "Joseph, mena na'uu David, apuna ma'au ba o duginaa Mary humumu ale'ei haromu, uaa fei na toro laloo iana, pa'ana a'a fei Spiriti Apuna.
21 I waninina hemea baduu wawane ma onei roroinaa harana Jesus,‡ uaa i fatela'anaa ei rama'aa gufuna a'a ei hafelo'aa ro'ou."
22 Ei manumanu ei, pa'afina ba i fafa'uainaa tamanu mei Fasu nadii wareia a'a mei mamama'a:

---

* **1:11: 1:11** O, *Jehoiachin;* v. 12 anaa † **1:17: 1:17** O, *Messiah.* "Mei Christ" (warea Greek) ma "mei Messiah" (warea Hebrew), hanuu guapaloei ba "Mei rona ipinaa tabana pao." ‡ **1:21: 1:21** Fei hara *Jesus* (warea Greek) ana ale'ei fei hara *Joshua* (warea Hebrew). Hanuu guapaloei ba *mei Fasu fatela'anaa rama'a.*

23 “Mei nanao a'u'uanarai atawe dinaa a'a hemea wawane,
i pa'i iana ma i wanininaa hemea baduu wawane ma ro'aa
roroinia Immanuel”—hanuna ba “Mei Haidaa i a'a o'ou.”
24 I'a wera Joseph, ina bigi'aa tamanu mei alo'aloo mei Fasu
na ware ba inei bigi'ia. Ma ina noduginaa Mary humuna
ale'ei harona.
25 Ma'uaa lomi na hainofipui a'ana nopa'aloo fei ba na
wanini mei baduu wawane. Ma mei amana na roroinaa fei
harana ba Jesus.

2

Fei Noramiaa ei Ano'ano

1 A'a fei au haparaiaa Herod, Jesus na wanini yei Bethlehem
fawelei Judea. Nenee fei waniniana, ei ano'ano,* noramiaa
ro'ou pepei anaa halo, rona nomai Jerusalem
2 ma i'igai, “Amaia mei ina wanini ba haparaa ei Jew?
Hai'ouna fanunupa'aa fei pi'una pepei anaa halo† ma ba
hai'ou losuinia.”
3 I'a guainaa fei mei hapara Herod, hia ma minaa ei rama'aa
Jerusalem, ronamina naranara watauda.
4 I'a harofigupuinaa minaa ei famamoaa humuu mei
Haidaa mawe ei feroiaa law, na i'iginaa ro'odu ba i wanini
hitani mei Christ.‡
5 Rona ware, “Yei Bethlehem, i fawelei Judea, uaa sifeni,
feni ne'iaa mei mamama'a:
6 “ ‘Ma'uaa yoi, Bethlehem, yena malalaa Judea,
fa'ua ba onamina pusu'oroi ma'uaa, ana ona bauana a'a
ei bauaniaa Judah;
uaa, i a'amu iwe nomai hemea hapara
ma i oma'aa ei maroau, rama'aa Israel ale'ei hemea
oma'aa ei sipsipi.’ ”
7 Si'ei, Herod na haro'u'ugainaa ei ano'ano ma i'igifagiginaa
ro'ou fei pa'aa au ro'aa fanunupa'aa fei pi'u.
8 Ma ina ware, “Hamonei aunu ma labagifarawaninaa mei
baduu. Hamona labagipa'ia, mi warefanau ma ana u'aree
losuinia.” Ma ina alonaa ro'ou yei Bethlehem.
9 Ro'aa guaidigaa wareaa mei hapara, rona aunulao ma fei
pi'u, fei fanunupa'aa ro'ou pepei anaa halo,§ na nolao i ma'aa
ro'ou ma no'ulao fawelei i wagina mei baduu.
10 Ro'aa fanunupa'aa fei pi'u, ronamina ni'eni'e.
11 Ro'aa nopa'aloo fei humu, rona ma'apa'aa mei baduu
mawe mei inana Mary ma rona fa'unaa du'uu ro'ou ma

---

* **2:1: 2:1** ei rona pa'i apa'aa ro'ou † **2:2: 2:2** O, *fanunupa'ia ei na asi'aa fei pi'u.*
‡ **2:4: 2:4** O, *Messiah* § **2:9: 2:9** O, *fei fanunupa'aa ro'ou ei fi asi'aa*

losuinia. Si'ei, rona gigiaa ei pa ro'ou ma fania ei fanaa ro'ou—
ei gold ma ei manumanu dufaa ma hefi'adiai ranuu ei haihai
na dufa.
12 Ma si'ei ba rona apa'idigia laloo ei mefii ro'ou ba ronei'aa
hadiwe'ainaa a'a Herod, rona tonaa hepalodiai tala ma
hadiwe'idinaa gufuu ro'ou.

Ponipa'ainaa Egypt

13 Ro'aa aunudii, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa
a'a Joseph laloo fei mefi. Ina ware, "Asi'adugaa mei baduu
mawe mei inana ma ponipa'ainaa Egypt. Guta yena haw-
ina na warefa'aio, uaa Herod fi labaginaa mei baduu ba i
fo'afama'eia."
14 Si'ei, i nopoilao Joseph na asi'adugaa mei baduu ma mei
inana ma rona aununaa Egypt
15 ma ina guta yei nopa'aloo fei ma'eaa Herod. Ma si'ei,
napa'aa fa'uai tamanu inadii wareia mei Fasu a'a mei ma-
mama'a: "Una harofa'asi'anamii mei na'uu, baduu wawane,
yei Egypt."
16 I'a narapa'ia Herod ba rona sifi'ia ei ano'ano, namina
sibafafelo ma na faniwarea ba ronei fo'afama'eaa minaa ei
baduu wawane yei Bethlehem ma yei a'a ei gufu i malalana,
ei rona pa'i guai igisimasi mawe ei rotaa pa'i guai igisimasi,
ale'ei fei au i guainia a'a ei ano'ano.
17 Si'ei ba ei wareaa mamama'a Jeremiah napa'aa fa'uai:
18 "Rona guainaa hepalo lao yei Ramah,
ai'aiga ma baua faloloa'ia,
Rachel na aigaa ei na'una;
ma lomi na nunuminaa nemea ba i faloloa'inia,
uaa lomi rona oadiai."

Rona Hadiwe'idinaa Nazareth

19 I ma'edii Herod, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a
Joseph laloo fei mefi yei Egypt
20 ma na warenaa a'ana, "Asi'aa, dugaa mei baduu
mawe mei inana ma dinaa fei gufu Israel, uaa ei ba ro'aa
fo'afama'eaa mei baduu, rona ma'edii."
21 Si'ei, na asi'aa, dugaa mei baduu mawe mei inana ma
rona dinaa fei gufu Israel.
22 Ma'uaa i'a guainia ba Archelaus na tonaa fei haparaiaa
mei amana Herod yei Judea, ina ma'au ba i dinaa yei. Si'ei ba
laloo fei mefina na tonaa hefaa warefa'aia, na momo'ainaa
Galilee
23 ma naree guta laloo hefaa gufu, harana Nazareth. Si'ei,
nawe pa'aa fa'uai ei wareaa ei mamama'a: "Ro'awe ware ba
hia, hemea Nazareth."

3

John, mei Pudugufaia i Ra'a'augaa fei Tala
(Mark 1:1-8; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

1 A'a ei arewaa ei, John, mei Pudugufaia na nomai ma na u'u
yei Judea fawelei abaa wawawau rama'a
2 ma na ware, “Filoginaa naranaraa hamu'ou, uaa fei ha-
paraiaa mei Haidaa na rafi'i.”
3 Simeni, meni idii wareia mei mamama'a Isaiah:
“Fei lao hemea i haroharomai fawelei abaa wawawau rama'a,
‘Ra'a'augaa fei talaa mei Fasu,
fawanewaneaa ei talana.’ ”
4 Fei susuu John, bigi'aa ro'ou hugoo camel ma fei adii
walana, hudii manulelele. Ei hanana, teraupu ma musilao
podu.
5 Ei rama'a noramiaa ro'odu Jerusalem ma minaa ei gufu i
Judea ma fawelei Jordan, rona dinaa a'ana.
6 Rona warefania ei hafelo'aa ro'odu ma ina pudugufinaa
ro'odu laloo fei Ranu Jordan.
7 Ma'uaa i'a fanunupa'aa watauda Pharisee ma Sadducee
ba rona nomai fawelei ifi pudugufainaa ei rama'a, ina ware-
fanaa ro'ou, “Hamu'ou ena na'uu wa'awa'a! Hini mei i
warefa'aiaa hamu'ou ba hamonei ponipa'ai a'a fei au sibaa,
fei ba i nomai?
8 Ei maumau hamu'ou nei fama'aia ba hamona filogidigaa
naranaraa hamu'ou.
9 Apuna naranara ale'ei ba ‘amaa hai'ou, Abraham.’
U'ei warefanaa hamu'odu ba mei Haidaa na hawia ba i
fa'asi'afani na'uu Abraham a'a ei mugoo.
10 Fei poa na udedii wagii ei waraa ei haihai ma tamanu
haihai lomi na fuafarawani, i reresuminaa hafi.
11 “A pudugufinaa hamu'ou ranu* wagii fei filogiaa nara-
nara. Ma'uaa neneu, iwe nomai hemea na faufaudiai laraa
yau ma yau ana lomi na rawani ba a talaitonaa ei hafenaa
pinena. I pudugufinaa hamu'ou Spiriti Apuna fininaa hafi.
12 Fei nuenueina na udedii i panina ba i famama'aa fei e'eaa
nuenueina ma i tolafui'augaa ei wheat laloo fei ude'udee
ro'ou ma ei meme, i siminaa fei hafi lomi i peretoo.”

Fei Pudugufaiaa Jesus
(Mark 1:9-11; Luke 3:21, 22)

13 Jesus noranamai Galilee ma na dinaa yei Jordan ba nei
pudugufinia John.
14 Ma'uaa John ba i pauninia ma na ware, “Yoi nei pudugu-
finau. Tani o nomai a'au?”

---

* **3:11: 3:11** O, *laloo ranu*

15 Jesus na ware, “Agunei bigi'ia ale'eni e'eni. Ina
wanewane ba agua bigi'aa feni ba i fafa'uainaa ei di-
ware'augaa mei Haidaa.” Ma si'ei, John na ugainia.
16 I'a pudugufaidii Jesus, ina asi'aa laloo fei ranu ma ana ei
ua, na gigi fei gufu pafea ma ina fanunupa'aa fei Spiritii mei
Haidaa, fei maumauna ale'ei pune fi falorogio pafona.
17 Ma hepalo lao na harogio i gufu pafea ma na ware,
“Simeni, meni na'uu, meni una haguia ma unamina ni'eni'e
a'ana.”

4

Fei Manimaniaa Jesus
(Mark 1:12, 13; Luke 4:1-13)

1 I dii, fei Spiriti na noduginaa Jesus fawelei abaa wawawau
rama'a ba nei manimania mei hani'u.
2 Nenee fei i fabao laloo gunaroa pa'aniaa arewaa ma poi,
ina bao.
3 Mei manimania na nomai a'ana ma na ware, “Nabaa yoi
Na'uu mei Haidaa, ware a'a eni mugoo ba ronei filoginaa
faraa pidaua.”
4 Jesus na ware, “Rona ne'idigia ba: ‘Ei rama'a, lomi ro'aa
gutalao a'a ei faraa pidaua ua, ma'uaa a'a minaa ei warea
noranamai haba'umuu mei Haidaa.’ ”
5 I dii, mei hani'u na noduginaa hia a'a fei baua gufu na
apunai ma na fa'ufalarainia pafoo fei sidesidee fei humuu
mei Haidaa.
6 Ina ware, “Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, fapasinaa yoi pu.
Uaa rona ne'idigia:
“ ‘I ware a'a ei alo'alona
ba ronei hadumio
ma ro'aa poronaa yoi pafea a'a ei panii ro'odu
ba nepalo mugoo nei'aa bi'a'ainaa pinemu.’ ”
7 Jesus na warenaa a'ana, “Ana na ne'idii: ‘Apuna manima-
niaa mei Fasu, mei Haidaniamu.’ ”
8 I didiai, mei hani'u na noduginaa hia a'a hepalo tarea
maugeni ma fama'aia minaa ei gufuu ei hapara a'a feni ano
ma ei fananamaiaa ro'ou.
9 Ina ware, “Minaa e'eni a fanio nabaa o fa'unaa du'umu ma
losuinau.”
10 Jesus na warefania, “Faraua a'au, Satan! Uaa na ne'idii ba
‘Losuinaa mei Fasu, mei Haidaniamu ma biginenegi'uaia.’ ”
11 I dii, mei hani'u na di'ininia ma ei alo'alo, rona nomai
a'ana ma hadumia.

Jesus fipowe Fa'una'anaa fei U'uga
(Mark 1:14, 15; Luke 4:14, 15)

12 I'a guainia Jesus ba rona aunaa John humuu bobo'aia, na
hadiwe'inaa Galilee.

13 Na di'ininaa Nazareth ma aunu, reguta Capernaum, yei
papaa fei ranu fawelei Zebulun ma Naphtali—
14 ba i fafa'uainaa ei idii wareia mei mamama'a Isaiah:
15 “Fei malalaa Zebulun ma fei malalaa Naphtali,
fei tala dinaa agi i papaa Jordan
ma fei gufu Galilee, fei gufuu ei Gentile—
16 ei rama'a rona guta laloo fei roromaa,
rona fanunupa'aa hepalo baua we'ai;
ma a'a ei rona guta i malalaa fei hanunuu fei ma'ea,
fei we'ai na arewa.”
17 A'a fei au fei ma nolao, Jesus nawe u'u'u, “Filoginaa
naranaraa hamu'ou, uaa fei haparaiaa mei Haidaa na rafi'i.”

Fei Harofana ei Rawarawa Otalai Nenera
(Mark 1:16-20; Luke 5:1-11)

18 Ei fi talailao piyee Agii Galilee, Jesus na fanunupa'aa
laguei filofui, Simon, mei rona roroinia Peter ma mei lofuna
Andrew. Lagu'ei sumai lepo laloo fei agi, uaa lagua dia'agi.
19 Na ware Jesus, “Nomai. Nenerau ma a feroinaa hamugua
tonaa rama'a ale'ei hamuna'o to nia.”
20 Ana ei ua, lagunadii augaa ei lepoo lagua ma nenegia.
21 I'a nodilao, na fanunupa'aa helaguidiai filofui, James ma
John. Lagua, na'uu Zebedee. Lagua laloo fei wa a'a mei amaa
lagua Zebedee ma lagu'ei hinu'aa ei lepoo lagua. Jesus na
harofaa lagua
22 ma ana ei ua, laguna di'ininaa fei wa mawe mei amaa
lagua ma nenegia.

Jesus na Farawaninaa ei Funua
(Luke 6:17-19)

23 Jesus na tatalai yei Galilee ma feroi laloo ei synagogue
ro'ou, na u'ugaa fei rawani'a warea wagii fei haparaia ma
na fapedugaa minaa ei mau funua ma ei hafelo'aa unuu ei
rama'a.
24 Fei u'ugana namina talaipedunaa Syria ma ei rama'a,
rona duginamii a'ana minaa ei rona funu a'a watauda mau
funua, ei naminapa'aa fi'i unuu ro'ou, ei rona wadu'aa ro'ou
ei pigea, ei rona'o memeroi mawe ei na ma'e unuu ro'ou ma
ina farawaninaa ro'ou.
25 Hefi'a baua gupuu rama'a, noramiaa ro'ou, Galilee, De-
capolis,* Jerusalem, Judea ma ei gufu fipepei Jordan, rona
nenegia.

5

Jesus na U'u Pafoo fei Maugeni

---

* **4:25: 4:25** Hanuna warea Greek ba *Hefua Gufu*

1 I'a fanunupa'aa ei gupuu rama'a, na fanenaa pafoo fei
maugeni ma na guta. Ei otalai nenerana, rona nomai a'ana
2 ma ina'aa feroinaa ro'ou ma na ware:

Fei Pa'aa Ni'eni'ea
(Luke 6:20-23)

3 "Ni'eni'ea a'a ei rona fapapanai a'a mei Haidaa,
uaa fei haparaia pafea, manumanuu ro'ou.
4 Ni'eni'ea a'a ei ronapa'aa faloloa'i,
uaa i pa'i nemea ba i farawaninaa ei naranaraa ro'ou.
5 Ni'eni'ea a'a ei rona fafafauaa naranaraa ro'ou,
uaa ro'awe tonaa fei malagufu.
6 Ni'eni'ea a'a ei rona bao ma sigigi wagii ei wanewaneaa manumanu,
uaa ro'awe magu.
7 Ni'eni'ea a'a ei rona faloloa'inaa hefi'a,
uaa nemea iwe faloloa'inaa ro'ou.
8 Ni'eni'ea a'a ei na fafa'arai ei naranaraa ro'ou,
uaa ro'aa fanunupa'aa mei Haidaa.
9 Ni'eni'ea a'a ei rona'o fapedugaa fisibaiaa hefi'a,
uaa nemeadiai iwe roroinaa ro'ou na'uu mei Haidaa.
10 Ni'eni'ea a'a ei rona to fi'ia wagii ei manumanu na wanewane,
uaa fei haparaia pafea, manumanuu ro'ou.
11 "Ni'eni'ea a'a hamu'ou nabaa ena rama'a, rona ware-
fafeloaa hamu'ou, haperararaiaa hamu'ou ma warefasifi ba
hamona bigi'aa ei maumau hafelo ma rona bigi'aa ei manu-
manu ei a'a hamu'ou, uaa yau.
12 Ni'eni'e ma unuwenuwe, uaa na bauanai fei pono'aa
hamu'ou i pafea, uaa ana rona haperararaiaa ei mamama'a
mina.

Fei Agi ma fei We'ai
(Mark 9:50; Luke 14:34, 35)

13 "Hamu'ou ale'ei agii feni malagufu. Ma'uaa nabaa fei agi
na pa'ai fei agi'agiana, batanai ba i agi'agiadiai? Lomidiai
bigi'ana; hepalo ua bigi'ana ba ro'aa siminaa ano ma ro'aa
talaihapuninia ei rama'a.
14 "Hamu'ou ale'ei we'ai feni malagufu. Hepalo baua gufu
pafoo maugeni, pa'aa lomi i ude'opa'aipa'i.
15 Ana lomi ba ei rama'a, ro'aa ha'inaa ei we'ai ro'ou
ma augia haroo hepalo hagi. Ma'uaa ro'aa augia pafoo fei
ude'udena ma i we'ainaa minaa ei rama'a laloo fei humu.
16 Ana ale'ei, fawe'ainaa ei we'ai hamu'odu i pudaa ei
rama'a ba ro'aa fanunupa'aa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou ma
uduginaa mei Amaa hamu'ou pafea.

Fei Fafa'uaiaa fei Law

17 “Apuna nara ba eni a nomai ba a fapedugaa fei Law o ei
Mamama'a; abaa eni a nomai ba a fapedugaa ro'ou, ma'uaa
ba a bigi'aa tamanu ronadii wareia.
18 A warefa'uai a'a hamu'ou ba, i apa'ai fei haroo pafea ma
feni malagufu, ma'uaa lomi ba i pa'ai ma'ida ne'ia, o hepalo
dibaa nene'i wagii fei Law hawina ba minaa ei manumanu
lalona na nodigimai.
19 Hini i barafeaa ma'ida ei warea lalona ma feroinaa hefi'a
ba ronei bigi'ia ale'ei, hia, lomi ba i pa'i harana a'a fei haparaia
pafea, ma'uaa hini i feroi ma neneraa eni warea eni, iwe pa'i
baua harana a'a fei haparaia pafea.
20 Uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba nabaa ei wanewaneaa
hamu'ou lomi i muainaa ei wanewaneaa ei Pharisee mawe
ei feroiaa law, pa'aa lomi ba hamo'aa wadu'ainaa laloo fei
haparaia pafea.

Fo'afama'e

21 “Hamona aida ba ei rama'aa mina, rona guainia ba,
‘Apuna fo'afama'e, ma hini i fo'afama'e, i oa a'a fei dududua.’
22 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i siba a'a mei
lofuna,* ana i oa a'a fei dududua. Hepalodiai, hini i ware
‘Raca’† a'a mei lofuna, hia, i u i pudaa ei Sanhedrin. Ma'uaa
hini i ware ba, ‘Yoi pa'aa lomi apa'amu!’ i fagiana a'a fei hafi
lomi i peretoo.
23 “Si'ei, nabaa o'aa augaa ei fanamu a'a fei tawahafi na
apunai yei humuu mei Haidaa ma yei ona nonominia ba mei
lofumu na pa'i awatana a'amu,
24 di'augaa fena fanamu yena i ma'aa fena tawahafi na
apunai. Ma do'o aunu ma fawanewaneia a'a mei lofumu.
Nene, hadiwe'imai ma fanaa fei fanamu.
25 “Fawanewanebatafainia a'a mei i bidi ununa a'amu, mei
ba i dududuio. Bigi'ia ei hamu'eifi talailao i ma'aa tala. Nabaa
lomi, i aunaa yoi i panii mei fadududua ma mei fadududua i
aunaa yoi panii mei ba ipowe aunaa yoi humuu bobo'aia.
26 A warefa'uai a'amu, lomi o asi'aa hawina ona
hodipedugaa ei mugoo po'ina.‡

Fiharoharoipa'aia

27 “Hamona aida ba ei rama'aa mina, rona guainia ba,
‘Onei'aa fiharoharoipa'ai.’
28 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i nanamainaa
nemea pifine, ina fiharoharoipa'aidii a'ana laloo fei nara-
narana.

---

* **5:22: 5:22** Hefi'a ne'ia ba *mei lofuna ma lomi pa'afina* † **5:22: 5:22** Warea Aramea ba *yoi poapoa* ‡ **5:26: 5:26** Warea Greek *kodrantes*

29 Nabaa fei pudamu pepei ma'au i fafeloio, walesiminia.
Ina rawani ba hepalo ua manumanuu unumu na pa'ai laraa
fei ba minaa ei unumu i baroronaa waduhero.
30 Ma nabaa fei panimu pepei ma'au i fafeloio, famosuia
ma siminia. Ina rawani ba hepalo ua manumanuu unumu
na pa'ai laraa fei ba minaa ei unumu i baroronaa waduhero.

Fi'alagia
(Matthew 19:9; Mark 10:11, 12; Luke 16:18)

31 "Ina udedii fei warea ba, 'Hini mei i di'ininaa mei harona
pifine, inei fania hepalo ne'ifa'aia ba lagu'aa fi'alagii.'
32 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba hini i fi'alagii a'a mei
harona pifine, nabaa mei pifine mei lomi na fiharoharoipa'ai,
i fapasiaa mei pifine mei, ale'ei ba hia na fiharoharoipa'ai ma
hini nemea i lalainaa mei pifine, mei i fi'alagii a'a mei harona,
hia, na fiharoharoipa'ai.

Ei Fa'unaia

33 "Hamona aida ba ei rama'a mina, rona guaidigia ale'ei
ba, 'Onei'aa madi'inaa ei fa'unaiamu; ma'uaa bigi'aa tamanu
ona warefa'uanainia a'a mei Fasu.'
34 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba, apunawe fa'unainaa
hepalo manumanu: ale'ei fei gufu pafea, uaa fei, gutanaa mei
Haidaa;
35 o feni malagufu, uaa feni, labenaa pinena; o fa'unainaa
Jerusalem, uaa fei, gufuu mei Baua Hapara.
36 Apuna fa'unainaa fei tabamu, uaa lomi ba owe
fafilogipa'aa hepalo hugoo taba ba i po'i o hararapa'o.
37 Ma nabaa hamo'aa ware ba 'Hi'i' wagii hepalo manu-
manu, ware ua ba 'Hi'i' ma nabaa hamo'aa ware ba 'Lo'e',
ware ua ba 'Lo'e', nabaa na pa'idilao warea, fei, noranamai
a'a mei hafelo'a.

Nabaa O Waleaa Pudau, A Waleaa Pudamu
(Luke 6:29, 30)

38 "Hamona guaidigia ba, 'Nabaa nemea i waleaa pudaa
nemea, ana i waleaa pudana ma nabaa nemea i fa'aguguaa
difoo nemea, ana i fa'aguguaa difona.'
39 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba onei'aa fadugeaa
nemea hafelo'a rama'a. Nabaa nemea i laparaa manufimu
pepei ma'au, momo'aifania pepei anaa.
40 Ma nabaa nemea i dududuio ba i tonaa fei lawalawamu,
fania fei hawaa ugumu anaa.
41 Nabaa nemea forafora i fatalainio ale'ena heai kilometre,
talaifipui a'ana ale'ena guai kilometre.
42 Fani a'a hini i i'igainio ma apuna ofadugaa mei ba ido'o
to a'amu ma nene, i hodi'ia.

Haguaa ei Bidibidii Unuu Hamu'ou
(Luke 6:27, 28, 32-36)

43 "Hamona aida ba rona ware ale'ei mina ba, 'Haguaa mei
gufumu ma fahafelo a'a mei bidibidii unumu.'
44 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou: Haguaa ei bidibidii
unuu hamu'ou§ ma lafulafunaa ei rona haperararaiaa
hamu'ou
45 ba hamowe oa ale'ei na'uu mei Amaa hamu'ou pafea.
Ina fa'asi'anaa fei halo a'a ei hafelo'a mawe ei rawani'a ma
faropanaa fei maunu a'a ei rona wanewane mawe ei lomi
rona wanewane.
46 Nabaa hamona haguaa ena rona haguaa hamu'ou,
tamanu pono'a ba hamo'aa tonia? Haa, ei otonaa mugoo po'ii
gavaman, lomi rona'o bigi'ia ale'ei?
47 Ma nabaa hamu'ou farawani ua a'a ei lofuu hamu'ou,
batanai ei ba ei maumau hamu'ou i muainaa hefi'a? Haa, ei
roromaa, lomi rona'o bigi'ia ale'ei?
48 Ei maumau hamu'ou neiminapa'aa fafa'arai ua ana ale'ei
ei maumau mei Amaa hamu'ou pafea.

6

Fani a'a ei Lomi Rona Pa'i

1 "Hamonei'aa bigi'aa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou i pudaa
rama'a ba ro fanunuia. Nabaa hamona bigi'ia, lomi ba
hamo'aa pa'i pono'aa hamu'ou a'a mei Amaa hamu'ou pafea.
2 "Si'ei, nabaa ona fani a'a ei lomi rona pa'i, apuna
warefa'aiaa ei rama'a a'a ei maniwa, ale'ei rona'o bigi'ia ei
ware'oni laloo ei synagogue ma yei ma'aa tala ba ei rama'a
ronei fani ma'aua a'a ro'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba
rona todigaa minaa ei pono'aa ro'ou ena rona tenaa ro'ou ei
rama'a.
3 Ma'uaa ena ona fani a'a ei lomi rona pa'i, apuna fa'aiaa fei
panimu pepei mauwi ba tamanu ei bigi'aa fei panimu pepei
ma'au
4 ma ei fanamu i ude'opa'ai. Ma mei Amamu, mei i fa-
nunupa'aa ei bigi'opaiamu, iwe fani pono'amu.

Lafulafua
(Luke 11:2-4)

5 "Ena hamona lafulafu, apuna bigi'ia ale'ei ena ware'oni,
uaa rona nunuminia ba ro'aa ufalarai ma lafulafu laloo fei
synagogue ma i ma'aa tala ba ei rama'a, ro'aa fanunupa'aa
ro'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba rona todigaa minaa ei
pono'aa ro'ou.
6 Ma'uaa ena hamona'o lafulafu, wadu'inaa humuu
hamu'ou, fare'aa fei gigei ma lafulafunaa a'a mei Amaa

§ **5:44: 5:44** Hefi'a ne'ia ba, *unuu hamu'ou ma haweginaa ena rona umuio, farawaninaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'amu*

hamu'ou, mei lomi hamo'aa fanunupa'ia. Ma mei Amaa
hamu'ou, mei i fanunupa'aa ei bigi'opa'aiaa hamu'ou, iwe
fani pono'aa hamu'ou.
7 Ma ena hamona'o lafulafu, apuna bababau'u ua ale'ei ei
rama'aa roromaa, uaa rona nara ba i guaipa'aa ro'ou a'a ei
watauda wareaa ro'ou.
8 Apuna neneraa ei maumau ro'ou, uaa hamotawe i'iginia
ma mei Amaa hamu'ou na apa'idigaa ei nunumiaa hamu'ou.
9 "Si'ei ba ei mau lafulafuaa hamu'ou nei ale'eni feni ba:
" 'Mena Amaa hai'ou pafea,
fei haramu na honua,
10 fei haparaiamu nei nomai,
ei nunumiamu, hai'ou bigi'ia yeni malagufu, ana ale'ei
rona'o bigi'ia yena gufu pafea.
11 Fani hanaa hai'ou wagieni
ma laloo minaa ena hepapalo arewaa.
12 Futoaa ei hafelo'aa hai'ou,
ana ale'ei hai'ouna'o futoaa hafelo'aa ei rona fahafelo a'a
hai'ou.
13 Onei'aa duginaa hai'ou a'a ei manimania,
ma'uaa dugitata'ainaa hai'ou a'a mei hafelo'a.'*
14 Uaa, nabaa hamu'ou futoaa ei hafelo'a ena rama'a, ena
rona bigifahafelo a'a hamu'ou, mei Amaa hamu'ou pafea, ana
i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.
15 Ma'uaa, nabaa lomi hamo'aa futoaa ei hafelo'aa ena
rama'a, ei rona bigifahafelo a'a hamu'ou, mei Amaa hamu'ou
pafea, ana lomi i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.

Fabaoa

16 "Ena hamona fabao, apuna fanunufaloloa'i ale'ei fei
mau bigi'aa ena ware'oni, uaa rona'o fanunufaloloa'i ba ei
rama'a, ronei fanunu'apa'ia ba ro'ei fabao ei. A warefa'uai
a'a hamu'ou ba rona todigaa minaa ei pono'aa ro'ou.
17 Ma'uaa ena hamona fabao, igi pao tabaa hamu'ou ma
rapu'aa pudaa hamu'ou
18 ba ei rama'a, lomi ro'aa fanunu'apa'ia ba hamo'ei fabao
ma'uaa, unaa mei Amaa hamu'ou, mei lomi hamona fa-
nunupa'ia; ma mei Amaa hamu'ou, mei na fanunupa'aa ei
bigi'opa'aiaa hamu'ou, iwe fani pono'aa hamu'ou.

Ei Pa'aa Rawani'a Manumanu i Pafea
(Luke 12:33, 34)

19 "Apuna auma'aa ei pa'aa rawani'a manumanumu yeni
malagufu, yeni na pa'i pugo'a ma po'ai i fafeloia ma ei fafanao
ro'aa wadu'ai ma topa'ainia.

---

* **6:13: 6:13** O, *hai'ou a'a ei hafelo'a;* hefi'a ne'ia ba / *uaa ona pa'i fei haparaia ma fei faufau ma fei hawera ranimai ranimai. Amen.*

20 Ma'uaa auma'aiaa ei pa'aa rawani'a manumanumu yei
gufu pafea, uaa lomi na pa'i pugo'a ma po'ai i fafeloia ma lomi
na pa'i fafanao ba ro'aa wadu'ai ma topa'ai.
21 Uaa hitani ei augamu ei pa'aa rawani'a manumanumu,
ana na ude yena fena naranaramu.

Fei We'ai fei Unu
(Luke 11:34-36)

22 "Fei puda, we'ai fei unu. Nabaa fei pudamu na rawani,
minaa fei unumu, ana imina we'a.
23 Ma'uaa, nabaa fei pudamu na hafelo, minaa fei unumu,
ana imina roroma. Si'ei ba, nabaa fei we'ai a'amu na roro,
iminapa'aa rorofafelo!

Mei Haidaa ma ei Manumanu
(Luke 16:13)

24 "Lomi nemea i nafii a'a helagui fasu. Nabaa ale'ei, i
fabidibidinaa ununa nemea ma haguaa nemea, o i bigifawe'i
a'a nemea ma narafafelo a'a nemea. Lomi na hawia ba o nafii
a'a minaa lagua—mei Haidaa ma fei Mugoo Po'i.

Apuna Naranara Watauda
(Luke 12:22-31)

25 "Si'ei, u'ei warefanaa hamu'ou, apuna naranara watauda
a'a fei gutanaa hamu'ou ale'ei ba hamo'aa hana o hunumaa
tamanu; o, a'a ei unuu hamu'ou ba hamo'aa rafe tamanu.
Haa, fei gutanaa hamu'ou, manumanuu du'ua ua? Ma ei
unuu hamu'ou, manumanuu lawalawa ua?
26 Fanununaa ei manufididau; lomi rona faro, o hufu, o
auma'a i laloo leaa ro'ou, ma'uaa mei Amaa hamu'ou pafea na
faguaa ro'ou. A'a ba fei gutanaa hamu'ou baua manumanu
laraa fei gutanaa ro'ou?
27 Nemea hamu'ou ana i famalapa'ia gutanana wagii fei ba
i naranara watauda?†
28 "Hamatani hamomina naranara watauda a'a ei
lawalawaa hamu'ou? Fanununaa ei lily fei ano ba batanai
ro'ei habe. Lomi rona bigifatemu o tawitawi.
29 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba Solomon a'a ei
watauda rawani'a hawerana, lomi na lawalawai ale'ei ei
manumanu ei.
30 Nabaa mei Haidaa na fani hawera a'a ei guanaa feni
ano, ei yeni wagieni ma narani hanaa fei hafi, haa, lomi ba
i fanidiai hawera a'a hamu'ou ena lomi na we'i naranaraa
hamu'ou?
31 Hee, apuna naranara watauda ma ware ale'ei ba,
'O'aa hanaiaa tamanu?', o 'O'aa hunumaa tamanu?', o 'O'aa
haweginaa tamanu?'

---

† **6:27: 6:27** O, *ana i famalaiaa anaia ale'ei hepalodiai cubit*

32 Uaa ei rama'aa roromaa, rona ponineneraa minaa ei
manumanu ei ma mei Amaa hamu'ou pafea na aidadii ba
hamonei pa'i ei manumanu ei.
33 Ma'uaa do'o labarainaa fei haparaiana ma fei
wanewaneana ma minaa ei manumanu i pafoimai a'a
hamu'ou.
34 Si'ei, apuna naranara wataudanaa fei narani, uaa ei
awataa fei narani, manumanuu narani. Ei awataa laloo
hepalo arewaa, ana hawii fei arewaa fei.

7

Fanunufarapa a'a Hefi'a
(Luke 6:37, 38, 41, 42)

1 "Apuna fanunufarapa a'a hefi'a, o mei Haidaa ana i fanun-
ufarapa a'amu.
2 Uaa batanai fafanunuamu a'a hefi'a, ana owe tonia ale'ei
ei mau bigi'amu—nabaa puduu fanamu watauda o ma'ida,
ana watauda o ma'ida i hadiwe'imai a'amu.
3 "Tani o fanunuaa ei bareuaa pudaa mei lofumu ma lomi
ona narapa'aa fei hewagu i pudamu?
4 Tani o ware a'a mei lofumu ale'ei ba, 'Yau, ba a suagisumi-
naa ei bareuaa pudamu,' ma ana ona pa'i hewagu i pudamu?
5 Yoi, mena ware'oni, oneido'o tosiminaa fei baua haihai
pudamu ma owe fanunufarawani ba o'aa huguaa pudaa mei
lofumu.
6 "Apuna fanaa ei ponoto ei manumanu na apunai, uaa
ro'aa momo'imai ma tadudigedigeo; ma apuna siminaa ei
hapemu pearl a'a ei moimoi, uaa, ona bigi'ia ale'ei, ro'aa
hapuninia haroo pinee ro'ou.

I'igai, Labarai, Faba'aba'a a'a fei Gigei
(Luke 11:9-13)

7 "I'igai ma hamowe to; labarai ma hamowe labagipa'i;
faba'aba'a a'a fei gigei ma iwe gigi a'a hamu'ou.
8 Uaa hini i i'igai, i to; mei i labarai, i pa'i; ma mei i faba'aba'a
a'a fei gigei, i gigi a'ana.
9 "Nabaa mei na'u i i'igainaa fei faraa pidaua, hini hamu'ou
i fania hepalo mugoo?
10 O nabaa i i'igainaa hepalo nia, i fania hepalo wa'a?
11 Fa'ua ba hamona hafelo ma'uaa, hamona'aida fani
rawani'a manumanu a'a ei na'uu hamu'ou. Ma nabaa ale'ei,
mei Amaa hamu'ou pafea imina fanidiai watauda rawani'a
manumanu a'a ei rona i'iginia!
12 Si'ei, wagii minaa ei manumanu, hamonei bigi'ia a'a
ei rama'a ana ale'ei hamona nunuminia ba ronei bigi'ia a'a
hamu'ou, uaa hefeni, feni pa'aa hanuu fei Law ma ei Ma-
mama'a.

Guapaloei Pusu'o ma Lareaa Gigei
(Luke 13:24)

13 "Wadu'ai a'a fei pusu'o gigei. Uaa, na lare fei gigei wagii
fei baua tala i dinaa ma'ea ma watauda, rona wadu'ai lalona.
14 Ma'uaa na pusu'oroi fei gigei wagii fei migigii tala i dinaa
fawelei na pa'i harenua ma hefi'a ua na labagipa'ia.

Fei Haihai ma ei Fuana
(Luke 6:43, 44)

15 "Wagi'inaa hamu'ou a'a ei mamama'a sifisifi. Uaa, rona
nomai a'a hamu'ou, maumau ro'ou ale'ei sipsipi ma'uaa,
pa'aa maumau ro'ou ale'ei ponotoo podu.
16 A'a ei fuaa ro'ou, hamo'aa fanunu'apa'aa ro'ou. Ei rama'a,
rona'o hufu'aa ei hanamoo, o ei nasi dupuaa ei wowo'ii na
hogia ununa?
17 Ana ale'ei, minaa ei rawani'a haihai na pa'i rawani'a fuaa
ro'ou ma'uaa, ei hafelo'a haihai, lomi na pa'i rawani'a fuaa
ro'ou.
18 Hepalo rawani'a haihai, lomi ba i pa'i hafelo'a fuana ma
hepalo hafelo'a haihai, lomi ba i pa'i rawani'a fuana.
19 Tamanu fei haihai lomi na pa'i rawani'a fuana, rowe
reresiminaa hafi.
20 Si'ei ba a'a ei fuaa ro'ou, hamowe fanunu'apa'aa ro'ou.

Lomi Una u Apa'io
(Luke 13:25-27)

21 "A'a ba minaa ei rona ware a'au ba, 'Mena Fasu, mena
Fasu,' ba ro'aa wadu'ainaa laloo fei haparaia pafea ma'uaa,
ana uniaa mei i bigi'aa fei nunumiaa mei Amau i pafea.
22 A'a fei arewaa fei, watauda ro'aa warenaa a'au ba, 'Mena
Fasu, mena Fasu, haa, lomi hai'ouna'odii ware'au a'a fei
haramu ale'ei ei mamama'a ma abaa hai'ouna'o fawala'anaa
watauda pigea ma bigi'aa watauda foigia a'a fei haramu?'
23 Ma a warefa'arewa a'a ro'ou ba, 'Lomi una apa'aa
hamu'ou. Di'ininau, hamu'ou ena hamona'u bigi'aa ei
hafelo'a!'

Laguei Poapoa ma Ano'ano Fadufadua
(Luke 6:47-49)

24 "Si'ei, hini i guainaa eni wareau ma biginenegia, tawi'ana
ale'ei mei rama'a na pa'i apa'ana, mei na faduaa fei humuna
pafoo na'a.
25 Na ropa fei maunu, na mere fei lamalamana ma fei
lalarena na agifanima'aiaa fei humu; ma'uaa lomi na worosi
uaa fei fasu'ufufugoina na ude pafoo na'a.
26 Ma'uaa hini i guainaa eni wareau ma lomi na biginene-
gia, tawi'ana ale'ei mei lomi na pa'i apa'ana, mei na faduaa
fei humuna pafoo piye.

27 Na ropa fei maunu, na mere fei lamalamana, fei lalarena
na agifanima'aiaa fei humu ma na pasimeme'ainaa pu."
28 I'a warepedugaa ei manumanu ei Jesus, fei gupuu
rama'a, namina nanawala pudaa ro'ou a'a ei feroiana
29 uaa, ina feroi ale'ei hemea na pa'i foraforana ma abaa
ale'ei ei feroiaa law.

8

Mei Rama'a na Watawatai Ununa
(Mark 1:40-45; Luke 5:12-16)

1 I'a upugio a'a fei maugeni, hefi'a baua gupuu rama'a, rona
nenegia.
2 Hemea na watawatai ununa* na nomai ma fa'unaa
du'una i ma'ana ma na ware, "Mena Fasu, nabaa ina rawani
a'amu, fafafa'arainau."
3 Jesus na roainalao fei panina ma idoaa mei rama'a mei.
Ina ware, "Na rawani a'au. Inei fafa'arai ena unumu!" Ana ei
ua, ina pedu† ei watawataa ununa.
4 Ma Jesus na warefania, "Apuna warefanaa nemea.
Ma'uaa aunu ma fama'aa ena unumu a'a mei bauaniaa hu-
muu mei Haidaa ma fanaa tamanu Moses nadii wareia ba
onei fani ma fei, ale'ei u'ugamu a'a ro'ou."

Fei We'iaa Naranaraa mei Centurion
(Luke 7:1-10)

5 I'a nopa'aloo fei gufu Capernaum, hemea centurion na
nomai a'ana ma na i'iginia ba inei hadumia.
6 Ina ware, "Mena Fasu, mei nafiu na haino i humu, uaa na
ma'e ununa ma namina tonaa fi'ina."
7 Jesus na warenaa a'ana, "Yau, a dii ma re farawaninia."
8 Mei centurion mei, na ware, "Mena Fasu, yau abaa
rawani'a rama'a ba o wadu'aimai humuu. Ma'uaa onei ware
ua ma i rawanidiai mei nafiu.
9 Uaa ana yau na pa'i hemea bauaniau ma yau hemea
bauaniaa hefi'a rama'aa fo'aa. A ware a'a hemea ba 'Nowau,'
ma i nolao ma hemeadiai ba, 'Nomai,' ma i nomai. A warenaa
a'a mei nafiu ba, 'Bigi'aa feni,' ma i bigi'ia."
10 I'a guainaa fei Jesus, na maduofo ma na warenaa a'a ei
ro nenegia ba, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi una apa'aa
hemea Israel napa'aa we'i naranarana ale'eni meni.
11 U'ei ware a'a hamu'ou ba watauda, rowe nomai i pepei
anaa halo ma i pepei pasiaa halo ma to gutaa ro'ou i a'a fei
baua hananaa a'a Abraham, Isaac ma Jacob i a'a fei haparaia
pafea.
12 Ma'uaa hefi'a na'uu fei gufu haparaiaa, rowe oanaa ano
laloo fei roromaa fawelei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo."

---

* **8:2: 8:2** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.
† **8:3: 8:3** Warea Greek—ina fafa'arai

13 Nawe ware Jesus a'a mei centurion mei, “Nowau! A pa'aa
bigi'ia, ana ale'ei ona nara ba a bigi'ia.” Ma mei nafina na
rawani ana a'a fei au fei.

Jesus na Fapedugaa Funuaa Watauda
(Mark 1:29-34; Luke 4:38-41)

14 I'a wadu'imai i laloo fei humuu Peter Jesus, na fa-
nunupa'aa mei inaa haroo Peter na babai ununa ma na haino
pafoo tawa.
15 Ina idoaa panina ma na pedu fei babaiaa ununa ma ina
asi'aa ma fipowe hasufani hanana.
16 I nopoilao, rona noduginaa a'ana watauda na wadu'aa
ro'ou pigea ma ina fawala'anaa ei spiriti a'a ei wareana ma
fapedugaa minaa ei funuaa ro'ou.
17 Ei bigi'ana ei, na fafa'uainaa tamanu nadii wareia mei
mamama'a Isaiah:
“Ina harenaa ei hafelo'a unuu o'ou
ma tonaa ei funuaa o'ou.”

Fei Pono'a Ona Neneraa Jesus
(Luke 9:57-62)

18 I fanunupa'aa ei gupuu rama'a papana, ina warenaa a'a
ei maroana ba hia ma ro'ou, ronei dinaa pepei adii fei ranu.
19 Ma hemea feroiaa law na nomai a'ana ma na ware,
“Mena feroia, ona dinaa hitani, a nenegio.”
20 Jesus na ware, “Ei ponotoo podu, rona pa'i waduu ro'ou
ma ei manufififidau rona pa'i hofaa ro'ou, ma'uaa mei Na'uu
Rama'a, lomi nopana ba i haino.”
21 Hemeadiai ei otalai nenerana na warenaa a'ana, “Mena
Fasu, yau ba ado'o aunu ma agifinaa mei amau.”
22 Ma'uaa Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau. Ei ma'ea ronei
i'ifinaa ana ro'ou.”

Jesus na Famadinoaa fei Lalarena ma fei Lama
(Mark 4:35-41; Luke 8:22-25)

23 I dii, na hugi pafoo fei wa ma ei otalai nenerana, rona
nenegia.
24 Lomi rona fanunupa'ia ma'uaa, na asi'aa fei baua
lalarena ma ina towetafafelo fei agi ma na fuama'i'inaa laloo
fei wa. Ma'uaa Jesus na ma'igu.
25 Ei otalai nenerana, ronaree funifunia ma ware, “Mena
Fasu, fatela'anaa o'ou! O'aa wawau'u!”
26 Ina ware, “Hamu'ou ena lomi namina we'i naranaraa
hamu'ou, tani hamomina ma'au ale'ei?” I dii, ina asi'aa ma
na warefamadinoaa fei lalarena ma fei lama. Ma namina
madino fei lama.
27 Ei rama'a, namina nanawala pudaa ro'ou ma rona i'igai,
“Rama'a bata meni rama'a meni? Te fei lalarena ma fei lama,
ana laguna guaipa'aa wareana!”

Na Fawala'anaa ei Spiriti Hafelo a'a Helagui Rama'a
(Mark 5:1-20; Luke 8:26-39)

28 I'a nopa'aloo fawelei i pepei Gadara,‡ na nobapa'amii
helagui rama'a, noramiaa lagua a'a ei huapu ma rona
wadu'aa lagua ei pigea. Si'ei ba laguna'aida panarofo'aa ei
rama'a, lomi ba hemea i talailao fawelei.
29 Laguna iwa ba, "Tamanu ei nunumiamu a'a haigua,
mena Na'uu mei Haidaa? Atawe pa'aa fei au haigua ma ba
o'amii haperararaiaa haigua?"
30 Raualao ma'ida na pa'i hefaa baua gupuu ei moimoi ro'ei
hanana.
31 Ei pigea, rona i'igaifawe'i a'a Jesus, "Nabaa o'aa
fawala'anaa hai'ou, alonaa hai'ou a'a ei moimoi ba hai'ou'aa
wadu'aa ro'ou."
32 Ina warenaa a'a ro'ou, "Nowau!" Si'ei, rona wala'aa
ma wadu'aa ei moimoi ma minaa fei gupuu ro'ou, rona
poni'upunaa fei adii fei ranu fawelei namina faro'ai ma
pasima'e lalona.
33 Ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibaguanaa fei baua
gufu ma u'ugaa minaa ei manumanu ei fininaa tamanu ina
bigi'ia a'a laguei na wadu'aa lagua pigea.
34 Si'ei, minaa ei rama'a fei baua gufu, rona aunu ba ro'aa
ma'a Jesus. Ma ro'aa ma'apa'ia, rona i'igifawe'i a'ana ba nei
di'ininaa malalaa gufuu ro'ou.

9

Jesus na Fawanewaneaa Mei i Ma'e Ununa
(Mark 2:1-12; Luke 5:17-26)

1 Jesus na hugi pafoo hepalo wa, dinaa pepei ma suafatete-
naa yei piye gufuna.
2 Hefi'a rama'a, rona notabeamii a'ana hemea na ma'e
ununa, na haino pafoo fei hafenaa ununa. I'a fanunupa'aa
fei we'iaa naranaraa ro'ou Jesus, na warenaa a'a mei na ma'e
ununa, "Guta farawani mena na'uu; ena hafelo'amu una
futoia."
3 A'a fei, hefi'a ei feroiaa law rona'u fiwarewarei, "Mei
rama'a mei, ina warefafeloaa mei Haidaa!"
4 Jesus na aidadii ei naranaraa ro'ou ma na ware, "Tani
hamu'ou narafafelo?
5 Afaia na maduta: fei ba una ware, 'Na futo ei hafelo'amu,'
o, fei ba, 'Asi'aa ma talai'?
6 Ma'uaa, si'ei ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a na pa'i
faufauna yeni malagufu ba i futoaa ei hafelo'a. . . ." ina
warenaa a'a mei na ma'e ununa ba, "Asi'aa, tonaa fei hafenaa
unumu ma dinaa humumu."

‡ **8:28: 8:28** Hefi'a ne'ia ba *Gergesenes*; ma hefi'a ba *Gerasenes*. Haraa fei gufu, *Gerasa*.

7 Ma mei rama'a na asi'aa ma aununaa humuna.
8 Fei gupuu rama'a, ro'aa fanunupa'aa fei, ronamina
hawainaa poaa ro'ou ma rona uduginaa mei Haidaa, mei i
fani faufau a'a ei rama'a ale'ei.

Jesus na Dugaa Matthew
(Mark 2:13-17; Luke 5:27-32)

9 Ei i talaidi'ininaa yei, ina ma'apa'aa hemea rama'a, ha-
rana Matthew, hemea otonaa mugoo po'ii gavaman na guta
wagii fei palee fei bigi'ana. Ina warenaa a'ana, "Nenerau," ma
Matthew na asi'aa ma nenegia.
10 Ei fi hanana i humuu Matthew Jesus, watauda otonaa
mugoo po'ii gavaman mawe ei "rama'a hafelo", rona nomai
ma hananafipui a'ana ma ei otalai nenerana.
11 Ro'aa fanunupa'aa fei ei Pharisee, rona i'iginaa ei otalai
nenerana, "Tani i hananafipui a'a ei otonaa mugoo po'ii
gavaman mawe ei 'hafelo'a rama'a' mei feroiaa hamu'ou?"
12 I'a guainaa fei Jesus, ina ware, "A'a ba ei rona rawani ei
rona nunuminaa hemea lo'otaa uaa ei rona funu.
13 Ma'uaa nowau ma labarainia ba tamanu hanuu feni:
'Una nunuminaa faloloa'ia laraa ei fana.' Uaa eni a nomai,
a'a ba u'amii dugaa ei wanewanea rama'a, ma'uaa ei rama'a
hafelo."

Rona Haninaa Jesus a'a fei Fabaoa
(Mark 2:18-22; Luke 5:33-39)

14 Si'ei, ei otalai neneraa John, rona nomai ma i'iginia, "Tani
ipo'o biyei ba hai'ou mawe ei Pharisee, hai'ouna fabao ma ei
otalai neneramu, lomi rona'o fabao?"
15 Na ware Jesus, "Batanai ba ei maroaa mei wawane lalaia,
ro'aa faloloa'i ei ifi gutafipui a'a ro'ou? Iwe nomai fei au ba
mei lalaia, hefi'a, rowe dugipa'ainia a'a ei maroana; ma a'a
fei au fei, ro'awe fabao.
16 "Lomi hemea i tawi'aa hepalo maninii manufau
lawalawa a'a hepalo watanai lawalawa, uaa fei manufau
maninii lawalawa i rapudigeaa fei lawalawa ma
fawara'a'apoidinia.
17 Ana lomi ba ei rama'a, ro'aa igiaa ei manufau wine
a'a ei watanai pe'ii wine. Nabaa ro'aa bigi'ia ale'ei, ei pe'ii
wine ei bigi'aa ro'ou hudii manulelele i ba'awara'a, ei wine
i wigibeu ma ei pe'ina ana i hafelo. Agia, rona'o igiaa ei
manufau wine a'a ei manufau pe'ii wine ma minaa lagua,
lagu'aa udefarawani."

Mei Baduu Pifine na Ma'e ma Hemea Pifine na Funu
(Mark 5:21-43; Luke 8:40-56)

18 Ei ifi wareaa fei, hemea bauaniaa ei Jew na nomai ma
fa'unaa du'una i ma'ana ma na ware, "Mei na'uu, baduu

pifine, ma'eana e'eni ua. Ma'uaa mi augaa panimu pafona ma
i fawenaidiai."
19 Jesus mawe ei otalai nenerana, rona asi'aa ma nenegia.
20 Ana ei ua, hemea pifine, mei na udewigiwigii namona
ale'ena hefua ma guai igisimasi na nomai nenena ma idoaa
fei supuu fei hawaa uguna.
21 Ma ina nara ale'ei ba, "Nabaa a ido'uaiaa fei hawaa
uguna, a rawani."
22 Na diarai Jesus, na ma'apa'ia ma na ware, "Gutafarawani,
mena na'uu. Fei we'iaa naranaramu na farawaninio." Ma
ana ei ua, ina rawani mei pifine.
23 I'a wadu'ailao laloo fei humuu mei bauana Jesus ma
ma'apa'aa ei rona hugufaa ei flute ma ba fei gupuu rama'a,
rona wawaigi,
24 ina ware, "Hamu'ou aunu. Lomi na ma'e mei baduu
pifine. Na ma'igu ua." Ma'uaa rona fadinia.
25 Ei ro'aa aunudiginaa ano fei gupuu rama'a, ina wadu'ai,
tauaa panii mei baduu pifine ma ina asi'aa.
26 Fei u'uga fei na talepedunaa minaa ei gufu fawelei.

Jesus na Fawanewaneaa Laguei Pudawerai ma mei Umuloo

27 Ei i talaidi'ininaa yei, helagui pudawerai, laguna nene-
gia ma laguna haroharo, "Faloloa'inaa haigua, mena Na'uu
David!"
28 Ei i wadu'ailao laloo humu, laguei pudawerai, laguna
nomai a'ana ma ina i'iginaa lagua, "Hamunapa'aa nara ba a
bigipa'ia?"
Laguna ware, "Hi'i, mena Fasu."
29 Ina idoaa pudaa lagua ma na ware, "Ana ale'ei fei we'iaa
naranaraa hamugua, yau a bigi'ia"
30 ma laguna fanunupa'i. Ma Jesus na warefawe'i a'a lagua,
"Apuna u'u a'a nemea."
31 Ma'uaa laguna aunu ma fatalainaa fei u'ugana i malalaa
fei gufu fei.
32 Ei roi asi'alao, hefi'a, rona duginamii a'a Jesus hemea na
wadu'ia pigea ma ana umuloo.
33 I'a fawala'adigaa fei pigea a'ana, nawe wareware mei
umuloo. Namina nanawala pudaa fei gupuu rama'a ma
rona ware, "Pa'aa lomi ba ona fanunupa'aa he'a manumanu
ale'eni yeni Israel."
34 Ma'uaa rona ware ei Pharisee ba, "A'a fei faufau mei
haparaa ei pigea, ina fawala'anaa ei pigea."

Ma'ida Ua Rama'aa Bigi'a

35 Jesus na aunulao a'a minaa ei bauanai ma pusu'o gufu ma
feferoi laloo ei synagogue ro'ou, wareaa fei rawani'a wareaa

fei haparaia ma na fapedugaa minaa ei hafelo'aa unuu ei
rama'a ma minaa ei funua.
36 I'a fanunupa'aa ei gupuu rama'a, ina faloloa'inaa ro'ou,
uaa hefi'a, rona fagutafafeloaa ro'ou ma lomi na pa'i haduma
a'a ro'ou, ale'ei ei sipsipi lomi oma'ama'aa ro'ou.
37 I dii, na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, "Na we'idii ei
du'ua laloo fei pe'ihape ma'uaa, ma'ida ua ei rama'aa hufu'a.
38 I'iginaa mei Fasuu fei pe'ihape ba inei aloaa ei rama'aa
bigi'a i pe'ihapena."

10

Jesus na Aloaa ei Hefua ma Helagui
(Mark 3:13-19; Luke 6:12-16)

1 Jesus na haronaa a'ana ei hefua ma helagui otalai nener-
ana ma na fanaa ro'ou fei forafora ba ronei fawala'anaa ei
spiriti hafelo* ma farawaninaa minaa ei hafelo'aa unu ma
minaa ei funua.
2 Si'eni, eni haraa ei hefua ma helagui apostle: rawarawa,
Simon (rona roroinia Peter) ma mei lofuna, Andrew; James,
mei na'uu Zebedee ma mei lofuna John;
3 Philip ma Bartholomew; Thomas ma Matthew, mei
otonaa mugoo po'ii gavaman; James, mei na'uu Alphaeus ma
Thaddaeus;
4 Simon mei Zealot ma Judas Iscariot, mei ba i aloia.

Fei ba Ronei Bigi'ia ei Hefua ma Helagui
(Mark 6:7-13; Luke 9:1-6)

5 Eni hefua ma helagui eni, Jesus na aloaa ro'ou ma fanaa
eni warea eni: "Apuna aununaa a'a ei Gentile, o dinaa hepalo
gufu yei Samaria.
6 Ma'uaa hamonei dinaa a'a ei madidiaa sipsipii Israel.
7 Ena hamona nowau, u'ugaa feni u'uga feni: 'Fei haparaia
pafea na rafi'i.'
8 Farawaninaa ei funua, fa'asi'anaa ei ma'ea, farawaninaa
ei watawatai,† fawala'anaa ei pigea. Hamona to ua, te,
hamonei fani ua.
9 Apuna notoo gold, o silver, o copper i a'a ena adii hamu'ou.
10 Hamonei'aa notoo raba a'a fei tatalaia fei, o pafuaa
lawalawa, o hafenaa pinai, o hepalo o, uaa ei rama'a, ronei
fani gutanaa mei bigi'a.
11 "Tamanu ena bauana o pusu'o gufu hamona dinaa
lalona, labaginaa nemea rama'a na honua yena ma guta i
humuna hawina hamona aunu.
12 Ena hamona wadu'inaa fei humuna, hamonei
haweginia.

---

* **10:1: 10:1** Warea Greek ba *spiriti loloaa*
† **10:8: 10:8** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

13 Nabaa na rawani ua fei humuna, fei rawani'aa hamu'ou
nei ude lalona ma nabaa lomi, hamonei tohadiwe'inia.
14 Nabaa nemea, lomi i taufagutanaa hamu'ou, o guainaa
ei wareaa hamu'ou, difoifoinaa ei piyee pinee hamu'ou ena
hamona di'ininaa fena gufu fena.
15 A warefa'uai a'a hamu'ou ba a'a fei arewaa dududua,
na bauanaidiai fagianaa fena gufu fena laraa Sodom ma
Gomorrah.

Ei Haperararaia
(Mark 13:9-13; Luke 21:12-17)

16 "A aloaa hamu'ou ale'ei sipsipi dupuaa ei ponotoo podu.
Si'ei, hamonei ano'anoi ale'ei wa'a ma inei rawani maumau
hamu'ou ale'ei ei padu.
17 "Oma'ama'aa hamu'ou a'a ena rama'a; ro'aa aunaa
hamu'ou panii ei bauaniaa gufu ma hafugaa hamu'ou laloo
ei synagogue ro'ou.
18 I a'au, rowe fa'ufalarainaa hamu'ou i ma'aa ei bauaniaa
gavaman mawe ei hapara ba ale'ei umuu a'a ro'ou mawe ei
Gentile.
19 Ma'uaa ena rona panaroro'inaa hamu'ou, apuna nara-
nara watauda ba hamu'ou wareaa tamanu, o batanai ha-
mona ware. A'a fena au fena, hamowe narapa'aa tamanu ba
hamo'aa wareia
20 uaa abaa hamu'ou ena hamu'ou fi wareware, ma'uaa
hamu'ou fi umuinaa fei Spiritii mei Amaa hamu'ou.
21 "Ei filofui, ana ro'aa aloaa ei lofuu ro'ou ma'ea ma nemea
ama, ana i aloaa mei na'una; ei baduu, ro'aa barafeaa wareaa
ei ama ma inaa ro'ou ma alonaa ro'ou ma'ea.
22 Minaa ei rama'a ro'aa fabidibidinaa unuu ro'ou hamu'ou
uaa yau ma'uaa, hini i ofafaufau nopa'aloo fei pedupeduna, i
tela.
23 Ena rona haperararaiaa hamu'ou i a'a hepalo gufu, pon-
inaa a'a hepalodiai. A warefa'uai a'a hamu'ou, atawe pedu
fei tatalaiaa hamu'ou a'a ei baua gufuu Israel ma i nomai mei
Na'uu Rama'a.
24 "Hemei baduu feferoi, lomi i muainaa mei feroiana ma
hemei nafi lomi i muainaa mei fasuna.
25 Na rawanidii nabaa mei baduu ale'ei mei feroiana ma
mei nafi ale'ei mei fasuna. Nabaa hefi'a, rona ware ba mei
bauaniaa fei humu, hia, Beelzebub,‡ ei maroaa humuna
anaa!

Ma'auaa mei Haidaa
(Luke 12:2-7)

26 "Si'ei, apuna ma'auaa ro'ou. Tamanu na ude'opa'ai, rowe
u'ugia nefarani ma tamanu na opa'ai iwe ude'are'are ua.

‡ **10:25: 10:25** Warea Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*

27 Tamanu una wareia a'a hamu'ou poi, hamonei wareia
na asi'aa fei halo; tamanu ro'aa warefagigii adiaa hamu'ou,
hamonei warefagipeia i pupuaa ei humu.
28 Apuna ma'au a'a ei rona fo'afama'eaa fei unu ma lomi
ba ro'aa fo'afama'epa'aa ei na ude laloo ei naranara. Ma'uaa
hamonei ma'auaa Mei ba i fo'afama'epa'aa minaa lagua yei
wagii fei gufu hafelo.
29 Haa, abaa pono'aa guapaloei pusu'o manufididau ale'ei
hepalo pusu'o mugoo po'i?§ Ma'uaa lomi hepalo i pasinaa pu
nabaa lomi i ugainia mei Amaa hamu'ou.
30 Ma ana, hepapalo hugoo tabaa hamu'ou, ina wareidigia.
31 Si'ei, apuna ma'au, uaa na awatana hamu'ou laraa
watauda pusu'o manufididau.

Mei i Ware ba Lomi na Apa'aa Christ
(Luke 12:8, 9)

32 "Hini i ware ba ina apa'au i pudaa rama'a, ana a ware ba
una apa'ia i pudaa mei Amau i pafea.
33 Ma'uaa hini i ofadugau i pudaa rama'a, ana a ofadugia i
pudaa mei Amau i pafea.

Abaa fei Gutafarawania, ma'uaa fei Wadu
(Luke 12:51-53; 14:26, 27)

34 "Hamonei'aa nara ba ena a nomai ba a fagutafarawani-
naa ei rama'a yeni malagufu. Ena a nomai, a'a ba a faguta-
farawaninaa ei rama'a, uaa una notomai fei wadu.
35 Uaa ei a nomai ba u'a fafisibainaa
" 'nemea rama'a a'a mei amana,
nemea baduu pifine a'a mei inana,
nemea pifine a'a mei inaa mei harona—
36 ana ei maroaa hemei i humuaa fei humu,
i bidibidi unuu ro'ou a'ana.'
37 "Hini na mua fei haguana amana ma inana laraa fei
haguana yau, lomi i raraba a'au; hini na mua fei haguana mei
na'una baduu wawane o pifine laraa fei haguana yau, lomi i
raraba a'au;
38 ma hini lomi na harenaa fei hawafolona ma nenerau,
lomi i raraba a'au.
39 Hini ba i urofaa fei harenuana, iwe pa'ai a'ana ma hini ba
i fapa'ainaa fei harenuana a'au, iwe tohadiwe'idinia.

Ei Pono'a
(Mark 9:41)

40 "Hini i fagutanaa hamu'ou, ina fagutanau ma hini i
fagutanau, na fagutanaa mei i aloamiau.
41 Hini i fagutanaa nemea mamama'a uaa hia mamama'a,
iwe tonaa fei pono'aa mei mamama'a ma hini i fagutanaa

§ **10:29: 10:29** Warea Greek *assarion*

nemea wanewanea uaa ina wanewane, iwe tonaa fei pono'aa
mei wanewanea.
42 Ma nabaa nemea i fani hefaa baraa ranu a'a nemea eni
pusu'o otalai nenerau, u'ei warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi i
pa'ai ei pono'ana.”

11

Jesus mawe John, mei Pudugufaia
(Luke 7:18-35)

1 I'a feroidigaa ei hefua ma helagui otalai nenerana Jesus,
ina di'ininaa fawelei ma aunulao ba i feroi ma u'u a'a ei gufu
yei Galilee.*
2 John, i laloo humuu bobo'aia ma i'a guainaa tamanu ei
bigi'aa Christ, ina alonaa ei otalai nenerana a'ana
3 ba roneiree i'iginia, “Haa, yoi mei ba i nomai, o hai'ou
oma'aa hemeadiai?”
4 Jesus na ware, “Nowau ma u'ufanaa John tamanu hamona
guainia ma fanunuia:
5 ei pudawerai, rona fanunudiai, ei afetoo, rona talaidiai,
ei watawatai,† rona rawanidiai, ei lotoo adia, rona guaidiai,
ei ma'ea, rona asi'aa ma ina u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei
lomi manumanu.
6 Ina pa'i hawegiana mei lomi na pasi uaa yau.”
7 Ro'aa asi'aa ba ro aunu ei otalai neneraa John, Jesus
nawe warefanaa fei gupuu rama'a fei u'ugaa John, “Tamanu
fei ba hamo'aa fanunuia fawelei abaa wawawau rama'a?
Ba hamo'aa fanunuaa fei tarea guana na gufifababaia fei
lalarena?
8 Nabaa lomi, tamanu fei hamoree fanunuia? Hemea na
susuinaa ei rawani'a susu? Lo'e, ei rona rafeaa ei rawani'a
susu, rona guta i laloo ei humuu ei hapara.
9 Pa'aa tamanu fei hamo'aree fanunuia? Hemea ma-
mama'a? U'ei warefanaa hamu'ou ba hi'i. Ma'uaa hia, abaa
mamama'a ua.
10 Simei, mei ro'adii ne'i'u'ugia:
“ ‘Awe aloaa mei talaitonaa wareau i ma'amu,
mei ba i pagipagi'augaa fei tala i ma'amu.’
11 A warefa'uai a'a hamu'ou ba: a'a minaa ei waniniaa
ei pifine, lomi hemea na muainaa John, mei pudugufaia;
ma'uaa, mei hia abaa mau rama'a ma na oa laloo fei haparaia
pafea, ina muainaa John.
12 A'a fei au John, mei Pudugufaia, nopa'amii wagieni, fei
haparaia pafea, ifimina fagipelao, lomi hepalo manumanu i
lawagia ma ei didigii rama'a, rona urofia.

---

* **11:1: 11:1** Warea Greek *u'u laloo ei gufuu ro'ou* † **11:5: 11:5** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

13 Uaa minaa ei mamama'a ma fei Law, nadii ware'augia,
nopa'amii fei au John.
14 Ma nabaa na rawani a'a ei naranaraa hamu'ou, a ware-
fanaa hamu'ou ba hia, Elijah, mei ba i nomai.
15 Hini na pa'i adiana, inei guai.
16 "U'a hawawaginaa hamu'ou taweni a'a tamanu? Ro'ou,
ale'ei ei baduu rona guta i fawelei rona alo'alo ma rona
haroharonaa a'a hefi'a ba,
17 " 'Hai'ouna hugufaa fei flute
ma hamu'ou, lomi hamona palapala;
hai'ouna laugaa hepalo laugaa faloloa'ia
ma lomi hamona faloloa'i.'
18 Uaa John na nomai ma lomi na hanana o hunu ma rona
ware ba, 'Ina tauia pigea.'
19 Ina nohunumai ma hananamai mei Na'uu Rama'a ma rona
ware ba, 'Ina puguai ma hunupoapoai ma hia, tafii ei otonaa
mugoo po'ii gavaman mawe ei "rama'a hafelo." ' Ma'uaa fei
apa'a, ana na fama'aiaa o'ou tamanu na wanewane wagii fei
bigi'ana."

Rona Fagiana ei Baua Gufu Lomi Rona Filoginaa Naranaraa Ro'ou
(Luke 10:13-15)

20 I dii, si'ei ba lomi rona filoginaa naranaraa ro'ou, Jesus
fipowe wareaa ei tataa ei baua gufu, ei gufu ina bigi'aa
watauda foigia a'a ro'ou laraa hefi'adiai gufu.
21 "Ona fagiana yoi, Korazin! Ona fagiana yoi, Bethsaida! Ei
foigia una bigidigia a'a hamugua, nabaa una bigi'ia yei Tyre
ma Sidon, laguna filogidigaa minaa ei naranaraa lagua a'a ei
madigee lawalawa ma ei maduhafi.
22 Ma'uaa u'ei warefanaa hamugua ba a'a fei arewaa
dududua, na bauanadiai fei aree hamugua laraa Tyre ma
Sidon.
23 Ma yoi, Capernaum, i poronaa yoi pafea? Lo'e, yoi
o momogunaa fei walaloa.‡ Ei foigia una bigidigia a'amu,
nabaa una bigi'ia a'a Sodom, ana ifi udemai wagieni.
24 Ma'uaa u'ei warefanio ba a'a fei arewaa dududua, na
bauanadiai fei lagimu laraa Sodom."

Guta Fawenaiaa ei Rona Temu
(Luke 10:21, 22)

25 A'a fei au fei, Jesus na ware, "Una uduginio, O'ama, mena
Fasuu fena pafea ma feni malagufu, uaa ona opa'ainaa ei
manumanu ei a'a ei ano'ano mawe ei rona tonaa baua feroia
ma'uaa, ona fa'arewaia a'a ei pusu'o baduu.
26 Hi'i, O'ama, onapa'aa nunuminia ba inei ale'ei.

‡ **11:23: 11:23** Warea Greek *Hades*

27 “Minaa ei manumanu ei, inadii aunaa paniu mei Amau.
Lomi hemea na apa'aa mei Na'u, ana unaa mei Ama; ma lomi
hemea na apa'aa mei Ama, ana unaa mei Na'u mawe ei ina
nunuminia mei Na'u ba i fa'arewaia a'a ro'ou.
28 “Nomai a'au minaa hamu'ou, ena hamona temu ma na
pa'i rarabaa hamu'ou ma a fagutafawenainaa hamu'ou.
29 Hupu'aifipui a'au ma to apa'aa hamu'ou a'au uaa fei
maumauu namina rawani ua ma lomi una mamagugu ma
hamu'ou, hamowe gutafawenainaa ena naranaraa hamu'ou.
30 Uaa, nabaa hamo'aa hupu'aifipui a'au, lomi ba hamo'aa
temu ma lomi hamo'aa harenaa hefi'a awataa manumanu
a'au.”

12

Fasuu fei Sabbath
(Mark 2:23-28; Luke 6:1-5)

1 A'a fei au fei, Jesus na tatalai dupuaa ei pe'ihape hefaa
Sabbath. Ei otalai nenerana, rona bao ma rona hufu'aa hefi'a
lau wheat ma hanaia.
2 Ro'aa fanunuia ale'ei ei Pharisee, rona warenaa a'ana ba,
“Ma'a! Ei otalai neneramu, wagii fei law rona bigi'aa tamanu
na hafelo a'a fei Sabbath.”
3 Ina warenaa a'a ro'ou, “Haa, lomi hamona igoaa tamanu
David mawe ei maroana rona bigi'ia ei ro'aa bao?
4 Ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma fipui a'a
ei maroana, rona hanaiaa fei faraa pidaua na apunai, fei
au'u'ugaiaa ro'ou, fei ba wagii fei law ronei'aa hanaia,
ma'uaa, unaa ei bauaniaa humuu mei Haidaa ronei hanaia.
5 Ma ana lomi hamona igoia laloo fei Law ba a'a fei Sabbath,
ei bauania laloo fei humuu mei Haidaa, rona'aida bigi ma si'ei
rona fafeloaa fei arewaa ma'uaa, ana lomi rona tata.
6 U'ei warefanaa hamu'ou ba mei* na muainaa fei humuu
mei Haidaa, hia yeni.
7 Lomi ba hamo'aa ware ba rona bigifatata ei rawani'a
rama'a nabaa hamona aidadii hanuu feni warea feni, ‘Una
nunuminaa faloloa'ia, abaa ei fana.’
8 Uaa mei Na'uu Rama'a, Fasuu fei Sabbath.”

Mei Rama'a i Ma'e Hepapa Panina
(Mark 3:1-6; Luke 6:6-11)

9 I'a di'ininaa fei gufu fei, na wadu'ainaa laloo fei syna-
gogue ro'ou
10 ma hemea rama'a na ma'e hepapa panina, ana hia yei.
Si'ei ba ro'aa labarai talawareaa ro'ou ba na tata Jesus, rona
i'igainia, “Ina rawani a'a fei law ba o'aa farawaninaa ei funua
a'a fei Sabbath?”

---

* **12:6: 12:6** O, *ba hepalo manumanu*; vv. 41 ma 42 anaa

11 Ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa nemea hamu'ou na pa'i
hapena sipsipi ma ina pasinaa hepalo huapu a'a fei Sabbath,
lomi o'aa taufa'asi'ania?
12 Hemea rama'a na awatadiai laraa hepalo sipsipi! Si'ei,
ina rawani a'a fei law ba o'aa bigi'aa ei rawani'a manumanu
a'a fei Sabbath.”
13 Si'ei, ina warenaa a'a mei i ma'e hepapa panina,
“Roainalao fei panimu.” Hee, ina roainia ma namina rawani-
diai, ana ale'ei raudei i rawani.
14 Ma'uaa ei Pharisee, rona aunu ma fiwarewarei ba
batanai ro'aa fo'afama'eaa Jesus.

Mei Rafeiaa mei Haidaa Nafina

15 Jesus na aida fei ma na di'ininaa fei gufu fei. Watauda,
rona nenegia ma ina farawaninaa minaa ei funuaa ro'ou
16 ma na warefawe'i a'a ro'ou ba ronei'aa u'u ba hia hini.
17 Hefei, ba i fafa'uainaa tamanu nadii wareia Isaiah, mei
mamama'a:
18 “Simeni, meni nafiu, meni unadii rafeinia,
mei una haguia, mei una ni'eni'e a'ana;
u'a fania fei Spiritiu,
ma iwe wareaa tamanu na wanewane a'a ei baua gufu.
19 Lomi ba i fiharei a'a nemea o i haropararai;
lomi nemea ba i guaipa'aa fei laona i ma'aa tala.
20 Lomi ba i winisuminaa fei pa'apa'aa sipawa, fei na malou
ua ma lomi na adige,
ma lomi ba i pereaa fei ramai, fei anaa ba i pere,
nopa'aloo fei ba ina mua fei fawanewaneana.
21 Ei baua gufu, rona pa'i o'onaia unuu ro'ou wagii fei
harana.”

Jesus ma Beelzebub
(Mark 3:20-30; Luke 11:14-23)

22 I dii, rona noduginamii a'ana hemea rama'a na
wadu'ia pigea, mei na pudawerai ma umuloo ma Jesus
na fawanewaneia ale'ei ba inei warepa'i ma fanunupa'i.
23 Minaa ei rama'a, ronamina ba'arofo ma rona ware, “Haa,
simeni, meni Na'uu David?”
24 Ma'uaa ro'aa guainia ei Pharisee, rona ware, “A'a fei
faufau Beelzebub,† mei haparaa ei pigea, meni rama'a meni,
na fawala'anaa ei pigea.”
25 Jesus na apa'aa ei naranaraa ro'ou ma na ware, “Minaa
ei gufuu ei hapara, nabaa ro'aa fifalagii, ro'aa borosi ma
minaa ei baua gufu, o humu, nabaa ro'aa fifalagii, lomi ro'aa
ufalarai.
26 Nabaa Satan na fawala'anaa ana Satan, ina fifalagii
anaia. Ma batanai ba fei haparaiana i ufalarai?

† **12:24: 12:24** Warea Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*; v. 27 anaa

27 Ma nabaa fa'ua ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau
Beelzebub, ei rama'a gufuu hamu'ou, ro'aa fawala'anaa ei
pigea a'a fei faufau hini? Si'ei, ana ro'ou ua, ro'aa ware ba
ei wareaa hamu'ou na tata.
28 Ma'uaa, nabaa una fawala'anaa ei pigea a'a fei Spiritii
mei Haidaa, te, fei haparaiaa mei Haidaa na nodigimai a'a
hamu'ou.
29 "Ma hepalodiai, batanai ba hemea i wadu'aiporopa'ainaa
ei manumanu humuu hemea faufau rama'a nabaa lomi
nado'o roro'ai mei faufaua? Ma'uaa, nabaa i roro'inia, ipowe
topa'ainaa ei manumanuu humuna.
30 "Hini lomi na oa a'au, ana lomi na nunuminau ma hini
lomi na haufipui a'au, ina larosumai.
31 Si'ei, u'ei warefanaa hamu'ou ba minaa ei hafelo'a ma ei
rona warefafeloaa mei Haidaa, mei Haidaa i futoia ma'uaa,
lomi ba i futoia nabaa rona warefafeloaa fei Spiriti.
32 Hini i warefafeloaa mei Na'uu Rama'a, mei Haidaa, i
futoia, ma'uaa hini i warefafeloaa fei Spiriti Apuna, lomi ba i
futoia a'a feni au feni, o fena au ataa nomai.

Fei Haihai ma ei Fuana
(Luke 6:43-45)

33 "Farawaninaa fei haihai ma ei fuana i rawani, o fafeloaa
fei haihai ma ei fuana i hafelo, uaa o'aa fanunu'apa'aa fei
haihai a'a ei fuana.
34 Hamu'ou ena na'uu wa'a hafelo, batanai ba hamu'ou ena
hafelo'a, hamo'aa wareaa ei rawani'a warea? Uaa, tamanu
na pepesu laloo ei naranara, fei poa i wareia.
35 Mei rawani'a rama'a i wareaa ei rawani'a, ei na ude laloo
naranarana ma mei hafelo'a i wareaa ei hafelo'a, ei na ude i
laloo naranarana.
36 Ma'uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba a'a fei arewaa
dududua, ei rama'a, ro'aa to aree ro'ou a'a minaa ei ware-
falaraa ro'ou.
37 Uaa wagii ei paolaa wareaa hamu'ou, hamo'aa to aree
hamu'ou, o lo'e."

Fei Hilalaa Jonah
(Mark 8:11, 12; Luke 11:29-32)

38 I dii, hefi'a ei Pharisee mawe ei feroiaa law, rona ware-
naa a'ana, "Feroia, hai'ouna nunuminia ba onei bigi'aa hep-
alo hilalaa foigia i pudaa hai'ou."
39 Ina ware, "Hamu'ou ena rama'a hafelo, ena lomi na
oafagugu a'a feni au feni, hamona i'iginau ba unei bigi'aa
hepalo hilalaa foigia! Lomi ba a fama'aia, ma'uaa, sifeni ua
ba a fama'aia, fei hilalaa mei mamama'a Jonah.
40 Uaa ana ale'ei ba Jonah na oa odu'ai arewaa ma odu'ai
poi i laloo iaa fei baua nia ma ana ale'ei, mei Na'uu Rama'a,
iwe oa odu'ai arewaa ma odu'ai poi i laloo feni malagufu.

41 A'a fei arewaa dududua, ei Nineveh, ro'awe ufipui a'a
taweni ma ro'aa dududuaa ro'ou; uaa rona filoginaa nara-
naraa ro'ou a'a ei u'ugaa Jonah ma e'eni na pa'i hemea‡ yeni
na muainaa Jonah.
42 A'a fei arewaa dududua, mei Pifine Hapara noramiana
Hara'uu, i asi'afipui a'a taweni ma dududuaa ro'ou; uaa
noranamai susuwe'ii gufu ba i guainaa fei apa'aa Solomon
ma e'eni ina pa'i hemea yeni na muainaa Solomon.

Fei Hadiwe'iaa fei Spiriti Hafelo
(Luke 11:24-26)

43 "Nabaa hepalo spiriti hafelo§ i wala'aa a'a nemea rama'a,
i dinaa a'a ei gufu na hapera ba i labarainaa gutafawenaiana,
lomi na labagipa'i.
44 I dii, ipowe ware, 'Yau, a hadiwe'inaa a'a fei humu una
di'ininia.' I'a hadiwe'imai, na fanunupa'ia ba lomi hemea na
guta lalona ma na apagidii fei humu ma minaa ei manumanu
lalona na udelafui.
45 I dii, ina dugamai olorompalodiai spiriti rona hafelodiai
lara hia ma rona wadu'aiguta yei. Ma fei gutanaa mei rama'a
mei, namina hafelo'apoi laraa fei gutanana fama'a. Ana ale'ei
hinene a'a feni hafelo'a taweni."

Mei Ina mawe ei Lofuu Jesus
(Mark 3:31-35; Luke 8:19-21)

46 Ei ifi warewarelao a'a fei gupuu rama'a Jesus, mei inana
mawe ei lofuna, rona u ano ba ro'aa wareware a'ana.
47 Hemea na warefania, "Mei inamu mawe ei lofumu, rona
u ano ba ro'aa wareware a'amu."*
48 Ina warefania, "Hini mei inau ma ei lofuu?"
49 Ina uninaa fei panina a'a ei otalai nenerana ma na ware,
"Si'eni, eni inau mawe eni lofuu.
50 Uaa hini i bigi'aa ei nunumiaa mei Amau pafea, hia,
lofuu, agiu ma inau."

13

Fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Mark 4:1-9; Luke 8:4-8)

1 Ana fei arewaa fei, Jesus na asi'aa a'a fei humu ma naree
guta yei piye.
2 Abaa po'o gupuu rama'a rona hoaninia ma si'ei, ina hugi
pafoo hepalo wa ma guta lalona ma ei rama'a, rona u yei piye.
3 Ma ina warehanunuinaa watauda manumanu a'a ro'ou,
ale'eni, "Hemea faroa na dinaa pe'ihapena ba i faroaa ei lau.

---

‡ **12:41: 12:41** O, *na pa'i hepalo manumanu*; v. 42 anaa § **12:43: 12:43** Warea Greek ba *spiriti loloaa* * **12:47: 12:47** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i v. 47.

4 Ei ifi larofinaa ei lau, hefi'a rona pasi i ma'aa tala ma rona
fidumai ei manufifidau ma rona hanaia.
5 Hefi'a, rona pasi pafoo ei na'ana'a, yei lomi na pi'odua ei
piye. Na nusu batafa a'a ei piye lomi na pi'odua.
6 Ma'uaa i'a asi'arai fei halo, na sidefaholeaa nusuu ei lau,
uaa ataa gugu waraa ro'ou.
7 Hefi'adiai lau, rona pasi i dupuaa ei wowo'ii na hogia ma
ei wowo'ii, rona fifigaa nusuu ei lau.
8 Ma hefi'adiai lau, rona pasi pafoo ei rawani'a piye ma rona
fuaa ale'ei hefa pu'u, o oloroa pa'ania, o odufua pa'aniadiai a'a
figa ei ina faroia.
9 Hini na pa'i adiana nei guainia.”

Tani i Warehanunui Jesus
(Mark 4:10-12; Luke 8:9, 10)

10 Ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ma i'igai, “Tani o
warehanunui a'a ei rama'a?”
11 Ina ware, “Fei apa'a a'a ei maumau opa'aiaa fei haparaia
pafea, hamona todigia, ma'uaa a'a ro'ou, lomi.
12 Hini na pa'i iwe todiai ma iwe pa'i watauda. Hini lomi na
pa'i, tamanu ma'ida ina pa'i, iwe pa'ai a'ana.
13 Sifeni, feni pa'afina a warehanunui a'a ro'ou:
“Rona fanunu, ma'uaa lomi rona fanunupa'i;
rona guai, ma'uaa lomi rona guaipa'i, o apa'ia.
14 Tamanu nadii wareia mei mamama'a Isaiah, inawe fa'uai
a'a ro'ou:
“ ‘Ranimai hamo'aa guai ua, ma'uaa lomi hamo'aa apa'ia;
hamo'aa fanunu ua, ma'uaa lomi hamo'aa fanunupa'i.
15 Uaa ei naranaraa eni rama'a eni, nawe waiwai;
lomi rona guaifarawani a'a ei adiaa ro'ou,
ma rona ma'igunaa ei pudaa ro'ou.
Nabaa lomi, woro ro'aa fanunupa'i a'a ei pudaa ro'ou,
guaipa'i a'a ei adiaa ro'ou,
ma i pa'i apa'aa ei naranaraa ro'ou
ma ro'awe filogii ma a farawaninaa ro'ou.’
16 Ma'uaa na pa'i hawegiana ei pudaa hamu'ou, uaa rona
fanunupa'i mawe ei adiaa hamu'ou, uaa rona guaipa'i.
17 Uaa, a warefa'uai a'a hamu'ou ba watauda mamama'a ma
wanewaneaa rama'a, rona nunuminia ba ro'aa fanunuaa
tamanu hamona fanunuia, ma'uaa lomi; ma rona nunuminia
ba ro'aa guainaa tamanu hamona guainia, ma'uaa lomi.

Jesus na Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Mark 4:13-20; Luke 8:11-15)

18 “Hamonei guainaa fei hanuu fei warea hanunuu mei
faroa:
19 Nabaa nemea i guainaa fei u'ugaa fei haparaia ma lomi
na apa'ia, mei hafelo'a, i nomai ma tarafaa tamanu mei faroa

na faroia i naranarana. Ma fei, ale'ei ei lau rona pasi i ma'aa tala.
20 Ei lau rona pasi pafoo ei na'ana'a, tawi'ana ale'ei mei na guainaa fei warea ma nado'o ni'eni'e.
21 Ma'uaa, si'ei ba lomi na gugu warana, lomi na madii fei habeana. I'a nomai ei hafelo'a o ei haperararaia uaa fei rawani'a warea, ina pasi batafa ua.
22 Ei lau rona pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, tawi'ana ale'ei mei na guainaa fei warea, ma'uaa na fifigaa naranarana a'a watauda manumanuu feni ano ma ei sifisifii ei mugoo po'i ma lomi na pa'i fuana.
23 Ma'uaa ei lau rona pasi pafoo ei rawani'a piye, tawi'ana ale'ei mei na guainaa fei warea ma na apa'ia. Ina fuaa ma ei fuana ale'ena hefa pu'u, o oloroa pa'ania, o odufua pa'aniadiai a'a figa ei ina faroia."

Fei Warea Hanunuu ei Guana

24 Jesus na warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: "Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei mei na faroaa ei rawani'a lau i pe'ihapena.
25 Ma'uaa ro'aa ma'igu minaa ei rama'a, mei bidibidii unu na nomai ma faroaa ei guana maumauna ana i dinaa mau-mau fei wheat dupuaa ei wheat ma ina aunupa'ai.
26 Laguna nusufipui fei wheat ma fei guana ma laguna pa'i obaa lagua.
27 "Ei nafii mei amaa fei pe'ihape rona dinaa a'ana ma ware, 'Hagu'u, a'a ba ona faroaa ei rawani'a lau i pe'ihapemu? Ma noramiaa ro'ou hitani ei guana?'
28 "Ina ware, 'Bigi'aa hemea na bidibidi ununa a'au.'
"Rona i'iginia ei nafina ba, 'Ona nunuminia ba hai'ouree fufusiminaa ei guana?'
29 "Ina ware ba, 'Lomi, uaa ena hamona fufu'aa ei guana ana hamo'aa fufufininaa ei wheat.
30 Lagunei habefipui nopa'aloo fena au hufu'a. A'a fena au fena, a ware a'a ei hufu'a: Hamoneido'o hiteporaa ei guana ma faroro'inaa ro'ou ma fagu'aia; nenee fei, hamonei hiteporaa ei wheat ma re augia i laloo fei paleu.' "

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Mark 4:30-32; Luke 13:18, 19)

31 Ina warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: "Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei fei lau mustard na tonia hemea ma faroia laloo pe'ihapena.
32 Fa'ua ba namina pusu'oroi a'a minaa ei lau, ma'uaa ei i habe, namina bauanaidi'ininaa minaa ei manumanu i pe'ihape ma na gipenaa haihai ma ei manufifidau i haroo pafea, ronamii guta a'a ei rarana."

Fei Warea Hanunuu fei Fafuafua
(Luke 13:20, 21)

33 Ina warefanaa ro'ou hepalodiai warea hanunu: “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei ei fafuafua na tonia hemea pifine ma fihafuinia a'a watauda* palaua hawina na fihafuipedugia ma na fua.”

Ina'aida Warehanunui a'a ei Rama'a
(Mark 4:33, 34)

34 Jesus na warehanunuinaa minaa ei manumanu ei a'a ei gupuu rama'a; lomi na wareaa hepalo abaa warea hanunu.
35 Si'ei, nawe fa'uai tamanu nadii wareia mei mamama'a:
“U'a gigiaa fei umuu ma wareaa ei warea hanunu,
a wareaa ei manumanu na ude'opa'ai ei i mamara feni ano nopa'amii wagieni.”

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu ei Guana

36 I dii, inawe di'ininaa fei gupuu rama'a ma wadu'inaa fei humu. Ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ma ware, “Warefa'arewaia a'a hai'ou fei hanuu fei warea hanunuu ei guana i pe'ihape.”
37 Ina ware, “Mei na larofinaa ei rawani'a lau, hia mei Na'uu Rama'a.
38 Fei pe'ihape, ale'eni feni ano ma ei rawani'a lau, ale'ei ei na'uu fei haparaia. Ei guana, ale'ei ei na'uu mei hafelo'a
39 ma mei bidibidii unu, mei na faroaa ro'ou, hia, mei hani'u. Fei au hufu'a, fei au pedugaa feni ano ma ei hufu'a, ei alo'aloo mei Fasu.
40 “Hanuu fei fufu'aa ro'ou ei guana ma fagu'aia a'a fei hafi, ana ale'ei fei au pedugaa feni ano.
41 Mei Na'uu Rama'a i aloaa ei alo'alona ma ale'ei ei guana laloo fei haparaiana, rowe fufusiminaa minaa ei manumanu na fafeloaa ei rama'a mawe ei rona bigi'aa ei hafelo'a.
42 Rowe siminaa ro'ou hafi, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.
43 Si'ei, ei wanewanea, ro'awe we'a ale'ei fei halo i laloo fei haparaiaa mei Amaa ro'ou. Mei na pa'i adiana nei guai.

Ei Warea Hanunuu ei Mugoo Po'i na Ude Opa'ai ma fei Pearl

44 “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei ei gold rona opa'ainia i podu. I'a pa'ia hemea, ina opa'aidinia ma wagii fei ni'eni'eana na aunu ma re aloaa minaa ei manumanuna ma na pono'aa fei podu fei.
45 “Ma hepalodiai, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea alo'aloa fi labaginaa ei rawani'a pearl.
46 I'a labagipa'aa hepalo na bauanai pono'ana, ina aunu ma re aloaa minaa ei manumanuna ma na pono'ia.

---

* **13:33: 13:33** Greek *odumanu sata* (ale'ei hesuwi bushel o 22 litres)

Fei Warea Hanunuu fei Lepo

47 “Hepalodiai, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hepalo
lepo rona pudinaa agi ma tonaa watauda mau nia.
48 I'a pepesu ei udiaa ro'ou nia, rona forafa'aununaa piye.
Ma rona guta ma to'augaa ei rawani'a nia laloo ei pa ma ei
hafelo'a, rona siminia.
49 Ana ale'ei a'a fei au pedugaa feni ano. Ei alo'aloo mei
Fasu, rowe nomai ma fi'alaginaa ei hafelo'a a'a ei wanewanea
50 ma ei hafelo'a, ro siminaa hafi, fei na pa'i ai'aiga ma
fi'u'uiaa difo.”
51 Jesus na i'igai, “Hamona apa'aa minaa ei manumanu ei?”
Rona ware ba, “Hi'i.”
52 Ina warenaa a'a ro'ou, “Si'ei, nabaa hemea na
fa'arewaiaa fei haparaia pafea a'a hemea feroiaa law,
mei feroiaa law, hia ale'ei mei amaa hepalo humu, mei
na fa'asi'anamai ei manufau mawe ei watanai rawani'a
manumanu a'a fei leana.”

Mei Mamama'a Lomi Rona Ma'auia
(Mark 6:1-6; Luke 4:16-30)

53 I'a warepedugaa ei warea hanunu Jesus, ina di'ininaa fei
gufu fei.
54 I'a dinamii a'a fei pa'aa gufuna ma na'aa feroinaa ei
rama'a i laloo fei synagogue ro'ou ma ronamina malefa. Rona
i'igai, “Tonana hitani meni rama'a meni, fei apa'a ma fei
faufau ba i bigi'aa ei foigia?
55 Haa, simeni, meni na'uu mei fadufadua? Haa, mei inana
Mary ma ei lofuna James, Joseph, Simon ma Judas?
56 A'a ba minaa ei agina a'a o'ou yeni? Nabaa ale'ei, tonana
hitani minaa ei manumanu ei, meni rama'a meni?”
57 Ma rona faraa a'ana.
Ma'uaa Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ana uniaa a'a fei
pa'aa gufuna ma fei pa'aa humuna, hemea mamama'a lomi
i honua.”
58 Ma lomi ina bigi'aa watauda foigia yei, uaa lomi na we'i
naranaraa ro'ou.

14

Na Mosu fei Huaa John, mei Pudugufaia
(Mark 6:14-29; Luke 9:7-9)

1 A'a fei au fei, Herod, mei haparaa obao gufu na guainaa ei
u'ugaa Jesus
2 ma na warenaa a'a ei paniaa panina, “Hia John, mei
Pudugufaia. Na ma'elele'aa! Si'ei i pa'i faufauna ba i bigi'aa
ei foigia.”

3 Herod na panarofaa John ma bobo'inia, uaa ba ina ware
watauda a'a fei bigi'aa lagua Herodias, mei haroo mei lofuna
Philip.
4 Hamatee John na'aida warefanaa Herod ba, “Lomi na
rawani a'a fei law ba yoi, o haroinia.”
5 Herod, ba i fo'afama'eaa John, ma'uaa ina ma'au a'a ei
rama'a, uaa rona nara ba hia hemea mamama'a.
6 A'a fei arewaa waniniaa Herod, mei na'uu Herodias na
ufa'ufa i pudaa ro'ou ma si'ei ba namina fani'eni'eaa Herod,
7 Herod na fa'unai a'ana ba tamanu nunumiana, inei
i'iginia ma i fania.
8 Si'ei ba ina u'ugainia mei inana, ina ware, “Fanau yeni i
pafoo hefaa tabetabe fei tabaa John, mei Pudugufaia.”
9 Mei hapara na naranara watauda, ma'uaa si'ei ba na
fa'unai pudaa ei rama'a, ei ro'ei guta hananafipui a'ana, ina
ware ba fei i'igiana, ronei bigi'ia.
10 Ma rona moro'aa huaa John yei humuu bobo'aia.
11 Rona tabeamii fei tabana pafoo fei tabetabe ma fanaa
mei nanao ma ina notabenaa a'a mei inana.
12 Ei otalai neneraa John, rona nomai ma tonaa fei ununa
ma agifinia ma ronaree warefanaa Jesus.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Mark 6:30-44; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

13 I'a guainia Jesus, na hugi pafoo wa ma aununaa fawelei
lomi rama'a. Ro'aa guainaa fei, ei gupuu rama'a, noramiaa
ro'ou a'a ei gufu, rona talai'uanaa pinee ro'ou ma nenegia.
14 I'a nofatetelao Jesus, na fanunuaa hepalo baua gupuu
rama'a ma na faloloa'inaa ro'ou ma na farawaninaa ei
funuaa ro'ou.
15 I nofafilao, ei otalai nenerana, rona nomai a'ana ma
ware, “Ina raua faweleni ma na fafidii. Aloaa ei gupuu rama'a
ba ronei aununaa ei gufu ma pono hanaa ro'ou.”
16 Jesus na ware, “Lomi na rawani ba ronei aunu. Hamu'ou
fani hanaa ro'ou.”
17 Rona ware, “Hai'ouna pa'i haipani ua faraa pidaua ma
guapalo nia.”
18 Ina ware, “Tonamai a'au.”
19 Ma ina warenaa a'a ei rama'a ba ronei guta pafoo ei
guana. Ina tonaa haipaniei faraa pidaua ma guapaloei nia,
na aranaa pafea, na ware ‘ta’ ma na digeaa ei faraa pidaua.
Na fanaa ei otalai nenerana ba ronei fanaa ei rama'a.
20 Minaa ro'ou, ronamina hanana magu ma ei otalai nener-
ana, rona paiaa hefua ma guapalo pa masii du'ua.
21 Puduu ei rona hanana, haipani pufaba'a wawane ma na
pa'idiai pifine ma baduu.

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Mark 6:45-52; John 6:15-21)

22 Ana ei ua, Jesus na fahuginaa ei otalai nenerana pafoo
fei wa ma alonaa ro'ou ma'ana ba ronei dinaa pepei ma hia, i
do'o aloaa fei gupuu rama'a.
23 I alodigaa ro'ou, na faneaa hepalo maugeni, ana unaia ba
i lafulafu. I nopoilao, ana unaia yei,
24 ma'uaa fei wa na rauadii piye ma na hasuroforofo ua, uaa
fei lalarena na agisuafia.
25 Mafufuo badu, Jesus na talainaa a'a ro'ou pafoo agi.
26 Ro'aa fanunupa'ia ei otalai nenerana fi talaimai pafoo
agi, ronamina ma'aufafelo. Rona ware ba, “Hani'u, mena!”
ma rona ma'au'iwa'iwa.
27 Ma'uaa Jesus na warebatafalao a'a ro'ou, “Guta farawani!
Yau meni. Apuna ma'au.”
28 Peter na ware, “Mena Fasu, nabaa pa'aa yoi, waremai
a'au ba unei talaiwau a'amu pafoo agi.”
29 Ina ware, “Nomai.”
Si'ei, Peter na upu pafoo fei wa ma talainaa a'a Jesus pafoo
agi.
30 Ma'uaa i fanunupa'aa fei lalarena, na ma'aumomogu ma
ina haroharo, “Mena Fasu, hadumau!”
31 Ana ei ua, Jesus na roainaa panina ma panarofia. Ina
ware, “Yoi mena pusu'o we'iaa naranaramu, tani omina
hamamagua?”
32 Ma lagu'aa hugi pafoo fei wa, fei lalarena na rere.
33 Ma ei ro'ou laloo fei wa, rona losuinia ma ware ba, “Pa'aa
fa'ua ba yoi, Na'uu mei Haidaa.”

Jesus na Farawaninaa Funuaa ei Rama'a Yei Gennesaret
(Mark 6:53-56)

34 Ro'aa dinaa pepei, rona fatetenaa Gennesaret.
35 Ma ei rama'aa fei gufu fei, ro'aa fanunu'apa'aa Jesus,
rona alo warea a'a minaa ei gufu fawelei. Ma ei rama'a, rona
duginamii a'a Jesus minaa ei funuaa gufuu ro'ou.
36 Ma rona i'igifawe'i a'ana ba nei ugainaa ei funua ba ronei
idoa'uaiaa fei supuu hawaa uguna ma minaa ei rona idoia,
ronawe rawani.

15

Ei Feroia Noranamai a'a ei Upu Mina
(Mark 7:1-13)

1 I dii, hefi'a ei Pharisee mawe ei feroiaa law rona dinaa a'a
Jesus, noramiaa ro'ou, Jerusalem ma rona i'igai,

2 “Tani ro'aa barafeaa ei maumau ei upuu o'ou ei otalai
neneramu? Lomi ronado'o huwe panii ro'ou nabaa ro'aa
hanana!”
3 Jesus na ware, “Hamatani hamu'ou barafeaa ei wareaa
mei Haidaa uaa ei maumau ei upuu hamu'ou?
4 Uaa mei Haidaa na ware, ‘Ma'auaa mei amamu ma inamu’
ma ‘Hini i umuaa mei amana o inana, ronei fo'afama'eia.’*
5 Ma'uaa hamona ware ba nabaa nemea na warenaa a'a
mei amana o inana ba, ‘Fei ba a fanio, a fanaa mei Haidaa.’
6 Si'ei, lomi ina ma'auaa amana† a'a fei fanana. Si'ei,
hamu'ou barafeaa fei wareaa mei Haidaa uaa fei maumau
hamu'ou.
7 Hamu'ou ena ware'oni! Pa'aa fa'ua ei wareaa Isaiah:
8 “ ‘Eni rama'a eni, rona ma'auau a'a ei haba'umuu ro'ou,
ma'uaa ei naranaraa ro'ou, na raua a'au.
9 Lomi hanuu ei losuiaa ro'ou yau;
ei feroiaa ro'ou, naranaraa rama'a ua.’ ”

Ei Fafa'araia ma Loloaa Manumanu
(Mark 7:14-23)

10 Jesus na haronamii a'ana fei gupuu rama'a ma na ware,
“Guainia ma apa'ia.
11 Tamanu ina wadu'aa poaa hemea rama'a, lomi i
‘faloloaia’, ma'uaa tamanu na lele'aa i poana, sifei, fei na
‘faloloaia’ pudaa mei Haidaa.”
12 I dii, ei otalai nenerana rona nomai a'ana ma i'igainia,
“Ona aida ba ei Pharisee, rona ra ei ro'aa guainaa fei?”
13 Ina ware, “Minaa ei fudaa, ei abaa faroaa mei Amau
pafea, iwe fufufininaa ei waraa ro'ou.
14 Di'ininaa ro'ou, uaa rona pudawerai ma rona'aida ta-
laidugaa ei rama'a.‡ Nabaa hemea pudawerai na talaidugaa
hemeadiai pudawerai, lagu'amina pasifipuinaa laloo fei
huapu.”
15 Peter na ware, “Italalafuifanaa hai'ou fei warea ha-
nunu.”
16 Jesus na i'iginaa ro'ou, “Haa, ana fi waiwai tabaa
hamu'ou?
17 Lomi hamona aida ba tamanu na wadu'ainaa fei
haba'umu, i dinaa pahanana ma i lele'alao?
18 Ma'uaa tamanu na lele'aa a'a fei haba'umu, norai a'a ei
naranara ma na ‘faloloaa’ mei rama'a.
19 Uaa laloo fei naranara, ina nomai ei hafelo'a naranara,
fo'afama'ea, fiharoharoipa'aia, fitatafipa'aia, fafanaoa, ware-
fasifi ma ei wiwitoia.
20 Si'ei, ei na ‘faloloaa’ hemea rama'a; ma'uaa, nabaa nemea
lomi na huwenaa panina ma hanana, abaa na ‘faloloaia’.”

---

* **15:4: 15:4** Leviticus 20:9 † **15:6: 15:6** Hefi'a ne'ia ba *ma'auaa ama o inana*
‡ **15:14: 15:14** Hefi'a ne'ia ba *pudawerai ma ro'ou talaidugaa ei pudawerai*

Fei Narafawe'iaa mei Pifinee Canaan
(Mark 7:24-30)

21 I'a di'ininaa fei gufu fei, Jesus na dinaa fawelei Tyre ma
Sidon.
22 Hemea pifinee Canaan, humuna na rafi'inaa Tyre ma
Sidon, ina nomai a'ana ma na haroharonaa a'ana, “Mena
Fasu, mena Na'uu David, faloloa'inau! Mei na'uu, baduu
pifine namina nanamuinia uaa na wadu'ia pigea.”
23 Lomi na wareaa hepalo warea Jesus. Si'ei, ei otalai
nenerana rona nomai a'ana ma na i'igifawe'i a'ana, “Aloia,
uaa ifimina aiharoharomai a'a o'ou.”
24 Ina ware, “Ina aloamiau a'a ei pa'aiaa sipsipi Israel ua.”
25 Mei pifine na nomai ma fa'unaa du'una i ma'ana ma
ware, “Mena Fasu, hadumau!”
26 Ina ware, “Lomi na wanewane ba a tonaa ei faraa pidaua,
ei hanaa ei baduu ma faguaa ei hapee ro'ou, ponoto.”
27 Ina ware ba, “Fa'ua, mena Fasu, ma'uaa ei ponoto ana
rona hanaiaa ei memee faraa pidaua, ei na pasinaa haroo
tawaa ei fasuu ro'ou.”
28 Si'ei, na ware Jesus, “Mena pifine, namina we'i nara-
naramu! Una bigidigia fei i'igiamu.” Ma mei na'una na
rawani ana a'a fei au fei.

Jesus na Fawanewaneaa Watauda

29 Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma tatalai i papaa fei Agii
Galilee. I dii, ina fanenaa fei maugeni ma na guta.
30 Hefi'a baua gupuu rama'a, rona nomai a'ana, nodugamii
ei afetoo, ei pudawerai, ei iba'iba, ei umuloo mawe
wataudadiai ma rona fahainopaa ro'ou i pinena; ma ina
fawanewaneaa ro'ou.
31 Ei rama'a, ronamina ba'arofo ei ro'aa fanunuia ba ei
umuloo, rona warepa'i, ei iba'iba, rona rawani, ei afetoo,
rona talaipa'i ma ei pudawerai, rona fanunupa'i. Ma rona
uduginaa mei Haidaniaa ei Israel.

Jesus na Faguaa Gunaroa Pufuba'a
(Mark 8:1-10)

32 Jesus na harofamai ei otalai nenerana ma na ware, “Una
faloloa'inaa eni rama'a eni, uaa rona gutafipui a'au ale'ei
oduai arewaa ma lomi rona pa'i hanaa ro'ou. Lomi na rawani
a'au ba rona bao ma u'a aloaa ro'ou, uaa ro'aa pasi ma'aa
tala.”
33 Ei otalai nenerana, rona ware, “O to hitani faraa pidaua
a'a feni raua gufu ale'eni ba na hawia ba o'aa faguaa feni baua
gupuu rama'a ale'eni?”
34 Jesus na i'igai, “Hamona pa'i figa faraa pidaua?”
Rona ware ba, “Olorompalo ma hefi'a pusu'o nia.”

35 Ina warenaa a'a fei gupuu rama'a ba ronei guta
malagufu.
36 Ma ina tonaa olorompaloei faraa pidaua ma ei nia ma
i'a waredii ba ‘ta’, na digedigeaa ro'ou ma fanaa ei otalai
nenerana ma rona fanaa ei rama'a.
37 Minaa ro'ou, rona hanana ma ronamina magu. Nenee
fei, ei otalai nenerana, rona paifapepesuaa olorompalo pa
masii du'ua.
38 Puduu ei rona hanana, gunaroa pufaba'a wawane ma na
pa'idiai pifine ma baduu.
39 I'a alodigaa fei gupuu rama'a Jesus, na hugi pafoo wa ma
aununaa malalaa Magadan.

Rona Ware ba Inei Fama'aa Hepalo Hilala
(Mark 8:11-13; Luke 12:54-56)

16

1 Ei Pharisee mawe ei Sadducee, rona nomai a'a Jesus
ma rona mania ale'ei ba nei fama'aiaa ro'ou hepalo hilala
noranarai pafea.
2 Ina ware,* “I'a fafilao, hamona ware ba, ‘Iwe rawani ua
narani hamatee na ro fei haroo pumanugawe’,
3 ma na mafufuo hamo'aa ware ba, ‘Wagieni i pa'i lalarena
ma maunu, uaa na ro fei haroo pumanugawe ma ana na
giogio.’ Hamona fanunu'apa'aa ei hilala haroo pumanugawe
ma'uaa, lomi hamona fanunu'apa'aa ei hilalaa feni au feni.
4 A'a feni au feni, ei hafelo'a, ei lomi rona oafagugu, rona
labaginaa hepalo foigia hilala, ma'uaa lomi. Ro'aa fanunuaa
hepalo ua, fei hilalaa Jonah.” Ma Jesus na di'ininaa ro'ou ma
aunu.

Fei Fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee
(Mark 8:14-21)

5 Rona aunudiginaa pepei adii fei agi ma ei otalai nenerana,
rona madi'inia ba ro notomai faraa pidaua.
6 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Hamonei oma'aa hamu'ou a'a
ei fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee.”
7 Rona fiwarewareinia dupuaa ro'ou ma ware, “Haa woro
si'ei ba lomi ona notomai faraa pidaua.”
8 Jesus na apa'adigaa ei fiwarewareiaa ro'ou ma na i'igai,
“Hamu'ou ena pusu'oro we'iaa naranara, tani hamo'aa fi-
warewarei dupuaa hamu'ou ba lomi hamona pa'i faraa pi-
daua?
9 Haa, hamotawe apa'ia? Lomi hamona nonominaa
haipaniei faraa pidaua a'a ei haipani pufaba'a ma hefiga pa
masii du'ua hamona paia?

---

* **16:2: 16:2** Hefi'a ne'ia, lomi na pa'i fei dufuu v. 2 ma minaa fei v. 3.

10 Ma olorompaloei faraa pidaua a'a ei gunaroa pufaba'a—
hefiga pa masii du'ua hamona paia?
11 Batanai ei ba lomi hamona apa'ia ba yau a'a ba fi wareaa
ei faraa pidaua a'a hamu'ou? Ma'uaa, hamonei oma'aa
hamu'ou a'a ei fafuafuaa ei Pharisee ma Sadducee."
12 Ma ronawe apa'ia ba, hia, a'a ba ifi warewareaa fei
fafuafua faraa pidaua ma'uaa, fei mau feroiaa ei Pharisee ma
Sadducee.

Peter na Ware ba Jesus, Hia mei Christ
(Mark 8:27-30; Luke 9:18-21)

13 I nopa'amii malalaa Caesarea Philippi Jesus na i'igainaa
ei otalai nenerana, "Ei rama'a, rona ware ba mei Na'uu
Rama'a, hia, hini?"
14 Rona ware, "Hefi'a, rona ware ba John, mei Pudugufaia;
hefi'a ba Elijah; ma hefi'adiai ba Jeremiah, o hemea ei ma-
mama'a."
15 Ina i'igai ba, "Ma hamu'ou, hamona ware ba yau, hini?"
16 Simon Peter na ware, "Yoi mei Christ,† mei Na'uu mei
Haidaa, mei i oalao."
17 Jesus na ware, "Ona pa'i hawegiamu, Simon mena na'uu
Jonah uaa, a'a ba fa'arewaa hemea rama'a a'amu ma'uaa,
fa'arewaa mei Amau pafea.
18 Ma u'ei warefanio ba yoi Peter‡ ma pafoo feni na'a feni a
fa'ugaa fei losuu ma ei gigei Hades,§ lomi ba ro'aa muaipa'ia.*
19 A fanio ei gigigii fei haparaia pafea; ma tamanu ona
faroro'inia yeni malagufu, ana i roro'ai† pafea ma tamanu
ona alagia yeni malagufu, ana i ala pafea."
20 Ma ina warefawe'i a'a ei otalai nenerana ba ronei'aa
warefanaa nemea ba hia, mei Christ.

Jesus nadii Ware'augaa fei Ma'eana
(Mark 8:31—9:1; Luke 9:22-27)

21 A'a fei au fei ma nolao, Jesus na warefa'arewaia a'a ei
otalai nenerana ba hia, i dinaa Jerusalem ma tonaa fi'ina a'a
watauda manumanu i panii ei bauaniaa gufu, ei famamoaa
humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Ma hefi'a, ro'aa
fo'afama'eia ma a'a fei fa'odu'aiaa arewaa i asi'adiai.
22 Peter na dugitata'ainia ba i warefawanewaneinia, "Pa'aa
lomi, mena Fasu! Hefeni, pa'aa lomi ba i nomai a'amu!"
23 Jesus na momo'ilao ma warenaa a'a Peter, "Dinaa mugiu,
mena Satan! Yoi ale'ena hepalo alabe'a a'au; lomi ona pa'i
naranaramu a'a ei manumanuu mei Haidaa ma'uaa, a'a ei
manumanuu rama'a."

---

† **16:16: 16:16** O, *Messiah*; v. 20 anaa ‡ **16:18: 16:18** Hanuu fei warea Peter, *mugoo.* § **16:18: 16:18** O, *ei gigei fei gufu hafelo* * **16:18: 16:18** O, *lomi rona muainaa fei* † **16:19: 16:19** O, *malagufu, ana na roro'aidii*

24 Ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, “Hini
ba i nenerau nei aunaa ei naranarana i pu ma harenaa fei
hawafolona ma nenerau.
25 Uaa hini ba i urofaa fei harenuana‡ iwe pa'ai a'ana,
ma'uaa hini i fapa'ainaa fei harenuana a'au iwe tonia.
26 Tamanu fei rawani'ana nabaa nemea i topedugaa feni
malagufu ma'uaa fei harenuana i pa'ai? O, nemea i filoginaa
fei harenuana a'a tamanu?
27 Uaa mei Na'uu Rama'a, iwe nomai a'a fei haweraa mei
Amana fipuinaa ei alo'alona ma i fani pono'aa hememea ana
ale'ei tamanu ina bigi'ia.
28 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hefi'a eni rona u yeni,
ro'ado'o fanunuaa mei Na'uu Rama'a na nomai ale'ei hemea
hapara ei ana roifi werawera.”

17

Fei Maumauna na Filogii
(Mark 9:2-13; Luke 9:28-36)

1 Nenee oloroa arewaa, Jesus na nodugaa Peter ma laguei
filofui James ma John pafoo fei tarea maugeni, uniaa ro'ou.
2 Ma na filogii fei maumauna yei i pudaa ro'ou. Fei pudana
na we'a ale'ei fei halo ma ei lawalawana namina po'i ale'ei
we'ai.
3 Ana ei ua, laguna fa'arewamai Moses ma Elijah ma laguna
fiwarewarei a'a Jesus.
4 Peter na warenaa a'a Jesus, “Mena Fasu, ina rawani ba
o'ou yeni. Nabaa ona nunuminia, a fa'ugaa odumanu pale,
hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah.”
5 Ei fi warewarelao, hepalo agimee papalei na hawainaa
ro'ou ma hepalo lao noranarai a'a fei papalei na ware,
“Simeni, meni Na'uu, meni una haguia; ma unamina ni'eni'e
a'ana. Guainaa wareana!”
6 Ro'aa guainia ei otalai nenerana, rona fapasipoponainaa
pu ma rona ma'aufunurere.
7 Ma'uaa Jesus na nomai ma idoaa ro'ou. Ina ware ba,
“Asi'aa. Apuna ma'au.”
8 Ro'aa aranaa pafea, lomi rona fanunupa'aa hemeadiai,
ana unaa Jesus.
9 Ei roi upugio a'a fei maugeni, Jesus na warefa'aiaa
ro'ou, “Apuna warefanaa nemea tamanu hamona fanunuia
nopa'aloo fei ba mei Na'uu Rama'a na asi'aa a'a fei ma'ea.”
10 Ei otalai nenerana, rona i'iginia, “Tani ro'aa ware ei
feroiaa law ba Elijah neido'o nomai?”

‡ **16:25: 16:25** Hanuna warea Greek ba *faweweni,* o *laloo naranara*; v. 26 anaa

11 Jesus na ware, “Fa'ua, Elijah ba i nomai ma mi au-
farawaninaa minaa ei manumanu.
12 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba Elijah na nodigimai ma
lomi rona fanunu'apa'ia; ma'uaa, rona bigi'aa tamanu rona
nunuminia a'ana. Ma mei Na'uu Rama'a ana i tonaa fi'ina i
panii ro'ou.”
13 Ma ei otalai nenerana, ronawe apa'ia ba hia fi u'ugaa
John, mei Pudugufaia.

Fei Farawaniana Mei Baduu Wawane, Mei na Wadu'ia Pigea
(Mark 9:14-29; Luke 9:37-43a)

14 Ro'aa nobapa'aloo fei gupuu rama'a, hemea na nomai ma
na o'o'ui i ma'aa Jesus.
15 Ina ware, “Mena Fasu, faloloa'inaa mei na'uu, baduu
wawane. Ina'o memeroi ma namina nanamuinia. Ina'o
pasinaa laloo fei hafi, o laloo fei ranu.
16 Una noduginaa hia a'a ei otalai neneramu ma'uaa, lomi
ba rona farawanipa'ia.”
17 Jesus na ware, “Hamu'ou ena rama'aa feni au feni, lomi
na we'i ma ana lomi na wanewane ei naranaraa hamu'ou.
Yau na tamafoidii a'a fei gutanau a'a hamu'ou. Ana una
tamafoi a'a fei maumau hamu'ou. Dugamii mei baduu
wawane a'au.”
18 Jesus na warefawe'i a'a mei pigea ma na wala'aa a'ana ma
ana ei ua na rawani mei baduu.
19 Si'ei, ei otalai nenerana uniaa ro'ou, rona nofagigimai a'a
Jesus ma i'iginia, “Tani lomi hai'ouna fawala'apa'ia?”
20 Ina ware, “Hamatee namina pusu'oroi fei we'iaa nara-
naraa hamu'ou. A warefa'uai a'a hamu'ou ba nabaa na we'i
ma'ida ua ei naranaraa hamu'ou ale'ei fei pusu'o lau mustard,
hamo'aa ware a'a fei maugeni ba, ‘Asi'aa faweleni ma dinaa
yei’ ma i asi'a'aunu. Lomi hepalo manumanu ba lomi i
ma'atalaa a'a hamu'ou.”*

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Mark 9:30-32; Luke 9:43b-45)

22 Ro'aa nofipuimai i Galilee, ina warenaa a'a ro'ou ba, “Mei
Na'uu Rama'a, ro'aa aloia panii ei rama'a.
23 Ro'aa fo'afama'eia ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa, i asi'aa
ma fawenaidiai.” Ma ei otalai nenerana, ronamina faloloa'i.

Mugoo Po'ii fei Humuu mei Haidaa

24 Nenee fei noramiaa Jesus ma ei otalai nenerana yei
Capernaum, ei otonaa guapalo pusu'o mugoo po'ii fei humuu

---

* **17:20: 17:20** Hefi'a ne'ia ba *ma'atala a'a yoi. 21 Ma'uaa fei mau ale'ei, i wala'aa a'a lafulafua ma fabaoa ua.*

mei Haidaa, rona nomai a'a Peter ma i'igai “Ana i au mugoo
po'ii† fei humuu mei Haidaa mei feroiamu?”
25 Peter na ware, “Hi'i, i au.”
I wadu'imai laloo fei humuu Peter, Jesus nado'o ba ware
ba, “Tamanu ei naranaramu, Simon? Ei haparaa feni
malagufu rona'o to mugoo po'i a'a hini—a'a ei na'uu ro'ou o
a'a hefi'adiai?”
26 Peter na ware, “A'a hefi'a.”
Jesus na ware a'ana, “Si'ei ba ei na'uu ro'ou, lomi ro'aa au.
27 Ma'uaa, si'ei ba lomi agu'aa faranaa ro'ou, dinaa agi
ma suminaa fei waomu. Tonaa fei rawarawa gu'amu nia;
fahawainaa fei poana ma o ma'apa'aa hepalo obao drachma
mugoo po'i. Tonia ma fanaa ro'odu fena augaa agua.”

18

Mei i Pafeai laloo fei Haparaia Pafea
(Mark 9:33-37; Luke 9:46-48)

1 A'a fei au fei, ei otalai nenerana, rona nomai a'a Jesus ma
i'igai, “Hini na pafeai laloo fei haparaia pafea?”
2 Ina harofaa hemea pusu'o baduu ma fa'ufalarainia
dupuaa ro'ou.
3 Ma ina ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou, nabaa lomi
hamo'aa filoginaa maumau hamu'ou ale'ei ei pusu'o baduu,
pa'aa lomi ba hamo'aa wadu'inaa laloo fei haparaia pafea.
4 Si'ei hini i fafafaunaa anaia pu ale'eni meni baduu meni,
hia i pafeai laloo fei haparaia pafea.
5 “Ma a'a fei harau, hini i taufagutanaa nemea pusu'o baduu
ale'eni meni, ina taufagutanau.

Abaa Fapasiaa Nemea
(Mark 9:42-48; Luke 17:1, 2)

6 “Ma'uaa, nabaa nemea i fapasiaa nemea eni pusu'o
baduu, eni na we'i naranaraa ro'ou a'au, na rawani ba mei
rama'a mei, hepalo baua mugoo nei habe huana ma re famo-
mogu lama roroma.
7 “Na fagiana feni ano uaa na fafeloaa ei rama'a. Ei manu-
manu ale'ei, i nomai, ma'uaa na fagiana mei i nomai a'ana!
8 Nabaa fei panimu o pinemu na fafeloio, balaisiminia. Ina
rawani ba o wadu'aitonaa harenuamu fininaa latoaa panimu
o pinemu laraa fei ba ona pa'i guapalo pani ma pine ma i
siminio laloo fei hafi lomi i peretoo.
9 Ma nabaa fei pudamu na fafeloio, walesiminia. Ina
rawani ba o wadu'aitonaa harenuamu a'a hepalo ua puda
laraa fei ba ona pa'i guapalo puda ma i siminaa yoi fei hafii
gufu hafelo.

---

† **17:24: 17:24** Warea Greek ba *Ana i au guapaloei drachma*

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Sipsipi
(Luke 15:3-7)

10 “Oma'ama'aa hamu'ou ba lomi hamona fanunufafelo a'a
nemea eni pusu'o baduu eni. Uaa u'ei warefanaa hamu'ou ba
ranimai, ei alo'alo pafea, ei oma'aa ro'ou, rona fanunuaa fei
pudaa mei Amau i pafea.*
12 “Tamanu naraa hamu'ou? Nabaa nemea na pa'i hefa pu'u
sipsipi ma hepalo na lelepa'ai, haa, lomi i di'ininaa ei faimfua
pa'ania ma faimpalo pafoo maugeni ma re labaginaa fei na
lelepa'ai?
13 Ma nabaa i labagipa'ia, a warefa'uai a'a hamu'ou ba
imina ni'eni'e a'a fei laraa ei faimfua pa'ania ma faimpalo
lomi rona lelepa'ai.
14 Ana ale'ei, mei Amaa hamu'ou i pafea, lomi na nunumiai
ba nemea eni pusu'o baduu eni i pa'ai.

Hemea Lofu i Bigifatata a'amu

15 “Nabaa mei lofumu i bigifatata a'amu,† dinaa a'ana ma
fama'aiaa fei tatana, uniaa hamugua ua. Nabaa i guainio, te,
lomi watolaa hamugua.
16 Ma'uaa, nabaa lomi i guainio, dugaa helaguidiai a'amu
ba ‘i pa'i helagui o o'odui gutaguaiaa minaa ei awataa.’
17 Nabaa lomi ina guainaa ro'ou, warefanaa ei losuia; ma
nabaa lomi ina guainaa ro'ou, bigi'ia a'ana ale'ei ona bigi'ia
a'a nemea roromaa, o nemea otonaa mugoo po'ii gavaman.
18 “A warefa'uai a'a hamu'ou ba tamanu hamona
faroro'inia‡ yeni malagufu, ana i roro'ai i pafea ma tamanu
hamona alagia§ yeni malagufu, ana i ala i pafea.”
19 “Hepalodiai, a warefanaa hamu'ou ba nabaa helagui
hamu'ou yeni malagufu, hamuna fi'ugai ba hamu'aa i'igainaa
hepalo manumanu, mei Amau i pafea, i bigi'ia a'a hamugua.
20 Uaa hitani helagui, o o'odui, ro'amii gutafipui wagii fei
harau, yau ana a'a ro'ou.”

Fei Warea Hanunuu mei Nafi Lomi Faloloa'iana

21 I dii, Peter na nomai a'a Jesus ma i'iginia, “Mena Fasu, figa
au a futoaa ei hafelo'a na bigi'ia a'au mei lofuu? Inei ale'ena
olorompalopoa?”
22 Jesus na ware, “A warefanio, a'a ba olorompalopoa
ma'uaa, oloromfua pa'ania ma olorompalopoa.*
23 “Si'ei, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea hapara,
mei ba i fawanewaneaa ei pono'aa ei nafina.

---

* **18:10: 18:10** Hefi'a ne'ia ba *gufu pafea. 11 Mei Na'uu Rama'a na nomai ba i fatela'anaa fei na pa'ai.* † **18:15: 18:15** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *a'amu.* ‡ **18:18: 18:18** O, *faroro'idigia* § **18:18: 18:18** O, *aladii* * **18:22: 18:22** O, *na pa'i olorompaloei oloromfua pa'ania.* Hanuna ba 7x70 o gunaroa pu'u ma faimfua pa'ania.

24 Ei ba i fawanewaneaa ei mugoo po'i, hefi'a, rona duginaa
a'ana hemea nado'o tonaa hefua pa'ania pufaba'a mugoo po'i
a'ana.†
25 Si'ei ba lomi na pa'i mugoo po'i, mei hapara na ware-
fawe'i ba hia, mei harona, ei na'una mawe minaa ei manu-
manuna, ronei aloaa ro'ou ba hodi'aa ei mugoo po'ina.
26 "Mei nafi na fapasinaa du'una i ma'ana. Ina i'igifawe'i
a'ana, 'Do'o fawiwi'ainau ma awe hodipedugaa minaa ei
mugoo po'i.'
27 Mei fasuu mei nafi na faloloa'inia ma na fama'e'uaiaa
minaa ei tonana ma alofatalainia.
28 "Ma'uaa ei fi asi'alao mei nafi, ina nobapa'alao hemeadiai
nafi na bigifipui a'ana, hemea nado'o tonaa hefa pu'u denar-
ius‡ a'ana. Ina panarofia ma guafaa gimona ma warefawe'i
a'ana, 'Hodi'aa tamanu ona tonia a'au!'
29 "Mei nafi, mei na bigifipui a'ana na fapasinaa du'una ma
na i'igifawe'i a'ana, 'Do'o fawiwi'ainau ma awe hodi'aa minaa
ei mugoo po'imu.'
30 "Ma'uaa ina ware ba lomi. Ma idii, inaree aunaa hia
humuu bobo'aia hawina ba na hodipedugaa ei mugoo po'i.
31 Ro'aa fanunuia ale'ei hefi'adiai nafi, ronamina naranara
watauda ma ronaree warefanaa mei fasuu ro'ou minaa ei
rona fanunuia.
32 "Si'ei, mei fasu na lala'aa mei nafi ma ware, 'Yoi, hemea
pa'aa hafelo'a nafi. Unamina fama'e'uaiaa minaa ei onado'o
tonia a'au, uaa onamina i'igaifawe'i a'au.
33 Haa, lomi ba o'aa faloloa'inaa mei hamugua ale'ei a
bigi'ia a'amu?'
34 Mei fasuna namina siba ma fifaninaa hia panii ei
oma'ama'aa humuu bobo'aia ba ronei fanima'aia hawina na
hodipedugaa ei mugoo po'i.
35 "Mei Amau pafea iwe bigi'ia ale'ei a'a hememea hamu'ou
nabaa lomi hamona futoaa ei hafelo'aa ei lofuu hamu'ou
laloo naranaraa hamu'ou."

19

Fi'alagia
(Mark 10:1-12)

1 I'a waredigaa ei manumanu ei Jesus, ina asi'adi'ininaa
Galilee ma aununaa malalaa Judea, fipepei Jordan.
2 Hefi'a baua gupuu rama'a, rona nenegia ma na farawani-
naa ei funuaa ro'ou yei.
3 Hefi'a Pharisee, rona nomai a'ana ba ro'aa mania. Rona
i'igai, "Na wanewane a'a fei law ba nemea wawane i fi'alagii
a'a mei harona ma lomi rawani'aa pa'afina?"

---

† **18:24: 18:24** watauda million kina (10,000 *talent*) ‡ **18:28: 18:28** ma'ida ua kina

4 Ina ware, “Haa, lomi hamona igoia ba fama'a, mei Fama-
maraia na bigi'aa lagua ‘wawane ma pifine,’
5 ma ware ba, ‘Sifei, fei pa'afina ba nemea wawane nei
di'ininaa amana ma inana ma gutafipui a'a mei harona ma
laguwe pigioinaa hepalo’?
6 Si'ei, a'a ba lagua fai helagui, uaa hemea. Si'ei, tamanu na
fihupu'inia mei Haidaa, nemea nei'aa alagia.”
7 Rona i'igai, “Nabaa fa'ua, tani i ware Moses ba nemea nei
fani hepalo ne'iaa fi'alagia ma alofatalainia?”
8 Jesus na ware, “Moses na ugainia ba hamo'aa di'ininaa
ei haroo hamu'ou hamatee namina waiwai tabaa hamu'ou.
Ma'uaa do'ofama'a abaa ale'ei.
9 A warefanaa hamu'ou ba hini i di'ininaa mei harona ba i
lalaidiai ma mei harona lomi na fiharoharoipa'ai, mei rama'a
mei, na bigi'aa fei fiharoharoipa'aia.
10 Ei otalai nenerana, rona ware, “Nabaa ale'ei a'a hemea
wawane ma mei harona, ina rawani ba lomi lalalaia.”
11 Jesus na ware, “Abaa minaa ei rama'a, ro'aa tonaa fei
warea fei, uniaa ei una fanaa ro'ou.
12 Uaa hefi'a, lomi ba ro'aa lalai, uaa rona waninimai ale'ei
ma hefi'adiai, ei rama'a na morosiminaa wawanei ro'ou ba
ale'ei ma hefi'adiai, rona ware ua ba lomi ro'aa lalai* uaa
rona naranara'uaiaa fei haparaia pafea. Mei ba na rawani
a'ana, inei tonia.”

Ei Pusu'o Baduu ma Jesus
(Mark 10:13-16; Luke 18:15-17)

13 I dii, rona duginamii a'a Jesus ei pusu'o baduu ba nei
augaa panina pafoo ro'odu ma lafulafunaa ro'ou. Ma'uaa ei
otalai nenerana, rona pauninaa ei rona dugamii ro'ou.
14 Jesus na ware, “Fanoramiaa ei baduu pusu'o i a'au ma
apuna lawaraa ro'ou, uaa fei haparaia pafea, manumanuu ei
ale'eni eni.”
15 I'a audigaa guei panina pafoo ro'ou, ina di'ininaa fei gufu
fei.

Mei Baubara Watauda Mugoo Po'ina
(Mark 10:17-31; Luke 18:18-30)

16 Ma hemea na nomai a'a Jesus ma na i'igai, “Feroia, a
bigi'aa tamanu rawani'a manumanu ba a tonaa fei harenua
lomi i pedutoo?”
17 Na ware Jesus, “Tani o i'iginau ba tamanu na rawani?
Unaa Hemea ua na rawani. Nabaa o nunumiai ba o'aa
wadu'aitonaa harenuamu, onei neneraa ei law mei Haidaa.”
18 Ina i'igai, “Tamanu ei?”

---

* **19:12: 19:12** O, *ware ua ba rona morosiminaa wawanei ana ro'ou.*

Jesus na ware, “ ‘Apuna fo'afama'e, apuna fiharoharoipa'ai,
apuna fafanao, apuna warefasifi,
19 ma'auaa amamu ma inamu,’† ma ‘haguaa mei gufumu
ale'ei ona'o haguio.’ ”
20 Mei baubara na ware, “Minaa ena, unamina nenegidigia.
Tamanudiai fei lomi una bigi'ia?”
21 Jesus na ware, “Nabaa ona nunuminia ba o'aminaa
fafa'arai, wi aloaa ena manumanumu ma fanaa ei lomi
manumanuu ro'ou ma owe pa'i manumanumu i pafea. Ne-
nee fei, mi nenerau.”
22 I'a guainaa fei mei baubara, ina aunufaloloa'ilao, uaa na
pa'i watauda manumanuna.
23 I dii, Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “A
warefa'uai a'a hamu'ou ba namina waiwai ba nemea na pa'i
watauda mugoo po'ina i wadu'ainaa fei haparaia pafea.
24 A warediai ba na madutainaa fei camel ba i wadu'ainaa
fei ma'ahi'u laraa fei ba nemea na pa'i watauda mugoo po'ina
i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa.”
25 Ro'aa guainaa fei ei otalai nenerana, ronamina hawainaa
poaa ro'ou ma i'igai, “Nabaa ale'ei, hini ba i tela?”
26 Jesus na fanunulao a'a ro'ou ma ware, “A'a rama'a lomi
na ma'atalaa, ma'uaa a'a mei Haidaa minaa ei manumanu na
ma'atalaa.”
27 Peter na warenaa a'ana, “Hai'ouna di'ininaa minaa ei
manumanuu hai'ou ba hai'ou nenegio! Si'ei, hai'ou'aa tonaa
tamanu?”
28 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba
a'a fei au ba i manufaudiai minaa ei manumanu, ena na guta
fininaa ei hawerana mei Na'uu Rama'a pafoo gutanaa mei
hapara, hamu'ou ena hamona nenerau, ana hamowe guta
pafoo ei hefua ma guapalo gutanaa ei hapara ma dududuaa
ei hefua ma guapalo pai Israel.
29 Ma hini ei rona di'ininaa ei humu, o lofu, o agi, o ama ma
ina,‡ o na'u, o pe'ihape uaa yau, rowe to ale'ei hefa pu'udiai
ma ropowe tonaa fei harenua lomi i pedutoo.
30 Ma'uaa watauda ei rona nomai nene, rowe dinaa ma'a
ma ei ro nomai ma'a ro dinaa nene.

20

Fei Warea Hanunuu ei Bigibigi'a Wagii fei Pe'ihape

1 “Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei mei amaa fei pe'ihape,
mei na asi'aa mafufuo ba i pono rama'a ba ronei bigi wagii fei
pe'ihapena wine.

---

† **19:19: 19:19** Deuteronomy 5:16-20 ‡ **19:29: 19:29** Hefi'a ne'ia ba *ina* o *harona pifine*

2 Ina ware ba pono'aa ro'ou a'a heai arewaa, hepalo denarius ma alonaa ro'ou pe'ihapena.
3 “Nopa'aloo faimpalo ido'o, ina aunu ma fanunupa'aa hefi'adiai rona u i humuu alo'alo, lomi bigi'aa ro'ou.
4 Ina warenaa a'a ro'ou, ‘Ana hamoneiree bigi wagii fei pe'ihapeu ma awe fawanewaneaa ei pono'aa hamu'ou.’
5 Si'ei, rona dii.
“Ina aunudiai haloaina ma fei fa'oduaiaa ido'o ma bigi'ia ana ale'ei.
6 I nopa'aloo haipani ido'o, na aunu ma fanunupa'aa hefi'adiai, ana ro'ei ufalarai ua. Ina i'iginaa ro'ou, ‘Tani hamu'ou ufalarai ua yeni minaa feni arewaa feni ma lomi hamona bigi'aa hepalo manumanu?’
7 “Rona ware, ‘Hamatee lomi hemea na pono'aa hai'ou.’
“Ina warenaa a'a ro'ou, ‘Ana hamoneiree bigi wagii fei pe'ihapeu.’
8 “I nororolao, mei amaa fei pe'ihape na warenaa a'a mei paniaa panina, ‘Apainamii ena bigibigi'a ma fani pono'aa ro'ou. Do'o pono'aa ei we noramiaa ro'ou ma nene, ei rawarawa.’
9 “Ei bigibigi'a rona'aa bigi a'a fei haipani ido'o, hememea ro'ou na tonaa hepalo denarius.
10 Si'ei, ei rawarawa bigi'a, rona nara ba i bauanadiai pono'aa ro'ou. Ma'uaa hememea ro'ou, ana na tonaa hepalo ua denarius.
11 Ro'aa todigia, rona bababau'u a'a mei amaa fei pe'ihape.
12 Rona ware, “E'ei rama'a we fabigi'uamu nene, lomi rona bigifamadii ma pono'aa ro'ou, fimina'ei ale'ei hai'ou ma hai'ounamina bigifatemu haroo fei baua halo.’
13 “Ma'uaa ina warefanaa hemea ro'ou ba, ‘Otafi, lomi una bigifatata a'amu. Haa, lomi ba onado'o uga ba pono'amu, hepalo denarius?
14 Tonaa fei pono'amu ma aunu. Una nunuminia ba pono'aa mei a'apoo dugamiau, i fimina'ei a'a fei pono'amu.
15 Haa, lomi na wanewane ba una bigi'aa tamanu nunumiau a'a ei mugoo po'iu? O, yoi, ona punepune hamatee yau, una baubaurawani?’
16 “Si'ei ba mei i nomai nene, iwe dinaa ma'a ma mei i nomai ma'a i dinaa nene.”

Jesus na Ware'audinaa fei Ma'eana
(Mark 10:32-34; Luke 18:31-34)

17 Ei fitalaidinaa Jerusalem, Jesus na dugitata'ainaa ei hefua ma helagui otalai nenerana ma warenaa a'a ro'ou,
18 “O'ou, oa dinaa Jerusalem ma mei Na'uu Rama'a, ro'aa aloia panii ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law. Rowe ware ba inei ma'e

19 ma rowe fifaninia panii ei Gentile ba ro'aa hapepeinia,
babuinia ma fatawaia. Ma wagii fei fa'oduaiaa arewaa iwe
asi'atodiai harenuana!”

Fei I'igaiaa Hemea Ina
(Mark 10:35-45)

20 I dii, mei inaa laguei na'uu Zebedee na nofipuimai a'a ei
na'una, dinamii a'a Jesus, fa'unaa du'una ma i'iginia hepalo
nunumiana.
21 Ma Jesus na i'iginia, “Tamanu fei nunumiamu?”
Ina ware, “Uga ba hemea lagueni na'uu i guta pepei
ma'aumu ma hemea mauwimu wagii fei haparaiamu.”
22 Jesus na warefanaa ro'ou, “Lomi hamona aida ba tamanu
hamo'ei i'iginia. Hamo'aa hunupa'i a'a fei bara ba a hun-
umia?”
Rona ware ba, “Hai'ou hunupa'i.”
23 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Pa'aa fa'ua ba hamo'aa hunu
a'a fei barau ma'uaa, fei ba hini ba i guta i pepei ma'auu, o
mauwiu, abaa yau mei ba a ugainia. Ei gutana ei, pagi'augaa
mei Amau, gutanaa ei di rafeiana.”
24 Ro'aa guainaa fei ei hefua, ronamina siba a'a laguei
filofui.
25 Jesus na harofipuinaa ro'ou ma ware, “Hamona aida ba ei
bauaniaa ei Gentile, rona fasuinaa ana ro'ou mawe ei paniaa
panii ro'ou, rona pa'i foraforaa ro'ou a'a ei rama'a.
26 Abaa ale'ei a'a hamu'ou. Agia, hini ba hia bauana a'a
hamu'ou, nei ale'ei nafii hamu'ou
27 ma hini ba i rawarawa nei ale'ei humuwaa hamu'ou—
28 ana ale'ei ba mei Na'uu Rama'a, abaa ei i nomai ba ei
rama'a, ronei nafii a'ana ma'uaa, ba i nafii a'a ro'ou ma ba i
fanaa fei harenuana ale'ei pono'aa watauda.”

Helagui Pudawerai, Laguna Fanunupa'i
(Mark 10:46-52; Luke 18:35-43)

29 Jesus ma ei otalai nenerana, ba ro'aa di'ininaa Jericho,
hefaa baua gupuu rama'a, rona nenegia.
30 Helagui pudawerai, laguna guta i papaa fei tala ma
lagu'aa guainia ba Jesus fi falogilao nana'aa lagua, laguna
haroharo, “Mena Fasu, mena Na'uu David, faloloa'inaa
haigua!”
31 Fei gupuu rama'a na warefasiba a'a lagua ba lagunei
babanini ma'uaa, laguna haropararai apoidiai, “Mena Fasu,
mena Na'uu David, faloloa'inaa haigua!”
32 Jesus na u ma na haro'i'iginaa lagua, “Tamanu nunumiaa
hamugua ba a bigi'ia a'a hamugua?”
33 Laguna ware, “Mena Fasu, ba haigu'aa fanunupa'i.”
34 Jesus na faloloa'inaa lagua ma na idoaa pudaa lagua. Ana
ei ua, laguna fanunupa'i ma nenegia.

21

Ina Wadu'ainaa fei Gufu Ale'ei Hemea ina Mua
(Mark 11:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

1 Ro'aa nofarafi'imai Jerusalem ma nopa'amii Bethphage
pafoo Maugeni Olive, Jesus na aloaa helagui ei otalai nener-
ana
2 ma inado'o warefanaa lagua, “Dinaa a'a fei gufu i ma'aa
hamugua ma hamuwe fanunupa'aa hepalo donkey na roro'ai
yena ma fena na'una, papana. Alaforamiaa lagua a'au.
3 Nabaa nemea i wareaa hepalo manumanu a'a hamugua,
warefania ba mei Fasu na nunuminaa gueini donkey ma iwe
alodinamai.”
4 Fei manumanu fei, fi fafa'uainaa tamanu nadii wareia mei
mamama'a:
5 “Warenaa a'a mei Na'uu Zion, Baduu Pifine,
‘Fanunu, mei haparamu fi nomai a'amu,
ina nowiwidimai pafoo hepalo donkey,
pafoo hepalo na'uu manulelele, hepalo na'uu donkey.’ ”
6 Laguna aunu laguei otalai nenerana ma bigi'ia ale'ei na
wareia a'a lagua Jesus.
7 Laguna foramii fei donkey ma fei na'una, augaa ei hawaa
uguu lagua pafoo guapaloei ma Jesus na guta pafoo gua-
paloei.
8 Hepalo baua gupuu rama'a na hafeninaa ei hawaa uguu
ro'ou i ma'aa tala ma hefi'a, rona balainaa ei raraa haihai ma
hafeninia i ma'aa tala.
9 Ei gupuu rama'a, ei rona nolao i ma'ana ma ei rona talailao
nene, rona haroharo,
“Hosanna* a'a mei Na'uu David!”
“Ina pa'i hawegiana mei na nomai a'a fei haraa mei Fasu!”
“Hosanna i dinaa pafea!”
10 I'a wadu'ainaa Jerusalem Jesus, minaa ei rama'aa gufu,
rona asi'aa ma i'igai ba, “Hini meni?”
11 Ei gupuu rama'a, rona ware ba, “Meni rama'a meni,
Jesus, mei mamama'a, noramiana Nazareth yei Galilee.”

Jesus Yei a'a fei Humuu mei Haidaa
(Mark 11:15-19; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

12 Jesus na wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma
na tetefa'asi'anaa minaa ei ro'ei ponopono ma alo'alo yei. Ina
haupeduaa ei tawaa ei ro'ei filoginaa ei mugoo po'i mawe ei
gutanaa ei ro'ei aloaa ei pune.
13 Ina ware, “Rona ne'inia ba, ‘Rowe ware ba fei humuu,
hepalo humuu lafulafu,’ ma'uaa, hamona bigi'ia ale'ei hu-
muu fafanao.’ ”

---

* **21:9: 21:9** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “Fatela'ania!” I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia; v. 15 anaa

14 Ei pudawerai mawe ei afetoo, rona nomai a'ana i humuu
mei Haidaa ma ina farawaninaa ro'ou.
15 Ma'uaa, rona siba ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei feroiaa law ei ro'aa fanunupa'aa ei rawani'a bigi'ana
ma ale'ei ba ei baduu, rona haroharo laloo fei humuu mei
Haidaa ba, "Hosanna i dinaa a'a mei Na'uu David."
16 Rona i'iginia, "Ona guaipa'ia ba tamanu ei wareaa ei
baduu?"
Jesus na ware ba, "Hi'i. Haa, lomi hamona igoia,
" 'A'a fei haba'umuu ei baua baduu mawe ei pusu'o baduu,
ona nunuminia ba ronei uduginio'?"
17 Ma ina asi'aa a'a ro'ou ma di'ininaa fei gufu fei ma
aununaa Bethany ma na ma'igu yei.

Fei Haihai Figi na Hole
(Mark 11:12-14, 20-24)

18 I nomafufuoilao, fi hadiwe'inaa fei baua gufu ma na bao.
19 Ina fanunupa'aa hepalo haihai figi i papaa fei tala ma na
nolao wagina ma lomi na fanunupa'aa hepalo fuana unaa ei
rauna. Ma na warenaa a'ana, "Fai lomi ba o fuadiai!" Ana ei
ua, fei haihai na hole.
20 Ro'aa fanunuaa fei ei otalai nenerana, ronamina ba'arofo
ma i'igai, "Tani ei ba fei haihai figi namina holebatafa?"
21 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba nabaa na
we'i naranaraa hamu'ou ma lomi hamona hamamagua, a'a
ba una fei ba hamo'aa bigi'ia a'a fei haihai figi, ma'uaa ana
hamowe warenaa a'a feni maugeni ba, 'Wi siminio agi,' ma
iwe guainaa hamu'ou.
22 Nabaa na we'i naranaraa hamu'ou, hamowe tonaa
tamanu hamona i'iginia a'a ei lafulafuaa hamu'ou."

Rona Haninaa fei Foraforaa Jesus
(Mark 11:27-33; Luke 20:1-8)

23 Jesus na wadu'ainaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma
fi feroi, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa
gufu, rona nomai a'ana. Rona i'igai, "Tonamu hitani fei
forafora ba o'aa bigi'aa eni manumanu eni? Ma hini na
ugainio?"
24 Jesus na ware, "Yau ana a i'iginaa hamu'ou hepalo i'igaia.
Na'aa hamo'aa warefanau, a warefanaa hamu'ou ba tonau
hitani fei forafora ba a bigi'aa eni manumanu eni.
25 Fei pudugufaiaa John—noramiana hitani? Noramiana
pafea, o a'a rama'a?"
Rona fiwarewareinia dupuaa ro'ou ma ware, "Nabaa o
ware ba, 'Noramiana pafea,' iwe i'igai, 'Nabaa ale'ei, tani lomi
hamona nara ba fa'ua wareana?'

26 Ma'uaa, nabaa o ware ba, ‘Noramiana a'a rama'a’—
o'ouna ma'auaa ei rama'a, uaa minaa ro'ou, rona nara ba
John, hemea mamama'a.”
27 Si'ei, rona warenaa a'a Jesus, “Lomi hai'ouna aida.”
Ma ina ware, “Ana lomi ba a warefanaa hamu'ou ba tonau
hitani fei forafora ba a bigi'aa eni manumanu eni.”

Fei Warea Hanunuu Laguei Na'u

28 “Tamanu naraa hamu'ou? Na pa'i hemea rama'a na
pa'i helagui na'una. Ina dinaa a'a mei uma'ua ma na ware,
‘Ona'uu, re bigi i pe'ihape wagieni.’
29 “Ina ware, ‘Lomi ba a bigi,’ ma'uaa nenee fei, na filoginaa
naranarana ma na aunu.
30 “I dii, mei ama na dinaa a'a mei umugi ma ana ale'ei
wareana a'ana. Ina ware, ‘Awe dii,’ ma'uaa lomi na dii.
31 “Amaia lagua na bigi'aa nunumiaa amana?”
Rona ware ba, “Mei uma'ua.”
Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba
ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei pifinee tala, ro'ei
wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa, i ma'aa hamu'ou.
32 Uaa John na nomai a'a hamu'ou ba i fama'aa hamu'ou
fei talaa wanewanea ma lomi hamona guainaa wareana
ma'uaa, ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei pifinee tala,
rona guainia. Ma hamo'aa fanunudigaa fei, ana lomi hamona
filoginaa ei naranaraa hamu'ou ma guainia.

Fei Warea Hanunuu ei Oma'ama'aa fei Pe'ihape
(Mark 12:1-12; Luke 20:9-19)

33 “Guaidiai hepalo warea hanunu: Na pa'i hemea na
faroaa ei wine laloo pe'ihapena. Ina nonoinia, agifaa fei
huapuu wine ma na fa'ugaa fei palee ei guta'oma'aa fei
pe'ihapena. Si'ei, nadii fanaa hefi'a ba ronei oma'aa fei
pe'ihapena ma na aunu ba i tatalai gufu raua.
34 I'a norafi'inaloo fei au hufu'a, ina aloaa ei nafina ba
ronei dinaa a'a ei ro'aa oma'aa fei pe'ihape ma re tomai ei
alagi'augaa ro'ou hanana fua.
35 “Ei oma'ama'aa fei pe'ihapena rona panarofaa ei na-
fina; babuinaa hemea, fo'afama'eaa hemea ma nafa'aa mei
fa'o'oduaiaa ro'ou a'a ei mugoo.
36 Si'ei, na alodinaa hefi'adiai nafina a'a ro'ou, rona wataudadiai a'a ei rawarawa ma ei oma'ama'aa fei pe'ihapena rona
bigi'ia a'a ro'ou ana ale'ei bigi'aa ro'ou fama'a.
37 Nenee minaa ei, nawe aloaloo mei na'una a'a ro'ou. Ma
ina ware, ‘Ro'awe ma'auaa mei na'uu.’
38 “Ma'uaa, ei ro'aa fanunupa'aa mei na'una ei oma'ama'a,
rona fiwarewarei ana ro'ou, ‘Simeni, meni ba i tonaa

feni pe'ihapee amana. O dii, o fo'afama'eia ma tonaa fei
pe'ihapena.'
39 I dii, rona panarofia, fa'asi'ania a'a fei pe'ihape ma
fo'afama'eia.
40 "Nabaa i nomai mei amaa fei pe'ihape, i bigi'aa tamanu
a'a ei oma'ama'aa fei pe'ihapena?"
41 Rona ware, "I pa'aa fanima'aa ei wawa'ai poa, tonaa fei
pe'ihapena ma fanaa hefi'adiai oma'ama'aa, ena rowe fania
hefi'a ei fuaa fei pe'ihapena a'a fei au hufu'a."
42 Na ware a'a ro'ou Jesus, "Haa, lomi hamona igoia laloo fei
Bu'u Apuna:
" 'Fei mugoo, fei lomi rona nunuminia ei fadufadua,
i powe oanaa fasu'ufufugoi.†
Mei Fasu na bigi'aa feni,
ma namina fafanunufarawani pudaa o'ou'?
43 "A warefanaa hamu'ou ba fei haparaiaa mei Haidaa
i tonia a'a hamu'ou ma fanaa ei rama'a, ei rowe fafua-
farawaninia.
44 Hini i pasinaa pafoo feni mugoo i matala, ma'uaa hini i
pasi'onia fei mugoo i marafita."‡
45 Ro'aa guainaa ei warehanunuiaa Jesus ei famamoaa
humuu mei Haidaa ma ei Pharisee, rona apa'ia ba ifi ware-
wareaa ro'ou.
46 Ro'ei labarainaa hepalo tala ba ro'aa panarobobo'inia,
ma'uaa rona ma'au a'a fei gupuu rama'a, uaa ei rama'a rona
nara ba hia mamama'a.

22

Fei Warea Hanunuu fei Hananaa Lalaia
(Luke 14:15-24)

1 Jesus na warehanunuidiai a'a ro'ou:
2 "Fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hemea hapara, mei na
pagipagiaa fei hananaa lalaiaa mei na'una, baduu wawane.
3 Ina aloaa ei nafina ba ronei dinaa a'a ei rama'a, ei na
ware'audii a'a ro'ou ba ronei nomai a'a fei hananaa, ma'uaa
rona ware ba lomi ro nomai.
4 "I dii, ina alodinaa hefi'a ei nafina ma ware, 'Ware a'a ei
una ware'audii a'a ro'ou ba una pagi'audigaa fei finei fafi:
ei hapeu manulelele ma ei hapeu bauana buduma'ao, una
hawidigaa ro'ou ma minaa ei manumanu namina udedii.
Nomai a'a fei hananaa.'
5 "Ma'uaa lomi rona falanaa huoo ro'ou ma rona aunu ua—
hemea na dinaa pe'ihapena, hemeadiai a'a fei bigi'aa mugoo
po'ina.

† **21:42: 21:42** O, English *cornerstone*
‡ **21:44: 21:44** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i v. 44.

6 Ma ei dufu, rona patarofaa ei nafii mei hapara ma haper-
araraiaa ro'ou ma fo'afama'eaa ro'ou.
7 Ma mei hapara na sibafafelo. Ina aloaa ei rama'aa
fo'aa ma ronaree fo'afama'epedugaa ei rama'a, ei ro'aa
fo'afama'eaa ei nafina ma fagu'aa ei gufuu ro'ou.

8 "Si'ei na ware a'a ei nafina, 'Fei hananaa lalaia na udedii
ma'uaa, ei una waredii a'a ro'ou ba ronei nomai, lomi na
rawani ba ro'aa nomai.
9 Aununaa ma'aa tala ma ware a'a hini e'ena hamona
bapa'aa ro'ou ba ronei nomai a'a feni hananaa.'
10 Si'ei, ei nafi, rona aununaa ma'aa tala ma dugamiaa
minaa ei bapa'aa ro'ou, ei rawani'a mawe ei hafelo'a ma fei
humuu hananaa namina horo.
11 "Ma'uaa i'a wadu'aimai mei hapara ba imii ma'a ei
rama'aa hananaa, na fanunupa'aa hemea lomi na rafeaa fei
susuu lalai.
12 Ina i'igai, 'Otafi, ona wadu'aibatanaimai yeni ma lomi
susumu susuu lalaia?' Lomi na wareware mei rama'a.
13 "Si'ei mei hapara na ware a'a ei paniaa panina,
'Faroro'inaa panina ma pinena ma suminia ano laloo fei
roromaa, fei na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.'
14 "Una lala'aa watauda ma'uaa, ma'ida ua rafeiau."

Fani Mugoo Po'i a'a Caesar
(Mark 12:13-17; Luke 20:20-26)

15 Ma ei Pharisee, rona aununaranara ba batanai rona
sifi'ia ba inei warefatata.
16 Rona alonaa i a'ana ei otalai neneraa ro'ou mawe ei
maroaa Herod. Ma rona ware, "Mena feroia, hai'ouna aida
ba yoi hemea wanewanea rama'a ma ona'o feroinaa fei mau-
mau mei Haidaa, fei na neneraa tamanu na wanewane. Lomi
ona falanaa huomu ei wareaa rama'a, uaa lomi ona nara ba
ro'ou hini.
17 Si'ei ba onei warefanaa hai'ou fei naranaramu. Ina
wanewane ba o fani mugoo po'i a'a Caesar, o lomi?"

18 Ma'uaa Jesus na aidadii fei hafelo'a ba ro'aa bigi'ia ma na
ware, "Hamu'ou ena ware'oni, tamanu pa'afina ba hamo'aa
sifi'au ba unei warefatata?
19 Fama'au fei mugoo po'i, fei rona'o fanaa gavaman." Rona
tonamai a'ana hepalo denarius,
20 ma ina i'iginaa ro'ou, "Hanunuu hini feni? Ma ne'iaa
hini?"
21 Rona ware ba, "Caesar."

Ma na warefanaa ro'ou, "Fanaa Caesar tamanu ei manu-
manuu Caesar ma fanaa mei Haidaa tamanu ei manumanuu
mei Haidaa."
22 Ro'aa guainaa fei, ronamina ba'arofo. Si'ei, rona di'ininia
ma aunu.

Lalaia wagii Fei Au Asi'anaa Ma'ea
(Mark 12:18-27; Luke 20:27-40)

23 Ana fei arewaa fei, ei Sadducee, ei rona ware ba lomi
asi'ana, rona nomai a'ana a'a hepalo i'igaia.
24 Rona ware, “Mena feroia, Moses nadii warefanaa o'ou ba
nabaa nemea wawane na ma'e ma lomi na'una, mei lofuna
nei lalainaa mei harona ba nei pa'i na'uu mei lofuna, mei na
ma'e.
25 Ma nabaa na pa'i oloromeai filofui a'a o'ou ma mei
uma'ua na lalai ma na ma'e ma si'ei ba lomi na'una, mei
harona na lalainaa mei umugina.
26 Ana ale'ei a'a mei umugina ma mei umugii mei umugina,
mina ale'ei nopa'aloo mei fa'oloromeiaiaa ro'ou.
27 I dii, nawe ma'e mei pifine.
28 Si'ei, wagii fei au asi'ana, haroo hini, mei pifine mei, uaa
minaa ro'ou, rona lalainia?”
29 Jesus na ware, “Hamona tata, uaa lomi hamona aida fei
Bu'u Apuna, o fei faufau mei Haidaa.
30 Wagii fei au asi'anaa ei ma'ea, lomi lalaia, o falalaia; ei
rama'a, ro ale'ei ei alo'alo pafea.
31 Ma'uaa wagii fei asi'anaa ei ma'ea, lomi hamona igoaa
tamanu mei Haidaa na wareia a'a hamu'ou ba,
32 ‘Yau, mei Haidaniaa Abraham, mei Haidaniaa Isaac ma
mei Haidaniaa Jacob’? Hia, abaa Haidaniaa ei ma'ea, uaa
Haidaniaa ei rona pa'i fawewenii ro'ou.”
33 Ro'aa guainaa fei ei gupuu rama'a, ronamina maduofo
a'a ei feroiana.

Fei Wareaa mei Haidaa namina Mua
(Mark 12:28-34; Luke 10:25-28)

34 Ro'aa guainia ba Jesus na fababaniniaa ei Sadducee, ei
Pharisee, rona figupui.
35 Hemea ro'ou, hemea napa'aa apa'aa fei law na mania a'a
feni i'igaia feni:
36 “Mena feroia, tamanu fei wareaa mei Haidaa laloo fei
Law namina mua?”
37 Jesus na ware, “ ‘Haguaa mei Fasu, mei Haidaniamu
fininaa minaa ei naranaramu ma minaa ei faufaumu ma
minaa ei apa'amu.’
38 Sifei, fei rawarawa wareaa mei Haidaa, fei namina mua.
39 Ma fei faguapaloana, ana ale'ei: ‘Haguaa mei gufumu
ana ale'ei ona haguio.’
40 Minaa ei Law ma ei Mamama'a, rona urofaa guapaloei
wareaa mei Haidaa.”

Mei Christ, Hia Na'uu Hini?
(Mark 12:35-37; Luke 20:41-44)

41 Ro'aa gutafipui ei Pharisee, Jesus na i'iginaa ro'ou,

42 “Tamanu ei naraa hamu'ou a'a mei Christ?* Hia, na'uu
hini?”
Rona ware ba, “Hia na'uu David.”
43 Ina warefanaa ro'ou, “Nabaa ale'ei, tani ei ba David,
wagii fei faufau fei Spiriti na roroinia ‘Fasu’? Uaa ina ware,
44 “ ‘Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
“Guta i pepei ma'auu
nopa'aloo fei una aunaa ei bidibidii unumu
haroo pinemu.” ’
45 Nabaa David na ware ba hia, ‘Fasu,’ batanai ei ba hia
na'una?”
46 Lomi hemea na wareaa hepalo manumanu wagii fei ma
a'a fei arewaa fei ma nolao, lomi hemea ba na i'igidinia
hepalodiai i'igaia.

23

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(Mark 12:38, 39; Luke 11:43, 46; 20:45, 46)

1 I dii, Jesus na warefanaa ei gupuu rama'a mawe ei otalai
nenerana:
2 “Ei feroiaa law ma ei Pharisee, rona guta a'a fei gutanaa
Moses.
3 Si'ei, hamonei guainaa ro'ou ma bigi'aa ei rona ware ba
hamonei bigi'ia. Ma'uaa hamonei'aa bigi'aa tamanu rona
bigi'ia, uaa lomi rona neneraa ei rona u'ugia.
4 Rona roro'inaa ei awataa manumanu ma augia foreforee
ei rama'a ma'uaa, lomi ba rona fani pani ba ro'aa poro'ia.
5 “Minaa ei manumanu rona bigi'ia ba ronei ma'aia ei
rama'a: Rona fadufabauaninaa ei bao ei ne'iaa Bu'u Apuna*
ro'ou ma famalaiaa ei wao supuu lawalawaa ro'ou;
6 ronamina nunuminaa ei gutanaa ei baua rama'a a'a ei
hananaa ma ei pa'aa rawani'a gutana i laloo ei synagogue;
7 ronamina nunuminia ba ei rama'a, ronei famafufuoinaa
ro'ou malalaa ei humuu alo'alo ma ba ei rama'a nei harofaa
ro'ou, ‘Rabbi.’
8 “Ma'uaa abawe haronaa hamu'ou ‘Rabbi,’ uaa hamona
pa'i hemea ua Fasu ma minaa hamu'ou, filofui.
9 Ma apuna harofaa nemea yeni malagufu ‘Ama’, uaa ha-
mona pa'i hemea ua Ama ma hia, i pafea.
10 Ana abaa haronaa hamu'ou ‘feroia,’ uaa hamona pa'i
hemea ua ‘Feroia’, mei Christ.†
11 Mei na pafeai a'a hamu'ou, hia i ale'ei nafii hamu'ou.
12 Uaa hini na poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i
fafafaunaa hia pu, iwe pafeai.

---

* **22:42: 22:42** O, *Messiah* * **23:5: 23:5** Ei pusu'o bao na pa'i ne'iaa Bu'u Apuna lalona ma rona mo'inia pafoo rawa o fasuu pau ro'ou. † **23:10: 23:10** O, *Messiah*

Jesus na Dududuaa ei Ware'onii Ro'ou
(Mark 12:40; Luke 11:39-42, 44, 52; 20:47)

13 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u fare'aa
fei gigei fei haparaia pafea i pudaa ei rama'a. Lomi ba
hamo'aa wadu'ai ma ana hamona lawaraa fei gigei a'a ei ba
ro'aa wadu'ai.‡
15 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona tatalai yeni
malagufu ma pafoo agi ba hamo'aa falosuinaa nemea ma i'a
neneraa hamu'ou, hamona fahafelodinia ale'ei na'uu fei gufu
hafelo ma imina hafelo'apoidiai laraa hamu'ou.
16 “Hamona fagiana, hamu'ou ena pudawerai talaiduga!
Hamona'u ware ba, ‘Nabaa nemea i fa'unainaa fei humuu
mei Haidaa, lomi hanuna; ma'uaa hini na fa'unainaa fei mu-
goo po'ii humuu mei Haidaa na roro'ai wagii fei fa'unaiana.’
17 Hamu'ou ena poapoa pudawerai! Afaia guapaloeni na
pa'i hanuna, fei mugoo po'ii laloo humuu mei Haidaa, o fei
humuna, fei na fa'apunainaa fei mugoo po'i lalona?
18 Ana hamona'u ware ba, ‘Nabaa nemea i fa'unainaa fei
tawahafi na apunai laloo fei humuu mei Haidaa, lomi ha-
nuna; ma'uaa, hini i fa'unainaa fei fanaa na ude pafona, ina
roro'ai wagii fei fa'unaiana.’
19 Hamu'ou ena pudawerai! Afaia guapaloeni na pa'i ha-
nuna, fei fana, o fei tawahafi na apunai, fei na fa'apunainaa
fei fana pafona?
20 Si'ei, hini i fa'unainaa fei tawahafi na apunai, ana na
fa'unainaa minaa ei pafona.
21 Ma hini i fa'unainaa fei humuu mei Haidaa ana na
fa'unainaa mei na oa lalona.
22 Ma hini i fa'unainaa fei gufuu pafea na fa'unainaa fei
gutanaa mei Haidaa mawe mei na guta pafona.
23 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona fani hepalo
a'a hefua e'ei dufaa du'ua—mint, dill ma cummin. Ma'uaa
hamona fanunu'au'uaiaa ei rarabaa manumanu laloo fei
law—ale'ei tamanu na wanewane, ei faloloa'ia ma fei mau
oafagugua. Ina rawani nabaa hamona bigidigamai e'ei ma
lomi hamona madi'inaa fei hepalo a'a hefua.
24 Hamu'ou ena pudawerai talaiduga, hamona nueisimi-
naa hepalo pugo'a, ma'uaa hamona onomaa hepalo camel.
25 “Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u fesuaa

‡ **23:13: 23:13** Hefi'a ne'ia ba *ro'aa wadu'ai. 14 Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona fa'amoaa humuu ei ma'esuabea* ma lafulafufamalaa pudaa rama'a. Si'ei imina ratadiai ei fagianaa hamu'ou.

fei auguu ei bara ma ei apia, ma'uaa lalona na pepesu ei
wawa'ai poa ma fei nara'uaiaa ana hamu'ou.
26 Hamu'ou ena pudawerai Pharisee! Do'o fesuaa laloo ei
bara ma apia ma fei augu ipowe fafa'arai anaa.
27 "Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamu'ou ale'ei ei
humuu ma'ea na pomaifapo'i fei auguna, fei na fananamai,
ma'uaa, i lalona na pepesu a'a ei guii ma'ea ma minaa ei
loloaa.
28 Ana ale'ei, i pudaa rama'a ba hamona wanewane, ma'uaa
laloo iaa hamu'ou na pepesu a'a ei ware'onia ma ei naranaraa
hafelo'a.

Jesus na Ware'augaa ei Fagianaa Ro'ou
(Luke 11:47-51)

29 "Hamona fagiana, hamu'ou ena feroiaa law mawe
hamu'ou ena Pharisee, gueina ware'oni! Hamona'u wadu-
fani humuu ma'eaa ei mamama'a ma haweginaa ei huapuu
ei wanewanea.
30 Ma hamona'u ware ba, 'Nabaa hai'ouna oa a'a fei au
ei amaa hai'ou mina, lomi ba hai'ou rarafiaa ro'ou ei ro
fawiginaa fei namoo ei mamama'a.'
31 Ma wagii fei, hamona uniaa ana hamu'ou, uaa hamu'ou
pai ei rona fo'afama'eaa ei mamama'a.
32 E'eni hamopowe bigifa'apoinaa ei hafelo'a, ei di
fa'asi'anaa ei amaa hamu'ou mina!
33 "Hamu'ou ena wa'a! Hamu'ou ena na'uu ei wa'a hafelo!
Hamu'ou ponipa'ai batanai a'a fei waduhero?
34 Si'ei, yau ba a aloawii ei mamama'a, ei ano'ano mawe
ei feroia a'a hamu'ou. Hamo'aa fo'afama'eaa hefi'a ro'ou
ma fatawaa ro'ou a'a ei hawafolo ma hefi'adiai, hamo'aa
babuinaa ro'ou i laloo ei synagogue hamu'ou ma tetenaa
ro'ou a'a hepapalo gufu.
35 Ma si'ei, i pafoo hamu'ou iwe wigimai fei raraa minaa
ei wanewanea, ei rona ma'e yeni malagufu a'a fei au wigiaa
raraa Abel nopa'aloo fei au wigiaa raraa Zechariah, mei
na'uu Berekiah, mei hamona fo'afama'eia watolaa fei humuu
mei Haidaa ma fei tawahafi na apunai.
36 A warefa'uai a'a hamu'ou ba minaa ei, iwe pasi pafoo
taweni.

Jesus na Aigaa Jerusalem
(Luke 13:34, 35)

37 "O, Jerusalem, Jerusalem, mena, ona fo'afama'eaa ei
mamama'a ma nafafama'enaa mugoo ena aloawiau a'amu,
una'aida nunuminia ba a fafigupuinaa ei na'umu ale'ei
hepalo inaa a'aroo na fafigupuinaa ei na'una haroo pauna
ma'uaa, lomi ona nunumiai.

38 Ma'a, na fawawadua fei humumu, fei na udenaa a'amu.
39 Uaa a warefanaa hamu'ou ba lomi hamo'aa
fanunupa'idinau hawina hamona ware ba, ‘Na pa'i
hawegiana mei fi nomai a'a fei haraa mei Fasu.’ ”

24

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oaa fei Humuu mei Haidaa
(Mark 13:1, 2; Luke 21:5, 6)

1 Jesus na di'ininaa fei humuu mei Haidaa ma i'a talailao,
rona nomai a'ana ei otalai nenerana ba ro'aa fama'aiaa ei
humu yei.
2 Ina i'igai, “Oo, hamona fanunuia minaa ena manumanu
ena? Apa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi hepalo mugoo
wagina ba i ude pafoo hepalodiai; minaa ei, ro'aa sum-
ipedunaa pu.”

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperararaia
(Mark 13:3-13; Luke 21:7-19)

3 I'a guta pafoo Maugeni Olive Jesus, ei otalai nenerana,
rona nofagigimai a'ana ma ware, “Warefanaa hai'ou ba na-
haiga i nomai fei manumanu fei ma tamanu fei hilala i
unifanaa hai'ou ba opowe nomai ma ipowe pedu fei au.”
4 Jesus na ware, “Oma'ama'a ba lomi nemea i sifi'aa
hamu'ou.
5 Uaa watauda, rowe nomai a'a fei harau ma ware ba, ‘Yau,
mei Christ,’* ma ro'aa sifi'aa watauda.
6 Hamowe guainia ba ei gufu, rona fifo'ai ma hamowe
guainia ba na pa'i fifo'aia, ma'uaa hamonei'aa naranara
watauda wagii ei. Ei manumanu ei, ro'apowe nomai, ma'uaa
atawe pedu fei au.
7 Hefi'a baua gufu, rowe asi'aa fasibanaa a'a hefi'adiai
baua gufu ma ei hapara, rowe asi'aa fasibanaa a'a hefi'adiai
hapara. Iwe moubiabia ma rerere hefi'a gufu yeni malagufu.
8 Minaa ei manumanu ei, neido'o nomai ale'ei nemea pifine
ba i do'o tonaa fi'ina ma hinene i wanini.
9 “Ma nenee fei, hefi'a, ro'aa fifaninaa hamu'ou panii
hefi'adiai ba ro'aa haperararaiaa hamu'ou ma fo'afama'eaa
hamu'ou ma minaa ei gufu i bidibidi unuu ro'ou a'a hamu'ou
uaa yau.
10 A'a fei au fei, watauda i asisi ei naranaraa ro'ou a'au ma
ro'aa fi'ufadugii ma fibidibidii unuu ro'ou.
11 Rowe nomai watauda mamama'a sifisifi ma sifi'aa
watauda.
12 Si'ei ba namina rata ei hafelo'a, fei haguaa watauda i
pa'ai,

---

* **24:5: 24:5** O, *Messiah*; v. 23 anaa

13 ma'uaa hini i ofafaufau nopa'aloo fei pedupeduu fei au, i tela.
14 Ma feni rawani'a wareaa fei haparaia, iwe talepedunaa minaa ei gufu tadiwe'aia ba minaa ei, ronei guainia ma ipowe nomai fei pedupeduu fei au.

Mei Hafelo'a
(Mark 13:14-23; Luke 21:20-24)

15 "Si'ei, ena hamona fanunupa'aa 'mei hafelo'a, mei ba i fafeloaa fei humuu mei Haidaa' ba na ufalarai fawelei na apunai, mei nadii u'ugia mei mamama'a Daniel—mei igoa nei apa'ia—
16 ma ei ro'ou yei Judea, ronei ponipa'ainaa a'a ei maugeni.
17 Nemea pafoo pupuaa humuna nei'aa upu ba i to ne'aa manumanu laloo humuna.
18 Nemea pifine i pe'ihape nei'aa bagua ba i to hawaa uguna.
19 A'a ei arewaa ei, iwemina hafeloinaa ei wareu mawe ei roi fasususuu baduu.
20 Lafulafu ba fei ponipa'aiaa hamu'ou nei'aa nomai a'a fei au lalare ma maunu, o laloo fei Sabbath.
21 Uaa iwe nomai fei pa'aa baua au hafelo, fei lomi na hawawagia hepalo hafelo'a wagii fei mamaraiamii feni ano nopa'amii wagieni ma nefarani, ana lomi ba i pa'i hepalo au hafelo'a ale'ei fei.
22 Nabaa lomi i pedu ei arewaa ei, lomi nemea i tela ma'uaa, si'ei ba ei rafeiana ana rona guta wagina, i faweleguinaa ei arewaa ei.
23 A'a fei au fei, nabaa nemea i ware a'amu ba, 'Fanunu, simeni meni Christ!' o, 'Simei, hia yei!' apuna guaiana.
24 Uaa, rowe nomai ei sifisifi Christ ma ei sifisifi mamama'a ma ro bigi'aa ei rawani'a hilala ma ei foigia ba ro'aa sifi'aa ei rafeiaa mei Fasu. Ma'uaa lomi ba ro'aa sifipa'aa ro'ou.
25 Ma'aia, unadii warefa'aidigaa hamu'ou.
26 "Si'ei, nabaa nemea i warefanaa hamu'ou ba, 'Simei, hia yei, fawelei lomi guana ma haihai,' apuna nolao; o, 'Simeni, yeni, laloo eni humu,' apuna guaiana.
27 Uaa minaa ei, rowe aida ba fi nomai mei Na'uu Rama'a, ana ale'ei ba nabaa fei usida na gime'aimai pepei anaa halo dinaloo loloaa halo, minaa ei ro'aa fanunupa'ia.
28 Ma nabaa rona fanunuaa ei ro'udo rona fidulao hitani, minaa ei, rona aida ba na pa'i wafuu ma'ea yei.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
(Mark 13:24-27; Luke 21:25-28)

29 "Ina'aa pedulao ei hafelo'a wagii ei arewaa ei
" 'fei halo i roroma,
ma fei puda, lomi i fanaa fei we'aina;

ei pi'u, ro'aa pasirai haroo pumanugawe
ma ei manumanu haroo pafea, rowe rerere.’
30 “A'a fei au fei, fei hilalaa mei Na'uu Rama'a i fa'arewamai
i haroo pumanugawe ma minaa ei gufupedu yeni malagufu,
ro'aa faloloa'i. Rowe fanunupa'aa mei Na'uu Rama'a fi nomai
pafoo ei papalei pafea nofininamii ei faufauna ma hawerana.
31 Ma iwe aloaa ei alo'alona fininaa aigaa fei maniwa ma
rowe figupuinaa ei rafeiana, noramiaa ro'ou laloo minaa ei
gufu tadiwe'aiaa feni malagufu ma i pafea.

To Feroia a'a fei Haihai Figi
(Mark 13:28-31; Luke 21:29-33)

32 “Hamonei to apa'aa hamu'ou wagii fei haihai figi: ena
hamona fanunupa'ia ba ei rau mamarawii na sunaimai, ha-
mona aida ba fei au rawani ipowe nomai.
33 Ana ale'ei, ena hamona fanunupa'aa ei manumanu ei,
hamonei aida ba ina† rafi'i, i poaa fei gigei.
34 A warefa'uai a'a hamu'ou ba ei rama'aa feni taweni,‡
pa'aa lomi ba ro'aa pa'ai hawina na nomai minaa ei manu-
manu ei.
35 Fei haroo pumanugawe ma feni ano, laguwe apa'ai,
ma'uaa ei wareau lomi rowe apa'aitoo.

Lomi na Aida fei Arewaa ma fei Au
(Mark 13:32-37; Luke 17:26-30, 34-36)

36 “Lomi nemea na aida ba pa'aa nahaiga fei arewaa o fei
au, ana lomi rona aida ei alo'alo pafea o mei Na'u,§ ma'uaa
uniaa mei Ama.
37 A'a ei arewaa Noah, ana ale'ei fei au noramiaa mei Na'uu
Rama'a.
38 Uaa a'a ei arewaa itawe nomai fei lamalamana, ei rama'a,
rona hanana ma hunu, lalai ma falalai nopa'aloo fei arewaa
ba Noah na wadu'ainaa laloo fei baua wa.
39 Ma lomi rona aida ba tamanu i nomai nopa'aloo fei ba na
nomai fei lamalamana ma na lafenotonaa minaa ro'ou. Ana
ale'ei a'a fei au noramiaa mei Na'uu Rama'a.
40 Helagui wawane, lagua i pe'ihape; hemea i apa'ai ma
hemea, lomi.
41 Helagui pifine, lagu'ei harara du'ua; hemea i apa'ai ma
hemea, lomi.
42 “Si'ei, hamonei oma'ama'a, uaa lomi hamona aida fei
arewaa na nomai mei Fasuu hamu'ou.
43 Ma'uaa hamonei apa'ima'aiaa feni: Nabaa mei amaa fei
humu na aidadii ba pa'aa nahaiga laloo fei poi i nomai mei
fafanao, i oma'a ma lomi i wadu'aipa'i mei.

---

† **24:33: 24:33** O, *hia* ‡ **24:34: 24:34** O, *rama'a hepapa gufu* § **24:36: 24:36** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *o mei Na'u*

44 Si'ei, ana ale'ei, hamonei ofafaufau, uaa mei Na'uu
Rama'a i nomai a'a fei au lomi hamona nara ba i nomai.

Mei Rawani'a o Hafelo'a Nafi
(Luke 12:41-48)

45 “Mei fasu i aunaa hini nafi na oafagugu ma na pa'i
apa'ana ba nei oma'aa ei hefi'adiai nafi laloo humuna ma fani
hanaa ro'ou a'a fei au hananaa?
46 Na rawaninaa mei nafi nabaa i hadiwe'imai mei fasuna
ma fanunupa'ia ba mei nafi mei, na bigi'aa ei nunumiana.
47 A warefa'uai a'a hamu'ou ba iwe aunaa hia oma'ama'aa
minaa ei manumanuna.
48 Ma'uaa, nabaa mei nafi na hafelo ma na nara ba, ‘Mei
fasuu, namina madii gutanana hefawala,’
49 ma na fo'aa ei nafi, ei rafirafina ma hanana ma hun-
ufapoapoai,
50 mei fasuna, ipowe nomai wagii hepalo arewaa ma au
lomi na nara mei nafi ba i nomai mei fasuna.
51 Iwe walawalainia ma augia i a'a ei ware'oni, yei fawelei
na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.

25

Fei Warea Hanunuu ei Hefua Nanao

1 “A'a fei au fei, fei haparaia pafea, tawi'ana ale'ei hefua
nanao rona tonaloo ei ramai ro'ou ma aunu ba ro'aa ma'a mei
wawane lalaia.
2 Haipaniei poapoa ma haipaniei ano'ano nanao.
3 Ei poapoa, rona notonaa ei ramai ro'ou, ma'uaa lomi rona
notoo pao.
4 Ma'uaa ei ano'ano, rona notolao ramai ma pao fininaa ei
pe'i.
5 Ma na madii ma'ida fei noramiaa mei wawane lalaia ma
na pasiholehole pudaa minaa ro'ou ma rona ma'igu.
6 “Poidifa'u'u hemea rama'a na haroharo: ‘Simeni, meni
wawane lalaia! Asi'amai ma mi ma'aia!’
7 “Ma minaa ei nanao, rona wera ma fawe'afarawaninaa ei
ramai ro'ou.
8 Ei poapoa, rona warenaa a'a ei ano'ano ba, ‘Igifani pao eni
ramai hai'ou; fi pere eni ramai hai'ou.’
9 “Rona ware ba, ‘Lomi na hawia hai'ou ma hamu'ou.
Ma'uaa aununaa a'a ei rona'o alo pao ma pono pao hamu'ou.’
10 “Ma'uaa ei roifi nolao ba ro'aa pono pao, mei wawane
lalaia na nomai. Ei nanao ei rona oma'a, rona wadu'ai ma
hananafipui a'ana fei hananaa lalaia. Ma fei gigei na fare'i.
11 “Nene, ei haipanidiai, rona nomai. Rona ware, ‘Mena
lalaia! Mena lalaia! Gigifanaa hai'ou fei gigei!’
12 “Ma'uaa ina ware, ‘Apa'aa warefa'uai ba lomi una apa'aa
hamu'ou.’

13 “Si'ei, hamonei oma'a, uaa lomi hamona aida fei arewaa,
o fei au.

Fei Warea Hanunuu ei Mugoo Po'i
(Luke 19:11-27)

14 “Ma ana ale'ei hemea ba i tatalai gufu raua, mei na
harofaa ei nafina ma fanaa ei manumanuna a'a ro'ou ba
ronei oma'aia.
15 A'a hemea ina fanaa haipani mugoo po'i.* A'a hemea-
diai, na fanaa guapalo ma a'a hemeadiai, hepalo; ina fanaa
hememea ana ale'ei na puduaa apa'ana. Ma ina aunulao a'a
fei tatalaiana.
16 Mei na tonaa haipani na aunubatafa ma bigi a'a ei mugoo
po'ina ma na to haipanidiai.
17 Ana ale'ei, hemei na tonaa guapalo, ina to guapalodiai.
18 Ma'uaa mei na tonaa hepalo na aunu ma agi'opa'ainaa fei
mugoo po'ii mei fasuna.
19 “I madilao, na nomai mei fasuu ei nafi ba i
fawanewaneaa ei mugoo po'i a'a ro'ou.
20 Mei tonana haipani na todimai haipani. Ina ware, ‘Mena
fasu, onadii faninaa paniu haipani. Ma'a, una pafoinaa
haipanidiai.’
21 “Mei fasuna na ware, ‘Ona bigifarawani mena rawani'a
nafiu, ona narapa'au! Si'ei ba ona oma'afarawaninaa ma'ida
manumanu; a aunaa yoi oma'aa watauda manumanu. Mi
ni'eni'efipui a'au!’
22 “Mei tonana guapalo ana na nomai. Ina ware, ‘Mena
fasu, onadii faninaa paniu guapalo. Ma'a, una pafoinaa
guapalodiai.’
23 “Mei fasuna na ware, ‘Ona bigifarawani mena rawani'a
nafiu, ona narapa'au! Si'ei ba ona oma'afarawaninaa ma'ida
manumanu; a aunaa yoi oma'aa watauda manumanu. Mi
ni'eni'efipui a'au!’
24 “I dii, inawe nomai mei tonana hepalo ma ware, ‘Mena
fasu, una aidadii ba yoi, hemea ona'o nunuminia ba ei rama'a,
ronei bigifawe'i a'amu, ona'o hufu fawelei abaa faroamu ma
ona'o hau fawelei lomi ona sumai lau.
25 Si'ei, una ma'au ma na aunu'agifipa'ainaa fei mugoo
po'imu. Ma'a, ana sifeni, feni mugoo po'imu.’
26 “Ina ware mei fasuna, ‘Yoi, pa'aa tamafo ma hafelo'a nafi!
Haa, ona aidadii ba una'o hufu fawelei abaa faroau ma una'o
hau fawelei lomi una sumai lau?
27 Ona aida ba yau ale'ei, na? Nabaa onadii augaa fei mugoo
po'iu laloo fei humuu mugoo po'i, una hadiwe'imai a todiai
ma'ida mugoo po'i pafona.

---

* **25:15: 25:15** Laloo feni warea hanunu, mugoo po'italent. Hepalo talent, puduna ale'ei hefi'a pufaba'a kina

28 “ ‘Tonaa fei mugoo po'i a'ana ma fanaa mei na pa'i hefua.
29 Uaa hini na pa'i, i todiai ma iwe pa'i watauda. Hini lomi
na pa'i, tamanu ma'idei hodihodiana, nemea i tohadiwe'inia
a'ana.
30 Fa'asi'anaa i ano mei hafelo'a nafi wagii fei roromaa, fei
na pa'i ai'aiga ma fi'u'uiaa difo.’

Ei Sipsipi ma ei Memee

31 “Ena na nomai mei Na'uu Rama'a nofininamii ei hawer-
ana fipuinaa minaa ei alo'alona, iwe guta pafoo fei gutanaa
hapara wagii fei haweraa fei gufu pafea.
32 Minaa ei gufu tadiwe'ai, ro'aa figupuimai i ma'ana ma
iwe fi'alaginaa ei rama'a ana ale'ei hemei oma'ama'aa ei
sipsipi na fi'alaginaa ei sipsipi ma ei memee.
33 Iwe aunaa ei sipsipi raudei ma'auna ma ei memee raudei
mauwina.
34 “I dii, mei Hapara, i warenaa a'a ei pepei ma'auna,
‘Nomai, hamu'ou ena na haweginaa hamu'ou mei Amau;
tonaa ei pono'aa hamu'ou, ei na pagidigia mina, wagii fei au
i famamaraiaa feni malagufu.
35 Uaa una bao ma hamona faguau, una sigigi ma hamona
fani numau, lomi gufuu ma hamona taufa'ugau,
36 lomi lawalawau ma hamona falalawainau, una funu ma
hamona roinau, yau humuu bobo'aia ma hamonamii ma'a
yau.’
37 “Ma ei wanewanea, ro'awe warenaa a'ana ba, ‘Mena
fasu, haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba ona bao ma hai'ouna
faguio, o ona sigigi ma hai'ouna fani numamu?
38 Haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba lomi gufumu ma hai'ouna
taufa'ugio, o lomi lawalawamu ma hai'ouna falalawainio?
39 Haiga ei hai'ouna ma'apa'io ba ona funu, o yoi humuu
bobo'aia ma hai'ounaree ma'a yoi?’
40 “Mei Hapara, iwe ware ba, ‘U'eipa'aa ware a'a hamu'ou
ba ei hamona bigi'aa e'ei a'a hemea lofuu, hemea lomi baua
harana, ana ale'ei hamona bigi'ia a'au.’
41 “Ma iwe warenaa a'a ei i pepei mauwina ba, ‘Hamu'ou
ena una umuaa hamu'ou, difaraua a'au ma dinaa i a'a fei hafi
lomi i peretoo, fei di pagi'augau ba hafii mei hani'u ma ei
alo'alona.
42 Uaa, una bao ma lomi hamona faguau, una sigigi ma lomi
hamona fani numau,
43 lomi gufuu ma lomi hamona taufa'ugau, lomi lawalawau
ma lomi hamona falalawainau, una funu ma yau humuu
bobo'aia ma lomi hamona roinau.’
44 “Ana ro'awe ware ba, ‘Mena fasu, haiga ei hai'ouna
ma'apa'io ba ona bao, o ona sigigi, o lomi gufumu, o lomi

lawalawamu, o ona funu, o yoi humuu bobo'aia ma lomi
hai'ouna hadumio?'
45 "Iwe ware, 'U'eipa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba tamanu
lomi hamona bigi'ia a'a hemea lomi na bauana harana, ana
lomi hamona bigi'ia a'au.'
46 "Ma ro'awe tonaa fei fagianaa lomi i pedutoo, ma'uaa ei
wanewanea, ro'awe tonaa fei harenua lomi i pedutoo."

26

Fei Fiwareipa'aia ba Ro'aa Fo'aiaa Jesus
(Mark 14:1, 2; Luke 22:1, 2; John 11:45-53)

1 I'a warepedugaa ei manumanu ei Jesus, ina warenaa a'a
ei otalai nenerana,
2 "Hamona aida ba i nomai fei Talai Falogia namafuo ma
mei Na'uu Rama'a ro'aa fifaninia panii hefi'a ba ro'aa fa-
tawaia."
3 I dii, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa
gufu, rona figupui laloo humuu Caiaphas, mei pa'aa baua-
niaa humuu mei Haidaa
4 ma rona fiwareinaa hefi'a manitoai hafelo'a ba ro'aa
panarofaa Jesus ma fo'afama'eia.
5 Rona ware ale'ei ba, "Ma'uaa a'a ba wagii fei au Hananaa,
o ei rama'a rowemina fisibai."

Mei Pifine na Iginaa Jesus Pao Yei Bethany
(Mark 14:3-9; John 12:1-8)

6 I guta yei Bethany Jesus laloo humuu hemea rama'a, mei
rona roroinia Simon mei Watawatai,
7 na nomai a'ana hemea pifine na pa'i hepalo alabaster
pe'i pao na dufa ma namina bauana pono'ana ma na iginaa
tabana ei fi gutafapalagi ditataa fei tawa.
8 Ro'aa fanunuaa fei ei otalai nenerana, ronamina siba ma
i'igai, "Tani o igisimi'uaia ale'ei?
9 Fei dufaa pao, ina rawani nabaa ona alonaa baua mugoo
po'i ma fanaa ei mugoo po'i a'a e'ei lomi manumanuu ro'ou."
10 Jesus na aida ba rona ware ale'ei ma na warenaa a'a
ro'ou, "Tani hamo'aa fahauaa unuu mei pifine? Ina bigi'aa
hepalo pa'aa rawani'a manumanu a'au.
11 Ranimai, ei lomi manumanuu ro'ou, rona guta inamoaa
hamu'ou ma'uaa, abaa ranimai yau a gutafipui a'a hamu'ou.
12 Ina igiaa feni dufaa pao unuu ba i hapigi'augau a'a fei
huapu.
13 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hitani yeni malagufu ro'aa
u'ugaa fei rawani'a warea, ana rowe guainaa tamanu ina
bigi'ia a'au mei pifine ba ronei nonominia."

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(Mark 14:10, 11; Luke 22:3-6)

14 I dii, hemea ei Hefua ma Helagui—mei rona roroinia
Judas Iscariot—na aununaa a'a ei famamoaa humuu mei
Haidaa
15 ma na i'igai, “Hamo'aa fanau tamanu nabaa a fifaninia
panii hamu'ou?” Si'ei, rona wareifania odufua pa'ania mu-
goo po'i silver.
16 A'a fei ma nolao, Judas na oma'aiaa hepalo rawani'a au
ba i fifaninia panii ro'ou.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(Mark 14:12-21; Luke 22:7-13, 21-23; John 13:21-30)

17 A'a fei rawarawa arewaa laloo fei Hananaa ei Faraa
Pidaua Lomi Fafuafua, ei otalai nenerana, rona nomai a'a
Jesus ma i'igai, “Nunumiamu ba hai'ou'aa pagia hitani fei
gutanaa o'ou ba o'aa hanana a'a fei Talai Falogia?”
18 Ina ware, “Wi wadu'ainaa fei baua gufu a'a hemei rama'a
ma warefania ba, ‘Mei Feroia na ware ba: Fei auu na rafi'i.
Hai'ou ei otalai nenerau, hai'ou gutafipui wagii fei Hananaa
fei Talai Falogia i humumu.’ ”
19 Si'ei, ei otalai nenerana, rona bigi'aa ei warenaa a'a ro'ou
ma pagi'augaa ei manumanuu fei Talai Falogia.
20 I nopoilao, Jesus na gutafapalagi a'a fei tawa fipui a'a ei
Hefua ma Helagui.
21 Ma ei roi hanana, ina ware, “A warefa'uai ba hemea
hamu'ou, i aloau.”
22 Ronamina faloloa'i ma hememea ro'ou na warenaa a'ana
ba, “A'a ba yau, mena Fasu?”
23 Jesus na ware, “Mei i pudifipuinaa panina a'au laloo fei
hagi, hia, i aloau.
24 Mei Na'uu Rama'a, iwe aunu ana ale'ei ronadii ne'inia.
Ma'uaa ina fagiana mei na aloaa mei Na'uu Rama'a! Ina
rawani nabaa lomi ina waninimai.”
25 I dii, Judas, mei ba i aloaa Jesus nawe ware a'ana ba, “A'a
ba yau, Rabbi?”

Jesus na ware, “Hi'i, pa'aa yoi.”*

Fei Finei mei Fasu
(Mark 14:22-26; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

26 Ei roi hanana, Jesus na tonaa fei faraa pidaua, na ware
‘ta’, bidigedigeia ma fanaa ei otalai nenerana ma na ware,
“Tonia ma hanaia; feni, pigiou.”
27 Ma na tonaa fei bara, ware ‘ta’, fanaa ro'ou ma ware,
“Hunu a'a feni, minaa hamu'ou.

---

* **26:25: 26:25** O, *“Ana yoi ona wareia.”*

28 Feni, rarau a'a fei fi'ugaia,† fei na wigii a'a watauda ba
mei Fasu i futoaa ei hafelo'aa ro'ou.
29 A warefanaa hamu'ou ba lomi ba a hunudinaa ei ranuu
grape nopa'aloo fei arewaa na hunufipuidiai a'a hamu'ou
laloo fei haparaiaa mei Amau."
30 Ro'aa laugidigaa hepalo laugaa mei Haidaa, rona au-
nunaa yei Maugeni Olive.

Jesus nadii Wareaa fei Sifisifii Peter
(Mark 14:27-31; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

31 I dii, Jesus na warenaa a'a ro'ou, "A'a feni poi feni, minaa
hamu'ou, hamo'aa pasi, uaa yau. Uaa ronadii ne'inia ba:
" 'Yau, ba a hafugaa mei oma'ama'aa ei sipsipi,
ma ei sipsipi, rowe ponitalanenei.'
32 Ma'uaa ena na asi'aa, awe aunulao i ma'aa hamu'ou, dinaa
Galilee."
33 Na ware Peter, "Nabaa minaa ro'ou, rona pasi uaa yoi,
yau, pa'aa lomi."
34 Jesus na ware, "A warefa'uai a'amu ba a'a feni poi feni,
atawe ai fei a'aroo, yoi, o'aa ware ba lomi ona apa'au."
35 Ma'uaa Peter na ware, "Nabaa unei ma'efipui a'amu,
ana lomi a ware ba lomi na apa'a'io." Ma minaa ei otalai
nenerana, ana rona ware ale'ei.

Gethsemane
(Mark 14:32-42; Luke 22:39-46)

36 I dii, Jesus na dinaa Gethsemane fipui a'a ei otalai nen-
erana ma warenaa a'a ro'ou, "Guta yeni ena na dinaa yei ma
lafulafu."
37 Ina dugaa Peter mawe laguei na'uu Zebedee fipui a'ana
ma nawemina faloloa'i ma awata naranarana.
38 Ma ina warenaa a'a ro'ou, "Fei naranarau namina
pepesu a'a ei faloloa'ia ba apo'o bima'e ua. Guta yeni ma
oma'oma'afipui a'au."
39 I'a nolao ma'idadiai, na fapasinaa pudana i malagufu
ma lafulafu, "Mena Amau, nabaa na rawani a'amu, tonaa
fei bara a'au. Ma'uaa onei'aa bigi'aa ei nunumiau, uaa ei
nunumiamu."
40 Ma inawe hadiwe'idinaa a'a ei otalai nenerana ma re
bapa'aa ro'ou, rona ma'igu ua. Ina i'iginaa Peter, "Haa, lomi
ba hamo'aa guta'oma'afipui a'au ale'ei heai hour ua?
41 Hamonei oma'a ma lafulafu ba hamonei'aa pasi a'a ei
hafelo'a. Fei spiriti, na mamalawia, ma'uaa, fei unu na
rafilele."
42 Ina aunudiai fei faguapoana ma na lafulafu, "Mena
Amau, nabaa unei hunumaa fei bara ma lomi ba o tonia, te, a
bigi'aa nunumiamu."

† **26:28: 26:28** Hefi'a ne'ia ba *fei manufau fi'ugaia*

43 I'a hadiwe'imai, na fanunupa'idinaa ro'ou ba rona
ma'igu, uaa namina pasiholehole pudaa ro'ou.
44 Si'ei, ina di'ininaa ro'ou ma aunudiai ma fei fa'odupoaa
lafulafuana ana ale'ei ei wareana fama'a.
45 I'a hadiwe'idimai a'a ei otalai nenerana, ina warenaa
a'a ro'ou, "Haa, ana hamo'ei ma'igu ma fawenai? Ma'aia,
fei au na rafi'i ma mei Na'uu Rama'a, na udediginaa panii ei
hafelo'a.
46 Asi'aa. O dii! Ifi nomai mena i aloau!"

Rona Panarofaa Jesus
(Mark 14:43-50; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

47 Ana fi wareware ua, na nomai Judas, hemea ei Hefua ma
Helagui. I a'ana na pa'i hepalo baua gupuu rama'a ma rona
pa'i wadu ma hafuhafu, aloamiaa ei famamoaa humuu mei
Haidaa mawe ei bauaniaa gufu.
48 Mei aloa nadii pagi'augaa fei lala a'a ro'ou ale'ei ba, "Mei
una hatofaa manufina, simei; hamonei panarofia."
49 Judas na nofawanewanelao a'a Jesus ma na ware, "Poi,
mena Rabbi!" ma ina hatofaa manufina.
50 Jesus na ware, "Otafi, bigi'aa fena ba o'aa bigi'ia."‡
Ma ei rama'a, rona'aa ulao, panarofaa Jesus ba ro'aa
nodugia.
51 Ma hemea ei maroaa Jesus na rapuwenu'aa fei waduna
ma lafigifamosuaa fei adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa
humuu mei Haidaa.
52 Jesus na warefania, "Auhadiwe'inia a'a fei udeana fei
wadumu, uaa hini i rapuwenu'aa waduna ana i ma'e a'a fei
wadu.
53 Lomi hamona aida ba nabaa a harofaa mei Amau, i
alofanamiau ale'ena oloromfua pa'ania pufaba'a alo'alo?
54 Ma'uaa, nabaa ale'ei, batanai ba i fa'uai ei ne'ia laloo fei
Bu'u Apuna ba nei ale'ei e'eni?"
55 A'a fei au fei, Jesus na warenaa a'a fei gupuu rama'a,
"Haa, una fasibaiaa ei rama'a a'a fei gavaman ma si'ei ha-
mona notonamiaa ei wadu ma ei hafuhafu ba hamomii pa-
narofau? Minaa ei arewaa na guta i malalaa fei humuu mei
Haidaa ma feferoi ma lomi hamona panarofau.
56 Ma'uaa minaa ei manumanu ei, ina nomai ba nei
fafa'uainaa ei ne'iaa ei mamama'a." Ma minaa ei otalai
nenerana, rona ponidi'ininia.

I Ma'aa ei Sanhedrin
(Mark 14:53-65; Luke 22:54, 55, 63-71; John 18:13, 14, 19-24)

57 Ei rama'a rona panarofaa Jesus, rona noduginaa hia a'a
Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, yei fawelei
rona figupui ei feroiaa fei law mawe ei bauaniaa gufu.

‡ **26:50: 26:50** O, *"Otafi, tani o nomai?"*

58 Ma'uaa Peter na nenegifarauamai ma'ida a'ana,
nopa'aloo fei malalaa fei humuu mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa. Ina wadu'ai ma gutafipui a'a ei oanananaa ba i
fanunu ba ro'aa bigi'aa tamanu.
59 Ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe minaa ei San-
hedrin, rona lalabaginaa ei sifisifi warea a'a ei rama'a ba
Jesus na bigifatata ma ro'aa fo'afama'eia.
60 Watauda rama'aa sifisifi, rona nomai ma'uaa, lomi rona
labagipa'aa hepalo tatana.
I dii, lagunawe nomai helagui rama'a
61 ma laguna ware ba, “Meni rama'a meni, ina ware ba
‘A birosiaa fei humuu mei Haidaa ma fadudinia laloo oduai
arewaa.’ ”
62 Nawe ufalarai mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
ma warenaa a'a Jesus, “Haa, lomi o'aa ware? Tamanu fei
u'uga laguna wareia ba ona bigi'ia?”
63 Ma'uaa Jesus na ufamadumu.
Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na warenaa a'ana,
“A warenaa a'amu ba onei warefa'uai i pudaa mei Haidaa,
mei fi oalao: Nabaa yoi, mei Christ,§ mei Na'uu mei Haidaa,
te, warefanaa hai'ou.”
64 Jesus na ware, “Hi'i. Ana ale'ei ona wareia. Ma'uaa
a warefanaa minaa hamu'ou ba nefarani, hamopowe
ma'apa'aa mei Na'uu Rama'a i guta i ma'au Hemei Faufaua
na nomai i pafoo ei papalei pafea.”
65 Ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na ra-
punini'aa ei lawalawaa anaia ma ware, “Ina warefafeloaa
mei Haidaa! Tani o labagidinaa nemea ba i u'ugia? Ma'aia,
hamona guaidigia ba ina warefafeloaa mei Haidaa.
66 Tamanu naraa hamu'ou?”
Rona ware ba, “Pono'ana ba inei ma'e.”
67 Si'ei, rona huwiaa pudana ma la'ugia. Hefi'adiai, rona
lapagia
68 ma ware, “Di warefa'aiaa hai'ou, mena Christ. La'ugaa
hini yoi?”

Peter na Ware ba Lomi na Apa'aa Jesus
(Mark 14:66-72; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

69 Peter na guta i malalaa fei ro'ei fadududu ma hemea nafi
nanao na nomai a'ana. Ina ware, “Yoi, ana hemea maroaa
Jesus, mei Galilee.”
70 Ma'uaa ina ware ba lomi. Ina ware, “Lomi una aida ba oi
wareaa tamanu.”
71 Ma ina aunulao a'a fei baua gigei fei gufu ma hemeadiai
nanao na ma'apa'ia ma warenaa a'a ei rama'a yei, “Mena
rama'a mena, ina gutafipui a'a Jesus, mei Nazareth.”

§ **26:63: 26:63** O, *Messiah*; v. 68 anaa

72 Ina warediai ba lomi ma na fa'unai ba, “Lomi una apa'aa
mei rama'a mei!”
73 Lomi namina madii ma ei ro'aa ufalarai yei, rona nolao
a'a Peter ma ware, “Pa'aa fa'ua ba yoi hemea ro'ou, uaa
hai'ouna guai'apa'aa paolaa wareamu.”
74 Ma inawe umuaa anaia ma fa'unai a'a ro'ou, “Pa'aa lomi
una apa'aa mei rama'a mei!”
Ana ei ua, hepalo a'aroo na ai.
75 Ma Peter nawe nonomipa'aa ei wareaa Jesus: “Nene iwe
ai fei a'aroo, o'aa wareaa fei fa'odupoaa wareamu ba lomi ona
apa'au.” Ma ina dinaa ano ma namina aifafelo.

27

Rona Noduginaa Jesus a'a Pilate
(Mark 15:1; Luke 23:1, 2; John 18:28-32)

1 Mafufuo badu minaa ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei bauaniaa gufu ronawe ware ba ronei aunaa Jesus
ma'ea.
2 Rona faroro'inia, taudugia ma aunaa hia panii Pilate, mei
gavanaa.

Judas na Fahabe
(Acts 1:18, 19)

3 I'a fanunupa'ia Judas, mei na aloia, ba rona ware ba nei
ma'e Jesus, inamina faloloa'i ma na auhadiwe'inaa ei odufua
pa'ania mugoo po'i silver a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei bauaniaa gufu.
4 Ina ware ba, “Yau, una bigifafelo, uaa una aloaa hemea
ma'ea ma lomi hafelo'ana.”
Rona ware, “Abaa manumanuu hai'odu! Uaa manu-
manumu.”
5 Si'ei, Judas na siminaa ei mugoo po'i laloo fei humuu mei
Haidaa ma aunu. I dii, ina nolao ma re fahabe.
6 Ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona hau'aa ei mugoo
po'i ma ware, “Lomi na rawani a'a fei law nabaa o'aa augia
laloo fei ude'udee ei mugoo po'i, uaa na udia raraa mei
ma'ea.”
7 Si'ei, ronawe ware ba ei mugoo po'i ei nei pono'aa hepalo
malagufu fawelei rona'o bigi'aa ei babagii ma ipowe oanaa
huapuu ei rama'aa hepapa gufu.
8 Sifei, fei pa'afina ba nopa'amii wagieni rona'o ware ba
Malagufu Raraa.
9 Ma fei diwareaa Jeremiah, mei mamama'a nawe fa'uai:
“Rona tonaa ei odufua pa'ania mugoo po'i silver, ei rona augia
ei Israel ba pono'ana

10 ma a'a fei, rona pono'aa fei malagufu, fawelei rona'o
bigi'aa ei babagii, ana ale'ei tamanu mei Fasu na ware ba unei
bigi'ia."

Jesus i Ma'aa Pilate
(Mark 15:2-5; Luke 23:3-5; John 18:33-38)

11 Ma ei, Jesus na u i ma'aa mei gavanaa ma mei gavanaa na
i'igainia, "Haa, yoi, mei haparaa ei Jew?"
Jesus na ware, "Hi'i, ana ale'ei ona wareia."
12 Ro'aa ware ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
bauaniaa gufu ba ina bigifata, lomi ina wareware.
13 Ma Pilate na i'iginia, "Ona guainia ei u'ufafeloaa ro'ou
yoi?"
14 Ma'uaa Jesus lomi na wareware, pa'aa lomi na ware a'a
hepalo hafelo'a wareaa ro'ou—ma namina maduofo wagina
mei gavanaa.

Rona Ware ba Jesus Nei Ma'e
(Mark 15:6-15; Luke 23:13-25; John 18:39—19:16)

15 Ma wagii fei au Hananaa, fei maumau mei gavanaa ba
i alafalele'anaa nemea i laloo humuu bobo'aia, nemea rona
nunuminia ei gupuu rama'a.
16 A'a fei au fei, rona pa'i hemea pa'aa hafelo'a i laloo humuu
bobo'aia, harana Barabbas.
17 Si'ei, ro'aa figupuidigimai ei rama'a, Pilate na i'iginaa
ro'ou, "Hini lagua ba a alafalele'ania a'a hamu'ou: Barabbas,
o Jesus, mei rona roroinia ba Christ?"
18 Uaa ina aidadii ba ei ro'aa fifaninaa Jesus panina, si'ei ba
rona punepune.
19 Ei i guta pafoo fei gutanaa mei fadududua Pilate, mei
harona na alonaa a'ana feni ne'ia feni: "Apuna bigi'aa hepalo
manumanu a'a mei wanewanea, uaa laloo fei mefiu wagieni,
namina fi'i tabau uaa hia."
20 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei baua-
niaa gufu, rona u'ugainaa ei gupuu rama'a ba Barabbas nei
lele'aa ma Jesus nei ma'e.
21 Na i'igai mei gavanaa, "Hini lagua hamona nunuminia ba
a alafalele'afanaa hamu'ou?"
Rona ware, "Barabbas."
22 Pilate na i'igai, "Ma a bigi'aa tamanu a'a Jesus, mei rona
roroinia ba Christ?"
Minaa ro'ou, rona ware ba, "Fatawaia!"
23 Pilate na i'igai, "Hamatani? Tamanu fei bigifatatana?"
Ma'uaa, rona haropararai'apoi, "Fatawaia!"
24 I'a fanunupa'ia Pilate ba lomidiai ma'atalana ma fei
gupuu rama'a fipowe asi'aa fei sibaa ro'ou, ina tonaa fei ranu
ma na fesuaa panina i pudaa ro'ou. Ma na ware, "Lomi na pa'i
tatau a'a ei raraa meni wanewanea. Manumanuu hamu'ou!"

25 Minaa ei rama'a, rona ware, “Ei rarana, na udenaa pafoo
hai'ou mawe ei na'uu hai'ou!”
26 Ma ina alafalele'anaa Barabbas a'a ro'ou. Ma'uaa ina
ware ba ei maroana, ronei babuinaa Jesus ma ina fifaninaa
panii ro'ou ba ronei fatawaia.

Ei Fo'aa na Hararasinaa Jesus
(Mark 15:16-20; John 19:2, 3)

27 Ma ei rama'aa fo'aa mei gavanaa, rona tauduginaa Je-
sus i laloo fei Praetorium ma minaa ei rama'aa fo'aa, rona
ufaweloinia.
28 Rona dudufa'ala'alaia ma hawainia a'a hepalo hawaa
ugu ina ro
29 ma rona fifigifipuinaa ei wowo'ii na hogia ale'ei tao
hapara ma rona aunaa tabana. Rona augaa hepalo o i panina
pepei ma'au, fa'unaa du'uu ro'ou ma'ana ma hararasinia.
Rona ware, “Hagu'u, mena haparaa ei Jew!”
30 Rona huwia, tonaa fei o ma hafuhafugaa tabana.
31 Ro'aa hararasidigia, rona dudumaa fei hawaa ugu ma
farafehadiwe'inaa hia ana ei susuna. Ma rona aunudugia ba
ro'aa fatawaia.

Fei Fatawana
(Mark 15:21-32; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

32 Ei ro'ei asi'alao, rona nobapa'aloo hemea Cyrene, harana
Simon ma rona augaa fei hawafolo foreforena ba nei harenia.
33 Rona nomai fawelei, Golgotha (hanuna ba Na'ana'a Gui-
taba).
34 Fawelei, ba ro'aa fahunumaa Jesus fei wine, fei rona fi-
hafuinia a'a fei ranuu ei para'aa fua; ma'uaa, i'a hunuma'aia,
lomi na nunuminia.
35 Ro'aa fatawadigia, rona fi'alaginaa ei susuna a'a hepalo
uni'uni fifigaia.*
36 Rona guta'oma'aia yei.
37 I palalaa fei tabana rona ne'i'augaa feni ba tatana:
HEMENI, JESUS. MEI HAPARAA EI JEW.
38 Laguei fafanao, laguna fatawafipui a'ana, hemea i ma'auna
ma hemea mauwina.
39 Ei rama'a, ei rona talailao nana'ana, rona warefafeloia,
bi'oreinaa tabaa ro'ou
40 ma ware, “Yoi, mena ba o birosiaa fei humuu mei Haidaa
ma fadudinia laloo oduai arewaa, onei fatela'anio! Upumai
a'a fena hawafolo nabaa yoi mena Na'uu mei Haidaa!”
41 Ana ale'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa
law mawe ei bauaniaa gufu, rona hararasinia.

---

* **27:35: 27:35** Hefi'a ne'ia ba: *uni'uni fifigaia ba fei wareaa mei mamama'a nei fa'uai: “Rona fi'alaginaa fei susuu a'a hememea ro'ou ma rona bigi'aa fei uni'uni fifigaia a'a ei hawaa uguu”* (Psalm 22:18)

42 Rona ware, “Ina fatela'anaa hefi'a, ma'uaa, lomi ba i
fatelapa'aa anaia! Hia Haparaa Israel! Inei upumai a'a fei
hawafolo ma o'awe nara ba fa'ua wareana.
43 Ina narafawe'i a'a mei Haidaa. Na rawani ba mei Haidaa
nei fatela'ania e'eni nabaa ina nunuminia, uaa ina ware, ‘Yau
Na'uu mei Haidaa.’ ”
44 Ana ale'ei, laguei fafanao, laguei laguna fatawafipui
a'ana, laguna warefafeloia.

Fei Ma'eaa Jesus
(Mark 15:33-41; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

45 Haloaina nopa'aloo fei fa'oduaiaa ido'o, minaa ei gufu
tadiwe'ai na roroma.
46 Ale'ena fei fa'oduaiaa ido'o, Jesus na aipararai, “Eloi,
Eloi,† lama sabachthani?”—hanuna ba, “Mena Haidaniau,
mena Haidaniau, tani o ofadugau?”
47 Hefi'a ei ro'aa ufalarai yei, ro'aa guainaa fei, rona ware,
“Ifi harofaa Elijah.”
48 Ana ei ua, hemea na ponilao ba i tonaa fei fahununu, fei i
fahununaa fei wine a'a fei ranuu ei para'aa fua, na fasuia a'a
hepalo haihai ma roainalao a'a Jesus ba nei hunumia.
49 Ma ei ro'ou, rona ware, “Di'ininia ma o fanunu ba i nomai
Elijah mi hadumana.”
50 Ma i'a aiparararaidiai Jesus, ina fanaa fei spiritina.
51 Ana a'a fei au fei, fei rapirapi i laloo fei humuu mei
Haidaa na aninirai pafea ma dinaa pu. Fei malagufu na rere
ma ei mugoo, rona afala.
52 Ei nopaa ei ma'ea na ba'agigi ma ei unuu watauda ma'ea,
ei rona apunai, rona asi'atodiai harenuaa ro'ou.
53 Rona asi'amai a'a ei nopaa ei ma'ea ma nenee fei asi'anaa
Jesus, rona aununaa a'a fei gufu na apunai ma ina fa'arewa
a'a watauda rama'a.
54 Mei centurion mawe ei ro'ei oma'afipuinaa Jesus a'ana,
ro'aa fanunuaa fei rereaa malagufu mawe minaa ei manu-
manu, ronamina ma'au ma rona ware, “Pa'aa fa'ua ba hia,
Na'uu‡ mei Haidaa!”
55 Watauda pifine yei, ro'ei fanunumai raua ma'ida. Rona
neneraa Jesus ei i norai Galilee ba ro'aa hadumia a'a ei
nunumiana.
56 Dupuaa ro'ou, Mary Magdalene, Mary mei inaa James ma
Joses ma mei inaa ei na'uu Zebedee.

Fei Agifaiaa Jesus
(Mark 15:42-47; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

57 I nopoilao, ina nomai hemea rama'a watauda mugoo
po'ina, gufuna Arimathea, harana Joseph, mei ana hia, nawe
neneraa Jesus e'eni.

---

† **27:46: 27:46** Hefi'a ne'ia ba *Eli, Eli* ‡ **27:54: 27:54** O, *hemea na'u*

58 Ina aunu ma i'iginaa Pilate ba nei fania fei unuu Jesus ma
Pilate na ware ba ei maroana, ronei fania.
59 Joseph na tonaa fei unu, fahawainia a'a hepalo lawalawa
linen lomi na loloa
60 ma naree fahainopia laloo fei manufau nopaa ma'ea
fei bigi'augana a'a ei na'ana'a. Ina pigu'augaa hepalo baua
mugoo i ma'aa fei wawadu'ii fei nopaa na'ana'a ma ina aunu.
61 Mary Magdalene mawe hemeadiai Mary, laguna guta
oma'anaa fei nopaa ma'ea.

Mei Oanananaa fei Nopaa Ma'ea

62 I'a nofidunaranilao, hefei arewaa nenee fei Sabbath, ei
famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee, rona aunu
ba ro'aa ma'a Pilate.
63 Rona ware, “Hagu'u, hai'ouna nonominia ba ei fi guta
mei rama'aa sifisifi, ina ware ba, ‘Nenee oduai arewaa, awe
asi'adiai.’
64 Hee, onei warefanaa ei maroamu ba ronei
oma'afarawaninaa fei nopaa ma'ea hawina fei fa'oduaiaa
arewaa. Nabaa lomi, woro naraa hai'ou ba ei otalai
nenerana, rowe nomai ma topa'ainaa fei ununa ma
warefanaa ei rama'a ba na ma'elele'aa a'a ei ma'ea. Ma
ei sifisifii ro'ou, ipowemina apoidiai laraa ei sifisifii ro'ou
fama'a.”
65 Pilate na ware, “Dugaa hefi'a oanananaa. Wi lawagi-
farawaninaa fei nopaa ma'ea ale'ei apa'aa hamu'ou.”
66 Si'ei, ronaree lawaraa fei nopaa ma'ea a'a hepalo
tamatama pafoo fei mugoo ma fa'ugaa ei oanananaa.

28

Fei Asi'ana
(Mark 16:1-10; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

1 Nenee fei Sabbath, i ba'apanii fei rawarawa arewaa wagii
fei hefapagipagia, Mary Magdalene mawe mei ana hemea-
diai Mary, laguna aunu ba lagu'aree ma'a fei nopaa ma'ea.
2 Inamina rerere fei malagufu, uaa hemea alo'aloo mei
Fasu na upugio i pafea, na dinaa a'a fei nopaa ma'ea, piguaa
fei mugoo ma guta pafona.
3 Fei maumauna ale'ei usida ma ei susuna namina
po'imalewa.
4 Ei oanananaa, ronamina ma'aufunurere a'ana ma ro'ou
ale'ei ma'ea rama'a.
5 Mei alo'alo na warenaa a'a laguei pifine, “Apuna ma'au,
uaa una aida ba hamu'ei labaginaa Jesus, mei rona fatawaia.
6 Hia, lomi yeni; ina asi'adii, ana ale'ei ei wareana. Mido'o
ma'a feni nopana.
7 Ma aunubatafa ma re warefanaa ei otalai nenerana ba:
‘Ina asi'adii a'a fei ma'ea ma fi aunulao i ma'aa hamu'ou

yei Galilee. Hamowe ma'aia yena.' Te, una warefanidigaa hamugua."

8 Si'ei, laguei pifine, laguna di'inibatafainaa fei nopaa ma'ea; laguna ma'au, ma'uaa, ana lagunamina ni'eni'e ma poni ba lagu'aa warefanaa ei otalai nenerana.

9 Ana ei ua, Jesus na bapa'aa lagua. Ina ware, "Mafufuo." Laguna nomai a'ana, panarofaa pinena ma laguna losuinia.

10 Ma Jesus na warenaa a'a lagua, "Apuna ma'au. Wi warefanaa ena lofuu ba ronei dinaa Galilee; rowe fanunuau yena.

Ei Wareaa ei Oanananaa

11 Ei lagu'ei tatalailao laguei pifine, hefi'a ei oanananaa, rona wadu'ainaa fei baua gufu ma u'ufanaa ei famamoaa humuu mei Haidaa minaa ei manumanu rona fanunuia.

12 Ro'aa fiwarewareidii ei bauaniaa gufu ma ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona pa'apa'ainaa hepalo naranara ma fanaa ei fo'aa watauda mugoo po'i.

13 Ma rona warefanaa ro'ou, "Hamonei ware ba, 'Ei otalai nenerana, rona nomai poi ei hamo'ei ma'igu ma poropa'ainia.'

14 Nabaa i guainaa fei u'ugaa fei mei gavanaa, ipowe rawani a'ana ma lomi ba hamo'aa tonaa dududua wagina."

15 Si'ei, ei rama'aa fo'aa, rona tonaa ei mugoo po'i ma bigi'ia ale'ei rona guainia. Ma fei u'uga fei, na talenaa a'a watauda gufu dupuaa ei Jew a'a fei au fei nopa'amii wagieni.

Ronei Bigi'aa fei Baua Bigi'a
(Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

16 Ma ei hefua ma hemea otalai nenerana, rona aununaa Galilee a'a fei maugeni, fei na ware Jesus ba ronei dinaa wagina.

17 Ro'aa ma'apa'ia, rona losuinia; ma'uaa, hefi'a, rona hamamagua.

18 Ma Jesus na nomai a'a ro'ou ma ware, "Minaa ei faufau i pafea ma yeni malagufu ina fanidigau.

19 Si'ei, hamonei aununaa a'a minaa ei gufu ma feroinaa ei rama'a ba ronei nenerau ma hamonei pudugufinaa ro'ou a'a* fei haraa mei Ama ma mei Na'u ma fei Spiriti Apuna

20 ma feroinaa ro'ou ba ronei neneraa minaa ei warefanau hamu'ou. Ma apowe oafipui a'a hamu'ou ranimai, nopa'aloo fei pedupeduu feni ano."

---

* **28:19: 28:19** O, *laloo;* ma'a Acts 8:16; 19:5; Romans 6:3; 1 Corinthians 1:13; 10:2 ma Galatians 3:27

MARK

Warefa'aia

Feni Bu'uu Mark na rapu ale'eni, “Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu mei Haidaa.” Mark na fama'aia ba Jesus pa'aa weweaa rama'a ma ana na pa'i foraforana. Fei foraforana na fama'aia a'a ei feroiana, fei faufauna, fei ba ina muainaa ei pigea ma fei ba i futoaa hafelo'aa ei rama'a.

Watauda ne'iaa Mark fi warewareaa ei bigi'aa Jesus. Ina u'ugaa fei pudugufaiana, fei manimaniana, ei feroiana ma farawaniana funua. I dii, ei nenerana ronawe apa'ia, ma'uaa na apoi'ualao fei sibaa ei bidibidii ununa.

Na fapo'inaa fei bu'una a'a ei a'apoo tatalaiaa Jesus yeni malagufu, fei fatawana ma fei asi'anana. Guapaloei fapopo'ina, woro ne'iaa hefi'a.

John, mei Pudugufaia na Ra'a'augaa fei Tala
(Matthew 3:1-12; Luke 3:1-18; John 1:19-28)

1 Feni, fafasuii feni rawani'a wareaa Jesus Christ, mei Na'uu
mei Haidaa.*
2 Ale'ei i ne'inia mei mamama'a Isaiah:
“A aloaa mena otalai tonaa wareau i ma'amu
ma i ra'a'augaa fena talamu”—
3 “Na haroharo fei lao i podu.
‘Ra'a'augaa fena talaa mena Fasu,
ma fawanewane'augaa fena talana.’ ”
4 Si'ei, John na nomai ma pudugufinaa ei rama'a i podu. Ina
warefanaa ei rama'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma
pudugufai ma i futoaa ei hafelo'aa ro'ou, mei Fasu.
5 Minaa ei rama'a tadiwe'aiaa Judea ma Jerusalem, rona
dinaa a'a John. Ei rona warefania ei hafelo'aa ro'ou, John na
pudugufinaa ro'ou i laloo fei Ranu Jordan.
6 John na susuinaa fei susu, bigi'aa ro'odu hugo camel ma
fei adina, hudii manulelele. Ma hanana, ena teraupu ma
musilao podu.
7 Ma sifeni, feni wareana: “I pa'i hemea rama'a i nomai neneu,
na faufaudiai ma na muainau. Yau ana lomi na rawani ba a
fabalou ma alaraa fei hafenaa pinena.
8 Yau na pudugufinaa hamu'ou ranu† ma hia, i pudugufinaa
hamu'ou fei Spiriti Apuna.”

Fei Pudugufaia ma Manimaniaa Jesus
(Matthew 3:13—4:11; Luke 3:21, 22; 4:1-13)

---

* **1:1: 1:1** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *mei Na'uu mei Haidaa.* † **1:8: 1:8** O, *laloo ranu*

9 Ma fei au fei, Jesus noranamai Nazareth, yei Galilee. Ma
John na pudugufinia laloo fei Ranu Jordan.
10 Ei fi asi'aa laloo fei ranu Jesus, na fanunuaa fei gufu pafea
na ba'agigi ma fei Spiriti fi falorogio pafona maumauna ale'ei
pune.
11 Ma fei haroharofa norai yei gufu pafea, na ware ale'ei:
"Yoi, mena na'uu, mena una haguio ma namina ni'eni'e
a'amu."
12 Si'ei, fei Spiriti na alonaa Jesus i tau podu.
13 Jesus na guta laloo podu gunaroa pa'ania arewaa ma
Satan ana fi manimania yei laloo podu. Jesus na guta hugiaa
ei manulelele laloo podu ma ei alo'alo, rona oma'ama'aia yei.

Na Dugaa ei Rawarawa Otalai Nenera
(Matthew 4:12-22; Luke 4:14, 15; 5:1-11)

14 Nenee fei ro aunaa John humuu bobo'aia, Jesus na dinaa
Galilee, wareaa fei rawani'a warea noranarai a'a mei Haidaa.
15 Ina ware ba "Pa'aa feni auna feni. Fei haparaiaa mei
Haidaa na rafi'i. Filoginaa naranaraa hamu'odu ma neneraa
eni rawani'a warea!"
16 Ei fi tatalai adii fei Agii Galilee Jesus, ina fanunupa'aa
Simon ma mei lofuna, Andrew. Lagu'ei sumai lepo agi, uaa
lagua dia'agi.
17 Jesus na warenaa a'a lagua, "Nomai ma nenerau. Ma a
feroinaa hamugua tonaa rama'a ale'ena hamuna'o to nia."
18 Ana ei ua, laguna di'augaa ei lepoo lagua ma neneraa
Jesus.
19 Ei fi tatalaidilao ma'idadiai adii fei Agii Galilee, na
fanunupa'aa laguei filofui James ma John, laguei na'uu
Zebedee. Lagu'ei hinu'aa ei lepoo lagua laloo fei wa.
20 Si'ei, na haro fawanewaneinaa lagua. Ma laguna
di'ininaa mei amaa lagua, Zebedee mawe ei tameloi ro'ou
laloo fei wa ma laguna nenegia.

Jesus na Fawala'anaa Hepalo Spiriti Hafelo
(Luke 4:31-37)

21 Rona aununaa Capernaum ma i nomai fei Sabbath, Jesus
na dinaa laloo fei synagogue ma feroinaa ro'odu.
22 Ei rama'a, ronamina ba'arofo a'a ei feroiana, uaa na feroi
ale'ei hemea na pa'i faufauna, abaa ale'ei ei feroiaa Law.
23 Ana ei ua, hemea rama'a laloo fei synagogue, mei na
wadu'ia spiriti hafelo,‡ na mewaiware,
24 "Tamanu ei nunumiamu a'a hai'odu, Jesus, mena
Nazareth? Ei o nomai ba o fo'afama'eaa hai'odu? Una apa'ia
ba yoi hini. Yoi, mena Apunaiaa mei Haidaa!"
25 Jesus na ware, "Babanini ma wala'amai a'ana!"

‡ **1:23: 1:23** Warea Greek ba *spiriti loloaa*; vv. 26 ma 27 anaa

26 Fei hafelo'a spiriti na nuenueinia ma memewai ma
wala'aa a'ana.
27 Ei rama'a, ronamina naranara watauda ma fi'i'igai,
“Tamanu feni? Hefeni manufau feroia na pa'i faufauna ma
ei hafelo'a spiriti ana ronamina guaipa'aa wareana!”
28 Fei u'ugana namina talemaduarenaa ei gufu pedu yei
Galilee.

Jesus na Farawaninaa Funuaa Watauda
(Matthew 8:14-17; Luke 4:38-41)

29 Ei ro'aa di'ininaa fei synagogue, rona aunuhugiaa James
ma John ma dinaa a'a fei gufuu Simon ma Andrew.
30 Mei inaa mei haroo Simon na funuhaino pafoo tawa.
Ei rama'a yei, rona warefanaa Jesus ba na babai unuu mei
rama'aa Simon.
31 Si'ei, Jesus na dinaa a'ana, tauaa panina ma fa'asi'ania.
Fei funuana na pedu ma i dii, ina hasumaa ei hanaa ro'odu.
32 Fei fafi fei, i lolo fei halo, ei rama'a rona duginamii a'a
Jesus ei rama'a rona pa'i funuaa ro'ou fipui a'a ei na wadu'aa
ro'odu pigea.
33 Minaa ei rama'a yei, ronamina oma'a ua papaa fei gigei.
34 Jesus na farawaninaa funuaa watauda ma alofatata-
lainaa watauda pigea, ei rona wadu'aa ei rama'a. Ma ina
apunainaa ei pigea ba ronei'aa wareware; uatani, rona aida
ba hia hini.

Jesus na Lafulafu Fawelei Lomi Rama'a
(Luke 4:42-44)

35 Mafufuo badu, atawe arewafarawani, Jesus na
asi'a'aununaa fawelei lomi rama'a ba i lafulafu.
36 Simon ma ei ro'ei tatalaifipui a'ana, rona aunu ma
labaginia.
37 Ma ro'aa nobapa'alao, rona ware a'ana ba, “Minaa ei
rama'a, roi lalabaginio!”
38 Jesus na ware a'a ro'odu, “O dii. O aununaa ena gufu
opa'anawau ma ana a u'u yena. Si'ena, ena a nogio.”
39 Ma namina tatalai yei Galilee. Ina u'u laloo ei synagogue
ro'ou ma alofatalainaa ei pigea.

Hemea Rama'a na Watawatai Ununa
(Matthew 8:1-4; Luke 5:12-16)

40 Hemea watawatai§ na nomai a'ana, fa'unaa du'una ma
i'iginia, “Na'aa inapo'o rawani a'amu, farawaninau.”
41 Namina bauanai fei faloloa'iaa Jesus. Si'ei, na roainaa
panina, idoaa ununa ma ware, “Na rawani a'au. Ena unumu,
i fafa'arai.”

---

§ **1:40: 1:40** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

42 Ana ei ua, na pedu ei watawatana ma na fafa'arai ei
ununa.
43 Jesus na alofawanewaneinia ma warefawe'i a'ana,
44 "Ma'aia. Apuna warefanaa nemea ma'uaa onei dinaa a'a
mena bauaniaa humuu mei Haidaa ma fanaa ena fanamu
wagina ale'ei i warefanio Moses, ale'ei uni'unina a'a ro'ou ba
ona fafa'araidii."
45 Agia, i nolao, fimina u'u'u ma fatalainaa fei rawani'aa
Jesus a'ana. Si'ei ba ina u'u'u, fai lo'e ba Jesus i wadu'aifalelefo
a'a hepalo gufu ma na guta u'ugai ua fawelei lo'e rama'a.
Ma'uaa ei rama'aa ena tadiwe'aiaa gufu, ana roimina'u
no'ualao a'ana.

2

Jesus na Fatalainaa mei i Ma'e Ununa
(Matthew 9:1-8; Luke 5:17-26)

1 Nenee hefi'adiai arewaa, ei i hadiwe'idinaa Capernaum
Jesus, ei rama'a, rona guainia ba Jesus na nodigimai gufu.
2 Watauda, rona papa'ifigupuimai ma pa'aa lomi na hawiaa
ro'odu fei laloo humu; namina pepesu. Auguu fei gigei,
ana ronamina fihoroi. Ma ifi warefanaa ro'odu fei rawani'a
warea.
3 Hefi'a, rona dugamii hemea rama'a na ma'e ununa. Gu-
naroa rama'a, rona notabeiamai.
4 Si'ei ba ronamina fihoroi, lomi rona noporopa'aloo mei
rama'a a'a Jesus. Ro'adii, rona bigigiaa fei ha'oo fei humu,
fawelei nana'aa Jesus. Mei rama'a i ma'e ununa, na haino
pafoo fei hafenaa ununa ma rona fataularaiarai a'a Jesus.
5 I ma'aia Jesus ba napa'aa we'i naranaraa ro'odu, na ware-
naa a'a mei i ma'e ununa, "Mena na'uu, ena hafelo'amu, una
futoia."
6 Fei au fei, hefi'a ei feroiaa law, ana rona guta hugiaa
ro'odu. Ronamina naranara watauda.
7 "Tani i ware ale'ei mei rama'a mei? Ina warefafeloaa
mei Haidaa. Lomi hemea i futoaa ei hafelo'a. Ana unaa mei
Haidaa."
8 Ana ei ua, Jesus na aidadii ei naranaraa ro'odu. Ma ina
warenaa a'a ro'odu, "Tani hamomina naranara ale'ei?
9 Afaia na maduta—fei una warenaa a'a mei i ma'e ununa
ba, 'Ei hafelo'amu na futoia,' o fei una ware ba, 'Asi'aa, tonaa
fei hafenaa unumu ma talai'?
10 Ma'uaa si'ei ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a, na
pa'i faufauna yeni malagufu ba i futoaa ena hafelo'a . . ." Ina
warenaa a'a mei i ma'e ununa,
11 "A ware a'amu, asi'aa, tonaa fei hafenaa unumu ma dinaa
gufumu."
12 Na asi'aa, tonaa fei hafenaa ununa ma talai i pudaa
ro'ou ma di'ininaa ro'odu. Namina nanawala pudaa minaa ei

rama'a ma rona uduginaa mei Haidaa. Rona ware ba, “Lomi ona ona'u fanunupa'i he'a manumanu ale'eni feni!”

Na Dugaa Levi
(Matthew 9:9-13; Luke 5:27-32)

13 Jesus na aunudinaa piye. Hefaa baua gupuu rama'a, rona nomai a'ana ma ina feroinaa ro'odu.
14 Ei fi talailao, na fanunupa'aa Levi, mei na'uu Alphaeus na guta a'a fei palee ei otonaa mugoo po'ii gavaman. Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau.” Levi na asi'aa ma nenegia.
15 Ifi hanana gufuu Levi Jesus, wataudadiai ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei hafelo'a rama'a, rona hananafipui a'ana mawe ei otalai nenerana, uaa watauda na nenegia.
16 Ro'aa fanunuia ale'ei ei feroiaa law, ei ro'ou Pharisee, rona i'igainaa ei otalai nenerana ba, “Tani i hananafipui a'a ei otonaa mugoo po'ii gavaman ma ei rama'a hafelo?”
17 I'a guainaa fei, Jesus na warefanaa ro'odu ale'ei, “Abaa ena rona rawani ena ronei pa'i hemea lo'otaa, uaa ena rona pa'i funua. Eni a norai, abaa ei re labaginaa ena wanewanea, uaa ena hafelo'a rama'a.”

Rona Haninaa Jesus a'a fei Fabaoa
(Matthew 9:14-17; Luke 5:33-39)

18 Ei otalai neneraa John ma ei Pharisee, rona fabao. Hefi'a rama'a, rona nomai ma i'iginaa Jesus ba, “Tani ipo'o biyei ba, ei otalai neneraa John ma ei otalai neneraa ei Pharisee, rona fabao ma'uaa ei otalai neneramu, lomi.”
19 Jesus na ware, “Nabaa hemea ba i lalai ma i bigi'aa hefaa hananaa, batanai ba ro'aa fabao ei i guta a'a ro'ou?
20 Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei lalaia, lomi i guta a'a ro'ou, uaa hefi'adiai, rowe dugia. Ma a'a fena arewaa fena, rowe fabao.
21 “Lo'e hemea ba i tawi'aa ei maninii ena manufau lawalawa ma waro'aa ei wara'aa watanai lawalawa. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau maninii lawalawa, i rapudigeaa fei watanai lawalawa ma imina forafawara'a'apoidinia.
22 Ana lomi hemea rama'a i igiaa ei manufau wine a'a ei watanai pe'ii wine. Nabaa i bigi'ia ale'ei, fei manufau wine i fawara'aa fei pe'ii wine ma fei wine ma fei pe'ina, lagu'amina fai hafelo. Si'ei ba fei manufau wine, ana ronei iginaa laloo ei manufau pe'ii wine.”

Mei Fasuu fei Sabbath
(Matthew 12:1-8; Luke 6:1-5)

23 Jesus ma ei otalai nenerana, ro'ei tatalai dupuaa fei pe'ii corn hefaa Sabbath ma rona hufu'aa ei corn.
24 Rona warenaa a'a Jesus ei Pharisee, “Ma'aia, ei otalai neneramu, rona barafeaa fei law laloo fei Sabbath.”

25 Ina warefanaa ro'odu, “Haa, lomi hamona igoaa tamanu
David na bigi'ia ei hia ma ei maroana ro'aa bao ma rona pa'i
nunumiaa ro'ou?
26 A'a fei au Abiathar, mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, David na wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ma na
hanaiaa ei faraa pidaua, ei rona apunainaa a'a mei Haidaa
ma lomi na rawani a'a fei law ba nemeadiai i tonia. Ma ana
ina fanaa ei faraa pidaua a'a ei maroana.
27 Ma na ware Jesus, “Fei Sabbath, bigi'aa mei Fasu ba
fararawanii rama'a ma a'a ba rama'a manumanuu fei Sab-
bath.
28 Uaa, mei Na'uu Rama'a, hia Fasu, ana Fasuu fei Sabbath.”

3

Mei Rama'a na Ma'e Hepapa Panina
(Matthew 12:9-14; Luke 6:6-11)

1 Hefaranidiai Jesus na wadu'ainaa fei synagogue ma na
pa'i hemea na ma'e hepapa panina.
2 Hefi'a ei ro'eifane lalabaginaa ei tataa Jesus, ro'ou yei.
Ronamina pupudainaa Jesus, ba i farawaninia laloo fei Sab-
bath, o?
3 Jesus na warenaa a'a mei rama'a, “Mi ufalarai i ma'aa
ro'ou.”
4 Ma na i'iginaa ei rama'a Jesus ba, “Fei law na ware
ba tamanu na rawani a'a fei Sabbath? Fei ba o bigi'aa ei
rawani'a, o ei hafelo'a? Ba o hadumaa rama'a, o fafeloaa
rama'a?” Ma'uaa lomi rona'u ware.
5 I fanunuaa ei maumau ro'ou ale'ei Jesus, namina
sibafafelo ma'uaa ana namina faloloa'inaa ro'odu, uatani,
namina waiwai tabaa ro'odu ma ana ronamina tata. Si'ei na
warenaa a'a mei rama'a, “Roainamai panimu.” Na roainaa
panina mei rama'a ma fei panina na rawanidiai.
6 I dii, ei Pharisee, rona asi'aa a'a fei synagogue ma re
gutafipui a'a ei maroaa Herod ma pagipagiaa hefi'a tala ba
ro'aa fo'afama'eaa Jesus.

Ei Gupuu Rama'a, Rona Neneraa Jesus

7 Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa agi. Ma hefaa
baua gupuu rama'a, noramiaa ro'ou Galilee, rona talainen-
eraa Jesus.
8 Ro'aa guainaa minaa ei bigi'aa Jesus, rona nomai a'ana.
Gufuu hefi'a, Judea, Jerusalem ma Idumea; ma gufuu hefi'a,
yei pepei anaa halo i Jordan ma hefi'a, fawelei Tyre ma Sidon.
Minaa eni rama'a eni, rona nomai a'a Jesus, uatani ronamina
guainaa tamanu ina bigi'ia.
9 Ei rama'a, ronamina watauda. Si'ei ba namina rata fei
gupuu rama'a, ina ware a'a ei otalai nenerana ba ronei
rapu'augamiaa hepalo wa, ba ronei'aa puroroinia ei rama'a.

10 Uaa namina farawanidigaa watauda rama'a a'a ei
funuaa ro'odu. Ei funua, ro'ei nigo talaa ro'odu ba ro'aa dinaa
a'a Jesus ma idoia.
11 Ei rona'o fanunupa'aa Jesus ei spiriti hafelo,* rona'o
fapasinaa pu i ma'ana ma aiharoharo, “Yoi, mena Na'uu mei
Haidaa.”
12 Ma'uaa Jesus na warefawe'i a'a ei spiriti hafelo ba apuna
warefanaa nemea ba hia hini.

Fei Rafeiana ei Hefua ma Helagui Apostle
(Matthew 10:1-4; Luke 6:12-16)

13 Jesus na dinaa papaa hepalo maugeni ma harofaa ei
nunumiana ma rona dinaa a'ana.
14 Ina rafeinaa hefua ma helagui—ma roroinaa ro'odu apos-
tle† — ba ronei oafipui a'ana. Ma ba i aloaa ro'odu ba ronei
wareaa fei rawani'a warea
15 ma ro'aa pa'i faufau ba ro'aa fa'asi'anaa ei pigea.
16 Si'eni, eni rafeiaa Jesus: Simon (Jesus na roroinia Peter);
17 James ma mei lofuna John, laguei na'uu Zebedee (Je-
sus na roroinaa lagua Boanerges, hanuna ba laguei Na'uu
Parara);
18 Andrew, Philip, Bartholomew, Matthew, Thomas, James
mei na'uu Alphaeus, Thaddaeus, Simon mei Zealot (hanuna
ba na haguaa gufuna),
19 ma Judas Iscariot, mei i aloaa Jesus.

Jesus ma Beelzebub
(Matthew 12:22-32; Luke 11:14-23; 12:10)

20 I dii, Jesus na wadu'ainaa hepalo humu ma wataudadiai,
rona figupui yei. Si'ei Jesus ma ei otalai nenerana, lo'e rona
hawia ba ro'aa hanana.
21 Ro'aa guainia ei maroana, rona aunu ba ro'aa dugia, uaa
rona ware ba, “Ina poapoai tabana.”
22 Ma ei feroiaa law, ei noramiaa ro'odu Jerusalem, rona
ware ba, “Ina wadu'ia Beelzebub.‡ A'a fei faufau mei fafasui
ei pigea, inafane fa'asi'anaa ei pigea.”
23 Si'ei na harofaa ro'odu Jesus ma warehanunuinia ba,
“Batanai Satan i fa'asi'anaa Satan?
24 Nabaa hepalo gufu i fifalagii, fei gufu fei, lo'e i ufalarai.
25 Nabaa hepalo humu i fifalagii, fei humu fei, lo'e i ufalarai.
26 Nabaa Satan na ofadugaa anaia ma hia i fifalagii, lomi i
ufalarai ma fei auna na pedudii.
27 Pa'aa fa'ua, lomi hemea i wadu'inaa humuu hemea
faufau rama'a ma topa'ainaa ei manumanuna. Ineido'o

---

* **3:11: 3:11** Warea Greek *spiriti loloaa*; v. 30 anaa † **3:14: 3:14** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *roroinaa ro'odu apostle.* ‡ **3:22: 3:22** Greek *Beezeboul* o *Beelzeboul*

roro'inaa mei faufaua ma hinene iwe topa'ainaa ei manu-
manu humuna.
28 Apa'aa warefa'uai a'a hamu'odu ba minaa ena hafelo'a
ma ei rona warefafeloaa mei Haidaa, hia, i futoia.
29 Ma'uaa hini i warefafeloaa fei Spiriti Apuna, fei
hafelo'ana lomi i futo. Ina bigi'aa hefaa hafelo'a lomi i
pedutoo."
30 Ina wareaa feni, uaa roimina wareware ba, "Ina taoia
hefaa hafelo'a spiriti."

Mei Ina Mawe ei Lofuu Jesus
(Matthew 12:46-50; Luke 8:19-21)

31 Si'ei rona nomai, mei inaa Jesus ma ei lofuna. Rona u yei
ano ma aloaa hemea ba neiree dugamii Jesus.
32 Watauda ronamina guta hoaninaa Jesus ma warefania
ba, "Mei inamu ma ei lofumu, ro'ou i ano ma roi lalabaginio."
33 Na i'igai Jesus ba, "Hini mei inau ma ei lofuu?"
34 I dii, ina fanunuaa ei rama'a, ei rona guta hoaninia ma na
ware, "Si'eni, eni inau ma lofuu!
35 Hini ena rona bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa, si'ena,
ena lofuu, agiu ma inau."

4

Fei Warea Hanunuu mei Faroaa ei Lau
(Matthew 13:1-9; Luke 8:4-8)

1 Jesus fi feroidinaa ei rama'a yei piye ma abaa po'o ma'ida
ei rama'a. Si'ei, Jesus na hugi pafoo wa ma na guta pafona
laloo agi. Ma ei rama'a, rona guta piye.
2 Jesus na warehanunuinaa watauda manumanu ei fi fer-
oinaa ro'odu.
3 "Hamu'ou guai! Na pa'i hemea rama'a ba i sumai lau i
pe'ihape.
4 Ma ei fi suminaa ei lau, hefi'a rona pasi papaa tala ma rona
fidumai ei manufidufidu ma rafahanaia.
5 Ma hefi'a na pasi pafoo fawelei na pa'i na'ana'a ma lo'e
namina pi'odua fei piye, si'ei ronamina habe maduare ei lau.
6 Ma i notautarerai fei halo, na babai ma na faholeaa ro'odu
ma rona ma'e, uatani lo'e na pa'i waraa ro'odu.
7 Ma hefi'a lau, rona pasi dupuaa ei wowo'ii, ei rona hogia
ma ei wowo'ii na fifigaa ro'odu ma si'ei, lomi rona fuaa.
8 Ma hefi'adiai lau na pasi fawelei na pa'i farawani piye
ma ronamina habe mamaugi ma ronamina fuaa farawani.
Hefi'a, fuaa ro'odu, odufua pa'ania; hefi'a, fuaa ro'odu oloroa
pa'ania; ma hefi'a, hefa pu'u."
9 Na warefanaa ro'odu Jesus, "Hini na pa'i adiana nei
guainia."

Tani i Warehanunui Jesus
(Matthew 13:10-17; Luke 8:9, 10)

10 Ma ei do'o uniaa Jesus, ei Hefua ma Helagui mawe
hefi'adiai, rona i'igainaa Jesus hanuu fei warehanunuiana.
11 Jesus na warefanaa ro'odu, "Na unifanidigaa hamu'ou ei
manumanu na ude'opa'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa. Ma
minaa ei abaa maroaa o'odu, rona guai'uaia ale'ena warea
hanunu.
12 Si'ei ba i ale'ei,
" 'Ro fanunu ma fanunu ma'uaa, lomi ro'aa fanunupa'i,
ma ro guguai ma'uaa lo'e ro'aa apa'ia.
Ma nabaa rona aida, ro'aa filoginaa ei naranaraa ro'odu
ma hadiwe'inaa a'a mei Haidaa ma mei Haidaa, i futoaa
ei hafelo'aa ro'odu.' "

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:18-23; Luke 8:11-15)

13 I dii, Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Haa, lomi hamona
aida fei warea hanunu? Batanai ba hamo'aa apa'aa hefi'adiai
warea hanunu?
14 Mei faroa na fafufugu'aa fei warea.
15 Hefi'a rama'a, ale'ena ei lau na pasi ma'aa tala, fawelei
na faro fei warea. Ana ei ro'aa guainia na nomai Satan ma
tosiminaa ei rawani'a warea laloo iaa ro'odu.
16 Hefi'a ale'ena ei lau na pasi pafoo ei na'ana'a. Rona tonaa
fei rawani'a warea ma ronamina ni'eni'e.
17 Ma'uaa si'ei ba lomi na gugu waraa ro'odu, lo'e na madii
ma i bapa'aa ro'odu ei hafelo'a o ei haperararaia wagii fei
wareaa mei Haidaa, rona rawa'a'afai batafa.
18 Hefi'adiai, ale'ena ei lau na pasi dupuaa ei wowo'ii, ei
rona hogia. Rona guainaa fei warea,
19 ma'uaa ronamina naranara watauanaa fei gutanaa
ro'odu ma naranara watauda ba ronei pa'i watauda manu-
manu ma nanamainaa watauda manumanu ma ei manu-
manu ei, na hawai'onaa fei rawani'a warea ma lomi rona
fuapa'i.
20 Ma'uaa hefi'a rama'a, ale'ena ei lau, ei ro'aa pasi pafoo fei
rawani'a piye. Rona guainaa fei warea ma rona tonia. Rona
habe ma fuaa. Hefi'a, fuaa ro'odu, odufua pa'ania; hefi'a,
oloroa pa'ania; hefi'a, hefa pu'u—ei fuaa ro'odu."

Fa'arewaiaa fei Rawani'a Warea
(Luke 8:16-18)

21 Na warenaa a'a ro'odu Jesus, "Ei hamona'o tonaa fei
we'ai, hamona augia haroo hepalo hagi, o haroo tawa? Lo'e,
hamona'o augia pafoo tawa.

22 Ma'uaa, tamanu manumanu na opa'ai, hinene iwe
udelelefo. Minaa ena manumanu rona aupa'ainia ena
rama'a, iwe ude'arewa'ua.
23 Hini na pa'i adiana nei guania."
24 Na waredilao Jesus, "Narama'aiaa tamanu ei guaiaa
hamu'odu. Hefiga ei fanamu, ana ale'ena ona tonia ma
wataudadiai.
25 Hini i pa'i manumanuna, iwe to hefi'adiai. Ma mei lomi
manumanuna, tamanu ma'idei na pa'i, mei Haidaa iwe tonia
a'ana."

Fei Warea Hanunuu fei Habeaa fei Lau

26 Ma ana ina ware, "Ale'eni maumau fei haparaiaa mei
Haidaa. Hemea rama'a fi sumaitalaneneneinaa ei lau i
pe'ihapena.
27 Minaa ei poi ma arewaa, na'aa ina ma'igu o lo'e, ei lau,
rona nusu ma habe ana ro'ou; ma mei rama'a mei, lomi na
aida batanai ro'ei nusu.
28 Fei piye ua, fei i fahabeia—rawarawa fei pa'apa'a na
sunai; nene, fei obana; ma laloo fei oba, ei launa.
29 Ma i we'idii ei fuana, mei rama'a na balainia ma hufu'aa
ei fuana, uaa napa'aa fei au hufu'a."

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Matthew 13:31, 32, 34; Luke 13:18, 19)

30 Jesus na warediai, "O ware ba tawi'aa fei haparaiaa mei
Haidaa ale'ei tamanu? O hanunuinia a'a tamanu?
31 Tawi'ana ale'ena fei lau mustard, fei na pa'aa pusu'oroi
laraa ei lau yeni malagufu.
32 Ma'uaa, ei ro'aa faroia, na habe bauanai. Namina baua-
naidi'ininaa minaa ei haihai laloo pe'ihape. Ei rarana namina
bauanai. Si'ei, ei manufidufidu na'aida guta a'a fei giogiona."
33 Watauda ei mau warea hanunu Jesus nafane hawawagi-
fanaa ei rama'a, ei na hawia ba ro'aa apa'ia.
34 Ma lo'e ina wareaa hepalo manumanu a'a ro'odu ba lo'e
na hanunuinia. Ei unaa ro'ou ei otalai nenerana, Jesus na
ware'italalafuinaa minaa ei manumanu.

Jesus na Famadinoaa fei Lama
(Matthew 8:23-27; Luke 8:22-25)

35 Fei arewaa fei, i nofafilao, na ware a'a ei otalai nenerana
ba, "O dii, o dinaa pepei."
36 Rona di'ininaa ei watauda rama'a ma fatalenodugaa
Jesus pafoo fei wa, fei na hugidii pafona ma aunu. Ma ana
na pa'i hefi'adiai wa rona aunufipui a'ana.
37 Ma ina una'aa fei baua lalarena ma fei agi na fuama'i'i
ma na rata fei lama ma na fuama'i'inaa laloo fei wa ma anaa
i lolo.

38 Jesus na ma'igu i mugi pafoo hepalo duduna. Ma rona
funifunia ei otalai nenerana. “Feroia, lomi ona narapa'aa
o'odu ba o'aa wawau'u?”
39 Na asi'aa ma warenaa a'a fei lalarena ma fei lama ba
“O famadumu.” Fei lalarena na rere ma fei lama namina
madino.
40 Si'ei na warenaa a'a ei otalai nenerana ba, “Tani
hamo'amina ma'au ale'ei? Haa, atapo'o we'i naranaraa
hamu'odu?”
41 Ronamina ma'au ma fi'i'igai ba, “Rama'a bata meni ba fei
lalarena ma fei lama, ana na guaipa'aa wareana?”

5

Fei Farawaniana mei Rama'a na Wadu'ia Pigea
(Matthew 8:28-34; Luke 8:26-39)

1 Rona fatete pepei a'a fei gufu Gadara.*
2 Ma i'a upudi'ininaa fei
wa Jesus, na dinamii a'ana hemea rama'a na wadu'ia hefaa
spiriti hafelo,† noranamai a'a ei huapu.
3 Ma inafane guta i a'a ei huapu. Lomi na hawia ba hemea i
roro'ipa'ia. Ana lomi na hawia ei alatai pidaua.
4 Ronamina bobo'inaa pinena ma panina wataua au ma'uaa
namina ba'amoro'aa ei alatai pidaua ma ei wao. Pa'aa lomi
hemea rama'a ba i panarofitanipa'ia.
5 Poi ma arewaa, i dupuaa ei huapu ma ei maugeni, imina
aiharoharo ma hawihawi'aa ununa a'a ei mugoo.
6 I fanunupa'aa Jesus rauaa, na ponifa'unaa du'una i
ma'ana.
7 Namina aiharoharopararai ba, “Tamanu ei nunumiamu
a'au, Jesus, mena Na'uu mei Haidaa, mei napa'aa Pafeai?
A'a fei haraa mei Haidaa oneipa'aa warefa'uai ba lomi o
fagianainau!”
8 Uatani, Jesus na waredii a'ana ba, “Wala'amai a'a mena
rama'a mena, yoi, fena spiriti hafelo!”
9 Si'ei, na i'iginia Jesus ba, “Hini haramu?”
Na ware ba, “Harau, Watauda, uaa hai'odu watauda.”
10 Ma na i'igai watauda a'a Jesus ba apuna alofatatalainaa
ro'odu fawelei.
11 Abaa po'o ma'ida moimoi ro'ei hanana papaa fei mau-
geni.
12 Ma ei spiriti hafelo, rona i'iginaa Jesus, “Onei alonaa
hai'odu dupuaa ei moimoi; uga ba hai'ou wadu'aa ro'ou.”
13 Si'ei, Jesus na ugainaa ei hafelo'a spiriti ma rona
asi'adi'ininaa mei rama'a ma wadu'inaa ei moimoi. Puduu ei
moimoi, ale'ena heguai pufaba'a. Rona poni'u'upu papaa fei

* **5:1: 5:1** Hefi'a ne'ia *Gadarenes*; hefi'adiai *Gergesenes* † **5:2: 5:2** Greek *spiriti loloaa*; vv. 8 ma 13 anaa

maugeni, pepei imina faro'ai ma pasinaa laloo fei ranu ma
wawau'uma'e.
14 Ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibagua ma warefanaa
ei rama'aa gufu ma ei gufu sugatata'aia ma ei rama'a, rona
aunu ba ro'aa ma'a.
15 Ro'aa nomai a'a Jesus, rona fanunupa'aa mei na wadu'ia
watauda pigea na guta lalawai ma namina rawanidiai; ma
ronamina ma'au.
16 Ei rona fanunuia, rona u'ufanaa ei rama'a tamanu bigi'aa
Jesus a'a mei i wadu'ia pigea ma ana rona u'ufanaa ro'odu
tamanu na pa'aa ei moimoi.
17 Si'ei, ei rama'a rona i'igaifawe'i a'a Jesus ba inei di'ininaa
fei gufuu ro'odu.
18 Ma ei ba i hugi pafoo fei wa Jesus, mei rama'a, mei ro'aa
wadu'ia ei pigea, na i'iginaa Jesus ba ana i aunuhugia.
19 Lomi na ugainia Jesus, ma'uaa na ware ba, “Baguanaa
gufu ma warefanaa ena gufumu ena bigi'aa mei Fasu a'amu
ma fei faloloa'iana yoi.”
20 Si'ei, mei rama'a mei, na aunu ma u'u yei Decapolis‡
tamanu na bigi'ia a'ana Jesus. Ma minaa ei rama'a, rona
ba'arofo.

Mei Nanaoo Ma'ea ma mei Pifine na Funu
(Matthew 9:18-26; Luke 8:40-56)

21 I hugidiai pafoo wa Jesus ma fatetediai pepei, abaa po'o
ma'ida ei rona hoaninia piye.
22 Hemea ei bauaniaa fei synagogue, harana Jairus na
nomai yei, fanunupa'aa Jesus ma fapasi o'igoana.
23 Ina i'igifininaa minaa ei naranarana a'a Jesus ba, “Mei
na'uu, baduu pifine, anaa i ma'e. Oneipo'o nomai ma augaa
fei panimu pafona ba nei pedu fei funuana ma i gutadiai.”
24 Si'ei, na aunuhugia Jesus.
Abaa po'o rama'a, ei ro'aa nenegia ma puroroinia.
25 Ma hemea pifine yei nafane'o wigiwigii namona, ale'ena
hefua ma heguai igisimasi.
26 Watauda lo'otaa, rona roinia ma'uaa, ei fi'ina na
ude'ualao. Namina pedu ei mugoo po'ina, ma'uaa fei
funuana lomi na u pedu. Namina apoi ua.
27 I guainaa ei u'ugaa Jesus a'a hefi'a, na talaimai nenee
Jesus dupuaa ei watauda rama'a ma na idoaa fei hawaa uguu
Jesus.
28 Uatani na nara ale'ei ba, “Nabaa a ido'uaiaa fei hawaa
uguna, awe rawani.”
29 Ana ei ua, lomi na fai wigiwigidiai fei namona ma na
nanamuinia ba nawe pedu fi'ina.

‡ **5:20: 5:20** Hanuna fei warea Greek ba *Hefua Gufu*

30 Ana ei ma na nanamuinia Jesus ba ma'ida faufauna na
di'ininia ma na momo'ai dupuaa ei rama'a ma i'igai ba, “Hini
na idoaa fei hawaa uguu?”
31 Rona ware ei otalai nenerana, “Ona fanunuia eni
watauda rama'a, rona puroroinio. Batanai ei o i'igai ba, ‘Hini
na idoau?’ ”
32 Ma'uaa Jesus fimina fanunula-barainia ba hini na bigi'aa
fei.
33 Si'ei, mei pifine na aida ba na hoto fei namo, na nomai
ma fapasi i fasuu hunana ma namina ma'aufunurere ma
warefa'uai a'ana.
34 Ina warenaa a'ana ba, “Mena na'uu, fei we'iaa nara-
naramu na farawaninio. Aunufarawani ua. Ona ala a'a fena
fi'iamu.”
35 Ana fi wareware ua Jesus, hefi'a noramiaa ro'ou hu-
muu Jairus, mei famamoaa fei synagogue, rona warenaa
a'a Jairus ba, “Mei na'umu baduu pifine na ma'edii. Tani o
fa'udeguguaa unuu mei feroia?”
36 Na guai'au'uaialao ei wareaa ro'odu Jesus ma na ware a'a
mei famamoaa fei synagogue, “Apuna ma'au; onei narafawe'i
ua.”
37 Lomi na ugainaa hemea ba i nenegia; uniaa Peter ma
laguei filofui, James ma John.
38 Ma ei ro'aa nosufudailao humuu Jairus, mei bauaniaa fei
synagogue, Jesus na guaipa'aa ei rama'a, ronamina waigi ma
aimemewai.
39 Na wadu'ai ma i'igainaa ro'odu ba, “Tani hamomina
waigi ma aimemewai? Mei baduu, lomi na ma'e. Na ma'igu
ua.”
40 Ma'uaa rona fadinia.
I fa'asi'adigaa ei rama'a, na dugaa mei ama ma inaa
mei baduu ma ei otalai nenerana, ei ro'ou a'ana ma rona
wadu'ainaa laloo humu a'a mei baduu.
41 Na tauaa panina ma na warenaa a'ana, “Talitha koum!”
(hanuna ba, “Mena baduu pifine, a warenaa a'amu, asi'aa!”).
42 Ana ei ua, mei baduu na ufalarai ma tatalai (igisimasina,
hefua ma heguai). A'a fei, ronamina ba'arofo.
43 Ina warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'aa warewareaa feni
a'a nemea ma ronei fani hanaa mei baduu.

6

Mei Mamama'a Lomi Ro'aa Ma'auia
(Matthew 13:53-58; Luke 4:16-30)

1 Jesus na di'ininaa yei ma hadiwe'inaa gufuna, ro'ou ei
otalai nenerana.
2 I nopa'aloo fei Sabbath, na una'aa ma feroinaa ei rama'a
laloo fei synagogue. Ma watauda ei rona guainia, namina
nanawala pudaa ro'ou.

Ma rona i'igai "Po'o tonana hitani eni manumanu eni, meni
rama'a meni? Tamanu fei apa'a, ina tonia ba ana imina
bigi'aa ei foigia!
3 Haa hemeni, fadufadua ua! Ana meni na'uu Mary ua, mei
lofuu James, Joseph,* Judas ma Simon! Ma eni agina ana a'a
o'odu yeni!" Ma namina mamanunu unuu ro'odu a'ana.
4 Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Ana a'a fei gufu'uana,
dupuaa ei gufuna ma laloo fei humuna, hemea mamama'a,
lomi ro'aa ma'auia."
5 Lo'e na hawia ba i bigi'aa ne'aa foigia yei ma'uaa na augaa
panina pafoo hefi'a ei funua ma farawaninaa ro'odu.
6 Ma na ba'arofo a'a ro'odu ba lo'e na we'i naranaraa ro'odu.

Jesus na Aloaa ei Hefua ma Helagui
(Matthew 10:5-15; Luke 9:1-6)

Jesus na tatalai ma feroinaa ei rama'a a'a hepapalo gufu.
7 Na haronaa a'ana ei Hefua ma Helagui ma alofa-
helalaguinaa ro'odu ma fani forafora a'a ro'ou ba ronei
muainaa ei spiriti hafelo.†
8 Si'eni, eni wareana: "Apuna notonaa hefi'a manumanu
a'a fena tatalaiaa hamu'odu—lomi du'ua, raba o mugoo po'i
laloo ena adii hamu'ou—ma'uaa, heina o ua.
9 Hamonei rafe supinai, ma'uaa lomi pafuaa susu.
10 Ma ena hamona wadu'ainaa hepalo humu, hamonei guta
yena, nopa'awii fena ba hamo'aa di'ininaa fena gufu fena.
11 Ma na'aa hefi'a gufu, lo'e ro'aa fagutanaa hamu'ou o
guaipa'aa wareaa hamu'ou, foifoiaa piyee pinee hamu'ou,
ale'ena fama'ama'aa ro'ou ba rona tata."
12 Rona aunu ma u'ufanaa ei rama'a ba ronei filoginaa
naranaraa ro'odu.
13 Rona fawala'anaa watauda pigea, igi pao pafoo watauda
ei rona funu ma farawaninaa ro'odu.

Na Waoro Huaa John, mei Pudugufaia
(Matthew 14:1-12; Luke 9:7-9)

14 Mei Hapara Herod na guainaa fei, uaa fei haraa Jesus,
nawemina bauanai. Hefi'a, rona ware‡ ba, "John, mei Pudug-
ufaia na ma'elele'aa ma si'ei na pa'i faufauna ba i bigi'aa ei
foigia."
15 Hefi'a, rona ware ba, "Hia Elijah."
Ma hefi'adiai, rona ware ba, "Hia hemea mamama'a, ale'ei
hemea mina mina."
16 Ma'uaa mei Hapara Herod, i guainaa fei, na ware "John,
mei una moro'aa huana, na ma'elele'aa!"

---

* **6:3: 6:3** Warea Greek *Joses*, ana fei hara *Joseph* † **6:7: 6:7** Warea Greek *spiriti loloaa* ‡ **6:14: 6:14** Hefi'a ne'ia mina ba *Ifi warelao*

17 Uaa Herod na ware ba ronei panarofaa John ma roro'inia
ma aunaa hia bobo'aia. Ina bigi'aa fei, uaa mei haroo mei
lofuna Philip, harana Herodias, na lalainia.
18 Hamatee John nafane wareware a'a Herod ba, “Lomi na
wanewane ba o tonaa mei haroo mei lofumu.”
19 Si'ei, namina bidi unuu Herodias a'a John ma ba i
fo'afama'eia, ma'uaa lomi na hawia,
20 uatani Herod na ma'auaa John ma na'o lawagia, uaa
ina aida ba John napa'aa wanewane ma na apunai. Herod,
ei ina'aida guta a'a John ma guainaa ei u'ugana, namina
hamamagua,§ ma'uaa na pa'i nunumiana ba i guainaa ei
u'ugana.
21 Inawe pa'aa fei rawani'a au. A'a fei arewaa waniniana,
Herod na bigi'aa fei baua hananaa a'a ei bauaniaa gufu, ei
bauaniaa ei fo'aa mawe ei bauaniaa Galilee.
22 I wadu'aimai mei baduu pifine na'uu Herodias, na
ufa'ufa. Namina fani'eni'eaa Herod mawe ei ro guta
hananafipui a'ana.
Mei hapara na warenaa a'a mei baduu pifine: “I'iginau
tamanu nunumiamu ma a fanio.”
23 Ma ina fa'unai a'a mei baduu pifine ba “Tamanu o i'iginia,
a pa'aa fanio nopa'awii hesuwi feni haparaiau.”
24 Ina asi'aa ma warenaa a'a mei inana, “Yau a i'iginaa
tamanu?”
Na ware mei inana, “Fena tabaa John, mei Pudugufaia.”
25 Ana ei, mei baduu pifine na wadu'aifanaa fei i'igaia a'a
Herod: “Na nunuminio ba onei fanau e'eni ua fena tabaa
John, mei Pudugufaia pafoo hepalo tabetabe.”
26 Mei hapara, namina bauana fei faloloa'iana, ma'uaa si'ei
ba inapo'o fa'unaidii ma lomi na nunuminia ba i mamafa
pudaa ei roifi guta hanana a'ana, lomi ba i filoginaa wareana
a'a mei baduu pifine.
27 Si'ei, na alomaduareinaa hemea moro'aa hua ba neiree
morotonamii fei tabaa John. Na aunu mei, dinaa humuu
bobo'aia ma lafigifamosuaa fei huaa John
28 ma na notabeamai fei tabana pafoo fei tabetabe. Ina
fanaa mei baduu pifine ma hia, na fanaa mei inana.
29 Ro'aa guainia ei otalai neneraa John, rona nomai, tonaa
fei hudi ununa ma augia laloo huapu.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Matthew 14:13-21; Luke 9:10-17; John 6:1-14)

30 Ei apostle, rona figupuimai a'a Jesus ma warefania minaa
ei bigi'a ma feroiaa ro'odu.

---

§ **6:20: 6:20** Hefi'a ne'ia mina ba *ei u'ugana, ina bigi'aa watauda manumanu*

31 Si'ei ba abaa po'o ma'ida ei ro'ei'u nomai ma nolao, pa'aa
lomi na pa'i au ro'odu ba ro'aa hanana. Na warenaa a'a ro'odu
Jesus ba, “Uniaa hamu'odu, hamonei nomai a'au ma o dinaa
hefawala lomi wawaigia ba hamo'aa gutafawenai.”
32 Si'ei, rona aunu uniaa ro'odu pafoo wa ma aununaa
fawelei lomi rama'a.
33 Ma'uaa wataudaa, rona fanunu'apa'aa ro'odu ma ei
rama'a gufu pedu, rona poni'uanaa pinee ro'odu. Ronare'o
susufudai ma nene, Jesus ma ei otalai nenerana.
34 I fatete Jesus, na fanunuia ba abaa po'o rama'a rona
oma'adii. Namina faloloa'inaa ro'odu, uatani ro'ou ale'ei
ei sipsipi lo'e oma'ama'aa ro'odu. Si'ei, na feroinaa ro'odu
wataudа manumanu.
35 Ma eni, anaa i lolo fei halo. Si'ei, rona dinaa a'ana ei otalai
nenerana ma ware ba “Namina raua faweleni ma namina
fafidii.
36 Aloaa eni rama'a ba ronei aunulalabarai hanaa ro'ou a'a
hefi'a ena gufu ma pono hanaa ro'odu.”
37 Ma'uaa ina ware, “Hamonei fani hanaa ro'odu.”
Rona warenaa a'ana, “Nabaa ale'ei, i tonaa pono'aa hemea
bigi'a ale'ena fainaroa puda!* Pa'aa wareamu ba hai'ou'aa
suminaa mugoo po'i ale'ei ma pono faraa pidaua ma fani
hanaa ro'ou?”
38 Ina i'igai, “Hefiga faraa pidaua hamona pa'i? Wi ma'a.”
Ro'aa apa'idigia, rona ware ba, “Haipani faraa pidaua ma
guapalo nia.”
39 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei fagutanaa ei
rama'a ma figupuinaa ro'ou pafoo ei guana mamarawii.
40 Si'ei, rona guta. Hefi'a gupu, hefa pu'u ma hefi'a gupu,
haipani pa'ania.
41 Na tonaa haipaniei faraa pidaua ma guapaloei nia,
aranaa pafea, ware ‘ta’, digedigeaa ei faraa pidaua ma fanaa
ei otalai nenerana ba ronei fanaa ei rama'a. Ana na alaginaa
guapaloei nia a'a minaa ei rama'a.
42 Minaa ro'ou, rona hananamagu
43 ma ei otalai nenerana, rona tonaa hefua ma guapalo pa.
Ma ei pa, ronamina pepesu a'a ei masii faraa pidaua ma nia.
44 Puduu ei wawane rona hanana, haipani pufaba'a.

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Matthew 14:22-33; John 6:15-21)

45 Ana ei, Jesus na ware a'a ei otalai nenerana ba ronei hugi
a'a fei wa ma ronei'o a'aunudinaa Bethsaida. Ma hia, fido'odii
aloaa fei gupuu rama'a.
46 I di'inidigaa ro'ou, na aununaa papaa hepalo maugeni ba
i lafulafu.

---

* **6:37: 6:37** Greek *i tonaa enu pu'u denarius*

47 I nofafilao, fei wa na pa'idigaa memewaa fei agi ma
unaiana piye.
48 Na fanunuaa ei otalai nenerana ro'eimina poreifawe'i,
uaa fei lalarena na agisuafaa ro'odu. Ale'ena watolaa oduai
ma oloroa ido'o mafufuo, Jesus nawe aununaa a'a ro'odu. Na
tatalai ua pafoo agi ba i falogiaa ro'ou.
49 Ma'uaa, ei ro'aa fanunupa'ia fi tatalai pafoo agi, ronam-
ina aimemewai, uaa ei naraa ro'odu ba hia, hani'u.
50 Si'ei ba minaa ro'ou pedu na fanunupa'ia ronamina
ma'au.
Ana ei ua, ina warenaa a'a ro'odu ba, "Gutafarawani ua!
Yau meni. Apuna ma'au."
51 Ma na hugilao a'a ro'ou pafoo wa ma fei lalarena na rere.
Ronamina ba'arofo,
52 uaa lomi rona'u apa'ima'aiaa ei bigi'aa Jesus a'a fei faraa
pidaua; namina waiwai tabaa ro'odu.

Jesus na Farawaninaa ei Funua i Gennesaret
(Matthew 14:34-36)

53 Ro'aa sualao, rona fatete yei Gennesaret ma pe'i yei.
54 Ana ei ro'aa rofo'upu pafoo fei wa, ei rama'a, rona
fanunu'apa'aa Jesus.
55 Ei rama'a ei, ronamina poni ua yei tadiwe'aia ma noporo-
poro'aa ei funua pafoo ei hafenaa unuu ro'ou aununaa hitani
rona guainia ba Jesus yei.
56 Ma nabaa i aununaa hitani—a'a ei pusu'o gufu, baua gufu,
o sugatata'aia, rona fahainopaa ei funua papaa ei humuu
alo'alo. Ma ronamina i'igifawe'i a'ana ba nei ugainaa ro'odu
ba ro'aa idoaa fei supuu susuna. Ma minaa ei rona idoia, na
pedu ei funuaa ro'odu.

7

Ei Feroia Noranamai a'a ei Upu Mina
(Matthew 15:1-9)

1 Ei Pharisee mawe hefi'a feroiaa law, ei noramiaa ro'odu
Jerusalem, rona figupui a'a Jesus ma
2 fanunupa'aa hefi'a ei otalai nenerana, ro'ei hanana ma na
loloa panii ro'odu. Lomi ronado'o huwe panii ro'odu.
3 (Ei Pharisee ma minaa ei Jew, lomi ro'aa hanana na'aa
lomi ronado'o huwe panii ro'odu ale'ei maumau ei upuu
ro'odu.
4 Ma ena rona hadiwe'imai a'a ena humuu alo'alo, lomi
ro'aa hanana nabaa rotawe huwe. Ronamina neneraa
watauda maumau ei upuu ro'odu. Ale'ena fesuaa ena bara,
ena pe'i ranu ma ena babagii.)*

---

* **7:4: 7:4** Hefi'a ne'ia mina ba *pe'i ranu, pe'i ranu babai ma tawaa hananaa*

5 Si'ei, ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona i'igainaa Jesus
ba, “Tani ei otalai neneramu, lomi rona neneraa maumau ei
upuu o'odu ma rona hanafininaa lolo panii ro'odu?”
6 Ina ware ba, “Naminapa'aa balawia ei wareaa mamama'a
Isaiah ei idii wareaa hamu'ou ena ware'oni, ale'ei fei ne'ia ba:
“ ‘Eni rama'a eni, pa'aa ware ua umuu ro'odu ba rona
ma'auau,
ma'uaa ei naranaraa ro'odu namina raua a'au.
7 Lomi hanuu losuiaa ro'ou yau;
ena mau feroiaa ro'odu, rona feroinaa ena law ena pagi-
pagiaa rama'a.’
8 Hamonadii rawa'a'afinaa ei wareaa mei Haidaa ma pa-
naro'uaiaa maumau ei upuu hamu'odu.”
9 Ma na warenaa a'a ro'ou: “Rafee hamu'ou autadidiaa ei
wareaa mei Haidaa ba hamo'aa neneraa† maumau ei upuu
hamu'odu!
10 Moses na ware ba, ‘Ma'auaa amamu ma inamu,’ ma ‘Hini
i warefafeloaa amana o inana, ronei fo'afama'eia.’‡
11 Ma'uaa hamona ware ba nabaa hemea na warenaa a'a
mei amana o inana: ‘Tamanu ei manumanu ba o tonia a'au,
Corban’, (hanuna ba lomi i fani a'a amana ma inana, uaa
manumanuu mei Haidaa)
12 ma hamona apunainia ba inei'aa fai bigi'aa ne'a manu-
manuu amana o inana.
13 Si'ei, hamona suminaa ei wareaa mei Haidaa a'a ena
maumau ena upuu hamu'ou, ena hamonamina'o totonamai.
Hamonamina bigi'aa watauda manumanu ale'ena.”

Ei Manumanu i Faloloaa Rama'a
(Matthew 15:10-20)

14 Jesus na harodinaa a'ana fei gupuu rama'a ma ware,
“Guainau minaa hamu'odu. Hamonei apa'aa feni.
15 Lomi hepalo manumanu i aunaa poana hemea ba i
faloloaia ma'uaa, fei i norai laloo iana i ‘faloloaia.’ ”§
17 I di'inidigaa fei gupuu rama'a ma i wadu'ainaa fei humu,
rona i'iginia ei otalai nenerana fei warea hanunu.
18 Na i'igai, “Haa, namina loto adiaa hamu'ou? Lomi ha-
mona aida ba na'aa hepalo manumanu na wadu'ainaa laloo
hemea, noranalao augu, lomi i faloloaia?
19 Uaa lomi na dinaa laloo fei naranarana ma'uaa, na dinaa
laloo fei pahanana ma hinene, na lele'aa.” (Ei i wareaa fei,
Jesus na ufugia ba minaa ei du'ua, na rawani.)
20 Ma ina warelao ba, “Ena na lele'amai laloo iaa hemea,
si'ena, ena na faloloaia,
21 uaa, i lalona, na lele'amai ena hafelo'a naranara, ena
fitatafipa'aia, fafanaoa, fo'afama'e, fiharoharoipa'aia,

---

† **7:9: 7:9** Hefi'a ne'ia ba *fa'asi'anaa* ‡ **7:10: 7:10** Leviticus 20:9 § **7:15: 7:15-16** *‘faloloaia.’* 16 *Hini na pa'i adiana ba i guai, inei guai.*

22 wawa'ai poa, fafeloaa rama'a, sifisifi'a, unara'uaiaa ei
hafelo'a, nanamaia, ena sifisifi warea ba i fafeloaa nemea,
mamagugua ma ena bigi'aa a'afoloia.
23 Minaa eni hafelo'a eni, noranamai laloo iaa hemea ma na
faloloaia."

Fei Narafawe'iaa mei Pifinee Syrophoenicia
(Matthew 15:21-28)

24 Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma aununaa fawelei na
rafi'inaa Tyre.* Na wadu'ainaa hepalo humu. Lomi na
nunuminia ba nemea i aida ma'uaa, pa'aa lomi na opa'aipa'ia
ba hia yei.
25 Ina pa'i hemea pifine yei ma mei pifine mei, na pa'i
na'una, pusu'o baduu pifine, mei na wadu'ia hefaa spiriti
hafelo.† Mei pifine mei, ana ei i guainia ba Jesus yei, ina
nomai ma fapasi fasuu hunaa Jesus.
26 Mei pifine, hia Greece. Waniniana Syrian Phoenicia.
Namina i'igifawe'i a'a Jesus ba neipo'o fawala'anaa fei pigea
a'a mei na'una.
27 Na warefania, "Ei pa'aa baduu (ale'ei, ei na'uu Israel),
roneido'omina hanaiaa ei rona nunuminia, uaa lomi na
wanewane ba o'aa tonaa ei hanaa ei pa'aa baduu ma fanaa
ei hapee ro'odu ponoto."
28 Ina ware ba, "Pa'aa fa'ua, mena Fasu ma'uaa ei ponoto
haroo tawa, rona hanaiaa ei masii du'ua, ei lomi rona hanaia
ei baduu."
29 Ma ina warenaa a'ana ba, "Hamatee ona ware ale'ena, te,
onei nowau. Fena pigea na di'inidigaa mena na'umu."
30 Ina aununaa gufuna ma fanunupa'aa mei na'una na
haino pafoo tawa ma fei pigea na di'inidigia.

Na Pedu Lotoaa Adia ma na Ba'atawara Umuu mei Rama'a

31 Jesus na di'ininaa malalaa Tyre, aunu'ailao Sidon,
upu'ailao a'a fei Agii Galilee ma aununaa fawelei Decapolis.‡
32 Yei, hefi'a rona duginamii a'a Jesus hemea na loto adiana
ma pa'aa lomi na warewarepa'i. Ma ronamina warefawe'i
a'ana ba ineipo'o augaa fei panina pafoo mei.
33 Nenee fei, ina dugi'u'uginia ma laguna raua a'a fei gupuu
rama'a, Jesus na augaa ei ana'anana laloo adiaa mei rama'a.
Ma ina huwi ma idoaa fei rawerawee mei rama'a.
34 Na aranaa pafea, fawenaifatemu ma warenaa a'ana,
"Ephphatha!" (hanuna ba "Ma'awawa").
35 A'a fei, guapaloei adiana nawe ma'awawa ma fei rawer-
awena nawe tatawei ma warewarepa'i.

---

* **7:24: 7:24** Watauda ne'ia mina ba *Tyre ma Sidon* † **7:25: 7:25** Warea Greek *spiriti loloaa* ‡ **7:31: 7:31** Hanuna fei warea Greek ba *Hefua Gufu*

36 Jesus na warefawe'i a'a ro'odu ba ronei'awe warefanaa
nemea, ma'uaa ena na'aida ware ale'ei, ana ro'eimina'u fi-
warei'uaia.
37 Ei rama'a, ronamina ba'arofo. Rona ware, “Namina
bigifarawaninaa minaa ei manumanu. Ana na farawaninaa
ei lotoo adia ma ei lomi rona warewarepa'i.”

8

Jesus na Faguaa Gunaroa Pufaba'a
(Matthew 15:32-39)

1 A'a ei arewaa ei, hepalodiai baua gupuu rama'a, rona
figupui. Si'ei ba pa'aa lomi hanaa ro'ou, Jesus na haronaa a'a
ei otalai nenerana ma ware,
2 “Na pa'i faloloa'iau a'a eni rama'a rona oafipuidii a'au
oduai arewaa ma lomi du'ua ba ro'aa hanana.
3 Nabaa a alonaa ro'odu gufuu ro'ou ma ro'aa notonaa
baoaa ro'odu, ro'aa nomaralelelao tala, uaa gufuu hefi'a
ro'odu, rauaa.”
4 Rona ware ei otalai nenerana, “Feni rauaa gufu ale'eni, i
to hitani faraa pidaua hemea ba i faguaa ro'odu?”
5 Na i'igai Jesus, “Hamona pa'i hefiga faraa pidaua?”
Rona ware, “Olorompalo.”
6 Ina ware a'a ei rama'a ba ronei guta pafoo malagufu. I
todigaa ei olorompalo faraa pidaua ma waredii ba ‘ta’, na
bidigedigeia ma fanaa ei otalai nenerana ba ronei augia i
ma'aa ei rama'a ma rona bigi'ia ale'ei.
7 Ana rona pa'i ma'ida pusu'o nia; ma ana ina ware ba ‘ta’
ma warenaa a'a ei otalai nenerana ba ronei alaginia.
8 Ei rama'a, rona hanana ma ronamina magu. Hinene,
ei otalai nenerana, rona paiaa olorompalo pa, na pepesu ei
dufuu du'ua.
9 Ina pa'i ale'ei gunaroa pufaba'a wawane yei. I alodigaa
ro'ou,
10 na hugi pafoo wa a'a ei otalai nenerana ma dinaa fawelei
Dalmanutha.

Ei Pharisee, Rona I'igainaa Hepalo Foigia
(Matthew 16:1-4)

11 Ei Pharisee, rona nomai ma rona'aa fiharei a'a Jesus. Si'ei
ba ro'aa mania, rona i'igainia ba nei fama'aa ro'odu hepalo
foigia i norai pafea.
12 Inamina fawenaitemu ma ware, “Tani taweni ro
i'igainaa hepalo hilalaa foigia ba unei fama'aa ro'ou? A
warefa'uai a'a hamu'ou, lomi ba awe fama'aa ro'ou.”
13 Na di'ininaa ro'ou, na hugidiai pafoo wa ma aununaa
pepei.

Fei Fafuafuaa ei Pharisee ma Herod
(Matthew 16:5-12)

14 Ei otalai nenerana, rona madi'inia ba ro'aa notoo faraa
pidaua ma'uaa, rona pa'i hepalo faraa pidaua a'a ro'ou pafoo
wa.
15 Jesus na aweinaa ro'ou, “Oma'ama'a. Hamonei
oma'ama'aa hamu'ou a'a fei fafuafuaa ei Pharisee ma Herod.”
16 Rona fiwareinaa fei ma ware, “Woro ei i ware ale'ei uaa
ba lomi ona pa'i faraa pidaua.”
17 Na apa'idigaa ei fiwareiaa ro'ou, na i'igainaa ro'ou Jesus,
“Tani hamu'ou fiwarei ba lomi hamona pa'i faraa pidaua?
Ana hamotapo'o fanunu'apa'ia? Na waiwai tabaa hamu'ou?
18 Hamona pa'i pudaa hamu'ou ma ana lomi hamona'u
fanunupa'i ma na pa'i adiaa hamu'ou ma ana lomi hamona'u
guaipa'i? Ma ana lomi hamona'u nonominia?
19 Ei a bidigedigeaa haipaniei faraa pidaua a'a ei haipani
pufaba'a, hefiga pa na pepesu a'a ei masii faraa pidaua
hamona tonia?”
Rona ware, “Hefua ma guapalo.”
20 “Ma ei a bidigedigeaa ei olorompalo faraa pidaua a'a
ei gunaroa pufaba'a, hefiga pa na pepesu a'a ei masii faraa
pidaua hamona tonia?”
Rona ware ba, “Olorompalo.”
21 Ina warenaa a'a ro'odu ba, “Ana hamotapo'o apa'ia?”

Hemea Pudawerai Yei Bethsaida nawe Fanunupa'i

22 Rona sufudai Bethsaida ma hefi'a rama'a, rona dugamii
hemea pudawerai a'a Jesus ma i'igifawe'i a'ana ba inei idoia.
23 Na tauaa panii mei pudawerai ma noduginaa hia auguu
fei gufu. I huwidigaa pudaa mei rama'a ma audigaa panina
pafona, Jesus na i'igai, “Ona fanunupa'i hepalo manumanu?”
24 Na aranaa pa'udu ma ware, “Na fanunupa'i rama'a; rona
fafanunu ale'ei haihai, rona tatalai.”
25 Jesus na augaa panina hepoadiai pudaa mei rama'a. Si'ei,
fei pudana na wera ma na fanunupa'i ma fanunufarawa-
nipa'aa minaa ei manumanu.
26 Ba i alohadiwe'idinia humuna, Jesus na ware, “Apuna
famaua gufu.”*

Peter na Ware ba Jesus, Hia Mei Christ
(Matthew 16:13-20; Luke 9:18-21)

27 Jesus ma ei otalai nenerana, rona aununaa ei gufu papaa
Caesarea Philippi. I ma'aa tala, ina i'iginaa ro'odu, “Ei rama'a,
rona ware ba yau hini?”
28 Rona ware, “Hefi'a, rona ware ba yoi John, mei Pudugu-
faia; hefi'a ba Elijah; ma hefi'adiai ba hemea ei mamama'a.”

---

* **8:26: 8:26** Hefi'a ne'ia ba *Apuna wi warefanaa hemea i gufu*

29 Ina i'igai, “Ma hamu'ou? Hamona ware ba yau hini?”
Na ware Peter ba, “Yoi, mei Christ.”†
30 Jesus na aweinaa ro'odu ba ronei'aa warefanaa nemea
ba hia hini.

Jesus na Ware'augaa fei Ma'eana
(Matthew 16:21-28; Luke 9:22-27)

31 I dii, na feroinaa ro'odu ba mei Na'uu Rama'a, neipa'aa
tonaa fi'ina a'a watauda manumanu ma ro'aa ofadugia ei
bauaniaa gufu, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
feroiaa law. Ma hefi'a, rowe fo'afama'eia ma nenee oduai
arewaa, i asi'adiai.
32 Ina fa'arewaiaa feni ma Peter na dugitata'ainia ma ware-
hota'ia.
33 Ma'uaa i momo'ai ma fanununaa ei otalai nenerana, na
hota'aa Peter, “Dinaa neneu, Satan! Lomi ona pa'i nara-
naramu a'a ei manumanuu mei Haidaa, ma'uaa ei manu-
manuu rama'a.”
34 Ma ina haronaa a'ana fei gupuu rama'a mawe ei otalai
nenerana ma ware ba, “Hini ba i nenerau, inei rawa'a'afai a'a
ei nunumiana, tonaa fei hawafolona ma nenerau.
35 Uaa hini ba i panarofaa fei harenuana,‡ iwe pa'ai ma'uaa,
hini i fapa'ainaa fei harenuana a'au ma a'a fei rawani'a
warea, i tela.
36 Tamanu rawani'ana nabaa hemea i tonaa minaa feni
malagufu ma'uaa na fapa'ainaa fei harenuana?
37 O, tamanu i fania hemea ba i filoginia a'a fei harenuana?
38 Nabaa nemea na mamafa a'au ma ei wareau laloo feni au
taweni, feni rona fiharoharoipa'ai ma pepesu a'a ei maumau
hafelo, te, ana iwe mamafa a'ana mei Na'uu Rama'a ena na
nomai wagii fei haweraa mei Amana fipui a'a ei apunaia
alo'alo.”

9

1 Ma ina warenaa a'a ro'ou ale'ei ba, “A warefa'uai a'a
hamu'ou. Hefi'a eni ro ufalarai yeni, ro'ado'o fanunuaa fei
haparaiaa mei Haidaa na nofininaree fei faufau, nene rowe
ma'e.”

Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii
(Matthew 17:1-13; Luke 9:28-36)

2 Nenee oloroa arewaa Jesus na nodugaa Peter, James ma
John. Ma uniaa ro'ou, rona faneaa hepalo tarea maugeni. Yei,
i ma'aa ro'odu, na filogii fei maumauna.
3 Fei lawalawana namina po'i agime. Fei po'iana, lomi na
fipupuduinaa eni fesuaa hemea yeni malagufu.

---

† **8:29: 8:29** O, *Messiah*. “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.” ‡ **8:35: 8:35** Hanuna warea Greek ba *faweweni*, o *laloo naranara*; v. 36 anaa.

4 Laguna fa'arewa pudaa ro'odu Elijah ma Moses ma laguna
fiwarewarei a'a Jesus.
5 Peter na warenaa a'a Jesus, “Rabbi, na rawani ba o'ou
yeni. Ina rawani ba hai'odu bigi'aa odumanu pale. Hepalo
yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah.”
6 (Lomi ina aida ba i wareaa tamanu. Ronamina
ma'aufafelo).
7 Ma, hepalo papalei na sufudaimai ma hawaipa'ainaa
ro'odu ma hepalo lao na warerai a'a fei papalei: “Simeni,
meni Na'uu, meni yau na haguia. Guainia!”
8 Ana ei ua ma ro'aa fifanunui, lomi hemeadiai rama'a a'a
ro'ou, uniaa Jesus.
9 Ei roi upugio a'a fei maugeni, Jesus na warefawe'i a'a
ro'odu ba ronei'aa warefanaa nemea ei rona fanunuia haw-
ina na asi'adii a'a fei ma'ea mei Na'uu Rama'a.
10 Rona'o to'uaia a'a ro'odu ma fiwarewarei ba tamanu
hanuu fei asi'ana a'a fei ma'ea.
11 Ma rona i'iginia ba, “Tani ei feroiaa Law, ro'aa ware ba
rawarawa nei nomai, Elijah?”
12 Jesus na ware, “Pa'aa fa'ua ba neido'o nomai Elijah ma
pagihadiwe'inaa minaa ei manumanu. Tani ro'aa ne'inia ba
mei Na'uu Rama'a neimina tonaa fi'ina ma hararasia?
13 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba na nodigimai Elijah ma
rona bigi'ia a'ana minaa ei manumanu ale'ei nunumiaa ro'ou,
ana ale'ei ro ne'inia.”

Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a mei Baduu Wawane
(Matthew 17:14-21; Luke 9:37-43a)

14 Ro'aa nomai, rona fanunupa'aa ei feroiaa Law, roi fi-
harenii a'a hefi'adiai otalai nenera ma hefa baua gupuu
rama'a.
15 Ana ei ro'aa fanunupa'aa Jesus minaa ei rama'a, rona
ba'arofofafelo ma ponisuafinia.
16 Ina i'igai, “Tamanu ei fihareniaa hamu'ou a'a ro'ou?”
17 Na ware hemea dupuaa ro'odu, “Mena feroia, una
dugamii meni na'uu, baduu wawane, meni na wadu'ia pigea.
Ma fei pigea, na fafanaonaa laona ma lomi na wareware.
18 Ena inafane'o guafia, na bainafa'inia malagufu. Ina
pugapugaa poana, fi'u'uinaa difona ma na waiwai ununa.
Una i'igainaa ei otalai neneramu ba ronei fawala'ania ma'uaa
lomi rona hawia.”
19 Jesus na ware, “Hamu'ou ena rama'aa taweni, lomi na
we'i naranaraa hamu'ou. Ipo'o pedu nahaiga fena maumau
hamu'ou ale'ena? Dugifanamiau mena baduu.”
20 Si'ei, rona dugialao ma i fanunupa'aa Jesus fei pigea,
maduare ua na fa'a'erapurapuaa unuu mei baduu. Ina pasi-
naa malagufu, weloweloi ma na pugapugaa poana.

21 Jesus na i'igainaa mei amaa mei baduu, “Figa malaa
gutanana ale'eni?”
Ina ware, “Ena ifi badui
22 nopa'amii wagieni, ina'o suminia hafi o ranu ba i
fo'afama'eia. Ma'uaa nabaa ona hawia ba o bigi'aa he'a
manumanu, te, faloloa'inaa hai'ou ma hadumaa hai'ou.”
23 Jesus na ware, “Ei wareamu ba, ‘Nabaa una hawia’?
Minaa ena manumanu na ma'atalaa a'a hini na we'i nara-
narana.”
24 Ana ei ua, mei amaa mei baduu na haroharo ba, “Na we'i
naranarau. Hadumau a'a feni naranarau, fena lomi na we'i!”
25 Ma i fanunuia Jesus ba roi ponimai fawelei a'ana, ei
watauda rama'a, na warehota'aa fei spiriti hafelo,* “Mena
pigea, mena lotoo adia ma umuloo, a warefanio, wala'amai
a'ana ma onei'awe wadu'aidinia.”
26 Fei pigea na aimemewai, na fa'a'erapurapuaa ununa ma
wala'aa. Mei baduu na fafanunu ale'ena hemea ma'ea. Si'ei,
watauda, rona ware ba, “Ina ma'e.”
27 Ma'uaa Jesus na tauaa panina, fa'ufalaginia ma ina
ufalarai.
28 I wadu'aidiginaa fei humu Jesus, ei otalai nenerana, rona
i'iginia ei uniaa ro'odu, “Tani lomi hai'ouna fawala'apa'ia?”
29 Ina ware, “Fena maumau ale'ena, i no'uamai a'a fei
lafulafua.”†

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 17:22, 23; Luke 9:43b-45)

30 Rona di'ininaa fawelei ma talaifaloginaa Galilee. Jesus
lomi na nunuminaa nemea ba nei aida ba ro'ou hitani,
31 uaa fi feroinaa ei otalai nenerana. Na warenaa a'a ro'odu,
“Mei Na'uu Rama'a, rowe aloia a'a rama'a. Rowe fo'afama'eia
ma nenee oduai arewaa iwe asi'aa.”
32 Ma'uaa lomi na arewa a'a ro'odu ei hanuiana ma rona
ma'au ba ro'aa i'iginia hefei.

Hini na Bauanai?
(Matthew 18:1-5; Luke 9:46-48)

33 Rona dinamii Capernaum ma laloo fei humu, ina i'iginaa
ro'odu, “Tamanu fei fihareniaa hamu'odu i ma'aa tala?”
34 Ma'uaa ronamina babanini. Uatani, yei ma'aa tala rona
fiharenii ba hini i bauanai.
35 Jesus na guta ma harofaa ei hefua ma helagui ma na ware
ba, “Hini i nunuminia ba hia rawarawa, neipa'aa oanaa mugi
ma nafii a'a minaa ei rama'a.”
36 Ina dugaa hemea baduu pusu'o ma fa'ufalaginia dupuaa
ro'ou. Ma a'a guapaloei panina na poro'aa mei baduu ma
warenaa a'a ro'ou,

---

* **9:25: 9:25** Warea Greek *spiriti loloaa*
† **9:29: 9:29** Hefi'a ne'ia ba *lafulafua ma fabaoa*

37 “A'a fei harau, hini i taufagutanaa hemea baduu pusu'o
ale'eni meni, ina taufagutanau. Ma hini i taufagutanau, abaa
fi taufagutanau, ma'uaa mei na aloagiau.”

Mei Lomi na Fadugeaa O'ou, Hia a'a O'odu
(Luke 9:49, 50)

38 Na ware John, “Feroia, hai'ouna fanunupa'aa hemea na
fawala'anaa ei pigea wagii fei haramu ma hai'ouna ware
a'ana ba nei pedu, uaa hia, abaa hemea o'odu.”
39 Na ware Jesus, “Apuna pauniana. Lomi hemea i bigi'aa
hepalo foigia a'a fei harau ma hinene, i warefafeloau a'a
hepalo manumanu.
40 Uaa hini lo'e na fadugeaa o'odu, hia a'a o'ou.
41 A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini i fanio hepalo baraa
ranu wagii fei harau, uaa yoi a'a Christ, pa'aa lomi ba iwe pa'ai
fei pono'ana.

Ona Fapasiaa Hemeadiai a'a fei Hafelo'a
(Matthew 18:6-9; Luke 17:1, 2)

42 “Hini i susuaninaa nemea eni baduu pusu'o, nemea na
we'i naranarana a'au, na rawani ba ro'aa habe'aa huaa mei
rama'a mei a'a hepalo baua mugoo ma famomoguia agi.
43 Na'aa fei panimu i fafeloio, lafigifamosuia. Na rawaninio
ba onei pa'i hepalo ua pani ma pa'i harenuamu laraa fei ba o
pa'i guapalo pani ma dinaa a'a fei hafi lomi i peretoo.‡
45 Ma na'aa fei pinemu na fafeloio, lafigifamosuia. Na
rawaninio ba o wadu'aitonaa fei harenua lomi i pedutoo
fininaa afetoaa pinemu a'a fei gufu pafea laraa fei ba o pa'i
guapalo pinai ma i gu'aio fei hafi lomi i peretoo.§
47 Ma na'aa fei pudamu na fafeloio, wenu'ia. Na rawaninio
ba o wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa a'a hepalo ua puda
laraa fei ba ona pa'i guapalo puda ma dinaa fei hafi lomi i
peretoo.
48 Yei,
“ ‘ei wa'awa'aa ro'odu, lomi ro'aa ma'etoo,
ma fei hafi, lomi i peretoo.’
49 Minaa ei rama'a, ro'aa agi'agia a'a fei hafi.
50 “Fei agi na rawani ma'uaa, nabaa i pa'ai fei agi'agiana,
o fa'agi'agi batanaidinia? Nei pa'i agi laloo iaa hamu'ou ma
hamonei gutafirawanii ua.”

10

Fi'alagia
(Matthew 19:1-12; Luke 16:18)

‡ **9:43: 9:43** Hefi'a ne'ia ba *peretoo, 44 yei / “ ‘wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo.’* § **9:45: 9:45** Hefi'a ne'ia ba *peretoo, 46 yei / “ ‘wa'awa'aa ro'ou, lomi na ma'e, / ma fei hafi lomi i peretoo.’*

1 Jesus na di'ininaa fei gufu fei ma na dinaa fawelei malalaa
Judea talawa'aa fei Jordan. Ma rona nodimai a'ana hefi'a
gupuu rama'a ma ale'ei maumauna ranimai, na feroinaa
ro'odu.
2 Ro'aa nomai hefi'a Pharisee ba ro'aa mania, rona i'igai,
"Na rawani a'a fei law ba nemea wawane i disuminaa mei
harona?"
3 Ina ware, "Tamanu ei di warefawe'iaa Moses a'a
hamu'odu?"
4 Rona ware, "Moses na ugainia ba nemea i ne'inaa hepalo
ne'ia ma alofatatalainaa mei harona."
5 Jesus na ware, "Si'ei ba na waiwai tabaa hamu'ou, Moses
na ne'ifanaa hamu'ou feni law feni.
6 Ma'uaa eni i mamara feni malagufu, mei Haidaa 'na
bigi'aa lagua—wawane ma pifine.'
7 Si'eni pa'afina ba hemea wawane, i di'ininaa amana ma
inana ma fihupu'ai a'a harona*
8 ma lagu'awe pigioinaa hepalo. Si'ei, fai lomi ba lagua
helagui ma'uaa hemea.
9 Hee, tamanu mei Haidaa na fihupu'inia, nemea nei'aa
alagia."
10 Ma ro'aa gutadiai laloo humu, ei otalai nenerana, rona
i'igainaa Jesus a'a fei.
11 Ina ware, "Na'aa hemea wawane i suminaa harona ma
lalainaa nemeadiai pifine, ina fiharoharoipa'ai a'ana.
12 Ma nabaa mei pifine i disuminaa mei harona ma lalaidi-
naa nemea wawane, ina fiharoharoipa'ai."

Ei Baduu mawe Jesus
(Matthew 19:13-15; Luke 18:15-17)

13 Ei rama'a, roi dugalao ei baduu a'a Jesus ba nei idoaa
ro'odu, ma'uaa ei otalai nenerana, rona pauninaa ro'odu.
14 I fanunuia ale'ei Jesus, lomi napo'o ni'eni'e. Na ware-
naa a'a ro'odu, "Fanoramii ro'odu a'au ma apuna pauninaa
ro'odu, uaa fei haparaiaa mei Haidaa, gufuu ena mau rama'a
ale'eni eni baduu.
15 A warefa'uainia a'a hamu'odu ba hini lomi i tonaa fei
haparaiaa mei Haidaa ale'ei hemea pusu'o baduu, lomi ba
iwe wadu'ai."
16 Ma ina poro'aa ei baduu, augaa panina pafoo ro'odu ma
haweginaa ro'odu.

Mei Baubara na Pa'i Watauda Manumanu
(Matthew 19:16-30; Luke 18:18-30)

17 Ma ba i aunu Jesus, na ponimai a'ana hemea, na fa-
pasi'unaa du'una i ma'ana ma i'igai, "Mena rawani'a feroia,
apa'aa bigi'aa tamanu ba a tonaa fei harenua lomi i pedutoo?"

---

* **10:7: 10:7** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *ma fihupu'ai a'a harona.*

18 Na ware Jesus, “Tani o ware ba yau rawani'a? Lomi
hemea rawani'a, uniaa mei Haidaa.
19 Ona aida fei Law: Apuna fo'afama'e, apuna fiharo-
haroipa'ai, apuna fafanao, apuna u'usifi, apuna susuani ma
onei guainaa wareaa amamu ma inamu.”
20 Ina ware, “Mena feroia, minaa ena, namina fanima'aia
ena ui badui nopa'amii wagieni.”
21 Jesus na fanununaa a'ana ma na haguia. Ina ware,
“Hepalo manumanu otaa pa'i. Nowau, aloaa minaa ena
manumanu ona pa'i ma fanaa ena lomi rona pa'i ma owe
pa'i fananamaiaa manumanu i gufu pafea. Ma ona bigidigia,
nomai ma nenerau.”
22 A'a ei, na nafa'aa paruna. Na aunutonaa faloloa'iana uaa
na pa'i watauda manumanuna.
23 Jesus na diarai ma warenaa a'a ei otalai nenerana, “Na
pa'aa waiwai a'a ei rona pa'i watauda manumanu ba ro'aa
wadu'ai a'a fei haparaiaa mei Haidaa!”
24 Ei otalai nenerana, rona ba'arofo a'a ei wareana. Ma'uaa
Jesus na warediai, “Ena na'uu, a warefanaa hamu'odu ba
napa'aa waiwai wadu'aiaa fei haparaiaa mei Haidaa!†
25 Na maduta a'a fei camel ba i wadu'aipa'i laloo fei ma'ahi'u
laraa mei i pa'i watauda manumanu ba i wadu'ainaa fei
haparaiaa mei Haidaa.”
26 Ei otalai nenerana, rona ba'arofo'apoidiai ma fiware-
warei, “Na'aa ale'ei, hini i tela?”
27 Jesus na fanununaa a'a ro'ou ma ware, “A'a rama'a, lomi
na ma'atalaa ma'uaa, abaa ale'ei a'a mei Haidaa, uaa minaa
ena manumanu, rona ma'atalaa a'ana.”
28 Peter na warenaa a'ana, “Hai'ounamina rawa'a'afinaa
minaa ei manumanu ba hai'ou nenegio.”
29 Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'odu, hini i
di'ininaa humuna, o lofuna, o agina, o inana, o amana, o
na'una, o ei poduna, uaa ba i nenerau ma fei rawani'a warea,
30 i tonaa ale'ena hefa pu'udiai a'a feni au feni (ei humu,
lofu, agi, ina, na'u ma podu-ma'uaa ei haperararaia ro nofin-
imai a'a e'ei) ma wagii fei au i nomai ro'aa tonaa fei harenua
lomi i pedutoo.
31 Ma'uaa watauda, ena ro'ou rawarawa, ro'awe dinaa
nene ma ena mugi, ro'awe oanaa ma'a.”

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 20:17-19; Luke 18:31-34)

32 Ro'ei talainaa Jerusalem, Jesus na aima'a ma ei otalai
nenerana, rona maduofo ma'uaa ei rama'a, ei ro'aa nenegia,

† **10:24: 10:24** Hefi'a ne'ia ba *napa'aa waiwai a'a ena rona au naranaraa ro'ou a'a ei mugoo po'i!*

rona ma'au. Na dugi'u'uginaa ei hefua ma helagui ma na
warefanaa ro'odu tamanu rowe bigi'ia a'ana.
33 Ina ware, “O'aa dinaa Jerusalem ma mei Na'uu Rama'a,
rowe fifaninia panii ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei
feroiaa law. Rowe dududuia ba nei ma'e ma fifaninia a'a ei
Gentile
34 ma rowe hararasinia, huwia, hafugia ma fo'afama'eia.
Nenee odu'ai arewaa iwe asi'aa.”

Fei I'igaiaa James ma John
(Matthew 20:20-28)

35 Si'ei James ma John, laguei na'uu Zebedee, laguna di-
namii a'ana. Laguna ware, “Mena feroia, haiguna nun-
uminio ba onei bigi'ia a'a haigua fei i'igaiaa haigua yoi.”
36 Ina i'igai, “Tamanu fei ba a bigi'ia a'a hamugua?”
37 Laguna ware, “Onei fagutanaa hemea haigua i pepei
ma'aumu ma hemea, i pepei mauwimu a'a fei haweramu.”
38 Na ware Jesus, “Lomi hamuna apa'aa tamanu ena
hamu'ei i'igainia. Haa, hamu'aa hunupa'ia fei bara, fei una
hunumia ma hamu'aa pudugufaipa'i a'a fei pudugufaiaa fi'ia,
fei una pudugufai wagina?”
39 Laguna ware, “Haiguna hawia.”
Na ware Jesus, “Hamu'aa hunupa'ia fei bara, fei ba a hun-
umia ma pudugufaipa'i wagii fei pudugufaia yau na pudugu-
fai wagina,
40 ma'uaa fei ba hamu'aa guta pepei ma'au o mauwiu, abaa
manumanuu ba a ugainia. Ei gutana ei, na udediginaa gutaa
ei rama'a ei rowe tonia.”
41 Ro'aa guainia ei hefua, rona siba a'a James ma John.
42 Na harofipuinaa ro'ou Jesus ma ware, “Hamona aida ba
ei pa'aa famamoaa ei Gentile, rona fasuinaa ei maroaa ro'ou
ma ei paniaa panii ro'ou, ana rona fasuinaa ro'ou.
43 Abaa ale'ei a'a hamu'odu ma'uaa, hini ba i bauanai a'a
hamu'ou, inei nafii a'a hamu'ou
44 ma hini ba i rawarawai, inei humuwai minaa ei rama'a.
45 Uaa ena i nomai mei Na'uu Rama'a, ana abaa ronei nafii
a'ana ma'uaa ba hia, nafi ma ba i fanaa fei harenuana ale'ena
ponoponoo watauda.”

Bartimaeus, mei Pudawerai na Fafanunupa'i
(Matthew 20:29-34; Luke 18:35-43)

46 Rona dinamii Jericho ma ba ro'aa di'ininaa fei gufu Jesus
ma ei otalai nenerana fipuinaa fei baua gupuu rama'a, hemea
pudawerai, harana Bartimaeus (mei na'uu Timaeus, baduu
wawane) na gutanoinoi papaa fei tala.
47 Ma i guainia ba fi nomai Jesus, mei Nazareth, na una'aa
ma haroharo, “Jesus, mena Na'uu David, faloloa'inau!”

48 Watauda na hota'ia ma ware ba nei babanini ma'uaa na
haroharo'a-poidiai, “Mena Na'uu David, faloloa'inau!”
49 Jesus na u ma ware, “Harofia.”
Si'ei, rona haronaa a'a mei pudawerai ba, “Onei ni'eni'e!
Ufalarai! Ifi harofio!”
50 Na suminaa fei hawana, na pala'arofonaa pinena ma
dinamii a'a Jesus.
51 Na i'iginia Jesus, “Tamanu nunumiamu ba a bigi'ia
a'amu?”
Mei pudawerai na ware, “Rabbi, nunumiau ba a fa-
nunupa'i.”
52 Na ware Jesus, “Nowau. Fena we'iaa naranaramu na
farawaninio.” Ana ei ua, na fafanunupa'i ma na talaineneraa
Jesus wagii fei tala.

11

Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana
(Matthew 21:1-11; Luke 19:28-40; John 12:12-19)

1 Ro'aa rafi'inaa Jerusalem ma dinamii Bethphage ma
Bethany yei Maugeni Olive, Jesus na aloaa helagui otalai
nenerana
2 ma na ware a'a lagua, “Dinawii a'a fena gufu i ma'aa
hamugua ma ena hamuna wadu'ai, hamu'awe fanunupa'aa
hepalo baubara donkey, rona habe'ia yena, fei lomi hemea
na u poni pafona. Alagia ma foraiamai yeni.
3 Ma na'aa nemea i i'igainaa hamugua ba, ‘Tani hamu'aa
bigi'aa feni?’, warefania, ‘Mei Fasu na nunuminia ma lomi i
madii iwe alohadiwe'inamai.’ ”
4 Laguna aunu ma laguna pa'aa fei baubara donkey yei ano,
i ma'aa tala, rona habe'ia a'a fei talaa wawadu'i. Lagu'aa
alagia,
5 hefi'a rona ufalarai yei, rona i'igai, “Tani hamu'aa alaraa
fena baubara donkey?”
6 Laguna ware ana ale'ei ei wareaa Jesus a'a lagua. Ma lomi
rona papa'aa lagua.
7 Ma lagu'aa foraialoo fei baubara donkey a'a Jesus ma
suminaa ei hawaa lagua pafona, ina guta pafona.
8 Watauda, rona hafeninaa ei hawaa ro'odu i tala ma hefi'a,
rona hafeninaa ei raraa haihai, ei balaiaa ro'ou podu.
9 Ei rona aima'a ma ei rona nenegia, rona haroharo,
“Hosanna!”*
“Haweginaa mei i nomai a'a fei haraa Mei Fasu!”
10 “Haweginaa fei haparaiaa mei amaa o'ou David, fei fi
nomai!”

---

* **11:9: 11:9** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba “tela!” I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia; v. 10 anaa

"Hosanna i pafea!"
11 Jesus na wadu'ainaa Jerusalem, dinaa a'a fei humuu
mei Haidaa ma didiarainaa minaa ei manumanu. Ma si'ei
ba namina fafidii, na asi'aa ma aunufipui a'a ei hefua ma
helagui, dinaa Bethany.

Ina Umuaa fei Haihai Figi
(Matthew 21:18, 19)

12 Fei arewaa augu ei roi di'ininaa Bethany, na bao Jesus.
13 Ina fanunupa'aa hepalo haihai figi, na raua ma'ida,
namina habe mamaugi. Si'ei, na aunu ba i ma'a ba na pa'i
fuana, o lomi. I nopa'alao, na ma'apa'ia ba lomi fuana, uaa
abaa au fuaiaa ei figi.
14 Si'ei, ina warenaa a'a fei haihai, "Lomi nemea ba i
hananadinaa fuamu." Ma ei otalai nenerana, rona guainia
ei fi ware.

Jesus na Famama'aa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12-17; Luke 19:45-48; John 2:13-22)

15 Ro'aa pa'aa Jerusalem, Jesus na wadu'ainaa malalaa fei
humuu mei Haidaa. Ma na una'ateteaa ei ponopono'a ma ei
alo'aloa yei. Ina hadupoponainaa ei tawaa ei filogia mugoo
po'i ma ei gutanaa ei roi alo pune,
16 ma na apunainia ba nemeadiai nei'aa talai'ailao i
malalaa fei humuu mei Haidaa ma notonaa ei manumanuu
aloa.
17 Ma ei fi feroinaa ro'ou, ina ware, "Haa, lomi rona ne'inia
ba:
" 'Fei humuu, ro'awe roroinia ba
hepalo humuu lafulafua a'a minaa ei gufu pedu'?
Ma'uaa hamu'ou, hamona fafaia ale'ena 'o'opa'ai ena
fafanao.' "
18 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona
guainaa fei ma una'aa ma labaginaa hepalo tala ba ro'aa
fo'afama'eia, uaa rona mama'au a'ana, hamatee minaa fei
gupuu rama'a, ronamina malefa a'a ei feroiana.
19 I nofafilao, rona† asi'aa a'a fei baua gufu.

Na Hole fei Haihai Figi
(Matthew 21:20-22)

20 Mafufuo, ei roi talailao, rona fanunupa'aa fei haihai figi
namina ma'epa'ai, ei warana ama'anaa no'una.
21 Na nonominia Peter ma na warenaa a'a Jesus, "Rabbi,
ma'aia! Fei haihai figi, fei ona umuia, na ma'e!"
22 Jesus na ware, "Narafawe'i‡ a'a mei Haidaa.
23 A warefa'uai a'a hamu'ou, nabaa nemea i warenaa a'a fei
maugeni ale'ei ba, 'Aunu, wi siminaa ana yoi agi,' ma lomi na

† **11:19: 11:19** Hefi'a ne'ia mina ba *hia Nabaa ona narafawe'i*

‡ **11:22: 11:22** Hefi'a ne'ia mina ba

hamamagua fei naranarana ma'uaa napa'aa we'i naranarana
ba fei wareana i bigipa'i, iwe bigipa'i a'ana.
24 Si'ei, a warefanaa hamu'ou ba tamanu i'igiaa hamu'ou
wagii fei lafulafua, narafawe'i ua ba hamona todigia ma iwe
oanaa manumanuu hamu'ou.
25 Ena hamona ulafulafu ma na'aa hamona pa'i pidawa-
iaa hamu'ou a'a nemeadiai, futoaa hafelo'ana ba mei Amaa
hamu'ou pafea ana i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.”§

Rona I'igainaa fei Foraforaa Jesus
(Matthew 21:23-27; Luke 20:1-8)

27 Rona hadiwe'idimai Jerusalem ma ei fi tatalai Jesus i
malalaa fei humuu mei Haidaa, ei famamoaa humuu mei
Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa gufu, rona nomai
a'ana.
28 Rona i'igai, “A'a tamanu forafora ba o bigi'aa eni manu-
manu eni? Ma fanaa hini yoi feni forafora ba o'aa bigi'ia?”
29 Jesus na ware, “Ana a i'igainaa hamu'ou hepalo i'igaia.
Do'o warefanau ma awe warefanaa hamu'ou ba a'a tamanu
forafora ba a bigi'aa eni manumanu.
30 Fei pudugufaiaa John—norai pafea, o nomai a'a rama'a?
Ware fanau!”
31 Rona fiwareinia dupuaa ro'odu ale'ei ba, “Nabaa o ware
ba, ‘Norai pafea,’ iwe i'igai, ‘Ma tani lomi hamona nara ba
fa'ua ei wareana?’
32 Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘Nomai a'a rama'a’....” (Rona
ma'auaa ei rama'a, uaa minaa ei rama'a, rona nara ba John,
pa'aa mamama'a.)
33 Si'ei, rona warefanaa Jesus, “Lomi hai'ouna aida.”
Na ware Jesus, “Ana lomi a warefanaa hamu'ou ba
foraforaa hini fei a biginaa eni manumanu eni.”

12

Fei Warea Hanunuu ei Rona Bigi laloo fei Pe'ihapee Hemea-
diai
(Matthew 21:33-46; Luke 20:9-19)

1 Si'ei, na warehanunuinaa ei wareana a'a ro'odu: “Hemea
na faroaa hefaa pe'ihape. Na nonoifaweloinia ma agifaa
hepalo huapu ba i hapi'inaa ei wine ma faduaa hepalo tarea
humuu fafanunu. Si'ei, na fifaninaa a'a hefi'a ba ro'awe
pono'ia ma na aununaa a'a hepalo tatalaia.
2 I pa'aa fei au hufu'a, na aloaa hemea nafi a'a ei oma'ama'aa
fei pe'ihape ba neiree to hefi'a fuaa pe'ihape a'a ro'odu.
3 Ma'uaa rona panarofia, hafugia ma alo'uaia pani ua.

---

§ **11:25: 11:25** Hefi'a ne'ia ba *ei hafelo'aa hamu'ou. 26 Ma'uaa naba lomi hamona futoaa hafelo'aa nemeadiai, ana lomi ba mei Amaa hamu'ou pafea i futoaa ei hafelo'aa hamu'ou.*

4 Si'ei, na alodinaa hemeadiai nafi a'a ro'odu; ma mei
rama'a mei, rona hafugaa tabana ma fafeloia.
5 Ina alodinaa hemeadiai ma mei rama'a mei, rona
fo'afama'eia. Ina aloaa wataudadiai; hefi'a ro'odu, rona
hafugaa ro'ou ma hefi'a, rona fo'afama'eaa ro'ou.
6 "Na pa'i hemea dufu ba i aloia, hemei na'una, baduu
wawane; mei pa'aa haguna. Na aloia nenee minaa ro'odu. Na
ware ale'ei ba, 'Ro'awe ma'auaa mei na'uu.'
7 "Ma'uaa rona fiwarewarei ei oma'ama'aa fei pe'ihape ba,
'Simeni, meni i tonaa feni pe'ihapee amana nabaa i ma'e
mei amana. O dii, o fo'afama'eia ma fei pe'ihape, i udenaa
pe'ihapee o'odu.'
8 Si'ei, rona panarofia, fo'afama'eia ma suminia auguu fei
pe'ihape.
9 "Tamanu naraa hamu'odu ba i bigi'ia mei amaa fei
pe'ihape? I nomai ma fo'afama'eaa ei oma'ama'aa fei
pe'ihape ma i fanaa fei pe'ihape a'a hefi'adiai.
10 Haa, lo'e hamona igoaa feni ne'ia laloo fei Bu'u Apuna ba:
" 'Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,
ana sifei, i oanaa fasu'ufufugoi.*
11 Mei Fasu na bigidigaa feni,
ma namina fafanunufarawani pudaa o'odu'?"
12 Si'ei, rona lalabaginaa hepalo tala ba ro'aa
panarobobo'inia, uaa rona aida ba ifi warehanunuinaa
ro'odu, ma'uaa rona mama'au a'a fei gupuu rama'a. Si'ei,
rona di'ininia ma aunu.

Fani Mugoo Po'ii Gavaman a'a Caesar
(Matthew 22:15-22; Luke 20:20-26)

13 Hinene, rona aloaa hefi'a Pharisee ma ei maroaa Herod
a'a Jesus ba ronei labaginaa tataa wareana.
14 Rona dinamii a'ana ma ware, "Mena feroia, hai'ouna
aida ba yoi hemea wanewanea. Lomi ona fafefenaa wareaa
ei rama'a, uatani, lomi ona nara ba ro'ou, rama'a bata;
ma'uaa ona feroinaa fei talaa mei Haidaa a'a tamanu na
fa'uai. Na rawani ba o fani mugoo po'ii gavaman a'a Caesar,
o lomi?
15 O fani, o, onei'aa fani?"
Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei ware'oniaa ro'odu. Ina i'igai,
"Tani hamu'ou mania ba hamo'aa fa'alabe'au? Tofanamiau
hepalo denarius ma a ma'aia."
16 Rona tonamai fei mugoo po'i ma na i'igainaa ro'odu,
"Hanunuu hini feni? Ma feni ne'ia, haraa hini?"
Rona ware, "Caesar."
17 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Fanaa Caesar ei
manumanuna ma fanaa mei Haidaa ei manumanuna."

---

* **12:10: 12:10** O, *i oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi*

Ma rona madu'ofo a'ana.

Lalaia wagii fei Au Asi'ana
(Matthew 22:23-33; Luke 20:27-40)

18 Si'ei, ei Sadducee, ei rona ware ba lomi ro'aa asi'aa ei
ma'ea, rona nomai ma i'igainia hepalo i'igaia.
19 Rona ware, “Mena feroia, Moses na ne'ifanaa o'odu
ba nabaa nemea lofuu hemea i ma'edi'ininaa mei harona
ma'uaa lomi na'una, mei lofuu mei ma'ea nei lalainaa mei
haroo mei ma'ea ma nei fuaifani na'uu mei lofuna.
20 Te, na pa'i oloromea filofui. Mei uma'ua na lalai ma na
ma'e ma lomi na'una.
21 Mei umugina na lalainaa mei pifine, mei ma'esuabea ma
mei umugina, ana na ma'e, lomi na'una. Ana ale'ei a'a mei
fa'o'oduiaa ro'odu.
22 Minaa ei oloromea, rona ma'e ma lomi rona difuai baduu
ma nene, ana nawe ma'e mei pifine.
23 A'a fei au asi'anab haroo hini ro'odu mei pifine? Te,
minaa ei oloromea, rona lalainia?”
24 Jesus na ware, “Tani, hamo'aa poapoai? Haa, lomi
hamona apa'aa fei Bu'u Apuna, o fei faufau mei Haidaa?
25 Ena rona asi'aa ei ma'ea, lomi ro'aa lalai o falalai; rowe
ale'ena ei alo'alo pafea.
26 Ma a'a fei ba ro'aa asi'aa ei ma'ea—haa, lomi hamona
igoia a'a fei Bu'uu Moses, ei i gu'agu'a fei haihai, na warefania
mei Haidaa, ‘Yau, mei Haidaniaa Abraham, mei Haidaniaa
Isaac ma mei Haidaniaa Jacob’?
27 Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa Haidaniaa ei rona
werawera. Hamonamina tatafafelo!”

Tamanu na Bauanai a'a fei Law
(Matthew 22:34-40; Luke 10:25-28)

28 Na nomai hemea feroiaa law ma na guainaa ro'odu, roi
fiharenii. Na fanunupa'ia ba Jesus na fanifarawani warea
a'a ei i'igaiaa ro'odu ma i'igainia, “A'a minaa ei law, afaia na
pafeainaa ro'ou?”
29 Na ware Jesus, “Fei namina pafeai, sifeni: ‘Ena Israel,
hamonei guainia, mei Fasu, mei Haidaniaa o'odu, hia hemea
ua.†
30 Haguaa mei Fasu, mei Haidaniamu a'a minaa ei nara-
naramu ma a'a minaa ei fawewenimu ma a'a minaa ei
apa'amu ma a'a minaa ei faufaumu.’
31 Fei faguapaloana, sifeni: ‘Haguaa mei gufumu ana ale'ei
ona haguio.’ Lomi hepalodiai law na muainaa guapaloeni.”
32 Na ware mei rama'a mei, “Mena feroia, ona warepa'ia.
Na wanewane ei wareamu ba hemea ua Haidaa ma lomi
hemeadiai ma'uaa hia ua.

† **12:29: 12:29** O, *mei Fasu, mei Haidaniaa o'ou, hia hemea ua Fasu.*

33 Fei ba onei haguia a'a minaa ei naranaramu ma minaa
ei apa'amu ma minaa ei faufaumu ma fei ba onei haguaa
mei gufumu ana ale'ei ona haguio na mua laraa fei fagu'amu
minaa ei manulelele ma minaa ei fana a'a Mei Haidaa."
34 I fanunuia Jesus ba mei rama'a mei, na warepa'ia ale'ei
ei i'igaiana, ina ware a'ana, "Lomi ona raua a'a fei haparaiaa
mei Haidaa." Ma nenee fei, lomi nemea na laugu'ai ba i
i'iginia hefi'adiai i'igaia.

Pa'aa Na'uu Hini mei Christ?
(Matthew 22:41-46; Luke 20:41-44)

35 Ei fi wareware Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa,
na i'igainaa ro'ou ba, "Tani ro'aa ware ei feroiaa law ba
Christ,‡ na'uu David?
36 David, a'a fei faufau fei Spiriti Apuna, ana na ware:
" 'Mei Fasu na ware a'a mei Fasuu:
"Guta pepei ma'auu
hawina una aunaa ena bidibidii unumu
haroo pinemu." '
37 David, ana na ware ba mei rama'a mei, hia 'Fasu.' Tani ei
ba hia na'uu David?"
Fei baua gupuu rama'a, rona guainia ma rona ni'eni'e.

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(Matthew 23:1-36; Luke 20:45-47)

38 Ei fi feroinaa ro'odu Jesus na ware ba "Oma'aa hamu'odu
a'a ena feroiaa law. Ronafane'aida fareaa ena maleaa susu
ma tatalai fawelei rona'o alo'alo manumanu ba ronei fafa-
nununaa ro'ou ei rama'a.
39 Ma tonaa ena gutaa ena bauana laloo ei synagogue ma a'a
ena baua hananaa rona'o guta a'a ei gutaa ena baua rama'a.
40 Rona fa'amoaa humuu ei pifine ma'esuabea ma ronam-
ina lafulafu famalaa ba ei rama'a, ronei fanunuaa ro'odu. Ei
rama'a ale'ei, ro'awemina pa'i fagianaa ro'odu."

Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea
(Luke 21:1-4)

41 Jesus na guta'oma'alao a'a fei bao mugoo po'i, fei rona'o
augaa ei fana lalona ma ina'o pupudainaa ei ro'ei au mugoo
po'i a'a fei bao mugoo po'i i humuu mei Haidaa. Watauda, ei
rona pa'i watauda mugoo po'i, rona aufawatauda.
42 Ma hemea pifine ma'esuabea na nomai, lomi na pa'i
watauda mugoo po'ina. Ina nomai ma augaa guapalo
pusu'oro mugoo po'i,§ puduna ale'ena guapalo toea.*
43 Jesus na harofamii ei otalai nenerana ma ware ba, "A
warefa'uai a'a hamu'odu ba mei pifine mei, na watauda ei
augana laraa ei augaa minaa ei rama'a.

---

‡ **12:35: 12:35** O, *Messiah* § **12:42: 12:42** Warea Greek *guapalo lepta* * **12:42: 12:42** Warea Greek *guapalo kodrantes*

44 Minaa ei rama'a ei, rona fani a'a ei watauda manumanu
rona pa'i. Ma hia na aupedugaa ma'idei hodihodiana."

13

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oaa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 24:1, 2; Luke 21:5, 6)

1 Ei i asi'adi'ininaa fei humuu mei Haidaa Jesus, hemea ei
otalai nenerana na warenaa a'ana, "Mena feroia, fanunulao!
Po'o baua mugoo bata ei! Ana ronamina fananamai ei
humu!"
2 Jesus na ware, "Ma'a, ena baua humu ena, pa'aa lomi i
ufalarai hepalo mugoo pafoo hepalodiai. Minaa ena mugoo
ena, hefi'a rama'a, ro'awe fawata'o'onaa ro'ou pu."

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia
(Matthew 24:3-14; Luke 21:7-19)

3 Ma i guta pafoo fei Maugeni Olive Jesus, i oma'analoo
fei humuu mei Haidaa, Peter, James, John ma Andrew, rona
i'igifagiginia,
4 "Warefanaa hai'odu ba i nomai nahaiga ei manumanu ei
ma tamanu lalana ba na rafi'i fei au ba ei manumanu ei, ana
i sufudaimai."
5 Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Oma'ama'a ba lomi nemea i
sifi'aa hamu'ou.
6 Watauda, ro'aa nomai a'a fei harau ma ware ba, 'Yau hia,'
ma ro'aa sifi'aa watauda.
7 Ena hamona guainia ba i pa'i fifo'aia ma ena u'uga ba ro'ei
fifo'ai, apuna ma'aua. Ei manumanu ale'ei nei pa'aa nomai,
ma'uaa fei ia'iana ataa nomai.
8 Ei baua gufu ro'aa fifadugei ma hefi'a hapara anaa. I
rerere feni malagufu ma i pa'i mouabiabia a'a watauda gufu.
Ena manumanu ena, ale'ei ei rawarawa fi'iaa waninia.
9 "Hamonei ofawe'i. Ro'awe fifaninaa hamu'ou a'a ei baua-
niaa gufu ma ro'aa hafugaa hamu'ou laloo ei synagogue. Si'ei
ba hamona nenerau, hamowe ufalarai pudaa ena bauana ma
ena hapara ale'ena u'ugaa hamu'ou a'a ro'odu.
10 Fei rawani'a warea ido'omina dipedunaa ena gufu.
11 Ma ena rona panarofaa hamu'odu ma notonaa hamu'odu
dududua, apuna naranara watauda ba hamo'aa wareaa
tamanu. Ware'uaiaa tamanu na nomai naranaraa hamu'odu
a'a fena au fena. Uaa, abaa hamu'odu ena hamona ware-
ware, uaa fena Spiriti Apuna.
12 "Hemea i aloaa mei lofuna a'a hefi'a ba ronei
fo'afama'eia. Mei ama ana i bigi'ia ale'ei a'a mei na'una.
Ei baduu, ro'aa una'aa ma fadugeaa ei ama ma inaa ro'odu
ma aunaa ro'ou ma'ea.
13 Minaa ei rama'a, i bidibidi unuu ro'odu a'a hamu'odu uaa
yau ma hini i narafawe'i a'au nopa'aloo fei ia'iana, i tela.

Mei Hafelo'a
(Matthew 24:15-28; Luke 21:20-24)

14 “Ma ena hamona fanunupa'aa mei ‘hafelo'a, mei ba i
fafeloaa fei humuu mei Haidaa’ ba* na oa laloo fei humu
apuna—mei igoa nei apa'ia—ena ro'ou yena Judea, ronei
ponipa'ainaa a'a ei maugeni.
15 Nabaa nemea i pafoo humuna, inei'aa u'upuwadu'ai ba i
to manumanu.
16 Na'aa nemea yei laloo pe'ihape, inei'awe bagua ba i tonaa
fei hawaa uguna.
17 A'a ena arewaa ena, pa'aa famama'au a'a ena wareu ma
ena roi fasusu baduu!
18 Lafulafu ba fei au ponipa'aia nei'awe nomai laloo fei au
baua maunu o lalarena,
19 uaa laloo ena arewaa ena, i pa'i baua hafelo'a. Ena baua
hafelo'a ena, lomi na u pa'i ei i famamaraa feni malagufu mei
Haidaa nopa'amii wagieni ma lo'e i fai pa'idiai.
20 Nabaa lomi i faweleguinaa ei arewaa ei mei Fasu, lomi
nemea i tela ma'uaa, si'ei ba rona guta ei rafeiana, mei Fasu i
faweleguinaa ei arewaa.
21 A'a fena au fena, nabaa i nomai nemea ma i ware a'amu
ba, ‘Ma'a, Christ,† hia yeni,’ o ‘Hia simei’ apuna guainia.
22 Uaa ena sifisifi Christ ma sifisifi mamama'a, ro'awe no-
mai ma bigi'aa ei hilala ma foigia ba ro'aa sifi'aa ei apunaia
na'aa na ma'atalaa.
23 Hamonei ofafaufau, uaa na warefanidigaa hamu'odu ei
manumanu rotawe nomai.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
(Matthew 24:29-31; Luke 21:25-28)

24 “Nenee fei hafelo'a a'a ena arewaa ena,
“ ‘fei halo i roroma,
fei puda, lomi i fanaa fei we'aina;
25 ei pi'u, ro'aa pasigai pumanugawe,
ei manumanuu haroo pafea, ro'aa rerere.’‡
26 “A'a fena au fena, ei rama'a, ro'awe fanunupa'aa mei
Na'uu Rama'a i norai pafoo ei papalei fininaa baua faufau ma
hawera.
27 Ma iwe aloaa ei alo'alona ma ro'awe dugifipuipuinaa ena
rafeiana a'a feni tadiwe'aiaa feni malagufu, Rai, Hafaa, Oala
ma Hara'uu a'a fena ia'iaa feni malagufu ma ena haroo pafea.

To Feroia a'a fei Haihai Figi
(Matthew 24:32-35; Luke 21:29-33)

---

* **13:14: 13:14** *ba hia,* v. 29 anaa † **13:21: 13:21** O, *Messiah* ‡ **13:25: 13:25** Isaiah 34:4

28 “Hamonei to feroia a'a fei maumau fei haihai figi: ena na
sunaimai ei nusuna ma na pa'i rauna hamona aidadii ba fei
rai na rafi'i.
29 Ana ale'ena, hamona fanunupa'aa ena manumanu ena
na sufudai, hamonei aida ba, na rafi'i, ana pa'aa papaa fei
gigei.
30 A warefa'uai a'a hamu'ou ba eni rama'aa taweni§ pa'aa
lomi ro'aa ma'epedu, ro'aa ma'a minaa eni manumanu eni
rona sufudai.
31 Fei haroo pafea ma feni malagufu, lagu'awe pa'ai, ma'uaa
fei wareau, pa'aa lomi iwe pa'aitoo.

Lomi Ona Aida fei Arewaa ma fei Au Noramiana
(Matthew 24:36-44)

32 “Lomi hemea na apa'aa fei arewaa ma fei au. Ei alo'alo
yei pafea ma mei Na'u, ana lomi rona aida, ma'uaa uniaa mei
Ama.
33 Ofafaufau ma oma'ama'a.* Lomi hamona aida ba fei au
fei, i nomai nahaiga.
34 Ale'ei hemea ba i tatalai rauaa. Na augaa ei nafina
oma'ama'aa fei humuna. Na fani bigi'aa hememea ei nafina.
Na warenaa a'a mei oma'aa fei gigei ba nei ofafaufau.
35 “Si'ei ba hamonei oma'ama'a, uaa lomi hamona aida ba
nahaiga na hadiwe'imai mei amaa fei humu, i nomai na fafi,
o difa'u'u, na a'aroi fena a'aroo, o ba'apanii arewaa.
36 Nabaa i no'amai, lomi na rawani ba i nopoponinamii
hamu'ou fi ma'igu.
37 Tamanu ena na wareia a'a hamu'odu, ana fi warenaa a'a
ro'odu: ‘Ofafaufau!’ ”

14

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus
(Matthew 26:1-5; Luke 22:1, 2; John 11:45-53)

1 Eni, dufu guai arewaa ba i nomai fei Talai Falogia ma fei
Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua. Ma ei famamoaa
humuu mei Haidaa ma ei feroiaa law, rona lalabaginaa hefi'a
manitoai ba ro'aa panarofaa Jesus ma fo'afama'eia.
2 Rona ware, “Ma'uaa, onei'aa bigi'ia wagii fei au Hananaa,
uaa ei rama'a, ro'amina fisisibai.”

Fei Dufaa Pao Tabaa Jesus i Bethany
(Matthew 26:6-13; John 12:1-8)

3 Ma yei Bethany, ei i gutafapalagi a'a fei tawa laloo fei
humuu hemea, harana Simon mei Watawatai, ina nomai
hemea pifine na notonamii hepalo pe'ii fei pa'aa pao dufa,

§ **13:30: 13:30** O, *ba eni mau rama'a ale'eni, pa'aa ofafaufau ma lafulafu*

* **13:33: 13:33** Hefi'a ne'ia ba

bauana pono'ana ma fei pao fei, hepalo pa'aa guana pe'ihape.
Ina bagu'uia ma na iginaa fei pao dufa tabaa Jesus.
4 Hefi'a yei, rona siba ma fiwarewarei ba, “Tani i pedu'uaiaa
feni pao dufa?
5 Nabaa o aloia, pono'ana i puduaa pono'aa hemea laloo
he'ai igisimasi* ma ei mugoo po'i, i dinaa a'a ei lomi manu-
manuu ro'ou.” Ma rona sibahota'ia.
6 Na ware Jesus, “Apuna papa'ana. Tani hamo'aa
fa'uduguguaa ununa? Ina bigi'aa hepalo pa'aa rawani'a
manumanu a'au.
7 Ena lomi manumanuu ro'ou, hamo'aa oa a'a ro'odu ran-
imai ma hamo'aa hadumaa ro'ou a'a tamanu au hamona
nunuminia ma'uaa yau, lomi a oa a'a hamu'ou ranimai.
8 Mei pifine na bigi'aa tamanu na hawia. Na igiaa fei pao
dufa unuu ba i pagipagi'augau a'a fei i'ifaia.
9 A warefa'uai a'a hamu'odu ba ro'amina wareaa fei
rawani'a warea hitani tadiwe'aiaa malagufu, tamanu na
bigi'ia, ana rowe u'ugia ale'ei hanununa.”

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(Matthew 26:14-16; Luke 22:3-6)

10 Judas Iscariot, hemea ei hefua ma helagui na dinaa a'a ei
famamoaa humuu mei Haidaa ba i aloaa Jesus a'a ro'odu.
11 Ronamina ni'eni'e ei ro'aa guainia ma rona fa'unai a'ana
ba ro'aa fani mugoo po'i a'ana. Si'ei, ifi farerefai rawani'a au
ba i fifaninia panii ro'ou.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(Matthew 26:17-25; Luke 22:7-14, 21-23; John 13:21-30)

12 A'a fei rawarawa arewaa fei Hananaa fei Faraa Pidaua
Lomi Fafuafua, fei maumau ro'ou ba ro'aa apamoro'aa fei
sipsipii fei Talai Falogia. Ma a'a fei arewaa fei, rona i'iginaa Je-
sus ei otalai nenerana, “Nunumiamu ba hai'ou re pagi'augaa
gutanamu hitani ba o'aa hanana a'a fei Hananaa fei Talai
Falogia?”
13 Si'ei na aloaa helagui otalai nenerana ma na ware,
“Wadu'ainaa a'a fena gufu ma hemea na poroporo'aa hepalo
baraa ranu, iwe suafinaa hamugua. Nenegia.
14 Ware a'a mena amaa fena humu, fena hia i wadu'ia ba,
‘Mei Feroia na i'igai, “Hitani fei gutanau ba a hanana hugiaa
ei otalai nenerau wagii fei Hananaa fei Talai Falogia?” ’
15 Iwe fama'aa hamugua hepalo baua humu tare, na
ude'audii ena manumanu. Pagi'au gutanaa o'ou yena.”
16 Laguei otalai nenera na aunu, wadu'ainaa fei gufu ma
fanunupa'aa ei manumanu ana ale'ei wareaa Jesus a'a lagua.

---

* **14:5: 14:5** Warea Greek *pono'ana i muainaa odufua pu'u denarius*

Si'ei, laguna pagiaa minaa ei manumanuu fei Hananaa fei
Talai Falogia.
17 I fafilao, Jesus na sufudaifipuimai a'a ei hefua ma helagui.
18 Ro'aa gutafapalagi a'a fei tawa, ina ware, “A warefa'uai
a'a hamu'odu ba hemea hamu'ou i aloau, hemea fi hanana
a'au.”
19 Ronamina faloloa'i ma hememea na ware a'ana, “A'a ba
yau?”
20 Ina ware, “Hia, hemea ei hefua ma helagui. Hemeni i
pudigaa feni faraa pidaua laloo feni lopi i a'au.
21 Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei rona ne'inaa u'ugana
ma'uaa, napa'aa fagiana mena i aloaa mei Na'uu Rama'a! Na
rawaninia nabaa lomi na wanini.”

Fei Finei mei Fasu
(Matthew 26:26-30; Luke 22:14-20; 1 Corinthians 11:23-25)

22 Ro'ei hanana, Jesus na tonaa fei faraa pidaua, ware ‘ta’,
bidigeia, fanaa ei otalai nenerana ma ware, “Tonia; feni, hudi
unuu.”
23 Ma na tonaa fei bara, ware ‘ta’, fanaa ro'odu ma minaa
ro'ou, rona hunu wagina.
24 Na warenaa a'a ro'odu, “Feni, namou, feni i hupu'inaa
feni† fi'ugaia, feni i wigii a'a watauda.
25 A warefa'uai a'a hamu'odu ba lomi a hunudinaa fei ranuu
grape hawina fena arewaa na hunumanufaudinia wagii fei
haparaiaa mei Haidaa.”
26 Ro'aa laugidigaa hepalo lauga, rona asi'aa ma aununaa
fei Maugeni Olive.

Jesus na Ware'augaa fei Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:31-35; Luke 22:31-34; John 13:36-38)

27 Jesus na warefanaa ro'ou, “Minaa hamu'ou, hamo'aa
ofadugau, uaa na ne'idii ba:
“ ‘U'a fo'afama'eaa mei oma'ama'aa sipsipi,
ma ei sipsipi, ro'aa talanenei.’
28 Ma'uaa nenee fei una asi'adii, awe o'a'aununaa ma'aa
hamu'odu dinaa Galilee.”
29 Peter na ware, “Na'aa minaa ei ro'aa ofadugio, yau, pa'aa
lomi.”
30 Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu ba wagieni, hi'i, poi
wagieni, atawe faguapoai‡ aigaa fei a'aroo, ido'o odupoai
waresuabaduamu yau a'a hefi'a.”
31 Ma'uaa Peter namina warefawe'i ba, “Nabaa ana a
ma'efipui a'amu, pa'aa lomi awe ofadugio.” Ma ana ale'ei
wareaa minaa ro'ou.

---

† **14:24: 14:24** Hefi'a ne'ia ba *feni manufau* ‡ **14:30: 14:30** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *faguapoai*

Yei Gethsemane
(Matthew 26:36-46; Luke 22:39-46)

32 Rona dinaa a'a hepalo pe'ihape, harana Gethsemane ma
Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Guta yeni ena na
lafulafu.”
33 Ina dugi'uaiaa Peter, James ma John ma nawemina awata
ununa.
34 Ma na warenaa a'a ro'ou, “Namina muainau fei
faloloa'iau ma ba apo'o bima'e ua. Oa yeni ma oma'ama'a.”
35 I nofaraualao ma'ida, na fapasinaa malagufu ma lafulafu
ba na'aa na hawia, fei au neipo'o falogii a'ana.
36 Ina ware, “Abba,§ O'ama. Minaa ei manumanu na
ma'atalaa a'amu. Tonaa feni bara a'au ma'uaa onei'aa bigi'aa
nunumiau, uaa nunumiamu.”
37 Na hadiwe'inamii a'a ei otalai nenerana ma bapa'aa
ro'odu, rona ma'igu. Na warenaa a'a Peter, “Simon. Haa, ona
ma'igu? Ana lomi ba opo'o oma'ama'a ale'ena heai hour?
38 Oma'ama'a ma lafulafu ba lomi o'aa pasinaa laloo ei
manimania. Fei spiriti na nunuminia ma'uaa fei hudi unu na
rafilele.”
39 Na aunudiai ma lafulafunaa ana fei.
40 I hadiwe'idimai, na bapa'idinaa ro'ou, rona ma'igu, uaa
ei pudaa ro'ou na awata. Lomi rona aida ba ro'aa wareaa
tamanu a'ana.
41 I hadiwe'idimai fei fa'odupoana, na warenaa a'a ro'odu,
“Ana hamo'ei ma'igu ma fawenai ua? Na ha'iai! Fei auu
nawe nomai. Ma'a, mei Na'uu Rama'a, rona alodigia panii ei
hafelo'a.
42 Asi'aa! Odii! Simena fi nomai mena i aloau!”

Rona Patarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Luke 22:47-53; John 18:3-12)

43 Ana fi wareware, Judas, hemea ei hefua ma helagui
na sufudaimai. Rona nofipuimai a'ana hefaa baua gupuu
rama'a, notonamii ei wadu ma ei hafuhafu. E'ei, aloamii ei
famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei bauaniaa
gufu.
44 Ma mei i aloia nadii ware a'a ro'odu ba ale'ei uni'unina,
“Mena una hatofaa pudana, simena; patarofia, nodugia ma
oma'afarawaninia.”
45 Ana ei i nolao a'a Jesus, Judas na ware, “Rabbi!” ma na
hatofaa pudana.
46 Ei rama'a, rona patarofaa Jesus ma panarofia.
47 Ma hemea a'a ei rona ufalarai na rapu'aa waduna ma
lafigifamosu'aa adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa.

---

§ **14:36: 14:36** Warea Aramea ba *O'ama*

48 Na ware Jesus, “Haa, una famamoaa ei hafelo'a rama'a, te
hamo'aa notomai wadu ma hafuhafu ba hamo'amii panaro-
fau?
49 Minaa ei arewaa, yau i a'a hamu'odu, feferoi malalaa fei
humuu mei Haidaa ma lomi hamona panarofau ma'uaa fei
Bu'u Apuna neipa'aa fa'uai.”
50 Ma minaa ei a'ana, rona ponipa'aidi'ininia.
51 Ma'uaa hemea baubara na papai ua lawalawa, na nen-
eraa Jesus. Ro'aa patarofia,
52 na poni'alawata ua, na ponidi'ininaa fei lawalawana.

I Pudaa ei Bauaniaa ei Jew
(Matthew 26:57-68; Luke 22:54, 55, 63-71; John 18:13, 14, 19-24)

53 Rona nodugaa Jesus i ma'aa mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa. Ma minaa ei famamoaa humuu mei Haidaa ma
ei bauaniaa gufu mawe ei feroiaa law, rona figupuimai.
54 Peter na nenegia, ma'uaa na raua ma'ida a'ana. Namina
wadu'ai'aunulao malalaa fei humuu mei pa'aa bauaniaa hu-
muu mei Haidaa. Na guta yei a'a ei oma'ama'aa ma fi fana'a
a'a fei hafi.
55 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma minaa ei bauaniaa
ei Jew, ro'ei lalabarainaa ei tataa Jesus ba ro'aa fo'afama'eia
ma'uaa, lomi rona labagipa'aa hepalo.
56 Watauda na u'ufasifi ba hia ale'ei, ma'uaa ei u'ugaa ro'ou
lomi na fibo'ii.
57 Ma hefi'a, rona ufalarai ma fanaa eni sifisifi u'ugaa ro'ou
hia:
58 “Hai'ouna guainaa wareana ba, ‘Awe fawata'o'oaa feni
humuu mei Haidaa feni faduaa rama'a ma laloo oduai are-
waa a faduaa hepalodiai, abaa faduaa rama'a.’ ”
59 Ma'uaa, ana lomi na fibo'ii ei u'ugaa ro'odu.
60 Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na ufalarai
ma'aa ro'odu ma na i'iginaa Jesus, “Haa, lomi ba o wareware?
Tamanu feni u'ugaa eni rama'a eni, rona u'ugio?”
61 Ma'uaa Jesus na ufamadumu ua, lomi na wareware.
Na i'igaidinia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
“Haa, yoi mei Christ,* mei Na'uu mei Hawegia?”
62 Na ware Jesus, “Yau ua. Ma owe fanunuaa mena Na'uu
Rama'a na guta pepei ma'au Mei Faufaua, ena na nogio pafoo
ei papalei pafea.”
63 Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na foradigeaa
ana fei susuna ma ware, “Tani o nunumidinaa hemeadiai i
u'u?
64 Hamona guaidigia ba na warefafeloaa mei Haidaa.
Tamanu naraa hamu'odu?”

* **14:61: 14:61** O, *Messiah*

Minaa ro'ou na ware ba na rawani ba inei ma'e.
65 Ma hefi'a, rona una'aa ma huwia; rona sumaa pudana,
du'umaa panii ro'odu, fo'aia ma ware ba, “Ware unia!” Ma ei
oma'ama'aa na dugia ma lapagia.

Peter na Ofadugaa Jesus
(Matthew 26:69-75; Luke 22:56-62; John 18:15-18, 25-27)

66 Peter yei fawelei pu ma hemea ei nanao nafii mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa na nomai.
67 I fanunupa'aa Peter fi fana'ana'aiaa ununa, na fanun-
ufa'u'uia. Ina ware,
“Yoi ana a'a Jesus, mei Nazareth.”
68 Ma'uaa ina waresuabadunia ba, “Lomi na apa'aa ena oi
wareia,” ma na dinaa poaa humu.†
69 I fanunupa'ia yei mei nanao nafi, na warediai a'a ei ro'aa
ufalarai yei, “Hia, hemea ro'odu.”
70 Na suabadui-diai.
Madilao ma'ida, ei ro'aa ufalarai papaa Peter, rona ware,
“Pa'aa fa'ua. Yoi hemea ro'odu, uaa yoi hemea Galilee.”
71 Inawe umuaa anaia ma warefa'unai a'a ro'odu ba, “Lomi
na apa'aa mena hamo'ei warewareia.”
72 Ana ei, fei a'aroo na a'aroi faguapoai.‡ Si'ei, Peter na
nonominaa fei wareaa Jesus a'ana: “Nenee fei fa'odupoaa
ofadugamu yau, i guapoai§ a'aroiaa fei a'aroo.” Ina nara-
hadiwe'inia ma na ai.

15

Jesus na U i Pudaa Pilate, mei Gavanaa Rome
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Luke 23:1-5; John 18:28-38)

1 Mafufuo badu ei famamoaa humuu mei Haidaa fipuinaa
ei bauaniaa gufu, ei feroiaa law mawe minaa ei bauaniaa
ei Jew, ronawe pa'apa'ainaa hepalo naranara. Rona fau-
roro'inaa Jesus, nodugia ma fifaninia a'a Pilate.
2 Na i'igai Pilate, “Haa, yoi mei haparaa ei Jew?”
Na ware Jesus, “Hi'i. Ana ale'ena wareamu.”
3 Ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona uni'unia a'a
watauda manumanu.
4 Si'ei, na i'igidinia Pilate, “Lomi o wareware? Ma'aia. Rona
ware ba ona bigifatataiaa watauda manumanu.”
5 Ma'uaa lomi na wareware Jesus ma Pilate na hawai'uaiaa
poana.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e
(Matthew 27:15-26; Luke 23:13-25; John 18:39–19:16)

---

† **14:68: 14:68** Hefi'a ne'ia mina ba *poaa humu ma na ai fei a'aroo.* ‡ **14:72: 14:72** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *faguapoai.* § **14:72: 14:72** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *guapoai.*

6 Hepalo maumau wagii fei Hananaa ba i ala hemea
bobo'aia, mei rona nunuminia ei rama'a.
7 Hemea, harana Barabbas, hia laloo humuu bobo'aia. Hia
hemea na fo'afama'e a'a fei au hefi'a na fadugedugeaa ei
bauaniaa gufu.
8 Ei rama'a, rona nomai a'a Pilate ma i'iginia ba nei bigi'ia
a'a ro'odu ale'ei ina'o bigi'ia.
9 Na i'igai Pilate, “Hamona nunuminau ba a alafanaa
hamu'odu mei haparaa ei Jew?”
10 Na aidadii ba ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona
fifaninaa Jesus a'ana uaa fei punepuneaa ro'odu.
11 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa, rona
fa'una'anaa ei rama'a ba Pilate nei alafanaa ro'odu Barabbas.
12 Pilate na i'iginaa ro'odu, “A bigi'aa tamanu a'a mei ha-
mona ware ba haparaa ei Jew?”
13 Rona memewai, “Fatawaia!”
14 Na i'igai Pilate, “Hamatani? Tamanu ei bigifatatana?”
Ma ronamina memewai'apoidiai, “Fatawaia!”
15 Si'ei ba i fawaneneaa ei rama'a, Pilate na alafanaa ro'odu
Barabbas. Na uga ba Jesus nei to hafuhafu ma fifaninia ba nei
fatawa.

Ei Fo'aa na Hararasinaa Jesus
(Matthew 27:27-31; John 19:2, 3)

16 Ei fo'aa, rona noduginaa Jesus laloo fei baua humuu
mei bauaniaa fo'aa (harana ‘Praetorium’) ma harofipuinaa
minaa ei fo'aa.
17 Rona farafenaa hia fei susu, pomana watolaa marawi ma
roa ma rona fifigaa hepalo hogiaa tao ma fataonaa tabana.
18 Ma ronawe haronaa a'ana, “Uu, mena haparaa ei Jew!”
19 Rona hafuhafugaa tabana a'a hepalo o ma huwia. Rona
fa'unaa du'uu ro'ou ma losuinia.
20 Ei ro'aa hapehapeidigia, rona dudumaa fei susu ma
farafedinaa hia ana fei susuna. Si'ei, rona nodugia ba ro'aa
fatawaia.

Rona Fatawaia
(Matthew 27:32-44; Luke 23:26-43; John 19:17-27)

21 Hemea Cyrene, harana Simon, mei amaa Alexander ma
Rufus, hia noranarai sugutata'aia ma fi talaifaloginaa ro'odu
ma rona ware ba inei harenaa fei hawafolo.
22 Rona nodugaa Jesus fawelei rona ware ba Golgotha
(hanuna Fawelei Guitaba).
23 Si'ei, rona fani numana wine na fihafuinaa myrrh
ma'uaa lomi na hunumia.
24 Rona fatawaia ma alaginaa ei susuna. Ma hememea
ro'ou na tonaa ei susuna a'a fei uni'uni fifigaia.
25 A'a fei oduai hour (ale'ei 9 ido'o mafufuo), rona fatawaia.

26 Fei ne'ia ba fei tatana ale'ei:
MEI HAPARAA EI JEW.
27 Rona fatawaiaa laguei fafanao a'ana. Hemea, ma'auna ma
hemea mauwina.*
29 Ei rona talaifalogilao, rona hararasinia. Rona oro'oreinaa
tabaa ro'odu ma ware ba, "Yoi, mena ba o fawata'o'oaa fei
humuu mei Haidaa ma faduia laloo odu'ai arewaa,
30 nadii, upugio a'a fena hawafolo ma hadumaa ana yoi!"
31 Ana ale'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei feroiaa
law, rona hararasinia dupuaa ro'odu. Rona ware ba, "Na
hadumaa hefi'a, ma'uaa lomi i hadupa'aa anaia!
32 Mena Christ,† mena haparaa Israel, upugio eni a'a fena
hawafolo ma hai'ou fanunuia ma nara ba fa'ua." Laguei,
lagu'aa fatawa a'ana, ana lagunamina hararasinia.

Fei Ma'eaa Jesus
(Matthew 27:45-56; Luke 23:44-49; John 19:28-30)

33 A'a fei fa'oloroaa hour fei roromaa na hawa'onaa minaa
feni malagufu nopa'aloo fei fafaimpaloaa hour.
34 Ma a'a fei fafaimpaloaa hour, Jesus na aimemewai,
"*Eloi, Eloi, lama sabachthani?*"—hanuna ba, "Mena Haida-
niau, Mena Haidaniau, tani o ofadugau?"
35 Hefi'a ei ro'aa ufalaraifarafi'i, rona guainia ma ware,
"Guainia, ifi harofaa Elijah."
36 Hemea na poni ma fahinumaa fei waraguaa wine a'a fei
hinu ma augia a'a hepalo raramanu ma fanaa Jesus ba nei
hunumia ma na ware, "Apuna papa'ana. Odo'o ma'a ba i
nomai Elijah ma fa'u'upuia."
37 Jesus nawemina aimemewai ei fidii fawenai'apoi.
38 Fei rapirapii fei humuu mei Haidaa na ba'a'anininaa
guapapa, fa'ugio pa'udu ma aununaa pu.
39 Ma na ufalarai ma'aa Jesus hemea centurion. I guainaa
fei aigana ma‡ fanunuia batanai fi ma'e, na ware, "Pa'aa fa'ua
ba meni rama'a meni, pa'aa Na'uu§ mei Haidaa!"
40 Hefi'a pifine, rona ufanunumai rauaa. Dupuaa ro'odu,
Mary Magdalene, Salome, Mary, mei inaa James mei baubara
ma ana inaa Joses.
41 Yei Galilee eni pifine eni, ronafane nenegia ma hadumia
a'a ei nunumiana. Wataudadiai pifine, ei rona nofipuimai
a'ana dinaa Jerusalem, ro'ou yei anaa.

Fei I'ifaiaa Jesus
(Matthew 27:57-61; Luke 23:50-56; John 19:38-42)

---

* **15:27: 15:27** Hefi'a ne'ia ba *mauwina, 28 ma nawe nofa'uaimai fei ne'ia ba, "Hia a'a ei barafea"* (Isaiah 53:12) † **15:32: 15:32** O, *Messiah* ‡ **15:39: 15:39** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i: *guainaa fei aigana ma* § **15:39: 15:39** O, *meni, pa'aa hemea Na'uu*

42 Ma fei, arewaa Pagipagia (hanuna ba, nenee fei arewaa
fei, Sabbath). Ma fi fafimai,
43 Joseph, mei Arimathea, hemea bauaniaa ei Jew, hemea
rona ma'auia, mei ana fi guta'oma'aa fei haparaiaa mei
Haidaa, na aunufarawaninaa a'a Pilate ma i'igainaa fei hudi
unuu Jesus.
44 Pilate na ba'arofo ei i guainia ba na ma'edii. Na harofaa
mei centurion ma i'iginia ba napa'aa ma'edii Jesus.
45 I guaidigia a'a mei centurion ba pa'aa fa'ua, na fanaa
Joseph fei hudi ununa.
46 Si'ei Joseph na pono'aa hepalo hawa linen, na fa'upuaa
fei hudi unu, guasumia a'a fei linen ma augia laloo hepalo
huapu, ei waduaa ro'odu a'a ei na'a. Ma na piguaa hepalo
mugoo poaa fei wawadu'ii fei huapu.
47 Mary Magdalene ma Mary mei inaa Joses, laguna fa-
nunu'u'umaa fawelei rona fahainopia.

16

Fei Asi'ana
(Matthew 28:1-8; Luke 24:1-12; John 20:1-10)

1 I pedu fei Sabbath, Mary Magdalene, Mary mei inaa James
mawe Salome, rona pono'aa ei pao dufa ba ro'aa hapigaa fei
unuu Jesus.
2 Pa'aa mafufuo a'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia,
nene ua fei anaa halo, ro'ei talai'ama'anaa fei huapu
3 ma rona fi'i'igai, “Hini i piguaa fei mugoo a'a fei wawadu'ii
fei huapu?”
4 Ma'uaa ro'aa aralao, rona fanunupa'aa fei baua mugoo na
pigudii.
5 Ro'ei wadu'ailao a'a fei huapu, rona fanunupa'aa hemea
baubara, susuna po'ia, na guta i pepei ma'au ma rona ma'au.
6 Ina ware, “Apuna ma'au. Hamo'ei lalabaginaa Jesus mei
Nazareth, mei na fatawa. Ina asi'adii! Hia lomi yeni. Ma'a,
fawelei ro'aa fudigia yei.
7 Ma'uaa aunu ma warefanaa ena otalai nenerana mawe
Peter ba ina aunudiginaa Galilee i ma'aa hamu'odu. Yena
hamo'aa fanunupa'ia, ana ale'ei idii wareia Jesus a'a
hamu'odu.”
8 Ei pifine, rona ma'aufunurere ma poni'asi'aa a'a fei
huapu. Lomi rona wareaa hepalo manumanu a'a hemea, uaa
ronamina ma'au.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene
(Matthew 28:9, 10; John 20:11-18)

9 Jesus, i asi'aa foi a'a fei rawarawa arewaa fei hefa-
pagipagia nado'o fa'arewa a'a Mary Magdalene, mei hia na
fawala'anaa olorompalo pigea a'ana.
10 Ina aunu ma warefanaa ei rona oa a'a Jesus fama'a, ei roi
faloloa'i ma ai'ai.
11 Ro'aa guainia ba Jesus na mama'adii ma Mary na fa-
nunupa'ia, lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a Helagui Otalai Nenerana
(Luke 24:13-35)

12 Hinene, na u'ugaidiai fei maumau Jesus, ei i fa'arewa a'a
helagui ro'ou, ei lagu'ei tatalai yei sugatata'aia.
13 Laguna hadiwe'ai ma warefanaa ro'odu; ma'uaa ana
lomi ronapo'o nara ba fa'ua.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Hefua ma Hemea
(Matthew 28:16-20; Luke 24:36-49; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

14 Hinene, ei roi hanana, Jesus na fa'arewa a'a ei hefua ma
hemea ma na hota'aa ro'odu, uaa lomi na we'i naranaraa
ro'odu ma na waiwai tabaa ro'odu ma lomi ronapo'o nara ba
fa'ua ei wareaa ei rona fanunuia nenee fei asi'anana.
15 Na ware a'a ro'odu, “Hamonei aununaa a'a minaa ena
gufuu feni ano ma wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ena
rama'a.
16 Hini na we'i naranarana ma i pudugufai, iwe tela; ma'uaa
hini lomi na we'i naranarana, iwe to lagina.
17 Ma a'a ena rona narafawe'i wagii fei harau, i bigipa'i eni
hilala eni: ro'awe fawala'anaa ena pigea, wareaa manufau
wareagufu,
18 panarofaa ei wa'a hafelo ma ena rona hunumaa ei numa,
ei na pa'i siafa wagina, lomi i fagianapa'aa ro'odu; ro'aa augaa
panii ro'ou pafoo ei funua ma farawaninaa ro'ou.”

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea
(Luke 24:50-53; Acts 1:9-11)

19 I warewaredii a'a ro'odu mei Fasu Jesus, mei Haidaa na
duginaa hia pafea ma fagutania pepei ma'auna.
20 Ei otalai nenerana, rona aunu ma wareaa fei rawani'a
warea a'a minaa ei gufu tadiwe'aia. Ma mei Fasu na bigifipui
a'a ro'odu ma fa'arewaiaa ei wareana wagii ei hilala.

LUKE

Warefa'aia

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa mei Fatela'anaa ei Israel ma minaa ei rama'a. Luke na ne'i ba fei Spiritii mei Fasu na harofaa Jesus ba nei fanaa fei rawani'a warea a'a ei lomi na pa'i manumanu.

Feni bu'u feni, fimina dinaa a'a ei rama'a rona pa'i watauda mau awataa ma ana fi warewareaa fei baua ni'eni'ea wagii fei toroamiana ma fei hadiwe'iana pafea.

Feni Bu'uu Luke fi warewareaa fei lafulafua, fei Spiriti Apuna, fei bigi'aa ei pifine wagii fei bigi'aa Jesus ma fei futoaa mei Haidaa ei hafelo'aa ei rama'a.

Ma'ida Warea

1 Watauda, rona u'ulafuinaa tamanu ei bigi'a na oadii a'a o'ou*
2 ana ale'ei ro fifaninamai a'a o'odu ei rawarawa fa-
nunuana, ei ro'ou nafii fei warea.
3 Ma yau ana hemea. Uaa, una labaginaa minaa ei
manumanu fama'a nopa'amii wagieni ma una nara ba unei
ne'ifarawaninaa hepalo u'uga, hepalo na arewa ma poni-
farawani a'amu mena rawani'a Theophilus
4 ba onei aida ba naminapa'aa fa'ua tamanu rona feroinio.

Ronadii Wareaa fei Waniniaa John, mei Pudugufaia

5 I a'a fei au Herod, mei haparaa Judea, na pa'i hemea
bauaniaa humuu mei Haidaa, harana, Zechariah, hemea
maroaa Abijah. Ma harona, Elizabeth, ana hia hemea upuu
Aaron.
6 Minaa lagua, laguna rawani i pudaa mei Haidaa. Ma lomi
hepalo tataa lagua a'a minaa ei warea laloo fei law mei Fasu.
7 Ma'uaa lomi laguna pa'i na'uu lagua, uaa Elizabeth, hia
pa'abeu ma laguna sisigidiginaa raudei.
8 Hefarani, i pa'aa fei au Zechariah ma ei maroana ba ro'aa
bigi ale'ei mei bauaniaa humuu mei Haidaa i inamoana,
9 hia na unia fei uni'unii fifigaia ba nei wadu'ainaa fei
humuu mei Haidaa ma fagu'aa fei dufaa hagu ale'ei maumau
ei bauaniaa humuu mei Haidaa.
10 I nopa'amii fei au fagu'aa fei dufaa hagu, rona figupui ano
ei losuia ma lafulafu.
11 Ma hemea alo'aloo mei Fasu na ufalarai pepei ma'au fei
tawaa dufaa hagu ma fa'arewa a'ana.
12 I fanunupa'ia Zechariah, na ba'arofo ma namina
ma'aufafelo.

---

* **1:1: 1:1** O, *ei bigi'a o'ouna naradii ba fa'ua*

13 Ma'uaa na ware a'ana mei alo'alo, “Apuna ma'au,
Zechariah. Fei i'igiamu, ina guaidigia. Mei haromu Elizabeth
i waninifani na'umu, baduu wawane ma onei roroinia John.
14 Owe ni'eni'e a'ana ma i fa'unuwenuweo ma watauda,
rowe ni'eni'e a'a fei waniniana,
15 uaa iwe oa ale'ei hemea bauanai rama'a i pudaa mei
Fasu. Inei'awe hunu wine o hefi'a numa na waragu ba i
fapoapoainia ma fei Spiriti Apuna iwemina didifaa laloo iana
a'a fei waniniana† ma nolao.
16 Iwe fahadiwe'idinamii watauda Israel a'a mei Fasu, mei
Haidaniaa ro'odu.
17 Ma iwe aununaa ma'aa mei Fasu fininaa fei spiriti ma fei
faufau Elijah ba i fahadiwe'inaa naranaraa ei ama a'a ei na'uu
ro'ou ma ei barafea a'a fei apa'aa ei wanewanea rama'a—ba i
ra'a'augaa ei rama'a ba ronei oma'aa mei Fasu.”
18 Zechariah na i'iginaa mei alo'alo, “Batanai a apa'ia ba
fa'ua fei? Yau hemea bau ma mei harou na sisigidiginaa
raudei.”
19 Na ware mei alo'alo, “Yau Gabriel. Una'aida u inamoaa
mei Haidaa ma na aloamiau ba nei warefanio fei rawani'a
warea.
20 Ma'aia! Eni owe famadumu ma lomi owe warewarepa'i
hawina na nomai fei arewaa fei manumanu fei, uaa lomi ona
nara ba fa'ua ei wareau ba i we fa'uai a'a fei pa'aa auna.”
21 Ma fei au fei, ei rama'a roi oma'aa Zechariah ma nara-
nara ba tani imina madii laloo fei humuu mei Haidaa.
22 I asi'amai, lomi na warepa'i a'a ro'odu. Ronawe apa'ia ba
na tonaa hefaa fanunua laloo fei humuu mei Haidaa, uaa ina
biginaa panina a'a ro'odu, ma'uaa lomi na wareware.
23 I pedulao fei au bigi'ana na hadiwe'inaa humuna.
24 Nenee fei, mei harona Elizabeth na wareu ma laloo
haipani puda na guta ua humuna.
25 Ina ware, “Mei Fasu na bigi'aa feni a'au. A'a eni arewaa
eni, ina farawaninau ma fapedugaa fei mamafau i pudaa
rama'a.”

Ronadii Wareaa fei Waniniaa Jesus

26 A'a fei fa'oloroaa pudaa Elizabeth, mei Haidaa na aloaa
mei alo'alo Gabriel dinaa Nazareth laloo fei baua gufu
Galilee.
27 Na dinaa a'a hemea nanao a'u'uana, hemea ba i lalainaa
hemea wawane, harana Joseph, hemea upuu David. Mei
pifine mei, harana Mary.
28 Mei alo'alo na dinaa a'ana ma na ware, “Hagu'u, yoi mena
o tonaa fei baua rawani'ana. Mei Fasu na oa i a'amu.”
29 Mary namina naranara watauda a'a ei wareana ma nara
ba warea batanai fei.

† **1:15: 1:15** O, *a'a fei au ina toro*

30 Ma'uaa mei alo'alo na warenaa a'ana, “Apuna ma'au,
Mary, mei Haidaa na farawaninio.
31 Guainau! Owe pa'i iamu ma o wanininaa hemea baduu
wawane ma onei roroinia Jesus.
32 Hia bauana ma hepalo harana Na'uu mei Pafeai. Mei
Fasu, mei hia Haidaa, i fania fei haparaiaa mei upuna, David.
33 Ma hia, i haparainaa fei maroaa Jacob ranimai. Lomi i
pedutoo fei haparaiana.”
34 Mary na i'iginaa mei alo'alo, “Ma i batanai fei, te, lomi
una hainofipui a'a hemea wawane?”
35 Na ware mei alo'alo, “Fei Spiriti Apuna i nomai a'amu ma
fei faufau mei Pafeai i hawainio. Si'ei, mei na apunai, mei ba
i waninimai,‡ hepalo harana, Na'uu mei Haidaa.
36 Elizabeth, mei tafimu, fa'ua ba hia hopi ma'uaa, ana na
pa'i iana. Mei rona ware ba pa'abeu, fa'oloroaa pudana eni.
37 Uaa lomi hepalo manumanu na waiwai a'a mei Haidaa.”
38 Mary na ware, “Yau nafii mei Fasu. Fena wareamu na
rawani ua a'au.” Ma mei alo'alo nawe di'ininia.

Mary na Dinaa a'a Elizabeth

39 A'a fei au fei, Mary na aunubatafanaa a'a hepalo gufu
papaa ei maugeni yei Judea.
40 Ma na wadu'ainaa fei humuu Zechariah ma famafu-
fuoinaa Elizabeth.
41 I guainaa fei wareaa Mary, Elizabeth, mei baduu laloo
iana na tawei ma fei Spiriti Apuna namina didifaa Elizabeth.
42 Ma Elizabeth na warefabauana a'ana, “I tapuu ei pifine,
fei hawegia na oa i a'amu ma ana na pa'i hawegiana mena
baduu ona waninia!”
43 Ma'uaa tamanu fei rawani'au ba na nomai a'au, mei inaa
mei Fasuu?
44 Ana ei a guainaa fei laomu, meni baduu laloo iau na
tatawei fininaa ni'eni'ea.
45 Ona pa'i hawegiamu, uaa ona nara ba ipa'aa nomai fei na
wareia mei Fasu i a'amu.

Fei Laugaa Mary

46 Ma na ware Mary:
“Unamina uduginaa mei Fasu laloo fei naranarau
47 ma fei spiritiu namina ni'eni'e a'a mei Haidaa, mei na
fatela'anau,
48 uaa ina narapa'au,
ma yau hemea nafi ua.
E'eni ma nolao, minaa ei ro'aa fafoforaimai,
rowe ware ba na pa'i hawegiau,

‡ **1:35: 1:35** O, *Si'ei mei baduu ba i waninimai, rowe ware ba hia na apunai*

49 uaa mei Faufaua na bigi'aa hefi'a baua manumanu
a'au—
fei harana na apunai.
50 Fei faloloa'iana na pasinaa pafoo ei rona ma'auia,
a'a ei rama'aa mina ma ei ro'aa fafoforaimai.
51 Ina bigi'aa hefi'a baua manumanu a'a fei panina;
ina faba'autorainaa ei na mamagugu laloo naranaraa
ro'ou.
52 Ina hafududumaa ei hapara a'a ei gutanaa ro'ou
ma poronaa pafea ei rona fafafaunaa pu.
53 Ina faguaa ei rona bao a'a ei rawani'a du'ua,
ma'uaa ei rona pa'i watauda mugoo po'i na alofatata-
lainaa ro'ou, pani ua.
54 Ina hadumaa mei nafina Israel,
ma lomi na madi'inia ba i faloloa'inaa
55 Abraham ma ei upuna ranimai ranimai,
ana ale'ei i ware a'a ei amaa o'odu."
56 Mary, i gutafipuidii a'a Elizabeth ale'ei oduai puda, nawe
hadiwe'ainaa gufuna.

Fei Waniniaa John, mei Pudugufaia

57 I nodigimai fei au Elizabeth ba i wanini, na wanininaa
hemei na'una, baduu wawane.
58 Ei gufuna ma ei maroana, rona guainia ba mei Fasu
namina faloloa'inia ma rona ni'eni'efipui a'ana.
59 A'a fei fafainaroaa aweraa rona nomai ba ro'aa moro'aa
hudii wawanei mei baduu ma roroinia udiaa mei amana
Zechariah,
60 ma'uaa mei inana na ware, "Lomi! Harana John."
61 Rona warenaa a'ana, "Lomi hemea maroamu na pa'i fena
hara fena."
62 Ma ronawe pi'inaa panii ro'ou a'a mei amana ba ro'aa
apa'ima'aia ba i roroinaa hini mei baduu.
63 Ina uninaa panina ba ronei tomai nene'i ma na famaduo-
foinaa minaa ei rama'a, uaa na ne'i ba, "Harana, John."
64 Ana ei ua fei poana na hawai, fei rawerawena na tatawei,
na warewarediai ma uduginaa mei Haidaa.
65 Ei gufuna ma minaa ro'ou, ronamina ma'au ma minaa
ei rama'a fawelei papaa ei maugeni Judea, ronamina fiware-
wareinaa minaa ei manumanu ei.
66 Minaa ei rona guainia, rona naranara ma fi'i'igai, "I
gipenaa hini meni baduu meni?" Uaa fei panii mei Fasu na
oa a'ana.

Fei Laugaa Zechariah

67 Mei amana Zechariah namina didifia fei Spiriti Apuna
ma nadii ware'augia:
68 "Uduginaa mei Fasu, mei Haidaniaa Israel,

uaa na nomai ma ponohadiwe'inaa ei gufuna.
69 Ina fa'asi'anaa hemea faufau fatela'anaa o'ou
wagii fei gufuu mei nafina David
70 (ale'ei i wareia a'a ei apunai mamama'a mina mina),
71 i fatelaiaa o'odu a'a ei ba ro'aa fo'afama'eaa o'ou
ma a'a ei na bidibidi unuu ro'odu a'a o'ou—
72 ba i fama'aiaa ei amaa o'ou fei faloloa'iana
ma ba i nonominaa fei fi'ugaiana, fei na apunai,
73 fei warefa'uaiana a'a mei amaa o'ou Abraham:
74 ba i fa'asi'anaa o'ou panii e'ei ba ro'aa fo'afama'eaa o'ou
ba i hadumaa o'ou ba o bigi'aa fei bigi'ana ma onei'awe ma'au,
75 ma onei fafa'arai ma wanewane i pudana wagii minaa ei arewaa gutanaa o'ou.
76 Ma yoi, mena na'uu, ro'aa ware ba yoi hemea mamama'aa mei Pafeai;
uaa owe aununaa ma'aa mei Fasu ba o'aa ra'afanaa fei talana
77 ba i fanaa ei gufuna fei apa'a ba ro'aa tela wagii fei futoaa ei hafelo'aa ro'ou,
78 hamatee fei faloloa'iaa mei Haidaniaa o'ou.
Ma iwe aloamii hemei i nogio pafea ba i we'ainaa o'ou ana ale'ei fei anaa halo,
79 ma ba i we'ainaa ei rona oa a'a fei roromaa,
ma haroo fei hanunuu fei ma'ea,
ba i taunoduginaa o'ou wagii fei talaa gutafarawania.”
80 Ma nawe gipelao mei baduu ma na nofaufaulao fei spiritina ma na guta yei fawelei lomi haihai o guana nopa'aloo fei ba na talaifalelefo a'a ei Israel.

2

Fei Waniniaa Jesus
(Matthew 1:18-25)

1 I a'a ei arewaa ei, Caesar Augustus na fatalainaa fei wareana ba ronei wareinaa puduu ei rama'aa minaa ei gufu i Rome.
2 (Fei, fei rawarawa wawarei rama'a rona utonia a'a fei au Quirinius mei gavanaa yei Syria.)
3 Ma hememea na hadiwe'idinaa gufuna ba i augaa fei harana.
4 Ma Joseph na di'ininaa Nazareth i Galilee ma dinaa Bethlehem, fei gufuu David i Judea, uaa hia noranamai a'a fei gufuu David ma hia hemea upuna.
5 Ina dinaa yei ba i au haraa lagua Mary, mei na ugainia ba i lalainia ma na pa'i iana.
6 Ei lagua yei, na fi'i uguna

7 ma na wanininaa mei uma'ua na'una, baduu wawane. Na
fahawainia a'a ei lawalawa ma fudugia laloo hepalo ude'udee
hanaa ei manulelele uaa fei humuu ma'igua na pepesu.

Ei Oma'ama'aa ei Sipsipi ma ei Alo'alo

8 Ma na pa'i hefi'a oma'ama'aa sipsipi i podu bamai, roi
oma'ama'aa ei hapee ro'ou poi.
9 Hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa a'a ro'ou ma fei
haweraa mei Fasu namina we'ainaa ro'ou ma ronamina
ma'aufafelo.
10 Ma'uaa na ware mei alo'alo, "Apuna ma'au. Guainau!
Yau na notonamii fei rawani'a warea, fei i fani baua ni'eni'ea
a'a minaa ei rama'a.
11 Wagieni i a'a fei gufuu David, hemei Fatela'ana na wanini
a'a hamu'odu; hia Christ,* mei Fasu.
12 Sifei, fei lalana a'a hamu'ou: hamowe bapa'aa hemea
baduu na hawai a'a hefi'a lawalawa ma na haino a'a fei
ude'udee hanaa ei manulelele."
13 Ana ei ua fei baua gupuu alo'alo pafea, rona
fa'arewafipuimai a'a mei alo'alo ma rona uduginaa mei
Haidaa. Rona ware,
14 "Uduginaa mei Haidaa, mei na pafeai,
ma yeni malagufu i fani gutafarawania a'a ei rama'a, ei
ina ni'eni'e a'a ro'ou."
15 Ro'aa di'ininaa ro'ou ei alo'alo ma dinaa pafea, ei
oma'ama'aa, rona fiwarewarei, "O dii. O dinaa Bethlehem ma
re ma'a fei manumanu fei, fei na warefanaa o'ou mei Fasu."
16 Si'ei rona aunubatafalao ma ma'apa'aa Mary, Joseph ma
mei baduu, mei i haino a'a fei ude'udee hanaa manulelele.
17 Ro'aa ma'adigia, rona fatalainaa fei u'ugaa mei baduu, fei
rona guainia a'a ei alo'alo.
18 Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala pudaa
ro'ou a'a ei u'ugaa ei oma'ama'aa ei sipsipi.
19 Ma'uaa Mary na aunaa naranarana ei manumanu ei ma
gutafiloginia iana.
20 Ei oma'ama'aa, rona hadiwe'ai ma laugi'uduginaa mei
Haidaa uaa minaa ei manumanu rona guainia ma fanunuia,
ana ale'ei ro'aa warefanaa ro'ou.

Rona Poronaa Jesus i Humuu mei Haidaa

21 A'a fei fafainaroaa arewaa, a'a fei au ba ro'aa moro'aa fei
hudii wawaneina, rona roroinia Jesus, fei hara mei alo'alo na
fania ei atawe toro.
22 I pedu fei nunufa'araiaa ro'ou ale'ei fei wareaa fei Law
Moses, Joseph ma Mary, laguna noduginaa hia Jerusalem ba
lagu'aa fania panii mei Fasu

---

* **2:11: 2:11** O, *Messiah*. "Mei Christ" (Greek) ma "mei Messiah" (Hebrew) hanuu guapaloei ba "Mei rona ipinaa tabana pao."

23 (ale'ei fei ne'iaa fei Law mei Fasu, “Minaa ei uma'ua
wawane hamonei apunainaa ro'ou a'a mei Fasu”),
24 ma ana laguna dii ba lagu'aa fani fanaa lagua ba i
neneraa fei Law mei Fasu ba lagunei fani: “guapalo pune, o
guapalo na'uu padu.”
25 Ma na pa'i hemea yei Jerusalem, harana Simeon. Na
wanewane fei maumauna ma na ma'auaa mei Haidaa. Ifi
guta'oma'aa fei au ba i pedu fei faloloa'iaa Israel. Ma fei
Spiriti Apuna na oa i pafona.
26 Hefei Spiriti Apuna nadii fa'arewaia a'ana ba lo'e i ma'e
hawina na fanunuaa mei Christ, mei apunaiaa mei Fasu.
27 Na fani naranarana fei Spiriti ma ina dinaa malalaa fei
humuu mei Haidaa. Amana ma inana, lagu'aa poro'amii mei
baduu Jesus ba lagu'aa bigi'aa tamanu na wareia fei Law,
28 Simeon na poro'ia ma uduginaa mei Haidaa ma ware:
29 “Mena Bauana, mena Fasu, ana ale'ei onadii fa'unainia,
oneipowe alofatatalainaa mei nafimu uaa nawe rawani
fei naranarau.
30 Uaa gueini pudau na fanunudigaa fei talaa tela'ana,
31 fei ona ra'a'augia i pudaa minaa ei rama'a,
32 hepalo we'ai ba i fa'arewainaa fei naranaraa ei Gentile
ma i fani hawera a'a ei gufumu Israel.”
33 Laguei amana ma inana, laguna maduofo a'a ei ware-
wareana hia.
34 Ma Simeon na haweginaa ro'ou ma warenaa a'a Mary,
mei inana, “Meni baduu meni, ipowe fapasiaa watauda ma
fa'asi'anaa watauda yeni Israel ma iwe ale'ei hepalo lala a'a
ro'ou ma rowe warefafeloia
35 ba ei naranaraa watauda ipowe arewa. Ma hepalo wadu
iwe paugaa fei naranaramu anaa.”
36 Ana na pa'i hemea pifine mamama'a, harana Anna, mei
na'uu Phanuel a'a fei maroaa Asher. Hia pa'aa hopi; fama'a
na gutafipui a'a mei harona oloromeai igisimasi nenee fei
lalaiana
37 ma na guta unaia nopa'aloo fei ba na pa'i fainaroa pa'ania
ma obao igisimasina.† Lomi ba ina u di'ininaa fei humuu mei
Haidaa, ma'uaa na'aida lolosui arewaa ma poi, na'o fabao ma
lafulafu.
38 Ma i no'ulao a'a ro'ou, na ware ‘ta’ a'a mei Haidaa ma
u'ugaa mei baduu a'a minaa ei roi guta'oma'oma'aiaa fei
ponohadiwe'aiaa Jerusalem.
39 Joseph ma Mary, lagu'aa bigidigaa minaa ei wareaa fei
Law mei Fasu, laguna hadiwe'inaa Galilee, dinaa gufuu lagua
Nazareth.

---

† **2:37: 2:37** O, *na guta mei pifine ma'esuabea laloo fainaroa pa'ania ma obao igisimasi.*

40 Ma mei baduu fi gipelao, na noma'ualao raraa ununa.
Namina bauana apa'ana ma fei rawani'aa mei Haidaa na oa i
a'ana.

Mei Baubara Jesus i Humuu mei Haidaa

41 Minaa ei igisimasi laguei amana ma inana, laguna'aida
dinaa Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falogia.
42 I nopa'aloo hefua ma guai igisimasina, rona tafanelao a'a
fei Hananaa, ale'ei fei maumau ro'ou.
43 I pedu fei hananaa, lagu'ei hadiwe'inaa gufu amana ma
inana, mei baubara Jesus na guta ua yei Jerusalem, ma'uaa
lo'e laguna aida.
44 Laguna nara ba hia a'a lagua ma laguna talailao ale'ei
heai arewaa. Ma lagunawe labaginia dupuaa ei maroa ma
tafii lagua.
45 Lo'e laguna labagipa'ia, laguna hadiwe'inaa Jerusalem
ba lagu'aa labaginia.
46 Nenee odu'ai arewaa laguna pa'ia malalaa fei humuu mei
Haidaa. Ina guta dupuaa ei feroia. Ina guguainaa ro'ou ma
i'iginaa ei i'igiana.
47 Ma minaa ei rona guainia, namina nanawala pudaa
ro'odu a'a fei apa'ana ma ei wareana.
48 Amana ma inana, lagu'aa ma'apa'ia, laguna ba'arofo.
Mei inana na warenaa a'ana, “Ona'uu, tani o bigi'ia ale'ei a'a
haigua? Haigua mei amamu, haiguna narafatemu ei haigua
labaginio.”
49 Ina i'igai, “Tani hamugua lalabaginau? Lomi hamuna
aida ba yau nei guta i humuu mei Amau?”
50 Ma'uaa lomi laguna apa'ia tamanu fi wareia a'a lagua.
51 Ma nawe upunogiaa lagua dinaa Nazareth ma na'aida
guainaa wareaa lagua. Ma'uaa mei inana na aunaa nara-
narana minaa ei manumanu ei.
52 Ma Jesus na gipe fininaa apa'ana ma nawe a'u ma rona
fafanunufarawani a'ana mei Haidaa mawe ei rama'a.

3

John, mei Pudugufaia na Ra'aa fei Tala
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; John 1:19-28)

1 I laloo fei hefua ma fahaipaniaa igisimasi haparaiaa
Tiberius Caesar—a'a fei au Pontius Pilate mei gavanaa Judea,
Herod, hia haparaa obao gufu yei Galilee ma mei lofuna
Philip, hia haparaa obao gufu fawelei Iturea ma Traconitis.
Ma Lysanias, hia haparaa obao gufu yei Abilene.
2 A'a fei au laguei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
Annas ma Caiaphas, fei wareaa mei Haidaa na nomai a'a John
mei na'uu Zechariah, yei fawelei lomi haihai o guana.

3 Ina aunupedunaa a'a minaa ei gufu yei Jordan ma u'u
ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma pudugufai ba i futo ei
hafelo'aa ro'ou.
4 Ana ale'ei fei ne'iaa mei mamama'a Isaiah laloo fei bu'u:
“Fei lao hemea na haroharo yei fawelei lo'e haihai o guana,
‘Ra'afanaa fei talaa mei Fasu,
fawanewaneaa ei talana.
5 Minaa ei walefoa hamonei raupaduia,
minaa ei maugeni hamonei agifamatalaia.
Ei tala na wawadi hamonei fawanewaneia,
ei tala na era'eraa, hamonei famare'aia.
6 Ma minaa ei rama'aa ano rowe fanunuaa fei talaa tela'anaa
mei Haidaa.’ ”
7 John na warenaa a'a fei gupuu rama'a rona nomai a'ana
ba ro'aa pudugufai, “Hamu'ou ena na'uu wa'a hafelo! Hini
na fa'aiaa hamu'ou ba hamonei ponipa'ai a'a fei sibana, fei fi
nomai?
8 Ei maumau hamu'ou nei fama'aia ba na filogidii ei nara-
naraa hamu'ou. Hamonei'awe nara ba, ‘Hamatee hai'ouna
pa'aa Abraham, amaa hai'ou. Uaa a warefanaa hamu'odu
ba nabaa i nunumiai mei Haidaa, i fa'asi'anaa eni mugoo ba
na'uu Abraham.
9 Fei poa na udedii a'a ei waraa ei haihai ma hepapalo
haihai lomi na pa'i rawani'a fuana, i rereia ma siminaa hafi.”
10 Fei gupuu rama'a, rona i'igai, “Nabaa ale'ei, hai'ou bigi'aa
tamanu?”
11 John na ware, “Mei na pa'i guapalo susuna nei alaginia
a'a mei lomi na pa'i ma mei na pa'i du'ua ana nei bigi'ia ale'ei.”
12 Ei otonaa mugoo po'ii gavaman, ana rona nomai ba ro'aa
pudugufai. Rona i'igai, “Feroia, hai'odu batanai?”
13 “Hamonei'awe to hefi'adiai mugoo po'i na muainaa
puduu fei ba hamo'aa tonia.”
14 Ma hefi'a fo'aa, rona i'iginia, “Ma hai'odu batanai?”
“Apuna fo'aa rama'a ba hamo'aa tonaa mugoo po'ii ro'ou
ma apuna warefasifi ba mei na tata ma hamonei wawanene
ua a'a ei pono'aa hamu'ou.”
15 Ei rama'a, rona u oma'a ua ma naranara laloo iaa ro'ou
ba woro John mei Christ.*
16 John na warefanaa ro'odu, “Yau na pudugufainaa
hamu'ou ranu.† Ma'uaa hemea na faufaudiai a'au iwe nomai,
hemea yau lomi na rawani ba a fabalou'alaraa wao hafena
pinena. Iwe pudugufainaa hamu'ou wagii fei Spiriti Apuna
ma fei hafi.
17 Ina pa'i waduu panina ba i nueitonaa ei rawani'a wheat
a'a ei meme. Iwe augaa ei wheat laloo palena, ma'uaa ei
meme, i siminaa fei hafi lomi i peretoo.”

---

* **3:15: 3:15** O, *Messiah* † **3:16: 3:16** O, *laloo ranu*

18 A'a wataudadiai warea, John na warefawe'i a'a ei rama'a
ma u'ugaa fei rawani'a warea a'a ro'odu.
19 Ma'uaa, John na hota'aa Herod mei haparaa obao gufu,
uaa na tafitafiaa Herodias, mei haroo lofuna ma na pa'idiai
watauda hafelo'a bigi'ana.
20 Si'ei, Herod na fahonodiai hepalo hafelo'ana: Ina fawi'aa
John humuu bobo'aia.

Fei Pudugufaiaa Jesus
(Matthew 3:13-17; Mark 1:9-11)

21 Ei roi pudugufai minaa ei rama'a, Jesus ana na pudugu-
fai. Ma ei fi lafulafu, na gigi fei gufu pafea
22 ma fei Spiriti Apuna, maumauna ale'ei pune, na pasigio
pafona. Ma hepalo lao na warerai gufu pafea: "Yoi mena
Na'uu, mena una haguio; Unamina ni'eni'e a'amu."

Ei Upuu Jesus
(Matthew 1:1-17)

23 Ma Jesus na pa'i ale'ei odufua pa'ania igisimasina ei i
fa'asi'anaa fei bigi'ana. Ei rama'a na nara ba hia mei na'uu
Joseph,
mei na'uu Heli,
24 mei na'uu Matthat,
mei na'uu Levi, mei na'uu Melki,
mei na'uu Jannai, mei na'uu Joseph,
25 mei na'uu Mattathias, mei na'uu Amos,
mei na'uu Nahum, mei na'uu Esli,
mei na'uu Naggai,
26 mei na'uu Maath,
mei na'uu Mattathias, mei na'uu Semein,
mei na'uu Josech, mei na'uu Joda,
27 mei na'uu Joanan, mei na'uu Rhesa,
mei na'uu Zerubbabel, mei na'uu Shealtiel,
mei na'uu Neri,
28 mei na'uu Melki,
mei na'uu Addi, mei na'uu Cosam,
mei na'uu Elmadam, mei na'uu Er,
29 mei na'uu Joshua, mei na'uu Eliezer,
mei na'uu Jorim, mei na'uu Matthat,
mei na'uu Levi,
30 mei na'uu Simeon,
mei na'uu Judah, mei na'uu Joseph,
mei na'uu Jonam, mei na'uu Eliakim,
31 mei na'uu Melea, mei na'uu Menna,
mei na'uu Mattatha, mei na'uu Nathan,
mei na'uu David,
32 mei na'uu Jesse,
mei na'uu Obed, mei na'uu Boaz,

mei na'uu Salmon,‡ mei na'uu Nahshon,
33 mei na'uu Amminadab, mei na'uu Ram,§
mei na'uu Hezron, mei na'uu Perez,
mei na'uu Judah,
34 mei na'uu Jacob,
mei na'uu Isaac, mei na'uu Abraham,
mei na'uu Terah, mei na'uu Nahor,
35 mei na'uu Serug, mei na'uu Reu,
mei na'uu Peleg, mei na'uu Eber,
mei na'uu Shelah,
36 mei na'uu Cainan,
mei na'uu Arphaxad, mei na'uu Shem,
mei na'uu Noah, mei na'uu Lamech,
37 mei na'uu Methuselah, mei na'uu Enoch,
mei na'uu Jared, mei na'uu Mahalalel,
mei na'uu Kenan,
38 mei na'uu Enosh,
mei na'uu Seth, mei na'uu Adam,
mei na'uu mei Haidaa.

4

Fei Manimaniaa Jesus
(Matthew 4:1-11; Mark 1:12, 13)

1 Fei Spiriti Apuna na didifaa Jesus ma ina hadiwe'imai yei
Jordan. Ma fei Spiriti na noduginaa hia fawelei lomi haihai o
guana
2 ma laloo gunaroa pa'ania arewaa mei hani'u na manima-
nia. A'a ei arewaa ei, lomi na hanana ma i nopa'aloo a'apoo
ei, ina bao.
3 Mei hani'u na warenaa a'ana, “Nabaa yoi Na'uu mei
Haidaa, warenaa a'a feni mugoo feni ba nei filoginaa faraa
pidaua.”
4 Jesus na ware, “Na udedii fei ne'ia ba: ‘Ei rama'a lomi ba
ro'aa gutalao a'a fei faraa pidaua ua.’ ”
5 Mei hani'u na noduginaa hia fawelei na tare ma ana ei ua,
na fama'aia minaa ei gufuu ei haparaa feni ano.
6 Ma ina warenaa a'ana, “A fanio minaa ei forafora ma ei
hawera wagina, uaa una tonia ba manumanuu ma a fanaa
hini a nunuminia.
7 Si'ei, nabaa o losuinau, a fanio ba manumanumu.”
8 Jesus na ware, “Na udedii fei ne'ia ba: ‘Losuinaa mei Fasu,
mei Haidaniaa hamu'ou ma hia ua hamonei nenegia.’ ”

‡ **3:32: 3:32** Hefi'a ne'ia mina ba *Sala*
§ **3:33: 3:33** Hefi'a ne'ia ba *Amminadab, mei na'uu Admin, mei na'uu Arni*; hefi'adiai ne'ia na u'ugai.

9 Mei hani'u na noduginaa hia Jerusalem ma fa'ufalarainia
pafoo fei sidesidee fei humuu mei Haidaa. Ma na ware,
“Nabaa yoi Na'uu mei Haidaa, fapasilao yeni,
10 uaa na udedii fei ne'ia:
“ ‘Iwe warenaa a'a ei alo'alona ba yoi,
roneimina oma'afarawaninio;
11 ma rowe usumaio,
ba lomi o'aa bi'a'ainaa pinemu a'a ei mugoo.’ ”
12 Jesus na ware, “Na ne'idii: ‘Apuna maniaa mei Fasu, mei
Haidaniaa hamu'odu.’ ”
13 Mei hani'u, i pedudigaa ei maniana, na di'ininia ba i
opanidinaa nefarani.

Jesus na Fa'asi'anaa fei Bigi'ana Yei Galilee
(Matthew 4:12-17; Mark 1:14, 15)

14 Jesus na hadiwe'inaa Galilee a'a fei faufau fei Spiriti ma
fei u'ugana namina talaipedunaa minaa fei gufu.
15 Ina feferoi i laloo ei synagogue ro'ou ma minaa ro'ou,
rona uduginia.

Rona Ofadugaa Jesus Yei Nazareth
(Matthew 13:53-58; Mark 6:1-6)

16 Ina dinaa Nazareth, fawelei i giperai wagina ma laloo fei
Sabbath na wadu'ainaa fei synagogue, ale'ei maumauna ma
na ufalarai ba i igo'igo.
17 Hemea na fania fei ne'iaa mei mamama'a Isaiah ale'ei
maumau fei holobenaa ma na fama'alaia ma labagipa'aa feni
ne'ia feni:
18 “Fei Spiritii mei Fasu na oa pafou,
uaa ina ipia i pafoo tabau
ba unei u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei lomi rona pa'i.
Ina aloamiau ba nei wareia ba ei bobo'aia, ronei ala,
ei pudawerai, ronei fanunupa'i,
ei rona gutafafelo, ronei asi'aa
19 ma unei wareia ba fei au ba mei Fasu i farawaninaa ei
rama'a.”
20 I weloidinaa fei ale'ei holobenaa, na fanihadiwe'inia a'a
mei bigibigi'a ma guta. Minaa ei rama'a laloo fei synagogue,
rona fanunufa'u'uia
21 ma ina'aa warenaa a'a ro'odu, “Wagieni fei ne'ia na pa'aa
nomai eni hamo'ei guainau fi igoia.”
22 Minaa ro'ou, rona u'ufarawaninia ma hawainaa poaa
ro'ou a'a ei rawani'a wareana. Rona i'igai, “Anaa simeni,
meni na'uu Joseph?”
23 Jesus na warefanaa ro'ou, “Una aidadii ba hamowe
wareaa feni proverb a'au: ‘Mena lo'otaa, farawaninaa ana
yoi! Bigi'ia yeni gufumu ei guaiaa hai'ou ba ona bigi'ia yei
Capernaum.’ ”

24 Ina warelao, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba lomi ro'aa
taufa'ugaa hemea mamama'a ana a'a fei gufuna.
25 Apa'aa warefanaa hamu'ou ba na pa'i watauda pifine
ma'esuabea yeni Israel a'a fei au Elijah, fei lomi na pa'i
maunu laloo oduai ma hesuwi igisimasi ma namina moubi-
abia laloo minaa ei gufu.
26 Ma lomi na alonaa Elijah a'a ro'ou, ma'uaa hemea pifine
ma'esuabea yei Zarephath fawelei Sidon.
27 Ma na pa'i watauda na watawatai unuu ro'odu* yei Israel
a'a fei au Elisha mei mamama'a, ma'uaa lomi hemea ro'ou na
fafa'arai ununa—unaiaa Naaman mei Syria.”
28 Minaa ei rama'a laloo fei synagogue, ronamina siba ei
ro'aa guainaa fei.
29 Rona asi'aa ma tetefa'asi'ania a'a fei gufu fei ba ro'aa
siminia pu, rona nodugia dinaa pafoo fei maugeni, fei na
pa'idii humu pafona.
30 Ma'uaa ina talai'ualao tapuu ro'ou ma aunu.

Jesus na Fawala'anaa fei Spiriti Hafelo
(Mark 1:21-28)

31 Ina upu'aunulao yei Capernaum, hepalo gufu yei Galilee
ma laloo fei Sabbath fipowe feroinaa ei rama'a.
32 Ma rona hawainaa poaa ro'ou a'a fei feferoiana, uaa fei
u'ugana na pa'i faufauna.
33 Laloo fei synagogue na pa'i hemea na wadu'ia pigea,
hepalo spiriti hafelo.† Namina aimemewai,
34 “Haa! Tamanu nunumiamu a'a hai'ou, Jesus, mena
Nazareth? Eni o nomai ba o fo'afama'eaa hai'odu? Una aida
ba yoi mei Apunaiaa mei Haidaa!”
35 Jesus na warefawe'i, “Babanini! Wala'amai a'ana!” Ma
fei pigea na hubifapasia i ma'aa minaa ro'ou ma wala'amai
a'ana ma lomi na fafeloaa ununa.
36 Minaa ei rama'a, ronamina hawainaa poaa ro'ou ma
fiwarewarei, “Tamanu eni feferoi eni? Fininaa forafora ma
faufau ina warenaa a'a ei spiriti hafelo ma rona wala'amai!”
37 Ma fei u'ugana namina talaipedunaa ei gufu yei.

Jesus na Farawaninaa Watauda
(Matthew 8:14-17; Mark 1:29-34)

38 Jesus na di'ininaa fei synagogue ma dinaa humuu Simon.
Ma mei inaa haroo Simon namina babaifafelo ununa ma
rona i'iginaa Jesus ba nei hadumia.
39 Si'ei, ina fabalonaa a'ana ma warefawe'i a'a fei funua ma
na pedu funuana. Ina asi'aa ma hasufani hanaa ro'ou.

---

* **4:27: 4:27** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua. † **4:33: 4:33** Warea Greek *spiriti loloaa*; v. 36 anaa

40 Fi lolo fei halo, minaa ei na pa'i watauda mau funua,
hefi'a rona dugamiaa ro'ou a'a Jesus ma ina augaa panina
pafoo hememea ro'ou ma fapedugaa funuaa ro'odu.
41 Ma ei pigea, rona wala'aa a'a watauda ma memewai
ba, “Yoi, Na'uu mei Haidaa!” Ma'uaa ina hota'aa ro'ou ma
apunainaa ro'ou ba ronei'aa wareware, uaa rona aida ba hia,
mei Christ.‡

Jesus na U'u Laloo ei Synagogue
(Mark 1:35-39)

42 I ba'a fei panii fei arewaa Jesus na dinaa fawelei abaa
wawawau rama'a. Ei rama'a roimina lalabaginia ma ro'aa
bapa'ia, rona ware ba inei'aa di'ininaa ro'ou.
43 Ma'uaa ina ware, “A'a hefi'adiai gufu unei u'ugaa fei
rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa, uaa sifeni feni
pa'afina i aloagiau.”
44 Ma ina u'u'u laloo ei synagogue Judea.§

5

Ei Rawarawa Otalai Nenera
(Matthew 4:18-22; Mark 1:16-20)

1 Heai arewaa, na u adii fei ranuu Gennesaret* ma ron-
amina hoaninia ei rama'a ba ro'aa guainaa ei wareaa mei
Haidaa.
2 Ina fanunupa'aa guapaloei wa didipisii dii augaa ei
dia'agi, ei roi fesuaa ei lepoo ro'ou.
3 Ina hugi a'a hepalo wa, fei waa Simon ma i'iginia ba nei
faraualao ma'ida a'a fei didipisii. Ma na gutaferoimai pafoo
wa a'a ei rama'a.
4 I pedudii wareana, na warenaa a'a Simon, “Suanaa
fawelei na walalo ma siminaa ei lepoo hamu'ou ba o'aa udii
nia.”
5 Simon na ware, “Mena Fasu, hai'ounamina bigifawe'i fei
poi ma lomi hepalo, ma'uaa, hamatee ona ware ale'ei, nadii,
a siminaa ei lepo.”
6 Ro'aa bigi'ia ale'ei, rona udiaa watauda nia ma na'aa i
wara'a ei lepoo ro'ou.
7 Ma rona alofamai ei tafii ro'ou a'a hepalodiai wa ba ronei
nomai mi hadumaa ro'odu ma rona nomai ma guapaloei wa
namina pepesufafelo, anaa ro'aa lolo.
8 I fanunuaa fei, Simon Peter na fapasi i ma'aa Jesus. Ma
na ware, “Aunufaraua a'au mena Fasu; yau pa'aa hafelo'a
rama'a!”
9 Uaa hia mawe ei maroana na nanawala pudaa ro'ou a'a ei
udiaa ro'ou nia.

‡ **4:41: 4:41** O, *Messiah* § **4:44: 4:44** O, *laloo fei gufuu ei Jew*; Hefi'a ne'ia ba *Galilee* * **5:1: 5:1** fei Agii Galilee

10 Ma ana na nanawala pudaa James ma John, laguei na'uu
Zebedee, laguei rarafii Simon.
Ma Jesus na warenaa a'a Simon, “Apuna ma'au. E'eni
opowe udilao rama'a.”
11 Si'ei, rona rapi'aunaa piye ei waa ro'ou, di'ininaa minaa
ei manumanuu ro'ou ma nenegia.

Mei na Watawatai
(Matthew 8:1-4; Mark 1:40-45)

12 I guta a'a hepalo gufu Jesus, hemea watawatai† na nomai.
I fanunupa'aa Jesus, na fapasi'o'o'uinaa pu ma ware, “Mena
Fasu nabaa o nunuminia, fafafa'arainau.”
13 Jesus na roainaa panina ma idoia. Ina ware, “Una
nunuminia. Fafa'arai!” Ana ei, na mafo ei watawatana.
14 Ma Jesus na warefawe'i a'ana, “Onei'aa warefanaa ne-
mea, ma'uaa wi famaua a'a mei bauaniaa humuu mei Haidaa
ma fanaa tamanu Moses na ware ba onei fani nabaa na mafo
unumu, ale'ei fama'ama'amu a'a ro'ou ba ona rawani.”
15 Ma'uaa fei u'ugana namina talaidiai. Si'ei, ei gupuu
rama'a, rona nomai ba ro'aa guainia ma ba nei fapedugaa
funuaa ro'ou.
16 Ma'uaa ina'o aununaa yei fawelei lomi rama'a ba i lafu-
lafu.

Jesus na Fawanewaneaa mei na Ma'e Ununa
(Matthew 9:1-8; Mark 2:1-12)

17 Heai arewaa ei fi feferoi, rona gutaguainia ei Pharisee ma
ei feroiaa law, ei noramiaa ro'ou a'a minaa ei gufu i Galilee ma
hefi'a noramiaa ro'ou, Judea ma Jerusalem. Ma fei faufau mei
Fasu na ude i a'ana ba i fapedugaa ei funua.
18 Na pa'i hemea na ma'e ununa. Hefi'a wawane, rona
notabeiamai pafoo fei hafenaa ununa ba ro'aa wadu'ainaa fei
humu ma fahainopia i ma'aa Jesus.
19 Si'ei ba namina watauda ei rama'a, lomi rona labagipa'i
talaa ro'ou. Rona tafane'uanaa pupuaa fei humu ma
fa'asisiarai pu pafoo fei hafena ununa i dupuaa ei rama'a, i
ma'aa Jesus.
20 Jesus, i fanunupa'ia ba rona narafawe'i, na ware ba,
“Otafi, ena hafelo'amu na futo.”
21 Ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona naranara ale'ei ba,
“Hia hini ba i warefafeloaa mei Haidaa? Hinidiai ba i futoaa
ei hafelo'a? Mei Haidaa ua.”
22 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na i'igai, “Tani
hamu'ou nara ale'ei laloo iaa hamu'odu?
23 Tamanu na maduta—fei wareau ba: ‘Ena hafelo'amu na
futo,’ o ‘Asi'aa ma talai’?

† **5:12: 5:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

24 Ma'uaa ba hamonei aida ba mei Na'uu Rama'a na pa'i
forafora yeni malagufu ba i futoaa ei hafelo'a. . .” Ina ware
a'a mei na ma'e ununa, “A warenawii a'amu, asi'aa, tonaa fei
hafena unumu ma dinaa gufumu.”
25 Ana ei ua, ina ufalarai i ma'aa ro'ou, tonaa fei hafena
ununa, fei na hainona ma dinaa gufuna ma uduginaa mei
Haidaa.
26 Namina nanawala pudaa minaa ei rama'a ma rona udug-
inaa mei Haidaa. Minaa ro'ou na ma'aiaa fei ma fiwarewarei,
“O'ouna fanunuaa hefi'a manumanu na fananawalaiaa pu-
daa o'ou wagieni.”

Na Dugaa Levi
(Matthew 9:9-13; Mark 2:13-17)

27 Nenee fei, Jesus na asi'anaa ano ma fanunupa'aa hemea
otonaa mugoo po'ii gavaman, harana Levi, na guta a'a fei
palena toto mugoo po'i. Jesus na warenaa a'ana, “Nenerau.”
28 Levi na asi'adi'ininaa minaa ei manumanu ma nenegia.
29 I a'a fei humuna, Levi na bigi'aa hepalo baua hananaa a'a
Jesus ma hepalo baua gupuu otonaa mugoo po'ii gavaman ma
hefi'adiai, rona hananafipui a'a lagua.
30 Ma'uaa ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ei ana maroaa
ei Pharisee, rona ware watauda a'a ei otalai nenerana, “Tani
hamu'ou hanana ma hunufipui a'a ei otonaa mugoo po'ii
gavaman ma ei hafelo'a rama'a?”
31 Jesus na warefanaa ro'ou, “Abaa ei rona rawani ba ronei
pa'i hemea lo'otaa, ma'uaa ei rona funu.
32 Pa'afii fei noramiau, abaa a lala'aa ei rona wanewane,
ma'uaa ei hafelo'a ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou.”

Rona Haninaa Jesus wagii fei Fabaoa
(Matthew 9:14-17; Mark 2:18-22)

33 Rona warenaa a'ana, “Ei otalai neneraa John, rona'aida
fabao ma lafulafu ma ei otalai neneraa ei Pharisee anaa,
ma'uaa ei maroamu rona hanana ma hunu ua.
34 Jesus na ware, “Hamona nunuminia ba ei tafii mei
wawane lalaia, ronei fabao ei roi gutafipui a'ana?
35 Ma'uaa iwe nomai fei au ba mei wawane lalaia, rowe
rapunodugia a'a ro'ou ma laloo ei arewaa ei, rowe fabao.”
36 Ina u'ufanaa ro'odu feni warea hanunu: “Lomi nemea
ba i tonaa fei maninii manufau lawalawa ma tawi'ia a'a fei
watanai lawalawa. Nabaa i bigi'ia ale'ei, i fawara'a'apoinaa
fei manufau lawalawa ma fei manufau maninii lawalawa
lomi i fipupuduinaa fei watanai.
37 Ma lomi nemea i ipiaa fei manufau wine laloo fei watanai
pe'ii wine, fei bigi'aa ro'ou hudii manulelele. Nabaa i bigi'ia
ale'ei, fei manufau wine, i fawara'aiaa fei pe'i ma fei wine i
wigii ma fei watanai pe'ii wine i hafelo.

38 Agia, ei manufau wine, ronei ipinaa fei manufau pe'i.
39 Ma lomi hemea na hunudigaa fei watanai wine i nun-
uminaa fei manufau wine, uaa na ware ale'ei, ‘Fei watanai
na muainaa fei manufau.’ ”

6

Mei Fasuu fei Sabbath
(Matthew 12:1-8; Mark 2:23-28)

1 Heai Sabbath Jesus fi talailao pe'ii ei lau guana ma ei otalai
nenerana, rona hufu'aa hefi'a holoo guana ma fudosinia
panii ro'ou ma hanaiaa ei lau.
2 Hefi'a Pharisee, rona i'igai, “Tani hamu'ou bigi'aa fei na
barafeaa fei law laloo fei Sabbath?”
3 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ana hamona'u igoia tamanu
na bigi'ia David ma ei tafina, ei ro'aa bao?
4 Ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa, tonaa fei faraa
pidaua na apunai ma hanaia. Ma'uaa fei law na ware ba
unaiaa mei bauaniaa humuu mei Haidaa, i hanaia. Ma ana
na fanaa hefi'a a'a ei tafina.”
5 Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Na'uu Rama'a, hia
Fasuu fei Sabbath.”

Mei i Ma'e Hepapa Panina
(Matthew 12:9-14; Mark 3:1-6)

6 Ma a'a hepalodiai Sabbath, ina wadu'ainaa fei synagogue
ma fi feroi ma hemea yei, fei panina ma'au na ma'e.
7 Ei Pharisee mawe ei feroiaa law, ro'ei labarai tala ba
ro ware ba Jesus na bigifatata. Si'ei, rona pupudainia ba i
farawaninia laloo fei Sabbath.
8 Ma'uaa Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na
warenaa a'a mei na ma'e panina, “Asi'aa ma mi ufalarai i
ma'aa ro'odu.” Si'ei, ina asi'aa ma na ufalarai yei.
9 Ma Jesus na warenaa a'a ro'ou, “A i'iginaa hamu'ou, afaia
na neneraa fei law laloo fei Sabbath: fei ba onei bigifarawani,
o ba onei bigifafelo, fei ba onei fani harenua, o ba onei
fo'afama'e?”
10 Ina fanununaa a'a minaa ro'odu ma warenaa a'a mei
rama'a mei, “Roainalao fei panimu.” Ina bigi'ia ma fei panina
namina rawani.
11 Ma'uaa ronamina sibafafelo ma fiwarewarei ba ro'aa
bigi'aa tamanu a'a Jesus.

Ei Hefua ma Helagui Apostle
(Matthew 10:1-4; Mark 3:13-19)

12 Wagii ei arewaa ei, Jesus na aununaa papaa hepalo
maugeni ba i lafulafu ma na guta yei fei poi fi lafulafunaa a'a
mei Haidaa.
13 I ba'amai fei arewaa, na harofamii ei otalai nenerana ma
rafeinaa hefua ma helagui ba apostle:

14 Simon (mei ina roronia ba Peter), mei lofuna Andrew,
James, John, Philip, Bartholomew,
15 Matthew, Thomas, James mei na'uu Alphaeus, Simon mei
rona roroinia ba mei Zealot (mei na haguaa gufuna),
16 Judas mei na'uu James mawe Judas Iscariot—mei na
aloia.

Na Feroi ma Fapedugaa ei Funua
(Matthew 4:23-25)

17 Ina upunogiaa ro'ou ma ufalarai pafoo fei mare'aa
malagufu. Hepalo baua gupuu otalai nenerana, ro'ou yei
mawe watauda pa'aniaa rama'a, noramiaa ro'ou, Judea,
Jerusalem ma ei gufu piye na rafi'inaa Tyre ma Sidon.
18 Rona nomai ba ro'aa guainia ma ba inei fapedugaa
funuaa ro'ou. Ma ina fawanewaneaa ei na wadu'aa ro'ou ei
spiriti hafelo*
19 ma minaa ei rama'a ba ro'aa idoia, uaa na pa'i faufau i
a'ana. Ma ina fapedugaa funuaa minaa ro'ou.

Ei Hawegia ma ei Faloloa'ia
(Matthew 5:1-12)

20 I fanununaa a'a ei otalai nenerana, na ware:
"I pa'i hawegiaa hamu'ou ena lomi mugoo po'i,
uaa hamowe oa wagii fei haparaiaa mei Haidaa.
21 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona bao e'eni,
uaa hamowe magu.
I pa'i hawegiaa hamu'ou ena hamona ai'ai e'eni,
uaa hamowe fafadi.
22 I pa'i hawegiaa hamu'ou ena rona bidi unuu ro'ou a'a
hamu'ou,
ofadugaa hamu'ou, warefafeloaa hamu'ou
ma fafeloaa haraa hamu'ou ba hamona hafelo
uaa mei Na'uu Rama'a.
23 "A'a fei arewaa fei, hamoneimina ni'eni'e ma palapala
uaa na bauana fei pono'aa hamu'ou yei gufu pafea. Hamatee
ana ale'ei bigi'aa ei amaa ro'ou a'a ei mamama'a.
24 "Ma'uaa hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na pa'i mugoo
po'i,
uaa hamona todigaa fei rawani'a gutanaa hamu'odu.
25 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na magu e'eni,
uaa hamowe bao.
Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na fafadi e'eni,
uaa hamowe gutafaloloa'i ma ai'ai.
26 Hamo'aa pa'aa fagiana hamu'ou ena na warefarawaninaa
hamu'ou minaa ei rama'a,
uaa ana ale'ei bigi'aa ei amaa ro'ou a'a ei mamama'a
sifisifi.

* **6:18: 6:18** Warea Greek *spiriti loloaa*

Haguaa ena na Bidibidi Unuu Ro'ou a'a Hamu'ou
(Matthew 5:38-48; 7:12a)

27 “Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ena hamofi guainau:
Haguaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'a hamu'ou, farawani a'a
ena rona siba a'a hamu'ou,
28 haweginaa ena rona umuaa hamu'ou ma lafulafunaa
ena rona fafeloaa hamu'ou.
29 Nabaa nemea na laparaa afuu hamu'ou, fania pepei
anaa. Nabaa nemea na topa'ainaa hawaa uguu hamu'ou,
fania fei susu anaa.
30 Fani a'a minaa ei rona i'iginaa hamu'ou ma hini i tonaa
manumanuu hamu'ou, apuna i'igihadiwe'inia.
31 Tamanu nunumiaa hamu'ou ba ronei bigi'ia a'a hamu'ou,
bigi'ia ana ale'ei a'a ro'ou.
32 “Nabaa hamo'aa haguaa ei rona haguaa hamu'ou,
tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ena hafelo'a ana rona
haguaa ei rona haguaa ro'ou.
33 Ma nabaa hamo'aa farawani a'a ei rona farawani a'a
hamu'ou, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ei hafelo'a
ana rona bigi'ia ale'ei.
34 Ma nabaa hamo'aa fani a'a hefi'a, ei hamona nara
ba ronei hodi'ia, tamanu rawani'ana fei a'a hamu'ou? Ei
hafelo'a ana rona fani a'a hefi'adiai hafelo'a ma rona nara ba
hefi'adiai, ronei hodipedugia.
35 Ma'uaa hamonei haguaa ena na bidibidi unuu ro'ou a'a
hamu'ou, hamonei farawani ma fani a'a ro'ou ma ronei'aa
hodi'ia. Ma nabaa ale'ei, fei pono'aa hamu'ou imina bauanai
ma hamowe oanaa na'uu mei Pafeai, uaa ina farawani a'a ei
rona hafelo mawe ei lomi na ware ‘ta’ wagii fei rawani'ana.
36 Hamonei faloloa'inaa ro'ou, ana ale'ei na faloloa'inaa
hamu'ou mei Amaa hamu'ou.

Fei Naranara ba Nemeadiai na Tata
(Matthew 7:1-5)

37 “Apuna nara ba na tata nemea. Ma nabaa hamona nara
ale'ei, ro'aa nara ba hamona tata. Apuna ware ba nemeadiai
na tata ma nei to fagianaa. Ma nabaa ale'ei, ana hamo'aa to
fagianaa wagii ei tataa hamu'ou. Futoaa ei tataa nemeadiai;
nabaa ale'ei, ana i futoaa ei tataa hamu'ou mei Haidaa.
38 Fani ma hamowe pa'idiai. Hamo'aa todiai manumanu
i pafoinaa fei fanaa hamu'ou. Hamowe to ana ale'ei puduu
fanaa hamu'ou.”
39 Ma ana ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Hemei
pudawerai, ana i taupa'aa hemeadiai pudawerai? Naraa
hamu'ou ba lomi lagu'aa pasinaa laloo huapu?
40 Mei i to feferoiana, lomi i muainaa mei feroiana, ma'uaa,
nabaa i fapedugaa fei feferoiana, hia ale'ei mei feroiana.

41 “Tani omina labaginaa memee pudaa mei lofumu ma
lomi ona apa'ia ba na pa'i hewagu haihai pudamu?
42 Tani o ware a'a mei lofumu ba, ‘Olofu, ya a do'o siminaa
fei memee pudamu,’ ma lomi ona fanunupa'aa fei hewagu
haihai pudamu? Yoi pa'aa ware'oni. Oneido'o siminaa fei
hewagu haihai pudamu. Ma opowe fanunufarawani ba o'aa
siminaa fei memee pudaa mei lofumu.

Hepalo Haihai ma ei Fuana
(Matthew 7:16-20; 12:33-35)

43 “Lomi hepalo rawani'a haihai ba i hafelo fuana ma ana
lomi hepalo hafelo'a haihai ba i rawani fuana.
44 Hepapalo haihai, o'ou apa'ia a'a ei fuana. Ei rama'a, lomi
ro'aa hufu'aa ei fuaa ha'oloo a'a fei haihai na hogia, o ei fuaa
nasi a'a fei haihai na hogia.
45 Mei rawani'a i falele'anamii ei rawani'a bigi'ana a'a fei
rawani'a naranarana. Ma mei hafelo'a i falele'anamii ei
hafelo'a bigi'ana a'a fei hafelo'a naranarana. Uaa tamanu
noranamai laloo iana, i lele'aa umuna.

Mei Fadufadua na Pa'i Apa'a ma mei Lomi
(Matthew 7:24-27)

46 “Tani o harofau ba ‘Mena Fasu, mena Fasu,’ ma lomi ona
bigi'aa ei wareau?
47 A ware fama'aio batanai maumau mei na nomai a'au ma
guainaa wareau ma bigi'ia.
48 Hia ale'ei hemea fadufaduaa humu, hemea na agi-
fawalalonaa pu ei u pafoo na'a. Ma nawe nomai fei baua
mamaua ma hapunai'onaa fei humuna, ma'uaa lomi na
nueipa'ia, uaa na fadufawe'ia.
49 Ma'uaa mei na guainaa wareau ma lomi na bigi'ia, hia
ale'ei mei na fa'ugaa ei u humuna pafoo piye, lomi na'a
harona. I nomai fei baua mamaua, na nueinaa fei humuna
ma na pasi wata'o'o.”

7

Fei Narafawe'iaa mei Centurion
(Matthew 8:5-13)

1 I pedu minaa ei u'ugaa Jesus a'a ei rama'a, na wadu'ainaa
Capernaum.
2 Na pa'i hemea na funu ma anaa i ma'e. Hia nafii mei
centurion, hemea na ha'einia mei pidauana.
3 Mei centurion na guainaa fei u'ugaa Jesus ma na aloaa
hefi'a bauaniaa ei Jew a'ana ba ronei i'iginia ba nei nomai ma
fapedugaa funuaa mei nafina.
4 Ro'aa dinaa a'a Jesus, rona warefa'ai'ai a'ana. “Na rawani
ba o bigi'ia a'a meni rama'a meni,

5 uaa ina haguaa gufuu o'odu ma fa'ufalarainaa fei syna-
gogue o'ou."
6 Si'ei, Jesus na aunuhugiaa ro'ou.
I rafi'idiginaa fei humu, mei centurion na aloaa hefi'a
tafina a'ana ma rona wareaa ei wareana ba: "Mena Fasu,
apuna naranara watauda ba o wadu'ainaa humuu, uaa yau
hafelo'a rama'a.
7 Sifei, fei pa'afina ba lomi na nunumai ba a nomai a'amu.
Ma'uaa ware ua ma i pedu funuaa mei nafiu.
8 Uaa yau hemea na bigi haroo hemea na bauanadiai ma
ana na pa'i hefi'a fo'aa rona bigi harou. A warenaa a'a mei,
'Aunu,' ma i aunu ma hemeadiai ba, 'Nomai,' ma i nomai. A
warenaa a'a hemea nafiu, 'Bigi'aa feni,' ma i bigi'ia."
9 I guainaa fei Jesus, na ba'arofo a'ana ma momo'inaa a'a ei
rona nenegia ma ware, "Apa'aa warefanaa hamu'ou ba lomi
na fanunupa'aa hemea na pa'i narafawe'iana ale'ei ma ana
lomi na fanunupa'ia ale'ei a'a ei Israel."
10 Ma ei talaitonaa warea, ronawe hadiwe'idinaa fei humu
ma fanunupa'ia ba na pedu funuaa mei nafi.

Jesus na Fa'asi'anaa mei Na'uu mei Pifine Ma'esuabea

11 Nenee ei ma ataa madii, Jesus fipui a'a ei otalai nenerana
ma fei baua gupuu rama'a, rona dinaa hepalo gufu, harana
Nain.
12 Anaa i rafi'inaa fei poaa fanefanee fei gufu, hefi'a rona
tabenaa ano hemea baduu wawane ma'ea, na'uu hemea
pifine ma'esuabea. Ma fei baua gupuu rama'aa fei gufu, ana
ro'ou i a'a mei pifine.
13 I fanunupa'ia mei Fasu, na faloloa'inia ma warenaa
a'ana, "Apuna ai'ai."
14 Ina aunulao ma idoaa fei bao ma'ea. Ma ei ro'aa poro'ia,
rona ufamadumu. Ina ware, "Mena baubara, a warenaa
a'amu, asi'aa!"
15 Mei ma'ea na asi'aguta ma wareware. Ma Jesus na
duginaa hia a'a inana.
16 Minaa ro'ou, ronamina ma'au ma uduginaa mei Haidaa
ma ware, "Hemea baua mamama'a na fa'arewa a'a o'odu. Mei
Haidaa na nomai ba i hadumaa ei gufuna."
17 Fei u'ugaa Jesus fei, namina talaipedunaa ei gufu i Judea*
mawe minaa ei gufu i sugatata'aia.

Jesus ma John mei Pudugufaia
(Matthew 11:2-19)

18 Ei otalai neneraa John, rona u'ufania eni manumanu eni.
Ina harofamiaa helagui

---

* **7:17: 7:17** O, *talaipedunaa fei gufuu ei Jew*

19 ma alonaa lagua a'a mei Fasu ba lagunei i'iginia ale'ei,
“Yoi hemei ba i nomai, o hai'ounei do'o oma'aa nemeadiai?”
20 Lagu'aa dinaloo a'a Jesus, laguna ware, “John, mei
pudugufaia na aloamiaa haigua ba haigunei i'iginio, ‘Yoi
hemei ba i nomai, o hai'ounei do'o oma'aa nemeadiai?’ ”
21 A'a fei au fei, Jesus na farawaninaa watauda na mala'u'u
unuu ro'ou, ei funuaa, ei na wadu'aa ro'ou spiriti hafelo ma
ei pudawerai.
22 Si'ei, ina warenaa a'a laguei talaitonaa warea, “Hadiwe'ai
ma u'ufanaa John ei fanunuguaiaa hamugua: ba ei pudaw-
erai nawe fafanunu, ei afetoo nawe talai, ei watawatai† nawe
mafo, ei lotoo adia nawe guaipa'i, ei ma'ea na asi'aa ma ei lo'e
mugoo po'i, rona guainaa fei rawani'a warea.
23 Baua ni'eni'ea a'a mei lomi na pasipa'ai uaa yau.”
24 Lagu'aa didii laguei talaitonaa wareaa John, Jesus nawe
u'ugaa John a'a fei gupuu rama'a: “Ei hamona dinaa fawelei
lomi haihai o guana, ba hamoree ma'a fei guana, fei na
gugufainia fei lalarena?
25 Nabaa abaa sifei, pa'aa tamanu fei hamo'aree ma'aia—
hemea na maurawani hawerana? Lomi. Ena rama'a na
maurawani haweraa ro'ou, ei na pa'ipedu manumanu, rona
guta laloo ei baua humuu hapara.
26 Ma'uaa hamona aunu ba hamo'aa ma'a tamanu? Hemea
mamama'a? Hi'i, ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba hia, abaa
mamama'a ua.
27 Simei, mei rona u'ugia laloo ei ne'ia:
“ ‘Guainau! A we aloamai mei talaitonaa wareau ma'amu,
mei i ra'afanaa fei talamu.’
28 A warefanaa hamu'odu ba lomi hemea dupuaa ei waniniaa
ei pifine i muainaa John; ma'uaa mei pa'aa lomi harana haroo
fei haparaiaa mei Haidaa i muainia.”
29 (Minaa ei rama'a ma ei otonaa mugoo po'ii gavaman
anaa, ro'aa guainaa ei wareaa Jesus, ronawe ware ba fei talaa
mei Haidaa na wanewane, uaa rona pudugufai a'a John.
30 Ma'uaa ei Pharisee ma ei rona pa'i apa'aa ro'ou a'a fei law,
rona ofadugaa fei bigi'a, fei na fanaa ro'odu mei Haidaa, uaa
lomi rona pudugufai a'a John.)
31 “Yau, a hawawaginaa eni rama'aa feni au feni a'a
tamanu? Batanai maumau ro'ou?
32 Ro'ou ale'ei ei baduu na guta yei humuu alo'alo ma
fiharoharofii:
“ ‘Hai'ouna hafugaa fei ha'ifa
ma lomi hamona palapala;
hai'ouna laugaa hepalo laugaa ma'ea,
ma'uaa lomi hamona ai'ai.’

† **7:22: 7:22** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

33 Uaa, John, mei pudugufaia lomi na nohanamai faraa pi-
daua ma hunu wine ma hamona ware, ‘Na wadu'ia pigea.’
34 Ma Mei Na'uu Rama'a na nohanamai ma hunu ma hamona
ware, ‘Hia pugua ma na hunu poapoai; hia tafii ei otonaa
mugoo po'ii gavaman mawe “ei hafelo'a”.’
35 Ma'uaa ei rona biginaa fei apa'aa mei Haidaa, rona
fa'arewaia ba na wanewane.”

Mei Hafelo'a Pifine na Ipinaa Jesus fei Dufaa Pao.

36 Ma hemea Pharisee na i'iginaa Jesus ba nei hananafipui
a'ana. Si'ei, na dinaa humuu mei Pharisee ma gutafapalagi
ditataa fei tawa.
37 Na pa'i hemea pifine na hafelo bigi'ana a'a fei gufu fei. Ma
i guainia ba Jesus i hanana humuu mei Pharisee, ina tonamai
hepalo pusu'oro pe'i dufaa pao
38 ma ei fi uwawasusu mugina na farorofanaa pinena fei
ranuu pudana. Ma nawe huguaa pinena a'a fei loaa tabana.
Na hatofaa pinena ma ipiaa fei dufaa pao pafoo pinena.
39 I fanunuia mei Pharisee, mei na fagutanaa Jesus, na
bababau'u naranarana, “Nabaa meni rama'a meni, hia ma-
mama'a, i apa'idigia hini i idoia ma hia pifine bata—ba
hafelo'a pifine.”
40 Jesus na warenaa a'ana, “Simon, na pa'i wareau a'amu.”
Ma na ware, “Nadii, warefanau, mena feroia.”
41 “Helagui rama'a, laguna to mugoo po'i a'a hemea na'o
fani mugoo po'i. Hemea lagua na tonaa haipani pu'u denar-
ius‡ a'ana ma hemea lagua na tonaa haipani pa'ania.
42 Minaa lagua, lomi na hodipa'ia, si'ei na fama'e'uaiaa ei
tonaa lagua. Amaia lagua na bauana haguana a'a mei i fani
mugoo po'i?”
43 Simon na ware, “Narau ba mei i to watauda mugoo po'i
ma na fama'e'uaiaa ei tonana mei na fani.”
Jesus na ware, “Ona narapa'ia.”
44 Si'ei, na momo'inaa a'a mei pifine ma warenaa a'a Simon,
“Ona ma'aia meni pifine meni? Una wadu'aimai humumu ma
lomi ona gufifani fesufesuu pineu, ma'uaa ina fesunaa pineu
ranuu pudana ma hugunaa loaa tabana.
45 Lomi ona hatofaa pudau, ma'uaa, meni pifine meni, ana
fi wadu'ai'uamai lomi na fafaa hatofaa pineu.
46 Lomi ona ipi pao tabau, ma'uaa, hia na ipinaa tabau fei
dufaa pao.
47 Si'ei a warefanio, ena watauda hafelo'ana na futo, uaa
na bauana fei haguana. Ma'uaa hini na futo ma'ida ua
hafelo'ana, ana ma'ida ua haguana.”
48 Si'ei, Jesus na warenaa a'ana, “Ei hafelo'amu, na futo.”

‡ **7:41: 7:41** denarius—hepalo mugoo po'i, hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

49 Hefi'adiai rona guta yei, rona fiwarewarei, “Hia hini ba i
futoaa ei hafelo'aa ei rama'a?”
50 Jesus na warenaa a'a mei pifine, “Fei narafawe'iamu na
fatelaio; aunufa'a'a ua.”

8

Ei Pifine na Talaihugiaa Jesus

1 Nenee fei, Jesus na tatalai a'a hepapalo gufu ma u'ugaa
fei rawani'a wareaa fei haparaiaa mei Haidaa. Ei hefua ma
helagui, ro'ou a'ana
2 ma hefi'a pifine anaa, ei ina fawala'anaa ei spiriti hafelo
a'a ro'ou ma fapedugaa funuaa ro'ou: Mary (hepalo harana
Magdalene), mei na wala'aa oloromeai pigea a'ana;
3 Joanna mei haroo Cuza mei oma'ama'aa humuu Herod;
Susanna; ma wataudadiai. Eni pifine eni, rona hadumaa
ro'ou ana a'a ei pa'aa manumanuu ro'ou.

Fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:1-9; Mark 4:1-9)

4 Ro'aa figupuimai a'a Jesus ei rama'a noramiaa ro'ou a'a
hepapalo gufu, ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:
5 “Hemea diapodu na aunu ba i faroaa ei lau. I larosiminaa
ei lau, hefi'a na pasi papaa tala ma rona talai'apuninia ma ei
manufidufidu pafea, rona hanaia.
6 Hefi'a na pasi pafoo ei mugoo ma i nusu, rona hole ua, uaa
lomi ranu.
7 Hefi'a lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, rona
nusufipui a'a ei wowo'ii, ei na fifigifama'eaa ro'ou.
8 Ma'uaa hefi'a na pasi a'a fei rawani'a piye. Ma namina
habefarawani ma ei fuaa ro'ou na ona'onaidiai ale'ei hefa
pu'udiai a'a ei faroana lau.”
I waredigaa fei, na warefabauana, “Hini na pa'i adiana, nei
guainia.”

Tani i Warehanunui Jesus
(Matthew 13:10-17; Mark 4:10-12)

9 Ei otalai nenerana na i'iginia fei hanuu fei warea hanunu.
10 Ina ware, “Fei apa'a wagii ei manumanu i ude'opa'ai a'a
fei haparaiaa mei Haidaa, hamona todigia, ma'uaa, a'a hefi'a
una warehanunuinia, ba,
“ ‘Rona fafanunu ma lomi ro'aa fanunupa'i;
rona guguai ma lomi ro'aa apa'ia.’

Ina Piguaa Hanuu fei Warea Hanunuu mei Faroa
(Matthew 13:18-23; Mark 4:13-20)

11 “Sifeni, feni hanuu feni warea hanunu: ei lau, ale'ei fei
wareaa mei Haidaa.

12 Ei lau na pasi papaa tala, ale'ei ei rona guguai ma mei
hani'u na nomai ma fufusiminaa fei wareaa mei Haidaa a'a
ei naranaraa ro'ou ba ronei'aa narafawe'i ma lomi ro'aa tela.
13 Ei lau na pasi pafoo mugoo, ale'ei ei ronado'o ni'eni'e
ei ro'aa guainia, ma'uaa, lomi na gugu waraa ro'ou. Ron-
ado'o narafawe'i ma'ida, ma'uaa, i nomai fei au nueia, rona
wata'adudu.
14 Ei lau na pasi dupuaa ei wowo'ii na hogia, ale'ei ei
ronado'o guguai, ma'uaa, na fifigifatemuaa fei naranaraa
ro'ou wagii eni manumanuu feni ano, ei mugoo po'i ma ei
ro'oo feni ano, si'ei lomi rona habepa'i.
15 Ma'uaa ei lau na pasi a'a fei rawani'a piye ale'ei ei na pa'i
rawani'a maumau ro'ou, ei rona guainaa fei warea, panarofia
ma ufawe'i, si'ei rona fuaa.

Fei We'ai a'a fei Ude'udena
(Mark 4:21-25)

16 "Lomi hemea ba i fagu'aa fei we'ai ma opa'ainia haroo
hepalo hagi, o augia haroo tawa, ma'uaa, i augia pafoo fei
ude'udena ba ei rona wadu'ai, ronei fanunupa'i a'a fei we'ai.
17 Uaa lomi hepalo manumanu na ude'opa'ai ba i
opa'ai'ualao. Ma ei manumanu rona opa'ainia iwe lelefo
ma ude'are'are.
18 Si'ei, onei narama'aia ba batanai fei mau guguaiamu.
Uaa hini na pa'i, iwe pa'i hefi'adiai; hini lomi na pa'i, tamanu
fei ina nara ba na pa'i, iwe pa'ai a'ana."

Ei Lofu ma mei Inaa Jesus
(Matthew 12:46-50; Mark 3:31-35)

19 Ei lofu ma mei inaa Jesus, rona nomai ba ro'aa ma'aia,
ma'uaa lomi rona nitopa'ilao a'ana uaa fei gupuu rama'a.
20 Hemea na warefania, "Mei inamu ma ei lofumu, rona
ufalarai ano ba ro'aa ma'a yoi."
21 Ina ware, "Si'eni eni inau ma eni lofuu, eni rona guainaa
fei wareaa mei Haidaa ma bigi'ia."

Jesus na Famadinoaa fei Lama
(Matthew 8:23-27; Mark 4:35-41)

22 Heai arewaa, Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, "O
dii. O'adinaa fipepei adii fei ranu." Si'ei, rona hugi a'a fei wa
ma sua.
23 Ro'aa sualao, na ma'igu Jesus. Fei lalarena na asi'aa ma
fei lama na tomesunaa laloo fei wa ma ronawemina fagiana.
24 Ei otalai nenerana, rona nolao ma funia. Rona ware,
"Mena Fasu, mena Fasu. O'apa'aa wawau'u!"
Ina asi'aa ma warefawe'i a'a fei lalare ma fei agi; ina pedu
towetana ma namina madino.
25 Ina i'iginaa ei otalai nenerana, "Hitani fei we'iaa nara-
naraa hamu'ou?"

A'a fei ma'auaa ro'ou ma fei nanawalaa pudaa ro'ou, rona fi'i'igii, “Rama'a bata meni? Te, namina warefawe'i a'a fei lalarena ma fei lama ma lagunamina guainaa wareana.”

Fei Wala'anaa ei Pigea a'a Hemea
(Matthew 8:28-34; Mark 5:1-20)

26 Rona tamanaa suwidei i Gerasene,* opa'aloo fei ranu Galilee.
27 I wanomai Jesus, na nomai a'ana hemea rama'aa fei gufu, mei na wadu'ia pigea. Namina madimai fei guta'ala'alana ma lomi na u guta laloo humu, ma'uaa na guta a'a ei huapuu ei ma'ea.
28 I fanunupa'aa Jesus, ina aimemewai ma fapasi igoaa Jesus ma harofabauana, “Tamanu nunumiamu a'au Jesus mena Na'uu mei Haidaa, mei na Pafeai? U'amina i'iginio, onei'aa haperaraiau!”
29 Uaa Jesus na warefawe'i ba fei hafelo'a† spiriti nei wala'aa a'a mei. Uaa, ina'aida panarofia. Ma rona'aida roro'inaa panina ma pinena a'a ei alatai ma hefi'a, rona oma'ama'aia, ma'uaa, inafane bimoro'aa ei alatai ma ei pigea na faponinaa hia fawelei lomi rama'a.
30 Jesus na i'iginia, “Hini haramu?”
Ina ware, “Legion,” uaa watauda pigea na wadu'ia.
31 Ma rona i'igai ma i'igaidiai ba nei'aa aloaa ro'ou a'a fei walaloa lomi ia'iana.
32 Hepalo baua gupuu moimoi roi hanana papaa fei maugeni. Ei pigea na i'igifawe'i a'a Jesus ba nei uga ba ro'aa wadu'aa ei moimoi ma ina ugainaa ro'ou.
33 Ro wala'amai a'a mei rama'a ei pigea, rona wadu'aa ei moimoi ma poni'upulao pepei na faro'ai adii fei ranu, rofonaa lalona ma wawa'uma'e.
34 Ro fanunuia ale'ei ei oma'ama'aa ei moimoi, rona ponibagua ma u'ugia yei a'a fei baua gufu mawe ei gufu sugatata'aia.
35 Ma ei rama'a na nolao ba ro'aa ma'a tamanu ina bigi'ia. Ro'aa nopa'aloo Jesus, rona fanunupa'aa mei na wala'aa ei pigea a'ana, na guta igoaa Jesus, na pa'i lawalawana ma fei naranarana na rawani ma rona ma'au.
36 Ei rona fanunupa'ia, rona u'ufanaa ei rama'aa gufu batanai i rawanidiai mei na wadu'ia pigea.
37 Ma minaa ei rama'a fawelei Gadara na i'iginaa Jesus ba nei fa'adi'ininaa ro'ou, uaa ronamina ma'aufafelo. Si'ei, ina hugi a'a fei wa ma sua'aunu.
38 Mei rama'a, mei na wala'aa ei pigea a'ana na i'iginia ba i nogia, ma'uaa Jesus na aloia ma ware,

---

* **8:26: 8:26** Hefi'a ne'ia ba *Gadarenes*; hefi'adiai ba *Gergesenes*; v. 37 anaa
† **8:29: 8:29** Warea Greek *loloaa*

39 “Hadiwe'inaa gufumu ma u'ugaa fei baua bigi'aa mei
Haidaa a'amu.” Si'ei, na hadiwe'ai ma u'ufanaa minaa ei
rama'aa gufu ei baua bigi'aa Jesus a'ana.

Mei Nanao Ma'ea ma Mei Pifine na Funu
(Matthew 9:18-26; Mark 5:21-43)

40 I hadiwe'imai Jesus, fei gupuu rama'a na taufa'ugia, uaa
rona aida ba i nomai.
41 Ma hemea, harana Jairus, hemea bauaniaa fei synagogue
na nomai ma fapasi igoaa Jesus ma i'igifawe'i a'ana ba nei
nomai a'a fei humuna
42 uaa mei na'una, baduu pifine, ale'ei hefua ma heguai
igisimasina, ifi ma'e.
Fi talailao Jesus, ei rama'a na fihoroi a'ana.
43 Ma na pa'i hemea pifine yei na tomesumesu namoo
ununa ale'ei hefua ma heguai igisimasi,‡ ma'uaa lomi hemea
ba i fapedupa'aa funuana.
44 Na aunumai mugina ma idoaa supuu fei hawaa uguna.
Ma ana ei, na pedu fei tomesuaa fei namo.
45 Jesus na i'igai, “Hini na idoau?”
Minaa ro'ou, rona ware ba lomi ma nawe ware Peter,
“Mena Fasu, ei rama'a rona fihoroi a'amu.”
46 Ma'uaa Jesus na ware, “Na pa'i hemea na idoau. Una aida
ba na tonaa ma'ida faufau.”
47 Ma mei pifine nawe aida ba ro'aa apa'ia ba hia, si'ei na
noma'aumai ma fapasi igoana. I pudaa minaa ei rama'a, na
warefanaa ro'ou ba na pedu funuana ana ei i idoia.
48 Ma ina warenaa a'ana, “Mena na'uu, fei we'iaa nara-
naramu na farawaninio. Aunufa'a'a ua.”
49 Ana fi wareware ua Jesus, na nomai hemea noramiana
humuu Jairus, mei bauaniaa fei synagogue. Ma na ware, “Mei
na'umu na ma'e. Onei'aa fahaudinaa unuu mei feroia.”
50 I guainaa fei Jesus, na warenaa a'a Jairus, “Onei'aa ma'au,
narafawe'i ua ma iwe mama'a.”
51 I nopa'aloo fei humuu Jairus, na ware ba lomi hemea i
wadu'ai uniaa ro'ou Peter, John, James mawe laguei ama ma
inaa mei baduu.
52 Ma a'a fei, minaa ei rama'a rona ai'ai ma wawasusu a'ana.
Jesus na ware, “Hamonei'aa ai'ai. Lomi na ma'e. Na ma'igu
ua.”
53 Rona fadinia uaa rona aida ba ina ma'e.
54 Ma'uaa ina tauaa panina ma ware, “Mena na'uu, asi'aa!”
55 Fei spiritina na hadiwe'imai ma ana ei, ina ufalarai. Ma
Jesus na warenaa a'a ro'ou ba ronei fani hanaa mei baduu.

‡ **8:43: 8:43** Watauda ne'ia ba *igisimasi, ma na fapedugaa minaa ei mugoo po'ina a'a ei lo'otaa*

56 Ma mei amana ma inana namina nanawala pudaa lagua,
ma'uaa ina warefawe'i a'a ro'ou ba ronei'aa u'ufanaa nemea
tamanu na bigi'ia.

9

Jesus na Aloaa Hefua ma Helagui
(Matthew 10:5-15; Mark 6:7-13)

1 I harofamiaa ei Hefua ma helagui Jesus, na fani faufau
a'a ro'ou ma forafora ba ronei fawala'anaa ei pigea ma fape-
dugaa ei funua
2 ma na aloaa ro'ou ba ronei u'ugaa fei haparaiaa mei
Haidaa ma fapedugaa funuaa ei rama'a.
3 Ina warenaa a'a ro'ou: “Hamonei'aa notoo manumanuu
fei tatalaia—lo'e o, raba, du'ua, mugoo po'i, o pafua susu.
4 Tamanu humu hamona wadu'ia, hamonei guta yena
nopa'aloo fei ba hamona di'ininaa fei gufu.
5 Nabaa lomi rona taufa'ugaa hamu'ou, hamonei foifoiaa
piyee pinee hamu'ou ena hamona di'ininaa fena gufu fena,
ale'ena hepalo manumanu i fama'aa ro'ou ba rowe tonaa
aree ro'ou wagii fei dududua.”
6 Si'ei, rona aunu ma dinaa hepapalo gufu ma u'ugaa fei
rawani'a warea ma fapedugaa funuaa ei rama'a a'a ei gufu
tadiwe'aia.

Herod na Hununumasuna
(Matthew 14:1-12; Mark 6:14-29)

7 Herod, mei haparaa obao gufu na guainaa minaa ei
manumanu rona bigi'ia. Ma namina naranara watauda uaa
hefi'a na ware ba John na asi'aa a'a fei ma'ea
8 ma hefi'a na ware ba Elijah na fa'arewamai ma hefi'adiai
na ware ba hemea ei mamama'a mina mina na asi'adiai.
9 Ma'uaa Herod na ware, “Una morodigaa huaa John. Si'ei,
pa'aa hini mei a guguainaa u'ugana?” Ma ba iree ma'aia.

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; John 6:1-14)

10 Ro'aa hadiwe'imai ei apostle, rona warefanaa Jesus
tamanu rona bigi'ia. Si'ei na nodugaa ro'ou ma uniaa ro'ou,
rona dinaa a'a fei gufu, harana Bethsaida.
11 Ma'uaa ro'aa no'apa'alao fei gupuu rama'a, rona nenegia.
Ina taufa'ugaa ro'ou ma u'ufanaa ro'ou fei haparaiaa mei
Haidaa ma fawanewaneaa ei funua.
12 I nofafilao, ei hefua ma helagui rona nomai ma ware
a'ana, “Aloaa fei gupuu rama'a ba ronei aununaa a'a ei gufu
rafi'ii ma labarai hana ma nopaa ro'ou, uaa faweleni ona
guta, namina raua.”
13 Ina ware, “Hamonei fani hanaa ro'ou.”

Rona ware, “Ona pa'i haipani ua faraa pidaua ma gua-
palo nia—nabaa lomi, ona aunuponofani du'ua a'a fei gupuu
rama'a.”
14 (Puduu ei wawane yei, ale'ei haipani pufaba'a.)
Ma'uaa ina warenaa a'a ei otalai nenerana, “Fafigupuinaa
ro'odu ale'ei haipani pa'ania laloo hepapalo gupu.”
15 Ei otalai nenera, rona bigi'ia ma minaa ei rama'a na guta.
16 Ina tonaa haipaniei faraa pidaua ma guapaloei nia,
aranaa pafea, ware ‘ta’ ma itafia. Ma na fanaa ei otalai nenera
ba ronei alaginia a'a ei rama'a.
17 Minaa ro'ou, rona hananamagu ma ei otalai nenera, rona
paiaa ei masii du'ua ma na pepesu hefua ma guapalo pa.

Peter na Ware ba Jesus, Hia Christ
(Matthew 16:13-19; Mark 8:27-29)

18 Hefarani, fi lafulafu Jesus, uniaa ei otalai nenera i a'ana
ma na i'iginaa ro'ou, “Ei gupuu rama'a, rona ware ba yau
hini?”
19 Rona ware, “Hefi'a na ware ba John mei pudugufaia;
hefi'a ba Elijah ma; hefi'adiai ba hemea mamama'a mina
mina na asi'amai a'a fei ma'ea.”
20 Ina i'igai, “Ma'uaa hamu'ou? Hamona ware ba yau hini?”
Peter na ware, “Mei Christ,* mei aloagiaa mei Haidaa.”

Jesus na Warewareaa fei Fi'ina ma Ma'eana
(Matthew 16:20-28; Mark 8:30—9:1)

21 Jesus na apunainaa ro'ou ba ronei'aa warefanaa nemea-
diai.
22 Ma na ware, “Mei Na'uu Rama'a nei to fi'ina a'a watauda
manumanu ma ei bauaniaa gufu, ei famamoaa humuu mei
Haidaa ma ei feroiaa law, ro'aa ofadugia, fo'afama'eia ma a'a
fei fa'oduaiaa arewaa iwe asi'aa a'a fei ma'ea.”
23 Ma ina warenaa a'a minaa ro'ou, “Hini i nenerau nei
madi'inaa ei nunumiana ma a'a hepapalo arewaa nei poro'aa
fei hawafolona ma nenerau.
24 Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina i pa'ai a'ana,
ma'uaa hini ba i fapa'ainaa fei fawewenina a'au, i to-
hadiwe'idinia.
25 Tamanu rawani'ana nabaa nemea na tonaa minaa ei
manumanuu feni ano ma fapa'ainaa fei fawewenina?
26 Ma hini i mamafa a'au ma ei wareau, mei Na'uu Rama'a
ana i mamafa a'ana ena na nomai fininaa fei hawerana ma
fei haweraa mei Ama mawe ei apunai alo'alo.
27 A pa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba hamu'ou hefi'a na
ufalarai yeni, hamodo'o fanunuaa fei haparaiaa mei Haidaa
ma nene hamowe ma'e.”

---

* **9:20: 9:20** O, *Messiah*

Fei Hudi Unuu Jesus na Filogii
(Matthew 17:1-8; Mark 9:2-8)

28 Ale'ei fainaroa arewaa nenee i wareaa fei Jesus, ina
dugaa Peter, John mawe James ma rona tafanenaa pafoo
maugeni ba ro'aa lafulafu.
29 Ifi lafulafulao, fei maumauna na filogii ma fei susuna
namina we'a ale'ei we'aa usida.
30 Helagui rama'a, Moses ma Elijah, laguna fiwarewarei
a'ana.
31 Laguna fa'arewamai a'a ei mau rawani'a haweraa lagua
ma fiwarewareinaa fei aunuana, fei lomi i madii ba i bigi'ia
yei Jerusalem.
32 Namina mama'igu pudaa Peter ma ei tafina, ma'uaa
ro'awe werafarawani, rona fanunupa'aa fei hawerana ma
helagui rama'a na ufipui a'ana.
33 Ba lagu'aa aunudi'ininaa Jesus, na warenaa a'ana Pe-
ter, "Mena fasu, na rawani ba o'ou yeni. O'ounei faduaa
odumanu pale—hepalo yoi, hepalo Moses ma hepalo Elijah."
(Lomi ina aida ba i wareaa tamanu.)
34 Ifi warewarelao, hepalo papalei na nomai mi
hawaipa'ainaa ro'odu ma rona ma'au ei ro'aa wadu'ainaa
tapuu fei papalei.
35 Hepalo lao na waregio a'a fei papalei, "Hemeni, meni
Na'uu, meni una rafeinia; guainaa wareana."
36 I waredii fei lao, rona fanunuia ba uniaa Jesus. Ei otalai
nenera, rona au'uaia a'a ro'ou. Lomi rona warefanaa hemea
tamanu rona fanunuia a'a fei au fei.

Fei Wala'anaa fei Spiriti Hafelo a'a Hemea Baduu Wawane
(Matthew 17:14-18; Mark 9:14-27)

37 Iree arewadiai, ei ro'aa upudi'ininaa fei maugeni, hepalo
gupuu rama'a na nomai a'ana.
38 Hemea ro'ou na harofia, "Mena feroia, ba a i'iginio ba
onei ma'a mei na'uu baduu wawane, uaa hia ua na'uu.
39 Hepalo spiriti na'aida panarofia ma mei baduu na
iwa'iwa; ina'aida famemeroinia, na'aida nomai pugapugaa
poana. Lomi na u fafaa a'ana ma nawemina fafeloia.
40 Una i'igifawe'i a'a ei otalai neneramu ba ronei
fawala'ania, ma'uaa, lomi rona fawala'apa'ia."
41 Jesus na ware, "Haa, hamu'ou eni rama'a wagii feni au
feni, eni lomi na narafawe'i ma suauga a'a ei hafelo'a. Amina
gutabatanaidilao a'a hamu'ou? Yau na tamafoidii. Dugamai
mei na'umu."
42 Ei fi nomai mei baduu, fei pigea† na fapasimemeroinia.
Ma'uaa Jesus na warefawe'i a'a fei hafelo'a spiriti, na
farawaninaa mei baduu ma dugifanaa mei amana.

---

† **9:42: 9:42** Warea Greek *loloaa spiriti*

43 Ma namina nanawala pudaa ro'odu a'a fei baua faufau
mei Haidaa.
Ro'ei malefalao a'a ei bigi'aa Jesus, ina warenaa a'a ei otalai
nenerana,

Jesus na Waredinaa fei Ma'eana
(Matthew 17:22, 23; Mark 9:30-32)

44 "Guaifarawaninaa tamanu a warefanaa hamu'ou: Mei
Na'uu Rama'a, rowe aloia i panii rama'a."
45 Ma'uaa lomi rona aida hanuna. Ina ude'opa'ai a'a ro'ou,
si'ei, lomi rona apa'aa hanuna ma rona ma'au i'igiana wagina.

Hini i Pafeai?
(Matthew 18:1-5; Mark 9:33-37)

46 Rona fiharei ei otalai nenera ba hini ro'ou i pafeai hinene.
47 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na dugaa
hemea baduu ma fa'ugia papana.
48 I dii, na warenaa a'a ro'ou, "Hini i taufa'ugaa meni baduu
meni a'a fei harau, na taufa'ugau; ma hini i taufa'ugau, ana
na taufa'ugaa mei i aloagiau. Uaa hini lomi na awata dupuaa
hamu'ou na pafeai."

Mei Lomi na Ofadugaa Hamu'ou, Maroaa Hamu'ou
(Mark 9:38-40)

49 Na ware John, "Mena Fasu, hai'ouna fanunupa'aa hemea
fi fawala'anaa ei pigea a'a fei haramu ma hai'ouna apunainia
ba inei'aa bigi'ia uaa hia abaa hemea hai'ou."
50 Jesus na ware, "Hamonei'aa apunainia a'a fei, uaa hini
lomi na ofadugaa hamu'ou, hia hemea hamu'odu."

Ei Samaria, Rona Ofadugia

51 I rarafi'imai fei auna ba i dinaa gufu pafea, Jesus namina
nara ba i pa'aa dinaa Jerusalem.
52 Ma na aloaa hefi'a talaitonaa wareana ba roneido'o
nonoo ma wadu'ainaa hepalo gufu i Samaria ma pagi'aufania
ei manumanu;
53 ma'uaa ei rama'a yei, lomi rona taufa'ugia, uaa ifi au-
nunaa Jerusalem.
54 Lagu'aa fanununaa fei laguei otalai nenerana, James ma
John, laguna i'igai, "Mena fasu, ona nunuminia ba haigunei
ware ba fei hafi nei pasigio pafea ma gu'aiaa ro'odu"?‡
55 Ma'uaa Jesus na momo'ilao ma hota'aa lagua
56 ma§ rona dinaa a'a hepalodiai gufu.

---

‡ **9:54: 9:54** Hefi'a ne'ia ba *ro'odu, ana ale'ei bigi'aa Elijah?* § **9:56: 9:55-56** Hefi'a ne'ia ba *lagua. Ma ina ware, "Lomi ona aida ba batanai fei spiriti ona pa'i, uaa mei Na'uu Rama'a, abaa ei i nomai ba i fagianainaa ei rama'a, ma'uaa ba i fatela'anaa ro'ou." 56 Ma*

Fei Pono'aa fei Neneramu Jesus
(Matthew 8:19-22)

57 Ei roi tatalailao tala, hemea na warenaa a'ana, “Omina
dinaa hitani, yau a nenegio.”
58 Jesus na ware, “Ei manulelele na pa'i waduu ro'ou ma ei
manufidufiduu pafea na pa'i hofaa ro'ou, ma'uaa, mei Na'uu
Rama'a, lomi hefawala ba i haino wagina.”
59 Ina warenaa a'a hemeadiai, “Nenerau.”
Ma'uaa na ware mei rama'a, “Mena Fasu, ado'o i'ifinaa
amau.”
60 Jesus na warenaa a'ana, “Ei ma'ea, ana ronei fi'i'ifii ana
ro'ou, ma'uaa, yoi nei aunu ma warefanaa ro'ou fei u'ugaa fei
haparaiaa mei Haidaa.”
61 Ma hemeadiai na ware, “A nenegio mena Fasu; ma'uaa,
ado'o dinaa gufuu ma rapu paniu a'a ei maroau.”
62 Jesus na ware, “Lomi nemea i panarofaa fei agi'agii
pe'ihape ma diarainaa nene ba iwe bigipa'i wagii fei bigi'aa
fei haparaiaa mei Haidaa.”

10

Jesus na Aloaa Oloromfua ma Helagui

1 Nenee fei, mei Fasu na rafeinaa oloromfua ma
helaguidiai* ma alofahelalaguinaa ro'ou ba roneido'o nonoo
dinaa a'a minaa ei gufu ba i wadu'ai.
2 Ina warefanaa ro'ou, “Namina watauda ei fua, ma'uaa,
ma'ida ua hufu'a. Si'ei, hamonei i'iginaa mei Fasuu ei hufu'a
ba nei alo bigibigi'a a'a fei pe'ihapena.
3 Aunu! A aloaa hamu'ou ale'ei na'uu sipsipi dupuaa ena
ponotoo podu.
4 Hamonei'aa notoo mugoo po'i, raba, hafena pine o ware-
warenaa a'a nemea i tala.
5 “Ena hamona wadu'aa hepalo humu, hamoneido'o ware,
‘Fei gutafarawania a'a hamu'ou ena laloo feni humu feni.’
6 Nabaa nemea rawani'a rama'a yei, fei rawani'aa hamu'ou
i pasinaa pafona; nabaa lomi, i hadiwe'inaa a'a hamu'ou.
7 Guta laloo fei humu fei. Hanana ma hunumaa tamanu
rona fanaa hamu'ou uaa na rawani ba mei bigibigi'a i to
pono'ana. Apuna guta a'a watauda humu.
8 “Ena hamona dinaa a'a hepalo gufu ma rona taufa'ugaa
hamu'ou, hamonei hanaiaa tamanu rona fanaa hamu'ou.
9 Fapedugaa funuaa ei rama'a yei ma warefanaa ro'ou, ‘Fei
haparaiaa mei Haidaa na rafi'inaa hamu'ou.’
10 Ma'uaa ena hamona dinaa hepalo gufu ma lomi rona
taufa'ugaa hamu'ou, dinaa a'a ei talaa ro'ou ma ware,

---

* **10:1: 10:1** Hefi'a ne'ia ba *oloromfua pa'ania*; v. 17 anaa

11 ‘Hai'ouna foifoiaa ei piyee gufuu hamu'ou a'a ei pinee
hai'ou uaa hamona bigifatata. Ma hamonei aida ba fei ha-
paraiaa mei Haidaa na rafi'i.’
12 A warefanaa hamu'ou ba na siagigii fagianaa Sodom
laraa fei gufu fei.

Ei Gufu Lomi na Pa'i Narafawe'ia
(Matthew 11:20-24)

13 “Hamona fagiana hamu'ou ena Korazin! Hamona fa-
giana hamu'ou ena Bethsaida! Uaa, nabaa Tyre ma Sidon na
ma'a ei foigia mina, ei foigia hamona ma'aia e'eni, ei rama'aa
guapaloei gufu guapaloei, ro'aa filogidigaa naranaraa ro'ou
ma gutarafeaa ei madigedigeaa lawalawa ma haguguinaa
tabaa ro'ou maduhafi.
14 Ma'uaa a'a fei dududua na siagigii fagianaa Tyre ma
Sidon laraa hamu'ou.
15 Ma hamu'ou ena Capernaum, naraa hamu'ou ba
hamo'aa di'uanaa gufu pafea? Pa'aa lomi. Hamowe
di'uanawii fena walaloa.†
16 “Hini i guainaa hamu'ou na guainau; hini i ofadugaa
hamu'ou na ofadugau; ma'uaa, hini i ofadugau na ofadugaa
mei i aloagiau.”
17 Ei oloromfua ma helagui, ronawe hadiwe'aimai ma
wareni'eni'e, “Mena Fasu, ei pigea ana na neneraa wareaa
hai'ou a'a fei haramu.”
18 Ina ware, “Una fanunupa'aa Satan na pasirai yei pafea
ale'ei usida.
19 Una fanidii faufau hamu'ou ba hamonei hapuninaa ei
hafelo'a wa'a, ei difowai ma muainaa minaa ei faufau mei ba
i fo'afama'eaa hamu'ou.
20 Hamonei'aa ni'eni'e ba rona neneraa wareaa hamu'odu
ei spiriti hafelo. Ma'uaa hamonei ni'eni'e a'a fei ba ei haraa
hamu'ou na pana i gufu pafea.”

Jesus na Ni'eni'e
(Matthew 11:25-27; 13:16, 17)

21 A'a fei au fei, si'ei ba fei Spiriti Apuna namina fani'eni'eaa
ununa, Jesus na ware, “Una uduginio, O'ama, mena Fasu,
mena ona pafeainaa fei haroo pafea ma feni ano, uaa ona
opa'ainaa eni manumanu eni a'a ena rona pa'i apa'a ma
feroiaa ro'ou ma ona fa'arewaia a'a ei baduu pusu'o. Hi'i,
O'ama, uaa ona ni'eni'e ba na ale'ei.
22 “Minaa ei manumanu nadii fifaninaa paniu mei Amau.
Lomi hemea na aida ba mei Na'u, hia hini, ma'uaa, uniaa mei
Ama. Ma lomi hemea na aida ba mei Ama, hia hini, ma'uaa,
uniaa mei Na'u mawe ei hia na nunumiai ba i fama'aia a'a
ro'ou.”

---

† **10:15: 10:15** Warea Greek *Hades*

23 Si'ei, ina momo'inaa a'a ei otalai nenerana ma na
warefagigii a'a ro'ou, “Na pa'i hawegia a'a ena puda na fa-
nunuaa tamanu hamona fanunuia.
24 Uaa a warefanaa hamu'ou ba wataud a mamama'a ma
hapara, nunumiaa ro'ou ba ro'aa fanunuaa tamanu hamona
fanunuia, ma'uaa lomi rona fanunupa'ia ma ba ro'aa guainaa
tamanu hamona guainia, ma'uaa lomi rona guaipa'ia.

Fei Warea Hanunuu mei Rawani'a Samaria

25 Heai arewaa hemea na apa'ifarawaninaa fei law, na
ufalarai ba i maniaa Jesus. Ina i'igai, “Feroia, a bigi'aa tamanu
ba a to harenua lomi i pedutoo?”
26 Ina ware, “Tamanu ne'ia wagii fei Law? Ma ona igob-
atanainia?”
27 Ina ware: “ ‘Haguaa mei Haidaa, mei Fasumu a'a minaa
fei ha'emu ma minaa fei fawewenimu ma minaa fei fau-
faumu ma minaa ei naranaramu’; ma ‘Haguaa mei gufumu
ana ale'ei ona haguio.’ ”
28 Jesus na ware, “Ona warepa'ia. Bigi'ia ma o'aa gutalao.”
29 Ma'uaa ba i fawanewaneaa anaia, na i'igai ale'ei, “Ma,
hini mei gufuu?”
30 Jesus na ware: “Hemea fi talailao di'ininaa Jerusalem ba
i dinaa Jericho ma rona panarofia ei fafanao. Rona forabain-
ini'aa susuna, fo'aia ma anaa i ma'e ma rona di'ininia.
31 Hemea bauaniaa humuu mei Haidaa ana fi aunulao a'a
fei tala fei ma na fanunupa'aa mei rama'a mei, na farapa ma
aunudi'ininia.
32 Hemea Levi ana ale'ei, i nopa'amii fawelei ma fa-
nunupa'ia, na talai fipepei ma aunudi'ininia.
33 Ma'uaa hemea Samaria fi tatalailao na nopa'amii fawelei
na haino mei. I fanunupa'ia, na faloloa'inia.
34 Ina nolao a'ana ma bobo'inaa ei loralorana. Na ipinaa
ununa pao ma wine. Ma fahuginia pafoo fei hapena donkey
ma noduginaa hia a'a hepalo humuu ma'igua ma roiroinia.
35 Iree arewadiai, ina fanaa mei oma'ama'aa fei humuu
ma'igua guapalo mugoo po'i‡ ma warenaa a'ana, ‘Roinia ma
ena una hadiwe'aimai, awe pono'aa tamanudiai ona bigi'ia
a'ana.’
36 “A'a o'oduei, hini ale'ei gufuu mei rona fo'aia ei fafanao?”
37 Mei na pa'i baua apa'ana a'a fei law na ware, “Mei na
faloloa'inia.”
Jesus na warenaa a'ana, “Onei aunu ma bigi ana ale'ena.”

I a'a fei Humuu Martha ma Mary

38 Ei roi tatalailao Jesus ma ei otalai nenerana, ina
nopa'amiaa hepalo gufu i guta wagina hemea pifine harana
Martha, mei na fagutania humuna.

‡ **10:35: 10:35** Warea Greek *guapalo denarius*

39 Na pa'i hemea tafina, harana Mary, ma na guta igoaa mei
Fasu ma guainaa u'ugana.
40 Ma'uaa Martha, namina nifi rawana uaa ifi bigi'aa ei
du'ua. Ina nomai a'ana ma i'igai, “Mena Fasu, haa, lomi ona
fanunupa'ia ba unaa yau fimina bigi'aa ei bigi'a ma mei tafiu,
na aida ma fi guta ua? Ware a'ana ba inei hadumau!”
41 Mei Fasu na ware, “Martha, Martha, yoi, omina
fafi'i'uanaa tabamu a'a watauda manumanu,
42 ma'uaa hepalo ua manumanu onei bigi'ia.§ Mary na
bigi'aa fei i pa'i hanuna ma lomi hemea i tarafia a'ana.”

11

Fei Feroiaa Jesus Wagii fei Lafulafua
(Matthew 6:9-13; 7:7-11)

1 Heai arewaa, Jesus fi lafulafu hefawala. I lafulafudii,
hemea otalai nenerana na warenaa a'ana, “Mena Fasu, fer-
oinaa hai'odu lafulafua ana ale'ei John na feroinaa ei otalai
nenerana.”
2 Ina warenaa a'a ro'ou, “Ena hamona lafulafu, hamonei
ware ale'ei:
“ ‘O'ama,*
fei haramu na apunai
ma fei haparaiamu nei nomai.†
3 Fani hanaa hai'ou a'a hepapalo arewaa.
4 Futoaa ei hafelo'aa hai'ou,
uaa hai'ouna futoaa hafelo'aa ei rona fafeloaa hai'ou.‡
Ma onei'aa fa'aunuaa hai'ou a'a ei manimania.’ ”§
5 Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa nemea hamu'ou na pa'i
tafina ma ona dinaa a'ana poi difa'u'u ma warenaa a'ana,
‘Otafi, fanau odumanu faraa pidaua,
6 uaa hemea tafiu noramiana rauaa ma na nomai a'au
ma'uaa, lomi na pa'i du'ua ba a fania.’
7 “Ma mei laloo humuna i ware, ‘Apuna funiau hamatee na
fawidii fei gigei. Ma rona ma'igudii a'au ei na'uu. Lomi a
asi'adiai ba a fanio hepalo manumanu.’
8 A warefanaa hamu'ou ba fa'ua hia pa'aa tafina, ma'uaa
abaa ei i fani hanana uaa ba hia tafina, hamatee si'ei ba lomi
ina noma'aulao* i'igiana, ipowe asi'afania tamanu nunumi-
ana.
9 “Si'ena, a warefanaa hamu'ou: I'igai ma o'aa tonia; labarai
ma o'aa pa'ia; faba'aba'a ma fei gigei i gigi.

---

§ **10:42: 10:42** Hefi'a ne'ia ba *ma'uaa nei pa'i hefi'a ua manumanu—o, hepalo ua*
* **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia ba *Mena Amaa hai'ou pafea* † **11:2: 11:2** Hefi'a ne'ia
ba *nomai. Fei nunumiamu nei bigi yeni malagufu ana ale'ei i pafea.* ‡ **11:4: 11:4**
Warea Greek *hafelo'aa minaa ei rona do'o to a'a hai'ou.* § **11:4: 11:4** Hefi'a ne'ia
ba *manimania, ma'uaa rafetata'ainaa hai'ou a'a mei hafelo'a.* * **11:8: 11:8** O, *si'ei*
ba na ofasisia

10 Uaa hini i i'igai, i tonia; hini i labarai, i pa'ia; hini i
faba'aba'a, i gigi fei gigei a'ana.
11 "Ena ama, hini hamu'ou, nabaa mei na'umu i i'iginio ba
fani hanana† nia, o fania hepalo wa'a?
12 O, nabaa i i'igai ba hanana ha'odu, o fani ua hanana
difowai?
13 Fa'ua ba hamu'ou hafelo'a, ma'uaa, ana hamona'aida
fani rawani'a manumanu a'a ei na'uu hamu'ou. Ma nabaa
ale'ei, hamonei aida ba mei Amaa hamu'ou pafea, iwe aloarai
fei Spiriti Apuna a'a ei rona i'iginia!"

Jesus ma Beelzebub
(Matthew 12:22-30; Mark 3:20-27)

14 Jesus na fawala'anaa hepalo pigea umuloo. Ei i wala'aa
fei pigea, mei umuloo na wareware ma namina nanawala
pudaa fei gupuu rama'a.
15 Ma'uaa hefi'a ro'ou, rona ware, "A'a fei faufau Beelze-
bub,‡ mei haparaa ei pigea na fawala'anaa ei pigea."
16 Hefi'adiai, ba ro manimania, rona i'iginia ba nei
fama'aiaa ro'ou hepalo hilala i norai pafea.
17 Jesus na apa'idigaa ei naranaraa ro'ou ma na warenaa
a'a ro'ou, "Nabaa ei rama'a wagii hefaa baua gufuu hapara ro
fifalagii, fei gufu fei i fagiana. Ma ei rama'aa hepalo humu,
nabaa lomi rona firawanii, fei humu fei, i pasilogu.
18 Nabaa Satan na figitataa anaia, batanai ba fei hapara-
iana i udemai? Una ware ale'ei uaa hamona ware ba una
fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau Beelzebub.
19 Nabaa fa'ua ba una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau
Belzebub, ei rona neneraa hamu'ou, rona fawala'anaa ei a'a
fei faufau hini? Ma si'ei ana ei neneraa hamu'ou, ro'awe
wareia ba afaia fa'ua.
20 Ma'uaa nabaa una fawala'anaa ei pigea a'a fei faufau mei
Haidaa, fei haparaiaa mei Haidaa na nodigimai a'a hamu'ou.
21 "Nabaa mei faufau rama'a, mei na oma'aa fei humuna
na pa'ipedu waduna, ei manumanu laloo humuna i ude-
farawani ua.
22 Ma'uaa nabaa hemea na faufaudiai a'ana, i panarofaa
mei amaa fei humu, fugoinia ma tarafaa ei wadu, ei na nara
mei amaa fei humu ba i hadupa'ia, te, hemei na faufaudiai, i
fi'alaginaa ei manumanu a'a ei tafina.
23 "Mei lomi na oa a'au na ofadugau ma hini lomi na
hadumau fawadu'ainaa ei sipsipi, ina faba'autorainaa ro'ou.

Fei Hadiwe'iaa fei Spiriti Hafelo
(Matthew 12:43-45)

---

† **11:11: 11:11** Hefi'a ne'ia *ba fani faraa pidaua, o'aa fania hepalo mugoo; o nabaa i i'iginio ba fani hanana* ‡ **11:15: 11:15** Warea Greek *Beezeboul o Beelzeboul*; vv. 18 ma 19 anaa

24 “Ei na wala'aa a'a hemea hepalo hafelo'a§ spiriti, i
talainaa fawelei lomi rama'a ma labarai gutafaweniana,
ma'uaa lomi iwe labagipa'ia. Hee, i powe naranara, ‘Unei
hadiwe'ainaa fei humu una fa'aa wagina.’
25 Ma i hadiwe'ailao, na fanunupa'aa fei humu ba na rodii
ma ei manumanu na udelafui.
26 Ma si'ei na dugamii olorompalodiai hafelo'a spiriti,
hafelo'aa ro'ou na muainia ma rona wadu'aiguta yei. Ma
laloo iaa mei, nawemina hafelo apoidiai.”
27 Ei fi warewareaa fei Jesus, hemea pifine dupuaa ei
rama'a, na haroharo, “Hawegia a'a mei pifine, mei i waninio
ma fagipeio.”
28 Ina ware, “Hi'i, ma'uaa bauanadiai fei hawegia a'a ei rona
guainaa fei wareaa mei Haidaa ma nenegia.”

Fei Hilalaa Jonah
(Matthew 12:38-42)

29 Ei fimina wataudalao fei gupuu rama'a, Jesus na ware,
“Ei rama'a a'a feni au feni, ronamina hafelo. Rona i'igai
ba unei fama'aa ro'ou hepalo hilalaa foigia noranarai pafea
ma'uaa, lomi a fama'aa hepalo, ana fei hilalaa Jonah ua.
30 Jonah, hia ale'ei hilala a'a ei Nineveh. Ana ale'ei ba mei
Na'uu Rama'a, hia hilala a'a feni tawe feni.
31 A'a fei au dududua, mei Hapara Pifine, mei noramiana
hara'uu, iwe asi'afipui a'a ei rama'aa feni au feni ma ware
ba rona tata, uaa namina di'ininaa gufuna i susuwe'i ba
i guainaa fei apa'aa Solomon ma'uaa hemea* na muainaa
Solomon, hia yeni eni.
32 A'a fei au dududua, ei Nineveh rowe asi'afipui a'a ei
rama'aa feni au e'eni ma ware ba rona tata. Uaa rona
filoginaa naranaraa ro'ou a'a fei u'ugaa Jonah, ma'uaa hemea
na muainaa Jonah, hia yeni eni.

Fei We'ai fei Unu
(Matthew 5:15; 6:22, 23)

33 “Lomi hemea i fagu'aa fei we'ai ba i au'opa'ainia haroo
hepalo hagi. Ma'uaa i augia a'a fei ude'udena ba ei rona
nomai ro'aa fanunupa'aa fei we'ai.
34 Fei pudamu ale'ei we'ai unumu. Nabaa na rawani pu-
damu, minaa fei unumu, ana i we'apedu. Ma'uaa, nabaa na
hafelo pudamu, ana i rorobadubadu unumu.
35 Oma'ama'a ba fei we'ai laloo iamu lomi na roromapa'ai.
36 Si'ei, nabaa minaa fei unumu na we'apedu ma lomi
ma'ida dufuu roromaa, imina we'afa'arai, ana ale'ei we'aa fei
ramai na we'ainio.”

§ **11:24: 11:24** Warea Greek *loloaa* anaa

* **11:31: 11:31** O, *hefaa manumanu*; v. 32

Oloroa Warea Fagianaa
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

37 I waredii Jesus, hemea Pharisee na ware a'ana ba lagu'aa
hananafipui; si'ei, ina wadu'ai ma fapalagi ditataa fei tawa.
38 Ma'uaa mei Pharisee na ba'arofo i fanunuia ba Jesus,
lomi nado'o huwe ma na hanana ua.
39 Ma mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou ena Pharisee,
hamona fesu'uaiaa auguu fei bara ma fei lopi, ma'uaa laloo
iaa hamu'ou, namina pepesu ei bagito ma hafelo'a.
40 Hamu'ou poapoa rama'a! Haa! Abaa mei i bigi'aa fei
augu ana mei i bigi'aa fei lalona?
41 Ma'uaa hamonei fanaa ei lomi rona pa'i tamanu na ude
laloo fei lopi,† ma minaa ei manumanu i fafa'arai a'amu.
42 “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee, uaa hamona
fanaa mei Haidaa hepalo a'a hefua mint, rue ma minaa
ei mau manumanu pe'ihapee hamu'ou, ma'uaa hamona
madi'inaa fei na wanewane ma fei haguaa mei Haidaa.
Hamonei bigi'aa guapaloeni ma ana hamonei fani fanaa
hamu'ou.
43 “Hamona fagiana hamu'ou ena Pharisee, uaa hamona
nunuminaa ei gutanaa ei baua rama'a laloo fei synagogue ma
ba ronei famafufuoi ma fanunu'apa'aa hamu'ou yei fawelei
rona'o alo manumanu ei rama'a.
44 “Hamona fagiana hamu'ou, uaa tawi'aa hamu'ou ale'ei
fei huapu lo'e lalana, fei lomi rona apa'ia rama'a ma rona
tatalai pafona.”
45 Hemea na pa'i baua apa'ana a'a fei law na warenaa
a'ana, “Feroia, ena ona wareaa ena manumanu ena, ana oi
warefafeloaa hai'ou.”
46 Jesus na ware, “Ma hamu'ou ena na pa'i baua apa'a a'a
fei law, hamona fagiana anaa, uaa hamona fani rarabaa ei
rama'a, ei namina rataiaa ro'ou ma ana lomi hamona fani
ma'ida pani a'a ro'odu.
47 “Hamona fagiana, uaa hamona fadufani humuu ma'eaa
ei mamama'a, ma'uaa ana ena upuu hamu'ou, ena rona
fo'afama'eaa ro'odu.
48 Ma hamona ware ba na rawani fei bigi'aa ei upuu
hamu'ou; fei fo'afama'eaa ro'ou ei mamama'a ma hamona
faduaa ei humuu ro'ou, humuu ma'ea.
49 A'a fei, mei Haidaa wagii fei apa'ana na ware, ‘A aloawii
ei mamama'a ma apostle a'a ro'ou. Hefi'a ro'aa fo'afama'eaa
ro'ou ma hefi'adiai ro'aa haperararaiaa ro'ou.’
50 Si'ei, i udenaa a'a eni rama'aa feni au feni fei namoo
minaa ei mamama'a, fei wigianamai a'a fei mamaraiamii feni
ano nopa'amii wagieni.

† **11:41: 11:41** O, *tamanu ona pa'i*

51 I a'a fei namoo Abel dinamii a'a fei namoo Zechariah,
mei rona fo'afama'eia watolaa fei tawahafi na apunai ma
fei humuu mei Haidaa. Hi'i, a warefanaa hamu'odu ba ei
rama'aa feni au feni ro'aa tonaa fagianaa wagii minaa e'ei.
52 "Hamona fagiana, ena hamona pa'i baua apa'a a'a fei
law, uaa hamona opa'ainaa fei gigigii fei apa'a. Lomi hamona
wadu'ai ma hamona lawaraa ei ba ro'aa wadu'ai anaa."
53 I di'ininaa fawelei Jesus, ei Pharisee mawe ei feroiaa law,
ronamina fiharenii a'ana ma i'igai watauda
54 ba ro'aa fa'alabe'ia ma panarofia na'aa i warefatata.

12

Fei Aweia a'a fei Mau Ware'onia
(Matthew 10:26, 27)

1 Ma a'a fei au fei, rona figupuimai watauda pufaba'a
rama'a ma finitonitoi, Jesus nado'o warenaa a'a ei otalai nen-
erana, "Oma'aa hamu'odu a'a fena fafuafuaa ena Pharisee.
Uaa fei fafuafua, pa'aa ware'oni.
2 Lomi hepalo manumanu opa'aia ba lomi i lelefo, o hepalo
manumanu na ude'opa'ai ba lomi ro'aa apa'ia.
3 Tamanu ona wareia a'a fei roromaa, o'aa guainia na
arewaa. Ma tamanu ona baba'ufagiginia adiaa hemea laloo
humu, fei manumanu fei, ro'aa mewainia pupuaa humu.

Ma'auaa mei Haidaa
(Matthew 10:28-31)

4 "A pa'aa warefanaa hamu'ou ena tafiu, apuna ma'auaa
ena rona fo'afama'epa'aa fei hudi unu ma nene, lomi ro'aa
bigidinaa hepalo manumanu.
5 Ma'uaa a fa'aiaa hamu'ou mei ba hamonei ma'auia.
Ma'auaa mei nabaa i fo'afama'edigaa fei hudi unu, na pa'i
faufauna ba i siminaa hamu'ou wagii fei hafi lomi i peretoo.
Hi'i, a warefanaa hamu'ou ba hamonei ma'auia.
6 Hamona aidadii ba haipani sumara, rona alonaa guai
pusu'o mugoo po'i.* Ma'uaa lomi hepalo ro'odu ba mei
Haidaa na madi'inia.
7 Hamonei aida ba ei hugoo tabaa hamu'ou, na aidadii
puduna. Apuna ma'au; na awatanaa hamu'ou laraa ei
watauda sumara.

Mei i Ware ba Lomi na Apa'aa Christ
(Matthew 10:32, 33; 12:32; 10:19, 20)

8 "A warefanaa hamu'ou ba hini i u a'au i pudaa rama'a, mei
Na'uu Rama'a ana i u a'ana i pudaa ei alo'aloo mei Haidaa.
9 Ma'uaa hini i ofadugau i pudaa rama'a, ana a ofadugia i
pudaa ei alo'aloo mei Haidaa.

---

* **12:6: 12:6** Warea Greek *guapalo assaria*

10 Ma hini i warefafeloaa mei Na'uu Rama'a, mei Haidaa
i futoia, ma'uaa hini i warefafeloaa fei Spiriti Apuna, mei
Haidaa lomi ba iwe futoia.
11 “Ma ena rona fa'ugaa hamu'ou a'a ei synagogue ma
pudaa ei bauana ma ei forafora, apuna naranara watauda
ba batanai hamona wareaa fipepei a'a hamu'ou ma hamu'ou
ware bata,
12 uaa fei Spiriti Apuna, iwe feroinaa hamu'ou tamanu
hamo'aa wareia a'a fei au fei.”

Fei Warea Hanunuu mei Poapoa Watauda Mugoo Po'ina

13 Hemea i dupuaa ei rama'a na warenaa a'ana, “Feroia,
warenaa a'a mei lofuu ba nei alaginaa ei manumanu haiguna
tonia a'a mei amaa haigua.”
14 Jesus na ware, “Otafi, hini na rafeinau ba fawanewaneaa
hamugua?”
15 Ma ina warenaa a'a ro'ou, “Wagi'inaa hamu'ou! Oma'aa
hamu'ou a'a fei maumau bagito; fei fawewenii hemea abaa i
nomai a'a ei watauda manumanuna.”
16 Ma na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Fei pe'ihapee
hemea watauda mugoo po'ina, na pa'i watauda du'ua.
17 Ma ina naranara, ‘A bigi'aa tamanu? Lomi baua pale ba
a augaa ei du'ua.’
18 Ma nawe ware, ‘Sifeni feni unei bigi'ia. Unei rosiaa ei
pusu'o pale ma bigi'aa hefi'adiai baua pale ma a aufarawani-
naa ei du'ua ma ei manumanuu.
19 Ma apowe warenaa ana a'au, “Yoi na pa'i watauda
manumanu i udelao watauda igisimasi. Gutafamamadi'ai
ua; hananafarawani, hunufarawani ma gutani'eni'elao.” ’
20 “Ma'uaa mei Haidaa na warenaa a'ana, ‘Yoi pa'aa poapoa!
Feni poi feni, fena fawewenimu a tonia a'amu. Ma hini ba i
tonaa ei manumanu, ei ona to'augia ba manumanumu?’
21 “Ana ale'ei a'a hini na to'au manumanu ba manuma-
nuna, ma'uaa lomi na bigi'aa hefi'a manumanu a'a mei
Haidaa.”

Apuna Naranara Watauda
(Matthew 6:25-34)

22 Ma Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Apa'aa
warefanaa hamu'ou, apuna naranara watauda a'a fei
gutanaa hamu'ou ba hamo'aa hanaiaa tamanu, o fei hudi
unuu hamu'ou ba hamo'aa lawainaa tamanu.
23 Wagii fei gutanaa hamu'ou na pa'i hefi'a manumanu na
muainaa ei du'ua ma fei hudi unu na muainaa ei lawalawa.
24 Fanunuma'aiaa fei maumau ei sigo. Lomi rona faro ma
hufu. Ana lomi rona pa'i pale ude'udee manumanu ma'uaa,
mei Haidaa na faguaa ro'ou. Ma hamu'ouna rarabadiai laraa
ei manufidufidu!

25 Hini hamu'ou nabaa i naranara watauda ba i famaladi-
naa fei gutanana?†
26 Nabaa lomi hamo'aa bigipa'aa fei pusu'o manumanu fei,
tani hamo'aa naranara watauda a'a hefi'adiai manumanu?
27 "Fanunuma'aiaa fei mau habeaa ei lily. Lomi rona
bigimaguhagu ma tawitawi. Ma'uaa a warefanaa hamu'ou
ba Solomon wagii ei watauda hawerana lomi na hawawaraa
ei fota ei.
28 Si'ei ba mei Haidaa na haweginaa ei guanaa fei pe'ihape,
ei yeni wagieni ma narani i simainaa hafi, po'o batanai
fei hawegiana, hamu'ou ena lomi namina we'i naranara
hamu'ou!
29 Ma apuna naranara watauda a'a tamanu hamo'aa
hanaia ma hunumia.
30 Uaa, ei rama'aa roromaa feni ano, rona ponineneraa
ei manumanu ei ma mei Amaa hamu'ou na apa'idigia ba
hamu'ounapa'aa nunuminia.
31 Ma'uaa labaginaa fei haparaiana ma ei manumanu ei,
ana i fanaa hamu'ou.

Ei Rawani'a Manumanu i Pafea
(Matthew 6:19-21)

32 "Apuna ma'au, hamu'ou ena na'uu sipsipi, uaa mei Amaa
hamu'ou na ni'eni'e ba i fanaa hamu'ou fei haparaia pafea.
33 Aloaa ena manumanuu hamu'ou ma fanaa ei lomi rona
pa'i. Hamonei tonaa ei raba, ei lomi i wara'atoo ma augaa ei
rawani'a manumanu i pafea, ei lomi i pedutoo, fawelei lomi
na pa'i fafanao ma pugo'a.
34 Uaa hitani na ude ei rawani'a manumanuu hamu'ou, fei
naranaraa hamu'ou ana yei.

Ofafaufau

35 "Hamonei hawegi ma ofafaufau a'a fei bigi'a ma
fa'udewe'a'uaiaa fei we'ai hamu'ou
36 ale'ei ei rona oma'aa fei hadiwe'iamii mei fasuu ro'ou a'a
fei hananaa fei lalaia, uaa ena na nomai ma faba'aba'a, ro'aa
ponigigifania fei gigei.
37 Na rawaninaa ei nafi, nabaa i nopa'amii ro'ou mei fasu
roi oma'afafaufau. A warefa'uai a'a hamu'ou ba ana hia i
hawegi ale'ei hemea nafi ma ware a'a ro'ou ba ronei gutafa-
palagi ditataa fei tawa ma i hasufani hanaa ro'ou.
38 Ina rawaninaa ei nafi nabaa mei fasu i nopa'amiaa ro'ou,
roi oma'afafaufau laloo poi difa'u'u nopa'aloo mafufuo badu.
39 Ma'uaa hamonei apa'ifarawaninia feni: nabaa mei amaa
fei humu nadii aida ba nahaiga i nomai mei fafanao, lomi ba
i gutamamadi'ai ua ba i wadu'aimai mei fafanao.

---

† **12:25: 12:25** O, *watauda ba i fatareaa anaia hepalodiai cubit*

40 Ma hamu'ou, ana hamonei ofafaufau, uaa mei Na'uu
Rama'a i nomai a'a fei au lomi hamona nara ba i nomai.”

Rawani'a ma Hafelo'a Nafi
(Matthew 24:45-51)

41 Peter na i'igai, “Mena Fasu, ena o u'ugaa feni warea
hanunu, oi u'ufanaa hai'odu, o minaa ei rama'a?”
42 Na ware mei Fasu, “Ale'ei ba hini i oafagugu ma na pa'i
apa'ana ba mei fasu i faninaa panina oma'aa ei tameloina ma
fani pono'aa hanaa ro'ou a'a fei pa'aa au?
43 Na rawaninaa mei nafi nabaa i hadiwe'ipa'amai mei fasu
fi bigi'aa e'ei.
44 A warefa'uai a'a hamu'odu, mei fasuna i faninaa panina
oma'aa minaa ei manumanuna.
45 Ma'uaa nabaa mei nafina na naranara, ‘Haa, mei fasuu,
namina madii noranamai’ ma si'ei, ina babuinaa ei nafi
wawane ma pifine ma hanana ma hunu ma hunufapoapoai.
46 Mei fasuu mei nafi, iwe nomai a'a fei arewaa ma fei au
lomi na nara ba mei fasuna i nomai. Iwe walawalainia ma
ware ba nei oafipui a'a ei abaa narafawe'ia.
47 “Mei nafi, mei na apa'aa ei nunumiaa mei fasuna, ma'uaa
lomi na ofafaufau, o bigi'aa ei nunumiana iwe tonaa watauda
babu.
48 Ma'uaa mei lomi na aida ma na bigifatata ba inei to babu,
iwe to ma'ida babu. Uaa minaa ei rona to watauda, ana ronei
bigi'aa watauda; ma a'a mei na udenaa panina watauda, mei
fasuna ana i nara ba inei bigi'aa watauda.

Abaa Gutafarawania Uaa Fi'alagia
(Matthew 10:34-36)

49 “Ena a nomai ba a fagu'anaa hafi feni malagufu ma
nunumiau ba gu'adigana mina!
50 Ma'uaa na pa'i hepalo ale'ei pudugufaia ba unei pudug-
ufai wagina ma na fafi'iaa niniwaiu hawina na nopa'aloo fei
pedugana.
51 Ei naraa hamu'ou ba eni a nomai ba a fagutafarawaninaa
ei rama'a yeni pu? A warefanaa hamu'ou ba pa'aa lomi, uaa
a fafi'alaginaa ei rama'a.
52 E'eni ma nolao iwe pa'i ale'ei haipani rama'a laloo hepalo
humu ma ro'aa fi'alagii, o'odui hepapa ma helagui hepapa, o
helagui hepapa ma o'odui hepapa.
53 Rowe fi'alagii. Mei ama i fadugeaa mei na'una baduu
wawane, o mei na'u baduu wawane i fadugeaa mei amana,
mei ina i fadugeaa mei na'una baduu pifine, o mei na'u baduu
pifine i fadugeaa mei inana, mei inaa baduu i fadugeaa mei
haroo mei na'una wawane, o mei haroo na'una wawane i
fadugeaa mei rama'ana.”

Fanunu'apa'aa fei Au
(Matthew 16:2, 3)

54 Ina warenaa a'a fei gupuu rama'a, “Nabaa hamona fa-
nunupa'aa ei papalei na asi'amai Hafaa, hamona poniware
ba, ‘Ooo, i pa'i maunu,’ ma napa'aa ropa.
55 Ma nabaa i agimai fei lalarena Rai, hamona ware ba,
‘Pa'aa baua halo wagieni,’ ma pa'aa fa'ua.
56 Hamu'ou ena ware'oni! Hamona fanunu'apa'aa ei manu-
manu wagii feni malagufu ma fei pumanugawe. Ma tani lomi
hamona fanunu'apa'aa ei manumanu a'a feni au feni?

Fawanewaneia a'a mei ba i Dududuio
(Matthew 5:25, 26)

57 “Tani lomi hamona nara'apa'ia ba afaia na wanewane?
58 Ena ona aunufipui a'a mei ba i dududuio a'a mei
fadududua, oneimina fawanewaneia a'ana. Nabaa lomi,
i duginaa yoi a'a mei fadududua ma i fifaninio panii mei
bobo'aia ma i augio bobo'aia.
59 A warefanio, pa'aa lomi o lele'aa hawina ona
hodipedugaa fei dududuamu.”‡

13

Filoginaa Naranara o Tonaa Fagianaa

1 A'a fei au fei, na pa'i hefi'a yei rona u'ufanaa Jesus ba Pilate
na fo'afama'eaa ei Galilee ei ro'ei moro'aa huaa ei manulelele
wagii fei losuu ro'ou.
2 Jesus na ware, “Ei naraa hamu'ou ba ei Galilee ei,
ronapa'aa hafelo laraa hefi'adiai Galilee uaa rona tonaa
hafelo'aa ro'odu ale'ei?
3 A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi! Ma'uaa nabaa lomi
hamona filoginaa naranaraa hamu'ou, minaa hamu'ou anaa,
hamo'aa fagiana.
4 O, ei naraa hamu'ou ba ei hefua ma fainaroa rama'a, ei
rona ma'e ei i pasi'onaa ro'ou fei pa'aa tarea humu yei Siloam,
ba ronapa'aa tata laraa ei hefi'adiai yei Jerusalem?
5 A warefanaa hamu'odu ba pa'aa lomi! Ma'uaa nabaa lomi
hamona filoginaa naranaraa hamu'ou, minaa hamu'ou anaa,
hamo'aa fagiana.”
6 Si'ei, na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu: “Hemea
rama'a na faroaa hepalo hapena haihai figi i pe'ihapena. Ma
na aunu ba i hufu fuana, ma'uaa lomi na pa'i.
7 Si'ei, na warenaa a'a mei oma'aa fei pe'ihapena, ‘Laloo
oduai igisimasi una'aida nomai ba a hufu'aa fuaa feni figi ma
lomi na pa'i. Rerefapasia! Lomi hanuna ba i udemai!’

‡ **12:59: 12:59** Warea Greek *lepton*

8 “Mei oma'ama'aa na ware, ‘Mena bauana, fido'o augalao
heaidiai igisimasi ma awe agifaweloinaa fasuna ma penuia.
9 Nabaa na fuaa fena igisimasi i nomai, te, na rawani!
Nabaa lomi, te, rereia.’ ”

Mei Pifine na Hawi Uguna nawe Rawanidiai laloo Sabbath

10 Heai Sabbath Jesus fi feroi laloo hepalo synagogue,
11 hemea pifine yei na fabauwiaa uguna hepalo spiriti laloo
hefua ma fainaroa igisimasi. Namina bauwi ma pa'aa lomi i
fawanewanepa'i.
12 I fanunupa'ia Jesus, na harofamai ma warenaa a'ana,
“Mena pifine, onawe ma'ala a'a fei funuamu.”
13 Ma na augaa guapaloei panina pafona ma ana ei ua na
ha'uifawanewane ma na uduginaa mei Haidaa.
14 Si'ei ba Jesus na fawanewaneia laloo Sabbath, mei baua-
niaa fei synagogue na siba ma warenaa a'a ei rama'a, “Na pa'i
oloroa arewaa bigi'a. Si'ei, hamonei nomai ma fapedugaa ei
funuaa hamu'ou a'a ei arewaa ei, abaa laloo fei Sabbath.”
15 Mei Fasu na warenaa a'ana, “Hamu'ou pa'aa ware'oni!
Haa, laloo fei Sabbath lomi ba hememea hamu'ou na alaraa
fei hapena manulelele a'a fei palena, foranaa ano ma fani
numana ranu?
16 Ma meni pifine meni, meni na'uu Abraham, meni na
panarofia laloo hefua ma fainaroa igisimasi Satan, lomi ba
laloo fei Sabbath i ma'ala a'a ei na panarofia?”
17 I wareaa fei, minaa ei na bidibidi unuu ro'ou a'ana,
ronamina mafafafelo, ma'uaa, ei rama'a, ronamina ni'eni'e
a'a minaa ei rawani'a bigi'ana.

Fei Warea Hanunuu fei Lau Mustard
(Matthew 13:31, 32; Mark 4:30-32)

18 Jesus na i'igai, “Batanai maumau fei haparaiaa mei
Haidaa? A fihawawaginia a'a tamanu?
19 Ina ale'ei fei lau mustard hemea na faroia i pe'ihapena.
Na habenaa haihai ma ei manufidufidu, rona guta a'a ei
rarana.”

Fei Warea Hanunuu fei Fafuafua
(Matthew 13:33)

20 Ina i'igidiai, “A fihawawaginaa fei haparaiaa mei Haidaa
a'a tamanu?
21 Ina ale'ei fei fafuafuaa hemea pifine na tonia ma fiha-
fuinia a'a watauda palaua,* bigi'alao nopa'aloo fei ba namina
fafuapedugaa minaa ei palaua.”

Fei Migigii Gigei
(Matthew 7:13, 14, 21-23)

---

* **13:21: 13:21** Warea Greek *odumanu satas* (ale'ena 22 litres)

22 Jesus na aunupedunaa ei pusu'o ma baua gufu nofefer-
oilao dinaa Jerusalem.
23 Hemea na i'iginia, “Mena Fasu, pa'aa hefi'a ua rama'a
ro'aa tela?”
Ina warenaa a'a ro'ou,
24 “Hamoneimina nigofawe'i wagii fei migigia gigei, uaa a
warefanaa hamu'ou ba watauda ro'aa wadu'ai, ma'uaa lomi
ro'aa wadu'aipa'i.
25 Ma ena na fare'idigaa fei gigei mei amaa fei humu,
hamowe ufaba'aba'a ua ano ma ware'ai'ai ba, ‘Mena bauana,
gigifanaa hai'odu fei gigei.’
“Ma'uaa i ware, ‘Lomi na apa'aa hamu'ou ma ana lomi na
aida ba noramiaa hamu'odu hitani.’
26 “Ma hamopowe ware, ‘Hai'ouna hanana ma hunufipui
a'amu ma ona feferoi i malalaa gufuu hai'ou.’
27 “Ma'uaa i ware ua, ‘Lomi una apa'aa hamu'ou ma ana
lomi una aida ba noramiaa hamu'odu hitani. Faraua a'au,
hamu'ou ena rama'a hafelo!’
28 “Ma yei, iwe pa'i ai'aiga ma roiroiaa difo ena hamona
fanunupa'aa Abraham, Isaac, Jacob mawe ei mamama'a yei
a'a fei haparaiaa mei Haidaa, ma'uaa ro'aa poronafa'ainaa
hamu'ou ano.
29 Ei rama'a rowe norai yei rai ma hafaa ma oala ma
hara'uu ma tonaa ei gutanaa ro'ou a'a fei baua hananaa wagii
fei haparaiaa mei Haidaa.
30 Hi'i, pa'aa fa'ua ba na pa'i rama'a, ei mugi, ro'aa oanaa
ma'a ma ei ma'a, ro'aa oanaa mugi.”

Jesus na Faloloa'inaa Jerusalem
(Matthew 23:37-39)

31 A'a fei au fei, hefi'a Pharisee, rona nomai a'a Jesus
ma warenaa a'ana, “Di'ininaa feni gufu feni ma aununaa
hefawala. Ba i fo'afama'eio Herod.”
32 Ina ware, “Wi warefanaa fena ponoto fena, ‘A
fawala'anaa ei pigea ma farawaninaa ei funua wagieni
ma narani ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa, awe fapedugaa fei
bigi'au’—
33 uaa pa'aa lomi ba hemea mamama'a i ma'e auguu
Jerusalem!
34 “Oo Jerusalem, Jerusalem, yoi mena, ona fo'afama'eaa ei
mamama'a ma nafanaa mugoo ena aloamiana a'amu. Pa'aa
nunumiau ba a gumi'ifigupuinaa ena na'umu ale'ei fei inaa
a'aroo na hawainaa ei na'una haroo pauna, ma'uaa lomi ona
nunumiai!
35 Ma'aia, fei humumu na halohaloa. A warefanaa
hamu'ou, lomi o fanunudinaa pudau nopa'aloo fei ba opowe

ware, ‘Na pa'i hawegiana mei na nomai wagii fei haraa mei Fasu.’ ”

14

Jesus a'a fei Humuu Hemea Pharisee

1 Hepalo Sabbath, ei i aunu Jesus ba i hanana humuu hemea
bauana, mei ana Pharisee, ronamina pupudainia.
2 Na pa'i hemea i ma'ana, mei namina popopola ununa.
3 Jesus na i'iginaa ei Pharisee ma ei rona pa'i baua apa'a
wagii fei law, “Na rawani a'a fei law ba o'ou farawaninaa ei
funua a'a fei Sabbath, o lo'e?”
4 Ma'uaa rona babanini ua. Si'ei, na tauaa mei rama'a, na
fapedugaa funuana ma aloia.
5 Ma na i'iginaa ro'odu, “Nabaa hemea hamu'ou na pa'i
na'una,* o hapena manulelele ma a'a fei Sabbath na pasi
laloo fei ranu agi'agi, fei namina walalo, lomi ba o batafa
rafefa'asi'anana?”
6 Ma lomi rona pa'i warewareaa ro'ou.
7 I fanunuaa ei rama'a, ei rona nomai a'a fei hananaa ba
batanai rona tonaa ei gutaa ei baua rama'a a'a fei tawa, ina
u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:
8 “Nabaa hemea i lala'io ba onei nomai a'a fei hananaa
lalaia, onei'aa tonaa ei gutaa ei baua rama'a, uaa woro i
nomai hemea na bauanaidiai a'amu.
9 Nabaa ale'ei, mei i lala'aa hamugua i nomai ma ware
a'amu, ‘Fanaa meni feni gutanamu.’ Yoi opowe mamafa ma
oree guta a'a ei lomi haraa ro'ou.
10 Ma'uaa ena rona lala'io, tonaa fei gutaa ei lomi na pa'i
haraa ro'ou, uaa na nomai mei i lala'io i ware a'amu, ‘Otafi,
guta a'a ei baua rama'a.’ Ma nabaa ale'ei, omina raraba i
pudaa minaa ei rona nomai a'a fei hananaa.
11 Uaa hini i poronaa hia pafea, i oanaa pu ma hini i
fafafaunaa pu, i oanaa pafea.”
12 Ma nawe warenaa a'a mei i lala'ia, “Nabaa o bigi'aa
hepalo hananaa, onei'aa lala'aa ena tafimu, lofumu, gufumu
o ena na pa'i watauda mugoo po'i. Nabaa o bigi'ia ale'ei, ana
ro'aa lala'io ma owe tohadiwe'idinaa ei fanamu.
13 Ma'uaa nabaa o panarofaa hefaa baua hananaa, onei
lala'aa ei lomi mugoo po'ii ro'ou, ei hawii ugu, ei afetoo ma
ei pudawerai
14 ma o to hawegiamu. Fa'ua ba lomi ro'aa fanihadiwe'inaa
ei fanamu, ma'uaa owe tohadiwe'inaa ei fanamu a'a fei au
asi'anaa ei wanewanea.”

Fei Warea Hanunuu fei Baua Hananaa
(Matthew 22:1-10)

---

* **14:5: 14:5** Hefi'a ne'ia ba *donkey*

15 I guainaa fei hemea papana a'a fei tawa, na warenaa a'a
Jesus, “Baua ni'eni'ea a'a mei i hanana a'a fei baua hananaa
wagii fei haparaiaa mei Haidaa.”
16 Jesus na ware, “Hemea na bigi'aa hepalo baua hananaa
ma lala'aa watauda.
17 I nopa'aloo fei baua hananaa, na aloaa mei nafina ba
nei warefa'aiaa ei na lala'aa ro'ou, ‘Nomai, uaa minaa ei
manumanu na udedii.’
18 “Ma'uaa minaa ro'ou, rona ware ba lomi ro'aa nomai uaa
na pa'i bigi'aa ro'ou. Mei rawarawa na ware, ‘Ana eni ua na
pono'aa fei pe'ihape ma aree ma'aia. Pa'aa hagu'u.’
19 “Hemeadiai na ware, ‘Ana eni ua na pono'aa reia
buduma'ao ma ado'oree maniaa ro'ou. Pa'aa hagu'u.’
20 “Hemeadiai na ware, ‘We lalai'uau eni ma lomi ba a
nomai.’
21 “Na hadiwe'imai mei nafi ma na warefanaa mei fasuna.
Si'ei, na siba mei amaa fei humu ma na warefawe'i a'a mei
nafina, ‘Aunubatafanaa ei tala ma ei iaraa fei baua gufu ma
dugamii e'ei lomi rona pa'i, ei hawii ugu, ei pudawerai mawe
ei afetoo.’
22 “Na ware mei nafi a'ana, ‘Mena bauana, tamanu
wareamu na bigidigia, ma'uaa atawe pepesu fei humu.’
23 “Si'ei, mei fasu na warenaa a'a mei nafina, ‘Aununaa a'a
minaa ena tala ma ena gufu tadiwe'ai ma ware a'a ro'ou ba
ronei nomai ba nei pa'aa pepesu feni humuu.
24 Apa'aa warefanio ba lomi hemea ena una lala'aa ro'ou
iwe hanana a'a feni bigi'au baua hananaa.’ ”

Fei Pono'a ba O'aa Oanaa Otalai Nenera
(Matthew 10:37, 38)

25 Hefi'a baua gupuu rama'a, na aunuhugiaa Jesus ma i
momo'inaa a'a ro'ou na ware,
26 “Nabaa hemea hamu'ou i nomai a'au ma lomi na fabid-
inaa ununa amana ma inana, mei harona ma ei na'una, ei
lofuna ma agina o ana fei fawewenina, lomi iwe oanaa otalai
nenerau.
27 Ma hini lomi i harenaa fei hawafolona ma nenerau, hia
ana abaa otalai nenerau.
28 “Nabaa hemea hamu'ou i faduaa hepalo humu tare,
haa lomi ido'o gutawareinaa puduu pono'aa ei finefine ma
fanunuia ba na pa'aa hawiaa ei mugoo po'ina fapedugana?
29 Uaa, nabaa i fa'u'uaiaa ei u ma lomi na fapedupa'ia,
ro'amina fafadinia ei rama'a.
30 Ma ro'aa ware, ‘Meni rama'a meni ba i fadu; na fa'ugaa ei
u ma lomi na fapedupa'ia.’
31 “O, nabaa hemea hapara, ba i fifo'ai a'a hemeadiai ha-
para, haa lo'e ido'o gutanarama'aia ba hia ma ei maroana
puduu ro'ou hefua pa'ania pufaba'a, rona hawia ba ro'aa

muainaa mei hapara mei na pa'i maroana puduu ro'ou enu
pa'ania pufaba'a?
32 Ma nabaa lo'e na hawia, te i aloaa hefi'a maroana ba
ronei nolao ma i'iginaa ro'ou ba ro'aa fafiwanewanei, ei ana
roi fi nomai rauaa.
33 Ana ale'ei hamu'ou, hini lomi i fanaa minaa ei hia na pa'i,
lomi i oanaa otalai nenerau.

Fei Agi na Hafelo
(Matthew 5:13; Mark 9:50)

34 "Ina rawani fei agi, ma'uaa nabaa na pa'ai fei agi'agiana,
batanai ba i fa'agi'agidinia?
35 Ana lomi na rawaninaa fei malagufu, o fei dupudupuu
meme, ro'aa simi'uaia.
"Hini na pa'i adiana nei guai."

15

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Sipsipi
(Matthew 18:12-14)

1 Ei otonaa mugoo po'ii gavaman mawe ei "hafelo'a
rama'a", ronamina hoaninia ba ro'aa guai wareana.
2 Ma'uaa ei Pharisee ma ei feroiaa law, rona bababau'u,
"Meni rama'a meni, na taufa'ugaa ei hafelo'a ma hananafipui
a'a ro'ou."
3 Si'ei, Jesus na u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu:
4 "Nabaa hemea hamu'ou, na pa'i hapena sipsipi, puduu
ro'ou ale'ena hefa pu'u ma na pa'ai hepalo, haa lomi i
di'ininaa ei faimfua pa'ania ma faimpalo fawelei na mama'a
ma re labaginaa fei pa'aiaa sipsipi hawina na pa'ia?
5 Ma i nopa'alao, na ni'efuharenia
6 ma baguanaa gufu. Ma nawe harofamai ei tafina mawe ei
gufuna ma ware, 'Hamonei ni'eni'efipui a'au, uaa na pa'idigia
fei pa'aiaa hapeu sipsipi.'
7 A warefanaa hamu'ou ba ana ale'ei, i pa'i baua ni'eni'ea
yei gufu pafea a'a hemea hafelo'a na filoginaa naranarana
laraa ei faimfua pa'ania ma faimpalo, ei ba rona wanewane
ma ba lomi ro'aa filoginaa naranaraa ro'ou.

Fei Warea Hanunuu fei Pa'aiaa Mugoo Po'i

8 "O, nabaa hemea pifine na pa'i hefua mugoo po'i* ma ina
fapa'ainaa hepalo, haa lomi ido'o ha'inaa fei we'ai, rofaa fei
humu ma lalabagifarawaninia hawina na pa'ia?
9 Ma ena na pa'ia, i harofamai ei tafina mawe ei gufuna ma
ware, 'Me'o, ni'eni'efipui a'au. Uaa, na pa'idigia fei pa'aiaa
mugoo po'iu.'

---

* **15:8: 15:8** Warea Greek *hefua drachmas,* hepapalo hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa

10 Ana ale'ei, a warefanaa hamu'ou, i pa'i baua ni'eni'ea in-
amoaa ei alo'aloo mei Haidaa a'a hemea hafelo'a na filoginaa
naranarana.”

Fei Warea Hanunuu mei Pa'aiaa Na'u Wawane

11 Jesus na waredilao: “Hemea rama'a na pa'i helagui
na'una baduu wawane.
12 Mei umugi na warenaa a'a mei amana, ‘O'ama, fanau ei
manumanu ba a tonia a'amu.’ Si'ei, mei ama na alaginaa ei
manumanuna a'a laguei na'una.
13 “Ataa madii ma mei umugi, na paiaa minaa ei manu-
manuna ma aununaa gufu raua ma yei ina neneneinaa ei
manumanuna a'a ei maumau hafelo'a.
14 I'a neneneipedugaa ei manumanuna na moubiabia a'a
fei tadiwe'aiaa fei gufu fei ma nawe nanamuinia.
15 Si'ei, na aunulabarai bigi'ana a'a hemea rama'aa fei gufu
fei, mei ina alonaa hia pe'ihapena ba nei faguaa ei hapena
moimoi.
16 Ina naranara ba i famagunaa iana ei hudii bean, ei roi
hanaia ei moimoi ma'uaa, lomi hemea na fani manumanu
a'ana.
17 “Ipowe gutanarapa'ia, ina ware, ‘Figa tameloi mei amau
rona pa'i dufu du'ua ma yau yeni, namina baofafelo!
18 Unei hadiwe'ai ma dinaa a'a mei amau ma ware a'ana:
O'ama, unamina hafelo i pudaa fei gufu pafea ma i pudamu.
19 Lomi una rawani ba o ware ba yau na'umu; augau ale'ei
hemea tameloimu.’
20 Si'ei, na asi'aa ma aununaa a'a mei amana.

“Ma'uaa ei fi nomai rauaa, mei amana na fanunupa'ia ma
namina faloloa'inia. Ina ponilao a'a mei na'una, hapiroro'ia
ma hatofaa pudana.
21 “Ma mei na'u na warenaa a'ana, ‘O'ama, namina hafelo i
pudaa fei gufu pafea ma i pudamu. Lomi na rawani ba o ware
ba yau na'umu.’†
22 “Ma'uaa mei ama na warenaa a'a ei nafina, ‘Batafa!
Tonamai fei pa'aa rawani'a lawalawa ma falawainia. Augaa
hepalo alatai ana'anana ma farafefani supinena.
23 Foraiamii fei baua na'uu buduma'ao ma fo'afama'eia.
O'aa bigi'aa hefaa baua du'ua ma hanana wiwiwidi.
24 Uaa meni na'uu na ma'edii ma na mama'adiai; ina
pa'aidii ma ona pa'idinia.’ Si'ei, ronawe hanana wiwiwidi.
25 “Ma ei, mei uma'ua, hia laloo pe'ihape. I'a nofarafi'imai
a'a fei humu, ina guainaa ei lauga ma ei roi palapala.
26 Si'ei, ina harofaa hemea nafi ma i'iginia ba roi fetanai ei.

---

† **15:21: 15:21** Hefi'a ne'ia mina ba *rawani ba yau na'umu. Augau ale'ei hemea bigibigi'a a'amu.*

27 Ina ware, ‘Mei lofumu na nodigimai ma mei amamu na
fo'afama'eaa fei na'uu buduma'ao, uaa na hadiwe'imai ma
lomi manumanu na fafeloia.’
28 “Mei uma'ua namina sibafafelo ma lomi na wadu'ai. Si'ei,
mei amana na asi'alao ma ware'ai'ai a'ana.
29 Ma'uaa na warefanaa mei amana, ‘Ma'aia! Minaa ei igisi-
masi yau na bigi ale'ei nafimu ma lomi na barafeaa wareamu.
Ma'uaa ana pa'aa lomi hepalo fanamu na'uu memee ba a
hanana wiwiwidifipui a'a ei tafiu.
30 I'a nomai meni na'umu, meni na neneneinaa ei manu-
manumu a'a ei pifinee tala, ona fo'afama'eaa fei baua na'uu
buduma'ao a'ana!’
31 “Na ware amana, ‘Mena na'uu, yoi mina a'au ranimai ma
minaa eni manumanuu, manumanumu.
32 Ma'uaa agunei wiwiwidi ma ni'eni'e, uaa mei lofumu na
ma'edii ma na mama'adiai. Na pa'aidii ma o'ouna pa'idinia.’ ”

16

Fei Warea Hanunuu mei Poahafeloi Oma'ama'aa

1 Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Na pa'i
hemea rama'a na watauda mugoo po'ina ma na pa'i hemea
oma'ama'aa ei manumanuna ma hefi'a, rona ware ba mei
oma'ama'aa na babibiyeinaa ei manumanuu mei fasuna.
2 Si'ei, na harofamai ma i'iginia, ‘Tamanu eni guguaiau
wagii fei oma'ama'amu? Onei warefarawaninaa fei bigi'amu,
uaa lomi ba o bigidiai.’
3 “Mei oma'ama'aa na naranara, ‘A bigi'aa tamanu eni? Mei
fasuu ba i fapedugaa bigi'au. Lomi na pa'i faufau ba a agi ma
una mamafa noinoia.
4 Haa, una aida ba a bigi'aa tamanu, uaa nabaa i pedu
bigi'au yeni, ei rama'a ro'aa taufagutanau humuu ro'ou.’
5 “Si'ei, na harofahememeanaa ei rona to mugoo po'i mina
a'a mei fasuna ma rotawe hodi'ia. Na i'iginaa mei rawarawa,
‘Hefiga puduu ei ba onei hodi'ia a'a mei fasuu?’
6 “Ina ware, ‘Odufua pufaba'a litre* pao olive.’
“Mei oma'ama'aa na warenaa a'ana, ‘Tonaa fei ne'ia,
gutabatafa ma filoginaa fei puduna, ale'ei hefa pufaba'a ma
haipani pu'u.’
7 “Ma na i'iginaa mei fahelaguiana, ‘Ma yoi nei hodi'aa
hefiga?’
“Ina ware, ‘Hefa pufaba'a ba'ale† wheat.’
“Ina warenaa a'ana, ‘Tonaa fei ne'ia ma filoginaa puduna
ale'ei fainaroa pu'u.’

---

* **16:6: 16:6** Warea Greek ba *hefa pu'u batous* (ale'ena 3 kilolitres) † **16:7: 16:7** Warea Greek *hefa pu'u korous* (ale'ena 35 kilolitres)

8 “Si'ei ba mei oma'ama'aa na bigi'ia ale'ei, na wareaa fei
sifisifina mei fasuna. Hamatee ei rama'a feni ano, rona pa'i
baua apa'aa ro'ou ba ro'aa bigi'aa tamanu a'a ei na fimina'ei
maumau ro'ou laraa ei rama'a a'a fei we'ai.
9 A warefanaa hamu'ou, talainaa eni watauda manumanu
feni ano ba hamonei pa'i tafii hamu'ou ma ena na pedu i pa'i
rama'a taufagutanaa hamu'ou a'a fei gufu lomi i pedutoo.
10 “Mei i oma'afarawaninaa ma'ida ua, ana i
oma'afarawaninaa watauda manumanu ma mei lo'e i
oma'apa'aa ma'ida ua, ana lomi i oma'apa'aa watauda
manumanu.
11 Si'ei, nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa ei mugoo
po'i wagii feni ano, hini ba i fifaninaa panii hamu'ou oma'aa
tamanu napa'aa pa'i rarabana?
12 Ma nabaa lomi hamona oma'afarawaninaa manumanuu
hemea, hini ba i fani manumanu a'a hamu'ou?
13 “Lomi hemea nafi i bigi a'a helagui fasu. Uaa i bidi ununa
a'a mei ma i haguaa mei. O, imina oafagugu a'a mei ma
narafafelo a'a mei. Lomi na hawia ba hamu'ou nafii a'a mei
Haidaa ma a'a fei mugoo po'i anaa.”

Hefi'a ei Wareaa Jesus
(Matthew 11:12, 13; 5:31, 32; Mark 10:11, 12)

14 Ei Pharisee, ei rona haguaa mugoo po'i, ro'aa guainaa fei,
rona falalasiaa Jesus.
15 Ina warenaa a'a ro'ou, “Hamona fa'upe'upei ba hamona
rawani i pudaa rama'a, ma'uaa mei Haidaa na apa'idigaa ei
naranaraa hamu'ou. Tamanu fei ei rama'a rona nara ba na
rawani, na hafelo i pudaa mei Haidaa.

Fahononoo ei Feroia

16 “Ei ne'ia wagii fei Law ma ei mamama'a, ronamina
u'ugamai nopa'amii fei au John. Nenee fei au fei, fei rawani'a
wareaa fei haparaiaa mei Haidaa, rona u'ugamai. Ma minaa
ei rama'a ronamina nigo ba ro'aa wadu'ai wagina.
17 Na maduta ua pa'aiaa fei pumanugawe ma feni malagufu
laraa fei ba ma'ida ne'ia wagii fei Law i pa'ai.
18 “Hini wawane i fi'alagii a'a mei harona ma lalainaa
hemeadiai pifine, ina bigi'aa fei fiharoharoipa'aia. Ma mei
wawane i lalainaa mei pifine na fi'alagii a'a harona ana na
bigi'aa fei fiharoharoipa'aia.

Mei Watauda Mugoo Po'ina ma Lazarus

19 “Na pa'i hemea na watauda mugoo po'ina, mei na hawegi
a'a ei manumanu namina rata pono'ana ma na'aida guta
hanana ma'igufarawani ua.
20 Yei poaa fei gigeina, rona fahainopaa hemea noinoi,
harana Lazarus. Ei ununa, namina loralorai

21 ma napa'aa nunumiai ba i hana tamanu na pasimai a'a
fei tawaa mei watauda mugoo po'ina. Ma ei ponoto, ana rona
nomai mi rawe'aa ei loralorana.
22 “Nawe nomai fei arewaa ba na ma'e mei noinoi ma
ei alo'alo, rona noporonaa hia a'a Abraham. Mei watauda
mugoo po'i, ana na ma'e ma rona i'ifinia.
23 Hia na tonaa fi'ina i a'a ei ma'ea,‡ ma'uaa na fanunupa'aa
Abraham rauaa ma i papana, Lazarus.
24 Si'ei, na haroharonaa a'ana, ‘O'ama Abraham,
faloloa'inau ma aloamii Lazarus ba nei pudinaa ranu umuu
ana'anana ma mi falolomaa raweraweu uaa yau eni na tonaa
fi'iu a'a feni hafi.
25 “Ma na ware Abraham, ‘Ona'uu, nonominia ba ei odo'o
guta ona tonaa ei rawani'a manumanu, ma'uaa Lazarus
namina hafelo gutana. Ma e'eni, ina gutafarawani yeni ma
yoi na tonaa fi'imu.
26 Ma hepalodiai, na mina walalo wara'afalaa watolaa
haigua ma yoi ma hini i di'ininaa yeni ma dinaa a'amu, pa'aa
lomi talana ma ana lomi ba hemea a'amu i nopa'imai a'a
haigua.’
27 “Ina ware, ‘Na ale'ena o'ama, aloaa Lazarus ba nei dinaa
humuu amau
28 uaa na pa'i hapaini lofuu. Ware a'ana ba neidii
warefa'aiaa ro'ou ba ronei'aa nomai a'a feni gufuu fi'ia.’
29 “Abraham na ware, ‘Moses ma ei mamama'a, ro'ou yei a'a
ro'ou ma ei lofumu ronei guainaa ro'ou.’
30 “Ina ware, ‘Lomi, o'ama Abraham, ma'uaa, nabaa hemea
a'a ei ma'ea i dinaa a'a ro'ou, rowe filoginaa naranaraa ro'ou.’
31 “Ina warenaa a'ana, ‘Nabaa lomi rona guainaa Moses ma
ei mamama'a, ana lomi ba ro'aa nara ba pa'aa fa'ua nabaa
hemea i asi'aa a'a ei ma'ea.’ ”

17

Fei Hafelo'a, fei Narafawe'ia ma fei Bigi'a
(Matthew 18:6, 7, 21, 22; Mark 9:42)

1 Jesus na warenaa a'a ei otalai nenerana, “Iwe nomai ei
manumanu ba i fapasiaa ei rama'a, ma'uaa ipa'aa fagiana
mei na fapasiaa hemeadiai.
2 Na rawani ba ro'aa faunaa huana hepalo baua mugoo
ma famomogia agi laraa fei ba i fapasiaa hemea e'eni pusu'o
baduu a'a fei hafelo'a.
3 Si'ei, oma'aa hamu'ou.
“Nabaa na pasi a'a ei hafelo'a mei lofumu, warefawe'i a'ana
ma nabaa i filoginaa naranara, onei futoaa ei hafelo'ana.”

‡ **16:23: 16:23** Warea Greek *Hades*

4 Nabaa i bigi'aa olorompalo tata a'amu laloo heai are-
waa ma na hadiwe'imai olorompalopoa a'amu ma ware, ‘Na
filoginaa naranarau,’ onei futoaa ei hafelo'ana.”
5 Ei apostle, rona warenaa a'a mei Fasu, “Fagipeaa fei
we'iaa naranaraa hai'ou!”
6 Ina ware, “Nabaa namina pusu'o ale'ei lau mustard ei
we'iaa naranaraa hamu'ou, hamo'aa warenaa a'a feni baua
haihai mulberry, ‘Onei afue ma wi pasi agi,’ ma i guainaa
hamu'ou.
7 “Nabaa hemea hamu'ou na pa'i nafina, mei fi bigi
pe'ihape, o oma'aa ei sipsipi, ana i ware a'a mei nafi ei na
baguamai podu ba, ‘Nomai, mi gutahanana’.
8 O i ware a'ana ba, ‘Babagifani hanau, wi nunuu, mi hasu-
fani hanau ma tofanimai numau ma nenee fei, wi hanana ma
hunu’.
9 Ana lomi i ware ‘ta’ a'a mei nafi uaa ina bigi'aa tamanu
wareana ba nei bigi'ia.
10 Ma hamu'ou ana ale'ei. Ena hamona bigi'aa minaa ei
manumanu, ei hamona guainia ba hamonei bigi'ia, hamonei
ware, ‘Hai'ou, nafi ua. Hai'ou bigi'uaiaa ei bigi'aa hai'ou.’ ”

Na Fapedugaa Watawataa Hefua Rama'a

11 Ifi tatalailao dinaa Jerusalem, Jesus na neneraa fei tala
watolaa Samaria ma Galilee.
12 Ifi aunulao a'a hepalo gufu, hefua watawatai* na
u'oma'aia. Rona ufaraua
13 ma harofabauanamai, “Jesus, mena Fasu, faloloa'inaa
hai'ou!”
14 I fanunupa'aa ro'ou na ware, “Nowau, wi famaua a'a
ena bauaniaa humuu mei Haidaa.” Ma ei roi talailao nawe
fafa'arai hudi unuu ro'ou.
15 Hemea ro'ou, i fanunuia ba fei hudi ununa na fafa'arai,
na hadiwe'ilao ma warefabauana ma uduginaa mei Haidaa.
16 Ina fapasi igoaa Jesus ma ware ‘ta’ ma hia, hemea
Samaria.
17 Jesus na i'igai, “Abaa ro'ou hefua namina fafa'arai? Ma
ro'ou hitani, ei faimemea?
18 Lomi hemea ro'ou i hadiwe'imai ma uduginaa mei
Haidaa? Ana simeni ua, meni hepapa gufu?”
19 Si'ei, na warenaa a'ana, “Asi'a'aunu; fena we'iaa nara-
naramu na farawaninio.”

Fei Noramiaa fei Haparaiaa mei Haidaa
(Matthew 24:23-28, 37-41)

20 Hefarani, ei Pharisee na i'iginia ba nahaiga i nomai fei
haparaiaa mei Haidaa. Jesus na ware, “Fei haparaiaa mei
Haidaa, lo'e ba hamu'ou fanunupa'ia ba na nodigimai

---

* **17:12: 17:12** Warea Greek ba hefi'a mau funuaa hudi unu—aba unaa watawata ua.

21 ma ana lomi ro ware ei rama'a ba ‘Oo sifeni, na ude yeni,’
o ‘Sifei yei,’ uaa fei haparaiaa mei Haidaa na ude i laloo iaa†
hamu'ou.”
22 Ma na warenaa a'a ei otalai nenerana, “I nomai fei au
ba hamowe nunuminaa hepalo ei arewaa mei Na'uu Rama'a,
ma'uaa lomi hamowe fanunupa'ia.
23 Ro'aa warefanaa hamu'odu ei rama'a ba ‘Simei. Hia, yei!’
o ‘Simeni. Hia, yeni!’ Apuna ponineneraa ro'ou.
24 Uaa mei Na'uu Rama'a a'a fei arewana,‡ hia ale'ei fei
usida, fei na usidai ma fawe'ainaa fei pumanugawe fipepei
ama'anaa fipepei.
25 Ma'uaa neido'o tonaa watauda fi'ina ma ei rama'aa feni
au feni ro ofadugia.
26 “Fei au Noah ana ale'ei fei au mei Na'uu Rama'a.
27 Ei rama'a, rona hanana, hununu, lalai ma falalai
nopa'aloo fei arewaa ba Noah na wadu'ainaa fei baua wa.
Ma fei mamaua suwela nawe nomai ma fawawau'uma'eaa
minaa ro'odu.
28 “Ana ale'ei a'a fei au Lot. Ei rama'a, rona hanana,
hununu, ponopono, alo'alo, farofaro du'ua ma fadufadu.
29 Ma'uaa fei arewaa i di'ininaa Sodom Lot, fei hafi ma
ei babaiaa mugoo na pasirai pumanugawe ma sidafama'eaa
minaa ro'odu.
30 “Ana i ale'ei a'a fei arewaa na fa'arewa mei Na'uu Rama'a.
31 A'a fei arewaa fei, nabaa nemea i pafoo humuna, inei'aa
upu ba i wadu'ainaa humuna ba i to manumanuna. Ana
ale'ei, nabaa nemea yei pe'ihapena, inei'aa bagua ba i to
hepalo manumanu.
32 Hamonei nonominaa mei haroo Lot!
33 Uaa hini ba i fatelaiaa fei fawewenina, i pa'ai
a'ana, ma'uaa hini i fapa'ainaa fei fawewenina a'au, i
tohadiwe'idinia.
34 A warefanaa hamu'odu ba i a'a fei poi fei, helagui rama'a,
lagu'awe haino pafoo tawa. Hemea i apa'ai ma hemea ana
yei.
35 Helagui pifine, lagu'aa u'ufipui grain; hemea i apa'ai ma
hemea ana yei.”§
37 Rona i'igai, “Yei hitani, mena Fasu?”
Ina ware, “Hitani na pa'i ma'ea, yei ei ro'udo, ro'aa hoania.”

18

Fei Warea Hanunuu mei Pifine na Ofasisia

---

† **17:21: 17:21** O, *mei Haidaa na oa i dupuaa* ‡ **17:24: 17:24** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *a'a fei arewana.* § **17:35: 17:35** Hefi'a ne'ia *ana yei. 36 Helagui wawane, lagua pe'ihape; hemea i apa'ai ma hemea ana yei.*

1 Ma Jesus na u'ufanaa ei otalai nenerana hepalo warea ha-
nunu i fama'aiaa ro'ou ba ranimai ronei lafulafu ma ronei'aa
rawa'a'afai.
2 Ina ware: “I a'a hepalo gufu na pa'i hemea fadududua lomi
na ma'auaa mei Haidaa o rama'a.
3 Ma na pa'i hemea pifine ma'esuabea, mei na u no'ualao
ma ware'ai'ai a'a mei fadududua ba, ‘Fawanewaneaa pafoo
haigua mei na bidibidi ununa a'au.’
4 “Mina figa i'igiana ma lomi na ugainia. Ma'uaa inawe
nara, ‘Fa'ua ba lomi una ma'auaa mei Haidaa o ei rama'a,
5 ma'uaa si'ei ba meni pifine meni, namina fahauaa unuu,
hee, unei pa'aa fawanewaneia ma lomi i fai famatapuaa
unuu!’ ”
6 Ma na ware mei Fasu ba, “Hamonei guainaraiaa ei wareaa
mei fadududua, mei lomi na wanewane.
7 Ma nabaa ale'ei, naraa hamu'ou ba lomi i fawanewaneaa
ei manumanu wagii e'ei rafeiana mei Haidaa, e'ei rona
ai'ainaa a'ana arewaa ma poi? Ana hamona nara ba i
ofadugi'uaiaa ro'ou?
8 A warefanaa hamu'ou, iwe fawanewane batafainaa ei
pidawaiaa ro'ou. Ma'uaa ena na nomai mei Na'uu Rama'a,
ana i ma'apa'i rama'a na narafawe'i yeni malagufu?”

Fei Warea Hanunuu mei Pharisee ma mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

9 Ma a'a feni warea hanunu feni, Jesus na u'ugaa hefi'a
rona o'ugaa fei wanewaneaa ana ro'ou ma ba hefi'adiai, rona
hafelo:
10 “Helagui rama'a, laguna tafanewadu'ainaa humuu mei
Haidaa ba lagu'aa lafulafu. Hemea lagua, hia Pharisee ma
hemea, otonaa mugoo po'ii gavaman.
11 Mei Pharisee na ufalarai ma lafulafu ba hia batanai,*
‘Mena Haidaa, a ware ‘ta’ a'amu ba yau, abaa ale'ei hefi'a
rama'a—ei fafanao, ei na bigi'aa ei hafelo'a, ei fiharo-
haroipa'aia, o ale'eni meni otonaa mugoo po'ii gavaman.
12 Una'o fabao ale'ei guapoa laloo heai hafapagipagia ma
na'aida au hepalo a'a hefua wagii minaa ei finefineu.’
13 “Ma'uaa mei otonaa mugoo po'ii gavaman na ufaraua.
Ana lomi na aranaa pafea, ma'uaa na warehafugaa nini-
waina, ‘Mena Haidaa, faloloa'inau, yau meni hafelo'a.’
14 “A warefanaa hamu'odu ba mei rama'a mei, na
hadiwe'inaa humuna ma na wanewane i pudaa mei Haidaa
laraa mei Pharisee. Uaa hini i poronaa hia pafea, i oanaa pu
ma hini i fafafaunaa hia pu, i oanaa pafea.”

---

* **18:11: 18:11** O, *na ufalarai ma lafulafunaa anaia*

Ei Pusu'o Baduu ma Jesus
(Matthew 19:13-15; Mark 10:13-16)

15 Ei rama'a roi dugaloo ei pusu'o baduu a'a Jesus ba nei
idoaa ro'ou. Ro'aa fanunuia ei otalai nenera, rona hota'aa
ro'ou.
16 Ma'uaa Jesus na harofamii ei baduu a'ana ma ware,
"Fa'aunuamii ena baduu a'au ma apuna pauniaa ro'ou, uaa
fei haparaiaa mei Haidaa, pa'aa manumanuu eni baduu
ale'eni.
17 A warefa'uai a'a hamu'odu ba hini lomi i tonaa fei ha-
paraiaa mei Haidaa ale'ei ei baduu, pa'aa lomi iwe wadu'ai
lalona."

Mei Bauana na Watauda Mugoo Po'ina
(Matthew 19:16-30; Mark 10:17-31)

18 Na pa'i hemea bauana na i'iginia, "Mena rawani'a feroia,
a bigi'aa tamanu ba a to harenua lomi i pedutoo?"
19 Jesus na ware, "Tani o ware ba yau rawani'a? Lomi
hemea na rawani. Pa'aa unaiaa mei Haidaa ua.
20 Yoi na apa'idigaa fei law: 'Onei'aa fiharoharoipa'ai,
fo'afama'e, fafanao, fanaa fei sifisifi u'uga a'a nemea ma onei
ma'auaa amamu ma inamu.' "
21 Ina ware, "Minaa ena na fanima'aia ei ui badui nopa'amii
wagieni."
22 I guainaa fei Jesus, na warenaa a'ana, "Dufudiamu hep-
alo manumanu. Aloaa minaa ena ona pa'i ma fanaa ei lomi
rona pa'i. Ma owe pa'i manumanumu i pafea. Nenee fei, mi
nenerau."
23 I guainaa fei, namina faloloa'i, uaa na watauda manuma-
nuna.
24 Jesus na fanununaa a'ana ma ware, "Na mina waiwai
a'a ei na pa'i watauda manumanu ba ro'aa wadu'ainaa fei
haparaiaa mei Haidaa!
25 Hi'i, na madutainaa fei camel ba i wadu'ainaa fei
walawalaa fei tawi laraa mei na pa'i watauda manumanu ba
i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa."
26 E'ei ro'aa guainaa fei, rona i'igai, "Hama pa'aa hini i tela?"
27 Jesus na ware, "Tamanu lomi na ma'atalaa a'a rama'a na
ma'atalaa a'a mei Haidaa."
28 Peter na warenaa a'ana, "Hai'ouna di'ininaa minaa ei
hai'ouna pa'i ba hai'ou nenegio!"
29 Jesus na warenaa a'a ro'odu, "Apa'aa warefa'uai a'a
hamu'odu. Hini i di'ininaa gufuna, o harona, o lofuna, o
amana ma inana, o na'una uaa fei haparaiaa mei Haidaa,
30 i tonaa wataudadiai wagii feni au feni ma wagii fei au i
nomai, i tonaa fei harenua lomi i pedutoo."

Jesus Nadii Ware'augaa fei Ma'eana
(Matthew 20:17-19; Mark 10:32-34)

31 Jesus na dugitata'ainaa ei hefua ma helagui ma ware-
fanaa ro'ou, “O'ou, o aununawii Jerusalem ma minaa ei ne'iaa
ei mamama'a mei Na'uu Rama'a, ipowe fa'uai.
32 Ro'aa fifaninia panii ei Gentile. Ma ro'aa warefafeifeinia,
warefafeloia, huwia, babuinia ma fo'afama'eia.
33 Ma a'a fei fa'oduiaa arewaa, iwe asi'adiai.”
34 Ei otalai nenera, lomi rona apa'ifarawaninaa fei. Fei ha-
nuna na ude'opa'ai a'a ro'odu. Ma lomi rona apa'aa tamanu
fi wareia.

Mei Noinoi Pudawerai na Fanunupa'i
(Matthew 20:29-34; Mark 10:46-52)

35 I nofarafi'inaa Jericho Jesus, hemea pudawerai na guta
noinoi papaa tala.
36 I guainaa fei gupuu rama'a roi nolao, na i'igai ba tamanu
fei.
37 Rona warefania, “Jesus, mei Nazareth fi nolao.”
38 Ina haroharo, “Jesus, mena Na'uu David, po'o
faloloa'inau!”
39 Ei rona talailao ma'a, rona hota'ia ma ware a'ana ba
nei babanini. Ma'uaa, namina haropararai ua, “Mena Na'uu
David, po'o faloloa'inau!”
40 Jesus na u ma ware ba ronei dugiamai a'ana. I no-
farafi'imai, Jesus na i'iginia,
41 “Tamanu nunumiamu ba a bigi'ia a'amu?”
Ina ware, “Mena Fasu, nunumiau ba a fanunupa'i.”
42 Jesus na warenaa a'ana, “Onei fanunupa'i! Fei
narafawe'iamu na farawaninio.”
43 Ana ei na fanunupa'i ma neneraa Jesus ma na uduginaa
mei Haidaa. Ro'aa fanunuia minaa ei rama'a, ana rona
uduginaa mei Haidaa.

19

Zacchaeus, mei Otonaa Mugoo Po'ii Gavaman

1 Jesus na dinaa Jericho ma talailao.
2 Na pa'i hemea yei, harana Zacchaeus, hia famomoaa ei
otonaa mugoo po'ii gavaman ma na pa'i watauda mugoo
po'ina.
3 Hia ba i fanunu ba Jesus rama'a bata, ma'uaa si'ei ba
namina welegui, lo'e na fanunupa'i uaa fei gupuu rama'a.
4 Si'ei, na poninaa ma'a ma faneaa hepalo figi sycamore ba
i fanunuia, uaa Jesus fi talailao yei.
5 I nopa'aloo fawelei Jesus, na arenaa pafea ma warenaa
a'ana, “Zacchaeus, upubatafagio. A guta humumu wagieni.”
6 Si'ei, na poni'upu ma taufa'ugia.
7 Minaa ei rama'a, rona fanunuaa fei ma bababau'u, “Hia,
ba iree gutafipui a'a hemea ‘hafelo'a.’ ”

8 Ma'uaa, Zacchaeus na ufalarai ma warenaa a'a mei Fasu,
“Mena Fasu, fanunu! Yeni ma e'eni a fani hesuwi wagii
minaa ei manumanuu a'a ei lomi rona pa'i. Ma nabaa una
fafanaonaa hemea a'a hepalo manumanu, te, a hodi'ia ma
pafoinaa obaodiai.”
9 Jesus na warenaa a'ana, “Wagieni, fei talaa tela'ana na
nomai a'a feni humu feni, uaa meni rama'a meni, ana hemea
na'uu Abraham.
10 Uaa mei Na'uu Rama'a na nomai ba i labaginaa ei rona
pa'ai ma fatela'anaa ro'ou.”

Fei Warea Hanunuu Hefua Mugoo Po'i
(Matthew 25:14-30)

11 Ei roi guguainaa fei, ina waredilao ma u'ufanaa ro'odu
hepalo warea hanunu, uaa hia, na rafi'inaa Jerusalem ma ei
rama'a, rona naranara ba fei haparaiaa mei Haidaa ipa'aa
sufudai e'eni.
12 Ina ware: “Na pa'i hemea rama'a, waninianamai a'a fei
maroaa ei hapara. Ma na aununaa a'a hepalo gufu rauaa ba
ro'aa fania fei hapara ma nene, iwe hadiwe'imai.
13 Si'ei, ina lala'aa hefua ei tameloina ma fanaa ro'ou hefua
mugoo po'i.* Ina ware, ‘Hamonei bigifani fahononoo eni
mugoo po'i hawina una hadiwe'imai.’
14 “Ma'uaa ei paniaa panina na bidi unuu ro'ou a'ana ma
rona aloaa hefi'a nenena ba ronei ware, ‘Lomi hai'ouna
nunuminaa meni rama'a meni ba haparaa hai'odu.’
15 “Ma'uaa inawe tonaa fei hapara ma hadiwe'inaa gufuna.
Ma na lala'amii ei tameloina, ei i fani mugoo po'i a'a ro'ou ba
i pa'aa apa'ia ba rona bigifani fahononona.
16 “Mei rawarawa na nomai ma ware ba, ‘Mena bauana,
una bigipa'aa hefuadiai a'a fei mugoo po'imu.’
17 “Mei fasuna na ware, ‘Na rawani bigi'amu mena
rawani'a tameloiu! Ma si'ei ba ona bigifarawani a'a ei pusu'o
manumanu, o'aa oma'aa hefua baua gufu.’
18 “Na nomai mei fahelaguiaa tameloina ma ware, ‘Mena
bauana, una bigipa'aa haipanidiai a'a fei mugoo po'imu.’
19 “Mei fasuna na ware, ‘Yoi oma'aa haipani baua gufu.’
20 “Ma i dii, na nomai hemeadiai tameloina ma ware, ‘Mena
bauana, sifeni, feni mugoo po'imu; una sumia laloo hepalo
pusu'o lawalawa.
21 Una mama'auio, uaa yoi, hemea sibasiba rama'a. Ona
tonaa ei abaa augamu ma hufu'aa ei abaa faroamu.’
22 “Mei fasuna na ware, ‘A dududunaa yoi a'a ei wareamu,
mena hafelo'a tameloiu! Yoi na aida ba yau hemea sibasiba

* **19:13: 19:13** Fei mugoo po'i fei, harana “mina” (Greek). Hepalo “mina” ale'ena pono'aa bigi'aa hemea laloo oduai puda.

rama'a ba una tonaa ei abaa augau ma hufu'aa ei abaa faroau, na?
23 Nabaa ona aida, tani lomi ona aunaa humuu mugoo po'i
ma una hadiwe'imai i pa'i fahononona?'
24 "Ma ina warenaa a'a ei rona ufalarai yei, 'Tonaa fei
mugoo po'ina ma fanaa mei na pa'i hefua mugoo po'i.'
25 "Rona ware, 'Mena bauana, na pa'idii hefua a'ana!'
26 "Ina ware, 'A warefanaa hamu'odu ba hini na pa'i, mei
fasuna i fani hefi'adiai a'ana, ma'uaa hemei lomi na pa'i,
tamanu ma'idei hodihodiana, mei fasuna i tohadiwe'inia
a'ana.
27 Ma'uaa ei rama'a na bidi unuu ro'ou a'au, ei lomi rona
nunumiai ba unei haparainaa ro'ou—dugamii ro'ou yeni ma
fo'afama'eaa ro'ou i pudau.' "

Fei Baua Ni'eni'ea a'a fei Wadu'aiana
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; John 12:12-19)

28 I waredigaa fei Jesus, nado'o nono'aununaa pafea, yei
Jerusalem.
29 Ei fi nofarafi'inaa Bethphage ma Bethany a'a fei maugeni,
harana Maugeni Olive, na aloaa helagui otalai nenerana ma
warenaa a'a lagua,
30 "Aununaa a'a fei gufu i ma'aa hamugua ma ena hamuna
nowau, hamu'aa fanunupa'aa hepalo baubara hosi na fau
yena, fena rotawe hugi pafona. Alagia ma foraiamai yeni.
31 Nabaa nemea na i'iginaa hamugua, 'Tani hamu'aa ala-
gia?' warefania, 'Mei Fasu na nunuminia.' "
32 Laguei, lagu'ado'o nolao ma'a, laguna pa'ia ana ale'ei i
wareia a'a lagua.
33 Lagu'aa alaraa fei hosi, ei amaa fei, rona i'iginaa lagua,
"Tani hamu'aa alaraa fei hosi?"
34 Laguna ware, "Mei Fasu na nunuminia."
35 Laguna foranaa a'a Jesus ma augaa ei hawaa uguu lagua
pafoo fei hosi ma fahuginaa Jesus pafona.
36 Ei fi ponilao, ei rama'a, rona hafeninaa fei tala a'a ei
hawaa uguu ro'odu.
37 I nofarafi'imai a'a fei tala i upunaa fei Maugeni Olive,
minaa fei gupuu ei otalai nenerana, namina ni'eni'e ma
laugifabauana uduginaa mei Haidaa a'a tamanu foigia rona
fanunuia:
38 "Hawegia a'a mei hapara, mei i nomai wagii fei haraa mei
Fasu!"
"Fei gutafarawania i pafea ma fei hawera a'a mei na
Pafeai!"
39 Hefi'a ei Pharisee a'a fei gupuu rama'a na warenaa a'a
Jesus, "Feroia, sibaiaa ei otalai neneramu!"

40 Ina ware, “A warefanaa hamu'ou, nabaa rona babanini,
ei mugoo, ro'aa lalaugi.”
41 I nofarafi'inaa Jerusalem ma fanunupa'aa fei gufu, na
pasi u'ugu ranuu pudana wagina
42 ma na ware, “Nunumiau ba hamonei aida tamanu i
fagutafarawaninaa hamu'ou wagieni—ma'uaa eni, na opa'ai
pudaa hamu'ou.
43 I nomai ei arewaa ba ena na bidi unuu ro'ou a'a hamu'ou,
ro'aa ufaweloinaa gufuu hamu'ou ma afi e'ee pinee ro'ou ba
ro tafanewadu'ainaa gufuu hamu'ou ma fifo'ai a'a hamu'ou.
44 Ro'aa fo'afapasinaa hamu'ou pu, hamu'ou ma ena na'uu
hamu'ou a'a ei humuu hamu'ou. Lomi rowedii augaa ne'aa
mugoo pafoo hepalodiai, uaa lomi hamona fanunu'apa'aa fei
noramiaa mei Haidaa a'a hamu'ou.”

Jesus a'a Fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12-17; Mark 11:15-19; John 2:13-22)

45 I dii, na dinaa malalaa fei humuu mei Haidaa ma teteaa
ei roi alo'alo.
46 Ina warenaa a'a ro'odu, “Na udedii fei ne'ia ‘Fei humuu,
humuu lafulafua’; ma'uaa hamona fafaia ale'ei ‘waduu ei
fafanao.’ ”
47 Minaa ei arewaa na feferoi laloo fei humuu mei Haidaa.
Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa, ei feroiaa law ma ei
bauaniaa gufu ba ro'aa fo'afama'eia.
48 Ma'uaa lomi rona labagipa'i tala ba ro'aa batanainia, uaa
minaa ei rama'a namina guaimalefa a'a ei wareana.

20

Rona Haninaa fei Foraforaa Jesus
(Matthew 21:23-27; Mark 11:27-33)

1 Heai arewaa, ei fi feroinaa ei rama'a i malalaa fei humuu
mei Haidaa ma u'ugaa fei rawani'a warea, ei famamoaa
humuu mei Haidaa, ei feroiaa law mawe ei bauaniaa gufu,
rona nomai a'ana.
2 Rona i'igai, “Warefanaa hai'ou, foraforaa hini feni o
bigi'aa eni manumanu eni. Ma hini na fanio fei forafora?”
3 Ina ware, “Ana na pa'i i'igiau. Warefanau,
4 Hefei pudugufaiaa John—noranamai gufuu pafea, o a'a
rama'a?”
5 Rona fiwarewarei wagina ma ware, “Nabaa ona ware ba,
‘Noramiana pafea,’ i i'igai, ‘Hamatani lo'e hamona nara ba
fa'ua ei wareana?’
6 Ma'uaa nabaa o ware ba, ‘A'a rama'a,’ minaa ei rama'a
ro'aa nafanaa o'ou mugoo, uaa rona nara ba John, hemea
mamama'a.”
7 Si'ei, rona ware, “Lomi hai'ouna aida ba fei pudugufaiana
noramiana hitani.”

8 Jesus na ware, “Ana lo'e a warefanaa hamu'ou ba hini na
fanau fei forafora, fei na biginaa eni manumanu eni.”

Fei Warea Hanunuu ei Oma'ama'aa Pe'ihape
(Matthew 21:33-46; Mark 12:1-12)

9 Ina u'ulao ma na u'ufanaa ei rama'a feni warea hanunu
feni: “Hemea rama'a na bigi'aa hepalo pe'ihape fuaa wine ma
hefi'a faroa, rona fania ma'ida mugoo po'i ba rodo'o bigibigi
wagina. Ma mei amaa fei pe'ihape na aununaa gufu rauaa
ma guta famadii ma'ida.
10 I nopa'aloo fei au hufu'a, ina aloaa hemea nafina a'a ei
faroa ba ronei fania ma'ida fua a'a fei pe'ihape. Ma'uaa ei
faroa, rona babuinia ma alofatatalainia, pani ua.
11 Ina aloaa hemeadiai nafi, ma'uaa ana ale'ei, rona
babuinia, famamafaia ma rona alofatatalainia, pani ua.
12 Ina alodinaa mei fa'o'oduiaa ro'ou ma rona hafufarara-
iaa ununa ma bainafa'ainia ano.
13 “Idii, mei amaa fei pe'ihape nawe ware, ‘A fetanainia
feni? Unei aloaa mei na'uu, baduu wawane, mei una haguia;
woro ro'aa ma'auia.’
14 “Ma'uaa ro'aa fanunupa'ia e'ei faroa, rona fiwarewarei,
‘Simeni, meni ipowe amainaa feni pe'ihape. O dii, o'aa
fo'afama'eia ma fei pe'ihape, o'aa tonia.’
15 Si'ei, rona bainafa'ainia auguu fei pe'ihape ma
fo'afama'eia.
“Ei naraa hamu'ou ba mei amaa fei pe'ihape i fetanainaa
ro'odu?
16 I nomai, fo'afama'eaa ei faroa ma fanaa fei pe'ihape a'a
hefi'adiai.”
Ro'aa guainaa fei ei rama'a, rona ware, “Pa'aa lomi na
rawani ba fei nei nomai!”
17 Jesus na fanunufa'u'uaa ro'odu ma na i'igai, “Ana? Hama
tamanu feni ne'ia:
“ ‘Fei mugoo, fei rona suminia ei fadufadua,
i oanaa fafasuii* fei humu’?†
18 Minaa ei rona pasi pafoo fei mugoo, ro'amina matalatala,
ma'uaa, hini i pasi'onia fei mugoo imina marafita.”

Fani Mugoo Po'i a'a Caesar
(Matthew 22:15-22; Mark 12:13-17)

19 Ei feroiaa law ma ei famamoaa humuu mei Haidaa, roi
labaginaa hefaa tala ba ro'aa panarofia e'eni ua, uaa rona
apa'ia ba ifi hanunuinaa ro'ou. Ma'uaa rona ma'auaa ei
rama'a.

---

* **20:17: 20:17** O, *i oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi* † **20:17: 20:17** Psalm 118:22

20 Rona opapaninia ma aloaa hefi'a farerefaia ba ronei
nosifilao ma susuaninia ba inei warefatata ma ba ro'aa fi-
faninia panii ei forafora, ei rona pa'i faufau ro'ou a'a mei
gavanaa.
21 Si'ei, ei farerefaia, rona i'iginia, “Mena feroia, Hai'ouna
aida ba ona ware ma feroinaa ei na wanewane ma lomi
omina fafefenaa hemea, ma'uaa ona feroinaa fei talaa mei
Haidaa wagii fei na fa'uai.
22 Ina wanewane nabaa o'ou fani mugoo po'i a'a Caesar, o
lo'e?”
23 Ina fanunu'apa'idigaa fei waresuabaduiaa ro'ou ma
warenaa a'a ro'ou,
24 “Fama'aiau hepalo denarius. Hanunuu hini ma ne'iaa
hini wagina?”
25 Rona ware, “Caesar.”
Ina warenaa a'a ro'ou, “Nadii, fanaa Caesar ei manuma-
nuna ma fanaa mei Haidaa ei manumanuna.”
26 Lomi rona guainaa ma'ida tataa ei wareana i pudaa
rama'a. Ma rona maduofo a'a ei wareana, si'ei, rona babanini
ua.

Fei Asi'ana ma Fei Lalaia
(Matthew 22:23-33; Mark 12:18-27)

27 Hefi'a ei Sadducee, ei rona ware ba lomi asi'ana, rona
nomai a'a Jesus a'a hepalo i'igaia.
28 Rona ware, “Mena Feroia, Moses na ne'ifanaa o'ou
ba nabaa hemea wawane haro lalai na pa'i lofuna ma na
ma'edi'ininaa harona ma lomi na'uu lagua, mei lofuna nei
lalainaa mei pifine ma fuaifani na'uu mei lofuna.
29 Ma na pa'i oloromeai filofui. Mei uma'ua na lalainaa
hemea pifine ma na ma'e, lomi na'una.
30 Mei umugina na lalainia.
31 I ma'edii mei umugina, na lalainia mei umugidiai. Ana
ale'ei a'a ei oloromeai. Rona ma'e ma lomi fuaa ro'ou.
32 Ma ana nawe ma'e mei pifine.
33 Si'ei, wagii fei asi'ana, pa'aa haroo hini mei pifine, uaa ei
oloromeai filofui rona lalainia?”
34 Jesus na ware, “Eni rama'a a'a feni au feni, ronafane lalai
ma falalai.
35 Ma'uaa ei rona pa'i haraa ro'ou ba ro'aa guta wagii fei au
na nomai ma a'a fei asi'anaa ei ma'ea, lomi ba ro'aa lalai o
falalai
36 ma lomi ba ro'aa ma'ediai, uaa ro'ou ale'ei ei alo'alo.
Ro'ou, na'uu mei Haidaa, uaa rona asi'aa a'a fei ma'ea.
37 Ma'uaa ale'ei fei u'ugaa fei haihai, fei lomi na gu'a wagii
fei hafi, Moses na fama'aia ba ei ma'ea, rona asi'aa, uaa ina
harofaa mei Fasu ba, ‘Haidaniaa Abraham ma Haidaniaa
Isaac ma Haidaniaa Jacob.’

38 Abaa hia Haidaniaa ei ma'ea, uaa ei rona gutaguta, uaa i
a'ana minaa ei, rona gutaguta."
39 Hefi'a feroiaa law, rona ware, "Ona warefarawaninia,
mena feroia!"
40 Ma lomi hemea na i'igidinia hefi'a i'igaia.

Mei Christ Na'uu Hini?
(Matthew 22:41-46; Mark 12:35-37)

41 I dii, Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Tani ro'aa ware ba mei
Christ,‡ hia na'uu David?
42 Te, David anaia na ware a'a fei Bu'uu Lauga:
" 'Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
"Guta raudei ma'au
43 nopa'aloo fei ba una augaa ei bidibidii unumu
labenaa pinemu." '
44 David na harofia 'Fasu.' Batanai ba hia, na'una?"

Jesus na Aweinaa Ro'ou a'a ei Feroiaa Law
(Matthew 23:1-36; Mark 12:38-40)

45 Ei roi guguailao ei rama'a, Jesus na warenaa a'a ei otalai
nenerana,
46 "Oma'aiaa hamu'ou a'a ena feroiaa law. Nunumiaa ro'ou
ba ro'aa tatalai fininaa ei maleaa hawaa uguu ro'ou ma ba
ei rama'a, ronei fanunu'apa'aa ro'odu fawelei rona alo'alo
manumanu ma tonaa ei gutanaa ei baua rama'a laloo ei
synagogue ma a'a ei baua hananaa.
47 Rona fa'amoaa ei humuu ei pifine ma'esuabea ma lafu-
lafu famalaa i pudaa rama'a. Ma ei rama'a ale'ei, ro'aa pa'aa
fagiana."

21

Fei Fanaa mei Pifine Ma'esuabea
(Mark 12:41-44)

1 I aranaa pafea, Jesus na fanunupa'aa ei rona pa'i watauda
mugoo po'i, roi augaa ei fanaa ro'ou laloo fei bao mugoo po'ii
humuu mei Haidaa.
2 Ana na fanunupa'aa hemea pifine ma'esuabea, mei lomi
na pa'i mugoo po'ina na augaa guapaloei pa'aa pusu'o mugoo
po'i.*
3 Ina ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou, fei fanaa mei pifine
mei, na muainaa ei fanaa minaa ei rama'a.
4 Minaa eni rama'a eni, rona fani a'a ei watauda manu-
manuu ro'ou, ma'uaa hia na fani a'a ma'idei hia na pa'i a'a
fei gutana."

Jesus na Wareaa fei Wata'o'oaa fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 24:1, 2; Mark 13:1, 2)

‡ **20:41: 20:41** O, *Messiah*
* **21:2: 21:2** Warea Greek *guapalo lepta*

5 Hefi'a ei otalai nenerana na fiwarewareinaa ei fananama-
iaa mugoo haweraa fei humuu mei Haidaa ma ei fana a'a mei
Haidaa. Ma'uaa Jesus na ware,
6 "Tamanu eni fanunupa'aa hamu'ou yeni, iwe nomai fei au
ba lomi nepalo mugoo i ude pafoo hepalodiai. Minaa ro'ou i
wata'o'onaa pu."

Ei Hafelo'a Manumanu ma ei Haperaraia
(Matthew 24:3-14; Mark 13:3-13)

7 Rona i'igai, "Feroia, nahaiga ro'aa nomai ei manumanu ei?
Ma tamanu lalana ba ro'aa nomai?"
8 Ina ware, "Oma'aa hamu'ou ba lomi ro'aa sifi'aa hamu'ou.
Uaa watauda ro'aa nomai a'a fei harau ma ware, 'Yau, hia,'
ma 'Na rafi'i fei au.' Hamonei'awe neneraa ro'ou.
9 Ena hamona guainia ba na pa'i baua fifo'aia ma hefi'a
gufu na pa'i ei hafelo'a na fo'afipui a'a ei bauaniaa gufu,
hamonei'aa ma'au. Ei manumanu ei, ido'o nomai ma'uaa, fei
a'apoo arewaa lo'e i nobatafamai."
10 I dii, ina warenaa a'a ro'ou: "Hefaa baua gufu i fifo'ai
a'a hepalodiai baua gufu ma hefi'a hapara ro'aa fifo'ai a'a
hefi'adiai hapara.
11 I pa'i baua rererea a'a feni malagufu, mouabiabia ma
hafelo'a funua a'a hefi'a gufu ma hefi'a manumanu na
famama'au ma hefi'a baua hilala i haroo pumanugawe.
12 "Ma'uaa atawe nomai ei manumanu ei ma ro'ado'o pa-
narofaa hamu'ou ma haperaraiaa hamu'ou. Ro'aa noduginaa
hamu'ou a'a ei synagogue ma humuu bobo'aia, ana ro'aa
fa'ugaa hamu'ou pudaa ei hapara ma gavaman, uaa fei harau.
13 Ma wagii ei manumanu ei, hamo'aa u'ufanaa ro'ou.
14 Ma'uaa hamoneido'o narafarawani ba lomi hamo'aa
naranara watauda ba batanai hamona wareaa pepei a'a
hamu'ou.
15 Uaa awe fani warea ma apa'aa hamu'ou ba lomi ro'aa
fadugeia, o fapidawainia.
16 Ana pa'aa ena ama ma ina ma lofu ma maroa mawe ena
tafii hamu'odu, ena rowe aloaa hamu'ou panii ei fadududua
ma ro'aa fo'afama'eaa hefi'a hamu'odu.
17 I bidi unuu minaa ei rama'a a'a hamu'ou, uaa yau.
18 Ma'uaa lo'e hepalo loaa tabaa hamu'odu i pa'ai.
19 Nabaa hamona ofawe'i hamo'aa to faweweni.

Jesus na Wareaa fei Pasiaa Jerusalem
(Matthew 24:15-21; Mark 13:14-19)

20 "Ena hamona fanununaa Jerusalem ba rona faweloinia
ei fo'aa, hamowe aida ba na rafi'i fei ude halohaloana.
21 A'a fei au fei, ei yei Judea, ronei ponipa'ainaa a'a ei
maugeni ma ei a'a ei baua gufu, ronei wala'aa ma ei yei
sugatata'aia ronei'aa dinaa a'a fei baua gufu.

22 Uaa sifei fei au ba i fani lagii ei hafelo'a ba nei pa'aa fa'uai
minaa ei ronadii ne'inia.
23 Ma a'a fei au fei, napa'aa famama'au a'a ei wareu ma ei
roi fasususuu baduu! Iwemina pa'i baua awataa a'a fei gufu
ma fei baua sibana i dinaa a'a ei rama'a wagina.
24 Ro'aa ma'e a'a ei wadu ma hefi'a ro bobo'ainaa ro'ou a'a
minaa ei baua gufu. Ei Gentile, ro'aa hapuni'onaa Jerusalem
nopa'aloo fei au na fapedugaa ro'ou mei Haidaa.

Fei Noramiaa mei Na'uu Rama'a
(Matthew 24:29-31; Mark 13:24-27)

25 "I pa'i lala a'a fei halo, puda mawe ei pi'u. Yeni ano, ei
baua gufu ro'aa fatemu ma hamamagua wagii fei waniwan-
ina ma meme'ii unuu fei agi.
26 Ei rama'a ro'aa ma'aumemeroi ma naranara watauda
a'a tamanu fi nomai a'a feni ano, uaa ei manumanuu haroo
pafea, i taletatata.
27 A'a fei au fei, ropowe fanunupa'aa mei Na'uu Rama'a
fi nomai memewaa hepalo papalei fininaa faufau ma baua
hawera.
28 Ena na nomai ei manumanu ei, ufalarai ma aranaa pafea,
uaa fei ponohadiwe'iaa hamu'ou na rafi'i."

To Feroia a'a fei Haihai Figi
(Matthew 24:32-35; Mark 13:28-31)

29 Ina u'ufanaa ro'ou feni warea hanunu feni: "Fanununaa
fei haihai figi ma hefi'adiai haihai.
30 Ena na sunaimai rau ro'ou, hamona fanunu'apa'ia ba fei
augai na rafi'i.
31 Ana ale'ei, ena hamona fanunupa'aa ei manumanu ei,
hamonei aida ba fei au haparaiaa mei Haidaa na rafi'i.
32 "A warefa'uai a'a hamu'ou ba ei rama'aa feni au feni,†
pa'aa lomi ba ro'aa ma'e hawina ba minaa ei manumanu ei
na nodigimai.
33 Fei haroo pafea ma feni malagufu i pa'ai, ma'uaa ei
wareau lomi i we pa'ai.
34 "Oma'afarawaninaa hamu'ou. Nabaa lo'e, ei naranaraa
hamu'ou i fa'awataia, ei babareia, hunu poapoai ma nara-
nara watauda a'a ei manumanuu feni ano ma fei arewaa i
nopoponamiaa hamu'ou.
35 Uaa, i nomai a'a ei rona guta a'a minaa ei gufu tadiwe'aia.
36 Ranimai hamonei oma'ama'a ma lafulafu ba hamo'aa
telapa'i a'a tamanu i nomai, ba hamo'aa upa'i i pudaa mei
Na'uu Rama'a."
37 Minaa ei arewaa Jesus na feferoi yei humuu mei Haidaa
ma minaa ei fafi na aunu ba i gutafa'arewaia i pafoo fei
maugeni, harana Maugeni Olive,

---

† **21:32: 21:32** O, *hamu'ou ba eni mau rama'a ale'eni*

38 ma minaa ei rama'a, rona o nofoimai na mafufuo ba ro'aa
guainaa u'ugana i humuu mei Haidaa.

22

Rona Fiwarei ba Ro'aa Panarofaa Jesus
(Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; John 11:45-53)

1 Hefei baua Hananaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua,
harana fei Talai Falogia, fi norafi'imai
2 ma ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law,
roi labarai tala ba ro'aa fapa'ainaa Jesus, uaa rona ma'au a'a
ei rama'a.

Judas na Uga ba i Aloaa Jesus
(Matthew 26:14-16; Mark 14:10, 11)

3 Ma Satan na wadu'aa Judas, hepalo harana Iscariot,
hemea ei Hefua ma Helagui.
4 Judas na dinaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei bauaniaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa ma
wareware a'a ro'ou ba batanai i aloaa Jesus.
5 Ronamina ni'eni'e ma uga ba ro'aa fani mugoo po'i a'ana.
6 Ina ugainaa ro'ou ma opaninaa hefaa au ba i fifaninaa
Jesus panii ro'ou nabaa lomi watauda rama'a.

Fei Hananaa fei Talai Falogia
(Matthew 26:17-25; Mark 14:12-21; John 13:21-30)

7 Inawe nomai fei arewaa fei Faraa Pidaua Lomi Fafuafua,
fei arewaa ro'aa moro'aa huaa fei sipsipii fei Talai Falogia ba
fana a'a mei Haidaa.
8 Jesus na aloaa Peter ma John ma ware, “Hamunei
pagi'augaa ena ba o hanaia a'a fei Talai Falogia.”
9 Laguna i'igai, “Ma haigua pagi'augia hitani.”
10 Ina ware, “Ena hamuna nowau a'a fena gufu, hamu'aa
bapa'aa hemea fi talaiporo'aa fena baraa ranu. Nenerawau
a'a fena humu i dinaa wagina
11 ma warefanaa mei amaa fei humu, ‘Mei Feroia na i'igai:
hitani fei nopaa ei gufu raua ona'o fanaa ro'ou, fei ba a
hananafipui a'a ei otalai nenerau wagii fei Talai Falogia?’
12 Iwe fama'aa hamugua hefaa baua nopa pafea na
ude'audii. Pagiaa ei manumanu yena.”
13 Laguna dii ma fanunupa'aa ei manumanu ana ale'ei i
warefanaa lagua Jesus. Si'ei, laguna pagi'augaa ei manu-
manuu fei Hananaa fei Talai Falogia.

Fei Finei mei Fasu
(Matthew 26:26-30; Mark 14:22-26; 1 Corinthians 11:23-25)

14 I nopa'aloo fei au, Jesus mawe ei apostle, rona gutafa-
palagi ditataa fei tawa.

15 Ma na warenaa a'a ro'ou, “Pa'aa nunumiau ba a
hananafipui a'a hamu'ou feni Hananaa fei Talai Falogia ma
hinene a tonaa fi'iu.
16 Uaa, a warefanaa hamu'ou, lomi a hananadinia
nopa'aloo fei ba na arewa fei hanuna wagii fei haparaiaa
mei Haidaa.”
17 I todigaa fei bara, na ware ‘ta’ ma warenaa a'a ro'ou,
“Tonaa feni ma hunufima'ainia.
18 Uaa, a warefanaa hamu'ou ba lomi a hunudinaa fei
ranuu grape nopa'aloo fei noramiaa fei au haparaiaa mei
Haidaa.”
19 Ma ina tonaa fei faraa pidaua, ware ‘ta’, itafia, fanaa ro'ou
ma ware, “Feni, pigiou, fanau a'a hamu'ou; bigi'ia ale'ei ba
fanonomii hamu'ou yau.”
20 Ana ale'ei, ro'aa hananadii, na tonaa fei bara ma ware,
“Sifeni feni baraa fei manufau fi'ugaia wagii fei namou, fei i
wigii a'a hamu'ou.
21 Ma'uaa fei panii mei ba i aloau, yeni pafoo tawa a'au.
22 Mei Na'uu Rama'a i aunu ana ale'ei fei ne'ia, ma'uaa,
ipa'aa fagiana mei ba i aloia.
23 Ma ronawe fi'i'igai ba hini ro'ou na bigi'aa fei.
24 Ana na pa'i fihareia dupuaa ro'ou ba hini i pafeai.
25 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Ei haparaa Gentile rona
fasuinaa ei rama'a ma ei paniaa panii ro'ou, rona ware ba
ro'ou ana Haduma.
26 Ma'uaa maumau hamu'ou, nei'aa ale'ei. Agia, mei pa'aa
bauana dupuaa hamu'ou nei ale'ei hemea baduu ma mei na
tonaa fei hapara nei ale'ei hemea nafi.
27 Uaa amaia na pafeai, mei i guta tawa, o mei hasumaa
du'ua? A'a ba mei i guta tawa? Ma'uaa yau ale'ei hemea nafi
i dupuaa hamu'ou.
28 Hamu'ou, ena hamona palarau wagii ei manimaniau.
29 Ma a fanaa hamu'ou hefaa gufuu hapara, ana ale'ei mei
Amau na fanau hepalo
30 ba hamo'aa hana ma hunu a'a fei tawau wagii fei hapara-
iau ma guta pafoo ei gutanaa hapara ma dududuaa ei hefua
ma guapaloei pai Israel.

Jesus na Ware'augaa fei Sifisifii Peter
(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; John 13:36-38)

31 “Simon, Simon, Satan na i'igai ba i nuenueinaa hamu'ou
ale'ei baranafi.
32 Ma'uaa una lafulafunio, Simon, ba fei we'iaa nara-
naramu nei'aa wata'adudu. Ma ena ona momo'aimai, onei
fawe'iaa naranaraa ei lofumu.”
33 Ma'uaa ina ware, “Mena Fasu, yau a aunuhugio a'a fei
bobo'aia ma fei ma'ea.”

34 Jesus na ware, “A warefanio, Peter, hinene i ai fei a'aroo
na wagieni i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au.”
35 Jesus na i'iginaa ro'ou, “Ei a aloaa hamu'ou pani ua, lomi
mugoo po'i, raba, o supinai, hamona nunuminaa hefi'adiai?”
Rona ware, “Lomi.”
36 Na warenaa a'a ro'ou, “Ma'uaa e'eni, nabaa na pa'i mugoo
po'i, tonia ma hepalo raba anaa. Ma nabaa lomi hamona pa'i
wadu, aloaa ei hawaa uguu hamu'ou ma pono'aa hepalo.
37 Na udedii feni ne'ia: ‘Hia, i wareifini a'a ei barafeaa
law’; ma u'ei warefanaa hamu'ou ba feni, neipa'aa fa'uai a'au.
Fa'ua, tamanu rona ne'inaa a'au, fi nopa'amii fei fafa'uaiana
eni.”
38 Ei otalai nenera, rona ware, “Ma'aia, mena Fasu, sigua-
paloeni, guapaloeni wadu.”
Na ware, “Na hawidigia.”

Jesus na Lafulafu Pafoo fei Maugeni Olive
(Matthew 26:36-46; Mark 14:32-42)

39 Ana ale'ei maumauna, Jesus na dinaa fei Maugeni Olive
ma ei otalai nenerana, rona nenegia.
40 Ro'aa nopa'aloo yei, na warenaa a'a ro'ou, “Hamonei
lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei manimania.”
41 Ina di'ininaa ro'ou, rauana ale'ei pasiaa nafa'aa ro'ou
hefaa mugoo, fa'unaa du'una ma lafulafu,
42 “O'ama, nabaa ona nunumiai, tonaa feni bara a'au,
ma'uaa bigi'aa fei nunumiamu, abaa fei nununumiau.”
43 Hemea alo'alo i pafea na fa'arewa a'ana ma na fawe'ia.
44 Namina awata naranarana ma namina lafulafu fawe'i
ma fei mapuna ale'ei namo na pasi'u'ugunaa pu.*
45 I asi'aa a'a fei lafulafuana ma hadiwe'inaa a'a ei otalai
nenera, na fanunupa'aa ro'ou rona ma'igu, na madugu unuu
ro'ou uaa na fua'onaa ro'ou fei faloloa'ia.
46 Na i'iginaa ro'ou, “Tani hamu'ou ma'igu? Asi'aa ma
lafulafu ba lomi hamo'aa pasi wagii ei manimania.”

Rona Panarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; John 18:3-11)

47 Ana fi wareware ua, hefaa gupuu rama'a na nomai
ma mei harana Judas, hemea ei Hefua ma Helagui, na ta-
laidugamii ro'ou. Na nolao a'a Jesus ba i hatofaa pudana,
48 ma'uaa Jesus na i'iginia, “Judas, yoi ba o'aa aloaa mei
Na'uu Rama'a a'a fei hatofaa puda?”
49 Ro'aa fanunuia ba tamanu fi nomai ei ro'aa neneraa
Jesus, rona ware, “Mena Fasu, hai'ou fo'anaa eni waduu
hai'ou?”

---

* **22:44: 22:44** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i vv. 43 ma 44.

50 Hemea ro'ou na lafigipa'aa adiaa mei nafii mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa, raudei ma'au.
51 Ma'uaa Jesus na ware, “Nei pedu feni!” Ma na idoaa adiaa
mei rama'a mei ma farawaninia.
52 Jesus na warenaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa,
ei bauaniaa ei oananaa fei humuu mei Haidaa mawe ei
bauaniaa gufu, ei ba ro'aa panarofia, “Tani hamu'ou notomai
wadu ma babu—ei naraa hamu'ou ba a fo'afiloginaa ei baua-
niaa gufu?
53 Minaa ei arewaa yau a'a hamu'ou i malalaa humuu
mei Haidaa ma lomi hamona panarofau. Ma'uaa feni, au
hamu'ou, au haparaiaa fei roromaa.”

Peter na Ware ba Lomi na Apa'aa Jesus
(Matthew 26:57, 58, 69-75; Mark 14:53, 54, 66-72; John 18:12-18, 25-27)

54 Si'ei, rona panarofo'aia ma noduginaa hia humuu
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa. Peter na ta-
laifa'ude'udemai nene.
55 Ma'uaa ro'aa pa'aiaa fei hafi i memewaa fei malalaa
humu ma gutafipui, Peter na guta hugiaa ro'ou.
56 Hemea nafi nanao na fanunupa'ia na guta yei a'a fei
we'aa fei hafi. Ina fanunufa'u'uia ma ware, “Meni rama'a
meni, hia hemea a'ana.”
57 Ma'uaa na ware'opa'ainia, “Mena pifine, lomi una
apa'ia.”
58 Lomi namina madii ma hemeadiai na fanunupa'ia ma na
ware, “Yoi ana hemea ro'ou.”
Na ware Peter, “Otafi, abaa yau!”
59 I didii ale'ei heai hour, hemeadiai na ware, “Meni rama'a
meni napa'aa guta a'ana uaa hia hemea Galilee.”
60 Peter na ware, “Otafi, lomi na apa'aa ena mau wareamu!”
Ana fi wareware ua, na ai fei a'aroo.
61 Mei Fasu na diarai ma fanunufa'u'uaa Peter. Ma Peter
nawe naraiaa tamanu na warefania mei Fasu: “Hinene i ai
fei a'aroo, i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au.”
62 Ma ina asi'anaa ano ma namina aimatogutogu.

Ei Fo'aa na Warefafeifeinia
(Matthew 26:67, 68; Mark 14:65)

63 Ei rona oma'aa Jesus, rona warefalalasia ma hafugia.
64 Rona sumaa pudana ma warefawe'i a'ana, “Dii unifanaa
hai'ou ba hini fi hafugio?”
65 Ma ronamina wareaa watauda hafelo'a a'ana.

Jesus i Pudaa ei Bauaniaa Jew
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; John 18:19-24)

66 I ba'amai fei panii arewaa, ei bauaniaa gufu—ei
famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa law, rona
gutafipui ma hefi'a na nodugaloo Jesus i a'a ro'ou.
67 Rona ware, “Nabaa yoi mei Christ,† warefanaa hai'ou.”
Jesus na ware, “Nabaa na warefanaa hamu'ou, hamo'aa
nara ba abaa fa'ua
68 ma nabaa a i'iginaa hamu'ou, lomi ba hamo'aa ware.
69 Ma'uaa e'eni ma nolao, mei Na'uu Rama'a i guta raudei
ma'au mei Haidaa, mei na faufau.”
70 Minaa ro'ou na i'igai, “Hama yoi Na'uu mei Haidaa?”
Na ware, “Na wanewane ena wareaa hamu'ou ba yau hia.”
71 Ma rona ware, “Tamanu hanuna ba o'aa todiai u'uga a'a
feni dududua? Ona guaidigaa ei warea lele'amiana ana a'a
fei haba'umuna.”

23

Jesus i Pudaa Pilate ma Herod
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; John 18:28-38)

1 Minaa ei a'a fei gupu na asi'aa ma noduginaa hia a'a Pilate.
2 Ma rona ware ba ina bigifatata, “Hai'ouna aida ba meni
rama'a meni, na fafeloaa feni gufuu hai'ou. Lomi na nun-
uminia ba ei rama'a ronei fani mugoo po'i a'a Caesar ma ware
ba hia Christ,* hemea hapara.”
3 Si'ei, Pilate na i'iginaa Jesus, “Haa, yoi mei haparaa ei
Jew?”
Jesus na ware, “Hi'i, ana ale'ena wareamu.”
4 I dii, Pilate na warenaa a'a ei famamoaa humuu mei
Haidaa ma fei gupuu rama'a, “Lomi una labagipa'i tataa meni
rama'a meni.”
5 Ma'uaa ronamina'u ware'ualao, “Ina fa'una'anaa ei
rama'a tadiwe'aiaa Judea† a'a ei feroiana. Rawarawa na
bigi'ia Galilee ma nawe nopa'amii yeni.”
6 I guainaa fei, Pilate na i'igai ba hia Galilee.
7 I apa'alao ba Jesus na guta wagii fei haparaiaa Herod, ina
alonaa hia a'a Herod, mei ana hia yei Jerusalem a'a fei au fei.
8 I fanunupa'aa Jesus Herod, namina ni'efafelo uaa minaa
nunumianamai mina ba i fanunuia. Ma wagii ei guaiana
u'ugana na nara ba i fanunu na bigi'aa hefi'adiai foigia.
9 Ina i'igainia watauda i'igaia, ma'uaa Jesus, lomi na u
wareware a'ana.
10 Ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei feroiaa
law, rona ufalarai yei ma warefi'u'uinaa difoo ro'ou ba hia
napa'aa tata.

---

† **22:67: 22:67** O, *Messiah* * **23:2: 23:2** O, *Messiah*; vv. 35 ma 39 anaa † **23:5: 23:5** O, *tadiwe'aiaa fei gufuu ei Jew*

11 Ma Herod mawe ei maroana fo'aa, rona hapehapeia ma
warefafeifeinia. Rona farafenaa hia fei maurawani hawaa
ugu ma alohadiwe'inia a'a Pilate.
12 A'a fei arewaa fei, Herod ma Pilate, lagunawe fitafii—do'o
fama'a na pa'i watolaa lagua.

Rona Ware ba Jesus nei Ma'e
(Matthew 27:15-26; Mark 15:6-15; John 18:39—19:16)

13 Pilate na harofipuinamii ei famamoaa humuu mei
Haidaa ma ei bauaniaa gufu mawe ei rama'a
14 ma warenaa a'a ro'ou, "Hamona dugamii meni ba hia
mei i fa'una'anaa ei rama'a ba ronei fo'afipui a'a fei gavaman.
Una i'iginia i pudaa hamu'ou ma lomi na labagipa'i pa'afii fei
tatana, fei hamona ware ba ina bigi'ia.
15 Ma Herod, ana lomi na labagipa'aa tatana, uaa ina alo-
hadiwe'inamai a'a o'ou ma hamona fanunupa'idigia ba hia,
lomi na bigi'aa hepalo manumanu ba nei ma'e.
16 Si'ei, ado'o babuinia ma awe alagia."‡
18 Ma ronamina fai harofa, "Dugifarauaninia mena rama'a
mena. Ma alafanamiaa hai'ou Barabbas!"
19 (Rona bobo'ainaa Barabbas uaa ina ba'ananarai a'a fei
gufu ma ana na fo'afama'e rama'a).
20 Si'ei ba Pilate na naranara ba i alaraa Jesus, na i'igidinaa
ro'ou,
21 ma'uaa rona haroharo memewai ua, "Fatawaia! Fa-
tawaia!"
22 Ina warefa'odupoai a'a ro'ou, "Tani ei? Tamanu bigifa-
tatana? Lomi una labagipa'aa hepalo tatana ba nei ma'e. Si'ei,
ado'o babuinia ma awe alagia."
23 Ma'uaa ronamina harofawe'i ba i nei fatawa ma fei
harofaa ro'ou nawe nopa'ilao.
24 Si'ei, Pilate nawe nara ba ipowe ugainaa fei i'igaiaa ro'ou.
25 Ina alaraa mei bobo'aia wagii fei ba'ananaraiana ma
fo'afama'eana rama'a, mei rona nunuminia ma na rawanaa
panii ro'ou Jesus.

Fei Fatawana
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; John 19:17-27)

26 Roi nodugalao, rona panarofaa Simon, mei Cyrene fi
baguamai sugatata'aia ma rona fafuharenaa hia fei hawafolo
ba nei talaifuharenalao nenee Jesus.
27 Abaa po'o rama'a, ei ro'ei nenegia; hefi'a ro'ou, ei pifine,
ei rona aimemewai ma ai'aigia.
28 Jesus na oma'anaa a'a ro'ou ma ware, "Ena pifine, na'uu
Jerusalem, apuna aigau; hamonei aigaa ana hamu'ou ma ena
na'uu hamu'ou.

‡ **23:16: 23:16** Hefi'a ne'ia ba *alagia." 17 Ba i pa'aa alaraa hemea a'a ro'ou wagii fei Hananaa.*

29 Uaa iwe nomai fei arewaa hamopowe ware, ‘Rona pa'i
hawegiaa ro'ou ei pa'abeu pifine, ei watau lomi na wanini
baduu ma ei susu lomi na fasusu baduu!’
30 Ma
“ ‘ropowe ware a'a ei baua maugeni, “pasi'onaa hai'ou!”
Ma a'a ei pusu'o maugeni, “Hawainaa hai'ou!” ’
31 Uaa nabaa rona bigi'ia a'a fei mamarawii haihai, po'o
batanaidiai a'a fei na manunu?”
32 Helaguidiai, rama'a hafelo, ana rona nodugifipuinaloo
lagua a'ana ba ro'aa fatawaa lagua.
33 Ro'aa nopa'amii fawelei harana Guitaba, rona fatawaia
yei watolaa lagua, hemea ma'auna ma hemea mauwina.
34 Jesus na ware, “O'ama, futoaa ei hafelo'aa ro'ou, uaa
lomi rona apa'aa tamanu roi bigi'ia.”§ Ma ei susuna rona
fi'alaginia wagii fei uni'uni fifigaiaa ro'ou.
35 Ei rama'a, roi ufanunu ma ei bauaniaa ei Jew na
faba'efoinia. Rona ware, “Ina fatelaiaa hefi'a ma e'eni nei
fatelaiaa anaia nabaa hia mei Christ, Hemei Rafeiana, mei
aloagii mei Haidaa.”
36 Ei fo'aa, ana rona nomai a'ana ma warefafeifeinia. Rona
fani numana, fei para'aa wine
37 ma ware, “Nabaa yoi haparaa ei Jew, onei fatelaio.”
38 Ina pa'i hefaa ne'ia palalana ba, “SIMENI, MENI HA-
PARAA EI JEW.”
39 Hemea laguei hafelo'a, laguei lagu'aa fatawa yei na ware-
fafeloia: “Abaa yoi mei Christ? Fatelaio ma haigua!”
40 Ma'uaa hemea lagua na hota'ia. Ina ware, “Lomi ona
ma'auaa mei Haidaa? Abaa yoi ana o ma'e ale'ei hia?
41 Ina wanewane ba agu'aa ma'e uaa lagii ei hafelo'aa agua.
Ma'uaa meni rama'a meni, lomi na bigi'aa hepalo tata.”
42 Ma ina ware, “Jesus, nonominau ena ona panarofaa fena
haparaiamu.”*
43 Jesus na warefania, “A warefa'uai a'amu ba wagieni, yoi
o oafipui a'au wagii fei fananamaiaa gufu.”

Fei Ma'eaa Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; John 19:28-30)

44 Inawe nopa'amii fei fa'oloroaiaa hour ma fei roromaa
namina hawainaa minaa fei gufu nopa'aloo fei fafaimeiaiaa
hour,
45 uaa fei halo lomi na we'a. Ma fei lawalawaa fei rapirapii
fei humuu mei Haidaa na anininaa guapapa.
46 Jesus namina harofabauana, “O'ama, fei spiritiu, i pan-
imu.” I waredigaa fei, na fawenai apoinaa fei fawewenina.

---

§ **23:34: 23:34** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i feni wareaa Jesus feni. * **23:42: 23:42** Hefi'a ne'ia ba *ena ona nofininamii fei faufau fei haparaiamu.*

47 I fanununaa fei mei centurion, na uduginaa mei Haidaa
ma ware, “Pa'aa fa'ua ba meni, pa'aa wanewanea.
48 Ro'aa nofipuimai ei rama'a ba ro'aa fanunu fei, rona
fanunuia ma aunuhafuhafugaa niniwai ro'ou.
49 Ma'uaa minaa ei rona apa'ia mawe ei pifine ro'aa nenegia
ei i norai Galilee, rona ufaraua ma fafanununaa ei manu-
manu ei.

Fei I'ifaiaa Jesus
(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; John 19:38-42)

50 Ina pa'i hemea rama'a, harana Joseph, hemea bauaniaa
ei Sanhedrin ma hia hemea rawani'a rama'a ma fei mau-
mauna na wanewane,
51 mei lomi na ugainaa fei naranara ma bigi'aa ro'ou. Hia
hemea Judea noramiana Arimathea ma ifi oma'oma'aiaa fei
haparaiaa mei Haidaa, fei ba i nomai.
52 Ina dinaa a'a Pilate ma i'iginaa fei hudi unuu Jesus.
53 Ma na porofa'u'upuia, hawainia a'a hefaa lawalawa linen
ma fahainopia laloo huapu, fei waduaa ro'ou wagii ei na'a, fei
atawe pa'i ma'ea na hainopia.
54 Feni, Arewaa Pagipagia ma fei Sabbath anaa i nomai.
55 Ei pifine, ei ro nofipuimai a'a Jesus i Galilee, rona neneraa
Joseph ma fanunuaa fei huapu ma batanai hainopaa fei hudi
ununa.
56 Rona dinaa gufu ma pagiaa ei manumanu dufaa. Ma'uaa
rona gutafawenai a'a fei Sabbath ba ro'aa neneraa fei law.

24

Fei Asi'ana
(Matthew 28:1-10; Mark 16:1-8; John 20:1-10)

1 A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia, ale'ena mafu-
fuo badu, ei pifine rona notonaa ei pagiaa ro'ou manumanu
dufaa ma dinaa a'a fei huapu.
2 Rona fanunupa'ia ba fei baua mugoo gigei fei na'a, na
pigudii a'a fei huapu,
3 ma'uaa, ro'aa wadu'ai, lomi rona fanunupa'aa fei hudi
unuu mei Fasu, Jesus.
4 Ro'ei naranara wagina ma helaguei wawane, lawalawaa
lagua namina we'a ale'ei usida, laguna u papaa ro'ou.
5 Uaa fei ma'auaa ro'ou, ei pifine, rona fapasi'o'o'uinaa
pu, ma'uaa laguei wawane, laguna warenaa a'a ro'ou, “Tani
hamu'ou lalabarainaa mei fi gutaguta dupuaa ei ma'ea?
6 Hia lomi yeni. Na asi'adii! Hamonei nonominaa ei
warefanana hamu'ou ei i oafipui a'a hamu'ou i Galilee:
7 ‘Mei Na'uu Rama'a ro'aa fifaninia panii ei hafelo'a ba ronei
fatawaia ma a'a fei fa'oduaiaa arewaa i asi'adiai.’ ”
8 Ma ronawe nonominaa ei wareana.

9 Ro'aa nodigimai a'a fei huapu, rona u'ugaa minaa e'ei a'a
ei Hefua ma Hemea mawe hefi'adiai.
10 Mary Magdalene, Joanna, Mary mei inaa James mawe
hefi'a a'a ro'ou, rona u'ugaa e'ei a'a ei apostle.
11 Ma'uaa rona nara ba abaa fa'ua fei u'ugaa ei pifine, uaa
ei wareaa ro'ou ale'ei mau wareaa poapoa.
12 Ma'uaa Peter na asi'aponinaa a'a fei huapu. Ina fabalou
ma fanunupa'aa ei mininii linen na ude u'ugai ma na aunulao
ma naranara ba tani ipo'o biyei.

Fei Tala i Dinaa Emmaus
(Mark 16:12, 13)

13 Ana a'a fei arewaa fei, helagui ro'ou, laguna dinaa a'a
fei gufu, harana Emmaus ale'ei hefua ma heai kilometre,*
rauana a'a Jerusalem.
14 Lagu'ei fiwarewareinaa minaa ei manumanu na nodigi-
mai.
15 Lagu'aa fiwarewareinaa ei manumanu ei, Jesus na no-
mai ma talaihugiaa lagua;
16 Ma'uaa lomi na fa'arewa ba lagu'aa fanunu'apa'ia.
17 Ina i'iginaa lagua, “Tamanu ei talaifiwarewareiaa
hamugua?”
Laguna u'o'o'uinaa pu.
18 Hemea lagua, harana Cleopas na i'iginia, “Yoi hemea
tatalaia ua i Jerusalem ma lomi ona aida ei manumanu na
nodigimai a'a eni arewaa eni?”
19 Ina i'igai, “Manumanu bata?”
Laguna ware, “Ei na nomai a'a Jesus mei Nazareth. Hia
hemea mamama'a. Na faufau ei wareana ma bigi'ana i pudaa
mei Haidaa ma minaa ei rama'a.
20 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei bauaniaa hai'ou,
rona fifaninia panii hefi'a ba ronei fo'afama'eia ma rona
fatawaia;
21 ma'uaa, na o'onai unuu hai'ou ba hia mei ba i pono-
hadiwe'inaa Israel. Ma hepalodiai, wagieni, fa'oduaiaa are-
waa ei i nomai ei manumanu ei.
22 Ma hepalodiai, hefi'a pifinee hai'odu, rona famaduofoaa
hai'odu. Rona dinaa a'a fei huapu mafufuo badu wagieni
23 ma'uaa lomi rona fanunupa'aa fei hudi ununa. Rona
nomai ma warefanaa hai'ou ba rona fanunupa'aa laguei
ale'ei alo'alo, laguna ware ba ina mama'a.
24 Ma hefi'a tafii haigua, rona dinaa a'a fei huapu ma
fanunuia ana ale'ei ei wareaa ei pifine. Ma'uaa lomi rona
ma'apa'ia.

---

* **24:13: 24:13** Warea Greek *oloroa pa'ania stadia* (ale'ena 11 kilometres)

25 Ma ina warenaa a'a lagua, “Hamunapa'aa poapoai ma na
polai tabaa hamugua ma lomi hamuna nara ba fa'ua minaa ei
ronadii wareia ei mamama'a!
26 Haa, lomi ba mei Christ† neido'o tonaa fi'ina wagii ei
manumanu ei ma nene i tonaa fei hawerana?”
27 Ma ina ware itailalafuifanaa lagua minaa ei u'ugaa fei
Bu'u Apuna, fei na u'ugia i a'a fei ne'iaa Moses ama'anaa ei
ne'iaa minaa ei mamama'a.
28 Ro nofarafi'inaa fei gufu ba ro'aa dinaa wagina, Jesus ba
i talaidilao.
29 Ma'uaa laguna warefawe'i a'ana, “Gutafipui a'a haigua,
uaa anaa i roro; fei arewaa anaa i pedu.” Si'ei, ina wadu'ai ba
i gutafipui a'a lagua.
30 Ro'aa guta wagii fei tawa, ina tonaa fei faraa pidaua,
ware ‘ta’, itafia ma fanaa lagua.
31 Ma ei pudaa lagua, nawe arewa ma lagunawe fa-
nunu'apa'ia ma ina fa'apa'ai pudaa lagua.
32 Ma laguna fi'i'igai, “Haa, lomi bibiyeiaa naranaraa agua
ei i fiwarewarei a'a agua i tala ma fa'arewainaa fei Bu'u
Apuna a'a agua?”
33 Laguna asi'aa ma hadiwe'ibatafanaa Jerusalem. Ma yei,
laguna bapa'aa ei Hefua ma Hemea mawe hefi'adiai a'a ro'ou,
rona oafipui
34 ma laguna ware, “Pa'aa fa'ua! Mei Fasu na asi'aa ma
fa'arewa a'a Simon.”
35 Ma laguna u'ufanaa ro'ou tamanu na nomai a'a lagua i
tala ma batanai lagua fanunu'apa'aa Jesus ei fi itafaa fei faraa
pidaua.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenera
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; John 20:19-23; Acts 1:6-8)

36 Roi fiwarewareinaa fei, Jesus na fa'arewa dupuaa ro'ou
ma warenaa a'a ro'ou, “Me'o, gutafarawani ua.”
37 Rona ba'arofo ma ma'au. Ei naraa ro'ou ba rona fa-
nunupa'i hani'u.
38 Ina warenaa a'a ro'ou, “Tani hamo'aa naranara watauda
ma hamamagua?
39 Fanunuamii paniu ma pineu. Ana yau ua! Panarofau
ma fanunu; hani'u lomi pigiona ma guina, ale'ei hamona
fanunupa'ia ba yau una pa'i.”
40 I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina ma pinena.
41 Ma'uaa lomi rona nara ba fa'ua uaa rona ni'eni'e fininaa
nanawala pudaa ro'ou ma ina i'iginaa ro'ou, “Hamona pa'i
du'ua yeni ba a hanana?”
42 Rona fania hepalo unumaa ro'ou nia

† **24:26: 24:26** O, *Messiah*; v. 46 anaa

43 ma ina tonia ma hanaia i pudaa ro'ou.
44 Ina warenaa a'a ro'ou, “Sifeni, feni adii warefanaa hamu'ou ei ado'o guta a'a hamu'ou: Minaa ei ne'ia na u'ugau a'a fei Law Moses, ei Mamama'a mawe fei Bu'uu Lauga, roneipa'aa nomai.”
45 Ma inawe fa'arewainaa tabaa ro'ou ba ronei apa'ifarawaninaa fei Bu'u Apuna.
46 Ina warefanaa ro'ou, “Sifeni feni ne'ia: Mei Christ nei tonaa fi'ina ma asi'aa wagii fei ma'ea a'a fei fa'oduaiaa are-waa
47 ma wagii fei harana, do'o fama'a i Jerusalem, rowe u'ufanaa minaa ei gufu ba ei rama'a, ronei filoginaa nara-naraa ro'odu ma iwe futoaa ei hafelo'aa ro'ou.
48 Hamona fanunudigaa ei manumanu ei.
49 Yau, a alofanamiaa hamu'ou fei fa'unaiaa mei Amau; ma'uaa hamoneido'o guta a'a feni gufu feni hawina hamona tonaa fei faufau noranarai pafea.”

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea
(Mark 16:19, 20; Acts 1:9-11)

50 I noduginaa ro'ou malalaa Bethany, na roainaa panina ma haweginaa ro'ou.
51 Ei fi haweginaa ro'ou, na duginaa hia pafea mei Haidaa.
52 Ma rona losuinia ma hadiwe'inaa Jerusalem fininaa ni'eni'ea.
53 Ma ronamina gutalao a'a fei humuu mei Haidaa ma uduginaa mei Haidaa.

JOHN

Warefa'aia

Feni Bu'uu John na fama'aia ba Jesus ana fei wareaa mei Haidaa, fei fi oalao, fei na pigioa ma guta a'a o'ou.

Ei rawarawaa lamii feni bu'u fi wareaa Jesus ba hia mei Tela'ana, mei fa'unaia ma ana Na'uu mei Haidaa. Ma ba i a'ana wagii fei narafawe'ia na pa'i harenua.

Fei Warea nawe Pigioa

1 Pa'aa rawarawa na ude fei Warea ma fei Warea na oafipui a'a mei Haidaa. Ma fei Warea, ana mei Haidaa.
2 Ina oafipui a'a mei Haidaa fama'a.
3 I a'ana minaa ei manumanu na mamaramai. Lomi hepalo manumanu na mamaramai ba abaa famamarana.
4 I a'ana na pa'i harenua ma fei harenua fei, we'ai rama'a.
5 Fei we'ai na we'a laloo fei roromaa, ma'uaa fei roromaa lomi na apa'ia.*
6 Ina nomai hemea rama'a, aloamiaa mei Haidaa; harana, John.
7 Fei pa'afina ba i nomai, sifei ba i u'ugaa fei we'ai ba minaa ei rama'a, ronei narafawe'i.
8 Ana hia, abaa fei we'ai; na no'uamai ba i u'ugaa fei we'ai.
9 Fei pa'aa we'ai, fei ba i we'ainaa minaa ei rama'a fi nomai yeni malagufu.†
10 Ina guta i malagufu ma ana hia na famamaraiaa feni malagufu ma'uaa, feni malagufu, lomi na fanunu'apa'ia.
11 Ina dinamii a'a ei gufuna ma'uaa, lomi rona taufagutania.
12 Ma'uaa minaa ei rona taufagutania, ei rona narafawe'i a'a fei harana, ina uga ba ro'ou, na'uu mei Haidaa—
13 ma'uaa abaa na'u ale'ei pai rama'a,‡ o nunumiaa helagui fiharoi, uaa waniniaa mei Haidaa.
14 Fei Warea nawe pigioa ma na pagi gutanana i dupuaa o'ou. Ona ma'adigaa fei hawerana, fei haweraa mei Hemea Ua,§ mei noramiana a'a mei Ama, nofininamii fei rawani'a ma fei fa'uaia.
15 John fi u'ugia. Ina haroharo ma ware, “Simeni, meni unadii u'ugia ba, ‘Mei i nomai neneu na muainau, uaa hia, rawarawaa haigua.’ ”
16 A'a fei baua rawani'ana, minaa o'ou na todigaa watauda hawegia.

---

* **1:5: 1:5** O, *laloo fei roromaa, ma fei roromaa lomi na muainia* † **1:9: 1:9** O, *Feni, fei pa'aa we'ai, fei na we'ainaa minaa ei rama'a, ei ro nomai yeni malagufu* ‡ **1:13: 1:13** Warea Greek *abaa na'u wagii raraa* § **1:14: 1:14** O, *mei Hodihodiaa Waninia*

17 Uaa, ina fanamiaa Moses fei law. Fei rawani'a ma fei
fa'uaia noranamai a'a Jesus Christ.
18 Lomi hemea na fanunupa'aa mei Haidaa ma'uaa, mei
Na'uu mei Haidaa, mei Hemea Ua,* mei na oafipui a'a mei
Ama, hia na fama'aia.

John, mei Pudugufaia na Ware ba Abaa Hia Christ
(Matthew 3:1-12; Mark 1:1-8; Luke 3:1-18)

19 Ei Jew, rona aloaa ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma ei
Levi ba ronei i'iginaa John ba hia hini. Sifeni, feni u'ugana a'a
ro'ou yei Jerusalem.
20 Lomi na ufamadumu ua, ma'uaa namina u'u ua ba, "Yau,
abaa Christ."†
21 Rona i'iginia, "Haa, ma yoi hini? Yoi Elijah?"
Ina ware, "Abaa yau."
"Yoi mei Mamama'a?"
Ina ware, "Lomi."
22 Ronawe ware, "Yoi hini? Onei warefanaa hai'ou ma
hai'ou'aree warefanaa ei rona aloamii hai'ou. O ware ba yoi
hini ma rama'a bata?"
23 John na wareaa ei wareaa Isaiah, mei mamama'a, "Yau
fei lao na haroharo fawelei lomi haihai o guana, 'Ra'a'augaa
fei talaa mei Fasu.' "
24 Ma hefi'a ei aloamii ro'ou, Pharisee,
25 rona i'iginia, "Nabaa fa'ua, hamatani o pudugufinaa
ei rama'a nabaa yoi abaa mei Christ, o Elijah, o mei Ma-
mama'a?"
26 John na ware, "Una pudugufinaa rama'a ranu‡ ma'uaa
hemea na u dupuaa hamu'ou, hemea lomi hamona apa'ia.
27 Hia mena i nomai neneu, mena lomi na rawani ba a
alaraa fei supinena."
28 Ei manumanu ei, rona bigi'ia yei Bethany pepei adii fei
Ranu Jordan, fawelei fi pudugufai wagina John.

Jesus, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa

29 I no'arewadilao, John na fanunupa'aa Jesus fi nomai
a'ana ma na ware, "Ma'alao, fei Na'uu Sipsipii mei Haidaa, fei
na tonaa ei hafelo'aa feni malagufu!
30 Simeni, meni una u'ugia ba, 'Mei i nomai neneu, na
muainau, uaa hia rawarawaa haigua.'
31 Yau ana lomi na apa'ia, ma'uaa ena a nomai ma pudugu-
finaa rama'a ranu, sifei ba inei arewa a'a ei Israel."
32 John na u'u ba, "Una fanunupa'aa fei Spiriti na falorogio
pafea. Fei maumauna ale'ei pune ma na faloro pafona.

---

* **1:18: 1:18** O, *mei Hodihodiaa Waniniana.* Hefi'a ne'ia ba *ma'uaa mei hemea ua (o hodihodiaa) Na'una* † **1:20: 1:20** *Messiah.* "Mei Christ" (Greek) ma "mei Messiah" (Hebrew) hanuu guapaloei ba "Mei rona ipinaa tabana pao." ‡ **1:26: 1:26** O, *laloo ranu*; vv. 31 ma 33 anaa

33 Lomi ba a apa'ia ma'uaa, mei na aloau ba nei pudugufi-
naa rama'a ranu, na warefanau ba, ‘Mei ona fanunupa'ia ba
na faloronaa pafona fei Spiriti, simena, mena i pudugufinaa
rama'a Spiriti Apuna.’
34 Una fanunudigia ma u'ufanaa hamu'ou ba hia, Na'uu mei
Haidaa.”

Ei Rawarawa Otalai Neneraa Jesus

35 I no'arewadilao, John na gutadiai a'a helagui otalai nen-
erana.
36 I fanunupa'aa Jesus fi talailao, ina ware, “Ma'alao, fei
Na'uu Sipsipii mei Haidaa!”
37 Lagu'aa guainaa fei wareana fei laguei otalai nenerana,
laguna neneraa Jesus.
38 Jesus na diarai, ma'apa'aa lagua ma na i'iginaa lagua,
“Tamanu nunumiaa hamugua?”
Laguna ware, “Rabbi” (hanuna ba Feroia), “Ona ma'igu
hitani?”
39 Ina ware, “Nomai ma hamuwe aida.”
Si'ei, lagunaree ma'a fei nopana ma laguna gutafipui a'ana
fei arewaa fei. Fei au fei, obao ido'o fafi.
40 Andrew, mei lofuu Simon Peter, hia hemea laguei na
guainaa ei wareaa John ma na neneraa Jesus.
41 Fei rawarawa bigi'aa Andrew, sifei ba nado'o labaginaa
mei lofuna Simon ma warefania, “Hai'ouna bapa'aa mei
Messiah” (hanuna ba mei Christ).
42 Ma ina duginaa hia a'a Jesus.
Jesus na fanununaa a'ana ma ware, “Yoi Simon, mei na'uu
John. Rowe roroinio Cephas” (hanuu fei ba Peter).§

Jesus na Harofaa Philip ma Nathanael

43 I no'arewadilao, Jesus na nara ba i dinaa Galilee. I
bapa'aa Philip, na warenaa a'ana, “Nenerau.”
44 Philip, ana ale'ei Andrew ma Peter; gufuna Bethsaida.
45 Philip na bapa'aa Nathanael ma na warefania, “Hai'ouna
bapa'aa mei na ne'inia Moses a'a fei Law, mei ana rona ne'inia
ei mamama'a—Jesus, mei Nazareth, mei na'uu Joseph.”
46 Nathanael na i'igai, “Nazareth! Ana i pa'i hepalo rawani'a
manumanu i norai yei?”
Philip na ware, “Mi ma'aia.”
47 I fanunupa'aa Nathanael fi nomai, Jesus na wareia,
“Simeni, hemea pa'aa Israel, lomi hepalo sifi'a a'ana.”
48 Nathanael na i'igai, “Tani o apa'au?”
Jesus na ware, “Una ma'apa'io oifi guta haroo fei haihai figi
ma nenee fei, na harofio Philip.”

---

§ **1:42: 1:42** Guapaloei hara *Cephas* (Aramaic) ma *Peter* (Greek) hanuna ba *na'a*.

49 Nawe ware Nathanael ba, “Rabbi, yoi Na'uu mei Haidaa;
yoi mei Haparaa Israel.”
50 Jesus na ware,* “Ona nara ale'ei uaa una warefanio ba
na ma'apa'io oifi guta haroo fei haihai figi. Owe fanunuaa
hefi'adiai manumanu i muainaa fei.”
51 Ma na waredilao, “A warefa'uai a'amu† ba owe‡ fa-
nunuaa fei gigei pafea iwe gigi ma ei alo'aloo mei Haidaa, roifi
nogio a'a mei Na'uu Rama'a ma hadiwe'idinaa pafea, minaa
ale'ei bigi'aa ro'ou.”

2

Jesus na Filoginaa Wine fei Ranu

1 Laloo fei fa'oduaiaa arewaa na pa'i hepalo lalaia yei Cana
i Galilee. Ma mei inaa Jesus, hia yei.
2 Ma rona lala'aa Jesus mawe ei otalai nenerana ba nei
nomai a'a fei lalaia.
3 I beu ei wine, mei inaa Jesus na warefania, “Nawe beu ei
numaa ro'ou wine.”
4 Jesus na ware, “Mena rawani'a pifine, tani o fihupu'inau
a'a feni? Atawe nomai fei auu.”
5 Mei inana na warenaa a'a ei nafi, “Bigi'aa tamanu i wareia
a'a hamu'ou.”
6 Na ude farafi'i oloroa pe'ii ranu, bigi'aa ro'ou mugoo.
Ma wagii fei mau losuia ro'ou, rona'o fesufesu a'a e'ei ei
Jew. Hepapalo pe'i na hawia ale'ei watolaa fainaroa pa'ania
ama'anaa hefa pu'u ma enu pa'ania litre.*
7 Jesus na warefanaa ei nafi, “Igi ranu laloo ei pe'ii ranu”;
si'ei, rona igifamereaa ro'ou.
8 Ma na warenaa a'a ro'ou, “Nadii, gufi ma'ida ma re fanaa
mei bauaniaa feni hananaa.”
Rona bigi'ia
9 ma mei bauaniaa fei hananaa na hunuma'aiaa fei ranu,
fei na filoginaa wine. Lomi ina aida ba noramiana hitani
ma'uaa, ei nafi, ei ro'aa gufinamai, rona aida. Ma ina
haro'u'ugainaa mei wawanee lalaia
10 ma ware, “Ei rama'a, rona'aida augaa ei rawani'a wine
fama'a ma ro'aa hunudigaa watauda ei, ronawe augaa ei lomi
namina rawani; ma'uaa, yoi onadii auma'aiaa ei rawani'a.”
11 Hefei, fei rawarawa hilalaa foigia bigi'aa Jesus yei Cana
i Galilee. A'a fei, ina fama'aiaa fei hawerana ma ei otalai
nenerana na narafawe'i a'ana.

---

* **1:50: 1:50** O, *Jesus na i'igai, “Ona nara ale'ei ... ?* † **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamu'ou.* ‡ **1:51: 1:51** Fei Warea Greek ba *hamowe.* * **2:6: 2:6** Warea Greek *guapalo o odumanu metretes* (ale'ena 75 ama'anaa 115 litres)

12 Nenee fei, ina upunaloo Capernaum fipuinaa mei inana
ma ei lofuna mawe ei otalai nenerana. Ma rona guta yei hefi'a
arewaa.

Jesus na Dinaa a'a fei Humuu mei Haidaa
(Matthew 21:12, 13; Mark 11:15-17; Luke 19:45, 46)

13 Ei ana i pa'aa fei au fei Talai Falogiaa ei Jew, Jesus na
fanenaloo Jerusalem.
14 I malalaa fei humuu mei Haidaa na ma'apa'aa ei rama'a
roi aloaa ei buduma'ao, sipsipi mawe ei pune ma hefi'a, rona
guta a'a ei tawa, roi filoginaa ei mugoo po'i.
15 Si'ei, na fifigaa ei wao ba babu ma na teteaa minaa ro'ou
fipuinaa ei sipsipi ma buduma'ao ba ronei di'ininaa malalaa
fei humuu mei Haidaa. Ina bailarofinaa ei mugoo po'i, ei rona
filoginia ma hadupeduaa ei tawaa ro'ou.
16 A'a ei roi alo pune, ina ware, “Tofa'asi'anaa ano e'eni!
Tani hamo'aa filoginaa humuu mei Amau ba humuu alo'aloo
manumanu?”
17 Ei otalai nenerana, rona nonominaa fei ne'ia ba: “Nam-
ina fua'onau fei ni'eni'eau a'a fei humumu.”
18 I dii, ei Jew rona ware, “O bigi'aa tamanu hilalaa foigia i
pudaa hai'ou ale'ei fama'ama'aa hai'ou ba na pa'i foraforamu
ba o bigi'aa e'ei?”
19 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Birosiaa feni humuu mei
Haidaa ma awe fa'ufalaraidinia laloo oduai arewaa.”
20 Ei Jew, rona ware, “Feni humuu mei Haidaa feni, faduaa
ro'ou laloo gunaroa pa'ania ma oloroa igisimasi. Ma yoi, ba o
fadudinia laloo oduai arewaa?”
21 Ma'uaa fei humuu mei Haidaa, fei hia fi warewareia, ana
fei hudi ununa.
22 Nenee fei asi'anana a'a ei ma'ea, ei otalai nenerana na
nonominaa tamanu inadii wareia. Ma ronawe aida ba pa'aa
fa'ua ei wareaa fei Bu'u Apuna ma Jesus.
23 Ifi guta yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei Talai Falo-
gia, watauda na fanunuaa ei hilalaa foigia na bigi'ia ma
narafawe'i a'a fei harana.†
24 Ma'uaa Jesus, lomi ba i fa'arewafarawani a'a ro'ou, uaa
ina apa'aa minaa ei rama'a.
25 Lomi na nunuminia ba hemea i u'ugaa hemeadiai, uaa
na aida ei naranaraa rama'a.

3

Jesus na Feroinaa Nicodemus

1 Na pa'i hemea Pharisee harana Nicodemus, hemea
maroaa ei bauaniaa ei Jew.

---

† **2:23: 2:23** O, *ma narafawe'i a'ana*

2 Ina nomai a'a Jesus hefaa poi ma ware, “Rabbi, hai'ouna
aida ba yoi hemea feroia, noramiamu a'a mei Haidaa. Uaa,
lomi nemea i bigi'aa e'ei hilalaa foigia, e'ei oi bigi'ia nabaa mei
Haidaa lomi a'ana.”
3 Jesus na warenaa a'ana, “A warefa'uai a'amu ba lomi
nemea i ma'a fei haparaiaa mei Haidaa nabaa lomi i waninidiai.*
4 Nicodemus na i'igai, “Batanai ba i waninidiai nemea
nabaa na wawaneidii? Pa'aa lomi ba i hadiwe'idinaa laloo iaa
inana ba i waninidiai!”
5 Jesus na ware, “A warefa'uai a'amu, lomi nemea ba i
wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa nabaa lomi i waninidiai a'a fei ranu ma fei Spiriti.
6 Waniniaa fei pigio, i nomai a'a fei pigio. Waniniaa fei
spiriti, i nomai a'a fei Spiriti.†
7 Apuna ba'arofoa a'a fei wareau ba, ‘Onei‡ waninidiai.’
8 Fei lalarena na aginaa fawelei nunumiana. Ona guainia
ma'uaa, lomi ona aida ba noramiana hitani o i dinaia. Ana
ale'ei a'a minaa ei rona wanini a'a fei Spiriti.”
9 Nicodemus na i'igai, “I batanai fei?”
10 Jesus na ware, “Haa, yoi hemea feroiaa Israel ma lomi
ona aida ei manumanu ei?
11 A warefa'uai a'amu, hai'ouna wareaa tamanu hai'ouna
aida ma u'ugaa tamanu hai'ouna fanunuia ma'uaa, ana lomi
hamona tonaa ei u'ugaa hai'ou.
12 Una u'ufanio ei manumanuu malagufu ma lomi ona
nara ba fa'ua; batanai o nara ba fa'ua nabaa a u'ufanio ei
manumanuu fei gufu pafea?
13 Lomi nemea na aunudiginaa pafea ma'uaa, ana unaiaa
mei na norai gufu pafea—mei Na'uu Rama'a.§
14 Ana ale'ei Moses na uduginaa fei wa'a a'a fei hawafolo
fawelei lomi haihai o guana, mei Na'uu Rama'a, ana ronei
uduginia pafea
15 ba hini i narafawe'i a'ana i tonaa fei harenua lomi i
pedutoo.*
16 “Uaa, hamatee mei Haidaa namina haguaa feni
malagufu, ina aloagii mei hodihodiaa† Na'una baduu
wawane ba hini i narafawe'i a'ana, lomi i ma'e ma'uaa,
iwe pa'i fei harenua lomi i pedutoo.
17 Uaa, fei pa'afina ba mei Haidaa na aloagii mei Na'una
yeni malagufu, a'a ba inei dududuaa feni malagufu, ma'uaa
ba nei fatela'anaa feni malagufu.

---

* **3:3: 3:3** O, *nabaa lomi i waninirai pafea*; v. 7 anaa † **3:6: 3:6** O, *a'a spiriti*
‡ **3:7: 3:7** Warea Greek ba *Hamonei* § **3:13: 3:13** Hefi'a ne'ia ba *Rama'a, mei na oa pafea* * **3:15: 3:15** O, *narafawe'i ba i pa'i a'ana fei harenua lomi i pedutoo*
† **3:16: 3:16** O, *mei hodihodiaa fuana*

18 Hini i narafawe'i a'ana, lomi i tonaa fei dududuana,
ma'uaa mei lomi na narafawe'i, na todigaa dududuana, uaa
lomi ina narafawe'i a'a fei haraa mei hodihodiaa‡ Na'uu mei
Haidaa.
19 Sifeni, feni pa'aa warea: fei We'ai na nodigimai yeni
malagufu ma'uaa, ei rama'a, rona nunuminaa fei roromaa
laraa fei we'ai, uaa ei bigi'aa ro'ou na hafelo.
20 Hini i bigi'aa ei hafelo'a, na bidibidi ununa a'a fei we'ai
ma lomi ba i wadu'ainaa fei we'ai, uaa ina ma'au ba ei bigi'ana
iwe arewa.
21 Ma'uaa hini na bigifipui a'a fei fa'uaia, i wadu'ainaa fei
we'ai ba i fa'arewaia ba ei bigi'ana, bigi'aa mei Haidaa.”§

John, mei Pudugufaia fi U'ugaa Jesus

22 Nenee fei, Jesus mawe ei otalai nenerana, rona aununaa
sugatata'aiaa Judea ma ina gutafipui a'a ro'ou yei ma pudugu-
finaa ei rama'a.
23 John ana na pudugufinaa ei rama'a yei Aenon rafi'inaa
Salim, uaa na pa'i watauda ranu ma ei rama'a, rona'u
no'uamai a'ana ba nei pudugufinaa ro'ou.
24 (Ei, rotawe bobo'ainaa John.)
25 Hefi'a ei otalai neneraa John, rona fiharenii a'a hemea
Jew* wagii fei maumau fesufesu wagii fei losuu ro'ou.
26 Rona nopa'amii John ma warenaa a'ana, “Rabbi, mei
rama'a a'amu yei pepei adii fei Ranu Jordan—mei ona u'ugia—
hia fi pudugufai ma minaa ei rama'a, roi dinaa a'ana.”
27 A'a fei, John na ware, “Lomi hemea ba i tonaa hepalo
manumanu nabaa abaa noranarai pafea.
28 Ana uniaa hamu'ou na aida ba una waredii ba, ‘Yau, abaa
mei Christ,† ma'uaa yau mei neido'o nomai ma'ana.’
29 Mei pifinee lalaia, manumanuu mei wawane lalaia. Mei
tafii mei wawanee lalaia, i gutaguai'oma'aia ma imina ni'eni'e
na guainaa fei laona. Fei ni'eni'ea fei, manumanuu ma unawe
todigia.
30 Fei harana nei nobauanailao ma fei harau nei
pusu'oroilao.
31 “Mei i norai pafea na pafeainaa minaa ei; mei noramiana
malagufu, rama'aa malagufu ua ma ei wareana ale'ei ei
wareaa feni malagufu. Mei noramiana pafea, na pafeainaa
minaa ei.
32 I u'ugaa ei fanunuana ma guaiana ma'uaa, lomi nemea i
guaitonaa ei u'ugana.
33 Mei i guaitodigia na fama'aia ba mei Haidaa napa'aa
fa'uai.

---

‡ **3:18: 3:18** O, *mei hodihodiaa fuana* § **3:21: 3:21** Hefi'a na fapedugaa fei wareaa Jesus a'a v. 15. * **3:25: 3:25** Hefi'a ne'ia *a'a hefi'a ei Jew* † **3:28: 3:28** O, *Messiah*

34 Uaa mei aloamii mei Haidaa, i wareaa ei wareaa mei
Haidaa, uaa lomi pedupeduu fei fanaa mei Haidaa‡ ei i fanaa
fei Spiriti.
35 Mei Ama na haguaa mei Na'u ma na fifanidigaa minaa ei
manumanu panina.
36 Hini i narafawe'i a'a mei Na'u, i pa'i harenua lomi i
pedutoo, ma'uaa hini i fadugeaa mei Na'u, lomi ba i fanunuaa
fei harenua, uaa fei sibaa mei Haidaa na oa a'ana.”§

4

Jesus na Fiwarewarei a'a mei Pifinee Samaria

1 Ei Pharisee, rona guainia ba i fimina watauda ua ei otalai
neneraa Jesus ma ei pudugufaiana laraa John,
2 ma'uaa abaa Jesus mei na pudugufai, uaa ei otalai nener-
ana.
3 I guainaa fei mei Fasu, na di'ininaa Judea ma
hadiwe'idinaa Galilee.
4 Ma ina talai'ailao Samaria.
5 Si'ei, ina wadu'ainaa hepalo gufu laloo Samaria, harana
Sychar na rafi'inaa fei malagufuu Jacob, fei na fanaa mei
na'una Joseph.
6 Fei agifaa Jacob ranu yei ma na madugu unuu Jesus uaa
fei tatalaiana, si'ei, na guta adii fei ranu. Ei, ale'ei haloaina.
7 I nomai hemea pifinee Samaria ba i bai ranu, Jesus na
warenaa a'ana, “Na rawani ba odo'o fani numau?”
8 (Ei otalai nenerana, rona aunudiginaa a'a fei gufu ba ro
pono du'ua.)
9 Mei pifinee Samaria na warefania, “Yoi Jew ma yau
Samaria. Tani o i'iginau ba nei fani numamu?” (Uaa ei Jew,
lomi rona'o fiwarewarei a'a ei Samaria.)*
10 Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa ona aida fei fanaa mei
Haidaa ma hini fi i'iginio ba fani numana, woro o i'iginia ma
i fanio fei ranuu loloma.”
11 Mei pifine na ware, “Hagu'u. Lomi ona pa'i iba ma fei
ranu na walalo. O to hitani fei ranuu loloma?
12 Haa, ona muainaa mei Amaa o'ou Jacob, mei na fanaa
o'ou feni agifana ranu, mei ana hia ma ei na'una mawe ei
hapena manulelele, rona hunu wagina?”
13 Jesus na ware, “Hini i hunumaa feni ranu feni, iwe
sigigidiai
14 ma'uaa hini i hunumaa fei ranu fanau, lomi ifai sigigidiai.
Hi'i, fei ranu a fania iwe ale'ei ranuu wediwedi fei i fani
harenua lomi i pedutoo.”

---

‡ **3:34: 3:34** Warea Greek *pedupeduu fei fanana*

§ **3:36: 3:36** Hefi'a na fapedugaa fei wareaa John a'a v. 30.

* **4:9: 4:9** O, *rona'o hunu a'a ei baraa ei Samaritan*

15 Mei pifine na warefania, “Mena bauana, fanau fei ranu
fei lomi a fai sigigi ba a u hadiwe'idimai mi bai ranu.”
16 Ina warefania, “Wi dugamii mei haromu ma
hadiwe'imai.”
17 Ina ware, “Lomi harou.”
Jesus na warenaa a'ana, “Pa'aa fa'ua wareamu ba lomi
haromu.
18 Ma'uaa, ana pa'aa fa'ua ba onado'o pa'i haipani haromu
ma mei wawane a'amu e'eni, abaa haromu. Pa'aa fa'ua fei
do'o wareamu.”
19 Mei pifine na ware, “Mena bauana, una fanunu'apa'ia ba
yoi hemea mamama'a.
20 Ei amaa hai'ou, rona losui pafoo feni maugeni, ma'uaa
hamu'ou Jew na ware ba o'ounei losui yei Jerusalem.”
21 Jesus na ware, “Mena pifine, onei guainau. Fi nomai fei
au ba lomi o losuinaa mei Ama i pafoo feni maugeni, o yei
Jerusalem.
22 Hamu'ou ena Samaria na losuinaa tamanu lomi hamona
aida; hai'ouna losuinaa tamanu hai'ouna aida, uaa fei talaa
tela'ana, noramiana a'a ei Jew.
23 Ma'uaa fi nomai ma na nodigimai fei au ba ei pa'aa losuia,
rowe losuinaa mei Ama wagii fei spiriti ma fei fa'uaia, uaa
mei Ama na nunuminaa ei mau losuia ale'ei.
24 Mei Haidaa, hia spiriti ma ei ba ro'aa losuinia, ronei
losuinia wagii fei spiriti ma fei fa'uaia.”
25 Mei pifine na ware, “Una aida ba mei Messiah” (mei
rona ware ba Christ) “fi nomai ma ena na nomai, iwe
warefa'arewaiaa minaa ei manumanu a'a o'ou.”
26 Jesus na ware, “Yau, meni u'ei wareware a'amu, ana
simena.”

Ei Otalai Nenerana, Rona Hadiwe'idinaa a'a Jesus

27 Ana ei ua, ei otalai nenerana, rona hadiwe'imai ma
ba'arofo ba na fiwarewarei a'a hemea pifine. Ma'uaa lomi
hemea na i'iginia ba, “Tamanu nunumiamu?”, o “Tani o
fiwarewarei a'a mei pifine mei.”
28 I dii, mei pifine mei, na au'uaiaa fei ibaa ranu,
hadiwe'inaa gufuna ma warefanaa ei rama'a,
29 “Mi ma'a mei na u'ufanau minaa ei una bigi'ia. Woro
simei, mei Christ?”†
30 Rona asi'aa a'a fei gufu ma talainaloo a'ana.
31 Ma ei, ei otalai nenerana, roi warenaa a'ana ba, “Rabbi,
onei hanana.”
32 Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, “Na pa'idii du'ua ba a
hanaia, fei lomi hamona aida.”
33 Ma ei otalai nenerana na fiwarewarei ba, “Haa, na pa'i
rama'a naree fani hanana?”

† **4:29: 4:29** O, *Messiah*

34 Na ware Jesus, “Fei hanau, sifei ba unei bigi'aa ei nun-
umiaa mei na aloagiau ma fapedugaa fei bigi'ana.
35 Haa, lomi hamona'o ware ba, ‘Obaodiai puda ma i nomai
fei au hufu'a’? A ware ba hamonei werainaa pudaa hamu'ou
ma ma'aiaa ei pe'ihape! Ina we'idii ei du'ua ba o hufu'ia.
36 Ana e'eni ua mei hufu'a fi tonaa fei pono'ana. Ana e'eni
ua ifi hufu'aa ei fuaa fei harenua lomi i pedutoo ba mei faroa
ma mei hufu'a, lagunei ni'eni'efipui.
37 Ma si'ei, fei warea ba ‘Hemea i faro ma hemea i hufu’,
napa'aa fa'uai.
38 Una aloaa hamu'ou ba hamonei hufu'aa tamanu lomi ha-
mona bigi wagina. Hefi'adiai, rona bigifawe'i ma hamonaree
to'uaiaa ei rawani'a wagii ei bigi'aa ro'ou.”

Watauda Samaria na Narafawe'i

39 Watauda Samaria a'a fei gufu fei, rona narafawe'i a'ana
uaa na u'u mei pifine ba, “Ina u'ufanau minaa ei bigi'au.”
40 Si'ei, ro'aa nomai a'ana ei Samaria ma i'iginia ba nei
gutafipui a'a ro'ou, ina guta heguai arewaa.
41 Ma si'ei ba ei wareana, wataudadiai nawe narafawe'i.
42 Rona warenaa a'a mei pifine ba, “Abaa wagii ei
u'uga'uamu ba hai'ouna narafawe'i. Ma'uaa hai'ounawe
guai'araia ma hai'ounawe aida ba pa'aa fa'ua ba meni rama'a
meni, pa'aa mei ba i fatela'anaa feni malagufu.”

Jesus na Fapedugaa Funuaa mei Na'uu mei Bauana

43 Nenee guai arewaa ina asi'aa ba i dinaa Galilee.
44 (Ana Jesus nadii wareia ba hemea mamama'a, lomi ro'aa
ma'auia ei gufuna.)
45 I no'umai i Galilee, ei rama'a yei, rona taufagutania. Rona
ma'adigaa minaa ei bigi'ana yei Jerusalem a'a fei Hananaa fei
Talai Falogia uaa ro'ou, ana yei.
46 I didiai, na hadiwe'inaa Cana i Galilee, fei gufu ina
filoginaa wine fei ranu. Ma na pa'i hemea bauana yei ma mei
na'una na funuhaino i Capernaum.
47 I guainia mei rama'a mei ba Jesus na gutadii Galilee,
noramiana Judea, ina dinaa a'ana ma i'igifawe'i a'ana ba
neimii fapedugaa funuaa na'una, mei anaa i ma'e.
48 Jesus na warenaa a'ana, “Nabaa lomi hamona fa-
nunuaa hefi'a hilalaa foigia ma fananawalaa puda, pa'aa
lomi hamo'aa narafawe'i.”
49 Mei bauana na ware, “Hagu'u. Upumai ba nei'aa ma'e
mei na'uu.”
50 Jesus na ware, “Nowau. Lomi ba i ma'e mei na'umu.”
Mei rama'a na nara ba fa'ua ei wareaa Jesus ma na asi'aa.
51 Ei fi talailao, ei nafina, ronamii bapa'ia ma u'ufania ba na
rawanidii mei na'una.

52 I i'igai ba rawani'ana haiga mei na'una, rona warefania,
“Na asisi babaiaa ununa minoa ale'ei heai ido'o.”
53 A'a fei, mei ama nawe narapa'ia ba sifei fei pa'aa au Jesus
na warefania ba, “Mei na'umu, lomi ba i ma'e.” Si'ei, hia ma
minaa ei maroana, rona narafawe'i.
54 Sifei fei faguaiaa hilalaa foigia bigi'aa Jesus ei i di'ininaa
Judea ma ama'anaa Galilee.

5

Na Fawanewaneaa Unuu Hemea Adii fei Ranu

1 Nenee e'ei, Jesus na fanedinaa Jerusalem ba i dinaa hepalo
hananaa ei Jew.
2 Ma yei Jerusalem papaa fei Gigei ei Sipsipi, na pa'i hepalo
ranu, harana warea Aramea, Bethesdaa ma na pa'i haipani
pale yei.
3 Watauda hafelo'a unu na haino yei—ei pudawerai, ei
afetoo mawe ei na ma'e hepapa unuu ro'ou.*
5 Hemea yei, lomi na tatalai laloo odufua pa'ania ma
fainaroa igisimasi.
6 I fanunuia Jesus ba na haino yei ma guainia ba fei
gutanana ale'ei namina madii, ina i'iginia, “Nunumiamu ba
o rawani?”
7 Mei lomi na talaipa'i na ware, “Mena bauana, lomi hemea
ba i pudigau laloo fei ranu nabaa i tatawei. Nabaa a upunaa
lalona, na upudii hemea.”
8 Ma Jesus na warenaa a'ana, “Asi'aa! Tonaa fei hafenaa
unumu ma talai.”
9 Ana ei ua, ina rawani ma na tonaa fei hafenaa ununa ma
talai.

Fei arewaa i bigi'aa fei, Sabbath

10 ma si'ei, ei Jew, rona warenaa a'a mei na pedu fei
iba'ibana ba, “Sabbath wagieni; fei law na ware ba onei'aa
poro'aa hafenaa unumu.”
11 Ma'uaa ina ware, “Mei i farawaninau na ware ba, ‘Tonaa
fei hafenaa unumu ma talai.’ ”
12 Si'ei rona i'iginia, “Hini mei na warefanio ba onei tonaa
fei hafenaa unumu ma talai?”
13 Mei na pedu iba'ibana, pa'aa lomi na aida ba hini, uaa
Jesus na fahela dupuaa fei gupuu rama'a yei.
14 Hinene, Jesus na bapa'ia a'a fei humuu mei Haidaa ma
warefania, “Ma'aia, na rawani unumu. Apuna bigidinaa ei
hafelo'a o iwe tonio manumanu na hafelodiai.”

---

* **5:3: 5:3** Hefi'a ne'ia (lomi awataa ro'ou) na ne'i ba *unuu ro'ou—ma rona oma'aia ba i tatawei fei ranu. 4 Hepapalo au hemea alo'aloo mei Fasu na nogio ma fataweinaa fei ranu. Mei rawarawa pe'ia lalona nenee fei, i pedu funuana.*

15 Mei rama'a na aunu ma warefanaa ei Jew ba Jesus mei i
farawaninia.

Fei Harenua a'a mei Na'u

16 Hamatee si'ei ba Jesus na bigi'aa e'ei laloo fei Sabbath, ei
Jew, rona haperararaia.
17 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mei Amau, ranimai imina
bigibigi nopa'amii wagieni ma yau ana fi bigi e'eni.”
18 A'a fei, ei Jew roimina labarai tala ba ro'aa fo'afama'eia
uaa ina barafeaa fei Sabbath ma ana na ware ba mei Haidaa,
Amana. Hanuna ba hia na fimina'ei a'a mei Haidaa.
19 Jesus na warenaa a'a ro'ou ba: “A warefa'uai a'a hamu'ou
ba mei Na'u, lomi i bigi'aa hepalo manumanu unaia; i
bigi'uaiaa tamanu na fanunuia ba mei Amana na bigi'ia; uaa
tamanu na bigi'ia mei Ama, mei Na'u ana i bigi'ia.
20 Uaa mei Ama na haguaa mei Na'u ma na'aida fama'aiaa
tamanu ina bigi'ia. Hi'i, hamo'aa ba'arofo ma'uaa, iwe
fama'aia hefi'adiai manumanu na muainaa e'ei.
21 Uaa ale'ei ba mei Ama, i famama'aiaa ei ma'ea ma fani
harenuaa ro'ou ana ale'ei mei Na'u i fani harenua a'a mei
nunumiana.
22 Ma hepalodiai, mei Ama, lomi i dududuaa nemea,
ma'uaa na fanidigaa fei dududua i panii mei Na'u
23 ba minaa ei rama'a, ronei ma'auaa mei Na'u ana ale'ei
rona ma'auaa mei Ama. Mei lomi na ma'auaa mei Na'u, lomi
na ma'auaa mei Ama, mei i aloiarai.
24 “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i guainaa ei wareau ma
narafawe'i a'a mei na aloagiau, i pa'i harenua lomi i pedutoo
ma lomi ba i tonaa fei dududua; ina talawa'ainaa fei ma'ea
ma na nodigimai a'a fei harenua.
25 A warefa'uai a'a hamu'ou ba fei au iwe nomai ba ei
ma'ea rowe guainaa fei lao mei Na'uu mei Haidaa ma ei rona
guainia, ro'aa mama'a.
26 Uaa, si'ei ba mei Ama na pa'i harenua i a'ana, ana na
ugainaa mei Na'u ba nei pa'i harenua a'ana.
27 Ma na fania fei forafora ba nei fadududu, uaa hia mei
Na'uu Rama'a.
28 “Hamonei'aa ba'arofo a'a fei, uaa fi nomai fei au ba minaa
ei laloo huapu, rowe guainaa fei laona
29 ma mama'adiai—ei rona bigi'aa ei rawani'a, ro'aa asi'aa
ma to harenua ma ei rona bigi'aa ei hafelo'a, ro'aa asi'aa ma
to dududua.
30 Ana unaiau, lomi a bigi'aa hepalo manumanu; una
dududu'uaiaa tamanu una guainia ma fei dududuau na
wanewane, uaa abaa una bigi'aa fei nunumiau ma'uaa nun-
umiaa mei na aloagiau.

Hefi'a, Rona U'ugaa Jesus

31 “Nabaa una u'ugaa ana yau, fei u'ugau lomi i awata.

32 Na pa'i hemea na u'ugau ma una aida ba fei u'ugana yau,
na awata.
33 “Hamona alodigaa hefi'a a'a John ma ina u'ufanidigaa
hamu'ou fei fa'uaia.
34 A'a ba una tonaa ei u'ugaa rama'a; ma'uaa una wareaa fei
ba hamo'aa tela.
35 John ale'ei fei ramai na gu'afani we'ai ma do'ofama'a
hamona ni'eni'e a'ana.
36 “Una pa'i hefaa u'uga na awatadiai laraa fei u'ugaa John.
Uaa fei bigi'a na fanau mei Ama ba unei fapedugia, fei u'ei
bigi'ia eni, ana na fa'arewaia ba yau, aloagii mei Ama.
37 Ma mei Ama, mei na aloagiau, ana hia na u'ugau.
Hamotawe guai laona o fanunu maumauna.
38 Ma ana lomi na oa laloo iaa hamu'ou fei wareana, uaa
lomi hamona narafawe'i a'a mei aloanarai.
39 Hamona'aida igo'igofawe'i† wagii fei Bu'u Apuna, uaa ha-
mona nara ba wagii fei, hamo'aa pa'i harenua lomi i pedutoo.
Ma fei Bu'u Apuna na u'ugau,
40 ma'uaa pa'aa lomi hamona nomai a'au ba hamo'aa to
harenua.
41 “Lomi una nunuminaa ei udugiaa rama'a,
42 ma'uaa una apa'aa hamu'ou. Una aida ba fei haguaa mei
Haidaa, lomi laloo iaa hamu'ou.
43 Una nomai a'a fei haraa mei Amau ma lomi hamona
nunuminau; ma'uaa, nabaa nemeadiai i nomai ana a'a fei
harana, hamo'aa tonaa mei rama'a mei.
44 Hamo'aa narafawe'i batanai nabaa nunumiaa hamu'ou
ba hamo'aa uduginaa ana hamu'ou, ma'uaa lomi hamona
nunuminaa fei udugia noranamai a'a mei hemea ua Haidaa?‡
45 “Ma'uaa apuna nara ba yau a uni'uniaa hamu'ou i pudaa
mei Ama. Moses, mei na o'onai unuu hamu'ou a'ana, hia mei
i uniaa hamu'ou.
46 Nabaa hamona nara ba fa'ua ei wareaa Moses, ana
hamo'aa nara ba fa'ua ei wareau.
47 Ma'uaa, si'ei ba lomi hamona nara ba fa'ua ei ne'iana,
batanai ba hamo'aa nara ba fa'ua ei wareau?”

6

Jesus na Faguaa Haipani Pufaba'a
(Matthew 14:13-21; Mark 6:30-44; Luke 9:10-17)

1 Nenee fei, Jesus na suafatetenaa piye na raua yei Agii
Galilee (ana harana Agii Tiberias)
2 ma hepalo baua gupuu rama'a na nenegia, uaa rona
ma'adigaa ei hilalaa foigia, ei bigi'ana a'a ei rona funu.
3 Jesus na faneaa hepalo maugeni ma gutafipui a'a ei otalai
nenerana.
4 Fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei Jew fi rafi'imai.

---

† **5:39: 5:39** O, *Hamonei igo'igofawe'i*

‡ **5:44: 5:44** Hefi'a ne'ia mina *mei Hemea Ua*

5 I fanunupa'ia ba fi nomai fei baua gupuu rama'a Jesus,
na warenaa a'a Philip, “O pono hitani faraa pidaua hanaa eni
rama'a eni?”
6 Na i'iginaa fei ba i mani'uaia, hamatee nadii aida ba i
bigi'aa tamanu.
7 Philip na warenaa a'ana, “Pono'aa hemea bigi'a laloo
fainaroa puda,* lomi i hawiaa pono'aa faraa pidaua ba
hememea i hanana!”
8 Hemeadiai ei otalai nenerana, Andrew, mei lofuu Simon
Peter na ware,
9 “Meni baduu wawane meni na pa'i haipani pusu'o faraa
pidaua barley ma guapalo pusu'o nia ma'uaa, ana ipo'o haw-
iaa eni watauda rama'a eni?”
10 Jesus na ware, “Fagutanaa ena rama'a.” Na pa'i watauda
guana yei ma ale'ei haipani pufaba'a wawane, rona guta.
11 Jesus na tonaa ei faraa pidaua, na ware ‘ta’ ma alaginia
a'a ei rona guta ale'ei nunumiaa ro'ou. Ana na bigi'ia ale'ei
a'a gupaloei nia.
12 Ro'aa hananamagudii, ina warenaa a'a ei otalai nener-
ana, “Paiaa ei masii du'ua. Lomi ba o simi'uaiaa ma'ida.”
13 Si'ei, rona paifapepesuaa hefua ma guapalo pa a'a ei
masii ei haipani faraa pidaua barley, ei magu'arawaa ei
rama'a.
14 Ro'aa fanunudigaa fei hilalaa foigia bigi'aa Jesus, ronawe
ware, “Pa'aa fa'ua ba hia mei Mamama'a, mei ba i nomai yeni
malagufu.”
15 Jesus na aidadii ba ropowe panarofagutania ba hia
hapara ma si'ei, ina di'ininaa ro'ou ma fanedinaa hepalo
maugeni ana unaia.

Jesus na Talai Pafoo Agi
(Matthew 14:22-33; Mark 6:45-52)

16 I nopoilao, ei otalai nenerana, rona upunaloo agi
17 ma hugi pafoo wa ma suanaloo Capernaum. Ina roro-
madii ma Jesus atawe nomai a'a ro'ou.
18 Fei lalarena na agifawe'i ma namina weta fei agi.
19 Ro'aa suadii ale'ei haipani o oloroa kilometre,† ronawe
fanunupa'aa Jesus fi nofarafi'imai a'a fei wa ma talai pafoo
agi ma ronamina ma'au.
20 Ma'uaa na warenaa a'a ro'ou, “Ana yau ua, apuna ma'au.”
21 Ma nawe rawani naranaraa ro'ou ba ro'aa fahuginia
ma ana ei ua, fei wa na fatetenaa piyee fawelei ba ro dinaa
wagina.
22 I no'arewadilao, fei gupuu rama'a, fei rona guta pafoo
piye oma'analoo fipepei, rona fanunupa'ia ba hepalo ua wa

* **6:7: 6:7** Warea Greek *enu pu'u denarius* † **6:19: 6:19** Warea Greek ba *sua ale'ena 25 o 30 stadia* (ale'ena 5 o 6 kilometres)

nado'o pe'i yei ma ba Jesus, lomi na hugi pafona, uniaa ei
otalai nenerana na sua'aunu.
23 I dii, hefi'a wa, noramiaa ro'ou Tiberias na fatete papaa
fawelei ro'aa hanaiaa ei faraa pidaua nenee i ware 'ta' mei
Fasu.
24 Ro'awe apa'ia fei gupuu rama'a ba Jesus ma ei otalai nen-
erana lomi yei, rona hugi pafoo ei wa ma suanaa Capernaum
ba ro'aa labaginaa Jesus.

Jesus, fei Faraa Pidaua i Fani Harenua

25 Ro'aa nobapa'alao fipepei oma'aloo ro'ou, rona i'iginia,
"Rabbi, fateteamu haiga yeni?"
26 Jesus na ware, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba fei pa'afii
labagiaa hamu'ou yau a'a ba fei fanunuaa hamu'ou ei hilalaa
foigia ma'uaa, ba hamona hanafamagu a'a ei faraa pidaua.
27 Apuna bigibigi ba o tonaa ei du'ua, ei i waragu ua, ma'uaa
ei du'ua i ude nopa'aloo fei harenua lomi i pedutoo, fei ba i
fanaa hamu'ou mei Na'uu Rama'a. Mei Haidaa, mei Ama na
ugainia ma audigaa fei lalana a'ana."
28 Ma rona i'iginia, "Batanai ba hai'ou'aa bigi'aa ei bigi'aa
mei Haidaa?"
29 Jesus na ware, "Fei bigi'aa mei Haidaa, sifei ba hamonei
narafawe'i a'a mei aloamiana."
30 Si'ei, rona i'iginia, "O bigi'aa tamanu hilalaa foigia ba
hai'ou ma'aia ma narafawe'i a'amu? O bigi'aa tamanu?
31 Ei upuu hai'ou, rona hanaiaa ei manna fawelei lomi
haihai o guana; ana ale'ei fei ne'ia: 'Ina fani hanaa ro'ou faraa
pidaua noramiana pafea.' "‡
32 Jesus na warenaa a'a ro'ou, "A warefa'uai ba abaa Moses
mei i fani hanaa hamu'ou faraa pidaua noramiana pafea,
ma'uaa mei Amau, mei i fanaa hamu'ou fei pa'aa faraa pidaua
noramiana pafea.
33 Uaa fei faraa pidauaa mei Haidaa, ana simei, mei na
nogio pafea ma fani harenua yeni malagufu."
34 Rona ware, "Mena bauana, e'eni ma nolao, fanaa hai'ou
fei faraa pidaua fei."
35 Jesus na ware, "Yau, fei faraa pidaua i fani harenua. Hini
i nomai a'au, lomi iwe baodiai ma mei i narafawe'i a'au, lomi
iwe sigigidiai.
36 Ma'uaa ana ale'ei adii wareia ba hamona fanunudigau
ma lomi hamona narafawe'i.
37 Minaa ei na fanau mei Ama, rowe nomai a'au ma hini i
nomai a'au, pa'aa lomi ba a alofatatalainia.
38 Uaa ei a nogio pafea, a'a ba a bigi'aa ei nunumiau, ma'uaa
ei nunumiaa mei na aloagiau.

‡ **6:31: 6:31** Nehemiah 9:15

39 Ma fei nunumiaa mei na aloagiau sifei ba unei'aa
fapa'ainaa minaa ei fanana yau ma'uaa, nei fa'asi'anaa ro'ou
wagii fei a'apoo arewaa.
40 Uaa fei nunumiaa mei Amau sifei ba hini i fanununaa
a'a mei Na'u ma narafawe'i a'ana, iwe pa'i harenua lomi i
pedutoo ma awe fa'asi'ania wagii fei a'apoo arewaa."

41 A'a fei, ei Jew, rona bababau'unia uaa ina ware, "Yau, fei
faraa pidaua noramiana pafea."
42 Rona ware ba, "Haa, abaa hia Jesus, mei na'uu Joseph,
mei ona apa'aa amana ma inana? Batanai i ware ba 'No-
ramiau pafea'?"

43 Jesus na ware, "Apuna bababau'u dupuaa hamu'ou.
44 Lomi nemea i nomai a'au nabaa lomi i taudugia mei Ama,
mei na aloagiau ma a fa'asi'ania a'a fei a'apoo arewaa.
45 Na ude a'a ei ne'iaa ei Mamama'a ba: 'Mei Haidaa, iwe
feroinaa minaa ro'ou.' Hini i guainaa mei Ama ma tonaa ei
feroiana, iwe nomai a'au.
46 Lomi hemea na ma'a mei Ama ma'uaa, mei noramiana
a'a mei Haidaa; ana unaia na ma'a mei Ama.
47 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i, i pa'i
harenua lomi i pedutoo.
48 Yau, fei faraa pidaua i fani harenua.
49 Ei upuu hamu'ou, rona hanaiaa ei manna yei fawelei
lomi haihai o guana ma'uaa, rona ma'e.
50 Ma'uaa yeni, na pa'i fei faraa pidaua noranarai pafea, fei
nabaa nemea i hanaia lomi ba i ma'e.
51 Yau, fei faraa pidaua na pa'i harenua, fei noramiana
pafea. Nabaa nemea i hanaiaa feni faraa pidaua, iwe guta
ranimai ranimai. Feni faraa pidaua feni, feni pigiou, feni ba
a fani ba harenuaa feni malagufu."

52 Ma ei Jew, rona'aa fiharenii ana ro'ou ba, "Batanai ba mei
rama'a mei i fanaa o'ou fei pigiona ba o hanaia?"

53 Jesus na warenaa a'a ro'ou, "A warefa'uai a'a hamu'ou ba
nabaa lomi hamo'aa hanaiaa fei pigioo mei Na'uu Rama'a ma
hunumaa fei rarana, lomi hamo'aa pa'i harenua.
54 Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei rarau, i pa'i
harenua lomi i pedutoo ma awe fa'asi'ania a'a fei a'apoo
arewaa.
55 Uaa, fei pigiou, pa'aa du'ua ma fei rarau, pa'aa hunuma.
56 Hini i hanaiaa fei pigiou ma hunumaa fei rarau, i oafipui
a'au ma yau a'ana.
57 Mei Ama, mei i oalao na aloamiau ma una pa'i harenuau
uaa hia. Ma ana ale'ei, hini i hanaiau, iwe pa'i harenuana uaa
yau.

58 Sifei, fei faraa pidaua noramiana pafea. Ei upuu
hamu'ou, rona hanana manna ma rona ma'e ma'uaa, hini i
hanaiaa feni faraa pidaua feni, iwe guta ranimai ranimai."
59 Ina wareaa fei ei fi feroi laloo fei synagogue yei Caper-
naum.

Watauda Otalai Nenerana na Di'ininaa Jesus

60 Ro'aa guainaa fei, watauda ei otalai nenerana na ware,
"Fei feroia fei, namina hafafala'ai. Hini ba i tonia?"
61 Jesus na aida ba ei otalai nenerana, rona bababau'u
wagina ma na warenaa a'a ro'ou, "Na fafeloaa naranaraa
hamu'ou fei?
62 Tamanu naraa hamu'ou nabaa hamo'aa fanunuaa mei
Na'uu Rama'a i hadiwe'inaa pafea a'a fei gutanana mina?
63 Fei Spiriti i fani harenua; fei pigioo rama'a, lomi hanuna.
Ei wareau a'a hamu'ou ale'ei spiriti§ ma na pa'i harenua.
64 Ma'uaa hefi'a hamu'ou lomi na narafawe'i." Hamatee
Jesus na aidadii ba hini ro'ou lomi na we'i naranarana ma
hini i aloia panii hefi'a.
65 Ina waredilao ba, "Sifei fei pa'afina a warenaa a'a
hamu'ou ba lomi nemea i nomai a'au nabaa lomi i hadumia
mei Ama."
66 A'a fei au fei, watauda ei otalai nenerana, rona ofadugia
ma lomi rona nenegidinia.
67 Jesus na i'iginaa ei Hefua ma Helagui, "Haa, ana ba
hamo'aa di'ininau?"
68 Simon Peter na warenaa a'ana, "Mena Fasu, hai'ou dinaa
a'a hini? Ei wareamu na pa'i harenua lomi i pedutoo.
69 Ina we'i ei naranaraa hai'ou ma hai'ouna aida ba yoi, mei
Apunaiaa mei Haidaa."
70 Ma Jesus na ware, "Abaa una rafeidigaa hamu'ou ena
Hefua ma Helagui? Ma'uaa hemea hamu'ou, hia hani'u!"
71 (Ifi hanuinaa Judas, mei na'uu Simon Iscariot, hemea ei
Hefua ma Helagui, mei ba i aloia.)

7

Jesus na Dinaa a'a fei Hananaa ei Pale

1 Nenee fei, Jesus na tatalai yei Galilee ma na nara ba lomi i
dinaa Judea uaa ei Jew yei ba ro'aa fo'afama'eia.
2 Ma'uaa i norafi'imai fei hananaa ei Jew, fei Hananaa ei
Pale,
3 ei lofuu Jesus, rona ware a'ana ba, "Onei aunu yeni ma
dinaa Judea ba ei otalai neneramu, ronei ma'aiaa ei foigia
ona'aida bigi'ia.

§ **6:63: 6:63** O, *Spiriti*

4 Nabaa nemea na nunuminia ba hia bauana, lomi ba i
opa'ainaa ei bigi'ana. Si'ei ba yoi, oi bigi'aa ei manumanu ei,
onei fama'aio a'a feni ano."
5 Uaa ei lofuna, ana lomi rona narafawe'i a'ana.
6 Si'ei, Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Atawe nomai fei pa'aa
auu.
7 Feni ano, lomi ba i bidibidi ununa a'a hamu'ou, ma'uaa na
bidibidi ununa a'au uaa una'o u'ugia ba ei bigi'ana na hafelo.
8 Hamonei dinaa a'a fei Hananaa. Lomi ado'o dinaa a'a fei
Hananaa, uaa atawe nomai fei pa'aa auu."
9 I waredigaa fei, na gutadiai i Galilee.
10 Ma'uaa ro'aa aunudiginaa fei Hananaa ei lofuna, ana ina
aunupa'ailao.
11 Ma yei a'a fei Hananaa ei Jew, rona lalabaginia ma i'igai
ba, "Amaia mei rama'a mei?"
12 I dupuaa ei gupuu rama'a rona fileleleinia. Hefi'a na
ware, "Hia, rawani'a rama'a."
Hefi'adiai na ware, "Lo'e, ina sifi'aa ei rama'a."
13 Ma'uaa lomi hemea na ware i pudaa rama'a, uaa rona
ma'auaa ei Jew.

Jesus na Feroi a'a fei Hananaa

14 I nohesuwilao fei Hananaa, Jesus na dinaa malalaa fei
humuu mei Haidaa ma na'aa feroi.
15 Ei Jew na ba'arofo ma i'igai, "Ina tobatanainia ei apa'ana
ma lomi na to feroiana wagina?"
16 Jesus na ware, "Fei feroiau abaa manumanuu. Norami-
ana a'a mei i aloagiau.
17 Hini ba i bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa neido'o
narama'aiaa fei feroiau ba noramiana a'a mei Haidaa, o
u'u'uau.
18 Mei i u'ugaa anaia, fi bigi'ia ba i pa'i rawani'a harana
ma'uaa, mei i bigi ba i farawaninaa fei haraa mei na aloia,
hia hemea na fa'uai; lomi hepalo sifi'ana.
19 Haa, abaa na fanaa hamu'ou fei Law Moses? Ma'uaa
lomi hemea hamu'ou na nenegia. Tani ei ba hamo'aa
fo'afama'eau?"
20 Fei gupuu rama'a na ware, "Woroo na wadu'io pigea.
Hini ba i fo'afama'eio?"
21 Jesus na warenaa a'a ro'ou, "Una bigi'aa hepalo foigia ma
hamona ba'arofo.
22 Ma'uaa, si'ei ba na fanaa hamu'ou fei mau moro'aa hudii
wawanei (ma'uaa abaa pa'aa noramiana a'a Moses, uaa ei
ama mina), hamona'o moro'aa hudii wawanei ei baduu laloo
fei Sabbath.
23 Ma nabaa na rawani a'a hamu'ou ba nemea baduu i moro
laloo fei Sabbath ba lomi hamo'aa barafeaa fei law Moses,
tani hamo'aa siba a'au ba na farawaninaa minaa ei unuu
hemea rama'a wagii fei Sabbath?

24 Apuna fafi'i'uanaa naranaraa hamu'ou a'a tamanu ha-
mona fanunuia. Hamonei narama'aia."

Jesus, Hia Christ?

25 A'a fei, hefi'a ei rama'aa Jerusalem, rona i'igai, "Haa,
simeni, meni ba ro'aa fo'afama'eia?
26 Hia simeni fi wareware i pudaa ei rama'a ma lomi rona
wareaa hepalo warea a'ana. Haa, ei bauana, ronapa'aa nara
ba hia Christ?*
27 Ma'uaa, o'ouna aida ba gufuna hitani; nabaa i nomai mei
Christ, lomi nemea i aida ba gufuna hitani."
28 Jesus ana fi feroi i malalaa fei humuu mei Haidaa, ei i
warefabauana ba, "Hi'i, hamona apa'au ma aida ba hitani
gufuu. Abaa no'uamiau ma'uaa, mei na aloagiau napa'aa
fa'uai. Lomi hamona apa'ia,
29 ma'uaa una apa'ia, uaa noramiau i a'ana ma ina aloa-
giau."
30 A'a fei, ba ro'aa panarofia, ma'uaa lomi hemea na pa-
narofia, uaa atawe nomai fei auna.
31 Ma'uaa watauda i dupuaa ei rama'a, rona narafawe'i
a'ana. Rona ware ba, "Nabaa i nomai mei Christ, ana i bigi'aa
wataudadiai hilalaa foigia laraa meni?"
32 Ei Pharisee na guainaa fei gupuu rama'a ba rona fi-
wareifagiginia ale'ei. Ma ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei Pharisee, rona aloaa ei oanananaa fei humuu mei
Haidaa ba ronei panarofia.
33 Jesus na ware, "Lomi i madii gutanau a'a hamu'ou ma a
dinaa a'a mei i aloagiau.
34 Hamo'aa lalabaginau, ma'uaa lomi ba hamowe
labagipa'au; ma yei una dinaa wagina, lomi ba hamo'aa
nopa'ilao."
35 Ei Jew, rona fiwarewarei, "Mei rama'a mei ba i dinaia,
te ba lomi o labagipa'ia? Ba i dinaa fawelei ma feroinaa ei
Greece ma guta a'a ei gufuu o'ou, ei rona fawawadidi dupuaa
ei rama'a yei.
36 Tamanu hanuu ei wareana ba, 'Hamo'aa lalabaginau
ma'uaa, lomi hamowe labagipa'au ma hitani a dinaa wagina,
lomi hamowe nopa'ilao'?"
37 A'a fei a'apoo arewaa fei Hananaa fei na bauanaidiai
laraa ei arewaa fama'a, Jesus na ufalarai ma warefabauana,
"Hini na sigigi neimii hunu a'au.
38 Hini na narafawe'i a'au, ale'ei† fei wareaa fei Bu'u Apuna,
iwe pa'i ale'ei ranuu loloma laloo iana."

---

* **7:26: 7:26** O, *Messiah*; vv. 27, 31, 41 ma 42 anaa † **7:38: 7:38** O, */ Hini mei i sigigi, nei nomai a'au. / Ma mi hunu, 38 mei i narafawe'i a'au. / Ale'ei*

39 A'a fei, fi hanuinaa fei Spiriti, fei rowe tonia ei rona
narafawe'i a'ana. Nopa'aloo fei au fei, itawe fanaa ro'ou fei
Spiriti, uaa atawe tonaa fei hawerana Jesus.
40 Ro'aa guainaa fei, hefi'a na ware, “Pa'aa fa'ua ba mei
rama'a mei, hia mei Mamama'a.”
41 Hefi'a na ware, “Hia mei Christ.”
Ma hefi'adiai na i'igai, “Haa, mei Christ, ba i nomai Galilee?”
42 Haa, lomi na ware fei Bu'u Apuna ba mei Christ, hia a'a fei
pai‡ David ma ba i nomai Bethlehem, fei gufu na guta wagina
mina David?”
43 Si'ei, namina hamamaguaa naranaraa ei rama'a a'a Je-
sus.
44 Hefi'a, ba ro'aa panarofia; ma'uaa lomi hemea na aunaa
panina a'ana.

Ei Bauaniaa Jew, Lomi Rona Narafawe'i

45 Ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei Pharisee, rona
i'igainaa ei oanananaa fei humuu mei Haidaa, ei ro'aa
hadiwe'imai a'a ro'ou ba, “Tani lomi hamona nodugamai?”
46 Ei oanananaa na ware, “Lomi nemea i wareware ale'ei ei
mau wareaa mei.”
47 Ei Pharisee na ware, “Ei hanuiaa hamu'ou ba ana ina
sifipa'aa hamu'ou?
48 Na pa'i hemea bauana o Pharisee na narafawe'i a'ana?
49 Pa'aa lomi! Ma'uaa fei gupuu rama'a, lomi rona apa'aa
hepalo manumanu a'a fei law—ronei tonaa umua.”
50 Nicodemus, mei nado'o dinaa a'a Jesus, mei ana hemea
ro'ou na i'igai,
51 “Haa, fei law o'ou, i rataware ua ba na tata hemea ma
lomi i do'o guainia ba tamanu ei bigi'ana?”
52 Rona ware, “Haa, ana gufumu Galilee? Fanunu-
farawaninia uaa lomi ba hemea mamama'a,§ noramiana
Galilee.”
53 Si'ei, hememea na dinaa humuna.

8

1 Ma'uaa Jesus na dinaa a'a fei Maugeni Olive.
2 Mafufuo badu, na udiai i malalaa fei humuu mei Haidaa
ma minaa ei rama'a, rona puroroinia ma na guta ba i feroinaa
ro'ou.
3 Ei feroiaa law mawe ei Pharisee, rona duginamii a'ana
hemea pifine rona ma'apa'ia ei i fiharoharoipa'ai. Rona
fa'ufalarainia i pudaa rama'a
4 ma warenaa a'a Jesus, “Mena feroia, meni pifine meni,
hai'ouna panarofia ei i fiharoharoipa'ai.

‡ **7:42: 7:42** Warea Greek *lau*
§ **7:52: 7:52** Guapalo ne'ia mina ba *lomi ba mei Mamama'a*

5 Fei Law Moses na ware ba onei nafanaa mugoo ei mau
pifine ale'ei. Si'ei, o ware batanai wagina?”
6 Rona i'iginia ba ro fa'alabe'ia ma ro ware ba ina warefa-
tata.
Ma'uaa Jesus na fabalonaa pu ma ne'inaa ana'anana
malagufu.
7 Rona mina'u i'igi'uaia, hee inawe ufalarai ma warenaa a'a
ro'ou, “Hini hamu'ou lomi hafelo'ana, te, hia do'o rawarawa
nafa'a.”
8 Ina fabalodiai ma ne'ine'i pafoo malagufu.
9 Hememea ei rona guainia, ronawe fididi'inii, do'ofama'a
ei rona siginaa raudei. La'o uniaa mei pifine a'a Jesus.
10 Jesus na ufalarai ma i'iginia, “Mena pifine, ro'ou hitani?
Lomi hemea na wareio ba ona tata?”
11 Ina ware, “Lomi hemea, mena bauana.”
Jesus na ware, “Hi'ei, ana lomi a wareio ba ona tata. Nowau
ma onei'aa fai bigidinaa ena hafelo'a.”

Ei U'ugaa Jesus, na Fa'uai

12 Jesus na warediai a'a ei rama'a ba, “Yau, we'ai feni ano.
Hini i nenerau, lomi ba iwe talai laloo fei roromaa, ma'uaa i
pa'i fei we'ai, fei i fani harenua.”
13 Ei Pharisee, rona mania, “E'eni, ona u'ugio; si'ei ba oi
u'ugaa anaio, lomi na wanewane ei u'ugamu.”
14 Jesus na ware, “Nabaa na u'ugaa ana yau, fei u'ugau na
wanewane, uaa una aida ba noramiau hitani ma a dinaia.
Ma'uaa pa'aa lomi hamona aida ba noramiau hitani o a
dinaia.
15 Hamona'u nara'uaiaa ei manumanu ale'ei mau nara-
naraa rama'a; yau lomi na narafani maumau hemea.
16 Ma'uaa nabaa una nara ale'ei, fei naranarau na
wanewane, uaa abaa unaa yau. Una ufipui a'a mei Ama,
mei na aloagiau.
17 Laloo fei Law hamu'ou na ude fei ne'ia ba nabaa i fibo'ii
u'ugaa helagui, ina wanewane.
18 Yau, hemea ana fi u'ugau; ma hemeadiai ana na u'ugau,
mei Ama, mei na aloagiau.”
19 Ma i dii, rona i'iginia, “Amaia mei amamu?”
Jesus na ware, “Lomi hamona apa'au, o mei Amau. Nabaa
hamona apa'au, ana hamo'aa apa'aa mei Amau.”
20 Ina wareaa fei ei fi feroi i malalaa fei humuu mei Haidaa
papaa fei bao fana mugoo po'i. Ma'uaa lomi hemea na
panarofia, uaa atapa'aa fei auna.
21 Jesus na warediai a'a ro'ou ba, “Yau, a dii ma hamo'aa
labaginau, ma'uaa hamo'aa ma'ehugiaa ei hafelo'aa
hamu'ou. Fawelei ba a dinaa wagina, lomi ba hamowe
nopa'ilao.

22 A'a fei, ei Jew, rona i'igai, “Haa, ba ana i fo'afama'eaa
anaia? Sifei, fei hanuu wareana ba, “Fawelei ba a dinaa
wagina, lomi hamowe nopa'ilao”?
23 Ma'uaa ina warelao, “Noramiaa hamu'ou pu, ma'uaa
noramiau pafea. Hamu'ou, rama'aa feni ano. Yau abaa
rama'aa feni ano.
24 Una warefanidigaa hamu'ou ba hamo'aa ma'ehugiaa ei
hafelo'aa hamu'ou; nabaa lomi hamona nara ba fa'ua fei
wareau ba yau hini,* hamowepa'aa ma'ehugiaa ei hafelo'aa
hamu'ou.”
25 Rona i'igai, “Yoi hini?”
Jesus na ware, “Ana ale'ei una waredigamai.
26 Na pa'i watauda wareau ba hamu'ou rama'a bata
wagii ei maumau hamu'ou. Ma'uaa, mei na aloagiau, hia
napa'aa fa'uai ma tamanu una guainia a'ana, una u'ugia yeni
malagufu.”
27 Lomi rona apa'ia ba fi u'ugaa mei Amana a'a ro'ou.
28 Si'ei, Jesus na ware, “Ena hamona fatawadigaa mei Na'uu
Rama'a, hamowe aida ba fa'ua fei warau ba yau hini ma
lomi ba una bigi'aa hepalo manumanu unaa yau, ma'uaa una
wareaa tamanu na feroinau mei Ama.
29 Mei na aloagiau, hia a'au; lomi ba i di'ininau uaa,
una'aida bigi'aa ei nunumiana.”
30 Ei fi u'u, watauda, rona narafawe'i a'ana.

Ei Na'uu Abraham

31 A'a ei Jew rona narafawe'i a'ana, Jesus na ware, “Nabaa
hamo'aa urofaa ei feroiau, hamu'ou pa'aa otalai nenerau.
32 Ma hamowe aida fei fa'uaia ma fei fa'uaia i alafatalainaa
hamu'ou.”
33 Rona warefania, “Hai'ou, na'uu† Abraham ma nopa'amii
wagieni, lomi hemea na humuwainaa hai'ou. Tani o ware ba
hepalo manumanu i alafatalainaa hai'ou?”
34 Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini na
bigi'aa ei hafelo'a, hia humuwa a'a ei hafelo'a.
35 Mei humuwa, abaa hia pa'aa pai hepalo maroa ma'uaa,
mei na'u, hia pai fei maroana ranimai ranimai.
36 Si'ei, nabaa mei Na'u na alafatalainaa hamu'ou,
hamopowe talaifa'a'a.
37 Una aida ba hamu'ou na'uu Abraham. Ma'uaa hamo'ei
oma'a ua ba hamo'aa fo'afama'eau, uaa pa'aa lomi pe'i ei
wareau a'a hamu'ou.
38 A warefanaa hamu'ou tamanu na ma'apa'ia inamoaa mei
Amau ma hamu'oufi bigi'aa tamanu hamona guainia a'a ei
amaa hamu'ou.”‡

---

* **8:24: 8:24** O, *yau hia*; v. 28 anaa † **8:33: 8:33** Warea Greek ba *lau*; v. 37 anaa
‡ **8:38: 8:38** O, *inamoaa mei Amau. Si'ei bigi'aa tamanu ona guainia a'a mei Ama.*

39 Rona ware, “Abraham, amaa hai'ou.”
Jesus na ware, “Nabaa hamu'ou na'uu Abraham, te, hamo'aa bigi'aa§ tamanu Abraham na'o bigi'ia.
40 Ma'uaa hamu'ou, ba hamo'aa fo'afama'eau, yau meni na warefanaa hamu'ou fei fa'uaia, fei na guainia a'a mei Haidaa. Abraham, lomi na bigi'aa ei manumanu ale'ei.
41 Hamona'o bigi'aa ei na bigi'ia mei amaa hamu'ou.”
Rona fiharei a'ana ba, “Abaa hai'ou na'uu tala. Hai'ouna pa'i hemea ua ama, ana unaa mei Haidaa.”

Ei Na'uu mei Hani'u

42 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Nabaa mei Haidaa Amaa hamu'ou, hamo'aa haguau, uaa noramiau a'a mei Haidaa ma e'eni yau yeni. Abaa no'uamiau; ma'uaa aloagiana.
43 Tani lomi na arewa a'a hamu'ou ei wareau? Hamatee, na loto adiaa hamu'ou.
44 Hamu'ou, na'uu mei amaa hamu'ou, mei hani'u ma ba hamo'aa bigi'aa ei nunumiaa mei amaa hamu'ou. A'a fei rawarawa ma nolao hia rama'aa fo'afama'ea. Lomi na urofaa fei fa'uaia uaa, pa'aa lomi ma'ida fa'uaia a'ana. Ena na warefasifi, fipa'aa wareaa fei wareagufuna, uaa hia sifisifi ma amaa ei sifisifi.
45 Ma'uaa si'ei ba una warefa'uai a'a hamu'ou, lomi hamona nara ba fa'ua ei wareau!
46 Na pa'i hemea hamu'ou ba ipa'aa ware'uniaa fei hafelo'au? Nabaa na warefa'uai, tani hamo'aa nara ba abaa fa'ua ei wareau?
47 Hini i oafipui a'a mei Haidaa, i guainaa tamanu na wareia mei Haidaa. Fei pa'afina ba lomi hamo'aa guai, sifei ba lomi hamona oafipui a'a mei Haidaa.”

Ei Wareaa Jesus ba Hia Hini

48 Ei Jew, rona warenaa a'ana, “Haa, lomi na wanewane ei wareaa hai'ou ba yoi hemea Samaria ma na wadu'io pigea?”
49 Jesus na ware, “Lomi na wadu'au pigea, ma'uaa una fani honua a'a mei Amau ma lomi hamona fani honua a'au.
50 Abaa a labarai haweraa ana yau; ma'uaa na pa'i hemea ba i lalabaginia ma hia mei fadududua.
51 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i aunaa naranarana ei wareau, lomi ba iwe ma'a fei ma'ea.”
52 A'a fei, ei Jew, rona ware, “Hai'ounawe aida ba napa'aa wadu'io pigea! Abraham na ma'e ma ei mamama'a anaa, ma'uaa ona ware ba nabaa nemea i aunaa naranarana ei wareamu, lomi ba i nanamuinaa fei ma'ea.
53 Haa, ona muainaa mei amaa hai'ou Abraham? Ina ma'e ma ei mamama'a anaa. Ei naramu ba yoi hini?”

---

§ **8:39: 8:39** Hefi'a ne'ia mina *“Nabaa hamu'ou na'uu Abraham, te, bigi'aa”*

54 Jesus na ware, “Nabaa una uduginaa ana yau, lomi
hanuu fei udugiau. Mei Amau, mei hamona ware ba Haida-
niaa hamu'ou, ana simei na fani hawerau.
55 Lomi hamona apa'ia ma'uaa, una apa'ia. Nabaa una
ware ba lomi na apa'ia, una warefasifi ale'ei hamu'ou ma'uaa,
unapa'aa apa'ia ma neneraa ei wareana.
56 Mei amaa hamu'ou Abraham, fei naranarana na refu ba
i ma'a fei au noramiau; ina ma'adigia ma na ni'eni'e.”
57 Ei Jew, rona warenaa a'ana, “Otawe pa'i haipani pa'ania
igisimasi—haa, ona ma'apa'aa Abraham!”
58 Jesus na ware, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba itawe
wanini Abraham, na Oa Yau!”
59 A'a fei, rona hau'aa ei mugoo ba ro'aa nafa'ia ma'uaa,
Jesus na fa'opa'ai ma lele'apa'aidi'ininaa malalaa fei humuu
mei Haidaa.

9

*Jesus na Fawanewaneaa Hemea na Torotonamii fei Pudaw-
eraiana*

1 Ei fi talailao na ma'apa'aa hemea na wanini pudawerai.
2 Ei otalai nenerana na i'iginia, “Rabbi, hini na bigifafelo,
meni rama'a meni, o amana ma inana ma si'ei i wanini
pudawerai?”
3 Jesus na ware, “Abaa hia o amana ma inana, rona bigi-
fafelo ma'uaa, na nomai fei ba fei bigi'aa mei Haidaa nei ale'ei
fama'ama'a wagii fei gutanana.
4 Eni fi arewa, onei bigi'aa ei bigi'aa mei na aloagiau. I mai
fei poi ba lomi nemea i bigi.
5 Ena una guta yeni malagufu, yau meni we'ai feni
malagufu.”
6 I waredigaa fei, na huwiaa fei malagufu, faheduia ma
augia i pudaa mei rama'a mei.
7 Ina warenaa a'ana, “Nowau. Nunuu a'a fei Pe'i Ranu
Siloam” (hanuu fei hara ba na alodigia). Si'ei, naree nunuu
ma na nofafanunulao dinaa humuna.
8 Ei gufuna mawe ei ronado'o fanunuia ba hia na'o
gutanoinoi ma'aa tala, rona i'igai, “Haa, ana simei mei na'o
gutanoinoi?”
9 Hefi'a, rona ware ba hi'i, ma'uaa hefi'a ba, “Lo'e, sifei ua
ba na fimina'ei fafanunuaa lagua.”
Ma'uaa mei rama'a na ware, “Ana yau simeni.”
10 Ma rona i'igifawe'i a'ana, “Hamatani o fanunupa'i?”
11 Ina ware, “Mei rona roroinia Jesus na faheduaa fei
malagufu ma augia pudau. Ina warefanau ba nei dinaa
Siloam ma nunuu. Si'ei, naree nunuu ma nawe fanunupa'i.”
12 Rona i'iginia, “Amaia mei rama'a mei?”

Ina ware, “Lomi una aida.”

Ei Pharisee, roi Labaginaa fei ba Tani i Fafanunupa'i

13 Rona duginaa a'a ei Pharisee mei na wanini pudawerai.
14 Ma fei arewaa, fei i faheduaa fei malagufu ma
fawanewaneaa mei pudawerai Jesus, Sabbath.
15 Si'ei, ei Pharisee, ana rona i'iginia ba tani i fafanunupa'i.
Ina ware, “Ina au hedu i pudau, una nunuu ma eni na
fanunupa'i.”
16 Hefi'a ei Pharisee, rona ware, “Mei rama'a mei, abaa
noramiana a'a mei Haidaa, uaa lomi na neneraa fei Sabbath.”
Ma'uaa, hefi'adiai rona i'igai, “Batanai ba hemea hafelo'a i
bigi'aa ei hilalaa foigia ale'ei?” Si'ei, rona fifalagii.
17 Ma ronawe momo'idinaa a'a mei pudawerai, “O ware
bata a'a mei rama'a mei? Hamatee hia na fawanewaneaa
pudamu.”
Mei rama'a na ware ba, “Hia hemea mamama'a.”
18 Ei Jew, rona falala'aa amana ma inana uaa, ana lomi rona
nara ba inado'o pudawerai ma nawe fanunupa'i.
19 Rona i'igai, “Na'uu hamugua meni? Simeni, meni
hamu'aa ware ba ina wanini pudawerai? Tani i fanunupa'i
eni?”
20 Amana ma inana, laguna ware, “Haiguna aida ba na'uu
haigua ma haiguna aida ba na wanini pudawerai.
21 Ma'uaa, tani i fanunupa'i eni o hini na fawanewaneia,
lomi haiguna aida. I'iginia. Ina wawaneidii; ana hia i u'u.”
22 Amana ma inana, laguna ware ale'ei uaa, laguna ma'au
a'a ei Jew hamatee rona waredii ba hini i ware ba Jesus, hia
Christ,* ro'aa fa'asi'ania a'a fei synagogue.
23 Sifei fei pa'afina lagu'aa ware amana ma inana ba, “Ina
wawaneidii; i'iginia.”
24 Rona lala'idinaa mei na wanini pudawerai. Rona ware,
“Uduginaa mei Haidaa.† Hai'ouna aida ba mei rama'a mei,
hia hafelo'a.”
25 Ina ware, “Lomi una aida ba hia hafelo'a, o lo'e. Hepalo
ua manumanu una aida, ba unado'o pudawerai ma nawe
fanunupa'i eni!”
26 Ma rona i'iginia, “Ina bigi'aa tamanu a'amu? Ina
fawanewane batanainia fei pudamu?”
27 Ina ware, “Hei, una warefanidigaa hamu'ou ma lomi
hamona guai. Tani ei ba hamo'aa guaidinia? Ba ana hamo'aa
talainenegia?”
28 Ma rona warefafeloia ma ware, “Yoi hemea otalai nener-
ana! Hai'ou, otalai neneraa Moses!

---

* **9:22: 9:22** O, *Messiah* † **9:24: 9:24** Hepalo pa'aa warea ba nei warefa'uai (ma'a Joshua 7:19)

29 Hai'ouna aida ba mei Haidaa na wareware a'a Moses
ma'uaa, mei rama'a mei, ana lomi hai'ouna aida ba norami-
ana hitani."
30 Mei rama'a na ware, "Fei, pa'aa poapoa manumanu!
Lomi hamona aida ba noramiana hitani ma'uaa, ina
fawanewaneaa pudau.
31 O'ouna aida ba mei Haidaa, lomi i guainaa wareaa ei
hafelo'a. I guai'uaiaa ei maroana, ei rona bigi'aa nunumiana.
32 Lomi hemea na u guainia ba na pa'i rama'a na
fawanewaneaa hemea na wanini pudawerai.
33 Nabaa mei rama'a mei, abaa noramiana a'a mei Haidaa,
lomi ba i bigipa'aa hepalo manumanu."
34 A'a fei, rona ware, "Yoi, ona pepesudii a'a ei hafelo'a ei oi
wanini; yoi hini ba o feroinaa hai'ou!" Ma rona porosiminia
ano.

Na Pudawerai Naranaraa Rama'a

35 Jesus na guainia ba rona porosiminia ano ma i
nobapa'alao, ina ware, "Ona narafawe'i a'a mei Na'uu
Rama'a?"
36 Mei rama'a na i'igai, "Hia hini? Warefanau ba a
narafawe'i a'ana."
37 Jesus na ware, "Ona ma'adigia ma ana meni fi wareware-
fipui a'amu."
38 Mei rama'a na ware, "Mena Fasu, na we'i fei naranarau."
Ma na losuinia.
39 Jesus na ware, "Pa'afii fei noramiau yeni malagufu ba
yau ale'ei fadududua, ba ei pudawerai, ronei fanunupa'i ma
ei rona fanunupa'i, rowe pudawerai."
40 Hefi'a Pharisee i a'ana, rona guainaa fei wareana fei ma
i'igai, "Tamanu? Ana hai'ouna pudawerai?"
41 Jesus na ware, "Nabaa hamona pudawerai lomi ba i
marapu unuu hamu'ou a'a ei hafelo'a; ma'uaa, hamatee
hamona ware ba hamona fanunupa'i, ana fi marapu unuu
hamu'ou.

10

Mei Oma'ama'aa mawe ei Hapena Sipsipi

1 "A warefa'uai a'a hamu'ou. Mei lomi na wadu'ai wagii fei
gigei, fei papa'ii ei sipsipi ma fanewadu'ai wagii hepalodiai
tala, hia fafanao ma rama'aa topa'aia.
2 Mei na wadu'ai wagii fei gigei, hia oma'ama'aa ei hapena
sipsipi.
3 Mei oanananaa i gigiaa fei gigei a'ana ma ei sipsipi, rona
guaipa'aa laona. I harofaa haraa ei hapena ma talaiduginaa
ro'ou ano.

4 Ina'aa talaiduginaa minaa ei hapena i ano, i talailao i
ma'aa ro'ou ma ei hapena sipsipi, ro'aa nenegia uaa rona
guai'apa'aa fei laona.
5 Ma'uaa, pa'aa lomi ba ro'aa neneraa mei lomi rona apa'ia;
hi'i, ro'aa ponipa'ai a'ana uaa lomi rona guai'apa'aa fei u'ugai
lao ale'ei.”
6 Jesus na warehanunuinia ale'ei ma'uaa, lomi rona tonaa
fei hanuu ei wareana.
7 Si'ei, na waredilao ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba yau
ale'ei fei gigei wagii ei sipsipi.
8 Minaa ei ronado'o nomai i ma'au, ro'ou fafanao ma
rama'aa topa'aia, ma'uaa, ei sipsipi, lomi ro'aa guainaa ro'ou.
9 Yau, ale'ei fei gigei; hini i wadu'aimai a'au, i tela.* I
wadu'ai ma asi'aa ma iwe labagipa'i guana.
10 Mei fafanao, i nomai ba i topa'ai ma fo'afama'e ma
bigosigosiaa ei manumanu; yau, a nomai ba ei sipsipi nei pa'i
harenua ma neimina rawani ua harenuaa ro'ou.
11 “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi. Mei rawani'a
oma'ama'aa ei sipsipi i fanaa fei harenuana a'a ei sipsipi.
12 Mei tamelo, mei i bigitoo pono'ana, abaa oma'ama'aa ma
abaa pa'aa hapena ei sipsipi. Si'ei, i ma'apa'aa fei ponotoo
podu ba fi nomai i ponidi'ininaa ei sipsipi. Ma fei ponotoo
podu na tetetaduaa ei sipsipi ma rona poniba'autorai.
13 Mei rama'a mei, na poni ua hamatee rona pono'uaia ma
lomi na narapa'aa ei sipsipi.
14 “Yau mei rawani'a oma'ama'aa ei sipsipi; una apa'aa ei
hapeu ma ana rona apa'au—
15 ana ale'ei ba mei Ama na apa'au ma una apa'aia—ma una
fanaa fei harenuau a'a ei sipsipi.
16 Una pa'idiai hefi'a sipsipi abaa laloo feni papa'ii eni
sipsipi. Unei dugamii ro'ou anaa. Ana rowe guainaa fei
laou ma iwe pa'i hepalo ua gupuu ei sipsipi ma hemea ua
oma'ama'aa.
17 Pa'afii fei ba mei Amau na haguau sifei ba awe fanaa fei
harenuau—ma ana awe tohadiwe'idinia.
18 Lomi nemea i tonia a'au, ana unaa yau a fania. Una pa'i
forafora ba a fania ma tohadiwe'idinia. Fei warea fei, na
tonia a'a mei Ama.”
19 Wagii e'ei warea e'ei, ei Jew, rona fifalagidiai.
20 Watauda ro'ou na ware, “Ina wadu'ia pigea ma namina
poapoai. Tani o guainia?”
21 Ma'uaa, hefi'adiai, rona ware, “Ei warea ale'ei, abaa
wareaa hemea na wadu'ia pigea. Haa, fei pigea ana i
fawanewanepa'aa hemea pudawerai?”

Na Waiwai Tabaa ei Jew

---

* **10:9: 10:9** O, *wadu'aimai a'au, awe oma'afarawaninalao*

22 Yei Jerusalem inawe nopa'aloo fei au Hananaa wagii fei
humuu mei Haidaa.† Fei au fei, au waiwana ma lalarena
23 ma Jesus yei malalaa fei humuu mei Haidaa fi tatalai
papaa ei Palee Solomon.
24 Ei Jew, rona hoaninia ma ware, “Namina madii fei
fawansufaiamu naranaraa hai'ou? Nabaa yoi mei Christ,‡
fa'arewaia a'a hai'ou.”
25 Jesus na ware, “Una warefanadigaa hamu'ou ma'uaa,
lomi hamona nara ba fa'ua. Ei foigia una bigi'ia a'a fei haraa
mei Amau, na u'ufanaa hamu'ou ba yau hini
26 ma'uaa, lomi hamona narafawe'i uaa, hamu'ou, abaa
hapeu sipsipi.
27 Ei hapeu sipsipi, rona guainaa fei laou; una apa'aa ro'ou
ma rona nenerau.
28 A'a ro'ou, una fani harenua lomi i pedutoo ma pa'aa lomi
ro'aa pa'ai; lomi nemea i raputarapa'aa ro'ou i paniu.
29 Mei Amau, mei na fanaa ro'ou a'au, na muainaa minaa
ei manumanu,§ lomi nemea i raputarapa'aa ro'ou i panii mei
Amau.
30 Yau ma mei Ama, haigua hemea ua.”
31 Ei Jew, rona'aa haudinaa ei mugoo ba ro'aa nafa'ia
32 ma'uaa, Jesus na warefanaa ro'ou, “Una bigidigaa
watauda rawani'a foigia noramiaa ro'ou a'a mei Ama. Afaia
a'a ei foigia ba hamo'aa nafa'au wagina?”
33 Rona ware ei Jew ba, “Lomi hai'ou'aa nafa'io wagii hep-
alo ei, ma'uaa, si'ei ba ona warefafeloaa mei Haidaa. Uaa yoi,
rama'a ua ma'uaa, ona ware ba yoi mei Haidaa.”
34 Jesus na warefanaa ro'ou, “Rona ne'inia laloo fei Law
hamu'ou ba mei Haidaa na ware ale'ei ba, ‘Una ware ba
hamu'ou haidaa’.
35 Hamona aida ba lomi hepalo tata laloo fei Bu'u Apuna.
Ma nabaa ei rona tonaa fei Bu'u Apuna, ina ware ba ro'ou
ale'ei ‘haidaa’,
36 lo'e manumanu nabaa mei Ama na ware ale'ei a'a mei
au'u'ugaiana ba pa'aa manumanuna, mei aloagiana yeni
malagufu. Si'ei, tani hamu'ou ware ba una warefafeloaa mei
Haidaa si'ei ba una ware ba, ‘Yau Na'uu mei Haidaa’?
37 Apuna nara ba fa'ua ei wareau nabaa lomi una bigi'aa
tamanu ana na bigi'ia mei Amau.
38 Una bigi'aa e'ei ma lomi hamona narafawe'i a'au.
Ma'uaa, ei bigi'au foigia uni'unina ba hamonei aida ma apa'ia
ba mei Ama, hia laloo iau ma yau a'ana.”
39 Rona manidinia ba ro'aa panarofia, ma'uaa ina bi'a'afaa
ro'ou ma ponidi'ininaa ro'ou.

---

† **10:22: 10:22** Hanukkah ‡ **10:24: 10:24** O, *Messiah* § **10:29: 10:29** Watauda ne'ia mina ba *Tamanu na fanau mei Amau na muainaa minaa ei*

40 Ma i dii, Jesus na hadiwe'idinaa pepei Jordan fawelei i
pudugufinaa ei rama'a wagina mina John. Ma ina guta yei
41 ma watauda rama'a, rona nomai a'ana. Rona ware,
"John, lomi na bigi'aa hepalo hilalaa foigia, ma'uaa minaa ei
u'ugana meni rama'a meni, pa'aa fa'ua."
42 Ma yei fawelei, watauda, rona narafawe'i a'a Jesus.

11

Fei Ma'eaa Lazarus

1 Ma hemea rama'a na funu, harana Lazarus. Gufuna,
Bethany, fei gufuu Mary ma mei tafina, Martha.
2 Mei agii Lazarus, mei na funuhaino, harana Mary. Ana
mei i igiaa fei dufaa pao tabaa mei Fasu ma hugunaa pinena
a'a ei loaa tabana.
3 Si'ei, laguei fitafii, laguna alo wareaa lagua a'a Jesus,
"Mena Fasu, mei ona haguia na funu."
4 I guainaa fei, Jesus na ware, "Fei funua fei, lomi ba i
fama'eia. Agia, fei pa'afina, sifei ba i tonaa hawerana mei
Haidaa ba mei Na'uu mei Haidaa, ana nei tonaa hawerana
wagina."
5 Jesus na haguaa Martha ma mei tafina mawe Lazarus.
6 Ma'uaa, i guainia ba Lazarus na funu, na guta ua guaidiai
arewaa yei.
7 I dii, inawe warenaa a'a ei otalai nenerana, "O dii, o
hadiwe'inaa Judea."
8 Rona ware, "Rabbi, haiga ua ei ba ro'aa nafanaa yoi
mugoo yei ei Jew. Ma ba o hadiwe'idilao?"
9 Jesus na ware, "Haa, a'a ba na we'a ale'ei hefua ma guai
hour laloo hepalo arewaa? Mei na talai laloo fei arewaa,
lomi ba i tetei'alabe, uaa ina fafanunupa'i a'a fei we'ai feni
malagufu.
10 Nabaa i talai na poi, iwe tetei'alabe, uaa lomi we'aina."
11 I waredigaa fei, ina waredilao a'a ro'ou, "Mei tafii o'ou
Lazarus, na ma'igu, ma'uaa yau ba a dinaa a'ana ma funifu-
nia."
12 Ei otalai nenerana na ware, "Mena Fasu, nabaa ina
ma'igu iwe rawanidiai."
13 Jesus na hanuinaa fei ma'eana, ma'uaa ei otalai nener-
ana, rona nara ba fi ware ba inapa'aa ma'igu.
14 Si'ei, inawe fa'arewaia a'a ro'ou, "Lazarus na ma'e.
15 Ma una ni'e ba yau lomi yei ba hamonei narafawe'i.
Ma'uaa, o'aa dinaa a'ana."
16 Ma Thomas (ana harana Didymus) na warenaa a'a ei
otalai nenera, "Ana o'aa di ma ma'efipui a'ana."

Jesus na Warefarawani a'a Laguei Fitafii

17 I nopa'aloo yei, Jesus nawe apa'ia ba Lazarus na hainodii
laloo huapu ale'ei obao arewaa.
18 Hafalaree Bethany a'a Jerusalem ale'ei oduai kilometre.*
19 Ma watauda Jew, rona dinaa a'a Martha ma Mary ba ro'aa
faloloa'ifipui a'a lagua wagii fei pa'aiaa mei agii lagua.
20 I guainia Martha ba fi nomai Jesus, ina asi'alao ba iree
ma'aia, ma'uaa Mary na guta ua humu.
21 Martha na warenaa a'a Jesus ba, “Mena Fasu, nabaa yoi
yeni, lomi i ma'e mei agiu.
22 Ma'uaa, una aida ba ana e'eni, mei Haidaa i fanio tamanu
o i'iginia.”
23 Jesus na warenaa a'ana, “Mei agimu iwe mama'adiai.”
24 Martha na ware, “Una aida ba iwe mama'adiai a'a fei au
asi'ana wagii fei a'apoo arewaa.”
25 Jesus na warenaa a'ana, “Yau ana fei asi'ana ma fei
harenua. Hini i narafawe'i a'au, iwe pa'i harenuana nabaa
i ma'e;
26 ma hini i guta ma narafawe'i a'au lomi iwe ma'e. Naramu
ba fa'ua fei?”
27 Ina warefania ba, “Hi'i, mena Fasu. Una nara ba yoi
mei Christ,† mei Na'uu mei Haidaa, mei ba na nomai a'a feni
malagufu.”
28 I waredigaa fei, na hadiwe'ai ma dugi'u'uginaa mei tafina
Mary. Ma na ware, “Mei Feroia, hia yeni ma fi i'iginio.”
29 I guainaa fei Mary, na asi'abatafa ma dinaa a'ana.
30 Ma Jesus, atawe wadu'ainaa fei gufu, ma'uaa hia ana
fawelei i di'ininia Martha.
31 Ei Jew, ei rona gutafaloloa'ifipui a'a Mary laloo fei humu,
ro'aa fanunupa'ia ba na asi'abatafa ma dinaa ano, rona nene-
gia, uaa rona nara ba i dinaa a'a fei huapu ma ai'ai yei.
32 Mary, i nopa'aloo fawelei wagina Jesus ma ma'apa'ia, na
fapasi pinena ma ware, “Mena Fasu, nabaa yoi yeni, lomi i
ma'e mei agiu.”
33 I ma'apa'ia Jesus ba na ai'ai ma ei Jew, ei ro'aa nofipuimai
a'ana, ana rona ai'ai, namina fi'i naranarana ma naranara
watauda.
34 Ina i'igai, “Hamona fahainopia hitani?”
Rona ware, “Mi ma'a, mena Fasu.”
35 Jesus na ai.
36 Ma ei Jew, rona ware, “Ma'aia, te inapa'aa haguia!”
37 Ma'uaa, hefi'a ro'ou, rona ware, “Mei i fawanewaneaa
mei pudawerai, tani lomi i bigi'ia ale'ei ba mei rama'a mei
nei'aa ma'e?”

Jesus na Fa'asi'anaa Lazarus a'a fei Ma'ea

---

* **11:18: 11:18** Warea Greek *15 stadia* (ale'ena 3 kilometres) † **11:27: 11:27** O, *Messiah*

38 Jesus namina faloloa'idiai ma nomai a'a fei huapu. Fei
huapu ale'ei walawala a'a fei na'a ma na pa'i mugoo i poaa
wawadu'ina.
39 Ina ware, “Pigusiminaa fei mugoo.”
Martha, mei agii mei ma'ea na ware, “Ma'uaa, mena Fasu,
e'eni namina wafuu, uaa ina hainodii yei obao arewaa.”
40 Ma Jesus na ware, “Haa, lomi una warefanio ba nabaa
ona narafawe'i, owe ma'a fei haweraa mei Haidaa?”
41 Si'ei, rona pigusiminaa fei mugoo. Ma Jesus na aranaa
pafea ma ware, “O'ama, a ware ‘ta’ a'amu uaa ona guaidigau.
42 Una aidadii ba ona'o guainau, ma'uaa una wareaa fei ba
i hadumaa ei rona ufalarai yeni ba ronei aida ba onapa'aa
aloagiau.”
43 I waredigaa fei, Jesus na warefabauanai, “Lazarus,
lele'amai!”
44 Mei ma'ea na lele'amai. Panina ma pinena, rona sumia
a'a ei lawalawa ma na pa'i lawalawa pudana.
Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Alaraa ei lawalawaa ma'ea ma
fatalainia.”

Fei Naranara ba Ro'aa Fo'afama'eaa Jesus
(Matthew 26:1-5; Mark 14:1, 2; Luke 22:1, 2)

45 Si'ei, watauda ei Jew, ei rona nomai a'a Mary ma
ma'apa'aa tamanu na bigi'ia Jesus, rona narafawe'i a'ana.
46 Ma'uaa, hefi'a ro'ou na dinaa a'a ei Pharisee ma u'ufanaa
ro'ou tamanu na bigi'ia Jesus.
47 Ma ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee,
rona harofaa hepalo gutafiwareiaa ei Sanhedrin.
Rona i'igai, “Otawe bigi'aa hepalo manumanu a'ana. Mei
rama'a mei na bigi'aa watauda hilalaa foigia.
48 Nabaa o ma'a'au'uaia ale'ei, minaa ei rama'a ro
narafawe'i a'ana ma ei rama'aa Rome, ro'aa nomai ma tonaa
ei bigi'aa o'ou‡ ma fei gufuu o'ou.”
49 Ma hemea ro'ou, harana Caiaphas, hia mei pa'aa baua-
niaa humuu mei Haidaa laloo fei igisimasi fei ma na ware,
“Lomi hamona apa'aa hepalo manumanu!
50 Lomi hamona aida ba i rawaninaa hamu'ou nabaa
hemea ua i ma'e laraa fei ba minaa ei rama'aa gufu, ro'aa
ma'e?”
51 Fei warea fei, abaa pa'aa wareana, hamatee hia mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa fei igisimasi fei ma si'ei nadii
wareia ba Jesus, iwe ma'e uaa fei gufuu ei Jew.
52 Ma abaa unaa fei gufu fei, ma'uaa a'a ei na'uu mei Haidaa,
ana ei rona guta wagii hepapalo gufu ba i papa'ifipuinaa ro'ou
ale'ei hepalo.

‡ **11:48: 11:48** O, *ma tonaa fei humuu mei Haidaa*

53 A'a fei arewaa fei ma nolao, rona fiwarei ba ro'aa
fo'afama'eia.
54 Si'ei, Jesus, lomidiai ba i tatalai i pudaa ei Jew. Ma'uaa ina
di'ininaa ro'ou ma dinaa fei gufu harana Ephraim, fawelei
lomi haihai o guana. Ma na gutafipui a'a ei otalai nenerana
yei.
55 I norafi'imai fei Hananaa fei Talai Falogiaa ei Jew,
watauda noramiaa ro'ou rauaa, rona dinaa Jerusalem ba
rodo'o fesufa'arainaa unuu ro'ou ale'ei fei mau losuiaa ro'ou
ma hinene, fei Talai Falogia.
56 Ana ro'ei lalabaginaa Jesus ma ei ro'ei u i malalaa fei
humuu mei Haidaa, rona fi'i'igai ba, "Tamanu naramu? Haa,
pa'aa lomi i nomai a'a fei Hananaa?"
57 Ma'uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei Phar-
isee, ronadii wareia ba nabaa nemea i labagipa'aa Jesus, inei
warefa'aiaa ro'ou ba ro'aa panarofia.

12

Fei Pao Tabaa Jesus i Bethany
(Matthew 26:6-13; Mark 14:3-9)

1 Oloroa arewaa dufu ba i pa'aa fei Talai Falogia ma Jesus na
dinamii Bethany, fei gufuu Lazarus, mei na famama'aia wagii
fei ma'ea Jesus.
2 Ma rona bigi'aa hepalo hananaa ba ro'aa farawaninaa
Jesus. Martha na hasumaa ei du'ua ma Lazarus, hia hemea
ei na gutafapalagi a'a fei tawaa du'ua.
3 Ma Mary na tonaa ale'ei hesuwi litre* nard, hepalo pa'aa
dufaa pao, fei na rata pono'ana ma na igia pinee Jesus
ma huguaa pinena a'a ei loaa tabana. Ma namina malele-
farawani fei humu wagii fei dufaa pao.
4 Ma'uaa hemea ei otalai nenerana, Judas Iscariot, mei ba i
aloia, na siba ba,
5 "Tani lomi ona aloaa fei pao dufa ma ei mugoo po'ina o
fanaa ei lomi manumanu? Pono'ana, ale'ei pono'aa hemea
laloo heai igisimasi."
6 Fei wareana fei, abaa na narapa'aa ei lomi manumanu,
hamatee hia, fafanao; ina'aida oma'aiaa fei ude'udee mugoo
po'i ma na'o toto'uaia.
7 Jesus na ware, "Apuna papa'aa mei pifine mei. Fei pao
dufa i utofa'ainau nopa'aloo fei i'ifaiau.
8 Ranimai, ei lomi manumanu, ro'ou a'a hamu'ou, ma'uaa
lomi ba a oa a'a hamu'ou ranimai.
9 I dii, hepalo baua gupuu ei Jew, ronawe guainia ba Jesus,
hia yei ma rona nomai ba ro'aa ma'aia ma ana ba ro'aa ma'a
Lazarus, mei ina fa'asi'ania a'a fei ma'ea.

---

* **12:3: 12:3** Greek *hepalo litra* (ale'ena 0.5 litre)

10 Si'ei, ei famamoaa humuu mei Haidaa, ronawe nara ba
ana ro'aa fo'afama'eaa Lazarus,
11 uaa hamatee hia, watauda ei Jew rona dinaa a'a Jesus ma
narafawe'i a'ana.

Ina Nomai ale'ei Hemea na Mua
(Matthew 21:1-11; Mark 11:1-11; Luke 19:28-40)

12 I no'arewadilao, fei baua gupuu rama'a na nomai a'a fei
Hananaa ma guainia ba Jesus fi dinaa Jerusalem.
13 Rona tonaa ei ale'ei rau niu ma dinaa a'ana ma haro-
fabauanai,
"Hosanna!"†
"Na pa'i hawegiana mei i nomai a'a fei haraa mei Fasu!"
"Na pa'i hawegiana mei Haparaa ei Israel!"
14 Jesus na bapa'aa hepalo baubara donkey ma na hugi pa-
fona, ale'ei ronadii ne'inia,
15 "Apuna ma'au, ena baduu pifine Zion;
ma'aia, mei haparaa hamu'ou na guta ma ponimai,
pafoo hepalo baubara donkey."
16 Do'o fama'a ei otalai nenerana, lomi rona aida hanuu e'ei.
Nenee fei i todigaa fei hawerana Jesus, ronawe aida ba na
udedii fei ne'ia wagii ei bigi'aa ro'ou a'ana.
17 Ma fei gupuu rama'a i a'ana ei i fa'asi'anaa Lazarus a'a fei
huapu, rona'u u'ugia.
18 Watauda na dinaa a'ana, uaa rona guainia ba na bigi'aa
fei hilalaa foigia fei.
19 Si'ei, ei Pharisee na fiwarewarei ba, "Do'o naraia. A'a fei,
minaa ei rama'aa feni ano, rona aununaa a'ana!"

Jesus nadii Ware'augaa fei Ma'eana

20 Ma na pa'i hefi'a Greece dupuaa ei ba ro'aa losui wagii fei
Hananaa.
21 Rona bapa'aa Philip, mei gufuna Bethsaida yei Galilee ma
na pa'i i'igaiaa ro'ou a'ana. Rona ware, "Hagu'u, ba hai'ou
ma'a Jesus."
22 Philip naree warefanaa Andrew; Andrew mawe Philip,
lagunaree warefanaa Jesus.
23 Jesus na ware, "Ina nodigimai fei pa'aa au ba i to hawer-
ana mei Na'uu Rama'a.
24 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hepalo lau wheat, nabaa
lomi i do'o pasinaa malagufu ma ma'e, i ude'ualao ale'ei hep-
alo lau ua. Ma'uaa, nabaa ido'o ma'e, iwe pa'i wataudadiai
lau.
25 Mei rama'a, mei i pa'aa haguaa fei harenuana, iwe pa'ai
a'ana, ma'uaa mei i fabidinaa ununa fei harenuana yeni ano,
iwe pa'ia a'a fei harenua lomi i pedutoo.

---

† **12:13: 12:13** Warea Hebrew. Hanuna do'o fama'a ba "tela!" I dii, nawe oanaa hepalo warea udugia

26 Hini ba i nafii a'au, inei nenerau; ma na'aa yau hitani, mei
nafiu ana hia yei. Hini mei i nafii a'au, mei Amau iwe fani
honua a'ana.
27 "E'eni unamina naranara watauda ma ba a ware
batanai? Ale'ei ba 'Mena Amau, hadumau a'a feni au feni'?
Lo'e, sifei fei pa'afina ba na nopa'amii feni au feni.
28 O'ama, uduginaa fei haramu!"
Hepalo lao na norai pafea, "Una udugidigia ma awe udugi-
dinia."
29 Fei gupuu rama'a yei na guainia ba ale'ei ba'aa parara;
hefi'adiai, rona ware ba hemea alo'alo na wareware a'ana.
30 Jesus na ware, "Fei lao fei, fararawanii hamu'ou, a'a ba
fararawaniu.
31 E'eni, au dududuaa feni ano; e'eni a tetefa'asi'anaa mei
haparaa feni ano.
32 Ma'uaa ena una fatawa yeni malagufu, awe foraiamii
minaa ei rama'a a'au."
33 Na wareaa fei ba i fa'arewaia batanai fei mau ma'eana.
34 Fei gupuu rama'a, rona ware, "Hai'ouna guainia a'a fei
Law ba mei Christ,‡ iwe oamai ranimai ranimai ma si'ei, tani
o ware ba 'Mei Na'uu Rama'a nei fatawa'? Hini mei 'Na'uu
Rama'a' mei?"
35 Ma Jesus na warefanaa ro'ou, "Lomi i madii ma fena
we'ai a'a hamu'ou i aunu. Hamoneido'o tatalai ena ana
hamofi pa'i we'ai, ena ataa nomai fei roromaa. Mei na tatalai
wagii fei roromaa, lomi na aida ba i dinaia.
36 Augaa ei naranaraa hamu'ou a'a fei we'ai ei fido'o ude i
a'a hamu'ou ba hamo'aa oanaa na'uu fei we'ai." I waredigaa
e'ei Jesus, ina aunu ma opa'ai a'a ro'ou.

Fimina Waiwai'ualao Tabaa ei Jew

37 Jesus na bigi'aa ei hilalaa foigia i pudaa ro'ou, ma'uaa ana
lomi rona narafawe'i a'ana.
38 Ina ale'ei, ba ei wareaa mei mamama'a Isaiah nei pa'aa
fa'uai:
"Mena Fasu, hini na nara ba fa'ua ei wareaa hai'ou?
Ma a'a hini na fama'aiaa fei panina mei Fasu?"
39 A'a fei, lomi rona narafawe'i, uaa ana ale'ei ei wareaa
Isaiah hefawala ba:
40 "Ina fapudawerainaa ro'ou
ma fama'eaa ei naranaraa ro'ou
ba ronei'aa fanunupa'i,
o narapa'i,
o momo'ai ba a fawanewaneaa ro'ou."
41 Isaiah na ware ale'ei hamatee ina fanunudii fei haweraa
Jesus ma na u'ugia.
42 Ma'uaa a'a fei au fei, watauda rona narafawe'i a'ana,
ana dupuaa ei bauana. Ma'uaa lomi rona ware ba rona

‡ **12:34: 12:34** O, *Messiah*

narafawe'i, hamatee rona mama'au ba ei Pharisee, ro'aa
fa'asi'anaa ro'ou a'a fei synagogue;
43 uaa ronamina nunuminaa fei udugiaa ei rama'a laraa fei
udugiaa mei Haidaa.
44 I dii, Jesus na harofabauana, “Nabaa nemea i narafawe'i
a'au, abaa ina narafawe'i ua i a'au, ma'uaa a'a mei na aloagiau
anaa.
45 Ena na fanunuau, ina fanunupa'aa mei na aloagiau.
46 Una nomai a'a feni ano ale'ei we'ai ba hini i narafawe'i
a'au, lomi ba i oa a'a fei roromaa.
47 “Mei i guainaa ei wareau ma lomi i nenegia, lomi a
dududuia. Uaa fei noramiau, a'a ba a dududuaa feni ano,
ma'uaa ba a fatela'ania.
48 Na pa'i hemea ba i dududuaa mei i ofadugau ma lomi na
guainaa wareau; ei unadii wareia, ana si'ei iwe dududuia a'a
fei a'apoo arewaa.
49 Uaa abaa fi wareaa ana yau, ma'uaa mei Ama, mei na
aloagiau, nadii warefanau tamanu nei wareia ma batanai na
wareia.
50 Una aida ba ei wareana i fani harenua lomi i pedutoo.
Si'ei, tamanu na wareia, ana fi wareaa ei warefanaa mei Ama
yau.”

13

Jesus na Fesuaa Pinee ei Otalai Nenerana

1 E'eni, anaa i pa'aa fei Hananaa fei Talai Falogia. Jesus na
aida ba na nodigimai fei au ba i di'ininaa feni malagufu ma
dinaa a'a mei Ama. Ina haguaa ei maroana yeni malagufu ma
e'eni i fama'aiaa ro'ou ba namina bauana fei haguana ro'ou.*
2 Roi hasumaa ei finei fei fafi ma mei hani'u na fanidii
naranaraa Judas Iscariot mei na'uu Simon ba nei aloaa Jesus.
3 Jesus na aidadii ba mei Ama na audigaa minaa ei manu-
manu haroo fei faufauna ma ba hia, noramiana a'a mei
Haidaa ma ba iwe hadiwe'inaa a'a mei Haidaa;
4 si'ei ina asi'aa a'a fei hananaa, dudumaa fei hawaa uguna
ma mo'inaa fei huguu unu walana.
5 Nenee fei, ina igi ranu laloo hepalo pe'ii ranu, na fesuaa
pinee ei otalai nenerana ma huguaa pinee ro'ou wagii fei
mo'iana huguu unu.
6 Ina dinaa a'a Simon Peter ma Peter na ware a'ana ba,
“Mena Fasu, ba o fesuaa pineu?”
7 Jesus na ware, “Lomi ona aida ba a bigi'aa tamanu, ma'uaa
hinene owe aida.”
8 Na ware Peter, “Lo'e. Pa'aa lomi ba owe fesuaa pineu.”

---

* **13:1: 13:1** O, *ma e'eni ina haguaa ro'ou fama'a ma nopa'aloo fei ma'eana*

Jesus na ware, “Nabaa lomi a fesuaa pinemu, ana lomi yoi
a'au.”
9 Simon Peter na ware, “Nadii, mena Fasu, abaa unaa fei
pineu, ma'uaa paniu ma tabau anaa.”
10 Jesus na ware, “Nabaa nemea na nunudii, inei fesu ua
pinena; minaa ei ununa na fafa'araidii. Hamona fafa'arai,
ma'uaa a'a ba minaa hamu'ou.”
11 Uaa, ina aida ba hini iwe aloia ma si'ei i ware ale'ei ba a'a
ba minaa ro'ou na fafa'arai.
12 I fesudigaa pinee ro'ou, na rafeaa fei hawaa uguna ma
hadiwe'idinaa fei gutanana. Ina i'iginaa ro'ou, “Hamona aida
ba tamanu fei a bigi'ia a'a hamu'ou?
13 Hamona harofau ba, ‘Feroia’ ma ‘Fasu’ ma na wanewane
fei, uaa yau ale'ei.
14 Si'ei ba yau Fasu ma Feroiaa hamu'ou, una fesuaa pinee
hamu'ou. Ma hamonei fesuaa pinee ana hamu'ou.
15 Una bigi'aa fei i pudaa hamu'ou ba hamonei bigi'ia a'a
ana hamu'ou ana ale'ei a bigi'ia a'a hamu'ou.
16 A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei tamelo, lomi i muainaa
mei fasuna ma mei talaitonaa warea, lomi i muainaa mei na
aloia.
17 E'eni hamona aidadii e'ei ma hamowe to hawegia nabaa
hamo'aa bigi'ia.
18 “A'a ba u'eimina warenaa minaa hamu'ou; una aida ba
hini ei rafeiau. Ma'uaa hefeni ba i fafa'uainaa fei Bu'u Apuna:
‘Mei i hananafipui a'a fei hanau faraa pidaua na fadugeau.’
19 “A warefani'augaa hamu'ou eni atawe migimigii uaa ena
nawe sufudai, hamowe apa'ia ba yau Mei.
20 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i ugainaa mei i aloagiau,
ana na ugainau ma hini i ugainau, ana na ugainaa mei i
aloagiau.”

Jesus nadii Ware ba Hemea, i Aloia
(Matthew 26:20-25; Mark 14:17-21; Luke 22:21-23)

21 I waredigaa fei Jesus, namina fi'i laloo spiritina ma na
ware ba, “A warefa'uai a'a hamu'ou ba hemea hamu'ou i
fifaninau panii hefi'a.”
22 Ei otalai nenerana, rona fifanunui ma pa'aa lomi rona
aida ba fi wareaa hini ro'ou.
23 Hemea ro'ou, mei na haguia Jesus, ina gutafapalagi
papana.
24 Simon Peter na fabiyeinaa tabana a'a mei ma ware,
“I'iginia ba hini.”
25 Ina farafi'idilao a'a Jesus ma i'iginia, “Mena Fasu, hini
mei?”
26 Jesus na ware, “Mena una fania feni faraa pidaua ena na
pudigia laloo fei pe'i.” Ma i pudidigaa fei faraa pidaua, na
fanaa Judas Iscariot, mei na'uu Simon.

27 Ana ei i tonaa fei faraa pidaua Judas, na wadu'ia Satan.
Jesus na warefania, “Fei ba o bigi'ia, bigibatafainia.”
28 Ma'uaa lomi hemea a'a fei hananaa na aida ba tani i ware
ale'ei a'ana Jesus.
29 Si'ei ba Judas na'o oma'aiaa ei mugoo po'i, rona nara
hefi'a ba Jesus fi warefania tamanu nei pono'ia wagii fei
Hananaa, o ba nei fani manumanu a'a ei lomi rona pa'i.
30 I todigaa fei faraa pidaua, na asi'anaa ano. Ma poi ei.

Fei Manufau Law

31 I aunudii, Jesus na ware, “E'eni mei Na'uu Rama'a i tonaa
fei hawera ma mei Haidaa ana i to hawera a'ana.
32 Nabaa mei Haidaa na to hawerana uaa hia,† ana iwe
haweginaa mei Na'u ma i haweginia e'eni ua.
33 “Ena na'uu, lomi i madii gutanau a'a hamu'ou. Hamowe
lalabaginau ma ana ale'ei ei wareau a'a ei Jew, eni a ware-
fanaa hamu'ou: Fei ba a dinaa wagina, lomi hamowe
nopa'ilao.
34 “Hepalo manufau warea a fanaa hamu'ou: Hamonei
fihagui. Ana ale'ei una haguaa hamu'ou, hamonei fihagui.
35 A'a fei, minaa ei rama'a, rowe aida ba hamu'ou otalai
nenerau; nabaa hamona fihagui.”

Jesus nadii Wareaa fei Suabaduaa Peter
(Matthew 26:31-35; Mark 14:27-31; Luke 22:31-34)

36 Simon Peter na i'iginia, “Mena Fasu, o dinaia?”
Jesus na ware, “Fei ba a dinaa wagina, lomi hamo'aa nen-
erau e'eni, ma'uaa hamowe nomai hinene.”
37 Peter na i'igai, “Mena Fasu, tani lomi a nenegio eni? Lo'e
manumanu nabaa a ma'e uaa yoi.”
38 Jesus nawe ware, “Haa, pa'aa fa'ua ba o'aa ma'e uaa yau?
A warefa'uai a'amu ba i odupoai wareamu ba lomi ona apa'au
ma hinene i ai fei a'aroo!

14

Jesus na Fa'o'onainaa Unuu ei Otalai Nenerana

1 “Apuna naranara watauda. Narafawe'i a'a mei Haidaa;*
ana narafawe'i a'au.
2 Laloo fei humuu mei Amau na pa'i watauda nopa; nabaa
abaa ale'ei, una warefa'aidigaa hamu'ou. Yau ba a dinaa yei
ma pagi'aufani gutanaa hamu'ou.
3 Ma nabaa a aunu ma pagi'aufanidii gutanaa hamu'ou,
awe hadiwe'idimai mi dugaa hamu'ou ba hamonei oafipui
a'au.

---

† **13:32: 13:32** Watauda ne'ia mina lomi na pa'i *Nabaa mei Haidaa na to hawerana uaa hia.*
* **14:1: 14:1** O, *Hamona narafawe'i a'a mei Haidaa*

4 Hamona aidadii fei tala i dinaa fawelei ba a dinaa wag-
ina.”

Jesus, Hia fei Tala i Dinaa a'a mei Ama

5 Thomas na warenaa a'ana, “Mena Fasu, lomi hai'ouna
aida ba o dinaia ma si'ei, hai'ou apa'ibatanainia fei tala?”
6 Jesus na ware, “Yau ana fei tala, fei fa'uaia ma fei harenua.
Lomi nemea i talawa'au ma dinaa a'a mei Ama.
7 Nabaa hamona apa'ifarawaninau, ana hamo'aa apa'aa†
mei Amau. E'eni ma nolao, hamona apa'ia ma hamona
fanunudigia.”
8 Philip na ware, “Mena Fasu, fama'aiaa hai'ou mei Ama ma
sifei ua i hawiaa hai'ou.”
9 Jesus na ware, “Haa, minaa fei madii gutanau a'a hamu'ou
ma ana otaa apa'au, Philip? Hini na fanunudigau, ana na
fanunudigaa mei Ama. Tani o ware ba, ‘Fama'aiaa hai'ou mei
Ama’?
10 Lomi hamona nara ba yau na oafipui a'a mei Ama ma
hia i laloo iau? Ei wareau a'a hamu'ou, abaa warea unaa yau
ua. Agia, mei Ama, mei na oafipui a'au, hia mei fi bigi'aa fei
bigi'ana.
11 Hamonei nara ba fa'ua ei wareau ba una oafipui a'a
mei Ama ma hia laloo iau ma nabaa lomi hamona narapa'aa
fei, hamonei nara ba fa'ua hamatee na unifanaa hamu'ou ei
foigia.
12 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hini i narafawe'i a'au, ana
iwe bigi'aa tamanu una bigi'ia. Ma iwe bigi'aa hefi'a manu-
manu i muainaa e'ei, uaa yau, a dinaa a'a mei Ama.
13 Ma awe bigi'aa tamanu ona i'igainia a'a fei harau ba mei
Na'u nei fani hawera a'a mei Ama.
14 Na rawani ba hamo'aa i'igainaa tamanu a'a fei harau ma
a bigi'ia.

Jesus na Fa'unai ba i Aloamii fei Spiriti Apuna

15 “Nabaa hamona haguau, bigi'aa tamanu una wareia.
16 Ma awe i'iginaa mei Ama ma iwe fanaa hamu'ou hemea-
diai Aweia ba i oafipui a'a hamu'ou minaa ena ranimai—
17 fei Spiritii fa'uaia. Feni ano, pa'aa lomi i tonia, uaa lomi
na fanunupa'ia ma ana lomi na apa'ia. Ma'uaa hamu'ou,
hamona apa'ia uaa ina oafipui a'a hamu'ou ma ipowe oa‡
laloo iaa hamu'ou.
18 Lomi a di'ininaa hamu'ou ale'ei ei baduu lomi ama ma
inaa ro'ou; awe nomai a'a hamu'ou.
19 Lomi i madii ma feni ano i ma'aguguminau, ma'uaa
hamu'ou, hamo'aa fanunupa'au. Si'ei ba una gutaguta, ana
hamo'aa gutaguta.

---

† **14:7: 14:7** Hefi'a ne'ia mina *Nabaa hamona pa'aa apa'au, hamowe apa'aa*
‡ **14:17: 14:17** Hefi'a ne'ia mina *a'a hamu'ou ma ifi oa*

20 A'a fei arewaa fei, hamopowe aida ba una oafipui a'a mei
Ama ma hamu'ou a'au ma Yau, i laloo iaa hamu'ou.
21 Hini i tonaa ei wareau ma nenegia, simei, mei na haguau.
Mei na haguau ana i haguia mei Amau ma Yau ana a haguia
ma fa'arewaiau a'ana."
22 I dii, Judas (abaa Judas Iscariot), na ware, "Ma'uaa, Mena
Fasu, tani o fa'arewaio a'a hai'ou ma a'a feni ano lomi?"
23 Jesus na ware, "Hini i haguau, nei neneraa ei feroiau. Mei
Amau, iwe haguia ma haigu'aa nomai a'ana ma oafipui a'ana.
24 Hini lomi na haguau, ana lomi ba i neneraa ei feroiau.
Eni warea hamo'ei guainia, abaa wareau; uaa wareaa mei
Ama, mei na aloagiau.
25 "Minaa eni, una wareia ei ado'o guta a'a hamu'ou.
26 Ma'uaa mei Aweia, fei Spiriti Apuna, fei iwe aloiamai a'a
fei harau mei Ama, iwe feroinaa hamu'ou minaa ei manu-
manu ma fanonominaa hamu'ou minaa ei manumanu, ei
unadii warefanidigaa hamu'ou.
27 Fei gutafarawania, una augia a'a hamu'ou; fei guta-
farawaniau una fanaa hamu'ou. Lomi una fani ale'ei fei mau
fanaa feni ano. Apuna naranara watauda ma apuna ma'au.
28 "Hamona guaidigau ba, 'A aunu ma awe hadiwe'idinamii
a'a hamu'ou.' Nabaa hamona haguau, hamonei ni'eni'e ba a
aununaa a'a mei Ama, uaa mei Ama na muainau.
29 Ataa nomai fei, ma'uaa ado'o warefa'aiaa hamu'ou ba
ena ina nomai, hamonei narafawe'i.
30 Lo'e i madii fiwarewareiaa o'ou uaa mei haparaa feni ano
fi nomai. Pa'aa lomi i panarofau,
31 ma'uaa feni ano nei apa'ia ba una haguaa mei Ama ma
nei bigi'aa ana ei ina warefanau.
"Nomai; o aunu.

15

Fei Pa'apa'a ma ei Rara

1 "Yau fei pa'aa pa'apa'a ma mei Amau, hia mei bigi'aa
pe'ihape.
2 Ma minaa ei rara lomi fuana, ina'o morosiminaa* ro'ou.
Ma a'a ei rona fuaa, na famama'aia ba nei fuafarawani.
3 Hamona fafa'araidii, uaa una warefanidigaa hamu'ou fei
warea.
4 Hamonei oa laloo iau ma awe oa laloo iaa hamu'ou. Lomi
hepalo rara ba i fuaa anaia; inei pana a'a fei pa'apa'a. Ana
lomi ba hamo'aa fuapa'i nabaa lomi hamona oa laloo iau.
5 "Yau, fei pa'apa'a; hamu'ou, ei rara. Nabaa nemea i oa
laloo iau ma yau i laloo iana, iwe pa'i watauda fuana; nabaa
lomi na oa a'au, lomi i bigipa'aa hepalo manumanu.

---

* **15:2: 15:2** Warea Greek *morosimi* ana hanuna ba *fesu*

6 Hini lomi na oa laloo iau, hia, ale'ei fei rara rona siminia
ma na ma'e; ei rara ale'ei, rona'aida pogisiminaa hafi ma rona
gu'a.
7 Nabaa hamo'aa oa i laloo iau ma ei wareau i oa laloo iaa
hamu'ou, i'iginaa tamanu nunumiaa hamu'ou ma awe fanaa
hamu'ou.
8 Sifei fei haweraa mei Amau, ba hamonei fuaa watauda ma
a'a fei, i fama'aia ba hamu'ou, otalai nenerau.

9 "Mei Ama na haguau, si'ei, una haguaa hamu'ou. Ma e'eni
hamonei oa a'a fei haguau.
10 Nabaa hamo'aa neneraa ei wareau, hamowe oa a'a fei
haguau, ana ale'ei yau na neneraa ei wareaa mei Amau ma
oa i a'a fei haguana.
11 Una warefanaa hamu'ou fei ba fei ni'eni'eau nei oa i a'a
hamu'ou ma fei ni'eni'eaa hamu'ou ipowe bauanai.
12 Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fihagui ana ale'ei
una haguaa hamu'ou.
13 Lomi hepalodiai mau hagua na muainaa fei ba nemea i
ma'e, uaa ei tafina.
14 Hamu'ou tafiu nabaa hamo'aa bigi'aa tamanu una
wareia.
15 Lomidiai a ware ba hamu'ou nafi, uaa mei nafi, lomi na
aida ei pelee naraa mei fasuna. Agia. Una ware ba hamu'ou
tafiu, uaa minaa ei una guainia a'a mei Amau, na fa'aiaa
hamu'ou.
16 A'a ba hamona rafeinau, uaa yau na rafeinaa hamu'ou
ma fanaa hamu'ou fei bigi'a ba hamoneiwii fuaa fawatauda—
ei fua i udefamadii. Ma mei Ama i fanaa hamu'ou tamanu
hamona i'iginia a'a fei harau.
17 Sifei fei wareau a'a hamu'ou: Hamonei fihagui.

Feni Ano na Bidibidi Ununa a'a ei Otalai Nenerana

18 "Nabaa i bidibidi unuu feni ano a'a hamu'ou, hamonei
aida ba nado'o bidibidi ununa a'au.
19 Nabaa hamu'ou neneraa maumau feni ano, feni ano
i haguaa hamu'ou ale'ei manumanuna. Ma'uaa a'a ba
hamu'ou a'a feni ano, uaa una rafeifa'asi'anaa hamu'ou wag-
ina. Si'ei, i bidibidi unuu feni ano a'a hamu'ou.
20 Nonominaa ei wareau a'a hamu'ou: 'Lomi hemea nafi i
muainaa mei fasuna.' Nabaa rona haperararaiau, ana ro'aa
haperararaiaa hamu'ou. Nabaa rona neneraa ei feroiau, ana
ro'aa neneraa ei feroiaa hamu'ou.
21 Ro'aa bigi'ia ale'ei a'a hamu'ou uaa fei harau, hamatee
lomi rona apa'aa Mei na aloagiau.
22 Nabaa lomi una nomai ma waredii a'a ro'ou, ana lomi ro
nanamuinia ba rona bigi'aa ei hafelo'a. Ma'uaa e'eni, lomi
ro'aa pa'i talaa wareaa ro'ou a'a ei hafelo'a rona bigi'ia.

23 Hini na bidibidi ununa a'au ana na bidibidi ununa a'a mei
Amau.
24 Ei bigi'au i pudaa ro'ou, pa'aa lomi na bigi'ia hemeadiai.
Ma'uaa, si'ei ba una bigi'aa e'ei i dupuaa ro'ou, lomi na pa'i ta-
laa wareaa ro'ou wagii ei hafelo'aa ro'ou. Rona fanunudigaa
ei foigia ma ana roifi bidibidi unuu ro'ou a'au ma mei Amau.
25 Ma'uaa ina ale'ei ba i fafa'uainaa ei ne'ia laloo fei Law
ro'ou: 'Na bidibidi unuu ro'ou a'au ma lomi pa'afina.'
26 "Iwe nomai mei Aweia, mei awe alofanagiaa hamu'ou.
Noramiana a'a mei Ama ma hia fei Spiritii fa'uaia, ana fei
noramiana a'a mei Ama ma iwe u'ugau.
27 Ma ana hamonei u'u, uaa wagii fei rawarawaa bigi'au
nopa'amii eni, hamu'ou a'au.

16

1 "Unadii warefanaa hamu'ou minaa e'ei ba hamonei'aa
talaifatata.
2 Rowe fa'asi'anaa hamu'ou a'a fei synagogue ma ana ipowe
nomai fei au ba nabaa ro'aa fo'ama'eaa hamu'ou, ro'aa nara
ba na rawani ua ei bigi'aa ro'ou pudaa mei Haidaa.
3 Ro'aa bigi'ia ale'ei uaa lomi rona apa'aa mei Ama ma yau.
4 Unadii wareaa e'ei ba ena na nomai fena au hamowe
nonominia ba unadii warefa'aiaa hamu'ou. Lomi unado'o
warefanaa hamu'ou fama'a, uaa Yau i a'a hamu'ou.

Fei Bigi'aa fei Spiriti Apuna

5 "E'eni a aununaa a'a mei na aloagiau, ma'uaa lomi hemea
hamu'ou na i'igainau ba, 'O dinaia?'
6 Hamonamina faloloa'i ba una wareaa e'ei.
7 Ma'uaa a warefa'uai a'a hamu'ou: fei aunuau i farawan-
inaa hamu'ou. Nabaa lomi na aunu, ana lomi i nomai mei
Aweia; ma'uaa, nabaa a aunu, awe aloiagio a'a hamu'ou.
8 Ena na nomai, i famarapuaa unuu ei rama'aa feni ano*
wagii ei hafelo'a, o wanewanea, o fei dududua:
9 uaa wagii ei hafelo'a, lomi ro'aa narafawe'i a'au;
10 wagii fei wanewanea, a dinaa a'a mei Ama, yei lomi ba
hamo'aa fanunudinau;
11 ma wagii fei dududua, ipowe to fagianana mei haparaa
feni malagufu, uaa na udedii fei warea ba i ale'ei.
12 "Watauda ei ba a wareia a'a hamu'ou, ma'uaa, e'eni,
hamatee ina watauda, na rataiaa hamu'ou.
13 Ma'uaa ena na nomai fei Spiritii fa'uaia, iwe famamonaa
hamu'ou a'a minaa ei fa'uaia. Lomi i wareaa anaia; i wareaa
tamanu na guainia ma warefanaa hamu'ou tamanu itawe
nomai.
14 Iwe fani hawera a'au, uaa i to a'au ma fa'aiaa hamu'ou.

---

* **16:8:** *Ena na nomai, i fa'arewaiaa fei marapuaa unuu feni ano*

15 Minaa ei manumanuu mei Ama, manumanuu. Si'ei, a
ware ba fei Spiriti i to a'au ma fa'aiaa hamu'ou.
16 “Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida,
hamowe fanunuau.”

Fei Faloloa'iaa ei Otalai Nenerana iwe Filoginaa Ni'eni'ea

17 Hefi'aa ei otalai nenerana, rona fiwarei ba, “Tamanu
hanuu ei wareana ba, ‘Lomi i madii ma hamo'aa ma'a'afoau
ma nene ma'ida, hamowe fanunuau.’ ma ‘Hamatee a dinaa
a'a mei Ama’?”
18 Rona'u i'igai ua, “Tamanu hanuu fei, ‘Lomi i madii’? Lomi
ona apa'ia ba ifi wareaa tamanu.”
19 Jesus na aida ba ro'aa i'iginia a'a fei, si'ei, na warenaa a'a
ro'ou, “Hamo'ei fi'i'igii ba tamanu hanuu ei wareau ba, ‘Lomi
i madii ma hamo'aa ma'a'afoau ma nene ma'ida, hamowe
fanunuau’?
20 A warefa'uai a'a hamu'ou ba hamo'aa ai'ai ma faloloa'i
ena na ni'eni'e feni ano. Hamowe faloloa'i, ma'uaa fei
faloloa'iaa hamu'ou, i filoginaa ni'eni'ea.
21 Hemea pifine ba i waniniaa hemea baduu, imina tonaa
fi'ina, uaa nawe nomai fei auna; ma'uaa ena na waninidigaa
mei na'una mei pifine, i madi'inaa ei fi'iana uaa na ni'eni'e ba
mei na'una na waninimai a'a feni malagufu.
22 Ana ale'ei a'a hamu'ou: E'eni, au faloloa'iaa hamu'ou,
ma'uaa awe fanunudinaa hamu'ou ma hamopowe ni'eni'e
ma lomi nemea i topa'ainaa fei ni'eni'eaa hamu'ou.
23 A'a fei arewaa fei, lomi hamo'aa i'igidinau hepalo manu-
manu. A warefa'uai a'a hamu'ou ba mei Amau, iwe fanaa
hamu'ou tamanu ei i'igaiaa hamu'ou a'a fei harau.
24 Nopa'amii e'eni, hamotawe i'iginaa hepalo manumanu
a'a fei harau. I'igai ma hamowe to ma fei ni'eni'eaa hamu'ou,
ipowe bauanai.
25 “Unadii warehanunuinaa ei manumanu, ma'uaa iwe
nomai fei au ba lomi a fai wareware ale'ei, ma'uaa awe
fa'arewaiaa mei Amau a'a hamu'ou.
26 A'a fei arewaa fei, hamowe i'igai a'a fei harau. Lomi una
ware ba awe i'igaifani i'igaiaa hamu'ou a'a mei Ama.
27 Agia, mei Ama ana na haguaa hamu'ou, uaa hamona
haguau ma nara ba pa'aa fa'ua ba noramiau a'a mei Haidaa.
28 Noramiau a'a mei Ama ma una nogio yeni malagufu;
e'eni ba a di'ininaa feni malagufu ma hadiwe'inaa a'a mei
Ama.”
29 Ma ei otalai neneraa Jesus, rona ware, “E'eni oi
warefa'arewai ua, lomi ona warehanunui.
30 E'eni hai'ounawe fanunu'apa'ia ba ona aida minaa ei
manumanu ma lomi pa'afina ba nemea i i'igidinio hepalo
i'igaia. A'a fei, hai'ounawe nara ba pa'aa fa'ua ba noramiamu
a'a mei Haidaa.”

31 Jesus na ware, “Hamonawe aida ba fa'ua!†
32 Ma'uaa fi nomai fei au ma ina nodigimai ba hamowe
talanenei, hememea a'a fei humuna. Hamowe farapa
di'ininau. Ma'uaa abaa unaa yau, uaa mei Amau, hia a'au.
33 “Una warefanidigaa hamu'ou ba i a'au hamo'aa tonaa
fei gutafarawania. Yeni malagufu, hamowe tonaa ei hafelo'a.
Ma'uaa ofafaufau! Una muaidigaa feni malagufu.”

17

Jesus na Lafulafunaa Anaia

1 I waredigaa fei Jesus, na aranaa pafea ma lafulafu:

“O'ama, ina nodigimai fei au. Haweginaa mei Na'umu ba
mei Na'umu i fani hawera a'amu.
2 Uaa, ona fanidigia fei forafora a'a minaa ei rama'a ba nei
fanaa fei harenua lomi i pedutoo a'a minaa ei fanamu hia.
3 Sifei fei harenua lomi i pedutoo: ba ronei apa'io, mena
yoi hemea ua Haidaa, mena unaio na fa'uai mawe Jesus
Christ, mei ona aloiagio.
4 Yeni malagufu, una fani hawera a'amu uaa una bigidi-
gaa ei ona fanau ba unei bigi'ia.
5 Ma e'eni, O'ama, haweginau inamoamu wagii fei haw-
era unado'o pa'i i a'amu ei atawe mamara feni malagufu.

Jesus na Lafulafunaa ei Otalai Nenerana

6 “Una fa'arewaio* a'a ei rama'a ona fanau wagii feni
malagufu. Ro'ou, maroamu; ona fanaa ro'ou a'au ma rona
neneraa fei wareamu.
7 Ronawe aida ba minaa ei fanamu yau, noramiana a'amu.
8 Uaa una fanaa ro'ou ei warea ona fanau ma rona tonia.
Ronapa'aa aida ba noramiau i a'amu ma nara ba pa'aa fa'ua
ba aloamiamu yau.
9 Una lafulafunaa ro'ou. A'a ba una lafulafunaa feni
malagufu ma'uaa, na lafulafunaa ei ona fanau, uaa ro'ou,
manumanumu.
10 Minaa ei manumanuu, manumanumu ma minaa ei
manumanumu, manumanuu. Ma una to hawerau a'a ro'ou.
11 Lomi ba a gutadiai yeni malagufu, ma'uaa ro'ou ana yeni
malagufu ma yau, a nomai a'amu. Mena Amau, mena ona
apunai, wagi'inaa ro'ou a'a fei faufau wagii fei haramu—fei
hara ona fanau—ba ronei hemeai ua ana ale'ei agua ba hemea
ua.
12 Ei a gutafipui a'a ro'ou, una wagi'inaa ro'ou a'a fei hara
ona fanau ba nei'aa tonaa ro'ou ei hafelo'a. Lomi hemea ro'ou

---

† **16:31: 16:31** O, *“Hamonawe nara ba fa'ua?”*

* **17:6: 17:6** Warea Greek *Una fa'arewaiaa fei haramu*; v. 26 anaa

na pa'ai, ana uniaa mei na udedii fei harana ba i pa'ai uaa ba
fei ne'ia nei fa'uai.
13 "Yau fi nomai a'amu e'eni, ma'uaa una wareaa e'ei eni
fido'o guta yeni malagufu ba laloo iaa ro'ou nei pa'i fei baua
ni'eni'eau.
14 Una fanidigaa fei wareamu a'a ro'ou ma na bidibidi
unuu feni ano a'a ro'ou, uaa ro'ou abaa rama'aa feni ano, ana
ale'ei ba yau abaa rama'aa feni ano.
15 Fei lafulafuau, abaa onei fa'asi'anaa ro'ou a'a feni ano,
ma'uaa, onei wagi'inaa ro'ou uaa mei hafelo'a.
16 Ro'ou, abaa rama'aa feni ano, ana ale'ei ba yau, abaa
rama'aa feni ano.
17 Papaditainaa† ro'ou wagii fei fa'uaia; fei wareamu na
fa'uai.
18 Ana ale'ei ona aloagiau yeni ano, ana a alonaa ro'ou a'a
feni ano.
19 Na papaditainaa ana yau uaa ro'ou ba ana roneipa'aa
papaditai.

Jesus na Lafulafunaa Minaa ei Narafawe'ia

20 "Abaa a lafulafunaa ro'ou ua. Ana a lafulafunaa ei
rowe narafawe'i a'au uaa fei u'ugaa ro'ou
21 ba minaa ro'ou, ronei hemeai ua, O'ama, ana ale'ei yoi
i laloo iau ma yau i laloo iamu. Ina rawani ba ro'ou i laloo iaa
agua ba feni ano nei aida ba ona aloagiau.
22 Una fanaa ro'ou fei hawera ona fanau ba ronei hemeai
ua ana ale'ei agua ba hemea ua:
23 Yau i laloo iaa ro'ou ma yoi i laloo iau. Ina rawani
ba ronei pa'apa'ainaa hepalo ua ba feni ano nei aida ba ona
aloagiau ma haguaa ro'ou ana ale'ei ona haguau.
24 "O'ama, nunimiau ba na dinaa hitani, ei rama'a
fanamu yau, ronei oafipui a'au ma fanunuaa fei hawerau,
fei ona fanau si'ei ba ona haguau ei atawe mamaramai feni
malagufu.
25 "Mena wanewanea Ama, feni ano, lomi na apa'io,
ma'uaa una apa'io ma rona aida ba aloagiamu yau.
26 Una fama'aio a'a ro'ou. Ma amina u fama'a'uaio a'a
ro'ou ba fei haguamu yau nei oa i laloo iaa ro'ou ma yau ana
a oa i laloo iaa ro'ou."

18

Rona Panarofaa Jesus
(Matthew 26:47-56; Mark 14:43-50; Luke 22:47-53)

1 I lafulafudii Jesus, na aunufipui a'a ei otalai nenerana ma
na dinaa yei fawelei a'a fei baua baroaa Kidron. Yei pepei na
pa'i hefawala na hala'ai ei olive ma rona dinaa wagina.

† **17:17: 17:17** Warea Greek *hagiazo* (au u'ugai ba na apunai); v. 19 anaa

2 Ma Judas, mei i aloia, na apa'aa fawelei, uaa Jesus na'aida
gutafipui a'a ei otalai nenerana yei.
3 Si'ei, Judas na nomai fawelei ma nodugamii hefaa gupuu
rama'aa fo'aa mawe hefi'a bauana maroaa ei famamoaa
humuu mei Haidaa mawe ei Pharisee. Rona notonamiaa ei
ramai, ei we'ai ma ei hioo ro'ou.
4 Jesus na aidadii minaa ei manumanu ba ro'aa bigi'ia a'ana
ma na asi'alao ma i'iginaa ro'ou, “Hini nunumiaa hamu'ou?”
5 Rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”
Jesus na ware, “Yau, hia.” (Ma Judas, mei i aloia, na ufipui
a'a ro'ou yei.)
6 I ware Jesus ba, “Yau, hia,” rona ugusue ma pasinaa
malagufu.
7 Ina i'igidinaa ro'ou, “Hini nunumiaa hamu'ou?”
Ma rona ware, “Jesus, mei Nazareth.”
8 Jesus na ware, “Na warefanidigaa hamu'ou ba Yau, hia.
Nabaa hamo'ei labaginau, te, fatalainaa eni rama'a eni.”
9 Fei pa'afina i wareaa fei, sifei ba nei fa'uai ei diwareana
ba: “Lomi una fapa'ainaa hemea eni ona fanau.”*
10 Simon Peter na pa'i waduna ma na rapu'ia ma lafigaa
pepei ma'au adiaa mei nafii mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa. (Fei haraa mei nafi, Malchus.)
11 Jesus na warefawe'i a'a Peter, “Auhadiwe'inaa fei wad-
umu! Haa, lomi ba a hunu a'a fei bara na fanau mei Ama?”

Rona Duginaa Jesus a'a Annas

12 Fei gupuu rama'aa fo'aa, mei bauaniaa ro'ou ma ei baua-
niaa ei Jew, rona panarofaa Jesus. Rona fauroro'inia
13 ma do'o noduginaa hia a'a Annas, mei amaa haroo
Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa wagii fei
igisimasi fei.
14 Caiaphas, hia, mei nadii warefa'aiaa ei Jew ba na rawani
hemea ua ma'ea laraa watauda.

Fei Rawarawaa Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:69, 70; Mark 14:66-68; Luke 22:55-57)

15 Simon Peter ma hemeadiai otalai nenera, laguna nen-
eraa Jesus. Hamatee mei otalai nenera mei, na apa'ia mei
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, ina wadu'aihugiaa Jesus
i malalaa fei gutanaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
16 ma'uaa Peter nado'o oma'a poaa humu. Mei hemeadiai
otalai nenera, mei na apa'ia mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa na hadiwe'imai ma wareware a'a mei pifine, mei fi
bigibigi yei ma dugifawadu'ainaa Peter.
17 Mei pifine i poaa humu na i'iginaa Peter, “Haa, abaa yoi
hemea otalai nenerana?”

* **18:9: 18:9** John 6:39

Ina ware ba, “Lomi, abaa yau.”
18 Na fane fei hau ma ei nafi mawe ei bauana, rona ufarafi'i
a'a fei hafi pa'aa ro'ou ba fana'aa ro'ou. Peter ana na ufipui
a'a ro'ou ba i fana'a.

Mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa na I'iginaa Jesus
(Matthew 26:59-66; Mark 14:55-64; Luke 22:66-71)

19 Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fi i'iginaa Jesus ei
otalai nenerana ma ei feroiana.
20 Jesus na ware, “Una wareware i pudaa minaa ei rama'a.
Una'o feroi laloo ei synagogue ma i humuu mei Haidaa,
fawelei rona'o figupui minaa ei Jew. Lomi na opa'ainaa
hepalo wareau.
21 Tani o i'iginau? I'iginaa ei rona guainau. Ronapa'aa aida
tamanu ei wareau.”
22 I wareaa fei Jesus, hemea ei bauana, mei na rafi'i na
laparaa pudana. Ina warefasiba a'ana, “Haa, ale'ei mau
wareamu a'a mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa?”
23 Jesus na ware, “Nabaa una wareaa hepalo na tata,
ware'unia. Ma'uaa nabaa una warefafa'uai, tani o laparau?”
24 Ana yei ei bobo'ii panina ma Annas nawe alonaa hia a'a
Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.†

Ei Faguapoa ma Fa'odupoaa Waresuabaduaa Peter
(Matthew 26:71-75; Mark 14:69-72; Luke 22:58-62)

25 Ei fi fana'ana'aiaa ununa Simon Peter, hemea na i'iginia,
“Haa, abaa yoi hemea otalai nenerana?”
Ina warefasuabadui ba, “Lomi, abaa yau.”
26 Mei i lafigaa adiana Peter, gufuu hemea ei nafii mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na naroaa Peter, “Haa,
abaa una fanunupa'io a'ana yei fasuu ei haihai olive?”
27 Peter na warefasuabaduidiai ma ana ei, na ai fei a'aroo.

Jesus i Ma'aa Pilate
(Matthew 27:1, 2, 11-14; Mark 15:1-5; Luke 23:1-5)

28 I dii, ei Jew rona talaiduginaa Jesus, di'ininaa Caiaphas
ma dinaa a'a fei baua humuu mei gavanaa Rome. Na mafu-
fuoidii eni ma si'ei ba ei Jew, lomi rona nunumiai ba ro'aa
loloa wagii ei mau losuiaa ro'ou, lomi rona wadu'ainaa fei
humuu hapara uaa ba ro'aa guta wagii fei hananaa fei Talai
Falogia.
29 Si'ei, Pilate na asi'anamii a'a ro'ou ma i'igai, “Tamanu ei
tataa mei rama'a mei?”
30 Rona ware, “Nabaa abaa hia hafelo'a, ana lomi hai'ou
fifaninia a'amu.”

---

† **18:24: 18:24** O, *Annas na roro'inia ma alonaa hia a'a Caiaphas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.*

31 Pilate na ware, “Anaa hamu'ou nei dugia ma dududuia
wagii fei law hamu'ou.”
Ei Jew, rona ware, “Ma'uaa lomi na rawani ba hai'ou
fadududu ma fo'afama'eaa hemea.”
32 Rona bigi'aa fei ba ei diwareaa Jesus ba batanai fei
ma'eana nei fa'uai.
33 Pilate na wadu'aidinaa fei baua humu, na lala'aa Jesus
ma i'iginia, “Haa, yoi mei haparaa ei Jew?”
34 Na i'igai Jesus, “Pa'aa naranaramu, o hefi'adiai na u'ugau
a'amu?”
35 Pilate na ware, “Haa, yau hemea Jew? Ei gufumu mawe
ei famamoaa humuu mei Haidaniaa hamu'ou, ana ro'ou, ei
ro'aa fifaninio paniu. Tamanu ei bigi'amu?”
36 Jesus na ware, “Fei haparaiau, abaa manumanuu feni
malagufu. Nabaa ale'ei, ei nafiu, ro'aa fo'a ma lomi ro'aa
panaropa'au ei Jew. Ma'uaa, e'eni, fei haparaiau, na ude
hefawala.”
37 Pilate na ware, “Si'ei ba yoi hapara, na?”
Jesus na ware, “Na wanewane fei wareamu ba yau hapara.
Sifei fei pa'afina a waninimai yeni malagufu ba unei u'ugaa
fei fa'uaia. Mei na oa wagii fei fa'uaia na guainau.”
38 Pilate na i'igai, “Tamanu fei fa'uaia?”

Rona Ware ba Jesus Nei Ma'e
(Matthew 27:15-31; Mark 15:6-20; Luke 23:13-25)

Nenee fei, ina asi'adinaa ano a'a ei Jew ma ware, “Lomi na
labagipa'i pa'afina ba o ware ba hia na bigifata.
39 Ma'uaa wagii fei maumau hamu'ou, unei alaraa hemea
bobo'aia a'a fei au Talai Falogia. Nunumiaa hamu'ou ba a
alaraa ‘mei haparaa ei Jew’?”
40 Rona parararailao, “Lomi. Abaa hia! Fanaa hai'ou
Barabbas!” Barabbas, hemei nado'o fa'asi'anaa fei fisibaia a'a
fei gavaman.

19

Rona Ware ba Jesus nei Fatawa

1 I dii, Pilate na dugaa Jesus ba ronei babuinia.
2 Ei rama'aa fo'aa, rona fifigaa fei wowo'ii na hogia ba taona
ma fahawaiaa tabana. Rona farafenaa hia fei hawaa ugu,
pomana purple
3 ma rona'u no'ualao a'ana ma ware, “Hai'ou uduginio,
mena haparaa ena Jew!” Ma rona lapagia.
4 Pilate na asi'adimai ma ware a'a ei Jew ba, “Ma'aia, a
noduginamii hia a'a hamu'ou ba a warefa'aiaa hamu'ou ba
lomi una labagipa'i pa'afina ba a ware ba ina bigifata.”
5 I asi'ataonamii fei tao na hogia ma fei baua purple hawaa
ugu Jesus, Pilate na warenaa a'a ro'ou, “Simeni, meni rama'a.”

6 Ana ei ro'aa fanunupa'ia ei famamoaa humuu mei Haidaa
mawe ei bauaniaa ro'ou, rona harofawe'i ba, “Fatawaia,
fatawaia!”
Ma'uaa Pilate na ware, “Dugia ma fatawaia. Hamatee yau,
lomi na labagipa'i pa'afina ba o ware ba ina bigifata.”
7 Ei Jew na warefawe'i ba, “Hai'ouna na pa'i law hai'ou ma
a'a fei law fei, inei ma'e, uaa ina ware ba hia, Na'uu mei
Haidaa.”
8 I guainaa fei Pilate, na ma'au'apoidiai
9 ma na wadu'aidinaa fei baua humu. Ma na i'igainaa
Jesus, “Noramiamu hitani?”, ma'uaa lomi na wareaa hepalo
manumanu Jesus.
10 Pilate na ware, “Haa, lomi o wareware a'au? Lomi ona
aida ba na pa'i faufau ba a alagio, o fatawaio?”
11 Jesus na ware, “Lomi na pa'i faufaumu ba o bigi'aa
hepalo manumanu a'au nabaa abaa noranarai pafea. Si'ei,
mei na fifaninau panimu, fei hafelo'ana na rata laraa fei
hafelo'amu.”
12 A'a fei ma nolao, Pilate ba ifane alaraa Jesus, ma'uaa
ei Jew, rona'u haroharo ua, “Nabaa o alaraa mei rama'a
mei, abaa yoi tafii Caesar. Mei i ware ba hia hapara na
warefafeloaa Caesar.”
13 I guainaa fei Pilate, na fa'asi'anaa Jesus ano ma hia
na guta wagii fei gutanaa mei fadududua, fei Talaa Mugoo
(harana warea Aramea, Gabbatha).
14 Fei au fei, arewaa Pagipagiaa fei Hefapagipagiaa fei Talai
Falogia ma ale'ei haloaina.
Pilate na warenaa a'a ei Jew, “Simeni, meni haparaa
hamu'ou.”
15 Ma'uaa rona haropararai, “Nodugawau! Nodugawau!
Fatawaia!”
Pilate na i'igai, “Haa, a fatawaia, mei haparaa hamu'ou?”
Ei famamoaa humuu mei Haidaa na ware, “Hemea ua
haparaa hai'ou. Caesar.”
16 Pilate nawe fifaninia panii ro'ou ba ronei fatawaia.

Fei Fatawana
(Matthew 27:32-44; Mark 15:21-32; Luke 23:26-43)

Si'ei, Jesus nawe udenaa panii ei fo'aa.
17 Ina fuharenaa fei hawafolona ma aununaa fawelei, ha-
rana Guitaba (harana warea Aramea, Golgotha).
18 Ma rona fatawaia yei a'a helaguidiai—hemea pepei ma
hemea pepei ma Jesus watolaa lagua.
19 Pilate na fabiginaa ro'ou hepalo ne'ia ma rona faugia a'a
fei hawafolo. Ma fei ne'ia ale'ei: JESUS, MEI NAZARETH, MEI
HAPARAA EI JEW.

20 Wataudaa ei Jew na igoaa fei ne'ia, uaa fawelei i fatawa
Jesus na rafi'inaa fei baua gufu ma fei ne'ia, warea Aramea,
Latin ma Greek.
21 Lomi na rawani a'a ei famamoaa humuu mei Haidaniaa
ei Jew ma rona warenaa a'a Pilate, “Apuna ne'inia ba, ‘Mei
Haparaa ei Jew,’ ma'uaa onei ne'i ba ina ware ua ba hia mei
haparaa ei Jew.”
22 Pilate na ware, “Tamanu una ne'inia nei ude.”
23 Ro'aa fatawadigaa Jesus ei fo'aa, rona tonaa ei susuna ma
alaginia a'a hememea ei gunaroa rama'a, ma'uaa dufuna fei
na'uu susuna. Fei susu fei, lomi u'ugina, rona tawinaa ale'ei
hepalo ua, pa'uduna ma dinaa supuna.
24 Rona fiwarei ba, “Onei'aa foranini'ia. O bigi'aa hepalo
uni'uni fifigaia ba hemea ua i muaitonia.”
Fei, na nomai ba i fafa'uainaa fei ne'ia ba,
“Rona fi'alaginaa ei susuu dupuaa ro'ou
ma bigi'aa hepalo fifigaia ba hemea i muaitonaa fei
susuu.”
Si'ei, ro'aa bigi'ia ale'ei ei fo'aa.
25 Ei rona ufalarai nana'aa fei hawafoloo Jesus, mei inana,
mei tafii inana, Mary mei haroo Clopas mawe Mary Magda-
lene.
26 Jesus, i fanunupa'aa mei inana mawe mei otalai nener-
ana, mei hia na haguia na ufarafi'i, na warenaa a'a mei inana,
“Mena pifine, simena, mena na'umu,”
27 ma a'a mei otalai nenerana, na ware ba, “Simena, mena
inamu.” A'a fei au fei ma nolao, mei otalai nenera, mei na
fagutania i humuna.

Fei Ma'eaa Jesus
(Matthew 27:45-56; Mark 15:33-41; Luke 23:44-49)

28 Nene ma'ida, si'ei ba ina aida ba minaa ei manumanu
na nodigimai ma fei Bu'u Apuna ipowe fa'uai, Jesus na ware,
“Una sigigi.”
29 Na ude hepalo pe'ii vinegar wine yei; si'ei, rona pudigaa
fei fahununu lalona ma fasuia wagii fei haihai hyssop ma
roainalao umuu Jesus.
30 I todigaa fei numa Jesus, na ware, “Inawe baibaisio.” A'a
fei, ina faba'oduinaa tabana ma rawa'a'afainaa fei spiritina.
31 Fei arewaa fei, arewaa pagipagia, uaa ale'ei narani, hep-
alo baua u'ugai Sabbath. Si'ei ba ei Jew, lomi na nunuminia
ba ei unuu rama'a nei fatawa ua pafoo ei hawafolo wagii fei
Sabbath, rona i'iginaa Pilate ba nei mero'aa gui pinee ro'ou
ma fa'upuaa ro'ou.
32 Si'ei, ei fo'aa, ronamii mero'aa gui pinee mei rawarawaa
fatawafipuiaa ro'ou a'a Jesus ma ei pinee mei lagua.

33 Ma'uaa ro'aa nomai a'a Jesus ma fanunupa'ia ba na
ma'edii, lomi rona mero'aa gui pinena.
34 Ma'uaa hemea ei fo'aa na moto'aa huwaa Jesus a'a hepalo
hio ma na wigi'uamai raraa ma ranu.
35 Hemea na fanunuaa fei na u'udigia ma pa'aa fa'ua fei
u'ugana. Ina aida ba ei u'ugana pa'aa fa'ua ma na u'ufanaa
hamu'ou ba ana hamonei narafawe'i wagina.
36 Ei manumanu ei na nomai ba fei Bu'u Apuna nei fa'uai:
"Lomi hepalo guina i amero,"
37 ma ana ale'ei hepalodiai ne'ia ba, "Rowe fanunuaa mei
rona moto'ia."

Rona Augaa fei Unuu Jesus Huapu
(Matthew 27:57-61; Mark 15:42-47; Luke 23:50-56)

38 Hinene, Joseph, mei Arimathea na i'iginaa Pilate ba i
tonaa fei unuu Jesus. Joseph, hia hemea otalai neneraa Jesus,
ma'uaa ina o'opa'ai uaa na mama'au a'a ei Jew. Si'ei ba na
ugainia Pilate, ina nomai ba i tonaa fei hudi unu.
39 Ina nohugiamai Nicodemus, mei nado'o nomai a'a Jesus
hefaa poi. Nicodemus na notonamii ei fihafuiaa ro'ou myrrh
ma aloe, awatana ale'ei odufua pa'ania ma obao kilogram.*
40 Laguna tonaa fei unuu Jesus ma sumia a'a ei maninii
lawalawa fininaa ei hapipigi. Fei ale'ei ba i neneraa ei
maumau ei Jew, ei rona'o agifai ma'ea.
41 Fawelei ro'aa fatawaiaa Jesus na pa'i hepalo pe'ihape ma
lalona na pa'i hepalo manufau huapu waduaa ro'ou na'ana'a,
hepalo rotawe fahainopaa hemea ma'ea lalona.
42 Si'ei ba fei arewaa fei, arewaa ei Jew ba ro'aa Pagi'augaa
ei Manumanu ma fei huapu ana na rafi'i ua, rona fahainopaa
Jesus yei.

20

Fei Huapu, Lomi Rama'a
(Matthew 28:1-8; Mark 16:1-8; Luke 24:1-12)

1 Pa'aa mafufuo badu a'a fei rawarawa arewaa fei hefapagi-
pagia, atawe arewafarawani, Mary Magdalene na aununaa
a'a fei huapu ma fanunupa'ia ba hefi'a, rona pigudigaa fei
baua mugoo i poaa wawadu'i.
2 Si'ei, ina poninaa a'a Simon Peter ma hemeadiai otalai
nenera, mei na haguia Jesus ma na ware, "Rona fa'asi'anaa
mei Fasu a'a fei huapu ma lomi ona aida ba rona fahainopia
hitani!"
3 Si'ei, Peter mawe mei ana hemea otalai nenera, laguna
una'anaa a'a fei huapu.

---

* **19:39: 19:39** Warea Greek *hefa pu'u litrai* (ale'ena 34 kilograms)

4 Minaa lagua, laguna poni, ma'uaa mei hemeadiai otalai
nenera na muainaa Peter ma nado'oree pa'aa fei huapu.
5 Ina fabalou ma farerefilao ma unaa ei maninii lawalawa
lalona, ma'uaa, lomi na wadu'ai.
6 I dii, Simon Peter, mei i nomai mugina nawe nopa'amai
ma wadu'ainaa laloo huapu. Ina fanunupa'ia ba ei maninii
lawalawa ua yei
7 ma fei lawalawaa agifaia, fei rona hawainaa tabaa Je-
sus. Fei lawalawa fei, na du'u ma ude u'ugai a'a ei maninii
lawalawa.
8 I dii, mei otalai nenera, mei nado'oree pa'aa fei huapu, ana
na wadu'ai. Ina fanunuia ma na narafawe'i.
9 (Lagutawe narapa'ia ei wareaa fei Bu'u Apuna ba Jesus,
iwe asi'aa a'a ei ma'ea.)
10 Ma laguei otalai nenera, lagunawe hadiwe'inaa humuu
lagua.

Jesus na Fa'arewa a'a Mary Magdalene
(Matthew 28:9, 10; Mark 16:9-11)

11 Ma'uaa Mary na u i poaa fei huapu ma ai'ai. Ei fi ai'ai, na
fabalou ma fanununaa laloo fei huapu
12 ma na fanunupa'aa helagui alo'alo. Po'iaa susuu lagua
ma laguna guta fawelei nado'o haino fei unuu Jesus, hemea
yei tabana ma hemea yei balofena.
13 Laguna i'iginia, “Mena pifine, tani o ai'ai?”
Ina ware, “Rona topa'ainaa mei Fasuu ma lomi na aida ba
rona augia hitani.”
14 A'a fei, ina momo'ai ma fanunupa'aa Jesus na ufalarai yei,
ma'uaa, lomi na aida ba Jesus.
15 Ina ware, “Mena pifine, tani o ai'ai? Oi labaginaa hini?”
Ina nara ba hia, mei oma'aa fei pe'ihape ma na ware,
“Hagu'u, nabaa poro'amu, warefanau ba ona augia hitani ma
awe tonia.”
16 Jesus na warenaa a'ana, “Mary.”
Ina diarailao a'ana ma warefawe'i a'ana, warea Aramea ba,
“Rabboni!” (hanuna ba Feroia).
17 Jesus na ware, “Onei'aa panarofau, uaa atawe
hadiwe'inaa a'a mei Ama. Ma'uaa dinaa a'a ei lofuu ma
warefanaa ro'ou ba, ‘A hadiwe'inaa a'a mei Amau, mei
ana amaa hamu'ou, mei Haidaniau, mei ana Haidaniaa
hamu'ou.’ ”
18 Mary Magdalene na dinaa a'a ei otalai nenera ma u'u ba,
“Una fanunudigaa mei Fasu!” Ma na warefanaa ro'ou ba hia
na wareaa ei manumanu ei a'ana.

Jesus na Fa'arewa a'a ei Otalai Nenerana
(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49)

19 I nofafilao fei rawarawa arewaa fei hafapagipagia, rona
gutafipui ei otalai nenera ma ei gigei na ude fawi, uaa rona
ma'au a'a ei Jew, Jesus namii u dupuaa ro'ou ma ware, “Inei
rawani ua ei naranaraa hamu'ou!”
20 I waredigaa fei, na fama'aa ro'ou guei panina ma
huwana. Ro'aa fanunuaa mei fasu, ronamina ni'eni'e ei otalai
nenera.
21 Ina warediai Jesus ba, “Inei rawani ua ei naranaraa
hamu'ou! Ana ale'ei ba na aloagiau mei Ama, a aloaa
hamu'ou.”
22 Ma a'a fei, ina fawenailao a'a ro'ou ma na ware, “Tonaa
fei Spiriti Apuna.
23 Nabaa hamo'aa futoaa ei hafelo'aa nemea, i pa'ai ei
hafelo'ana; nabaa lomi hamo'aa futoaa ei hafelo'ana, ana
lomi i pa'ai.”

Jesus na Fa'arewa a'a Thomas

24 Ma Thomas (ana harana Didymus), hemea ei Hefua ma
Helagui, hia, lomi a'a ei otalai nenera ei i nomai Jesus.
25 Si'ei, rona warefania, “Hai'ouna fanunudigaa mei Fasu!”
Ma'uaa ina warenaa a'a ro'ou, “Nabaa lomi na fanunupa'aa
ei dibaa fadua i panina ma didifinaa fei ana'anau wagina ma
didifinaa paniu huwana, ana lomi a nara ba fa'ua.”
26 Nenee heai hafapagipagia, ei otalai nenerana na gutadiai
laloo fei humu ma Thomas a'a ro'ou. Na fawidii ei gigei,
ma'uaa Jesus namii u dupuaa ro'ou ma ware, “Inei rawani ua
ei naranaraa hamu'ou!”
27 I dii, ina warenaa a'a Thomas, “Didifinaa fei ana'anamu
yeni; ma'aiaa gueni paniu. Roainamii fei panimu ma did-
ifinia huwau. Fapedugaa ei hamamaguamu ma narafawe'i.”
28 Thomas na warenaa a'ana, “Mena Fasuu, mena Haida-
niau!”
29 Ma Jesus na warenaa a'ana, “Si'ei ba ona fanunupa'au,
ona narafawe'i; rona pa'i hawegiaa ro'ou—ei rona narafawe'i
ma'uaa, lomi rona fanunuau.”
30 Jesus na bigi'aa wataudadiai hilalaa foigia i pudaa ei
otalai nenerana ma lomi na ude laloo feni bu'u feni.
31 Ma'uaa eni ne'ia eni, pa'afina ba hamonei nara ba*
Jesus, hia Christ, Na'uu mei Haidaa ma wagii fei narafawe'iaa
hamu'ou, hamowe pa'i harenua a'a fei harana.

21

Jesus ma fei Foigia a'a ei Lepoiaa Ro'ou Nia

1 Nenee e'ei, Jesus na fa'arewadiai a'a ei otalai nenerana
papaa fei Agii Tiberias.* Fei fa'arewana ale'ei ba:

---

* **20:31: 20:31** Hefi'a ne'ia ba *pa'afina ba hamo'ei naralao ba*
* **21:1: 21:1** fei Agii Galilee

2 Simon Peter, Thomas (ana harana Didymus), Nathanael,
mei na norai Cana i Galilee, laguei na'uu Zebedee mawe
helaguidiai otalai nenera, rona gutafipui.
3 Simon Peter na warefanaa ro'ou, “Yau a dinaa agi.” Ma
rona ware, “Hai'ou'aa aunufipui a'amu.” Si'ei, rona asi'aa ma
hugi pafoo wa, ma'uaa a'a fei poi fei, lomi rona topa'aa hepalo.
4 Mafufuo badu, Jesus na ufalarai piye, ma'uaa ei otalai
nenera, lomi rona aida ba Jesus.
5 Ina haroharonaa a'a ro'ou ba, “Ena tafiu, lomi hamona
topa'aa hepalo?”
Rona ware ba, “Lomi.”
6 Ina ware, “Pudigaa ei lepoo hamu'ou pepei haro'aa ma
hamo'aa topa'i.” Ro'aa bigi'ia ale'ei, lomi rona forapa'aa fei
lepoo uaa namina watauda ei nia.
7 Ma mei otalai nenera, mei na haguia Jesus, na warefanaa
Peter ba, “Ana mei Fasu!” I'a guainaa fei Simon Peter ba,
“Ana mei Fasu!” na papainaa fei hawaa uguna (uaa nado'o
dudumia) ma na siginaa laloo agi.
8 Mei hemeadiai otalai nenera na suanenegia pafoo wa. Ina
suaforaiaa fei lepo, fei na pepesu ei nia, uaa lomi rona raua
piye, ale'ei faimfua pa'ania metre.†
9 Ro'aa wanonaa piye, rona fanunupa'aa fei bafuroo hafi na
pa'i nia pafona ma ana na pa'i ma'ida faraa pidaua.
10 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Tomai hefi'a nia, ena tonaa
hamu'ou e'eni ua.”
11 Simon Peter na hugi ma adiamii fei lepo piye. Ina pepesu
ei baua nia, hefa pu'u ma haipani pa'ania ma odumanu,
ma'uaa, lomi na wara'a fei lepo a'a ei watauda nia.
12 Jesus na warenaa a'a ro'ou, “Mi hananafipui a'au.” Minaa
ei otalai nenera na ma'au ba ro'aa i'iginia ba, “Yoi hini?” Rona
aida ba hia mei Fasu.
13 Jesus namii tonaa fei faraa pidaua, fanaa ro'ou ma ana
ale'ei a'a ei nia.
14 Hefei, fa'odupoaa fa'arewaa Jesus a'a ei otalai nenerana
nenee fei asi'anana a'a ei ma'ea.

Jesus na Fahadiwe'inaa Peter

15 Ro'aa hananadii, Jesus na warenaa a'a Simon Peter,
“Simon, mena na'uu John, pa'aa fa'ua ba fei haguamu yau na
rata laraa fei haguamu ro'ou?”
Ina ware, “Hi'i mena Fasu. Ona aida ba una haguio.”
Jesus na ware, “Faguaa ei hapeu na'uu sipsipi.”
16 Jesus na warediai ba, “Simon, mena na'uu John, pa'aa
fa'ua ba ona haguau?”
Na ware, “Hi'i mena Fasu, ona aida ba una haguio.”

† **21:8: 21:8** Warea Greek *ale'ena enu pu'u cubit* (ale'ena 90 metres)

Jesus na ware, “Oma'aiaa ei hapeu sipsipi.”
17 Ina warefa'odupoai ba, “Simon, mena na'uu John, ona
haguau?”
Na fi'i naranaraa Peter uaa Jesus na i'igai fa'odupoai a'ana
ba, “Ona haguau?” Ina ware, “Mena Fasu, ona apa'aa minaa
ei manumanu; ona aida ba una haguio.”
Jesus na ware, “Faguaa ei hapeu sipsipi.
18 A warefa'uai a'amu ba ei oi baubarai, ana yoi rafeaa
susumu ma rararapa hitani nunumiamu; ma'uaa onawe bau,
opowe roainaa guei panimu ma hemeadiai i falawalawainio
ma talaidugio fawelei lomi ona nunuminia.”
19 Jesus na wareaa fei ba i fama'aiaa fei mau ma'ea i tonia
Peter, fei ba i fani hawera a'a mei Haidaa wagina. Ma ina
warefania, “Nenerau!”
20 Peter na diarai ma fanunupa'aa mei otalai nenera, mei na
haguia Jesus ba na neneraa lagua. (Simei, mei na fapalaginaa
a'a Jesus wagii fei hananaa, mei na ware ba, “Mena Fasu, hini
ba i aloio?”)
21 I fanunupa'ia Peter, na i'igai, “Mena Fasu, hia, batanai?”
22 Jesus na ware, “Nabaa a nunuminia ba inei guta
nopa'aloo fei noramiau, abaa manumanumu. Onei
nenegi'uaiau.”
23 A'a fei, rona fileleleinia ei filofui ba mei otalai nenera mei,
lomi i ma'e. Ma'uaa Jesus, abaa na ware ba lomi i ma'e; ina
ware ua ba, “Nabaa a nunuminia ba inei guta nopa'aloo fei
noramiau, abaa manumanumu.”
24 Simei, mei otalai nenera, mei fi u'ugaa eni manumanu
eni ma ne'ifapana'ia. Ona aida ba ei u'ugana, pa'aa fa'ua.
25 Jesus, ana na bigi'aa wataudadiai manumanu. Nabaa ro
ne'inaa bu'u minaa ei bigi'ana, woro feni malagufu, lomi i
hawiaa ude'udee ei bu'u, ei ne'iaa ro'ou.

ACTS

Warefa'aia

Feni bu'u fi fahono'aa ei bu'u wagii ei bigi'aa fei Spiriti Apuna a'a ei rawarawa otalai neneraa Jesus ma fei batafa taleaa fei rawani'a wareana yei Jerusalem, Judea, Samaria ma tadiwe'aiaa feni ano.

Fei pa'aa baua warea laloo feni bu'u fi wareaa fei bigi'aa fei Spiriti Apuna, fei na falorogio fininaa faufau pafoo ei narafawe'ia yei Jerusalem laloo fei arewaa Pentecost ma hadufawe'iaa ei losuu ma ei bauaniaa ro'ou.

Jesus na Dinaa Pafea

1 Mena Theophilus, a'a fei do'o ne'iau bu'u una ne'inaa
minaa ei bigi'aa Jesus ma ei feroiana
2 nopa'aloo fei ba ina warenaa a'a ei apostle, ei rafeiana
wagii fei Spiriti Apuna ma nawe duginaa hia pafea mei Haidaa.
3 Nenee fei fi'iana, ina fa'arewa a'a eni rama'a eni ma
na fama'aa ro'ou ba hia napa'aa mama'a. Ina fa'arewa a'a
ro'ou laloo gunaroa pa'ania arewaa ma u'ufanaa ro'ou fei
haparaiaa mei Haidaa.
4 Hefarani, ei fi hananafipui a'a ro'ou, na warefawe'i a'a
ro'ou ba: "Apuna di'ininaa Jerusalem, ma'uaa oma'aa fei
fana, fei fa'unaiaa mei Amau, fei diwareana a'a hamu'ou.
5 Uaa, John na pudugufinaa hamu'ou ranu,* ma'uaa,
ale'ena figa ua arewaa, hamowe pudugufai a'a fei Spiriti
Apuna."

Mei Haidaa na Duginaa Jesus Pafea

(Matthew 28:16-20; Mark 16:14-18; Luke 24:36-49; John 20:19-23)

6 Hee, ropowe figupui, rona i'iginia, "Mena Fasu, a'a feni au
e'eni ba o fa'asi'adinaa fei haparaia a'a ei Israel?"
7 Ina warenaa a'a ro'ou: "Abaa manumanuu hamu'ou ba
hamu'ou aida ena au o ena arewaa, ena nadii augia a'a fei
foraforana, mei Ama.
8 Ma'uaa, hamowe to faufau ena na pasi pafoo hamu'ou fei
Spiriti Apuna ma u'ugaa tamanu hamona fanunuia a'au yeni
Jerusalem ma laloo minaa ei Judea ma Samaria ma minaa ei
gufu a'a feni ano."
9 I waredigaa feni, mei Haidaa na duginaa hia pafea i pudaa
ro'ou ma hepalo papalei na tapu'aa pudaa ro'ou.

---

* **1:5: 1:5** O, *laloo ranu*

10 Ifi aunulao pafea, ro'eimina araiaa nenena ma ana ei ua,
helagui wawane, susuu lagua po'iaa, laguna u papaa ro'ou.
11 Laguna ware, “Ena Galilee, tani hamu'ou ufalarai yeni
ma aranaa pafea? Ana mena Jesus mena, mena na duginaa
hia pafea mei Haidaa, iwe hadiwe'imai ana ale'ei hamo'aa
fanunuia fi dinaa pafea.”

Rona Rafeinaa Matthias ba i Tonaa Gutanaa Judas

12 Si'ei, rona hadiwe'inaa Jerusalem noramiaa ro'ou a'a fei
maugeni, fei rona roroinia Maugeni Olive. Fei rauana a'a
Jerusalem ale'ei ona talai laloo heai Sabbath.†
13 Ro'aa sufudaimai, rona tafanenaa pafea ma wadu'ainaa
fei humu rona guta wagina. Ei ro'ou yei, Peter, John, James,
Andrew; Philip ma Thomas, Bartholomew ma Matthew;
James mei na'uu Alphaeus ma Simon mei Zealot (mei na
haguaa gufuna) mawe Judas, mei na'uu James.
14 Rona'aida lafulafufipui a'a ei pifine ma Mary, mei inaa
Jesus mawe ei lofuna.
15 A'a ei arewaa ei, Peter na ufalarai dupuaa ei narafawe'ia‡
(hefaa gupuu rama'a puduu ro'ou, hefa pu'u ma enu pa'ania)
16 ma ware, “Ena lofuu, fei Bu'u Apuna neipa'aa fa'uai, fei
ba mina mina na umuinaa David fei Spiriti Apuna ba batanai
Judas, mei famamoaa ei rona panarofaa Jesus—
17 hia hemea maroaa o'ou ma ana na bigi a'a feni bigi'aa mei
Haidaa.”
18 (A'a fei pono'aa fei hafelo'ana, na pono'aa hefaa ano ma
na pasifaro, fei hudi ununa na ba'atawara ma ei pepeana na
lele'aa.
19 Minaa ei yei Jerusalem, rona guainaa fei, si'ei a'a fei
wareagufuu ro'ou, rona roroinaa fei ano fei, Akeldama, ha-
nuna ba fei Anoo Raraa.)
20 Peter na ware, “Hamatee, na ne'idii laloo fei Bu'uu Lauga,
“ ‘Fei humuna neimina namonamoa;
nemeadiai nei'aa guta wagina.’
ma,
“ ‘Ma fei bigi'ana ba hia hemea famamoa, nemea nei tonia.’
21 Si'ei, na rawani ba onei rafeinaa hemea na tatalaifipui a'a
o'ou ranimai ei fido'o oafipui a'a o'ou Jesus,
22 hemea a'a o'ou wagii fei pudugufaiaa John, nopa'aloo fei au
na duginaa Jesus pafea mei Haidaa. Uaa mei, inei rarafiaa
o'ou u'ugaa fei asi'anana.”
23 Si'ei, rona uniaa helagui: Joseph, mei rona roroinia
Barsabbas (ana harana Justus) mawe Matthias.
24 Ma rona lafulafu ba: “Mena Fasu, fa'arewaia a'a hai'ou
ba hini lagua ona rafeidigia

† **1:12: 1:12** Ale'ena 0.75 mile (ale'ena 1,100 metres) ‡ **1:15: 1:15** Warea Greek ba *ei lofu*

25 ba nei tonaa feni bigi'aa apostle, fei na rawaia Judas ba i
retonaa fei arena."
26 Si'ei, fei mau fifigaiaa ro'ou na uniaa Matthias ba nei
rarafiaa e'ei hefua ma hemea apostle.

2

Fei Spiriti Apuna na Nomai wagii fei Au Pentecost

1 I nodigimai fei arewaa Pentecost, rona oafipui hefawala.
2 Ana ei ua, na meme'ai fei ale'ei hefaa baua lalarena
noranarai pafea ma namina fapepesuaa fei humu rona guta
wagina.
3 Rona ma'apa'aa fei ale'ei mau ale'aleaa hafi na tafola ma
faloro pafoo hememea ro'ou.
4 Fei Spiriti Apuna namina didifaa minaa ro'ou ma rona
wareaa hefi'adiai wareagufu* ale'ei i fawareaa ro'ou fei Spir-
iti Apuna.
5 Ma a'a fei au fei, yei Jerusalem na pa'i hefi'a Jew rona
ma'auaa mei Haidaa; noramiaa ro'ou a'a minaa ei gufu a'a
feni ano.
6 Ro'aa guainaa fei meme'aiaa fei, rona nofigupuimai fin-
inaa tano'uawalai ro'ou, uaa hememea na guainia ba rona
warenaa wareagufuna.
7 Ronamina maduofo ma i'igai: "Haa, eni rama'a roi ware-
ware eni, abaa ro'ou Galilee?
8 Na'aa ale'ei, tani hememea o'ou na guaipa'aa ro'ou ale'ei
wareagufuu o'ou?
9 Ale'ei wareaa ei Parthia, Media ma Elam; ei ro guta
Mesopotamia, Judea ma Cappadocia, Pontus ma Asia,
10 Phrygia ma Pamphylia, Egypt ma ei gufu i Libya na
rafi'inaa Cyrene; ei noramiaa ro'ou Rome
11 (minaa eni—ei Jew mawe ei rona filoginaa losuiaa ro'ou
ba ro'ou Jew); ei Crete ma ei Arab—ona guainia ba ro'ei u'ugaa
ei fananawalaa puda bigi'aa mei Haidaa a'a ei wareagufuu
o'ou!"
12 Rona maduofo ma poapoai wagina ma fi'i'igai: "Tamanu
hanuna fei?"
13 Ma'uaa hefi'a, rona fadinaa ro'ou ba: "Namina rata
hunumaa ro'ou, wine."†

Peter na Warenaa a'a fei Gupuu Rama'a

14 Si'ei Peter na ufalaraifipui a'a ei hefua ma hemea ma
warefabauanai a'a fei gupuu rama'a: "Hamu'ou ena maroau
Jew mawe hamu'ou ena hamona guta Jerusalem, yau ba a
u'ugaa feni a'a hamu'ou; guaifarawaninaa tamanu a wareia.

---

* **2:4: 2:4** O, *hefi'adiai rawerawe*; v. 11 anaa

† **2:13: 2:13** O, *hunumaa ro'ou fei ro'oha'u'uaa wine*

15 Eni rama'a eni, lomi rona hunu poapoai ale'ei naraa
hamu'ou. Faimeiai ido'o mafufuo ua eni!
16 Agia. Feni, fei nadii wareia mei mamama'a Joel:
17 " 'A'a ei a'apoo arewaa, mei Haidaa na ware,
yau, a aloarai fei Spiritiu pafoo minaa ei rama'a.
Ena na'uu hamu'ou pifine ma wawane, ro'adii wareaa tamanu ba i nomai,
ei baubaraa hamu'ou, ro'aa fanunuaa hefi'a manumanu laloo naranaraa ro'ou ale'ei mau foigia
ma ei bau gufuu hamu'ou, ro'aa mefinaa hefi'a manumanu ale'ei mau foigia.
18 Ma a'a ei paniaa paniu anaa, pafoo minaa lagua, ei wawane ma pifine,
awe ipiaa fei Spiritiu a'a ena arewaa ena,
ma rowedii wareaa tamanu ba i nomai.
19 Awe au fananawalaa puda i pumanugawe
ma hilala yeni malagufu
ale'ei raraa, hafi ma hagu.
20 Fei halo, iwe filoginaa roromaa
ma fei puda, iwe filogii ale'ei raraa
hinene iwe nomai fei baua arewaa fininaa fei haweraa mei Fasu.
21 Ma hini ei rona lala'aa
fei haraa mei Fasu, ro'aa tela.'
22 "Ena Israel, guainaa feni: mei Haidaa na fa'arewaiaa
Jesus, mei Nazareth a'a hamu'ou wagii ei foigia, fananawalaa
puda ma hilala, ei na biginaa hia a'a hamu'ou mei Haidaa, ei
hamona apa'idigia.
23 Mei rama'a mei, rona aloia a'a hamu'ou ma mei Haidaa
na aida ba i ale'ei ma nado'o naradigia; ma ei hafelo'a rama'a‡
rona bigi'aa fei nunumiaa hamu'ou ma hamona fo'afama'eia
ei hamo'aa fatawaia pafoo fei hawafolo.
24 Ma'uaa, mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea ma alagia
a'a fei fi'iaa fei ma'ea, uaa pa'aa lomi na hawia ba fei ma'ea i
panarofia.
25 David na warewareia ba:
" 'Ranimai una fanunupa'aa mei Fasu i ma'au.
Si'ei ba hia i pepei ma'auu, lomi ba a fa'asisi.
26 Si'ei, na ni'eni'e fei naranarau ma fei raweraweu na lalaugi;
fei hudi unuu, ana i ude o'onai
27 uaa, lomi o rawanaa yau a'a fei huapu,
ma ana lomi ba o uga ba nei raia fei hudi unuu mei Apunaiamu.
28 Ona fama'aiau fei talaa faweweni;
owemina fani'eni'eau inamoamu.'

‡ **2:23: 2:23** O, *naradigia; ma ei lomi rona pa'i fei law* (ei Gentile)

29 “Ena lofu, apa'aa warefa'uai a'a hamu'ou ba mei amaa
o'ou David na ma'e ma na i'ifai ma fei huapuna ana yeni
nopa'amii wagieni.
30 Ma'uaa, hia hemea mamama'a ma na aida ba mei Haidaa
na fa'unai a'ana ba i fagutanaa nemea upuna a'a fei gutanana,
guta hapara.
31 Na apa'idigia ba tamanu i nomai ma'a na warewareaa
fei asi'anaa mei Christ§ ba mei Haidaa, lomi i rawafanaa fei
huapu ma ana lomi i wafuu fei hudi ununa.
32 Mei Haidaa na famama'aa meni Jesus. Ma minaa o'ou na
fanunupa'ia ba pa'aa fa'ua fei.
33 Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepei ma'auna ma mei
Ama na fania fei Spiriti Apuna, fei ina fa'unainia ma ipia
ale'eni hamona fanunuia ma guainia e'eni.
34 Uaa, David lomi na dinaa pafea, ma'uaa ana na ware,
“ ‘Mei Fasu na warenaa a'a mei Fasuu:
“Guta i pepei ma'auu
35 nopa'aloo fei ba unawe aunaa ei bidibidii unumu
lalabenii pinemu.” ’
36 “Si'ei, minaa ei Israel, roneipa'aa aida feni, ba: mei
Haidaa na fa'oanaa meni Jesus meni, meni hamona fatawaia
ba hia Fasu ma Christ.”
37 Ro'aa guainaa fei ei rama'a, namina nafa'aa paruu ro'ou
ma rona warenaa a'a Peter ma hefi'adiai apostle, “Ena lofu,
o'aa bigi'aa tamanu wagii fei?”
38 Na ware Peter, “Minaa hamu'ou nei filoginaa naranaraa
hamu'ou ma pudugufai a'a fei haraa Jesus Christ ba i futo ei
hafelo'aa hamu'ou. Ma hamo'aa tonaa fei Spiriti Apuna.
39 Fei fa'unaia, manumanuu hamu'ou ma ei na'uu hamu'ou
mawe minaa ei rona raua—a'a minaa ei na lala'aa ro'ou mei
Fasu, mei Haidaniaa o'ou.”
40 A'a wataudadiai warea, na aweinaa ro'ou ma i'igifawe'i
a'a ro'ou ba, “Hamonei fawala'anaa hamu'ou a'a eni mau
hafelo'aa feni tawe feni.”
41 Ei ro'aa guaitonaa u'ugana, rona pudugufai ma ale'ei
odufua pufaba'a na rarafiaa fei puduu ro'ou fei arewaa fei.

Fei Gutafipuiaa ei Narafawe'ia

42 Rona fafefenaa ro'ou a'a ei feroiaa ei apostle, fei
gutafipuia, fei hananafipuia ma lafulafua.
43 Minaa ro'ou na fani ma'aua uaa ei watauda fananawalaa
puda ma ei hilalaa foigia bigi'aa ei apostle.
44 Minaa ei narafawe'ia na gutafipui ma tamanu hememea
na pa'i, manumanuu minaa ro'ou.

---

§ **2:31: 2:31** *Messiah.* “Mei Christ” (Greek) ma “mei Messiah” (Hebrew) hanuu guapaloei ba “Mei rona ipinaa tabana pao.”

45 Rona aloaa ei hape ma ei finefinee ro'ou ma fanaa hini
lomi na pa'i manumanuna.
46 Minaa ei arewaa rona'aida figupui i malalaa fei humuu
mei Haidaa. Rona hananafipui faraa pidaua laloo humuu
ro'ou ma wagii hepalo ua ni'eni'eaa naranara,
47 rona uduginaa mei Haidaa. Ma minaa ei rama'a, rona
ni'eni'e a'a ro'ou. Ma a'a ei rona tela, mei Fasu na fahono'aa
puduu ro'ou laloo hepapalo arewaa.

3

Peter na Farawaninaa mei Noinoi Iba'iba

1 Heai arewaa Peter ma John, lagu'ei dinaa humuu mei
Haidaa a'a fei au lafulafua ale'ei oduai ido'o fafi.
2 Ma hemea rama'a, hemea na torotonamii fei iba'ibana,
rona poronaa hia poaa fanefanee fei humuu mei Haidaa, fei
rona roroinia Fananamai, fawelei rona fagutania hepapalo
arewaa ba i noinoi a'a ei rona wadu'ainaa malalaa fei humuu
mei Haidaa.
3 I fanunupa'aa Peter ma John ba ana lagu'aa wadu'ai, ina
i'iginaa lagua ba fani mugoo po'ina.
4 Peter ma John, laguna fanunufawanewanenaa a'ana. Ma
na ware Peter ba, “Fanununamii a'a haigua!”
5 Si'ei, ina fanununaa a'a lagua hamatee na nara ba lagu'aa
fani manumanuna.
6 Ma na ware Peter ba, “Silver o gold lomi una pa'i, ma'uaa
tamanu na pa'i a fanio. Wagii fei haraa Jesus Christ mei
Nazareth, talai.”
7 Ina tauaa fei panina pepei ma'au, fa'asi'ania ma ana ei ua,
ei pinena na aloeloe ma nawe pa'i faufauna.
8 Ina'aa ufalarainaa pinena ma talai. Ma na nogiaa lagua
dinaa i malalaa fei humuu mei Haidaa. Na tatalai, palapala
ma uduginaa mei Haidaa.
9 Ro'aa fanunupa'ia ei rama'a ba na tatalai ma uduginaa
mei Haidaa,
10 rona fanunu'apa'ia ba ana mei na'aida guta noinoi i
poaa fanefanee fei humuu mei Haidaa, fei rona roroinia
Fananamai. Ma ronamina naranara watauda ma maduofo
a'a fei rawani'ana.

Peter na Warenaa a'a ei Ofafanunua

11 Ei fi panarofaa Peter ma John mei noinoi, minaa ei, ron-
amina ba'arofo ma ponimai a'a ro'ou fawelei rona roroinia
ba Palee Solomon.
12 I fanunupa'aa fei Peter, na warenaa a'a ro'ou ba: “Ena
Israel, tani i faba'arofoaa hamu'ou feni? Tani hamo'aa
fanunufa'u'uaa haigua bana'aa ale'ei ei faufau haigua o

fei nenegifarawaniaa haigua mei Fasu na fatalainaa meni
rama'a meni?
13 Mei Haidaniaa Abraham, Isaac mawe Jacob, mei Haida-
niaa ei amaa o'ou, hia na fani hawera a'a mei nafina Jesus.
Hamona fifaninia panii hefi'a ba ronei fo'afama'eia ma ware
ba lomi hamona nunuminia i pudaa Pilate, ei i nara ba i
alagia.
14 Lomi hamona nunuminaa mei Apunaia, mei
Wanewanea ma hamona i'igai ba ronei alafanaa hamu'ou
mei na fo'afama'e rama'a.
15 Hamona fo'afama'eaa mei fafasui fei faweweni, ma'uaa,
mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea. Ona fanunudigaa fei
manumanu fei.
16 A'a fei narafawe'ia wagii fei haraa Jesus, meni hamona
fanunuia ma apa'ia, hia na to faufau. A'a fei narafawe'ia
wagii fei haraa Jesus, meni rama'a meni namina rawani'apoi
ma minaa hamu'ou na fanunuaa fei.

17 Si'ei, ena lofuu, una aida ba lomi hamona apa'aa tamanu
hamona bigi'ia, ana ale'ei ei bauaniaa hamu'ou.
18 Ma'uaa, sifei fei tala ba i bigi'aa tamanu nadii wareia a'a
ei mamama'a mei Haidaa ei i ware ba mei Christ* i to fi'ia.
19 Si'ei, filoginaa naranaraa hamu'ou ma momo'inaa a'a
mei Haidaa ba ei hafelo'aa hamu'ou i futo ma fei au gutafawe-
naia nei norai a'a mei Fasu
20 ma ba i aloaa Jesus mei Christ, mei na rafeinia uaa
hamu'ou.
21 Inei guta pafea nopa'aloo fei au ba mei Haidaa i
auhadiwe'inaa minaa ei manumanu ale'ei fei fa'unaiana
mina a'a ei apunai mamama'a.
22 Uaa, Moses na ware ba: ‘Mei Fasu, mei Haidaniaa
hamu'ou i fa'asi'anaa nemea mamama'a ale'ei yau norami-
ana a'a fei maroaa hamu'ou; hamonei guainaa minaa ei
warefanana hamu'ou.
23 Hini lomi i guainaa wareana ipowemina fi'alagii a'a ei
maroana.’

24 “Hi'i. Minaa ei mamama'a a'a fei au Samuel ma nolao,
hini ro'ou na wareware, ronadii wareaa eni arewaa eni.
25 Ma hamu'ou pai ei mamama'a ma wagii fei fi'ugaia
watolaa mei Haidaa mawe ei amaa hamu'ou. Ina warenaa
a'a Abraham, ‘A'a fei paimu, minaa ei rama'aa feni malagufu,
ro'aa to hawegia.’†
26 Mei Haidaa na fa'asi'anaa mei nafina ma nado'o aloia-
mai a'a hamu'ou ba i haweginaa hamu'ou wagii fei ba i
famomo'ainaa hememea a'a ei hafelo'ana.”

---

* **3:18: 3:18** O, *Messiah*; v. 20 anaa † **3:25: 3:25** Genesis 26:4

4

Peter ma John i Ma'aa ei Sanhedrin

1 Ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma mei bauaniaa ei
oanananaa fei humuu mei Haidaa mawe ei Sadducee, rona
dinaa a'a Peter ma John ei lagu'ei warewarenaa a'a ei rama'a.
2 Ronamina narafafelo hamatee ei apostle, ro'ei feroinaa ei
rama'a ma u'u ba ei ma'ea, ro'aa asi'adiai uaa Jesus.
3 Rona panarofaa Peter ma John ma si'ei ba na fafidii, rona
au'uaa lagua humuu bobo'aia nopa'aloo mafufuo.
4 Ma'uaa, watauda ei rona guainaa fei u'uga nawe
narafawe'i wagina ma puduu ei naweree ale'ei haipani
pufaba'a.
5 I no'arewalao, ei hapara, ei bauaniaa gufu mawe ei fer-
oiaa law, rona figupui i Jerusalem.
6 Annas, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, hia yei
ma ana Caiaphas, John, Alexander mawe ei wawane, maroaa
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.
7 Rona fa'ugaa Peter ma John i ma'aa ro'ou ma i'iginaa lagua
ba: “A'a tamanu faufau o hara hamuna bigi'aa feni?”
8 I dii, fei Spiriti Apuna na didifaa Peter ma ina warenaa a'a
ro'ou: “Hamu'ou ena hapara ma bauaniaa ei rama'a!
9 Nabaa hamo'aa labaginaa fei pa'afii fei rawani'a bigi'a a'a
mei iba'iba ba batanai i rawanidiai,
10 te, hamu'ou mawe minaa ei Israel, hamonei apa'aa feni:
Meni i ufalarai i ma'aa hamu'ou ina rawani uaa fei haraa
Jesus Christ, mei Nazareth, mei hamona fatawaia ma na
fa'asi'ania a'a fei ma'ea mei Haidaa.
11 Hia fei
“ ‘mugoo, fei rona siminia ei fadufadua
ma nawe oanaa fafasui* fei humu.’
12 Fei tele'ana lomi a'a nemeadiai, uaa lomidiai hepalo hara
yeni haroo pafea ba o'aa tela wagina.”
13 Ro'aa fanunupa'aa fei laugu'aa Peter ma John ma apa'ia
ba lomi laguna dinaa feferoia ma lagua ale'ei rama'a ua, rona
maduofo ma narapa'ia ba laguna tatalaifipui a'a Jesus mina.
14 Ma'uaa, si'ei ba rona fanunupa'ia ba na ufalaraifipui a'a
lagua mei na pedu iba'ibana, lomi ba rona wareaa hepalo
warea.
15 Si'ei, rona ware ba laguneido'o di'ininaa ei Sanhedrin ba
ro'aa fiwarewarei.
16 Rona fi'i'igai: “O bigi'aa tamanu a'a lagua? Minaa ei
rama'a Jerusalem, rona aida ba lagunamina bigi'aa hepalo
baua foigia ma lomi owe opa'aipa'aa fei.

---

* **4:11: 4:11** O, *oanaa fafasuii fei fasu'ufufugoi*

17 Ma'uaa, fapapaunii feni manumanu feni ba nei'aa ta-
laidiai a'a ei rama'a, o warefawe'i a'a lagua ba lagunei'aa
waredinaa feni hara feni a'a nemea.”
18 Ma rona lala'idinamii lagua ma warefawe'i a'a lagua ba
lagunei'aa fai u'u o feroinaa fei haraa Jesus.
19 Ma'uaa laguna ware Peter ma John ba, “Hamonei
narama'aia. I rawani i pudaa mei Haidaa ba haigu'aa guainaa
hamu'ou laraa hia?
20 Uaa, lomi ba haiguwe u'u'aupa'ainaa tamanu haiguna
fanunuia ma guainia.”
21 Ro'aa warefamama'audigaa lagua, ronawe rawaiaa
lagua. Lomi rona narapa'i ba batanai ro'aa fanima'aiaa
lagua, uaa, minaa ei rama'a, rona uduginaa mei Haidaa a'a
fei bigi'aa lagua.
22 Uaa, mei na pedu iba'ibana a'a fei foigia na muainaa
gunaroa pa'ania igisimasi.

Fei Lafulafuaa ei Narafawe'ia

23 Lagu'aa aladii Peter ma John, laguna hadiwe'inaa a'a ei
maroaa lagua ma u'ugaa minaa ei rona wareia a'a lagua ei
famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei bauaniaa gufu.
24 Ro'aa guainaa fei, a'a hepalo ua naranara, rona lafulafu-
naa a'a mei Haidaa. Rona ware ba, “Mena Fasu, mena ona
bigi'aa tamanu nunumiamu, ona famamaraa fei pafea, feni
malagufu ma fei agi ma minaa ei manumanu wagii ro'ou.
25 Wagii fei Spiriti Apuna, mei nafimu David, mei amaa
hai'ou, na wareaa ei wareamu ba:
“ ‘Tani ei baua gufu, ro'aa siba
ma ei rama'a, rona naranara ba ro'aa bigi'aa hefi'a
hafelo'a manumanu?
26 Ei haparaa feni ano, rona ufawe'i
ma ei bauana, rona papa'ifipui
ba ro'aa fadugeaa mei Fasu
mawe mei Papaditaiana.’†
27 Herod ma Pontius Pilate, laguna ma'adii ei Gentile mawe
ei Israel yeni a'a feni baua gufu ma fiwarei ba batanai ro'aa
fadugeaa Jesus, mei apunai nafimu, mei papaditaiamu.’
28 Rona bigi'uaiaa tamanu onadii naraia ba ronei bigi'ia uaa
fei faufaumu ma nunumiamu.
29 Si'ei, mena Fasu, narama'aiaa ei warefama'auaa ro'ou
hai'ou ma hadumaa eni nafimu ba hai'ounei wareaa ei
wareamu fininaa baua laugu'a.
30 Roainaa panimu, farawaninaa ei funua, bigi'aa ei hilalaa
foigia ma fananawalaa puda a'a fei haraa mei nafimu Jesus,
mei na apunai.”

† **4:26: 4:26** *mei Christ* o *mei Messiah*

31 Ro'aa lafulafudii, na rerere fawelei ro'aa figupui wagina.
Ma fei Spiriti Apuna na didifaa minaa ro'ou ma rona u'ugaa
fei wareaa mei Haidaa fininaa laugu'a.

Ei Narafawe'ia, Rona Fifaninaa ei Manumanuu Ro'ou

32 Minaa ei narafawe'ia, rona pa'i hepalo ua pa'afi ma nara-
naraa ro'ou. Lomi hemea na ware ba ei manumanuna ana
pa'aa manumanuna, ma'uaa, rona fifaninaa ei manumanuu
ro'ou.
33 A'a fei baua faufau, ei apostle rona'aida u'ugaa fei
asi'anaa mei Fasu Jesus ma fei baua rawani'aa mei Haidaa na
ude pafoo ro'ou.
34 Lomi hemea dupuaa ro'ou ba lomi manumanuna. Uaa,
o nefarani, ei rona pa'i ano ma humuu ro'ou, rona aloaa e'ei,
tonamai fei mugoo po'i wagina
35 ma augia i igoaa ei apostle ma rona fi'alaginia a'a ei lomi
rona pa'i.
36 Joseph, mei Levi, noramiana Cyprus, mei rona roroinia
ei apostle ba Barnabas (hanuna ba Fararawanii Naranara),
37 hia, na aloaa hefaa hapena ano ma tonamai fei mugoo
po'i ma augia i igoaa ei apostle.

5

Ananias ma Sapphira

1 Hemea rama'a, harana Ananias fipuinaa mei harona,
Sapphira, ana laguna aloaa hepalo anoo lagua.
2 Mei wawane na utofe'inaa ma'ida mugoo po'i ma mi
augaa ei dufuna igoaa ei apostle ma mei harona na aida fei.
3 Ma na ware Peter ba, “Ananias, tani i forapa'aa nara-
naramu Satan ma ona warefasifi a'a fei Spiriti Apuna ma ona
utofe'inaa ma'ida mugoo po'i a'a fei aloamu anomu?
4 Haa, a'a ba manumanumu ei ana otawe aloia? Ma o alodi-
gia, a'a ba mugoo po'imu? Tamanu na foraa naranaramu ba
o bigi'ia ale'ei? Abaa oi sifi'aa ei rama'a, ma'uaa, mei Haidaa.”
5 I guainaa fei Ananias, na pasima'e. Ma minaa ei rona
guainaa fei, ronamina ma'aufafelo.
6 Ma si'ei, ei baubara, rona nomai, sumaa fei hudi ununa
ma poronaa hia ano ma i'ifinia.
7 Nenee ale'ei oduai hour, mei harona na wadu'aimai ma
lomi na aida ba tamanu napa'aa mei harona.
8 Na i'iginia Peter, “Warefanau, sifeni feni pono'aa feni ano
hamugua Ananias na tonia?”
Ina ware ba, “Hi'i. Sifena fena pono'ana.”
9 Peter na warenaa a'ana, “Tani hamu'aa fi'u'ugai ba
hamu'aa maniaa fei Spiritii mei Fasu? Ma'aia! Ei pinee ei

ro'aa i'ifinaa mei haromu na nofarafi'idigimai papaa fei gigei.
Ma ana ro'aa notabeio ale'ei.”
10 Ana ei ua, ina pasima'e i igoana. Si'ei, ro'aa wadu'aimai
ei baubara ma fanunupa'ia ba ina ma'e, rona tabenaa hia ano
ma i'ifinia papaa mei harona.
11 Minaa ei losuia mawe ei rona guainaa fei, ronamina
ma'au.

Ei Apostle, Rona Farawaninaa Watauda

12 Ei apostle, rona bigi'aa watauda ei hilalaa foigia ma
fananawalaa puda dupuaa ei rama'a. Ma wagii hepalo ua
naranara, minaa ei, rona'aida figupui i Palee Solomon.
13 Fa'ua ba ei rama'a yei na nara ba ei apostle ma ei
narafawe'ia, rona raraba, ma'uaa, lomi hemeadiai na nomai
a'a ro'ou.
14 Ma'uaa, wataudadiai wawane ma pifine, rona narafawe'i
a'a mei Fasu ma pafoinaa fei puduu ro'ou.
15 Si'ei, ei rama'a, rona dugamii ei funua i ma'aa tala ma
fudigaa ro'ou pafoo tawa ma hafenaa unu ba fei hanunuu
Peter nei pasi pafoo ro'ou ena na talaifalogilao.
16 Rona figupuirai ei gupuu rama'a laloo ei pusu'o gufu
na rafi'inaa Jerusalem ma nodugaree ei funua mawe ei na
wadu'aa ro'ou ei spiriti hafelo* ma minaa ro'ou, na rawani.

Rona Haperararaiaa ei Apostle

17 Ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa mawe minaa
ei paniaa panina, ei ro'ou maroaa ei Sadducee, ronamina
punepune.
18 Rona panarofaa ei apostle ma augaa ro'ou laloo humuu
bobo'aiaa fei gufu.
19 Ma'uaa laloo fei poi, hemea alo'aloo mei Fasu na gigiaa ei
gigei fei bobo'aia ma duginaa ro'ou i ano.
20 Ina ware, “Hamowii ufalarai i malalaa fei humuu mei
Haidaa ma u'ufanaa ei rama'a minaa fei u'uga wagii feni
manufau harenua.”
21 I ba'amai panii fei arewaa, rona wadu'ainaa malalaa fei
humuu mei Haidaa ana ale'ei guaiaa ro'ou ma feroinaa ei
rama'a.
I nodigimai mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa mawe
ei paniaa panina, rona lala'ifipuinamii ei Sanhedrin—minaa
ei bauaniaa gufuu Israel—ma aloaa hefi'a ba ronei dugamii ei
apostle yei bobo'aia.
22 Ma'uaa ro'aa nosufudailao i bobo'aia, lomi rona
labagipa'aa ro'ou yei ei oma'ama'aa. Si'ei, rona hadiwe'ai
ma u'u ba,

---

* **5:16: 5:16** Warea Greek *spiriti loloaa*

23 “Hai'ouna fanunupa'ia ba ei gigei fei bobo'aia napa'aa
fawi ma rona ufalarai a'a ei gigei ei oma'ama'aa; ma'uaa
hai'ou'aa gigiaa ei gigei yei, lomi hemea lalona.”
24 Mei bauaniaa ei oanananaa fei humu mawe ei
famamoaa humuu mei Haidaa, ro'aa guainaa fei u'uga,
ronamina poapoai wagina ma naranara ba tamanudiai ba i
nomai a'a feni.
25 Si'ei, na nomai hemea ma ware, “Me'o! Ei hamona aunaa
ro'ou bobo'aia, ro'ou yei malalaa humuu mei Haidaa ma roi
ufeferoinaa ei rama'a.”
26 A'a fei, mei bauana fipuinaa ei bauaniaa ei paniaa pan-
ina, rona dugamii ei apostle. Lomi rona foraneneinaa ro'ou,
uaa rona ma'au ba ro nafa'aa ro'ou ei rama'a.
27 Ro'aa dugidigamii ei apostle, rona fa'ufalarainaa ro'ou
i ma'aa ei Sanhedrin ba mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa i i'igainaa ro'ou hefi'a i'igaia.
28 Ina ware ba, “Hai'ouna apunainaa hamu'ou ba ha-
monei'aa feroi a'a fei hara fei. Ma'uaa hamona fatalainaa fei
feroiaa hamu'ou yeni Jerusalem ba hamo'aa guguinaa unuu
hai'ou fei raraa mei rama'a mei.”
29 Peter mawe ei apostle, rona ware, “Hai'ounei guainaa
wareaa mei Haidaa laraa ei rama'a!
30 Mei Haidaniaa ei amaa o'ou na fa'asi'anaa Jesus wagii fei
ma'ea, mei hamona fo'afama'eia ei hamo'aa fatawaia a'a fei
haihai.
31 Mei Haidaa na poro'aunaa hia i pepei ma'auna ba hia
Hapara ma Fatela'ana ba i fani filogiaa naranara ma futoaa
ei hafelo'aa ei Israel.
32 O'ou, ona fanunuaa e'ei manumanu e'ei ma fei Spiriti
Apuna ana na fa'arewaia ba fa'ua. Ma ei rona neneraa mei
Haidaa, hia na fanaa fei Spiriti a'a ro'ou.”
33 Ro'aa guainaa fei, namina fifi'i unuu ro'ou ma na'aa ro
fo'afama'eaa ro'ou.
34 Ma'uaa, hemea Pharisee, harana Gamaliel, hemea fer-
oiaa law, mei rona ma'auia minaa ei rama'a, hia dupuaa ei
Sanhedrin, ina ufalarai ma ware ba roneido'o fa'asi'anaa ei
apostle ano.
35 Ma na warenaa a'a ro'ou: “Ena Israel, narama'aia
tamanu hamo'aa bigi'ia a'a ro'ou.
36 Mina, Theudas na nomai ma ware ba hia hemea baua
rama'a ma ale'ei gunaroa pu'u rama'a na nenegia. Rona
fo'afama'eia ma ei nenerana na matala ma lomidiai manu-
manu wagina.
37 Nenena, Judas, mei Galilee na nomai a'a fei au wareiaa
rama'a ma famamotonaa hefi'a ma fa'asi'anaa sibaa. Hia
anaa, rona fo'afama'eia ma minaa ei nenerana na ba'autorai.

38 Si'ei, a'a fei manumanu e'eni, a warefanaa hamu'ou ba:
Apuna papa'aa ro'ou! Fa'aunuaa ro'ou! Uaa, nabaa fei bigi'aa
ro'ou, bigi'aa rama'a ua, i pa'ai ua.
39 Ma'uaa, nabaa noranarai a'a mei Haidaa, lomi ba
hamowe paunaipa'aa ro'ou; hamowe nanamui'uaia ba ale'ei
hamona fifo'ai a'a mei Haidaa." Na hafududumaa ro'ou ei
warewareana.
40 Rona guainaa wareana ma fawadu'ainamii ei apostle ma
babuinaa ro'ou. Rona apunainaa ro'ou ba ronei'aa u'u a'a fei
haraa Jesus ma fa'aunuaa ro'ou.
41 Ei apostle, rona di'ininaa ei Sanhedrin fininaa ni'eni'ea
uaa rona nara ba rona rawani ma'ida hamatee rona tonaa
fi'ia ma mamafaa a'a fei hara.
42 Minaa ei arewaa, i malalaa fei humuu mei Haidaa ma a'a
hepapalo humu, lomi rona fafaa feferoi o u'ugaa fei rawani'a
warea ba Jesus, hia mei Christ.†

6

Rona Rafeinaa ei Oloromeai

1 A'a ei arewaa ei, ei ipowe gipelao fei puduu ei otalai
nenera, ei Greece Jew dupuaa ro'ou, rona bababau'unaa
ei Hebrew Jew, uaa, lomi rona oma'afarawaninaa ei pifine
ma'esuabea a'a ro'ou. Lomi rona fafanunuaa ro'ou wagii fei
alagiaa du'ua hepapalo arewaa.
2 Si'ei, ei Hefua ma Helagui, rona apaifigupuinaa ei otalai
nenera ma ware, "Lomi na rawaninaa o'ou ba o'aa ba'ofaa
fei bigi'aa fei u'ugaa fei wareaa mei Haidaa wagii fei alagiaa
du'ua.
3 Ena lofuu, hamonei rafeinaa oloromeai i dupuaa
hamu'ou, ena rona pepesu a'a fei Spiriti ma fei apa'a. Ma
o'aa fifaninaa feni bigi'a a'a ro'ou
4 ma o'ou, o lafulafu ma u'ugaa fei warea.
5 Fei naranara fei, na rawani ua a'a minaa fei gupuu ro'ou.
Rona rafeinaa Stephen, hemea namina we'i naranarana ma
pepesu a'a fei Spiriti Apuna; ma Philip, Procorus, Nicanor, Ti-
mon, Parmenas ma Nicolas, mei Antioch, hemea na filoginaa
losuna ba hia Jew.
6 Rona fa'ugaa ei rama'a i a'a ei apostle. Ma ei apostle, rona
augaa panii ro'ou pafoo ei oloromeai ma lafulafu.
7 Ma fei wareaa mei Haidaa na tale. Ma na apoidiai
fei puduu ei otalai nenera yei Jerusalem ma watauda ei
bauaniaa humuu mei Haidaa nawe neneraa fei mau we'iaa
naranara.

Rona Panarofaa Stephen

† **5:42: 5:42** O, *Messiah*

8 Stephen, hia hemea na pepesu a'a fei rawani'a ma faufau
mei Haidaa ma na bigi'aa hefi'a baua fananawalaa puda ma
hilalaa fogia i pudaa rama'a.
9 Ma'uaa, rona fiharei a'ana ei maroaa fei Synagogue ei
Rona Ala (hara fei). Fei maroa fei, ro'ou Jew Cyrene ma
Alexandria fipuinaa ei Jew yei laloo guei baua gufu fawelei
Cilicia ma Asia. Rona fiharei a'a Stephen,
10 ma'uaa, lomi rona hawiaa fei apa'ana o fei Spiriti, fei na
umuinaa hia.
11 Ma rona fiwarei'opa'ai ma u'ugainaa hefi'a ba ronei ware
ale'ei ba, “Hai'ouna guainaa Stephen na warefafeloaa Moses
ma mei Haidaa.”
12 Si'ei, rona fababainaa iaa ei rama'a ma ei bauaniaa gufu
mawe ei feroiaa law. Rona panarofaa Stephen ma fa'ugia
pudaa ei Sanhedrin.
13 Rona dugamii hefi'a rona u'ufasifi ale'ei ba, “Meni rama'a
meni, lomi na fafaa warefafeloaa feni apunaia humu ma fei
law.
14 Uaa, hai'ouna guainia na ware ba Jesus, mei Nazareth i
fawata'o'oaa feni humu feni ma filoginaa ei maumau, ei na
fanaa o'ou Moses.”
15 Minaa ei rona guta a'a ei Sanhedrin, rona fanunufa'u'uaa
Stephen ma fanunupa'aa fei mau pudana ba ale'ei pudaa
hemea alo'alo.

7

Fei Wareaa Stephen a'a ei Sanhedrin

1 Si'ei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na i'iginia,
“Fa'ua, e'ei warea e'ei?”
2 A'a fei ina ware, “Ena lofu ma ena ama, guainau! Mei
Haidaniaa fei hawera na fa'arewa a'a mei amaa o'ou Abra-
ham ei hia yei Mesopotamia ma atawe guta Haran.
3 Mei Haidaa na ware, ‘Di'ininaa gufumu ma ei rama'aa
gufumu ma dinaa a'a fei gufu yau a fama'aio.’
4 “Si'ei, ina di'ininaa fei gufuu ei Chaldea ma naree guta i
Haran. I ma'edii amana, mei Haidaa na alonaa hia a'a feni
gufu hamo'ei guta wagina.
5 Lomi na fania hepalo manumanu yei ana pa'aa lomi
ma'ida malagufu. Ma'uaa, mei Haidaa na fa'unai ba hia
mawe ei paina nefarani, ropowe tonaa fei malagufu, ma'uaa,
a'a fei au fa'unaia atawe pa'i na'una Abraham.
6 Mei Haidaa na warenaa a'ana ale'ei: ‘Ena paimu, ro'aa
ale'ei rama'a rauaa laloo hefaa gufu abaa gufuu ro'ou ma
oa ale'ei humuwa ma tonaa haperaraiaa ro'ou laloo gunaroa
pu'u igisimasi.

7 Ma'uaa, a fanima'aiaa fena baua gufu, fena ro'aa hu-
muwai wagina. Ma hinene, ro'aa wala'amai wagina ma
losuinau faweleni.'
8 Ma ina fanaa Abraham fei fi'ugaiaa fei moro'aa hudii
wawanei. Ma Abraham nawe oanaa amaa Isaac ma moro'aa
hudii wawaneina laloo fei fafainaroaa arewaa nenee fei
waniniana. Hinene, Isaac nawe oanaa amaa Jacob ma Jacob
na oanaa amaa ei hefua ma helagui ama mina.
9 "Si'ei ba ei ama mina, rona punepune a'a Joseph, rona
alonaa hia Egypt ale'ei humuwa. Ma'uaa, mei Haidaa na
oafipui a'ana
10 ma hadumia a'a minaa ei hafelo'ana. Ina fani apa'aa
Joseph ma farawaninia i pudaa Pharaoh, mei haparaa Egypt;
si'ei, ina fagutania ba hia haparaa Egypt ma fei humuna,
humuu hapara.
11 "I dii, na nomai fei au mouabiabia wagii minaa ei gufu
laloo Egypt ma Canaan, nofininamii baua fi'ia ma ei amaa
o'ou, lomi rona pa'i du'ua.
12 I guainia Jacob ba na pa'i lau guana i Egypt, na aloaa ei
amaa o'ou a'a fei rawarawa aunuaa ro'ou.
13 A'a fei faguapoaa aunuaa ro'ou, Joseph na warefanaa ei
lofuna ba hia hini ma Pharaoh nawe apa'aa ei maroaa Joseph.
14 Nenee fei, Joseph na apainamii amana Jacob mawe mi-
naa ei maroana; puduu ro'ou, oloromfua ma haipani.
15 Si'ei, Jacob na dinaa Egypt ma hia mawe ei amaa o'ou,
rona ma'e yei.
16 Ei hudi unuu ro'ou, rona porohadiwe'idinaa Shechem
ma na fahainopaa ro'ou laloo fei huapu na'ana'a, fei i
pononaa hefi'a mugoo po'ii Abraham a'a ei na'uu Hamor yei
Shechem.
17 "I nofarafi'imai fei au mei Haidaa ba i bigi'aa fei
fa'unaiana a'a Abraham, fei puduu ei gufuu o'ou yei Egypt
nawemina rata.
18 Ma hemeadiai na tonaa fei hapara yei Egypt, hemea lomi
na apa'aa Joseph.
19 Ina haperararaiaa ei maroaa o'ou ma humuwainaa ei
upuu o'ou ba ronei siminaa ei baduu we wanini'uaa ba ronei
ma'e.
20 "Ma fei au fei, na wanini Moses ma abaa hia baduu ua.*
Laloo oduai puda rona oma'aia yei humuu mei amana.
21 Ei ropowe poro'aunaa hia ano ma di'ininia, mei pifine,
na'uu Pharaoh, na poro'ia ma oma'aia ba hia pa'aa na'una.
22 Rona feroinaa Moses a'a minaa ei apa'aa Egypt. Ei
wareana ma bigi'ana namina honua.

---

* **7:20: 7:20** O, *Moses ma hia maurawani pudaa mei Haidaa.*

23 “Moses na pa'i gunaroa pa'ania igisimasina ei i nara ba
ido'o ma'a ei gufuna Israel.
24 Ina fanunupa'aa hemea Egypt na fafeloaa hemea gufuna.
Si'ei, na nolao ba i hadumia ma fo'afama'eaa mei Egypt.
25 Naranaraa Moses ba ei gufuna, ro'aa fanunu'apa'ia ba
mei Haidaa na rafeinia ba hia i alaraa ro'ou, ma'uaa, lomi
rona fanunu'apa'ia.
26 Ma iree arewadiai, Moses na nobapa'amii helagui Israel,
lagu'ei fifo'ai. Ba i fawanewaneaa lagua ina ware ale'ei,
‘Megu, hamugua filofui. Tani hamu'aa itainaa raraa unuu
hamugua?’
27 “Ma'uaa, mei i fo'a, na susuninaa Moses ma ware ba, ‘Hini
na augio ba bauana ma fawanewaneaa haigua?
28 Haa, ana ba o fo'afama'eau ale'ei o fo'afama'eaa mei
Egypt minoa?’
29 I guainaa fei Moses, na ma'au ponipa'ainaa Midian ma
naree guta yei ale'ei rama'aa gufu raua ma na pa'i helagui
na'una, baduu wawane.
30 “I nodigilao gunaroa pa'ania igisimasi, hemea alo'alo na
fa'arewa a'a Moses laloo fei haihai na gu'a fawelei lomi guana
o hepalodiai manumanu papaa Maugeni Sinai.
31 I fanunupa'aa fei, na maduofo wagina. I nolao ba i
fanunu, na guainaa fei lao mei Fasu:
32 ‘Yau mei Haidaniaa ena amamu. Mei Haidaniaa Abra-
ham, Isaac ma Jacob.’ Namina ma'aufunurere Moses ma ba
lomi ipo'o fanunu.
33 “Ma mei Fasu na warenaa a'ana, ‘Dudumaa ei hafenaa
pinemu, uaa fawelena o u wagina na apunai.
34 Unapa'aa fanunupa'aa fei gutafafeloaa ei rama'aa gufuu
yei Egypt. Na guaidigaa ei ai'aigaa ro'ou ma na nogio ba a
alaraa ro'ou. Nadii, nomai. Yau a alohadiwe'inio Egypt.’
35 “Ana mei Moses mei, mei lagu'aa fadugeia ma ware ba,
‘Hini na augio bauana ma fawanewaneaa haigua?’ Ana simei
na fa'arewa a'ana mei Haidaa wagii fei haihai ale'ei alo'alo
ma na aloia ba hia bauaniaa ro'ou ma alaraa ro'ou.
36 Na dugamii ro'ou yei Egypt ma bigi'aa manumanuu
fananawalaa puda ma ei hilalaa foigia yei Egypt a'a fei Roa
Agi† ma ana laloo gunaroa pa'ania igisimasi yei lomi guana
ma haihai.
37 “Ana mei Moses, mei i ware a'a ei Israel ba, ‘Mei Haidaa,
iwe aloaa hemea mamama'a ale'ena yau i tapuu ena rama'aa
gufuu hamu'ou.’
38 Hia hemea dupuaa fei gupuu ei rama'a fawelei lomi
haihai ma guana a'a mei alo'alo, mei i wareware a'ana pafoo

† **7:36: 7:36** O, *a'a fei Agii ei Sipawa*

Maugeni Sinai ma a'a ei amaa o'ou. Ma na tonaa ei warea na
udelao ba i fifaninamai a'a o'ou.
39 “Ma'uaa, ei amaa o'ou, rona barafeia. Rona ofadugia ma
ei naranaraa ro'ou na hadiwe'idinaa Egypt.
40 Rona ware a'a Aaron, ‘Bigifani haidaniaa hai'ou ba nei
famamoaa hai'ou. Uaa, meni Moses, meni i dugifalele'anaa
hai'ou yei Egypt, lomi hai'ouna aida ba hia batanai!’
41 Ana fei au fei, rona bigi'aa fei haidaniaa ro'ou, mau-
mauna ale'ei na'uu buduma'ao. Rona fani fanaa ro'ou a'ana
ma hamamani ma bigi baua du'ua hamatee ba ro teninaa fei
bigi'aa panii ro'ou.
42 Ma'uaa, mei Haidaa na ofadugaa ro'ou ma rawaiaa pan-
ina a'a ro'ou ba ro'aa losuinaa ei manumanu haroo pumanu-
gawe. Hefeni ana ale'ei fei ne'ia laloo fei bu'uu ei mamama'a:
“ ‘Haa, hamona fani fanaa hamu'ou a'au ma mi au manu-
manu a'au
i a'a fei talaiaa hamu'ou laloo gunaroa pa'ania igisimasi
yei lomi haihai o guana, hamu'ou ena Israel?
43 Hamona poro'aa fei palee Molech
ma fei pi'uu mei haidaniaa hamu'ou, Rephan,
ma ei bigi'aa hamu'ou ba hamo'aa losuinia.
Si'ei, a alonaa hamu'ou suwidenaa Babylon ale'ena rama'a,
lomi gufuu ro'ou.’
44 “Yei lomi haihai o guana, ei amaa o'ou mina, rona pa'i
fei humuu mei Haidaa poroporo, fei na pa'i bao fei law
lalona. Rona bigi'ia ale'ei tamanu inado'o fanunuia Moses ei
i warefania mei Haidaa.
45 Ro'aa todigaa fei humuu mei Haidaa poroporo ei amaa
o'ou a'a fei famamoaa Joshua, rona notofininia a'a ro'ou ei
ro'aa tonaa fei malalagufu a'a ei rama'aa fei baua gufu, ei
na teteaa ro'ou mei Haidaa. Fei humu fei, na oa a'a ro'ou
nopa'aloo fei au David,
46 mei na ni'eni'e a'ana mei Haidaa, mei i i'igai ba i bigifani
humuu mei Haidaniaa Jacob.‡
47 Ma'uaa, Solomon, hia mei i fadufani humuna.
48 “Ma'uaa, mei na Pa'aa Pafeai, lomi i guta laloo ei humu
faduaa rama'a. Ale'ei i wareia mei mamama'a:
49 “ ‘Na ware mei Fasu, fei gufu pafea, gutanau
ma feni malagufu, lalabenii pineu.
Humu bata fei ba o'aa bigifanau?
O i fawelei hitani ba a gutafawenai?
50 Haa, a'a ba eni manumanu eni, bigi'aa paniu?’
51 “Na pa'aa waiwai tabaa hamu'ou. Ei naranara ma adiaa
hamu'ou, tawi'ana ale'ei ei lomi na moro hudii wawanei!

‡ **7:46: 7:46** Hefi'a ne'ia mina *bigifani humuu Jacob*

Hamu'ou pa'aa ale'ena ena amaa hamu'ou: Ranimai ha-
mona'aida fadugeaa fei Spiriti Apuna!
52 Ina pa'i hemea mamama'a mina ba lomi rona haper-
araraia ei amaa hamu'ou? Ana ronamina fo'afama'eaa ei
ronadii wareaa fei noramiaa mei Wanewanea. Ma eni, ha-
mona aloia ma fo'afama'eia—
53 hamu'ou ena na todigaa fei law, fei rona wareia ei alo'alo,
ma'uaa, lomi hamona nenegia."

Rona Nafa'aa Stephen

54 Ro'aa guainaa fei, rona sibafafelo ma fi'u'uinaa difoo
ro'ou a'ana.
55 Ma'uaa fei Spiriti Apuna na didifaa Stephen ma ina
aranaa gufu pafea, fanunupa'aa fei haweraa mei Haidaa ma
Jesus na ufalarai i pepei ma'au mei Haidaa.
56 Ina ware, "Fanunu. Una fanunupa'aa fei gufu pafea na
ba'agigi ma mei Na'uu Rama'a fi ufalarai i pepei ma'au mei
Haidaa."
57 A'a fei, rona lotomaa adiaa ro'ou ma tomewai ma minaa
ro'ou na ponifafifi'inaa a'ana,
58 foraneneneinia, notonaa hia auguu fei gufu ma nafanaa
hia mugoo. Ma ei rama'a, ei ro'aa haperararaia, rona augaa
ei susuu ro'ou pinee hemea wawane harana Saul.
59 Ei roi nafa'ia, Stephen na lafulafu, "Mena Fasu Jesus,
tonaa fei spiritiu."
60 Ma na pasi unaa du'una ma haroharo, "Mena Fasu,
futoaa eni hafelo'aa ro'ou." I'a wareia fei, nawe ma'igu.

8

1 Ma Saul, hia yei ma na ugainaa fei ma'eana.

Rona Haperararaia ma Faba'autorainaa ei Losuia

Ma a'a fei arewaa fei, na pa'i hefaa baua haperararaia
a'a ei losuia yei Jerusalem ma minaa ro'ou, ronamina
ba'autorainaa yei Judea ma Samaria ma ei apostle, lomi.
2 Ei ronapa'aa neneraa mei Haidaa, rona i'ifinaa Stephen
ma ronamina faloloa'inia.
3 Ma'uaa, Saul fipowe fafeloaa fei gutanaa ei losuia. Ina
wadu'ainaa hepapalo humu ma foraneneneinaa ei wawane
ma pifine ma aunaa ro'ou bobo'aia.

Philip Yei Samaria

4 Ei rama'a rona ba'autorai, rona u'ugaa fei rawani'a warea
a'a ei gufu rona dinaa wagina.
5 Philip na dinaa hepalo gufu yei Samaria ma u'ugaa mei
Christ* yei.

---

* **8:5: 8:5** O, *Messiah*

6 Ro'aa guainaa Philip ei gupuu rama'a ma fanunupa'aa ei
hilalaa foigia ina bigi'ia, minaa ro'ou, rona guaifarawaninaa
tamanu ei wareana.
7 Ei spiriti hafelo,† rona iwa ma wala'amai a'a watauda
rama'a ma watauda ma'eaa unu mawe ei iba'iba, hia na
farawaninaa ro'ou.
8 Si'ei, na bauana fei ni'eni'ea laloo fei baua gufu fei.

Simon mei Puala

9 Na pa'i hemea rama'a harana Simon nafane bigi'aa fifinesi
laloo fei gufu ma famalefaiaa minaa ei rama'aa Samaria. Ina
warefa'agu'agu ba hia baua rama'a
10 ma minaa ei rama'a, ei bauana mawe ei rama'a ua, rona
guainia ma ware ba, "Meni rama'a meni na pa'i faufau mei
Haidaa, fei rona wareia ba fei Baua Faufau."
11 Rona nenegia uatani, ranimai na famadi'aa pudaa ro'ou
a'a fei fifinesina.
12 Ma'uaa ei pifine ma wawane, ei ro nara ba fa'ua fei
u'ugaa Philip, rona pudugufai ei i u'ugaa fei rawani'a wareaa
fei haparaiaa mei Haidaa ma fei haraa Jesus Christ.
13 Simon, ana na nara ba fa'ua fei ma na pudugufai. Ma ina
talai neneraa Philip na dinaa hitani. Ma na malefa a'a ei baua
hilala ma foigia ina fanunuia.
14 Ro'aa guainia ei apostle yei Jerusalem ba ei Samaria rona
tonaa fei wareaa mei Haidaa, rona aloaa Peter ma John a'a
ro'ou.
15 Lagu'aa nodigimai, laguna lafulafunaa ro'ou ba ronei
tonaa fei Spiriti Apuna
16 uaa, fei Spiriti Apuna atawe pasiaa hemea ro'ou; rona
pudugufai ua a'a‡ fei haraa mei Fasu Jesus.
17 Si'ei, Peter ma John, laguna au panii lagua pafoo ro'ou ma
ronawe tonaa fei Spiriti Apuna.
18 Simon, i fanunuia ba laguei apostle na augaa panii lagua,
hefi'adiai na tonaa fei Spiriti. Ma ba i fani mugoo po'i a'a
lagua
19 na ware, "Fanau fena faufau fena, uaa ba minaa ei a
augaa paniu pafoo ro'ou, ronei tonaa fei Spiriti Apuna."
20 Peter na ware, "Fei mugoo po'imu nei madigefipui a'amu,
uaa yoi ona nara ba o pono'aa fei fanaa mei Haidaa a'a mugoo
po'i!
21 Lomi ona pa'i ma'ida bigi'amu a'a feni bigi'a, uaa fena
naranaramu, lomi na rawani i pudaa mei Haidaa.
22 Filoginaa fena hafelo'a naranaramu ma lafulafunaa a'a
mei Fasu. Woro i futoaa ena hafelo'a naranaramu.
23 Uaa una fanunu'apa'ia ba na para'a naranaramu ma na
bobo'ainio fei hafelo'a."

---

† **8:7: 8:7** Warea Greek ba *spiriti loloaa* ‡ **8:16: 8:16** O, *laloo*

24 Ma Simon na ware, “I'iginaa mei Fasu ba inei'aa pa'au
tamanu ona wareia.”
25 Lagu'aa u'udii ma waredigaa fei wareaa mei Fasu, Pe-
ter ma John, laguna hadiwe'inaa Jerusalem, no'u'ugaloo fei
rawani'a warea a'a watauda ei gufu Samaria.

Philip ma mei Ethiopia

26 Ma hemea alo'aloo mei Fasu na warenaa a'a Philip,
“Aununaa hara'uu a'a fei tala lomi guana o haihai, fei na
upunaloo Jerusalem aununaa Gaza.”
27 Si'ei, ina aunu ma ei fi nolao na nobapa'aloo hemea
Ethiopia,§ lomi wawaneina, hemea nafii mei hapara pifine,
mei oma'aa ei mugoo po'ii Candace. Mei rama'a mei na
aununaa Jerusalem ba i losui.
28 Ma ifi hadiwe'inaa gufuna pafoo fei wana, igo'igoaa fei
bu'uu mei mamama'a Isaiah.
29 Fei Spiriti na warenaa a'a Philip, “Dinaa a'a fena wa ma
oafarafi'i papana.”
30 Si'ei, Philip na poni nopa'aloo fei wa ma guainaa mei
rama'a mei fi igo'igoaa fei Bu'uu Isaiah, mei mamama'a. Na
i'igai Philip, “Ana ona apa'ia hanuu fena igoamu?”
31 Ma ina ware, “A apa'ibatanainia rabaa na pa'i rama'a
ba i warefa'arewaia a'au?” Si'ei, na i'iginaa Philip ba nei
fanegutafipui a'ana.
32 Mei nafii mei hapara pifine fi igoaa feni paolaa wareaa
fei Bu'u Apuna:
“Rona talaidugia ale'ei sipsipi ba i dinaa fei ma'ea
ma ale'ei na'uu sipsipi lomi waigiana ei ro'aa fapi'aa
hugoo ununa,
ana lomi na gigiaa umuna.
33 Rona famamafaia ma lomi rona fania fei rawani'a
dududua.
Hini mei ba i u'ufanaa ei paina?
Uaa, rona fapedugia yeni malagufu.”
34 Mei nafi mei na i'igainaa Philip, “Warefanau ba fi ware-
wareaa hini mei mamama'a, hia o hemeadiai?”
35 Si'ei, Philip na igoaa fei ne'iaa fei Bu'u Apuna ma u'ufania
fei rawani'a wareaa Jesus.
36 Ei lagu'ei nolao a'a fei tala, laguna nopa'aloo fei ranu, na
ware mei nafi, “Fanunu, na pa'i ranu yeni. Na rawani ba a
pudugufai?”*

---

§ **8:27: 8:27** Hefaa gufu fawelei opa'aloo Nile

* **8:36: 8:36** Hefi'a we ne'ia ba *pudugufai?” 37 Philip na ware, “Naba onamina narafawe'i a'a minaa ei naranaramu, hi'i.” Mei nafi na ware, “Una uga ba Jesus Christ, hia mei Na'uu mei Haidaa.”*

38 Ma ina warenaa a'a ro'ou ba ronei fa'ugaa fei wa. Philip
ma mei nafi, laguna u'upunaa fei ranu ma Philip na pudugu-
fainia.
39 Lagu'aa asi'arai a'a fei ranu, fei Spiritii mei Fasu na
notonaa Philip ma mei nafi, fai lomi na fanunupa'idinia ma
na aununi'eni'enaa gufuna.
40 Ma'uaa, Philip na maua yei Azotus ma tatalai yei ma
wareaa fei rawani'a warea a'a minaa ei gufu nopa'aloo Cae-
sarea.

9

Saul na Filoginaa Naranarana
(Acts 22:6-16; 26:12-18)

1 Ma'uaa Saul, ana fi fifi'i ununa ba i fo'afama'eaa ei otalai
neneraa mei Fasu. Na dinaa a'a mei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa
2 ma i'iginia ba nei ne'inaa a'a ei synagogue yei Damascus
ba nabaa i labagipa'aa hini maroaa fei Tala—pifine
o wawane—nei panarofaa ro'ou ma bobo'ainaa ro'ou
Jerusalem.
3 I norafi'inaloo Damascus a'a fei tatalaiana, ana ei ua,
hepalo we'ai noramiana pafea na we'afaweloinia.
4 Ina pasinaa malagufu ma guainaa hepalo lao na warenaa
a'ana ba, “Saul, Saul, tani o haperararaiau?”

5 Saul na i'igai, “Yoi hini, mena Fasu?”

Ina ware, “Yau Jesus, mei o haperararaia.
6 Nadii. Asi'aa ma aununaa a'a fei baua gufu ma we guainaa
tamanu ba nei bigi'ia.”

7 Ei ro talaihugiaa Saul rona u hawainaa poaa ro'ou; rona
guainaa fei lao, ma'uaa, lomi na fanunupa'aa hemea rama'a.
8 Saul na asi'aa a'a fei malagufu, ma'uaa, ba i werainaa
pudana, lomi na fanunupa'i. Si'ei, rona tauaa panina ma
duginaa hia Damascus.
9 Laloo oduai arewaa ina wera pudana ma lomi na hanana
o hunu.
10 Yei Damascus na pa'i hemea otalai nenera, harana Ana-
nias. Mei Fasu na harofia a'a fei mefina, “Ananias!”

Ina ware, “Tani, mena Fasu?”

11 Mei Fasu na warenaa a'ana, “Dinaa a'a fei humuu Judas
yei Tala Wanewane ma labaginaa hemea Tarsus harana Saul,
uaa, ifi lafulafu eni.
12 I a'a fei mefina na fanunupa'aa hemea rama'a, harana
Ananias na nomai augaa panina pafona ma faweradinaa
pudana.”

13 Na ware Ananias, “Mena Fasu, yau na guainaa watauda
u'ugaa mei rama'a mei ma minaa ei hafelo'a bigi'ana a'a ei
apunaiaa mei Haidaa yei Jerusalem.
14 Ina nomai yeni uaa ei famamoaa humuu mei Haidaa
rona faninaa panina ba nei panarofaa hini i lala'aa haramu.”
15 Ma'uaa, mei Fasu na warenaa a'a Ananias, “Aunu ua! Mei
rama'a mei, una rafeinia ba waduu paniu talaitonaa harau i
a'a ei Gentile ma ei haparaa ro'ou mawe ei Israel.
16 Ba a fama'aia batanai fi'ia i tonia a'a fei harau.”
17 Si'ei, Ananias na dinaa a'a fei humu ma wadu'ai. Na
augaa panina pafoo Saul ma ware, “Mena lofuu Saul, mei
Fasu—Jesus, mei i fa'arewa a'amu i ma'aa tala ei oi fi nomai
yeni—na aloamiau ba onei fafanunudiai ma fei Spiriti Apuna
neimina didifio.”
18 Ana ei ua, hefi'a manumanu ale'ei huna na pasilele'aa
pudaa Saul ma na fanunupa'idiai. Ina asi'aa ma rona pudug-
ufainia
19 ma i hananadii, na faufaudiai.

Saul Yei Damascus ma Jerusalem

Saul na gutafipui a'a ei otalai nenera yei Damascus ale'ei
hefi'a arewaa.
20 Ana ei ma na u'u laloo ei synagogue ba Jesus, hia Na'uu
mei Haidaa.
21 Minaa ei rona guainia na ba'arofo ma i'igai, “Haa,
ana simeni, meni i fa'agu'agu ma fo'aiaa ei ro'aa lala'aa
fei hara yei Jerusalem? Ma abaa eni i nomai yeni ba i
pataroboboʼinaa ro'ou ma duginaa ro'ou a'a ei famamoaa
humuu mei Haidaa?”
22 Ma'uaa, Saul na to'apoidiai faufauna ma fapoapoainaa ei
Jew ro'aa guta yei Damascus, uaa, na fa'arewaia ba Jesus, hia
mei Christ.*
23 I nodigilao ale'ena hefiga arewaa, ei Jew na fiware-
wareipa'ai ba ro'aa fo'afama'eia.
24 Ma'uaa Saul na guainia ba ale'ei warewareaa ro'ou.
Arewaa ma poi, ronamina pupudainaa ei poaa fanefanee fei
gufu ba ro'aa fo'afama'eia.
25 Ma'uaa, ei neneraa Saul na dugia poi ma fa'u'upuia laloo
hepalo pa a'a fei walawalaa fei nono.
26 I nodigimai Jerusalem ba i bigifipui a'a ei otalai nenera,
ma'uaa, minaa ro'ou na ma'auia ma nara ba hia abaa pa'aa
otalai nenera.
27 Ma'uaa, Barnabas na duginaa hia a'a ei apostle. Ina
warefanaa ro'ou batanai Saul ei i talaimai ma'aa tala na
fanunupa'aa mei Fasu ma mei Fasu na warenaa a'ana ma

* **9:22: 9:22** O, *Messiah*

batanai ba yei Damascus ina laugu'ua ei i wareaa fei haraa
Jesus.
28 Si'ei, Saul na gutafipui a'a ro'ou ma tatalai yei Jerusalem
ma u'ulaugu'uai a'a fei haraa mei Fasu.
29 Ina fiwarewarei ma fiharei a'a ei Jew Greece, ma'uaa, ba
ro'aa fo'afama'eia.
30 Ro'aa guainaa fei ei lofu, rona duginaa hia Caesarea ma
alonaa hia Tarsus.
31 Ma ei losuia yei Judea, Galilee ma Samaria, ronawe guta-
farawani. Fei Spiriti Apuna na fawe'ia ma fa'unuwenuweaa
naranaraa ro'ou ma na apoidiai puduu ro'ou ma rona
gutama'auaa mei Fasu.

Aeneas ma Dorcas

32 Fi talai a'a ei gufu sugutata'aia Peter, na dinaa Lydda ba i
ma'a ei apunaiaa mei Haidaa yei.
33 Yei ina bapa'aa hemea harana Aeneas, mei na ma'e raraa
ununa na haino pafoo tawa ale'ei fainaroa igisimasi.
34 Peter na warenaa a'ana, "Aeneas, Jesus Christ, i fape-
dugaa funuamu. Asi'atonaa fei hafenaa nopamu." Ana ei, na
asi'aa Aeneas.
35 Minaa ei Lydda ma Sharon na fanunupa'aa mei ma
neneraa mei Fasu.
36 Yei Joppa na pa'i hemea pifine otalai nenera, harana
Tabitha (fei, ana fei hara Dorcas).† Ma hia nafane bigi'aa ei
rawani'a bigi'a ma hadumaa ei rama'a lomi na pa'i manu-
manu.
37 A'a fei au fei, hia na funuma'e ma rona nunufia ma
fahainopia a'a hepalo tarea humu.
38 Lydda na rafi'inaa Joppa; si'ei, ro'aa guainia ei otalai
nenera ba Peter yei Lydda, rona aloaa helagui a'ana ma
laguna roroninia ba, "Nobatafamai e'eni!"
39 Na aunuhugiaa lagua Peter ma ro'aa nodigilao, rona
duginaa hia a'a fei tarea humu. Minaa ei pifine ma'esuabea,
rona u i a'ana. Rona ai'ai ma fama'aia ei hawaa ugu ma ei
susu, ei tawi'aa Dorcas ei fido'o guta a'a ro'ou.
40 Peter na fa'asi'anaa minaa ro'ou i ano ma na fa'unaa
du'una ma lafulafu. Oma'anaa a'a mei pifine ma'ea ma ware,
"Tabitha, asi'aa!" Ina werainaa pudana ma i fanunupa'aa
Peter, na asi'aguta.
41 Ina tauaa panina ma fa'ufalarainia. I dii, na lala'amii ei
apunaia mawe ei ma'esuabea ma fa'ugia fininaa harenuana i
pudaa ro'ou.
42 Minaa ei Joppa, rona guainaa fei ma watauda na
narafawe'i a'a mei Fasu.

---

† **9:36: 9:36** Guapaloei hara Tabitha (Aramaic) ma Dorcas (Greek) hanuu guapaloei ba *gazelle* (hepalo mau manulelele).

43 Peter na guta yei Joppa ale'ei hefiga arewaa a'a hemea
na'aida naraiaa ei hudii manulelele, harana Simon.

10

Cornelius na Lala'aa Peter

1 Yei Caesarea na pa'i hemea rama'a, harana Cornelius,
hemea centurion yei Italy.
2 Hia mawe ei e'ei laloo humuna, romina neneraa mei
Haidaa ma ma'auia. Ma ina pani'arerei a'a ei rona pa'i
nunumiaa ro'ou ma fane lafulafu a'a mei Haidaa.
3 Heai arewaa, fafi, ale'ei oduai ido'o, ina to fanunua ale'ei
mefi. Ina fanunupa'aa hemea alo'aloo mei Haidaa na nomai
a'ana ma mei alo'alo na ware, “Cornelius!”
4 Cornelius na fanunufa'u'uia ma na ma'au. Ina i'igai, “Tani
mena Fasu?”
Na ware mei alo'alo, “Ei lafulafuamu ma ei fanamu a'a ei
lomi manumanuu ro'ou na aununaa a'a mei Haidaa pafea ma
ina narapa'io.
5 Ma e'eni, aloaa hefi'a dinaa Joppa ba ronei dugamai mei
harana Simon, mei ana harana Peter.
6 Hia na guta humuu Simon, mei na'aida naraiaa hudii
manulelele ma fei humuna, i papaa agi.”
7 I aunudii mei alo'alo, mei i wareware a'ana, Cornelius na
harofaa helagui tameloina ma hemeadiai tameloina, hemea
rama'aa fo'aa, hemei na ma'auaa mei Fasu.
8 Ina warefanaa ro'ou minaa ei manumanu na fanunuia ma
na alonaa ro'odu Joppa.

Fei Fanunuaa Peter—ale'ei Mefi

9 Hepalodiai arewaa nenee fei ma i nohaloainalao, ro'ei
talaifarafi'inaa fei gufu, Peter na fanenaa pupuaa fei humu
ba i lafulafu a'a mei Fasu.
10 Ina bao ma ba i hanana. Fi babagii ei du'ua, hia na mefi.
11 Ma laloo fei mefina na fanunupa'aa fei pumanugawe na
gigi ma hefaa manumanu ale'ei baua lawalawa na tausisigai-
gio malagufu a'a obaoei supuna.
12 Ma lalona na pa'i watauda ei maumau manulelele, ei
rona pa'i obao pine mawe ei mau manulelele ro ata'ata i
malagufu ale'ei wa'a mawe wa'i ma ei manufidufidu haroo
pafea.
13 Ma na ware hefaa lao a'ana, “Asi'aa Peter. Fo'afama'eia
ma hanana.”
14 Na ware Peter ba, “Pa'aa lomi, mena Fasu! Atawepo'o
hana ena abaa du'ua, ena na loloa.”
15 Fei lao na ware faguapoaidiai a'ana, “Nabaa hefaa manu-
manu ma mei Haidaa na waredii ba na rawani, onei'aa ware
ba na loloa.”

16 Feni lao guaiana na fa'odupoai ma ana ei ua, fei lawalawa
na hadiwe'ainaa pafea.
17 Fi naranara watauda Peter ba tamanu hanuu fei fa-
nunuana, ei rama'a aloaa Cornelius, ana rona bapa'aa fei
humuu Simon ma u i papaa fei gigei.
18 Rona haro'i'igai ba, “Simon, mei ana harana Peter, hia,
yena?”
19 Fi naranara Peter ba tamanu hanuu fei fanunua, fei Spir-
iti na warenaa a'ana, “Simon, o'odui rama'a, roi labaginio.*
20 Hee, asi'aa ma upunaa pu. Apuna nara ba o'adii o lomi,
uaa, yau meni a aloawii ro'ou.”
21 Peter na upulao ma warenaa a'a ei rama'a, “Yau meni
hamo'ei labaginia. Tani hamu'ou nomai?”
22 Ei rama'a na ware, “Noramiaa hai'odu a'a Cornelius,
centurion. Hia hemea na wanewane ma na ma'auaa mei
Haidaa. Ma minaa ei Jew, rona ma'auaa mei rama'a mei.
Hemea alo'alo, mei na apunai, na warefania ba yoi onei dinaa
humuna ba i guainaa tamanu o wareia.”
23 Si'ei, Peter na ware ba ronei wadu'ainaa humu ma guta
a'ana.

Peter i Humuu Cornelius

Heai arewadiai, Peter na aunuhugiaa ro'odu ma hefi'a
rama'aa Joppa, hefi'a narafawe'ia, ana rona aunu.
24 Heai arewadiai, ina sufudai i Caesarea. Cornelius na
apa'ia ba i nomai ma ina harofamii ei gufuna mawe ei tafina.
25 I wadu'ainaa fei humu Peter, Cornelius na nomai i
ma'ana ma o'o'ui i pinee Peter.
26 Ma'uaa, Peter na fa'asi'ania. Ina ware, “Ufalarai. Yau ana
rama'a ua.”
27 Laguna fiwarewarei ma Peter na wadu'ai ma
fanunupa'aa hefaa baua gupuu rama'a.
28 Ina warenaa a'a ro'ou, “Hamona apa'ifarawaninia ba na
apunainaa fei law hai'odu ba hemea Jew i guta o oafipui a'a
hemea Gentile. Ma'uaa mei Haidaa na fama'au ba nei'aa
ware ba nemea na hafelo o na loloa.
29 Si'ei, ro'aa la'au, una no'uamai lomi na pa'i naranarau.
Na rawani ba a i'iginaa hamu'ou ba tani hamu'ou lala'au?”
30 Cornelius na ware, “Obao arewaa ididii, yau laloo humuu
ma lafulafu ana ale'eni feni au feni, ale'eni odu'ai ido'o fafi.
Ma a'a fei au fei, una maduofo hamatee hemea rama'a, hemea
na agime lawalawana na u i ma'au
31 ma na ware ‘Cornelius, mei Haidaa na guainaa ei la-
fulafuamu ma fanunupa'aa ei fanamu a'a ei rama'a lomi
manumanuu ro'ou.

---

* **10:19: 10:19** Hepalo ne'ia mina ba *Simon, helagui rama'a, lagu'ei labaginio*; hefi'adiai ne'ia, lomi na ware ba figa rama'a.

32 Alo alo'alomu dinaa Joppa ba ronei dugamii Simon, mei
harana Peter. Hia na guta humuu hemeadiai Simon, mei
na'aida naraiaa hudii manulele, mei fei humuna i papaa agi.'
33 Si'ei, una ponila'amii yoi ma na rawani ba ona nomai.
Ma e'eni, minaa hai'ou yeni inamoaa mei Haidaa ba hai'ou'aa
guainaa minaa ei manumanu mei Fasu na warefanio ba onei
warefanaa hai'odu."
34 Ma si'ei, Peter na'aa ware, "Yau eni, nawe fanunu'apa'ia
ba pa'aa fa'ua ba mei Haidaa, lomi na pa'i papa'aa ununa,
35 ma'uaa na dugi'uaiaa ei rama'a a'a minaa ei gufu, ei rona
ma'auia ma neneraa tamanu ei na rawani.
36 Hamona aida fei rawani'a warea, fei mei Haidaa na
alonaa a'a ei Israel, warefanaa ro'ou fei rawani'a wareaa
fei gutafarawania, uaa Jesus Christ, mei Fasuu minaa ei
manumanu.
37 Hamona aida tamanu ei na asi'aa yei Judea, tamanu ei
nado'o asi'aa farawarawa yei Galilee, nenee fei pudugufaia,
fei John na u'ugia.
38 Hamona aida ba mei Haidaa na papaditainaa Jesus mei
Nazareth a'a fei Spiriti Apuna ma wagii fei faufau na talaibigi-
farawani, farawaninaa ei rona oa wagii fei faufau mei hani'u,
uaa mei Haidaa a'ana.
39 "Ona ma'adigaa minaa ei bigi'ana yei gufuu ei Jew ma yei
Jerusalem. Rona fatawaia a'a fei haihai ma na ma'e,
40 ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea laloo fei
fa'oduaiaa arewaa ma ina fa'arewaia a'a ei rama'a.
41 Abaa minaa ei rama'a rona fanunuia. Ma'uaa, mei
Haidaa nado'o uniaa hini ei rowe fanunuia, ale'ena hai'odu,
hai'ouna hanana ma hunufipui a'ana nenee fei i asi'aa a'a ei
ma'ea.
42 Ina ware ba hai'ounei u'ufanaa ei rama'a ma warefa'uai
ba unaiaa mei na rafeinia mei Haidaa ba nei dududuaa ei
rona guta ma ei rona ma'e.
43 Minaa ei mamama'a, rona warefa'uai wagina ba hini
i narafawe'i a'ana, a'a fei harana, mei Fasu i futoaa ei
hafelo'ana."
44 Fi wareware Peter, fei Spiriti Apuna fi pasigio pafoo
minaa ei rona guainaa fei warea.
45 Ei rona narafawe'i ma moro hudii wawanei, rona no-
hugiamii Peter. Rona ba'arofo ba fei fanaa mei Haidaa fei
Spiriti Apuna na pasinaa pafoo ei Gentile anaa.
46 Uaa, ei ro nohugiamiaa Peter rona guainaa e'ei rama'a
e'ei, rona warenaa wareaa hepapa gufu ma uduginaa mei
Haidaa.
Ma na ware Peter,
47 "Na pa'i nemea i nara ba eni rama'a eni, ronei'aa pudugu-
fai a'a fei ranu? Na rawani ba ro'aa pudugufai, hamatee rona
todigaa fei Spiriti Apuna ana ale'ei o'odu."

48 Si'ei, ina ware ba ronei pudugufai a'a fei haraa Jesus
Christ. Ma rona warefanaa Peter ba nei gutafipui a'a ro'odu
hefi'adiai arewaa.

11

Peter na U'ugaa Hanuu ei Bigi'ana

1 Ei apostle ma ei lofu tadiwe'aiaa Judea, rona guainia ba ei
Gentile ana rona tonaa fei wareaa mei Haidaa.
2 Hee, ei i dinaa Jerusalem Peter, ei narafawe'ia, ei na moro
hudii wawanei, rona warefania ba ina tata
3 ma rona ware, "Yoi, ona wadu'ainaa ei humuu ei lomi na
moro hudii wawanei ma ona hananafipui a'a ro'odu."
4 Peter na asi'aa ma warefanaa ro'odu minaa ei manu-
manu:
5 "Yau yei laloo fei baua gufu Joppa, fi lafulafu ma na mefi.
Una fanunupa'aa hefaa manumanu ale'ei baua lawalawa na
taularagio pafea a'a obao ei supuna fi aunugio i a'au.
6 Una fanununaa lalona ma na fanunupa'aa ei manulelele,
ei rona talai i malagufu a'a obao pine, ei manulelelee podu ma
ei mau manulelele ale'ei wa'a ma wa'i mawe ei manufidufidu
haroo pafea.
7 Ma una guainaa hefaa lao na warenaa a'au, 'Asi'aa, Peter.
Fo'afama'eia ma hanana.'
8 "Una ware, 'Pa'aa lomi, mena Fasu! Atawe fawadu'ainaa
poau hepalo manumanu na loloa o lomi na fafa'arai.'
9 "Fei lao noranarai pafea na faguapoaidiai, 'Onei'aa
ware ba na loloa hepalo manumanu nabaa mei Haidaa na
fafafa'arainia.'
10 Feni na nomai a'au odupoa ma minaa ei manumanu ei,
na hadiwe'aidinaa pafea.
11 "Ana ei ua ma o'oduei rama'a, ei aloamiaa ro'ou yei
Caesarea, rona nomai a'a fei humu yau na guta wagina.
12 Fei Spiriti na warefanau ba unei'aa oa'oai aunuhugiaa
ro'odu. Eni oloroa lofu eni, ana rona aunuhugiau ma
hai'ouna wadu'ainaa fei humuu mei rama'a.
13 Ina warefanaa hai'odu ba hemea alo'alo na fa'arewa
a'ana laloo humuna ma mei alo'alo na ware, 'Alo alo'alomu
dinaa Joppa ba ronei dugamii Simon, mei harana Peter.
14 I we warefanio ena warea, ena ba i fatela'anio ma ena
maroamu.'
15 "Ana fi wareware ua, fei Spiriti Apuna na pasinaa pafoo
ro'ou ana ale'ei i upugio pafoo o'ou farawarawa.
16 Ma una nonominaa ei wareaa mei Fasu ba: 'John na
pudugufainaa ranu,* ma'uaa hamowe pudugufai a'a fei Spir-
iti Apuna.'

---

* **11:16: 11:16** O, *laloo ranu*

17 Ma nabaa mei Haidaa na fanaa ro'ou fei fana, fei na fanaa
o'ou, o'ou ena na narafawe'i a'a mei Fasu Jesus Christ, nabaa
ale'ei, yau hini ba a barafeaa mei Haidaa?"
18 Ro'aa guainaa fei, lomi rona fai wareware ma rona
uduginaa mei Haidaa ma ware, "Ma'aia, mei Haidaa na fanaa
ei Gentile fei ba ro filoginaa naranara ro'odu ma tonaa fei
harenua lomi i pedutoo."

Ei Losuia yei Antioch

19 Ma e'ei rama'a, e'ei rona ba'autorai a'a fei au hafelo,
fei rona haperaraiaa Stephen wagina, e'ei rama'a e'ei, ana
ronamina aununaa Phoenicia, Cyprus ma Antioch ma ware-
fanaa ei Jew ua fei u'uga.
20 Ma'uaa, hefi'a ro'odu, ei noramiaa ro'ou Cyprus ma
Cyrene, rona aununaa Antioch ma wareware a'a ei Greece
anaa; rona u'ugaa fei rawani'a wareaa mei Fasu Jesus.
21 Fei panii mei Fasu na oafipui a'a ro'odu ma watauda, rona
narafawe'i ma momo'ainaa a'a mei Fasu.
22 Ei losuia yei Jerusalem, rona guainaa fei u'uga fei ma
rona aloaa Barnabas dinaa Antioch.
23 I nolao yei ma fanunupa'aa fei rawani'aa mei Haidaa,
ina ni'eni'e ma warehadumaa ro'ou ba a'a minaa ei faufau
ro'odu, roneimina ofawe'i a'a mei Fasu.
24 Hia hemea rawani'a rama'a ma fei Spiriti Apuna na
didifia ma namina we'i fei naranarana ma watauda, rona
nomai a'a mei Fasu.
25 I dii, Barnabas na aununaa Tarsus ba iree labaginaa Saul
26 ma i nopa'alao, na duginaa hia Antioch. Ma laloo heai
igisimasi, Barnabas ma Saul, laguna gutafipui a'a ei losuia ma
laguna feroinaa watauda rama'a. Yei Antioch rona roroinaa
ei otalai nenera ba ro'odu Christian. Sifei fei rawarawa
rororoia ale'ei.
27 A'a fei au fei, hefi'a mamama'a noramiaa ro'ou
Jerusalem, rona dinaa Antioch.
28 Hemea ro'odu, harana Agabus na ufalarai ma i a'a fei
Spiriti na ware ba neai arewaa fei baua mouabiabia i dinaa
tadiwe'aiaa minaa ei gufuu Rome. (Hefei au mouabiabia na
nomai a'a fei au i utonaa fei hapara Claudius.)
29 Ei otalai nenera, a'a ei apa'aa hememea ro'ou, rona
narapa'ia ba ronei hadumaa ei lofu yei Judea.
30 Fei tala rona bigi'ia, sifei ba rona alofanaa ei bauaniaa
losuu ei fanaa ro'odu a'a Barnabas ma Saul.

12

Peter na Tela a'a fei Humuu Bobo'ai

1 I a'a feni au feni, mei hapara Herod na panarofaa hefi'a
losuia ba i haperaraiaa ro'ou.

2 Ei maroana, rona fo'afama'eaa James, mei lofuu John a'a
hepalo wadu.
3 I'a fanunupa'ia ba fei na fani'eaa ei Jew, inaree panarofaa
Peter anaa. Ina bigi'aa fei a'a fei au Hananaa fei Faraa Pidaua
Lomi Fafuafua.
4 I panarodigia, ina aunaa hia i laloo humuu bobo'aia di
aunaa panii ei oma'ama'aa. E'ei oma'ama'aa e'ei, gunaroa
gupu ma hepapalo gupu na pa'i gunaroa rama'a. Herod na
nunuminia ba i dududuia i pudaa minaa ei rama'a nenee fei
Talai Falogia.
5 Hee, Peter rona faroro'inia i laloo humuu bobo'ai, ma'uaa
ei losuia, ronamina lafulafunia a'a mei Haidaa.
6 Fei poi ana i pa'aa fei arewaa ba Herod i aunaa hia
dududua, Peter na ma'igu watolaa helagui fo'aa, rona
faroro'ainia a'a guapalo alatai ma ei oma'ama'aa rona u i
poaa fanefanee humu.
7 Ana ei ua, hemea alo'aloo mei Fasu na fa'arewa ma fei
we'ai na we'apapa'arai i lalona. Ina pa'igueinaa hapara-
nonoo Peter ma funia. Ina ware, “Batafa! Asi'aa!” Ma ei alatai
na ma'ala i panii Peter.
8 Mei alo'alo na warenaa a'ana, “Fareaa fena lawalawamu
ma ena hafena pinemu.” Ma Peter na bigi'ia. Mei alo'alo na
ware, “Fareaa fena hawaa ugumu ma nenerau.”
9 Peter na nenegia ma laguna wala'aa a'a fei humuu
bobo'aia. Ma'uaa, lomi ina aida ba mei alo'alo napa'aa bigi'ia;
ina nara ale'ei ba mefina.
10 Laguna talaidi'ininaa ei rawarawa ma ei faguaiaa
oma'aa ma laguna nomai a'a fei gigei iron, u'unii fei baua
gufu. Fei gigei na gigi'ualao ma laguna asi'alao wagina.
Ei lagu'aa talaifamalalao ma'ida a'a fei tala, mei alo'alo na
di'ininia.
11 Peter nawe aida ma na ware, “E'eni unaminapa'aa aida
ba mei Fasu na aloamii mei alo'alona ma na fatelaiau panii
Herod mawe minaa ei manumanu ei Jew rona nunuminia.”
12 Ipowe arewa a'ana, ina aununaa fei humuu Mary, mei
inaa John, mei ana harana Mark, i fawelei rona figupui
watauda rama'a ma roi lafulafu a'a mei Fasu.
13 Peter na faba'aba'a a'a fei gigei ano ma hemea nafi pifine,
harana Rhoda na nomai ba i gigiaa fei gigei.
14 I guaipa'aa fei lao Peter, namina ni'eni'e ma lomi na gigiaa
fei gigei. Na ponihadiwe'ai ma na warefatemutemu, “Peter,
hia a'a fei gigei!”
15 Rona warenaa a'ana, “Onapa'aa poapoai.” Ma'uaa, lomi
na babanini; namina'u wareware ua ma ronawe ware ba,
“Woro mena alo'alona.”

16 Ma'uaa Peter na u faba'a ua a'a fei gigei ano ma ro'aa gi-
giaa fei gigei ma ro'aa fanunupa'ia, namina nanawala pudaa
ro'odu.
17 Peter na pi'inaa panina ba ronei babanini ma na
u'ufanaa ro'ou batanai mei Fasu i fatela'ania humuu
bobo'aia. Ina ware, “Warefanaa James ma ei lofu feni
manumanu feni.” Ma na di'ininaa ro'odu dinaa a'a
hepalodiai gufu.
18 I nomafufuoilao, ei fo'aa, ronamina hautata a'a fei ba na
ba'uanaa hitani Peter.
19 Herod namina lalabaginia ma'uaa, lomi na labagipa'ia.
Ma si'ei, namina i'iginaa watauda i'igaia a'a ei oma'ama'aa ma
nawe ware ba hefi'adiai fo'aa nei fo'afama'eaa ro'odu.

Fei Ma'eaa Herod

I dii, Herod na di'ininaa Judea dinaa Caesarea ma na guta
famadii ma'ida yei.
20 Fama'a ina fiharenii a'a ei Tyre ma Sidon. E'eni, ei
rama'aa guapaloei gufu, rona fihupu'ii ba ro'aa ma'a hia. Ma
hemea rama'a, harana Blastus na waredii ba iwe hadumaa
ro'odu. Blastus, hia hemea rawani'a nafii mei hapara ma
mei hapara na apa'ifarawaninia. Rona i'igai ba mei hapara
nei fapedugaa fei fisisibaia watolaa ro'odu, uaa rona'aida to
du'ua a'a fei gufuu mei hapara.
21 A'a fei arewaa ba ro'aa figupui, Herod na fareaa ei
lawalawaa hapara ma guta pafoo fei gutanaa hapara ma
wareaa hepalo wareana a'a ei rama'a.
22 Rona haromemewai ba, “Pa'a sifeni fei lao hemea haidaa,
abaa lao rama'a.”
23 Ana ei ua, hamatee Herod lomi na uduginaa mei Haidaa,
hemea alo'aloo mei Fasu na fo'aia ma na pasinaa pu. Ma ei
wa'awa'a na hanaia ma na ma'e.
24 Ma'uaa fei wareaa mei Haidaa fimina gipelao ma au-
nunaa watauda gufu.
25 Barnabas ma Saul, lagu'aa fapedugaa ei bigi'aa lagua,
laguna nodugamii John, ana harana Mark. Noramiaa ro'odu,
Jerusalem.*

13

Rona Aloaa Barnabas ma Saul

1 A'a fei losuu yei Antioch, na pa'i hefi'a mamama'a ma
feroia: Barnabas, Simeon ana harana Niger, Lucius mei
Cyrene, Manaen (mei ana roroo Herod mei hapara) ma Saul.
2 Rona uduginaa mei Fasu ma fabao ma fei Spiriti Apuna
na ware, “Au'u'uginaa Barnabas ma Saul ba lagunei bigi'aa
fei bigi'a u'a fanaa lagua.”

---

* **12:25: 12:25** Hefi'a ne'ia ba *Rona dinaa Jerusalem.*

3 Ro'aa fabaodii ma lafulafudii, rona augaa panii ro'ou
pafoo lagua ma aloaa lagua.

Yei Cyprus

4 Fei Spiriti Apuna na aloaa lagua ma lagunado'o dinaa
Seleucia ma laguna tamadinaa Cyprus.
5 Lagu'aa fatetedii Salamis, laguna u'ugaa ei wareaa mei
Haidaa laloo ei synagogue ei Jew. John i a'a lagua ba i
hadumaa lagua.
6 Rona talaifaweloipedugaa fei gufu ma nopa'aloo Paphos.
Yei rona bapa'aa hemea pualaa ei Jew, hemea mamama'a
sifisifi, harana Bar-Jesus.
7 Hia hemea na o oa a'a mei gavanaa, mei harana Sergius
Paulus. Mei gavanaa na bauanai fei apa'ana. Ma na lala'aa
Barnabas ma Saul uaa na nunumiai ba i guainaa fei wareaa
mei Haidaa.
8 Ma'uaa, Elymas, mei puala (hamatee fei hanuu Elymas,
puala), na fadugeaa ro'odu ba i famomo'inaa fei naranaraa
mei gavanaa a'a fei narafawe'ia.
9 Si'ei, fei Spiriti Apuna na didifaa Saul, ana harana Paul ma
na fanunufa'u'uaa Elymas ma ware,
10 "Yoi hemea na'uu hani'u ma ona fadugeaa minaa ei
wanewanea manumanu! Yoi ona pepesu a'a watauda ei mau
sifisifi ma ei maumau hafelo. Tani, lomi ba o fapedugaa fei
barafeamu a'a fei rawani'aa maumau mei Fasu?
11 Si'ei, fei panii mei Fasu na fadugeio. Yoi, owe pudawerai
ma iwe pa'i fei au lomi ba owe fanunupa'aa fei we'aa fei halo."
Ana ei ua, fei tapu ma fei roromaa na weloinia ma itaitata-
labaginaa hemea ba nei tauaa panina ma i nenegia.
12 I fanunuia ale'ei mei gavanaa, na narafawe'i uaa na
madu'ofo a'a fei feroiaa mei Fasu.

Yei Pisidian Antioch

13 Paul ma ei maroana, rona di'ininaa Paphos ma tamanaa
Perga, yei Pamphylia. Ma yei, na di'ininaa ro'ou John ma
hadiwe'inaa Jerusalem.
14 Rona asi'aa Perga dinaa Pisidia i Antioch. A'a fei Sabbath
rona wadu'ainaa fei synagogue ma guta.
15 Ro'aa igodigaa fei Bu'uu Law ma ei Mamama'a, ei baua-
niaa fei synagogue, rona warenaa a'a ro'ou, "Ena lofu, nabaa
hamona pa'i hefaa warea ba i hadumaa ei rama'a, te hamonei
ware."
16 Paul na ufalarai ma pi'inaa panina ma ware, "Hamu'ou
ena Israel ma ena Gentile, ena hamona ma'auaa mei Haidaa,
hamonei guainau!
17 Mei Haidaniaa ei Israel, hia na rafeinaa ei amaa hai'ou.
Ina fagipeaa minaa ei manumanuu panii ro'odu ei ro'ou guta

yei Egypt. A'a fei bauanai faufauna na fa'u'unainaa ro'ou
di'ininaa fei gufu.
18 Ina utonaa fi'iaa naranarana a'a ro'odu* ale'ei gunaroa
pa'ania igisimasi yei fawelei lomi haihai o guana.
19 Ina fo'afapasiaa oloromeai gufu yei fawelei Canaan ma
fanaa ei gufuu ro'ou a'a ei rama'aa gufuna ale'ei hemea ama
i fani hapee na'una.
20 Minaa ei manumanu ei, ina bigi'ia laloo gunaroa pu'u ma
haipani pa'ania igisimasi.
"Nenee fei, mei Haidaa na fani rama'a fadududua a'a
ro'odu nopa'aloo fei au Samuel, mei mamama'a.
21 Nenee fei, ei rama'a na i'iginia ba ronei pa'i hemea
hapara ma ina augaa Saul, mei na'uu Kish noranamai a'a
fei pai Benjamin ma na utonaa fei hapara gunaroa pa'ania
igisimasi.
22 I fapedugaa Saul, na augaa David ba haparaa ro'odu. Ina
warewareia, 'Una fanunupa'ia ba David, mei na'uu Jesse, im-
ina neneraa fei naranarau. Iwe bigi'aa minaa ei manumanu
una nunuminia ba inei bigi'ia.'
23 "A'a fei pai mei rama'a mei, mei Haidaa na aloaa mei
Fatela'ana Jesus yei Israel, ana ale'ei ena warefa'uaiana mina.
24 Ei atawe nomai Jesus, John na u'u a'a minaa ei Israel ba
ronei filoginaa naranaraa ro'odu ma pudugufai.
25 Ei i fapedugaa ei bigi'ana John, ina ware, 'Hamona nara
ba yau hini? Abaa yau mena. Agia. Ma'uaa iwe nomai neneu
ma lomi na rawani ba a alaraa wao hafenaa pinena.'
26 "Ena lofuu, ena na'uu Abraham ma hamu'ou ena Gentile,
ena hamona ma'auaa mei Haidaa, fei u'ugaa tela'ana na
nodigimai.
27 Ei rama'aa Jerusalem ma ei bauaniaa ro'odu, lomi
rona fanunu'apa'aa Jesus, ma'uaa, ei ro'aa ware ba ro'aa
fo'afama'eia, ronapa'aa bigi'aa tamanu rona wareia ei ma-
mama'a mina, ei warea o'ouna'aida igoia minaa ei Sabbath.
28 Fa'ua ba lomi rona labagipa'aa hepalo tatana, ma'uaa
rona i'igainaa Pilate ba nei fo'afama'eia.
29 Ro'aa bigidigaa minaa ei ronadii ne'inia ei mamama'a,
rona porofa'upuiamai a'a fei haihai ma fahainopia laloo
huapu a'a fei na'a.
30 Ma'uaa mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea
31 ma rona fanunupa'ia laloo watauda arewaa, ei rona tata-
laifipui a'ana yei Galilee dinaa Jerusalem. Rona fanunupa'ia
ma e'eni rona warefanaa ei rama'a gufuu o'ou.
32 "Hai'ou warefanaa hamu'ou fei rawani'a warea: Tamanu
nadii fa'unai a'a ei amaa hai'ou mei Haidaa,

---

* **13:18: 13:18** Hefi'a ne'ia ba *Ina roinaa ro'ou*

33 ina bigidigia a'a hai'odu eni na'uu ro'odu, uaa ina
fa'asi'anaa Jesus. Ana ale'ei fei ne'iaa fei faguaiaa lauga laloo
fei Bu'uu Lauga:
" 'Yoi mena na'uu;
wagieni yau nawe oanaa Amamu.'†
34 Fei fa'ua warea ba mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei ma'ea
ma lomi ba iwe raia, na ude a'a eni paolaa warea eni:
" 'Awe fanaa hamu'ou ei hawegia, ei na apunai.
Apowe fanaa hamu'ou eni hawegia, eni una fa'unainia
a'a David.'
35 Ma ana na udedii ei ne'ia:
" 'Lomi owe uga ba mei Apunaiamu i raia.'
36 "David, i'a bigidigaa ei nunumiaa mei Haidaa a'a fei au
gutanana, ina ma'igu; rona i'ifinia a'a ei amana ma fei ununa
na raia.
37 Ma'uaa mei i fa'asi'ania mei Haidaa, lomi na raia.
38 "Si'ei, ena lofuu, nunumiau ba hamonei aida ba i a'a Jesus
ei hafelo'aa hamu'ou, ipowe futo ale'ei yau fi warefa'aiawii
hamu'ou.
39 I a'ana hini i narafawe'i, iwe wanewane wagii ei
hafelo'ana, ei lomi ba fei law Moses na hawia ba i
fawanewaneia.
40 Hamonei oma'aa hamu'odu ba tamanu ei ronadii wareia
ei mamama'a, lomi i tonaa hamu'odu:
41 " 'Ma'a, hamu'ou ena hamona falalasi.
Hamonei naranara watauda ma ma'e,
uaa awe bigi'aa hefaa manumanu a'a fena au hamu'odu
ma nabaa nemea nadii warefa'aiaa hamu'odu ba iwe pa'i
fei manumanu fei,
lomi ba hamu'ou nara ba fa'ua.' "
42 Paul ma Barnabas, lagu'ei di'ininaa fei synagogue, ei
rama'a rona i'iginaa lagua ba lagunei u'udinaa ei manumanu
ei laloo fei Sabbath na nomai.
43 Ro'aa asi'aa a'a fei synagogue ei rama'a, watauda ei
Jew mawe ei rama'a ro filogitonaa fei losuu ei Jew, rona
neneraa Paul ma Barnabas. Ma laguna warewarefipui a'a
ro'ou ma warefanaa ro'odu ba ronei oa ua a'a fei rawani'aa
mei Haidaa.
44 Hepalodiai Sabbath ma ale'ei minaa fei rama'a gufu, rona
nomai ba ro'aa guai fei wareaa mei Fasu.
45 Ro'aa ma'apa'aa ei gupuu rama'a ei Jew, ronamina
punepune ma warefafeloaa tamanu na u'ugia Paul.
46 Si'ei, Paul ma Barnabas laguna warefalaugu'ai: "Fama'a,
fei baua manumanu ba haiguneido'o warefanaa hamu'odu,
fei wareaa mei Haidaa. Ma'uaa hamona ofadugia ma lomi
hamona nara ba hamo'aa tonaa fei harenua lomi i pedutoo.
Si'ei, e'eni, haiguna oma'anaa a'a ei Gentile.

† **13:33: 13:33** O, *nawe tonio ba na'uu*

47 Uaa mei Fasu na ware ba haigunei bigi'aa feni wareana:
“ ‘Yau na aunaa hamu'ou‡ we'ai a'a ei Gentile
ma ana fatela'anaa ei rama'a minaa feni malagufu.’ ”
48 Ei Gentile, ro'aa guainaa fei, rona ni'eni'e ma fahonuaa
fei wareaa mei Fasu. Ma minaa ei nadii unidigaa ro'odu mei
Fasu ba rowe pa'i harenua lomi i pedutoo, rona narafawe'i.
49 Fei wareaa mei Fasu na talepedunaa feni baua gufu.
50 Ma'uaa ei Jew, rona fani tabaa ei pifine, ei rona ma'auaa
mei Haidaa. Ma ana ei pifine ei, rona pa'i baua haraa ro'odu
mawe ei wawane, ei ro'ou bauaniaa fei gufu. Ma minaa ro'ou,
rona fa'asi'anaa fei naranaraa ei rama'a ba ro'aa haperaraiaa
Paul ma Barnabas ma rona teteaa lagua a'a fei gufuu ro'odu.
51 Si'ei, lagunadii foifoiaa poraporaa pinee lagua, hanuna
ba lomi rona farawaninaa lagua. Ma laguna dinaa Iconium.
52 Ma ei otalai nenera namina ni'eni'e ma fei Spiriti Apuna
na didifaa ro'ou.

14

Yei Iconium

1 Yei Iconium, Paul ma Barnabas, laguna wadu'ainaa fei
synagogue ei Jew, minaa ale'ei bigi'aa lagua. Yei, laguna u'u
ma naminaa nafa'aa watauda ei Jew ma Gentile ma rona
narafawe'i.
2 Ma'uaa ei Jew, ei rona barafeaa fei rawani'a warea, rona
fani tabaa ei Gentile ba ronei narafafelo a'a ei lofu.
3 Si'ei, Paul ma Barnabas, laguna guta famadii ma'ida yei
ma u'ufalaugu'ai a'a fei wareaa mei Fasu, mei na fa'arewaiaa
fei u'ugaa fei rawani'ana wagii ei bigi'aa lagua ei hilalaa
foigia ma fananawalaa puda.
4 Ei rama'aa fei gufu fei, rona fifalagii. Hefi'a, rona oa pepei
a'a ei Jew ma hefi'a a'a ei apostle.
5 Na pa'i fiwarewareipa'aia watolaa ei Jew ma Gentile
fipuinaa ei bauaniaa ro'ou ba ro'aa haperaraiaa lagua ma
nafanaa lagua mugoo.
6 Ma'uaa, laguna guaipa'ia ma ponipa'ainaa Lystra ma
Derbe—guapaloei gufu yei Lycaonia mawe hefi'adiai gufu yei
fawelei.
7 Ma yei, laguna u'ugaa fei rawani'a warea ale'ei laguna'o
bigi'ia.

Yei Lystra ma Derbe

8 Yei Lystra na pa'i hemea afetoo. Ana torotonamiana
baduina ma pa'aa lomi na u talai.
9 Fi wareware Paul, mei rama'a mei, na guainia. Paul na fa-
nunufawanewanenaa a'ana ma na aida ba na we'i naranaraa
mei afetoo ba i pedu funuana

‡ **13:47: 13:47** O, *yoi*

10 ma na harolao, “Ufalarai a'a guapaloena pinemu!” Ana
ei ua, ina una'asi'aa ma talai.
11 Ei watauda rama'a, ro'aa fanunupa'aa fei bigi'aa Paul
ale'ei, rona haroharonaa warea Lycaonia, “Ei haidaa, rona
nogio a'a o'ou ale'ei rama'a!”
12 Rona roroinaa Barnabas, Zeus. Ma Paul, rona roroinaa
Hermes, uaa hia mei i wareware.
13 Mei bauaniaa fei humuu mei haidaa Zeus, mei na pa'i
humuu mei haidaniana auguu fei baua gufu, na notonamiaa
ei buduma'ao ma ei pataa ro'ou fota wagii fei gigei fei baua
gufu uaa ba hia ma fei gupuu rama'a, ro'aa fani fanaa ro'ou
a'a lagua.
14 Ma'uaa, laguei apostle Barnabas ma Paul, lagu'aa guainia
ale'ei, laguna baira'aa ei susuu lagua ma ponilao a'a fei gupuu
rama'a ma haroharo:
15 “Me'o, tani hamo'aa bigi'aa feni? Haigua ana rama'a ua,
ale'ena hamu'ou. Haigua fi u'ufanaa hamu'ou fei rawani'a
warea ale'ei warefa'aia ba hamonei ofadugaa eni manumanu
lomi hanuna ma dinaa a'a mei Haidaa, mei na pa'i harenu-
ana, mei na bigi'aa fei pumanugawe ma feni malagufu ma fei
agi mawe minaa ei manumanu wagii ro'ou.
16 Mina, mei Fasu na rawa'a'afainaa hepapalo gufu ba ronei
dinaa pelee naranaraa ro'odu.
17 Ma'uaa wagii fei bigi'ana fi fa'aiaa ei rama'a: ina
fama'aiaa fei rawani'ana wagii fei fanana fei maunu ma ei
du'ua wagii fei au ro'odu. Ina fani watauda du'ua a'a hamu'ou
ma namina fani ni'eni'ea a'a ei naranaraa hamu'odu.”
18 Laguna ware ale'ei, ma'uaa na we'i fei naranaraa ei
rama'a ba ro'aa uduginaa lagua a'a fei lafigifama'eaa ei
buduma'ao.
19 Ma idii, hefi'a Jew, noramiaa ro'odu Antioch ma Iconium,
rona u'ugainaa fei gupuu rama'a ma nafanaa Paul mugoo ma
foraneneneinia auguu fei gufu uaa rona nara ba ina ma'e.
20 Ma'uaa, ro'aa faweloinia ei otalai nenera, ina asi'aa ma
wadu'ai hadiwe'idinaa fei gufu. I arewadiai, hia ma Barn-
abas, laguna aununaa Derbe.

Laguna Hadiwe'inaa Antioch Yei Syria

21 Laguna u'ugaa fei rawani'a warea a'a fei gufu fei ma
watauda na filoginaa naranaraa ro'odu ba ro'ou, otalai nen-
era. Ma laguna hadiwe'inaa Lystra, Iconium ma Antioch
22 ma laguna fawe'inaa ei otalai nenera ma warehadumaa
ro'ou ba ronei oafawe'i a'a fei narafawe'ia. Laguna ware,
“O'amina nanamuinaa watauda fi'ia ba o'aa wadu'ainaa fei
haparaiaa mei Haidaa.”

23 Paul ma Barnabas, laguna uniaa hefi'a bauaniaa losuu,*
ale'ei bauaniaa hepapalo losuu ma fininaa fei mau fabaoa ma
lafulafua, laguna apunainaa ro'odu a'a mei Fasu, mei rona
narafawe'i a'ana.
24 Lagu'aa tatalaidii yei Pisidia, laguna dinaa Pamphylia
25 ma lagu'aa u'udigaa fei warea yei Perga, laguna aununaa
Attalia.
26 Idii, laguna di'ininaa Attalia, tamahadiwe'inaa Anti-
och, fei gufuu ei rama'a ronadii haweginaa lagua wagii fei
rawani'aa mei Haidaa ba lagu'aa bigi'aa fei bigi'a, fei laguna
fapedugia e'eni.
27 Lagu'aa fatete, laguna apainamii ei losuia ma warefanaa
ro'ou minaa ei bigi'aa mei Haidaa i panii lagua ma batanai i
gigiaa fei gigei fei narafawe'ia a'a ei Gentile.
28 Ma lagunamina guta famadii yei a'a ei otalai nenera.

15

Fei Figupuiaa ei Bauaniaa Jerusalem

1 Hefi'a wawane, noramiaa ro'ou Judea na dinaa Antioch
ma feroinaa ei lofu: “Nabaa lomi hamona moro'aa hudii
wawanei ale'ei fei mau feroiaa Moses, lomi hamo'aa tela.”
2 A'a fei, Paul ma Barnabas, laguna fiharenii a'a ro'ou. Si'ei,
rona uniaa Paul ma Barnabas mawe hefi'a ei narafawe'ia ba
ronei dinaa Jerusalem ma re ma'a ei apostle ma ei bauaniaa
losuu wagii fei manumanu fei.
3 Ei losuia, rona aloaa ro'ou ma ei roi talailao yei Phoenicia
ma Samaria, rona u'ufanaa ro'ou ba ei Gentile, rona filogii
naranaraa ro'odu ma narafawe'i. Minaa ei lofu, ronamina
ni'eni'e a'a feni u'uga feni.
4 Ro'aa nopa'aloo Jerusalem, ei losuia ma ei apostle mawe
ei bauaniaa losuu, rona taufagutanaa ro'ou. Ma ei noramiaa
ro'ou Judea, rona u'ufanaa ro'ou minaa ei na biginaa ro'ou
mei Haidaa.
5 Ma hefi'a ei narafawe'ia, hefi'a maroaa ei Pharisee, rona
ufalarai ma ware, “Ei Gentile, ronei moro'aa hudii wawanei
ma neneraa fei law Moses.”
6 Ei apostle mawe ei bauaniaa losuu, rona gutafipui ba ro'aa
fiwarewareinaa feni.
7 Ro'aa fiwarewareidii, Peter na asi'aa ma ware, “Ena lofuu,
hamona aida ba ale'ei figa arewaa na didii, mei Haidaa na
rafeinaa hemea dupuaa hamu'ou ba ei Gentile, ronei guainaa
fei rawani'a warea a'a feni haba'umuu ma ronei narafawe'i.
8 Ma a'a ro'ou, mei Haidaa, mei na fanunu'apa'aa ei nara-
naraa rama'a na fama'aia ba rona rawani. Ma na fanaa ro'ou
fei Spiriti Apuna ana ale'ei i fanaa o'ou.

---

* **14:23: 14:23** O, *Barnabas na papaditainaa ei bauaniaa losuu*; o, *Barnabas na famamoaa ei rama'a ba ronei uni bauaniaa losuu*

9 Lomi ina nara ba rona u'ugai ma o'ou u'ugai, uaa ina
fafafa'arainaa fei naranaraa ro'odu a'a fei narafawe'ia.
10 Si'ei, tani hamo'aa maniaa mei Haidaa ba hamo'aa fani
rarabaa a'a ei Gentile, ei otalai nenera ba ronei harenaa fei
manumanu, fei o'ou ma ei amaa o'ou lomi owe harepa'ia?
11 Agia! Ona aida ba a'a fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus,
ona tela, ana ale'ei ro'odu.”
12 Minaa ei rama'a ronamina babanini ei ro'aa guainaa
Barnabas ma Paul, lagu'ei u'ufanaa ro'odu ei fananawalaa
puda ma hilalaa foigia laguna bigi'ia wagii fei faufau mei
Haidaa i a'a ei Gentile.
13 Lagu'aa pedu, James, na ware, “Ena lofuu, hamonei
guainau.
14 Simeon* na u'ufanidigaa o'ou ba mei Haidaa nadii
fama'aa o'odu ba hia na pa'i naranarana a'a ei Gentile uaa ina
uniaa hefi'a ei Gentile ba rama'aa gufuna.
15 Ei ne'iaa ei mamama'a na fimina'ei a'a fei, uaa rona
ne'inia ale'ei:
16 “ ‘Nenee fei, awe hadiwe'imai
ma fadudinaa fei humuu David, fei na worosi.
Ei memena awe fadudinia
ma auhadiwe'idinia
17 ba ei dufudufu rama'a ma minaa ei Gentile,
ei rona pa'i fei harau,
roneimina labaginaa mei Fasu,
ale'ei wareaa mei Fasu, mei i bigi'aa ei manumanu ei,’
18 ei rona guainamai mina.†
19 “Ale'ei fanunuau ba onei'amina fatemuaa ei Gentile, ei
rona momo'ainaa a'a mei Haidaa.
20 Ma'uaa onei ne'ifanaa ro'odu ba ronei'aa hanaiaa ei
dufuu du'ua, ei rona hamamaninaa a'a ei haidaa sifisifi, o
fitatafipa'ai, o hanaiaa pigio ei manulelele rona fifigia, o hunu
namo.
21 Uaa mina, nopa'amii e'eni rona u'ugaa ei wareaa Moses
a'a minaa ei gufu laloo minaa ei synagogue, minaa ei Sab-
bath.”

Fei Ne'ia i Dinaa a'a ei Gentile Narafawe'ia

22 Idii, ei apostle ma ei bauaniaa losuu ma minaa ei losuia,
rona fiwarei ba ro'aa alofipuinaa a'a Paul ma Barnabas yei
Antioch hefi'a maroaa ro'odu. Rona rafeinaa Judas (ana ha-
rana Barsabbas) ma Silas, laguei bauaniaa ei lofu ba lagunei
aunu.
23 Laguna notonalao fei ne'iaa ro'ou ma fei ne'ia na ware
ba:

---

* **15:14: 15:14** Warea Greek *Simeon*, ana fei hara *Simon*; ana fei hara *Peter*
† **15:18: 15:17-18** Hefi'a ne'ia ba *manumanu* / 18 mei Fasu na apa'idigamai ei bigi'ana

Hai'ou apostle ma bauaniaa losuu, hai'ou ena lofuu
hamu'ou, hai'ou'ei aloawii feni a'a ei Gentile narafawe'ia
yei Antioch, Syria ma Cilicia:
Hamu'ou batanai?
24 Hai'ouna guainia ba hefi'a hai'ou na dinaa a'a
hamu'odu, ma'uaa lomi hai'ouna uga a'a ro'odu ba na
rawani ma rona fani awataa hamu'odu a'a ei wareaa
ro'odu.
25 Si'ei, minaa hai'ouna fiwarei ba hai'ou aloawii hini ei
rama'a fipui a'a lagueni pa'aa tafii o'ou, Barnabas ma Paul,
26 laguei rama'a, laguna nigoaa ei manumanu na pa'i
ma'ea wagina uaa fei haraa mei Fasuu o'odu, Jesus Christ.
27 Si'ei, hai'ou aloawii Judas ma Silas ba lagunei ware-
fanaa hamu'odu ba feni ne'iaa hai'odu pa'aa fa'ua.
28 Ale'ei fanunuaa hai'odu ba wagii fei Spiriti Apuna
hai'ounei'aa fatemuaa hamu'ou a'a hefi'adiai ei maumau
hai'ou Jew, ma'uaa si'eni ua:
29 Hamonei'aa hanaiaa ei du'ua hefi'a rona fania a'a
ei haidaa sifisifi, o hunu namo, o hanaiaa pigioo ei man-
ulelele rona guafifigia, o fitatafipa'ai. Napa'aa rawani nabaa
hamo'aa faraua a'a ei manumanu ei.
Ma'adinaa hamu'odu.
30 Rona aloaa ei rama'a ei ma ei aloaa ro'ou, rona aununaa
pu dinaa Antioch ma lala'amii ei losuia ba ro'aa fanaa fei ne'ia
a'a ro'ou.
31 Ei rama'a rona igoia ma na ni'eni'e a'a fei ne'ia fei, uaa na
farawaninaa naranaraa ro'ou.
32 Judas ma Silas, lagua mamama'a. Ma a'a watauda
ei warea, laguna warefarawaninaa naranaraa ei lofu ma
fawe'inaa ro'ou.
33 Lagu'aa gutafamadii ma'ida, ei lofu yei, rona aloaa
lagua wagii fei hawegiaa fei gutafarawania ba lagunei
hadiwe'idinaa a'a ei ro aloamiaa lagua.‡
35 Ma'uaa Paul ma Barnabas, laguna guta yei Antioch fipui
a'a wataudadiai ma rona feferoi ma u'ugaa fei wareaa mei
Fasu.

Fipidawaiaa Paul ma Barnabas

36 Nenee hefi'adiai arewaa, Paul na warenaa a'a Barnabas,
“Na rawani ba agu'aa hadiwe'inaa minaa ei gufu, ei agunadii
u'ugaa fei wareaa mei Fasu ba agua gutafipui a'a ei lofu ma
ma'aia ba rona rawani, o lo'e.”
37 Barnabas na nunuminia ba i nodugaa John, mei ana
harana Mark ba nei aunuhugiaa lagua,
38 ma'uaa Paul na nara ba lomi na rawani ba lagu'aa dugia,
uaa na di'ininaa ro'odu yei Pamphylia ma lomi na bigifipui
wagii fei bigi'aa ro'odu.

‡ **15:33: 15:33** Hefi'a ne'ia ba *lagua, 34 ma'uaa Silas napa'aa nara ba i guta yei.*

39 Lagunamina fiharenii, si'ei laguna fidi'ininii. Barnabas
na nodugaa Mark ma laguna tamanaa Cyprus,
40 ma'uaa Paul na nodugaa Silas ma aunu ma ei lofu, rona
haweginaa lagua a'a fei rawani'aa mei Fasu.
41 Ina tatalainaa Syria ma Cilicia ma fawe'inaa ei losuia.

16

Timothy na Talaihugiaa Paul ma Silas

1 Ina aununaa Derbe. Ma nene na aununaa Lystra ma
hemea otalai nenera na guta yei, harana Timothy. Mei inana,
Jew, hemea narafawe'ia, ma'uaa mei amana, Greece.
2 Ei lofu yei Lystra ma Iconium, rona ware ba hia, rawani'a
rama'a.
3 Paul na nunuminia ba i nodugia wagii fei tatalaiana, si'ei
na moro'aa hudii wawaneina uaa ei Jew yei, ronamina aida
ba mei amana, Greece.
4 Lagu'aa tatalailao a'a hepapalo gufu, laguna warefa'aiaa
ro'odu fei naranaraa ei apostle ma ei bauaniaa losuu yei
Jerusalem ba ei rama'a, ronei guaipa'aa wareana.
5 Ma i nogipelao fei narafawe'iaa ei losuia ma fei puduu
ro'ou ana fimina wataualao minaa ei arewaa.

Yei Troas, Paul na Mefi

6 Paul ma ei maroana, rona tatalai yei malalaa Phrygia ma
Galatia, uaa fei Spiriti Apuna na lawaraa ro'ou ba ronei'aa u'u
a'a ei gufu malalaa Asia.
7 Ro'aa nofarafi'inamii Mysia ma ba ro'aa wadu'ainaa
Bithynia, ma'uaa fei Spiritii Jesus, lomi na ugainaa ro'odu.
8 Si'ei, rona farapa Mysia ma aunulao Troas.
9 Ma a'a fei poi, Paul na fanunuaa fei ale'ei mefi ba hemea
Macedonia na ufalarai ma i'igifawe'inia, “Nomai yeni Mace-
donia ma hadumaa hai'odu.”
10 Paul, i'a fanunudigaa fei, ana ei ua hai'ouna asi'aa ba
hai'ou'aa aununaa Macedonia, uaa hai'ouna nara ba mei
Haidaa na lala'aa hai'ou ba hai'ounei u'ufanaa ro'ou fei
rawani'a warea.

Lydia na Filoginaa Naranarana yei Philippi

11 Yei Troas, hai'ouna ala ma tamafawanewanenaa
Samothrace ma i arewadiai, hai'ouna dinaa Neapolis.
12 Hai'ouna ala yei, tamanaa Philippi, hepalo gufu Rome, fei
baua gufu yei laloo Macedonia. Ma hai'ouna guta yei hefi'a
arewaa.
13 Hefaa Sabbath, hai'ouna dinaa ano a'a fei gigei fei gufu,
dinaa adii fei ranu ba hai'ou'aa labaginaa fawelei rona'aida
lafulafu wagina. Hai'ouna guta ma wareware a'a ei pifine, ei
rona figupui yei.

14 Hemea tapuu ro'ou fi gutaguguai, harana Lydia. Hia
na'aida alo lawalawa, pomana purple na rata pono'ana. Gu-
funa Thyatira ma hia na'aida losuinaa mei Haidaa. Ma mei
Fasu na gigiaa fei naranarana ba nei tonaa fei wareaa Paul.
15 Hia ma ei rama'aa humuna, ro'aa pudugufaidii, ina
warenaa a'a hai'odu ba hai'ounei dinaa humuna. Ina ware,
"Nabaa hamona nara ba yau hemea narafawe'ia a'a mei Fasu,
te hamoneimii guta yeni humuu." Ma ina warefawe'i a'a
hai'odu.

Paul ma Silas i laloo Humuu Bobo'aia

16 Heai arewaa, hai'ou'aa dinaa a'a fei hai'ouna'o lafu-
lafu, na nomai a'a hai'ou hemea nanao humuwa, hemea na
wadu'ia fei mau pigea ba hia ale'ei mamama'a ba idii wareaa
tamanu iwe nomai hinene. Ei fasuna rona'aida to watauda
mugoo po'i a'a ei warewareaa mei nanao mei.
17 Mei nanao mei, na neneraa Paul mawe hai'ou ma meme-
wai, "Eni rama'a eni, nafii mei Haidaa, mei na Pa'aa Pafeai
ma ro'ei warefanaa hamu'odu fei tala ba hamowe tela."
18 Ina bigi'ia ale'ei laloo watauda arewaa. Paul nawe nifi
rawana, foisinaa a'ana ma warenaa a'a fei pigea, "I a'a fei
haraa Jesus Christ a warefanio, wala'amai a'ana!" Ana ei ua
fei pigea na di'ininia.

19 Ro'aa fanunu'apa'ia ei fasuu mei nanao humuwa ba fei
talaa totoo mugoo po'ii ro'ou na pedu, rona panarofaa Paul
ma Silas ma foraneneneinaa lagua fawelei rona aida alo'alo
manumanu ba lagunei u i ma'aa ei bauana.
20 Rona duginamii lagua i ma'aa ei fadududua ma ware,
"Lagueni rama'a lagueni, lagua Jew ma laguna fafeloaa feni
gufuu o'odu uaa
21 laguna ware ba onei neneraa ei maumau ro'odu ma'uaa
nabaa o'aa ugainia o nenegia, ona barafeaa ei law Rome."

22 Fei gupuu rama'a ana rona haperaraiaa Paul ma Silas ma
ei fadududua rona warefawe'i ba ronei alaraa lalawaa lagua
ma hafugaa lagua.
23 Ro'aa hafufanima'adigaa lagua, rona siminaa lagua
bobo'aia ma warefawe'i a'a mei oma'ama'aa ba nei
oma'afarawaninaa lagua.
24 I guainia ale'ei, ina augaa lagua laloo fei pa'aa lalona ma
faunaa pinee lagua alatai.

25 Ale'ei poi difa'u'u Paul ma Silas, lagu'ei lafulafunaa a'a
mei Haidaa ma laugi'uduginia ma ei rama'a bobo'aia, rona
guguainaa lagua.
26 Hai'ouna madu'ofo uaa namina rerefafelo fei malagufu
ma fei e'eaa fei humuu bobo'aia anaa. Ana ei ua minaa ei
gigei fei bobo'aia na gigi ma minaa ei alatai na ma'ala.

27 Mei oma'ama'aa na wera ma i fanunuia ba na gigi ei gigei,
na tonaa fei waduna ba i fo'afama'eaa anaia, uaa ina nara ba
rona ponipa'ai ei bobo'aia.
28 Ma'uaa na haroharo Paul, “Apuna apuguio! Minaa hai'ou
yeni!”
29 Mei oma'ama'aa na haroharo ba ei maroana, ronei tona-
mai fei we'ai ma na poniwadu'ainaa fei pusu'o humuu Paul
ma Silas, fei laguna bobo'ai lalona. Ina pasi i ma'aa lagua ma
na funurerere.
30 Ma ina noduginaa lagua ano ma i'igai, “Megu, yau a
bigi'aa tamanu ba a tela?”
31 Laguna ware, “Narafawe'i a'a mei Fasu Jesus ma o'aa
tela—yoi ma ena maroamu i humumu.”
32 Ma laguna u'ufanaa fei u'ugaa mei Fasu a'ana ma a'a
minaa ei rama'a laloo fei humuna.
33 I a'a fei poi fei, mei oma'ama'aa na dugaa lagua, fesuaa ei
loraloraa lagua; ana ei ua, hia ma minaa ei gufuna i humuna,
rona pudugufai.
34 Mei oma'ama'aa na dugamii lagua laloo humuna ma
hasufani hanaa lagua; hia, namina ni'eni'e uaa hia ma minaa
ei maroana i humuna, ronawe narafawe'i a'a mei Haidaa.
35 Heai arewadiai, ei fadududua, rona aloaa ei wareaa
ro'ou a'a ei paniaa panii ro'ou dinaa a'a mei oma'ama'aa
ale'ei, “Hamonei alaraa lagua.”
36 Mei oma'ama'aa na warenaa a'a Paul ba, “Ei fadududua
na ware ba hai'ounei alaraa hamugua Silas. E'eni, hamunei
dii. Aunufa'a'a ua.”
37 Ma'uaa Paul na warenaa a'a ei paniaa pani: “Rona
hafugaa haigua pudaa rama'a, ma'uaa haigua rama'aa Rome.
Lomi rona aunaa haigua dududua ma'uaa rona bobo'ainaa
haigua. E'eni rona nunuminia ba ro'aa fa'asi'afagiginaa
haigua ba haigunei babanini. Pa'aa lomi! Ana ro'ou, roneimii
fa'asi'anaa haigua bobo'aia.”
38 Ei paniaa panii ro'odu, rona warefanaa fei a'a ei
fadududua ma ro'aa guainia ba Paul ma Silas, lagua rama'aa
Rome, rona ma'au.
39 Rona nomai ba ro'aa farawaninaa naranaraa lagua ma
fa'asi'anaa lagua bobo'aia, talaifipui a'a lagua ma i'iginaa
lagua ba lagunei di'ininaa fei gufu.
40 Paul ma Silas, lagu'aa asi'adii humuu bobo'ai, laguna
dinaa humuu Lydia ma yei, laguna gutafipui a'a ei lofu ma
warefawe'inaa naranaraa ro'ou ma lagunawe dii.

17

Yei Thessalonica

1 Lagu'aa farapadi'ininaa Amphipolis ma Apollonia, laguna
aununamii Thessalonica. Na pa'i hepalo synagogue Jew yei.
2 Ale'ei fei maumauna, Paul na wadu'ainaa fei synagogue
ma laloo oduai Sabbath na fiwarewarei a'a ro'ou wagii
tamanu na ude i laloo fei Bu'u Apuna
3 ma na fa'arewaia ba Christ* nei tonaa fi'ina ma asi'aa
a'a fei ma'ea. Ina ware, "Meni Jesus, meni u'ei u'ugia a'a
hamu'odu, hia mei Christ."†
4 Hefi'a ei Jew, rona nara ba fa'ua ma rona oafipui a'a Paul
ma Silas ana ale'ei watauda ei Greece, ei rona ma'auaa mei
Haidaa mawe ei pifine, ei rona pa'i baua haraa ro'odu.
5 Ma'uaa ei Jew, rona punepune; si'ei, rona dugamii hefi'a
hafelo'a rama'a yei fawelei rona alo'alo manumanu. Rona
nofipuimai ma fa'asi'anaa hefaa baua fisibaia yei a'a fei baua
gufu. Rona poninaa humuu Jason ba ro'aa labaginaa Paul ma
Silas ba ro'aa foranaa lagua a'a fei gupuu rama'a.‡
6 Ma'uaa lomi rona labigipa'aa lagua, si'ei rona foraiaa
Jason ma hefi'adiai lofu dinaa a'a ei bauaniaa gufu ma haro-
haro, "Eni rama'a eni, rona bigifafelo i gufu tadiwe'ai ma e'eni
rona nomai yeni.
7 Ma Jason na noduginaa ro'ou humuna. Minaa ro'ou,
ronamina barafeaa ei wareaa Caesar. Rona ware ba na pa'i
hemeadiai hapara, harana Jesus."
8 Ro'aa guainia, fei gupuu rama'a mawe ei bauaniaa gufu,
rona poapoai ma rona ra wagina.
9 Ma rona fapono'aa Jason ma ro'ou a'a ei hafelo'aa ro'odu
ma alaraa ro'ou.

Yei Berea

10 I poilao, ei lofu, rona fatalainaa Paul ma Silas dinaa
Berea. Lagu'aa nolao yei, laguna dinaa fei synagogue ei Jew.
11 Ma ei Jew Berea, fei maumau ro'odu na muainaa fei mau-
mau ei Thessalonica, uaa ronamina refuguainaa fei warea
ma minaa ei arewaa rona igofarawaninaa fei Bu'u Apuna ma
labaginia ba fa'ua wareaa Paul o lomi?
12 Watauda Jew, watauda pifinee Greece, ei rona pa'i
baua haraa ro'ou mawe watauda wawanee Greece, rona
narafawe'i.
13 Ro'aa guainia ei Jew yei Thessalonica ba Paul fi u'ugaa fei
wareaa mei Haidaa yei Berea, ana rona aunulao, fani tabaa
ei rama'a ma fawesuwesuaa iaa ro'odu.
14 Ana ei ua, ei lofu, rona aloaa Paul dinaa ei gufu i papaa
agi, ma'uaa Silas ma Timothy, laguna guta yei Berea.

---

* **17:3: 17:3** O, *Messiah* † **17:3: 17:3** O, *Messiah* ‡ **17:5: 17:5** O, *fei figupuiaa ei rama'a*

15 Ei ro'aa nodugaa Paul, rona duginaa hia Athens ma
aununotonaa fei i'igiana ba Silas ma Timothy, lagunei'aa
gutafamadii, uaa lagunei nobatafamai a'ana.

Yei Athens

16 Yei Athens Paul, ei fi guta'oma'oma'aa lagua, namina
faloloa'i uaa na fanunupa'ia ba fei gufu i guta wagina na
pepesu a'a ei haidaa sifisifi.
17 Si'ei na fiwarewarei a'a ei Jew mawe ei Greece, ei rona
ma'auaa mei Haidaa i laloo fei synagogue ma a'a hini ei ro'ou
yei fawelei rona alo'alo manumanu minaa ei arewaa anaa.
18 Hefaa maroa, rona pa'i baua apa'aa ro'ou (haraa hefi'a
ro'ou maroaa Epicurus ma haraa hefi'adiai Stoic), rona fi-
harenii a'ana. Hefi'a, rona i'igai, "Tamanu eni wareana, meni
ba'aba'a umu?" Hefi'adiai, rona ware, "Narau ba ifi u'ugaa ei
haidaniaa hepapa gufu." Rona ware ale'ei uaa Paul na u'ugaa
fei rawani'a warea, fei u'ugaa Jesus mawe fei asi'ana.
19 Rona panarofia ma noduginaa hia a'a fei gupuu ei
maroaa Areopagus ma warenaa a'ana, "Warefanaa hai'odu.
Tamanu fei manufau feroia oi feroinia?
20 Hai'ouna guainaa hefi'a manufau manumanu ma ba
hai'ou'aa apa'ia ba tamanu hanuna."
21 (Minaa ei Athens mawe ei rama'aa hepapa gufu, ei rona
guta yei, lomi rona u bigi'aa hepalodiai manumanu—rona'o
gutaguainaa ei manufau naranara ma fiwarewarei wagina.)
22 Paul nawe ufalarai a'a fei gupuu ei Areopagus ma ware:
"Hamu'ou ena Athens! Una fanunu'apa'ia ba hamu'ou pa'aa
losuia.
23 Uaa a tatalai fanunufarawaninaa ei pusu'o manu-
manu losuu hamu'odu, ana una ma'apa'aa hepalo tawa-
hafi na apunai ma na pa'i feni ne'ia feni: FENI I DI-
NAA A'A HEMEA HAIDAA, LOMI HAI'OUNA APA'IA. E'eni a
warefa'aiaa hamu'odu tamanu hamona'aida losuinia ma'uaa
lomi hamona apa'ia.
24 "Mei Haidaa, mei na bigi'aa feni ano ma minaa ei manu-
manu wagina, hia mei Fasu i pumanugawe ma i malagufu ma
lomi ba i oa i laloo ei humuu ei haidaa, ei faduaa rama'a.
25 Ma ei panii rama'a lomi ba i hadumia, raba na nun-
uminaa hepalodiai manumanu, uaa ana hia ua mei na fani
harenua a'a minaa ei rama'a ba ronei fawewenai ma ana na
fanaa minaa ei manumanu ro'ou.
26 A'a hemea ua, ina bigi'aa ei rama'aa minaa ei gufu ba
ronei guta tadiwe'ai feni ano ma atado'o bigi'aa ro'ou, nadii
nara'augia ba ro guta hitani ma wanini nahaiga.
27 Mei Haidaa na bigi'ia ale'ei ba ei rama'a ronei labaginia
ma labagipa'ia. Ma hia, abaa ale'ei ba ina raua a'a hememea
o'odu.

28 Uaa i a'ana ona fawewenai ma tatawei ma rama'ai. Ana
ale'ei fei ne'iaa hefi'a gufuu hamu'ou, 'Hai'oudu ana na'una.'
29 "Si'ei ba o'ou na'uu mei Haidaa, hai'ounei'aa nara ba mei
Haidaa, hia ale'ei gold, silver, na'a, o hepalo bigi'aa hemea
ano'ano, o tafi'aa hemea na pa'i apa'ana.
30 Mina, ei rama'a, lomi rona pa'i apa'aa ro'ou ma mei
Haidaa na fanunuaa fei ma na nara ba lomi iwe dududuaa
ro'ou a'a fei. Ma'uaa e'eni ina ware ba minaa ei rama'a i
tadiwe'aia, ronei filoginaa naranaraa ro'odu.
31 Uaa inadii augaa neai arewaa, neai ba i dududuaa
feni ano a'a mei inadii apunaidigia ma fei dududuana na
wanewane. Mei Haidaa na fa'arewadigia a'a minaa ei rama'a
ei i fa'asi'ania a'a fei ma'ea."
32 Ro'aa guainaa fei asi'ana a'a fei ma'ea, hefi'a ro'ou, rona
fatofeaa nugee ro'ou, ma'uaa hefi'adiai, rona ware, "Hai'ouna
nunuminia ba onei u'udinia fei."
33 Ma Paul na asi'adi'ininaa fei maroa fei.
34 Hefi'a ua, rona neneraa ei feroiaa Paul ma narafawe'i.
Hemea ro'ou, Dionysius, hemea Areopagus ma hemea pifine
harana Damaris mawe hefi'adiai.

18

Yei Corinth

1 Nenee fei, Paul na di'ininaa Athens dinaa Corinth.
2 Yei, ina bapa'aa hemea Jew harana Aquila, gufuna Pontus.
Mei we no'uanamai Italy lagua mei harona Priscilla, uaa
Claudius na ware ba minaa ei Jew, ronei di'ininaa Rome. Paul
na aunu ba iree ma'a lagua.
3 Si'ei ba hia na'aida bigi'aa ei pale poroporo ana ale'ei
lagua, ina guta ma bigifipui a'a lagua.
4 Minaa ei Sabbath na wadu'ainaa fei synagogue ma fiware-
warei a'a ei Jew ma ei Greece ba ronei nara ba fa'ua wareana.
5 Silas ma Timothy, lagu'aa nodigimai yei Macedonia, Paul
na u'u ua, namina u'ufa'arewainia a'a ei Jew ba Jesus, hia
Christ.*
6 Ma'uaa ei Jew, ro'aa warefawe'i ma harea ba abaa ale'ei,
ina foifoiaa piye susuna, uaa lomi na nunuminaa fei ma
na warenaa a'a ro'ou, "Fei dududuaa mei Fasu na ude i a'a
hamu'odu! Una bigidigaa fei bigi'au a'a hamu'odu. E'eni
apowe dinaa a'a ei Gentile."
7 Ma Paul na asi'adi'ininaa fei synagogue ma dinaa fei
humu papana, fei humuu Titius Justus, hemea na losuinaa
mei Haidaa.
8 Crispus, mei bauaniaa fei synagogue ma minaa ei
maroana laloo humuna, rona narafawe'i a'a mei Fasu. Ma

* **18:5: 18:5** O, *Messiah*; v. 28 anaa

watauda ei Corinth ro'aa guainia, rona narafawe'i ma pudugufai.
9 Heai poi, mei Fasu na warenaa a'a Paul wagii fei fanunuana ale'ei mefi, “Apuna ma'au; onei u'u'uawau, apuna babanini.
10 Uaa yau i a'amu ma lomi nemea ba i fararaoio uaa una pa'i watauda rama'a yeni, i a'a feni gufu feni.”
11 Si'ei, Paul na guta yei heai ma hesuwi igisimasi ma na feroinaa ro'odu fei wareaa mei Haidaa.
12 Wagii fei au ba Gallio hia gavanaa Achaia, ei Jew na nofipuimai ma fadugeaa Paul ma noduginaa hia dududua.
13 Rona ware, “Meni rama'a meni, fi feroinaa ei rama'a ba ronei losuinaa mei Haidaa, ma'uaa fei mau losuia fei, ina barafeaa fei law.”
14 Ma ba i ware Paul, Gallio na warefanaa ei Jew, “Nabaa hamu'ou Jew hamo'aa ware ba ina barafeaa hefei pa'aa law, hefei pusu'o, o baua law, te, a guainaa hamu'oudu.
15 Ma'uaa, si'ei ba hamona fawo'aa ei warea, hara ma law hamu'ou Jew—hamonei fawanewaneaa ana hamu'ou. Lomi a dududuaa eni mau manumanu ale'eni.”
16 Si'ei, ina teteaa ro'odu a'a fei humuu dududua.
17 Ma rona'aa guafaa Sosthenes, mei bauaniaa synagogue ma rona hafugia i poaa fei humuu dududua. Ma'uaa Gallio, lomi ba na falanaa huona fei.

Priscilla, Aquila ma Apollos

18 Paul na guta famadii ma'ida yei Corinth. Ma nawe di'ininaa ei lofu ma tamanaa Syria. Priscilla ma Aquila, laguna aunuhugia. Ma ei atawe tama, na fapi'aa hugo tabana yei Cenchrea, uaa fei fa'unaiana a'a mei Fasu.
19 Rona pe'i yei Ephesus ma Paul na di'ininaa Priscilla ma Aquila yei. Ma hia na wadu'ainaa fei synagogue ma fiwarewarei a'a ei Jew.
20 Rona i'igainia ba neido'o gutadiai a'a ro'ou ma ina ware ba lomi.
21 Ma'uaa, ei ifi nolao nadii fa'unai, “Awe hadiwe'imai nabaa i nunuminia mei Haidaa.” Idii, nawe tamadi'ininaa Ephesus.
22 Iree pe'i yei Caesarea, na wanolao ma na bapa'aa ei losuia ma nenee fei na upu'aunulao Antioch.
23 I gutafamadidii yei Antioch, Paul na asi'aa yei ma na tatalai a'a hepapalo gufu yei malalaa Galatia ma Phrygia ma ina fawe'iaa naranaraa minaa ei otalai nenera.
24 I bigi'aa ei manumanu ei, hemea Jew harana Apollos, gufuna Alexandria na aununaa Ephesus. Ina todigaa watauda feroia ma si'ei napa'aa bauana apa'ana a'a fei Bu'u Apuna.

25 Ina to feroiana wagii fei talaa mei Fasu ma waretofininaa
refuaa ununa† ma u'ufarawaninaa fei u'ugaa Jesus. Ma'uaa
apa'i'uana fei pudugufaiaa John.
26 Idii, inawe warefawe'i i laloo fei synagogue. Lagu'aa
guainia Priscilla ma Aquila, laguna duginaa hia humuu lagua
ma fa'arewa'apoinaa fei talaa mei Haidaa a'ana.
27 Ba i aununaa Achaia Apollos, ei lofu na warefarefuia
ma ne'inaa a'a ei otalai nenera yei ba ronei taufagutania. I
nodigimai, namina haweninaa ei rona narafawe'i wagii fei
rawani'aa mei Haidaa.
28 Uaa ina warehota'aa ei Jew pudaa ei rama'a ma
fa'arewaia a'a fei Bu'u Apuna ba pa'aa fa'ua ba Jesus, hia mei
Christ.

19

Paul yei Ephesus

1 I guta yei Corinth Apollos, Paul na talai a'a fei talaa podu
ma naree sufudai yei Ephesus. Ma yei, ina bapa'aa hefi'a
otalai nenera
2 ma na i'iginaa ro'odu, “Ana hamona to fei Spiriti Apuna ei
hamo'aa narafawe'i?”*
Rona ware, “Lomi. Ana lomi hai'ouna guai ba na pa'i hepalo
Spiriti Apuna.”
3 Si'ei, Paul na ware, “Hama tamanu pudugufaia hamona
tonia?”
Rona ware, “Fei pudugufaiaa John.”
4 Paul na ware, “Fei pa'afii fena pudugufaiaa John, sifei ba ei
rama'a nei filoginaa naranaraa ro'odu. John na warefanaa ei
rama'a ba ronei narafawe'i a'a mei iwe nomai nenena, Jesus.”
5 Ro'aa guainaa fei, ronawe pudugufai a'a† fei haraa mei
Fasu Jesus.
6 Paul, i augaa guei panina pafoo ro'ou, fei Spiriti Apuna
na pasi pafoo ro'ou ma rona warenaa wareagufuu hefi'a gufu
ma dii wareaa tamanu i nomai nene.
7 Puduu ei rama'a, ale'ena hefua ma helagui.
8 Paul na wadu'ainaa fei synagogue ma warefawe'i yei laloo
oduai puda. Ma fi warewareaa fei haparaiaa mei Haidaa a'a
ro'ou.
9 Ma'uaa namina waiwai tabaa hefi'a ro'odu; lomi rona uga
ba fa'ua fei ma rona warefafeloaa fei Tala i pudaa rama'a.
Si'ei, Paul na di'ininaa ro'odu. Ina nodugaa ei otalai nenera
ma minaa ei arewaa na fiwarewarei a'a ei rama'a yei laloo
fei baua humuu feferoi Tyrannus.

---

† **18:25: 18:25** O, *refuaa ununa wagii fei Spirit* * **19:2: 19:2** O, *Spiriti Apuna nenee fei hamo'aa narafawe'i* † **19:5: 19:5** O, *laloo*

10 Ale'ei fei mau bigi'ana laloo heguai igisimasi. Ma si'ei,
minaa ei Jew ma Greece, ei ro'aa guta yei fawelei Asia, rona
guainaa fei wareaa mei Fasu.
11 Mei Haidaa na bigi'aa hefi'a baua foigia a'a Paul
12 ale'ei ba nabaa hepalo huguu nuge o lawalawa na idoaa
Paul ma rona tonalao a'a ei rona funu, ei funuaa ro'ou na
pedu ma ei hafelo'a spiriti na di'ininaa ro'ou.
13 Hefi'a Jew na tatalai ma fawala'anaa ei hafelo'a spiriti a'a
ei na wadu'aa ro'ou pigea. Rona lala'aa fei haraa mei Fasu
Jesus a'a ei na wadu'aa ro'ou pigea. Rona ware ale'ei, “A'a fei
haraa Jesus, mei na u'ugia Paul, a warefanio asi'amai.”
14 Hemea rama'a, harana Sceva, hia hemea famamoaa
humuu mei Haidaniaa ei Jew. Ma na pa'i oloromea na'una,
baduu wawane. Ma ei na'una ei, rona'aida bigi'ia ale'ei.
15 Heai arewaa hepalo hafelo'a spiriti na warenaa a'a
ro'odu, “Jesus, una apa'ia. Ma una aida tamanu na bigi'ia
Paul, ma'uaa hamu'ou hini?”
16 Ma mei na wadu'ia hefaa hafelo'a spiriti, ina rofonaa a'a
ro'ou ma fugoinaa minaa ro'ou. Namina hafufanima'aa ro'ou
ma si'ei rona poni'ala'ala'asi'aa a'a fei humu fininaa raraa
unuu ro'ou.
17 Ro guainia ei Jew ma ei Greece yei Ephesus, ronamina
ma'aufafelo ma fei haraa mei Fasu Jesus na dinaa pafea
fininaa honua.
18 Watauda ei narafawe'ia, ronawe nofalelefomai ba ro
wareaa tamanu ei bigifafeloaa ro'odu.
19 Hefi'a, rona'aida bigi'aa ei siafa, rona tonamai ei
bu'uu siafaa ro'odu ma fagu'aa ro'ou i pudaa rama'a. Ma
puduu pono'aa ei bu'uu siafa ale'ei haipani pa'ania pufaba'a
drachma.‡
20 Si'ei ba rona fanunuaa ei manumanu ei, fei wareaa
mei Fasu namina talainaa watauda gufu ma gipe fininaa fei
faufaua.
21 Nenee minaa e'ei, Paul na nara ba i dinaa Jerusalem ma
na aunulao yei Macedonia ma Achaia. Ina ware, “Nenee fei
gutanau yei, unei aunu'ailao Rome anaa.”
22 Ina aloaa helaguei hadumana, Timothy ma Erastus, di-
naa Macedonia ma hia, nado'o gutadilao yei laloo fei baua
gufu Asia.

Hefaa Baua Gupuu Rama'a na Fisibai yei Ephesus

23 A'a fei au fei, na pa'i hefaa baua fisibaia a'a fei Tala.
24 Hemea na'aida bigi'aa silver, harana Demetrius. Hia
na'aida bigi'aa ei pa'aa pusu'o humuu losuu Artemis. Ma a'a

‡ **19:19: 19:19** Fei drachma hepalo silver mugoo po'i hawii pono'aa bigi'aa heai arewaa.

fei bigi'aa mei rama'a mei, hefi'adiai ano'ano, rona'aida to
watauda mugoo po'i.
25 Ma ina harofamii ro'ou mawe hefi'a rona pa'i apa'aa
ro'ou a'a fei bigi'a fei ma na warenaa a'a ro'ou, “Me'o, ha-
mona'aidadii ba ona'aida to watauda mugoo po'i a'a feni
bigi'a feni.
26 Ma e'eni hamona fanunuia ma guainia ba hemeni Paul
na u'ufadiaginaa watauda rama'a yeni Ephesus ma minaa ei
rama'a yeni faweleni Asia. Ina ware ba ei haidaniaa ro'ou, ei
bigi'aa rama'a, abaa pa'aa haidaa.
27 Hepalo hafelo'a wagina sifei ba i fafeloaa fei haraa fei
bigi'aa o'ou, fei ba o to mugoo po'i wagina ma hepalodiai, fei
humuu losuu Artemis, hemei pifine haidaa, ana ropowe nara
ba na hafelo ma mei pifine haidaa, mei rona'aida losuinia
faweleni Asia ma feni ano, ana iwe pasi fei baua harana, fei
ba hia pa'aa rawani'a haidaa.”
28 Ro'aa guainia, ronamina siba ma haroharo, “Pa'aa
bauana Artemis, mei haidaniaa ei Ephesus!”
29 Ataa madii ma minaa ei rama'aa fei gufu rona siba. Rona
panarofaa Gaius ma Aristarchus, laguei lagu'aa noneneramii
Paul yei Macedonia ma ponifipui ale'ei hemea rama'a ma
duginaa lagua a'a fei rona'aida figupui wagina.
30 Paul ba i ufalarai i ma'aa ei rama'a ma'uaa ei otalai
nenera, rona lawagia.
31 Ma hefi'a bauaniaa fei gufu, hefi'a tafii Paul, ana rona
i'igifawe'i a'ana ba inei'aa dinaa a'a fei rona'aida figupui.
32 Fei gupuu rama'a na hamamagua: Hefi'a rona mewainaa
hepalo manumanu ma hefi'a rona mewainaa hepalodiai
manumanu. Ma watauda ana lo'e rona aida ba tani ro'aa
nolao yei.
33 Ei Jew na susuninaa Alexander i ma'a ma hefi'a na
harofani wareana. Ina pi'inaa panina ba ronei babanini ba
i warefa'aiaa ei rama'a tamanu na fa'ua.
34 Ma'uaa ro'aa fanunu'apa'ia ba hia Jew, rona iwameme-
waifipui, laloo ale'ei guai hour, “Pa'aa bauana Artemis, mei
haidaniaa ei Ephesus!”
35 Mei paniaa panii mei bauaniaa gufu na fababaninaa ei
rama'a ma ware, “Hamu'ou ena Ephesus, ei naraa hamu'ou
ba minaa ei a'a feni ano lomi rona apa'ia ba feni gufu Ephesus
na oma'aa feni humuu losuu Artemis ma fei bigi'aa rama'a fei
haduona, fei pasianagio pafea?
36 Si'ei ba lomi hemea i nara ba na tata fei, hee hamonei
babanini. Apuna bigire'ere'einaa hepalo manumanu.
37 Hamona duginamii yeni eni rama'a eni, ma'uaa lomi
rona topa'ainaa manumanuu humuu ei haidaa ma ana lomi
rona warefafeloaa mei pifine haidaniaa o'ou.

38 Si'ei, nabaa Demetrius ma ei ano'ano ro bigi a'ana na pa'i
bidi'aa unuu ro'ou a'a hini ro'ou, te na pa'i humuu dududua
ma fadududua ma ronei dududuaa ro'ou.
39 Nabaa hamona pa'i hepalodiai manumanu ba hamona
nara ba ina tata, hamonei fawanewaneia a'a fei dududua.
40 E'eni, na fafanunu ba nabaa ro'aa dududuaa o'ou ei
famamoaa fei baua gufu a'a feni fisibaia ma tamanu ona
bigi'ia wagieni, pa'aa lo'e ugaa pinee o'ou."
41 I waredigaa fei, ina famatalaiaa ei rama'a.

20

Aunu'ailao Macedonia ma Greece

1 I pedu fei fisibaia, Paul na lala'amii ei otalai nenera. I
warehadudigaa ro'ou, na ware ba ma'adinaa hamu'ou ma na
di'ininaa ro'ou ba i dinaa Macedonia.
2 Ina tatalai yei ma wareaa watauda warea, ina nohadu-
maloo ei rama'a ma nawe nopa'aloo Greece
3 ma guta yei oduai puda. Paul ba i tale'aununaa Syria,
ma'uaa si'ei ba ei Jew rona fiwarewarei ba ro'aa fafeloia, ina
nara ba i hadiwe'ainaloo Macedonia.
4 Rona aunuhugiaa Sopater, hia na'uu Pyrrhus, baduu
wawane, mei Berea ma Aristarchus ma Secundus noramiaa
lagua Thessalonica ma Gaius, gufuna Derbe ma Timothy
mawe Tychicus ma Trophimus noramiaa lagua fawelei Asia.
5 Ei rama'a ei, ronado'o nonoo ma oma'aa hai'odu yei Troas.
6 Ma'uaa hai'ouna aladi'ininaa Philippi nenee fei Hananaa
fei Faraa Pidaua lo'e Fafuafua. Ma nenee haipanidiai are-
waa, hai'ouna bapa'aa ro'odu yei Troas ma guta yei ale'ei
oloromeai arewaa.

Yei Troas Eutychus na Asi'aa a'a fei Ma'ea

7 A'a fei rawarawa arewaa fei hefapagipagia hai'ouna
nofipuimai ba hai'ou'aa hana faraa pidaua. Paul na ware-
ware a'a ei rama'a ma ba i aunu narani, si'ei ina wareware
nopa'aloo poidifa'u'u.
8 Ina watauda ei we'ai laloo fei tarea humu, fei hai'ou'ei
gutafiwarewarei lalona.
9 Hemea baubara harana Eutychus na guta i laloo fei pusu'o
ale'ei gigei lalarena ma na mama'igu pudana ba ipowe sinoro
ei fi warewarelao Paul. I ma'igusinorolao, ina pasinaloo pu
a'a fei fa'oduaiaa e'eaa fei tarea humu ma ro'aa poniporo'ia,
na ma'edii.
10 Paul na upulao ma fapasihaino pafoo mei baubara,
hapiroro'ia ma ware, "Hamonei'aa ba'arofo. Ina fawenai!"
11 Ma na tafanedinaa pafea ma na hana faraa pidaua. I
wareware nopa'aloo asi'anaa fei halo, na aunu.

12 Ei rama'a rona noduginaa mei baubara humu, ina
fawewenai ma namina rawani naranaraa ro'ou.

Paul na Di'ininaa ei Bauaniaa Losuu Ephesus

13 Hai'ounado'o nonolao a'a fei baua wa ma tamanaa Assos
ba hai'ou fahuginaa Paul. Ina bigi'ia ale'ei ba i talai'uanaa
pinena dinaa yei.
14 I bapa'aa hai'odu yei Assos, hai'ouna fahuginia ma
tamanaa Mitylene.
15 I arewadiai, hai'ouna ala yei ma re pe'i yei Kios. I
arewadiai hai'ouna dinaa Samos ma i arewadiai hai'ouna
nope'ilao yei Miletus.
16 Paul na nara ba i farapadi'ininaa Ephesus ba lomi i guta
yei Asia, uaa ba i aunubatafanaa Jerusalem nabaa i hawia ba
i guta a'a fei rawarawa arewaa Pentecost.

17 Yei Miletus, Paul na lala'amiaa ei bauaniaa fei losuu yei
Ephesus.
18 Ro'amii maua, ina warenaa a'a ro'ou, “Hamona aidadii
fei mau gutanau ranimai a'a hamu'ou, a'a fei rawarawa
arewaa a guta fawelei Asia nopa'amii wagieni.
19 Fa'ua ba ei Jew, ronamina maniau ba ro'aa fafeloau,
ma'uaa una fafafaunau pu ma pasi ranu pudau ma na
bigi'uaiaa fei bigi'aa mei Fasu.
20 Hamona aida ba lomi una fa'oa'oai u'ugaa tamanu i had-
umaa hamu'ou, uaa una feroinaa hamu'odu i pudaa rama'a
ma i a'a hepapalo humu.
21 Una warefawe'i a'a ei Jew ma ei Greece ba ronei filoginaa
naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a mei Haidaa ma narafawe'i
a'a mei Fasuu o'ou, Jesus.

22 “Ma e'eni fei Spiriti Apuna na nunuminia ba unei dinaa
Jerusalem, ma'uaa lomi una aida ba ro'aa bigi'aa tamanu a'au
yei.
23 Fei apa'au, fei ba a'a minaa ei gufu, fei Spiriti Apuna na
warefa'aiau ba fei bobo'aia ma ei hafelo'a na oa ma'au.
24 Ma'uaa fei harenuau, lomi rarabana a'au nabaa una
fapedupa'aa fei fiwaleia ma fei bigi'a, fei na fanau mei Fasu
Jesus, fei ba unei warefa'uainaa fei rawani'a wareaa mei
Haidaa, fei na fa'arewainaa fei rawani'ana.

25 “Ma e'eni una apa'ia ba hamu'ou ena hamona guainau
eni a u'ugaa fei haparaia, lomi hemea dupuaa hamu'ou i
fanunudinau.
26 Si'ei, wagieni a warefawe'i a'a hamu'odu ba lomi a tonaa
dududuau nabaa nemea i pa'ai.
27 Uaa, lomi una tamafoi ei a warefawe'iaa minaa ei nun-
umiaa mei Haidaa.

28 Oma'aiaa hamu'odu ma minaa ei sipsipi, ei na rafeinaa
hamu'ou fei Spiriti Apuna ba oma'ama'aa* ro'ou. Hamonei
ale'ei oma'aa sipsipii ei losuu mei Haidaa,† ei ina pononaa fei
namona.
29 Una'aida ba nenee afadugau ena ponotoo podu rowe
nomai i tapuu hamu'ou ma lomi rowe augaa ne'a sipsipi.
30 A'a hamu'ou anaa, hefi'a rowe asi'aa ma fapidawainaa fei
fa'uaia ba ro'aa fahumanaa hefi'a otalai nenera a'a ro'ou.
31 Si'ei, hamonei ofafaufau! Hamonei nonominia ba
laloo oduai igisimasi minaa ei poi ma arewaa, lomi fafau
warewagi'inaa hememea hamu'ou ma na pasi ranuu pudau.
32 "E'eni una aunaa hamu'odu panii mei Haidaa ma fei
wareaa fei rawani'ana, fei i fagipepa'aa hamu'ou ma fanaa
ei manumanu ana ale'ei i fani a'a ei rona papaditai.
33 Lomi una nanamainaa ei silver, o gold, o lawalawaa
hemea.
34 Ana hamona aida ba gueni paniu na bigifanaa tamanu
yau ma ei tafiu na nunuminia.
35 A'a minaa ei bigi'au una fama'aa hamu'ou ba fei mau
bigifawe'ia ale'ei onei bigifawe'i ba o'aa hadumaa ei lomi
rona faufau ma nonominaa ei wareaa mei Fasu Jesus: 'Fei ba
o fani i muainaa fei ba o to.' "
36 I waredigaa fei, na fa'unaa du'una fipui a'a minaa ro'ou
ma lafulafu.
37 Ronamina ai ei ro'ei hapiroro'ia ma hatofaa manufina.
38 Fei namina fafaloloa'inaa ro'odu, sifei wareana ba pa'aa
lomi rowe fanunudinaa pudana. Ma rona talaisusuninia a'a
fei baua wa.

21

Paul na Dinaa Jerusalem

1 Hai'ou'aa di'inidigaa ro'ou, hai'ouna ala ma
tamafawanewanenaloo Cos. I arewadiai, hai'ouna aununaa
Rhodes ma yei hai'ouna aununaa Patara.
2 Hai'ouna labagipa'i hepalo baua wa ba i dinaa Phoenicia.
Hai'ouna hugi ma tama'aunu.
3 Hai'ou'aa fanunupa'aa Cyprus, fataledi'ininaloo fipepei
ama'analoo puna ma hai'ouna tamanaloo Syria. Hai'ouna
pe'i yei Tyre ba hai'ouree fa'asi'anaa ei manumanu pafona.
4 Hai'ou'aa labagipa'aa ei otalai nenera yei, hai'ouna
gutafipui a'a ro'ou oloromeai arewaa. Fei Spiriti na bigi nara-
naraa ro'ou ma rona ware a'a Paul ba nei'aa dinaa Jerusalem.
5 Ma'uaa i nopa'aloo fei au ba hai'ou aunu, hai'ouna aunu
ba hai'ou tamadilao. Minaa ei otalai nenera ma ei haroo ro'ou
mawe ei na'uu ro'odu, rona talaisusuninaa hai'ou di'ininaa

* **20:28: 20:28** Ei warea pidaua ba *bishop* † **20:28: 20:28** Watauda ne'ia ba *mei Fasu*

fei baua gufu ma yei piye, hai'ouna unaa du'uu hai'ou ma
lafulafu.
6 Hai'ou'aa rapudigaa panii ro'ou, hai'ouna hugi a'a fei baua
wa ma ro'ou, rona wanonaa gufuu ro'ou.
7 Hai'ouna tamadi'ininaa Tyre ma re pe'i yei Ptolemais. Ma
hai'ouna bapa'aa ei lofu ma gutafipui a'a ro'ou heai arewaa.
8 I arewadiai, hai'ouna dinaa Caesarea ma guta humuu
Philip, mei ina'o wareaa fei rawani'a wareaa mei Fasu ma hia
hemea ei Oloromea.
9 Ina pa'i gunaroa na'una pifine rotaa haroa ma rona'aida
diware'augaa ei ba i nomai nene.
10 Hai'ou'aa gutadii hefi'adiai arewaa, hemea mamama'a,
harana Agabus, noranamai Judea.
11 I'a nomai a'a hai'ou, na faugaa panina ma pinena a'a fei
adii Paul ma ware, “Fei Spiriti Apuna na ware, ‘Ana ale'eni, ei
Jew yei Jerusalem, rowe faugaa mei amaa feni adi ma rowe
fifaninaa hia panii ei Gentile.’ ”
12 Hai'ou'aa guainia, hai'ou ma ei rama'a yei, hai'ouna
ware'ai'ai a'a Paul ba inei'aa dinaa Jerusalem.
13 Ma Paul na ware, “Tani hamu'ou ai'ai ma fawagu'uaa
ha'eu? Lomi manumanu a'au nabaa ro'aa faugau ma ana na
rawani a'au nabaa a ma'e yei Jerusalem uaa fei haraa mei
Fasu Jesus.”
14 Lomi hai'ouna filogipa'aa fei naranarana ma si'ei
hai'ouna ware, “Inei nomai fei nunumiaa mei Fasu.”
15 Nenee fei, hai'ouna paiaa ei manumanuu hai'ou ma
aununaa Jerusalem.
16 Hefi'a ei otalai nenera yei Caesarea, rona nohugiaa
hai'ou ma noduginaa hai'ou humuu Mnason ma hai'ouna
guta a'ana. Noramiana Cyprus ma hia hemea rawarawa
otalai nenera.

Paul na Maua yei Jerusalem

17 Hai'ou'aa maua yei Jerusalem, ei lofu, rona taufagutanaa
hai'ou.
18 Heaidiai arewaa Paul ma minaa hai'ou, hai'ouna aunu
ba hai'ouree ma'a James. Ma minaa ei bauaniaa losuu, ro'ou,
yei.
19 Paul na famafufuoinaa ro'ou ma warefa'aiaa ro'ou minaa
ei manumanu na bigi'ia a'a ei Gentile mei Haidaa wagii fei
bigi'ana.
20 Ro'aa guainia, rona uduginaa mei Haidaa. Ma rona ware-
naa a'a Paul, “Mena lofuu hai'ou, ma'aia watauda pufaba'a
Jew rona narafawe'i ma refu unuu minaa ro'ou a'a fei law.
21 Rona guainia ba yoi, ona feroinaa ei Jew, ei rona guta
inamoaa ei Gentile ba ronei ofadugaa Moses ma ronei'aa

moro'aa hudii wawanei ei na'uu ro'odu, o neneraa ei mau-
mau o'odu.
22 O bigi'aa tamanu? Te, ana rowepa'aa guainia ba yoi na
nodigimai.
23 Si'ei, bigi'aa tamanu hai'ouna warefanio. Na pa'i gunaroa
wawane a'a hai'ou, ei ronadii fa'unai a'a mei Fasu ba ropa'aa
bigi'aa hepalo manumanu.
24 Dugaa eni rama'a eni ma a'a ro'ou, onei bigi'aa fei mau-
mau ro'ou, fei ba ro'aa fafafa'arai i pudaa mei Fasu ma onei
fani pono'aa ro'ou ba ro'aa sisigaa hugoo tabaa ro'ou. Ma
minaa ei rama'a, rowe aida ba na tata fei u'uga, fei ro'aa
u'ugio ma rowe aida ba yoi na neneraa fei law.
25 Ma hai'ouna ne'idii a'a ei Gentile narafawe'ia ba ronei'aa
hana du'ua hefi'a rona faninaa a'a ei haidaa sifisifi, o hunu
namo, o hanaiaa pigio ei manulelele, ei rona guafifigia, o
fitatafipa'ai."
26 Heaidiai arewaa, Paul na dugaa ei rama'a ma
fafafa'arainaa anaia mawe ro'ou, ale'ei mau losuu ro'ou.
Ma ina wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa ba i warefa'aiaa
ro'ou tamanu arewaa iwe pedu ei arewaa fafa'araia ma
nahaiga ro'aa fani fanaa hememea ro'ou.

Rona Panarofaa Paul

27 Ba anaa i pedu ei oloromeai arewaa, hefi'a ei Jew no-
ramiaa ro'ou i laloo Asia, rona fanunupa'aa Paul yei a'a fei
humuu mei Haidaa. Rona fawesuaa iaa minaa ei rama'a ma
rona panarofia.
28 Rona pararai, "Ena Israel hamonei hadumaa hai'odu!
Meni rama'a meni, hia mei na feroinaa minaa ei rama'a
i tadiwe'aia ma faweleni ba ronei fadugeaa o'odu, fei law
o'ou. Ma ana, ina dugifawadu'ainamii ei Greece malalaa fei
humuu mei Haidaa ma rona faloloaa faweleni na apunai."
29 (Ronado'o fanunupa'aa Trophimus, mei Ephesus, a'a
Paul i a'a fei baua gufu ma rona nara ba Paul na nodugia ma
wadu'ainaa malalaa fei humuu Haidaa.)
30 Minaa ei rama'aa fei gufu, rona siba'asi'aa ma ponimai
a'a minaa ei tala. Rona panarofaa Paul ma foraneneneinia
auguu fei humuu mei Haidaa. Ma ana ei ua rona fare'aa ei
baua gigei.
31 Ei ro'ei panarofia ma nananara ba ro'aa fama'eia, mei
bauaniaa ei fo'aa Rome na guainia ba minaa ei rama'aa
Jerusalem, namina bibiyei tabaa ro'ou.
32 Ina dugibatafainaa hefi'a fo'aa ma hefi'a bauaniaa ro'ou
ma rona poninaa a'a ei rama'a. Ro'aa fanunupa'aa ei fo'aa
mawe mei bauaniaa ro'ou, ei rama'a na fapedugaa fei hafu-
gaa ro'ou Paul.

33 Mei bauaniaa fo'aa na nomai, panarofia ma warenaa a'a
ro'ou ba ronei faugia a'a guapalo alatai. Ma ina i'iginaa ro'ou
ba hia hini ma na bigi'aa tamanu.
34 Hefi'a ei, rona haroharo ba ale'ei ma hefi'a ba ale'ei. Ma
mei bauana, lomi na topa'aa fafasui fei, uaa ronamina waigi.
Ma si'ei, ina ware ba ronei duginaa hia humuu ei fo'aa.
35 Paul, i nopa'aloo fei e'ea, fei gupuu rama'a ronamina
sibafafelo ma ronawe poro'uaia ei fo'aa.
36 Fei gupuu rama'a, rona nenegia ma memewai,
"Fo'afama'eia!"

Paul na Warenaa a'a Fei Gupuu Rama'a

37 Ei fo'aa ba ana ro'aa wadu'ainoduginaa Paul a'a fei humu
fo'aa, ina i'iginaa mei bauaniaa fo'aa, "Na rawani ba a i'iginio
hepalo manumanu?"
Ina ware, "Ona'aida warea Greece?
38 Woro ba yoi mei Egypt, mei mina ma'ida na fa'asi'anaa
fei fisibaia ma augaa poree gunaroa pufaba'a rama'a hafelo
ma dinaa yei fawelei lomi haihai ma guana."
39 Ina ware Paul, "Yau hemea Jew noramiau Tarsus yei
Cilicia. Yau hemea rama'aa hepalo baua rawani'a gufu. Na
rawani ba a warenaa a'a ei rama'a?"
40 I ugadii mei bauaniaa fo'aa, Paul na ufalarai pafoo fei e'ea
ma pi'inaa panina a'a ei rama'a. Ro'aa babanini, ina warenaa
warea Aramea* a'a ro'ou:

22

1 "Ena lofuu ma ena amau, hamonei guainaa fei wareau ba a
alarau."
2 Ro'aa guainia ba ina warenaa warea Aramea a'a ro'ou,
ronamina babanini.
Ma na ware Paul,
3 "Yau hemea Jew, waniniau Tarsus yei Cilicia, ma'uaa gi-
peau yeni a'a feni baua gufu feni. Gamaliel na feroifarawan-
inau a'a fei law ei amaa o'ou ma na pasirefurefu unuu a'a mei
Haidaa ana ale'ei minaa hamu'ou wagieni.
4 Una fo'afama'e ma haperaraiaa ei rona neneraa fei Tala.
Na panarofaa ei wawane ma pifine ma bobo'ainaa ro'ou
5 ma mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ma minaa
ei bauaniaa gufu ro'aa warefanaa hamu'ou ba pa'aa fa'ua
fei. Ma una tonaa ne'iaa ro'odu ba a fanaa ei lofuu ro'odu
yei Damascus ma aununaa yei ba a panarofaa ei rama'a ma
duginamii ro'ou yeni Jerusalem ba hai'ou'aa fanima'aa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana
(Acts 9:1-19; 26:12-18)

---

* **21:40: 21:40** Hefi'a na nara ba *warea Hebrew*; Acts 22:2 anaa

6 “Ale'ei haloaina una nofarafi'ilao Damascus, ana ei ua,
hepalo we'aia noranarai pafea namina we'afaweloinau.
7 Una pasinaa pu ma guainaa fei lao na warenaa a'au, ‘Saul!
Saul! Tani o haperaraiau?’
8 “Ma una i'igai, ‘Yoi hini, mena Fasu?’
“Ina ware, ‘Yau Jesus, mei Nazareth, mei ona haperaraia.’
9 Ei ro'ou a'au, rona fanunupa'aa fei we'ai, ma'uaa lomi
rona guai'apa'aa fei lao mei na warenaa a'au.
10 “Una i'igai, ‘Una fetanai e'eni, mena Fasu?’
“Ma ina ware, ‘Asi'aa ma dinaa Damascus. Hefi'a yei, rowe
warefanio minaa ei i fanio mei Haidaa ba onei bigi'ia.’
11 Ei tafiu, rona tauaa paniu ma noduginaa yau Damascus
uaa una pudawerai a'a fei we'ai.
12 “Hemea rama'a harana Ananias na nomai a'au. Hia,
namina neneraa fei law ma na rawani i pudaa minaa ei Jew
rona guta yei.
13 Inamii u papau ma ware, ‘Mena lofuu Saul, onei fa-
nunudiai!’ Ana ei ma una fanunupa'ia.
14 “Ma ina ware: ‘Mei Haidaniaa ei amaa o'ou nadii
rafeinio ba onei aida ei nunumiana ma fanunu'apa'aa mei
Wanewanea ba onei guainaa ei wareaa umuna.
15 Yoi o u'ufa'uainaa tamanu ona fanunuia ma guainia a'a
minaa ei rama'a.
16 Ma oi oma'aa tamanu eni? Asi'aa. Lala'aa fei harana;
pudugufai ma fesuaa ei hafelo'amu.’
17 “A hadiwe'inaa Jerusalem ma lafulafu i laloo humuu mei
Haidaa ma ale'ei una mefi
18 ma fanunupa'aa mei Fasu na ware ba, ‘Batafa! Di'ininaa
Jerusalem e'eni, uaa lomi ba ro'aa nunuminaa fei u'ugau, fei
ba o u'ufanaa ro'ou.’
19 “Una ware, ‘Mena Fasu, eni rama'a eni, rona aida ba yau,
na dinaa a'a hepapalo synagogue ba a bobo'ai ma hafugaa
hini ei rona narafawe'i a'amu.
20 Ma ei i wigii namoo Stephen, mei na ma'e a'a fei haramu,*
yau yei ma ana na ugainia ma na oma'aa ei susuu ei rona
fo'afama'eia.’
21 “Ma mei Fasu na warenaa a'au, ‘Nowau; Yau a alofa-
rauaninio i a'a ei Gentile.’ ”

Paul, mei Rama'aa Rome

22 Ei rama'a rona guainaa fei u'ugaa Paul ma'uaa ei i
wareaa fei, rona haropararai, “Farauaninia a'a feni ano!
Inei'aa gutadimai!”
23 Ro'ei memewai ma siminaa lawalawaa ro'ou ma
fapepe'aiaa ei pora

---

* **22:20: 22:20** O, *mei u'ugaa fei haramu*

24 ma mei bauaniaa fo'aa na ware ba ronei noduginaa Paul
yei laloo humuu ei fo'aa. Ina ware ba ronei babuinia ma
i'iginia ba tani ro'aa sibamemewai a'ana ei rama'a.
25 Ro'aa fahainofolaginia ba ro'aa babuinia, Paul na i'iginaa
mei centurion ba, “Na rawani a'a fei law nabaa o babuinaa
hemea rama'aa Rome, hemea rotaa dududuia?”
26 I guainaa fei mei centurion, na dinaa a'a mei bauaniaa ei
fo'aa ma na warefania, “O bigi'aa tamanu a'a feni. Uaa mei
rama'a mei, hia rama'aa Rome.”
27 Mei bauaniaa fo'aa na dinaa a'a Paul ma i'iginia, “Ware
fanau, yoi pa'aa rama'aa Rome?”
Ina ware, “Hi'i. Fa'ua.”
28 Ma mei bauaniaa fo'aa na ware, “Yau, una siminaa
watauda mugoo po'i ba yau hemea rama'aa Rome.”
Paul na ware, “Ma'uaa yau, waniniau Rome.”
29 Ma ei ba ro'aa i'iginia ronawe u'ua. Ma mei bauaniaa
fo'aa ana na ma'au uaa na aida ba ina faugaa Paul a'a ei alatai,
hemea rama'aa Rome.

I Pudaa ei Sanhedrin

30 I arewadiai, si'ei ba mei bauaniaa fo'aa ba ipa'aa
labaginia ba tani ro'aa ware ei Jew ba na tata Paul. Ina
alagia ma ware a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei
bauaniaa gufu ba ronei papa'ifipuimai. Ma ina dugamii Paul
ma fa'ufalarainia pudaa ro'ou.

23

1 Paul na fanunufawanewanenaa a'a ei bauaniaa gufu ma
ware, “Ena lofuu, una bigifarawani ua i pudaa mei Haidaa ma
na nanamuinia ba lomi tatau nopa'amii wagieni.”
2 A'a fei wareana fei, mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, Ananias na warenaa a'a ei rona u papaa Paul ba ronei
hafugaa umuna.
3 Ma Paul na warenaa a'ana, “Mei Haidaa iwe hafugio, yoi
mena ware'oni! Ona guta yena ba o dududuau a'a fei law,
ma'uaa ana yoi na barafeaa fei law uaa ona ware ba ronei
hafugau!”
4 Ei ro'aa u papaa Paul, rona ware, “Haa? Ba o warefafeloaa
mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na rafeinia mei
Haidaa?”
5 Paul na ware, “Ena lofuu, lomi una aida ba hia, mei pa'aa
bauaniaa humuu mei Haidaa, uaa na ude fei ne'ia ba, ‘Apuna
warefafeloaa hemea bauaniaa gufuu hamu'odu.’ ”
6 Ma Paul na aida ba hefi'a ro'ou, maroaa ei Sadducee
ma hefi'a ro'ou, maroaa ei Pharisee ma na haronaloo a'a ei
bauaniaa gufu, “Ena lofuu, yau hemea Pharisee, ana yau

na'uu ei Pharisee. Ma pa'afii fei ba una ufalarai a'a feni dududua, sifei ba na o'onai unuu ba ei ma'ea, rowe asi'aa."
7 I wareaa fei, ei Pharisee ma ei Sadducee, rona fiharenii
ma na guapaloi naranaraa ro'ou.
8 (Ei Sadducee rona ware ba ei ma'ea lo'e ba ro'aa asi'aa ma
ba ana lomi na pa'i alo'alo o spiriti, ma'uaa ei Pharisee rona
ware ba na pa'i e'ei manumanu e'ei.)
9 Inawemina bauana fei fisibaiaa ro'ou. Ma hefi'a ei feroiaa
law, hefi'a Pharisee, rona ufalarai ma warefawe'i, "Lomi ba
hai'ouna labagipa'aa hepalo tataa meni rama'a meni. Tani
na'aa po'o hefaa spiriti o alo'alo na warenaa a'ana?"
10 Fei fiwareiaa ro'ou nawemina babaifafelo ma mei bauaniaa fo'aa na naranara ba ropowemina fagianainaa Paul. Ina
warenaa a'a ei fo'aa ba ronei upulao ma rapuforaiamii Paul
ma wadu'ainodugia laloo fei humuu ei fo'aa.
11 Iree poidiai, mei Fasu na ufalarai papaa Paul ma ware,
"Onei laugu'ai! Ana ale'ei o u'ugau yei Jerusalem, ana onei
u'ugau yeni Rome."

Fei Ware'opa'aia ba nei Ma'e Paul

12 I mafufuoilao, ei Jew rona fiwarei ma fa'unai ba pa'aa
lomi ba rowe hanana o hunu hawina rona fo'afama'eaa Paul.
13 Puduu ei rama'a ei, na muainaa gunaroa pa'ania.
14 Rona dinaa a'a ei famamoaa humuu mei Haidaa ma ei
bauaniaa gufu ma ware, "Hai'ouna fa'unaidii ba pa'aa lomi
ba hai'ou'aa hanaiaa hepalo manumanu hawina hai'ouna
fo'afama'eaa Paul.
15 Si'ei, hamu'ou ma ei bauaniaa gufu, hamonei i'igifasifi
a'a mei bauaniaa fo'aa ba ronei dugiamai a'a hamu'ou ba
hamo'aa tofarawani fafasuii feni dududuana. Ma hai'ouna
ofafaufaudii ba hai'ou'aa fo'afama'eia ena rona nomai."
16 Ma'uaa i guainia mei na'uu mei agii Paul, ina wadu'ainaa
fei humuu ei fo'aa ma warefanaa Paul.
17 Ma Paul na harofaa mei centurion ma ware, "Dugawii
meni baubara a'a mei bauaniaa fo'aa. Na pa'i hepalo manu-
manu ba i warefania."
18 Si'ei, ina nodugia dinaa a'a mei bauaniaa fo'aa.

Mei fo'aa na ware, "Paul, mei bobo'aia, na lala'au ma
ware a'au ba unei dugamii meni baubara a'amu, uaa ina pa'i
manumanu ba u'ufanio."
19 Mei bauaniaa fo'aa na tauaa panii mei baubara, dugia ma
i'iginia, "Tamanu fei ba o warefanau?"
20 Ina ware: "Ei Jew na fiwarewarei ba ro'aa sifi'io ma
i'iginio ba onei dugaloo Paul i pudaa ei bauaniaa gufu narani
ba ro'aa tofarawani fafasuii fei dududuana.
21 Onei'aa ugainaa ro'ou, uaa puduu ro'ou na muainaa
gunaroa pa'ania ma ro'ei opa'ai eni ba ro'aa panarofia. Rona
fa'unaidii ba pa'aa lomi ba ro hanana o hunu hawina rona

fo'afama'eia. Rona ofafaufaudii ma roi oma'aa fei ba o'aa
ugainaa fei i'igaiaa ro'ou."
22 Mei bauaniaa fo'aa na aloaa mei baubara ma warefawe'i
a'ana, "Apuna warefanaa nemea ba ona warefanau feni."

Rona Alonaa Paul Caesarea

23 Ma ina lala'aa helagui centurion ma ware a'a lagua,
"Harofaa enu pu'u fo'aa rona talainaa pinee ro'ou ma oloromfua pa'aniadiai pafoo manulelele ma enu pu'udiai panarofaa hio* ba ronei dinaa Caesarea poi wagieni ale'ei faimheai ido'o.
24 Fani tawaa Paul manulelele ma oma'afarawaninia dinaa
a'a Gavanaa Felix."
25 Ma ina ne'i'aloaa feni:
26 Yau Claudius Lysias.
Ma una ne'inaa feni a'a mei Rawani'a, Gavanaa Felix:
Hagu'u.
27 Meni rama'a meni, ei Jew, rona panarofia ma ana ba
ro'aa fo'afama'eia, ma'uaa una nofipuimai a'a ei maroau
fo'aa ma hai'ouna alagia, uaa una guainia ba hia rama'aa
Rome.
28 Una nara ba unei tofarawaninaa fafasuina ba tani
ro'aa ware ba ina bigifatata, si'ei una nodugalao a'a ei bauaniaa gufu.
29 Unawe fanunu'apa'ia ba fei wareaa ro'ou ba ina bigifatata, manumanu a'a fei law ro'odu. Ma'uaa lomi ba na bigi'aa
hepalo tata ba nei ma'e, o unei bobo'ainia.
30 Ma a guainia ba rona ware'opa'ai ba ro'aa fo'afama'eia,
una alobatafanamai a'amu. Ma ana na warefanaa ei rona
ware ba hia na tata, ba ronei u'ufanio tamanu ei tatana.
31 Si'ei, ei fo'aa, rona bigi'aa fei wareaa mei bauaniaa ro'ou
ma nodugaa Paul poi ma aunu nopa'aloo Antipatris.
32 Heaidiai arewaa rona aloia a'a ei fo'aa pafoo manulelele
ma ro'ou, rona hadiwe'idinaa fei humuu fo'aa.
33 Ro'aa nopa'aloo Caesarea ei fo'aa pafoo manulelele, rona
fanaa fei ne'ia a'a mei Gavanaa ma fifaninia panina.
34 Mei Gavanaa na igoaa fei ne'ia ma i'igai ba noranamai
hitani gufu. I guainia ba noranamai Cilicia, ina ware,
35 "Awe guainaa fena dududuamu rona nomai yeni ena
ro'aa dududuio." Ma ina ware ba ronei augaa Paul laloo fei
humuu Herod, fei humuu hapara ma oma'afarawaninia.

24

Fei Dududua i Pudaa Felix

1 Haipanidiai arewaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, Ananias na dinaa Caesarea fipui a'a hefi'a bauaniaa

* **23:23: 23:23** Lomi ronapa'aa apa'aa hanuu fei warea Greek fei *panarofaa hio*.

fei gufu ma hemea rama'aa law harana Tertullus ma rona dududuaa Paul i pudaa mei gavanaa.
2 Rona lala'aa Paul ba nei wadu'aimai ma Tertullus na dududuia a'a Felix: “Hai'ouna gutafamalaa ma gutafarawani
ua i haroo iamu. Ma fei apa'amu na fawanewaneaa watauda manumanu i laloo feni baua gufu feni.
3 Naranaraa hai'ou ma minaa ei gufu tadiwe'ai, hepalo ua ba yoi hemea pa'aa rawani'a rama'a Felix ma hai'ounamina ni'eni'e a'amu.
4 Ma'uaa lo'e ba hai'oumina fatarereio, si'ei hai'ou'aa i'iginio ba na rawani ba odo'o guainaa ma'ida wareaa hai'odu wagii tamanu ei tataa Paul?
5 “Hai'ouna fanunupa'ia ba meni rama'a meni na fa'asi'anaa hefi'a hafelo'a ma na fawesuaa iaa ei Jew tadiwe'aiaa minaa feni ano. Hia mei bauaniaa fei maroaa fei losuu ei Nazarene
6 ma ana na mania ba i faloloaa fei humuu mei Haidaa. Si'ei, hai'ouna panarofia.*
8 Nabaa ana yoi, o'aa i'iginia, o'aa labagipa'aa fei fafasuii ei warea hai'ouna dududuia wagina.”
9 Ei Jew ana rona ware ba ina bigifatata ma ware ba fa'ua ei manumanu ei.
10 I pi'inaa panina mei gavanaa ba nei ware, na ware Paul, “Una aida ba laloo watauda igisimasi, yoi hemea fadududua a'a feni gufu feni. Si'ei, una ni'eni'e ba a wareaa pepei a'au.
11 Na maduta ua nabaa o labaginia ba na fa'ua fei wareau, fei ba laloo hefua ma guai arewaa ididii, una dinaa Jerusalem ba a losui.
12 E'ei rona ware ba una bigifatata, lomi rona guainau una fiharenii a'a hemea i humuu mei Haidaa, o fawesuaa iaa rama'a laloo ei synagogue, o hitani laloo fei baua gufu yei.
13 Ma lomi rona fa'arewapa'ia a'amu ba una tata.
14 Ma'uaa fa'ua ba una'aida losuinaa mei Haidaniaa ei amaa hai'ou, uaa una neneraa fei maroaa fei Tala, fei rona wareia ba na tata. Ma una neneraa minaa ei manumanu laloo fei Law ma tamanu rona ne'inia ei mamama'a.
15 Ma ana na pa'i o'onaia unuu a'a mei Haidaa ana ale'ei eni rama'a eni ba iwe fa'asi'anaa ei ma'ea, ei rona wanewane ma ei rona hafelo.
16 Si'ei, ranimai una'o fanima'aia ba i pudaa mei Haidaa mawe ei rama'a, pa'aa lomi i marapu ei naranarau.
17 “Nene ale'ei hefiga igisimasi, lomi una guta yei Jerusalem, unawe nomai ba a fani fana a'a ei gufuu ba ronei fanaa ei lomi rona pa'i ma ba a fani fanau a'a mei Fasu.

---

* **24:6: 24:6-8** Hefi'a ne'ia ba *hai'ouna panarofia ba hai'ou'aa dududuia ale'ei fei mau law hai'ou. 7 Ma'uaa, mei bauaniaa ei fo'aa, Lysias, namii tarafia panii hai'ou 8 ma ware ba ei ro ware ba hia na tata, roneimii u ma'amu. Nabaa ana yoi*

18 A bigi'aa fei ma ro'aa fanunupa'au i malalaa fei humuu
mei Haidaa, a'a ba una loloa a'a fei maumau ba hai'ounei
fafa'arai. Lomi ba na pa'i watauda rama'a a'au ma ana lomi
ba una bigi'aa manumanu na fafeloaa ei rama'a.
19 Ma'uaa na pa'i hefi'a Jew noramiaa ro'ou Asia ma na
rawani ba ronei nomai yeni i ma'amu ma nabaa una bigifa-
tata, te, ronei wareia.
20 O eni, ro'ou yeni, ronei wareaa tamanu fei tatau rona
labagipa'ia ei a u i ma'aa ei bauaniaa gufu.
21 Narau ba sifeni. Ei a ufalarai i ma'aa ro'ou, una haroharo
ba: 'Fei fafasui fei ba hamo'aa dududuau wagieni, sifei ba una
nara ba i pa'i asi'ana a'a fei ma'ea.' "
22 Ma Felix, hemei na apa'ifarawaninaa fei Tala, na do'o
ba'ofaa fei dududua. Ma na ware, "Ena na nomai Lysias, mei
bauaniaa fo'aa, u'apowe dududuio."
23 Ina ware a'a hemea centurion ba nei oma'afarawaninaa
Paul, ma'uaa inei fatalainia ma'ida ma nei'o fanoramiaa ei
tafina mi roiana.
24 Hefi'a arewaa ididii Felix na nofipuimai a'a mei harona
Drusilla, hemea Jew. Ina lala'amii Paul ma na gutaguainia fi
u'ugaa fei we'iaa naranara a'a Christ Jesus.
25 I no'u'upa'aloo tamanu na wanewane, batanai onei ap-
itai ma batanai fei dududua iwe nomai, Felix na ma'au ma
ware, "Do'o hi'ei e'eni! Nowau. Nabaa na pa'idiai rawani'a
au, te awe lala'idinio."
26 Ma ana ina nunuminia ba Paul nei fanipa'ai mugoo po'i
a'ana, si'ei ina lala'i'uaiamai ranimai ma fiwarewarei a'ana.
27 I didii heguai igisimasi, na tonaa bigi'aa Felix meni
Porcius Festus, ma'uaa Felix na nara ba ido'o farawaninaa ei
Jew ma si'ei, lomi na alaraa Paul humuu bobo'aia.

25

Fei Dududua i Ma'aa Festus

1 I wadu'ainaa fei baua gufu Festus ma gutadii oduai are-
waa, ina di'ininaa Caesarea ma na dinaa Jerusalem.
2 Ma yei, ei famamoaa humuu mei Haidaa mawe ei baua-
niaa ei Jew, rona u i ma'ana ma wareaa ei tataa Paul.
3 Ronamina roroninaa Festus ba nei farawaninaa ro'ou
ma alonaa Paul Jerusalem, uaa ronadii fiwarewarei ba ro'aa
opa'ai ma fo'afama'eia i tala.
4 Festus na ware, "Paul yei humuu bobo'aia Caesarea. Ma
lomi i madii ma a dinaa yei.
5 Aloaa hefi'a bauaniaa hamu'ou ba ronei aunufipuimai
a'au ma dududuaa mei rama'a mei yei nabaa hia na bigifa-
tataiaa hepalo manumanu."

6 I gutadii a'a ro'ou ale'ei fainaroa o hefua arewaa,
ina upu'aunulao yei Caesarea. Ma heaidiai arewaa na
fa'asi'adinaa fei dududua ma warenaa a'a ro'ou ba ronei
fa'ugaa Paul i ma'ana.
7 I nodigimai Paul, ei Jew, noramiaa ro'ou Jerusalem, rona
ufaweloinia ma wareaa watauda manumanu namina raraba
ba hia na bigifatata wagina. Ma lomi na pa'i ugaa pinee ro'ou.
8 Si'ei, Paul na ufalarai ma wareaa fipepei a'ana, "Lomi una
bigi'aa he'a tata wagii fei law ei Jew, o a'a fei humuu mei
Haidaa, o a'a Caesar."
9 Nunumiaa Festus ba i farawaninaa ei Jew, si'ei, na i'iginaa
Paul, "Na rawani a'amu ba o'aa dinaa pafea yei Jerusalem ma
ufalarai ba unei dududuio yei wagii e'ei wareaa ro'ou?"
10 Na ware Paul, "E'eni ufi u a'a hepalo humuu dududuaa
Caesar. Ma pa'aa sifeni feni humuu dududua ba hamo'aa
dududuau. Yoi, ona aidadii ba lomi una bigi'aa hepalo tata
a'a ei Jew.
11 Ma'uaa nabaa hamona labagipa'aa hepalo baua tatau ba
fei pono'ana ma'ea, te, hamonei fo'afama'eau. Ma'uaa nabaa
lomi na fa'ua ei wareaa ei Jew a'au, pa'aa lomi na wanewane
ba hemea i fifaninau a'a ro'ou. Yau na ainaa a'a Caesar!"
12 I warewarefipuidii a'a ei maroana Festus, na ware, "Yoi,
ona ainaa a'a Caesar, te owe aununaa a'a Caesar!"

Festus na Fiwarewarei a'a mei Hapara Agrippa

13 Hefi'adiai arewaa i didii, mei Hapara Agrippa ma Ber-
nice, laguna sufudai yei Caesarea ba lagu'aa taufagutanaa
Festus.
14 Si'ei ba laguna guta famadii ma'ida yei, Festus na ware-
wareaa fei dududuaa Paul a'a mei hapara. Ina ware, "Na pa'i
hemea rama'a yeni, hemea na bobo'ai uaa Felix.
15 Ei a dinaa Jerusalem, ei famamoaa humuu mei Haidaa
ma ei bauaniaa ei Jew, rona ware ba ina pa'i tatana ma rona
i'igainau ba unei ware ba na pa'aa tata ma unei fanima'aia.
16 "Una warefanaa ro'ou ba abaa ale'ei maumau Rome ba
hai'ou fifaninaa mei rona ware ba na tata nabaa lo'e nado'o
uwareaa fipepei a'ana, a'a ei rona ware ba hia na bigifatata.
17 Ei ro'aa nomai a'au, lomi ba una famadinaa fei dududua.
Heaidiai arewaa ma una fa'asi'anaa fei dududua ma warenaa
a'a ro'ou ba ronei dugamai mei.
18 Ro'aa ufalarai, ei ro'aa ware ba ina bigifatata, lomi rona
wareaa tamanu bigifatatana yau una naraia.
19 Ma'uaa, ro'ou ma hia, rona fiharenii wagii fei mau losuu
ro'ou ma hemea ma'ea harana Jesus, hemea na ware Paul ba
ina werawera e'eni.
20 Nawe puloto tabau ma una nara ba, 'Haa, a fadududu-
batanainia eni manumanu ale'eni feni.' Si'ei una i'iginia ba

na rawani a'ana ba i dinaa Jerusalem ma ufalarai a'a fei dududua yei a'a e'ei wareaa ro'ou.”

21 I'a ware ba fei dududuana nei fifaninaa panii Augustus, una ware ba roneido'o panarofia hawina na alonaa hia a'a Caesar.”

22 Si'ei, na ware Agrippa a'a Festus ba, “Ba ado'o guai wareaa mei rama'a mei yau.”

Ina ware, “Nadii, owe guainia.”

Paul na U Ma'aa Agrippa

23 Heaidiai arewaa, Agrippa ma Bernice, laguna nofipuimai a'a ei bauaniaa fo'aa mawe ei bauaniaa gufu ma ei rama'a rona taufagutanaa lagua. I'a ware Festus, rona dugamii Paul.

24 Festus na ware, “Mena Hapara Agrippa ma minaa hamu'ou eni yeni wagieni, hamu'ou fanunuia meni rama'a meni! Minaa ei Jew, ronamina i'iginau a'ana yei Jerusalem ma yeni Caesarea ma harofafifi'i ba hia nei ma'e.

25 Lomi una labagipa'aa hepalo tatana ba pono'ana ma'ea. Ma'uaa, hamatee ina ainaa a'a Augustus una waredii ba a alonaa hia Rome.

26 Ma'uaa lomi na aida ba a ne'inaa tamanu a'a Caesar wagina. Si'ei, una fa'ufalarainia yeni pudaa hamu'ou ma ana napa'aa rawani ba yoi yeni, mena Hapara Agrippa, ba wagii feni fiwarewareia, ipowe pa'i paolaa ne'iau a'a Caesar.

27 Uaa lomi na rawani a'au nabaa o aloaa nemea bobo'aia ma lomi odo'o warefa'arewainaa fei tatana.”

26

1 Ma Agrippa na warenaa a'a Paul, “Nadii. Onei wareaa pepei a'amu.”

Si'ei, Paul na pi'inaa panina ma wareaa pepei a'ana:

2 “Mena Hapara Agrippa, unamina ni'e wagieni ba una u i pudamu ma wareaa pepei a'au wagii minaa ei tata ei Jew rona ware ba una bigi'ia.

3 Ma una ni'ediai uaa yoi, ona apa'ifarawaninaa minaa ei maumau ei Jew ma tamanu rona fiharenii wagina. Si'ei, amina i'iginio ba onei guaifarawaninau.

4 “Minaa ei Jew, ronamina apa'ifarawaninaa fei maumau ui badui nopa'amii wagieni, fei rawarawa maumau yei gufuu mawe yei Jerusalem anaa.

5 Apa'aa ro'ou yau ana fiwanini'uamai nopa'amii wagieni ma nabaa ro nunuminia, ro'aa warefa'uai ba na pa'i hepalo maroa laloo fei losuu hai'ou namina waiwai nenerana ma yau hemea Pharisee wagina.

6 Na o'onai unuu a'a tamanu mei Haidaa nadii fa'unainia a'a ei amaa hai'odu. Ma si'eni a u ma'aa feni dududua wagieni.

7 Ma fei nadii fa'unainia mei Haidaa a'a ei hefua ma gua-
paloei pai Israel, ronamina neneraa mei Haidaa arewaa ma
poi ba ro'aa fanunuaa tamanu mei Haidaa nadii fa'unainia
ba i bigi'ia. Mena hapara, wagii feni o'onaia unuu, ei Jew rona
ware ba una bigifatata.
8 Tani hamo'aa hamamagua wagii fei ba mei Haidaa i
fa'asi'anaa ei ma'ea?
9 "Yau ana na nara ba uneimina bigi'aa tamanu ba i
fadugeaa fei haraa Jesus, mei Nazareth.
10 Ma sifei fei bigi'au yei Jerusalem. Ei famamoaa hu-
muu mei Haidaa na ugainau ma una bobo'ainaa watauda ei
apunaiaa mei Haidaa ma ana una uga ba ronei ma'e.
11 Watauda arewaa una dinaa a'a hepapalo synagogue ba
a panarofaa ro'ou ma maniaa ro'ou ba ronei warefafeloaa
mei Haidaa. Fei fifi'ii unu'uau a'a ro'ou ma ana una aununaa
hefi'a gufu raua ba a haperaraiaa ro'ou.

Paul na Wareaa fei Filogiaa fei Naranarana
(Acts 9:1-19; 22:6-16)

12 "I a'a hepalo tatalaia ale'ei, ei famamoaa humuu mei
Haidaa, rona fani forafora a'au ma aloau ba nei dinaa Dam-
ascus.
13 Mena hapara, ale'ei haloaina, ei fi talailao tala, una
fanunupa'aa hepalo we'ai i pafea na muainaa we'aa fei halo,
namina we'afaweloinau ma ei tafiu.
14 Hai'ounamina pasinaa pu ma una guainaa hepalo lao na
warenaa a'au warea Aramea,* 'Saul, Saul, tani o haperara-
iau? Napa'aa waiwai a'amu ba o'aa putotoraa ei nunumiau.'
15 "Unawe i'igai, 'Yoi hini, mena Fasu?'
"Na ware mei Fasu, 'Yau Jesus, mei ona haperaraia.
16 Nadii, asi'a'ufalarai. Una fa'arewa a'amu ba a rafeinio
ale'ei nafi ba onei u'ugaa ei fanunuamu a'au ma tamanu awe
fama'aio.
17 U'a fatelaio a'a ena gufumu mawe ena Gentile. A alonaa
yoi a'a ro'ou
18 ba onei fa'arewaiaa pudaa ro'ou ma famomo'ainaa
ro'ou a'a fei roromaa, foisinamii ro'ou a'a fei we'ai ma
famomo'ainaa ro'ou i a'a fei faufau Satan, foisinamii ro'ou a'a
mei Haidaa ba i futoaa ei hafelo'aa ro'ou ma ropowe oafipui
a'a ei una papaditainaa ro'ou uaa rona narafawe'i a'au.'
19 "Ma si'ei, mena Hapara Agrippa, lomi una barafeaa fei
fanunuau noranamai pafea.
20 Fama'a nado'o u'u a'a ei yei Damascus, nenee fei, yei
Jerusalem ma tadiwe'aiaa Judea mawe ei Gentile anaa. Una
u'u ba ronei filoginaa naranaraa ro'ou ma foisinaa a'a mei

---

* **26:14: 26:14** O, *warea Hebrew*

Haidaa ma fama'aia ba ronapa'aa filoginaa naranaraa ro'ou
a'a ei bigi'aa ro'ou.
21 Sifei fei pa'afina ba ei Jew, rona panarofau yei malalaa fei
humuu mei Haidaa ba ro'aa fo'afama'eau.
22 Ma'uaa fei hadumaa mei Haidaa na oa i a'au nopa'amii
wagieni ma si'ei, una u yeni ba a u'ufanaa ei lomi haraa ro'ou
mawe ei baua rama'a. Ei wareau, lomi na pafoinaa ei wareaa
ei mamama'a ma Moses ba iwe nomai
23 mei Christ† ma tonaa fi'ina ma hia, mei rawarawa asi'ana
a'a fei ma'ea ba i u'ugaa fei we'ai a'a ei gufuna mawe ei
Gentile."
24 A'a fei, Festus na ba'ofaa wareaa Paul. Ina pararai, "Paul,
yoi, ona poapoai. Fena baua apa'amu na fapoapoainio."
25 Paul na ware, "Lomi una poapoai, mena rawani'a Festus.
Tamanu eni wareau, pa'aa fa'ua ma na wanewane.
26 Mei hapara na apa'idigaa ena manumanu ena ma a
warefa'a'a'ua i a'ana. Unapa'aa aida ba tamanu ei una
wareia, hia na aidadii uaa abaa manumanu opa'aia.
27 Mena hapara Agrippa, ona nara ba fa'ua ei wareaa ei
mamama'a? Una aidadii ba ona nara ba fa'ua."
28 Si'ei, Agrippa na warenaa a'a Paul, "Naramu ba ma'ideni
au ale'eni o foranotonaa naranarau ba yau hemea Christian?"
29 Paul na ware, "Na madii, o lo'e, a i'iginaa mei Haidaa
ba yoi ma minaa ei rona guainaa ei warea, ronei ale'ei yau,
ma'uaa hamonei'aa pa'i eni alatai."
30 Mei hapara na asi'aa ma mei gavanaa ma Bernice mawe
ei rona gutafipui a'a ro'odu.
31 Rona asi'adi'ininaa fei laloo humu ma ro'ei fiware-
wareilao, rona ware, "Meni rama'a meni, lomi na bigi'aa
hepalo manumanu ba pono'ana ma'ea o bobo'aia."
32 Agrippa na warenaa a'a Festus, "Meni rama'a meni, ana
ipa'aa ala nabaa lomi na ainaa a'a Caesar."

27

Paul na Tamanaa Rome

1 Ro'aa ware ba hai'oupowe tamanaa Italy, Paul ma
hefi'adiai bobo'aia, rona aunaa panii hemea centurion ha-
rana Julius, hia hemea maroaa ei fo'aa Rome.
2 Hai'ouna hugi pafoo hepalo baua wa yei Adramyttium,
hepalo ba i talelao a'a hefi'a gufu yei Asia ma hai'ouna ala.
Aristarchus, hemea Macedonia gufuna Thessalonica ana a'a
hai'ou.
3 Heaidiai arewaa, hai'ouna pe'i yei Sidon. Ma Julius ba i
farawaninaa Paul, na ugainia ba neido'o aunu ma tatalai a'a
ei tafina ba ro'aa hadumia a'a tamanu nunumiana.

† **26:23: 26:23** O, *Messiah*

4 Ma yei, hai'ouna aladiai ma talenaa Cyprus fipepei lomi
lalarena uaa fei lalarena na agisuafaa hai'ou.
5 Hai'ou'aa fatalelao i lama papaa fei rau Cilicia ma Pam-
phylia, hai'ouna pe'i Myra yei Lycia.
6 Yei, mei centurion na labagipa'aa hepalo wa Alexandria
ba i dinaa Italy ma na fahuginaa hai'ou pafona.
7 Hai'ouna talefagigilao watauda arewaa ma na waiwai ba
hai'ou pe'i yei Cnidus. Namina rata fei lalarena ma si'ei lomi
hai'ouna talefawanewane. Hai'ouna talenaa fipepei lomi
lalarena yei Crete, papaa Salmone.
8 Hai'ounamina oteifagigilao nopa'amii hefawala harana
Fair Havens na rafi'inaa fei gufu Lasea.
9 Hefi'a au namina aunudigilao ma napa'aa fei au hafeloaa
fei lama uaa rona pa'idigaa fei Au Fabaoa.* Si'ei, na
warefa'aiaa ro'ou Paul,
10 "Me'o, na fanunupa'ia ba feni taleaa o'ou, i pa'aa o'ou
hafelo'a ma i pa'ai feni baua wa ma ei manumanu pafona
mawe o'odu."
11 Ma'uaa, mei centurion, lomi na guainaa wareaa Paul. Ina
neneraa wareaa mei rapi'a ma mei amaa fei wa.
12 Fei pe'iaa wa yei lomi na rawani ba hai'ou'aa pe'i famadii
ale'ei figa puda. Ma watauda hai'ouna ware ba hai'ounei
fatale'ualao ba hai'ou'aa dinaa Phoenix ma pe'i farereaa fei
lalarena yei. Fei, hepalo pe'iaa wa yei Crete, oma'analoo
hafa'ialama ma punenegufu. Ma ba hai'ou'aa pe'i famadii,
ale'ei figa puda yei.

Fei Baua Lalarena

13 I nimanimaimai ma'ida fei lalarena, rona nara ba sifei
fei talaa ro'ou. Si'ei rona fafaneaa fei hipo ma fatale'aunulao
Crete.
14 Ataa madii, namina asi'aa fei baua lalarena. Haraa feni
lalarena raihara'uu noranamai i a'a fei gufu.
15 Fei lalarena na fitaninaa ma'aa fei wa ma lomi na talepa'i
ma si'ei, hai'ounawe talenenegi'uaia.
16 Hai'ouna lafelao rafi'inaa hepalo pusu'o gufu harana
Cauda ma na waiwai ba hai'ou'aa faufarawaninaa hepalo
pusu'o wa, fei rona taleforaia a'a fei wa bauana.
17 Ro'aa poro'aupa'idigaa fei pusu'o wa, rona tonaa hefi'a
wao ma faufaweloinaa puguu fei baua wa ba ro'aa fau-
fawe'ia. Si'ei ba rona ma'au ba fei lalarena i nafa'isiminaa
ro'ou i piyee Syrtis, rona fapasiaa fei hipo ba nei falaporaa
fei wa.
18 Fei agi namina fanima'aiaa hai'ou ma si'ei, iree arewa,
rona siminaa agi ei manumanu pafoo fei wa.

---

* **27:9: 27:9** Fei Arewaa Atonement (Yom Kippur)

19 A'a fei fa'oduaiaa arewaa, ronawe tonaa ei manumanu
unuu fei wa ma porosiminia.
20 Ale'ei figa arewaa i didii lomi hai'ouna fanunupa'aa
fei halo o ei pi'u ma fei agi namina weta ua. Nawe asisi
naranaraa hai'ou ba lomi hai'ou'aa tela.
21 Figa arewaa na didii ma lomi rona hanana ei rama'a.
Idii, Paul nawe u i pudaa ro'ou ma ware, “Ma'aia me'o?
Nabaa hamona guainaa wareau ba onei'aa di'ininaa Crete,
lomi hamo'aa pa'aa aree hamu'ou ale'eni ma ei manumanuu
hamu'ou, lomi ba i pa'ai ale'eni.
22 Ma'uaa a warefanaa hamu'ou ba apuna fa'asisiaa nara-
naraa hamu'ou, uaa lomi nemea hamu'ou ba i pa'ai; uniaa
feni wa.
23 Poi minoa hemea alo'alo na u papau. Mei alo'alo mei,
hemea alo'aloo mei Haidaa, mei una bigi'aa bigi'ana.
24 Mei alo'alo na ware, ‘Apuna ma'au Paul. Yoi, o u i
ma'aa Caesar ma mei Haidaa, i fani'uaio fei harenuaa ei ro'aa
tamafipui a'amu.’
25 Si'ei, hamonei fa'o'onainaa unuu hamu'ou me'o, uaa yau
na pa'i narafawe'iau a'a mei Haidaa ba tamanu ei wareana
a'au i pa'aa bigi'ia.
26 Ma'uaa o'ou, o'aa tafe a'a hepalo gufu.”

Fei Tafe'aa fei Wa

27 A'a fei fahefua ma gunaroaa poi, fei lalarena ana fi
susuni'uamiaa hai'ou aunulao yei Agii Adriatic.† Ma ale'ei
poidifa'u'u, ei bigibigi'a pafoo wa, rona nanamuinia ba roi
fararafi'inaa fei gufu.
28 Rona fa'aunuaa fei wao ma fanunupa'ia ba walalona
ale'ei odufua pa'ania ma oloromeai metre.‡ Madilao ma'ida,
rona fa'aunudinia ma fanunupa'ia ba walalona ale'ei enu
pa'ania ma oloromeai metre.§
29 Rona ma'au ba fei mamaua i nafa'isiminaa hai'ou pafoo
na'a. Si'ei, rona fapasidinaa obao hipo i mugii fei baua wa ma
gutaroni ba nei arewa batafa.
30 Ba ro'aa di'ininaa fei baua wa, hefi'a bigibigi'a na alafa-
pasiaa fei pusu'o wa. Ma ba ro'aa sifi'aa ei rama'a, rona
fapasiaa hefi'adiai hipo i ma'aa fei baua wa.
31 Ma Paul na warenaa a'a mei centurion mawe ei fo'aa ba,
“Nabaa lomi ro'aa gutapanarofaa feni baua wa, lomi hamo'aa
tela.”
32 Si'ei, ei fo'aa na moro'aa ei wao, ei na panarofaa fei wa
pusu'o ma fapasialao.

---

† **27:27: 27:27** Mina mina, fei haraa fawelei na ude haroo Italy. ‡ **27:28: 27:28** Warea Greek *20 orguias* (ale'ena 37 metres) § **27:28: 27:28** Warea Greek *15 orguias* (ale'ena 27 metres)

33 Anaa i arewa, na ware a'a ro'odu Paul ba ronei hanana.
Ina ware, “Laloo ei hefua ma gunaroa arewaa i didii hamona
gutanara watauda ma lomi hamona hanana. Lomi hamona
hanaiaa hepalo manumanu.
34 E'eni a ware ba hamonei hanana ba lomi hamo'aa ma'e.
Lomi ba i adudu hepalo hugo tabaa hemea hamu'ou.”
35 I waredii ale'ei, na tonaa hefi'a faraa pidaua ma i pudaa
minaa ro'ou na ware ‘ta’ a'a mei Haidaa. Ma na itafia ma
hanaia.
36 Namina fawe'idinaa naranaraa minaa ro'ou ma ana rona
hanaiaa hefi'a du'ua.
37 Puduu hai'ou pafoo wa ale'ei enu pu'u ma oloromfua ma
oloroa.
38 Ro'aa hananafamagudii, ba ro'aa fapapaiaa fei wa, rona
siminaa agi ei du'ua.
39 I no'arewalao, lomi rona fanunu'apa'aa fei gufu ba
tamanu, ma'uaa rona fanunupa'aa hefaa malouna ma na pa'i
piye ma rona nara ale'ei ba ro'aa manima'a ba ro'aa fatafe yei.
40 Rona moro'aa ei hipo, famomogunaa agi ma alaraa ei
wao, ei na faugaa ei poree rapirapi. Ma rona sugainaa pafea
fei lawalawa a'a fei tala lalarena ma fatalenaa piye.
41 Ma'uaa fei wa na tafe a'a fei piye fawelei na parepare.
Fei ma'aa wa na tafe. Lo'ediai ma'atalana ma fei mugii wa
na aninimatala a'a fei mamaua.
42 Ei fo'aa, rona fiwarei ba ro'aa fo'afama'eaa ei bobo'aia
uaa ba ronei'aa pai'aunu ma ponipa'ai.
43 Ma'uaa mei centurion lomi na nunumiai ba Paul i ma'e
si'ei ina lawaraa ro'ou a'a fei naranaraa ro'ou. Ina ware a'a ei
rona aida paia ba roneido'o rofo ma painaa piye.
44 Ma ei dufudufu ronei falafe pafoo ei memee haihai fei
wa. Rona bigi'ia ale'ei ma si'ei, minaa ro'ou, rona pa'aa piye.

28

Yei Piyee Malta

1 Hai'ou'aree pa'aa piye, hai'ouna no'apa'alao ba fei gufu,
harana Malta.
2 Ei rama'aa fei gufu fei, ronamina farawaninaa hai'ou.
Rona pa'aiaa fei hafi ma taufa'ugaa minaa hai'ou uaa na
roparopa fei maunu ma hai'ouna waiwa.
3 Paul na poro'amai hefi'a taloa, puguminalao a'a fei hafi
ma hepalo wa'a hafelo na teteiamai fei babaia, na taduaa
panina ma lomi na rawa.
4 Ro'aa fanunupa'aa fei wa'a ba na tausisigai panina rona
fiwarewarei ba, “Meni rama'a meni, woro hia rama'aa
fo'afama'ea. Fa'ua ba ina tela a'a fei agi ma'uaa fei dududu-
ana ipowe fama'eia.”

5 Ma'uaa Paul na hubisiminaa fei wa'a a'a fei hafi ma lomi
na to hafelo'ana wagina.
6 Ei rama'a, rona nara ba i popola, o ba i pasima'e, ma'uaa
ro'aa guta'oma'oma'a ma lomi rona fanunupa'aa bibiyeiana,
ronawe nara ba woro hia hemea haidaa.
7 Na pa'i hefaa baua humu na rafi'i, humuu Publius, mei
bauaniaa fei gufu fei. Ina taufagutanaa hai'ou i humuna ma
laloo oduai arewaa namina farawaninaa hai'odu.
8 Mei amana na funuhaino pafoo tawa. Na babai ununa ma
na pepeaa raraa. Paul na wadu'ai ba i ma'a hia. I lafulafudii,
na augaa panina pafona ma fapedugaa funuana.
9 Ro fanunuia ale'ei, minaa ei funua a'a fei gufu fei, rona
nomai ma ina fapedugaa funuaa ro'ou.
10 Rona farawaninaa hai'ou a'a watauda manumanu. Ma ei
ba ana hai'ou ala, rona fanaa hai'ou ei manumanu hai'ouna
nunuminia.

Pe'i Yei Rome

11 Nenee oduai puda, hai'ouna hugi a'a hepalo wa, hepalo
na pe'i opa'ai yei a'a fei au hafelo. Fei wa fei, wa Alexandria
ma i ma'aa fei wa na pa'i baua hanunuu laguei wata haidaa
sifisifi Castor ma Pollux.
12 Hai'ouna pe'i Syracuse ma guta yei oduai arewaa.
13 Ma yei hai'ouna ala ma pe'i yei Rhegium. Heaidiai
arewaa, na asi'aa fei lalarena, noramiana ale'ena hara'uu ma
heaidiai arewaa, hai'ounaree pe'i yei Puteoli.
14 Ma yei hai'ouna bapa'aa hefi'a lofu ma rona dugaa hai'ou
ba hai'ounei gutafipui a'a ro'ou ale'ei heai hefapagipagia. Ma
nenee fei ba hai'ouna dinaa Rome,
15 ei lofu yei fawelei, rona guainia ba hai'oufi talailao, rona
nofarauamai ba ro'aa oma'aa hai'ou yei Forum Appius ma yei
Odumanu Tavern. I fanunupa'aa ei rama'a ei, Paul na ware
‘ta’ a'a mei Haidaa ma na refurefu ununa.
16 Hai'ou'aa nopa'aloo Rome, rona uga ba Paul nei
guta'u'ugai unaiana, ma'uaa nei pa'i hemea fo'aa oma'ana.

Paul na U'u Yei Rome ei Ro'aa Oma'aia

17 Nenee oduai arewaa ina lala'aa ei bauaniaa ei Jew. Ro'aa
nofipuidigimai, na ware Paul a'a ro'ou, “Ena lofuu, yau lomi
na bigi'aa hepalo tata a'a ei gufuu o'ou, o a'a ei maumau
ei upuu o'ou, ma'uaa, rona panarofau yei Jerusalem ma
fifaninau a'a ei Rome.
18 Rona dududuau ma ba ro'aa alarau uaa lomi rona
labagipa'i tatau ba pono'ana ma'ea.
19 Ma'uaa ei Jew, rona siba wagina, si'ei, una ainaa a'a
Caesar. Ma'uaa lomi ba a dududuaa ei gufuu o'odu.
20 Sifei fei fafasuina a lala'aa hamu'ou ba o'aa fiwarewarei.
Fei fafasui fei ba na bobo'ai, sifei ba na pa'i o'onai unuu o'ou
Israel.”

21 Rona ware, “Lomi hai'ouna to ne'ia fi warewareio no-
ramiana Judea ma lomi hemea lofu na nomai yei na u'u o
wareaa hepalo hafelo'amu a'a hai'odu.
22 Ma'uaa ba hai'ou'aa guai tamanu naranaramu, uaa
hai'ouna aida ba watauda rama'a, rona warefafeloaa feni
maroaa losuu.”
23 Rona fiwarewarei ba ro'aa ma'a Paul a'a fei arewaa fei
ma nenee fei, wataudadiai rona nomai a'a fei humu ina guta
wagina. Mafufuo ma ama'analoo poi ina u'ufanaa ro'ou fei
haparaiaa mei Haidaa ba i fawe'iaa naranaraa ro'ou a'a Jesus
wagii tamanu na wareia fei Law Moses ma ei Mamama'a.
24 Hefi'a ro'ou, rona nara ba fa'ua ma hefi'a, lomi.
25 Rona fiharenii ma aunu nenee i wareaa feni Paul ba, “Fei
Spiriti Apuna warefa'uai a'a ei upuu hamu'ou ei i umuinia
mei mamama'a Isaiah:
26 “ ‘Aununaa a'a eni rama'a eni ma ware,
“Hamomina guguai, ma'uaa lomi hamo'aa apa'aa hanuna;
hamomina fafanunu, ma'uaa lomi hamo'aa fanunupa'i.”
27 Uaa, fei naranaraa eni rama'a eni, namina waiwai.
Lomi rona guaipa'inaa adiaa ro'ou
ma rona ma'igunaa pudaa ro'ou.
Nabaa abaa ale'ei, ro'aa fanunupa'inaa pudaa ro'ou
ma ro'aa guaipa'inaa adiaa ro'ou,
narapa'i ma foisimai
ma yau a fapedugaa funuaa ro'ou.’
28 “Si'ei, nunumiau ba hamonei aida ba fei tela'ana, mei
Haidaa na alodigia a'a ei Gentile ma ropowe guguai!”*
30 Laloo heguai igisimasi, Paul na guta laloo fei humuna, fei
ina'o pono'ia ma taufagutanaa hini ei ronamii ma'a hia.
31 Lomi na warefamamafa ma lomi hepalo manumanu na
lawagia ei i u'ugaa fei haparaiaa mei Haidaa ma feroifanaa
ro'ou mei Fasu Jesus Christ.

* **28:28: 28:28** Hefi'a ne'ia ba *ropowe guguai!” 29 I'a waredigaa fei, rona aunu ei Jew ma fiharenii.*

ROMANS

Warefa'aia

Fei ne'iaa Paul a'a ei Rome fi fa'arewaia batanai mei Haidaa anaia na fawanewaneaa ei rama'a uaa fei narafawe'ia.

Fei narafawe'ia a'a Christ i fawanewaneaa ei rama'a a'a mei Haidaa. Paul ana fi wareaa fei manufau harenua a'a Christ, fei pa'afii fei law mei Haidaa ma fei faufau fei Spiritina a'a mei narafawe'ia ale'ei ba na ala wagii fei faufau fei hafelo'a ma fei ma'ea. Ana ifi wareaa fei fadugeaa ei Jew Christ ma batanai fei mau tatalaiaa ei narafawe'ia.

1 Yau Paul, hemea nafii Christ Jesus, na rafeinau mei Fasu
ba yau, apostle ma na au'u'ugainau ba nei bigi'aa fei rawani'a
wareaa mei Haidaa—
2 fei rawani'a warea, fei nado'o fa'unainia a'a ei mamama'a
i laloo fei Bu'u Apuna—
3 fei na u'ufanaa o'ou fei u'ugaa mei Na'una, mei na tonaa
fei maumau rama'a noranamai a'a fei pai David
4 ma wagii fei Spiriti,* fei na apunai, ina tonaa fei faufau
mei Haidaa ba i fama'aia ba hia Na'uu mei Haidaa† wagii fei
asi'anana a'a fei ma'ea, Jesus Christ, mei Fasuu o'ou.
5 I a'ana ma wagii fei ba i farawaninaa fei harana, hai'ouna
tofa'a'a'uaiaa fei rawani'a ma fei bigi'aa apostle ba hai'ou
lala'aa minaa ei rama'a dupuaa ei Gentile ba ronei neneraa
tamanu i nomai a'a fei we'iaa naranara.
6 Ma hamu'ou, ana i dupuaa ei rona rafei ba maroaa Jesus
Christ.
7 Feni i dinaa a'a minaa hamu'ou ena yena Rome, hamu'ou
ena na rafei ma haguaa hamu'ou mei Haidaa ba hamonei
apunai a'ana.

Fei rawani'a ma fei gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou
noranamai a'a mei Haidaa, mei Amaa o'ou ma mei Fasuu o'ou
Jesus Christ.

Fei Ude Nunumiaa Paul ba i Dinaa Rome

8 I a'a Jesus Christ, ado'o ware 'ta' a'a mei Haidaniau uaa
minaa hamu'ou, hamatee fei we'iaa naranaraa hamu'ou,
ronamina u'ugia tadiwe'aiaa malagufu.
9 Una bigifawe'i a'a mei Haidaa fininaa minaa ei faufau ei
una u'ugaa fei rawani'a wareaa mei Na'una. Ma mei Haidaa,
hia ugaa neneu ba yau nafane nonominaa hamu'ou

---

* **1:4: 1:4** O, *ma wagii fei spiritina*

† **1:4: 1:4** O, *apunai, ina rafei fininaa fei faufau ba hia Na'uu mei Haidaa*

10 laloo ei lafulafuau ranimai ma ufi lafulafu ba a'a fei
nunumiaa mei Haidaa ba fei talau nei gigi ba awe nowau a'a
hamu'ou.
11 Ba apa'aa ma'a hamu'ou, ba a fanaa hamu'ou ei na fanau
fei spiriti ba nei pa'i faufau hamu'odu
12 ba hamu'ou ma yau nei fihaduminaa ei we'iaa naranaraa
o'odu.
13 Nunumiau, ena lofuu, ba hamonei aida ba unafane
naranara ba amii ma'a hamu'ou (ma'uaa nafane lawagi talau
nopa'amii e'eni) ba a hufu fua i dupuaa hamu'ou, ana ale'ei
na bigidigia a'a hefi'adiai ei Gentile.
14 Uneipa'aa bigifipui a'a ei Greece mawe ei abaa Greece ma
a'a e'ei rona pa'i apa'aa ro'ou mawe ei rona poapoai.
15 Si'ei unamina refurefu ba a u'ugaa fei rawani'a warea a'a
hamu'ou ena yena Rome.
16 Lomi una mamafa a'a fei rawani'a warea, uaa sifei, fei
faufau mei Haidaa ba i fatela'anaa minaa ei rama'a na we'i
naranaraa ro'ou, do'o rawarawa ei Jew ma hinene ei Gentile.
17 Uaa laloo fei rawani'a warea, mei Haidaa na fama'aa
fei talaa wanewanea, fei noranamai a'a fei we'iaa nara-
nara, farawarawa ama'analoo pedupeduna,‡ ana ale'ei rona
ne'inia ba: “Ei wanewanea, rona'aida bigifininaa fei we'iaa
naranara.”

Fei Dududua ma fei Sibaa mei Haidaa a'a Ei Rama'a

18 Mei Haidaa fi fama'aa fei dududua fipuinaa fei sibana
i norai pafea dinaa a'a minaa ena hafelo'a ma ei hafelo'a
bigi'aa ei rama'a, ei rona hafududumaa fei fa'ua warea a'a ei
hafelo'a bigi'aa ro'ou,
19 uaa ei maumau mei Haidaa na arewadii a'a ro'ou, hama-
tee mei Haidaa na fa'arewadigia a'a ro'odu.
20 Uaa a'a fei mamaraiamii feni malagufu nopa'amii e'eni,
ei maumau mei Haidaa, ei lomi ona ma'apa'ia, ale'ena fei
faufauna, fei na ude ranimai ma fei maumauna ba hia,
mei Haidaniaa ei maumau ei, ona fanunufarawaninia ma
apa'ifarawaninia a'a tamanu ina bigidigia ma si'ei, ei rama'a,
pa'aa lo'e ba ro'aa warefasifipa'i ba lomi rona aida.
21 Fa'ua ba rona apa'aa mei Haidaa ma'uaa, lomi rona udug-
inia ba hia mei Haidaa ma ana lomi rona ware ‘ta’ a'ana, lomi
rona narafarawani ma fei poapoa naranaraa ro'ou, namina
roroma.
22 Rona ware ba rona pa'i apa'aa ro'ou ma'uaa, ronapa'aa
poapoai
23 ma mei Haidaa, mei lomi i ma'etoo, rona filoginaa fei
hawerana a'a ei manumanu rona bigi'ia ba fafanunuana

‡ **1:17: 1:17** O, *naranara, asi'anana a'a fei narafawe'ia ma fapedunaa ana fei narafawe'ia*

ale'ena maumau ei rama'a (ei foraimanunu) mawe ale'ena ei
manufidufidu ma ei manulelele ma ei rona o'ata'ata.
24 Si'ei, mei Haidaa na rawa'a'afinaa ro'ou a'a ei hafelo'a
nunumiaa ei naranaraa ro'ou ba ro'aa fafeloaa ana unuu
ro'ou a'a ei fitatafipa'aia.
25 Rona filoginaa fei fa'uai wareaa mei Haidaa a'a ei sifisifi
ma losui ma uduginaa ei bigi'aa mei Haidaa ma a'a ba mei i
bigi'aa ei manumanu, mei onei uduginia ranimai. Amen.
26 A'a fei, mei Haidaa na rawa'afinaa ro'odu a'a ei mamafaa
nunumiaa unuu ro'ou. Ma ei pifinee ro'ou, ana rona filoginaa
tamanu na wanewane a'a ei lomi na wanewane.
27 Ana ale'ei, ei wawane, lomi rona fiharoi a'a ei pifine, uaa
namina bauanai fei ba ro'aa fiharoi ana ro'ou ei wawane. Ei
wawane na bigi'aa tamanu lomi na rawani a'a ana ro'odu.
Ma ana ro'ou, rona tonaa fei aree ro'ou a'a ei hafelo'a bigi'aa
ro'ou.
28 Ma hepalodiai, si'ei ba rona nara ba lo'e manumanu
nabaa ro'aa siminaa fei apa'aa mei Haidaa, te, ina
rawa'afainaa ro'ou a'a fei poapoa naranaraa ro'ou ba ro'aa
bigi'aa tamanu ronei'aa bigi'ia.
29 Namina pepesu a'a ro'odu minaa ei maumau hafelo'a,
wawa'ai poa, fai lomi naranaraa rawani. Ronamina pepesu
a'a fei nanamaia, fo'afama'ea, fiharenia, sifisifi'a ma fei
bidibidii unu. Rona bababau'u,
30 rona warefafeloaa hefi'adiai, na bidi unuu ro'ou a'a mei
Haidaa, warefani, agu'agui, mamagugui; rona pagipagiaa
hefi'a tala ba ro'aa bigi'aa ei hafelo'a; rona barafeaa ei ama
ma inaa ro'ou;
31 na waiwai tabaa ro'ou ma lomi we'iaa naranara, lomi
faloloa'ia ma lomi rona haguaa hefi'adiai.
32 Fa'ua ba rona apa'aa fei wanewane wareaa mei Haidaa,
fei ba ei rona bigi'aa ei manumanu ei, aree ro'ou, ma'ea,
ma'uaa rona bigi'uaiaa ei manumanu ei ma ana rona uga ua
a'a ei rona bigi'ia.

2

Fei Dududuaa mei Haidaa na Wanewane

1 Si'ei, nabaa ona nara ba hefi'a na hafelo, lomi i pa'i tala
ba o ware ba ona rawani, uaa a'a tamanu ona nara ba rona
bigifafelo wagina, ana ona fafeloaa anaio, uaa ei manumanu
ei, ana ona bigi'ia.
2 Ma ona aida ba fei pa'afii fei dududuaa mei Haidaa a'a
ei rona bigi'aa ei manumanu ei, na neneraa tamanu na
wanewane.
3 Yoi rama'a ua. Tani o nara ba rona bigifafelo, ma'uaa
ei manumanu ei, ana ona bigi'ia—haa, ei naramu ba o
ponipa'ainaa fei dududuaa mei Haidaa?

4 O, ona nara ba aba baua manumanu ei rawani'ana, o fei
walaloaa sibana, o fei ofasi'ana ma lomi ona apa'ia ba fei
rawani'aa mei Haidaa fi nodugio a'a fei filogiaa naranara?
5 Ma'uaa, si'ei ba namina waiwai tabamu ma lomi ona
filoginaa ei naranaramu, oi fa'apoi'uaiaa fei fagianamu a'a
fei arewaa sibaa mei Haidaa ena na arewamai fama'aiaa fei
wanewane dududuana.
6 Mei Haidaa, “iwe fanaa hememea ana ale'ei tamanu ina
bigi'ia.”
7 A'a ei rona'aida nunumai ba ro'aa labaginaa fei hawera,
fei honua ma fei ba lomi ro ma'etoo, mei Haidaa ipowe fanaa
ro'ou fei harenua lomi i pedutoo.
8 Ma'uaa a'a ei rona nara'uaiaa ana ro'ou ma ofadugaa fei
fa'uaia ma neneraa ei hafelo, rowe tonaa fei dududuana ma
fei sibana.
9 I pa'i gutafafeloa ma fi'ia naranara a'a hememea rama'a
na bigi'aa ei hafelo'a; do'o rawarawa a'a ei Jew ma hinene, ei
Gentile;
10 ma'uaa hini i bigi'aa ei rawani'a, iwe tonaa fei hawer-
ana, honua ma gutafarawania; do'o rawarawa a'a ei Jew ma
hinene, ei Gentile.
11 Uaa mei Haidaa, lo'e na pa'i papa'aa ununa.
12 Minaa ei rona bigi'aa ei hafelo'a ma lomi rona pa'i fei law,
fa'ua lomi rona pa'i fei law, ma'uaa ana rowe ma'e. Ma minaa
ei rona pa'i fei law, ana iwe dududuaa ro'ou fei law.
13 Uaa abaa ena rona guainaa fei law, ena rona wanewane
pudaa mei Haidaa, ma'uaa ena rona neneraa fei law, iwe
ware ba rona wanewane.
14 (Hi'i, ei Gentile lomi rona pa'i fei law, ma'uaa nabaa
rona bigi'uanaa ei naranaraa ro'ou ma ei bigi'aa ro'ou na
neneraa fei law, fa'ua ba lomi rona pa'i fei law, ma'uaa rona
fanunupa'aa tamanu na rawani ba ro'aa bigi'ia,
15 uaa rona fama'aia ba tamanu fei i neneraa fei law na
ne'idii laloo iaa ro'ou ma ei naranaraa ro'ou, ina fama'aiaa
ro'ou ma warefanaa ro'ou ba ei bigi'aa ro'ou, na tata, o na
wanewane.)
16 Ma ei manumanu ei, iwe nomai a'a fei arewaa i umuinaa
mei Haidaa Jesus Christ ei na dududuaa ei opa'aiaa nara-
naraa ei rama'a. Ma fei, iwe bigi'ia ana ale'ei fei nafane
wareia laloo fei rawani'a wareau.

Ei Jew ma fei Law

17 Ma yoi, nabaa ona ware ba yoi hemea Jew ma nara ba o
neneraa fei law ma ona mamagugu ba ona rawani pudaa mei
Haidaa
18 ma nabaa ona apa'aa fei nunumiana ma aida ba tamanu
na wanewane, uaa ina feroinio fei law

19 ma nabaa ona nara ba yoi hemea talaidugaa ei pudaw-
erai, ale'ena ramai ena ro'ou dupuaa fei roromaa,
20 ba yoi hemea feroiaa ei poapoa, hemea feroiaa ei baduu
pusu'o ua, hamatee ona pa'i fei law ma lalona na pa'i apa'a ma
fa'uaia
21 ma yoi, mena ona feroinaa hefi'a—haa, lomi ona fer-
oinaa ana yoi? Ma yoi mena, ona u'u ba hefi'adiai, ronei'aa
fafanao—haa, lomi ona fafanao?
22 Yoi, mena ona ware ba ei rama'a, ronei'aa fiharo-
haroipa'ai—haa, lomi ona bigi'ia? Ma yoi, mena ona bidibidi
unumu a'a ei haidaa sifisifi—haa, lomi ona losuinaa hefi'a
haidaa sifisifi?
23 Yoi, mena ona mamagugu a'a fei law—haa, lomi ona
bigifafelo i pudaa mei Haidaa ei ona barafeaa fei law?
24 Ale'ei ei ne'aia: "Ei Gentile, rona fafeloaa fei haraa mei
Haidaa, uaa fafaiaa hamu'odu."*
25 Fei moro'aa hudii wawanei na pa'i hanuna nabaa ona
neneraa fei law, ma'uaa nabaa ona barafeaa fei law, yoi,
ale'ena lomi ona moro'aa hudii wawaneimu.
26 Nabaa ena lomi rona moro'aa hudii wawanei ma rona
neneraa fei law, tawi'aa ro'ou ale'ena ena rona moro'aa hudii
wawanei?
27 Mei lomi napa'aa moro'aa hudii wawaneina, ma'uaa na
neneraa fei law, fei maumauna na fama'aia ba ona tata. Yoi
na pa'i fei ne'aia ma moro'aa hudii wawanei, ma'uaa ona†
hafelo uaa ona barafeaa fei law.
28 Nabaa nemea na moro'aa hudii wawaneina, a'a ba ha-
nuna ba hia Jew. Ma fei pa'aa moro'aa hudii wawanei, abaa
manumanuu augu, hamatee manumanuu laloo ia.
29 Agia, hemea rama'a, hia Jew i laloo iana; ma fei moro'aa
hudii wawanei, manumanuu laloo iana, bigi'aa fei Spiriti, a'a
ba manumanuu fei ne'aia. Ei rama'a ale'ei, mei Haidaa, i
uduginaa ro'ou ma abaa udugiaa rama'a.

3

Fei Oafaguguaa mei Haidaa

1 I pa'i tamanu rawani'ana nabaa hemea, hia Jew, o nabaa
hemea na moro'aa hudii wawaneina?
2 Hi'i, na pa'i baua rawani'ana! Fei rawani'ana sifei ba mei
Haidaa na faninaa panii ro'ou ei wareana.
3 Ma nabaa hefi'a lomi na we'i naranaraa ro'ou—fei ba lomi
na we'i naranaraa ro'ou, hanuna ba mei Haidaa, lomi na
oafagugu?
4 Pa'aa lomi! Mei Haidaa, hia fa'ua ma ei rama'a, ro'ou,
sifisifi. Ale'ei ei ne'aia:
Ba ro'aa ma'aia ba tamanu ona wareia,

---

* **2:24: 2:24** Ezekiel 36:22 † **2:27: 2:27** O, *wawanei, ma'uaa a'a fei ne'ia ona*

ina fa'uai ma ona mua ei ona fadududu.”
5 Ma'uaa, nabaa fei maumau o'ou, fei lomi na wanewane
i fa'arewaia ba fei maumau mei Haidaa na rawani ua, o'aa
ware ba lomi na wanewane ba fei sibana na dinaa a'a o'ou?
(U'ei wareaa ei mau naranaraa ei rama'a e'eni.)
6 Pa'aa lomi! Nabaa ale'ei, batanai ba mei Haidaa i dudud-
uaa feni malagufu?
7 Woro hemea i ware ba, “Nabaa fei mau sifisifiu na
fama'aia ba fei maumau mei Haidaa napa'aa fa'uai ma si'ei
na fagipeaa fei harana, tani ei ba ana fi hafelo yau?”
8 Hefi'adiai, rona u'ufafeloaa hai'ou ba hai'ounadii wareia
ba, “Onei bigi'aa ei hafelo'a ba nei pa'i rawani'a wagina”.
Ro'aa pa'aa aree ro'ou.

Lomi Hemea na Wanewane

9 O fapo'ai batanainia fei? Fei maumau o'ou na rawanidiai*
a'a fei maumau ro'ou? Pa'aa lomi! Ona waredii ba ei Jew ma
ei Gentile, rona fimina'ei, uaa minaa ro'ou, rona pa'i hafelo'a.
10 Ale'ei fei ne'aia:
Lomi hemea na wanewane, pa'aa lomi hemea;
11 “lomi hemea na apa'ia,
lomi hemea i labaginaa mei Haidaa.
12 Minaa ei, rona ofadugia,
minaa ro'ou peduga, lomi haraa ro'ou;
lomi hemea i bigifarawani,
pa'aa lomi hemea.”†
13 “Ei ono'onoo ro'ou, ale'ena huapu;
rafee ei rawerawee ro'ou, ware sifisifi.”
Fei siafaa ei wa'a na ude i bigibigii umuu ro'ou.”
14 “Ei umuu ro'ou, namina pepesu a'a fei umua ma ei
para'aa.”
15 “Ei pinee ro'ou na maduare ba ro'aa fo'afawigii namo;
16 “rona fafeloaa ei rama'a ma fani fi'iaa ro'ou
17 ma fei talaa gutafarawania, lomi rona aida.”
18 “Lomi rona ma'auaa mei Haidaa.”
19 Ma ona aida ba tamanu na wareia fei law, fi wareia a'a
ei rona neneraa fei law ba minaa ei rama'a, ro'aa famadumu
ma minaa ei tadiwe'ai, ro'aa ufalarai a'a fei dududuaa mei
Haidaa.
20 Si'ei, i pudana, lomi hemea ba i wanewane hamatee ina
neneraa fei law; ma'uaa a'a fei law, ona aida ba o'ou, hafelo'a.

Fei Wanewanea wagii fei We'ia Naranara

21 Ma'uaa e'eni nawe arewa fei wanewanea noranarai a'a
mei Haidaa ma abaa a'a fei law, fei rona u'ugia ei mamama'a
mawe fei law.

---

* **3:9: 3:9** O, *hafelodiai* † **3:12: 3:12** Ecclesiastes 7:20

22 Feni wanewanea noranarai a'a mei Haidaa, i nomai a'a
fei narafawe'ia ma i dinaa a'a minaa ei rona narafawe'i a'a
Jesus Christ. Lomi hemea na u'ugai,
23 uaa minaa o'ou, hafelo'a ma ona tauhafo a'a fei haweraa
mei Haidaa,
24 ma'uaa ona to'uaiaa fei wanewanea wagii fei rawani'ana
fininaa fei ponohadiwe'ia, fei nomai a'a Christ Jesus.
25 Mei Haidaa na fania ale'ena ba a'a fei ma'eana, lomi
manumanu watolaa o'ou ma mei Haidaa‡ uaa fei we'iaa
naranara wagii fei namona. Ina bigi'aa fei ba i fama'aa ei
na wanewane a'ana, uaa a'a fei ofasi'ana, itawe dududuaa ei
hafelo'a ona bigi'ia mina—
26 ina bigi'ia ba i fama'aa ei na wanewane a'ana e'eni, uaa
hia na wanewane ma ana mei i fawanewaneaa ei na we'i
naranaraa ro'ou a'a Jesus.
27 Pa'aa lomi pa'afii fei mamaguguaa o'ou. Uatani? Lomi na
hawia ba o'aa wanewane nabaa o'aa neneraa fei law, ma'uaa
nabaa i we'i fei naranara, ina hawia.
28 Uaa, ona ware ba hemea rama'a na wanewane a'a fei
we'iaa naranarana ma a'a ba i neneraa fei law.
29 Mei Haidaa, hia Haidaniaa ei Jew ua? Haa—abaa hia ana
Haidaniaa ei Gentile? Hi'i, ei Gentile anaa,
30 uaa na pa'i hemea ua Haidaa, mei i fawanewaneaa ei
rona moro'aa hudii wawanei wagii fei narafawe'ia mawe ei
lomi rona moro, wagii ana fei narafawe'ia.
31 Fei warea fei, pa'afina ba lomi hanuna fei law, hamatee
fei we'iaa naranara? Pa'aa lomi! Ma'uaa agia, oi neneraa fei
law.

4

Abraham na Wanewane wagii fei We'iaa Naranarana

1 A'a fei manumanu fei, o'aa ware batanai a'a Abraham, mei
upuu o'ou?
2 Nabaa fa'ua ba Abraham na wanewane a'a ei bigi'ana,
ina pa'i pa'afina ba i mamagugu, ma'uaa a'a ba i pudaa mei
Haidaa.
3 Fei Bu'u Apuna na ware batanai? "Abraham na
narafawe'i a'a mei Haidaa ma a'a fei, ina wanewane."
4 Ma nabaa nemea i bigibigi, fei pono'ana abaa ale'ei fana,
uaa nei pa'i pono'ana.
5 Ma'uaa a'a mei lomi na bigi, ma na narafawe'i a'a mei
Haidaa, mei fawanewanea uaa fei we'iaa naranarana, mei
Haidaa na tenia ba hia, na wanewane.
6 Ana ale'ei ei wareaa David ei i u'ugaa fei hawegiaa
ei rama'a lomi rona bigibigi ma'uaa mei Haidaa na
fawanewane'uaiaa ro'ou:

‡ **3:25: 3:25** O, *ma'eana, i famamo'ainia a'a fei sibana ma tosiminaa ei hafelo'a*

7 “Ni'eni'ea a'a ena
ina futoaa ei hafelo'aa ro'ou,
ena na hawaipa'ai ei hafelo'aa ro'ou.

8 Ni'eni'ea a'a mei
lomi iwe nonominaa ei hafelo'ana mei Fasu.”

9 Fei hawegia fei, na ude a'a ei rona moro'aa hudii wawanei ua, o ei lomi rona moro anaa? Ona ware ba fei we'iaa naranaraa Abraham, sifei fei na fawanewaneia.

10 Batanai ba hia na wanewane ale'ei? Ina wanewane nenee fei i moro'aa hudii wawaneina, o ei atawe moro'ia? A'a ba ina wanewane nenee fei, uaa do'o rawarawa.

11 Ma ina tonaa fei hilalaa moro'a ba i fama'aia ba ina wanewanedii a'a fei we'iaa naranarana ma nawe moro'aa hudii wawaneina. Si'ei, hia amaa minaa ei rona narafawe'i ma'uaa lomi rona moro'aa hudii wawanei ba ronei tonaa fei wanewanea.

12 Ma hia ana amaa ei rona moro'aa hudii wawanei ma'uaa, ei rama'a ei, lomi rona moro ua, ana rona narafawe'i ana ale'ei mei amaa o'ou Abraham ei i narafawe'i ma atawe moro.

13 Abaa wagii fei law ba Abraham ma ei paina, rona tonaa fei fa'unaia ba hinene, hia, i tonaa feni malagufu, ma'uaa na tonia a'a fei wanewanea, fei i nofininamii fei we'iaa naranara.

14 Uaa, nabaa ei rona neneraa fei law, ro'aa tonaa feni malagufu, fei we'iaa naranara, lo'e hanuna ma fei fa'unaia, ana lomi awatana,

15 uaa a'a fei law, i nofininamii fei sibana. Ma nabaa lo'e law, ana lomi barafea.

16 Si'ei, fei fa'unaia i nofininamii fei we'iaa naranara ba i nomai a'a fei rawani'a fanaa mei Haidaa ma na hawia ba ro'aa tonia minaa ei pai Abraham abaa a'a unaa ei rona neneraa fei law, ma'uaa a'a ei rona pa'i fei we'iaa naranara ale'ei Abraham anaa. Hia mei amaa minaa o'ou.

17 Ana ale'ei fei ne'aia: “Una augio ale'ei amaa watauda baua gufu.” Hia amaa o'ou i pudaa mei Haidaa, mei hia na narafawe'i, ana mei na fani harenua a'a ei ma'ea, mei i augaa ei manumanu lomi inado'o ude mina.

18 Lomi pa'afina ba i fa'o'oninaa ununa, ma'uaa Abraham na o'onai ununa ma narafawe'i ma idii, pawe hia amaa watauda baua gufu ana ale'ei i fa'unai a'ana ba, “Ana ale'ei, owe pa'i watauda na'umu.”

19 Ina fanunupa'ia ba fei ununa ale'ei unuu ma'ea, uaa ina pa'i hefa pu'u igisimasina, ma'uaa lomi na adudu fei we'iaa naranarana. Ma ana ina aida ba fei watau Sarah ana ale'ei ma'ea.

20 Lomi na adudu fei we'iaa naranarana a'a fei fa'unaiaa mei Haidaa, ma'uaa ina fawe'iaa fei naranarana ma udugi-naa mei Haidaa

21 ma namina narafawe'i ba mei Haidaa na pa'i faufauna
ba i bigi'aa tamanu na fa'unainia.
22 Sifei, fei pa'afina ba hia na wanewane.
23 Fei warea ba “hia na wanewane” a'a ba warea a'ana ua,
24 ma'uaa a'a o'ou anaa, mei Haidaa iwe fawanewaneaa
hini o'ou na narafawe'i a'a mei na fa'asi'anaa mei Fasuu o'ou
Jesus a'a fei ma'ea.
25 Ina fifaninia wagii fei ma'ea, uaa ei hafelo'aa o'ou ma
fa'asi'ania ba o'aa wanewane.

5

Gutafarawania ma Unuwenuwea

1 Si'ei ba ona wanewanedii wagii fei we'iaa naranara, ona*
gutafarawani a'a mei Haidaa uaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ,
2 mei na ugainaa o'ou a'a fei we'iaa naranara ba onei
wadu'ainaa a'a fei rawani'a, fei ona oa i wagina eni. Ma ona†
ni'eni'e a'a fei o'onaia unu ba o'aa oafipui a'a fei haweraa mei
Haidaa.
3 Ma'uaa ana ona‡ ni'eni'e a'a ei fi'iaa o'ou, uaa ona aida ba
ei fi'ia, ipowe fanoramii fei ba onei utauai
4 ma fei ba o utauai, i bigi'aa fei rawani'a maumau ma fei
rawani'a maumau, i bigi'aa fei o'onaia unu.
5 Ma fei o'onaia unu, lomi ba o fa'adudu wagina, uaa
namina bauana fei haguaa mei Haidaa, fei na augia i laloo
iaa o'ou fei Spiriti Apuna, fei ina fanaa o'ou.
6 Uaa a'a fei pa'aa au, a'a fei au lomi faufau o'ou, Christ na
ma'e ba i tohadiwe'inaa o'ou, uaa ona hafelo.
7 Pa'aa lomi hememea ba iwe ma'e ba i hadumaa hemea
wanewanea rama'a, ma'uaa woro hemea i ma'e ba i hadumaa
hemea rawani'a.
8 Ma'uaa mei Haidaa na fama'aa o'ou fei haguana a'a feni:
ei ana oi oa laloo ei hafelo'a, Christ na todigaa o'ou a'a fei
ma'eana.
9 Si'ei ba ona wanewanedii a'a fei namona, ana i a'ana
napa'aa fa'ua ba ona tela a'a fei sibaa mei Haidaa!
10 Uaa, hamatee ina fa'ua ba ei i pa'i watolaa o'ou ma mei
Haidaa, mei na'una, wagii fei ma'eana na fawanewaneaa o'ou
a'a mei Amana. Ma si'ei ba lomi watolaa o'ou ma mei Haidaa
napa'aa fa'ua ba ona tela uaa fei harenuaa mei na'una!
11 Ma hepalodiai, a'a mei Fasuu o'ou Jesus Christ, mei na
fawanewaneaa watolaa o'ou ma mei Haidaa, i a'ana, ona
ni'eni'e a'a mei Haidaa.

Ma'ea a'a Adam, Harenua a'a Christ

12 Si'ei, ei hafelo'a na nomai i malagufu a'a hemea rama'a
ma fei ma'ea na nomai wagii ei hafelo'a ma ana ale'ei, fei

---

* **5:1: 5:1** O, *onei* † **5:2: 5:2** O, *onei* ‡ **5:3: 5:3** O, *onei*

ma'ea na nomai a'a minaa ei rama'a, uaa minaa ei, rona
bigi'aa ei hafelo'a—
13 uaa, ei atawe pa'i fei law, na udedii ei hafelo'a yeni
malagufu. Ma'uaa ei hafelo'a, lomi na pa'i dududuana nabaa
lomi na pa'i law.
14 Ma'uaa fei ma'ea, hepalo baua manumanu a'a fei au
Adam ama'anaa fei au Moses, ana a'a ei lomi rona barafeaa
hepalo warea, ale'ei fei bigi'aa Adam, mei hia, haduoo mei ba
i nomai.
15 Ma'uaa fei fana abaa ale'ei fei barafea. Uaa, si'ei ba
watauda, rona ma'e a'a fei barafeaa hemea ua rama'a, ana
napa'aa fa'ua ba fei rawani'aa mei Haidaa ma fei fana, fei
na nomai a'a hemea ua rama'a, Jesus Christ, na hawainaa
watauda!
16 A warediai ba fei fanaa mei Haidaa abaa ale'ei fei aree
ei hafelo'aa mei rama'a mei: Fei dududua na neneraa hepalo
hafelo'a ma na notomai fagianaa, ma'uaa fei fana na neneraa
watauda barafea ma na notomai wanewanea.
17 Uaa a'a fei barafeaa hemea ua rama'a, fei ma'ea na
nogipelao a'a mei rama'a mei ma si'ei, ana napa'aa fa'ua ba
a'a ena rona tonaa fei baua rawani'aa mei Haidaa ma fei fana
ba ro'aa wanewane a'a mei Haidaa, rowe pa'i harenua a'a
hemea ua rama'a, Jesus Christ.

18 Si'ei ba hepalo ua barafea na notonamii fei fagianaa
minaa ei rama'a, ana ale'ei, hepalo ua rawani'a bigi'a, fei
fawanewanea, na fani harenua a'a minaa ei rama'a.
19 Uaa a'a fei barafeaa hemea ua rama'a, watauda rama'a
rona hafelo, ana ale'ei, a'a fei rawani'a bigi'aa hemea ua
rama'a, watauda, ro'aa wanewane.

20 Fei law na nomai ba ei barafea nei nogipelao. Ma'uaa i
nogipelao ei barafea, fei rawani'aa mei Haidaa, ana fi gipedi-
lao
21 ma ana ale'ei ba ei hafelo'a na nogipelao fininaa fei
ma'ea, ana ale'ei, fei rawani'a fanaa mei Haidaa nei nogipedi-
lao a'a fei wanewanea ba nei fani fei harenua lomi i pedutoo,
fei i nomai a'a Jesus Christ mei Fasuu o'ou.

6

Ona Ma'e a'a ei Hafelo'a ma Werawera a'a Christ

1 O ware batanai—o bigi'uaialao ei hafelo'a ba fei rawani'a
nei bauanaidiai?
2 Pa'aa lo'e! Ona ma'edii a'a ei hafelo'a; hee, o'aa
gutabatanaidilao wagina?
3 Haa, lomi hamona aida ba minaa o'ou eni ona pudugufai
a'a Christ Jesus, ona pudugufaifipui a'a fei ma'eana?

4 Si'ei, ona ma'e ma i'ifaifipui a'ana wagii fei pudugufaia ba
ana ale'ei Christ na asi'aa a'a fei ma'ea fininaa fei haweraa
mei Ama ma o'ou anaa, o'aa guta a'a fei manufau harenua.
5 Ma nabaa ona panafipui a'ana a'a fei ma'eana, napa'aa
fa'ua ba o'aa panafipui a'ana wagii fei asi'anana.
6 Uaa, ona aida ba fei maumau o'ou mina na fatawafipui
a'ana ba ei hafelo'aa hudi unu nei pa'ai wagina ba* lomidiai
o'aa humuwai a'a ei hafelo—
7 uaa hini na ma'e na ala a'a ei hafelo'a.
8 Ma nabaa ona ma'efipui a'a Christ, ona aida ba opowe
oafipui a'ana.
9 Uaa ona aida ba hamatee Christ na asi'aa a'a fei ma'ea,
lomi ba i ma'ediai. Fei ma'ea, lomi na fai famamoia.
10 Fei ma'ea, fei ina ma'e wagina, ina ma'e ba i fapedugaa ei
hafelo'a hepoa ua ma lomidiai; ma'uaa fei harenua, fei hia na
pa'i, na oafipui a'a mei Haidaa.
11 Ana ale'ei, hamonei nara ba hamona ma'edii a'a ei
hafelo'a, ma'uaa hamona pa'i harenua a'a mei Haidaa uaa
Christ Jesus.
12 Si'ei, a'a ei hafelo'a, apuna fafeloaa ei unuu hamu'ou, ei
hudi unuu ma'ea ba hamo'aa neneraa ei hafelo'a nunumiaa
ei unuu hamu'ou.
13 Apuna fanaa ei hudi unuu hamu'ou a'a ei hafelo'a ba
o biginaa ei hafelo'a wagina, ma'uaa hamonei fanaa ana
hamu'ou a'a mei Haidaa, ale'ena ei rona wala'aa a'a fei ma'ea
ma oa a'a ei rona werawera; ma hamonei fanaa ei unuu
hamu'ou a'ana ba i biginaa ei wanewanea.
14 Uaa ei hafelo'a, lomi i famamoaa hamu'ou uaa abaa
hamu'ou panii fei law, uaa hamu'ou panii fei rawani'a.

Humuwaa fei Wanewanea

15 Tamanu naranaraa hamu'ou? O bigi'aa ei hafelo'a uaa
abaa o'ou panii fei law, ma'uaa o'ou panii fei rawani'a? Pa'aa
lomi!
16 Haa, lomi hamona apa'ia ba nabaa hamona ugainaa
hemea ba hamu'ou humuwana, hamu'ou humuwaa mena
hamona guainia? Nabaa hamu'ou humuwaa ei hafelo'a, i
notonaa hamu'ou a'a fei ma'ea. Nabaa hamu'ou humuwaa fei
guaiawarea, i fani harenua a'a hamu'ou.
17 Ma'uaa pa'aa ware 'ta' a'a mei Haidaa ba hamonado'o
humuwai a'a ei hafelo'a, ma'uaa hamonawemina guaipa'aa
fei mau feferoi, fei na ude panii hamu'ou.
18 Hamona ala a'a ei hafelo'a ma humuwai a'a fei
wanewanea.
19 A ware ale'ei mau wareaa rama'a, uaa hamona rafilele
a'a ei unuu hamu'ou, ana ale'ei mina, ei hamona'aida fanaa
ei unuu hamu'ou a'a ei lomi na fafa'arai ba ei hafelo'a i

* **6:6: 6:6** O, *hudi unu nei peduno'oa ba*

nogipelao, ale'ei ba hamu'ou humuwai wagina. Si'ei, e'eni
hamonei fanaa ei unuu hamu'ou a'a fei wanewanea, fei i
notonaa hamu'ou a'a tamanu ina fafa'arai ba hamu'ou hu-
muwai wagina.
20 Ei hamu'ou humuwai a'a ei hafelo'a, hamona ala a'a fei
famamoaa fei wanewanea.
21 Tamanu rawani'ana hamo'aa tonia e'eni wagii ei bigi'aa
hamu'ou na famamafa mina? Ei manumanu ei, pono'ana,
ma'ea.
22 Ma'uaa, si'ei ba hamona ala a'a ei hafelo'a e'eni ma ha-
monawe humuwai a'a mei Haidaa, fei fua wagina, fafa'araia
ma i dinaa a'a fei harenua lomi i pedutoo.
23 Uaa pono'aa ei hafelo'a, ma'ea. Ma'uaa fei fanaa mei
Haidaa, harenua lomi i pedutoo, fei i norai a'a† Christ Jesus,
mei Fasuu o'ou.

7

Hepalo Warea Hanunu wagii fei Lalaia

1 Ena lofuu, haa—lomi hamona aida ba fei law i famamoaa
hemea nopa'aloo fei ma'eana (uaa, u'ei warenaa a'a ena rona
apa'aa fei law)?
2 A fa'arewaia ale'ei ba wagii fei law, nabaa hemea pifine
na pa'i harona, inei gutafipui a'a mei harona nopa'aloo fei
ma'eana, ma'uaa nabaa mei haroo mei pifine na ma'e, ina ala
a'a fei law lalaia.
3 Si'ei, nabaa ina lalainaa hemeadiai wawane, ei ana fi wer-
awera harona, rona ware ba hia, na fiharoharoipa'ai. Ma'uaa
nabaa ina ma'e mei harona, hia na ala a'a fei law lalaia
ma a'a ba ina fiharoharoipa'ai nabaa ina lalainaa hemeadiai
wawane.
4 Si'ei, ena lofuu, ana hamona ma'edii a'a fei law uaa fei
hudi unuu Christ ba hamonei oafipui a'a hemeadiai—mei na
asi'aa a'a fei ma'ea ba onei fuaa a'a mei Haidaa.
5 Uaa ei i famamoaa o'ou fei maumau hafelo'a, fei law na
fa'asi'anaa fei hafelo'a maumau o'ou,* hee, ona tonaa fei fuaa
fei ma'ea.
6 Ma'uaa e'eni, nabaa o ma'e a'a ei na o panarofaa o'ou mina,
ona ala a'a fei law ba o neneraa fei manufau talaa fei Spiriti
ma a'a ba ale'ei fei watanai talaa fei law.

Ote'otei a'a ei Hafelo'a

7 O ware batanai? Hafelo'a fei law? Pa'aa lomi! Nabaa lomi
fei law, lomi a apa'ia tamanu na hafelo. Uaa lomi ba a apa'aa
hanuu fei nanamaia nabaa lomi na ware fei law ba, “Apuna
nanamai.”

---

† **6:23: 6:23** O, *wagii* * **7:5: 7:5** O, *fei nunumiaa unuu o'ou*; v. 25 anaa

8 Ma'uaa a'a fei law, ei hafelo'a na fani tala ba i fanoramiaa
watauda mau nanamaia a'au. Uaa, nabaa lomi law, na ma'e
ei hafelo'a.
9 Mina, ei lomi law bana'aa po'o sifei, ma'uaa ipowe nomai
fei law, ei hafelo'a na asi'aa ma yau na ma'e.
10 Una fanunupa'ia ba ana fei law ua, fei ba i fani harenua,
pa'aa sifei fei i fanoramiaa fei ma'ea.
11 Uaa a'a fei law, ei hafelo'a na fani tala ba i sifi'au ma ana
fei law na fama'eau.
12 Si'ei, fei law na apunai ma ei warea wagina. Ina
wanewane ma rawani.
13 Nabaa ale'ei, hanuna ba fei na rawani i fani ma'ea a'au?
Pa'aa lomi! Ma'uaa ba unei fanunu'apa'aa ei na hafelo, una
to ma'ea wagii fei law, fei na rawani ba wagina, o aida ba ei
hafelo'a napa'aa hafelo.
14 Ona aida ba fei law, manumanuu spiriti; ma'uaa yau,
lomi na pa'i fei maumau spiriti. Yau na oa ua ale'ei humuwa
a'a ei hafelo'a.
15 Ei unei'aa bigi'ia, lomi na aida ba tani afane bigi'uaia.
Uaa, tamanu a nunuminia ba a bigi'ia, lomi na bigi'ia. Ma'uaa
ei lomi na nunuminia ba a bigi'ia, una bigi'ia.
16 Ma nabaa a bigi'aa tamanu lomi na nunuminia, una uga
ba fei law, ina rawani.
17 Hee, abaa yau una bigi'ia, ma'uaa ei hafelo'a, ei na oa
laloo iau.
18 Una aida ba lomi hepalo rawani'a manumanu na oa
laloo fei hafelo'a naranarau.† Uaa, nunumiau ba a bigi'aa ei
rawani'a, ma'uaa lomi na bigi'ia.
19 Uaa, fei bigi'au, abaa fei rawani'a ale'ei nunumiau; agia,
ei hafelo'a, ei lomi na nunuminia—una'aida bigi'uaia.
20 Ma nabaa a bigi'aa ei lomi na nunuminia, a'a ba yau na
bigi'ia, uaa, bigi'aa ei hafelo'a laloo iau.
21 Si'ei, una fanunupa'ia ba fei maumau bigi'a i ale'ei: Ei una
nunuminia ba a bigi'aa ei rawani'a, ei hafelo'a ana na oafipui
a'au.
22 Uaa laloo iau, na ni'eni'e a'a fei law mei Haidaa;
23 ma'uaa una fanunupa'aa hefaa maumaudiai fi bigi unuu
ma fiforainaa fei naranarau ma fafaiau ba una bobo'ai a'a fei
maumau ei hafelo'a, ei na biginaa unuu.
24 Yau, namina faloloa'i! Hini i hadumau a'a feni hudi unuu
ma'ea?
25 A ware 'ta' a'a mei Haidaa—uaa Jesus Christ, mei Fasuu
o'ou!
Si'ei, a'a fei naranarau, yau hemea humuwa a'a fei law mei
Haidaa, ma'uaa a'a fei hafelo'a maumau, yau humuwa a'a fei
law ei hafelo'a.

---

† **7:18: 7:18** O, *fei nunumiaa unuu*

8

Fei Harenua a'a fei Spiriti

1 Si'ei, e'eni, lomi i pa'i fagianaa a'a ei rona oafipui a'a Christ
Jesus.*
2 Uaa, a'a Christ Jesus, fei maumau fei Spiriti, fei i fani
harenua, na alarau a'a fei maumau ei hafelo'a ma fei ma'ea.
3 Uaa, tamanu lomi na hawia ba i bigi'ia fei law hamatee
na fafafauia fei maumau ei hafelo'a,† mei Haidaa na bigi'ia
a'a fei aloanarai mei Na'una fininaa hudi unu, ana ale'ei ei
hafelo'a rama'a, ei rona pa'i hudi unuu ro'ou. Ma hia, ale'ei
hepalo fana ba i siminaa ei hafelo'a. Ma si'ei, i dududuaa ei
hafelo'a, ei na oa tapuu ei hafelo'a rama'a‡
4 ba i fawanewaneia a'a o'ou tamanu na ware fei law ba
onei pono'ia. Ina bigi'ia a'a ei lomi rona neneraa ei maumau
hafelo'a, ma'uaa rona neneraa fei Spiriti.
5 Ei rona neneraa fei maumau hafelo'a, rona augaa ei nara-
naraa ro'ou a'a tamanu na nunuminia fei maumau hafelo'a;
ma'uaa ei rona neneraa fei Spiriti, rona augaa ei naranaraa
ro'ou a'a tamanu na nunuminia fei Spiriti.
6 Fei naranaraa ei hafelo'a rama'a,§ ma'ea, ma'uaa fei
naranara i famamoia fei Spiriti na pa'i harenua ma guta-
farawania;
7 fei hafelo'a naranara* na siba a'a mei Haidaa. Lomi
i guaipa'aa fei law mei Haidaa ma ana lomi i hawia ba i
guaipa'ia.
8 Ei na famamoaa ro'ou fei maumau hafelo, lomi ro'aa
fani'eni'eaa mei Haidaa.
9 Ma'uaa abaa na famamoaa hamu'ou fei maumau hafelo'a,
uaa hefei Spiriti—nabaa fei Spiritii mei Haidaa na oa laloo iaa
hamu'odu. Ma mei lomi na pa'i fei Spiritii Christ, abaa hia
maroaa Christ.
10 Ma'uaa nabaa Christ, i laloo iaa hamu'ou, fei hudi unuu
hamu'ou na ma'e wagii ei hafelo'a, ma'uaa ei spiritii hamu'ou
na pa'i harenua wagii fei wanewanea.
11 Ma nabaa fei Spiritii mei i fa'asi'anaa Jesus a'a fei ma'ea
na oa laloo iaa hamu'ou, mei i fa'asi'anaa Christ wagii fei
ma'ea ana i fani harenua a'a fei hudi unuu hamu'ou uaa fei
Spiritina, fei na oafipui a'a hamu'ou.
12 Si'ei, ena lofuu, ona pa'i hepalo bigi'a ba onei bigi'ia,
ma'uaa a'a ba bigi'a wagii fei maumau hafelo'a ba onei nene-
gia.

---

* **8:1: 8:1** Hefi'a we ne'ia ba *Jesus, mei lomi na tatalai wagii fei hafelo'a maumau ma'uaa wagii fei Spiriti.* † **8:3: 8:3** O, *fei nunumiaa unu*; vv. 4, 5, 8, 9, 12 ma 13 anaa ‡ **8:3: 8:3** O, *oa tapuu ei nunumiaa unu* § **8:6: 8:6** O, *Fei naranaraa wagii ei nunumiaa unu* * **8:7: 8:7** O, *fei naranaraa wagii ei nunumiaa unu*

13 Uaa, nabaa hamo'aa neneraa fei maumau hafelo'a,
hamopa'aa ma'e; ma'uaa nabaa a'a fei Spiriti, hamo'aa
fama'eaa ei hafelo'a bigi'aa fei hudi unu, hamowe pa'i
harenua,
14 uaa ena rona neneraa fei Spiritii mei Haidaa, ro'ou,
na'una.
15 Uaa fei Spiriti tonaa hamu'ou abaa na fahumuwaidinaa
hamu'ou wagii fei mama'aua, ma'uaa fei spiriti ba hamu'ou
na'una.† Ma i a'ana, ona harofia ba "Abba, O'ama."
16 Fei Spiriti ana unaia na u'ufanaa fei spiritii o'ou ba o'ou,
na'uu mei Haidaa.
17 Ma nabaa o'ou na'u, te, opowe tonaa manumanu ro tonia
ei na'uu mei Haidaa, ana ale'ei fei na tonia Christ ba nabaa
o'aa tonaa ei fi'ina, ana o to fei hawerana.

Fei Hawera i Nomai Hinene

18 Yau na nara ba ei fi'iaa o'ou e'eni, lomi o hawawagipa'ia
a'a fei hawera iwe fama'aiaa o'ou.
19 Minaa ei famamarana, rona oma'a fininaa o'onaia unu
nopa'aloo fei ba i uniaa ei na'uu mei Haidaa.
20 Uaa minaa ei bigi'aa panina, na nanamuinia ba lomi
hanuu ro'ou. Ma a'a ba nunumiaa ro'ou ale'ei, ma'uaa nun-
umiaa mei i augia ba i fa'o'onainaa unuu ro'ou
21 ba ro'aa ala a'a fei maroroa ma tonaa fei rawani'a
gutanaa ei na'uu mei Haidaa.
22 Ona aida ba minaa ei bigi'aa panina, rona ai'ai nopa'amii
e'eni ana ale'ei fei fi'iaa hemea pifine ba i wanini.
23 Ma abaa si'ei ua, hamatee ana o'ou, o'ou ena na tonaa fei
rawarawa fuaa fei Spiriti, ana ona ai'ai laloo iaa o'ou, eni oi
oma'aia ba i taweaa o'ou ale'ena na'una a'a fei ponohadiwe'ia
ei hudi unuu o'ou.
24 Uaa, wagii feni o'onaia unu ona tela. Ma'uaa fei o'onaia
unu ona fanunupa'ia, abaa pa'aa o'onaia unu. Hini i o'onai
ununa a'a tamanu na pa'idii?
25 Ma'uaa nabaa na o'onai unuu o'ou a'a tamanu otawe pa'i,
te, onei oma'a fininaa ofasi'ia.
26 Ana ale'ei, fei Spiriti na hadumaa o'ou a'a ei rafileleaa
o'ou. Lomi ona aida ba o'aa lafulafunaa tamanu, ma'uaa ba i
hadumaa o'ou fei Spiriti, ana unaia na umuinaa o'ou fininaa
ai'aiga, uaa lomi paolaa warea ba o warepa'ia.
27 Ma mei na aida ei naranaraa o'ou, na apa'aa fei nara-
naraa fei Spiriti, uaa ba i hadumaa o'ou, fei Spiriti na
umuinaa ei apunai rama'a ale'ei nunumiaa mei Haidaa.

Onapa'aa Muadiai

† **8:15: 8:15** O, *taweana*

28 Ma ona aida ba a'a minaa ei manumanu, mei Haidaa i
bigi'aa ei rawani'a a'a ei rona haguia,‡ ei§ ina lala'aa ro'ou a'a
ei nunumiana.
29 Uaa ei rama'a, ei inadii apa'idigaa ro'ou, ana a'a ro'ou
inadii augia ba ronei neneraa fei maumau mei Na'una ba hia,
ale'ei uma'ua dupuaa watauda filofui.
30 Ma a'a e'ei, inadii bigi'ia ba ro'aa batanai ma ana na
lala'aa ro'ou. Ei ina lala'aa ro'ou, ana ina fawanewaneaa
ro'ou; ei ina fawanewaneaa ro'ou, ana ina fanaa fei hawer-
ana a'a ro'ou.
31 Ma si'ei, o'aa ware batanai a'a fei? Nabaa mei Haidaa, hia
a'a o'ou, hini ba i papa'aa o'ou?
32 Mei lomi na utofe'ainaa mei Na'una, ana simei mei i
fani'uaia a'a minaa o'ou—ana iwepa'aa fanaa o'ou minaa ei
manumanu a'ana, lomi pono'ana.
33 Hini i ware ba rona tata ei rafeiaa mei Haidaa? Mei
Haidaa, ana hia fawanewanea.
34 Hini ba i dududuaa o'ou? Christ Jesus, mei na ma'e ma
asi'aa, ifi guta pepei ma'au mei Haidaa ma ana fi umuinaa
o'ou.
35 Hini ba i bitaweaa o'ou a'a fei haguaa Christ? Tamanu i
bitaweaa o'ou? Ei hafelo'a? Ei awataa? Ei haperaraia? Fei
mouabiabia? Fei ba lomi lawalawa? Ei manumanu hafelo?
Fei wadu?
36 Ana ale'ei fei ne'aia:
Hamatee yoi, hai'ouna oa i ma'aa fei ma'ea minaa ei arewaa;
hai'ou ale'ei ei sipsipi, ei ba ro'aa fo'afama'eaa ro'ou."
37 Lomi. A'a minaa ei manumanu ei, onapa'aa muadiai uaa
mei na haguaa o'ou.
38 Uaa unaminapa'aa aida ba eni manumanu ale'eni ma'ea,
harenua, ei alo'alo, ei pigea,* ei manumanu e'eni, o hinene, o
hepalo manumanu na pa'i forafora,
39 ei tarea manumanu o walaloaa manumanu, o hepalodiai
manumanu a'a minaa ei bigi'aa panina, lomi na hawia ba i
bitaweaa o'ou a'a fei haguaa mei Haidaa, fei a'a Christ Jesus,
mei Fasuu o'ou.

9

Fei Nunumiaa mei Haidaa

1 Yau na oafipui a'a Christ ma a warefa'uai—lomi ba a
warefasifi ma laloo fei naranarau fipuinaa fei Spiriti Apuna,
ana na uga ba fa'ua—
2 namina faloloa'i ma na fi'i naranarau.

‡ **8:28: 8:28** Hefi'a ne'ia ba, *Ma o'ouna aida ba minaa ei manumanu i farawaninaa ei rona haguaa mei Haidaa*
§ **8:28: 8:28** O, *ma biginaa ei rona haguia ba fa'a'asi'aa tamanu ina rawani—a'a ei*
* **8:38: 8:38** O, *ei forafora i pafea*

3 Uaa nunumiau ba yau ma ei lofuu, hai'ou'aa filoginaa ei
gutanaa hai'ou ale'ei ba yau, na hafelo i pudaa mei Haidaa
ma lomi na pa'i Christ ma ei pa'aa gufuu, ronei pa'i Christ,
4 ei Israel. Uaa ei rama'a ei, ba ro'ou na'uu mei Haidaa, ba
ro tonaa fei haweraa mei Haidaa, ei fi'ugaia, fei law, fei losuia
ma ei difa'unaia.
5 Noramiaa ro'ou a'a ei ama mina ma Christ hia pai ro'ou
ma ana hia Haidaniaa minaa ei manumanu ma o'aa uduginia
ranimai ranimai!* Amen.
6 Abaa ale'ei ba fei wareaa mei Haidaa na pasi. Uaa minaa
ei pai Israel, a'a ba minaa ro'ou Israel.
7 Ma nabaa ro'ou paina, a'a ba minaa ro'ou, pa'aa na'uu
Abraham. Agia, hamatee na udedii fei ne'ia ba, "A'a Isaac,
owe pa'i paimu."
8 Si'ei, a'a ba ei na'u waniniaa rama'a, ro'ou pa'aa na'uu mei
Haidaa, ma'uaa ei na'uu fei difa'unaiaa mei Haidaa, ro'ou, pai
Abraham.
9 Uaa inadii warefa'unai ale'ei: "A'a fei pa'aa au, a
hadiwe'imai ma Sarah, iwe pa'i hemea baduu wawane."
10 Ma hepalodiai, laguei na'uu Rebekah, mei amaa lagua,
hemea ua, Isaac, mei ana amaa o'ou.
11 Ma'uaa laguei wataa, ei lagutaa wanini, o bigi'aa hepalo
rawani'a o hafelo'a manumanu—si'ei ba mei Haidaa i bigi'aa
ei nunumiana
12 ma a'a ba i nofipuimai a'a ei bigi'aa ei rama'a, uaa hia mei
rafeia—ina warenaa a'a mei pifine ba, "Mei uma'ua, hia, nafii
mei umugina."
13 Ana ale'ei fei ne'aia: "Jacob, una haguia, ma'uaa Esau, na
bidibidi unuu a'ana."
14 Si'ei, o ware batanai wagina? Ba mei Haidaa, lomi na
wanewane? Pa'aa lomi!
15 Uaa ina warenaa a'a Moses ba,
"Yau, a faloloa'inaa hini una nunuminia
ma farawaninaa hini una nunuminia."
16 Si'ei, mei Haidaa na rafeinaa hemea rama'a uaa fei
faloloa'iana ma a'a ba i rafeinia uaa fei nunumia o bigi'aa mei
rama'a mei.
17 Uaa fei Bu'u Apuna na warenaa a'a Pharaoh: "Una
fa'ufalarainio a'a fei bigi'a ba a fama'aiaa fei faufauu a'amu
ba fei harau nei ba'a i tadiwe'aiaa feni malagufu."
18 Si'ei, mei Haidaa i faloloa'inaa mei nunumiana ma i fawai-
wainaa tabaa mei abaa nunumiana.
19 Narau ba hemea hamu'ou i warenaa a'au ba, "Nabaa
ale'ei, tani ei ba mei Haidaa i aunaa unuu o'ou? Uaa hini o'ou
i faharea a'a fei nunumiana?"

---

* **9:5: 9:5** O, *Christ, mei hia na pafeiainaa minaa ei. Uduginaa mei Haidaa ranimai ranimai!* O, *Christ. Mei Haidaa, mei na pafeiainaa minaa ei nei to udugia ranimai ranimai!*

20 Ma'uaa yoi hini ba o warefani a'a mei Haidaa? “Mei
famamara'uamaia, ana i warenaa a'a mei i famamaraia ba,
‘Tani o'aa bigi'au ale'eni?’ ”
21 Mei tafitafi'a, lomi ba i tafi'aa ei nunumiana? Hefi'a
hapena na pa'i baua bigi'ana ma hefi'a, lomi.
22 Mei Haidaa na nunuminia ba i fama'aa fei sibana ma
faufauna, ma'uaa ina apitainaa fei sibana a'a tamanu nadii
augia ba i biguguia.
23 Ma ina bigi'aa fei ba i fama'aa fei baua rawani'ana a'a
ei na faloloa'inaa ro'ou, ei nadii augia ba ro'aa tonaa fei
hawerana.
24 Ma ana ina bigi'aa fei a'a o'ou eni rafeiana ma abaa
noramiaa o'ou a'a ei Jew ua, ma'uaa a'a ei Gentile anaa.
25 Ana ale'ei, ei wareana a'a fei ne'aiaa Hosea:
“Ena abaa gufuu, a ware ba ro'ou, rama'aa gufuu;
ma mei pifine abaa ha'eu, a ware ba ha'eu,”
26 ma,
“Iwe nomai ana yei, fawelei rona guainaa fei warea ba,
‘Hamu'ou, abaa gufuu,’
ropowe guainia ba ro'ou, ‘na'uu mei Haidaa, mei i oalao.’ ”
27 Isaiah na ai'aigaa ei Israel ba:
“Fa'ua ba fei puduu ei Israel ale'ei fei puduu ei piye i didipisii,
ma'uaa hememea ua i tela.
28 Uaa mei Fasu iwepa'aa bigi'aa
fei dududuana a'a feni malagufu ma imina tale ma i
ha'iai.”
29 Ale'ei nadii wareia Isaiah:
“Nabaa mei Fasu, mei Faufaua,
lomi i augaa hefi'a dufuu pai o'ou,
ana o'aa ale'ei Sodom ma Gomorrah.”

Lomi na We'i fei Naranaraa ei Israel

30 O ware batanai a'a fei? Ei Gentile lomi rona labaginaa
tamanu na wanewane, ma'uaa rona pa'aa fei wanewanea, fei
na nofininamii fei we'iaa naranara;
31 ma'uaa ei Israel, ei rona neneraa fei law ba ro'aa
wanewane, lomi rona tonia.
32 Tani ipo'o biyei? Hamatee fei lalabagiaa ro'ou, abaa a'a
fei we'iaa naranara, ma'uaa ale'ei manumanu ba ro tonia a'a
ei bigi'aa ro'ou. Rona alabe a'a fei “mugoo alabe'a.”
33 Ale'ei fei ne'aia:
“Ma'aia, yei Zion una augaa hepalo mugoo i fa'alabe'aa ei
rama'a,
hepalo na'a i fapasiaa ro'ou,
ma hini i augaa naranarana a'ana, lomi iwe oanaa fei ma-
mafaa.”

10

1 Ena lofuu, fei nunumiau ma fei lafulafuau a'a mei Haidaa
sifei ba ei Israel, ronei tela.
2 Uaa a u'ugaa ro'ou ba rona refurefu a'a mei Haidaa,
ma'uaa ei refurefuaa ro'ou, fei fasuna abaa a'a fei apa'a.
3 Hamatee lomi rona apa'aa fei wanewanea, fei noramiana
a'a mei Haidaa ma si'ei ba roi labagi'uaia a'a ei naranaraa
ro'ou, lomi rona fafefenaa a'a fei wanewaneaa mei Haidaa.
4 Christ, mei na fafa'uainaa fei law ba nei pa'i wanewanea
a'a minaa ei rona narafawe'i.
5 Moses na ne'i ba fei wanewanea a'a fei law ale'ei: "Hini i
neneraa eni manumanu eni, i oa wagina."
6 Ma'uaa fei wanewanea, fei i nofininamii we'iaa naranara,
na ware ba, "Apuna naranara laloo iamu ba, 'Hini i dinaa
pafea?' " (ba i fa'upuaree Christ pu)
7 "o, 'Hini i upunaa fei walaloa?' " (ba i fa'asi'anamii Christ
a'a fei ma'ea).
8 Ma'uaa ina ware batanai? "Fei warea na rafi'i a'amu; ina
ude umumu ma laloo iamu," fei warea ba onei narafawe'i, fei
oi u'ugia:
9 Ba nabaa o warenaa umumu ba "Jesus hia Fasu," ma
na we'i fei naranaramu ba mei Haidaa na fa'asi'ania a'a fei
ma'ea, te, opowe tela.
10 Uaa wagii fei naranaramu, ona narafawe'i ma
wanewane wagina ma a'a fei umumu ona wareia ma ona
tela wagina.
11 Ale'ei i ware fei Bu'u Apuna, "Hini i augaa fei naranarana
i a'ana, lomi iwe oanaa fei mamafaa."
12 Uaa lomi na u'ugai ei Jew ma ei Gentile—hemea ua Fasuu
ro'ou ma hia, Fasuu minaa ro'ou ma namina haweginaa
minaa ei rona lala'ia,
13 uaa, "Hini i lala'aa fei haraa mei Fasu, ipowe tela."
14 Batanai ba ro'aa lala'aa mei lomi rona narafawe'i a'ana?
Ma batanai ba ro'aa narafawe'i a'a mei rotawe guainaa
u'ugana? Ma batanai ei ba ro'aa guainaa u'ugana nabaa lomi
nemea i u'ufanaa ro'ou?
15 Ma batanai ba nemea i u'ugia nabaa hefi'a, lomi rona
aloia? Ale'ei fei ne'aia, "Namina fananamai pinee ei rona
talaitonaa fei rawani'a warea!"
16 Ma'uaa abaa minaa ei Israel, rona tonaa fei rawani'a
warea. Uaa Isaiah na ware ba, "Mena Fasu, hini na guaipa'aa
fei u'ugaa hai'ou?"
17 Si'ei, fei we'iaa naranara i nomai a'a fei guaipa'aa ro'ou
fei u'uga ma fei u'uga, guaiaa ro'ou a'a fei wareaa Christ.
18 Ma'uaa a i'igai: Lomi rona guainia? Hi'i, rona guainia:
"Ei lao ro'ou, namina aununaa tadiwe'aiaa malagufu,
ei wareaa ro'ou namina talepedunaa feni ano."

19 A i'igidiai: Lomi na arewa a'a ei Israel? Fama'a, na ware Moses,
“A fapunepuneaa hamu'ou a'a ei gufu lomi rona pa'i haraa ro'ou;
a fasibaiaa hamu'ou a'a hepalo gufu, lomi apa'aa ro'ou.”
20 Ma Isaiah na warefawe'i ba,
“Rona bapa'au, ei abaa roi labaginau;
una fa'arewa a'a ei abaa rona lala'au.”
21 Ma'uaa ina u'ugaa ei Israel ale'ei,
“Mina fei arewaa una arereifanaa gueni paniu a'a ei barafea, ei waiwai tabaa.”

11

Ei Dufuu Israel

1 Si'ei a i'igai ale'ei ba: Haa, mei Haidaa na ofadugaa ei rama'a gufuna? Pa'aa lomi! Yau, ana Israel, hemea pai Abraham, a'a fei maroaa Benjamin.
2 Mei Haidaa lomi na ofadugaa ei rama'aa gufuna, ei nadii rafeinaa ro'ou. Lomi hamona aida tamanu na wareia fei Bu'u Apuna laloo fei u'ugaa Elijah—batanai i i'iginaa mei Haidaa ba nei fafeloaa Israel?
3 Ina ware, “Mena Fasu, rona fo'afama'eaa ei mamama'a ma bi'o'oaa ei tawahafi na apunai; unaa yau dufu; ma ba ro'aa fo'afama'eau.”
4 Ma tamanu ei wareaa mei Haidaa a'ana? “Unadii augaa oloromeai pufaba'a, ei lo'e rona fa'unaa du'uu ro'ou a'a Baal.”
5 Ma, ana ale'ei, a'a fei au e'eni, na pa'i dufuu rama'a, ei na rafeinaa ro'ou fei rawani'ana.
6 Uaa manumanuu fei rawani'ana ma abaa manumanu bigi'aa rama'a. Uaa, nabaa na hawiaa ei bigi'aa rama'a, te, lomi hanuu fei rawani'ana.*
7 Tani ei? Fei ronamina nunuminia ma lalabaginia ei Israel, lomi rona tonia, ma'uaa ei ina rafeinaa ro'ou, rona tonia. Ei rawarawa, namina waiwai tabaa ro'ou,
8 ale'ei fei ne'aia:
“Mei Haidaa na fanaa ro'ou hepalo spiritii poapoa,
ma puda ba lomi ro'aa fanunupa'i
ma adia ba lomi ro'aa guaipa'i
nopa'amii wagieni.”
9 Ma David na ware:
“Fei tawaa ro'ou, i oanaa ale'ei fahumamani,
ale'ei waofahabehabe ma ale'ei alabe'a. Ma fei, aree ro'ou.
10 Ei pudaa ro'ou nei roro ba lomi ro'aa fanunupa'i
ma ei uguu ro'ou nei hawi no'oa.”

---

* **11:6: 11:6** Hefi'a ne'ia ba, *lomi hanuu fei rawani'aa mei Haidaa. Ma'uaa nabaa a'a fei bigi'a, te abaa a'a fei rawani'aa mei Haidaa. Nabaa ale'ei rawani'a, fei bigi'a abaa fai bigi'a.*

Ei Rara, Rona Fabana'ia a'a Hepalodiai Haihai

11 Hepalodiai, a i'igai ba: rona pasi'alabe ale'ei ba lomi ro'aa
asi'adiai? Pa'aa lomi! Ma'uaa a'a ei barafeaa ro'ou, fei tala ba
ro'aa tela na dinaa a'a ei Gentile ba i fapunepuneaa ei Israel.
12 Ma'uaa nabaa hanuna sifei ba ei barafeaa ro'ou na fani
tala a'a minaa ei rama'aa malagufu, ma tamanu ina pa'ai a'a
ro'ou, hanuna sifei ba ei Gentile ro'aa pa'i talaa ro'ou, nabaa
ale'ei, te fei hawegiaa ei Israel ipowe bauanaidiai ei ropowe
tela!
13 A warefanaa hamu'ou ena Gentile. Uaa yau apostle a'a ei
Gentile, a bigifawe'i a'a fei bigi'au,
14 uaa na nara ba a fa'una'anaa punepunea a'a ei rama'aa
gufuu ma fatela'anaa hefi'a ro'ou.
15 Uaa nabaa fei ofadugaa ro'ou i fawanewaneaa feni
malagufu, te, nabaa ro'aa ugainia—haa, naraa hamu'ou ba
lomi ro'aa filoginaa fei ma'ea ama'anaa fei harenua?
16 Ma fei rawarawa faraa pidaua ba ro fanaa mei Fasu,
nabaa hesuwi fei na apunai, minaa fei na apunai; ana ale'ei
nabaa ei waraa hepalo haihai na apunai, ei rarana ana na
apunai.
17 Hefi'a ei rara, ina fa'arafepasiaa ro'ou ma hamu'ou, ale'ei
hepalo nusuu ei olive podu rona fabana'ia a'a hepalo haihai
dupuaa hefi'a olive na udedii. Ma e'eni hamu'ou ale'ei ei rara,
ei rona hunumaa fei ranu fei waraa fei pa'aa olive.
18 Si'ei, apuna famamagugua a'a ei rara ei. Nabaa hamo'aa
bigi'ia, hamonei narama'aia ba a'a ba hamu'ou ena hamona
urofaa fei wara, ma'uaa fei wara, fei i urofaa hamu'ou.
19 Hamowe ware ba, “Na fa'arafepasiaa hefi'a rara ba i
fabana'au wagina.”
20 Fa'ua, ma'uaa ina fa'arafepasiaa ro'ou uaa rona ofadugia
ma hamona u hamatee na we'i naranaraa hamu'ou. Apuna
poronaa hamu'ou pafea, ma'uaa hamonei mama'au.
21 Uaa, nabaa mei Haidaa, lomi na'o panarofaa ei pa'aa rara,
ana lomi ba i'o panarofaa hamu'ou.
22 Si'ei, hamonei narama'aiaa fei rawani'a ma fei sibaa mei
Haidaa: fei sibana a'a ei rona pasi ma'uaa fei rawani'ana a'a
hamu'ou, nabaa hamona oafagugu a'a fei rawani'ana. Nabaa
lomi, i balaisiminaa hamu'ou.
23 Ma nabaa lomi rona'u ofadugia, iwe fabana'aa ro'ou, uaa
mei Haidaa i fabanapa'idinaa ro'ou.
24 Uaa nabaa inado'o balaitonaa hamu'ou a'a fei olive podu,
fei na waiwai, ma'uaa ina fabana'aa hamu'ou a'a hepalo olive
hape, ina madutadiai nabaa i fabana'aa ei raraa ei pa'aa
haihai olive, ei ronado'o nomai a'ana.

Minaa ei Israel, Ro'awe Tela

25 Ena lofuu nunumiau ba hamonei'aa poapoai a'a feni
manumanu na ude'opa'ai o fa'upe'upei ba hamonamina pa'i
apa'aa hamu'ou, uaa na waiwaidii tabaa ei Israel nopa'aloo
fei pa'aa puduu ei Gentile rona tela.
26 Ma si'ei, minaa ei Israel, ro'awe tela, ale'ei na wareia fei
ne'aia:
"Mei fa'u'unaia i norai Zion
ma filoginaa ei hafelo'aa Jacob,
ei lomi na neneraa maumau mei Haidaa.
27 Ma sifei, fei fi'ugaiau a'a† ro'ou ei a fapedugaa ei hafelo'aa
ro'ou."‡
28 Na bidibidi unuu hamu'ou a'a ro'ou uaa fei rawani'a
warea; ma'uaa a'a fei rafeia, ina haguaa ro'ou uaa ei ama
mina,
29 uaa fei fanaa mei Haidaa ma fei rafeiana, lomi ba i filogii.
30 Hamonado'o barafeaa mei Haidaa ma e'eni hamona
tonaa fei faloloa'iana, uaa ei barafeaa ro'ou.
31 Ana ale'ei, e'eni rona barafeia ba ana ronei tonaa
fei faloloa'iaa mei Haidaa a'a fei rawani'ana, fei na fanaa
hamu'ou.
32 Uaa mei Haidaa na bobo'ainaa minaa ei barafea ba i
faloloa'inaa minaa ro'ou.

Uduginaa mei Fasu

33 Oo, naminapa'aa walalo ma bauana fei naranara ma fei
apa'aa mei Haidaa!
Lomi hemea ba i labaraipa'aa fei naranarana.
Ma ei talana, lomi ba o nenegipa'ia!
34 "Hini na apa'aa fei naranaraa mei Fasu?
O, hini na aweinia?"
35 "Hini na fani manumanu a'a mei Haidaa
ba inei hodi'ia?"
36 Uaa minaa ei manumanu, noramiaa ro'ou a'ana
ma minaa ei manumanu i dinaa a'ana
ma minaa ei manumanu i nomai uaa hia.
I a'ana i oa fei hawera ranimai! Amen.

12

Fanaa Ana O'ou a'a fei Bigi'ana

1 Hamatee fei faloloa'iaa mei Haidaa, a i'igifawe'i a'a
hamu'ou ena lofuu, ba hamonei fani'uaiaa ei hudi unuu
hamu'ou ei hamo'ei guta ba fei fanaa hamu'ou nei apunai a'a
mei Haidaa ma fani'eni'eia wagina—sifei, fei bigi'aa fei spiritii
hamu'ou* ba hamo'aa losuinia wagina.
2 Apuna nenegidiaa fei maumau feni ano, ma'uaa ha-
monei filoginaa maumau hamu'ou wagii fei famanufauaa
fei naranaraa hamu'ou. Hamo'aa bigidigaa fei, te, na hawia

† **11:27: 11:27** O, *fei fi'ugaiau ba a bigi'ia a'a* ‡ **11:27: 11:27** Isaiah 27:9 * **12:1: 12:1** O, *sifei, fei na fibo'ii a'a hamu'ou*

ba hamu'ou fanunupa'aa fei nunumiaa mei Haidaa, fei na
rawani ma fafa'arai, fei ina ni'eni'e wagina.
3 Uaa a'a fei rawani'a, fei ina fanau, a warefanaa minaa
hamu'ou ba hamonei'aa nara ba hamona pafeai, ma'uaa
hamonei narama'aia ba hamu'ou, rama'a batanai, ale'ei na
fipupuduinaa fei we'iaa naranara, fei mei Haidaa na fanaa
hamu'ou.
4 Ana ale'ei, hememea o'ou, na pa'i hepalo ua pa'afina ma
watauda maroana ma ei bigi'aa ei maroana, lomi na fimina'ei
5 ma a'a Christ ana ale'ei—o'ou watauda, ma'uaa hepalo ua
pa'afina ma hememea maroana nei oafipui.
6 Ona pa'i u'ugai fana, ana ale'ei na puduaa tamanu ei
rawani'a fana a'a o'ou. Nabaa fei fana a'a hemea ba neidii
wareaa ei ba i nomai hinene, ana inei puduaa† fei we'iaa
naranarana.
7 Nabaa fei tonana ba nei hadumaa ei rama'a, inei hadumaa
ro'ou; nabaa hia feroia, inei feroi;
8 nabaa hia, ba i fawe'iaa naranaraa ei rama'a, inei fawe'ia;
nabaa hia, ba i fanihaduma a'a ei rama'a, inei fanifa'a'a
ua; nabaa hia famamoa, inei bigifawe'i; nabaa hia ba i
faloloa'inaa hefi'a, inei bigiwiwiwidi ua.

Fei Hagua

9 Fei haguaa hamu'ou neipa'aa fa'ua. Fabidinaa unuu
hamu'ou a'a tamanu na hafelo. Panarofaa tamanu na
rawani.
10 Hamonei firawanii ale'ei fei fihaguiaa ei filofui. Aunaa
hememeadiai i pa'udu.
11 Hamonei refurefu ma fei spiritii hamu'ou nei un-
uwenuwe ei hamu'ou neneraa mei Fasu.
12 Hamonei ni'eni'e a'a fei o'onaia unu, ofasi'ia a'a fei au
hafelo'a ma hamonei wewea lafulafua.
13 Fani ua a'a ei apunaia, ei lomi rona pa'i manumanu.
Hamonei fapala'ai taufagutanaa rama'a.
14 Haweginaa ei rona haperararaiaa hamu'ou;
hawegi'uaiaa ro'ou ma apuna umuaa ro'ou.
15 Hamonei ni'eni'efipui a'a ei rona ni'eni'e; hamonei
ai'aifipui a'a ei rona ai'ai.
16 Gutafirawanii a'a hememea. Apuna mamagugua,
ma'uaa hamonei gutafipui a'a ei lomi haraa ro'ou.‡ Apuna
aunaa hamu'ou pafea.
17 Apuna bigifafelo a'a nemea ba ina fafelo a'a hamu'ou.
Hamonei fanunuma'aiaa ei bigi'aa hamu'ou ba nei rawani i
pudaa minaa ei rama'a.
18 Nabaa na ma'atalaa, hamonei gutafarawani a'a minaa ei
rama'a.

† **12:6: 12:6** O, *ponineneraa* ‡ **12:16: 12:16** O, *ma'uaa hamonei bigi'aa ei na fawawaroro*

19 Apuna fania ale'ei hia na fafelo a'a hamu'ou, ena tafiu,
ma'uaa rawa'a'afinia a'a fei sibaa mei Haidaa, uaa rona
ne'inia ba: mei Fasu na ware, “Fei ba a fananamuinia, manu-
manuu; yau, a fawanewaneia.”
20 Agia:
“Nabaa na bao mei bidibidii unuu hamu'ou, faguia;
nabaa na sigigi, fani numana.
Nabaa hamo'aa bigi'ia ale'ei,
fei bigi'aa hamu'ou ana ale'ei ba hamona augaa ei bafuu
hafi i tabana.”
21 Ei hafelo'a, inei'aa muainio, ma'uaa onei muainaa ei
hafelo'a.

13

Fafefenaa ei Bauaniaa Gufu

1 Minaa ei, ronei fafefenaa ei bauaniaa gufu, uaa lomi i pa'i
hemea bauana nabaa abaa augaa mei Haidaa. Ei bauana, ei
ro'aa guta, augaa mei Haidaa.
2 Si'ei, hini i fadugeaa ei bauana na fadugeaa mei augaa mei
Haidaa. Ma ei ro'aa bigi'ia ale'ei, ana roi to ua aree ro'ou a'a
fei dududua.
3 Uaa ei bauana, lomi ro'aa famama'auaa ei rona bigi'aa ei
rawani'a, ma'uaa ei rona bigi'aa ei hafelo'a. Numiamu ba o'aa
ala a'a fei famama'auaa ei bauana? Te, onei bigi'aa tamanu na
wanewane ma iwe ware ba yoi, rawani'a rama'a.
4 Uaa hia, nafii mei Haidaa ba i bigi'aa ei rawani'a a'amu.
Ma'uaa, nabaa o bigifafelo, onei ma'au, uaa lomi i pa-
naro'uaiaa fei wadu. Hia nafii mei Haidaa, hemea bigi'a a'a
fei sibaa mei Haidaa ba i fanima'aiaa mei i bigi'aa ei hafelo'a.
5 Si'ei, onei fafefenaa ei bauana ba lomi ro'aa fanima'aio ma
ona aida ba fei na wanewane.
6 Sifei, fei pa'afina ba onei fani mugoo po'i a'a gavaman, uaa
ei bauana, nafii mei Haidaa, ei rona fanaa minaa ei au ro'ou
ba ro oma'aiaa fei gufu.
7 Onei fanaa minaa ei rama'a tamanu onado'o to'uaia
a'a ro'ou: nabaa onei fani mugoo po'i a'a gavaman, fania;
nabaa mugoo po'i a'a tamanu ona aloia, te fania; nabaa onei
ma'auaa nemea, ma'auia; nabaa onei fani honua, fania.

Hamonei Fihagui Uaa fei Arewaa na Rafi'i

8 Nabaa hamona pa'i hepalo manumanu hamonado'o
to'uaia, apuna au'uaia ale'ei—ma'uaa sifei ua nei ude a'a
hamu'ou, fei haguaa hememea, uaa hini i haguaa hemeadiai,
na nenegidigaa fei law.
9 Fei law ba, “Apuna fiharoharoipa'ai,” “Apuna fo'afama'e,”
“Apuna fafanao,” “Apuna nanamai,” ma tamanudiai na

apunai a'a fei law na ude i laloo hepalo ua law: “Haguaa mei
gufumu ana ale'ei ona haguio.”
10 Mei i pa'i hagua, lomi i fafeloaa mei gufuna. Si'ei, nabaa
hemea na haguaa hemeadiai, ina nenegidigaa fei law.
11 Ma hamonei bigi'ia hamatee hamona aida batanai fei au
e'eni. Fei au na nodigimai ba hamonei mama'a a'a fei ma'igua,
uaa fei au tela'anaa o'ou na rafi'idiai laraa fei au hamonado'o
tonaa fei narafawe'ia.
12 Fei poi na'aa i pedu ma fei arewaa na'aa i nomai. Si'ei,
onei putodinaa ei bigi'aa fei roromaa ma tonaa ei manu-
manuu fo'aa a'a fei we'ai.
13 Fei maumau bigi'aa o'ou, nei rawani ale'ei ei bigi'a a'a
fei arewaa ma abaa ei maumau fihalehaleia, hunupoapoaia,
fitatafipa'aia, ei maumau hafelo'a, ei maumau fifo'aia, o
punepunea.
14 Agia, hamonei hawegi a'a fei maumau Jesus Christ ma
apuna naranara ba hamo'aa faguaa ei hafelo'a maumau.*

14

Ei Pududuu ma ei Faufaua

1 Fanunufarawani a'a mei lomi napa'aa we'i naranarana
ma apuna hararasinia ma fiharei a'a ei manumanu lomi na
arewa.
2 Fei we'iaa naranaraa hemea rama'a, na ugainia ba i
hanaiaa minaa ei manumanu, ma'uaa hemea rama'a, lomi na
we'i naranarana, i hanana ua ei manumanu i habe pe'ihape.
3 Mei i hanaiaa minaa ei manumanu nei'aa fanunufafelo
a'a mei lomi i hanaiaa minaa ei manumanu ma mei lomi
i hanaiaa minaa ei manumanu nei'aa hararasinaa mei i
hanaiaa minaa ei manumanu, uaa hia na rawani pudaa mei
Haidaa.
4 Yoi hini ba o'aa fanunufafelo a'a mei nafii hemeadiai? A'a
mei fasuna ua, i ufalarai, o i pasi. Ma iwe ufalarai uaa mei
Fasu na hawia ba i fa'ufalarainia.
5 Hemea rama'a i nara ba hepalo arewaa na apunaidiai
laraa hefi'adiai arewaa; hemea na nara ba minaa ei arewaa,
fimina'ei ua. Hememea nei'aa hamamagua fei naranarana.
6 Mei i nara ba hepalo arewaa na ude u'ugai na bigi'ia
ba manumanuu mei Fasu. Mei na hana pigio na bigi'ia ba
manumanuu mei Fasu, uaa ina ware ‘ta’ a'a mei Haidaa ma
mei lomi i hanaia, na bigi'ia ba manumanuu mei Fasu ma ina
ware ‘ta’ a'a mei Haidaa.
7 Uaa lomi hemea o'ou ba i guta anaia o ma'e anaia.
8 Nabaa o bigi'aa hepalo manumanu, onei bigi'ia ba manu-
manuu mei Fasu ma nabaa o ma'e, ana manumanuu mei
Fasu. Si'ei, nabaa o'ou gutana o ma'ea, manumanuu mei Fasu.

---

* **13:14: 13:14** O, *faguaa fei nunumiaa unu*

9 Sifei, fei hanuna ba Christ na ma'e ma hadiwe'imai ba i
tohadiwe'idinaa fei harenuana. Ba hia, Fasuu ei ma'ea mawe
ei rona gutaguta.
10 Ma yoi, tani o fanunufafelo a'a mei lofumu? Ma tani o
fafeloaa mei hamugua ma aunaa hia pu? Uaa, minaa o'ou,
owe ufalarai i ma'aa fei gutanaa mei Haidaa na fadududu.
11 Rona ne'inia ba:
“ ‘Hamona aidafarawani ba una oa ma ana,
hamonei aida ba minaa ei rama'a,
ropowe fa'unaa du'uu ro'ou i igoau;
minaa ei rama'a, ropowe ware ba Yau Haidaa.’ ”
12 Si'ei, hememea o'ou, ipowe u i ma'aa mei Haidaa ma
warefania batanai ei maumauna.
13 Si'ei, onei'aa bigidinaa fei finarafafeloia. Agia, hamonei
narafarawani ba onei'aa augaa ei alabe'a, lawaraa fei talaa
mei lofumu.
14 Yau hemea na oafipui a'a mei Fasu Jesus ma naminapa'aa
aidama'a ba lomi hepalo du'ua* na hafelo anaia. Ma'uaa,
nabaa hemea na nara ba hepalo manumanu na hafelo, te,
a'ana na hafelo.
15 Nabaa mei lofumu i naranara watauda a'a tamanu ona
hanaia, fai lomi ona haguia. A'a tamanu ei hanamu, apuna
fafeloaa mei lofumu, mei i ma'e a'ana Christ.
16 Tamanu ona nara ba na rawani, hefi'adiai ronei'aa ware-
fafeloio wagina.
17 Uaa fei haparaiaa mei Haidaa, abaa a'a ei ona hanaia o
hunumia, ma'uaa fei wanewanea, fei gutafarawania ma fei
ni'eni'ea a'a fei Spiriti Apuna,
18 uaa mei i bigi'aa fei bigi'aa Christ ale'ei na fani'eni'eaa
mei Haidaa. Ma ei rama'a, rona aida ba na wanewane.
19 Si'ei, onei bigi'aa ei i noduginaa o'ou a'a fei gutafarawania
ma fei na farawaninaa o'ou.
20 Apuna fafeloaa fei bigi'aa mei Haidaa a'a ei du'ua. Minaa
ei du'ua na rawani, ma'uaa, lomi na rawani ba hemea i
hanaiaa ei i fa'alabe'aa hemeadiai.
21 Na rawani ba onei'aa hana pigio, o hunu wine, o bigi'aa
hepalodiai manumanu i fapasiaa mei lofumu.
22 Si'ei, tamanu naramu a'a ei manumanu ei, oto'uaia a'amu
ma mei Haidaa. Na pa'i hawegiana mei lomi i fafeloaa anaia
a'a tamanu na bigi'ia.
23 Ma'uaa mei i hamamagua naranarana a'a ei na
hanaia, na todigaa hafelo'ana, uaa ei hanaiana abaa wagii
fei narafawe'ia ma tamanu abaa noranamai wagii fei
narafawe'ia, na hafelo.

---

* **14:14: 14:14** O, *manumanu*

15

1 O'ou, eni na we'i naranaraa o'ou nei fawiwi'ainaa ei na
adudu ei naranaraa ro'ou ma abaa fani'eni'eaa ana o'ou.
2 Hememea o'ou nei fani'eni'eaa mei gufuna ba i
farawaninia ma fawe'ia.
3 Uaa Christ ana lomi na fani'eni'eaa anaia, ma'uaa ana
ale'ei fei ne'aia: “Ei warefafeloa, ei rona wareia a'amu, na
pasinaa pafou.”
4 Uaa minaa ei manumanu rona ne'inia mina, rona ne'inia
ba i feroinaa o'ou ba wagii fei apitaia ma fei fa'unuwenuweaa
fei Bu'u Apuna, o'aa pa'i o'onaia unu.
5 Ma nunumiau ba mei Haidaa, mei i fa'una'anaa nara-
naraa hamu'ou ba fei mau spiritii hamu'ou ale'ei ba hamo'aa
apitaifipui, ei hamo'aa neneraa Christ Jesus
6 ba a'a hepalo ua naranara ma hepalo ua umu, hamo'aa
uduginaa mei Haidaa, mei Amaa mei Fasuu o'ou, Jesus Christ.
7 Hamonei taufagutanaa ana hamu'ou, ana ale'ei Christ na
fagutanaa hamu'ou si'ei ba mei Haidaa i to udugiana wagina.
8 Uaa a warefanaa hamu'ou ba Christ na fanafinaa anaia
a'a ei Jew* ba i bigi'aa tamanu mei Haidaa na fa'unainia a'a ei
ama mina
9 ba ei Gentile, ro'aa uduginaa mei Haidaa uaa fei
faloloa'iana, ale'ei rona ne'inia:
“Si'ei, a uduginio dupuaa ei Gentile;
a laugaa ei lauga a'a fei haramu.”
10 Na warediai ba:
“Hamu'ou ena Gentile, hamonei ni'eni'efipui a'a ei rama'aa
gufuna.”
11 Ma na warediai,
“Minaa hamu'ou ena Gentile, uduginaa mei Fasu
ma minaa hamu'ou ena rama'a nei laugi'uduginia.”
12 Ma na warediai Isaiah,
“Fei Waraa Jesse, iwe nusu,
hemei i asi'aa ba i famamoaa ei baua gufu;
ei Gentile iwe o'onai unuu ro'ou a'ana.”
13 Nunumiau ba mei Haidaniaa fei o'onaia unu, neimina
fani ni'eni'ea ma gutafarawania a'a hamu'ou, ei hamona
aunaa naranaraa hamu'ou a'ana ba hamu'ou ale'ei hepalo
pe'i na mere'esu'esu a'a fei o'onaia unu, fei na nofininamii fei
faufau fei Spiriti Apuna.

Paul mei Bigibigi'a yei a'a ei Gentile

14 Ena lofuu, unapa'aa aida ba ana hamu'ou namina
rawani, namina bauanai apa'aa hamu'ou ma na hawiaa
hamu'ou feroiaa ana hamu'ou.

---

* **15:8: 15:8** Warea Greek ba, *ei moro'a*

15 Una ne'ifawe'i wagii hefi'a manumanu ba a fanono-
midinaa hamu'ou hamatee na fanau fei rawani'a fanaa mei
Haidaa
16 ba unei bigi'aa fei bigi'aa Christ Jesus a'a ei Gentile wagii
fei bigi'aa ei bauaniaa humuu mei Haidaa ba unei u'ugaa fei
rawani'a wareaa mei Haidaa ba ei Gentile, ro'ou ale'ei fana
a'a mei Haidaa ba i apunainaa ro'ou fei Spiriti Apuna.
17 Si'ei ba a'a Christ Jesus, una upe'upei wagii fei bigi'au a'a
mei Haidaa.
18 Lomi a wareaa hepalo manumanu, ma'uaa ana ei bigi'aa
Christ a'au, fei a unifanaa ei Gentile ba ronei guainaa mei
Haidaa wagii ei una wareia ma bigi'ia,
19 wagii fei faufau ei hilala ma ei foigia a'a fei faufau
fei Spiriti. Si'ei, yei Jerusalem ma nopa'alao yei Illyricum,
unamina warepedugaa fei rawani'a wareaa Christ.
20 Mina ranimai, nunumiau ba unei u'ugaa fei rawani'a
wareaa Christ fawelei rotaa apa'aa Christ ba lomi a fadufadu
pafoo fei bigi'aa hemeadiai.
21 Ma'uaa ana ale'ei fei ne'aia:
“Ei lomi rona guainaa fei u'ugana, rowe ma'apa'ia
ma ei lomi rona u guguai, iwe arewa a'a ro'ou.”
22 Sifei fei pa'afina ba nafane'o lawagi fei talau ba a nomai a'a
hamu'ou.

Fei Naranaraa Paul ba i Dinaa Rome

23 Hamatee lomidiai bigi'au faweleni ma hamatee ude nun-
umiau watauda igisimasi ba a ma'a hamu'ou,
24 una nara ba a bigi'ia ena una dinaa Spain. Nunumiau ba
a ma'a hamu'ou ena una nowau yena ma ba hamonei had-
umau a'a fena tatalaiau yena ma ba o'ou do'o gutawiwiwidi
ma'ida.
25 Ma'uaa e'eni, a dinaa Jerusalem ba ado'o hadumaa ei
apunaiaa mei Haidaa yei.
26 Uaa ei Macedonia ma ei Achaia, rona ni'eni'e hamatee
rona fani haduma a'a ei apunaiaa mei Haidaa yei Jerusalem,
ei lomi rona pa'i manumanu.
27 Rona ni'eni'e ba rona bigi'ia ma ana fa'ua ba ronei bigi'ia.
Uaa nabaa ei Gentile, rona to ei hawegiaa fei spiriti a'a ei Jew,
ana na rawani ba ronei hadumaa ei Jew a'a ei manumanuu
malagufu.
28 Si'ei, ena na bigidigaa feni bigi'a feni ma na aidadii
ba rona todigaa fei fua fei, yau a dinaa Spain ma ena na
tatalailao, awedo'o ma'a hamu'ou.
29 Una aida ba ena na nomai a'a hamu'ou, awe nofininamii
minaa ei hawegiaa Christ.
30 A warefawe'i a'a hamu'ou ena lofuu, a'a mei Fasuu
o'ou Jesus Christ ma wagii fei haguaa fei Spiriti ba hamonei

oafipui a'au ma lafulafunaa a'a mei Haidaa ba nei hadumau
wagii fei ote'oteiau.
31 Lafulafu ba unei tela a'a ei abaa narafawe'ia yei Judea ma
ba fei bigi'au i Jerusalem nei rawani i pudaa ei apunaiaa mei
Haidaa yei
32 ba a'a fei nunumiaa mei Haidaa, yau a noni'eni'emai ma
gutafipui a'a hamu'ou ma gutafawenai.
33 Mei Haidaniaa fei gutafarawania i oafipui a'a minaa
hamu'ou. Amen.

16

Wareaa Paul a'a Hememea

1 I a'a hamu'ou, una tenaa mei agii o'ou Phoebe, hemea
nafii* fei losuu yei Cenchrea.
2 A i'iginaa hamu'ou ba hamonei taufagutania a'a mei Fasu
ana ale'ei hamona taufagutanaa ei apunaiaa mei Haidaa
ma fani pani wagii ei nunumiana a'a hamu'ou, uaa hia na
hadumaa wataua rama'a mawe yau.
3 Famafufuoinaa Priscilla† ma Aquila, laguei rafirafiu bigi'a
a'a Christ Jesus.
4 Laguna nigoaa ei manumanu hafelo uaa lagu'ei hadumau.
Abaa uniau na ni'eni'e, ma'uaa minaa ei losuu ei Gentile anaa.
5 Ana famafufuoinaa fei losuu ei rona'o gutafipui a'a fei
humuu lagua.
Famafufuoinaa mei pa'aa tafiu Epenetus, mei rawarawa
tonaa Christ a'a fei gufu Asia.
6 Famafufuoinaa Mary, mei na bigifawe'i a'a hamu'odu.
7 Famafufuoinaa laguena maroau, Andronicus ma Junias,
laguei laguna oafipui a'au yei bobo'aia. Lagunam-
ina ude u'ugai dupuaa ei apostle ma lagua do'o
rawarawa tonaa Christ laraa yau.
8 Famafufuoinaa Ampliatus, mei una haguia a'a mei Fasu.
9 Famafufuoinaa Urbanus, mei rafirafii o'ou a'a fei bigi'aa
Christ mawe mei pa'aa tafiu Stachys.
10 Famafufuoinaa Apelles, mei na oadii a'a ei manimania
ma na rawani i pudaa Christ.
Famafufuoinaa ei maroaa fei humuu Aristobulus.
11 Famafufuoinaa mena maroau, Herodion.
Famafufuoinaa ena maroaa fena humuu Narcissus, ena
rona neneraa mei Fasu.
12 Famafufuoinaa laguena pifine, Tryphena ma Tryphosa,
laguena laguna bigifawe'i a'a mei Fasu.
Famafufuoinaa mena pa'aa tafiu Persis, hemeadiai pifine
namina bigifawe'i a'a mei Fasu.

---

* **16:1: 16:1** O, *deaconess* † **16:3: 16:3** Warea Greek ba, *Prisca*, ana fei hara *Priscilla*

13 Famafufuoinaa Rufus, mei na rafeiaa mei Fasu mawe
mei inana, mei ana ale'ei pa'aa inau.
14 Famafufuoinaa Asyncritus, Phlegon, Hermes, Patrobas,
Hermas ma ena lofu a'a ro'ou.
15 Famafufuoinaa Philologus, Julia, Nereus ma mei agina
ma Olympas mawe minaa ei apunaiaa mei Haidaa
a'a ro'ou.
16 Hatofaa pudaa hamu'ou fininaa rawani'a naranara ma
famafufuoinaa hememea hamu'ou. Minaa ei losuu
Christ, rona aloawii ei famafufuoiaa ro'ou.
17 A warefawe'i a'a hamu'ou, ena lofuu ba hamonei
wagi'inaa hamu'ou a'a ena ro'aa fafifalagii ma au alabe'a
i ma'aa hamu'ou, ena rona fa'alawi'inaa hamu'ou a'a ena
apa'aa hamu'ou. Faraua a'a ro'ou.
18 Uaa ena mau rama'a ale'ena, lomi rona neneraa mei Fa-
suu o'ou Christ, ma'uaa ei puguaa ro'ou ua. A'a ena ro'oa ma
hofeaa warea, ro'aa sifi'aa naranaraa ei rama'a bibiyei'ualao.
19 Minaa ei rama'a, rona guainia ba hamu'ou rama'aa
guaiawarea hee, namina bauana fei ni'eni'eau a'a hamu'ou;
ma'uaa, nunumiau ba hamoneipa'aa pa'i apa'aa hamu'ou a'a
ei rawani'a ma faraua a'a ei hafelo'a.
20 Mei Haidaniaa fei gutafarawania na rarafi'i ba ipowe
fudosinaa Satan haroo pinee hamu'ou.
Fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus i oafipui a'a hamu'ou.
21 Timothy, mei rafirafiu a'a fei bigi'a mawe ei maroau,
Lucius, Jason ma Sosipater, rona aloawii fei famafufuoiaa
ro'ou a'a hamu'ou.
22 Yau, Tertius, meni i ne'inaa feni ne'ia na famafufuoinaa
hamu'ou a'a mei Fasu.
23 Gaius, mei i fani'eni'eaa fei gutanau ma minaa feni losuu
yeni, na aloawii fena famafufuoiana a'a hamu'odu.
Erastus, mei famamoaa ei bigi'aa wataua rama'a laloo fei
baua gufu ma mei lofuu o'ou Quartus, laguna aloawii fei
famafufuoiaa lagua.‡
25 Ma i a'ana, mei na hawia ba i faroaa fei rawani'a warea,
fei una u'ugia, fei u'ugaa Jesus Christ, fei na fibo'ii a'a fei nawe
arewa, fei nado'o ude'opa'ai mina,
26 ma'uaa eni, na ude are'are ma onawe apa'ia a'a ei ne'aiaa
ei mamama'a wagii fei warefawe'iaa mei Haidaa, mei i oalao
ma ba minaa ei gufu tadiwe'aia, ropowe narafawe'i ma nene-
gia—
27 A'a Jesus Christ, onei uduginaa mei uniana Haidaa, mei
na pa'i apa'ana ranimai ranimai. Amen.

‡ **16:23: 16:23** Hefi'a ne'ia ba, *famafufuoiaa lagua. 24 Fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus Christ i oa a'a minaa hamu'ou. Amen.*

1 CORINTHIANS

Warefa'aia

Feni rawarawa ne'iaa Paul a'a ei Corinth ba i fawanewaneaa ei awataa wagii fei mau losuia yei, fei losuu fa'asi'ana Paul.

A'a fei au fei, Corinth, hepalo baua gufuu ei Greece ma fei pa'aa gufuu gavaman yei Achaia. Namina rata ei talaa totoo mugoo po'ii ro'ou, mamaguguaa ro'ou wagii ei maumau gufuu ro'ou ma ei mau fitatafipa'aia.

Paul fi warewareaa ei fi'alagiaa ei fiharoi, fitatafipa'aia, lalaia, famarapuaa unuu hemeadiai, ei mau losuia, ei fanaa fei Spiriti Apuna ma fei asi'ana. Ina fama'aia ba fei rawani'a warea na warewareaa e'ei manumanu e'ei.

1 Yau Paul, a'a fei nunumiaa mei Haidaa, ina rafeinau ba
yau hemea apostle Jesus Christ ma mei lofuu o'odu Sosthenes,
hia yeni a'au.
2 Feni ne'ia i dinaa a'a fei losuu mei Haidaa i Corinth, a'a ei
rona papaditai a'a Christ Jesus—ei ina harofaa ro'ou ba ronei
apunaifipui a'a minaa ei rona'aida lala'aa fei haraa mei Fasu
Jesus Christ—mei Fasuu ro'ou ma o'odu.
3 Fei rawani'a ma gutafarawaniaa mei Haidaa mei Amaa
o'odu ma mei Fasu Jesus Christ i oa a'a hamu'ou.

Warea 'ta'

4 Una'aida ware 'ta' a'a mei Haidaa uaa hamu'ou. Hamatee
a'a Christ Jesus, ina fanaa hamu'ou fei rawani'ana.
5 Uaa a'ana inamina haweginaa hamu'ou a'a minaa ena
manumanu—minaa ei paolaa warea ma minaa ei apa'aa
hamu'ou—
6 uaa fei u'ugaa Christ, fei hai'ouna u'ugia napa'aa fa'uai a'a
hamu'ou.
7 Si'ei, lomi i taretare pinee hamu'ou a'a ei fanaa fei Spiriti
ena hamofi oma'a fininaa refurefua ba nei famauamai mei
Fasuu o'ou Jesus Christ.
8 Iwe fawe'inaa naranaraa hamu'ou nopa'aloo fei a'apoo
ma lomi i guguinaa unuu hamu'ou hafelo'a a'a fei arewaa mei
Fasuu o'ou Jesus Christ.
9 Mei Haidaa na oafagugu ma na rafeinaa hamu'ou ba
hamonei oafipui a'a mei Na'una Jesus Christ, mei Fasuu o'ou.

Fi'alagia laloo fei Losuu

10 Ena lofu, a i'iginaa hamu'ou ba a'a fei haraa mei
Fasuu o'ou Jesus Christ, hamonei'aa fifalaginaa hamu'ou.
Ma nei'awe pa'i manumanu watolaa hamu'ou ma hamonei
oafipui a'a hepalo ua pa'apa'a ma heai naranara.

11 Ena lofuu, hefi'a rama'a humuu Chloe, rona warefanau
ba na pa'i fihareia dupuaa hamu'ou.
12 Fei hanuiau ale'ei: Hemea hamu'ou na ware ba, “Yau na
neneraa Paul”; hemea na ware, “Yau na neneraa Apollos”;
hemea, “Yau na neneraa Cephas* ”; ma hemeadiai, “Yau na
neneraa Christ.”
13 Haa—Christ, na fifalagii? Ma Paul, rona fatawaia uaa
hamu'ou? Ma, hamu'ou, hamona pudugufai wagii† fei haraa
Paul?
14 Naminapa'aa rawani ba laguna pudugufinaa hamu'ou
Crispus ma Gaius ma abaa yau.
15 Si'ei, lomi i ware nemea ba hamona pudugufai wagii fei
harau.
16 (Fa'ua ba ana una pudugufinaa ei rama'a humuu
Stephanas; ma'uaa lomi una nonominia ba una pudugufinaa
hemeadiai.)
17 Uaa abaa i aloamiau Christ ba nei pudugufai; ma'uaa
ba nei u'ugaa fei rawani'a warea. Abaa una wareaa ei
naranaraa rama'a ua. Nabaa ale'ei, lomi na pa'i faufau fei
hawafoloo Christ.

Christ mei Ano'ano, mei Faufau mei Haidaa

18 Uaa fei u'ugaa fei hawafolo, lomi hanuna a'a ei rona
fagiana. Ma'uaa a'a o'ou eni ona tela, na pa'i faufau mei
Haidaa wagina.
19 Uaa ina ne'idii:
“Awe fapedugaa fei ano'anoiaa ei rona pa'i baua apa'aa ro'ou;
ma awe pulotomaa naranaraa ei na mua apa'aa ro'ou.”
20 Amaia mei na pa'i apa'ana? Amaia mei na tonaa watauda
feroiana? Amaia mei ba namina apa'ifarawaninaa ei u'ugaa
minaa ei manumanu a'a feni au feni? Haa, a'a ba mei Haidaa
na fafanunuaa rama'a ale'ei poapoa a'a fei apa'ifarawaniaa
feni ano?
21 Wagii fei ano'anoiaa mei Haidaa na bigi'ia ale'ei ba i a'a
fei ano'anoiaa feni malagufu, lomi ro'aa apa'ia. Ma a'a fei
poapoa, fei rona u'ugia, mei Haidaa na ni'e ba i fatela'anaa
ei rona narafawe'i.
22 Ei Jew, rona nunuminaa ei hilalaa foigia ma ei Greece,
ro'ei lalabaginaa fei ano'anoia,
23 ma'uaa o'ou, ona u'ugaa fei fatawaa Christ: fei alabe'a a'a
ei Jew ma lomi hanuna a'a ei Gentile.
24 Ma'uaa a'a ei na lala'aa ro'ou mei Haidaa, minaa laguei,
Jew o Greece, Christ, hia fei faufau mei Haidaa ma fei
ano'anoiana.

---

* **1:12: 1:12** O, *Peter* † **1:13: 1:13** O, *a'a*; v. 15 anaa

25 Uaa fei fapoapoaiaa mei Haidaa na muainaa fei apa'aa
rama'a ma fei fapududuiaa mei Haidaa na faufaudiai laraa
fei faufau rama'a.
26 Ena lofu, narama'aia ba hamu'ou batanai fama'a ei atawe
lala'aa hamu'ou. A'a ba na bauanai ei apa'aa minaa hamu'ou i
pudaa rama'a ma a'a ba minaa hamu'ou baua rama'a o na'uu
hapara.
27 Ma'uaa mei Haidaa na rafeinaa ei a'afoloi feni malagufu
ba famamafaa ei rona pa'i baua apa'aa ro'odu; mei Haidaa na
rafeinaa ei pududuu manumanuu feni ano ba famamafaa ei
rona faufau.
28 Ina rafeinaa ei pusu'o manumanu a'a feni ano ma ei
fawawaroro manumanu—ma ei lomi rona wareifininia—ba
fapedupeduu ei na udedii.
29 Uaa ba lomi nemea i famamagugui i ma'aa mei Haidaa.
30 Si'ei ba hia, hamona oafipui a'a Christ Jesus, mei na oa
ale'ei ano'anoo o'ou a'a mei Haidaa, mei i fawanewaneaa
o'ou, fafafa'arainaa o'ou ma pono'aa o'ou.
31 Si'ei, ana ale'ei na ne'idii: "Mei ba i famamagugui, nei
famamagugui a'a mei Fasu."

2

1 Ena a nomai a'a hamu'ou, ena lofu, abaa una nofini-
namii hofehofea o famamagugui ba na pa'i baua apa'au ei a
u'ufanaa hamu'ou fei u'ugaa mei Haidaa.*
2 Uaa yau na nara ba unei'aa apa'aa ne'a manumanu ei a
gutafipui a'a hamu'ou ma'uaa ana unaa Jesus Christ ma fei
fatawana.
3 Una nofininamii fei pududua ma ma'aua fipuinaa funur-
erea a'a hamu'ou.
4 Fei paolaa u'ugau abaa na nofininamii baua apa'a o hofea
a'a hamu'ou ma'uaa fi fama'aa hamu'ou fei faufau fei Spiriti.
5 Hee, lomi na rawani ba hamu'ou narafawe'i a'a fei apa'aa
rama'a ma'uaa a'a fei faufau mei Haidaa ua.

Fei Ano'ano Noranarai a'a fei Spiriti

6 Ma'uaa hai'ou'ei warewareaa fei u'uga, fei na pa'i apa'a i
dupuaa ei rona a'u. Ma'uaa abaa fei mau apa'aa feni au feni,
o fei mau apa'aa ei haparaa feni au feni, ei fi pa'ailao ei faufau
ro'ou.
7 Agia, hai'ou fi wareaa fei ano'anoiaa mei Haidaa, fei
nado'o ude'opa'ai, fei ba mei Haidaa na audigia ba i fani
hawera a'a o'ou, ei atawe mamara feni malagufu.
8 Lomi hemea bauaniaa feni malagufu na apa'ia. Nabaa
rona aida, lomi ro'aa fatawaiaa mei Fasuu fei hawera.
9 Ma'uaa, ale'ei fei ne'ia:

---

* **2:1: 2:1** Hefi'a ne'ia ba, *u'ufanaa hamu'ou fei opa'aiaa mei Haidaa.*

“Lomi puda na fanunupa'i,
lomi adia na guaipa'i
ma fei naranara i gu nabaa i naraiaa
tamanu mei Haidaa nadii pagi'aufanaa ei rona haguia”—
10 ma'uaa a'a fei Spiritina, mei Haidaa na foiginia a'a o'odu.
Fei Spiriti i labaginaa minaa ei manumanu ma ana i labaginaa ei manumanuu mei Haidaa, ei na ude fawalalo.
11 Uaa hini dupuaa rama'a na apa'aa naranaraa hemea rama'a? Ana fei spiriti laloo iaa mei rama'a. Ana ale'ei, lomi hemea na apa'aa fei naranaraa mei Haidaa. Ana fei Spiritii mei Haidaa ua.
12 Lomi ona tonaa fei spiritii feni malagufu ma'uaa fei Spiriti noranarai a'a mei Haidaa ba onei apa'aa tamanu mei Haidaa na fani'uaia a'a o'ou.
13 Sifeni feni ba onei wareia, abaa paolaa warea rona feroinaa o'ou a'a ei apa'aa rama'a ma'uaa ei paolaa warea, feroiaa fei Spiriti, ei na warewareaa ei manumanu na fa'uai a'a fei Spiriti ma a'a ei paolaa wareaa fei Spiriti.†
14 Mei lomi na pa'i fei Spiriti, lomi ba i tonaa ei manumanu noranamai a'a fei Spiritii mei Haidaa, uaa i a'ana ei manumanu ei, na a'afoloi ma pa'aa lomi ba i apa'aa ro'odu. Uaa ei, manumanuu fei Spiriti.
15 Mei na pa'i fei Spiriti, ina hawia ba i fanunu'apa'aa minaa ei manumanu ma'uaa ana hia, lomi ba iwe oanaa hape'umuu rama'a:
16 “Haa—hini i apa'aa fei naranaraa mei Fasu
ba i feroinia?”
Ma'uaa o'odu, ona pa'i fei naranaraa Christ.

3

Fi'alagia laloo fei Losuu

1 Ena lofu, lomi ba a wareware a'a hamu'ou ale'ei ba hamona pa'i fei Spiriti, ma'uaa ale'ei maumau rama'aa malagufu—ale'ena baduu ua a'a Christ.
2 Una fasusunaa hamu'ou pao susu. Abaa una fagunaa hamu'ou we'ia du'ua, uaa hamotawe hawia ma ana hamotawepo'o felefele.
3 Hamu'ou, ale'eni rama'aa malagufu ua eni. Uaa na pa'i punepunea ma fisibaia dupuaa hamu'ou. Ma si'ei, hamu'ou rama'aa malagufu ua, na? Fei maumau hamu'ou, ale'ena rama'a ua, na?
4 Uaa nabaa nemea i ware ba, “Yau na neneraa Paul” ma nemeadiai ba, “Yau na neneraa Apollos,” hamu'ou ale'ena rama'a ua, na?

---

† **2:13: 2:13** O, *feroiaa fei Spiriti, fei na fa'arewaiaa ei fafa'uaiaa fei spiriti a'a ei rona pa'i fei maumau fei spiriti.*

5 Rama'a bata Apollos? Ma rama'a bata Paul? Nafi ua ma
ana a'a lagua, hamona guainaa fei u'uga ma si'ei, hamona
narafawe'i. Mei Fasu na fani bigi'a a'a hememea.
6 Yau na faroaa fei lau. Apollos na fani ranuna ma'uaa mei
Haidaa na fahabeia.
7 Si'ei, mei faroa o mei fanaa ranu, lomi na pa'i haraa lagua,
unaa mei Haidaa ua—mei na fahabeaa ei manumanu.
8 Mei faroa ma mei fanaa ranu, laguna pa'i hepalo ua
naranara ma hememea lagua, iwe tonaa pono'ana ana ale'ei
ei bigi'ana.
9 Uaa haigua, paniaa panii mei Haidaa ma hamu'ou,
pe'ihapee mei Haidaa ma ana humuu mei Haidaa.

10 Wagii fei rawani'a na fanau mei Haidaa, una augaa fei
fasu'ufufugoi, ale'ei hemea pa'aa fadufadua ma hemeadiai fi
fadufadu wagina. Ma'uaa hememea nei oma'afarawaninaa
anaia ba batanai na fadufadu.
11 Uaa lomi ba nemea i fa'udiai hepalo fasu'ufufugoi. Uaa
na pa'idii hepalo, simeni Jesus Christ ua.
12 Nabaa nemea i fadufadu pafoo fei fasu'ufufugoi ma i
biginaa gold, o silver, o ei mugoo na bauana pono'ana, o ei
haihai, o ei guana, o pa'apa'aa ei lau,
13 fei bigi'ana, i unia ba na biginaa tamanu, uaa fei Arewaa
i fa'arewaia. Fei hafi, ipowe fa'arewaia ma maniaa fei bigi'aa
hememea ba na we'i, o lomi.
14 Ma nabaa fei faduana na telapa'i, i tonaa fei pono'ana.
15 Ma nabaa fei faduana na gu'a, na pa'ai ei bigitemuana.
Ana unaia i tela ma'uaa ale'ei hemea na ponitela'apa'i a'a fei
weguweguna.

16 Haa, lomi hamona aida ba hamu'ou humuu mei Haidaa
ma fei Spiritii mei Haidaa na oa laloo iaa hamu'ou?
17 Nabaa nemea i rosiaa fei humuu mei Haidaa, mei
Haidaa, ana i rosia, uaa fei humuu mei Haidaa na apunai ma
hamu'ou fei humu fei.

18 Hamonei'aa sifi'aa ana hamu'ou. Nabaa nemea hamu'ou
i nara ba hia na pa'i apa'ana ale'ei fei apa'aa feni malagufu,
ineido'o oa ale'ei hemea poapoa ma nene, i oa ale'ei hemea
na pa'i apa'ana.
19 Uaa fei apa'aa feni malagufu, ale'ena manumanuu fafa-
dia pudaa mei Haidaa. Ana ale'ei fei ne'ia: “Ina panarofaa ei
rona pa'i apa'aa ro'ou a'a ei manitoai ro'ou.”
20 Ma hepalodiai, “Mei Fasu na aida ba fei naranaraa ei rona
pa'i apa'aa ro'odu, lomi hanuna.”
21 Si'ei, lomi na rawani ba nemea i mamagugu! Minaa ei
manumanu, finefinee hamu'ou;

22 ale'ei Paul, o Apollos, o Cephas*, o feni ano, o fei
faweweni, o ma'ea, o wagieni, o narani—minaa ena, finefinee
hamu'ou.
23 Ma hamu'ou manumanuu Christ ma Christ manumanuu
mei Haidaa.

4

Ei Apostle Christ

1 Si'ei, ei rama'a, ronei tonaa hai'odu ale'ei nafii Christ ma
ale'ei oma'aa ei manumanuu mei Haidaa, ei na ude'opa'ai.
2 Ma hepalo baua manumanu, fei ba ei rona oma'aa hepalo
manumanu ale'ei, ronei fama'aia ba ronapa'aa wewea.
3 Lomi manumanu a'au nabaa hamo'aa narafafelo a'au o
aunaa yau dududua, uaa ana lomi una narafafelo ana a'au.
4 Fei naranarau na rawani ua ma'uaa lomi na ware ba yau
rawani'a rama'a. Ana mei Fasu ua i dududuau.
5 Si'ei, nabaa atawepa'aa fei auna, apuna dududuaa hepalo
manumanu; hamonei fawiwi'ai nopa'aloo fei ba i nomai mei
Fasu. Iwe falelefoaa ei manumanu na ude'opa'ai laloo fei
roromaa ma i fa'arewaiaa fei pa'aa naranaraa ei rama'a. A'a
fei au fei, mei Haidaa iwe fanaa fei udugiana a'a hememea.
6 Si'ei, ena lofu, ei manumanu ei, una aunamii pafoo haigua
Apollos ba fararawanii hamu'ou uaa ba a'a haigua, hamonei
to apa'aa hamu'ou a'a feni warea feni, "Apuna au'ualao nara-
nara pafoo tamanu na ne'idii." Ale'ei, lomi ba o famamagugui
a'a hemea ma fafeloaa hemeadiai.
7 Uaa hini na bigifa'u'ugainaa hamu'ou a'a hefi'adiai?
Tamanu manumanu ba hamona to'uaia? Ma nabaa fa'ua ba
hamona to'uaia, tani hamo'aa mamagugu wagina?
8 Pa'idigaa hamu'ou minaa ei manumanu hamona nun-
uminia! Hamona pa'idii watauda manumanu! Hamona
oadii ale'ei hapara—ma abaa hai'odu a'a hamu'ou. Ma una
nunuminia ba hamu'ou pa'aa ale'ei hapara, ale'ei haigu'aa
haparaifipui a'a hamu'ou!
9 Fafanunuau ale'ei ba mei Haidaa na aunaa hai'ou eni
apostle mugii ei roi talailao wagii fei humuu fifigaia ba i
hanunuinia i haroo pumanugawe ale'ei ba hai'ou nei tonaa
ma'ea wagii fei mau fifigaia. Ba ronei hapeinaa hai'ou, minaa
fei haroo pafea, ei alo'alo ma ei rama'a pu.
10 Hai'ou ale'ena poapoaa Christ ma'uaa na pa'i baua apa'aa
hamu'ou a'a Christ, na? Hai'ou pududuu ma hamu'ou na
faufau! Hamona honua, lomi hai'ouna honua!
11 Ana a'a feni au feni, hai'ouna tonaa baoa ma sigigia, na
madigedige lalawaa hai'odu ma rona fo'afafeloaa hai'odu ma
lomi humuu hai'odu.

---

* **3:22: 3:22** O, *Peter*

12 Hai'ouna bigifawe'inaa panii hai'odu. Ena rona umuaa
hai'odu, hai'ouna haweginaa ro'odu. Ena rona haperaraiaa
hai'odu, hai'ouna apisinia.
13 Nabaa hefi'a na u'ufafeloaa hai'odu, hai'ouna warefagigii
ua. Nopa'amii wagieni, hai'ou ale'ena abaguaa agi o memee
feni malagufu.
14 Abaa eni a ne'inaa feni ba a famafaiaa hamu'ou ma'uaa
a aweinaa hamu'ou ale'ena rawani'a na'uu.
15 Fa'ua ba hamona pa'i hefua pa'ania pufaba'a oanananaa
hamu'ou a'a Christ ma'uaa lomi hamona pa'i watauda amaa
hamu'ou. Uaa, a'a Christ Jesus, yau na oanaa amaa hamu'ou
a'a fei rawani'a warea.
16 Si'ei, a i'iginaa hamu'ou ba fei maumau hamu'ou nei
fimina'ei ale'ei fei maumauu.
17 Sifei fei pa'afina ba a aloawii Timothy, mei na'uu, mei
una haguia, mei na oafagugu a'a mei Fasu. Iwe fanonominaa
hamu'ou fei tatalaiau a'a Christ Jesus, fei na fibo'ii a'a tamanu
una feroinia laloo minaa ei losuu.
18 Hefi'a hamu'ou na fafofolaa bana'aa lomi a nomai a'a
hamu'ou.
19 Ma'uaa anaa a nomai eni nabaa na nunumiai mei
Fasu. Ma awe lalabaginaa warewareaa ei ro'aa fafofolaa ma
batanai faufau rona pa'i.
20 Uaa fei haparaiaa mei Haidaa abaa manumanuu ware-
warea ma'uaa manumanuu faufaua.
21 Tamanu naraa hamu'ou? Ba unei notomai babu, o a
nofagigimai fininaa hagua?

Alofatalainaa mei Lofu, mei na Bigifatata

5

1 Yau na guainia ba na pa'i fitatafipa'aia dupuaa hamu'ou
ma fei maumau fei, ana lomi na pa'i dupuaa ei roromaa:
Hemea wawane na haroaa mei haroo mei amana.
2 Ma hamona mamagugu ua, na? Hamona pa'i hepalo baua
awataa a'a hemea ma lomi hamona nanamuipa'ia. Ana lomi
hamotawe fa'asi'ania ano.
3 Fa'ua ba yau abaa na oafipui a'a hamu'ou ma'uaa fei
naranarau i a'a hamu'ou. Ma una waredii ba na tata mei na
bigi'aa fei, ana ale'ena yau yena.
4 Ena hamona papa'ifipui a'a fei haraa mei Fasuu o'odu
Jesus ma fei naranarau i a'a hamu'ou ma fei faufau mei Fasuu
o'odu Jesus anaa,
5 te, hamonei fifaninia panii Satan ba fei hafelo'a mau-
mauna* nei pedu ma fei spiritina, i tela a'a fei arewaa mei
Fasu.

---

* **5:5: 5:5** O, *fei hudi ununa*; o *ba fei nunumiaa unu*

6 Lomi na rawani fei mamaguguaa hamu'ou. Haa, lomi
hamona aida ba ma'ida fafuafua i fafuanaa minaa fei palaua?
7 Siminaa fei waraguu fafuafua. Ma hamowe ale'ei manu-
fau palaua lomi fafuafuana—ana ale'ei pa'aa hamu'ou. Uaa
a'a o'ou, Christ, hia mei Na'uu Sipsipi wagii fei Talai Falogia
ma na fatawadii.
8 Si'ei, onei urofaa fei Hananaa ma'uaa abaa a'a fei
waraguaa fafuafuaa ei manitoai ma hafelo'a, ma'uaa a'a fei
faraa pidaua lomi fafuafua fei rawani'a maumau ma fei
fa'uaia.
9 Fei ne'iau na ware ba apuna gutafipui a'a ei rona fi-
tatafipa'ai.
10 Ena una ware ba pa'aa lomi, abaa fi hanuinaa ei rama'aa
ano, ei rona pa'i naranaraa fitatafipa'aia, ei wawa'ai poa,
ei balafafanaosifisifi, o ei haguaa manumanuu ano. Nabaa
ale'ei, hamonei pa'aa ofadugaa feni ano.
11 Ma'uaa e'eni a ne'inaa a'a hamu'ou ba apuna gutafipui
a'a nemea na ware ba hia hemea lofu ma'uaa na pa'i fei mau
fitatafipa'aia, o wawa'ai poa, o haguaa ei manumanuu ano, o
wiwitoia, o hunu poapoai, o balafafanaosifisifi. Mei rama'a
ale'ei, apuna hananafipui a'ana.
12 Abaa manumanuu ba a dududuaa ei rama'aa ano. Haa,
lomi ba hamu'ou sualaparaa ei losuia rona bigifatata?
13 Mei Haidaa, iwe dududuaa ena rama'aa ano. "Alofatata-
lainaa mei rama'a hafelo inamoaa hamu'ou."

6

Fei Dududua Dupuaa ei Narafawe'ia

1 Nabaa nemea hamu'ou i pa'i sibana a'a hemea, tamanu
naraa hamu'ou—ba i dinaa a'a mei fadududuaa feni ano laraa
ei apunaiaa mei Haidaa?
2 Haa, lomi hamona aida ba ei apunaiaa mei Haidaa rowe
dududuaa feni malagufu? Ma nabaa hamo'aa fadududuaa
feni malagufu, ana hamo'aa dududupa'aa hepalo pusu'o
manumanu?
3 Haa, lomi hamona aida ba o'ou ana o dududuaa ei alo'alo?
Ma si'ei, ei manumanu wagieni, lomi na waiwai.
4 Si'ei, nabaa hamona fiharei a'a hepalo manumanu ale'ei,
hamonei uniaa ana ei lomi baua haraa ro'ou laloo fei losuu
ba fawanewaneaa fei.
5 Una wareaa feni ba a famamafaa hamu'ou. Haa, pa'aa
lomi hemea hamu'ou na pa'i ma'ida hubee tabana ba i
fawanewaneaa ei manumanu watolaa ei narafawe'ia?
6 Ma'uaa agia, hemea lofu na dududuaa hemeadiai—ma fei,
na bigi'ia i pudaa ei abaa narafawe'ia!

7 Fei ba hamona fidududui, hanuna ba hamona pasidii. Fei
manumanu fei, na hafelodiai laraa fei ba hamona bigifatata
ma fafanao.
8 Ma ana hamona fafanao ma bigifafelo a'a ei lofuu
hamu'ou.
9 Haa, lomi hamona aida ba ei rama'a hafelo, lomi ro'aa
tonaa fei haparaiaa mei Haidaa? Apuna guaitonaa sifisifi'a
hamatee pa'aa lomi ba ro tonaa fei haparaiaa mei Haidaa—
ei fitatafipa'aia, ei na haguaa manumanu feni ano, ei fi-
haroharoipa'aia, ei wawanee tala, helagui pifine o helagui
wawane fitatafipa'aia,
10 ei fafanao, ei wawa'ai poa, ei rona hunu poapoai, ei
wiwitoia o ei balafafanaosifisifi'a. Lomi hemea ro'ou i tonaa
fei haparaiaa mei Haidaa.
11 Mina, maumau hefi'a hamu'ou ana ale'ei ei rama'a ei
ma'uaa a'a fei haraa mei Fasu Jesus Christ mawe fei Spiritii
mei Haidaniaa o'ou, hamona didiginaa fei fafa'araia, papadi-
taia ma fei wanewanea.

Fitatafipa'aia

12 “Minaa ei manumanu, na hawia ba a bigi'ia”—ma'uaa
lomi ba minaa ei manumanu ro'aa farawaninau. “Minaa ei
manumanu, na hawia ba a bigi'ia”—ma'uaa lomi na rawani
ba hepalo e'ei i humuwainau.
13 “Ei du'ua manumanuu fei pahanana ma fei pahanana
manumanuu ei du'ua”—ma'uaa mei Haidaa i fapedugaa gua-
paloei. Fei hudi unu, abaa manumanuu fitatafipa'aia, uaa
manumanuu mei Fasu ma mei Fasu manumanuu fei hudi
unu.
14 Ana a'a fei faufauna, mei Haidaa na fa'asi'anaa mei Fasu
a'a fei ma'ea ma ana i fa'asi'anaa o'odu.
15 Haa, lomi hamona aida ba ei hudi unuu hamu'ou maroaa
Christ ua? Haa, ana na rawani ba a hupu'ainaa ei maroaa
Christ a'a nemea pifinee tala? Pa'aa lomi!
16 Haa, lomi hamona aida ba mei i hupu'ai a'a hemea
pifinee tala na pigioinaa hepalo a'ana? Uaa ale'ei fei warea,
“Lagua, lagu'aa pigioinaa hepalo.”
17 Ma'uaa mei i hupu'ai a'a mei Fasu, fei spiritii lagua
ale'ena hemea ua.
18 Faraua a'a fei mau fitatafipa'aia. Wataudadiai hafelo'a
bigi'aa hemea rama'a, rona ude auguu fei hudi ununa.
Ma'uaa hini i bigi'aa fei fitatafipa'aia, ana hia na fafeloaa fei
hudi ununa.
19 Haa, lomi hamona aida ba ei hudi unuu hamu'ou, humuu
fei Spiriti Apuna, fei i oa laloo iaa hamu'ou, fei hamona tonia
a'a mei Haidaa? Hamu'ou abaa manumanuu ana hamu'ou;

20 ina pa'i pono'aa hamu'ou ma mei Haidaa na ponodigaa
hamu'ou. Si'ei, hamonei fani honua a'a mei Haidaa wagii ei
hudi unuu hamu'ou.

7

Lalaia

1 Ma fei i'igaia wagii fei ne'iaa hamu'ou: Na rawani ba
nemea wawane lomi na lalai.*
2 Ma'uaa si'ei ba na pa'i watauda fitatafipa'aia, hememea
wawane nei pa'i ana pa'aa harona ma hememea pifine nei
pa'i ana pa'aa harona.
3 Mei wawane nei pa'aa bigi'ia fei bigi'aa ei harolalai a'a
mei harona ma ana ale'ei, mei pifine nei hainofipui a'a mei
harona.
4 Fei hudi unuu mei pifine, abaa manumanuu anaia, uaa
manumanuu mei harona anaa. Ma ana ale'ei, fei hudi unuu
mei wawane, abaa manumanu anaia, uaa manumanu mei
harona anaa.
5 Ana apuna pauninaa nunumiaa hememea hamugua,
nabaa hamuna pa'apa'ainaa hepalo, ale'ena nefarani, uaa
inei pa'i au ba hamu'aa lafulafu. Ma nene, te, hamunei
ma'igufipuidiai. Ma si'ei Satan lomi iwe manipa'aa hamugua
a'a fei ba lomi hamu'aa apisipa'i.
6 Ena a ware ale'ei, abaa fi fani rarabaa warea ma'uaa fi
aweinaa hamugua.
7 Oo, nabaa minaa ei wawane ana ale'eni yau, i pa'aa
rawani. Ma'uaa hememea rama'a na pa'i fana, fanaa mei
Haidaa a'ana; mei, na pa'i fei ma mei, fei.
8 I dinaa a'a ei rotaa lalai ma ei ma'esuabea, yau a ware ba
na rawani ba ronei'aa lalai, ana ale'eni yau.
9 Ma'uaa, nabaa lomi ro'aa apisipa'aa ana ro'ou, ronei lalai.
Uaa na rawaninaa fei ba rona lalai laraa fei ba lomi ro'aa
gutapa'i ua.
10 I dinaa a'a ei rona lalai, una faniwarea (abaa yau, na?
ma'uaa mei Fasu): hemea pifine harolalai nei'aa di'ininaa
mei harona.
11 Ma'uaa nabaa i bigi'ia ale'ei, te, inei'awe lalaidiai, o inei
fawanewanedinaa watolaa lagua mei harona. Ma hemea
wawane harolalai nei'aa fi'alagii a'a mei harona.
12 Ma feni warea feni i dinaa a'a minaa hamu'ou (abaa
mei Fasu, na? uaa yau.): Nabaa nemea lofu ma i pa'i
harona hemea abaa narafawe'ia ma'uaa mei pifine mei, na
nunuminia ba i gutafipui a'ana, mei wawane, inei'aa fi'alagii
a'ana.

---

* **7:1: 7:1** O, *"Na rawani ba nemea wawane lomi na hainofipui a'a nemea pifine."*

13 Ma nabaa nemea pifine ma i pa'i harona, hemea abaa
narafawe'ia ma'uaa mei wawane mei na nunuminia ba i
gutafipui a'ana, inei'aa fi'alagii a'ana.
14 Uaa mei wawane abaa narafawe'ia na apunai, uaa mei
harona. Ma mei pifine, mei abaa narafawe'ia na apunai, uaa
mei harona, mei narafawe'ia. Uaa nabaa lomi, ei na'uu lagua,
lomi ro'aa fafa'arai. Ma si'ei ba na ale'ei, rona apunai.
15 Ma'uaa, nabaa mei abaa narafawe'ia ba i dii, rawaia.
Nemea narafawe'ia, pifine o wawane, lomi na hupu'ai a'a
ei manumanu ale'ei; mei Haidaa na rafeinaa o'ou ba onei
gutafirawanii ua.
16 Yoi mena pifine, batanai o aida ba ana o fatelapa'aa
mei haromu? O yoi mena wawane, batanai o aida ba ana o
fatelapa'aa mei haromu?
17 Ma'uaa hememea hamu'ou nei guta ale'ena fei mau
gutanana fei na fania mei Haidaa ma a'a fei, mei Haidaa na
harofia. Hefeni wareau feni, minaa ena losuu ronei nenegia.
18 Na pa'i hemea wawane na moro'aa hudii wawaneina ei i
tonaa fei haroharofa? Inei'aa filogii. Ina pa'i hemea wawane
lomi na moro ei i tonaa fei haroharofa? Inei'aa filogii.
19 Fei ba rona moro'aa hudii wawanei o lomi, abaa baua
manumanu. Fei baua manumanu sifei ba onei neneraa ei
wareaa mei Haidaa.
20 Hememea nei guta ale'ei fei gutanana mina, ei i harofia
mei Haidaa.
21 Haa, yoi hemea humuwa ei o tonaa fei haroharofa?
Apuna naranara watauda wagina; ma'uaa, nabaa o alagio a'a
fei humuwa ma ba o ale'ei hemea rama'a ua, te, bigi'ia.
22 Uaa mei hia humuwa ei i harofia mei Fasu, nawe ala uaa
Christ ma hia ale'ei rama'a ua a'a mei Fasu. Ana ale'ei, mei hia
rama'a ua ei i tonaa fei haroharofa, hia humuwaa Christ.
23 Hamona pa'i pono'aa hamu'ou ma ina ponodigaa
hamu'ou. Apuna oanaa humuwaa rama'a.
24 Ena lofu, hememea hamu'ou a'a mei Haidaa nei guta
ale'ei fei mau gutanana ei i harofia mei Haidaa.
25 Ma hamu'ou ena pifine, ena a'u'uagio, lomi na pa'i warea
noranarai a'a mei Fasu. Ma'uaa, a'a ei faloloa'iaa mei Fasu, a
fanaa hamu'ou feni warea ale'ei hemea na guaifarawaninaa
mei Fasu.
26 Si'ei ba na pa'i hafelo'a a'a feni au feni, narau ba na
rawani ba hamonei guta ua ale'ena.
27 Yoi harolalai? Apuna fi'alagii. Yoi abaa harolalai? Apuna
labarai hogii pinemu.
28 Ma'uaa, nabaa ona lalai, lomi na tata; ma nabaa nemea
nanao a'u ua i lalai, lomi na tata. Ma'uaa a'a ei harolalai,
ro'aa pa'i watauda awataa ro'ou a'a fei gutanaa ro'ou ma si'ei
a aweinaa hamu'ou a'a fei.

29 Ena lofu, fei hanuiau ba feni au na welegui. Wagieni ma
nolao, ei rona pa'i haroo ro'ou pifine, ronei guta ale'ena lomi
haroo ro'odu.
30 Ma ei rama'a, ei rona aiwawasusu, ronei guta ale'ei ba
lomi rona faloloa'i. Ei rama'a, ei rona guta ni'eni'e, ronei
guta ale'ei ba lomi ronamina ni'eni'e. Ma ei rama'a, ei rona
pono'aa hepalo manumanu, ronei nara ale'ei ba abaa ale'ena
pa'aa manumanuu ro'odu;
31 ma ei rama'a, ei rona panarofaa ei manumanu yeni
malagufu, ronei'aa naranara watauda a'a ei manumanu ei.
Uaa, ei manumanuu feni ano wagieni, ifi pa'ailao e'eni.
32 Nunumiau ba hamonei ala a'a ei watauda naranara.
Hemea wawane ataa lalai na naranara watauda a'a ei manu-
manuu mei Fasu—ale'ei ba i fani'eni'e batanainaa mei Fasu.
33 Ma'uaa mei wawane harolalai na naranara watauda a'a
ei manumanuu feni ano—ale'ei ba i fani'eni'e batanainaa mei
harona—
34 ma inawe figitataa naranarana. Hemea pifine ataa lalai o
hemea nanao a'u ua na naranara watauda a'a ei manumanuu
mei Fasu. Fei baua nunumiana ba fei ununa ma fei spiritina
nei oa a'a mei Fasu. Ma'uaa mei pifine harolalai na nara-
nara watauda a'a ei manumanuu feni malagufu—ale'ei ba i
fani'eni'e batanainaa mei harona.
35 Eni a wareaa feni, ba fararawanii hamu'ou, abaa fi
apunainaa hamu'ou. Ma'uaa ba hamonei gutafarawani ua
ma nei'aa figitataa naranaraa hamu'ou a'a mei Fasu.
36 Nabaa nemea wawane na nara ba lomi na rawani ei
maumauna a'a hemea nanao, mei ba hogii pinena ma ba mei
pifine namina sisiginaa raudei ma mei wawane na nara ba
ipo'o lalai, te, inei bigi'ia ale'ei nunumiana. Lomi na hafelo;
lagunei lalai.
37 Ma'uaa nabaa mei wawane lomi hepalo manumanu
na foraiaa naranarana ma na narafawe'i ba lomi i lalainaa
mei nanao, mei wawane mei, ana na bigi'aa fei rawani'a
maumau.
38 Ma si'ei, mei i lalainaa mei nanao mei, ana na bigi-
farawani, ma'uaa mei lomi na lalainaa mei nanao, na mua
ma'idadiai fei mau bigi'ana.†
39 Mei pifine nei hupu'ai a'a mei harona nopa'aloo fei ba
ina ma'e. Ma'uaa, nabaa mei harona wawane i ma'e, te, mei

---

† **7:38: 7:36-38** O, 36 *Nabaa nemea na nara ba hia lomi na farawani a'a mei na'una baduu pifine ma nabaa mei na'una na siginaa raudei ma ina nara ba mei na'una nei lalai, mei ama nei bigi'ia ale'ei narana. Lomi tatana fei. Inei falalainia. 37 Ma'uaa mei napa'aa nara ma abaa susuaniaa hemea hia, uaa ana bigi'aa fei narana ba mei ata hainofipui a'a hemea wawane nei'aa lalai, te, ana na rawani fei bigi'ana.* 38 Si'ei, mei na falalainaa mei na'una, mei ata hainofipui a'a nemea, mei ama mei, na *rawani fei bigi'ana, ma'uaa, mei lomi na falalainaa mei na'una na muadiai fei bigi'ana.*

pifine nawe ala ba i lalainaa nemea nunumiana ma'uaa inei
lalainaa nemea na oafipui a'a mei Fasu.
40 A'a fei naranarau ba i mamalawia pelee naranarana
nabaa i guta ua ale'ei. Ma una nara ale'ei ba yau ana na pa'i
fei Spiritii mei Haidaa.

8

Du'uaa Fana a'a ei Haidaa Sifisifi

1 E'eni ba a wareware a'a ei du'ua, ei rona faninaa a'a ei
haidaa sifisifi. Ona aida ba minaa o'ou na pa'i fei apa'a.*
Ma fei apa'a i famamaguguaa rama'a ma'uaa fei hagua i
farawaninaa rama'a.
2 Mei na nara ba na apa'ifarawaninaa hepalo manumanu,
ana atawe felefele fei apa'ana.
3 Ma'uaa mei i haguaa mei Haidaa, mei Haidaa na
apa'ifarawaninia.
4 Ma wagii ei du'ua, ei rona faninaa ei haidaa sifisifi:
Ona aida ba ei haidaa sifisifi, pa'aa lomi hanuna yeni ano,
hamatee hemea ua Haidaa.
5 Uaa nabaa na pa'i watauda rona roroinaa ro'ou ba haidaa
yei pa'udu, o yeni malagufu (fa'ua, na pa'i watauda "haidaa",
o "fasu" ale'ei),
6 ma'uaa ona aida ba hemea ua Haidaa, mei Ama, mei na
fanoramiaa minaa ei manumanu ma ba o'ou paniaa panina.
Ma hemea ua Fasu, Jesus Christ, mei na fanoramiaa minaa ei
manumanu, mei a'ana ona pa'i faweweni.
7 Ma'uaa abaa minaa ei rama'a rona apa'aa fei. Hefi'a
rama'a ana na pala'aidii a'a ei haidaa sifisifi ma ena rona
hanaiaa ei du'ua ale'ei, rona'aida naranaraia ale'ei ba na
fanidiginaa a'a ei haidaa sifisifi ma si'ei ba ei naranaraa ro'ou
lomi na we'i, na fafeloaa ro'ou.
8 Ma'uaa fei du'ua, lomi i farafi'inamii o'odu a'a mei Haidaa;
nabaa ona hanana o lomi, ana lomi imina fafeloaa o'ou o
farawaninaa o'ou.
9 Ma'uaa hamonei wagi'inaa hamu'ou ba ei ina rawani a'a
hamu'ou nei'aa oanaa alabe'a a'a ei lomi na we'i naranaraa
ro'ou.
10 Uaa hamu'ou ena hamona pa'i fei apa'a, nabaa nemea
lomi na we'i naranarana i ma'aiaa hamu'ou fi hanana i laloo
fei humuu ei haidaa sifisifi, haa, lomi i ma'anenegi ma i hana
ua ei du'ua rona faninaa a'a ei haidaa sifisifi?
11 Ma mei lofu, mei lomi na we'i naranarana, mei na ma'e
a'ana Christ, na pasi hamatee fei apa'aa hamu'ou.

---

* **8:1: 8:1** O, *"Minaa o'ou na pa'i fei apa'a," ale'ei wareaa hamu'ou*

12 Ma ena hamona bigifatata a'a ena lofuu hamu'ou ale'ei
ma fapasiaa ei lomi na we'i naranaraa ro'ou, ana hamona
fafeloaa Christ.
13 Si'ei, nabaa tamanu una hanaia i fapasiaa mei lofuu, fai
lomi a hanadiai pigio uaa lomi na rawani ba apo'o fapasi'uaia.

9

Fei Ugaa Pinee Hemea Apostle

1 Haa, yau lomi na ala? Haa, yau abaa hemea apostle? Haa,
lomi una fanunu Jesus, mei Fasuu o'odu? Haa, abaa hamu'ou
si'ena ena pono'aa fei bigitemuau a'a mei Fasu?
2 Fa'ua ba yau abaa ale'ena hemea apostle a'a hefi'a ma'uaa
a'a hamu'ou, yau hemea! Uaa, hamu'ou ena fama'ama'aa fei
bigi'au a'a mei Fasu.
3 Sifei, fei ba a warefanaa ei rona gutanarafafelo ba yau na
tata.
4 Haa, hai'ou nei'aa pa'i du'ua ma numa?
5 Haa, hai'ou nei'aa nodugaa ei narafawe'ia haroo hai'odu,
ale'ei hefi'a ei apostle ma ei lofuu mei Fasu ma Cephas?*
6 O ba uniaa haigua Barnabas nei bigitopono'aa manu-
manuu haigua?
7 Hini rama'aa fo'aa i bigi ua ma lomi pono'ana? Hini i
bigi pe'ihape ma lomi i hana du'ua wagina? Hini i oma'aa ei
manulelele ma lomi i hunu paosusu?
8 Tamanu naraa hamu'ou? Haa, ei a wareaa fei, fi ware-
ware ale'ei naranaraa rama'a? A'a ba fei Law na ware ana
ale'ei?
9 Uaa ina ne'i a'a fei Law Moses: “Apuna sumaa poaa hepalo
buduma'ao ei fi bigi laloo pe'ihape.” Haa, fei i fanaranaraiaa
mei Haidaa, pa'aa fei buduma'ao?
10 Ei i wareaa fei ba i farawaninaa o'ou, na? Hi'i. Fei, roi
ne'ifanaa o'ou, uaa ena na suweni mei suwena ma mei nueia
fi nuei, na o'onai unuu lagua ba ana lagu'aa to du'ua a'a fei
hufu'a.
11 Nabaa hai'ouna faroaa ei lau spiriti dupuaa hamu'ou,
haa, namina rata nabaa hai'ou to du'ua o manumanu a'a
hamu'ou?
12 Nabaa hefi'a rona to haduma a'a hamu'ou, tani lomi
hai'ou to baua haduma a'a hamu'ou?
Ma'uaa lomi hai'ou fapala'ai ale'ei. Hai'ouna rawa'a'afai ma
hare'uaiaa ei awataa laraa fei ba hai'ou pauninaa fei rawani'a
wareaa Christ.
13 Lomi hamona aida ba ei rona bigi laloo fei humuu mei
Haidaa, ro to hanaa ro'ou ana a'a fei humuu mei Haidaa ma
ei rona bigi a'a fei tawahafi na apunai, rona fi'alaginaa ana ei
du'ua wagina?

---

* **9:5: 9:5** O, *Peter*

14 Ana ale'ei, na ware mei Fasu ba ei rona u'ugaa fei
rawani'a warea, ronei to fagutagutaa ro'ou ana a'a fei
rawani'a warea.

15 Ma'uaa yau lomi a fapala'ai wagii e'ei ma eni a ne'inaa
feni a'a hamu'ou abaa na pa'i fei naranara ba hamonei bigi'ia
ale'ei a'au. Na rawaninaa fei ba una ma'e laraa fei ba nemea
i fapaunainaa fei warefa'agu'aguau.

16 Ma'uaa ena una u'ugaa fei rawani'a warea, unei'aa
fa'upe'upei uaa neipa'aa u'ugia. Nabaa lomi una u'ugaa fei
rawani'a warea, a fagiana!

17 Nei pa'i pono'au nabaa pa'aa naranarau ba a u'ugaa fei
rawani'a warea. Ma'uaa unei bigi'aa fei, uaa mei Haidaa na
fifaninaa paniu.

18 Ma tamanu pono'au wagina? Sifeni ua: feni u'ugau
feni rawani'a warea, feni fi u'ufani'uaiaa hamu'ou. Fa'ua ba
hamonei hadumau ma'uaa abaa una ware ba hamonei fani
manumanuu ena una u'ugaa feni rawani'a warea.

19 Fa'ua ba yau na ala ma abaa manumanuu hemea rama'a
ma'uaa una fafaiau ale'ena humuwaa minaa ei rama'a ba
unei muaitonaa watauda ma wataudadiai.

20 A'a ei Jew yau ale'ei hemea Jew ba unei muaitonaa ei Jew.
A'a ei rona oa haroo fei law, yau ale'ei hemea na oa haroo fei
law ba unei muaitonaa ei rona oa haroo fei law (ma'uaa fei
law, lomi na panarofau).

21 A'a ei lomi rona pa'i fei law, yau ana ale'ei hemea lomi
na pa'i fei law ba unei muaitonaa ei lomi rona pa'i fei law
(ma'uaa abaa una ala a'a fei law mei Haidaa, uaa una oa
haroo fei law Christ).

22 A'a ei pududuu, ana una fapududui ba unei muaitonaa ei
pududuu. Unamina oanaa watauda manumanu a'a minaa ei
rama'a, uaa ba nei pa'i watauda tala ma a fatelaiaa hefi'a.

23 Ei a bigi'ia ale'ei uaa ba fei rawani'a warea ba ana nei pa'i
hawegiau wagina.

24 Haa, lomi hamona aida ba a'a fei ponifiwaleia, minaa
ei rama'a, ro'aa fiwalei ma'uaa unaa hemea ua i to pono'a?
Hamonei ponifawe'i ba hamo'aa tonaa fei pono'a.

25 Hini i poni wagii fei fiwaleia neido'o feroifawe'i. Rona
bigi'ia ale'ei ba ro'aa tonaa fei tao i wataramupa'ai ua. Ma'uaa
o'ou, ona bigi'ia ba o'aa tonaa fei tao i udelao.

26 Si'ei, lomi a poni ale'ei hemea fi poponi ua. Lomi a fo'a
ale'ei hemea fi sumai ua pani a'a fei lalarena.

27 Agia, una fanima'aa fei hudi unuu ma fafaia ale'ei hu-
muwau, uaa lomi rowe fapedugau a'a fei fiwaleia ena una
u'ufanidigaa hefi'a fei rawani'a warea.

10

Fei Aweia Noranarai a'a fei U'ugaa ei Israel Mina

1 Ena lofu, nunuminau ba hamonei aida ba fei u'ugaa ei
upuu o'odu, pa'aa fa'ua. Minaa ro'ou na talai haroo fei
papalei ma talai'ailao wagii fei Roa Agi.
2 Minaa ro'ou, rona pudugufai a'a Moses wagii fei papalei
ma fei agi.
3 Minaa ro'ou, rona hanaiaa hepalo ua du'uaa spiriti
4 ma hunumaa hepalo ua numaa spiriti; uaa rona hunu a'a
fei mugoo fei spiriti, fei i aunuhugiaa ro'odu. Ma fei mugoo
fei, Christ.
5 Ma'uaa mei Haidaa, lomi na ni'eni'e a'a watauda ro'odu.
Si'ei, ei hudi unuu ei ma'ea na talanenenei fawelei abaa
wawawau rama'a.
6 Ma e'ei manumanu e'ei, ale'ei ba fama'ama'aa* o'odu ba
onei'aa naraiaa ei hafelo'a manumanu ale'ei ro'odu.
7 Apuna uduginaa ei haidaa sifisifi ale'ei bigi'aa hefi'a ro'ou.
Uaa fei ne'ia na ware ba, “Ei rama'a, rona guta ba ro'aa
hanana ma hunu ma rona asi'aa ba ro'aa bigi'aa ei maumau
hafelo'a ale'ei ei rama'a roromaa.”
8 Onei'aa bigi'aa fei fitatafipa'aia ale'ei hefi'a ro'ou mina—
ma laloo heai arewaa ua, enu pa'ania ma oduai pufaba'a
rama'a, rona ma'e.
9 Onei'aa maniaa mei Fasu ale'ei hefi'a ro'ou—ma ei wa'a
rona tadufama'eaa ro'odu.
10 Apuna babau'ua ale'ei hefi'a ro'ou ma rona ma'e, uaa na
fo'afama'eaa ro'ou mei alo'aloo fo'afama'ea.
11 Ma e'ei manumanu e'ei, na pasiaa ro'ou ba fama'ama'a
ma a'awei o'ou, o'ou eni nawe nodigimai a'a o'ou fei au.
12 Si'ei, nabaa hamona nara ba hamona ufawe'i, hamonei
oma'ama'a ba hamonei'awe pasi!
13 Ei manumanuu mania i patarofaa hamu'ou, ana na
manidigaa watauda rama'a ma'uaa mei Haidaa na oafagugu
ma lomi i augaa hamu'ou a'a fei mania, fei namina rataiaa
hamu'ou. Ma'uaa ena hamona oa a'a fei manimania, ana iwe
bigifani talaa hamu'ou ba hamo'aa upa'i wagina.

Fei Finei mei Fasu ma ei Hananaa ei Haidaa Sifisifi

14 Si'ei, ena tafiu, hamonei ponifaraua a'a ei haidaa sifisifi.
15 U'ei warefanaa ei rona pa'i hubee tabaa ro'odu. Hamonei
narama'aiaa ei wareau.
16 Fei baraa ‘ta’, fei ona ware ‘ta’ wagina, a'a ba tonaa o'ou
wagii fei namoo Christ? Ma fei faraa pidaua ona bidigeia, a'a
ba tonaa o'ou wagii fei hudi unuu Christ?
17 Si'ei ba hepalo ua faraa pidaua ma minaa o'ou watauda
ba o hanaia, minaa o'ou hepalo ua pa'afi.

---

* **10:6: 10:6** O, *manumanu e'ei, mau ale'ei fa'a'arewa a'a*; v. 11 anaa

18 Narama'aiaa ei Israel: Haa, a'a ba ei rona hanaiaa ei
manulelelee fana, ana rona fi'alaginia a'a fei tawahafi na
apunai?
19 Haa, fei hanui yau ba ei manulelele rona faninaa a'a
ei haidaa sifisifi, baua manumanu, o ei haidaa sifisifi, baua
manumanu?
20 Lomi. Ma'uaa e'ei fanaa ei roromaa, roi faninaa a'a
ei pigea, abaa a'a mei Haidaa ma lomi na nunuminia ba
hamonei paniaa panii ei pigea.
21 Lomi ba hamo'aa hunu a'a fei baraa mei Fasu ma a'a fei
baraa ei pigea anaa. Lomi ba hamo'aa hanana a'a fei tawaa
mei Fasu ma a'a fei tawaa ei pigea anaa.
22 Haa? Ba o'aa fa'una'anaa walai mei Fasu? Haa, na
faufaudiai o'ou laraa hia?

Fei Alaraa ei Narafawe'ia

23 “Minaa ei manumanu na rawani ba o bigi'ia”—ma'uaa
abaa minaa ro'ou, ro'aa farawaninaa o'ou. “Minaa ei manu-
manu na rawani ba o bigi'ia”—ma'uaa abaa minaa ro'ou, ro
bigipa'i.
24 Lomi na rawani ba nemea i farawaninaa anaia ma'uaa,
nei farawaninaa hefi'adiai.
25 Hana'uaiaa minaa ena pigio, ena rona aloia humuu
alo'alo ma apuna famarapuaa unuu hamu'ou wagina
26 uaa, “Feni malagufu ma minaa ei manumanu wagina
manumanuu mei Fasu.”
27 Nabaa nemea abaa narafawe'ia na falala'io ba hamu'aa
hanana ma ona nunumiai ba o'aa dinaa a'ana, hanana ua
tamanu na fanio ma apuna naranara watauda.
28 Ma'uaa, nabaa nemea i warefanio ba, “Feni, rona fanidig-
inaa a'a ei haidaa sifisifi,” onei'aa hanaia. Uaa i famarapuaa
unuu mei na warefanio ma si'ei ba lomi i hamamagua nara-
naraa hemea† —
29 ufi wareaa fei naranaraa mei hamugua abaa yoi, na?
Haa, tani i fa'uduguguaa unuu fei naranaraa hemeadiai?
30 Nabaa una hanana fininaa warea ‘ta’ ma i rawani nara-
narau wagina, tani hemea i warefafeloau nabaa una waredii
ba ‘ta’ a'a mei Haidaa?
31 Si'ei, nabaa ona hanana o hunu, o tamanu fei bigi'amu,
onei bigi'aa minaa ei ba i fani hawera a'a mei Haidaa.
32 Apuna fa'alabe'aa nemea Jew, o Greece, o fei losuu mei
Haidaa—
33 ale'ei yau ba ana fi farawaninaa minaa ei rama'a
a'a watauda tala, abaa fi labarai fararawaniu ma'uaa
fararawanii wataudadiai ba ro'aa tela.

---

† **10:28: 10:28** Hefi'a ne'ia ba, *naranaraa hemea, uaa feni malagufu ma minaa ei manumanu wagina, manumanuu mei Fasu”*

11

1 Neneraa fei maumauu, ana ale'ei yau na neneraa fei
maumau Christ.

Fei Pa'aa Maumau Losuia

2 Yau na tenaa hamu'ou a'a fei nonomiaa hamu'ou yau a'a
minaa ei manumanu ma fei urofaa hamu'ou ei feroia* ana
ale'ei a fifaninaa ro'ou panii hamu'ou.
3 Nunumiau ba hamonei aida ba Christ, Fasuu minaa ei
wawane ma ei wawane, fasuu ei pifine ma mei Haidaa, fasuu
Christ.
4 Hini wawane i lafulafu o diware'augaa ei manumanu i
nomai nene ma na pa'i hawaa tabana, lomi na fahonuaa fei
tabana.
5 Hini pifine i lafulafu o diware'augaa ei manumanu i
nomai nene ma lomi na pa'i hawaa tabana, lomi na fahonuaa
fei tabana ana ale'ei ba hia na sisigaa ei loaa tabana.
6 Ma nabaa nemea pifine lomi i hawainaa tabana, inei
sisigaa ei loaa tabana. Ma nabaa manumanuu mafaa fei
ba'ofaa loaa taba, mei pifine nei hawainia.
7 Mei wawane nei'aa hawainaa tabana,† uaa hia haduo ma
haweraa mei Haidaa. Ma'uaa, mei pifine, hia haweraa mei
wawane.
8 Uaa mei wawane, abaa noramiana a'a mei pifine, uaa mei
pifine, noranamai a'a mei wawane.
9 Abaa i mamaraimai mei wawane ba manumanuu mei
pifine, uaa mei pifine manumanuu mei wawane.
10 Sifei hepalo pa'afina ba mei pifine nei pa'i uni'unii fei
foraforaa mei wawane pafoo tabana ma hepalodiai, uaa ei
alo'alo.
11 Ma'uaa a'a mei Fasu, mei pifine lomi ba i fapapanai ua a'a
mei wawane ma mei wawane ana lomi ba i fapapanai ua a'a
mei pifine.
12 Ana ale'ei ba mei pifine noranamai a'a mei wawane, hee,
mei wawane, waninianamai a'a mei pifine. Ma'uaa minaa ei
manumanu, noramiana a'a mei Haidaa.
13 Hamonei narafarawanima'aia: Ina wanewane ba mei
pifine i lafulafu i a'a mei Haidaa ma lomi hawaa tabana?
14 Haa, ei fanunuaa hamu'ou a'a ei bigi'aa mei Haidaa, lomi
na fa'aiaa hamu'ou ba mei wawane na malaa loaa tabana
manumanuu mafaa a'ana?

---

* **11:2: 11:2** O, *ei maumau* † **11:7: 11:4-7** O, *4 Hini wawane i lafulafu o diware'augaa ei manumanuu mei Haidaa ma na mala hugoo tabana, ina fafeloaa fei tabana. 5 Ma hini pifine i lafulafu o diware'augaa ei manumanuu mei Haidaa ma lomi na hawainaa hugoo tabana, ina fafeloaa fei tabana—hia ale'ei hemea "pifine na sisigi tabana." 6 Naba hemea pifine lomi na pa'i hawa, narawani ba na welegu e'eni, ma'uaa si'ei ba manumanu mamafaa nabaa na sisigi o fapi tabana, inei fanusudinia. 7 Ei wawane nei'aa famalaiaa loaa tabaa ro'ou*

15 Ma'uaa, nabaa mei pifine ana i famalaiaa fei loaa tabana,
hefei, i fani hawerana. Uaa ei malaa loaa taba ale'ei hawana.
16 Nabaa nemea i harea a'a fei maumau fei, lomi hepalodiai
maumau o'odu—ana lomi a'a minaa ei losuu mei Haidaa.

Fei Finei mei Fasu
(Matthew 26:26-29; Mark 14:22-25; Luke 22:14-20)

17 A'a ei manumanu ba a fawanewaneia, yau lomi napo'o
ni'eni'e a'a hamu'ou, uaa a'a ei figupuiaa hamu'ou na rata fei
fafeloana laraa fei farawaniana.
18 Fama'a, yau na guainia ba ei hamo'ei figupui fei losuu
hamu'ou, na pa'i watauda fihareia dupuaa hamu'ou. Ma a'a
hefi'a warewarea, woro narau ba fa'ua.
19 Fa'ua ba nei pa'i fibibiyeia dupuaa hamu'ou, ma'uaa
wagii fei, iwe fa'aia ba hini hamu'ou na ugainia mei Haidaa.
20 Ena hamo'aa nofigupuimai, a'a ba ale'ei ba hamofi hana-
iaa fei Finei mei Fasu.
21 Uaa ena hamona hanana, hememea hamu'ou fi rata ua
ma lomi na fawiwi'ainaa hemea. Hemea lomi na magu.
Hemeadiai na hunufapoapoai.
22 Haa, pa'aa lomi humu ba hamo'aa hanana ma hunu
lalona? O, na pa'i bidi'aa unuu hamu'ou a'a fei losuu mei
Haidaa ma ana hamo'ei famamafaiaa ei lomi manumanuu
ro'ou? A ware batanai a'a hamu'ou? A tenaa hamu'ou a'a
feni? Pa'aa lomi!
23 Uaa tamanu ei tonau a'a mei Fasu, ana una fifaninawii
a'a hamu'ou. Mei Fasu Jesus, a'a fei poi, fei rona fifaninaa hia
panii hefi'a, ina tonaa fei faraa pidaua
24 ma i'a hawegidigia, ina bidigeia ma ware ba, “Feni, feni
pigiou, feni a fanaa hamu'ou. Bigi'aa feni ale'ena fanonomii
hamu'ou yau.”
25 Ana ale'ei, nenee hananaa, ina tonaa fei bara ma ware
ba, “Feni bara feni, manufau fi'ugaia a'a feni namou. Bigi'aa
feni ale'ena fanonomii hamu'ou yau ena hamona hunumia.”
26 Uaa ena hamona hanaiaa feni faraa pidaua ma hunumaa
feni bara, hamofi warefa'aiaa ei rama'a fei ma'eaa mei Fasu
nopa'aloo fei noramiana.
27 Si'ei, hini i hanaiaa fei faraa pidaua o hunumaa fei baraa
mei Fasu ma lomi na rawani ei mau bigi'ana wagina, hia na
fafeloaa fei pigio ma fei namoo mei Fasu.
28 Hememea rama'a, ba i hanaiaa fei faraa pidaua ma
hunumaa fei bara, neido'o fanunuma'aiaa fei maumauna.
29 Uaa mei i hanana ma hunu ma lomi na fani honua a'a fei
hudi unuu mei Fasu, ana fi hana ma hunuto'uaiaa fei lagina.
30 Si'ei, watauda dupuaa hamu'ou, rona rafilele ma funu
ma watauda hamu'ou, rona ma'igu no'oa.
31 Ma'uaa, nabaa o dududuaa ana o'odu, lomi ba i tonaa
o'ou fei dududua.

32 Ma ena ina dududuaa o'ou mei Fasu, fi sualaparaa o'odu
ba onei'aa dududufini a'a feni ano.
33 Si'ei, ena lofuu, ena hamona nofigupuimai ba hamo'aa
hanana, fawiwi'ainaa hememea hamu'ou.
34 Nabaa nemea na bao, ineido'o dihanana humuna ma ena
hamona nofigupuimai, lomi i pa'i dududua wagina.
Ma ena una nomai, awe ware'italalafuifanaa hamu'ou
hefi'adiai.

12

Ei Fanaa fei Spiriti

1 Ena lofu, nunumiau ba hamonei'aa polatabai a'a ei fanaa
fei Spiriti Apuna.
2 Ei do'o hamu'ou rama'aa roromaa, rona fasuauganaa
hamu'ou ba hamonei neneraa ei haidaa sifisifi, ei umuloo
manumanu.
3 Si'ei, a warefanaa hamu'ou ba lomi nemea na pa'i fei
Spiritii mei Haidaa i a'ana i ware ba, “Jesus, una umuio,” ma
lomi nemea i ware ba, “Jesus, hia mei Fasu,” nabaa lomi na
pa'i a'ana fei Spiriti Apuna.
4 Ina u'ugai hefi'a ei mau fana ma'uaa hepalo ua Spiriti.
5 Ina u'ugai ei ba o'aa bigi'ia a'a mei Fasu ma'uaa hemea ua
Fasu.
6 Ina u'ugai ei mau bigi'a ma'uaa ana mei Haidaa ua i bigi'aa
minaa ro'ou a'a minaa ei rama'a.
7 Ma fei uni'unii fei Spiriti i dinaa a'a hememea ba i hadu-
maa minaa o'ou.
8 A'a fei Spiriti, mei Haidaa na fanaa fei u'ugaa ano'anoia
a'a hemea ma a'a ana fei Spiritii fei, ina fanaa fei u'ugaa apa'a
a'a hemeadiai.
9 Ana a'a fei Spiriti fei, na fanaa fei we'iaa naranara a'a
hemea ma ana fei hepalo ua Spiriti fei, ina fanaa hemeadiai
fei ba i fapedugaa ei funua.
10 A'a hemea ina fanaa fei faufau fei foigia, a'a hemeadiai
na fanaa fei ba i diware'augaa fei ba i nomai hinene, a'a
hemeadiai na fanaa fei ba i fanunu'apa'aa ei maumau ei
spiriti, a'a hemeadiai na fanaa fei ba i wareaa ena warea
hepapa gufu* ma a'a hemeadiai na fanaa fei ba i guaipa'aa
ena wareagufu ma warefa'arewaiaa ei hanuna.
11 Ma minaa ro'ou, bigi'aa hepalo ua Spiriti. Ma wagii fei
nunumiana na fanaa hememea.

Hepalo Ua Pa'afi Ma'uaa Watauda Maroa

12 Fei pa'afi, hepalo ua; ma'uaa ina pa'i watauda maroana.
Ma ei watauda maroana ei, rona pa'afinaa hepalo ua. Ma ana
ale'ei a'a Christ.

---

* **12:10: 12:10** O, *i wareaa ei rawerawe*; v. 28 anaa

13 Uaa minaa o'ou na pudugufai a'a† hepalo ua Spiriti ba
ale'ena hepalo ua pa'afi—nabaa o'ou Jew o Greece, humuwa
o abaa humuwa—ina fanaa minaa o'ou hepalo ua Spiriti ba o
hunu wagina.

14 Ma fei pa'afi, abaa hepalo ua maroana ma'uaa watauda.
15 Nabaa fei pinai i ware ba, “Si'ei ba abaa yau pani, yau
abaa maroaa fei pa'afi,” hefei, abaa ale'ei ba hia abaa maroaa
fei pa'afi.
16 Nabaa fei adia i ware ba, “Si'ei ba abaa yau puda, yau
abaa maroaa fei pa'afi,” hefei, abaa ale'ei ba hia abaa maroaa
fei pa'afi.
17 Nabaa minaa fei pa'afi ale'ei puda ua, i guainaa tamanu?
Nabaa minaa fei pa'afi adia ua, i hatonaa tamanu?
18 Ma'uaa mei Haidaa na aufipuinaa minaa ei maroaa fei
pa'afi ana ale'ei nunumiana.
19 Nabaa minaa e'ei fimina'ei ua, i bigibatanai fei pa'afi?
20 Ina watauda maroa ma'uaa hepalo ua pa'afi.

21 Lomi i ware fei puda a'a fei pani ba, “Lomi bigi'amu a'au!”
Ma lomi i ware fei taba a'a fei pine ba, “Lomi bigi'amu a'au!”
22 Agia. Uaa ei maroa, ei rona fawawaniniaa unu nei pa'i
a'a fei pa'afi.
23 Ma ei maroa ona nara ba lomi honuaa ro'ou, onei
fahonuaa ro'ou. Ma ei maroa ba ronei ude'opa'ai, ona
hawainaa ro'ou ma falanaa huoo o'ou wagina.
24 Ma'uaa ei manumanuu lelefoa, a'a ba manumanuu
opa'aia ba omina falanaa huoo o'ou wagina. Ma'uaa, mei
Haidaa na aufipuinaa ei maroaa fei pa'afi ma fahonuaa ei
maroa, ei lomi rona honua
25 ba inei'aa pa'i fi'i'areia a'a fei pa'afi ma ba ei maroa, ronei
fihadumii.
26 Nabaa hepalo maroa na tonaa fi'ia, minaa ei, ro'aa
fi'ifipui a'ana. Nabaa hepalo na pa'i honuana, minaa ei, ro'aa
ni'eni'efipui a'ana.

27 Ma hamu'ou ale'ei pa'afii Christ ma hememea hamu'ou,
ale'ei maroana.
28 Ma a'a fei losuu, mei Haidaa na do'o rafeinaa ei apostle
ma faguapaloaa rafeiana, ei mamama'a, fa'odumanuana, ei
feroia, nene, ei bigi'aa ei foigia ma ei rama'a farawaninaa
funua anaa. Ma ei rona hadupa'aa hefi'adiai, ei rama'a
oma'aa bigi'a, ei rona warenaa u'ugai warea hepapa gufu.
29 Haa, minaa ro'ou apostle? Minaa ro'ou mamama'a?
Minaa ro'ou feroia? Minaa ro'ou, rona bigi'aa ei foigia?

---

† **12:13: 12:13** O, *wagii*

30 Minaa ro'ou, rona pa'i fei fana ba i farawaninaa ei funua?
Minaa ro'ou rona warenaa u'ugai warea hepapa gufu?‡ Minaa ro'ou, rona aida guaipa'aa ena wareaa hepapa gufu ma
warefa'arewaiaa ei hanuna a'a hefi'adiai?
31 Ma'uaa hamonei§ refununuminaa ei baua fana.

Hagua

Ma e'eni a fama'aa hamu'ou fei

13

napa'aa muainaa mina e'ei. 1 Nabaa a warenaa wareaa
hepapa gufu,* o warenaa wareaa† ei alo'alo ma'uaa lomi na
pa'i hagua a'au, yau ale'ei hepalo ha'ifa rona hafugia, o hepalo
manumanu na ba'aba'a ua.
2 Nabaa a diware'augaa fei ba i nomai nene ma
apa'ifarawanima'aiaa minaa ei manumanu na ude'opa'ai
ma minaa ei apa'a ma nabaa una pa'i fei we'iaa naranara ba
i toigipa'aa Afuana ba neiree momogu i agi ma'uaa lomi una
pa'i fei hagua a'au, pa'aa lomi hanuu.
3 Nabaa yau, a fanaa minaa ei manumanuu a'a ei lomi
manumanu ma fei pa'afiu una fagu'aia a'a fei weguweguana‡
ma'uaa lomi una pa'i hagua a'au, pa'aa lomi ba a tonaa ne'a
manumanu.
4 Fei hagua na pa'i fawiwi'aia ma firawania. Lomi i pa'i
punepunea, warefa'agu'agua, o mamagugua.
5 Lomi agu'agua, lomi fei naranara ba minaa hia ua, ina
walalo fifi'ii ununa, lomi i naraiaa ei hafelo'aa hefi'a.
6 Fei hagua, lomi na ni'eni'e a'a ei manumanu hafelo ma'uaa
a'a ei manumanu na fa'uai.
7 Ina'aida wagi'inaa ei rama'a, ina'aida narafarawani a'a
ro'odu, ina'aida fani o'onaia unuu rama'a ma ofasisia.
8 Fei hagua, lomi iwe fa'asisi. Ma'uaa, ei diware'auga, rowe
pedu. Minaa ei wareagufu, rowe pedu. Fei apa'a, ana iwe
pedu.
9 Uaa o'odu, ona aida ma'ida ua ma ona diware'augaa
ma'ida ua,
10 ma'uaa ena na nomai fei fapopo'ia, ei lomi na
po'aifarawani i apa'ai.
11 Ei ui badui, warewareau ale'ei wareaa baduu ma apa'au
ale'ei apa'aa baduu ma fei naranarau ale'ei naranaraa baduu.
U'apowe wawanei, una fapedugaa fei maumau baduu.

---

‡ **12:30: 12:30** O, *Minaa ro'ou, rona warenaa ei u'ugai rawerawe* § **12:31: 12:31** O, *hamo'ei* * **13:1: 13:1** O, *warenaa ei rawerawe* † **13:1: 13:1** O, *warenaa ei rawerawe* ‡ **13:3: 13:3** Hefi'a ne'ia mina ba, *pa'afiu ba a warefa'agu*

12 E'eni na tapora fafanunuaa o'ou, ale'ei ona igoaa
fei hanunu wagii fei abagua. Nefarani, owe fafanunu-
farawani. E'eni, una apa'aa ma'ida ua. Nefarani, awem-
ina apa'ifarawani minaa ei manumanu ana ale'ei ba na
apa'ifarawaninau mei Haidaa.
13 Ma eni, dufu, odumanu manumanu: we'iaa naranara,
o'onaia unu ma hagua. Ma'uaa fei na pafeainaa ro'odu,
hagua.

14

Ei Diware'auga ma ei Wareagufu

1 Hamonei neneraa fei mau hagua ma nunuminaa ei fanaa
fei Spiriti fininaa refurefua. Fei ba hamonei pa'aa nun-
uminia, fei fanaa fei diware'auga.
2 Uaa hini i warenaa wareaa hepapa gufu,* abaa fi warenaa
a'a ei rama'a, ma'uaa a'a mei Haidaa. Lomi ba hemea i
guai'apa'aa hanuu ei wareana; uaa fi wareaa ei manumanu
na ude'opa'ai a'a fei spiritina.†
3 Ma'uaa hini i diware'augaa ei ba i nomai nene, fi warenaa
a'a ei rama'a, ba fawe'iwe'i, fa'unuwenuwe ma fararawanii
ro'odu.
4 Hini mei i warenaa wareaa hepapa gufu, ifi fawe'inaa
anaia. Ma'uaa, hini i diware'augaa ei ba i nomai nene, fi
fawe'iaa fei losuu.
5 Nunumiau ba minaa hamu'ou nei warenaa wareaa
hepapa gufu,‡ ma'uaa napa'aa rawani nabaa hamona di-
ware'augaa ei ba i nomai hinene. Ma'uaa, ba i fawe'iwe'ii fei
losuu, mei i diware'augaa ei ba i nomai nene na muainaa mei
i warenaa wareaa hepapa gufu§ nabaa lomi hemea piguana.
6 Si'ei, ena lofu, nabaa a nomai a'a hamu'ou ma a ware-
naa wareaa hepapa gufu, tamanu rawani'ana fei noramiau
a'a hamu'ou nabaa lomi na fa'arewaia hepalo manumanu
nado'o ude'opa'ai a'a mei Haidaa, o fanaa hamu'ou ma'ida
apa'a, o fa'aiaa hefaa diware'auga, o feroinaa hamu'ou?
7 Ana ale'ei a'a ei flute, o harp o ei manumanu lomi
fawewenii ro'odu. Nabaa hepalo manumanu ale'ei na
pa'i hepalo ua mau inaiana, batanai o guaipa'ia ba na
wanewaneinaa fei lauga?
8 Ma nabaa fei maniwa na pa'i hepalo ua mau inaiana, hini
i guaipa'ia ba inei ofafaufau a'a fei fifo'aia?

---

* **14:2: 14:2** O, *hepalodiai rawerawe*; vv. 4, 13, 14, 19, 26 ma 27 anaa † **14:2: 14:2** O, *wagii fei Spiriti.* ‡ **14:5: 14:5** O, *hefi'adiai rawerawe*; vv. 6, 18, 22, 23 ma 39 anaa § **14:5: 14:5** O, *hefi'adiai rawerawe*; vv. 6, 18, 22, 23 ma 39 anaa

9 Ana ale'ei a'a hamu'ou. Nabaa lomi hamo'aa ware ale'ei
ba rona guaipa'ia hefi'adiai, batanai ba hemea i guai'apa'aa ei
wareaa hamu'ou? Nabaa ale'ei, hamo'aa ware'uanaa fei ilao.
10 Ona aida ba feni ano na pa'i watauda wareagufu ma'uaa
minaa ro'ou, rona pa'ipedu hanuu ro'odu.
11 Nabaa yau, lomi una guai'apa'aa hemea fi wareware,
yau ale'ei rama'aa hepapa gufu i a'ana ma hia, ale'ei rama'aa
hepapa gufu a'au.
12 Ana ale'ei a'a hamu'ou. Hamona nunuminaa ei fanaa
fei Spiriti ma'uaa hamonei fagipeaa ei fanaa fawe'iwe'ii fei
losuu.
13 Ma si'ei, hini i warenaa wareaa hepapa gufu, inei do'o
lafulafu ba i pigupa'aa hanuu ei wareana.
14 Hamatee, nabaa a lafulafuwarenaa wareaa hepapa gufu,
fei spiritiu ana fi lafulafu ma'uaa fei naranarau lomi na bigi.
15 Si'ei, a batanai? Unei lafulafu fininaa fei spiritiu ma
lafulafu fininaa fei naranarau anaa. Unei lalaugi fininaa fei
spiritiu ma lalaugi fininaa fei naranarau anaa.
16 Nabaa yoi, o uduginaa mei Haidaa fininaa fei spiritimu,
batanai ba hemeadiai dupuaa ei lomi rona guai'apa'aa ei
wareamu* ba i ware “Amen” a'a fei warea ‘ta’?
17 Fa'ua ba ona uduginaa mei Haidaa, ma'uaa lomi na
apa'aa hanuna mei rama'a mei.
18 Una ni'eni'e a'a mei Haidaa ba una'aida wareaa watauda
wareaa hepapa gufu laraa minaa hamu'ou.
19 Ma'uaa laloo fei humuu losuu, una nunuminia ba a
wareaa haipani ua paolaa warea ba i feroinaa hefi'a laraa fei
ba a wareaa hefua pufaba'a paolaa warea wagii fei wareaa
hepapa gufu ma lomi rona guai'apa'ia.
20 Ena lofu, hamonei'aa naradiai ale'ei mau ei baduu. A'a
ei hafelo'a bigi'a, hamonei ale'ei ei baduu, ma'uaa naranaraa
hamu'ou nei a'u.
21 Ina pa'i fei ne'aia wagii fei Law ba:
Mei Fasu na ware ba,
“A'a ei rama'a na u'ugai wareagufuu ro'ou
ma a'a ei haba'umuu ei rama'aa hepapa gufu,
a warenaa a'a eni rama'a eni
ma'uaa ana lomi ro'aa guaipa'aa wareau.”
22 Si'ei, ei wareagufu abaa ale'ei lala a'a ei narafawe'ia
ma'uaa lala a'a ei abaa narafawe'ia. Ma'uaa ei diware'auga,
manumanuu ei narafawe'ia, a'a ba manumanuu ei abaa
narafawe'ia.
23 Si'ei, nabaa minaa fei losuu na papa'ifipui ma mi-
naa ro'ou, rona warenaa wareaa hepapa gufu ma nabaa
hefi'a lomi ro'aa guai'apa'ia† o hefi'a abaa narafawe'ia, rona

---

* **14:16: 14:16** O, *dupuaa ei we wadu'aia* † **14:23: 14:23** O, *hefi'a ei we wadu'aia*

wadu'aimai laloo fei losuu, lomi ro'aa nara ba hamona
poapoai?
24 Ma'uaa, nabaa i wadu'aimai nemea abaa narafawe'ia, o
nemea lomi na apa'aa hanuu ei wareaa hamu'ou‡ ena hamofi
diware'augaa ei ba i nomai i nene, i powe fa'apa'ia ba hia na
hafelo ma minaa ro'ou, ro'awe narafafelo a'ana,
25 ma ei naranarana, ei na ude'opa'ai, iwe are'are. Si'ei,
iwe o'o'uinaa pu ma uduginaa mei Haidaa ma ware ba, "Mei
Haidaa, hia pa'aa inamoaa hamu'ou!"

Fei Pa'aa Mau Losuia

26 Ena lofu, o ware batanai? Ei hamo'aa papa'ifipui, hemea
na pa'i lauga, o feroia, o warefalelefoaa ei na do'o ude'opa'ai,
o wareagufu, o piguaa wareaa hepapa gufu. E'ei manumanu
e'ei, ronei bigi'ia, uaa ba fawe'iwe'ii fei losuu.
27 Nabaa hefi'a ro'aa warenaa wareaa hepapa gufu, te,
hawii helagui o o'odui ua ro'aa ware, ei na ware hemea,
nemea neido'o oma'a ma mei fi ware nei pa'i hemea piguana.
28 Nabaa lomi na pa'i pigua, mei ba i ware, inei ofamadumu
laloo fei losuu ma ware ana unaia a'a mei Haidaa.
29 Helagui o o'odui mamama'a, ronei ware ma minaa ei
rama'a, ronei italalafuima'aiaa ei wareaa ro'ou.
30 Ma nabaa i bailarofimai a'a hemea fi guta fei ware-
falelefoaa fei na ude'opa'ai, mei fi wareware neido'o ba'ofaa
wareana.
31 Uaa ina pa'i au hememea hamu'ou ba i diware'augaa
ei ba i nomai hinene ba minaa ei rama'a, ronei feroi ma
fa'unuwenuweaa ro'ou wagina.
32 Ei spiritii ei mamama'a na udenaa ana panii ei ma-
mama'a.
33 Uaa mei Haidaa, abaa hia Haidaniaa ei bibiyei ua, uaa
Haidaniaa fei gutafarawania.
Laloo minaa ei losuu ei apunaia,
34 ei pifine, ronei babanini ma ronei'aa wareware laloo ei
losuu, ma'uaa ronei fafafaunaa ana ro'ou, ale'ei i ware fei
Law.
35 Nabaa ro'aa i'igilabarainaa hepalo manumanu, ronei
i'iginaa ei haroo ro'ou i humu, uaa manumanuu mamafaa
nabaa nemea pifine i wareware laloo fei losuu.
36 Fei wareaa mei Haidaa, noramiana a'a hamu'ou? Uniaa
hamu'ou, hamona tonia?
37 Nabaa hemea i nara ale'ei ba hia mamama'a, o na pa'i
fanaa fei Spiriti a'ana, te, inei ware ba ei ne'ifanau hamu'ou,
pa'aa wareaa mei Fasu.
38 Nabaa i fanunu'au'uaialao feni wareau, hia, ana ro'aa
fanunu'au'uialao.§

‡ **14:24: 14:24** O, *hemea we wadu'aia*

§ **14:38: 14:38** Hefi'a ne'ia ba, *Nabaa lomi ina apa'aa fei, te, dirawaia*

39 Si'ei, ena lofu, hamoneimina nunuminaa fei ba hamo'aa
diware'augaa ei ba i nomai hinene ma hamonei'aa pauninaa
ei ba ro'aa warenaa wareagufuu hepapa gufu.
40 Ma'uaa minaa ei bigi'aa hamu'ou, nei fibo'ii ma
hala'aifarawani.

15

Fei Asi'anaa Christ

1 Ena lofu, eni ba a fanonominaa hamu'ou fei rawani'a
warea, fei una u'ufanaa hamu'ou, fei hamona tonia, fei ha-
mona u i wagina.
2 A'a feni rawani'a warea feni, hamona tela nabaa hamona
urofawe'inaa feni warea, feni una u'ufanaa hamu'ou. Nabaa
lomi, fei narafawe'iaa hamu'ou, pa'aa lomi hanuna.
3 Uaa tamanu una tonia, una fifaninaa a'a hamu'ou, uaa
sifei fei napa'aa bauana* laraa hefi'adiai manumanu: Christ
na ma'e uaa ei hafelo'aa o'ou, ale'ei i wareia fei Bu'u Apuna
4 ma rona agifinia ma ina fa'asi'ania wagii fei fa'oduaiaa
arewaa ale'ei i wareia fei Bu'u Apuna
5 ma ina fa'arewa a'a Peter† ma nene, a'a ei hefua ma
helagui.
6 Ma nenee fei, ana a'a fei au fei, ina fa'arewa a'a ei lofu,
puduu ro'ou na muainaa haipani pu'u. Ma watauda ro'odu,
ana roi werawera ma'uaa hefi'a, rona ma'igudii.
7 I dii, ina fa'arewa a'a James ma nene, a'a minaa ei apostle
8 ma nenee minaa ro'odu, inawe fa'arewa a'au. Ana ale'ei
hemea baduu lomi na wanini a'a fei au waniniana.
9 Uaa yau na fafau lalau a'a minaa ei apostle lomi na rawani
ba ro'aa roroinau hemea apostle, uatani, una haperararaiaa
fei losuu mei Haidaa.
10 Ma'uaa a'a fei rawani'aa mei Haidaa yau na oanaa
ale'eni eni. Ma fei rawani'ana a'au na pa'i hanuna uaa na
bigifawe'inaa yau laraa ro'odu, abaa ana yau, ma'uaa fei
rawani'aa mei Haidaa, fei na oa a'au.
11 Ma'uaa fei ba hini na u'u—ro'ou, o yau, abaa baua manu-
manu. Hai'ouna u'ugia ma hamona narafawe'i wagina.

Fei Asi'anaa ei Ma'ea

12 Nabaa hai'ouna u'u ba Christ na asi'adii a'a fei ma'ea, tani
ro'aa ware hefi'a hamu'ou ba lomi na pa'i asi'anaa ei ma'ea?
13 Nabaa lomi na pa'i asi'anaa ei ma'ea, Christ, ana lomi na
asi'aa.
14 Ma nabaa Christ, lomi na asi'aa, fei u'ugaa hai'ou, lomi
hanuna ma fei we'iaa naranaraa hamu'ou, ana lomi hanuna.

---

* **15:3: 15:3** O, *rawarawa* † **15:5: 15:5** Warea Greek ba *Cephas*

15 Nabaa ale'ei, o'ou fi u'u ba mei Haidaa na sifisifi, uaa, ona
u'u ba mei Haidaa na fa'asi'anaa Christ a'a fei ma'ea. Uaa lomi
ina fa'asi'ania nabaa pa'aa lomi asi'anaa ei ma'ea.
16 Ma'uaa, nabaa fa'ua ba ana rotaa asi'aa ei ma'ea, ana lomi
na asi'aa Christ.
17 Ma nabaa ana lomi na asi'aa Christ, fena we'iaa nara-
naraa hamu'ou pa'aa lomi hanuna ma ana hamofi oa a'a ena
hafelo'aa hamu'ou.
18 Ma ei rona ma'igudii a'a Christ, ana ro'aa pa'aa pa'ai.
19 Nabaa fei o'onaia unuu o'odu a'a Christ manumanuu eni
ua, a'a feni tatalaiaa o'ou feni ano, oneipa'aa faloloa'inaa ana
o'ou laraa minaa ei rama'aa feni ano.
20 Ma'uaa, pa'aa fa'ua ba Christ na asi'adii a'a fei ma'ea. Hia,
mei rawarawa fuaa a'a ei rona ma'igu.
21 Uaa fei ma'ea, fanoramiaa hemea rama'a, si'ei, ana
hemea rama'a nei fanoramiaa fei asi'anaa ei ma'ea.
22 Uaa a'a Adam minaa ei rama'a, rona ma'e ma a'a Christ,
minaa ei, rowe to harenua.
23 Ma'uaa, ei ma'ea, rona pa'i au ro'ou. Christ, hia, mei
rawarawa fua ma ena ina hadiwe'imai, hememea ei maroana
iwe asi'aa.
24 Ma nenee fei, iwe nomai fei baibaisio ena ina fanima'aiaa
ei baua gufu na pa'i hapara wagina, ei forafora ma fei faufau
ei hapara. Ipowe fifaninaa fei haparaia a'a mei Haidaa, mei
Ama.
25 Uaa inei upanarofaa fei hapara nopa'aloo fei arewaa ba
i aunaa ei bidibidii ununa haroo pinena.
26 Fei a'apoo bidibidii unu ba i fanima'aia, fei ma'ea.
27 Uaa ina “augaa minaa ei manumanu i haroo pinena.”
Ma wagii fei ba “minaa ei manumanu” i ude haroo pinena,
onei'aa nara ba hanuna sifei ba ana mei Haidaa, hia, haroo
pinena. Ma'uaa, mei Haidaa na augaa minaa ei manumanu i
haroo Christ.
28 Ena i bigidigaa ei, mei Na'uu Rama'a, anaia, iwe oa haroo
hemei inamina augaa ei manumanu harona. Ma mei Haidaa
iwe pafeainaa minaa ei manumanu.
29 Nabaa pa'aa lomi asi'ana, ro'aa batanai ei rona pudugu-
fai uaa ei ma'ea? Nabaa ei ma'ea pa'aa lomi ro'aa asi'aa, tani
ro'aa pudugufai ei rama'a wagii ro'ou? Ma nabaa ei ma'ea,
pa'aa lomi ba ro'aa asi'aa, tani ei ba ronei pudugufai ei rama'a
wagii ei ma'ea?
30 Ma a'a hai'odu, tamanu pa'afina ba hai'ouna'aida bigi a'a
ei manumanu ba i fafeloaa hai'odu?
31 Fei mau gutanau ale'ei ba hepapalo arewaa una ma'e.
Feni, ina fa'ua, ena lofu, ana ale'ei fei fa'uaia ba a'a Christ
Jesus, mei Fasuu o'ou, una warefa'agu'agu a'a hamu'ou.

32 Ma wagii fei bigi'au una fiharei a'a ei rama'a yei Ephesus,
ma'uaa tamanu hanuna nabaa una bigi'uaiaa ei manumanu
yeni a'a feni ano? Nabaa lomi ro'aa asi'aa ei ma'ea,

"Te, odii o hanana ma hunu ua,
uaa narani, o'aa ma'e."

33 Apuna narafatata: "Oa tapuu ei hafelo'a ma ro'aa fafeloaa
fei rawani'a naranaraa hamu'ou."
34 Hamonei tohadiwe'inaa fei rawani'a naranaraa hamu'ou
ma apuna bigifafelodiai, uaa hefi'a hamu'ou, lomi rona
apa'aa mei Haidaa. Na wareaa fei ba hamonei mafa.

Fei Mau Unuu ei Rona Asi'aa

35 Ma nabaa hemea rama'a i i'igai, "Batanai rona asi'aa ei
ma'ea? Batanai mau unuu ro'odu?"
36 Hefei, poapoa i'igaia! Tamanu ona faroia, lomi ba i habe
nabaa atawe ma'e.
37 Ei ona faroaa hepalo manumanu, ale'ei wheat, o hepalo-
diai manumanu, lomi ba o'aa faroaa fei pa'apa'ana, uaa ona
faroaa fei launa.
38 Ma'uaa mei Haidaa na fanaa fei pa'apa'ana ale'ei nara-
narana. Ma a'a hepapalo lau ana na pa'i pa'apa'ana.
39 Minaa ei pigio abaa fimina'ei. Ei rama'a, rona pa'i
hepalo mau pigio, ei manulelele hepalodiai, ei manufidufidu
hepalodiai ma ei nia hepalodiai.
40 Ma ei manumanu pafea, ana rona pa'i pa'afii ro'odu.
Ma'uaa, fei mau pa'afii ro'ou hepalo ma fei mau pa'afii ei
manumanu malagufu hepalodiai.
41 Fei mau we'aa fei halo, hepalo, fei puda hepalodiai ma ei
pi'u, hepalodiai. Ma fei mau we'aa hepalo pi'u na u'ugai a'a
hepalodiai pi'u.
42 Ana ale'ei fei asi'anaa ei ma'ea. Fei unu i i'ifai fininaa
hafelo'a, ma'uaa i asi'aa fininaa hawera;
43 Fei mau unu na i'ifai ina hafelo, ma'uaa fei unu i asi'aa, i
pa'i hawerana. Fei na i'ifai, lomi faufauna, ma'uaa fei i asi'aa
na pa'i faufauna.
44 Ina i'ifainaa hefei ununa unuu rama'a ma'uaa i asi'aa fei
ununa, unuu spiriti.

Nabaa na pa'i ununa, unuu rama'a, ana na pa'i ununa,
unuu spiriti.
45 Ma si'ei, ana ale'ei rona ne'idigia ba: "Mei rawarawa
rama'a, Adam, ina to fawewenina"; mei a'apoo Adam, hia
hemea na pa'i spiriti ma ana i fani faweweni.
46 Mei rama'a spiriti a'a ba na nomai farawarawa, uaa mei
rama'a ua, ido'o nomai ma nene, mei rama'a spiriti.
47 Mei rawarawa rama'a mamarana wagii fei poraa
malagufu. Mei fahelaguiaa rama'a noranarai pafea.

48 Ei unuu ei rama'aa malagufu, ana ale'ei mei rama'a
mamarana wagii fei malagufu. Ei unuu ei rama'a rona dinaa
pafea, ana ale'ei fei unuu mei rama'a noranarai pafea.
49 Ma ana ale'ei ba ona torotonaa fei mau mei rama'aa
malagufu, ana owe‡ tonaa fei mau mei rama'a noranarai
pafea.
50 A fa'arewaia a'a hamu'ou, ena lofu, ba fei pigio ma fei
namo, lomi ba i wadu'ainaa fei haparaiaa mei Haidaa ma
fei ba i maroro ana lomi ba i tonaa tamanu ei ba lomi i
marorotoo.
51 Guainia. A warefanaa hamu'ou hepalo manumanu na
ude'opa'ai. Lomi ba o'amina ma'igu ma'uaa minaa o'ou, owe
filogii
52 a'egime'ai, ale'ei usida, o bigoaa puda, a'a fei a'apoo aigaa
fei maniwa. Uaa fei maniwa, iwe ai, ei ma'ea, rowe asi'aa ma
lomi ba ro'aa wafuu ma owe filogii.
53 Uaa eni hudi unuu o'ou, ro'awe wafuu ma'uaa opowe
tonaa ei hudi unu lomi ba ro fai wafuu. Ma eni hudi unuu
o'ou e'eni ro'aa ma'e ma'uaa hinene, owe tonaa ei lomi ro'awe
ma'etoo.
54 Nefarani, fei ba i maroro, iwe tonaa tamanu lomi i
marorotoo ma fei ba i ma'e, iwe tonaa fei lomi iwe ma'etoo.
Ena na nodigimai fena au fena, ipowe nofa'uaimai fei ne'ia
ba: “Fei asi'ana na muainaa fei ma'ea.”
55 “Fena ma'ea, hitani fei faufaumu ba ona mua?
Fena ma'ea, hitani fei fi'iamu?”
56 Fei fi'iaa ma'ea, pono'aa ei hafelo'a. Ma ei hafelo'a na to
faufauna a'a fei Law.
57 Ma'uaa onei ware ‘ta’ a'a mei Haidaa ba a'a mei Fasuu o'ou
Jesus Christ, ina famuainaa o'ou.
58 Si'ei, ena rawani'a lofuu, ufawe'i. Apuna fanoramii hep-
alo manumanu ba i toiginaa hamu'ou. Ranimai hamoneim-
ina fanaa hamu'ou a'a fei bigi'aa mei Fasu, uaa hamona aida
ba a'a mei Fasu, ei bigi'aa hamu'ou, ipowe pa'i fuana.

16

1 Ma wagii fei ba hamo'aa pagi'augaa ena mugoo po'ii
haduhaduu ena apunaia, hamonei bigi'ia ale'ei ei wareau a'a
ei losuu yei Galatia.
2 A'a fei rawarawa arewaa laloo hepapalo hefapagipagia,
hememea hamu'ou nei au'u'uginaa ma'ida mugoo po'ina,
ale'ei ba i wareinaa puduna ma naraia ba hefiga inei augia.
Ma ena una nomai, lomi ba hamo'aa todiai.
3 Ma ena una nomai, awe ne'inaa ei wareau ba batanai
maumau ei rama'a, ei hamona rafeinaa ro'ou. Ma ba hamo'aa

‡ **15:49: 15:49** Hefi'a ne'ia mina ba *onei*

aloaa ro'ou fininaa fei ne'iau mawe ei mugoo po'i ba ronei
dinaa Jerusalem.
4 Nabaa ona nara ale'ei ba unei nogiaa ro'odu, te, ronei
aunufipui a'au.

Ei I'igaiaa Paul

5 Una aunudiginaa yei Macedonia, awe nomai a'a hamu'ou
ma'uaa ado'o aunu'ailao Macedonia.
6 Narau ba a gutafipui a'a hamu'ou ma'ida, ale'ei i nopa'aloo
fei pedupeduu fei au waiwana ba hamonei hadumau a'a fei
tatalaiau, fei ba a dinaa wagina.
7 Nabaa a nomai e'eni, a guta ma'ida ua a'a hamu'ou.
Si'ei, lomi ba a nomai e'eni, uaa nunumiau ba a gutafamadii
ma'ida. Si'ei, awe nomai nefarani nabaa i ugainau mei Fasu.
8 Ma'uaa uneido'o guta yeni Ephesus nopa'alao fei au Pen-
tecost,
9 uaa ale'ei hepalo baua gigei na gigi a'au ba uneiree
wadu'ai ma bigi ma'uaa na pa'i watauda yei rona siba a'au.

10 Nabaa i nomai Timothy, hamonei fagutania ale'ei ba
lomi na pa'i hepalo manumanu i fama'auia, uaa ifi bigi'aa fei
bigi'aa mei Fasu, ana ale'ei yau.
11 Si'ei, lomi na rawani ba nemea hamu'ou i ofadugia.
Alofarawaninamii hia a'au. Yau fi guta'oma'uaia fipuinaa ei
lofu.
12 Ma mei lofuu o'ou Apollos, unamina i'igifawe'i a'ana ba
nei aunufipuiwau a'a ei lofu ma dinaa a'a hamu'ou. Pa'aa
lomi na nunuminia ba i nowau e'eni, ma'uaa iwe nowau
nabaa i pa'i rawani'a auna.

13 Hamonei ofafaufau; ufawe'i a'a fei we'iaa naranaraa
hamu'ou; apuna ma'au; hamonei ofawe'i.
14 Hamonei bigi'aa minaa ei manumanu fininaa hagua.

15 Hamona aida ba ei maroaa fei humuu Stephanas, ei
rawarawa rama'a tonaa mei Fasu yei Achaia ma rona augaa
ana ro'ou ba ro'aa hadumaa ei apunaia. A i'igifawe'i a'a
hamu'ou, ena lofu
16 ba hamonei guainaa wareaa ro'ou mawe minaa ei rona
nomai ba ro'aa bigifipui wagii fei bigi'a.
17 Una ni'eni'e a'a fei noramiaa Stephanas ma Fortunatus
ma Achaicus, uaa rona fani hefi'a manumanu lomi hamona
hadumau wagina.
18 Uaa rona farawanidinaa fei spiritiu ma fei spiritii
hamu'ou anaa. Ei mau rama'a ale'ei, hamonei fahonuanaa
ro'ou.

Ei A'apoo Warea

19 Ei losuu yei Asia, rona famafufuoinaa hamu'ou. Aquila
ma Priscilla,* lagunapa'aa famafufuoinaa hamu'ou uaa mei
Fasu. Ma na pa'i hepalo losuu, rona figupui humuu lagua.
Ana rona famafufuoinaa hamu'ou.
20 Minaa ei lofu yeni, rona famafufuoinaa hamu'ou. Ha-
monei fihatofii pudaa hamu'ou fininaa rawani'a naranara.
21 Yau, Paul, na ne'inaa paniu feni famafufuoia.
22 Hini lomi i haguaa mei Fasu, nei tonaa fei umua. Nomai,
Mena Fasu!†
23 Fei rawani'aa mei Fasu Jesus nei oafipui a'a hamu'ou.
24 Feni haguau i dinaa a'a minaa hamu'ou, ena na oafipui
a'a Christ Jesus. Amen.‡

* **16:19: 16:19** Warea Greek ba, *Prisca*, ana fei hara *Priscilla* † **16:22: 16:22** A'a Warea Aramea fei warea, *Nomai, Mena Fasu* sifei ba *Marana tha.* ‡ **16:24: 16:24** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *Amen.*

2 CORINTHIANS

Warefa'aia

Feni faguapaloaa ne'ia a'a ei Corinth, Paul na ne'inia a'a fei au pidawaia pafoo ei losuia yei. Hefi'a ro'ou, rona ware ba Paul na tata, ma'uaa ina fama'aiaa fei baua nunumiana ba ro'aa fifawanewanei ma namina rata fei ni'eni'eana ei ro'aa bigi'ia.

Do'ofama'a, Paul fi u'ugaa fei pa'afii fei sibana wagii fei rawarawa ne'iana ma fei ni'eni'eana ba rona filogii naranaraa ro'ou.

Ina i'iginaa fei losuu ba ronei fani fanaa ro'ou a'a ei narafawe'ia yei Judea, ei lomi rona pa'i. Ana na fiharei a'a ei ro ware ba ro'ou pa'aa apostle, ei rona ware ba Paul abaa pa'aa apostle.

1 Yau Paul, hemea apostle Christ Jesus a'a fei nunumiaa mei Haidaa ma i a'au, Timothy, mei lofuu o'ou.

Feni ne'ia i dinaa a'a ei losuu mei Haidaa yei Corinth ma a'a minaa ei apunaia yei Achaia:

2 Fei rawani'a ma fei gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou, noranarai a'a mei Haidaa, mei hia Amaa o'ou mawe mei Fasu Jesus Christ.

Mei Haidaniaa Minaa ei Fa'unuwenuwea

3 Udugia i dinaa a'a mei Haidaa, mei Amaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ, mei Amaa faloloa'ia, mei hia Haidaniaa minaa ei fa'unuwenuwea,

4 mei na fa'unuwenuweaa hai'ou a'a minaa ei awataa hai'ou ba a'a fei unuwenuwea hai'ouna tonia a'a mei Haidaa hai'ounei fa'unuwenuweaa hefi'adiai rona pa'i tamunu ei mau awataa.

5 Uaa ana ale'ei ei fi'iaa Christ na no'uamai a'a ei tatalaiaa hai'ou, ana a'a Christ, fei unuwenuweaa hai'ou imina apoidiai.

6 Nabaa hai'ouna gutafafelo, fei pa'afina sifei ba hamonei gutafarawani ua ma hamonei tela; nabaa hai'ouna gutafarawani, pa'afina sifei ba hamonei gutafarawani ua, ba wagii ei fi'ia, ei hai'ounado'o tonia, ana hamonei tonaa fei mau apitaia.

7 Ma napa'aa o'onai unuu hai'ou a'a hamu'ou, uaa hai'ouna aida ba ana ale'ei hamo'aa tonaa ei fi'iaa hai'ou, ana hamowe tonaa fei unuwenuwea hai'ouna tonia.

8 Ena lofu, nunumiaa hai'ou ba hamonei aida ba batanai ei awataa hai'ouna tonia yei Asia. Hai'ounamina temu ma

namina ratanaa hai'ou ba pa'aa lomi hai'ou apitaipa'i ma ba
hai'oupo'o birawa'a'afai ua.
9 Hi'i. Laloo ei naranaraa hai'ou, hai'ouna nanamuinia
ba hai'ou'aa ma'e. Ma'uaa fei manumanu fei, ina nomai ba
hai'ounei'aa o'ugaa ana hai'ou, ma'uaa o'ugaa mei Haidaa,
mei i fa'asi'anaa ei ma'ea.
10 Ina fatela'anaa hai'ou a'a ei hafelo'a manumanu, ei na
pa'i ma'ea wagina. Ma na o'onai unuu hai'ou a'ana ba rani-
mai iwe hadumaloo hai'ou
11 ana ale'ei hamona hadumaa hai'ou wagii ei lafulafuaa
hamu'ou. Wagii fei rawani'a, fei ina fanaa hai'ou uaa ei
lafulafuaa watauda, watauda ro'aa ware 'ta' uaa hai'ou.*

Paul na Filoginaa Naranarana

12 Sifeni feni mamaguguaa hai'ou: Lomi na marapu ei
naranaraa hai'ou wagii ei mau tatalaiaa hai'ou yeni ano ma
fei mau gutagutaa hai'ou a'a hamu'ou. Siguapaloei napa'aa
apunai ma fa'uai ma noramiana a'a mei Haidaa. Ma abaa
hai'ouna bigi'aa e'ei a'a fei mau apa'aa feni ano, ma'uaa a'a
fei rawani'aa mei Haidaa.
13 Uaa lomi hai'ouna ne'ifanaa hamu'ou hepalo manumanu
lomi hamo'aa igopa'ia o apa'ia. Ma na o'ugaa fei ba ana ale'ei
hamona
14 apa'aa hai'ou ma'ida wagina ana hamonei aida ba ina
rawani nabaa hamo'aa mamagugu uaa hai'ou, ana ale'ei
hai'ouna mamagugu wagii fei arewaa mei Fasu Jesus uaa
hamu'ou.
15 Si'ei ba una o'ugaa feni, na nara ba ado'omii ma'a
hamu'ou ba hamo'aa to guapalo hawegia.
16 Una do'onara ba amii ma'a hamu'ou ena na tatalaidinaa
Macedonia ma na hadiwe'imai, a noma'adimai hamu'ou. Ma
ale'ei hamo'aa to guapalo hawegia. Ma hinene, te, hamonei
alonaa yau Judea.
17 Eni a pagiaa feni talau feni, na pa'i pa'afina. Lomi
na bigi'ia ale'ei fei mau feni ano. Haa, ale'ei ba i guapaloi
naranarau ba a nara ba, "Hi'i, a bigi'ia" ma ana fi nara ba,
"Lo'e?"
18 Ma'uaa ana ale'ei ba mei Haidaa na oafagugu, fei wareaa
hai'ou a'a hamu'ou abaa "Hi'i" ma "Lo'e."
19 Uaa mei Na'uu mei Haidaa, Jesus Christ, mei hai'ou Silas†
ma Timothy na u'ugia a'a hamu'ou, hia abaa ale'ei ba "Hi'i"
ma "Lo'e." Ma'uaa i a'ana, ranimai ba "Hi'i."
20 Uaa figa fa'unaia na wareia mei Haidaa, minaa ei, "Hi'i"
a'a Christ. Ma si'ei, i a'ana, ona ware ba, "Amen" ba nei to
hawera wagina mei Haidaa.

---

* **1:11: 1:11** Watauda ne'ia ba, *hamu'ou*

† **1:19: 1:19** Warea Greek *Silvanus*, ana fei hara *Silas*

21 Mei Haidaa, hia mei na bigi'ia ale'ei ba hai'ou ma
hamu'ou, o ufawe'i a'a Christ. Ina papaditainaa o'ou,
22 tama'ainaa o'ou ba manumanuna ma augaa fei Spir-
itina laloo iaa o'ou ale'ei ba inadii tama'ainaa o'ou nopa'aloo
tamanu i nomai.
23 Mei Haidaa i fagianainau nabaa lomi a warefa'uai ba fei
pa'afina ba lomi una hadiwe'inaa Corinth sifei ba inei'aa fi'i
naranaraa hamu'ou.
24 Lomi hai'ouna nunuminia ba hai'ou ale'ei fasu wagii
ei we'iaa naranaraa hamu'ou, ma'uaa hai'ou'aa bigifipui a'a
hamu'ou ba hamonei ni'eni'e, uaa wagii fei narafawe'ia, ha-
mona ufawe'i.

2

1 Si'ei, una naradii ba unei'awii ma'adinaa hamu'ou ma fani
fi'iaa hamu'ou.
2 Uaa, nabaa a fafaloloa'inaa hamu'ou, hinidiai i fani'eni'eau.
Haa, abaa ana hamu'ou ena una fafaloloa'inaa hamu'ou?
3 Una ne'i ale'ei fama'a ba ena na nomai, lomi i bibiyei
naranarau a'a hamu'ou, hamu'ou ena ba hamo'aa
fani'eni'eau. Uaa una aida ba nabaa una ni'eni'e, ana
hamo'aa ni'eni'e.
4 Uaa una naranara watauda ma na fi'i naranarau eni a
ne'inaa feni fininaa pasiaa ranuu pudau a'a hamu'ou. Abaa
a fanarawataudanaa hamu'ou, ma'uaa ba a fa'aiaa hamu'ou
fei walaloaa fei haguau hamu'ou.

Futoaa Hafelo'aa mei na Tata

5 A'a mei na fafi'iaa ei naranara, lomi namina fi'i naranarau
ale'ei fi'iaa naranaraa hamu'ou wagina.
6 Fei fanaa hamu'ou lagina na hawia.
7 E'eni, hamonei futoaa fei tatana ma farawaninaa nara-
narana ba nei'amina fua'onia fei faloloa'iana.
8 Si'ei, a i'igifawe'i a'a hamu'ou ba hamonei fama'adinia fei
haguaa hamu'ou a'ana.
9 Fei pa'afina a ne'inaa a'a hamu'ou fama'a, sifei ba a apa'ia
ba ana hamo'aa u pa'i a'a fei manimania ma guainau a'a
minaa ei manumanu.
10 Nabaa hamo'aa futoaa hafelo'aa nemea, yau ana a futoaa
ei hafelo'ana. Ma tamanu una futoia—nabaa fa'ua ba ina pa'i
hafelo'ana—una futoia i pudaa Christ Jesus uaa hamu'ou
11 ba inei'aa sifipa'aa o'ou Satan. Uaa, ona aidadii ei mau
sifisifina.

Ei Bauana Wagii fei Manufau Fi'ugaia

12 Ei a dinaa Troas ba a u'ugaa fei rawani'a wareaa Christ
ma na fanunupa'ia ba mei Fasu nadii gigiaa fei gigei a'au,

13 ana lomi na rawani fei naranarau, uaa lomi na bapa'aa
mei lofuu Titus yei. Si'ei, una di'ininaa ro'ou ma dinaa
Macedonia.
14 Ma na ware ‘ta’ a'a mei Haidaa uaa ranimai Christ na
famuainaa hai'ou ma fatalaifani'eaa hai'ou wagina. Uaa
hai'ou, ina fatalainaa fei fa'apa'aa hai'ou hia ale'ei hepalo
dufaa manumanu.
15 Uaa a'a mei Haidaa, hai'ou ale'ei fei malelee fei dufaa
unuu Christ dupuaa ei roi tela ma ei roi pa'ai.
16 A'a ei roi pa'ai, hai'ou ale'ei fei raiaa ma'ea ma a'a ei roi
tela, hai'ou ale'ei fei dufaa harenua. Ma hini i bigipa'aa ei
manumanu ei?
17 Abaa hai'ouna u'ugaa fei wareaa mei Haidaa ba hai'ou'aa
to pono'a wagina ale'ei bigi'aa wataudadiai. Agia. A'a Christ,
hai'ou'aa ware i pudaa mei Haidaa fininaa fei mau fa'uaia ana
ale'ei ei rama'a aloamiaa mei Haidaa.

3

1 E'eni, lomi hai'ou'aa ware ba hai'ouna rawani. Ana
lomi hai'ou ale'ei hefi'adiai ba hai'ounei pa'i ne'ia i dinaa a'a
hamu'ou o nomai a'a hamu'ou ba hai'ou rawani'a.
2 Ana hamu'ou ua ale'ei hepalo ne'ia, hepalo na ude laloo
iaa hai'ou ba minaa ei rama'a nei igoia ma apa'ia.
3 Hamona fama'aia ba hamu'ou ale'ei fei ne'ia noranarai
a'a Christ ba sifei fei fuaa fei bigi'aa hai'ou. Ma fei ne'ia fei,
abaa ne'iaa ro'ou nana'i, ma'uaa a'a fei Spiritii mei Haidaa,
mei fi oalao ma ana lomi na wa'a pafoo na'a, ma'uaa laloo
naranaraa rama'a.
4 Na pa'i o'ugiaa hai'ou i pudaa mei Haidaa uaa Christ.
5 Abaa hai'ouna bigipa'i ana hai'ou, ma'uaa hai'ouna
bigipa'i uaa mei Haidaa.
6 Ina fabigipa'aa hai'ou a'a fei manufau fi'ugaia, fei abaa
pa'afina fei ne'ia ma'uaa fei Spiriti; uaa fei ne'ia na fani ma'ea,
ma'uaa fei Spiriti na fani harenua.

Fei Haweraa fei Manufau Fi'ugaia

7 Nabaa fei bigi'a wagii fei ne'ia pafoo na'a na pa'i ma'ea ma
na nofininamii fei hawera ba ei Israel, lomi ro araiaa pudaa
Moses hamatee fei hawerana, fei fi mafofolao,
8 haa, lomi ba na muaidinia fei haweraa fei bigi'aa fei
Spiriti?
9 Nabaa na pa'i hawerana fei bigi'a, fei na uniaa ei
hafelo'aa ei rama'a, po'o batanaidiai haweraa fei bigi'a na
fani wanewanea!
10 Uaa fei nado'o pa'i hawerana mina, lomi i pa'idiai laraa
fei na pa'i baua hawerana.
11 Ma nabaa fei na mafofo na nofininamii fei hawera, po'o
batanaidiai haweraa fei na oalao!

12 Si'ei ba na o'onai unuu o'ou a'a fei, onamina laugu'ua.
13 A'a ba o'ou ale'ei Moses, mei na hawainaa pudana ba ei
Israel nei'aa fanunuia ei fi mafofolao fei hawerana.
14 Ma'uaa na lalawa'ai naranaraa ro'ou, uaa nopa'amii
wagieni, fei hawaa puda, ana fi ude ei ro'aa igoaa fei watanai
fi'ugaia. Atawe lelegi, uaa a'a Christ ua i lelegi.
15 Wagieni anaa, nabaa ro'aa igoaa ei ne'iaa Moses i
lalawa'ai naranaraa ro'ou.
16 Ma'uaa nabaa nemea i momo'ainaa a'a mei Fasu, fei
hawa i lelegi.
17 Mei Fasu, hia fei Spiriti ma fawelei na oa wagina fei
Spiritii mei Fasu, ei rama'a, ro'aa ala.
18 Ma o'ou eni lomi na hawai pudaa o'ou. Ma ona
fa'arewaiaa* fei haweraa mei Fasu ma filogii ale'ei mau-
mauna wagii fei hawera, fei fimina nogipelao, fei noramiana
a'a mei Fasu, mei hia fei Spiriti.

4

Rawani'a Manumanu Laloo ei Pe'i

1 Lomi na asisi naranaraa hai'ou a'a feni bigi'a hai'ouna pa'i
uaa fei faloloa'iaa mei Haidaa.
2 Agia, hai'ouna momo'ai a'a ei bigi'opa'aia ma ei i fama-
mafaiaa hai'ou; lomi hai'ouna sifisifi, ana lomi hai'ouna
filoginaa fei wareaa mei Haidaa. Agia, a'a fei ba hai'ou'aa
fa'arewaiaa tamanu na fa'uai, hai'ouna farawaninaa ana
hai'ou a'a minaa ei rama'a i pudaa mei Haidaa.
3 Ma nabaa na hawai'opa'ai fei rawani'a wareaa hai'ou, ina
hawai'opa'ai a'a ei ro'ei pa'ailao.
4 Mei haidaniaa feni au e'eni na tapu'aa naranaraa ei abaa
narafawe'ia ba ronei'aa fanunupa'aa fei we'ai fei rawani'a
wareaa fei haweraa Christ—mei pa'aa haduoo mei Haidaa.
5 Uaa, lomi hai'ou'aa u'ugaa ana hai'ou ma'uaa Jesus Christ,
hia mei Fasu ma hai'ou ale'ei nafii hamu'ou, uaa Jesus.
6 Uaa mei Haidaa, mei i ware ba, “Inei we'a fei we'ai laloo
fei roromaa,” hia na fawe'aiaa fei we'aina laloo iaa hai'ou ba
i fanaa hai'ou fei we'ai fei apa'aa fei haweraa mei Haidaa i
pudaa Christ.
7 Ma'uaa hai'ouna pa'i feni pa'aa rawani'a manumanu laloo
iaa hai'ou ale'ei ei pe'i ua ba i fama'aiaa fei baua faufau
noramiana a'a mei Haidaa ma a'a ba hai'ou.
8 Namina fitaninaa hai'ou, ma'uaa lomi hai'ouna marata;
hai'ouna hamamagua ma'uaa lomi hai'ouna rawa'a'afai;
9 hai'ouna tonaa haperararaia, ma'uaa lomi na di'ininaa
hai'ou mei Haidaa; rona fo'afapasiaa hai'ou, ma'uaa lomi
hai'ouna ma'e.

---

* **3:18: 3:18** O, *narama'aiaa*

10 Ranimai, hai'ouna'o talaiporo'aa fei ma'eaa Jesus a'a ei
hudi unuu hai'ou ba fei harenuaa Jesus ana nei arewa a'a ei
hudi unuu hai'ou.
11 Uaa, e'eni, hai'ou'ei werawera, ma'uaa rona'aida fifan-
inaa hai'ou a'a fei ma'ea, uaa Jesus, ba fei harenuana nei
arewa a'a eni hudi unuu hai'ou, ei unuu ma'ea.
12 Si'ei, fei ma'ea fi foraiaa hai'ou, ma'uaa fei harenua fi
foraiaa hamu'ou.
13 Ina ne'idii ba, “Una narafawe'i; si'ei una ware.” Wagii fei
spiritii fei narafawe'ia, hai'ouna ware,
14 uaa hai'ouna aida ba mei i fa'asi'anaa mei Fasu Jesus a'a
fei ma'ea, ana iwe fa'asi'anaa hai'ou a'a Jesus ma hupu'inaa
hai'ou a'a hamu'ou inamoana.
15 Minaa eni ale'ei fararawanii hamu'ou ba fei rawani'a, fei
fi talenaa a'a watauda neimina fawareaa watauda ba ‘ta’ ma
ba i tonaa hawera wagina mei Haidaa.
16 Si'ei, lomi na asisi naranaraa hai'ou. Ma'uaa fa'ua ba ei
hudi unuu hai'ou fi hafelolao, ma'uaa ina farawaninaa laloo
iaa hai'ou a'a hepapalo arewaa.
17 Uaa eni awataa eni na papaa ma lomi i madii, eni fi bigi-
fanaa hai'ou fei hawera lomi i pedutoo, fei namina awatadiai
laraa minaa ei.
18 Si'ei, lomi hai'ouna narapa'aa tamanu hai'ouna fa-
nunupa'ia eni ma'uaa ei lomi hai'ouna fanunupa'ia. Uaa
tamanu ona fanunupa'ia, manumanuu e'eni ua, ma'uaa ei
lomi ona fanunupa'ia, lomi i pedutoo.

5

Fei Gufuu O'ou Pafea

1 Ma ona aida ba ei hudi unuu o'ou ale'ei ei pale, ei ona
guta wagina. Ma nabaa na wata'o'o, ona pa'i hepalodiai a'a
mei Haidaa, hepalo pale lomi i pedutoo i pafea. Abaa faduaa
rama'a.
2 E'eni oi ai'ai ma nunumiai ba o'aa papainaa fei lawalawa
a'a fei gutanaa o'ou pafea,
3 uaa ena ona lalawai, lomi ba o'aa alawata.
4 Hamatee eni oi guta wagii eni pale eni, ona ai'ai ma tonaa
awataa, uaa lomi ona nunumiai ba o'aa ala'ala ma'uaa ba
o'aa papai lawalawaa pafea ba fei unuu ma'ea nei filoginaa
harenua.
5 Mei Haidaa na famamaraiaa o'ou a'a fei ma na fanidigaa
o'ou fei Spiriti ale'ei uni'uni a'a tamanu iwe nomai.
6 Si'ei, ranimai ona o'ugi ua ma aida ba nabaa o'ou yeni a'a
eni pale eni, eni hudi unu eni, lomi ona oa a'a mei Fasu.
7 Ona tatalai wagii fei narafawe'ia ma abaa tamanu ona
fanunuia.

8 A ware ba o'ouna o'ugi ua ma nunumiau ba a faraua a'a
feni hudi unuu ma dinaa a'a mei Fasu.
9 Si'ei, nunumiaa o'ou ba onei fani'eni'eia nabaa o'ou yeni
a'a eni hudi unu, o lo'e.
10 Uaa minaa o'ou, onei u i ma'aa fei gutanaa Christ, mei
fadududua ba hememea nei to pono'ana a'a tamanu na bigi'ia
ei fi guta wagii fei hudi ununa—ba rawani'a o hafelo'a.

Fei Bigi'aa fei Fawanewaneaa Watola

11 Si'ei ba hai'ouna aida ba batanai fanaa ma'aua a'a mei
Fasu, hai'ou'aa hofeaa ei rama'a. Fei maumau hai'ouna
arewa a'a mei Haidaa ma nunumiau ba ana nei arewa a'a ei
naranaraa hamu'ou ba abaa hai'ou sifisifi rama'a.
12 Abaa hai'ou'ei warediai ba hai'ou rawani'a rama'a,
ma'uaa nunumiaa hai'ou ba hamo'aa mamagugu a'a hai'ou
ba hamonei pa'i talaa wareaa hamu'ou a'a ei rona mamagugu
a'a tamanu rona fanunuia laraa tamanu na ude laloo fei
naranara.
13 Nabaa hamona nara ba hai'ou poapoa, manumanuu mei
Haidaa; ma nabaa hamona nara ba lomi hai'ouna poapoai
woro ba i farawaninaa hamu'ou.
14 Uaa fei haguaa Christ na farefuaa hai'ou, uaa hai'ouna
aida ba hemea ua na ma'e a'a minaa ei rama'a ma si'ei, minaa
ei, rona tonaa fei ma'eana.
15 Ma ina ma'e uaa minaa ei rama'a ba minaa ei ro'aa
gutaguta, ronei'aa guta ba ro'aa farawaninaa ana ro'ou,
ma'uaa, ba ronei farawaninaa mei na ma'e ma asi'adiai uaa
ro'ou.
16 Si'ei, e'eni ma nolao, fei fanunuaa hai'ou ei rama'a, abaa
ale'ei fei fanunuaa feni ano. Mina, hai'ouna fanunuaa Christ
ale'ei, ma'uaa lo'e hai'ouna bigidinia.
17 Si'ei, hini i oa a'a Christ, hia ale'ei manufau waninia; na
pa'aidii fei watanai; na nomai fei manufau!
18 Minaa e'ei, noranamai a'a mei Haidaa. Ma ina
fawanewaneaa watolana ma o'ou uaa Christ ma fanaa hai'ou
feni bigi'a ba hai'ounei fa'arewaiaa feni
19 ba mei Haidaa na fawanewaneaa watolana ma ei
rama'aa feni ano uaa Christ ba lomi i narapa'aa ei hafelo'aa
ei rama'a. Ma ina fifaninamii a'a hai'ou feni u'ugaa feni
fawanewanea watolaa mei Haidaa ma ei rama'a.
20 Si'ei, hai'ou ale'ei umuiaa umuu Christ, ale'ei ba na bigi-
naa hai'ou mei Haidaa. Si'ei, a'a Christ, hai'ou'ei i'igifawe'i a'a
hamu'ou ba hamonei fawanewaneaa watolaa hamu'ou ma
mei Haidaa.
21 Mei Haidaa na bigi'ia ba mei lomi hafelo'ana nei tonaa*
ei hafelo'aa o'ou ba onei wanewane i pudaa mei Haidaa.

---

* **5:21: 5:21** O, *hafelo'ana nei ale'ei fana uaa*

6

1 Si'ei ba hai'ou paniaa panii mei Haidaa ana ale'ei
hamu'ou, hai'ouna i'igifawe'inaa hamu'ou ba hamonei'aa
to'uaiaa fei rawani'aa mei Haidaa, ale'ei ba lomi hanuna.
2 Uaa ifi ware ba,
“A'a fei au rawani'au, una guainaa hamu'ou,
ma a'a fei arewaa tela'ana, una hadumaa hamu'ou.”
A warefanaa hamu'ou ba e'eni, au feni rawani'aa mei Haidaa.
Wagieni, au feni arewaa tela'ana.

Ei Awataa Paul

3 Lomi ba hai'ou'aa lawaraa talaa nemeadiai ba ei rama'a,
ronei'aa fanunufahafelo a'a fei bigi'aa hai'ou.
4 Agia, hamatee hai'ou nafii mei Haidaa, hai'ounamina
warefarawaninaa ana hai'ou a'a minaa ei tala: wagii fei baua
apitaia, a'a ei hafelo'a, a'a ei rarabaa ma ei i fafi'iaa naranara,
5 a'a ei hafuhafu, a'a ei bobo'aia, a'a ei ba'ananarai pani, a'a
ei waiwaiaa bigi'a, lomi hai'ouna tofarawani ma'igua na poi,
a'a ei baoa,
6 wagii tamanu na fafa'arai, tamanu ei apa'a, fei fawiwi'aia
ma fei mau farawania; a'a fei Spiriti Apuna ma a'a fei pa'aa
hagua;
7 a'a fei fa'ua warea ma fei faufau mei Haidaa fininaa ei
finefinee wanewanea ale'ei ei hio, ei na panaronaa wagii guei
pani ma'au ma mauwii,
8 a'a tamanu na pa'i hawerana ma ei na famamafa, a'a
ei na fani rawani'a haraa hai'ou, o hafelo'a haraa hai'ou.
Hai'ounapa'aa fa'ua, ma'uaa ei rama'a, rona nara ba hai'ou
sifisifi rama'a;
9 rona apa'aa hai'ou, ma'uaa rona ware ba lomi rona apa'aa
hai'ou; ana hai'ou bima'e, ma'uaa hai'ouna gutalao; rona
hafugaa hai'ou, ma'uaa lomi hai'ouna ma'e;
10 hai'ouna faloloa'i, ma'uaa hai'ouna'u ni'eni'e; lomi manu-
manuu hai'ou, ma'uaa hai'ouna panii arerei a'a watauda;
lomi manumanuu hai'ou, ma'uaa minaa ei manumanu,
hai'ouna pa'i.
11 Hai'ouna warefa'a'a ua a'a hamu'ou ena Corinth ma
namina bauanai ei naranaraa hai'ou a'a hamu'ou.
12 Hai'ouna haguaa hamu'ou, ma'uaa lomi hamona haguaa
hai'ou.
13 Ba inei fimina'ei, a ware a'a hamu'ou ale'ei ba hamu'ou
na'uu—ana hamonei haguaa hai'ou.

Apuna Hupu'aifipui a'a ei Abaa Narafawe'ia

14 Apuna hupu'aifipui ei abaa narafawe'ia. Uaa fei
wanewanea ma fei hafelo'a lomi i bigifipui. Ma batanai ba
fei we'ai ma fei roromaa, i oafipui?

15 Batanai ba lagu'aa gutafipui Christ ma Belial?* Ma
batanai ba lagu'aa hupu'aifipui mei narafawe'ia ma mei lo'e?
16 Batanai ba i udefipui fei humuu mei Haidaa ma ei
haidaa sifisifi. Uaa, o'ou fei humuu mei Haidaa, mei fi oalao.
Ana ale'ei na wareia mei Haidaa ba, "Awe oafipui a'a ro'ou
ma talai dupuaa ro'ou ma oanaa Haidaniaa ro'ou ma ro'ou
maroau."†
17 Ma mei Fasu na ware,
"Si'ei, wala'amai ma guta u'ugai a'a ro'ou.
Hamonei'aa idoaa hepalo loloaa manumanu,
ma u'awe taudugamiaa hamu'ou a'au."‡
18 Mei Fasu, mei Faufaua na ware ba,
"U'awe oanaa Amaa hamu'ou,
ma hamu'ou na'uu, baduu wawane ma baduu pifine."§

7

1 Ena tafiu, si'ei ba ona pa'i eni fa'unaia eni, onei fafa'arai
ma faraua a'a ei na faloloaa ei unu ma spiritii o'ou. Ma si'ei
ba ona ma'auaa mei Haidaa, oneipa'aa fapo'aifarawaninaa
fei mau fafa'araia.

Fei Ni'eni'eaa Paul

2 Hamonei au'uaiaa hai'ou laloo naranaraa hamu'ou. Lomi
hai'ouna bigifafelo a'a hemeadiai, lomi hai'ouna fapasiaa
hemea, lomi hai'ouna sifi'aa hemea ba hai'ou'aa to manu-
manu wagina.
3 Abaa a ware ale'ei ba a warefafeloaa hamu'ou hamatee
unadii ware ba hamonapa'aa oa laloo naranaraa hai'ou ma
lomi manumanu nabaa hai'ou'aa gutafipui a'a hamu'ou o
ma'efipui a'a hamu'ou.
4 Una o'ugaa hamu'ou; unamina mamagugu a'a hamu'ou.
Namina rarawani naranarau; a'a minaa ei hafelo'a na
nobapa'amii hai'ou, ei ni'eni'eau na fua'onau.
5 Uaa ei hai'ou sufudaimai yei Macedonia, lomi hai'ouna
gutafawenai, ma'uaa hai'ouna momo'ainaa hitani, ei hafelo'a
na bapa'aa hai'ou ma ei ma'aua laloo naranaraa hai'ou.
6 Ma'uaa mei Haidaa, mei na'o farawaninaa ei naranaraa ei
rona oafafelo, na fahaweninaa hai'ou a'a fei noramiaa Titus
7 ma abaa fei noramiana ua, ma'uaa fei ba hamona
farawaninia anaa. Ina u'ufanaa hai'ou ba hamonapa'aa
nunuminau ma hamonamina faloloa'i ma naranara watauda
uaa yau. Ma a'a e'ei, namina apoidiai fei ni'eni'eau.
8 Nabaa una famamalouaa iaa hamu'ou a'a fei ne'iau mina,
lomi una faloloa'i wagina. Ma'uaa una faloloa'i hamatee na
aida ba fei ne'iau na famamalouaa iaa hamu'ou ma'ida ua au,

---

* **6:15: 6:15** Warea Greek *Beliar*, ana fei hara *Belial* † **6:16: 6:16** Jeremiah 32:38; Ezekiel 37:27 ‡ **6:17: 6:17** Ezekiel 20:34, 41 § **6:18: 6:18** 2 Samuel 7:8

9 ma'uaa e'eni, una ni'eni'e. Fei pa'afina a'a ba ha-
mona faloloa'i, ma'uaa sifei ba wagii fei faloloa'iaa hamu'ou,
hamo'aa filoginaa naranaraa hamu'ou. Uaa hamonawe
faloloa'i ale'ei fei ude nunumiaa mei Haidaa ma si'ei, a'a ba
hai'ouna fafeloaa hamu'ou ma'ida.
10 Ma i pudaa mei Haidaa, ei faloloa'iaa ei rama'a wagii ei
hafelo'aa ro'ou, i fafiloginaa naranaraa ro'ou ma noduginaa
ro'ou a'a fei tela'ana ma lomi ro'aa naranara watauda wagina,
ma'uaa fei mau faloloa'iaa feni ano i fani ma'ea.
11 Ma'aia ba fei faloloa'ia a'a mei Haidaa na biginaa nun-
umiaa hamu'ou ba hamoneipa'aa fa'uai, lomi tataa hamu'ou,
hamona siba a'a ei hafelo'a, ei hamona ba'arofoma'au wagina
ma ana ina biginaa hamu'ou ba hamona narapa'aa hefi'adiai
ma refurefu a'a ei na wanewane. A'a minaa ei manumanu,
hamona fama'aia ba lomi tataa hamu'ou wagii fei ba i a'a
hamu'ou, hamona fawanewaneaa mei na bigifatata.
12 Si'ei, fei pa'afina ba una ne'inaa a'a hamu'ou, a'a ba mei
na bigifatata, o mei na tonaa awatana wagina, ma'uaa sifei ba
i pudaa mei Haidaa, hamonei fanunupa'ia ba hamonapa'aa
nunuminaa hai'ou.
13 A'a minaa eni namina mamalawia naranaraa hai'ou.
Ma pafoo fei, hai'ounapa'aa unuwenuwe wagii fei
ni'eni'eaa Titus, uaa minaa hamu'ou, hamona farawanidinaa
fei spiritina.
14 Una warefa'agu a'ana uaa hamu'ou ma lomi hamona
famamafaiau. Ma'uaa ana ale'ei ba na fa'ua minaa ei wareaa
hai'ou a'a hamu'ou, ana na fa'ua ei warefa'aguaa hai'ou
hamu'ou a'a Titus.
15 Ma fei haguana a'a hamu'ou namina nogipelao ei i
nonomipa'ia ba minaa hamu'ou na guaitonaa ei wareana ma
taufagutania fininaa honua ma ma'aua.
16 Una ni'eni'e ba unamina o'ugaa hamu'ou.

8

Panii Arerei

1 Ma ena lofuu, nunumiaa hai'ou ba hamonei apa'aa fei
rawani'a, fei na fanaa ei losuu yei Macedonia mei Haidaa.
2 Namina hafelo gutanaa ro'ou, ma'uaa ronamina wiwiwidi
ua ma ana lomi manumanuu ro'ou, ma'uaa ronamina panii
arerei.
3 Uaa, a pa'aa warefa'uai ba rona fani ua ale'ei na hawiaa
ro'ou ma e'ei namina rataiaa ro'ou anaa ma ei fanaa ro'ou na
muainaa tamanu rona pa'i.
4 Ronamina i'igifawe'i a'a hai'ou ba ana ro'aa fani a'a ei
apunaiaa mei Haidaa.
5 Ma lomi rona bigi'ia ale'ei hai'ounado'o nara ba ro'aa
bigi'ia, ma'uaa ronado'o fanaa ana ro'ou a'a mei Fasu ma

nene, a'a hai'ou—ale'ei ba ro neneraa ei nunumiaa mei
Haidaa.
6 Si'ei ba do'ofama'a Titus na fa'asi'anaa fei mau fana ale'ei,
hai'ouna i'igifawe'i a'ana ba nei dinaa a'a hamu'ou ma fape-
dugaa fei rawani'a fana hamonado'o fa'asi'ania.
7 Ma'uaa ana ale'ei ba hamona mua a'a minaa ei manu-
manu—a'a fei we'iaa naranara, a'a ei warewareaa hamu'ou,
a'a ei mau apa'a, a'a tamanu ei na fa'uai ma a'a fei haguaa
hamu'ou hai'ou* —ana hamonei mua a'a fei rawani'a mau
fana.
8 Lomi una ware ba hamonei bigi'aa fei, ma'uaa ba a mania
ba na fa'ua fei haguaa hamu'ou laraa hefi'adiai.
9 Uaa, hamona aida fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus
Christ ba hia na pa'i watauda manumanu, ma'uaa na filoginia
ma wagii fei ba hia pani ua, hamonei pa'i manumanu.
10 Ma sifeni, feni aweiau hamu'ou wagina: Fei igisimasi
i didii, hamu'ou, rawarawa a'a ei rona fani ma abaa uniaa
fei ba hamonei fani, ma'uaa ana pa'aa naraa hamu'ou ba
hamo'aa fani.
11 Si'ei, hamonei fapedugaa feni bigi'a ba fei refuaa
hamu'ou ba hamo'aa bigi'ia nei fibo'ii a'a fei fapedugaa
hamu'ou ale'ei hawii hamu'ou.
12 Uaa nabaa hamona pa'i fei nunumia ale'ei, te, ei fanaa
hamu'ou i rawani ua ale'ei tamanu hemea na pa'i ma abaa
tamanu lomi ina pa'i.
13 Fei nunumiaa hai'ou, a'a ba hefi'adiai ronei guta ua ma
ba hamu'ounei pa'i awataa, ma'uaa ba hamonei fimina'ei.
14 A'a feni au e'eni, ei watauda hamona pa'i, iwe
fawanewaneaa ei lomi rona pa'i ba ei watauda rona pa'i,
ana iwe fawanewaneaa tamanu lomi hamona pa'i. Ma wagii
fei mau ale'ei, hamowe fimina'ei,
15 ana ale'ei fei ne'ia ba: “Mei na hufu'aa watauda, lomi i
watauda dufuna ma mei na hufu'aa ma'ida, na hawiaa fei.”

Rona Alonaa Titus yei Corinth

16 Una ware ‘ta’ a'a mei Haidaa, uaa na fani naranaraa Titus
ana fei naranara una pa'i a'a hamu'ou.
17 Uaa Titus na tofarawaninaa fei i'igaiaa hai'ou ma ifi
nowau a'a hamu'ou fininaa refurefua ma ana pa'aa nunumi-
ana.
18 Ma hai'ou'aa alofipuinawii a'ana mei lofu, mei ronam-
ina ni'eni'e a'ana minaa ei losuu, uaa fei bigi'ana wagii fei
rawani'a warea.
19 Ma hepalodiai, rona rafeinia ei losuu ba inei talaipo-
rofipui a'a hai'ou fei fana, fei hai'ouna alaginia ba i fani honua
a'a mei Fasu ma fama'aia ba hai'ouna refurefu a'a fei ba
hai'ou fani haduma.

* **8:7: 8:7** Hefi'a ne'ia ba, *a'a fei haguaa hai'ou hamu'ou*

20 Lomi hai'ouna nunuminia ba nemea, i warewareaa fei
mau alagiaa hai'ou a'a feni baua fana.
21 Uaa hai'ouna oma'afarawaninaa hai'ou ba hai'ounei
bigi'aa ei na wanewane i pudaa mei Haidaa mawe i pudaa ei
rama'a.
22 Ma fipui a'a lagua, hai'ou'aa aloawii hemea lofuu o'ou,
mei na'aida fama'aia ba hia wiaa rama'a ma e'eni na refurefu
apoidiai, uaa napa'aa bauanai fei o'ugana a'a hamu'ou.
23 Ma Titus, hia mei rarafiu ma na bigifipui a'au i dupuaa
hamu'ou. Ma ei lofuu hai'ou, ro'ou, ale'ei umuiaa ei losuu ma
rona fani honua a'a Christ.
24 Si'ei, hamonei fama'aiaa ro'ou fei mau hagua hamona
pa'i ma i pa'aa pa'i pa'afii fei mamaguguaa hai'ou a'a hamu'ou
ma ba ei losuu, ronei fanunuia.

9

1 Lomi a ne'ifanidinaa hamu'ou ba batanai fei bigihadumaa
ei apunaia.
2 Uaa una aida ba hamona refurefu ba hamo'aa fani had-
uma ma una wareware'uaia a'a ei Macedonia ma warefanaa
ro'ou ba a'a fei igisimasi i didii, hamu'ou ena yena Achaia na
fani ma ei refurefuaa hamu'ou na fa'asi'anaa watauda ro'ou
ba ana ro'aa fani.
3 Ma'uaa a aloawii ei lofu ba ina pa'i pa'afina fei
warefa'aguaa hai'ou hamu'ou ma ba hamonei bigi'augaa
fei fana, ana ale'ei una waredii ba hamowe bigi'ia.
4 Uaa nabaa hefi'a Macedonia, ro nofipuimai a'au ma
bapa'aa hamu'ou ba lomi hamonadii bigi'augaa fei fanaa
hamu'ou a'a hai'ou, hai'ouwepa'aa mafa ba hai'ouna o'ugaa
hamu'ou ma ana hamowe mamafa.
5 Si'ei, una nara ba unei fabatafainaa ei lofu ba roneiwii
ma'a hamu'ou ma fawanewane'augaa fei baua fana, fei ha-
monadii fa'unainia. Na'aa ale'ei, iwe ude ua ale'ei hepalo
rawani'a fana ma abaa ale'ei fei mau fani'oa'oaia.

Faro Watauda

6 Nonominaa feni: hini i faro ma'ida ua, ana i hufu'aa
ma'ida ua. Ma mei i faro watauda, ana i hufu'aa watauda.
7 Hememea nei fani tamanu na nara ba i fani ma abaa
fani'oa'oai o ale'ei ba i nei fani, uaa mei Haidaa na nunuminaa
ei rona faniwiwiwidi ua.
8 Ma mei Haidaa na hawia ba i fanaa fei rawani'ana i
a'a hamu'ou, ba a'a minaa ei manumanu ranimai, hamonei
pa'i minaa ei hamonapa'aa nunuminia ba hamo'aa bigipa'aa
minaa ei rawani'a bigi'a.
9 Ana ale'ei fei ne'ia ba,
“Ina fatalaneneneinaa ei fanana a'a ei lomi rona pa'i;
fei wanewaneana, i oalao ranimai.”

10 Mei i fani lau a'a mei faroa ma faraa pidaua ba du'ua, ana i
fani ma fapepesuaa ei palee hapee hamu'ou lau ma fagipeaa
fei hufu'aa hamu'ou a'a tamanu na wanewane.
11 Hamowe pa'i watauda ba hamo'aa pani arererei ua rani-
mai ma ei fanaa hamu'ou a'a hai'ou, iwe fawareaa ei rama'a
ba ‘ta’ a'a mei Haidaa.
12 Feni bigi'aa hamu'ou abaa sifei ua ba i hadumaa ei
apunaia a'a ei nunumiaa ro'ou, ma'uaa ana na fa'asi'anaa fei
mau warea ‘ta’ a'a mei Haidaa.
13 A'a fei bigi'aa hamu'ou, fei ina fama'aia ba batanai mau-
mau hamu'ou, ei rama'a, rowe uduginaa mei Haidaa wagii fei
guaiaa warea, fei na nofininamii fei wareaa hamu'ou ba fa'ua
fei rawani'a wareaa Christ ma wagii fei mau pani arereaa
hamu'ou a'a ro'ou ma a'a minaa ei rama'a.
14 Ma laloo ei lafulafuaa ro'ou hamu'ou, ei naranaraa ro'ou,
i dinaa a'a hamu'ou, uaa fei baua rawani'a na fanaa hamu'ou
mei Haidaa.
15 Fei warea ‘ta’ i dinaa a'a mei Haidaa uaa fei fanana, fei
lomi a warepa'ia!

10

Paul na Wareaa Pepei a'ana Uaa fei Bigi'ana

1 Wagii fei mau Christ ale'ei madumuia ma warefagigia,
u'ei i'iginaa hamu'ou—yau, Paul, mei rona ware ba una
warefagigii i pudaa hamu'ou, ma'uaa ba una warefawe'i
nabaa una raua!
2 U'ei i'iginaa hamu'ou ba ena na nomai, lomi na nunumiai
ba a warefawe'i a'a hefi'a, ei rona nenegi'uaiaa fei maumau
feni ano.
3 Uaa, fa'ua ba ona guta yeni malagufu, ma'uaa lomi ona
fo'a ale'ei fei maumau fo'aa feni ano.
4 Ei finefinee fo'aa a'a o'ou, abaa ale'ei ei finefinee fo'aa feni
ano. Agia. Ei finefine a'a o'ou na pa'i fei faufau mei Haidaa ba
i bigosipa'aa ei ale'ei ei humuu fo'aa ro'ou.
5 Ona muainaa ei fihareia ma minaa ei mau sifisifi, ei
na lawaraa fei tala i dinaa a'a fei apa'aa mei Haidaa ma
ona wagi'inaa minaa ei naranaraa o'ou ba nei nenegi'uaiaa
Christ.
6 Ma hai'ouna ofafaufau ba hai'ou'aa fanima'aa minaa ei
bigi'aa barafea, ma'uaa fama'a, hamonei guainaa hai'ou.

7 Hamo'ei fanunu'uaiaa ei na parepare. Nabaa* nemea na
nara ba hia maroaa Christ nei narama'adiai ba hai'ou maroaa
Christ ana ale'ei hia.
8 Uaa lomi ba a mamafa nabaa una warefa'agu'agu a'a fei
faufau na fanaa hai'ou mei Fasu ba hai'ounei farawaninaa
hamu'ou ma a'a ba hai'ounei fapasiaa hamu'ou.

---

* **10:7: 10:7** O, *Fanununaa ei na ude ua pudaa hamu'ou. Nabaa*

9 Lomi na nunumiai ba ei ne'iau a'a hamu'ou, i fama'auaa
hamu'ou.
10 Uaa hefi'a, rona ware ba, “Ei ne'iana na pa'i awatana ma
na warefawe'i, ma'uaa nabaa hia yeni, abaa ale'ei maumau ei
baua rama'a ma lomi hanuu ei wareana.”
11 Ei rona ware ale'ei, ronei apa'ia ba fei maumau hai'ou
laloo ei ne'iaa hai'ou, ana rowe nanamuinia ena hai'ouna
nomai yena i ma'aa ro'ou.
12 Pa'aa lomi ba hai'ouna nara ba hai'ou fihawawaginaa
hai'ou a'a hefi'adiai, ei rona ware ba rona rawani. Nabaa
rona fipupuduinaa ana ro'ou ma fihawawaginaa ana ro'ou,
rona fama'aia ba lomi apa'aa ro'ou.
13 Ma'uaa lomi ba hai'ou'amina warefa'agu'agu watauda.
Hai'ou warefa'agu'agu ua a'a ei na fanaa hai'ou mei Haidaa.
Ma hamu'ou, ale'ei hepalo fanana a'a hai'ou.
14 Lomi na rata ei warefa'agu'aguaa hai'ou, ana ale'ei nabaa
lomi hamona apa'aa hai'ou, ma'uaa hai'ouna nobapa'aloo
hamu'ou a'a fei rawani'a wareaa Christ.
15 Ana lomi ba hai'ouna warefa'agu'agu a'a ei bigi'aa
hefi'adiai.† Fei o'onaia unuu hai'ou, sifei ba fei we'iaa nara-
naraa hamu'ou nei gipelao ma fei bigi'aa hai'ou i dupuaa
hamu'ou neimina larelao,
16 ba hai'ounei u'ugaa fei rawani'a warea a'a ena gufu
opa'awiaa hamu'ou, uaa lomi ba hai'ou'aa warefa'agu'agu a'a
fei bigi'a yei fawelei na u'udii hemea.
17 Ma'uaa “Mei ba i warefa'agu'agu nei warefa'agu'agu uaa
mei Fasu.”
18 Uaa abaa mei i ware ba hia na rawani ba napa'aa rawani,
ma'uaa mei i wareia mei Fasu ba na rawani.

11

Paul ma ei Apostle Sifisifi

1 Nunumiau ba hamonei guainaa hefi'a warefifigaiau;
ma'uaa hamo'ei guainia e'eni.
2 Una pa'i fei mau punepuneaa mei Haidaa a'a hamu'ou.
Una fa'unai a'a hamu'ou ba hamonei pa'i hemea ua ha-
roo hamu'ou—mei Christ, ba u'a fanaa hamu'ou a'ana ale'ei
hemea pifine atawe hainofipui a'a hemea wawane.
3 Ma'uaa una mama'au, uaa ana ale'ei ba na sifi'aa Eve fei
wa'a, ei naranaraa hamu'ou, i fa'asisidi'ininaa fei ba hamona
fafa'arai ma nenegi'uaiaa Christ.

---

† **10:15: 10:13-15** O, *13 Ma'uaa, lomi hai'ou'aa warefa'agu'agui wagii tamanu lomi hai'ouna fanunuma'aia, ma'uaa wagii fei mau fafanunuma'aa na fanaa hai'ou mei Haidaa, mei haidaniaa fei fanunuma'aia—hepalo fanunuma'aia a'a hamu'ou. 14...15 Ana lomi hai'ou'aa warefa'agu'agui wagii ei bigi'aa hefi'adiai, ei lomi ba o'aa fanunuma'aia.*

4 Uaa, nabaa nemea i nomai a'a hamu'ou ma na u'ugaa
hemea Jesus, abaa mei Jesus onadii u'ugia, o nabaa ha-
mona tonaa hepalo u'ugai spiriti laraa fei hamona todigia,
o guainaa hepalo u'ugai rawani'a wareaa laraa fei hamona
guaidigia, nabaa ale'ei, hamona to'uaia.
5 Ma'uaa hamonei'aa nara ba rona muainau ei "baua-
apostle."
6 Lomi una feroi a'a fei mau warewarea, ma'uaa una
pa'i apa'au. A'a minaa ei tala, hai'ounamina fa'arewaia a'a
hamu'ou ba una pa'i apa'au.

7 Haa, na hafelo fei ba una fafafaunau pu ale'ei ba u'a
poronaa hamu'ou pafea a'a fei ba una u'ufanaa hamu'ou fei
rawani'a wareaa mei Haidaa ma lomi pono'au?
8 Hanuna ale'ei ba una fafanaonaa hefi'adiai losuu, uaa una
tonaa ei hadumaa ro'ou ma farawaninaa hamu'ou.
9 Ma ei a gutafipui a'a hamu'ou ma na nunuminaa hefaa
manumanu, lomi una fani awataa a'a hemea, uaa ei lofu,
noramiaa ro'ou Macedonia, rona fanau tamanu una nun-
uminia. Lomi una fani awataa a'a hamu'ou wagii hepalo
manumanu ma bigilao ana ale'ei.
10 A warefa'uai a'a fei mau Christ laloo iau ba lomi hemea
yei malalaa Achaia ba i lawagipa'aa fei warefa'agu'aguau.
11 Tani ale'ei? Si'ei ba lomi una haguaa hamu'ou? Mei
Haidaa na aida ba una haguaa hamu'ou!
12 Ma a bigi'ualao ei fi bigi'aa eni ba u'a fawaiwainaa
talaa ei ba ro'aa fafimina'ei a'a hai'ou wagii tamanu ei rona
warefa'agu'agu wagina.

13 Uaa ei mau rama'a ale'ei, ro'ou apostle sifisifi, rona
bigifasifi ma sifi ua ba ro'ou apostle Christ.
14 Woro ba na ale'ei, uaa Satan ana na sifisifi ua ba hia
hemea alo'aloo fei we'ai.
15 Si'ei, lomi una ba'arofo ba ei paniaa panina, rona sifisifi
ua ba ro'ou, nafii fei wanewanea. A'a fei pedupeduu ro'ou,
rowe to aree ro'ou a'a ei bigi'aa ro'ou.

Paul na Warefa'agu'agui wagii ei Fi'iana

16 A waredinia ba: hamonei'aa nara ba yau poapoa. Ma'uaa
nabaa nemea na nara ale'ei, te, hamonei taufagutanau ale'ei
hemea poapoa ba a warefa'agu'agu ma'ida.
17 A'a fei warefa'agu'aguia fei, lomi una ware ale'ei mei
Fasu, ma'uaa ale'ei hemea poapoa.
18 Si'ei ba watauda, rona warefa'agu'agu ale'ei fei mau feni
ano, yau ana a warefa'agu'agu.
19 Hamona ni'eni'e a'a ei poapoa hamatee hamona pa'i baua
apa'aa hamu'ou!

20 Ana hamona ni'eni'e a'a hini na fahumuwainaa hamu'ou
o fafeloaa hamu'ou, o na bigi'uaiaa nunumiana a'a hamu'ou,
o ba minaa hia, o laparaa hamu'ou.
21 Ina famamafaiau, ma'uaa pa'aa fa'ua ba namina rataiaa
hai'ou fei.
Ale'ei ba yau poapoa, una wareaa tamanu rona mama'au
hefi'a ba ro'aa wareia.
22 Ro'ou Hebrew? Yau anaa. Ro'ou Israel? Yau anaa. Ro'ou
upuu Abraham? Yau anaa.
23 Ro'ou paniaa panii Christ? Yau na muainaa ro'ou. Fei
mau warewareau ale'ei, na poapoai. Yau na bigifawe'idiai
laraa ei bigi'aa ro'ou. Una bobo'ai wataudadiai, ei babu una
tonia namina babaodiai ma ranimai anaa i pa'au ma'ea.
24 Haipanipoa ei Jew, rona babuinau odufua pa'ania ma
faimpalo babu.
25 Odupoa, hefi'a, rona hafugau a'a ei hafuhafu, hepoa,
hefi'a, rona nafanaa yau mugoo, odupoa una tafe pafoo wa,
una lafelafe tau lama heai poi ma heai arewaa,
26 Ranimai una tatalai ua. Anaa ba a ma'e a'a ei ranu na
poni batafa, ba ro'aa panarofau ei hafelo'a, ba ro'aa fafeloau
ei gufuu mawe ei Gentile ma anaa a tonaa hafelo'au laloo ei
baua gufu ma sugutata'aia ma yei lama ma a'a ei lofu sifisifi.
27 Una bigimaguhagu ma watauda poi, lomi una ma'igupa'i;
una'aida bao ma sigigi; watauda arewaa, lomi hanau;
una'aida waiwa ma lomi lawalawau.
28 Ma pafoo minaa ei namina fi'i naranarau minaa ei are-
waa, uaa minaa ei losuu.
29 Hini na maralele ma yau lo'e? Hini na pasi a'a ei hafelo'a
ma lomi na fi'i naranarau wagina?
30 Nabaa a warefa'agu'agui, a warefa'agu'agu a'a tamanu na
fama'aiaa ei maraleleau.
31 Mei Haidaa, mei Amaa mei Fasu Jesus, mei ba onei
uduginia ranimai ranimai, na aida ba una warefa'uai.
32 Yei Damascus, mei gavanaa, mei hia paniaa panii mei
Hapara Aretas, na augaa ei oma'ama'aa laloo fei baua gufu
Damascenes ba ronei panarofau.
33 Ma'uaa hefi'a, rona fa'asisiau laloo hepalo pa a'a fei gigei
fei nono ma una ponipa'ai a'a ro'ou.

12

Fei Meifii Paul ma fei Oro'oroaa Lamii Pigiona

1 Unei warefa'agu'agu'ualao. Lomi rawani'ana wagina,
ma'uaa unei u'ugaa ei ale'ei mefi ma ei na fa'arewaiaa mei
Fasu.
2 Una apa'aa hemea rama'a maroaa Christ, mei hefua ma
obao igisimasi i didii na dinaa a'a fei fa'oduaiaa gufu pafea.

Ina oa a'a fei hudi ununa, o lo'e, lomi una aida—mei Haidaa
na aida.
3 Ma una aida ba mei rama'a mei—a'a fei hudi ununa, o lo'e,
lomi una aida, ma'uaa mei Haidaa na aida—
4 ina dinaa a'a fei fananamaiaa gufu. Ina guainaa hefi'a
manumanu lomi i warepa'ia, ei ba ronei'aa wareia ei rama'a.
5 A u'ugaa mei rama'a ale'ei fininaa mamagugua, ma'uaa
lomi ba a famamagugui ba yau batanai, ma'uaa sifei ua ba
batanai ei maraleleau.
6 Ma nabaa una warefa'agu'agu, a'a ba yau poapoa, uaa
una warefa'uai. Ma'uaa una gutafamadumu ba nemea nei'aa
nara ba yau na pafeaidiai a'a tamanu ei una bigi'ia o wareia.
7 Ma ba unei'aa mamagugu uaa eni pa'aa rawani'a mefi, ina
fa'oro'oroaa lamii pigiou, hemea talaitonaa wareaa Satan ba
i fafeloau.
8 Odupoa una i'igifawe'i a'a mei Fasu ba nei tonia a'au.
9 Ma'uaa ina warefanau ba, "Fei rawani'au na hawio,
uaa fei faufau napa'aa mua ei ona maralele." Si'ei, awe
warefa'agu'agui a'a ei maraleleau ba fei faufau Christ nei oa
a'au.
10 Hamatee Christ, si'ei a ni'eni'e a'a ei maraleleau, a'a ei
warefalalasiaa hefi'a yau, a'a ei hafelo'a ma haperaraia ma
ei awataa. Uaa ei una maralele, na to faufau.

Paul na Naranara Watauda a'a ei Corinth

11 Una fafaiau ale'ei hemea poapoa, ma'uaa hamona susun-
inau wagina. Nabaa hamonado'o warefarawaninau, ipowe
rawani, uaa, lomi rona muainau ei "baua-apostle," ma'uaa
lomi harau.
12 Tamanu ei na fama'aia ba apostle—ei hilala, ei
fananawalaa puda ma ei foigia—una bigi'ia i dupuaa
hamu'ou fininaa fei mau apitaia.
13 Ma hepalo manumanu una bigi'ia a'a hefi'adiai losuu
ma lomi a'a hamu'ou, sifei ua ba lomi una fani awataa a'a
hamu'ou. Futoaa feni hafelo'au!
14 E'eni ba u'amii bigi'aa fei fa'odupoaiaa ma'au hamu'ou
ma lomi ba a fani awataa a'a hamu'ou, uaa ei nunumiau
abaa ei manumanuu hamu'ou, ma'uaa nunumiau hamu'ou.
Uaa, ei baduu, lomi ba ro'aa oma'aiaa ei ama ma inaa ro'ou,
ma'uaa ei ama ma ina, rona oma'iaa ei na'uu ro'ou.
15 Si'ei, una ni'eni'e ba u'a fapedugaa minaa ei mugoo po'i
una pa'i, uaa hamu'ou ma ba a fanaa ana yau. Nabaa na
gipelao fei haguau hamu'ou, i pa'ailao fei haguaa hamu'ou
a'au?
16 Abaa a fani awataa a'a hamu'ou. Ma'uaa una forapa'aa
pinee hamu'ou, uaa rafeu bigi'aa ei mau fifigaia!
17 Haa, una fafeloaa hamu'ou a'a hemea aloawiau a'a
hamu'ou?

18 Una i'igifawe'i a'a Titus ba nei dinaa a'a hamu'ou ma una
aloaa hemea lofuu hai'ou a'ana. Lomi na fafeloaa hamu'ou
Titus, na? Ma fei mau bigi'aa hai'ou ma fei spiritii hai'ou na
fimina'ei.
19 Hamona naranara ba hai'ouna wareaa pepei a'a hai'ou?
Hai'ouna u'u i pudaa mei Haidaa ale'ei ei maroaa Christ; ma
minaa ei bigi'aa hai'ou, ena rawani'a tafiu, pa'afina ba inei
fawe'inaa hamu'ou.
20 Uaa, una ma'au ba ena unawii ma'a hamu'ou, tamanu
una nunuminia a'a fei maumau hamu'ou, lomi u'awe fa-
nunu'apa'ia. Ma ana lomi hamowe fanunu'apa'au ale'ei
ei nunumiaa hamu'ou. Una ma'au ba i pa'i ua fihareia,
punepunea, sibaparararaia, fi'i'areia, warefafeloa, wiwitoia,
mamagugua ma lomi firawania.
21 Una mama'au ba ena una hadiwe'idimai, mei Haidaniau
i we fapudududau i ma'aa hamu'ou ma u'apowemina faloloa'i,
uaa watauda, ei ronado'o bigi'aa ei hafelo'a, lomi rona filogi-
naa naranaraa ro'ou wagii ei loloaa, ei fitatafipa'aia ma
hafelo'a bigi'aa ro'ou.

13

A'apoo Aweia

1 Feni, fei fa'odupoa ba amii ma'a hamu'ou. “Minaa ei
dududua nei pa'i helagui, o o'odui rama'a rona fanunupa'aa
tamanu na tata.”
2 Una aweidigaa hamu'ou a'a fei faguapoaa ma'au
hamu'ou. E'eni, eni lomi yau a'a hamu'ou, a waredinia: Ena
una hadiwe'idimai awe fanima'aiaa ei ronado'o bigifafelo, o
hinidiai,
3 si'ei ba nunumiaa hamu'ou ba hamoneipa'aa aida ba ufi
umuinaa Christ. A'a ba ina maralele ei na fawanewaneaa
hamu'ou, ma'uaa na pa'i faufauna dupuaa hamu'ou.
4 Fa'ua ba ina maralele ei i fatawa, ma'uaa fi oalao a'a fei
faufau mei Haidaa. Ma ana ale'ei, hai'ouna maralele a'ana,
ma'uaa a'a fei faufau mei Haidaa, hai'ouna oafipui a'ana ba
hai'ounei hadumaa hamu'ou.
5 Fanunuma'aiaa ana hamu'ou ba pa'aa fa'ua ba hamona
narafawe'i; maniaa ana hamu'ou. Haa, lomi hamona aida ba
Christ Jesus, hia laloo iaa hamu'ou? Nabaa lomi, woro ba lomi
hamo'aa muainaa fei manimania.
6 Ma una nunuminia ba hamonei fanunu'apa'ia ba
hai'ouna muainaa fei manimania.
7 Hai'ou'ei lafulafunaa a'a mei Haidaa ba lomi hamo'aa
bigi'aa hepalo tata. Fei pa'afii fei, a'a ba ei rama'a, ronei
fanunupa'ia ba hai'ouna muainaa fei manimania, ma'uaa ba
hamo'aa bigi'aa tamanu na wanewane anaa nabaa rona nara
ba lomi hai'ouna muainaa fei.

8 Uaa lomi ba hai'ou'aa bigi'aa hepalo manumanu ba i
fadugeaa fei fa'uaia, ma'uaa fei na fawe'inaa fei fa'uaia.
9 Nabaa hai'ou'aa maralele, hai'ouna ni'eni'e wagina uaa,
hamona faufau ma ei lafulafuaa hai'ou, si'ei ba hamonei'aa
pa'i hepalo tata.
10 Sifei, fei pa'afina ba a ne'ifanaa hamu'ou eni manumanu
ei yau lomi a'a hamu'ou, ba ena na nomai, unei'aa fafofolaa
a'a fei foraforau—fei na fanau mei Fasu ba unei farawaninaa
hamu'ou ma a'a ba unei fafeloaa hamu'ou.

Ei Fapopo'ii Wareaa Paul

11 Ei fapopo'ii wareau, ena lofuu ma'adinaa hamu'ou. Ha-
monei ni'eni'e, fafirarawaninaa naranaraa hamu'ou, nei pa'i
ua hepalo naranara. Gutafirawanii. Ma mei Haidaniaa fei
hagua ma fei gutafirawania, iwe oafipui a'a hamu'ou.
12 Fihatofii pudaa hamu'ou a'a fei fafa'arai maumau.
13 Minaa ei apunaia, rona famafufuoinaa hamu'ou.
14 Inei ude pafoo hamu'ou fei rawani'aa mei Fasu Jesus
Christ ma fei haguaa mei Haidaa ma fei gutafipuiaa fei Spiritii
Apuna.

GALATIANS

Warefa'aia

Fei rawani'a wareaa Jesus nawemina tale a'a ei abaa Jew. Ma'uaa hefi'a, rona ware ba ronei neneraa fei law nabaa ro'aa pa'aa oa a'a Christ. Paul na ware ba abaa baua manumanu fei, uaa fei harenua o tonia wagii fei narafawei'ia a'a Christ.

Si'ei i ne'inaa a'a ei Galatia ba i fahadiwe'inaa ei rona di'ininaa fei narafawe'ia, fei na fa'uai. Ina harea ba hia pa'aa apostle Christ uaa na rafeinia mei Haidaa ma abaa wagii ei foraforaa rama'a.

Ana ina harea ba wagii fei narafawe'ia ua, ro'aa wanewane a'a mei Haidaa. Inadii fapo'inia ba fei haguaa ei narafawe'ia noranamai wagii fei narafawe'ia a'a Christ.

1 Yau Paul, hemea apostle—abaa aloaa ei rama'a, o hemea rama'a, ma'uaa Christ Jesus mawe mei Haidaa, mei Ama, mei na fa'asi'ania a'a fei ma'ea—
2 feni ne'ia, noranamai a'au mawe ei lofu i a'au,

I dinaa a'a ei losuu i Galatia:

3 Ina ude i pafoo hamu'ou fei rawani'a ma gutafarawaniaa mei Haidaa, mei hia Ama mawe mei Fasu Jesus Christ,
4 mei na fanaa anaia uaa ei hafelo'aa o'ou ba i fatela'anaa o'ou a'a feni hafelo'a au e'eni, ale'ei nunumiaa mei Haidaa, mei Amaa o'ou.
5 Fei hawera i ude i a'ana ranimai ranimai. Amen.

Hepalo ua Rawani'a Warea

6 Una ba'arofo ba lomi na madii ma hamona ponidi'ininaa mei na lala'aa hamu'ou wagii fei rawani'aa Christ ma hamona momo'ainaa a'a hepalo u'ugai rawani'a warea—
7 fei abaa pa'aa rawani'a warea. Na fafanunu ale'ei ba hefi'a, ba ro'aa fapoapoainaa hamu'ou ba ro'aa haduaa fei rawani'a wareaa Christ.
8 Ma'uaa, nabaa ana hai'ou o nemea alo'alo noramiana pafea i u'ugaa hepalo rawani'a warea, hepalo na u'ugai laraa fei hai'ounado'o u'ufanaa hamu'ou, ana hia ipa'aa tonaa fei arena lomi i pedutoo!
9 Ale'ei hai'ouna waredii, hee, e'eni a warediai: nabaa nemea i u'ufanaa hamu'ou hepalo rawani'a warea na u'ugai a'a fei hamona todigia, ipa'aa tonaa fei arena lomi i pedutoo!
10 Haa, e'eni ba a tonaa fei ugaiaa rama'a, o ugaiaa mei Haidaa? O, ba a fani'eni'eaa rama'a? Nabaa yau ana fi fani'eni'eaa rama'a, yau abaa hemea nafii Christ.

Paul, mei Rafeiaa mei Haidaa

11 Ena lofu, nunumiau ba hamonei aida ba fei rawani'a
warea, fei a u'ugia, abaa bigi'uaa rama'a.
12 Abaa tonau a'a hemea rama'a, ana abaa feroiaa ro'ou
yau; agia, una tonia a'a fei fa'arewaiaa Jesus Christ.
13 Uaa hamona guaidigaa fei mau talaiau a'a fei mau losuu
ei Jew ba batanai a haperaraiaa fei losuu mei Haidaa ma
birosia.
14 Yau namina fanima'aiaa fei mau losuu ei Jew ma
muainaa watauda ei rorou a'a ei Jew ma unamina pasire-
furefu a'a ei maumau ei amau.
15 Ma'uaa wagii fei rawani'ana, mei Haidaa na ni'eni'e ma
na rafeinau ei fi wanini'uamai*
16 ba i fa'arewaiaa mei Na'una i a'au ba unei u'ugia a'a ei
Gentile, lomi una fa'i'iginaa hemea rama'a.
17 Ana lomi una dinaloo Jerusalem ba aree ma'a ei ro'ou
do'o apostle fama'a laraa yau, ma'uaa unado'o adigupenaa
Arabia ma hinene na hadiwe'inaa Damascus.
18 I dii, nenee oduai igisimasi, una dinaa Jerusalem ba
ado'o apa'ifarawaninaa Peter† ma na gutafipui a'ana hefua
ma haipani arewaa.
19 Lomi una ma'a hemeadiai apostle—uniaa James, mei
lofuu mei Fasu.
20 U'eipa'aa warefafa'uai a'a hamu'ou i pudaa mei Haidaa
ba tamanu ei ne'iau, abaa sifisifi.
21 Nene na dinaa Syria ma Cilicia.
22 Lomi ronamina apa'au ei losuu yei Judea, ei rona oa a'a
Christ.
23 Rona guai ua fei warea ba: "Mei rama'a, mei nado'o
haperaraiaa o'ou mina, e'eni ifi u'ugaa fei narafawe'ia, fei ba
i do'o fapedugia."
24 Ma rona uduginaa mei Haidaa uaa yau.

2

Ei Apostle, Rona Ugainaa Paul

1 Nenee hefua ma obao igisimasi, una hadiwe'idinaa
Jerusalem ma eni po'o haigua Barnabas. Ana una nodugaa
Titus.
2 Una aunu uaa una tonaa hepalo fa'arewaia ma una fanaa
ro'ou fei rawani'a warea, fei a u'ufanaa ei Gentile. Ma'uaa
una aunufagiginaa a'a ei una nara ba ro'ou famamoa, uaa
una nara ba hefi'a ro'ou, rona nara ba lomi hanuu fei u'ugau.
3 Ma'uaa Titus, meni hia a'au, fa'ua ba hia Greece, ma'uaa
ana lomi na nara ba inei moro'aa hudii wawaneina.
4 Fei i fa'asi'anaa fei manumanu fei, si'ei ba hefi'a sifisifi
lofu, rona wadu'aa fei gupuu hai'ou ba ro'aa fanunupa'ainaa

* **1:15: 1:15** O, *ei fi oa watauu inau* † **1:18: 1:18** Warea Greek ba *Cephas*

fei alara hai'ouna pa'i a'a Christ Jesus ma ba ro'aa fahu-
muwainaa hai'ou.
5 Pa'aa lomi hai'ouna fafefenaa ro'ou ma'ida ba tamanu na
fa'uai laloo fei rawani'a warea nei oafipui a'a hamu'ou.

6 A'a e'ei rona nara ba ro'ou bauana—o, ro'ou tamanu, lomi
hanuna a'au; abaa i fanununaa fei augu mei Haidaa—ma
ei rama'a ei, lomi rona pafoinaa hepalo manumanu a'a fei
u'ugau.
7 Agia, rona fanunupa'ia ba una tonaa fei bigi'a ba unei
u'ugaa fei rawani'a warea a'a ei Gentile,* ana ale'ei Peter a'a
ei Jew.†
8 Uaa mei Haidaa, mei i oa wagii fei bigi'aa Peter ale'ei ba
hia hemea apostle a'a ei Jew, ana ina oa a'a fei bigi'au ba yau
apostle a'a ei Gentile.
9 James, Peter‡ ma John, ei rona ware ba ro'ou bauana,
rona ugainaa haigua Barnabas ei ro'aa fanunu'apa'ia ba una
todigaa fei rawani'a. Rona ugainia ba haigunei dinaa a'a ei
Gentile ma ro'ou a'a ei Jew.
10 Fei i'igaiaa ro'ou, sifei ua ba haigunei'o naraiaa ei lomi
rona pa'i, ana fei na farefuau ba a bigi'ia.

Paul na Fiharei a'a Peter

11 I'a nonamii Antioch Peter, una hota'ia i pudana, uaa
inapa'aa tata.
12 Ei ro'atado'o nomai ei maroaa James, inafaneree
hananafipui a'a ei Gentile. Ma'uaa, ro'aa nomai, ina'aa
momo'ai ma guta u'ugai a'a ei Gentile uaa ina mama'au a'a ei
maroaa fei moro'aa hudii wawanei.
13 Hefi'adiai Jew, rona neneraa fei ware'onina ma a'a fei
ware'onii ro'ou, ana na fa'asisiaa Barnabas.
14 U'a fanunu'apa'ia ba lomi rona neneraa tamanu na fa'uai
laloo fei rawani'a warea, una warenaa a'a Peter i pudaa
minaa ro'ou, "Yoi hemea Jew, ma'uaa, ei mau gutanamu ale'ei
Gentile ma abaa ale'ei hemea Jew. Tani opo'o susunaa ei
Gentile ba ronei neneraa ei maumau ei Jew?
15 "O'ou na waninimai ale'ei Jew ma abaa ale'ei ei 'Hafelo'a
Gentile',
16 ona aida ba hemea rama'a, lomi ba i wanewane uaa ba
ina neneraa fei law, ma'uaa wagii fei narafawe'ia a'a Jesus
Christ. Si'ei, o'ou anaa, ona narafawe'i a'a Christ Jesus ba o'aa
wanewane wagii fei we'iaa naranara a'a Christ ma abaa a'a
fei neneraa o'ou fei law, uaa wagii fei ba o neneraa fei law,
lomi nemea ba i wanewane.

---

* **2:7: 2:7** Warea Greek ba *ei lomi na moro* † **2:7: 2:7** Warea Greek ba *ei na moro*; vv. 8 ma 9 anaa. ‡ **2:9: 2:9** Warea Greek ba *Cephas*; v. 11 ma 14 anaa.

17 “Nabaa o'aa nunuminia ba onei wanewane a'a Christ ma
ona fanunu'apa'ia ba o'ou, rama'a hafelo, hanuu fei ba Christ
na tenaa ei hafelo'a? Pa'aa lomi.
18 Nabaa una fadudinaa tamanu unado'o birosia, una
fama'aia ba yau, hemea barafeaa fei law.
19 Uaa una ma'e wagii fei law ba unei pa'i harenua a'a mei
Haidaa.
20 Una fatawafipuidii a'a Christ ma lomi una gutadimai,
ma'uaa Christ na oa laloo iau. Fei gutanau a'a feni hudi
unuu, una gutafininaa fei we'iaa naranara a'a mei Na'uu mei
Haidaa, mei na haguau ma na fanaa anaia uaa yau.
21 A'a ba una putotoginaa fei rawani'aa mei Haidaa, uaa
nabaa fei wanewanea o tonia wagii fei law, pa'aa lomi hanuu
fei ma'eaa Christ!”§

3

Narafawe'ia laraa fei Law

1 Hamu'ou ena poapoa Galatia! Hini na finefineinaa
hamu'ou? I ma'aa ei pudaa hamu'ou napa'aa arewa ba Jesus
Christ na fatawa.
2 Nunumiau ba a apa'aa hepalo manumanu a'a hamu'ou:
Hamona tonaa fei Spiriti wagii fei neneraa hamu'ou fei law,
o wagii fei narafawe'ia a'a tamanu hamona guainia?
3 Haa, hamonamina poapoai? Fama'a hamonado'o pa'i fei
Spiriti, ma'uaa e'eni hamona nara ba hamo'aa fapedugaa ei
bigi'aa hamu'ou a'a fei faufau rama'a.
4 Haa, hamona tonaa baua fi'iaa hamu'ou ma lomi hanuna?
Narau ba na pa'i hanuna.
5 Haa, mei Haidaa na fanaa hamu'ou fei Spiritina ma bigi'aa
ei foigia a'a hamu'ou uaa ba hamona neneraa fei law, o ba
hamona narafawe'i a'a tamanu hamona guainia?
6 Narama'aia Abraham: “Ina narafawe'i a'a mei Haidaa ma
a'a fei, hia na wanewane.”
7 Si'ei, hamonei apa'ifarawaninaa feni ba ei ro'aa
narafawe'i, ro'ou, na'uu Abraham.
8 Fei Bu'u Apuna nadii wareia ba mei Haidaa, iwe
fawanewaneaa ei Gentile a'a fei narafawe'ia ma inadii ufu-
gaa fei rawani'a warea a'a Abraham ba: “Minaa ei gufu, rowe
to hawegia uaa yoi.”*
9 Si'ei, ei narafawe'ia, rona pa'i hawegiaa ro'ou fipui a'a
Abraham, mei rama'aa narafawe'ia.
10 Minaa ei rona nara ba ronei neneraa fei law, rona oa a'a
fei umua, uaa na udedii fei ne'ia ba: “Fei umua i dinaa a'a hini
lomi na bigi'aa minaa ei manumanu laloo fei Bu'uu Law.”

---

§ **2:21: 2:21** Hefi'a, rona fapedugaa fei wareaa Paul a'a Peter a'a v. 14. * **3:8: 3:8** Genesis 18:18; Genesis 22:18

11 Na arewa ba lomi nemea ba i wanewane i pudaa mei
Haidaa wagii fei law, uaa “Ei wanewanea, rona tatalai fininaa
fei narafawe'ia.”
12 Fei pa'afii fei law, abaa manumanu narafawe'ia; agia,
“Mei i bigi'aa ei manumanu ei, inei neneraa e'ei.”
13 Christ na ponohadiwe'inaa o'ou a'a fei umuaa fei law,
hamatee ina tonaa fei umuaa o'ou i a'ana, uaa na udedii fei
ne'ia ba: “Fei umua i dinaa a'a hini i fatawa a'a fei haihai.”
14 Ina ponohadiwe'inaa o'ou ba fei hawegia, fei na dinaa
a'a Abraham nei nofipuimai a'a Jesus Christ ma dinaa a'a ei
Gentile ba wagii fei narafawe'ia, o'aa tonaa fei fa'unaia ba
o'aa tonaa fei Spiriti.

Fei Law ma fei Warefa'unaia

15 Ena lofu, ado'o fama'aia hepalo tala a'a feni gutagutanaa
o'ou wagieni. Ana ale'ei ba nemea lomi ba i putotogi o
pafoinaa hepalo fi'ugaia, hepalo rona fi'ugaidigia, ana ale'ei
a'a feni.
16 Ei fa'unaia na dinaa a'a Abraham mawe fei fuana. Fei
Bu'u Apuna, lomi na ware ba, “i dinaa a'a ei fuamu,” ale'ei
ba watauda rama'a, ma'uaa, “i dinaa a'a fei fuamu,”† hanuna
ale'ei hemea ua, mei Christ.
17 Fei hanui yau sifeni: Fei law, fei nawe nomai 430 igisi-
masi nenee fei warea, lomi na putotoginaa fei fi'ugaia, fei do'o
bigi'aa mei Haidaa ma fapa'ainaa fei fa'unaia.
18 Uaa nabaa fei uga pinemu i nomai a'a fei law, lomi ba i
nomai a'a fei fa'unaia; ma'uaa mei Haidaa a'a fei rawani'ana
na fania a'a Abraham wagii fei fa'unaia.
19 Ma nabaa ale'ei, tamanudiai bigi'aa fei law? Ina nomai
uaa ei hafelo'a nopa'aloo fei ba na nodigimai fei Fua, fei
na unia fei fa'unaia. Hemei fawanewaneaa watola nawe
fa'asi'anaa fei law a'a ei alo'alo.
20 Ma'uaa hemei fawanewaneaa watola, lomi i umuinaa
hepalo ua gupuu rama'a; ma'uaa mei Haidaa, hia hemea.
21 Hanuna ba fei law i fadugeaa ei fa'unaiaa mei Haidaa?
Pa'aa lomi. Uaa, nabaa na hawia ba fei law i fani harenua, fei
wanewanea ana i nofipuimai a'a fei law.
22 Ma'uaa fei Bu'u Apuna na ware ba minaa feni ano na
bobo'ai a'a ei hafelo'a ba tamanu ei fa'unaia, ei i nofini-
namii fei narafawe'ia a'a Jesus Christ, inei dinaa a'a ei rona
narafawe'i.
23 Ei atawe nomai fei narafawe'ia fei, o'ouna bobo'ai a'a fei
law nopa'aloo fei ba ina arewa fei narafawe'ia.
24 Si'ei, fei law na ude ale'ei hemea famamoa i tauduginaa
o'ou a'a‡ Christ ba onei wanewane a'a fei narafawe'ia.

---

† **3:16: 3:16** Genesis 13:15; Genesis 24:7

‡ **3:24: 3:24** O, *hemea famamoa nopa'aloo fei noramiaa*

25 Si'ei ba e'eni, nawe nomai fei narafawe'ia, fai lomi ba ona
oa haroo fei law.

Ei Na'uu mei Haidaa

26 Minaa hamu'ou, na'uu mei Haidaa uaa fei narafawe'ia a'a
Christ Jesus,
27 uaa minaa hamu'ou, ena hamona pudugufai a'a Christ,
hamona hufai a'a Christ.
28 Lomi Jew, Greece, humuwa, abaa humuwa, wawane,
pifine, uaa minaa hamu'ou, hemea ua a'a Christ Jesus.
29 Nabaa hamu'ou a'a Christ, te, hamu'ou fuaa Abraham ma
ale'ei hemea i tonaa poduu amana uaa fei fa'unaia.

4

1 Una ware ale'ei ba mei ba i tonaa poduu amana, fa'ua ba
iwe tonaa minaa ei poduu amana, ma'uaa ei ifi badui, hia
ale'ei hemea nafi ua.
2 Inei oa haroo ei oanananaa ma ei oma'ama'aa nopa'aloo
fei au di'augaa amana.
3 Ana ale'ei o'ou, ei oi badui, o'ou ale'ei humuwa haroo ei
maumau feni ano.
4 Ma'uaa ei ipowe nomai fei au, mei Haidaa na aloagii
mei Na'una, mei na waninimai a'a hemea pifine, mei na
waninimai haroo fei law,
5 ba i ponohadiwe'inaa ei rona oa haroo fei law, ba o'ou nei
tonaa minaa ei manumanu ale'ei ei pa'aa na'u.
6 Si'ei ba hamu'ou na'u, mei Haidaa na aloagii fei Spiritii
mei Na'una i laloo iaa o'ou, fei Spiriti na haroharo ba, “Abba,*
O'ama.”
7 Si'ei, lomidiai ba yoi humuwa e'eni, ma'uaa yoi hemea
na'u; ma si'ei ba yoi hemea na'u, mei Haidaa na fa'oanio ana
ale'ei hemea tonaa poduu amana.

Paul na Naranara Watauda a'a ei Galatia

8 Fama'a, ei hamotaa apa'aa mei Haidaa, hamu'ou humuwa
a'a ei abaa ale'ei maumau haidaa.
9 Ma'uaa e'eni, hamona apa'aa mei Haidaa—o, a ware ba
mei Haidaa na apa'aa hamu'ou—si'ei, tani ei ba hamo'aa
momo'ainaa a'a ei maumau lomi faufauna ma lomi hanuna?
Haa, hamona nunumai ba hamo'aa humuwaidiai haroo
ro'ou?
10 Hamo'ei fanima'aiaa hefi'a baua arewaa, puda, au ma
igisimasi!
11 Na faharehareaa pepeau ei maumau hamu'ou, ba
tamanu ei una bigi'ia a'a hamu'ou, lomi hanuna.
12 U'ei ware'ai'ai a'a hamu'ou ena lofuu ba hamonei ale'eni
yau, uaa yau nado'o ale'ei hamu'ou mina. Lomi hamona
fahafeloau a'a hepalo manumanu.

---

* **4:6: 4:6** Warea Aramea ba *O'ama*

13 Hamona aida ba ei a u'ugaa fei rawani'a warea a'a
hamu'ou fama'a si'ei ba fei funua na pa'au.
14 Fa'ua ba fei funuau na fani rarabaa a'a hamu'ou, ma'uaa,
lomi hamona fanunu o nara fafelo a'au. Agia, hamona
faguta farawaninau bana'aa yau hemea alo'aloo mei Haidaa,
o bana'aa pa'aa yau Christ Jesus.
15 Ina dinaia ei ni'eni'eaa hamu'ou? Apa'aa ware ba mina,
hamona bigi'aa tamanu ei nunumiau, ale'ei nabaa una ware
ba hamonei wenu'aa pudaa hamu'ou ma fanau, lomi manu-
manu a'a hamu'ou.
16 Haa, eni unawe oanaa bidibidii unuu hamu'ou uaa ba
una warefanaa hamu'ou fei fa'uaia?
17 Hefi'adiai rama'a na refurefu unuu ro'ou ba ro'aa
muaitonaa hamu'ou a'a ro'ou, ma'uaa, na pa'i hafelo'a wag-
ina. Nunumiaa ro'ou, sifei ba o'ounei fidi'inii ba hamonei
pasirefurefu a'a ro'ou.
18 Ina rawani ba hamo'aa farefurefu nabaa fei pa'afina na
rawani ma ba hamu'ou minaa ale'ei ua ranimai ma abaa
uniaa fei ba una nomai hamu'ou.
19 Hamu'ou ena na'uu, hamu'ou ena na fa'agi'aidinaa iau
ale'ei hemea pifine ba i wanini nopa'aloo fei ba fei maumau
Christ na oafipui a'a hamu'ou.
20 Unapa'aa nunuminia ba yau a'a hamu'ou e'eni ma filogi-
naa fei lao fababagianau a'a hamu'ou, uaa na bibiyei narana-
rau a'a hamu'ou.

Hagar ma Sarah

21 Warefanau, hamu'ou ena hamona nunumai ba hamu'ou
oa haroo fei law. Lomi hamona aida tamanu na wareia fei
law?
22 Uaa na udedii fei ne'ia ba Abraham na pa'i helagui
na'una, baduu wawane. Hemea na'u a'a mei humuwa pifine
ma hemea a'a mei abaa humuwa.
23 Mei na'una a'a mei humuwa pifine, ina waninimai ale'ei
ei baduu ua; ma'uaa mei na'una a'a mei abaa humuwa, ina
waninimai uaa fei fa'unaiaa mei Haidaa.
24 Ei manumanu ei, una warehanunuinia, uaa laguei pifine,
lagua ale'ei guapaloei fi'ugaia. Hepalo fi'ugaia, noranamai
Maugeni Sinai ma ina wanininaa ei baduu, ei ba ro'ou hu-
muwa: Hemeni Hagar.
25 Ma Hagar, hia ale'ei Maugeni Sinai yei Arabia ma ale'ei
fei baua gufu Jerusalem e'eni, uaa hia mawe ei na'una, rona
oa a'a fei humuwai.
26 Ma'uaa fei Jerusalem pafea, lomi humuwa wagina ma hia
mei inaa o'ou.
27 Uaa na udedii fei ne'ia ba:
“Onei ni'eni'e mena pa'abeu,
mena lomi ona wawanini baduu;
asi'alao ma aifabauana,

yoi, mena lomi na nanamuinaa fei fi'iaa fei waninia;
uaa ei na'uu mei pa'abeu na watauda
laraa mei na pa'i harona.”
28 Ma hamu'ou ena lofuu, ale'ei Isaac, hamu'ou na'u wagii
fei fa'unaia.
29 A'a fei au fei, mei baduu i wanini'uamai na haperaraiaa
mei baduu na wanini a'a fei faufau fei Spiriti. Ana ale'eni
e'eni.
30 Ma'uaa tamanu ei wareaa fei Bu'u Apuna? “Alofatata-
lainaa mei humuwa pifine ma mei na'una, uaa mei na'uu mei
humuwa, lomi ba iwe tonaa hesuwi podu a'a mei na'uu mei
abaa humuwa.”
31 Si'ei, ena lofuu, abaa o'ou na'uu mei humuwa, ma'uaa
na'uu mei abaa humuwa.

5

A'a Christ, O'ou Abaa Humuwa

1 Fei pa'afina ba na alaraa o'ou Christ, sifei ba onei'aa
humuwai. Si'ei, hamonei ofafaufau ma hamonei'aa
fa'awatadinaa hamu'ou a'a fei maumau humuwai.
2 Hamonei toma'aiaa ei wareau. Yau, Paul, a ware-
fanaa hamu'ou ba nabaa hamona moro'aa hudii wawanei
hamu'ou, pa'aa lomi i pa'i awataa Christ i a'a hamu'odu.
3 A warediai a'a hememea rama'a, hemei ba ina moro'aa
hudii wawaneina, inei neneraa minaa ei law.
4 Yoi mena ba o neneraa fei law, ona fidi'inii a'a Christ; ona
pasidi'ininaa fei rawani'aa mei Haidaa.
5 Ma'uaa wagii fei narafawe'ia, ona pasirefurefufipui a'a fei
Spiritii fei wanewanea, fei ona nunuminia.
6 Uaa a'a Christ Jesus, fei ba ona moro'aa hudii wawanei,
o lomi, lomi hanuna. Hepalo ua na pa'i hanuna; fei
narafawe'ia, fei na arewa fininaa fei haguana.
7 Fama'a hamona poponifawe'i a'a fei fiwaleia. Hini na
ore'aa hamu'ou ma lomi hamona neneraa fei fa'uaia?
8 Fei mau u'ugaia ale'ei, abaa noranamai a'a mei i lala'aa
hamu'ou.
9 “Ma'ida ua fafuafua i fihafuinaa minaa fei palaua.”
10 Na pa'i o'ugau a'a mei Fasu ba lomi hamo'aa tonaa
hepalodiai naranara. Lomi na aida ba hia hini, ma'uaa, mei i
fapoapoainaa hamu'ou, iwe tonaa arena.
11 Ena lofuu, nabaa yau ana fi u'ugaa fei moro'aa hudii
wawanei, tani ei ba ana ro'ei haperaraiau eni? Nabaa ale'ei,
lomidiai i bidibidi unuu rama'a a'a fei hawafolo.
12 A'a ei rama'a rona wareware watauda ale'ei, narau ba
ronei fapedugaa bigi'aa ro'ou ma hawihawi'aa minaa ei unuu
ro'ou!
13 Hamu'ou ena lofuu, ina rafeinaa hamu'ou ba hamonei
ma'ala. Ma'uaa apuna tonaa fei ma'alaa hamu'ou ba hamo'aa

bigi'aa ei maumau hafelo'a;* agia, pafoo hamu'ou nei fi-
rawanii ua fininaa hagua.
14 Minaa ei law na pa'i hepalo ua pa'afina; sifei ba: “Haguaa
mei gufumu ale'ei ona haguio.”
15 Nabaa ana hamo'ei fibibiyenii ma fihafeloinii, oma'aiaa
hamu'ou, nabaa lomi, hamo'aa fifagianainaa ana hamu'ou.

Faweweni a'a fei Spiriti

16 Si'ei, a ware ba nabaa hamo'aa oa a'a fei Spiriti, lomi ba
hamowe bigi'aa tamanu ei nunumiaa fei maumau hafelo'a.
17 Uaa fei maumau hafelo'a na nunuminaa tamanu na
fadugeaa fei Spiriti ma fei Spiriti na nunuminaa tamanu na
fadugeaa fei maumau hafelo'a. Laguna fifadugii ma si'ei ba
lomi o'aa bigi'aa tamanu nunumiamu.
18 Ma'uaa, nabaa o neneraa fei Spiriti, lomi ba ona oa haroo
fei law.
19 Ei bigi'aa fei maumau hafelo'a na arewa'uamai: fi-
tatafipa'aia, ei abaa fafa'araia ma fafeloaa ana yoi;
20 losuinaa ei haidaa sifisifi ma fifinesi; bidibidii unu; lomi
firawania; punepunea, fifi'ii unu, wawa'ai poai, fiharenii,
hefaa gupu na fifalagii,
21 nanamaia; hunu poapoai, hefaa gupuu fiharo-
haroipa'aia; ma ei maumau ale'ei. A aweinaa hamu'ou ale'ei
una warefanaa hamu'ou mina ba hini i bigi'aa ei manumanu
ei, lomi ba i tonaa fei haparaiaa mei Haidaa.
22 Ma'uaa, si'eni eni fuaa fei Spiriti: hagua, ni'eni'ea,
gutafarawania, fawiwi'aia, farawani a'a rama'a, ei maumau
rawani, fei mau oafagugua,
23 madumuaa rama'a ma apitaia. A'a ei manumanu ei, lomi
na pa'i law.
24 Ei rona oa a'a Christ Jesus, rona fatawaiaa ei maumau
hafelo'a fipuinaa ei nunumiaa unu.
25 Si'ei ba ona oafipui a'a fei Spiriti, onei tatalaifipui a'a fei
Spiriti.
26 Onei'aa fa'upe'upei ba ona rawani ma fawesuaa iaa
nemea ma fiba'iba'inaa hememea hamu'ou.

6

Bigifarawani a'a Minaa ei Rama'a

1 Ena lofuu, nabaa nemea na pasipa'ai a'a ei hafelo'a,
hamu'ou ena hamona oa a'a fei Spiriti, hamonei nofagigilao
ma fa'ufalarainia, ma'uaa oma'aa hamu'ou uaa nabaa lomi,
ana hamo'aa pasi.
2 Harefipuinaa ei rarabaa hememea ma a'a fei, hamopowe
fafa'uainaa fei law Christ.

---

* **5:13: 5:13** O, *bigi'aa ei nunumiaa unu*; vv. 16, 17, 19 ma 24 anaa.

3 Hini i nara ba na pa'i harana, ma'uaa lomi harana, ina
sifi'aa anaia.
4 Hememea nei fanunuma'aiaa ei bigi'ana. Te, nene iwe
fa'upe'upei ma lo'e ba i fihawawaginaa anaia a'a nemeadiai,
5 uaa hememea nei harenaa awataa anaia.
6 Hini i tonaa feroia a'a fei Bu'u Apuna, nei alaginaa minaa
ei rawani'a manumanu a'a mei feroiana.
7 Apuna atetea: lomi nemea ba i falalasipa'aa mei Haidaa.
Hemea rama'a iwe hufu'aa tamanu na faroia.
8 Mei i faro a'a ei nunumiaa fei maumau hafelo'a, a'a fei
maumau fei,* i pa'aa arena; mei na faro a'a ei nunumiaa fei
Spiriti, a'a fei Spiriti, i hufu'aa fei harenua lomi i pedutoo.
9 Onei'aa fatatarere a'a ei rawani'a manumanu uaa a'a fei
pa'aa au, opowe hufu'aa ei fua nabaa lomi ona fapedu ua
bigi'a.
10 Si'ei ba na pa'i au o'ou, onei bigifarawani a'a minaa ei
rama'a, pa'aa a'a ei maroaa fei narafawe'ia.

Abaa Moro'aa Hudii Wawanei, ma'uaa Manufau Famamaraia

11 Ma'aiaa ei baua ne'ia a ne'inaa a'a hamu'ou wagii fei
paniu!
12 Ena ba ro'aa hofeaa hamu'ou rona nunuminia ba ha-
monei moro'aa hudii wawanei hamu'ou. Fei pa'aa pa'afina
sifei ba ro'aa farapa wagii fei haperaraia, fei i nofininamii fei
hawafoloo Christ.
13 Ei rona moro'aa hudii wawanei ro'ou, ana lomi ba
rona neneraa fei law, ma'uaa rona nunuminia ba hamonei
moro'aa hudii wawanei hamu'ou ba ro'aa famamagugui ba
hamu'ou i a'a ro'ou.
14 Nunumiau ba a famamagugu a'a hepalo ua manumanu—
fei hawafoloo mei Fasuu o'ou, Jesus Christ. A'a fei,† feni ano
na fatawa a'au ma yau a'a feni ano.
15 Fei moro'aa hudii wawanei, o lomi, lomi hanuna; fei na
pa'i hanuna sifei, fei manufau famamaraia.
16 Fei gutafarawania ma faloloa'ia i dinaa a'a minaa ei rona
neneraa feni warea feni ma ana i dinaa a'a ei Israel, ei rona
oa a'a mei Haidaa.
17 Ma fapopo'ii wareau, nemea nei'aa fahafeloau hamatee
na pa'i dibaa loralora unuu uaa Jesus.
18 Ena lofuu, fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus Christ, i
oafipui a'a ei spiritii hamu'ou. Amen.

---

* **6:8: 6:8** O, *ei nunumiaa ununa, a'a e'ei nunumiaa ununa e'ei* † **6:14: 6:14** O, *mei*

EPHESIANS

Warefa'aia

Feni ne'iaa Paul a'a ei Ephesus fi warewareaa fei do'o naraa mei Haidaa, fei ba i figupuinaa minaa ei famamarana i haroo pafea ma yeni malagufu ma Christ hia tabaa ro'ou.

Ei rawarawa lamii feni bu'u ina fama'aia ba i a'a Christ, mei Haidaa, mei Ama na fihupi'inaa ei rafeiana gufuna, futoaa ei hafelo'aa ro'ou ma alaraa ro'ou panii fei hafelo'a.

Odumanu warehanunuia na fama'aia ba a'a Christ na pa'i fihupu'ia a'a ei rama'aa gufuu mei Haidaa. Ei losuu ale'ei pa'afii fei unu ma Christ fei taba, o ei finefinee hepalo humu, o ale'ei mei pifine haroo lalaia ma Christ hia harona. Minaa ei na fa'arewaiaa fei haguaa Christ, fei ma'eana uaa ei hafelo'a, fei rawani'ana ma fei fafa'araiana.

1 Yau, Paul, hemea apostle Christ Jesus a'a fei nunumiaa mei Haidaa.

U'a aloawii feni ne'iau a'a hamu'ou ena apunaiaa mei Haidaa yena Ephesus,* hamu'ou ena hamona oafagugu† a'a Christ Jesus:

2 Fei rawani'a ma gutafarawania i dinawii a'a hamu'ou noranamai a'a minaa lagua, mei Haidaa, mei hia Amaa o'ou mawe mei Fasu Jesus Christ.

A'a Christ O'aa Pa'i ei Hawegiaa fei Spiriti

3 Fei udugia i dinaa a'a mei Haidaa, mei hia Amaa Jesus Christ mei Fasuu o'ou. Ma mei Haidaa na haweginaa o'ou inamoaa fei haroo pafea a'a minaa ei hawegiaa fei spiriti, ei i nofipuimai a'a Christ.

4 Uaa ei itawe famamaraa feni malagufu, ina rafeinaa o'ou i a'ana ba onei fafa'arai ma ba lomi hepalo tataa o'ou i pudana. A'a fei hagua,‡

5 inadii bigi'ia ba i taweaa o'ou ale'ei na'una uaa Jesus Christ ba inei wanewaneinaa fei ni'eni'eana ma fei nunumiana—

6 Onei uduginaa mei Haidaa uaa fei rawani'a fana, fei ina fani'uaiaa o'ou a'a Mei hia na haguia.

7 Ma mei na'una na ponohadiwe'inaa o'ou a'a fei namona ba i futoaa ei hafelo'a uaa na bauanai fei rawani'aa mei Haidaa,

8 fei namina hawainaa o'ou fininaa minaa ei apa'a ma apa'ifarawania.

---

* **1:1: 1:1** Hefi'a ne'ia mina lomi na pa'i *yena Ephesus.* † **1:1: 1:1** O, *hamona narafawe'i* ‡ **1:4: 1:4** O, *pudana a'a fei hagua. 5 Hia, inadii*

9 Ma inawe§ fa'arewaia a'a o'ou fei nunumiana, fei nado'o
opa'ai, fei i neneraa fei rawani'a naranarana, fei inado'o
nunuminia ba i bigi'ia a'a Christ,
10 fei ba i bigi'ia ena inawe nomai fei pa'aa au—ba i pafea
ma yeni malagufu i aufipuinaa minaa ei manumanu haroo
hemea ua, mei Christ.
11 I a'ana, ana ina rafeinaa o'ou,* ba tamanu fei do'o pagi-
pagiana nei neneraa fei naranaraa mei fi bigi'aa minaa ei
manumanu a'a ei nunumiana,
12 si'ei ba hai'ou rawarawa pa'aa fei o'onaia unu a'a Christ,
hai'ounei uduginia uaa fei hawerana.
13 Ma hamu'ou anaa, hamonamii oafipui a'a Christ ei
hamo'aa guainaa fei fa'uai warea, fei rawani'a wareaa
fei tela'anaa hamu'ou. Si'ei ba hamona narafawe'i, ina
tama'ainaa hamu'ou a'a hepalo lala, fei Spiriti Apuna, fei
inadii fa'unainia ba i aloiamai,
14 ale'ei hepalo uni'uni ba napa'aa fa'uai ba na pa'i ugaa
pinee o'ou nopa'aloo fei au ponohadiwe'iaa ei maroaa mei
Haidaa—ba u'udugii fei hawerana.

Ei Warea 'ta' ma Lafulafua

15 A'a ei manumanu ei ma ei u'ado'o guainaa fei
narafawe'iaa hamu'ou a'a mei Fasu Jesus ma fei haguaa
hamu'ou a'a minaa ei apunaiaa mei Haidaa,
16 lomi una fafaa ware ba 'ta' uaa hamu'ou ma una'o
nonominaa hamu'ou a'a ei lafulafuau.
17 Una'aida i'igai ba mei Haidaniaa mei Fasuu o'ou Jesus
Christ, mei Ama, mei na bauanai hawerana, ba nei fanaa
hamu'ou fei Spiritii† apa'a, fei ba nei arewa ei manumanu a'a
hamu'ou ba hamo'aa apa'ifarawaninia.
18 Ana una lafulafu ba nei arewa ei naranaraa hamu'ou ba
hamo'aa aida ba batanai fei o'onaia unu wagii fei rafeiana
hamu'ou, ei baua hawegiana a'a ei apunaia,
19 ma ba fei faufauna a'a o'ou ei ona narafawe'i, lomi
tawi'ana. Fei faufau fei, ina ale'ei fei bigi'aa fei baua fau-
fauna,
20 fei ina bigi'ia a'a Christ, ei i fa'asi'ania a'a fei ma'ea ma na
fagutania ma'auna a'a fei gufu pafea,
21 namina pafeai laraa minaa ei hapara, forafora, faufaua,
fasu ma minaa ei hara a'a feni au feni mawe fena au ataa
nomai.
22 Ma mei Haidaa na augaa minaa ei manumanu haroo
pinena ma na unia ba hia fasuu minaa ei manumanu wagii
fei losuu,

---

§ **1:9:** **1:8,9** O, *o'ou. Fininaa minaa ei apa'a ma apa'ifarawania 9 inawe* * **1:11:** **1:11** O, *ana ina fa'oanaa o'ou ale'ei na'u ba i tonaa manumanuu amana* † **1:17:** **1:17** O, *hepalo spiriti*

23 ma fei losuu fei, fei ununa ma a'a minaa ei maumauna,
ina fapepesunaa minaa ei manumanu tadiwe'aia.

2

Fei Harenua a'a Christ

1 Mina, hamu'ou ale'ei ma'ea a'a e'ei tata ma e'ei hafelo'aa
hamu'ou,
2 e'ei hamona tatalai wagina ei hamo'aa neneraa ei mau-
mau feni ano mawe ei maumau mei haparaa fei haroo pafea.
Fei spiritina fei fi bigi a'a ei rona barafe.
3 Minaa hai'ou anaa, hai'ounado'o guta inamoaa ro'ou
fama'a; faho'oaa ei hafelo'a maumau* hai'ou ma neneraa ei
nunumiana ma ei naranarana. Ana ale'ei ro'ou, wagii ei pa'aa
maumau hai'ou, hai'ou'aa tonaa sibana.
4 Ma'uaa, sifei ba fei baua haguana o'ou, mei Haidaa, mei
na rata fei faloloa'iana,
5 na fani harenuaa o'ou i a'a Christ, ei o'aa oa ale'ei ma'ea
fininaa ei hafelo'aa o'ou—na fatelaiaa o'ou fei rawani'ana.
6 Ma mei Haidaa na fa'asi'anaa o'ou fipuinaa Christ ma
fagutanaa o'ou i a'ana wagii fei gufu pafea i a'a Christ Jesus
7 ba a'a ei arewaa i nomai hinene, i fama'aa fei rawani'ana,
fei lomi tawi'ana, i fama'aiaa o'odu fei rawani'ana, i a'a Christ
Jesus.
8 Uaa a'a fei rawani'a, hamona tela uaa fei narafawe'ia—
ma fei, abaa noramiana a'a hamu'ou—uaa hepalo fanaa mei
Haidaa,
9 abaa bigi'uaa rama'a, si'ei, lomi nemea ba i mamagugu
wagina.
10 Uaa hamu'ou au'au panii mei Haidaa, hamona mamara-
mai a'a Christ Jesus ba hamo'aa bigi'aa ei rawani'a bigi'a, ei
dii pagi'augaa mei Haidaa ba bigi'aa o'ou.

Hemea Ua a'a Christ

11 Si'ei, hamonei nonominia ba hamona waninimai ale'ei
Gentile. Ma rona ware ba lomi hamona moro'aa hudii
wawanei—ale'ei wareaa ei rona moro'aa hudii wawanei (fei
rona bigi'ia a'a ei hudi unuu ei wawane)—
12 Naraia ba mina, hamona farapa a'a Christ ma a'a ba
hamu'ou Israel ma hamona raua a'a fei fi'ugaiaa fei fa'unaia,
lomi o'onaia unu ma ana lomi Haidaniaa hamu'ou yeni
malagufu.
13 Ma'uaa e'eni, a'a Christ Jesus, hamu'ou ena hamonado'o
gutafaraua, hamonawe nofarafi'imai uaa fei namoo Christ.
14 Uaa ana hia mei i farawaninaa o'ou, mei na bigi'ia ba
helagui, ale'ei hemea ua ma na birosiaa fei na fafihafeloinaa
pafoo lagua

---

* **2:3: 2:3** O, *faho'oaa ei nunumiaa unuu*

15 a'a fei pigiona na fapedugaa fei law, fei na fafisibainaa
lagua fininaa ei warea ma feroia wagina. Fei nunumiana
sifei ba i famamaraa hemea manufau rama'a a'a laguei, ba
i fagutafarawaninaa lagua,
16 ma a'a hepalo ua hudi unu ina fagutafipuidinaa lagua
i a'a mei Haidaa uaa fei hawafolo, fei ina fapedugaa fei
fisibaiaa lagua.
17 Ina nomai ma u'ugaa fei gutafarawania a'a hamu'ou ena
hamona gutafaraua mawe e'ei rona gutafarafi'i.
18 Uaa i a'ana minaa agua na pa'i tala i dinaa a'a mei Ama
wagii hepalo ua Spiriti.
19 Si'ei, e'eni, fai lo'e ba hamu'ou rama'aa rauaa, o rama'aa
hepapa gufu, ma'uaa, hamu'ou ale'ei pa'aa rama'a gufuu mei
Haidaa fipuinaa ei apunaia ma ei maroaa fei humuu mei
Haidaa,
20 fei na fadu pafoo fei fasu'ufufugoi ei apostle ma ei
mamama'a, fei ba Christ Jesus, ana hia, fei pa'aa fafasui fei
fasu'ufufugoi.
21 I a'ana, minaa fei humu na fadufitanai ma a'a mei Fasu
na ufalarai ale'ei hepalo apunai humuu mei Haidaa.
22 Ma i a'ana, hamu'ou ana ale'ei finefine ina fadufipuinaa
hamu'ou ba ale'ei hepalo humu ba wagii fei Spiritina, mei
Haidaa i oa i lalona.

3

Paul, mei U'uga a'a ei Gentile

1 Sifei, fei pa'afina ba yau Paul na bobo'ai a'a Christ Jesus
uaa ba a hadumaa hamu'ou ena Gentile.
2 Woro ba hamona guaidigaa fei bigi'aa fei rawani'aa mei
Haidaa, fei ina fanau ba unei u'ufanaa hamu'ou.
3 Sifei ba, hefei nado'o ude'opa'ai, inawe foiginia ma
fa'arewaia a'au, ale'ei ma'idei do'o ne'iau fama'a.
4 Ena hamona igoaa feni, hamopowe apa'ifarawaninaa fei
apa'au a'a fei u'ugaa Christ, fei nado'o opa'ai,
5 fei lomi na fa'arewaia a'a ei rama'aa ei tawe i didii, ale'ei
i fa'arewaia fei Spiriti a'a ei apostle ma ei mamama'a, ei rona
apunai a'a mei Haidaa.
6 Fei manumanu inado'o opa'ai, sifeni ba, a'a fei rawani'a
warea, ei Gentile, ro'ou ale'ei pa'aa na'u fipui a'a ei Israel
ale'ei maroaa hepalo ua unu ma rona tofipuinaa fei fa'unaia
a'a Christ Jesus.
7 Unawe oanaa nafii feni rawani'a warea uaa fei rawani'aa
mei Haidaa, fei na fanau a'a fei bigi'aa fei faufauna.
8 Pa'aa fa'ua ba unamina oanaa pu laraa minaa ei apunaia,
ma'uaa, ina fanau feni rawani'a: ba unei u'ufanaa ei Gentile

ei watauda rawani'a manumanuu Christ ei na waiwai ba o
labagipa'ia
9 ma ba unei fama'aiaa minaa ei rama'a fei bigi'a a'a fei
manumanu nado'o opa'ai, fei na ude'opa'ai a'a mei Haidaa
fama'a, mei na famamaraiaa minaa ei manumanu.
10 Fei naranarana, sifei ba e'eni, a'a ei losuia, ei watauda
mau apa'aa mei Haidaa nei arewa a'a ei hapara mawe ei
bauana inamoaa fei haroo pafea,
11 ale'ei ba i neneraa fei nunumiana, fei na ude ranimai, fei
inawe bigidigia a'a Christ Jesus, mei Fasuu o'ou.
12 I a'ana ma wagii fei narafawe'ia a'ana, ina rawani ba o'aa
nofarafi'ilao a'a mei Haidaa fininaa mamalawiaa naranara
ma laugu'ua.
13 Si'ei, a i'iginaa hamu'ou ba hamonei'aa fanunuta a'a ei
awatau uaa hamu'ou, hamatee manumanu i farawaninaa
hamu'ou.

Na Lafulafunaa ei Ephesus

14 Sifei fei pa'afina ba una o'o'ui a'a mei Ama,
15 mei, minaa ei maroana i pafea* ma yeni malagufu rona
to haraa ro'ou a'ana.
16 Una lafulafu ba a'a ei watauda rawani'ana i fawe'iaa
hamu'ou laloo ei naranaraa hamu'ou a'a fei faufau norana-
mai a'a fei Spiriti
17 ba i a'a fei narafawe'ia, Christ i oa laloo iaa hamu'ou. Ma
una lafulafu ba hamu'ou, ena ina gugudii waraa fei hagua
laloo iaa hamu'ou,
18 hamonei pa'i faufau fipui a'a minaa ei apunaiaa mei
Haidaa, hamonei aida ba batanai fei haguaa Christ—fei
larena, malana, tarena ma walalona
19 ma ba hamonei aida fei hagua fei, fei na muainaa fei
apa'a—ba hamonei pepesu a'a minaa ei maumau mei Haidaa.
20 Ma i a'ana, mei imina bigi'apoidinaa tamanu o'aa i'iginia
o naranaraia wagii fei faufau, fei fi bigi inamoaa o'ou.
21 Inei tonaa hawerana laloo fei losuu mawe Christ Jesus
ma a'a minaa ei tawe ranimai ranimai! Amen.

4

Fihupi'ii wagii fei Hudi Unuu Christ

1 Si'ei ba yau hemea na bobo'ai uaa mei Fasu, u'ei ware'ai'ai
a'a hamu'ou ba wagii ei tatalaiaa hamu'ou, inei rawani ua a'a
fei rafeia hamona tonia.
2 Hamoneimina fafafaunaa pu ma madumui; hamonei
fawiwi'ai ma fafirawaninaa pafoo hememea hamu'ou fini-
naa hagua.

---

* **3:15: 3:15** O, *mei, hia amaa minaa ei yei pafea*

3 A'a minaa ei faufau hamu'ou, hamonei panarofawe'ia fei
hupi'iaa fei Spiriti wagii fei maumau gutafarawania.
4 Na pa'i hepalo ua hudi unu ma hepalo ua Spiriti—ana ale'ei
hamona tonaa hepalo ua o'onaia unu ei i rafeinaa hamu'ou—
5 hemea ua Fasu, hepalo ua narafawe'ia, hepalo ua pudug-
ufaia;
6 hemea ua Haidaa, mei Amaa minaa ei rama'a, mei na
pafeainaa minaa ei manumanu ma i a'a minaa e'ei ma i laloo
minaa e'ei.
7 Ma'uaa ina alaginaa fei rawani'ana a'a hememea o'ou ana
ale'ei nunumiaa Christ.
8 Si'ei, i* ware ale'ei ba:
"Ei i dinaa pafea,
ina tauduginaa ei bobo'aia laloo fei wana
ma ina fani fana a'a ei rama'a."
9 (Mei "ina dinaa pafea" ana na dinaa waduhero.†
10 Mei na dinaa pu, ana simei mei na dinaa pafoo fei pumanu-
gawe ba nei oa a'a minaa ei manumanu hitani.)
11 Ana hia mei i alaginia ba hefi'a apostle, hefi'a mamama'a,
hefi'a u'ugaa fei rawani'a warea ma hefi'a pasta ma feroia,
12 ba ronei fawe'iaa ei apunaia a'a ei bigi'a ba fei pa'afii Christ
neipa'aa we'i
13 nopa'aloo fei fihupi'iaa minaa o'ou wagii fei narafawe'ia
ma fei apa'aa mei Na'uu mei Haidaa ma opowe a'u ba opowe
tonaa minaa ei maumau Christ.
14 Ma nabaa ale'ei, lomidiai ba o'ou baduu ua ba o lafelao
ma lafemai wagii ei mamaua ma waniwanii fei lalarenaa ei
feroia ma ei manitoai sifisifii ei rama'a ba ro'aa sifi'aa o'ou.
15 Ma'uaa owe wareaa fei fa'uaia fininaa fei hagua, a'a
minaa ei manumanu opowe no'a'ulao a'a mei hia Fasu, mei
Christ.
16 I a'ana minaa fei pa'afi na udefipuinaa minaa ei wao
hudi unu ma nogipelao ma noma'ualao fininaa fei hagua ei
fi bigi'aa fei bigi'ana hepapalo finefinee unu.

Guta Ale'ei ei Na'uu fei We'ai

17 Si'ei, a warefanaa hamu'ou feni ba hamonei bigi'ia a'a
mei Fasu ba hamonei'aa tatalai ale'ei ei mau talaiaa ei Gentile,
ale'ei fei mau hafelo'aa naranaraa ro'ou.
18 Na roroma ei naranaraa ro'ou ma rona di'ininaa fei
harenuaa mei Haidaa uaa ina polai tabaa ro'ou hamatee na
waiwai tabaa ro'ou.
19 Lomi rona fai nanamuipa'aa unuu ro'ou, si'ei, rona fifan-
inaa ro'ou a'a ei nunumiaa unuu ro'ou ba ro'aa bigi'aa minaa
ei mau toai hafelo'a ma na ude sisii ua haraa ro'ou.
20 Ma'uaa hamu'ou, lomi hamona apa'aa Christ ale'ei.

---

* **4:8: 4:8** O, *mei Haidaa i* † **4:9: 4:9** O, *dinaa ei walaloaa feni malagufu.*

21 Hamonapa'aa guainaa fei u'ugana ma hefi'a, rona fer-
oinaa hamu'ou fei fa'uaia a'a Jesus.
22 Rona feroinaa hamu'ou wagii fei tatalaiaa hamu'ou mina
ba hamonei siminaa ei maumau hamu'ou mina, ei na tauia
loasi a'a ei sifisifi nunumiana;
23 ma ba hamonei tonaa fei manufau naranara
24 ma hamonei fahawaiaa fei manufau maumau, fei na
mamaramai ba i ale'ei mei Haidaa a'a fei pa'aa wanewanea
ma fafa'araia.
25 Si'ei, hememea hamu'ou nei siminaa fei mau sifisifi ma
warefa'uai a'a mei gufumu, uaa minaa o'ou, maroaa hepalo
ua unu.
26 “Fapedugaa fei sibamu, apuna bigifafelo”: Inei pedu fei
sibamu ei atawe lolo fei halo
27 ma apuna fani ugaa pinee mei Hani'u.
28 Mei na'aida topa'ai, inei'aa bigidinia, ma'uaa inei biginaa
panina ba i pa'i manumanu ba i fani a'a ei lomi rona pa'i.
29 Inei'aa lele'aa poamu ei hafelo'a warea, ma'uaa tamanu
i hadumaa hefi'a a'a tamanu ona aida ba i farawaninaa ro'ou
ba inei hadumaa ei rona guai.
30 Ma apuna fanunutaa fei Spiriti Apuna mei Haidaa, fei na
oa a'a hamu'ou ale'ei hepalo tamatama nopa'aloo fei arewaa
ponohadiwe'ia.
31 Fapedugaa minaa ei para'aa maumau, ei mau fifi'ii unu,
ei sibasibaa, ei mau bala'afigii unu, ei mau u'ufafeloaa rama'a
ma watauda ei mau ei bidibidii unu.
32 Fafirawanii ma fifaloloa'inaa hememea ma futoaa ei
tataa hememea hamu'ou ana ale'ei ba a'a Christ, mei Haidaa
na futoaa ei tataa hamu'ou.

5

1 Si'ei, fei maumau hamu'ou nei fimina'einaa fei maumau
mei Haidaa, ale'ei ei baduu, ei ina haguaa ro'ou
2 ma tatalai fininaa fei hagua, ana ale'ei Christ na haguaa
o'ou ma rawa'a'afai a'a mei Haidaa uaa o'ou, ale'ei hepalo
fana, hepalo na dufa.
3 Ma'uaa i a'a hamu'ou, inei'aa pa'i ma'ida mau
fitatafipa'aia, o hepalo mau hafelo, o mau bagito, uaa ei
maumau ei, lomi na rawani a'a ei rama'aa gufuu mei Haidaa,
ei rona apunai.
4 Ana hamonei'aa warefafelo, o warefa'a'afoloi, o hafelo'a
warefifigaia, ei manumanu abaa rawani'a, ma'uaa hamonei
ware ‘ta’ ua.
5 Uaa a'a feni, hamonapa'aa aida ba fa'ua: Lomi i pa'i
rama'aa fitatafipa'aia, hafeloia, o bagitoia ba i pa'i gutanana

a'a fei haparaiaa Christ mawe mei Haidaa,* uaa nemea ale'ei
i haguaa e'ei manumanu e'ei.
6 Apuna guaitonaa sifisifi wareaa nemea, uaa a'a ei manu-
manu ei, fei sibaa mei Haidaa, i pasinaa pafoo ei rona barafe.
7 Si'ei, apuna rarafiaa ro'ou.

8 Uaa mina, hamu'ou roromaa, ma'uaa e'eni hamu'ou we'ai
a'a mei Fasu. Te, hamonei tatalai ale'ei ei na'uu fei we'ai
9 (uaa ei fuaa fei we'ai, minaa ei rawani'a manumanu, ei na
wanewane ma fa'uai)
10 ma hamonei labarainaa tamanu na fani'eni'eaa mei
Fasu.
11 Apuna atetea a'a ei bigi'aa fei roromaa, ei lomi fuana,
ma'uaa, fa'arewaiaa ro'ou.
12 Uaa manumanuu mamafaa nabaa hamo'aa wareaa
tamanu rona bigi'opa'ainia ei barafea.
13 Ma'uaa minaa ei manumanu na fa'arewaia fei we'ai, ona
fanunu'apa'ia,
14 uaa fei we'ai na fa'arewaiaa minaa ei manumanu. Si'ei, i
ware ale'eni:
"Wera, mena ma'igua,
asi'aa a'a ei ma'ea,
ma Christ i fawe'ainio."
15 Si'ei, hamonei talaiwagi'inaa hamu'ou—abaa ale'ei ei
lomi rona pa'i apa'a, ma'uaa hamonei ale'ei ei rona pa'i apa'a.
16 Ma hamonei bigifawe'i eni fi pa'i au, uaa eni arewaa e'eni
na hafelo.
17 Si'ei, hamonei'aa poapoai, ma'uaa hamonei
apa'ifarawaninaa tamanu nunumiaa mei Fasu.
18 Hamonei'aa hunufapoa-poai a'a ei wine, ei i notonaloo
hamu'ou a'a ei hafelo'a. Ma'uaa inei didifaa hamu'ou fei
Spiriti.
19 Hamonei fiwarewareinaa ei psalm, ei laugaa losuu ma ei
laugaa manumanuu fei Spiriti. Lalaugi ma tanu lauga i laloo
naranaraa hamu'ou a'a mei Fasu
20 ma ranimai, ware 'ta' a'a mei Haidaa, mei Ama wagii
minaa ei manumanu a'a fei haraa mei Fasuu o'ou Jesus Christ.

21 Si'ei ba hamona ma'auaa Christ, hememea hamu'ou nei
fafefe a'a nemeadiai.

Pifine ma Wawane Haroo Lalai

22 Hamu'ou ena pifine, hamonei fafefenaa ena haroo
hamu'ou ana ale'ei hamona fafefenaa mei Fasu.
23 Uaa mei wawane na haroa, hia mei fasuu mei harona ana
ale'ei Christ, hia Fasuu fei losuu, fei hudi ununa, fei hia ana
fatela'ana.

---

* **5:5: 5:5** O, *fei haparaiaa mei Christ mawe mei Haidaa*

24 Ma si'ei ba fei losuu na fafefenaa Christ, ana ale'ei ba
ei pifine, ronei fafefenaa ei haroo ro'ou a'a minaa ei manu-
manu.
25 Hamu'ou ena wawane, hamonei haguaa ei haroo
hamu'ou, ana ale'ei Christ na haguaa fei losuu ma na
rawa'a'afai wagina
26 ba i fafafa'arainia, ale'ei ba ina fesuia† a'a fei warea,
27 ma ba i fa'ufalarainia i ma'ana ale'ei hepalo fananamai
losuu, lomi na pidaa, o hafidu'udu'u, o hepalo lolo, ma'uaa na
fafa'arai ma lomi tatana.
28 Ena wawane lalaia, ronei haguaa ei haroo ro'ou ana ale'ei
rona haguaa ei hudi unuu ana ro'ou. Mei na haguaa mei
harona pifine na haguaa anaia.
29 Uaa lomi hemea i bidibidi ununa a'a fei ana hudi ununa,
ma'uaa ina faguia ma oma'aia ana ale'ei na bigi'ia Christ a'a
fei losuu—
30 uaa o'ou, maroaa fei pa'afina.
31 Sifei fei pa'afina ba "Hemea wawane i di'ininaa amana
ma inana ma i tau a'a mei harona ma lagu'awe pigioinaa
hepalo."
32 Fei, hepalo baua manumanu na ude opa'ai—ma'uaa, u'ei
warewareaa Christ ma fei losuu.
33 Ma'uaa hememea hamu'ou nei haguaa mei harona pifine
ana ale'ei ina haguaa anaia ma mei harona pifine, inei
ma'auaa mei harona.

6

Ei Baduu, ei Ama ma ei Ina

1 Ena baduu, guainaa wareaa ei ama ma inaa hamu'ou a'a
mei Fasu; uaa fei, ina wanewane.
2 "Ma'auaa amamu ma inamu"—sifei fei rawarawa warea
laloo fei law, fei i nofipuimai a'a fei warefa'unaia—
3 "ba o'aa gutafarawani ma gutafamalaa yeni malagufu."
4 Ena ama, apuna fasibaiaa ei na'uu hamu'ou; agia, ha-
monei feroinaa ro'ou a'a ei feroia ma wareaa mei Fasu.

Ei Humuwa mawe ei Fasu

5 Ena humuwa, guainaa wareaa ei fasuu hamu'ou yeni
malagufu fininaa ma'aua ma honua ma rawani'a naranara,
ana ale'ei ba hamona guainaa ei wareaa Christ.
6 Guainaa wareaa ro'ou abaa una fei ba rona fanunuaa
hamu'ou, ma'uaa, ale'ei humuwaa Christ, hamonei bigi'aa ei
nunumiaa mei Haidaa noranamai i naranaraa hamu'ou.
7 Si'ei, bigifawe'i, ale'ei ba hamona bigibigi a'a mei Fasu ma
abaa a'a rama'a,
8 uaa hamona aida ba mei Fasu i fani pono'a a'a hememea
wagii tamanu rawani'a na bigi'ia nabaa hia humuwa, o lo'e.

† **5:26: 5:26** O, *fesudigia*

9 Ma ena fasu, ei rawani'aa hamu'ou nei fimina'ei a'a ei
humuwaa hamu'ou. Apuna fararaoaa ro'ou, uaa hamona
aida ba mei Fasuu hamu'ou ma ro'ou, hia i pafea ma lomi
papa'aa ununa.

Ei Finefinee Fo'aa a'a mei Haidaa

10 Fei fapopo'ii wareau sifei ba hamonei oafawe'i a'a mei
Fasu ma a'a fei baua faufauna.
11 Fahawaiaa minaa ei finefinee fo'aa a'a mei Haidaa ba
hamo'aa ufadugepa'aa ei manitoai mei hani'u.
12 Uaa fei ote'oteiaa o'ou abaa fi fadugeaa ei a'a pigio ma
raraa, ma'uaa fi fadugeaa a'a ei hapara ma bauana mawe
ei faufau feni ano, feni na roroma ma a'a ei hafelo'a spiriti
inamoaa fei haroo pafea anaa.
13 Si'ei, hamonei fahawaiaa minaa ei finefinee fo'aa a'a
mei Haidaa ba ena ina nomai fei arewaa hafelo, hamo'aa
ufawe'ipa'i ma ena hamona bigipedugaa minaa ei manu-
manu, hamo'aa ufawegipa'i.
14 Si'ei, hamonei ofafaufau a'a fei adii fa'uaia, fei na adinaa
walaa hamu'ou, a'a fei papanii niniwai fei wanewanea
15 ma rafe supinee hamu'ou a'a fei rawani'a wareaa fei
gutafarawania.
16 Ma fahononoo minaa ei, tonaa fei rapirapii fei
narafawe'ia, fei ina pereaa minaa ei hioo mei hani'u, ei
na pa'i hafii umuna.
17 Fahawainaa fei tao tela'ana ma waduu fei Spiriti, fei
wareaa mei Haidaa.
18 Ma lafulafu a'a fei Spiriti ranimai a'a watauda ei mau
lafulafua ma i'igaia. Ei hamo'ei naranaraiaa e'ei, hamonei
oma'ama'a ma u lafulafunaa ei apunaiaa mei Haidaa.
19 Lafulafunau anaa ba ena una gigiaa umuu, i fani paolaa
wareau ba a laugu'ai ena na fa'arewaiaa ei na ude opa'ai a'a
fei rawani'a warea,
20 fei u'ei guta bobo'ai wagina ale'ei hemea umuiaa mei
Haidaa. Lafulafu ba unei wareia fininaa fei laugu'aia.

Ei A'apoo Aloana Warea

21 Tychicus, mei pa'aa lofuu o'ou, mei weweaa nafi a'a
mei Fasu, iwe warefanaa hamu'ou minaa ei manumanu ba
hamonei aida ba yau batanai ma fi bigi'aa tamanu.
22 Sifei fei pa'afina ei a aloiawau a'a hamu'ou ba ha-
monei aida ba hai'ou batanai ma ba i fawe'iaa ei naranaraa
hamu'ou.
23 Guapaloeni i dinaa a'a ei lofu: fei gutafarawania ma fei
hagua fininaa fei narafawe'ia noranamai a'a mei Haidaa, mei
hia Ama mawe mei Fasu, Jesus Christ.
24 Fei rawani'a i dinaa a'a minaa ei lomi i pedutoo fei
haguaa ro'ou mei Fasuu o'ou, Jesus Christ.

PHILIPPIANS

Warefa'aia

Feni ne'iaa Paul fi dinaa a'a fei rawarawa losuu fei fa'asi'anana i Philippi. Eni i ne'inaa feni, ne'iana ei hia yei humuu bobo'aia uaa ina guainia ba hefi'a rona feroinaa fei sifisifi feroia laloo fei losuu i Philippi.

Fei pa'afii fei ne'iana ba i ware ‘ta’ a'a ei losuia i Philippi wagii ei fanaa ro'ou ba haduhaduna ei i gutafafelo i bobo'aia ma ba ana i farawaninaa naranaraa ro'ou ba ronei laugu'ai ma o'ugi ua wagii ei awataa rona pa'i.

Ana fi fanonominaa ro'ou ba fei fihupi'iaa ro'ou a'a Christ, hepalo fanaa mei Haidaa fei rawani'ana, fei ro'aa tonia wagii fei narafawe'ia ma abaa fei neneraa ro'ou fei mau bigi'aa ei Jew wagii fei law.

Feni ne'ia fi wareaa fei ni'eni'ea, laugu'a, fihupi'ia ma ofasisia wagii ei narafawe'ia ma fei gutanaa ro'ou. Ana fi fama'aiaa fei haguaa Paul fei losuu i Philippi.

1 Haigua Paul ma Timothy, nafii Christ Jesus.

Ma feni ne'iaa haigua i dinaa a'a minaa ei apunaiaa mei Haidaa, ei rona oafipui a'a Christ Jesus yei Philippi mawe ei bauaniaa losuu* ma ei paniaa panii ro'ou:

2 Fei rawani'a ma gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou no-ranarai a'a mei Haidaa, mei Amaa o'ou ma mei Fasu, Jesus Christ.

Fei Warea ‘ta’ ma fei Lafulafua

3 Una ware ‘ta’ a'a mei Haidaa, ranimai, ena una'o narapa'aa hamu'ou.
4 A'a minaa ei lafulafuau minaa hamu'ou, una'aida lafulafu fininaa ni'eni'ea,
5 uaa hamona harefipui a'au fei rawani'a warea a'a fei rawarawa arewaa nopa'amii wagieni
6 ma una o'ugaa fei ba mei i fa'asi'anaa fei rawani'a bigi'a i a'a hamu'ou, i bigifapedugaa fei bigi'a nopa'aloo fei arewaa Christ Jesus.
7 Ina wanewane ba una nara ale'ei a'a hamu'ou, uaa minaa hamu'ou i naranarau; uaa nabaa una bobo'ai, o una wareaa pepei ba fa'ua fei rawani'a warea, minaa hamu'ou, hamona tofipui a'au fei rawani'aa mei Haidaa.

---

* **1:1: 1:1** Hepalo warea English ba *bishop* (bauaniaa losuu)

8 Mei Haidaa i u neneu a'a fei ba yau, napa'aa nunuminaa
minaa hamu'ou wagii fei ha'eiaa Christ Jesus.
9 Ma feni lafulafuau sifeni: ba fei haguaa hamu'ou nei
nogipelao fininaa fei apa'a ma nei lamalamai ei naranaraa
hamu'ou ma hamo'aa fanunupa'aa ei na walalo
10 ba hamo'aa fanunu'apa'aa ei naminapa'aa rawani ma
hamo'aa fafa'arai ma lomi hepalo tataa hamu'ou nopa'aloo
fei arewaa Christ
11 ba nei pepesu fei fuaa fei wanewanea, fei noranarai a'a
Jesus Christ—ba nei fabauaninaa fei haraa mei Haidaa ma fei
udugiana.

Fei Bobo'aiaa Paul na Fatalainaa fei Rawani'a Warea

12 Nunumiau ena lofuu ba hamonei aida ba ei na bapa'au,
napa'aa fatalainaa fei rawani'a warea.
13 Ma a'a fei, inawe arewa a'a minaa ei oanananaa fei hu-
muu mei hapara† mawe minaa ei rama'a ba yau, na bobo'ai
hamatee Christ.
14 Wagii fei bobo'aiau, watauda ei lofu a'a mei Fasu, na
rawanidiai naranaraa ro'ou ba ro'aa u'ufawe'i ma laugu'ua
a'a fei rawani'a wareaa mei Haidaa.
15 Pa'aa fa'ua ba hefi'a, rona u'ugaa Christ a'a fei wawa'aia
poa ma fei ba minaa ro'ou ua, ma'uaa hefi'a, a'a fei rawani'a
maumau.
16 Ei i rawani maumau ro'ou, rona bigi fininaa fei hagua ma
rona aida ba yau yeni uaa una u nenee fei rawani'a warea.
17 Ei abaa pa'aa naranaraa ro'ou, rona u'ugaa Christ a'a
fei wawa'aia poa ma nara ba ro'aa fahafeloau e'eni a'a feni
bobo'aiau.‡
18 Ma'uaa lomi manumanu, na? Sifeni, feni baua manu-
manu ba wawa'aia poa, o lo'e, si'ei ba ona u'ugaa Christ. Ma
a'a fei, una ni'eni'e.
Hi'i, ma amina ni'eni'e'ualao,
19 uaa una aida ba wagii ei lafulafuaa hamu'odu ma fei
hadumaa fei Spiritii Jesus Christ, tamanu na nomai a'au iwe
alarau.§
20 Unamina refurefu ma na o'onai unuu ba lomi a mamafa
ma unei laugu'ai ba e'eni ana ale'ei ranimai unei uduginaa
Christ a'a fei hudi unuu nabaa una werawera, o una ma'e.
21 Uaa, a'au, fei una werawera, manumanuu Christ ma
nabaa a ma'e, una mua wagina.
22 Nabaa a gutadilao a'a fei hudi unuu, i watauadilao fuaa
ei bigi'au. Ma'uaa afaia guapaloei? Lomi na aida!

---

† **1:13: 1:13** O, *a'a minaa fei humuu mei hapara* ‡ **1:17: 1:16,17** Hefi'a ne'ia na filoginaa vv. 16 ma 17. § **1:19: 1:19** O, *fatela'anau*

23 Ina hamamaguaa fei naranarau a'a guapaloeni: nun-
uminau ba a aunu ma oafipui a'a Christ, fei namina pafeai
laraa fei ba a gutalao,
24 ma'uaa i farawaninaa hamu'ou nabaa yau ana a'a feni
hubeu.
25 Si'ei ba unapa'aa aida fei, una aidadii ba yau, a oa ma a
gutafipuilao a'a minaa hamu'ou ba hamonei bigipa'ilao ma
ni'eni'e a'a fei narafawe'ia.
26 Ma a'a feni oanau a'a hamu'ou, fei ni'eni'eaa hamu'ou a'a
Christ Jesus, inei bauanai apoidiai.
27 Ma tamanu na nomai, ei maumau hamu'ou nei
wanewaneinaa fei rawani'a wareaa Christ. Ma nabaa a
nomai ma'a hamu'ou, o na gutafaraua ma guai'uaia ba
hamona batanai, una aida ba hamona ufawe'i a'a hepalo
ua spiriti ma bigibigi ale'ei hemea ua rama'a wagii fei
narafawe'iaa fei rawani'a warea
28 ma pa'aa lomi hamona ma'au a'a ei ro'aa fadugeaa
hamu'ou. Fei, ale'ei hepalo lala a'a ro'ou ba rowe fagiana,
ma'uaa hamu'ou, hamowe tela—ma fei, bigi'aa mei Haidaa.
29 Uaa a'a Christ, ina fifaninia a'a hamu'ou ba abaa uniaa fei
ba hamonei narafawe'i ua a'ana, ma'uaa ana hamonei to fi'ia
a'ana
30 hamatee e'eni, hamonawe tonaa fei awataa, fei hamona
fanunupa'ia ba unado'o tonia, fei hamo'ei guainia ba ana i
a'au e'eni.

2

Neneraa fei Mau Fapududuaa Christ

1 Nabaa na fa'unuwenuweaa naranaraa hamu'ou fei fi-
hupi'iau hamu'ou a'a Christ, o na farawaninaa hamu'ou fei
haguana, o hamo'aa guta farawani a'a fei Spiriti, o na fam-
agigiaa naranaraa hamu'ou, o na fafaloloa'inaa hamu'ou,
2 te, hamonei fa'a'apoidinaa fei ni'eni'eau wagii fei ba
hamo'aa pa'i hepalo ua naranara ma hepalo ua hagua ma
hepalo ua spiriti ma hepalo ua nunumia.
3 Apuna bigi'aa hepalo manumanu a'a ei mau wawa'aia
poa, o ei mau mamagugua lomi pa'afina, ma'uaa a'a fei
mau pududua hamonei nara ba hefi'adiai, rona pafeai a'a
hamu'ou.
4 Hememea hamu'ou nei'aa naranara'uaiaa ei nunumiana,
ma'uaa ana inei naranaraia ei nunumiaa hefi'adiai.
5 Ei mau naranaraa hamu'ou nei fimina'ei a'a fei mau
naranaraa Christ Jesus:
6 Mei anaia* pa'aa Haidaa,
ma'uaa lomi ina nara ba fei ba ana hia Haidaa, manu-
manu ba i urofia,

* **2:6: 2:6** O, *maumauna*

7 ma'uaa ina fa'upuaa anaia,
ba i tonaa fei maumau ei nafi,
ma na toro ale'ei hemea rama'a ua.
8 Ma fei mau fafanunuana ale'ei hemea rama'a,
ma na fafafaunaa hia pu
ma na ugainaa fei ma'eana pafoo fei hawafolo!
9 Si'ei, mei Haidaa na poronaa hia a'a fei na pafeai
ma fania fei hara, fei na pafeainaa minaa ei hara,
10 ba a'a fei haraa Jesus minaa ei du'u nei fafefe,
yei pafea ma yeni malagufu ma i haroo malagufu,
11 ma minaa ei rama'a, rowe ware ba Jesus Christ, hia Fasu,
ba i fani hawera a'a mei Haidaa, mei hia Ama.

We'a Ale'ei ei Pi'u

12 Si'ei, ena pa'aa rawani'a tafiu, hamatee hamona'aida guaiawarea—abaa uniaa fei ba una guta a'a hamu'ou, ma'uaa fei guaiaa hamu'ou warea na muadiai ena lomi yau yena. Hee, hamonei filogima'aiaa fei tela'ana hamu'ou fininaa ma'aua ma funufunuaa unu, uaa
13 Mei Haidaa, hia mei fi bigi laloo iaa hamu'ou ba hamonei pa'i rawani'a naranara ba hamo'aa bigi'aa ei rawani'a nunumiana.
14 A'a minaa ei bigi'aa hamu'ou, apuna ware watauda ma fiharei
15 ba nemea lomi i guguinaa unuu hamu'ou hafelo'a ma ba hamu'ou ale'ei fafa'araia na'uu mei Haidaa ma lomi tataa hamu'ou a'a e'ei rama'a hafelo, e'ei na loloa naranaraa ro'ou a'a feni au feni ma dupuaa e'ei, hamona we'a ale'ei ei pi'u haroo pafea
16 ei hamo'ei arereinaa† fei warea, fei i fani harenua—ba u'a warefa'agu a'a fei arewaa Christ ba fei ponau ma fei bigi'au na pa'i hanuna.
17 Rona igiau ale'ei numa apunaia pafoo fei fana ma pafoo fei bigi'a wagii ei narafawe'iaa hamu'ou. Ma unaminapa'aa ni'eni'efipui a'a minaa hamu'ou.
18 Si'ei, hamu'ou anaa, hamonei ni'eni'e ma unuwenuwefipui a'au.

Timothy ma Epaphroditus

19 Ina o'onai unuu a'a mei Fasu Jesus ba lomi i madii ma a aloawii Timothy a'a hamu'ou ba ana awe ni'eni'e ena una guainaa u'ugaa hamu'ou.
20 Lomi hemeadiai i a'au ba na narapa'aa hamu'ou.
21 Uaa watauda rama'a, rona fafanunu'uaiaa ei nunumiaa ro'ou ma abaa ei nunumiaa Jesus Christ.
22 Ma'uaa hamona aida ba Timothy na fama'adigaa hamu'ou ba hia na rawani, uaa ana ale'ei hemea na'u a'a

† **2:16: 2:16** O, *panarofaa*

mei amana, ina bigifipui a'au a'a fei bigi'aa fei rawani'a
warea.
23 Si'ei, na o'onai unuu ba a aloiawau ena na fanunuia ba
yau batanai.
24 Ma na pa'i o'ugau a'a mei Fasu ba lomi i madii ma ana a
nomai.
25 Ma'uaa una nara ba unei alohadiwe'inawii a'a hamu'ou
Epaphroditus, mei lofuu, mei i bigifipui a'au ale'ei fo'aa, mei
talaitonaa wareaa hamu'ou, mei hamona aloiamai ba nei
roinau.
26 Uaa inapa'aa naranaraiaa minaa hamu'ou ma faloloa'i
uaa hamona guainia ba hia na funu.
27 Pa'aa fa'ua ba inado'o funu ma anaa i ma'e. Ma'uaa mei
Haidaa na faloloa'inaa minaa haigua, abaa unaia, si'ei ba fei
faloloa'ia nei'amina fua'onau.
28 Si'ei, unamina ni'e ba a aloiawau ba ena hamona fanunu-
dinia hamo'aa ni'eni'e ma lomi a minaa naranara watauda.
29 Taufagutania a'a fei maumau mei Fasu fininaa baua
ni'eni'ea ma fani honua a'a ei rama'a ale'ei hia,
30 uaa anaa i ma'e a'a fei bigi'aa Christ ale'ei ba ina nigoaa
ei manumanu na famama'au ei ba i bigihadumau a'a tamanu
lomi ba hamo'aa bigipa'ia a'au.

3

Apuna O'ugaa ei Raraa Unuu Hamu'ou

1 Si'ei, ena lofuu, hamonei ni'eni'e a'a mei Fasu! Lomi
manumanu a'au ba na ne'idinaa ana ei manumanu ei a'a
hamu'ou ma fei, ale'ei a'awei hamu'ou.
2 Oma'aa hamu'ou a'a ena ponoto, ena rama'a bigi'aa
hafelo'a, ena rona moro'aa hudi unu.
3 Uaa fei pa'aa moro'aa hudii wawanei sifei ba o'ou eni na
losui a'a fei Spiritii mei Haidaa, na uduginaa Christ Jesus ma
lomi ona o'ugaa raraa unuu o'ou—
4 ma'uaa, nabaa una nunumai, na pa'i pa'afina a'au ba a
o'ugaa raraa unuu.

Nabaa nemeadiai na nara ba na pa'i pa'afina ba i o'ugaa
raraa ununa, yau na muainia:
5 Na moro hudii wawaneiu i laloo fei fafainaroaa arewaa,
yau hemea rama'aa Israel, yau pai Benjamin, hemea pa'aa
Hebrew; ma i a'a fei law, yau Pharisee;
6 a'a fei patarefurefua, una haperaraiaa ei losuia; a'a fei
wanewaneaa fei law, lomi hepalo tatau.
7 Ma'uaa wagii ei unado'o to fararawaniu, e'eni una nara ba
lomi awataa ro'ou laraa Christ.
8 Hepalodiai, una nara ba minaa ei manumanu,
manumanuu pa'aia laraa fei rawani'a, fei napa'aa mua
ba unei apa'ifarawa-ninaa Christ Jesus, mei Fasuu, mei una

fapa'ainaa minaa ei manumanu uaa hia. Una nara ba ei
manumanu ei, ale'ei meme laraa fei ba unei tonaa Christ
9 ma oafipui a'ana. Ma lomi ba a tonaa fei wanewanea ana
yau, fei i nomai a'a fei law, ma'uaa fei i nofipuimai wagii
fei narafawe'ia a'a Christ—fei wanewanea noranamai a'a mei
Haidaa, fei ba otonia a'a fei narafawe'ia.
10 Yau ba a minaa apa'aa Christ ma fei faufau fei asi'anana
ma porofipui a'ana ei fi'ina ba unei ale'ei hia a'a fei ma'eana
11 ma ba unei tonaa fei asi'ana a'a ei ma'ea.

Fasi'ia Nopa'aloo fei Ude Nunumiamu

12 A'a ba una todigaa ei manumanu ei, o ba una fafa'araidii,
ma'uaa ufimina ofasiwaiwai ba a panarofaa fei na pa-
naronaa yau wagina Christ Jesus.
13 Ena lofuu, lomi una nara ba una panarodigia. Ma'uaa
hepalo ua manumanu ba unei bigi'ia sifeni: Unei madi'inaa
ei na ude i mugiu ma roaipanarofaa fei i ude i ma'au.
14 Una didigiwai'ualao wagii fei nunumiau ba a muai tonaa
fei pono'a, fei i haronaa yau pafea mei Haidaa uaa Christ
Jesus.
15 Minaa o'ou eni na a'u, nei pa'i fei naranara ale'ei. Ma
nabaa fei naranaraa hamu'ou na u'ugai a'a hepalo manu-
manu, fena, ana mei Haidaa iwe fa'arewaia a'a hamu'ou.
16 Ma'uaa ei mau gutanaa o'ou nei fibo'ii wagii ei ona
todigia.
17 Ena lofuu, hamonei nofipuimai a'a ei rona neneraa fei
maumauu ma narama'aiaa fei mau gutanaa ei rona neneraa
fei maumau hai'ouna fanidigaa hamu'ou.
18 Uaa ana ale'ei una'aida warefanaa hamu'ou mina, e'eni
a warediai fininaa ranuu pudau ba watauda, rona guta ale'ei
bidibidii unuu fei hawafoloo Christ.
19 Fei ba ro dinaa wagina, ma'ea. Fei pahanaa ro'ou, haida-
niaa ro'ou ma ei manumanu mamafaa, rona mamagugu ua
wagina. Ei naranaraa ro'ou na ude wagii ei manumanuu feni
malagufu.
20 Ma'uaa fei pa'aa gufuu o'ou, i pafea. Ma eni, ona refu ma
guta'oma'aiaa mei Fatela'ana noramiana yei, mei Fasu, Jesus
Christ,
21 mei wagii fei faufau, fei i augaa minaa ei manumanu
haroo panina, iwe filoginaa ei hafelo'aa hubee o'ou ba ronei
ale'ei fei hubena, fei na pa'i hawera.

4

1 Si'ei, ena lofuu, hamu'ou ena una haguaa hamu'ou ma
naranaraiaa hamu'ou, hamona fani'eni'eau ma hamu'ou
ale'ei pono'au. Ana ale'ei, hamonei ofafaufau a'a mei Fasu,
ena pa'aa tafiu!

Fafiwanewanei

2 U'ei ware'ai'ai a'a Euodia ma Syntyche ba lagunei fama-
monaa hepalo ua naranara a'a mei Fasu.

3 Hi'i, ma a i'iginio, mena pa'aa fa'ua tafiu,* mena ona
hupi'ai a'a fei bigi'a, hadumaa laguei pifine laguei, laguna
fasifipui a'au uaa fei rawani'a warea mawe Clement ma
minaa ei rafirafiu wagii fei bigi'a, ei na pana haraa ro'ou laloo
fei bu'uu harenua.
4 Ni'eni'e a'a mei Fasu ranimai. A waredinia: Ni'eni'e!
5 Fei madumuaa hamu'odu, minaa ei, ronei fanunu'apa'ia.
Mei Fasu na rafi'i.
6 Apuna naranara watauda a'a hepalo manumanu, ma'uaa,
wagii minaa ei manumanu, hamonei lafulafu ma i'igai fini-
naa warea 'ta' ma fanaa ei i'igaiaa hamu'ou a'a mei Haidaa.
7 Ma fei gutafarawaniaa mei Haidaa, fei na pafeainaa mi-
naa ei apa'aa o'ou, iwe wagi'inaa laloo iaa hamu'ou mawe ei
naranaraa hamu'ou a'a Christ Jesus.
8 Fapopo'ii wareau, ena lofuu, tamanu na fa'uai, o
na honua, o wanewane, o fafa'arai, o fananamai, o na
fa'alarainaa puda—nabaa hepalo manumanu napa'aa
wanewane, o na rawani ba o'aa uduginia, hamonei
naranaraiaa ei manumanu ei.
9 Tamanu una feroinaa hamu'ou wagina, o hamona tonia,
o guainia a'au, o fanunuia a'au—bigi'ia. Ma mei Haidaniaa fei
gutafarawania, iwe oafipui a'a hamu'ou.

Warea 'ta' a'a ei Fanaa Ro'ou

10 Naminapa'aa ni'eni'e a'a mei Fasu ba hamonawe falanaa
huoo hamu'ou yau. Fa'ua ba hamona naranaraiau, ma'uaa
lomi hamona pa'i tala ba hamo'aa hadumau.
11 Abaa eni a wareaa fei ba una nunuminaa hepalo manu-
manu, uaa tamanu na nomai a'au wagii tamanu tala, unei
faho'o ua wagina.
12 Una aidadii fei mau gutana, fei ba una pa'i watauda
manumanu o lo'e. Una tatalaidii a'a minaa ei tala ma na
gutafarawani ua wagii ro'ou nabaa una magu, o lo'e, watauda
manumanuu, o lo'e.
13 U'a bigi'aa minaa ei manumanu a'a mei na fani faufau
a'au.
14 Ma'uaa ei maumau hamu'ou na rawani, uaa hamona
fapapaiau a'a hefi'a awatau.
15 Hepalodiai, hamu'ou ena Philippi, hamona aida ba a'a ei
rawarawa arewaa, ei hamo'ado'o tonaa fei rawani'a warea,
ei a asi'aa Macedonia, lomi hepalo a'a ei losuu na alagifani
manumanu a'au, ana uniaa hamu'ou;

---

* **4:3: 4:3** O, *pa'aa fa'ua Syzygus*

16 uaa ei a guta yei Thessalonica, hamona'u alo'uamai
manumanu a'au ei a gutafafelo.
17 A'a ba una nunuminaa hepalo fana, ma'uaa, una nun-
uminia ba wagii ei rawani'a bigi'aa hamu'ou, hamowe to
rawani'a pono'a wagina.
18 Una topedugaa ei pono'au ma wataudadiai; ina haw-
idigau eni manumanu eni, uaa e'eni unawe todigaa ei fana,
ei hamona fanamiaa Epaphroditus. Ei manumanu ei, ale'ei
dufaa fana ma hepalo rawani'a fana na fani'eni'eaa mei
Haidaa.
19 Ma mei Haidaniau, iwe fafanunu ma fanaa minaa ei nun-
umiaa hamu'ou, wagii ei watauda rawani'a manumanuna a'a
Christ Jesus.
20 Fei hawera i ude a'a mei Haidaa, mei Amaa o'ou, ranimai,
ranimai. Amen.

Ei A'apoo Warea

21 Famafufuoinaa minaa ei apunaiaa mei Haidaa, ei rona
oa a'a Christ Jesus. Eni lofu a'au, rona aloaa ei famafufuoiaa
ro'ou a'a hamu'ou.
22 Minaa ei apunaiaa mei Haidaa, rona aloaa ei famafuoiaa
ro'ou a'a hamu'ou, minapa'aa a'a ei rama'a laloo fei humuu
Caesar.
23 Fei rawani'aa mei Fasu Jesus Christ, i oafipui a'a ei spiritii
hamu'ou. Amen.†

† **4:23: 4:23** Hefi'a ne'ia lomi na pa'i *Amen.*

COLOSSIANS

Warefa'aia

Feni ne'iaa Paul fi dinaa a'a fei losuu yei Colossae i ana halo i Ephesus. Fei losuu yei abaa fa'asi'anana ma'uaa ina ne'inia uaa na pa'i hefi'a sifisifi feroia i laloo fei losuu yei. Rona feroi ba nabaa rona nunumiai ba ro apa'aa mei Haidaa ma tonaa fei tele'ana, ronei losuinaa ei famamoaa ei spiriti mawe ei paniaa pani i haroo pafea. Ma ana ronei moro'aa hudii wawanei ma neneraa ei maumau hanaiaa du'ua.

Paul na fadugeaa ei feroia ei wagii fei u'ugaa Christ, mei pa'aa Tela'ana. Uaa, i a'ana mei Haidaa na famamaraa feni ano ma ana na fahadiwe'inaa feni ano a'ana. Uniaa fei fihupi'ia a'a Christ i fatela'anaa feni ano.

Tychicus mei i fanaa fei ne'ia a'a ei Colossae ma Onesimus mei humuwa na aunuhugia, mei i warewareia fei ne'iaa Paul a'a Philemon.

1 Wagii fei nunumiaa mei Haidaa, yau Paul mawe Timothy,
haigua apostle Christ Jesus.

2 Feni nei'a i dinaa a'a ei lofu rona oafagugu* ma fafa'arai
a'a Christ yei Colosse.

Fei rawani'a ma gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou, no-
ramiaa lagua a'a mei Haidaa, mei Amaa o'ou.†

Warea 'ta' ma Lafulafua

3 Ranimai hai'ouna ware 'ta' ma lafulafunaa hamu'ou a'a
mei Haidaa, mei hia Amaa mei Fasuu o'ou, Jesus Christ,
4 uaa, hai'ouna guainia ba na we'i naranaraa hamu'ou a'a
Christ Jesus ma fei haguaa hamu'ou minaa ei apunaiaa mei
Haidaa—
5 fei we'iaa naranara ma fei hagua, noramiaa lagua a'a fei
o'onaia unu—fei na ude oma'aa hamu'ou i pafea, fei hamona
guaidigia laloo fei fa'uai warea, fei rawani'a warea,
6 fei na dinaa a'a hamu'ou. A'a minaa ei gufu tadiwe'ai,
fei rawani'a warea ana fi fufuailao ma gipelao, ana ale'ei a'a
hamu'ou a'a fei arewaa hamonado'o guainia ma apa'aa fei
rawani'aa mei Haidaa fininaa minaa ei fa'uai warea wagina.
7 Hamona to feroia a'a Epaphras, mei rawani'a nafi rarafii
o'ou, mei na bigi'oafagugu wagii fei bigi'aa Christ a'a o'ou,‡
8 mei ana na warefanaa hai'ou fei haguaa hamu'ou fininaa
fei Spiriti.

---

* **1:2: 1:2** O, *rona narafawe'i* † **1:2: 1:2** Hefi'a ne'ia ba, *mei Ama ma mei Fasu Jesus Christ* ‡ **1:7: 1:7** Hefi'a ne'ia ba *hamu'ou*

9 Sifei fei pa'afina ba wagii fei rawarawa arewaa hai'ou'aa
guainaa u'ugaa hamu'ou, lomi hai'ouna fafaa lafulafunaa
hamu'ou ma i'iginaa mei Haidaa ba hamoneimina pa'i minaa
ei ona'onai apa'a ma apa'ifarawaninaa ei manumanu wagii
fei Spiriti uaa ba hamonei apa'ifarawaninaa fei nunumiana.
10 Ma ei hai'ou lafulafu ale'ei, sifei ba hamonei talai-
farawani ua i pudaa mei Fasu ma fani'eni'eia a'a minaa ei
mau tatalaiaa hamu'ou ba hamo'aa pa'i fua a'a minaa ei
rawani'a bigi'a ma nei nogipelao fei apa'aa hamu'ou mei
Haidaa
11 ma tonaa minaa ei faufau na puduaa fei rawani'a fau-
fauna ba hamo'aa apitai ma ofasi'ia. Ma fininaa ni'eni'ea
12 hamo'aa ware 'ta' a'a mei Ama, mei na uga ba hamo'aa§
tonaa fei gutana fipui a'a ei apunaiaa mei Haidaa wagii fei
haparaiaa fei we'ai.
13 Uaa, ina fatela'anaa o'ou a'a fei haparaiaa fei roromaa ma
na dugaa o'ou, wadu'ainaa fei haparaiaa mei Na'u, mei hia na
haguia,
14 mei i a'ana ona pa'i fei ponohadiwe'ia,* fei i futoaa ei
hafelo'a.

Christ na Pafeai

15 Hia mei haduoo mei Haidaa, mei lomi o fanunupa'ia ma
hia mei rawarawa waninia wagii minaa ei manumanu na
mamaraimai.
16 Si'ei ba hia, ei manumanu, rona mamaraimai: ei
manumanu i pafea ma yeni malagufu, manumanu ona fa-
nunupa'ia ma ei na tapu, ei gutanaa hapara, ei manumanu
faufaua, ei bauaniaa gufu, ei forafora; minaa ei manumanu
famamarana ma ana manumanuna.
17 Hia ma'aa minaa ei manumanu ma i a'ana minaa ei
manumanu na hupi'ifipui.
18 Hia tabaa fei hudi unu, fei losuu. Hia mei rawarawa
ma uma'ua a'a ei ma'ea ba a'a minaa ei manumanu, hia nei
pafeai.
19 Uaa mei Haidaa na ni'eni'e ba minaa ei maumauna na oa
i laloo iaa mei na'una.
20 Ma ba hia mei i fafirawaninaa watolaa minaa ei manu-
manu ma mei Haidaa—ei manumanu yeni pu ma i pafea, uaa
ina fawanewaneaa e'ei a'a fei namona, fei na wigii pafoo fei
hawafolo.
21 Mina, hamona raua a'a mei Haidaa ma na pa'i bidibidi
unu laloo naranaraa hamu'ou uaa† fei hafelo'a bigi'aa
hamu'ou.

---

§ **1:12: 1:12** Hefi'a ne'ia ba *o'aa ponohadiwe'ia uaa fei namona, fei fa'arewaia ei hafelo'a bigi'aaa hamu'ou*

* **1:14: 1:14** Hefi'a ne'ia ba *ona pa'i fei*

† **1:21: 1:21** O, *naranaraa hamu'ou, ale'ei i*

22 Ma'uaa e'eni lomi watolana ma hamu'ou uaa fei hudi
unuu Christ wagii fei ma'eana ba i fa'ugaa hamu'ou fininaa
fafa'araia i pudana. Ma fai lomi ma'ida lolo ma warea ba
hamona tata
23 nabaa fei narafawe'iaa hamu'ou i udelao ma hamo'aa
ofafaufau ma lomi na asisi fei o'onaia unuu hamu'ou, fei na
norai a'a fei rawani'a warea. Sifei fei rawani'a warea, fei
hamona guaidigia, fei rona u'ugia a'a minaa ei manumanu i
haroo pafea, fei yau, Paul, na oanaa nafi wagina.

Fei Bigi'aa Paul a'a fei Losuu

24 Si'ei, una ni'eni'e a'a tamanu fi'ia una tonia uaa hamu'ou.
Ma una tonia a'a fei unuu tamanudiai atawe tonia Christ
wagii fei hudi ununa ma fei, ale'ei fei losuu.
25 Yau nawe ale'ei nafina a'a fei rafeiaa mei Haidaa ba a
u'ufapedufanaa hamu'ou fei wareaa mei Haidaa
26 fei manumanu opa'ai, fei na ude opa'ai a'a ei pai mina
ma a'a ei au na didii, fei nawe ude'are'are a'a ei apunaiaa mei
Haidaa e'eni.
27 A'a ro'ou, mei Haidaa na nunuminia ba fama'ama'aa ei
Gentile fei rawani'a hawera wagii feni manumanu opa'aia,
sifei ba Christ, hia na oa laloo iaa hamu'ou. Ma fei, ale'ei fei
o'onaia unuu fei hawera.
28 Hai'ouna u'u ba hia hini ma wagi'inaa minaa ei rama'a
ma feroinaa ro'ou a'a minaa ei ona'onai apa'a ba hai'ou'aa
fa'ugaa minaa ei a'a Christ, ba lomi tataa ro'ou.
29 Ba u'a bigipedugaa fei, una bigimaguhagu ma hapafugoi
fininaa minaa ei faufauna, fei namina fawe'iau.

2

1 Apa'aa warefa'aiaa hamu'ou ba unamina tonaa awatau
uaa hamu'ou ma ei ro'ou yei Laodicea mawe minaa ei rotawe
apa'au.
2 Fei nunumiau, sifei ba unei fa'unuwenuweaa
naranaraa ro'ou ma oafipui a'a fei hagua ba roneimina
apa'ifarawaninaa fei manumanu opa'aiaa mei Haidaa. Ma
Christ, ana hia fei opa'aia fei.
3 Ma na ude opa'ai i a'ana minaa ei rawani'a manumanuu
ona'onaia apa'a ma apa'ifarawania.
4 Una warefanaa hamu'ou fei ba lomi nemea i sifi'aa
hamu'ou a'a ei hofeia warea.
5 Uaa fa'ua ba yau lomi napa'aa gutafipui a'a hamu'ou yena,
ma'uaa fei naranarau, i a'a hamu'ou ma una ni'eni'e ba ei
manumanuu hamu'ou na udefarawani ua ma naminapa'aa
we'i naranaraa hamu'ou a'a Christ.

Fei Oafipuia a'a Christ i Alaraa O'ou

6 Si'ei, ana ale'ei hamona tonaa Christ Jesus ba hia Fasu, ana
hamonei oafipuiwau a'ana.

7 Nei gugu waraa hamu'ou ma habefarawani a'ana ma
fawe'iaa naranaraa hamu'ou ana ale'ei fei feroia hamona
todigia fininaa baua warea 'ta'.
8 Oma'aa hamu'ou ba lomi nemea i bobo'ainaa hamu'ou
a'a ei naranara lomi pa'afina ale'ei ba i sifi'aa hamu'ou ba
hamo'aa neneraa ei maumau rama'a ma fei maumau feni ano
ba lomi hamo'aa neneraa Christ.
9 Uaa a'a Christ, minaa ei maumau mei Haidaa na oa laloo
fei hudi ununa.
10 Ma hamona todigaa minaa ei manumanu a'a Christ, mei
na pafeai laraa minaa ei faufaua ma ei forafora.
11 A'a ba hamona moro'aa hudii wawanei a'a ei panii
rama'a, ma'uaa i a'ana hamona siminaa ei hafelo'a maumau*
ma tonaa fei mau moro'a, fei Christ na bigi'ia a'a hamu'ou.
12 Ma hamona i'ifaifipui a'ana wagii fei pudugufaia ma
asi'afipui a'ana wagii fei we'iaa naranara a'a fei faufau mei
Haidaa, mei i fa'asi'ania a'a fei ma'ea.
13 Mei Haidaa na famama'aa hamu'ou† a'a Christ ma na
bigi'ia ei hamona oa ale'ei ma'ea wagii ei hafelo'aa hamu'ou
ma fei hafelo'a maumau,‡ fei ale'ei ba lomi hamona moro. Ina
futoaa minaa ei hafelo'aa o'ou.
14 Ina fapedugaa ei ne'ia wagii ei law ba onei ma'e, ei na
lawaraa o'ou ma ei na fadugeaa o'ou ma na fadufitaninia a'a
fei hawafolo.
15 Ina todigaa ei finefinee fo'aa ei faufaua, ei forafora ma
fafafanunuaa ro'ou pudaa rama'a ei i muainaa ro'ou a'a fei
hawafolo.§
16 Si'ei, nemea nei'aa warefabiyeinaa hamu'ou wagii
tamanu hamona hanaia, o hunumia, o manumanu losuia, o
hamamani a'a fei sufuaa puda, o hepalo arewaa Sabbath.
17 E'ei, hanunu ua tamanu ba i nomai. Ma'uaa fei pa'afina
ana Christ ua.
18 Nabaa nemea na ni'eni'e a'a fei mau sifisififafefenaa pu
o ba i losuinaa ei alo'alo, mei rama'a mei nei'aa lawaraa
hamu'ou a'a fei rawani'a, fei ba hamo'aa tonia. Mei rama'a
ale'ei, namina u'uwewesinaa tamanu na fanunuia ma fei
hafelo'a naranarana na famamaguguia a'a hefi'a naranara
lomi pa'afina.
19 Ina mora fei hupupu'ina a'a mei hia Taba, mei i a'ana
minaa fei pa'afi na panaroo ma hupu'ai a'a ei wao hudi unu
ba nei gipelao ale'ei i fagipeia mei Haidaa.
20 Si'ei ba a'a Christ hamona ma'edi'ininaa ei maumau feni
ano, tani ei bana'aa hamu'ou manumanuna, te ana hamu'ou
fi neneraa ei mau wareana ba
21 "Apuna panarofia! Apuna hanaia! Apuna idoia!"?

---

* **2:11: 2:11** O, *siminaa ei nunumiaa unu* † **2:13: 2:13** Hefi'a ne'ia ba *o'ou*
‡ **2:13: 2:13** O, *ma fei nunumiaa unu* § **2:15: 2:15** O, *muainaa ro'ou ana hia*

22 Minaa e'ei, ropowe apa'ai, uaa fafasuii ro'ou, ei warea ma
feroiaa rama'a.
23 E'ei warea ba nei bigi ale'ei, fei maumauna ale'ei manu-
manuu apa'a fininaa fei maumau losuia ana bigi'uaa ro'ou
naranaraa ro'ou, fei mau sifisififafefenaa pu ma fei mau
oma'aa ro'ou hudi unu, ma'uaa e'ei manumanu e'ei, pa'aa
lomi ba ro'aa paunaipa'aa ei nunumiaa unu.

3

Batanai fei Mau Gutafafa'araia

1 Si'ei ba hamona asi'afipui a'a Christ, labaginaa ei manu-
manuu pafea fawelei i guta wagina Christ raudei ma'au mei
Haidaa.
2 Augaa ei naranaraa hamu'ou a'a ei manumanuu pafea ma
a'a ba eni manumanu yeni pu.
3 Uaa hamona ma'e ma ei harenuaa hamu'ou na opa'ai a'a
Christ fininaa mei Haidaa e'eni.
4 Ena na nomai Christ, mei harenuaa hamu'ou,* ana
hamo'aa ufipui a'ana wagii fei hawera.
5 Si'ei, hamonei fama'eaa hamu'ou a'a ei maumau feni ano:
ei fitatafipa'aia, ei abaa fafa'araia, laraa huwi, nunumiaa
unu, fei wawa'ai poa, fei losuinaa ei haidaa sifisifi.
6 Fei sibaa mei Haidaa fi nomai† uaa e'ei manumanu e'ei.
7 Mina, hamona panarofaa e'ei manumanu e'ei a'a fei tata-
laiaa hamu'ou.
8 Ma'uaa e'eni, hamonei faraua a'a minaa eni manumanu
eni: sibasibaa, fifi'ii unu, bidibidii unu, u'ufafeloaa rama'a
ma ena hafelo'a warea na lele'amai haba'umuu hamu'ou.
9 Apuna fisifisifi'ii a'a hememea hamu'ou, hamatee ha-
mona simidigaa fei watanai hube fininaa ei manitoaia wag-
ina
10 ma hamona fahawaiaa fei manufau hube, fei ifi farawan-
inaa hamu'ou wagii fei apa'a a'a fei haduoo mei i Famama-
raia.
11 A'a fei, lomi manumanu ba hemea, hia Greece o Jew,
na moro o lomi, o hemea na u'ugai maumau gufuna, o hia
Barbaria, o gufuna Scythia, humuwa o lo'e, ma'uaa Christ, hia
ale'ei minaa ei ma na oafipui a'a minaa ei.
12 Mei Haidaa na rafeinaa hamu'ou ena fafa'araia ma
napa'aa haguaa hamu'ou ma si'ei hamonei lalawainaa fei
faloloa'ia, firawania, fafefenaa pu, madumuia ma ofasisia.
13 Gutafirawanii ua ma futoaa tamanu watolaa hememea
hamu'ou. Futoia ale'ei fei futoaa mei Fasu ei hafelo'aa
hamu'ou.
14 Ma a'a minaa e'ei manumanu e'ei, lalawainaa fei hagua,
fei na hupi'ifi-puinaa ro'ou a'a hepalo pa'afi.

---

* **3:4: 3:4** Hefi'a ne'ia ba *o'ou* † **3:6: 3:6** Hefi'a ne'ia mina ba *Fei sibaa mei Haidaa imii tonaa ei barafea*

15 Fei gutafarawaniaa Christ nei famamoaa ei naranaraa
hamu'ou, uaa si'ei ba hamu'ou maroaa hepalo ua pa'afi ba
hamonei gutafirawanii ua ma nei pa'i fei mau wareaa ‘ta’.
16 Fei wareaa Christ neimina oa i naranaraa hamu'ou ena
hamona feroi ma fiwawagi'inaa hamu'ou wagii minaa ei
apa'a ena hamona laugaa ei psalm ma ei laugaa losuu fininaa
ni'eni'eaa ei naranaraa hamu'ou a'a mei Haidaa.
17 Ma tamanu hamona bigi'ia, nabaa warewarea o bigi'a,
bigi'aa minaa ei wagii fei haraa mei Fasu Jesus ma i a'ana
ware ‘ta’ a'a mei Haidaa, mei Ama.

Batanai fei Mau Gutanaa ei Losuia

18 Ena pifine haroo lalai, fafefefanaa ena haroo hamu'ou,
ana ale'ei tamanu na rawani a'a mei Fasu.
19 Ena wawane haroo lalai, haguaa ena haroo hamu'ou ma
apuna paniratarataiaa ro'ou.
20 Ena baduu, guainaa wareaa ei ama ma inaa hamu'ou a'a
minaa ei manumanu, uaa fei na fani'eni'eaa mei Fasu.
21 Ena ama, apuna famamalouaa iaa ena na'uu hamu'ou
ale'ei ba ro'aa faloloa'i.
22 Ena humuwa, a'a minaa ei manumanu, guainaa ena
fasuu hamu'ou i pu; ma a'a ba i puda ua ro'ou ba ro'aa nara
ba hamona rawani, ma'uaa pa'aa guainaa ro'ou fininaa fei
ma'aua a'a mei Fasu.
23 Tamanu ei bigi'aa hamu'ou, hamoneimina bigifan-
ima'aia, ale'ei ba hamo'aa bigi'ia a'a mei Fasu ma abaa a'a
rama'a,
24 uaa, hamona aida ba hamowe to manumanu a'a mei Fasu
ale'ei pono'a. Pa'aa pa'afii fei bigi'aa hamu'ou, Christ.
25 Hini i bigifatata, ana i tonaa fei arena ma lomi papa'aa
unu wagii fei.

4

1 Ena fasu, fanaa ei humuwaa hamu'ou tamanu na
wanewane, uaa hamona aida ba ana hamona pa'i Fasuu
hamu'ou pafea.

Hefi'adiai Feroia

2 Tonaa fei mau lafulafua fininaa fei mau ofafaufau ma fei
mau warea ‘ta’.
3 Ma ana lafulafunaa hai'ou ba mei Haidaa i fani talaa fei
u'uga ba hai'ou'aa u'ugaa fei manumanuu Christ, fei na ude
opa'ai, fei una bobo'ai wagina eni.
4 Lafulafu ba unei u'ufa'arewainia.
5 Narama'aia ba ei mau hamu'ou a'a ei rama'aa roromaa
batanai; hamonei rofaa minaa ei tala i nomai a'a hamu'ou.
6 Ranimai ei warewareaa hamu'ou nei rawani ua, ale'ei
du'ua na pa'i ma'ida agina ba hamo'aa aida batanai suhad-
umaa hini i i'iginaa hamu'ou.

Ei A'apoo Warea

7 Tychicus i warefanaa hamu'ou ba yau batanai. Hia hemea
rawani'a lofu, hemea wewea nafii mei Fasu.
8 A aloiawau a'a hamu'ou ba hamonei* aida ba batanai fei
gutanaa hai'ou ma i fa'unuwenuweaa naranaraa hamu'ou.
9 I nogiawii Onesimus, hemea wewea ma rawani'a lofuu
o'ou, mei gufuu hamu'ou. Lagu'aa warefanaa hamu'ou mi-
naa eni manumanu na nomai a'a hai'ou yeni.
10 Meni i bobo'ai i a'au, Aristarchus na famafufuoinaa
hamu'ou ma Mark anaa, meni lofuu Barnabas. (Hamona
guaidigia ba nabaa i nomai a'a hamu'ou, taufa'ugia.)
11 Jesus, mei ana harana Justus, ana na aloawii fei famafu-
fuoiana. Ro'ou ua, ei Jew yeni ba rona bigifipui a'au wagii
fei haparaiaa mei Haidaa ma rona fama'aia ba ro'ou, ale'ei
palarau.
12 Epaphras, mei gufuu hamu'ou ma ana nafii Christ Jesus,
na aloawii fei famafufuoiana. Ranimai ina'aida lafulafu-
fawe'i ba hamonei ofafaufau a'a minaa ei nunumiaa mei
Haidaa ma hamonei a'u ma o'ugi ua.
13 U'eipa'aa warefa'uai ba hia, hemea weweaa a'a ei bigi'aa
hamu'ou ma ei yei Laodicea ma yei Hierapolis.
14 Mei pa'aa tafii o'ou Luke, mei lo'otaa mawe Demas,
laguna aloawii fei famafufuoiaa lagua.
15 Fanaa fei famafufuoiau a'a ei lofu yei Laodicea ma a'a
Nympha mawe ei losuia yei humuna.
16 Ena rona igofanidigaa hamu'ou feni ne'iau, te, fanaa
ei losuia yei Laodicea ba ronei igoia ma hamonei igoaa fei
ne'iau a'a ro'ou.
17 Warefanaa Archippus ba neidii fapedugaa fei bigi'a, fei
na fania mei Fasu.
18 Yau, Paul, na ne'inaa feni a'a feni paniu. Nonominia ba
yau bobo'aia. Fei rawani'a i ude i a'a hamu'ou.

* **4:8: 4:8** Hefi'a ne'ia *ba inei*

1 THESSALONIANS

Warefa'aia

Paul na do'o fa'asi'anaa fei losuu yei Thessalonica nenee i di'ininaa Philippi. Hefi'a Jew yei rona punepune a'ana ma tetefa'asi'ania uaa ba na bigipa'i fei u'ugana Christ a'a ei abaa Jew. Si'ei, na dinaa Berea. Ma nenee i'a nopa'aloo Corinth, mei tafina Timothy, mei ana rafirafina wagii fei bigi'a, na u'ufania tamanu na asi'aa laloo fei losuu yei Thessalonica.

Feni rawarawa ne'iaa Paul ba i fa'unuwenuweaa ei narafawe'ia yei. Ina ne'i 'ta' a'a ro'ou wagii fei hagua ma we'iaa naranaraa ro'ou. Ina warewareaa ei i'igaia wagii fei hadiwe'iamii Christ. Na ware ba ronei bigi'ualao ma oma'a fininaa o'onaia unu fei hadiwe'iamii Christ.

1 Hai'ou Paul, Silas* ma Timothy, hai'ou'ei ne'inaa a'a fei
losuu yei Thessalonica, fei i a'a mei Haidaa, mei Ama ma ana
a'a mei Fasu Jesus Christ:

Fei rawani'a ma fei gutafarawania i ude a'a hamu'ou.†

Warea 'ta' Uaa fei Narafawe'iaa ei Thessalonica

2 Ranimai hai'ouna'aida ware 'ta' a'a mei Haidaa uaa
hamu'ou ma lala'aa hamu'ou a'a ei lafulafuaa hai'ou.
3 I ma'aa mei Haidaa, mei Amaa o'ou, hai'ouna'aida nonom-
inaa fei bigi'aa hamu'ou, fei i nomai uaa fei narafawe'ia, fei i
fa'asi'ania fei hagua ma fei ba lomi hamona fa'adudu uaa na
o'onai unuu hamu'ou a'a mei Fasuu o'ou Jesus Christ.
4 Uaa, hai'ouna aida, ena lofu, hamu'ou ena haguu mena
Haidaa ba ina rafeinaa hamu'ou,
5 uaa fei rawani'a wareaa hai'ou, lomi na no'uamai a'a
hamu'ou ale'ei warea ua. Agia, ana na pa'i faufauna fininaa
fei Spiriti Apuna ma na bigi laloo iaa hamu'ou ba pa'aa
fa'ua. Ma hamona aida ba fei gutanaa hai'ou a'a hamu'ou ba
fararawani hamu'ou.
6 Hamona neneraa fei maumau hai'ou ma fei maumau mei
Fasu; hamona tonaa baua fi'ia, ma'uaa hamona tonaa fei
warea fininaa ni'eni'ea, fei fanaa fei Spiriti Apuna.
7 Ma hamu'ou ale'ei fama'ama'a a'a ei narafawe'ia yei Mace-
donia ma Achaia.
8 Abaa uniaa fei ba hamona u'ugaa fei wareaa mei Fasu
yei Macedonia ma Achaia—minaa ei gufu tadiwe'ai, ronawe
aidadii ba namina we'i naranaraa hamu'ou a'a mei Haidaa.
Si'ei, lomi ba o warewarediai wagina,

---

* **1:1: 1:1** Warea Greek *Silvanus*, ana fei hara *Silas* † **1:1: 1:1** Hefi'a ne'ia mina ba *hamu'ou noramiana a'a mei Haidaa, mei hia Amaa o'ou mawe mei Fasu Jesus Christ*

9 uaa ana ro'ou, rona u'u ba batanai fei fagutanaa hamu'ou
hai'ou. Rona warefanaa hai'ou ba hamona momo'inaa a'a
mei Haidaa, di'ininaa ei haidaa sifisifi ba hamo'aa bigi'aa fei
bigi'aa mei fa'ua Haidaa, mei fi guta.
10 Ma rona u'u ba hamo'aa guta'oma'aa fei noramiaa mei
Na'una pafea, mei ina fa'asi'ania a'a fei ma'ea—Jesus, mei i
fatelaiaa o'ou a'a fei sibaa, fei ifi nomai.

2

Fei Bigi'aa Paul yei Thessalonica

1 Ena lofuu, hamona aida ba fei tatalaiaa hai'ou a'a
hamu'ou, na pa'i hanuna.
2 Hai'ounado'o to fi'ia ma haperaraia yei Philippi, ale'ei
hamona aidadii, ma'uaa wagii fei hadumaa mei Haidaniaa
o'ou, fa'ua ba na pa'i baua fadugedugea wagina, ma'uaa
hai'ouna u'ufani'uaiawii hamu'ou fei rawani'a warea.
3 Uaa fei i'igiaa hai'ou hamu'ou, abaa asi'anamai a'a ei tata
o hafelo'aa naranara ma ana abaa hai'ou fi sifi'aa hamu'ou.
4 Agia, hamatee mei Haidaa na ugainaa hai'ou wagii
fei rawani'a warea ba hai'ounei u'ugia. Abaa hai'oufi
fani'eni'eaa rama'a, ma'uaa mei Haidaa, mei i maniaa ei
naranaraa hai'ou.
5 Hamona aidadii ba lomi hai'ouna hofeaa hamu'ou o
bigifarawani ba o'opa'ai ei maumau wawa'ai poa—ma mei
Haidaa na apa'aa fei.
6 Lomi ba hai'ouna nunuminaa udugiaa rama'a—hamu'ou
o hefi'adiai.
Si'ei ba hai'ou, apostle Christ, nabaa hai'ouna nunumai,
hai'ou fani awataa a'a hamu'ou,
7 ma'uaa hai'ouna famadumui a'a hamu'ou, ana ale'ei
hemea ina a'a ei na'una.
8 Si'ei ba hai'ounapa'aa haguaa hamu'ou, hai'ouna ni'eni'e
ba hai'ouna u'ugaa fei rawani'a wareaa mei Haidaa a'a
hamu'ou ma gutafipui a'a hamu'ou anaa, uaa hai'ounapa'aa
haguaa hamu'ou.
9 Ena lofu, woro ana hamona nonominia, ei baua bigi'aa
hai'ou ma ei awataa hai'ou uaa hamu'ou; hai'ouna bigibigi
poi ma arewaa ba lomi hai'ou fani awataa a'a nemea ena
hai'ouna u'ufanaa hamu'ou fei rawani'a wareaa mei Haidaa.
10 Hamona fanunuia ma mei Haidaa anaa ba batanai fei
mau gutanaa hai'ou dupuaa hamu'ou ena narafawe'ia ma ba
hai'ouna fafa'arai, wanewane ma lomi hepalo tata.
11 Uaa hamona aida ba hai'ouna suahadumaa hememea
ana ale'ei hemea ama a'a ei na'una.
12 Hamatee hai'ouna fa'unuwenuweaa ei naranaraa
hamu'ou, farawaninaa hamu'ou ma sualaparaa hamu'ou
ba hamonei talaifarawani i pudaa mei Haidaa, mei i

lala'aa hamu'ou ba hamonei oa i haroo fei haparaiana ma
hawerana.
13 Ma ana hai'ouna'aida ware ‘ta’ a'a mei Haidaa, uaa, ei
hamo'aa tonaa fei wareaa mei Haidaa, fei hamona guainia
a'a hai'ou, lomi hamona tonia ale'ei wareaa rama'a, ma'uaa
ba pa'aa wareaa mei Haidaa, fei ifi bigi laloo iaa hamu'ou,
hamu'ou ena narafawe'ia.
14 Uaa hamu'ou, ena lofu, hamona neneraa fei maumau ei
losuu mei Haidaa yei Judea, ei rona oafipui a'a Christ Jesus.
Hamona to fi'ia a'a ei gufuu hamu'ou ana ale'ei e'ei losuu e'ei,
rona tonia a'a ei Jew,
15 ei rona fo'afama'eaa mei Fasu Jesus mawe ei mamama'a
ma tetefa'asi'anaa hai'ou. Lomi rona fani'eni'eaa mei Haidaa
ma rona siba a'a minaa ei rama'a
16 ba ro'aa pauninaa hai'ou ba hai'ou nei'aa wareware a'a
ei Gentile ba ro'aa tela. A'a fei, ranimai, rona'aida fapepesuaa
ei hafelo'aa ro'ou. Fei sibaa mei Haidaa nawe* nomai pafoo
ro'ou.

Fei Nunumiaa Paul ba i Ma'a ei Thessalonica

17 Ma'uaa ena lofuu, laloo ma'idei au ro'aa fi'alaginaa o'ou,
lomi rona fi'alagipa'aa ei naranaraa o'ou. Ma wagii fei au
fei, si'ei ba fei ude nunumiaa hai'ou a'a hamu'ou, hai'ouna
labagifawe'i tala ba hai'ou'aa ma'a hamu'ou.
18 Uaa, ba hai'oupa'amii ma'a hamu'ou—pa'aa yau Paul—
wataud au ba a nomai, ma'uaa Satan na lawaraa talaa
hai'ou.
19 Uaa tamanu fei na fa'o'onainaa unu, o fani'eni'e, o fei tao
hai'ou, fei ba hai'ou fa'upe'upei inamoaa mei Fasuu o'ou Jesus
ena na nomai? Haa, a'a ba hamu'ou?
20 Hi'i. Hamu'ou ena hawera ma fani'eni'eaa hai'ou.

3

1 Si'ei, ba fai lomi hai'ouna utofa'aipa'ia, hai'ounawe nara
ba hai'oupo'o guta ua yei Athens.
2 Haiguna aloaa Timothy, mei lofuu o'ou, mei rarafii haigua
a'a fei bigi'aa mei Haidaa,* ba haigu'aa fatalainaa fei rawani'a
wareaa Christ ba inei fawe'ia ma fa'unuwenuweaa nara-
naraa hamu'ou a'a fei narafawe'iaa hamu'ou
3 ba lomi nemea i ma'aurere wagii ei manimania. Hamon-
amina aidafarawani ba o'aa tonaa ei manimania ei.
4 Uaa ei o'ou gutafipui, hai'ouna'o warefanaa hamu'ou ba
hai'ou'aa tonaa haperaraia. Ma ana naree ale'ei wareaa
hai'ou ma hamona apa'ia.
5 Uaa wagii fei, fai lomi una gutapa'i, si'ei a aloawii fei i'igaia
ba batanai fei narafawe'iaa hamu'ou. Una mama'au ba mei

* **2:16: 2:16** O, *naminapa'aa* * **3:2: 3:2** Hefi'a ne'ia ba *mei lofu, mei rarafii haigua a'a fei bigi'a*; hefi'adiai ne'ia ba *mei lofu ma nafii mei Haidaa*

manimania ipo'o manipa'aa hamu'ou wagii hefi'a tala ma fei
bigi'aa hai'ou a'a hamu'ou, lomi hanuna.

Fei Wareaa Timothy na Fa'unuwenuweaa Paul

6 Ma'uaa Timothy, ana eni hadiwe'aianamai a'a hamu'ou
ma na warefanaa haigua fei rawani'a warea ba batanai fei
narafawe'ia ma haguaa hamu'ou. Ina warefanaa haigua ba
ranimai, hamona narahadiwe'inaa ei rawani'aa haigua ma
ba nunumiaa hamu'ou ba hamu'ou ma'a haigua ana ale'ei
haigua, ba haigua ma'a hamu'ou.
7 Si'ei, ena lofuu, wagii minaa ei naranara watauaa haigua
ma haperararaia haiguna tonia, fei naranaraa haigua na
unuwenuwe uaa fei narafawe'iaa hamu'ou.
8 Uaa e'eni haigunawe gutafarawani ua, hamatee hamona
ufawe'i a'a mei Fasu.
9 Lomi haigu'aa warepa'ia fei warea 'ta' a'a mei Haidaa
wagii fei unuwenuwea haiguana pa'i inamoaa mei Haidaa
uaa hamu'ou.
10 Poi ma arewaa haigunamina lafulafu ba haiguawii
ma'adiai hamu'ou ma fanaa hamu'ou tamanu ba i fawe'iaa
ei narafawe'iaa hamu'ou.
11 Ma na rawani ba mei Haidaa, mei Amaa o'ou mawe mei
Fasuu o'ou Jesus i fani talaa hai'ou ba hai'ou nomai, mi ma'a
hamu'ou.
12 Na rawani ba mei Fasu i fagipeia ma fa'apoidinaa fei
fihaguiaa hamu'ou ma a'a hefi'adiai ana ale'ei fei haguaa
hai'ou hamu'ou.
13 Na rawani ba i fawe'iaa naranaraa hamu'ou ba lomi
hepalo tataa hamu'ou ma hamonei fafa'arai inamoaa mei
Haidaniaa o'ou, mei Ama, ena na nomai mei Fasuu o'ou Jesus
fipui a'a ei apunaiana.

4

Fei Mau Gutanaa O'ou nei Fani'eni'eaa mei Haidaa

1 Si'eni eni fapopo'ii wareaa hai'ou a'a hamu'ou, ena lofu.
Hai'ouna feroidigaa hamu'ou ba batanai hamonei guta ba
i ni'eni'e mei Haidaa, ana ale'ei hamo'ei guta e'eni. E'eni
hai'ou'ei i'igai ma warefawe'i a'a hamu'ou a'a mei Fasu Jesus
ba hamonei fa'apoinia.
2 Uaa hamona aidadii tamanu hai'ouna feroinia wagii fei
foraforaa mei Fasu Jesus ba hamonei bigi'ia.
3 Fei nunumiaa mei Haidaa ba hamonei fafafa'arai ma
farapa a'a ei fitatafipa'aia;
4 ba hememea hamu'ou nei aida fei mau oma'aa fei hudi
ununa* ale'ei ba ina apunai ma rawani ua,

* **4:4: 4:4** O, *aida fei mau gutafipuia a'a harona*; o, *aida fei mau ba i labarai harona*

5 abaa ale'ei laraa huwii ei roromaa, ei lomi rona apa'aa mei Haidaa
6 ma wagii fei, nemea lomi i fafeloaa mei lofuna o fababibiyei'uaia. Mei Fasu, ipa'aa fanima'aiaa ei rama'a rona bigi'aa ei mau hafelo'a ale'ei, ei hai'ouna warewagi'idigaa hamu'ou.
7 Uaa mei Haidaa abaa na lala'aa o'ou ba onei loloa, ma'uaa ba onei gutafafafa'arai ua.
8 Si'ei, hini i barafeaa fei feroia fei, a'a ba ifi barafeaa rama'a, ma'uaa mei Haidaa, mei i fanaa hamu'ou fei Spiriti Apuna.
9 Ma a'a fei mau haguaa ei filolofui, lomi ba hai'ou'aa ne'ifanidinaa hamu'ou, uaa ana hamu'ou, hamona todigaa fei feroiaa mei Haidaa ba batanai hamona fihagui.
10 Ma ana fa'ua ba hamona haguaa ei lofu yei tadiwe'aiaa Macedonia. Ma'uaa hai'ou'ei i'igifawe'i a'a hamu'ou, ena lofu, ba hamonei fa'apoidinaa fei haguaa hamu'ou a'a ro'ou.
11 Hamonei augaa naranaraa hamu'ou a'a fei ba hamonei gutafama-dumu, abaa papa'aa manumanuu hefi'a, ma'uaa biginaa ana panii hamu'ou ale'ei hai'ou warefanaa hamu'ou
12 ba fei gutanaa hamu'ou hepapalo arewaa nei rawani ua i pudaa ei rama'aa feni ano ma abaa minaa guta ua panii hefi'a.

Fei Noramiaa mei Fasu

13 Ena lofu, lomi hai'ouna nunuminia ba hamo'aa polatabai a'a ei rona ma'igu, o ba hamo'aa gutafaloloa'i ale'ei ei lomi rona pa'i o'onaia unu.
14 O'ounapa'aa aida ba Jesus na ma'e ma asi'adiai ma si'ei, ona aida ba mei Haidaa i dugifipuinamii Jesus mawe ei rona ma'e a'ana.
15 Ana ale'ei fei wareaa mei Fasu, hai'ou'ei warefanaa hamu'ou ba o'ou eni, ana oifi guta nopa'aloo fei noramiaa mei Fasu, pa'aa lomi o'ado'o nonoo a'a ei rona ma'igu.
16 Uaa mei Fasu, ana hia iwe norai i pafea fininaa fei ware-fabauaniana, fininaa fei lao mei pa'aa bauaniaa ei alo'alo ma fininaa fei haroharofaa fei maniwaa mei Haidaa ma ei ma'ea a'a Christ, rodo'o asi'aa.
17 Nenee fei, o'ou eni ana oifi guta, eni dufu, owe nobapa'aloo ro'ou i a'a ei papalei ba o'aree suafinaa mei Fasu i haroo pafea. Ma si'ei, opowemina gutafipui a'a mei Fasu ranimai, ranimai.
18 Si'ei, hamonei fa'asi'anaa naranaraa hamu'ou a'a eni warea eni.

5

1 Si'ei, ena lofu, wagii ei au ma arewaa, lomi pa'afina ba hai'ou ne'ifanaa hamu'ou,

2 uaa hamona aidafarawanidigia ba fei arewaa mei Fasu,
iwe nomai ale'ena nemea fafanao na nomai na poi.
3 Ena rona ware ale'ena ei rama'a ba, “Gutafara-wani ua ma
lomi manumanu,” fei hafelo'a i nopoponinamii ro'ou ale'ei
fi'iaa mei pifine ba i wanini ma lomi rowe telapa'i.
4 Ma'uaa hamu'ou, ena lofu, abaa hamu'ou i laloo fei roror-
maa ba fei arewaa fei, ale'ei noramiaa nemea fafanao ba i
faba'arofoaa hamu'ou.
5 Minaa hamu'ou na'uu fei we'ai ma na'uu fei arewaa. A'a
ba o'ou manu-manuu fei poi o fei roromaa.
6 Si'ei, onei'aa ale'ei hefi'a, ei rona ma'igu, ma'uaa onei
ofafaufau ma apitainaa ana o'ou.
7 Uaa ena rama'a rona ma'igu, rona ma'igu na poi ma ena
rona hunu poapoai, rona hunu na poi.
8 Ma'uaa, si'ei ba o'ou manumanuu fei arewaa, onei api-
tainaa ana o'ou ma hawai a'a fei narafawe'ia ma fei hagua
ale'ei rapirapii niniwai ma fei o'onaia unuu fei tela'ana ale'ei
tao rapirapii taba.
9 Uaa abaa na rafeinaa o'ou mei Haidaa ba onei tonaa ei
sibaa, ma'uaa ba onei to fei tela'ana a'a mei Fasuu o'ou Jesus
Christ.
10 Ina ma'e uaa o'ou ba nabaa ona werawera o ma'igu, onei
oafipui a'ana.
11 Si'ei, fa'unuwe-nuweaa naranaraa hememea ma fi-
palagii ana ale'ei hamo'ei bigi'ia eni.

Ei A'apoo Feroia

12 Ma hai'ou'ei i'iginaa hamu'ou, ena lofu, ba hamonei
ma'auaa ei rona bigifawe'i dupuaa hamu'ou, ei rona
famamoaa hamu'ou a'a mei Fasu ma suahadumaa hamu'ou.
13 Poronaa ro'ou pafea fininaa hagua, uaa fei bigi'aa ro'ou.
Hamonei gutafirawanii ua.
14 Ma hai'ou'ei i'igifawe'i a'a hamu'ou ena lofu ba hamonei
aweinaa ena rona tamafoi, fa'unuwenuweaa ena mamafaa,
hadumaa ei rona rafilele ma fawiwi'ai fipui a'a minaa ei
rama'a.
15 Apuna fafelo a'a mei na fafelo a'a hamu'ou, ma'uaa rani-
mai, hamonei firawanii ana a'a hamu'ou mawe a'a hefi'adiai.
16 Ranimai hamonei wiwiwidi;
17 hamonei'o lafulafu;
18 hamu'ou ena hamona oafipui a'a Christ Jesus, hamonei
ware ‘ta’ a'a minaa ei manumanu, uaa sifei fei nunumiaa mei
Haidaa.
19 Apuna pereaa fei hafii fei Spiriti;
20 apuna narafasiba a'a ei diware'auga.
21 Manima'aa minaa ei manumanu. Panarofaa tamanu na
rawani.
22 Faraua a'a ei manitoai hafelo'a.

23 Na rawani ba mei Haidaa, ana unaia Haidaniaa fei guta-
farawania, i fafa'arainaa hamu'ou ranimai. Na rawani ba mi-
naa fei spiritii hememea hamu'ou, fei naranaraa hamu'ou ma
fei hudi unuu hamu'ou nei ude fafa'arai ua a'a fei noramiaa
mei Fasuu o'ou Jesus Christ.
24 Mei i lala'aa hamu'ou na oafagugu ma ipowe bigi'ia.
25 Ena lofu, lafulafunaa hai'ou.
26 Famafufuoinaa minaa ei lofu a'a hefaa mau hatofaa
puda, fei na apunai.
27 A warefawe'i a'a hamu'ou i pudaa mei Fasu ba hamonei
igoaa feni ne'ia a'a minaa ei lofu.
28 Fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus Christ nei oa a'a
hamu'ou.

2 THESSALONIANS

Warefa'aia

Fei warewarea wagii fei hadiwe'iaa Christ na fapoapoainaa watauda laloo fei losuu i Thessalonica. Si'ei Paul na ne'inaa fei faguapaloaa ne'iana a'a ro'ou uaa rona nara ba na nodimai fei arewaa noramiaa mei Fasu.

Ina fawanewaneaa ro'ou a'a fei naranara fei ma warefanaa ro'ou ba neido'o nomai ei hafelo'a manumanu wagii fei famamoaa mei Pa'aa Hafelo'a, mei ba i fadugeaa Christ.

Ina warefawe'i ba wagii ei hafelo'a ma fi'ia, ei igoa nei ufawe'i wagii fei narafawe'iaa ro'ou. Ronei ofasisia'ualao bigi'aa ei rawani'a bigi'a.

1 Paul, Silas* ma Timothy,

Hai'ouna ne'inaa a'a fei losuu yei Thessalonica, fei losuu a'a mei Haidaa, mei Amaa o'ou mawe mei Fasu Jesus Christ.

2 Fei rawani'a ma gutafarawania i ude a'a hamu'ou, noramiana a'a mei Haidaa, mei Ama mawe mei Fasu Jesus Christ.

Warea 'ta' ma Lafulafua

3 Ranimai hai'ouneipa'aa ware 'ta' a'a mei Haidaa uaa hamu'ou ena lofu ma na rawani ale'ei uaa fei we'iaa naranaraa hamu'ou, fimina gipe apoi'ualao ma fei fihaguiaa hememea hamu'ou ana fi gipelao.

4 Si'ei, i dupuaa ei losuu mei Haidaa, hai'ouna mamagugu u'ugaa fei apitaia ma we'iaa naranaraa hamu'ou wagii minaa ei haperararaia ma manimania, ei hamo'ei tonia e'eni.

5 Minaa e'ei na fama'aia ba fei dududuaa mei Haidaa na wanewane ma si'ei uni'unina ba na rawani ba hamopowe guta a'a fei haparaiaa mei Haidaa, fei hamo'ei to fi'ia wagina.

6 Mei Haidaa, hia na wanewane: Iwe fagianainaa ei rona fafeloaa hamu'ou

7 ma fani hawenia a'a hamu'ou ena na pa'i awataa ma a'a hai'ou anaa. Ipowe nomai ei ena na fa'arewamai pafea mei Fasu Jesus fininaa fei nalenaleaa hafi fipuinaa ei alo'alona, ei rona faufau.

8 Iwe fanima'aiaa ei lomi rona apa'aa mei Haidaa ma guaineneraa fei rawani'a wareaa mei Fasuu o'ou Jesus.

9 Ropowe tonaa fei lagi lomi i pedutoo ma lomi ro'awe u inamoaa mei Fasu ma fei haparaiana, fei na faufau.

---

* **1:1: 1:1** Warea Greek *Silvanus,* ana fei hara *Silas*

10 Ma i ale'ei wagii fei arewaa na nomai ba i to hawerana
i a'a ei rama'a gufuna, ei rona apunai ma ba i famalefaiaa ei
narafawe'ia. Ma hamu'ou a'a ro'ou uaa hamona narafawe'i
a'a tamanu hai'ouna u'ufanaa hamu'ou.
11 Hefei na ude naranaraa hai'ou ei hai'ouna'aida lafulafu-
naa hamu'ou ba mei Haidaniaa o'ou nei nara ba fei rafeiana
hamu'ou na pa'i hanuna ma ba wagii fei faufauna, i fagipeaa
minaa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou ma minaa ei rawani'a
maumau hamu'ou, ei na fa'asi'anaa ei narafawe'iaa hamu'ou.
12 Hai'ou'ei lafulafu ale'ei ba fei haraa mei Fasuu o'ou Jesus
nei to hawerana i a'a hamu'ou ma hamu'ou i a'ana ale'ei fei
rawani'aa mei Haidaniaa o'ou mawe mei Fasu Jesus Christ.†

2

Mei Barafea

1 Wagii fei noramiaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ ma fei ba
o'aa figupui a'ana, hai'ouna i'iginaa hamu'ou, ena lofu, ba
2 hamonei'aa naranara watauda o ma'au a'a hefi'a di-
ware'auga, u'uga, o ne'iaa rama'a nabaa rona warefasifi ba
hai'ouna ne'inia ba fei arewaa mei Fasu na nodigimai.
3 Apuna guaitonaa sifisifii nemea a'a hefi'a tala, uaa fena
arewaa fena, lomi ba i nomai hawina na asi'aa fei au barafea
ma mei barafea* nawe arewa, mei fi aununaa a'a fei fa-
gianana.
4 I faduge ma poronaa hia pafea pafoo minaa ei manumanu
wagii mei Haidaa o tamanudiai rona losuinia ma ba i guta i
laloo fei humuu mei Haidaa ma ware ba hia mei Haidaa.
5 Haa, lomi hamona nonominia ba ei afido'o guta i a'a
hamu'ou na warefanaa hamu'ou eni manumanu eni?
6 Ma eni hamonawe aida ba tamanu fei nado'o utofa'ainia
uaa ba i we fa'arewaia a'a fena pa'aa au.
7 Uaa fei faufau fei mau barafea, fei i ude opa'ai, ifi bigi eni,
ma'uaa mei ifi utofa'ainia ido'o panarofia nopa'aloo fei ba ina
putotoginia.
8 Ma nenee fei, ipowe arewa mei barafea, mei iwe hugusi-
minia mei Fasu Jesus wagii fei fawenaiana ma fapedugia a'a
fei haweraa fei noramiana.
9 Fei noramiaa mei barafea iwe nofininamii fei bigi'aa
Satan ma watauda mau sifisifi foigia, hilala ma fananawalaa
puda
10 fininaa watauda ei mau hafelo'a, ei na sifi'aa ei roi fa-
giana eni. Rona to fagianaa uaa lomi rona haguaa fei fa'uaia
ba ro'aa tela.
11 A'a fei, mei Haidaa i fapoapoainaa tabaa ro'ou ba ro'aa
neneraa fei sifisifi

---

† **1:12: 1:12** O, *mei Haidaa, mei Fasu Jesus Christ*

* **2:3: 2:3** Hefi'a ne'ia ba *mei famamoaa ei hafelo'a*

12 ma ba minaa ei lomi rona neneraa fei fa'uaia ma'uaa
rona ni'eni'e ua a'a fei hafelo'a, ropowe fagiana.

Ufawe'i

13 Ma'uaa ranimai hai'ouna ware 'ta' a'a mei Haidaa uaa
hamu'ou, ena lofu, hamu'ou ena haguu mei Fasu, uaa
do'ofama'a mei Haidaa na rafeinaa
hamu'ou† ba hamonei tela a'a fei fafafa'araiaa bigi'aa fei
Spiriti ma wagii fei narafawe'ia a'a fei fa'uaia.
14 Ina rafeinaa hamu'ou wagii feni ba a'a fei rawani'a wareaa
hai'ou, hamo'aa pa'i fei haweraa mei Fasuu o'ou Jesus Christ.
15 Si'ei, ena lofu, ofafaufau ma panarofaa ei feroia,‡ ei
hai'ouna wareia ma ne'inia a'a hamu'ou.
16 Ana mei Fasuu o'ou Jesus Christ mawe mei Haidaa,
mei Amaa o'ou, mei na haguaa o'ou ma fanaa o'ou fei
fa'unuwenuwea lomi i pedutoo fininaa fei o'onaia unu wagii
fei rawani'ana,
17 ba lagu'aa fa'unuwenuweaa naranaraa hamu'ou ma
fawe'iaa hamu'ou wagii minaa ei rawani'a bigi'a ma warea.

3

Ronei Lafulafu

1 Hee, si'ei, ena lofu, hamonei lafulafunaa hai'ou ba fei
u'ugaa mei Fasu nei tale batafa ma ba ei rama'a nei ma'auia
ana ale'ei a'a hamu'ou.
2 Ma hamonei lafulafu ba mei Fasu nei tata'ainaa hai'ou
wagii ei manitoai mawe ei hafelo'a rama'a, uaa a'a ba minaa
ei rama'a rona pa'i fei narafawe'ia.
3 Ma'uaa, mei Fasu na oafagugu ma iwe fawe'iaa hamu'ou
ma wagi'inaa hamu'ou a'a mei hafelo'a.
4 Hai'ounapa'aa o'ugaa mei Fasu ba hamo'ei neneraa ei
wareaa hai'ou ma biginenegi'uaialao.
5 Ma laloo iaa hamu'ou, mei Fasu i unifanaa hamu'ou fei
haguaa mei Haidaa ma fei apitaiaa Christ.

Fei Ware'aweia wagii fei Tamafoia

6 Wagii fei haraa mei Fasu Jesus Christ hai'ou warefawe'i a'a
hamu'ou ena lofu, ba hamonei faraua a'a ei rona tamafoi, ei
lomi rona neneraa ei feroia* hamona tonia a'a hai'ou.
7 Uaa hamu'ou ana na aida ba batanai hamonei neneraa
fei maumau hai'ou. Ei hai'ou a'a hamu'ou, lomi hai'ouna
panimadumui
8 ma ana lomi hai'ouna hanaiaa hanaa hemeadiai nabaa
lomi hai'ouna pono'ia. Agia, poi ma arewaa, hai'ouna
bigi maguhagu ba lomi hai'ou'aa fani rarabaa a'a hemea
hamu'ou.

---

† **2:13: 2:13** Hefi'a ne'ia ba *uaa mei Haidaa na rafeinaa hamu'ou ba ale'ei ei rawarawa fuana* ‡ **2:15: 2:15** O, *ei mau feroia* * **3:6: 3:6** O, *ei mau feroia*

9 Fa'ua ba hai'ouna pa'i fei forafora ba hai'ou ware ba
hamoneipa'aa hadumaa hai'ou, ma'uaa hai'ouna bigi'aa fei
ba hai'ou ale'ei fama'ama'a ba hamonei neneraa hai'ou.
10 Uaa ei ana hai'ou i a'a hamu'ou hai'ouna ware ale'ei a'a
hamu'ou ba: “Nabaa nemea rama'a lomi i bigi, ana lomi i
hanana.”
11 Hai'ouna guainia ba hefi'a hamu'ou na tamafoi. Lomi
rona panitawei, ma'uaa rona fawadu'ai ua a'a ei pidawaiaa
hefi'a.
12 A'a ei rama'a ale'ei, hai'ou'aa warefawe'i a'a fei faufau
mei Fasu Jesus Christ ba ronei gutafarawani ma bigitoo
hanaa ro'ou.
13 Ma a'a hamu'ou, ena lofu, hamonei wewea bigi'aa ei na
wanewane.
14 Nabaa nemea lomi na guainaa ei feroiaa hai'ou laloo feni
ne'ia feni, pupudainia. Faraua a'ana ba i famamafaiaa anaia.
15 Apuna nara ba hia hemea bidibidii unu, ma'uaa aweinia
ale'ei hemea lofu.

Ei Famafufuoia

16 Na rawani ba mei Fasu, mei i fanaa fei gutafarawania, i
fani gutafarawania ranimai a'a minaa ei tala. Mei Fasu nei
gutafipui a'a minaa hamu'ou.
17 Yau Paul, na ne'inaa feni famafufuoia a'a feni paniu ba
ale'ei pa'aa lalau a'a minaa ei ne'iau. Sifei fei maumau ne'iau.
18 Fei rawani'aa mei Fasuu o'ou Jesus Christ i ude i a'a minaa
hamu'ou.

1 TIMOTHY

Warefa'aia

Timothy, hia hemea manufau narafawe'ia. Inana Jew ma amana Greece. Hia tafii Paul ma ana paniaa panina. Feni, fei rawarawa ne'iaa Paul a'ana.

Fei ne'iana fi warewareaa odumanu manumanu. Hepalo ifi aweinia a'a ei sifisifi feroia laloo fei losuu. Fei feroia na fihafuinaa naranaraa ei Jew ma ei abaa Jew, fei ba feni ano wagieni namina hafelo ma fei tela'ana i nomai wagii hefaa mau apa'a ale'ei ba ei rama'a nei farapa a'a fei lalaia ma hefi'a mau du'ua.

Hepalodiai ba fei mau losuia ma batanai fataleaa fei losuu ma maumau ei famamoaa fei losuu mawe ei paniaa pani.

Rafirafii guapaloei, Paul na warefawe'i a'a Timothy ba batanai i oanaa rawani'a nafii Jesus Christ wagii fei bigi'a, fei na udenaa panina a'a ei gupuu ei narafawe'ia.

1 Yau Paul, hemea apostle Christ Jesus wagii fei wareaa mei Haidaa, mei fatela'anaa o'ou ma a'a fei wareaa Christ Jesus, mei hia na fani o'onaia unuu o'ou.

2 I dinaa a'a Timothy mena pa'aa na'uu wagii fei narafawe'ia:

Fei rawani'a, faloloa'ia ma gutafarawania noramiaa ro'ou a'a mei Haidaa, mei Ama mawe Christ Jesus, mei Fasuu o'ou.

Ei Warefa'aia Uaa ei Sifisifi Feroia

3 Ana ale'ei fei i'igifawe'iau a'amu ei u'a dinaa Macedonia ba onei guta yei Ephesus ba onei warefawe'i a'a hefi'a rama'a ba ronei'aa feroidinaa ei sifisifi feroia

4 ma ronei'aa neneraa fei mau u'uga abaa fa'ua ma ei manumanu ba batanai ei maumau ei upuu ro'ou. E'ei manumanu e'ei na fa'asi'anaa fihareia; a'a ba na fa'asi'anaa fei bigi'aa mei Haidaa, fei i nomai uaa fei narafawe'ia.

5 Fei pelee naranaraa fei warea fei, fei hagua, fei i nomai a'a fei mau fafa'araia fininaa fei naranara ba lomi ona tata ma fei narafawe'ia, fei ina fa'uai.

6 Hefi'a, rona talaifarapa a'a fei ma momo'ainaa a'a ei warea lomi hanuna.

7 Rona nunumai ba ro'ou feroiaa fei law ma'uaa lomi rona apa'aa tamanu rona wareia ma tamanu ronapa'aa warefawe'i wagina.

8 Ona aida ba fei law na rawani nabaa nemea na apa'ia ba batanai fei bigi'ana.

9 Ana ona aida ba fei law, abaa manumanuu ei wanewanea
ma'uaa ei barafea ma ei fadugea, ei lomi rona apa'aa mei
Haidaa, ei hafelo'a, ei lomi rona fafa'arai ma ei lomi losuu
ro'ou, ei rona fo'afama'eaa ei ama ma inaa ro'ou, ei rona
fo'afama'e,
10 ei fiharoharoipa'aia, ei narafafeloa, ei rona alo ma pono
humuwa, ei sifisifi ma ei ro sifi'aa ei fadududua ma a'a
tamanudiai lomi na neneraa tamanu na wanewane wagii ei
feroiaa mei Haidaa,
11 ei na neneraa fei haweraa fei rawani'a wareaa mei
Haidaa, mei na pa'i hawegiana, fei na fifaninaa paniu.

Fei Rawani'aa mei Fasu a'a Paul

12 Una ware 'ta' a'a Christ Jesus, mei Fasuu o'ou, mei na fani
faufau a'au uaa na nara ba una oafagugu ma ina rafeinau a'a
fei bigi'ana.
13 Fa'ua ba mina, una warefafeloaa mei Haidaa ma yau
hemea haperara ma hemea panii ba'ananarai, ma'uaa, ina
faloloa'inau uaa lomi una aida ba na bigi'aa tamanu ma ana
lomi na we'i fei naranarau.
14 Fei rawani'aa mei Fasuu o'ou ina ipinaa pafou fininaa
fei we'iaa naranara ma fei hagua, guapaloeni, manumanuu
Christ Jesus.
15 Sifeni hepalo rawani'a warea ba oneipa'aa nenegia:
Christ Jesus na nomai yeni malagufu ba i fatela'anaa ei
hafelo'a ma napa'aa ratanaa yau hai'ou.
16 Ma'uaa sifei fei pa'afina ba ina faloloa'inau, uaa ba i
a'au, yau mei pa'aa rama'a hafelo, Christ Jesus i fama'aa
fei ofasisiana lomi i pedutoo ale'ei fama'ama'aa ei ba ro'aa
narafawe'i a'ana ma tonaa fei harenua lomi i pedutoo.
17 Si'ei a'a mei Hapara, mei i oalao, mei lomi ba i ma'e, mei
lomi ona fanunupa'ia, mei ana unaia Haidaa, i ude i a'ana fei
honua ma fei hawera ranimai ranimai. Amen.
18 Mena na'uu Timothy, u'ei fanio eni feroia, eni na fibo'ii
a'a ei diware'auga, ei i u'ugio ma fei neneramu e'ei, o'aa fo'a
wagii fei rawani'a fo'aa
19 ma panarofaa fei narafawe'ia fininaa fei naranara, fei
lomi na marapu. Hefi'a, rona fadugeaa e'ei manumanu e'ei
ma fei narafawe'iaa ro'ou ale'ei hepalo wa na tafe.
20 Dupuaa ro'ou, Hymenaeus ma Alexander. Una fifaninaa
lagua i panii Satan ba lagunei to feroia wagina ba lagunei'aa
warefafeloaa mei Haidaa.

2

Ei Feroia wagii fei Losuu

1 Si'ei, do'o rawarawa u'ei i'igifawe'i a'amu ba onei bigi'aa
e'eni: ei i'igaia, ei lafulafua, ei warewarea a'a mei Haidaa uaa

hefi'adiai ma warea ‘ta’ ma onei bigi'ia ba i hadumaa minaa
ei rama'a—
2 onei lafulafunaa ei hapara mawe minaa ei bauaniaa
rama'a ba fei gutanaa o'ou nei rawani ua fininaa fei guta-
farawania a'a minaa ei maumau mei Haidaa ma maumau
apunaia.
3 E'ei manumanu e'ei na rawani ma na fani'eni'eaa mei
Haidaa, mei Fatela'anaa o'ou,
4 mei na nunuminaa minaa ei rama'a ba ronei tela ma
apa'aa fei fa'uaia.
5 Uaa na pa'i hemea ua Haidaa ma hemea ua rama'a i
fawanewaneaa watolaa mei Haidaa ma ei rama'a, Christ
Jesus,
6 mei na fanaa anaia ale'ei ponoponoo minaa ei rama'a—
ale'ei hepalo u'uga na nomai a'a fei rawani'a au.
7 Ma a'a fei, ina rafeinau ba yau talaitonaa warea ma ana
yau apostle. A warefa'uai; abaa fi sifisifi ma'uaa, ale'ei hemea
feroiaa ei Gentile wagii fei narafawe'ia, fei na fa'uai.
8 Una nunuminia ba ei rama'a hitani gufu, ronei uduginaa
ei panii ro'ou, ei na apunai a'a fei lafulafua ma nei'aa pa'i
fisibaia o fihareia.
9 Ana una nunuminia ba ei pifine, ronei rafefarawani
susuu ro'ou, i nei'aa lelefo hudi unuu ro'ou ma ronei'aa au
watauda haweraa hugoo tabaa ro'ou o au gold o pearl o ei
susu na rata pono'ana
10 ma'uaa, a'a ei rawani'a bigi'a ale'ei tamanu na rawani a'a
ei pifine, ei rona ware ba rona neneraa mei Haidaa.
11 Ei pifine ronei tonaa fei mau famadumua ma fafefe-
fanaa.
12 Lomi na rawani a'au ba nemea pifine nei feroi o
famamoaa nemea wawane; inei gutafamadumu ua.
13 Uaa do'orawarawa mamaraa, Adam; nenena, Eve.
14 Ma Adam, abaa hia na pasi a'a fei sifisifi'a, uaa mei pifine
na pasi wagina ba ina oanaa hafelo'a.
15 Ma'uaa wagii fei waninia, ei pifine, ro'aa tela* nabaa
rona panarofalao fei narafawe'ia, fei hagua ma fei mau
fafa'araia fininaa fei mau fanima'aa ei manumanu.

3

Ei Bauaniaa Losuu ma ei Paniaa Pani

1 Sifeni hepalo rawani'a warea: nabaa nemea na pa'i
naranarana ba hia bauaniaa fei losuu,* i nunuminaa hepalo
rawani'a bigi'a.
2 Ma mei bauaniaa fei losuu, ronei'aa labagipa'aa hepalo
tatana, i nei pa'i hemea ua harona, nei walalo sibana, nei'aida

* **2:15: 2:15** O, *gutadiai* * **3:1: 3:1** Warea English ba *bishop*; v. 2 anaa.

apitaia, nei fahonua, nei'aida fagutafarawaniaa rama'a, na
hawia ba i feroi,
3 lomi na'o hunu poapoai, abaa panii ba'ananarai, ma'uaa
nei madumui, lomi na harea ma lomi na haguaa mugoo po'i.
4 Inei sualaparaa ei rama'aa humuna ma fanunuia ba ei
na'una, rona guainia fininaa ma'aua.
5 Nabaa nemea lomi na oma'apa'aa ei rama'aa humuna,
batanai ba i oma'apa'aa fei losuu mei Haidaa?
6 Lomi na rawani ba we wadu'aiana ma i ponitoo bigi'a
hamatee i famamagugui ma i tonaa fei dududua, ana fei na
tonia mei hani'u.
7 Inei pa'i rawani'a harana a'a ei rama'a ano ba lomi i pasi
a'a ei i famamafaia ma wagii fei lepoo mei hani'u.
8 Ana ale'ei, ei paniaa pani. Ana ronei fahonua, ronei fa'uai,
ronei'aa hunu watauda wine ma ronei'aa bigifasifi ba ro to
manumanu.
9 Ronei panarofaa ei waiwai warea na fa'uai wagii fei
narafawe'ia fininaa fei naranara ba lomi rona tata.
10 Oneido'o manima'aa ro'ou ma nabaa lomi manumanu a'a
ro'ou, na rawani ba ro'ou paniaa pani.
11 Ana ale'ei ei haroo ro'ou,† ronei fahonua, ronei'aa wi-
witoi, ma'uaa ronei famadumui ma onei aida ba lomi ro'awe
bigifata.
12 Hemea paniaa pani nei pa'i hemea ua harona ma nei
sualaparaa ei na'una ma ei rama'aa humuna.
13 Ei rona bigifarawani, i pa'i rawani'a haraa ro'ou ma baua
o'uga a'a fei we'iaa naranaraa ro'ou a'a Christ Jesus.
14 Nunumiau ba amii ma'abatafainio ma'uaa u'ei ne'ifanio
feni ba
15 nabaa ina lawagi talau ona aidadii ba batanai fei mau-
mau ronei bigi'ia ena rama'a wagii fei humuu mei Haidaa,
fei losuu mei Haidaa, mei i oalao, fei duge ma fasu'ufufugoi
fei fa'uaia.
16 Naminapa'aa fa'ua ba fei manumanuu mei Haidaa, fei na
ude opa'ai, na waiwai—fei ba:

Hia‡ na fa'arewa fininaa hudi ununa,§
fei Spiriti na fama'aia ba hia na wanewane
ma rona fanunuia ei alo'alo,
ma ei rama'a na u'ugia a'a minaa ei baua gufu.
Ei rama'aa feni ano, rona narafawe'i a'ana,
ma ina dinaa pafea fininaa hawerana.

4

Ina Ne'iferoinaa Timothy

† **3:11: 3:11** O, *ei deaconess* ‡ **3:16: 3:16** Hefi'a ne'ia ba *Mei Haidaa* § **3:16: 3:16** O, *fininaa pigio*

1 Fei Spiriti na warefa'arewaia ba laloo ei a'apoo arewaa,
hefi'a, ro'aa di'ininaa fei we'iaa naranara ma neneraa ei
sifisifi spiriti ma ei manumanuu feroiaa ei pigea.
2 Ei feroia ei, manumanuu ei rama'aa sifisifi, ei ware'oni, ei
fai lo'e rona aida ba rona tata.
3 Rona apunainaa ei rama'a ba ronei'aa lalai ma warefawe'i
ba ronei'aa hana hefi'a du'ua, hefi'a na bigi'ia mei Haidaa
ba ei rona narafawe'i ma apa'aa fei fa'uaia nei tonia fininaa
warea 'ta'.
4 Uaa minaa ei famamaraa mei Haidaa na rawani ma lomi
hepalo manumanu ba o'aa siminia nabaa o tonia a'a fei warea
'ta',
5 uaa ina papaditaia a'a fei wareaa mei Haidaa fininaa
lafulafua.

6 Nabaa e'ei manumanu e'ei, ona warefa'arewaia a'a ei lofu,
yoi ale'ei rawani'a paniaa panii Christ Jesus, gipeamu laloo fei
fa'uaia wagii fei we'iaa naranara ma fei rawani'a feroia ona
nenegia.
7 Onei'aa fa'ido'ido a'a ei u'uga abaa manumanuu mei
Haidaa ma ei famefimefii baduu; agia, onei feroinaa ana yoi
ba fei maumaumu nei ale'ei mei Haidaa.
8 Uaa fei maumau fawe'iwe'ii raraa unu na pa'i ma'ida
awatana, ma'uaa fei maumau mei Haidaa na awatadiai a'a
minaa ei manumanu wagii fei harenua e'eni ma fei harenua
ata nomai.

9 Sifeni hepalo rawani'a warea ba oneipa'aa nenegia.
10 Ma wagii fei oneipa'aa bigifawe'i, uaa ona audigaa
ei o'onaia unuu o'ou a'a mei Haidaa, mei i oalao, mei
Fatela'anaa minaa ei rama'a, pa'aa e'ei rona narafawe'i.

11 Feroi ma warefawe'iaa e'ei manumanu e'ei.
12 Apuna guainaa wareaa nemea ba lomi ona awata ha-
matee yoi baduu ua, ma'uaa, onei ale'ei fama'ama'a a'a ei
narafawe'ia wagii fei mau gutana, ei paola warea, fei hagua,
fei narafawe'ia ma fei mau fafa'araia.
13 Nopa'aloo fei noramiau onei'u igoaa ei ne'ia laloo fei Bu'u
Apuna i pudaa rama'a ma onei u'u'u ma feferoi.
14 Apuna au'uaiaa fei fana ona tonia wagii fei diware'augaa
fei u'ugaa ei mamama'a, ei ro'aa augaa panii ro'ou pafomu ei
bauaniaa fei losuu.

15 Oneipa'aa wewea a'a e'ei manu-manu e'ei; oneimina
bigi'ia ba minaa ei rama'a, ronei fanunuaa ei bigipa'amu.
16 Wagi'inaa fei mau gutanamu ma ei feroiamu. Bigi-
fawe'i'ualao wagii e'ei, uaa nabaa o bigi'ia ale'ei, o fatelaio
mawe ei rona guainio anaa.

5

Ei Aweia a'a ei Pifine Ma'esuabea, ei Bauaniaa Losuu mawe ei Humuwa

1 Apuna laofababagianaa ma hota'aa nemea bau, ma'uaa
onei fawanewaneia ale'ei ba hia amamu. A'a ei baubara, fafaiaa ro'ou ale'ei lofumu,
2 ena hopi, ale'ei inamu ma ei nanao ale'ei agimu fininaa fei
pa'aa maumau fafa'araia.

3 Oma'afarawaninaa ei pifine ma'esuabea ei ronapa'aa
gutafafelo.
4 Ma'uaa, nabaa nemea pifine ma'esuabea na pa'i na'una o
upuna, ei baduu ei, ronei bigi'aa ei feroitonaa ro'ou wagii fei
losuu, fei rona pa'i ma roifarawaninaa ei maroaa ro'ou ale'ei
ba rona fanihadiwe'inaa fei rawani'aa ei ama, ei ina mawe ei
upuu ro'ou, uaa fei, na fani'eni'eaa mei Haidaa.
5 Mei pifine ma'esuabea, mei napa'aa gutafafelo ma guta
unaia, hia na o'ugaa mei Haidaa. Poi ma arewaa ina'aida
lafulafu ma i'iginaa mei Haidaa ba nei hadumia.
6 Ma'uaa mei pifine ma'esuabea, mei i labaginaa ei ro'oa
manumanu ba i fani'eni'eia, fa'ua ba ifi guta ma'uaa hia ale'ei
ma'ea.
7 Ana feroifanaa ei rama'a eni manumanu ba lomi nemea i
pa'i tatana.
8 Nabaa nemea, lomi i roinaa ei gufuna ma nabaa lomi na
pa'aa bigi'aa fei a'a ei pa'aa maroana, hia na fadugeaa fei
mau narafawe'ia ma na hafelodiai laraa mei lomi na we'i
naranarana.
9 Apuna fapana'aa haraa nemea pifine ma'esuabea a'a fei
ude'udee haraa ei pifine ma'esuabea hawina na pa'i oloroa
pa'ania igisimasi, na oafagugu a'a mei harona*
10 ma ana na pa'i rawani'a harana a'a ei rawani'a bigi'ana
ale'ei oma'afarawanianaa ei na'una, fagutafarawaninaa
rama'a, fesuaa pinee ei apunaiaa mei Haidaa, hadumaa ei
rona gutafafelo ma bigifawe'i a'a minaa ei rawani'a bigi'a.

11 A'a ei nanao pifine ma'esuabea, apuna fapana'aa haraa
ro'ou a'a fei ude'udee hara. Uaa, nabaa ei nunumiaa unuu
ro'ou na muainaa fei neneraa ro'ou Christ, rona nunumai ba
ro'aa lalai.
12 Si'ei, rona fabibiyeinaa naranaraa ana ro'ou, uaa rona
barafeaa fei rawarawa fa'unaiaa ro'ou.
13 Ma ana ronawe tamafoi ma dinaa hepapalo humu. Ma
abaa si'ei ua ba ro'ou tamafo, uaa ana rafee ro'ou bababau'ua
ma nigo'uaiaa pidawaiaa hefi'a, ei abaa manumanuu ro'ou.

---

* **5:9: 5:9** O, *igisimasi, na pa'i hemea ua harona*

14 Si'ei a aweinaa ei nanao pifine ma'esuabea ba na rawani
ba ronei lalai, wawanini, sualaparaa manumanuu humuu
ro'ou ba lomi i pa'i talaa mei bidibidii unu ba i warefafeloia.
15 Fa'ua ba hefi'a, rona momo'aidii ba ro neneraa Satan.
16 Nabaa nemea pifine narafawe'ia ma dupuaa ei maroana
na pa'i hefi'a pifine ma'esuabea, inei hadumaa ro'ou ma abaa
fani awataa fei losuu a'a ro'ou, uaa fei losuu nei hadumaa ei
pifine ma'esuabea, ei ronapa'aa gutafafelo.
17 Ei bauaniaa fei losuu, ei rona famamofarawaninaa fei
bigi'aa fei losuu, oneipa'aa fani baua honua a'a ro'ou, pa'aa
a'a ei rona bigi ba ro'ou u'uga ma feroia.
18 Uaa fei Bu'u Apuna na ware ba, “Apuna fabaoaa fei
buduma'ao, fei fi bigifani du'ua,” ma “Mei bigibigi'a nei pa'i
pono'ana.”
19 Apuna guaitonaa u'uga ba hemea bauaniaa fei losuu na
bigifatata hawina na pa'i helagui o o'odui rona fanununaa
pudaa ro'ou.
20 Ei rona bigifatata, onei fawanewaneaa ro'ou i pudaa
rama'a ba ei rama'a, ronei to feroia wagina.
21 U'ei warefawe'i a'amu i pudaa mei Haidaa ma Christ
Jesus mawe ei alo'alo rafeiana ba onei neneraa minaa e'ei
warea ma onei'aa pa'i papa'aa unu.
22 Abaa ratarata ua a'a fei augaa pani pafoo rama'a ma
apuna labe a'a ei hafelo'aa hefi'adiai. Ma onei fafa'arai.
23 Apuna hunu ranu ua. Hunu ma'ida wine uaa fei pa-
hananamu ma fei ufunu'uamu.
24 Ei tataa hefi'a na ude'arewa ma nado'o nonoo i ma'aa
ro'ou a'a mei fadududua; ei tataa hefi'adiai na noneneneimai.
25 Ana ale'ei, ei rawani'a bigi'a, na ude'arewa ma nabaa
hefi'a rawani'a bigi'a, lomi na arewa, ana pa'aa lomi i
opa'aipa'i.

6

1 Minaa ei rona humuwai, roneimina ma'auaa ei fasuu
ro'ou ba fei haraa mei Haidaa ma fei feroiaa o'ou, lomi ro'aa
warefafeloia hefi'a.
2 Ei fasu, ei rona narafawe'i, ei humuwaa ro'ou, ronei'aa
nara ba lomi ro'aa ma'auaa ro'ou uaa lofuu ro'ou. Agia,
roneimina bigifawe'idiai a'a ro'ou, hamatee rona bigihadu-
maa ei narafawe'ia, uaa ei, tafii ro'ou. Ma si'ei ei feroia onei
feroinia a'a ro'ou ba ronei nenegia.

Fei Haguaa Mugoo Po'i

3 Hini nemea i feroifasifi wagii ei manumanuu losuu ma
barafeaa fei wanewaneaa feroiaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ
ma ei maumau feroiaa mei Haidaa,

4 hia na mamagugu ma lomi na apa'aa hepalo manumanu.
Ina pa'i hafelo'a naranara wagii watauda awataa ma fiharei
wagii ei paolaa warea na fa'asi'anaa punepunea, fifi'ii unu,
wiwitoi, hafelo'a naranara
5 ma ranimai na pa'i fisibaia watolaa ei rona narafafelo,
ei rona fapa'ainaa fei warea na fa'uai ma rona nara ba fei
maumau mei Haidaa, hepalo tala ba ro to mugoo po'i wagina.
6 Ma'uaa hini na tonaa fei maumau mei Haidaa ma na ho'o
ua, na tonaa hepalo baua manumanu.
7 Uaa ona waninimai pani ua ma ana lo'e o notonaa hepalo
manumanuu feni ano.
8 Ma'uaa nabaa ona pa'i du'ua ma susu, onei faho'o ua
wagina.
9 Ei ba ro'aa pa'i watauda manumanu, rona pasinaa
fei manimania ma fei alabe'a ma wagii watauda ei mau
poapoaia ma ei hafelo'a nunumaia, ei i fafeloaa rama'a ma
fama'eaa ei ro'ou.
10 Uaa fei haguaa mugoo po'i pa'aa fafasuii watauda ei
maumau hafelo'a. Hefi'a, ba ro'aa pa'i mugoo po'i, rona fara-
padi'ininaa fei narafawe'ia ma tonaa watauda fi'ia wagina.

Paul na Warefawe'i a'a Timothy

11 Ma'uaa yoi, mena rama'aa gufuu mei Haidaa, onei faraua
a'a minaa e'ei ma labaginaa fei wanewanea, ei maumau
mei Haidaa, fei narafawe'ia, fei hagua, fei apitaia ma fei
famadumuia.
12 Fo'a wagii fei rawani'a fo'aa fei narafawe'ia. Panarofaa
fei harenua lomi i pedutoo wagii tamanu i rafeinio ma ona
ugainia i pudaa watauda.
13 I pudaa mei Haidaa, mei i fani fawewenii minaa ei
manumanu ma i pudaa Christ Jesus anaa, mei na u ma'aa
Pontius Pilate ma warefarawani a'ana, u'ei warefawe'i a'amu
ba
14 onei nenegifarawani'uaiaa fei warea, lomi ma'ida
barafea wagina nopa'aloo fei noramiaa mei Fasuu o'ou
Jesus Christ,
15 mei i fanoraiamai mei Haidaa a'a fei pa'aa auna—mei ana
uniana Bauana na pa'i hawegiana, mei Haparaa ei hapara,
mei Fasuu ei fasu,
16 mei uniana lomi i ma'etoo, mei i guta a'a fei we'ai lomi
o farafi'ipa'i wagina, mei lomi hemea na fanunupa'ia ma ana
lomi ro'aa fanunuia. Ranimai i a'ana nei ude fei honua ma
faufau. Amen.

17 Warefawe'i a'a ei rona pa'i watauda manumanu i a'a feni
ano e'eni ba ronei'aa mamagugu o augaa ei o'onaia unuu
ro'ou wagii ei manumanuu ro'ou, ei ba i fahamamaguaa

ro'ou, ma'uaa augaa ei o'onaia unuu ro'ou a'a mei Haidaa,
mei imina fanaa o'ou minaa ei manumanu ba i fani'eni'eaa
o'ou.
18 Warefawe'i a'a ro'ou ba ronei bigi'aa ei rawani'a bigi'a ba
nei watauda ei rawani'a bigi'aa ro'ou ma ba ronei panii arerei
ma fifaninaa ei manumanu rona pa'i.
19 A'a fei tala fei, ro au rawani'a manumanuu ro'ou i pafea
ale'ei fasu'ufufugoi fei au i nomai ba ro'apowe panarofaa fei
harenua, fei pa'aa harenua.
20 Timothy, oma'afarawaninaa tamanu na udenaa panimu.
Faraua a'a ena warewarea abaa wareaa mei Haidaa ma ei
fadugedugea wagii ei apa'a, ei rona warefasifi ba ei pa'aa
apa'a,
21 ei apa'aa hefi'a rona wareia ma wagii e'ei, rona fara-
padi'ininaa fei narafawe'ia.
Fei rawani'a i ude a'amu.

2 TIMOTHY

Warefa'aia

Feni, faguapaloaa ne'iaa Paul a'a Timothy, mei rafirafina a'a fei bigi'a ma paniaa panina, fi aweinia ba inei wewea u'ugaa Jesus Christ, nei urofaa fei fa'ua feroiaa fei rawani'a warea ma fei rawarawa fi'ugaia, fei hesuwi fei Bu'u Apuna ma nei bigi'aa fei bigi'ana feroia ma u'ugaa fei rawani'a warea a'a hepapalo gufu.

Paul ana na aweinia ba inei'aa wadu'ai a'a ei poapoa fihareia, ei i fafeloaa ei rona guainia, ma'uaa nei neneraa ei mau gutanana—fei narafawe'iana, apitaiana, haguana, ofasisiana ma fei fi'iana wagii fei haperaraia.

1 A'a fei nunumiaa mei Haidaa, yau Paul, hemea apostle
Christ Jesus, fei na fibo'ii a'a fei fa'unaia ba na pa'i harenua
a'a Christ Jesus.

2 Feni, i dinaa a'amu, Timothy, mena rawani'a na'uu.

I dinaa a'amu fei rawani'a, fei faloloa'ia ma fei gutafarawa-
nia, noramiaa ro'ou a'a mei Haidaa, mei hia Ama mawe
Christ Jesus, mei Fasuu o'ou.

Fei Warea ba Onei Oafagugu

3 Una ware ‘ta’ a'a mei Haidaa, mei yau ma ei upuu mina fi
bigi a'ana fininaa fei naranara ba lomi tatau. Poi ma arewaa
una'aida nonominio laloo ei lafulafuau.
4 Una nonominaa ei pasiaa ranuu pudamu ma una
nunumai ba a ma'a yoi ba fei ni'eni'eau neimina pepesu.
5 Una nonominaa fei pa'aa we'iaa naranaramu, fei nado'o
oa a'a mei upumu Lois ma mei inamu Eunice, fei una nara ba
ana fi oa a'amu.
6 Uaa fei, a fanonominio ba onei faweguweguaa fei fanaa
mei Haidaa, fei ona tonia wagii fei augau paniu pafomu.
7 Uaa mei Haidaa lomi na fanaa o'ou fei spiritii mamafaa,
ma'uaa fei spiritii faufau, hagua ma fei wagi'ia.
8 Si'ei, apuna mamafa u'ugaa mei Fasuu o'ou, o yau, meni na
bobo'ai uaa hia. Ma'uaa, a'a fei fi'ia wagii fei rawani'a warea,
agunei ufipui a'a fei faufau mei Haidaa,
9 mei na fatela'anaa o'ou ma rafei'aunaa o'ou a'a fei gutana
na fafa'arai—a'a ba wagii ei bigi'aa o'ou, ma'uaa wagii fei
nunumiana ma rawani'ana. I a'a Christ Jesus, ina fanaa o'ou
fei rawani'a ei atawe nomai fei rawarawa arewaa,
10 ma'uaa inawe arewa a'a fei noramiaa mei Fatela'anaa
o'ou, Christ Jesus, mei na fapedugaa fei ma'ea ma wagii fei

rawani'a warea na fa'arewaia ba na tonamii fei harenua ma
fei hudi unu lomi i ma'etoo.
11 Ma a'a fei rawani'a warea ina rafeinau ba yau talaitonaa
warea, apostle ma feroia.
12 Sifei fei pa'afina ba una tonaa feni fi'ia, feni ifimina
fa'awatainau e'eni. Ma'uaa lomi una mamafa uaa una apa'aa
mei una narafawe'i a'ana ma napa'aa aida ba hia, na hawia
ba i oma'aa ei una faninaa panina a'a fena arewaa i nomai.
13 Tamanu ona guainia a'au onei tonia ale'ei hepalo
fama'ama'aa fei feroia na wanewane fininaa fei narafawe'ia
ma fei hagua a'a Christ Jesus.
14 Oma'afarawaninaa fei rawani'a fa'uaia, fei na udenaa
panimu; oma'aia a'a fei hadumaa fei Spiriti Apuna, fei fi oa
i laloo iaa o'ou.
15 Ona aida minaa ei rama'a yei a'a fei baua gufu Asia, rona
farapadi'ininau ma Phygelus mawe Hermogenes anaa.
16 Na rawani ba mei Fasu na faloloa'inaa ei rama'aa hu-
muu Onesiphorus, uaa ina'aida farawaninaa naranaramu
ma lomi ina mamafa ba yau na bobo'ai.
17 Agia, ei i guta yei Rome, inamina lalabaginau nopa'aloo
fei ba inawe pa'au.
18 Na rawani ba mei Fasu i fani faloloa'ia a'ana a'a fena
arewaa i nomai! Ona aidafarawani ba yei Ephesus, ina
hadumau a'a watauda tala.

2

1 Si'ei, mena na'uu, ofafaufau fininaa fei rawani'a, fei na
ude a'a Christ Jesus.
2 Ma tamanu ei ona guainia a'au i pudaa watauda rama'a,
u'ufarawaninia a'a ei rona oafagugu ba ronei feroinaa
hefi'adiai.
3 Apitainaa ei awataa fi'ia fipui a'a hai'ou ale'ei hemea
rawani'a fo'aa Christ Jesus.
4 Lomi ba nemea fo'aa i fawadu'ai a'a ei manumanu ei
rama'a ua. Hia, ba i fani'eni'eaa mei bauaniana, mei baua-
niaa ei fo'aa.
5 Ana ale'ei, nabaa nemea i poni a'a fei fiwaleia, lomi ba i
muainaa fei pono'a wagina nabaa lomi i neneraa ei warea ba
batanai fei mau fiwaleia.
6 Ma mei weweaa diapodu, hia rawarawa tonaa du'ua
wagii fei pe'ihapena.
7 Narama'aiaa tamanu una wareia, uaa mei Fasu, iwe
fa'arewaiaa minaa ei a'amu.
8 Naraia ba Jesus Christ na asi'aa a'a fei ma'ea ma hia pai
David. Sifei fei rawani'a wareau,
9 fei una to fi'ia wagina ba yau na bobo'ai ale'ei hemea
hafelo'a. Ma'uaa fei wareaa mei Haidaa, lomi na bobo'ai.

10 Si'ei, una apitainaa minaa ei manumanu uaa ei rafeiana
ba ro'ou anaa, ronei tonaa fei tela'anaa a'a Christ Jesus fininaa
fei hawera lomi i pedutoo.
11 Sifeni hepalo rawani'a warea:
Nabaa ona ma'efipui a'ana,
ana o'aa gutafipui a'ana;
12 Nabaa ona apitai ua,
ana owe gutafipui a'ana wagii fei haparaiana.
Nabaa ona rawafalafeia
ana i rawafalafeaa o'ou;
13 nabaa lomi na we'i naranaraa o'ou,
hia na oafagugu ua,
hamatee lomi ba i falafeaa anaia.

Mei Bigibigi'a na Ugainia mei Haidaa

14 U fanonominaa ro'ou eni manumanu eni. Aweinaa ro'ou
i ma'aa mei Haidaa ba ronei'aa fiharei wagii ei paolaa warea;
lomi hanuna ma i fapoapoai'uaiaa ena rona guainia.
15 Onei fanima'a'uaio ba ona rawani i pudaa mei Haidaa
ale'ei hemea paniaa panina, hemea lomi na mamafa a'ana,
hemea na bigifarawani ua a'a fei warea ina fa'uai.
16 Onei faraua a'a ei warewarea, abaa wareaa mei Haidaa,
uaa ena rona bigi'ia, inamina apoi'ualao fei maumau, fei
abaa maumau mei Haidaa.
17 Ei feroiaa ro'ou ale'ei hepalo funua na tale namoo ro'ou.
Ana ale'ei feroiaa Hymenaeus ma Philetus,
18 laguei laguna farapadi'ininaa fei fa'uaia. Laguna'aida
ware ba fei asi'anaa ei ma'ea na nodigimai ma wagii fei,
laguna fafeloaa fei narafawe'iaa hefi'a.
19 Hefei pa'aa fa'ua, ma'uaa fei fasu'ufufugoi mei Haidaa na
udefawe'i uaa na tama'ainaa fei ne'ia ba, “Mei Fasu na apa'aa
ena rama'aa gufuna,” ma, “Hini i lala'aa fei haraa mei Fasu
nei farapadi'ininaa fei maumau hafelo'a.”
20 Laloo hepalo baua humu na pa'i manumanu abaa uniaa
ei gold ma silver, ma'uaa ana na pa'i haihai ma waiwaiaa piye;
hefi'a na pa'i rawani'a bigi'ana ma hefi'a lo'e.
21 Nabaa nemea i farapa a'a tamanu ei lomi na rawani
bigi'ana, hia ale'ei talaa fei rawani'a bigi'a, ina fafa'arai ma
na hawia ba i biginaa hia mei Fasu ma ina oa ba i bigi'aa ei
rawani'a bigi'a.
22 Ponidi'ininaa ei hafelo'a nunumiaa ei baubara ma nanao
ma labarainaa fei wanewanea, fei narafawe'ia, fei hagua ma
fei gutafarawania fipui a'a ena rona lala'aa fei haraa mei Fasu
fininaa fei fafa'araia naranara.
23 Apuna fawo'i a'a ei poapoa fihareia, ei lo'e hanuna, uaa
ona aida ba i fa'asi'anaa fisisibaia.

24 Ma mei paniaa panii mei Fasu, inei'aa fiharei; lo'e, hama-
tee inei farawani a'a minaa ei rama'a, nei feroipa'i ma inei'aa
narafasiba a'a nemea.
25 Ma ei rona fadugeia, inei nofagigilao ma fawanewaneaa
ro'ou ba mei Haidaa, i fanaa ro'ou fei filogiaa naranara ma
unifanaa ro'ou fei talaa fei fa'uaia
26 ma ba ropowe narapa'ia ma ro tela'apa'i a'a fei lepoo mei
hani'u, mei i panarofaa ro'ou ba ronei bigi'aa ei nunumiana.

3

Ei Maumau Hafelo'a a'a ei A'apoo Arewaa

1 Ma'uaa guainaa feni: Ipowe pa'i pa'aa hafelo'a au wagii
ena a'apoo arewaa.
2 Ei rama'a, ro'aa haguaa ana ro'ou, haguaa mugoo po'i,
ware'agu'agui, mamagugui, ba'ananarai, barafeaa ei ama
ma ina, lomi ro'aa ni'eni'e a'a tamanu rona pa'idii, lomi
fafa'araia,
3 lomi hagua, lomi ro'aa futoaa hafelo'aa hefi'adiai, wi-
witoia, lomi ro'aa apitaipa'i, lomi ro'aa haguaa ei rawani'a,
4 rona fahafeloaa hefi'a, ba'asuarai batafa, naranara'uaiaa
ana ro'ou, haguaa ei i fani'eni'eaa ro'ou ma lomi ro'aa haguaa
mei Haidaa—
5 fafanunuaa ro'ou ale'ei maumau mei Haidaa, ma'uaa lomi
rona ugainaa fei faufau wagina. Faraua a'a ro'ou.
6 Fei maumau ro'ou ale'ei ba ro wadu'ai'uanaa ei humu ma
fapafeai a'a ei pifine na pududui naranaraa ro'ou. Ena rama'a
ena, namina fua'onaa ro'ou ei watauda mau hafelo'a mawe ei
hafelo'a nunumaia,
7 rona'aida feferoi, ma'uaa pa'aa lomi ba rona ugainaa fei
fa'uaia.
8 Ana ale'ei ba Jannes ma Jambres, laguna fadugeaa Moses,
ei rama'a ei, ana ro'aa fadugeaa fei fa'uaia. Na wawadi
naranaraa ro'ou ma wagii fei narafawe'ia, rona fagianadii.
9 Ma'uaa lomi rowe opa'aipa'i, uaa ei mau rama'a ale'ei, ei
bigi'aa ro'ou imina arewa a'a minaa ei rama'a.

Paul na Warefawe'i a'a Timothy

10 Ma'uaa yoi, ona apa'idigaa fei feroiau, fei mau gutanau,
naranarau, narafawe'iau, ofasisiau, haguau, apitaiau,
11 ei haperararaia una tonia, ei fi'iau—tamanu ei na bapa'au
yei Antioch, Iconium ma Lystra, ei haperararaia una api-
tainia. Ma'uaa mei Fasu na fatela'anau a'a minaa e'ei.
12 Ma hini ba i guta a'a fei maumau mei Haidaa a'a Christ
Jesus i tonaa haperararaia
13 ma ei hafelo'a ma rama'aa sifisifi, ropowemina
hafelo'apoi ma fisifisifi'ii ana ro'ou.

14 Ma'uaa yoi, onei oafagugu a'a fei feroia ona guaitonia, fei
ona aida ba na fa'ua, uaa ona apa'aa ei rona feroinio
15 ma ei oifi badui ua nopa'amii e'eni ona apa'idigaa ei
ne'iaa fei Bu'u Apuna, ei i fani apa'amu a'a fei tela'ana wagii
fei narafawe'ia a'a Christ Jesus.
16 Minaa ei ne'iaa fei Bu'u Apuna noranamai a'a fei nara-
naraa mei Haidaa ma na pa'i bigi'ana a'a fei feroia, aweia,
fawanewanea ma feroia wagii ei wanewanea
17 ba mei rama'aa gufuu mei Haidaa neimina pa'ipedu
waduna wagii minaa ei rawani'a bigi'a.

4

1 I inamoaa mei Haidaa mawe Christ Jesus, mei i dududuaa
ei ro'ei guta mawe ei rona ma'e, hamatee una naraiaa fei
noramiana ma fei haparaiana, si'ei a warefanio feni:
2 U'ugaa fei Warea; ranimai oneimina ofafaufau;
oneifawanewaneaa hefi'a, aweinaa hefi'a ma
fa'unuwenuweaa hefi'a fininaa fei baua ofasisia ma
fanima'aa ei feroiamu.
3 Uaa ipowe nomai fei arewaa ba ei rama'a, pa'aa lo'e ba
ro'aa guainaa fei feroia na wanewane. Agia, ba nei fibo'ii a'a
ei nunumiaa ro'ou, ro'awe fafigupuinaa watauda feroia a'a
ro'ou ba ronei wareaa tamanu na fasisiaa adiaa ro'ou.
4 Ro'aa momo'ai a'a fei fa'uaia ma diarainaa a'a fei sifisifi'a.
5 Ma'uaa yoi, onei narama'a a'a minaa ei manumanu. Apitai
a'a ei awataa, u'ugaa fei rawani'a warea ba ei rama'a ronei
filoginaa naranaraa ro'ou ba ro'aa tela, onei bigifawe'i a'a ei
bigi'aa mei Haidaa.
6 Uaa ana eni ua fei faweweniu ale'ei hefaa numa ro'ei ipia
pafoo fei tawahafi na apunai ale'ei fana ma na nodigimai fei
auu ba apowe pa'ai.
7 Una fo'adii a'a fei rawani'a fo'aa, una fapedugaa feni
ponau a'a fei fiwaleia ma una'u panarofaa fei narafawe'ia.
8 E'eni na udedii fei pono'au, fei tao fei wanewanea, fei ba
i fanau a'a fena arewaa i nomai mei Fasu, mei wanewanea
Fadududua—ma abaa unaa yau, ma'uaa minaa ei rona
oma'aa fei noramiana anaa.

Ei Warea a'a ei Rama'a

9 Oneipa'aa labarai talamu ba o batafamai,
10 uaa Demas, hamatee ina haguaa feni ano, ina di'ininau
ma dinaa Thessalonica. Crescens na dinaa Galatia ma Titus
na dinaa Dalmatia.
11 Luke ua i a'au. Dugamii Mark, uaa hia rawani'a paniaa
paniu a'a fei bigi'aa mei Haidaa.
12 Una alonaa Tychicus yei Ephesus.
13 Ena ona nomai, tonamai ena hawaa uguu, ena una
augia a'a Carpus yei Troas ma tonamai ei holobenaa una ne'i

wagina ma pa'aa nunuminau ei hudii manulelele, ei una'aida
ne'i wagina.
14 Alexander mei i bigi'aa ei metal namina fagianainau.
Mei Fasu iwe fani lagina a'a ei bigi'ana.
15 Yoi anaa, onei oma'aio a'ana, uaa inamina fadugeaa fei
u'ugaa o'ou.
16 Do'o fama'a, lomi hemea na nomai ba i hadumau a'a fei
dududuau, uaa minaa ei, rona di'ininau. Lomi na nunuminia
ba i fagianainaa ro'ou fei.
17 Ma'uaa mei Fasu na upapau ma na fawe'iau ba i a'au, fei
u'uga neimina ba'a ma minaa ei Gentile ronei guainia. Ma
una tela a'a fei poaa fei lion.
18 Mei Fasu, iwe fatelaiau a'a minaa ei hafelo'a i nomai a'au
ma noduginaa yau a'a fei haparaiana i pafea. I a'ana i ude fei
hawera ranimai ranimai. Amen.

Ei Famafufuoia

19 Famafufuoinaa Priscilla* ma Aquila mawe ei rama'aa
humuu Onesiphorus.
20 Erastus na guta yei Corinth ma Trophimus na funu ma
una di'ininia yei Miletus.
21 Oneimina labarai talamu ba o nomai yeni eni ana atawe
nomai fei au hafaa. Rona famafufuoinio Eubulus, Pudens,
Linus, Claudia mawe minaa ei lofu.
22 Mei Fasu i oa i a'a fei spiritimu. Fei rawani'a na ude i
a'amu.

---

* **4:19: 4:19** Warea Greek ba, *Prisca*, ana fei hara *Priscilla*

TITUS

Warefa'aia

Fei ne'ia fi dinaa a'a Titus, hemea Gentile ma'uaa na nen-
eraa Christ, hemea rarafii bigibigi'a ma paniaa pani Paul
wagii fei bigi'a. Hia mei famamoaa fei losuu yei Crete.
Na pa'i odumanu warewarea wagina. Fei rawarawa, ba i
fanonominaa Titus ba ei bauaniaa losuu nei pa'i rawani'a
maumau uaa ei hafelo'aa maumau ei Crete. Hepalodiai ba
inei feroinaa ei gupuu rama'a laloo fei losuu; ei bau, ei hopi
(ei ba ronei feroinaa ei nanao), ei baubara ma ei humuwa. Ma
fei fapopo'ii wareana ba Titus nei warefanaa ro'ou fei mau
gutafarawania ma ronei'aa fisibai, fiharei o fi'alagii laloo fei
losuu.

1 Yau Paul, hemea nafii mei Haidaa ma ana apostle Jesus
Christ ba a fawe'iaa fei naranaraa ei rafeiaa mei Haidaa ma
fa'arewaiaa fei apa'aa fei fa'uaia, fei i duginaa rama'a a'a ei
maumau mei Haidaa—
2 fei narafawe'ia ma fei apa'a na ude pafoo fei o'onaia
unuu fei harenua lomi i pedutoo, fei mei Haidaa, mei lomi
i warefasifi nadii fa'unainia ei ataa nomai fei rawarawa
arewaa
3 ma a'a fei pa'aa au ina fa'arewaiaa fei wareana a'a fei
u'uga, fei ina faninaa paniu wagii tamanu na wareia mei
Haidaa, mei fatela'anaa o'ou.

4 Feni ne'iau i dinaa a'amu, Titus, yoi mena pa'aa na'uu
wagii fei narafawe'ia, fei aguna pa'i:

Fei rawani'a ma gutafarawania, noramiaa lagua a'a mei
Haidaa, mei hia Ama mawe Christ Jesus, mei Fatela'anaa o'ou.

Fei Bigi'aa Titus Yei Crete

5 Fei pa'afina ba una di'ininio yei Crete, sifei ba oneido'o
fawanewaneaa tamanu itawe pedu ma rafeifani* bauaniaa
ei losuu i laloo hepapalo gufu ana ale'ei a warefanidigio.
6 Hemea bauaniaa losuu nei'aa pa'i hepalo tata, nei pa'i
hemea ua harona, ei na'una nei narafawe'i ma ronei'aa
suauga a'a ei a'afoloi maumau ma barafe i pudaa rama'a.
7 Si'ei ba na udenaa panii mei famamoaa fei bigi'aa mei
Haidaa,† inei'aa pa'i tata, o ofasua, o balafigi batafa, o hunu
poapoai, o pani ba'ananarai, o bigifafelo ba i to manumanu.

---

* **1:5: 1:5** O, *papaditainaa* † **1:7: 1:7** Warea English ba *bishop*

8 Ma'uaa inei taufagutanaa ei rama'a, neipa'aa nunumi-
naa tamanu ina rawani, nei'aida utofa'ainaa anaia, nei
wanewane, nei fafa'arai ma oma'afarawaninaa anaia.
9 Inei panarofawe'inaa fei rawani'a warea ana ale'ei
rona feroinia ba nei fa'unuwenuweaa hefi'adiai a'a fei
wanewanea feroia ma warefawanewaneinaa ei rona harea
wagina.
10 Uaa na watauda ei barafea, ei ba'aba'aa umu mawe ei
sifisifi'a, watauda ro'ou, maroaa fei moro'aa hudii wawanei.
11 Onei fapauninaa umuu ro'ou, hamatee roi fafeloaa ei
maroa wagii ei feroia, ei ba ronei'aa feroinia, ei feroia ba
ro'aa sifi'aa hefi'adiai ba ro to manumanu.
12 Hemea ana mamama'aa ro'ou na ware ba, “Ranimai ei
Crete, rona'aida sifisifi, ale'ei ei hafelo'a ponoto o tamafoo
pugua.”
13 Fei warea fei, pa'aa fa'ua. Si'ei, warefawe'i a'a ro'ou ba
nei wanewane fei narafawe'iaa ro'ou
14 ma fai lomi ro'aa falanaa huoo ro'ou ei sifisifi u'ugaa ei
Jew o guainaa ei wareaa ei rona ofadugaa fei fa'uaia.
15 A'a ei rona fafa'arai, minaa ei manumanu na fafa'arai,
ma'uaa a'a ei rona loloa ma lomi rona narafawe'i, lomi hepalo
manumanu na fafa'arai uaa na loloa naranaraa ro'ou ma fai
lomi ro'aa narapa'ia ba rona tata.
16 Rona ware ba rona apa'aa mei Haidaa, ma'uaa, fei bigi'aa
ro'ou na fama'aia ba lo'e. Rona fawawa'auaa unu, rona
barafei ma lomi rowe bigipa'aa hefaa rawani'a manumanu.

2

Ei Feroia i Dinaa a'a Hepapalo Gupu

1 Feroinaa tamanu na nenegifarawaninaa fei wanewanea
feroia.
2 Feroinaa ei bau ba ronei'o naranarama'a ba ro to
honua ma ronei utofa'ainaa ana ro'ou ma nei wanewane fei
narafawe'iaa ro'ou, fei haguaa ro'ou mawe fei apitaiaa ro'ou.
3 Ana ale'ei, feroinaa ei hopi ba ronei pa'i fei mau ma'aua
wagii fei gutanaa ro'ou, ronei'aa wiwitoi o hunu poapoai,
ma'uaa ronei feroinaa tamanu ina rawani.
4 Nabaa ale'ei, na hawia ba ro'aa feroinaa ei rona pifinei ba
ronei haguaa ei haroo ro'ou mawe ei na'uu ro'ou
5 ba ronei utofa'ainaa ana ro'ou ma fafa'arai ma panitawei
yei humuu ro'ou ma ronei farawani a'a ei rama'a. Ronei
guainaa ei haroo ro'ou ba lomi hemea i warefafeloaa fei
wareaa mei Haidaa.
6 Ana ale'ei, fa'unuwenuweaa naranaraa ei rona wawanei
ba ronei utofa'ainaa ana ro'ou.
7 A'a minaa ei bigi'amu fama'aa ro'ou tamanu na rawani.
Ma wagii ei feroia, onei pa'aa fafa'uainia ma fa'awataia

8 ma ei paolaa wareamu nei wanewane ua ba lomi nemea i
ware ba na tata ma ena rona fadugeamu, rowe mamafa, uaa
lomi pa'afina ba ro'aa warefafeloaa o'ou.
9 Feroinaa ei humuwa ba ronei guainaa ei fasuu ro'ou wagii
minaa ei manumanu ba ronei fani'eni'eaa ro'ou ma ronei'aa
warefani a'a ro'ou
10 ma topa'ainaa manumanuu ro'ou ba fei maumau ro'ou
i fama'aia ba namina rawani ua ma wagii minaa ei manu-
manu i pudaa rama'a, ro'aa faro'oaa fei feroiaa mei Haidaa,
mei fatela'anaa o'ou.
11 Uaa fei rawani'aa mei Haidaa, fei na fanoramiaa fei
tela'ana na arewadii a'a minaa ei rama'a.
12 Fei rawani'a na feroinaa o'ou ba onei ware ba, “Pa'aa
lomi” a'a fei abaa maumau mei Haidaa ma a'a eni nunumiaa
unuu feni ano ma ba onei utofa'ainaa ana o'ou ma nei
wanewane ma nei pa'i fei maumau mei Haidaa laloo iaa o'ou
wagii feni au feni,
13 eni oi guta'oma'aa fei baua fa'o'onaia unu, fei noramiaa
mei pa'aa Haidaniaa o'ou fininaa fei hawerana, mei ana
Fatela'ana, Jesus Christ,
14 mei na rawa'a'afainaa anaia uaa o'ou ba i pono-
hadiwe'inaa o'ou a'a minaa ei hafelo'a ma fafafa'arainaa ei
rama'a ba pa'aa rama'aa gufuna, ei rona refurefu ba ro'aa
bigi'aa ei rawani'a.
15 Si'ei, ei ba hamonei feroinia. Fa'unuwenuwe ma ware-
fawe'i fininaa minaa ei faufau. Nemeadiai nei'aa narafafelo
a'a hamu'ou.

3

Ei Rawani'a Bigi'a

1 Fanonominaa ei rama'a ba ronei fafefefanaa ei famamoa
mawe ei paniaa panii ro'ou. Ana ronei guainaa ro'ou ma
oma'a ua ba ro'aa bigi'aa ei rawani'a,
2 ba ronei'aa wiwitoinaa nemea, ronei gutafirawanii ma
fi'a'apa'ii ma roneiminapa'aa fafefe a'a minaa ei rama'a.
3 Uaa mina, ana ona poapoai, barafei, hanaiaa sifisifii
hefi'a mawe humuwai a'a watauda ei mau nunumaia ma
fani'eni'ea. Ona oa ua a'a fei mau wiwitoia ma punepunea
ma fibidibidii unuu o'ou.
4 Ma'uaa i'a arewamai fei rawani'a ma haguaa mei Haidaa,
mei Fatela'anaa o'ou,
5 ina fatela'anaa o'ou. Ma fei pa'afina, abaa ei wanewanea
bigi'aa o'ou, ma'uaa a'a fei faloloa'iana. Ina fatela'anaa o'ou
a'a fei nunufaa fei waninidiaia ma fei famanufaudiana a'a fei
Spiriti Apuna,
6 fei na igi'uaia pafoo o'ou uaa Jesus Christ, mei Fatela'anaa
o'ou,

7 si'ei ba ona wanewanedii a'a fei rawani'ana, opowe oa
ale'ei na'una fininaa fei o'onaia unu wagii fei harenua lomi
i pedutoo.
8 Sifei hepalo rawani'a warea. Ma nunumiau ba hamonei
fa'awatainaa ei manumanu ei ba ei rona narafawe'i a'a mei
Haidaa, ana ro'amina fa'awataiaa ei bigi'aa ro'ou, ei na
rawani. Ei manumanu ei na rawani ba i farawaninaa minaa
ei rama'a.
9 Ma'uaa farapa wagii ei fahamamagua naranara na
poapoai ma ei warea ba batanai ei pai mina ma ei fihareia
ma ei fisibaia wagii fei law, uaa e'ei, lomi hanuna ma ana lomi
bigi'ana.
10 Fani hepoa aweia a'a mei na fa'asi'anaa fei fi'alagia
watolaa rama'a ma fanidinia fei faguapoaa aweia. Nenee fei,
di'ininia.
11 Mei mau rama'a ale'ei, ona aidadii ba napa'aa wawadi
ma hafelo; na fafagianainaa anaia.

Ei A'apoo Warea

12 Ena na aloawii Artemas o Tychicus i a'amu, oneimina
labarai talamu ba omii ma'a yau yei Nicopolis, uaa unawe
nara ba a guta yei a'a fei au waiwana.
13 Oneimina bigi'aa tamanu i hadupa'aa fei tatalaiaa Zenas,
mei na pa'i apa'ana a'a fei bigi'aa fei dududua mawe Apollos
ba lagunei pa'i minaa ei manumanu ma aloaa lagua.
14 Ei maroaa agua, ronei'u bigi'aa ei na rawani ma fani pani
ba haduhaduu rama'a laloo hepapalo arewaa ma ronei'aa
tamafoi.
15 Minaa eni i a'au, rona famafufuoinio. Famafufuoinaa ei
rona haguaa agua a'a fei narafawe'ia.
Fei rawani'a nei ude i a'a minaa hamu'ou.

PHILEMON

Warefa'aia

Philemon hemea na pa'aa neneraa Christ. Hia fasuu hemea humuwa, mei na ponipa'ai. Fei haraa mei humuwa mei, Onesimus. Ma ina bapa'aa Paul i humuu bobo'aia ma neneraa Christ.

Paul na ne'i'i'iginaa Philemon ba inei fawanewaneaa watolaa lagua mei humuwana ale'ei hemea narafawe'ia lofu.

1 Yau Paul, hemea bobo'aia uaa Christ Jesus mawe Timothy,
mei lofuu agua i a'au.

Feni ne'ia i dinaa a'amu Philemon, mena pa'aa tafii hai'ou,
mena rarafii bigibigi'a.
2 Ma ana i dinaa a'a Apphia, mei agii o'ou ma Archippus
mei rarafii fo'aa mawe fei losuu, fei na'aida figupui i humumu
anaa:

3 Fei rawani'a ma fei gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou,
noramiaa guapaloei a'a mei Haidaa, mei hia Amaa o'ou mawe
mei Fasu, Jesus Christ.

Ei Warea 'Ta' ma Lafulafua

4 Ranimai una ware 'ta' a'a mei Haidaniau ena una nono-
minio a'a ei lafulafuau,
5 uaa, una'o guainaa fei narafawe'iamu a'a mei Fasu Jesus
ma fei haguamu a'a minaa ei apunaiaa mei Haidaa.
6 Una lafulafu ba oneimina u'ugaa fei narafawe'iamu ba
oneimina apa'ifarawaninaa minaa ei rawani'a manumanu
ona pa'i a'a Christ.
7 Unamina ni'eni'e ma unuwenuwe a'a fei haguamu, uaa
yoi, mena lofuu, ona fa'unuwenuweaa naranaraa ei apuna-
iaa mei Haidaa.

Fei I'igaiaa Paul Uaa Onesimus

8 Ma si'ei ba yau a'a Christ, na hawia ba a warefawe'i a'amu
ba onei bigi'aa fei nunumiau,
9 ma'uaa u'ei i'iginio fininaa hagua. Yau, Paul, na bau ma
ana hemea na bobo'ai hamatee Christ Jesus—
10 u'ei i'iginio uaa mei na'uu, meni Onesimus,* mei nawe
oanaa na'uu ei a bobo'ai.
11 Mina, hia abaa hemea mau rama'a a'amu, ma'uaa e'eni,
nawe bigipa'i a'a agua.
12 A aloiawau i a'amu, mei hia pa'aa ha'eu ba nei
hadiwe'iwau.

---

* **1:10: 10** Hanuu fei hara *Onesimus* ba *weweaa.*

13 Nunumiau ba inei gutamai a'au ma tonaa fei gutanamu
ba nei hadumau a'a fei bigi'a eni a bobo'ai uaa fei rawani'a
warea.
14 Ma'uaa lomi ba a bigi'uaiaa hepalo manumanu nabaa
atawe to wareamu, abaa onei uga ua uaa una i'igai ma'uaa
ba onei narama'aia.
15 Woro ei ido'o di'ininio ba nene, owe dugidinia ba i
oa'ualao a'amu—
16 ma abaa hia humuwadiai, ma'uaa ale'ei ba hia hemea
rawani'a lofu laraa fei ba hia humuwa. Unamina haguia,
ma'uaa narau ba fei haguamu na bauanadiai, fei ba hia
paniaa panimu ma ana hemea lofu a'a mei Fasu.
17 Si'ei, nabaa ona nara ba yau tafimu, te, taufa'ugia ana
ale'ei ba yau.
18 Nabaa ina bigifatata o to ua a'amu, awe fawanewaneia.
19 Awe hodi'ia. Yau, Paul, na ne'inaa feni a'a feni paniu. Ma
ana ona to ua a'au, hamatee ona to harenuamu uaa yau.
20 Nunumiau, mena lofuu ba onei farawaninau a'a mei
Fasu; fa'unuwenuweaa fei naranarau a'a Christ.
21 Napa'aa o'ugio ba owe neneraa ei wareau, si'ei, a ne'inaa
a'amu ma na aida ba fei bigi'amu i muadiai laraa ei i'igiau yoi.
22 Ma hepalodiai: Pagi'augaa hepalo nopau, uaa woro a
hadiwe'iwau a'amu ana ale'ei ei lafulafuamu.

23 Epaphras, mei rarafiu bobo'aia a'a Christ Jesus na aloawii
fei famafufuoiana a'amu.
24 Ma Mark, Aristarchus, Demas mawe Luke, ei rarafiu
bigibigi'a, ana rona famafufuoinio.
25 Fei rawani'aa mei Fasu Jesus Christ nei oafipui a'a fei
spiritimu.

HEBREWS

Warefa'aia

Feni ne'ia fi dinaa a'a fei gupuu ei narafawe'ia, ei ana ba ro'aa rawa'uaiaa fei narafawe'iaa ro'ou a'a Christ uaa namina rata fei hareaa hefi'a a'a ro'ou. Mei ne'ia na fa'unuwenuweaa fei narafawe'iaa ro'ou ei i fama'aia ba Jesus Christ, hia pa'aa fei fa'ua manumanu opa'aia a'a mei Haidaa. Wagii fei na fama'aia, odumanu fa'uaia.

Jesus, mei i oalao, hia na'uu mei Haidaa. Ina neneraa ei wareaa mei Ama wagii fei apitaiana ei fi'ia. Si'ei ba hia na'uu mei Haidaa, hia na pafeai a'a ei mamama'aa fei rawarawa fi'ugaia, fei hesuwi Bu'u Apuna, ei alo'alo ma Moses.

Mei Haidaa na ware ba Jesus bauaniaa humuu mei Haidaa. Na pafeai a'a ei bauaniaa humuu mei Haidaa.

Ma i a'a Jesus, hemea narafawe'ia i tela a'a fei hafelo'a, mama'aua ma ma'ea. Jesus mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na fanaa fei pa'aa tela'ana, fei na haduoi'uaiaa ei mau fo'afama'eaa manulelele wagii fei losuu ei Hebrew.

Mei Na'u na Pafeainaa ei Alo'alo

1 A'a ei mamama'a mina, mei Haidaa na warenaa a'a ei
amaa o'ou watauda au ma wagii hefi'a tala;
2 ma'uaa laloo eni a'apoo arewaa eni, ina warenaa a'a o'ou
a'a mei Na'una, mei ba ipowe tonaa minaa ei manumanu, mei
i a'ana na bigi'aa minaa ei manumanu haroo pafea.
3 Mei Na'u, hia ale'ei fei haweraa mei Haidaa ma hia pa'aa
maumau fei maumauna ma ba i fani haduma a'a minaa
ei manumanu wagii fei wareana, fei na faufau. Nenee fei
fafafa'araiana ei hafelo'aa ei rama'a, inawe guta pepei ma'au
mei Hapara pafea.
4 Si'ei, hia napa'aa pafeai laraa ei alo'alo ana ale'ei fei hara
i tonia, na muainaa ei haraa ro'ou.
5 Hamatee, a'a hini alo'alo mei Haidaa na ware ale'ei ba,
“Yoi, Na'uu;
wagieni, una oanaa Amamu”?*
O, ba,
“Yau, awe oanaa Amana,
ma hia, iwe oanaa Na'uu”?†
6 Ma hepalodiai, mei Haidaa, ei i fatoroaa mei uma'ua na'una
yeni malagufu ina ware ba,
“Minaa ei alo'aloo mei Haidaa, ronei uduginia.”‡
7 Mei Haidaa na u'ugaa ei alo'alo ale'ei ba,

* **1:5: 1:5** O, *una fuainio* † **1:5: 1:5** 2 Samuel 7:14 ‡ **1:6: 1:6** labaginaa Dead Sea Scrolls ma Septuagint

“Na bigi'aa ei alo'alona ale'ei lalarena,
ma ei nafina ale'ei fei weguweguaa hafi.”
8 Ma'uaa ina u'ugaa mei Na'una ale'ei ba,
“Mena Haidaa, fena gutanamu, gutanaa hapara,
imina udelao ranimai, ranimai,
ma o haparai fininaa wanewanea.
9 Yoi, ona haguaa fei wanewanea ma fabidinaa unumu ei hafelo'a;
si'ei, yau, meni Haidaniamu, una fapafeainio a'a ei tafimu,
ei a ipiaa fei pao ni'eni'ea a'amu.”
10 Ana ina ware ba,
“A'a fei rawarawa, mena Fasu, ona augaa fei fasu'ufufugoi feni malagufu,
ma ei manumanu haroo pafea, bigi'aa panimu.
11 Ro'apowe apa'ai, ma'uaa yoi, o oalao;
minaa ei manumanu ei, ro'aa madige ale'ei lawalawa.
12 O'aa du'umaa ro'ou ale'ei hawaa ugu;
ana ale'ei lawalawa ro'aa filogii.
Ma'uaa yoi, ana minaa ale'ei,
ma ei igisimasimu, lomi i pedutoo.”
13 Mei Haidaa, lomi na ware a'a hemea alo'alo ale'ei ba,
“Guta i pepei ma'auu
nopa'aloo fei ba unawe aunaa ei bidibidii unumu
lalabeni pinemu”?
14 Haa, a'a ba minaa ei alo'alo ale'ei spiritii oma'ama'aa ma ina aloaa ro'ou ba ronei hadumaa ei ba ro'aa tonaa fei tela'ana?

2

Ei Ware'aweia ba Onei Guai Fa'arai

1 Oneipa'a fafalanaa huoo o'ou a'a tamanu ona guainia ba lomi o lafepa'ai.
2 Uaa tamanu rona wareia ei alo'alo, onei'aa barafeia ma minaa ei barafea ma ei lomi rona guaipa'i warea, i pa'i aree ro'ou.
3 Ma nabaa ale'ei, batanai o'aa tela nabaa lomi ona fafalanaa huoo o'ou fei baua tela'ana? Fei tela'ana fei, nado'o u'ugia mei Fasu ma ei rona guainia a'ana, rona ware ba pa'aa fa'ua fei.
4 Mei Haidaa ana na fa'arewaia a'a ei hilala, ei fananawalaa puda ma ei mau foigia ma ana ina fa'arewaia a'a ei fanaa fei Spiriti Apuna, ei i alaginia ale'ei nunumiana.

Jesus Ale'ei ei Lofuna

5 A'a ba ina augaa ei alo'alo ba ronei oma'aa fei ano ba i nomai hinene, fei ona fiwarewareinia.
6 Ma'uaa ina pa'i hepalo ne'ia, ba hemea na ware ale'ei:

“Mena Haidaa, hia tamanu hemea rama'a,
o hemea na'una
ba omina fafalanaa huomu
ma naranaraa watauda ma oma'afarawaninia?
7 Ona fafafauia ma'ida* a'a ei alo'alo;
ona taonaa hia fei hawera ma ma'aua
8 ma ona augaa minaa ei manumanu haroo pinena.”
Ei i augaa minaa ei manumanu haroo pinena, lomi na di'augaa hepalo dufu Ma e'eni otawe fanunupa'ia ba minaa ei manumanu na udenaa panina.
9 Ma'uaa ona fanunuaa Jesus, mei inado'o fafafauia ma'ida laraa ei alo'alo ma e'eni na taonaa fei hawera ma honua uaa ina tonaa fi'ina a'a fei ma'ea ba a'a fei rawani'aa mei Haidaa, iwe nanamuinaa fei ma'ea uaa minaa ei rama'a.
10 Ina fanoraloo watauda na'u a'a fei hawera ma napa'aa rawani ba mei Haidaa, mei na bigi'aa minaa ei manumanu ba manumanuna, ba i fafafa'arainaa mei fafasui fei tela'anaa ro'odu a'a fei fi'ia.
11 Minaa ro'ou laloo hepalo ua wawapuge—mei na fafafa'arainaa ei rama'a ma ei rona tonaa fei fafa'araia. Jesus, lomi na mamafa ba i ware ba ro'ou, lofuna.
12 Si'ei, i ware ba,
“A wareaa fei haramu a'a ei lofuu;
i a'a fei gupuu ei losuia, a laugitenio.”
13 Ma hepalodiai,
“A augaa fei naranarau i a'ana.”
Ma ana ina ware ba,
“Yau, yeni fipui a'a ei na'u, ei na fanau mei Haidaa.”
14 Si'ei ba ei na'u, rona pa'i pigio ma raraa, hia ana ale'ei ro'ou ma a'a fei ma'eana i fo'afama'eaa mei na panarofaa fei faufau fei ma'ea, mei hani'u
15 ma alaraa ei rona humuwaimai nopa'aloo fei ba rona ala a'a fei ma'auaa ro'ou fei ma'ea.
16 Uaa a'a ba i hadumaa ei alo'alo, ma'uaa ei pai Abraham.
17 Sifei fei pa'afina ba hia ana ale'ei ei lofuna a'a minaa ei maumau ro'ou, ba inei pa'i faloloa'iana ma nei bigifarawani ua ei i tonaa fei bigi'a ba hia mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei bigi'aa mei Haidaa ma wagii fei namona i pono'aa† ei hafelo'aa ei rama'a.
18 Si'ei ba anaia, na nanamuinia ei i oa a'a fei manimania, ina hawia ba i hadumaa ei ro'aa oa a'a fei manimania.

3

Jesus na Pafeai Laraa Moses

---

* **2:7: 2:7** O, *ma'ida ua au*; v. 9 anaa † **2:17: 2:17** O, *bigi'aa mei Haidaa ma ba i fapipi'ainaa fei sibaa mei Haidaa ma tosiminaa*

1 Si'ei, hamu'ou ena fafa'arai lofu, hamu'ou ena na oa a'a fei
haroharofa pafea, hamonei augaa ei naranaraa hamu'ou a'a
Jesus, mei apostle, mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa,
mei ona ware ba ona narafawe'i a'ana.
2 Hia na wewea a'a mei i rafeinia ana ale'ei Moses na wewea
a'a minaa ei manumanu laloo fei humuu mei Haidaa.
3 Ona fanunu'apa'idigia ba Jesus, na honuadiai laraa Moses,
ana ale'ei mei fadufadua na rarabadiai laraa fei faduana
humu.
4 Uaa minaa ei humu na pa'i rama'a faduaa ro'ou, ma'uaa
mei Haidaa, hia mei na famamaraa minaa ei manumanu.
5 Moses hemea wewea nafi a'a minaa ei manumanu laloo
fei humuu mei Haidaa ma nadii wareaa tamanu ba i nomai
hinene.
6 Ma'uaa Christ hemea wewea na'u ba i oma'aa fei humuu
mei Haidaa. Ma o'ou fei humuna nabaa o'aa utaufawe'iaa fei
laugu'a ma fei o'onaia unu, fei ona ware ba ona pa'i.

Warefa'aia ba Onei Narafawe'i

7 Si'ei, ana ale'ei fei wareaa fei Spiriti Apuna ba:
“Wagieni nabaa hamo'aa guainaa fei laona,
8 abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou
ale'ei fei au fadugeaa hamu'ou
a'a fei manimania fawelei lomi haihai o guana,
9 yei ei amaa hamu'ou rona manimaniau ma fahauaa unuu
ma laloo gunaroa pa'ania igisimasi,
hamona fanunuaa tamanu una bigi'ia.
10 Sifei, fei i fasibaiau a'a fei tawe i didii,
ma una ware ba, ‘Ranimai ei naranaraa ro'ou na aunu
faraua
ma lomi rona apa'aa ei maumauu.’
11 Si'ei, una fa'unai a'a fei sibau ba,
‘Lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiau.’ ”

12 Hamu'ou ena lofuu, hamonei oma'aa hamu'ou ba nemea
nei'aa pa'i fei hafelo'a hamamagua naranara, fei na ofadugaa
mei Haidaa, mei fi oalao.
13 Ma'uaa hamonei fawe'iaa naranaraa hememea hamu'ou
a'a hepapalo arewaa, sifei ona ware ba Wagieni, si'ei abaa
fawaiwaianaa tabana nemea hamu'ou a'a fei mau sifisifi ei
hafelo'a.
14 O'aa oafipui a'a Christ nabaa ona utaufawe'inaa fei
laugu'aa o'ou nopa'aloo fei a'apoo arewaa, fei onado'o pa'i
fama'a.
15 Ana ale'ei fei warea ba,
“Wagieni nabaa hamona guainaa fei laona,
abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou
ale'ei fei au fadugeaa hamu'ou.”
16 Hini ei rona guai ma rona faduge? A'a ba ei i ta-
laidugamiaa ro'ou Egypt Moses?

17 Ma a'a hini ei ina siba a'a ro'ou laloo gunaroa pa'ania
igisimasi? A'a ba ei rama'a rona bigi'aa ei hafelo'a ma ei hudi
unuu ro'ou na pasi fawelei lomi haihai o guana?
18 Ma a'a hini ei mei Haidaa na warefa'uai a'a ro'ou ba
lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiana? Ina wareaa e'ei a'a
ei barafea.*
19 Si'ei, ona fanunu'apa'ia ba lomi rona tonia, uaa na wai-
wai tabaa ro'ou.

4

Hepalo Sabbath Fawenaia a'a ei Rama'aa Gufuu mei Haidaa

1 Si'ei, ba fei fa'unaiaa fei gutafawenaiana ana fi ude, onei
oma'aiaa o'ou ba nemea o'ou nei'aa tauhafo wagina.
2 Uaa o'ou anaa, hefi'a na u'ufanaa o'ou fei rawani'a warea
hefi'a, ana ale'ei ro'ou; ma'uaa fei u'uga rona guainia, lomi
hanuna a'a ro'ou, uaa ei ro'aa guainia, lomi rona narafawe'i
wagina.*
3 Ma o'ou e'eni na narafawe'i, ona tonaa fei gutafawenaia,
ana ale'ei i ware mei Haidaa ba,
“Si'ei, una fa'unai a'a fei sibau ba,
‘Lomi ro'awe tonaa fei gutafawenaiau.’ ”
Ma'uaa fei bigi'ana na pedu a'a fei mamaraiamii feni ano.
4 Uaa inadii wareaa fei fa'olorompaloaa arewaa a'a eni paolaa
warea eni: “Ma laloo fei fa'olorompaloaa arewaa, mei Haidaa
na gutafawenai a'a minaa ei bigi'ana.”
5 Ma laloo fei ne'ia fei, ina warediai ba, “Lomi ro'awe tonaa
fei gutafawenaiau.”
6 Ana fi ude ba hefi'a ro'awe tonaa fei gutafawenaia ma ei
ronado'o guainaa fei rawani'a warea, lomi rona tonia, uaa fei
barafeaa ro'ou.
7 Si'ei, mei Haidaa na bigidinaa hepalo arewaa ma roroinia
ba Wagieni, ei i umuinaa umuna David mina ale'ei:
“Wagieni nabaa hamona guainaa fei laona,
abaa fawaiwaiana ei tabaa hamu'ou.”
8 Uaa nabaa Joshua na fani gutafawenaiaa ro'ou, mei Haidaa
lomi ba iwe warewaredinaa hepalodiai arewaa.
9 Si'ei, ifi ude hepalo Sabbath gutafawenaia a'a ei rama'aa
gufuu mei Haidaa;
10 uaa hini i tonaa fei gutafawenaiaa mei Haidaa, ana
i gutafawenai a'a fei bigi'ana, ana ale'ei mei Haidaa na
gutafawenai a'a fei bigi'ana.
11 Si'ei, oneiminapa'aa tonaa fei gutafawenaia ba lomi nemea
i neneraa fei mau barafeaa ro'odu ma pasi.

---

* **3:18: 3:18** O, *a'a ei abaa narafawe'ia*

* **4:2: 4:2** Watauda ne'ia ba *ro'ou, uaa lomi rona narafawe'ifipui a'a ei rona guainenegia*

12 Uaa fei wareaa mei Haidaa na pa'i harenuana ma ana fi
bigi. Ma na wararodiai laraa fei wadu, fei na guapaloi umuna
ma na motafalaraa laloo spiritii rama'a ma laloo iaa ro'ou
mawe ei figugu'ui ma gui; ma ina unia ba batanai ei naranara
ma maumau laloo iaa rama'a.
13 Lomi hepalo manumanu a'a minaa ei famamaraiaa mei
Haidaa ba na ude opa'ai pudana. Minaa ei manumanu na
ude'are'are ma arere ua i pudaa mei ba i dududuaa o'ou.

Jesus, mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa

14 Si'ei ba ona pa'i hemea pa'aa bauaniaa fei humuu mei
Haidaniaa o'ou, mei na talainaa haroo pafea,† Jesus, mei
Na'uu mei Haidaa, onei utaufawe'i fininaa fei narafawe'ia, fei
ona wareia ba ona pa'i.
15 Uaa ona pa'i hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
ba i faloloa'ihugiaa o'ou a'a ei asisiaa naranaraa o'ou, hemea
na todigaa minaa ei manimania ana ale'ei o'ou—ma'uaa lomi
hepalo hafelo'ana.
16 Si'ei, onei aunu fininaa laugu'aa o'ou a'a fei gutanaa ha-
para, fei i ude wagina fei rawani'a ba o tonaa fei faloloa'iana
ma fei rawani'ana ba i hadumaa o'ou a'a fei au ona gutafafelo.

5

1 Minaa ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, rafeiaa
ro'ou dupuaa rama'a ma ro'ou ale'ei umuiaa ei rama'a a'a
ei manumanuu mei Haidaa ba ronei fani fanaa ro'ou ma
fo'afama'eaa ei manulelele, o manufidufidu ba pono'aa ei
hafelo'aa ro'ou.
2 Ina hawia ba i hadufagiginaa ei polataba ma ei rona
pasipa'ai, uaa hia ana na fa'asisiaa fei naranarana.
3 Sifei fei pa'afina ba inei fani fana a'a ei hafelo'ana ma ei
hafelo'aa ei rama'a.
4 Lomi nemea ana unaia ba i tonaa fei bigi'a fei; mei Haidaa
nei rafeinia ana ale'ei i rafeinaa Aaron.
5 Ma Christ, ana lomi na tonaa fei hawera anaia ba hia
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, ma'uaa mei Haidaa na
warenaa a'ana,
"Yoi, Na'uu;
wagieni, una oanaa Amamu."*
6 Ma ana ina ware ba,
"Yoi pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai ranimai,
ana ale'ei fei mau pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa
ale'ei fei mau na pa'i Melchizedek."
7 Ei i tatalai yeni malagufu Jesus, ina lafulafunaa pafea ma
i'igai fininaa baua ai'aiga ma ranu pudana a'a mei i fatelapa'ia

† **4:14: 4:14** O, *mei na dinaa pafea*
* **5:5: 5:5** O, *wagieni, una fuainio*

a'a fei ma'ea ma si'ei ba ina fafefe fininaa ma'aua, mei Haidaa
na guainia.
8 Fa'ua ba hia na'u, ma'uaa a'a fei fi'iana, ina tonaa fei mau
guaiawarea wagina
9 ma ei i fapedudigaa minaa ei bigi'ana, ina oa ale'ei fasuu
fei tela'ana, fei i fanaa fei harenua lomi i pedutoo a'a ei rona
guainaa wareana,
10 ma mei Haidaa na rafeinia ba hia pa'aa bauaniaa fei
humuna ana ale'ei fei mau na pa'i Melchizedek.

Warefa'aia ba Onei'aa Pasi

11 Hai'ouna pa'i watauda warea wagina, ma'uaa na
hafafala'ai uaa na waiwai tabaa hamu'ou.
12 Ma hepalodiai—e'eni hamona hawidigia ba hamo'aa
feroi, ma'uaa agia, hamonei pa'i hemeadiai ba i feroidinaa
hamu'ou a'a ei madutaa wareaa mei Haidaa ei na fa'uai.
Hamo'ei hunu pao susu abaa we'ia du'ua!
13 Hini i hunu pao susu ale'ei ei baduu, lomi ina aida fei
feroia a'a tamanu ina wanewane.
14 Ma'uaa fei we'ia du'ua, manumanuu ei rona a'u, ei rona
feroinaa ana ro'ou a'a tamanu na rawani ma tamanu na
hafelo.

6

1 Si'ei, oneidii rawaiaa ei madutaa feroia a'a ei manumanuu
Christ ma tonaa ei manumanuu ei rona a'u. Onei'aa bigidinaa
fei fasu'ufufugoi fei filogiaa naranara a'a ei mau bigi'a,* ei i
susuninaa o'ou ma'ea, fei narafawe'ia a'a mei Haidaa,
2 fei feroiaa pudugufaia, fei augaa pani pafoo hemea, fei
asi'anaa ei ma'ea ma fei dududua lomi i pedutoo.
3 Ma nabaa i rawani a'a mei Haidaa, te owe di'ininaa e'ei
madutaa manumanu e'ei.
4 A'a ei ronado'o todigaa fei apa'a ma fei fana pafea ma oa
fininaa fei Spiriti Apuna
5 ma fanunu'apa'idigaa fei rawani'a wareaa mei Haidaa ma
ei faufau wagii fei au ipowe nomai,
6 a'a ro'ou, nabaa rona pasi, na pa'aa waiwai ba ro'aa
filoginaa naranaraa ro'ou, uaa na fanunu ale'ei ba ro'aa†
fatawadinaa mei Na'uu mei Haidaa ma famamafaia pudaa ei
rama'a.
7 Mei Haidaa na haweginaa fei pe'ihape, fei na aida ropa
pafona maunu ma na fani du'ua a'a ei ro pe'ihapeia.
8 Ma'uaa fei pe'ihape na habe ei wowo'ii na hogia ma ei
guana, lomi na rawani ma ale'ei ba na oadiginaa fei gu'ua.
Nefarani iwe gu'a.

---

* **6:1: 6:1** O, *a'a ei maumau lomi hanununa* † **6:6: 6:6** O, *ale'ei ba roi*

9 Ena pa'aa tafii hai'ou, hai'ouna ware ale'ei, na? Ma'uaa
napa'aa o'onai unuu hai'ou ba hamowe tonaa ei rawani'a,
ale'ei ei manumanu i nofipuimai a'a fei tela'ana.
10 Fei dududuaa mei Haidaa na wanewane ua; lomi ba
i madi'inaa fei bigi'aa hamu'ou ma fei hagua, fei hamona
fama'aia ei hamo'aa hadumaa ei apunaiana ma ana hamo'ei
hadumaa ro'ou e'eni.
11 Hai'ouna nunuminaa hememea hamu'ou ba nei
fama'aiaa fei weweaa mau bigi'a nopa'aloo fei a'apoo, ba
neimina we'i fei o'onaia unuu hamu'ou.
12 Lomi hai'ouna nunuminia ba hamonei tamafoi, ma'uaa
hamonei neneraa fei maumau ei rona tonaa tamanu mei
Haidaa na fa'unainia, uaa na we'i naranaraa ro'ou ma rona
ofasi'ia.

I Pa'aa Nomai fei Warefa'unaiaa mei Haidaa

13 Mei Haidaa, ei i fa'unai a'a Abraham, si'ei ba lomi hemea-
diai na muainaa mei Haidaa, ina fa'unainaa anaia
14 ma na ware, “Apa'aa haweginio ma fani watauda
paimu.”
15 Ma si'ei ba Abraham na gutafawiwi'ai, inawe tonaa
tamanu mei Haidaa na fa'unainia a'ana.
16 Ei rama'a, ro'aa fa'unainaa fei hara na raraba a'a ro'ou
ma ei fa'unaia ei, i fa'arewaia ba fa'ua ma na fapedugaa ei
fihareia.
17 Si'ei ba mei Haidaa i fa'arewaiaa fei nunumiana, fei lomi
ba i filoginia, a'a ei ba ro'aa tonaa fei fa'unaia, ina fa'unai a'a
fei harana.
18 Mei Haidaa na bigi'aa guapaloei manumanu gupaloei ma
si'ei ba lomi na hawia ba mei Haidaa i warefasifi, ina bigi'ia
a'a o'ou ena o'aa panarofaa fei o'onaia unu ba i fawe'iaa fei
o'onaia unuu o'ou.
19 Fei o'onaia unuu o'ou, ale'ei hepalo rarabaa hipo ba fei
naranaraa o'ou nei'aa lafe. Ma fei o'onaia unu na ude laloo fei
pusu'o humu i laloo fei humuu mei Haidaa, petoo fei rapirapi,
20 fei na wadu'ia Jesus mei nado'o nolao ma'aa o'ou ba i
fawanewaneaa o'ou. Inawe no'oanaloo hemea pa'aa baua-
niaa humuu mei Haidaa ale'ei fei mau Melchizedek.

7

Melchizedek, mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaa

1 Meni Melchizedek, hia mei haparaa Salem ma ana
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, mei na Pafeai. Ei fi
hadiwe'imai Abraham a'a fei fifo'aia, fei hia na muainaa ei
hapara, Melchizedek na bapa'ia ma haweginia
2 ma Abraham na fania hepalo a'a hefua wagii minaa ei
manumanuna. Hepalo hanuu fei haraa Melchizedek, “mei

hapara na wanewane”; ma hepalodiai, “mei haparaa Salem”,
hanuna ba “mei haparaa fei gutafarawania.”
3 Lomi na ude fei wa'afa'aia ba hini laguei amana ma inana,
o hia nomai a'a tamanu wawapuge, haiga i wanini o i ma'e.
Ma Melchizedek, hia ana ale'ei mei Na'uu mei Haidaa ba na
oalao hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa.
4 Narama'aia ba hia baua rama'a uaa mei amaa o'ou Abra-
ham, ana na fania hepalo a'a hefua manumanu ina tonia a'a
fei fifo'aia!
5 Fei law na ware ba ei pai Levi, ei ro'ou bauaniaa humuu
mei Haidaa, ronei tonaa hepalo a'a hefua panii ei rama'a—ei
lofuu ro'ou. Fa'ua, ei lofuu ro'ou, pai Abraham, ma'uaa ronei
to a'a ro'ou.
6 Ma mei rama'a mei, abaa pai Levi, ma'uaa ina to hepalo
a'a hefua i panii Abraham ma na haweginaa mei i tonaa ei
fa'unaia.
7 Ma pa'aa fa'ua ba mei na pa'i baua harana i haweginaa
hemeadiai.
8 A'a hepalo warea ba, fei hepalo a'a hefua, ro'aa tonia ei
foraimanunu; ma'uaa a'a hepalodiai warea, i tonia mei fi
gutalao.
9 Fei hanuna ale'ei ba Levi, mei ba i tonaa fei hepalo a'a
hefua, na fanaa fei a'a Abraham,
10 uaa ei i bapa'aa Abraham Melchizedek, Levi ana i laloo
iaa upuna.

Jesus Ale'ei Melchizedek

11 Fei law rona tonia ei rama'a, fafasuina noranamai a'a ei
pai Levi, ei bauaniaa humuu mei Haidaa. Ma fei maumau ba
lomi hepalo tata, nabaa na hawia ba ro'aa tonaa fei maumau
fei, hamatee ei pai Levi, ro'ou bauaniaa humuu mei Haidaa,
tani ei ba hemeadiai bauaniaa humuu mei Haidaa i nomai—
hemea, maumauna ale'ei fei mau Melchizedek ma abaa ale'ei
fei mau Aaron?
12 Uaa nabaa i pa'i filogia a'a fei mau bauaniaa humuu mei
Haidaa ana nei pa'i filogia a'a fei law.
13 Mei rona warewareia ei manumanu ei, hia maroaa hep-
alo u'ugai pai ma a'a fei pai fei, lomi hemea ro'ou na bigi ale'ei
bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei tawahafi na apunai.
14 Uaa ina arewadii ba mei Fasuu o'ou, hia pai Judah ma a'a
fei pai fei, Moses, lomi na ware ba ro'ou bauaniaa humuu mei
Haidaa.
15 Ma tamanu ona fiwarewareidigia na arewadiai a'a fei
noramiaa hemeadiai bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei
Melchizedek,
16 hemea ba fafasui fei bigi'ana, fei ba hia bauaniaa humuu
mei Haidaa, abaa manumanuu ei upuna, ma'uaa manumanu
wagii fei faufau fei harenua lomi i pedutoo.

17 Uaa ina udedii fei warea ba:
“Yoi bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai ranimai,
ale'ei fei mau Melchizedek.”
18 Fei mau bigi'a fei fama'a, rona madi'inia uaa lomi fau-
fauna ma ana lomi bigipa'ana
19 (uaa fei law, lomi i fanaa fei maumau ba lomi hepalo tata)
ma hepalodiai o'onaia unu, hepalo na mua laraa fei fama'a,
nawe nomai ma na forafarafi'inaa o'ou a'a mei Haidaa.
20 Ma ina nofininamii fei fa'unaia! Hefi'a, ro'ou bauaniaa
humuu mei Haidaa ma lomi fa'unaia,
21 ma'uaa hia bauaniaa humuu mei Haidaa a'a fei fa'unaia
ei i ware a'ana mei Haidaa ba:
“Mei Fasu na fa'unai
ma lomi ba i filoginaa naranarana:
‘Yoi bauaniaa humuu mei Haidaa ranimai ranimai.’ ”
22 Si'ei ba a'a fei fa'unaia fei, Jesus, mei i fawe'iaa fei fi'ugaia,
fei na mua laraa fei fama'a.
23 Ma ei bauaniaa humuu mei Haidaa ei, ro'ou watauda,
uaa fei ma'ea na'aida fapedugaa bigi'aa ro'ou;
24 ma'uaa si'ei ba Jesus na oalao, fei bigi'ana ba hia baua-
niaa humuu mei Haidaa, lomi i pedutoo.
25 Si'ei, na hawia ba i fatelapa'aa ei ro'aa dinaa a'a mei
Haidaa* uaa hia, hamatee fi oalao ba i umuinaa ro'ou.
26 Hia, pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei na hawia
a'a o'ou—uaa na apunai, lomi tatana, na fafa'arai, na ude
u'ugai a'a ei rama'a hafelo ma na pafeai a'a ei manumanuu
haroo pafea.
27 Abaa ale'ei ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa fama'a
ba minaa ei arewaa ro'aa fo'afama'eaa ei manulelele o
manufidufidu ba ponoponoo ei hafelo'aa ana ro'ou mawe ei
hafelo'aa ei rama'a. Hia, na pono'aa ei hafelo'aa minaa ei
rama'a hepoa ua ma na hawia, ei i rawa'a'afainaa anaia.
28 Uaa fei law na rafeinaa ei rama'a lomi rona faufau ba
pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa; ma'uaa fei fa'unaia, fei
na nomai nenee fei law, na rafeinaa mei Na'u, mei i oalao ma
lomi tatana.

8

Mei Pa'aa Bauaniaa fei Humuu mei Haidaniaa fei Manufau Fi'ugaia

1 Fei pa'aa pa'afii fei warewarea, fei oi wareia, sifeni: Ona
pa'i hemea pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa ale'ei, mei na
guta fipepei ma'au fei gutanaa mei Hapara pafea
2 ma fi bigi laloo fei pa'aa humuu mei Haidaa, fei faduaa
mei Fasu ma abaa fei faduaa rama'a.

---

* **7:25: 7:25** O, *ba ro telalao ranimai ranimai*

3 Minaa ei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa, bigi'aa ro'ou
ba ro'aa fani fana ma fo'afama'eaa ei ponoponoo hafelo'a ma
mei rama'a mei, ana nei pa'i manumanu ba i fani.
4 Nabaa hia yeni malagufu, lomi ba i oa ale'ei bauaniaa
humuu mei Haidaa, uaa na pa'idii rama'a ba ro'aa fanaa ei
fana ale'ei i wareia fei law.
5 Rona bigi laloo fei humuu mei Haidaa poroporo, fei haduo
ma hanunuu fei humuu mei Haidaa pafea. Si'ei, i warefa'aiaa
Moses mei Haidaa ale'ei ba: "Nenegima'aiaa tamanu una
fama'aio i pafoo fei maugen."
6 Ma'uaa fei bigi'a na tonia Jesus, na muainaa fei bigi'aa
ro'ou, ana ale'ei fei fi'ugaia, fei hia fi umuinia na muainaa fei
fi'ugaia fama'a. Ma ei fa'unaia wagii fei fafasuii fei bigi'ana
na mua laraa fama'a.
7 Uaa nabaa lomi na pa'i tataa fei rawarawa fi'ugaia, lomi
ro'aa labaginaa hepalodiai fi'ugaia.
8 Ma'uaa mei Haidaa na fanunupa'aa ei tataa ei rama'a ma
na ware:*
"Ifi nomai fei au ba yau,
a bigi'aa hepalo manufau fi'ugaia
a'a ei Israel
mawe ei Judah."
9 Ale'ei fei wareaa mei Fasu,
"Abaa ale'ei fei fi'ugaia
una bigi'ia a'a ei upuu ro'ou
ei a taudugaa ro'ou,
di'ininaa Egypt,
uaa lomi rona oafagugu a'a fei fi'ugaiau,
ma una ofadugaa ro'ou."
10 Na ware mei Fasu ba,
"Sifeni, feni fi'ugaia yau ba a bigi'ia a'a ei Israel nenee fei au
fei.
A augaa ei law una pa'i i naranaraa ro'ou
ma ne'inia i laloo iaa ro'ou.
Awe oanaa Haidaniaa ro'ou,
ma rowe oanaa rama'aa gufuu.
11 Lomidiai ba nemea i feroinaa
mei gufuna o lofuna
ma ware ba, 'Onei apa'aa mei Fasu,'
uaa minaa ro'ou, ropowe apa'au,
ei rama'a ua mawe ei baua rama'a.
12 Uaa a futoaa ei hafelo'aa ro'ou
ma fai lomi a nonominia."
13 Ei i ware ba "manufau" fi'ugaia, ina fapedugaa fei fama'a,
fei fai lomi i bigipa'i; ma tamanu na pedu ma watanai, ipowe
pa'ai.

---

* **8:8: 8:8** Hefi'a ne'ia ba *fanunupa'aa ei tata ma warenaa a'a ei rama'a:*

9

Losui laloo fei Humuu mei Haidaa Poroporo Yeni Malagufu

1 Fei rawarawa fi'ugaia na pa'i warea ba batanai fei mau
losuia ma fei humuu mei Haidaa yeni malagufu.
2 Rona bigi'aa hepalo humuu mei Haidaa poroporo. I lalona
na pa'i guapalo lalomu. Laloo fei rawarawa lalomu rona
augaa fei ude'udee we'ai ma fei tawaa fei faraa pidaua na
apunai. Ma rona roroinia ba Fawelei Apunaia.
3 I petoo fei rawarawa lalomu na pa'i rapirapi* ma nenena
na ude hepalodiai pusu'o lalomu rona roroinia ba Fawelei
Pa'aa Apunaia
4 ma i lalona na pa'i fei tawaa fei dufaa hagu pa'afina gold
mawe fei bao fei fi'ugaia. Fei hawaa fei bao, gold. Fei bao,
nofina fei baraa manna, pa'afina gold ma fei o Aaron, fei na
nusu mawe guapaloei mugoo fi'ugaia.
5 I palalaa fei bao na pa'i laguei cherubim, laguei
fa'a'arewaa fei Haweraa mei Haidaa. Ei pau lagua na
fagiogioaa fei hawaa fei ponoponoo ei hafelo'a i pafoo
fei hawaa fei bao.† Ma'uaa abaa o fiwarewareinaa ei
manumanu ei e'eni.
6 Ena rona aufarawanidigaa minaa ei manumanu laloo
fei humuu mei Haidaa, ei bauaniaa humuu mei Haidaa,
rona'aida wadu'ainaa fei rawarawa lalomu ba ro'aa bigibigi.
7 Ma'uaa uniaa mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa i
wadu'ainaa fei faguapaloaa lalomu ma hepoa ua laloo heai
igisimasi ma ranimai nei pa'i namo, fei hia, i fani fana uaa
ei hafelo'aa anaia mawe hafelo'aa ei rama'a, ei rona bigi'uaia
ma lomi rona aida ba rona tata.
8 Wagii e'ei manumanu e'ei, fei Spiriti Apuna na foiginia ba
fei rapirapii Fawelei Pa'aa Apunaia atawe gigi nabaa ana fi
ude fei rawarawa humuu mei Haidaa poroporo.
9 Fei manumanu fei, ale'ei hanunu a'a feni au feni ba
i fama'aia ba ei fana ma ei fo'afama'eiaa ro'ou, lomi i
fawanewanepa'aa ei marapuaa naranara ei losuia.
10 Ei manumanu ei, manumanuu augu ale'ei du'ua ma
numa mawe ei mau fesufesu—ale'ei ei auguu unuu ro'ou
nopa'aloo fei au ei manufau maumau.

Fei Namoo Christ

11 Ei i nomai Christ ale'ei mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa wagii ei rawani'a manumanu na udedii yeni,‡ ina
wadu'ai'asi'aa a'a fei humuu mei Haidaa poroporo, fei na

---

* **9:3: 9:3** Fei Bu'u Apuna na ware ba faguapaloaa rapirapi ma'uaa lomi na ware ba hitani fei rawarawa rapirapi. † **9:5: 9:5** O, *fagiogioaa fei gutanaa faloloa'ia*
‡ **9:11: 9:11** Hefi'a ne'ia mina ba *manumanu ba i nomai*

fafa'arai ma na mua laraa fei fama'a, abaa bigi'aa rama'a ma
abaa manumanuu famamaraia.
12 Lomi na wadu'ai fininaa namoo ei memee mawe ei
buduma'ao; ma'uaa ina wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia
hepoa ua fininaa fei ana namona. Ma wagii fei namona na
pono'aa o'ou a'a fei ponopono lomi i pedutoo.
13 Fei namoo ei memee, ei wawane buduma'ao mawe ei
maduu ei pifine buduma'ao, rona tafuginaa pafoo ei rona
loloa ale'ei fei mau losuu ro'ou ba nei fafa'arai fei auguu unuu
ro'ou.
14 Fa'ua ba ei manumanu ei, ana ina rawani, ma'uaa fininaa
fei Spiriti lomi i pedutoo, fei namoo Christ, mei lomi hepalo
hafelo'ana, mei na fanaa anaia a'a mei Haidaa, fei namona na
ona'onaidiai ma i fafafa'arainaa ei naranaraa o'ou a'a ei mau
bigi'a,§ ei i noduginaa o'ou ma'ea ba o'aa bigi'aa ei bigi'aa mei
Haidaa, mei fi oalao!
15 Si'ei ba ina ma'edii ale'ei ponopono ba ronei ala a'a ei
hafelo'a, ei rona bigi'ia laloo fei rawarawa fi'ugaia, Christ, hia
mei fawanewaneaa watola wagii fei manufau fi'ugaia ba ei
rafeiana, ronei tonaa fei fa'unaia, fei lomi i pedutoo ba wagii
fei ma'eana i pono'alaraa ei rama'a a'a ei hafelo'a rona bigi'ia
wagii fei rawarawa fi'ugaia.
16 Fei ne'iaa hemea ba i fi'alagibata ei manumanuna nabaa
i ma'e,* oneido'o aida ba inapa'aa ma'e, te, owe alaginaa ei
manumanuna,
17 uaa fei ne'ia na pa'i hanuna nabaa ina ma'e; lomi ba o
neneraa fei ne'iana nabaa ana fi guta.
18 Sifei fei pa'afina ba fei rawarawa fi'ugaia, lomi hanuna
nabaa lomi namo.
19 Moses, ei i warefanaa ei rama'a minaa ei ne'ia laloo fei
law, ina tonaa fei namoo ei buduma'ao fininaa ranu, fei roa
lawalawa mawe ei raraa haihai hyssop ma tafuginaa pafoo
fei holobenaa mawe minaa ei rama'a.
20 Ina ware, “Sifeni feni namo wagii fei fi'ugaia, fei mei
Haidaa na ware ba hamonei nenegia.”
21 Ana ale'ei, ina tafuginaa fei namo i laloo fei humuu mei
Haidaa poroporo mawe minaa ei manumanu lalona wagii fei
mau losuu ro'ou.
22 Ma ana pa'aa fa'ua ba fei law na ware ba minaa ei
manumanu, ronei fafa'arainaa namo ma nabaa lomi namo,
ana lomi ba i futo ei hafelo'a.
23 Si'ei, hepalo baua manumanu ba ronei fafa'arainaa
namo ei manumanu yeni malagufu, ma'uaa a'a ei pa'aa
manumanu pafea, inei pa'i namo i muainaa e'ei.

---

§ **9:14: 9:14** O, *o'ou a'a ei maumau lomi hanuna* a'a feni ne'ia ana hanuna ba *fi'ugaia*; v. 17 anaa.

* **9:16: 9:16** Fei warea Greek

24 Uaa Christ, lomi na wadu'ainaa fei humuu mei Haidaa
poroporo, fei bigi'aa rama'a. Fei, hanunuu fei pa'aa fa'ua.
Hamatee hia na wadu'ainaa ana fei gufu pafea ma umuinaa
o'ou inamoaa mei Haidaa.
25 Ana abaa ina wadu'ainaa fei gufu pafea ba i fanidinaa
anaia ale'ei fei maumau mei pa'aa bauaniaa humuu mei
Haidaa, mei na'aida wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia hep-
apalo igisimasi fininaa fei namo, fei abaa namona.
26 Nabaa ale'ei, hanuna ba Christ nei tonaa fi'ina watauda
au wagii fei mamaraiamii feni ano nopa'amii e'eni. Ma'uaa
e'eni ina famaua hepoa ua laloo eni a'apoo arewaa ba i
fapedugaa ei hafelo'a, uaa ina rawa'a'afainaa anaia.
27 Ei rama'a, ronei ma'e hepoa ua ma nenee fei, ronei tonaa
dududuaa ro'ou
28 ma ana ale'ei, Christ na rawa'a'afainaa anaia hepoa
ua ba i fapedugaa ei hafelo'aa watauda rama'a; ma iwe
hadiwe'imai ma fei faguapoaa noramiana, a'a ba i harenaa ei
hafelo'a, ma'uaa ba imii fanaa fei tela'ana a'a ei rona oma'aia.

10

Fei Hepoa ua Ma'eaa Christ na Hawiaa Minaa ei Rama'a

1 Fei law ale'ei haduoo ei rawani'a manumanu ba ro no-
mai—abaa ale'ei pa'aa manumanu. Si'ei ba ale'ei, ei fo'ama'ea,
ei rona'aida bigi'ia hepapalo igisimasi, lomi na hawia ba i
fafafa'arainaa ei rona nofarafi'imai ba ro'aa losui.
2 Nabaa na hawiaa ei fo'afama'ea ei, lomi ba ro'u bigi'uaia.
Uaa nabaa na hawia ba i fafafa'arainaa ei losuia a'a ei
hafelo'aa ro'ou, hepalo fo'afama'ea ua na hawidigia ma lo-
midiai ba ro'aa nanamuinia ba rona hafelo.
3 Ma'uaa hepapalo igisimasi, ei fo'afama'ea ei, na'aida
fanonominaa o'ou ba ona hafelo,
4 uaa ei namoo buduma'ao ma memee, pa'aa lomi ba iwe
fapedupa'aa ei hafelo'a.
5 Si'ei, i nomai Christ a'a feni ano, na ware:
“Lomi ona nunuminaa ei fo'afama'ea ma ei fana,
ma'uaa ona fanau feni hudi unu ba unei rawa'a'afainia;
6 lomi ona ni'eni'e
a'a ei fana rona gu'a
ma ei fana ba i fapedugaa ei hafelo'a.
7 Ma una ware, ‘Yau meni—ina pa'i u'ugau a'a fei ne'ia—
fei pa'afii fei noramiau ba a bigi'aa ei nunumiamu, mena
Haidaa.’ ”
8 Fama'a ina ware ba, “Lomi ona nunuminaa ei fo'afama'ea
ma ei fana, ei rona gu'a ma ei fana ba i fapedugaa ei hafelo'a.
Ma lomi ona ni'eni'e a'a e'ei” (fa'ua ba fei law na ware ba ronei
bigi'ia).

9 Ma hinene ina ware, “Yau, meni; ei a nomai ba a bigi'aa ei
nunumiamu, mena Haidaa.” Ina au'u'uginaa fei rawarawa
ba i fa'asi'anaa fei faguapaloana.
10 Ma a'a fei nunumiana, minaa o'ou na fafa'arai a'a fei
fo'afama'eaa fei hudi unuu Jesus Christ—ma hepoa ua na
hawiaa minaa ei rama'a.
11 Hepapalo arewaa hememea ei pa'aa bauaniaa humuu
mei Haidaa, na ufalarai ma bigi'aa fei bigi'ana a'a fei losuia;
ina'aida bigi'aa ana minaa fei fo'afama'ea ranimai, fei ba
pa'aa lomi i fapedugaa ei hafelo'a.
12 Ma'uaa meni bauaniaa humuu mei Haidaa meni, na
rawa'a'afainaa anaia—hepoa ua na hawia ba i fapedugaa ei
hafelo'a ranimai ranimai. Ei i bigi'aa fei, inawe guta pepei
ma'au mei Haidaa.
13 A'a fei au fei ma nolao, ifi oma'aa fei arewaa ba ei bidibidii
ununa, rowe oanaa labenaa pinena,
14 hamatee, a'a hepalo ua fama'eaa ro'ou hia, ina bigi'ia ba
ranimai ranimai ronawe fafa'arai, ei na fafafa'arainaa ro'ou.
15 Fei Spiriti Apuna, ana na warefa'aiaa o'ou fei manumanu
fei. Fei rawarawa wareana ale'ei:
16 “Mei Fasu na ware ba, nenee fei au fei,
a bigi'aa feni fi'ugaia feni a'a ro'ou.
A augaa ei law una pa'i laloo iaa ro'ou,
ma ne'inia laloo naranaraa ro'ou.”
17 Ma ana ina ware ba:
“Ei hafelo'aa ro'ou mawe ei barafeaa ro'ou fei law,
lomi a fai nonomidinia.”
18 Ma si'ei ba ina futoaa e'ei, lomi pa'afina ba i pa'idiai
fo'afama'ea ba ponoponoo hafelo'a.

Ufawe'i

19 Ena lofuu, o'ouna pa'i laugu'aa o'ou ba o'aa wadu'ainaa
Fawelei Pa'aa Apunaia wagii fei namoo Jesus.
20 Ma wagii fei manufau rawani'a tala na pa'i harenua, fei
na gigi a'a fei rapirapi, ana fei hudi ununa.
21 Si'ei ba ona pa'i hemea bauaniaa humuu mei Haidaa,
hemea na ona'onai, i oma'aa fei humuu mei Haidaa.
22 Ma si'ei ba ei manumanu ei napa'aa fa'uai, onei no-
farafi'ilao a'a mei Haidaa fininaa fei pa'aa laloo iaa o'ou wagii
fei laugu'aa fei narafawe'ia ba laloo iaa o'ou na fafa'arai wagii
ei marapuaa naranaraa o'ou ma ana ale'ei ba ei unuu o'ou na
nunudii a'a fei malewaa ranu, fei lomi na loloa.
23 Onei panarofawe'inaa fei o'onaia unu, fei ona ware ba
ona pa'i, uaa mei i fa'unai, ipa'aa bigi'ia.
24 Ma narama'aia batanai ona fa'asi'anaa naranaraa
hememea o'ou ba o'aa bigi'aa fei mau hagua mawe ei
rawani'a bigi'a.

25 Onei'aa fapedugaa fei mau gutafipuiaa o'ou, ale'ei mau
bigi'aa hefi'a, ma'uaa farefurefuaa unuu hememea o'ou—ma
fa'apoidinalao ena ona fanunuaa fei Arewaa ba fi nomai.
26 Nabaa omina'u bigi'uaialoo ei hafelo'a nene tonaa o'ou
fei apa'aa fei fa'uaia, lomi na pa'i fei namoo ponoponoo
hafelo'a a'a o'odu,
27 ma'uaa uniaa fei ba onei fatano'unaa walai o'ou wagina,
fei dududua mawe fei nalenaleaa hafi, fei ba i gu'apedugaa ei
na bidibidi unuu ro'ou a'a mei Haidaa.
28 Hini na barafeaa fei law Moses, nabaa helagui o o'odui
na fanunuaa fei barafea fei, lomi ro'aa faloloa'inia; ro
fo'afama'e'uaia.
29 Nabaa ale'ei, po'o batanaidiai tonana fagianana mei i
hapuninaa mei Na'uu mei Haidaa ma lomi na fahonuaa fei
namoo fei fi'ugaia, fei na papaditainia. Mei rama'a ale'ei, ana
na warefafeloaa fei Spiritii fei rawani'aa mei Haidaa.
30 Uaa ona apa'aa mei na ware ba, “Manumanuu fanaa
fagianaa a'a ei rama'a hafelo; awe fawanewaneia,” ma hep-
alodiai ba, “Mei Fasu i dududuaa ei rama'aa gufuna.”
31 Pa'aa famama'au naba o tonaa fei dududuaa mei Haidaa,
mei fi oalao.
32 Narahadiwe'idinaa ei arewaa, ei hamodo'o tonaa fei
we'ai, ei hamo'aa ufawe'i fininaa baua fi'ia i ma'aa fei haper-
araia.
33 Hefarani rona warefafeloaa hamu'ou ma haperararaiaa
hamu'ou i pudaa rama'a; hefaranidiai hamona ufipui a'a
hefi'adiai rona tonaa fei.
34 Hamona faloloa'ihugiaa ei bobo'aia ma ni'e ua ei ro'aa
tonaa manumanuu hamu'ou, uaa hamona aida ba hamona
pa'i hefi'adiai manumanu na mua laraa e'ei ma lomi i pedu-
too.
35 Si'ei, apuna fa'asisiaa naranaraa hamu'ou; uaa i bauanai
fei rawani'a pono'a hamopowe tonia.
36 Hamonei ufawe'i, uaa ena hamona bigi'aa fei nunumiaa
mei Haidaa, hamowe tonaa fei fa'unaiana.
37 Lomi i madii ma,
“Mei ba i nomai, iwe nomai, a'a ba i famamadii.
38 Ma'uaa ei wanewane rama'aa gufuu,* ro'aa oa fininaa
fei narafawe'ia.
Ma nabaa nemea i fa'asisi,
lomi a ni'eni'e a'ana.”
39 Ma'uaa abaa o'ou a'a ei rona fa'asisi ma tonaa fei fagianaa,
uaa o'ou a'a ei narafawe'ia, ei rona tela.

11

Wagii fei Narafawe'ia

* **10:38: 10:38** Hepalo ne'ia mina ba *Ma'uaa ei wanewanea*

1 Fei narafawe'ia sifei ba onapa'aa aida ba fei o'onaia unuu
o'ou ba o pa'i, opa'aa pa'i ma onapa'aa aidadii ba tamanu lomi
ona fanunupa'ia, inapa'aa fa'uai.
2 A'a fei, mei Haidaa na ni'eni'e a'a ei rama'aa mina.
3 A'a fei narafawe'ia, ona aida ba minaa ei manumanu
haroo pafea mamaraiamii ro'ou a'a fei wareaa mei Haidaa
ma tamanu ona fanunuia e'eni, famamarana a'a tamanu lomi
ona fanunupa'ia.
4 A'a fei narafawe'ia, Abel na fanaa mei Haidaa hefaa
rawani'aa fanana laraa fei fanaa Cain. A'a fei narafawe'ia,
hia hemea wanewanea rama'a ei i ware mei Haidaa ba fei
fanana na rawani. Ma fa'ua ba ina ma'edii, ma'uaa a'a fei
narafawe'ia, ana ifi wareware e'eni.
5 A'a fei narafawe'ia, mei Haidaa na nodugaa Enoch
di'ininaa yeni ma lomi ina ma'e; lomi rona labagipa'ia, uaa
ei itawe dugia, mei Haidaa na tenia ba hia rawani'a rama'a.
6 Ma nabaa lomi fei narafawe'ia, pa'aa lomi ba i ni'eni'e mei
Haidaa, uaa hini ba i nomai a'ana, inei aida ba mei Haidaa fi
oa ma ba ana ifi farawaninaa ei ro'amina lalabaginia.
7 A'a fei narafawe'ia, Noah, ei i guainaa fei warefa'aia wagii
ei manumanu ataa nomai ma atawe fanunu ba tamanu,
ina ma'auaa fei warefa'aia ale'ei manumanu apuna ma
na faduaa fei baua wa ba ro'aa tela ei maroana. A'a fei
narafawe'iana, ina warenaa umuna ba na hafelo feni ano ma
na tonaa fei wanewanea, fei i nofininamii fei narafawe'ia.
8 A'a fei narafawe'ia, Abraham, ei i tonaa fei warea ba inei
dinaa a'a fei gufu, fei nene nawe tonia ba manu-manuna, ina
neneraa fei warea ma na dii, ma'uaa lomi na aida ba i dinaia.
9 A'a fei narafawe'ia, ina fa'u humuna i malalaa fei fa'unaia
gufu ale'ei hemea rama'a abaa gufuna yei; ina ma'igu laloo ei
pale poroporo ana ale'ei Isaac ma Jacob, laguei ana ale'ei hia
a'a fei fa'unaia fei.
10 Uaa ifi lalabaginaa fei gufu na pa'i fasu'ufufugoina, fei
pagipagia ma faduaa mei Haidaa.
11 A'a fei narafawe'ia, Abraham, hia napa'aa bau ma Sarah,
hia pa'abeu, ma'uaa inawe oanaa ama uaa ina* nara ba na
fa'uai mei i fa'unai a'ana.
12 Ma si'ei, a'a mei hemea ua rama'a, mei ale'ei ba na
ma'edii, namina watauda ei paina ale'ei ei pi'u pafea ma ale'ei
piyee didipisii, ei lomi o wareipa'ia.
13 Minaa ei rama'a ei, ana roifi guta a'a fei narafawe'ia ei
ro'aa ma'e; lomi rona tonaa ei manumanu wagii fei fa'unaia;
rona hafo'uaiamai rauaa ma rona nunuminia, ma'uaa na
raua. Ma rona aida ba ro'ou, rama'aa hepapa gufu ma abaa
pa'aa rama'aa feni ano.

---

* **11:11: 11:11** O, *A'a fei narafawe'ia Sarah, mei na sisiginaa raudei, ana ina hawia ba i wanini uaa ina*

14 Fei mau naranara ale'ei, na unia ba ei rama'a ei, roifi
lalabaginaa hepalo pa'aa gufuu ro'ou.
15 Nabaa fei naranaraa ro'ou ana fi ude a'a fei gufu rona
di'ininia, na hawia ba ro'aa hadiwe'ai.
16 Ma'uaa rona nunuminaa hepalo gufu, fei gufu pafea, fei
na rawani laraa fei. Si'ei, mei Haidaa lomi na mamafa ba hia
Haidaniaa ro'ou, uaa ina pagidigaa hepalo gufuu ro'ou.
17 A'a fei narafawe'ia, Abraham, mei i tonaa fei fa'unaia,
mei ba ana i fo'afama'eaa mei hemea ua na'una, na fanaa
Isaac ale'ei fana ei i mania mei Haidaa,
18 ma'uaa mei Haidaa na warefanidigia ba "Ei paimu,† rowe
nomai uaa Isaac."
19 Abraham na nara ale'ei ba mei Haidaa na pa'i faufau ba i
fa'asi'anaa ei ma'ea ma fei ba ina to hadiwe'inaa Isaac, ale'ei
hanunu ba ina hadiwe'imai a'a fei ma'ea.
20 A'a fei narafawe'ia, Isaac na haweginaa Jacob ma Esau a'a
tamanu itawe nomai a'a lagua.
21 A'a fei narafawe'ia, Jacob, ei ba i ma'e, ina haweginaa
hememea na'uu Joseph ma na losui ei ifi faduge a'a fei ona.
22 A'a fei narafawe'ia, Joseph, ei i rarafi'i fei auna, na
u'ugaa fei wala'anaa ei Israel yei Egypt ma na warenaa a'a ei
maroana ba ronei bigi'aa tamanu a'a ei guina.
23 A'a fei narafawe'ia, mei ama ma inaa Moses, laguna
opa'ainia ale'ei oduai puda nenee fei waniniana uaa laguna
fanunu'apa'ia ba hia, abaa baduu ua ma lomi laguna ma'auaa
fei wareaa mei hapara.
24 A'a fei narafawe'ia, Moses, ei i gipedii, lomi na nunumiai
ba ro ware ba hia waniniaa mei na'uu Pharaoh.
25 Ina nunuminia ba i tonaa panirarataia a'a ei rama'aa
gufuu mei Haidaa laraa fei ba i tonaa ei ro'oo ei hafelo'a, ei
i pedu batafa ua.
26 Ina nara ba fei gutafafeloana uaa Christ, na awata-
diai laraa ei watauda rawani'a manumanuu Egypt, uaa ifi
guta'oma'a'uaiaa fei pono'ana, fei i nomai hinene.
27 A'a fei narafawe'ia, ina di'ininaa Egypt ma lomi na ma'au
a'a fei sibaa mei hapara; ina ufawe'i, uaa ina fanunupa'aa mei
na tapu a'a ei rama'a.
28 A'a fei narafawe'ia, ina bigi'aa fei Talai Falogia ma fei
tafugaa fei namo ba mei ba i fama'eaa ei uma'ua, lomi ba i
fama'eaa ei uma'ua na'uu ei Israel.
29 A'a fei narafawe'ia, ei rama'a, rona talai'ailao laloo fei
Roa Agi‡ ale'ei malagufu ma ei Egypt ba ana ro'aa bigi'ia,
ma'uaa rona wawau'uma'e.
30 A'a fei narafawe'ia, ei nonoo Jericho na pasi nenee fei
ro'aa talaifaweloinia laloo oloromeai arewaa.

† **11:18: 11:18** Warea Greek ba *fuamu* ‡ **11:29: 11:29** O, *fei Agii Sipawa*

31 A'a fei narafawe'ia, Rahab, mei pifinee tala, si'ei ba ina
taufagutanaa ei farerefaia, lomi na ma'efipui a'a ei barafea.§
32 Ma tamanudiai ba a u'ugia? Lomi na pa'i au ba a u'ugaa
Gideon, Barak, Samson, Jephthah, David, Samuel mawe ei
mamama'a.
33 A'a fei narafawe'iaa ro'ou, rona muainaa ei fifo'aia a'a
ei hapara, fawanewaneaa ei pidawaiaa gufu ma tonaa ei
fa'unaia; rona totominaa poaa ei lion,
34 pereaa fei nalenaleaa fei hafi ma tela a'a fei wadu; ei
rafileleaa ro'ou na filoginaa faufaua; ma oanaa faufaua a'a
ei fifo'aia ma teteaa ei fo'aa ei gufuu raua.
35 Ei pifine, rona tohadiwe'inaa ei ma'eaa ro'ou, uaa rona
asi'adiai. Hefi'adiai, rona nanamuinaa fei haperaraia ma
rona ofasi'ia ba lomi ro'aa ala uaa rona nunuminia ba in-
eipa'aa rawani fei asi'anaa ro'ou.
36 Hefi'a, rona tonaa hararasia ma babu ma hefi'adiai rona
faugaa ro'ou ma aunaa humuu bobo'aia.
37 Rona nafanaa ro'ou mugoo;* rona walainaa ro'ou; rona
fo'afama'enaa ro'ou wadu. Rona tatalai hawainaa ro'ou hudii
sipsipi ma hudii memee ma lomi rona pa'i manumanu ma
rona tonaa haperaraia ma panirarataia.
38 Fei maumau ro'ou namina mua laraa fei maumau feni
ano. Rona tatalai fawelei lomi haihai o guana ma fawelei na
pa'i maugeni ma i laloo ei walefoaa ei na'a ma ei walefoaa
malagufu.
39 Minaa ro'ou, rona fani'eni'eaa mei Haidaa a'a ei
narafawe'iaa ro'ou, ma'uaa lomi hemea ro'ou na tonaa
tamanu ina fa'unainia.
40 Mei Haidaa na pagidigaa hepalo rawani'a manumanuu
o'ou ma hinene, ena rona oafipui a'a o'ou, ropowe ale'ei
nunumiaa mei Haidaa.

12

Mei Haidaa na Sualaparaa ei Na'una

1 Si'ei ba na pa'i watauda rona fama'adigaa o'ou fei mau-
mau fei, rawa'a'afainaa minaa ei manumanu na fatautauaa
o'ou mawe ei hafelo'a, ei na fa'alabe'aa o'ou, uaa onei poni-
fawe'i a'a fei fiwaleia na ude ma'aa o'ou.
2 Onei fanunu'uanaa a'a Jesus, mei fafasui ma fapedupe-
duu fei narafawe'iaa o'ou. Uaa a'a fei ni'eni'ea i ma'ana,
ina apitainaa fei fi'iaa fei hawafolo ma lomi na naranara
watauda a'a fei famamafaa ro'ou hia a'a fei hawafolo ma
nawe guta i pepei ma'au fei gutanaa mei hapara, mei Haidaa.

§ **11:31: 11:31** O, *ei abaa narafawe'ia*
* **11:37: 11:37** Hefi'a ne'ia mina ba *nafanaa ro'ou mugoo; rona oa a'a fei manimania*

3 Hamonei narama'aiaa mei na apitainaa fei fadugeaa ei
rama'aa hafelo ba hamonei'aa tarere ma fa'asisi.
4 A'a ei ote'oteiaa hamu'ou wagii ei hafelo'a, hamotawe
fadugepa'aa fei ba i wigii namoo hamu'ou.
5 Ma ana hamona madi'inaa fei warea fa'unuwenuwea, fei
i ware ba hamu'ou, na'u:
“Mena na'uu, apuna nara ba fei sualaparaa mei Fasu abaa
baua manumanu,
ma apuna fa'asisiaa fei naranaramu ei na sualapagio,
6 uaa mei Fasu, i sualaparaa ei na haguaa ro'ou,
ma fanima'aiaa minaa ei taweana ba na'una.”
7 Ei waiwaiaa manumanu, hamonei tonia ale'ei sualapara.
Mei Haidaa na bigi'ia ale'ei, uaa hamu'ou, na'una. Haa, hini
lomi i sualapagia mei amana?
8 Ma nabaa lomi hamo'aa tonaa fei sualapara (ma minaa ei,
rona tonaa fei sualapara), hanuna ba hamu'ou ama lomi ma
abaa pa'aa na'u.
9 Ma ana, minaa o'ou, ona pa'i amaa o'ou ma ei amaa o'ou,
rama'a ua. Rona sualaparaa o'ou ma ona ma'auaa ro'ou a'a
fei. Si'ei, inei bauanadiai fei ma'auaa o'ou a'a mei Amaa ei
spiritii o'ou ba o'aa gutafarawani!
10 A'a fei apa'aa ei amaa o'ou, ale'ei ba tamanu ina rawani,
rona sualaparaa o'ou ei oi guta a'a ro'ou; ma'uaa mei Haidaa
na sualaparaa o'ou ba fararawani o'ou ba onei oafipui a'a fei
apunaiana.
11 Lomi hefaa sualapara ona nara ba na rawani ei oi tonia,
ma'uaa ale'ei fi'ia. Ma'uaa hinene, ei rona tofarawaninia,
ro'aa hufu'aa fuaa fei wanewanea ma gutafarawania.
12 Si'ei, hamonei fawe'iaa ei rafileleaa pani ma du'uu
hamu'ou.
13 “Papafarawaninaa ei talaa pinee hamu'ou,” ba ei afetoo,
lomi ro'aa afetodiai, ma'uaa ro'aa talaipa'i.

Fei Warefa'aia ba Onei'aa Fadugeaa mei Haidaa

14 Onei bigifawe'i ba o gutafarawani ua a'a minaa ei rama'a
ma fafafa'arai; lomi nemea ba i ma'a mei Fasu nabaa lomi ina
fafa'arai.
15 Oma'aa hamu'ou ba nemea nei'aa rapuaa fei rawani'aa
mei Haidaa ma nei'aa nusu bauanai fei para'aa wara ba i
fa'asi'anaa fisibaia ma fafeloaa watauda.
16 Oma'aa hamu'ou ba lomi nemea i bigi'aa fei fitatafipa'aia
ma hamonei'aa ale'ei Esau, mei lomi na ma'auaa mei Haidaa
ma fei ba i tonia a'a amana uaa hia uma'ua na'u wawane, ina
alo'uaia a'a hepalo ua du'ua.
17 Hamona aidadii ba nenee fei, ei ba i tonaa fei hawegia,
lomi na ugainia amana. Fa'ua ba na pasi ranu pudana ei ba i
tonaa fei hawegia, ma'uaa lomi na filogipa'aa fei naranarana.

18 Lomi hamona nomai a'a hepalo maugeni ba hamo'aa
idoia, hepalo ina pa'i hafi, o a'a fei roromaa ma fei na
fawawa'au, o fei baua lalarena;
19 lomi hamona nomai a'a fei inaiaa fei maniwa, o a'a fei lao,
fei rona guainia ma ronamina ai'i'igai ba inei'aa waredinaa
hepalo warea a'a ro'ou,
20 uaa lomi ro'aa harepa'aa fei rarabaa warea ba, “Nabaa
ana hefaa manulelele na no'ido'uaialoo fei maugeni, ha-
monei nafafama'eia.”
21 Hefei fanunuana, namina famama'au ma si'ei, na ware
Moses ba, “Unamina ma'aufunurere!”
22 Ma'uaa hamona nodigimai i Maugeni Zion, fei Jerusalem
i pafea, fei gufuu mei Haidaa, mei fi oalao. Hamona
nobapa'amii pufaba'aba'a alo'alo, ei roifi ni'eni'efipui,
23 dinamii a'a fei losuu ei uma'ua, ei na panadii haraa ro'ou
i pafea. Hamona nodigimai a'a mei Haidaa, mei fadududuaa
minaa ei rama'a, a'a ei spiritii ei rona wanewane, ei rona
fafa'araidii,
24 bapa'amii Jesus, mei fawanewaneaa watola, mei na
bigi'aa fei manufau fi'ugaia ma hamona nopa'amii fei
ugu'uguaa namo, fei na mua laraa fei namoo Abel.
25 Oma'aa hamu'ou ba hamonei'aa barafeaa mei fi ware.
Nabaa fa'ua ba lomi ro'aa tela ei ro barafeaa mei na
warefa'aiaa ro'ou yeni malagufu, batanai ba o'aa tela nabaa
ona barafeaa wareaa mei i guta pafea?
26 Fei au fei, fei laona na nueinaa feni malagufu, ma'uaa
e'eni ina fa'unai ba, “Hepoadiai a farereaa feni malagufu,
ma'uaa a'a ba feni malagufu ua, hamatee fei haroo pafea
anaa.”
27 Fei hanuu fei warea “Hepoadiai” sifei ba i ha'esiminaa ei
na tatawei—ei famamarana ma ei lomi na tataweipa'i, i ude.
28 Si'ei ba oi tonaa hepalo ale'ei gufuu hapara, fei lomi i
tataweipa'i, onei ware ‘ta’ ma si'ei, losuinaa mei Haidaa ale'ei
nunumiana fininaa ma'aua ma honua,
29 uaa, “mei Haidaniaa o'ou, hia fei hafi masianaa lomi.”

13

Ei Fapopo'ii ei Warefa'aia

1 Fihaguinaa hememea hamu'ou ale'ei filofui.
2 Hamonei'aa madi'ininaa fei mau fagutanaa ei gufu raua,
uaa a'a fei bigi'a ale'ei, hefi'a rama'a, lomi rona aida ba rona
fagutanaa ei alo'alo.
3 Naranaraiaa ei rona guta i humuu bobo'ai ale'ei ba ana
hamu'ou bobo'aia mawe ei rona fafeloaa ro'ou hefi'a ana
ale'ei ba hamona tonaa fi'iaa ro'ou.

4 Minaa ei rama'a nei fararabaiaa fei lalaia ma fei tawaa
lalaia nei fafa'arai, uaa mei Haidaa i dududuaa mei fiharo-
haroipa'aia mawe minaa ei fitatafipa'aia.
5 Hamonei'aa haguaa fei mugoo po'i ma hamonei
oafawawanene ua a'a tamanu hamona pa'i, uaa mei Haidaa
na ware:
“Fai lo'e a di'ininio;
fai lo'e a fapedu a'amu.”
6 Si'ei, o'aa warefa'agu ua ba,
“Mei Fasu, hia hadumau; lomi a mama'au.
Ro'aa fetanainau ei rama'a?”
7 Naraiaa ei bauaniaa hamu'ou, ei rona wareaa fei wareaa
mei Haidaa a'a hamu'ou. Narama'aiaa fei mau gutanaa ro'ou
ma neneraa ei narafawe'iaa ro'ou.
8 Jesus Christ, ana mei na oa minoa, wagieni ma ranimai
ranimai.
9 Apuna minaa atete a'a watauda ei mau feroia na u'ugai.
Ina rawani ba i fawe'iaa laloo iaa o'ou fei rawani'aa mei
Haidaa ma abaa ei du'ua hamamani, ei lomi i hadumaa ei
rama'a rona hanaia.
10 Ona pa'i hepalo tawahafi na apunai ba ei rama'a rona bigi
laloo fei humuu mei Haidaa poroporo mina, lomi ba rowe
hanaiaa fei i ude wagina.
11 Mei pa'aa bauaniaa humuu mei Haidaa na'aida tabeaa
ei namoo manulelele ale'ei ponoponoo ei hafelo'a ma
wadu'ainaa Fawelei Pa'aa Apunaia, ma'uaa ei hudi unuu
ro'ou, rona fagu'aia auguu fei gufu.
12 Ma ana ale'ei, Jesus na tonaa fi'ina auguu fei poaa fane-
fanee fei gufu ba i fafafa'arainaa ei rama'a a'a fei namona.
13 Si'ei, o'aa dinaa a'ana i auguu fei gufu fininaa fei ma-
mafaa ina harenia.
14 Uaa yeni, lomi ona pa'i hefaa gufu i udelao, ma'uaa oifi
lalabaginaa hefaa gufu fei ba iwe nomai.
15 Si'ei, a'a Jesus, onei'u fanaa fei fanaa o'ou a'a mei Haidaa,
fei fana ba o uduginia—hapee haba'umuu o'ou, fei harana.
16 Ma apuna madi'inaa fei rawani'a maumau ma fifaniaa
manumanu a'a ei rama'a, uaa a'a fei maumau fei, mei Haidaa
na ni'eni'e.
17 Guainaa wareaa ei bauaniaa hamu'ou ma fafefenaa fei
utonaa ro'ou fei forafora. Ro'ei oma'aa hamu'ou ma rowe
tonaa dududuaa ro'ou wagina. Guainaa wareaa ro'ou ba fei
bigi'a i fani'eni'eaa ro'ou ma abaa i fa'awatainaa ro'ou ma
nabaa lomi, lomi i farawaninaa hamu'ou.
18 Lafulafunaa hai'ou. Hai'ounapa'aa apa'ia ba na rawani
ua ei naranaraa hai'ou ma nunumiaa hai'ou ba minaa ei mau
tatalaiaa hai'ou neimina rawani ua.
19 Sifeni, hepalo baua i'igaiau ba hamonei lafulafu ba
unei'aa madii ma a hadiwe'imai a'a hamu'odu.

20 Nunumiau ba mei Haidaniaa fei gutafarawania, mei a'a
fei namoo fei fi'ugaia lomi i pedutoo, mei na fa'asi'anaa mei
Fasuu o'ou, Jesus, a'a fei ma'ea, mei Rawani'a Oma'ama'aa ei
Sipsipi, inei
21 fani waduu panii hamu'ou minaa ei rawani'a manu-
manu ba hamonei bigi'aa ei nunumiana ma ba a'a Jesus
Christ i biginaa o'ou tamanu i fani'eia. Ma onei uduginaa
Christ ranimai ranimai. Amen.
22 Fa'ua ba lomi namina malaa feni ne'iau, ma'uaa ena
lofuu, nunumiau ba hamonei guaito'uaiaa eni warea aweia
una fanaa hamu'ou.
23 Nunumiau ba hamonei aida ba mei lofuu o'ou Timothy
nawe ala. Nabaa i nobatafanamii a'au, haigu'aa fai norawaua
wi ma'a hamu'ou.
24 Famafufuoinaa minaa ei bauaniaa hamu'ou mawe mi-
naa ei apunaia. Ei na'uu Italy, rona aloawii ei famafufuoiaa
ro'ou a'a hamu'ou.
25 Fei rawani'aa mei Haidaa i oa pafoo hamu'ou.

JAMES

Warefa'aia

Feni ne'iaa James, ei feroia fininaa fei bigi'a fi dinaa a'a ei rama'a gufuu mei Haidaa, ei rona fawawadidi tadiwe'aiaa feni ano. Ina warehanunuinaa watauda ei wareana ba i fama'aiaa fei bigi'a wagii fei apa'a ma unifanaa ei igoa fei mau tatalaia ma maumau ei rona oa a'a Christ.

Ina feroihanunuinia ba batanai fei naranara ma tatalaiaa ei rona neneraa Christ. Ana fi warewareaa ei rona pa'i watauda ma ei lomi, ei mania, rawani'a tatalaia, narafawe'ia ma bigi'a, fei rawerawe, apa'a, fihareia, mamagugua, apitaia ma lafulafua.

Fei ne'ia fimina ware ba nei pa'i bigi'a fipuinaa fei narafawe'ia.

1 Yau James, nafii mei Haidaa mawe mei Fasu Jesus Christ.

Feni, i dinaa a'a ei hefua ma guapaloei pai, ei rona fawawadidi i dupuaa ei baua gufu:

Mafufuo i a'a hamu'ou.

Ei Awataa ma Manimania

2 Ena lofuu, hamonei nara ba pa'aa manumanuu ni'eni'ea ena hamona bapa'aa watauda mau awataa

3 uaa hamona aida ba ei manimaniaa fei narafawe'iaa hamu'ou i fagipeaa fei ofasisiaa hamu'ou.

4 Fei ofasisiaa hamu'ou nei fapedugaa ana fei bigi'ana ba hamonei a'u ma wawanene ma ei maumau hamu'ou iwe po'aifarawani.

5 Nabaa nemea hamu'ou lomi apa'ana, inei i'iginaa mei Haidaa, mei i fani ua a'a minaa ei rama'a, mei lomi i narapa'aa ei tataa ro'ou. Ma nabaa nemea na i'iginia ale'ei, te, iwe to.

6 Ma'uaa ena na i'igai, inei we'i naranarana ma nei'aa hamamagua. Uaa hini i hamamagua, hia ale'ei ei hapaniu lama, ei na agifababasuweia fei lalarena.

7 Mei rama'a ale'ei, inei'awe nara ba i tonaa hepalo manumanu a'a mei Fasu;

8 hia rama'a fahelalagui, lomi na oafagugu a'a tamanu ina bigi'ia.

9 Mei lofu lomi manumanuna nei mamagugu, uaa fei gutanana na pafeai.

10 Ma'uaa mei watauda manumanuna nei'aa mamagugu, uaa fei gutanana na fafau. Uaa hia i hole ale'ei ei fotaa ei guana.

11 Uaa fei halo na asi'aa fininaa fei baua babaiana ma na
faholeaa ei guana; ei fotana na pasi ua ma fei fananamaiana
na pedu. Ana ale'ei, mei watauda manumanuna iwe pa'ai ei
ana fi bigi'aa ei bigi'ana.
12 Ina pa'i hawegiana mei i ofasisia wagii ei manimania.
Uaa ena na muaidigaa ei manimania, ipowe tonaa fei tao
harenua, fei na fa'unainia mei Haidaa ba i fanaa ei rona
haguia.
13 Ena na nomai ei manimania a'a nemea, inei'aa ware
ba, “Mei Haidaa fi manimaniau.” Uaa fei hafelo'a, lomi
i manimaniaa mei Haidaa ma ana lomi ba hia, i maniaa
nemea;
14 ma'uaa hememea i tonaa ei manimania ana wagii ei
hafelo'a nunumiana, ei na fa'ere'ereia ma fasuaugania.
15 Ma nenee fei ba na udedii fei nunumiana, ipowe nomai
fei hafelo'a; ma ena na nogipelao fei hafelo'a, ipowe nomai
fei ma'ea.
16 Ena rawani'a lofuu, hefi'a manumanu nei'aa sifi'aa
hamu'ou.
17 Minaa ei rawani'a ma fafa'araia fana, manumanu pafea,
noranarai a'a mei Ama, mei na famamaraiaa ei we'aiaa
pumanugawe, mei lomi na filogii ale'ei ei hanunu.
18 Ina fanaa o'ou fei manufau harenua wagii fei fa'uai
warea ba o'ou ale'ei rawarawa fua a'a minaa ei famamarana.

Guai ma Bigi'ia

19 Ena rawani'a lofuu, narama'aiaa feni: Minaa ei rama'a
nei balabala adiaa ro'ou ma ronei'aa ware babatafa ma ana
ronei'aa siba maduare,
20 uaa ei sibaa ei rama'a, lomi i fanoramii fei mau
wanewanea gutana, fei i nunuminia mei Haidaa.
21 Si'ei, hamonei di'ininaa minaa ei mau lolo ma hafelo'a,
ei namina udepepesu. Ma fininaa fei mau fafefefanaa, ha-
monei tonaa fei warea, fei na faro laloo iaa hamu'ou, fei ba
i fatela'anaa hamu'ou.
22 Apuna guai'uaiaa fei warea ma sifi'aa ana hamu'ou.
Neneraa tamanu ina wareia.
23 Uaa hini i guai'uaia, ma'uaa lomi na nenegia, hia ale'ei
hemea rama'a na igo'uaiaa fei hanununa
24 ma na fanunudigaa fei maumauna, na aunu ma ana ei na
madi'inia ba batanai fei maumauna.
25 Ma'uaa mei na fanunuma'aiaa fei rawani'a law, fei na
alaraa ei rama'a ma na u bigi'ia ale'ei ranimai ma lomi i
madi'inaa tamanu ina guainia, ma'uaa na nenegia—i pa'i
hawegiana a'a tamanu ei bigi'ana.
26 Hini na nara ba hia losuia, ma'uaa lomi na wagi'inaa fei
rawerawena, ina sifi'aa anaia ma fei losuiana, lomi hanuna.

27 Fei mau losuia na nunuminia mei Haidaa, mei Amaa
o'ou, fei na fafa'arai ma lomi tatana i pudana, sifei ba: onei
roiroinaa ei baduu lomi ama ma inaa ro'ou mawe ei pifine
ma'esuabea, ei rona pa'i ei mau awataa ma abaa faloloa a'a ei
hafelo'aa feni ano.

2

Nei'aa Pa'i Papa'aa Unu

1 Ena lofuu, si'ei ba ona narafawe'i a'a mei Fasuu o'ou Jesus
Christ, mei na pa'i hawerana, inei'aa pa'i papa'aa unu.
2 Uaa nabaa na wadu'ainaa humuu losuu hamu'ou nemea
na pa'i gold alatai ma rawani'a susuna ma ana na wadu'ai
hemea lomi manumanuna ma na waramuramu susuna
3 ma hamona fagutafarawaninaa mei na rawani ei susuna
ma ware ba, “Sifeni, feni rawani'a gutanamu,” ma'uaa, a'a
mei lomi manumanuna hamona ware ba, “Ufalarai yena,” o
“Guta pafoo e'ea yeni pineu,”
4 nabaa ale'ei, hamona fapapa'inaa unuu hamu'ou mei
na pa'i rawani'a hawera laraa mei lomi manumanu ma
ei hafelo'a bigi'aa hamu'ou na bigi'ia ba hamu'ou hafelo'a
fadududua.
5 Guai, ena rawani'a lofuu: Haa—mei Haidaa lomi ba na
rafeinaa ei lomi manumanuu ro'ou yeni ano ba neimina
bauanai fei narafawe'iaa ro'ou ma ba ropowe tonaa fei ha-
paraiana, fei nadii fa'unainia a'a ei rona haguia?
6 Ma'uaa hamona fafeloaa ei lomi manumanuu ro'ou.
Haa, a'a ba ei rona pa'i watauda manumanu ei rona
fafeloaa hamu'ou? A'a ba ro'ou, ei rona noduginaa hamu'ou
dududua?
7 A'a ba ro'ou, ei rona warefafeloaa fei rawani'a haraa mei
hamona oafipui a'ana?
8 Nabaa hamonapa'aa neneraa fei law mei hapara, fei laloo
fei Bu'u Apuna ba, “Haguaa nemeadiai ale'ei ona haguio,” hi'i,
nawe wanewane ei bigi'aa hamu'ou.
9 Ma'uaa, nabaa hamona fapapa'inaa unuu hamu'ou hefi'a,
hamona bigifatata ma na ware fei law ba hamona barafeia.
10 Uaa hini na neneraa minaa ei law, ma'uaa na alabe a'a
hepalo ua law, ana ale'ei ba ina barafeaa minaa ei law.
11 Uaa mei na ware ba, “Apuna fiharoharoipa'ai,” ana mei
na ware ba, “Apuna fo'afama'e.” Nabaa lomi ona fiharo-
haroipa'ai ma'uaa, ona fo'afama'e, yoi hemea barafeaa fei
law.
12 Ei warea ma bigi'aa hamu'ou nei fama'aia ba fei law i
dududuaa hamu'ou, fei na alaraa hamu'ou.
13 Uaa hini lomi na faloloa'inaa hefi'a, ana iwe tonaa fei
dududuana, fei lomi faloloa'ia wagina. Fei faloloa'ia na
muainaa fei dududua!

Fei Narafawe'ia ma ei Bigi'a

14 Ena lofuu, tamanu rawani'ana nabaa nemea na ware
ba na we'i naranarana, ma'uaa lomi na bigi? Fei mau
narafawe'ia ale'ei, ana i fatelapa'ia?
15 Nabaa nemea lofu o agi, lomi susuna ma hanana
16 ma nabaa nemea hamu'ou na ware ua a'ana ba, “Aun-
ufa'a'a ua; gutafarawani ua ma hananafawe'i,” ma'uaa lomi
na roinia, tamanu rawani'ana?
17 Ana ale'ei, nabaa fei narafawe'ia ana unaia, fei lomi na
nofipuimai a'a fei bigi'a, lomi hanuna.
18 Ma'uaa nemea i ware ba, “Yoi, na we'i naranaramu;
ma'uaa yau, na bigifawe'i.”
Fama'aiau fei we'iaa naranaramu, fei lomi na nofipuimai
a'a fei bigi'a ma yau, a fama'aio fei we'iaa naranarau a'a
tamanu una bigi'ia.
19 Yoi, ona aida ba na pa'i hemea ua Haidaa. Na rawani! Ei
pigea, ana rona aida fei ma rona funurere.
20 Mena poapoa, a fama'abatanainia a'amu ba fei
narafawe'ia, fei lomi na nofipuimai a'a fei bigi'a, ana lomi
hanuna?*
21 Mei upuu o'ou Abraham na wanewane i pudaa mei
Haidaa, uaa ina fanaa mei na'una Isaac pafoo fei tawahafi na
apunai, na?
22 Hamona fanunu'apa'ia ba fei narafawe'iana ma fei
bigi'ana, namina fibo'ii. Ma fei bigi'ana na fama'aia ba na pa'i
narafawe'iana.
23 Ma nawepa'aa fa'uai fei ne'ia laloo fei Bu'u Apuna ba,
“Abraham, na narafawe'i a'a mei Haidaa ma wagii fei, ina
wanewane i pudaa mei Haidaa,” ma mei Haidaa na ware ba
hia, tafina.
24 Hamona fanunu'apa'ia ba i pudaa mei Haidaa, nemea
na wanewane wagii tamanu ina bigi'ia ma a'a ba fei we'iaa
naranara ua.
25 Ana ale'ei, mei pifinee tala Rahab, ana na wanewane a'a
tamanu na bigi'ia ei i fa'opa'ainaa ei fareref aia ma alofatata-
lainaa ro'ou a'a hepalodiai tala.
26 Fei hudi unu, nabaa lomi fei spiriti wagina, i ma'e. Ana
ale'ei, fei we'iaa naranara, nabaa lomi na nofipuimai a'a fei
bigi'a, lomi hanuna.

3

Famadumuinaa fei Rawerawe

1 Ena lofuu, lomi na rawani ba watauda hamu'ou feroia,
uaa hamona aida ba o'ou eni feroia, o'aa tonaa fei dududua
na awatadiai.

---

* **2:20: 2:20** Hefi'a ne'ia mina ba *ana na ma'e*

2 Uaa minaa o'ou na alabe a'a watauda manumanu. Nabaa
nemea lomi na upa'i hafelo'aa ei wareana, hia, lomi tatana
ma na aweifarawaninaa minaa fei hudi ununa.
3 Ena ona fau wao poaa fei hosi sifei ba famomo'ii fei baua
manulelele ba nei neneraa fei nunumiaa o'ou.
4 Ale'ei ei baua wa, fa'ua ba ronamina bauanai ma ei
baua lalarena na fataleaa ro'ou, ma'uaa rona rapinaa hepalo
pusu'o pore ba nei neneraa fei nunumiaa mei rapi'a.
5 Ana ale'ei, fei rawerawe, hepalo pusu'o manumanu
a'a fei hudi unu, ma'uaa, namina rata fei mamaguguana.
Narama'aia ba minaa fei podu, na hawiaa hepalo pusu'o hafi
ba i gu'apedugia.
6 Fei rawerawe, ana hepalo hafi ma ale'ei hepalo tao
hafelo'a a'a minaa fei hudi unu ma namina fafeloaa mei
rama'a ma minaa ei tatalaiana na faweguweguia. Ma fei hafi
wagii fei rawerawe, noramiana i waduhero.
7 Watauda ei mau manulelele, manufidufidu, ata'ata ma
hefi'a manumanu i lama, ei rama'a, rona fagupa'aa ro'ou
8 ma'uaa, lomi nemea iwe famadumuipa'aa fei rawerawe.
Fei rawerawe ale'ei hemea lomi i gutafagugutoo. Ina hafelo
ma na rata fei siafana.
9 A'a fei rawerawe, ona uduginaa mei Fasu, mei Amaa
o'ou. Ma ana a'a fei rawerawe, ona umuaa ei rama'a, ei rona
mamaraimai a'a fei maumau mei Haidaa.
10 Laloo hepalo ua umu na asi'amai udugia ma umua. Ena
lofuu, inei'aa ale'ei.
11 Haa—ana lagu'aa ladifipuimai fei ranu ma fei agi* a'a
hepalo ua ranu agi'agi?
12 Ena lofuu, fei haihai figi i fuanaa fuaa olive, o hepalo
pa'apa'aa grape i fuanaa fuaa figi? Ana lomi i ladimai ranu
a'a hepalo wediwedii agi.

Guapaloei Mau Apa'a

13 Hini na pa'i apa'ana ma na ano'anoi dupuaa hamu'ou nei
fama'aia a'a fei rawani'a tatalaiana ma ei bigi'ana wagii fei
panimadumuiana, fei noramiana wagii fei apa'a.
14 Ma'uaa nabaa na nanamai pudaa hamu'ou ma
nara'uaiaa ana hamu'ou, apuna fa'upe'upei wagina, o
suabaduinaa fei fa'uaia.
15 Fei mau apa'a ale'ei, abaa noranarai pafea, uaa manu-
manuu malagufu, abaa manumanuu spiriti, uaa noramiana
a'a mei hani'u.
16 Uaa, nabaa hamona pa'i fei nanamaia puda ma
nara'uaiaa ana hamu'ou, ana i ude fei mau bibiyeia ma
minaa ei mau hafelo'a bigi'a.

---

* **3:11: 3:11** Warea Greek ba *para'aa*; v. 14 anaa

17 Ma'uaa fei apa'a noranarai pafea napa'aa fafa'arai, na
fani gutafarawania, narapa'aa hefi'a, ei fafefefanaa, bauana
faloloa'ia, rawani'a fua, lomi papa'aa unu ma napa'aa fa'uai.
18 Ei fawanewaneaa watola, ei rona faroaa ei mau rawani'a
gutana, ropowe hufu'aa ei fuaa fei wanewanea.

4

Fafefefanaa mei Haidaa

1 Tamanu fei na fa'asi'anaa fei fisibaififo'aia ma fihareia
a'a hamu'ou? Noramiana a'a ei nunumiaa hamu'ou, ei na
fa'awataiaa naranaraa hamu'ou.
2 Hamona nunuminaa hepalo manumanu, ma'uaa lomi ba
hamowe tonia. Hamona fo'afama'e ma nanamai, ma'uaa
lomi hamona topa'aa tamanu hamona nunuminia. Hamona
fiharei ma fifo'ai. Lomi hamo'aa pa'i, uaa lomi hamona
i'iginaa mei Haidaa.
3 Ena hamona i'igainaa hepalo manumanu, lomi hamona
tonia, uaa fei pa'afii fei i'igaiaa hamu'ou na tata, hamatee na
neneraa ei hafelo'a nunumiaa hamu'ou.
4 Hamu'ou ena lomi hamona oafagugu a'a mei Haidaa, lomi
hamona aida ba fei tafiaa hamu'ou feni ano ale'ei hamo'ei
falalasiaa mei Haidaa? Hini i fitafii a'a feni ano, i oanaa
bidibidii unuu mei Haidaa.
5 Naraa hamu'ou ba lomi pa'afii ei ne'ia wagii fei Bu'u
Apuna ei i ware ba na punepune fei spiriti, fei na fa'oania
laloo iaa o'ou?*
6 Ma'uaa ina fanidimai a'a o'ou fei rawani'ana. Si'ei i ware
ale'ei fei Bu'u Apuna ba:
"Mei Haidaa na fadugeaa ei rona mamagugu,
ma'uaa na fanaa fei rawani'ana a'a ei rona fafefefani."
7 Si'ei, hamonei fafefenaa mei Haidaa. Ofadugaa mei
hani'u ma i faraua a'a hamu'ou.
8 Nofarafi'ilao a'a mei Haidaa ma ana i nofarafi'imai a'a
hamu'ou. Ena hafelo'a, huwenaa panii hamu'ou, fesu-
fafa'arainaa ei naranaraa hamu'ou, hamu'ou ena rama'a
fahelalagui.
9 Faloloa'i, aiwawasusu ma ai'ai. Filoginaa ei fafadia
dinaa aiwawasusua ma fei ni'eni'eaa hamu'ou nei dinaa
fawawadua.
10 Fafefefanaa mei Haidaa ma iwe taufa'ugaa hamu'ou.
11 Ena lofuu, apuna fiwiwitoia. Hini i warefafeloaa mei
lofuna o narafafelo a'ana, hanuna ale'ei ba na warefafeloaa
fei law ma narafafelo wagina. Nabaa hamona narafafelo a'a
fei law, abaa hamona nenegia, ma'uaa ale'ei ba hamona nara
ba fei law na tata.

---

* **4:5: 4:5** O, *i ware ba mei Haidaa na punepune ma nunuminaa fei spiriti, fei ina fa'oania laloo iaa o'ou*; o *i ware ba fei spiriti, fei ina fa'oania laloo iaa o'ou na punepune ma nunumiai*

12 Ina pa'i hemea ua Fanaa Law ma Fadududua, mei na
hawia ba i fatelapa'i ma fanima'aa rama'a. Ma'uaa yoi hini
ba o nara ba na tata mei gufumu?

Apuna Mamagugua a'a Tamanu ba i Nomai

13 Hamonei guai, hamu'ou ena hamona ware ba, “Wagieni
o narani o'aa dinaa a'a fei gufu fei, o fena gufu fena ma guta
yena ale'ei heai igisimasi ma bigitoo mugoo po'i.”
14 Uaa lomi hamona aida ba tamanu iwe nomai narani.
Batanai fei gutanaa hamu'ou? Hamu'ou ale'ei pasiaa hau, fei
i nomai ma lare'apa'ai ua.
15 Agia, hamonei ware ba, “Nabaa nunumiaa mei Fasu o'aa
gutabigi'aa feni, o fei.”
16 Ma'uaa e'eni hamona famamagugui ma fa'agu'agui. Mi-
naa ei mau mamagugua ale'ei, na hafelo.
17 Si'ei, hini na apa'aa hefaa rawani'a bigi'a ba nei bigi'ia ma
lomi na bigi'ia, ina tata.

5

Warefa'aia a'a ei Rona Pa'i Watauda Manumanu

1 Guaifarawani hamu'ou ena hamona pa'i watauda manu-
manu. Aiwawasusu ma ai'ai, uaa ifi nomai a'a hamu'ou fei
hafelo'a.
2 Ei watauda manumanuu hamu'ou na wanudii ma ei
susuu hamu'ou na roro'ia pugo'a.
3 Ei gold ma silver hamona pa'i i po'ai. Fei po'aiaa gua-
paloei, i uniaa hamu'ou ma hunugaa dupuu hamu'ou ale'ei
gu'aa hafi. Hamona baubauhafelo a'a watauda manumanu
laloo ei a'apoo arewaa.
4 Ma'aia! Fei ba lomi hamona fani pono'aa ei rona'o robaiaa
ei pe'ihapee hamu'ou ale'ei hepalo manumanu i dududuaa
hamu'ou. Ei aigaa ei hufu'a naree pa'aa adiaa mei Fasu, mei
Faufaua.
5 Hamona guta pafoo watauda manumanu yeni malagufu
ma farawaninaa ana hamu'ou. Hamona fagipeaa ana
hamu'ou ale'ei rona fagipeaa ei manulelele wagii fei arewaa
ro'aa moro'aa ro'ou.*
6 Hamona dududu ma fo'afama'eaa ei lomi rona tata ma
ana lomi rona fadugeaa hamu'ou.

Fawiwi'aia Wagii fei Fi'ia

7 Si'ei, ena lofuu, hamonei fawiwi'ai nopa'aloo fei no-
ramiaa mei Fasu. Narama'aia ba mei bigibigi'aa pe'ihape, na
gutafawiwi'ai nopa'aloo fei au hufu'aa ma ei au maunu.
8 Hamu'ou anaa, hamonei fawiwi'ai ma ofafaufau, uaa fei
noramiaa mei Fasu na rafi'i.

---

* **5:5: 5:5** O, *fei arewaa hananaa*

9 Apuna fibaba'ui, ena lofuu, o hamo'aa tonaa dududua.
Mei fadududua na u a'a fei gigei!
10 Ena lofuu, narama'aiaa fei mau fawiwi'aiaa ei ma-
mama'a, ei rona to fi'ia uaa rona u'ugaa fei haraa mei Fasu.
11 O'ouna aidadii ba na pa'i hawegia a'a ei rona ofasisia.
Hamona guaidigia ba batanai fei ofasisiaa Job ma hamona
fanunudigaa tamanu nawe bigi'ia a'ana mei Fasu. Namina
bauanai fei faloloa'ia ma fei farawaniaa mei Fasu.
12 Wagii minaa ei, ena lofuu, apuna fa'unai a'a hepalo haraa
pafea o yeni malagufu o hitanidiai. Ware ua ba “Hi'i” o
“Lomi”. Uaa nabaa hamona bigi'ia ale'ei, hamo'aa pa'aa aree
hamu'ou.

Lafulafu Fininaa Narafawe'ia

13 Hini hamu'ou na pa'i awatana? Inei lafulafu. Hini na
ni'eni'e? Inei laugi'uduginaa mei Fasu.
14 Hini hamu'ou na funu? Inei lala'aa ei bauaniaa fei losuu
ba roneimii lafulafu a'ana ma igi pao pafona wagii fei haraa
mei Fasu.
15 Ma fei lafulafua fininaa fei we'iaa naranara iwe farawan-
inaa mei funua. Mei Fasu, ipowe fa'asi'ania ma nabaa na pa'i
hafelo'ana, ana i futoia.
16 Si'ei, hamonei wareaa ei hafelo'aa hamu'ou a'a hememea
hamu'ou ma lafulafunaa hememea hamu'ou ba hamopowe
rawani. Fei lafulafuaa hemea wanewanea rama'a na pa'i
faufauna ma ipa'aa bigi.
17 Elijah, hia ana rama'a ale'eni o'ou. Ina i'igifawe'i ba
nei'aa ropa fei maunu ma lomi na ropagio yeni pu laloo oduai
ma hesuwi igisimasi.
18 Ma ina lafulafudiai ma na ropa ma na habe manumanu
yeni malagufu.
19 Ena lofuu, nabaa nemea hamu'ou na tatalaidi'ininaa
tamanu na fa'uai ma nemeadiai na taufahadiwe'idinia,
20 hamonei nonominaa feni: Hini na taufahadiwe'idinaa
hemei na tata, ina fatelaia a'a fei ma'ea ma hawainaa
watauda ei hafelo'a.

1 PETER

Warefa'aia

Feni rawarawa ne'iaa Peter fi dinaa a'a ei narafawe'ia, ei rafeiaa mei Haidaa ma na fa'unuwenuweaa ei roi tonaa ei haperaraia ma fi'ia uaa fei narafawe'iaa ro'ou. Ba i fa'o'onainaa unuu ro'ou, ina fanonominaa ro'ou fei rawani'a wareaa Jesus Christ wagii fei ma'eana, asi'anana ma fa'unaiana ba i hadiwe'imai.

Wagii fei, ronei to'uaiaa ei fi'iaa ro'ou, apitai wagina ma o'ugi ua ba fei, fi maniaa ei narafawe'iaa ro'ou ma a'a fei arewaa na nomai Jesus Christ, i pa'i pono'aa ro'ou.

Wagii fei au hafelo, mei ne'ia na fa'unuwenuweaa nara-naraa ro'ou ma i'iginaa ro'ou ba ronei gutaguta ale'ei maroaa Christ.

1 Yau Peter, hemea apostle Jesus Christ.

Ba a aloaa feni ne'iau a'a ei rafeiaa mei Haidaa, ei abaa pa'aa gufuu ro'ou feni ano, ei ro'ei tatalai yena Pontus, Gala-tia, Cappadocia, Asia ma Bithynia.

2 Ina rafeinaa ro'ou alefei dinaraa mei Haidaa, mei Ama wagii fei bigi'aa fei Spiriti Apuna, fei na apunainaa ro'ou fininaa fei namoo Jesus Christ ba ronei nenegia:

Nunumiau ba fei rawani'a ma fei gutafarawania neimina gipe a'a hamu'ou.

Uduginaa mei Haidaa Uaa fei O'onaia Unu

3 Fani udugia a'a mei Haidaa, mei hia Amaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ! I a'a fei baua faloloa'iana, ina fanaa o'ou fei manufau waninia a'a fei o'onaia unu, fei i udelao wagii fei asi'anaa Jesus Christ a'a fei ma'ea

4 ba onei to tamanu fai lomi i wanu, raia, o pa'ai, fei i ude oma'aa hamu'ou i pafea,

5 hamu'ou ena narafawe'ia, ena na rapi'aa hamu'ou fei faufau mei Haidaa nopa'aloo fei noramiaa fei tela'ana, fei anaa i ufugimai a'a ei a'apoo arewaa.

6 A'a fei, hamonamina ni'eni'e, ma'uaa e'eni hamona tonaa ma'ida fi'ia a'a watauda ei mau mania.

7 Ina nomai e'ei fi'ia ba fei narafawe'iaa hamu'ou, fei na awatadiai laraa fei gold, fei rona fafafa'arainia a'a fei hafi ma'uaa i pa'ai ua—ba fei narafawe'iaa hamu'ou nei pa'aa fa'uai ma ia'iaina i pa'i udugia, hawera ma honua ena na fa'arewamai Jesus Christ.

8 Hamotawe fanunupa'ia, ma'uaa hamona haguia; ma ana
lomi hamona fanunuia eni, ma'uaa hamona narafawe'i a'ana
ma fei ni'eni'eaa hamu'ou na pai hawerana ale'ei ba ei ware-
warea na nogu'ualao,
9 uaa hamo'ei tonaa fei fuaa fei narafawe'ia, fei na
fatela'anaa hamu'ou.
10 Wagii fei tela'ana, ei mamama'a, ei rona diware'augia ba
hefei rawani'a iwe nomai a'a hamu'ou, ronamina lalabaginaa
fei rawani'a fei
11 ba ro'aa apa'ima'aa ei hilalaa fei au, ei na fa'arewaiaa
laloo naranaraa ro'ou fei Spiritii Christ, ei idii wareaa ei fi'iaa
Christ ma batanai ei hawera ba i nomai nefarani.
12 Ina arewa a'a ei mamama'a ba abaa roi bigihadumaa
ana ro'ou, ma'uaa hamu'ou ei ro'aa wareaa e'ei manumanu,
e'ei hamonawe guainia a'a hefi'adiai rona u'ugaa fei rawani'a
warea wagii fei faufau fei Spiriti Apuna, fei noramiana pafea.
Ei alo'alo ba ana ro'aa apa'aa ei manumanu ei.

Hamonei Fafa'arai

13 Si'ei, hamonei ofafaufau i laloo naranaraa hamu'ou;
hamonei utofa'ainaa ana hamu'ou; hamoneimina augaa fei
o'onaia unuu hamu'ou a'a fei rawani'a, fei ba hamo'aa tonia
ena na fa'arewamai Jesus Christ.
14 Si'ei ba hamu'ou ale'ei ei na'uu guaiawarea, hamonei'aa
neneraa ei hafelo'a nunumia, ei hamonado'o pa'i ei
hamotawe pa'i apa'aa hamu'ou.
15 Ma'uaa si'ei ba mei na rafeinaa hamu'ou, hia na
fafafa'arai, ana hamonei fafafa'arai a'a minaa ei bigi'aa
hamu'ou;
16 uaa na udedii fei ne'ia ba: “Hamonei fafa'arai uaa yau na
fafa'arai.”
17 Si'ei ba hamona lala'aa mei Ama, mei i dududuaa
ei bigi'aa hememea rama'a, mei lomi papa'aa ununa, ha-
monei tatalai yeni fininaa ma'aua ale'ei ba abaa pa'aa gufuu
hamu'ou yeni.
18 Lomi hanuna fei gutanaa hamu'ou mina, fei noranamai
a'a ei upuu hamu'ou. Ma hamona aida ba fei ponohadiwe'ia
wagii fei gutana fei, a'a ba manumanu pa'aia ale'ei silver o
gold,
19 ma'uaa a'a fei rawani'a namoo Christ, fei na'uu sipsipi
lomi hepalo ida'idaa ununa o hafelo'ana.
20 Atawe mamaramai feni malagufu, mei Haidaa na
rafeinia, ma'uaa laloo eni a'apoo arewaa nawe arewaimai
uaa ba nei hadumaa hamu'ou.
21 Uaa hia, hamona narafawe'i a'a mei Haidaa, mei na
fa'asi'ania a'a fei ma'ea ma fani hawerana ba fei narafawe'ia
ma o'onaia unuu hamu'ou nei oa i a'a mei Haidaa.

22 Hamona fafafa'araidigaa ana hamu'ou uaa hamona
guaineneraa fei na fa'uai ba wagii fei, hamo'apa'aa haguaa
ei lofuu hamu'ou. Si'ei, hamonei fihaguinaa ana hamu'ou i
laloo minaa fei naranaraa hamu'ou.*
23 Uaa hamona waninidiai ma a'a ba manumanu wanuaa,
ma'uaa manumanu i oalao wagii fei wareaa mei Haidaa, fei
na pa'i harenuana, fei lomi i pedutoo.
24 Uaa
“Minaa ei rama'a, ro'ou ale'ei guana,
ma minaa ei haweraa ro'ou ana ale'ei ei fotaa feni
malagufu;
fei guana i hole ma ei fota, ro'aa pasi,
25 ma'uaa fei wareaa mei Fasu imina ude'ualao.”
Sifei fei warea, fei rona u'ufanaa hamu'ou.

2

1 Si'ei, hamonei siminaa minaa ei mau bidibidii
unu, sifisifi'a, ware'onia, punepunea ma minaa ei mau
bababau'ua.
2 Ana ale'ei ei baduu manufau waninia, hamonei susu a'a
fei pa'aa pao susuu fei spiriti ba hamonei gipefarawani wagii
fei tela'anaa hamu'ou,
3 uaa hamonawe fanunu'apa'idigia ba mei Fasu, ina
rawani.

Fei Na'a na Pa'i Harenua ma ei Rafeiana

4 Hia ale'ei fei Na'a, fei na oalao—mei rona ofadugia ei
rama'a, mei na rafeinia mei Haidaa ma napa'aa haguia. Ei
hamo'ei nomai a'ana,
5 hamu'ou ana ale'ei ei na'a rona oalao. Ma a'a e'ei, ina
biginaa hamu'ou hepalo humuu fei spiriti ba hamo'aa apunai
ma bigi ale'ei ei bauaniaa humuu mei Haidaa ma fani ei mau
fanaa fei Spiriti, ei na rawani i pudaa mei Haidaa uaa Jesus
Christ.
6 Uaa i laloo fei Bu'u Apuna na ware:
“Ma'a, una augaa hepalo na'a yei Zion,
hepalo rafeia, hepalo rawani'a fasu'ufufugoi
ma mei i narafawe'i a'ana
fai lomi ba i tonaa mamafaa.”
7 Ma a'a hamu'ou ena narafawe'ia, fei na'a fei, hepalo baua
manumanu. Ma'uaa a'a ei abaa narafawe'ia,
“Fei na'a rona suminia ei fadufadua,
nawe udenaa fasu'ufufugoi,”*
8 ma,
“Hepalo na'a i fa'alabe'aa ei rama'a,
hepalo mugoo i fapasiaa ro'ou.”

---

* **1:22: 1:22** Hefi'a ne'ia mina ba *laloo minaa fei fafa'araiaa naranaraa hamu'ou*

* **2:7: 2:7** O, *udenaa fafasui fei fasu'ufufugoi*

Hamatee rona barafeaa fei u'uga, rona alabe; ana fei ba ro'aa
dinaa wagina.
9 Ma'uaa ina rafeinaa hamu'ou ma hamu'ou ale'ei ei baua-
niaa humuu mei Haidaa a'a fei haparaiana, ei rama'a wagii
hefaa gufu na apunai, ale'ei ei rama'a gufuu mei Haidaa,
ba hamonei ware'uduginaa mei i lala'aa hamu'ou a'a fei
roromaa ba hamonei dinaa a'a fei rawani'a we'aina.
10 Mina, lomi hamona pa'i haraa hamu'ou, ma'uaa e'eni
hamonawe oa ale'ei rama'aa gufuu mei Haidaa; mina, lomi
hamona tonaa fei faloloa'ia, ma'uaa e'eni hamonawe tonia.
11 Ena tafiu, wagii feni ano, hamonei ale'ei ena gufu raua
ma ei abaa pa'aa gufuu hamu'ou yeni. Ma a i'igifawe'i
a'a hamu'ou ba hamonei faraua a'a ei hafelo'a nunumiaa
hamu'ou, ei na fiforai laloo iaa hamu'ou.
12 Fei mau gutanaa hamu'ou neimina rawani ua i pudaa
ei roromaa. Fa'ua ba ro'awe ware ba hamona bigifatata,
ma'uaa ro'aa fanunupa'aa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou ma
rowe uduginaa mei Haidaa a'a fena arewaa ena inamii ma'a
o'odu.

Fafefefanaa ei Bauana ma ei Fasu

13 Uaa mei Fasu, hamonei fafefefanaa minaa ei bauana—
ale'ei mei pa'aa hapara hamatee hia bauaniaa minaa ei,
14 ma a'a ei gavanaa anaa, hamatee mei Fasu na augaa ro'ou
ba nei fanima'aa ei rona bigifatata ma warefarawaninaa ei
rona bigifarawani.
15 Uaa na nunuminia mei Haidaa ba wagii ei rawani'a
bigi'aa hamu'ou, hamo'aa pauninaa ei poapoa wareaa ei lomi
apa'aa ro'ou.
16 Hamona ala, ma'uaa, abaa tonaa fei ale'ei o'opa'ai ei
hafelo'a; hamonei guta ale'ei nafii mei Haidaa.
17 Fani ma'aua a'a minaa ei rama'a: Haguaa ei lofu rona
narafawe'i; ma'auaa mei Haidaa, fani honua a'a mei hapara.
18 Ena humuwa, hamonei fafefefanaa ei fasuu hamu'ou ma
fani ma'aua a'a ro'ou; a'a ba uniaa ei rawani'a ma ei rona
farawaninaa hamu'ou, ma'uaa a'a ei sibasibaa anaa.
19 Uaa na rawani ba nemea i apitainaa fi'iana a'a ei haper-
araia lomi pa'afina uaa ina naranaraiaa mei Haidaa.
20 Tamanu rawani'ana nabaa hamona apitainaa fi'iaa
hamu'ou a'a ei bigifatataa hamu'ou? Ma'uaa nabaa hamona
apitainaa fi'ia wagii ei rawani'a bigi'aa hamu'ou, ina rawani
i pudaa mei Haidaa.
21 A'a fei, ina lala'aa hamu'ou, uaa Christ na to fi'ina uaa
hamu'ou ma ina augaa hamu'ou ale'ei fama'ama'a ba ha-
monei neneraa ei hunaa pinena.
22 "Lomi ina bigi'aa hepalo tata,
ana lomi na wareaa hepalo sifisifi'a."

23 Ei ro'aa warefafeloia, lomi na warefani a'a ro'ou; ro'aa fani
fi'ina, lomi na ware ba fagianainaa ro'ou. Agia, inado'o aunaa
hia panii mei na wanewane dududuana.
24 Anaia na tonaa ei hafelo'aa o'ou a'a fei hudi ununa pafoo fei
haihai ba onei ma'e wagii ei hafelo'a ma tatalai wagii tamanu
na wanewane; a'a ei loralorana, hamona rawani.
25 Uaa fama'a hamu'ou ale'ei madidiaa sipsipi, ma'uaa e'eni
hamona hadiwe'ainaa a'a mei Oma'ama'aa ei Sipsipi, mei
Wagi'iaa ei harenuaa hamu'ou.

3

Pifine ma Wawane Haroo Lalai

1 Ena pifine haroo lalai, ana ale'ei, hamonei fafefefanaa
ei haroo hamu'ou uaa nabaa nemea ro'ou lomi na nara ba
fa'ua fei warea, woro rowe filoginaa naranaraa ro'ou wagii ei
maumau ei haroo ro'ou ma abaa wagii ei warewareaa ro'ou,
2 ma'uaa wagii ei fanunuaa ro'ou ei fafa'arai ma fararabaa
hamu'ou ei gutanaa hamu'ou.
3 Ei fananamaiaa hamu'ou abaa manumanuu hawera ale'ei
fifigaa hugoo taba ma ei hawera gold o susuu hamu'ou.
4 Agia, hamatee manumanu laloo iaa hamu'ou, fei fananamaiaa famadumua spiriti, fei lomi i pa'ai, fei na pa'i awatana
i pudaa mei Haidaa.
5 Uaa sifei fei maumau fananamaiaa ei apunai pifine mina,
ei na o'onai unuu ro'ou a'a mei Haidaa. Rona fafefefanaa ei
haroo ro'ou,
6 ale'ei Sarah, mei na guainaa Abraham ma ware ba hia
fasuna. Hamu'ou ale'ei na'una nabaa hamona bigi'aa tamanu
na wanewane ma lomi hamona mama'au.
7 Ena wawane haroo lalai, ana ale'ei, hamonei farawanima'aiaa ei haroo hamu'ou ma fani honua a'a ro'ou uaa ro'ou,
pududuu. Ma ana rowe tofipui a'a hamu'ou fei rawani'a
harenua. Bigi'aa fei ba lomi hepalo manumanu i lawaraa ei
lafulafuaa hamu'ou.

Ei Fi'ia wagii Tamanu na Rawani

8 Ma pafoo minaa e'ei, minaa hamu'ou nei hepaloi ua
naranaraa hamu'ou; finaranarainaa hememea, fihagui ale'ei
filofui, fifaloloa'ii ma fifamadumuii.
9 Apuna fagianainaa ei rona fafeloaa hamu'ou o warefafeloaa ei rona warefafeloaa hamu'ou, ma'uaa fani hawegia,
uaa sifei fei pa'afina i lala'aa hamu'ou ba hamonei to hawegia.
10 Uaa,
“Hini na nunuminia ba i gutani'eni'e
ma gutafarawanilao
nei'aa warefafelo o warefasifi.

11 Inei farapadi'ininaa ei hafelo'a ma bigi'aa ei rawani'a;
inei ponilabaginaa fei gutafirawania ma panarofia.
12 Uaa mei Fasu na fanunupa'aa ei wanewanea
ma guainaa ei lafulafuaa ro'ou,
ma'uaa ina ofadugaa ei rona bigi'aa ei hafelo'a."
13 Haa, hini ba i fagianainaa hamu'ou nabaa hamo'aa refu-
bigi'aa ei rawani'a?
14 Ma'uaa nabaa hamo'aa to fi'ia wagii tamanu na
wanewane, hamona pa'i hawegia. "Apuna ma'au a'a tamanu
na fama'auaa* ro'ou; apuna narafatemua."
15 Ma'uaa laloo naranaraa hamu'ou, au u'ugainaa Christ
ba hia Fasu. Ranimai hamonei pa'i nafanafaa ei i'igaiaa
mei i i'igainaa pa'afii fei o'onaia unu hamona pa'i. Ma'uaa
warefagigii fininaa honua;
16 ma hamonei aida ba lomi hamona bigifatata, uaa ena
rona warefafeloaa ei rawani'a bigi'aa hamu'ou a'a Christ,
ro'aa mamafa a'a ei wiwitoiaa ro'ou.
17 Fei ba o to fi'ia a'a fei nunumiaa mei Haidaa na mua laraa
fei ba o bigi'aa ei hafelo'a.
18 Uaa ei hafelo'a, Christ na ma'e hepoa ua a'a minaa ei
rama'a, mei wanewanea a'a ei hafelo'a ba i duginaa hamu'ou
a'a mei Haidaa. Rona fo'afama'eaa fei hudi ununa, ma'uaa
ina to harenua a'a fei Spiriti
19 ma a'a fei Spiriti ina wareware a'a ei spiriti, ei rona
bobo'ai,
20 ei rona barafe mina mina a'a fei au i faduaa fei baua wa
Noah ma na fawiwi'ainaa ro'ou mei Haidaa. Hefi'a ua rama'a,
puduu ro'ou fainaroa, rona tela a'a fei ranu,
21 ma fei ranu fei, haduoo fei pudugufaia, fei ifi fatela'anaa
hamu'ou anaa—abaa fei fesufesuu loloo unu, ma'uaa fei
uni'uni ba na fafa'arai† ua fei naranara i pudaa mei Haidaa.
Ina fatela'anaa hamu'ou uaa fei asi'anaa Jesus Christ,
22 mei i dinaa pafea ma fi guta raudei ma'au mei Haidaa
fipui a'a ei alo'alo, ei forafora mawe ei faufaua, ei ro'ei fafefe
a'ana.

4

Mei Haidaa, Hia fei Pa'afii fei Gutanamu

1 Si'ei ba Christ na to fi'ia wagii fei hudi ununa, hamonei
ofafaufau a'a fei maumau fei, uaa hini na tonaa fi'ia wagii fei
hudi ununa na muainaa ei maumau hafelo'a.
2 Si'ei, fei gutananalao yeni malagufu, lomi ba i bigi'aa ei
hafelo'a nunumiaa unu, ma'uaa ba i bigi'aa ei nunumiaa mei
Haidaa.

---

* **3:14: 3:14** O, *a'a tamanu na fararaoaa* † **3:21: 3:21** O, *uga*

3 Uaa fama'a hamona fanima'aa tamanu rona bigi'ia ei
roromaa—ei maumau loloaa naranara, laraa huwi, hunu
poapoai, hamamani, labarainaa ei hafelo'a ma fei hafelo'a
mau losuiaa ei sifisifi haidaa.
4 Lomi rona aida ba tani lomi hamona neneraa ro'ou a'a e'ei
hafelo'a e'ei ma rona warefafelo'uaa hamu'ou.
5 Ma'uaa ropowe u i ma'aa mei ba i dududuaa ei rona
werawera mawe ei ma'ea.
6 Ma ei rona ma'e, ana ronadii guai fei rawani'a warea si'ei
ei hudi unuu ro'ou ana i to dududua, ma'uaa wagii ei spiritii
ro'ou, ronei neneraa ei nunumiaa mei Haidaa.
7 Fei ia'iai minaa ei manumanu na rafi'i. Si'ei, inei arewa
ei naranaraa hamu'ou ma hamonei utofa'ainaa ana hamu'ou
ba hamu'ou lafulafupa'i.
8 Ma pafoo minaa ei manumanu, hamoneimina fihagui,
uaa fei hagua i fua'onaa watauda ei mau hafelo'a.
9 Taufagutanaa hefi'adiai ma apuna bababau'u wagina.
10 Hememea nei biginaa tamanu fana ina tonia ba i had-
umaa hefi'a ma nei wewea fanaa ei maumau rawani'aa mei
Haidaa.
11 Hini ba i ware, inei ware ale'ei bana'aa pa'aa wareaa mei
Haidaa. Hini ba i hadumaa rama'a inei bigi fininaa fei faufau
na fania mei Haidaa ba wagii minaa ei manumanu inei pa'i
udugia mei Haidaa uaa Jesus Christ. I a'ana inei pa'i hawera
ma faufau ranimai ranimai. Amen.

Ei Fi'ia wagii fei Neneramu Christ

12 Ena tafiu, apuna ba'arofoa a'a fei fi'ia na nofininamii
fei manimania, fei hamo'ei guta wagina e'eni. Abaa u'ugai
manumanu fei na nomai a'a hamu'ou.
13 Ma'uaa hamonei ni'eni'e ba hamona tonaa fi'ia uaa Christ
ba hamo'amina unuwenuwe ena na fa'arewamai fei hawer-
ana.
14 Nabaa rona warefafeloaa hamu'ou uaa fei haraa Christ,
hamona pa'i hawegia uaa fei Spiritii fei hawera ma mei
Haidaa na oa pafoo hamu'ou.
15 Nabaa hamo'aa to fi'ia, fei pa'afina, inei'aa ba ona
fo'afama'e, o topa'ai, o bigi'aa hepalodiai manitoai hafelo'a,
o fei maumau nigoaa ei pidawaiaa hefi'a.
16 Ma'uaa, nabaa ona to fi'ia uaa yoi Christian, apuna
mamafa. Onei uduginaa mei Haidaa ba ona pa'i fei hara fei.
17 Uaa fei dududua neido'o asi'aa a'a ei maroaa mei Haidaa;
ma nabaa o'ou rawarawa, po'o batanaidiai a'a ei lomi rona
neneraa fei rawani'a wareaa mei Haidaa?
18 Ma,
“Nabaa na waiwai ba ro'aa tela ei wanewanea,
po'o batanaidiai a'a ei lomi rona pa'i
fei maumau mei Haidaa mawe ei hafelo'a?”

19 Si'ei, ei rona to fi'ia a'a fei nunumiaa mei Haidaa, ronei
oafagugu a'a mei Famamaraia, mei na oafagugu ma ronei
bigifarawani'ualao ale'ei.

5

Ei Bauaniaa Losuu mawe ei Baubara

1 A'a ena bauaniaa fei losuu i dupuaa hamu'ou, u'ei
i'igifawe'i a'a hamu'ou hamatee yau ana hemea bauana,
hemea na fanunupa'aa ei fi'iaa Christ ma ana ba a oa fininaa
fei hawera fei iwe arewamai:
2 Hamonei ale'ei oma'ama'aa ei sipsipi. Hamonei oma'aa
fei maroaa mei Haidaa, fei na ude panii hamu'ou ma pa'afina
a'a ba hamonei bigi'ia ma'uaa pa'aa noranamai naranaraa
hamu'ou ale'ei i nunuminia mei Haidaa; nei'aa wawa'ai poaa
hamu'ou a'a ei mugoo po'i, ma'uaa hamonei refuhadumaa
rama'a;
3 hamonei'aa fa'agu'agui a'a ena rona udenaa panii
hamu'ou, ma'uaa hamonei ale'ei fama'ama'a a'a fei maroa
fei.
4 Ma ena na nofa'arewamai mei Bauaniaa Oma'aa ei Sip-
sipi, hamopowe tonaa fei tao fei hawera, fei lomi i pa'aitoo.
5 Hamu'ou ena baubara, ana ale'ei hamonei fafefefanaa ei
bau. Minaa hamu'ou, hamonei fifamamadumui, uaa
"Mei Haidaa na fadugeaa ei rona mamagugu,
ma'uaa ina fani rawani'a a'a ei rona famadumui."
6 Si'ei, famadumuinaa ana hamu'ou haroo fei faufau fei panii
mei Haidaa ba inei taufa'ugaa hamu'ou ena na nopa'aloo fei
pa'aa au.
7 Fifaninaa panina minaa ei awataa hamu'ou, uaa inapa'aa
naranaraiaa hamu'ou.
8 Hamonei utofa'ainaa hamu'ou ma ofafaufau. Mei hani'u,
mei na fabidinaa ununa hamu'ou na tatapa ale'ei hepalo lion
ba i tadu'onomaa hamu'ou.
9 Fadugeia ma ufawe'i wagii fei narafawe'ia, uaa hamona
aida ba ei lofuu hamu'ou tadiwe'aiaa feni ano, ana roi tonaa
fi'ia ana ale'ei hamu'ou.
10 Ma mei Haidaniaa minaa ei rawani'a fana, mei na
lala'aa hamu'ou ba hamonei oalao fipui a'a Christ wagii
fei hawerana lomi i pedutoo, nenee fei fi'iaa hamu'ou, fei
lomi i udefamadii, iwe farawanidinaa hamu'ou ma fawe'inaa
hamu'ou ba hamonei faufaudiai ma ufawegipa'i.
11 I a'ana i ude fei faufau ranimai ranimai. Amen.

Ei A'apoo Warea

12 Silas,* mei una nara ba hia rawani'a lofuu, ina hadu-
mau a'a ma'ideni ne'iau ba a fa'unuwenuweaa hamu'ou ma

* **5:12: 5:12** Warea Greek *Silvanus*, ana fei hara *Silas*

warefa'uai ba feni ne'ia na fa'arewaiaa fei rawani'aa mei
Haidaa ma hamonei ufawe'i wagina.
13 Ei narafawe'ia yei Babylon, ei rona rafei fipui a'a
hamu'ou Mark, mei ale'ei na'uu, rona aloawii fei famafu-
fuoiaa ro'ou a'a hamu'ou.
14 Fifamafufuoinii a'a fei hatofaa puda fininaa hagua.

Fei gutafarawania na ude a'a minaa hamu'ou ena hamona
oafipui a'a Christ.

2 PETER

Warefa'aia

Feni faguapaloaa ne'iaa Peter fi dinaa a'a ei rawarawa narafawe'ia. Fei pa'aa baua warewarea wagina ba i hafududumaa ei sifisifi feroia ma ei mau fiharoharoipa'aia, ei noranamai a'a fei mau sifisifi feferoia.

Ma fapedupeduu ei, sifei ba ronei urofaa fei apa'aa mei Haidaa ma mei fasu Jesus Christ. Peter namina naranara watauda wagii fei feroiaa ei rona ware ba Christ lomi i hadiwe'imai. Ina ware ba fei i famadiaa Christ, sifei ba mei Haidaa lomi na nunuminaa nemea ba nei pa'ai ma'uaa ronei momo'ai a'a ei hafelo'aa ro'ou.

1 Yau Simon Peter, hemea nafi ma apostle Jesus Christ.

Feni ne'iau i dinaa a'a ei rona tonaa fei narafawe'ia, fei namina rawani ale'ei fei ona pa'i wagii fei wanewaneaa mei Fatela'ana, Jesus Christ, mei Haidaniaa o'ou:

2 Fei rawani'a ma gutafarawania i udegipe i a'a hamu'ou wagii fei apa'aa mei Haidaa mawe mei Fasuu o'ou Jesus.

Hamoneimina Fararabaiaa fei Rafeiaa mei Haidaniaa Hamu'ou

3 Fei faufau mei Haidaa na fanaa o'ou minaa ei ba onei pa'i fei maumau mei Haidaa laloo fei gutanaa o'ou wagii fei apa'aa o'ou hia, mei na lala'aa o'ou a'a fei hawerana ma rawani'ana.

4 A'a e'ei ina fanaa o'ou ei fa'unaia, ei napa'aa bauanai ma rawani uaa ba wagii ei, hamonei tonaa fei maumau mei Haidaa ma ponipa'ai a'a ei loloaa feni ano, ei noranamai a'a ei hafelo'a nunumia.

5 Uaa e'ei loloa e'ei, fei narafawe'iaa hamu'ou neimina apoidiai wagii ei rawani'a ma pafoo ei rawani'a, ei apa'a,

6 ma pafoo ei apa'a, utofa'ainaa ana hamu'ou ma pafoo fei mau utofa'aiaa ana hamu'ou, fei mau ofasisifawaiwaia ma pafoo fei mau fei, fei maumau mei Haidaa,

7 ma pafoo fei maumau mei Haidaa, fei mau firawaniaa ei filofui ma pafoo fei, hagua.

8 Uaa nabaa hamo'aa fagipealoo e'ei manumanu e'ei, a'a ba hamona guta ua o lomi hamona bigipa'i a'a fei apa'aa hamu'ou mei Fasuu o'ou Jesus Christ.

9 Ma'uaa hini lomi na pa'i e'ei, ana lomi na fanunupa'i ma hia hemea pudawerai ma na madi'inia ba na futo ei hafelo'ana mina.

10 Si'ei, ena lofuu, hamoneipa'aa refurefu ma fama'aia ba
mei Haidaa na rafeinaa hamu'ou ma na lala'aa hamu'ou. Uaa,
nabaa hamo'aa bigi'aa ei manumanu ei, lomi hamowe pasi
wagii ei hafelo'a
11 ma Jesus Christ, mei Fasu ma Fatela'anaa o'ou ipowemina
taufagutanaa hamu'ou a'a fei haparaiana.

Ei Diware'augaa fei Bu'u Apuna

12 Fa'ua ba hamona aidadii eni manumanu eni ma hamona
u wagii fei fa'uaia, fei hamona pa'i e'eni, ma'uaa, ranimai
amina'u fanonomi'uaiaa hamu'ou.
13 Woro na rawani ba unei fanonomidinaa hamu'ou nabaa
a gutalao a'a feni hubeu,
14 uaa, una aida ba anaa a di'ininia, ana ale'ei i fama'adigau
mei Fasuu o'ou Jesus Christ.
15 Ma adii fanima'aia ba nenee fei aunuau, hamo'amina'u
nonominaa eni manumanu eni.
16 Ei hai'ouna u'u ba batanai fei faufau ma fei noramiaa
mei Fasuu o'ou Jesus Christ, lomi hai'ouna nenegi'uaiaa ei
u'ugaa hefi'a, ei gutanara'uaa ro'ou, ma'uaa hai'ouna u'ugaa
fei fanunupa'aa hai'ou wagii fei haparaiana.
17 Uaa ina to honua ma hawera a'a mei Haidaa, mei Ama, ei
i guainaa fei lao, fei i norai a'ana, fininaa fei Hawera wagii fei
Haparaiana, fei na ware ba, “Simeni, meni Na'uu, meni una
haguia; unamina ni'eni'e a'ana.”
18 Hai'ou ana na guainaa fei lao, fei noramiana pafea, ei
hai'ou oafipui a'ana pafoo fei maugeni na apunai.
19 Ma ona aida ba pa'aa fa'ua ei wareaa ei mamama'a ma
ina rawani ba hamoneipa'aa falanaa huoo hamu'ou wagina
ana ale'ei we'ai dupuaa fei roromaa nopa'aloo fei ba'apanii
fei arewaa ma fei pi'uu arewaa na asi'aa i laloo naranaraa
hamu'ou.
20 Pafoo minaa ei, hamonei apa'ifarawaninia ba lomi hep-
alo diware'auga laloo fei Bu'u Apuna ba i no'uamai pelee
naranaraa hemea mamama'a.
21 Uaa ei diware'auga, lomi na pa'i fafasuina a'a fei nara-
naraa rama'a, ma'uaa, ei rama'a, rona umuinaa ei wareaa
mei Haidaa ei i gigiaa naranaraa ro'ou fei Spiriti Apuna.

2

Ei Aree ei Sifisifi Feroia

1 Ma'uaa ana na pa'i sifisifi mamama'a dupuaa ei rama'a
mina, ana ale'ei ba iwe pa'i sifisifi feroia i dupuaa hamu'ou.
Ro'aa fa'asi'apa'ainaa ei sifisifi feroia, ei imina fafeloaa
rama'a, ana ro'aa fadugeaa mei Fasu, mei na pono'aa ro'ou—
ma wagii fei, rowe fabatafainamii fei aree ana ro'ou.

2 Watauda, rowe neneraa ei mau mamafaa ana ro'ou ma
warefafeloaa fei talaa fa'uaia.
3 A'a fei bagitoo ro'ou, ei feroia ei, rowe to mugoo po'i wagii
ei u'ugaa ro'ou a'a hamu'ou. Fei aree ro'ou, udefamadiana-
mai a'a ro'ou ma lomi i madii ma ro'awe to fagianaa wagii ei
hafelo'aa ro'ou.
4 Uaa mei Haidaa na dududuaa ei alo'alo, ei rona bigifatata,
ei ina alonaa ro'ou waduhero* ma aunaa ro'ou a'a ei hafelo'a
bobo'aia† nopa'aloo fei au dududua;
5 ana ina dududuaa ei gufu mina mina ei i aloamii fei
mamaua suwela a'a ei lomi rona neneraa mei Haidaa, ma'uaa
ina opa'ainaa oloromea rama'a fipui a'a Noah, mei na u'ugaa
tamanu na wanewane;
6 ana ina fani aree ei gufu yei Sodom ma Gomorrah ba ronei
gu'amatala ba ro'ou ale'ei fama'ama'a a'a tamanu ba i nomai
a'a ei lomi rona neneraa mei Haidaa;
7 ana ina fatela'anaa Lot, hemea wanewanea, mei na fi'i
naranarana a'a ei loloaa ei barafea
8 (uaa mei wanewanea mei, namina fi'i fei wanewanea
naranarana laloo minaa ei arewaa a'a ei fanunuana ma
guaiana ei hafelo'a bigi'a)—
9 nabaa ale'ei, ana na aida mei Fasu ba batanai i fatela'anaa
ei rona nenegia wagii ei manimania ma'uaa, i urofaa ei abaa
wanewanea, ei ana roifi to aree ro'ou e'eni nopa'aloo fei
arewaa dududua.‡
10 Inapa'aa nofa'uaimai a'a ei rona neneraa ei nunumiaa fei
loloaa naranaraa ro'ou§ ma barafeaa ei forafora.
Rona laugu'ai ma mamagugui ma lomi rona mama'au
nabaa ro'aa warefafeloaa ei alo'alo;
11 ma fei faufau ro'ou, lomi na muainaa faufau ei alo'alo,
ma'uaa ei rawani'a alo'alo, lomi ba rowe uni'uniaa ei hafelo'a
alo'alo i a'a mei Fasu.
12 Ma'uaa ei rama'a ei, rona warefafeloaa tamanu lomi rona
apa'ia. Ro'ou ale'ei ponotoo podu, nenegi'uaiaa nugee ro'ou,
rona wanini'uamai ba hefi'a rama'a ro'aa peainaa ro'ou ma
fo'afama'eaa ro'ou.
13 Rowe to aree ro'ou wagii ei hafelo'a rona bigi'ia. Rona
ni'eni'e nabaa ro'aa bigi'aa ei hafelo'a i pudaa rama'a.
Ro'ou ale'ei nanaa figifigi. Rona wiwiwidi ua fininaa ei
ni'eni'eaa ro'ou ena rona hananafipui a'a hamu'ou ma'uaa
rona fawawarororaa ei hanaa hamu'ou.*
14 Pudaa ro'ou, pudaa fiharoharoipa'aia ma lomi fafaa
ro'ou bigi'aa ei hafelo'a; rona foraa pinee ei lomi na ma'ua

---

* **2:4: 2:4** Warea Greek ba *Tartarus* † **2:4: 2:4** Hefi'a ne'ia ba *aunaa ro'ou a'a ei alatai i laloo fei roromaa* ‡ **2:9: 2:9** O, *urofaa ei abaa wanewanea, ei roi oma'a'uaiaa ei aree ro'ou nopa'aloo fei arewaa dududua.* § **2:10: 2:10** O, *neneraa ei nunumiaa unu* * **2:13: 2:13** Hefi'a ne'ia ba *fawawarororaa ei hananafipuiaa ro'ou*

naranaraa ro'ou; fei mau wawa'ai poa, pa'aa rafee ro'ou—na
pasidigaa ro'ou umua!
15 Rona farapadi'ininaa fei wanewanea ma neneraa ei
maumau Balaam, mei na'uu Beor, mei na haguaa fei pono'aa
ei hafelo'a.
16 Ma'uaa na warefawanewaneia hepalo donkey—hepalo
manulelele lomi i warepa'i—ma'uaa ina ware ale'ei rama'a
ma paunainaa fei poapoaa mei mamama'a.
17 Ei rama'a ei, ale'ei ranuu agi'agi lomi ranu wagina, o ale'ei
ei papalei na agisiminia fei baua lalarena. Fei pa'aa roromaa
na ude'oma'aa ro'ou.
18 Uaa na ba'aba'a ua umuu ro'ou ma lomi hanuu ei wareaa
ro'ou. Rona fa'ere'ereaa hefi'adiai, ei na lara huwii ro'ou
wagii ei nunumiaa unu, ei ba ro'aa faraua a'a ei hafelo'a.
19 Rona ware ba ro alaraa ei ba ro'aa faraua, ma'uaa ana
ro'ou, humuwa a'a ei hafelo'a—uaa hemea rama'a, hia hu-
muwa a'a tamanu na fasuinia.
20 Ronado'o di'ininaa fei maumau hafelo'aa feni ano, uaa
rona apa'aa mei Fasuu o'ou Jesus Christ, mei Fatela'ana,
ma'uaa rona pasidiai ma na muainaa ro'ou ei hafelo'a ma
rona hafelodiai laraa fama'a.
21 Na rawani nabaa lomi rona aida fei maumau
wanewanea laraa fei ba rona aida ma momo'ai a'a fei
apunaia warea rona tonia a'a hefi'a.
22 A'a ro'ou, na fa'uai ei warea ba, "Hepalo ponoto i
hadiwe'inaa a'a fei mumu'ana," ma, "Hepalo moimoi na
nunudii na faheduheduadiai a'a fei hedu."

3

Fei Arewaa mei Fasu

1 Ena tafiuu, sifeni feni faguapaloaa ne'iau a'a hamu'ou.
Minaa guapaloeni, fanonomii hamu'ou ba hamonei nara-
naraiaa ei rawani'a manumanu.
2 Nunumiau ba hamonei nonominaa tamanu rona wareia
mina mina ei apunaia mamama'a ma fei wareaa mei Fasuu
o'ou, mei Fatela'ana, fei rona wareia ei apostle.
3 Fama'a, hamonei apa'ia ba laloo ei a'apoo arewaa rowe
nomai ei warefafeifeia ma rowe warefafeifei ma neneraa ei
hafelo'a nunumiaa ro'ou.
4 Rowe ware ba, "Haa, nahaiga ei ba i nomai, ale'ei inado'o
fa'unainia? A'a fei ma'eaa ei amaa o'ou nopa'amiaa wagieni,
minaa ei manumanu na fimina'ei ua ana ale'ei i mamaraimai
feni malagufu nopa'amii e'eni."
5 Ma'uaa ana pa'aa naraa ro'ou ba ro'aa madi'inia ba a'a fei
wareana mina, mei Haidaa na famamaraiaa fei haroo pafea
ma famamaraiaa feni malagufu wagii fei ranu.
6 Feni malagufu mina, na wanoia fei ranu fei.

7 Ma ana a'a fei warea fei, fei haroo pafea ma feni
malagufu, guapaloei mawe ei lomi rona neneraa mei Haidaa,
rona oadiginaa manumanuu fei hafi nopa'aloo fei arewaa
dududua.
8 Ma'uaa hepalo ua manumanu ba hamonei'aa madi'inia,
ena rawani'a tafiu: A'a mei Fasu, heai arewaa ale'ei hefa
pufaba'a igisimasi ma hefa pufaba'a igisimasi ana ale'ei heai
arewaa.
9 Lomi i famamadinaa fei fa'unaiana mei Fasu ale'ei nara-
naraa hefi'a ba tani imina madii. Ina ofasisia a'a hamu'ou.
Lomi na nunuminia ba nemea i pa'ai, ma'uaa, ba minaa ei,
ronei filoginaa naranaraa ro'ou.
10 Ma'uaa fei arewaa mei Fasu iwe nomai ale'ei hemea
fafanao. Iwe pa'ai fei haroo pafea fininaa meme'aia; fei hafi
i gu'apedugaa minaa ei manumanu ma feni malagufu mawe
minaa ei manumanu wagina iwe ude arere ua.*
11 Si'ei ba minaa ei manumanu ropowe pedu ale'ei, ha-
monei naraia ba i batanai fei mau gutanaa hamu'ou? Fei
gutanaa hamu'ou nei fafa'arai ua ma nei pa'i fei maumau mei
Haidaa
12 ena hamo'ei guta'oma'oma'a ma ronaa† fei arewaa mei
Haidaa. A'a fei arewaa fei, fei hafi, iwe gu'aa fena haroo
pafea ma eni manumanuu feni malagufu ana ro'aa gu'apa'ai
wagina.
13 Ma'uaa wagii fei fa'unaiana na fa'o'onainaa unuu o'ou ba
i pa'i hefaa manufau haroo pafea ma malagufu, fei gufuu ei
wanewanea.
14 Ena tafiu, si'ei ba na o'onai unuu hamu'ou a'a fei, ha-
moneiminapa'aa fafafa'arai, lomi hepalo tata ma hamonei
oafirawanii a'ana.
15 Naraia ba fei ofasisiaa mei Fasuu ana fei tela'ana ana
ale'ei i ne'ifanaa o'ou hamu'ou mei rawani'a lofuu o'ou Paul
wagii fei apa'a na fania mei Haidaa.
16 Minaa ei ne'iana na fimina'ei ma ei paolaa ne'iana ana
ale'ei feni ne'iau. Ei ne'iana na pa'i hefi'a na waiwai ba omina
apa'ia ma ei pola taba, ei rona hamamagua, rona filoginia ana
ale'ei ro'aa filogidigaa hefi'adiai Bu'u Apuna ma ropowe to
lagii ro'ou wagii fei.
17 Ena tafiu, si'ei ba hamona apa'idigaa fei, ofafaufau ma
wagi'inaa ana hamu'ou ba lomi hamo'aa atete a'a ei tataa ei
barafea ma pasidi'ininaa ei we'ia gutanaa hamu'ou.
18 Ma'uaa hamonei fagipeaa fei rawani'a ma fei apa'aa mei
Fasuu o'ou Jesus Christ, mei Fatela'ana. I a'ana na ude fei
hawera e'eni ma ranimai! Amen.

---

* **3:10: 3:10** Hefi'a ne'ia ba *wagina i gu'amatala.* † **3:12: 3:12** O, *guta'oma'oma'a fininaa refurefua*

1 JOHN

Warefa'aia

Feni rawarawa ne'iaa John ba i aloia a'a hefi'a. Ina pa'i guapalo pa'afina. Fei ba i fa'unuwenuweaa ei igoa ba ronei oafipui a'a mei Haidaa ma mei na'una Jesus Christ. Ma fei ba ronei'aa neneraa fei sifisifi feroia, fei i fafeloaa fei oafipuiaa ro'ou.

Sifei fei sifisifi feroia ba ei manumanu wagii feni ano na hafelo ma si'ei, Jesus mei na'uu mei Haidaa abaa pa'aa rama'a. Ana rona feroi ba fei tela'ana abaa manumanuu rawani'a bigi'a o haguaa hefi'a.

Ma'uaa John na fadugeaa ei feroia ei i fa'arewaia ba Jesus Christ pa'aa rama'a ma minaa ei rona narafawe'i a'ana ma haguaa mei Haidaa, ana ronei fihagui.

Fei Wareaa Harenua

1 Hai'ou'aa u'ugaa mei na oa farawarawa, mei hai'ouna guai'araia, mei hai'ouna ma'aia ma ei panii hai'ou na pa-narofia. Ma mei hai'ouna u'ugia, hia ana fei wareaa harenua.

2 Fei harenua fei, nawe arewa. Hai'ouna fanunuia ma ufugia ma warefanaa hamu'ou fei harenua lomi i pedutoo, fei na oafipui a'a mei Ama, fei nawe arewa a'a hai'ou.

3 Hai'ou warefanaa hamu'ou tamanu hai'ouna fanunuia ma guainia ba hamonei oafipui a'a hai'odu mawe mei Ama ma mei Na'una, Jesus Christ.

4 Hai'ouna ne'ifanaa hamu'ou ba fei ni'eni'eaa o'ou* imina apoidiai.

Tatalai wagii fei We'ai

5 Sifeni, feni warea hai'ouna guainia a'ana ma warefanaa hamu'ou: mei Haidaa ana fei we'ai ma i a'ana pa'aa lomi ma'ida roromaa.

6 Nabaa o'aa ware ba ona oafipui a'ana, ma'uaa ana oifi tatalai wagii fei roromaa, oi warefasifi ua ma lomi ona talai wagii fei fa'uaia.

7 Ma'uaa si'ei ba hia na oa wagii fei we'ai, nabaa o'aa tatalai wagii fei we'ai ana ale'ei hia, ona gutafirawanii ma fei namoo Jesus, mei Na'una na fafafa'arainaa o'ou a'a minaa ei† hafelo'a.

8 Nabaa o'aa ware ba lomi hafelo'aa o'odu, oi sifi'aa ana o'ou ma fei fa'uaia lomi laloo iaa o'ou.

9 Ma'uaa nabaa o'aa warefania ei tataa o'ou, si'ei ba ina oafagugu ma na wanewane, iwe futoaa ei hafelo'aa o'ou

---

* **1:4: 1:4** Hefi'a ne'ia ba *ni'eni'eaa hamu'ou*

† **1:7: 1:7** O, *a'a hepapalo*

ma fafafa'arainaa o'ou a'a minaa ei manumanu lomi na
wanewane.
10 Nabaa o'aa ware ba lomi ona bigi'aa ei hafelo'a, hanuna
ba hia fi sifi ba ona hafelo ma fei wareana, lomi udeana laloo
iaa o'ou.

2

1 Ena rawani'a na'uu, u'ei ne'inawii a'a hamu'ou ba ha-
monei'aa bigifatata. Ma'uaa nabaa nemea i bigifatata, ona
pa'idii hemea umuiaa o'odu a'a mei Ama—Jesus Christ, hemei
Wanewanea.
2 Hia mei na ma'e ba i fawanewaneaa watolaa mei Haidaa
ma o'ou, mei na pono'aa ei hafelo'aa o'ou ma abaa unaa o'ou
ua, ma'uaa* minaa ei rama'a yeni malagufu anaa.
3 Onapa'aa aida ba o'aa apa'ia nabaa o'aa neneraa ei ware-
ana.
4 Mei i ware ba, "Yau na apa'ia," ma'uaa lomi na neneraa ei
wareana, hia pa'aa sifisifi ma fei fa'uaia lomi laloo iana.
5 Ma'uaa hini i neneraa fei wareana, fei haguaa mei
Haidaa† napa'aa gugu ei warana a'ana. Ale'ei, onawe aida ba
o'ou i a'ana:
6 Hini i ware ba hia na oafipui a'ana, inei tatalai ana ale'ei
tatalaiaa Jesus.
7 Ena rawani'a tafiu, a'a ba u'ei ne'inaa hepalo manufau
warea, ma'uaa feni warea na udedii ma hamona guaidigia
fama'a.
8 Ma'uaa ana u'ei ne'ifanaa hamu'ou ana ale'ei hepalo
manufau warea. Fei fa'uaia wagii fei na arewa a'ana mawe
hamu'ou. Uaa fei roromaa ifi dii e'eni ma fei pa'aa we'ai ifi
we'a e'eni.
9 Hini i ware ba hia laloo fei we'ai, ma'uaa na bidibidi
ununa a'a mei lofuna, ana fi oa laloo fei roromaa e'eni.
10 Hini i haguaa mei lofuna, ina oa laloo fei we'ai ma lomi
hepalo manumanu a'a mei‡ i fa'alabe'ia.
11 Ma'uaa hini na bidibidi ununa a'a mei lofuna, ina oa ma
tatalai laloo fei roromaa; lomi ina aida ba i dinaia, uaa fei
roromaa na tapu'aa pudana.
12 U'ei ne'inaa a'a hamu'ou ena rawani'a baduu,
uaa ei hafelo'aa hamu'odu, ina futoia wagii fei harana.
13 U'ei ne'inaa a'a hamu'ou, ena ama,
uaa hamona apa'idigaa mei na oa farawarawa.
U'ei ne'inaa a'a hamu'ou, ena baubara,
uaa hamona muainaa mei hafelo'a.
U'ei ne'inaa a'a hamu'ou, ena rawani'a baduu,
uaa hamona apa'aa mei Ama.

---

* **2:2: 2:2** O, *Hia mei i fapipi'ainaa fei sibaa mei Haidaa, mei i tosiminaa ei hafelo'aa o'ou ma abaa uniaa o'ou ua, ma'uaa* † **2:5: 2:5** O, *wareana, fei haguana mei Haidaa* ‡ **2:10: 2:10** O, *a'a fei*

14 U'ei ne'inaa a'a hamu'ou, ena ama,
uaa hamona apa'idigaa mei na oa farawarawa.
U'ei ne'inaa a'a hamu'ou, ena baubara,
uaa hamona faufau,
ma fei wareaa mei Haidaa na oa laloo iaa hamu'ou,
ma hamona muainaa mei hafelo'a.

Apuna Haguaa feni Ano

15 Apuna haguaa feni ano, o hepalo manumanu wagina. Nabaa nemea na haguaa feni ano, fei haguaa mei Ama, lomi i laloo iana.
16 Uaa minaa ei manumanuu feni ano, ale'ei fei nunumiaa unu, fei nanamaia puda ma fei mamaguguaa hemea wagii ei bigi'ana ma ei hapena—abaa noranarai a'a mei Ama, ma'uaa noranamai a'a feni ano.
17 Feni ano ma ei nunumiana, ro'aa pedu, ma'uaa mei i bigi'aa ei nunumiaa mei Haidaa, i minaa oa ranimai ranimai.

Warefa'aia a'a mei i Fadugeaa Christ

18 Ena rawani'a baduu, wagieni, feni a'apoo au; ma hamona guaidigia ba ifi nomai mei Fadugeaa Christ. Ma nopa'amii wagieni na nodigimai watauda rona fadugeaa Christ. Si'ei, o aida ba feni, a'apoo au.
19 Rona ita'adi'ininaa o'ou, uaa ro'odu, abaa pa'aa maroaa o'ou. Nabaa ro'ou pa'aa maroaa o'odu, ro'aa oafipui a'a o'ou; ma'uaa fei aunuaa ro'ou na fama'aia ba lomi hemea ro'ou ba hia maroaa o'odu.
20 Ma'uaa mei Apunaia na papaditainaa hamu'ou ma si'ei minaa hamu'ou na aida fei fa'uaia.§
21 Eni a ne'inaa a'a hamu'ou, a'a ba lomi hamona aida fei fa'uaia, ma'uaa ba hamona aidadii fei fa'uaia. Ma lomi hepalo sifisifi na lele'amai wagii fei fa'uaia.
22 Hini mei sifisifi? Ana mei i ware ba Jesus abaa Christ. Mei rama'a ale'ei, hia na fadugeaa Christ—ina fadugeaa mei Ama ma mei Na'u.
23 Uaa hini na ofadugaa mei Na'u, ana na ofadugaa mei Ama ma hini i ugainaa mei Na'u ana na pa'i mei Ama.
24 Hamoneimina oma'ama'aa tamanu guaiaa hamu'ou fama'a ba nei oa i laloo iaa hamu'ou. Nabaa fei warea na oa i a'a hamu'ou, ana hamona oa a'a mei Na'u ma mei Ama.
25 Ma sifeni, feni fa'unaiana a'a o'ou ba owe pa'i harenua lomi i pedutoo.
26 U'ei ne'inaa eni manumanu eni a'a hamu'ou uaa na pa'i hefi'a ba ro'aa fa'ateteaa hamu'ou ma dugifarauaninaa hamu'ou.

---

§ **2:20: 2:20** Hefi'a ne'ia ba *minaa hamu'ou na aida minaa ei manumanu.*

27 Fei papaditaia hamona tonia a'a Christ na oa i a'a
hamu'ou. Ma lomi hamona nunumidinaa nemea ba i fer-
oinaa hamu'ou. Ma'uaa fei papaditaiana i feroinaa hamu'ou
minaa ei manumanu ma fei papaditaia fei, pa'aa fa'ua, abaa
sifisifi. Ma ana ale'ei i feroinaa hamu'odu, hamonei oa i a'ana.

Na'uu mei Haidaa

28 Ma eni, ena rawani'a baduu, hamonei oa'ualao i a'ana,
uaa ena ina nomai, owe pa'i o'ugaa o'ou ma lomi o'awe
mamafa i ma'ana.
29 Hamona aida ba hia na wanewane ma si'ei ana hamonei
aida ba mei i bigi'aa ei na wanewane na waninidii a'ana.

3

1 Ma'aiaa fei baua hagua na fanaa o'ou mei Ama, ale'ena
ba o'ou, na'uu mei Haidaa. Ma pa'aa fa'ua ba o'ou na'uu mei
Haidaa. Ma ei rama'aa feni ano, lomi rona apa'aa o'ou, uaa
lomi rona apa'ia.
2 Ena rawani'a tafiu, e'eni, o'ou na'uu mei Haidaa, ma'uaa
e'eni otawe apa'ia ba nefarani o'ou batanai. Ma'uaa ona aida
ba ena na nomai,* owe ale'ena hia, uaa owe fanunuia ba pa'aa
hia.
3 Hini na pa'i feni o'onaia unu nei fafafa'arainaa anaia, ana
ale'ei hia ba na fafa'arai.
4 Hini i bigi'aa ei hafelo'a na barafeaa fei law; uaa ei hafelo'a
lomi na neneraa fei law.
5 Hamona aida ba eni i nogio ba i futoaa ei hafelo'aa o'odu.
Ma i laloo iana lomi hepalo hafelo'a.
6 Lomi hemea i oa a'ana ma i'u bigi'uaiaa ei hafelo'a. Hini i'u
bigi'uaiaa ei hafelo'a, lomi na fanunuia ma ana lomi na apa'ia.
7 Ena rawani'a baduu, lomi na rawani ba nemea i fa'ateteaa
hamu'ou ma dugifarauaninaa hamu'ou. Mei i bigi'aa ei na
wanewane, hia na wanewane ana ale'ei hia na wanewane.
8 Hini i bigi'aa ei hafelo'a na oa a'a mei hani'u uaa rawarawa
ma nopa'amii e'eni mei hani'u na bigi'aa ei hafelo'a. Fei pa'afii
fei noramii mei Na'uu mei Haidaa ba i fapedugaa ei bigi'aa
mei hani'u.
9 Mei i waninidiai a'a mei Haidaa, lomi i'u bigi'uaiaa ei
hafelo'a uaa fei maumau mei Haidaa na oa i laloo iana; lomi
na hawia ba i'u bigi'aa ei hafelo'a uaa ina waninidiai a'a mei
Haidaa.
10 Ale'ei, o'ou aida ba e'ei, na'uu mei Haidaa ma e'ei, na'uu
mei hani'u: Hini lomi i bigi'aa ei na wanewane, hia abaa
na'uu mei Haidaa; ma hini lomi i haguaa mei lofuna, hia ana
abaa na'uu mei Haidaa.

Fihaguinaa Hememea

---

* **3:2: 3:2** O, *ena na fa'arewamai*

11 Sifeni, feni warea hamona guainia fama'ama'a: Onei
fihaguinaa hememea o'ou.
12 Hamonei'aa ale'ei Cain, mei maroaa mei hafelo'a. Ina
fo'afama'eaa mei lofuna. Ma tani i fo'afama'eia? Hamatee na
hafelo ei bigi'ana ma na wanewane ei bigi'aa mei lofuna.
13 Ena lofuu, hamonei'aa ba'arofo nabaa na bidibidi unuu
feni ano a'a hamu'ou.
14 Ona aida ba ona di'inidigaa fei ma'ea ma dinaa a'a fei
harenua, uaa ona haguaa ei lofuu o'odu. Hini lomi na pa'i fei
hagua ana fi oa a'a fei ma'ea.
15 Mei i bidibidi ununa a'a lofuna, hia ale'ei hemea i
fo'afama'e rama'a ma hamona aida ba mei rama'a alemei,
lomi i pa'i fei harenua lomi i pedutoo.
16 O'ouna aida fei hagua ale'ei: Jesus Christ na fanaa fei
harenuana a'a o'odu. Ma o'odu, ana onei fanaa fei harenuaa
o'ou a'a ei lofuu o'ou.
17 Ma nabaa nemea na pa'i hefi'a manumanu ma na fa-
nunu'apa'ia ba mei lofuna na gutafafelo ma na ofadugia, fei
haguaa mei Haidaa pa'aa lomi i a'ana.
18 Ena rawani'a baduu, fei pa'aa hagua abaa manumanuu
warewarea ua. Onei haguaa ei lofu fininaa bigi'a wagii
tamanu na fa'uai.
19 Ma wagii fei, ona aida ba ona oafipui a'a fei fa'uaia ma
fapapaiaa fei naranaraa o'ou inamoana
20 ena ona naranara ba ona hafelo. Uaa mei Haidaa na
bauanadiai laraa ei naranaraa o'ou ma na apa'idigaa minaa
ei manumanu.
21 Ena rawani'a tafiu, nabaa fei naranaraa o'ou lomi na
dududuaa o'ou, te, na pa'i o'ugaa o'ou a'a mei Haidaa
22 ma tonaa tamanu ona i'iginia a'ana, uaa ona neneraa ei
wareana ma bigi'aa ei nunumiana.
23 Ma sifeni, feni wareana: onei narafawe'i a'a fei haraa
mei na'una, Jesus Christ ma fihaguinaa hememea ana ale'ei
ei wareana a'a o'ou.
24 Ena rona guainaa ei wareana, rona oafipui a'ana ma ana
na oafipui a'a ro'ou. Ma o'ou apa'ia ba ina oafipui a'a o'ou a'a
fei Spiriti uaa fei fanana o'ou.

4

Fihawawagima'aiaa ei Spiriti

1 Ena rawani'a tafiu, apuna nara ba minaa ei spiriti, minaa
fa'ua, ma'uaa hamonei fihawawagima'aiaa ro'ou ba afaia
noranarai a'a mei Haidaa, uaa watauda mamama'a sifisifi,
rona tatalai yeni malagufu.
2 Hamo'aa apa'ia ba fei Spiritii mei Haidaa, ale'eni: fei
spiriti, fei na ware ba Jesus Christ na pa'i pigiona, noranarai
a'a mei Haidaa,

3 ma'uaa fei spiriti lomi na ugainaa Jesus, abaa norai a'a
mei Haidaa. Hefei, spiritii mei na fadugeaa Christ, hefei
spiriti hamona guaidigia ba iwe nomai ma e'eni na oadii yeni
malagufu.
4 Ena rawani'a baduu, hamu'ou norai a'a mei Haidaa
ma hamona muaidigaa ro'ou ale'ei, uaa mei i oa laloo iaa
hamu'ou na faufaudiai laraa mei na oa yeni ano.
5 Noramiaa ro'ou yeni ano ma si'ei, ro'aa wareaa ei nara-
naraa feni ano. Ma ei rama'aa fei ano, rona guainaa ro'odu.
6 O'ou norai a'a mei Haidaa ma mei na apa'aa mei Haidaa i
guainaa o'odu, ma'uaa mei lomi na apa'aa mei Haidaa, ana
lomi i guainaa o'ou. Ale'ei, o'aa fanunu'apa'ia ba fei, fa'ua
Spiriti,* ma fei, sifisifi spiriti.

Fei Haguaa mei Haidaa ma fei Haguaa O'ou

7 Ena rawani'a tafiu, onei fihaguinaa hememea o'ou, uaa
fei hagua noranarai a'a mei Haidaa. Mei i pa'i hagua, na
waninidiai a'a mei Haidaa ma na apa'aa mei Haidaa.
8 Mei lomi na pa'i hagua, ana lomi na apa'aa mei Haidaa,
uaa mei Haidaa ana fei hagua.
9 Mei Haidaa na fama'aiaa o'ou fei haguana ale'ei: Ina pa'i
hemea ua Na'una† ma na alonagii hia yeni malagufu ba o'aa
to harenua a'ana.
10 Sifeni feni pa'aa hagua: a'a ba ona haguaa mei Haidaa,
ma'uaa mei Haidaa na haguaa o'ou ma na aloagii mei Na'una
ba nei ma'e ma pono'aa‡ ei hafelo'aa o'ou ba i fawanewaneaa
watolaa o'ou ma mei Haidaa.
11 Ena rawani'a tafiu, si'ei ba mei Haidaa na haguaa o'ou
ale'ei, ana onei fihaguinaa hememea o'ou.
12 Lomi hemea na ma'a mei Haidaa, ma'uaa nabaa o'aa
fihaguinaa hememea o'odu, mei Haidaa i oafipui a'a o'odu ma
fei haguana i gugu warana a'a o'ou.
13 Ona aida ba ina oa laloo iaa o'odu ma o'ou i a'ana, uaa ina
fanaa o'ou fei Spiritina.
14 Ma hai'ouna fanunuia ma u'ugia ba mei Ama na alodiga-
ree mei Na'una ba nei fatela'anaa eni rama'aa malagufu.
15 Hini na uga ba Jesus, hia Na'uu mei Haidaa, mei Haidaa
na oa laloo iana ma hia a'a mei Haidaa.
16 Ma si'ei, ona aida fei haguaa mei Haidaa ma fapapanai
wagina.

Mei Haidaa, ana fei hagua. Hini na tatalai fininaa fei hagua
na oafipui a'a mei Haidaa ma mei Haidaa ana na oafipui
a'ana.

---

* **4:6: 4:6** O, *spiriti* † **4:9: 4:9** O, *hemea ua fuaiana Na'una* ‡ **4:10: 4:10** O, *Na'una ba i fapipi'ainaa fei sibana ma tosiminaa*

17 A'a fei, ona aida ba ei waraa fei hagua napa'aa gugu a'a
o'ou. Ma si'ei, owe u fawe'i laloo fei arewaa dududua, uaa
yeni malagufu, ei maumau o'ou, ana ale'ei maumauna.
18 Wagii fei hagua, lomi ma'aua, uaa fei pa'aa hagua na sim-
inaa fei ma'aua, uaa fei ma'aua na nofipuimai a'a fei fagianaa.
Hini na mama'au, atawe gugu ei waraa fei haguana.
19 Ona pa'i fei hagua, uaa inado'o haguaa o'ou.
20 Mei i ware ba, "Yau, na haguaa mei Haidaa," sifi'ana
nabaa na bidibidi ununa a'a mei lofuna. Uaa hini lomi na
haguaa mei lofuna, mei hia na fanunuia, batanai ba i haguaa
mei Haidaa, mei lomi na fanunupa'ia?
21 Ma ina fanaa o'ou feni wareana feni: Hini i haguaa mei
Haidaa, neipa'aa haguaa mei lofuna anaa.

5

Fei Narafawe'ia a'a mei Na'uu mei Haidaa

1 Hini i uga ba Jesus hia mei Christ, waninianamai a'a mei
Haidaa. Ma hini i haguaa mei Ama ana nei haguaa hini
rama'a na waninidiai a'ana.
2 Ona aida ba ona haguaa ei na'uu mei Haidaa uaa ona
haguaa mei Haidaa ma bigi'aa ei wareana.
3 Hefei ba ona haguaa mei Haidaa: sifei ba o'aa guainaa ei
wareana. Ma ei wareana, lomi na rata.

Fa'uaia ma Hagua

4 Uaa hini i waninimai a'a mei Haidaa na muainaa feni ano.
Fei faufau, fei na muainaa feni ano, sifeni ba onei narafawe'i.
5 Hini na muainaa feni ano? Unaa mei i narafawe'i ba Jesus,
hia Na'uu mei Haidaa.
6 Simeni, meni i nomai a'a fei ranu ma fei namo, meni Jesus
Christ. Lomi ina nomai a'a fei ranu ua, ma'uaa na nomai a'a
fei ranu ma fei namo. Ma fei Spiriti na u'u, uaa fei Spiriti ana
fei fa'uaia.
7 Uaa, odumanuei, rona u'u:
8 fei Spiriti,* fei ranu ma fei namo; ma odumanuei, u'ugaa
ro'ou, minaa heai.
9 O'aa tonaa u'ugaa rama'a, ma'uaa fei u'ugaa mei Haidaa,
na mua, uaa fei u'uga fei, noranarai a'a mei Haidaa ma na
u'ugaa mei Na'una.
10 Hini i narafawe'i a'a mei Na'uu mei Haidaa, ina pa'i feni
u'uga laloo iana. Hini lomi na nara ba fa'ua fei wareaa mei
Haidaa, hanuna ale'ei ba mei Haidaa, sifisifi. Uaa lomi na
nara ba pa'aa fa'ua fei u'ugaa mei Haidaa mei Na'una.

---

* **5:8: 5:7-8** Hefi'a ne'ia ba *odumanuei, rona u'u i pafea: mei Ama, fei Warea ma fei Spiriti Apuna ma o'oduei, hepalo ua. 8 Ma odumanuei na u'u yeni malagufu: fei Spiriti* (lomi laloo hepalo ne'ia Greek hinenee fei 16th century)

11 Ma sifeni, feni u'uga: mei Haidaa na fanaa o'ou fei
harenua lomi i pedutoo. Ma fei harenua fei na nofipuimai a'a
mei Na'una.
12 Hini na pa'i mei Na'u, ana na pa'i fei harenua; hini lomi
na pa'i mei Na'uu mei Haidaa, ana lomi na pa'i fei harenua.

Harenua Lomi i Pedutoo

13 U'ei ne'inaa eni manumanu eni a'a hamu'ou, ena hamona
narafawe'i a'a fei haraa mei Na'uu mei Haidaa ba hamonei
aida ba hamona pa'i fei harenua lomi i pedutoo.
14 Fei o'uga ona pa'i ei o nofarafi'inaloo mei Haidaa, sifei
ba: nabaa o'aa i'iginaa hepalo manumanu na neneraa fei
nunumiana, i guainaa o'ou.
15 Ma nabaa ona aida ba ina guainaa tamanu i'igaiaa o'ou,
te, ona aida ba o'aa tonia a'ana.
16 Nabaa nemea, i fanunuaa mei lofuna na bigifatata, hep-
alo tata lomi i notonaa hia ma'ea, inei lafulafu ma mei Haidaa
i fani harenuaa mei lofu mei. U'ei wareaa ei rona bigifatata,
ma'uaa ei tataa ro'ou, lomi na notonaa ro'ou ma'ea. Ina pa'i
hepalo tata ba na pa'i ma'ea wagina. A'a ba u'ei ware ba inei
lafulafu wagii fei.
17 Minaa ei tata na hafelo, ma'uaa hefi'a tata, lomi na pa'i
ma'ea wagina.
18 Ona aida ba mei waninidianamai a'a mei Haidaa, lomi
i'u bigi'uaiaa ei hafelo'a. Mei uma'ua waniniamii mei Haidaa
iwe oma'aia ma mei hafelo'a, lomi i fafelopa'ia.
19 Ona aida ba o'ou, na'uu mei Haidaa ma minaa feni ano
na oa haroo mei hafelo'a.
20 Ana ona aida ba mei Na'uu mei Haidaa na nodimai ma
fani apa'aa o'odu ba onei apa'aa mei na fa'uai. Ma ona oa a'a
mei fa'uaia ma mei na'una Jesus Christ, mei pa'aa Haidaa, ana
fei harenua lomi i pedutoo.
21 Ena rawani'a baduu, hamonei'aa oa a'a ena haidaa sifisifi
ma wagi'inaa hamu'ou.

2 JOHN

Warefa'aia

Feni faguapaloaa ne'iaa John ba i aloia a'a hefi'a. Ina ne'i ba hia mei bauaniaa fei losuu ma fei ne'iana i dinaa a'a mei rawani'a pifine ma ei na'una. Fi hanunuinaa hepalo losuu ma ei losuia. Ma'idei warewareana fi i'iginaa ro'ou ba ronei fihaguinaa hememea ma ana fi aweinaa ro'ou a'a ei feroiaa ei sifisifi.

1 Yau mei bauaniaa fei losuu.

Una aloaa feni a'a fei losuu, fei na rafeinia mei Haidaa mawe hamu'ou ena losuia wagina, hamu'ou ena una haguaa hamu'ou wagii fei fa'uaia. Ma abaa unaa yau ua. Minaa ei rona apa'aa fei fa'uaia ana rona haguaa hamu'ou
2 uaa fei fa'uaia na oa laloo iaa o'ou, fei na oafipui a'a o'ou ranimai.

3 Fei rawani'a, faloloa'ia ma gutafarawania, noramiaa ro'ou a'a mei Haidaa, mei hia Ama mawe Jesus Christ, mei Na'uu mei Ama. E'ei na oafipui a'a o'ou fininaa fei fa'uaia ma fei hagua.

Fa'uaia ma Hagua

4 Unamina ni'eni'e, uaa hefi'a losuia a'a hamu'ou, rona tatalai wagii fei fa'uaia ana ale'ei fei wareaa mei Ama ba onei bigi'ia.
5 Ma e'eni, ena losuia, a'a ba u'ei ne'inaa hefaa manufau warea a'a hamu'ou, ma'uaa ana fena ona todigia fama'a. Fei i'igaiau sifei ba onei fihagui.
6 Ma sifeni feni hagua, ba o'aa talaineneraa ei wareana. Ana ale'ei guaiaa hamu'ou fama'a ba hamonei tatalai wagii fei hagua.
7 Yeni malagufu na nodigimai watauda sifisifi'a, ei rona ware ba Jesus Christ lomi na pa'i pigiona ei i nomai. Mei rama'a ale'ei, hia sifisifi ma ana hemea fadugeaa Christ.
8 Oma'aa hamu'ou. Apuna fapa'aiaa ma'ida pono'a wagii tamanu hamona bigidigia, ma'uaa ba hamo'aa topedugia.
9 Mei i au'ualao naranarana ma lomi na feroilao a'a Christ, mei Haidaa lomi a'ana. Mei na oafawe'i a'a fei feroia, ana na oafipui a'a mei Ama ma mei Na'u.
10 Nabaa nemea i nomai ma fadugeaa feni feroia, apuna duginaa hia humuu hamu'ou o taufagutania.
11 Mei i taufagutania, ana na fapanapana a'a ei hafelo'a bigi'ana.

A'apoo Warea

12 Watauda eni ba a ne'ifanaa hamu'ou, ma'uaa lomi na
nunuminia ba a ne'i. Agia, nunumiau ba o'aa fifanunui ma
fiwarewarei ba fei ni'eni'eaa o'ou neimina bauanai.

13 Eni losuia yeni, eni rafeiaa mei Haidaa, rona famafu-
fuoinaa hamu'ou.

3 JOHN

Warefa'aia

Feni fa'odumanuaa ne'iaa John i aloia a'a hefi'a. Hia mei bauaniaa fei losuu ma na aloia a'a hemeadiai bauaniaa losuu, harana Gaius. John na tenaa Gaius uaa fei hadumana ei narafawe'ia ma ba inei oma'aa anaia a'a hemea, harana Diotrephes.

1 Yau meni bauaniaa fei losuu.

U'ei aloaa feni a'amu, mena rawani'a tafiu Gaius, mena una haguio wagii fei fa'uaia.

2 Mena rawani'a tafiu, una lafulafu ba fei unumu nei rawani ua ma minaa ei gutanamu nei rawani ana ale'ei ei rawani'a laloo iamu.
3 Unamina ni'eni'e uaa hefi'a ei lofu, rona nomai ma u'u ba ona oafagugu a'a fei fa'uaia ma ana ona tatalai wagii fei fa'uaia.
4 Namina apoidiai fei ni'eni'eau ei a guainia ba ei na'uu, rona tatalai wagii fei fa'uaia.

Gaius, Hia Rawani'a Rama'a

5 Mena rawani'a tafiu, ona oafagugu wagii ena bigi'amu a'a ei lofu ma ei ana lomi onamina apa'ifarawaninaa ro'ou.
6 Rona u'ufanaa feni losuu yeni fei haguamu. Ena ona fatalainaa ro'ou, ina rawani ba o'aa fanaa fei honuaa mei Haidaa a'a ro'ou.
7 Rona aunutatalai wagii fei Hara ma lomi rona hadumaa ro'ou ei roromaa.
8 Si'ei, onei taufagutanaa ei rama'a ale'ei ba o'aa bigifipui a'a ro'ou wagii fei fa'uaia.

Diotrephes ma Demetrius

9 Unadii ne'i a'a fena losuu yena, ma'uaa Diotrephes, mei i uduginaa hia pafea, lomi na ugainaa fei foraforau.
10 Si'ei, nabaa a nomai, awe fa'arewaiaa fei bigi'ana, fei wiwitoiana hai'ou. Ma ina'aida bigi'aa hepalo manumanu namina hafelodiai. Sifei ba pa'aa lomi na'aida fagutanaa ei lofu. Ma hepalodiai, na'aida pauninaa ei rama'a, ei ba ro'aa fagutanaa ei lofu. Ma na'aida fa'ita'anaa ro'odu a'a fei losuu.
11 Mena rawani'a tafiu, apuna neneraa tamanu na hafelo, ma'uaa tamanu na rawani. Mei i bigi'aa ei rawani'a, norami-ana a'a mei Haidaa. Mei i bigi'aa ei hafelo'a, lomi na u fanunu mei Haidaa.

A'apoo Warea

12 Minaa ei rama'a, rona u'ugaa fei rawani'aa Demetrius.
Ma fei fa'uaia ana na uniaa ei rawani'ana. Hai'ou ana na
u'ugia ba hia rawani'a rama'a ma hamona aida ba pa'aa fa'ua
ei u'ugaa hai'ou.
13 Watauda eni ba a ne'ifanio, ma'uaa lomi na nunuminia
ba a ne'i.
14 Nunumiau ba lomi i madii ma awii ma'a yoi ma agua
fiwarewarei.
Gutafarawani. Eni tafii agua yeni, rona famafufuoinawii
hamu'ou. La'aa haraa ena tafii agua yena ma famafufuoinaa
hememea ro'ou.

JUDE

Warefa'aia

Feni ne'iaa Jude fi aweinaa ei igoa wagii ei sifisifi feroia, ei rona ware ba ro'ou narafawe'ia ma ba ronei fo'a'ualao wagii fei narafawe'ia, fei i fanaa ei rama'aa gufuna mei Haidaa.

1 Yau Jude, hemea nafii Jesus Christ. Yau ana lofuu James.

Feni ne'iau, i dinaa a'a ei rafeia, ei na haguaa ro'ou mei Haidaa, mei hia Ama. I dinaa a'a ei ina oma'aa ro'ou Jesus Christ:

2 Faloloa'ia, gutafarawania ma hagua i oa fabauanai a'a hamu'ou.

Ei Hafelo'a ma fei Aree ei Rona Ofadugaa mei Haidaa

3 Ena tafiu, unamina refufefu ba a ne'ifa'arewaia a'a hamu'ou ba batanai fei tela'anaa o'ou, ma'uaa una nara ba neido'o ne'i ba hamonei wagi'inaa fei narafawe'ia, fei nado'o dinaa a'a minaa ei apunaiaa mei Haidaa mina.

4 Uaa mina, na pa'i rama'a, ei hefi'a na ne'inaa ro'ou ba ro'awe to aree ro'ou.* Ma ei ba ro'aa to aree ro'ou, rona fawawadidi dupuaa hamu'ou. Lomi rona pa'i maumau mei Haidaa ma rona filoginaa fei rawani'aa mei Haidaniaa o'ou ale'ei e'eaa pinee ro'ou ba ro bigi'aa ei hafelo'a nunumiaa ro'ou ma ofadugaa Jesus Christ, mei hia ua Hapara ma Fasuu o'ou.

5 Hamona apa'idigaa fei, ma'uaa unei fanonominaa hamu'ou ba mei Fasu† na fabaguanaa ei maroana yei Egypt, ma'uaa nenee fei, na fapedugaa ei lomi rona narafawe'i.

6 Ma ei alo'alo, ei lomi rona panarofaa ei gutanaa ro'ou, ma'uaa rona di'ininaa fei foraforaa ro'ou i pafea—ina fawi'aa ro'ou a'a fei roromaa ma ro'aa roro'ai a'a ei alatai nopa'aloo fei dududua wagii fei baua Arewaa.

7 Ana ale'ei, Sodom ma Gomorrah ma ei gufu nana'aa guapaloei, rona fani'uaiaa ro'ou a'a fei fitatafipa'aia ma fi-halehaleia. Ro'ou ale'ei fama'ama'aa ei ro'aa tonaa fei fi'iaa fei hafi lomi i peretoo.

8 Ana ale'ei, ei a'afolo ei, rona faloloaa ei hudi unuu ro'ou, fadugeaa ei forafora ma warefafeloaa ei rona guta i haroo pafea.

9 Ma'uaa mei famamoaa ei alo'alo, meni Michael, ei i fiharei a'a mei hani'u wagii fei hudi unuu Moses, ana lomi na ware

---

* **1:4: 4** O, *rama'a, ei ina rafeinaa ro'ou ba ro to aree ro'ou.* † **1:5: 5** Hefi'a ne'ia mina ba *hamu'ou ba Jesus*

ba na bigifatata mei hani'u, ma'uaa ina ware ba, “Mei Fasu i
warefawanewaneo!”
10 Ma'uaa ei rama'a ei, rona warefafeloaa tamanu lomi rona
apa'ia; ma a'a tamanu manumanu rona nanamuipa'ia, ro'ou
ale'ei manulelele lomi apa'aa ro'ou ma ana si'ei ei manumanu
na fapa'ainaa ro'ou.
11 Rona fagiana! Rona tonaa fei maumau Cain; ba ro to
manumanu rona ponitobatafanaa fei tataa Balaam; rona
fagiana a'a fei barafeaa Korah.
12 Ei rama'a ei, ale'ei nanaa figifigi. Rona wadu'ainaa
ei baua hananaa hamu'ou ma hanafipui a'a hamu'ou ma
lomi mamafaa ro'ou—ale'ei ei oma'aa sipsipi ro faguaa ana
ro'ou. Ro'ou ale'ei papalei lomi maunu ma fei lalarena na
agisiminaa ro'ou, o ei haihai lomi na fuaa ma na afue—rona
ma'e faguapoai.
13 Ro'ou ale'ei mamauaa fei agi ma na fa'agigiaa ei mamafaa
ro'ou. Ale'ei ei pi'u, ei na taletale'ualao ma fei pa'aa roromaa
na ude oma'aa ro'ou ba ronei oa wagina ranimai ranimai.
14 Enoch, mei fa'oloromeaia nenee Adam, inadii wareaa
e'ei rama'a e'ei: “Ma'a, mei Fasu fi nofipuimai a'a pufaba'a
pufaba'a apunaiana
15 ba i dududuaa minaa ei lomi rona pa'i maumau mei
Haidaa ma uniaa minaa ei rama'aa roromaa ba si'ei ei
hafelo'a bigi'a rona bigifafelo wagina ma ei warefadugeaa
ro'ou hia.”
16 Ei rama'a ei, rona bababau'u ma labaginaa tataa hefi'a;
rona neneraa ei hafelo'a nunumiaa ro'ou; poronaa ro'ou
pafea ma foraiaa pinee hefi'a ba fararawanii ana ro'ou.

Onei Apitai

17 Ma'uaa, ena tafiu, nonominaa ei diwareaa ei apostle mei
Fasuu o'ou Jesus Christ.
18 Rona warefanaa hamu'ou ba, “Laloo ei a'apoo arewaa
ipowe pa'i ei warefafeifeia, ei ro'aa neneraa ei hafelo'a nun-
umiaa ro'ou ma abaa maumau mei Haidaa.”
19 Ei rama'a ei, rona fafi'alaginaa hamu'ou. Rona
nenegi'uaiaa ei nunumiaa rama'a ua ma lomi rona pa'i
fei Spiriti.
20 Ma'uaa hamu'ou, ena tafiu, fagipeaa fei narafawe'iaa
hamu'ou fei na apunai ma lafulafu fininaa fei Spiriti Apuna.
21 Hamonei oa a'a fei haguaa mei Haidaa ena hamo'ei
oma'aa fei faloloa'iaa mei Fasuu o'ou Jesus Christ ba i nodug-
inaa hamu'ou a'a fei harenua lomi i pedutoo.
22 Faloloa'inaa ei na hamamagua naranaraa ro'ou;
23 rapu'amii hefi'adiai a'a fei hafi ma fatela'anaa ro'ou. A'a
hefi'adiai, faloloa'inaa ro'ou fininaa ma'aua—ma fabidinaa
unuu hamu'ou a'a ei finefinee ei hafelo'a rama'a.

Warea Hawegia

24 I a'a mei i wagi'inaa hamu'ou ba hamonei'aa pasi ma
nei'aa pa'i hepalo tataa hamu'ou ma ba i fa'ugaa hamu'ou
inamoaa fei rawani'a hawerana fininaa baua ni'eni'ea—
25 i a'a mei hia ua Haidaa, mei Fatela'anaa o'ou, i ude fei
hawera, hapara, faufau ma forafora uaa Jesus Christ, mei
Fasuu o'ou, mina mina, e'eni ma ranimai! Amen.

REVELATION

Warefa'aia

Fei manumanu opa'ai, fei na fa'arewaia mei Haidaa a'a John, fei na ne'i wagii fei au rona haperaraiaa ei rona narafawe'i ba Jesus Christ, hia Fasu. Mei ne'ia fi fani o'onaia unu ma unuwenuwea ba ronei oafagugu ua wagii ei fi'ia ma haperaraia.

Namina rata ei haduo laloo feni bu'u, ei ba uniaa ei narafawe'ia wagii fei arewaa fei, rona apa'ia, ma'uaa a'a hefi'adiai na ude'opa'ai.

Ma'uaa fei pa'aa baua warewarea lalona, sifei ba a'a Christ, mei hia Fasu, mei Haidaa i powe muaipedugaa minaa ei bidibidii ununa fipuinaa Satan ma'uaa a'a ei rama'aa gufuna, ei rona oafagugu i fanaa fei manufau haroo pafea ma fei manufau malagufu.

Rawarawa Warea

1 Fei fa'a'arewaa Jesus Christ, fei na fania mei Haidaa ba inei fama'aa ei nafina ba tamanu anaa i nomai. Ina fa'arewaia ei i aloaa mei alo'alona dinaa a'a mei nafina John,
2 mei i u'ugaa minaa ei na fanunuia—sifei, fei wareaa mei Haidaa ma fei u'ugaa Jesus Christ.
3 Ina pa'i hawegiana mei i igoaa ei paolaa warea a'a feni diware'auga ma na pa'i hawegiaa ei rona guainia ma fabaro-ronaa iaa ro'ou fei ne'ia wagina, uaa fei au na rafi'i.

Warea a'a ei Olorompalo Losuu

4 Yau John.

A ne'inaa a'a ei olorompalo losuu laloo fei baua gufu Asia:

Fei rawani'a ma fei gutafarawania i dinaa a'a hamu'ou noranamai a'a mei fi oa eni, mei na oa mina, mei ba i nomai mawe ei olorompalo spiriti* inamoaa fei gutanana, gutaa hapara,
5 ma ana noranamai a'a Jesus Christ, mei na wewea u'ugaa ei na fanunuia, mei uma'ua waninia a'a ei ma'ea, mei famamoaa ei haparaa feni malagufu.

I a'a mei na haguaa o'ou ma alaraa o'ou a'a ei hafelo'a wagii fei namona
6 ba onei oa a'a fei haparaiana ale'ei ei bauaniaa hu-muu mei Haidaa ba o'ou paniaa panii mei Haidaniana, mei

* **1:4: 1:4** O, *nomai mawe fei Spiriti na pa'i olorompalo maumauna*

Amana—i a'ana i ude fei hawera ma fei faufau ranimai ranimai! Amen.
7 Ma'a, ifi nomai wagii ei papalei,
ma minaa ei puda ro'aa fanunuia,
ma ei rona fatawaia anaa;
ma minaa ei rama'aa feni malagufu rowe faloloa'i uaa hia.
Ipowe ale'ei! Amen.
8 Mei Fasu, mei Haidaa, na ware ba, "Yau fei Alpha ma fei Omega, mei fi oa eni, mei na oa mina, mei ba iwe nomai, mei Faufaua."

Hemea Ale'ei Na'uu Rama'a

9 Yau, John, meni lofu ma tafii hamu'ou a'a fei fi'ia, fei haparaia ma fei apitaia, e'ei ona pa'i a'a Jesus. Yau yei a'a fei gufu Patmos uaa fei wareaa mei Haidaa ma fei u'ugaa Jesus.
10 Na pasiau fei Spiriti a'a fei Arewaa mei Fasu ma una guainaa hefaa baua lao ale'ei hepalo aigaa maniwa neneu
11 ma ina ware: "Ne'i pafoo hepalo holobenaa tamanu ona fanunuia ma aloia a'a ei olorompalo losuu yei Ephesus, Smyrna, Pergamum, Thyatira, Sardis, Philadelphia ma Laodicea."
12 Una momo'ai ba a ma'a ba hini mei fi warewaremai a'au. A diarai, na fanunupa'aa olorompalo ude'udee we'ai, pa'afina gold
13 ma i watolaa ei ude'udee we'ai hemea rama'a "maumauna ale'ei na'uu rama'a," hawaa uguna na malanaa pinena ma na pa'i ale'ei adii niniwaina, pa'afina gold.
14 Fei tabana mawe ei loaa tabana ale'ei hugoo sipsipi namina po'i malewa ma guei pudana ale'ei nalenaleaa hafi.
15 Guei pinena ale'ei bronze na ro laloo fei hafi ma fei laona ale'ei meme'aiaa mamaua.
16 A'a fei panina raudei ma'au na panarofaa olorompalo pi'u ma na lele'amai poana hepalo wadu guapapa umuna ma namina wararo. Fei pudaa mei, ale'ei fei halo na we'ana'ina'i.
17 U'a fanunuia, na pasi o'igoana ale'ei hemea ma'ea. Ma ina augaa fei panina pepei ma'au pafou ma ware: "Apuna ma'au. Yau mei Rawarawa ma ana mei Mugi.
18 Yau mei na Oalao; una ma'e fama'a. Fanunu, una oa ranimai ranimai! Ma u'ei panarofaa ei gigigii fei ma'ea ma Hades.
19 "Si'ei, onei ne'inaa tamanu ona fanunuia, tamanu a'a feni wagieni ma tamanu i nomai nefarani.
20 Fei manumanu opa'aia wagii ei olorompalo pi'u, ei ona fanunuia i a'a fei paniu pepeni ma'au mawe ei olorompalo ude'udee we'ai sifeni: Ei olorompalo pi'u, oloromea alo'alo†

† **1:20: 1:20** O, *oloromea talai tonaa warea*

a'a ei olorompalo losuu ma ei olorompalo ude'udee we'ai, ei olorompalo losuu.

Warea a'a fei Losuu i Ephesus

2

1 "Ne'inaa a'a mei alo'alo,* mei yei a'a fei losuu Ephesus ba:

Si'eni eni wareaa mei i panarofaa ei olorompalo pi'u raudei ma'auna, mei i tatalai watolaa ei olorompalo ude'udee we'ai, pa'afina gold:

2 Una apa'idigaa ei bigi'aa hamu'ou, fei wewea bigi'a ma fei apitaiaa hamu'ou. Una aida ba lomi hamona nunuminaa ei hafelo'a rama'a, ba hamona manima'aiaa ei ba ro'ou apostle ma'uaa lomi ma hamona apa'ia ba ro'ou sifisifi.

3 Hamona apitainaa ei rarabaa uaa fei harau ma lomi hamona rafilele.

4 Ma'uaa na pa'i hepalo tataa hamu'ou i pudau: Hamona di'ininaa fei rawarawa haguaa hamu'ou.

5 Naraiaa fei imina tare, fei hamona pasirai wagina! Filoginaa naranaraa hamu'ou ma bigi'aa ei hamonado'o bigi'ia fama'a. Nabaa lomi hamo'aa filoginaa naranaraa hamu'ou, apowemii tonaa fei ude'udee we'ai hamu'ou a'a fei udeana.

6 Ma'uaa na pa'i hepalo rawani'aa hamu'ou i pudau: Hamona fabidinaa unuu hamu'ou ei bigi'aa ei Nicolatia, ei ana una pa'i bidi'aa unuu wagina.

7 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei Spiriti a'a ei losuu. A'a hini i mua awe ugainia ba i hanana a'a fei haihai fei harenua, fei i ude laloo fei fananamaiaa gufuu mei Haidaa.

Warea a'a fei Losuu i Smyrna

8 "Ne'inaa a'a mei alo'aloo fei losuu yei Smyrna ba:

Si'eni eni wareaa mei Rawarawa, mei ana hia Mugi, mei na ma'e fama'a ma mama'adiai.

9 Una apa'idigaa ei rarabaa ma gutafafeloaa hamu'ou—ma'uaa hamona pa'i watauda manumanu! Una guaidigaa ei wiwitoiaa ei rona ware ba ro'ou Jew ma'uaa lo'e, hamatee ro'ou a'a fei synagogue Satan.

10 Apuna ma'au a'a fei fi'ia, fei anaa hamo'aa tonia. U'ei warefanaa hamu'ou ba mei hani'u iwe aunaa hefi'a hamu'ou humuu bobo'aia ba i manimaniaa hamu'ou ma laloo hefua arewaa hamo'aa oa i pudaa fei haperararaia ba hamopo'o bima'e ua. Oafagugu ua ma a fanaa hamu'ou fei tao harenua.

---

* **2:1: 2:1** O, *Ne'inaa a'a mei talai tonaa warea*; vv. 8, 12 ma 18 anaa.

11 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu. A'a hini i mua, lomi ba i fagiana a'a fei
faguapoaa ma'ea.

Warea a'a fei Losuu i Pergamum

12 "Ne'inaa a'a mei alo'alo, mei yei a'a fei losuu Pergamum
ba:

Si'eni eni wareaa mei na pa'i fei wararoa wadu, fei
guapapa umuna.

13 Una apa'ia ba hamona guta hitani—fawelei na ude
wagina fei gutanaa Satan, gutaa hapara. Ma'uaa hamona
oafagugu a'a fei harau. Lomi hamona farapa a'a fei
narafawe'iaa hamu'ou a'au ma i a'a fei au Antipas anaa, mei
na oafagugu uaa yau, mei rona fo'afama'eia a'a fei baua gufuu
hamu'ou—fawelei na guta wagina Satan.

14 Ma'uaa na pa'i hefi'a tataa hamu'ou i pudau: Hamona
pa'i hefi'a rama'a yena rona neneraa fei feroiaa Balaam,
mei na feroinaa Balak ba nei susuaninaa ei Israel hafelo'a
wagii ei hanaiaa ro'ou ei du'ua rona fanaa ei haidaa sifisifi
ma ana roi fitatafipa'ai ua anaa.

15 Hepalodiai, hamona pa'i hefi'a rona neneraa ei feroiaa
ei Nicolatia.

16 Si'ei, hamonei filoginaa naranaraa hamu'ou! Nabaa
lomi, awe nobatafamai a'a hamu'ou ma fo'a a'a ro'ou wagii
fei waduu fei poau.

17 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu. A'a hini i mua, a fania hefi'a manna
na ude'opa'ai. Ana a fania fei mugoo na po'i, fei ina pa'i
hepalo manufau hara na ne'i pafona, fei uniaa mei na tonia
na aida.

Warea a'a fei Losuu i Thyatira

18 "Ne'inaa a'a mei alo'alo, mei yei a'a fei losuu Thyatira ba:

Si'eni eni wareaa mei na'uu mei Haidaa, mei guei pudana
na ale'ei nalenaleaa hafi, mei guei pinena na mare'a ale'ei
bronze.

19 Una apa'idigaa ei bigi'aa hamu'ou, fei hagua, fei
narafawe'ia, fei roaiaa pani, fei apitaia ma ei bigi'aa hamu'ou
eni, ei na mua laraa fama'a.

20 Ma'uaa hamona pa'i hepalo tata i pudau: Hamona
fafanefaneaa mei pifine Jezebel, mei na ware ba hia ma-
mama'a. A'a ei feroiana ina susuaninaa ei nafiu wagii fei
fitatafipa'aia ma hanaiaa ei du'ua, ei rona fanaa ei haidaa
sifisifi.

21 Una fanidii auna ba nei filoginaa naranarana wagii ei
mau hafelo'ana, ma'uaa, lomi na nunumiai.

22 Si'ei, a suminia pafoo fei tawaa fi'ia ma ei rona fi-
haroharoipa'ai a'ana ro'apa'amina nanamuinia hawina rona
filoginaa naranaraa ro'ou wagii ei maumau mei pifine mei.
23 Awe fo'afama'eaa ei na'una. Ma a'a fei, minaa ei
losuu ro'aa apa'au ba yau mei a fanunu'apa'aa laloo ia ma
naranaraa ei rama'a ma a fani pono'aa hememea hamu'ou
ale'ei ei bigi'aa hamu'ou.
24 Ma a warenaa a'a hamu'ou ena dufu yena Thyatira,
ena lomi hamona panarofaa ei feroiana ma lomi na to apa'a
a'a ei feroiaa Satan, ei rona ware ba namina walalo (lomi a
fa'awatainaa hamu'ou a'a hepalodiai manumanu):
25 Ma'uaa hamonei panarofawe'i a'a tamanu hamona pa'i
nopa'aloo fei noramiau.
26 Hini i mua ma bigi'aa fei nunumiau nopa'aloo fei
pedupeduna, a fania fei forafora a'a ei baua gufu—

27 'I famamoaa ro'ou a'a fei o na pa'i rarabana;
i famarataiaa ro'ou ale'ei momo'—†

ana ale'ei una tonaa fei forafora a'a mei Amau.
28 Ana a fania fei pi'uu arewaa.
29 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu.

3

Warea a'a fei Losuu i Sardis

1 "Ne'inaa a'a mei alo'alo,* mei yei a'a fei losuu Sardis ba:

Si'eni eni wareaa mei i panarofaa ei olorompalo spiritii†
mei Haidaa ma ei olorompalo pi'u. Una apa'idigaa ei bigi'aa
hamu'ou; ei rama'a, rona nara ba hamona werawera,
ma'uaa hamona ma'e.
2 Asi'aa! Fawe'iaa tamanu ifi ude ma anaa i ma'e, uaa fei
bigi'aa hamu'ou, atawe pedufarawani i pudaa mei Haidaa.
3 Si'ei, nonominaa tamanu hamona tonia ma guainia;
nenegia ma filoginaa naranaraa hamu'ou. Ma'uaa, nabaa
lomi hamo'aa asi'aa, apowe nomai ale'ei nemea fafanao ma
lomi hamo'aa apa'ia ba nahaiga a nomai a'a hamu'ou.
4 Ma'uaa hamona pa'i hefi'a yena Sardis ena lomi rona
faloloaa ei susuu ro'ou. Ro'aa tatalaifipui a'au, susuu ro'ou
po'iaa, uaa rona rawani.
5 Hini i mua, i ale'ei ro'ou, susuna, po'iaa. Lomi awe fu-
toaa fei harana a'a fei bu'uu harenua, ma'uaa a la'aa harana
i pudaa mei Amau ma ei alo'alona.

---

† **2:27: 2:27** Psalm 2:9 * **3:1: 3:1** O, *Ne'inaa a'a mei talai tonaa warea* vv. 7 ma 14 anaa. † **3:1: 3:1** O, *panarofaa fei Spiriti na pa'i olorompalo maumauna, fei Spiritii*

6 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu.

Warea a'a fei Losuu i Philadelphia

7 "Ne'inaa a'a mei alo'alo, mei yei a'a fei losuu Philadelphia
ba:

Si'eni eni wareaa mei na apunai ma fa'uai, mei i panaro-
faa fei gigigii David. Tamanu hia na gigia, lomi nemea i
fare'ipa'ia ma tamanu hia na fare'ia, lomi nemea i gigipa'ia.

8 Una apa'idigaa ei bigi'aa hamu'ou. Fanunu, una au-
gia i ma'aa hamu'ou hepalo gigei na gigi, fei lomi nemea i
fare'ipa'ia. Una aida ba lomi hamonamina faufau, ma'uaa
hamona neneraa fei wareau ma lomi hamona di'ininaa fei
harau.

9 Ena maroaa fei synagogue Satan, ena rona ware ba
ro'ou Jew, ma'uaa lo'e, ro'ou sifisifi—a fafaiaa ro'ou ba
roneimii fapasi i pinee hamu'ou ma ware ba una haguaa
hamu'ou.

10 Si'ei ba hamona guainaa fei wareau ba hamonei oa
fininaa apitaia, ana a wagi'inaa hamu'ou a'a fei au hafelo, fei
ba i nomai ma manima'aa minaa eni yeni a'a feni ano.

11 Anaa a nomai. Panarofaa tamanu hamona pa'i ba lomi
nemea i topa'ainaa fei tao hamu'ou.

12 Hini i mua, yau a fa'ufalarainia ale'ei hepalo u humuu
mei Haidaniau. Lomidiai ba i di'ininia. A ne'inaa fei haraa
mei Hadaniau i pafona ma fei haraa fei gufuu mei Haidaniau,
fei manufau Jerusalem, fei fi nogio pafea i a'a mei Haidaniau;
ma ana a ne'inaa fei manufau harau i pafona.

13 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu.

Warea a'a fei Losuu i Laodicea

14 "Ne'inaa a'a mei alo'alo, mei yei a'a fei losuu Laodicea ba:

Si'eni eni wareaa mei Amen, mei na oafagugu ma na
u'ufafa'uai, mei famamoaa ei famamaraa mei Haidaa.

15 Una apa'idigaa ei bigi'aa hamu'ou ba lomi hamona
magigi ma lomi hamona babai. Nunumiau ba hamu'ou
hepalo guapaloei!

16 Si'ei ba lomi hamonamina babai—abaa babaia o magi-
gia—ana a huwisuminaa hamu'ou poau.

17 Hamona ware ba, 'Yau na pa'i watauda manumanu; na
pa'i mugoo po'i ma lomi na nunuminaa ne'a manumanudiai.'
Ma'uaa lomi hamona aida ba hamona hafelo, oa a'a fei
faloloa'ia, lomi na pa'i manumanu, pudawerai ma alawata.

18 A aweinaa hamu'ou ba hamonei pono gold a'au, fei
rona fafafa'arainaa hafi ba hamonei pa'i manumanu ma rafe

po'iaa susu ba hamo'aa hawaipa'ainaa ei alawataa hamu'ou,
ei i famamafaa hamu'ou; ma au pao pudaa hamu'ou ba
hamo'aa fanunupa'i.
19 A'a ena una haguaa ro'ou, a warefawe'i ma sualaparaa
ro'ou. Si'ei, nofarawaninamai ma filoginaa naranaraa
hamu'ou.
20 Fanunu! Una u a'a fei gigei ma faba'aba'a. Hini i
guainaa fei laou nei gigia ma a wadu'aimai ma haigu'aa
hananafipui.
21 A'a hini i mua, a ugainia ba i gutafipui a'au pafoo fei
gutanau gutaa hapara ana ale'ei una mua ma gutafipui a'a
mei Amau pafoo fei gutanana gutaa hapara.
22 Hini na pa'i adiana nei guainaa tamanu na wareia fei
Spiriti a'a ei losuu.”

4

Fei Gutanaa Hapara i Gufu Pafea

1 Nenee fei, una fanunu ma i ma'au na gigi hepalo gigei i
gufu pafea. Fei lao, fei nado'o guainia fama'a ei i ware a'au
ale'ei maniwa na ware ba, “Nomai yeni pafea ma a fama'aio
tamanu ba i nomai nenee fei.”
2 Ana ei na pasiau fei Spiriti ma i ma'au na guta hemea
pafoo fei gutanaa hapara i gufu pafea.
3 Ma mei i guta yei, fei mau fanunuana ale'ei jasper ma
carnelian. Hepalo pua'oo, maumauna ale'ei emerald, na
faweloinaa fei gutanaa hapara.
4 Enu pa'ania ma obaodiai gutanaa hapara na faweloinaa
fei gutanaa hapara fei ma enu pa'ania ma gunaroa forafora
mina mina, rona guta wagii ro'ou. Na po'i susuu ro'ou ma
pafoo tabaa ro'ou na pa'i tao, pa'afina gold.
5 A'a fei gutanaa hapara na a'egime'aimai fei usida, hugugu
ma parara. I ma'aa fei gutanaa hapara olorompalo we'ai na
weguwegu. E'ei, ei olorompalo spiritii* mei Haidaa.
6 Ana i ma'aa fei gutanaa hapara na fafanunu ale'ei fei
ma'eaa fei agi na pao ua, namina po'i malewa.
I memewana, papaa fei gutanaa hapara na pa'i gunaroa
manumanu rona fawewenai ma namina watauda ei pudaa
ro'ou, ma'a ma mugi.
7 Fei rawarawa manumanu, fanunuana ale'ei lion, fei fa-
helaguiana ale'ei buduma'ao, fei fa'o'oduiana, pudana ale'ei
rama'a ma fei fagunaroana ale'ei hepalo manuaa na fidufidu.
8 Hepapalo a'a obaoei, na pa'i oloroa pau ma namina
pepesu ei puda i hudi ununa, haroo pauna anaa. Arewaa ma
poi lomi rona fafaa warea ba:

---

* **4:5: 4:5** O, *E'ei, fei Spiriti na pa'i olorompalo maumauna, Spiritii*

"Apunai, apunai, apunai mei Fasu, mei Faufau Haidaa, mei
na oa mina, mei fi oa eni, mei ba i nomai."
9 Ei gunaroa manumanu ei, rona fawewenai. Ma rona fani
hawera, honua ma warea 'ta' a'a mei fi guta pafoo fei gutanaa
hapara, mei i oalao ranimai, ranimai.
10 Ei ro'aa bigi'aa fei, ei enu pa'ania ma gunaroa forafora mina
mina, rona fapasi i ma'aa mei na guta a'a fei gutanaa hapara
ma losuinaa mei fi oalao ranimai ranimai. Rona augaa ei tao
ro'ou i ma'ana ma ware:
11 "Yoi, onamina awata, mena Fasuu hai'ou, mena Haidaniaa
hai'ou,
ba o tonaa hawera ma honua ma faufau,
uaa ona famamaraiaa minaa ei manumanu,
ma a'a ei nunumiamu rona mamara
ma ude."

5

Fei Holobenaa ma fei Na'uu Sipsipi

1 Ma unawe fanunupa'ia ba raudei ma'au, panii mei fi
guta pafoo fei gutanaa hapara na pa'i ale'ei holobenaa ma
mina guapepei na pa'i ne'ia ma na fapananaa olorompalo
banabana.
2 Ma una fanunupa'aa hemea faufau alo'alo fi warefabaua-
nai, "Hini na awata ale'ei ba i gigi'aa ei banabanana ma
ufugaa fei holobenaa?"
3 Ma'uaa lomi hemea i pafea o i malagufu, o haroo malagufu
ba i ufugaa fei holobenaa o fanunu lalona.
4 Unamina ai'aifawe'i, uaa lomi rona labagipa'aa hemea na
awata ale'ei ba i ufugaa fei holobenaa o fanunu lalona.
5 I dii, hemea ei forafora mina mina na warenamii a'au,
"Apuna ai'ai! Ma'a, fei lion maroaa ei pai Judah, fei Waraa
David, na mua. Hia na awata ba i ufugaa fei holobenaa ma ei
olorompalo banabanana."
6 Ma unawe fanunupa'aa hepalo Na'uu Sipsipi, fanunuana
ale'ei ba rona moro'ia, na ufalarai i memewaa fei gutanaa
hapara, fei rona faweloinia ei gunaroa manumanu mawe ei
forafora. Na pa'i olorompalo waduu tabana ma olorompalo
pudana, haduoo ei olorompalo spiritii* mei Haidaa, ei na
alonaa ro'ou tadiwe'aiaa fei malagufu.
7 Inamii tonaa fei holobenaa i raudei ma'au panii mei fi guta
pafoo fei gutanaa hapara.
8 I'a todigia, ei gunaroa manumanu, ei rona fawewenai
mawe ei enu pa'ania ma gunaroa forafora mina mina, rona
fapasi i ma'aa fei Na'uu Sipsipi. Hememea na pa'i harp ma

* **5:6: 5:6** O, *haduoo fei Spiriti na pa'i olorompalo maumauna, Spiritii*

rona utabeaa ei lopi, pa'afina gold ma na pepesu a'a ei dufaa
hagu, haduoo ei lafulafuaa ei apunaiaa mei Haidaa.
9 Ma rona laugaa hepalo manufau lauga:
“Yoi, ona awata ba o'aa tonaa fei holobenaa
ma gigi'aa ei banabana,
uaa rona fo'afama'edigio,
ma wagii fei namomu ona ponohadiwe'inaa ei rama'a
noramiaa ro'ou a'a minaa ei pai rama'a, minaa ei wareagufu, minaa ei mau rama'a ma minaa ei baua gufu
ba na'uu mei Haidaa.
10 Ona nunuminia ba ro'ou ale'ei rama'aa fei haparaia
ma ale'ei bauaniaa humuu mei Haidaa,
ba ronei bigi haroo mei Haidaniaa o'ou
ma tonaa fei hapara yeni malagufu.”
11 Ma una fanunulao ma guainaa lao ei watauda alo'alo
puduu ro'ou pufaba'a pufaba'a ma watauda pufaba'adiai.
Rona faweloinaa fei gutanaa hapara ma ei gunaroa manu-
manu ma ei forafora.
12 Rona laugifabauanai ba,
“Na awata fei Na'uu Sipsipi, fei rona fo'afama'eia
ba i tonaa fei forafora ma ei rawani'a manumanu
ma apa'a ma faufau
ma honua ma hawera ma udugia!”
13 Ma una guainaa minaa ei manumanu pafea ma i
malagufu ma haroo malagufu ma pafoo fei agi ma ei i ude i
laloo e'ei, rona laugi ba:
“I a'a mei fi guta pafoo fei gutanaa hapara ma a'a fei Na'uu Sipsipi
i ude fei udugia ma honua ma hawera ma faufau
ranimai ranimai!”
14 Ei gunaroa manumanu, ei rona fawewenai, rona ware,
“Amen,” ma ei forafora, rona fapasinaa pu ma uduginia.

6

Ei Banabana

1 A fanunulao, fei Na'uu Sipsipi fi gigi'aa fei rawarawa ban-
abana a'a ei olorompalo. Ma una guainaa hemea ei gunaroa
manumanu, ei rona fawewenai, fei laona ale'ei parara ma na
ware ba, “Nomai!”
2 Una fanunu ma na pa'i hepalo po'iaa hosi! Mei pafona na
pa'i hio ma na tonaa fei taona ma asi'aponilao ale'ei hemea
ba iree mua.
3 I'a gigi'aa fei faguapaloaa banabana fei Na'uu Sipsipi, una
guainaa fei faguapaloaa manumanu, fei na fawewenai, ina
ware ba, “Nomai!”

4 Ma hepalodiai hosi na nomai, maumauna ale'ei fei hafi
na ro. Ma mei pafona na tonaa fei faufau ba i fapedugaa fei
gutafarawania ma fafifo'ainaa ei rama'a i malagufu. Ma na
tonaa fei baua wadu.
5 I'a gigi'aa fei fa'odumanuaa banabana fei Na'uu Sipsipi,
una guainaa fei fa'o'oduiaa manumanu na ware ba "Nomai!"
Una fanunu ma yei i pudau hepalo hararapa'o hosi! Mei pa-
fona na panarofaa hepalo manumanu ba i wareinaa rarabaa
ei manumanu.
6 Ma una guainaa fei ale'ei lao na waremai i dupuaa ei
gunaroa manumanu, ei rona fawewenai, "Hepalo choinix*
wheat wagii fei bigi'aa heai arewaa,† oduai litre barley wagii
fei bigi'aa heai arewaa‡ ma apuna fafeloaa fei pao ma fei
wine!"
7 I'a gigi'aa fei fa'obaoaa banabana fei Na'uu Sipsipi, una
guainaa fei fagunaroaa manumanu na ware ba "Nomai!"
8 Una fanunu ma yei i pudau hepalo alaweraa hosi! Mei
pafona, harana Ma'ea, ma Hades fi nofararafi'imai nenena.
Mei Haidaa na fanaa lagua fei faufau a'a henono a'a obao feni
malagufu ba lagunei fo'afama'enaa ro'ou wadu, mouabiabia,
funua ma ei manulelelee podu feni malagufu.
9 I'a gigi'aa fei fahaipaniaa banabana, una fanunupa'ia ba
i haroo fei tawahafi na apunai na ude ei fawewenii ei rona
fo'afama'eaa ro'ou hefi'a hamatee fei wareaa mei Haidaa ma
fei u'ugaa ro'ou wagina.
10 Rona haropararaimai ba, "Mena Hapara Fasu, mena ona
fafa'arai ma fa'uai nahaiga ba o'aa dududuaa ei rama'aa fei
malagufu ma fawanewaneaa fei namoo hai'ou?"
11 I dii, hememea ro'ou na tonaa hepapalo po'iaa susu
ma hemea na warefanaa ro'ou ba ronei fawiwi'a ma'ida
nopa'aloo fei ba na poponai fei puduu ei rarafii ro'ou nafi ma
lofu, ei ba ro'aa fo'afama'eaa ro'ou hefi'a.
12 Una fanunulao ma ina ufugaa fei fa'oloroaa banabana.
Ma namina rerere fei malagufu. Fei halo na filoginaa
hararapa'o ale'ei susuu faloloa'ia, bigi'aa ro'ou hugoo memee
ma minaa fei puda na filoginaa roa, ale'ei namo
13 ma ei pi'u haroo pafea na pasinaa malagufu, ale'ei fei fua
na marapasi nabaa na pa'i baua lalarena.
14 Fei pumanugawe na folarai ale'ei holobenaa ne'ia ma
minaa ei maugeni ma gufu na afuedi'ininaa ei pa'aa udeaa
ro'ou.
15 Ma ei haparaa fei malagufu, ei na'uu hapara, ei bauaniaa
fo'aa, ei na pa'i watauda manumanu, ei faufaua, minaa ei

---

* **6:6: 6:6** Ale'ena heai litre † **6:6: 6:6** Fei mugoo po'i *denarius* ale'ei pono'aa fei bigi'aa heai arewaa. ‡ **6:6: 6:6** Ana ale'ei 6:6b

humuwa ma minaa ei abaa humuwa, rona opa'ai i laloo ei
walefoaa ei na'a ma dupuaa ei na'ana'a.
16 Rona warefawe'i a'a ei maugeni ma ei na'ana'a ba, “Pasi
pafoo hai'ou ma opa'ainaa hai'ou a'a fei pudaa mei fi guta
pafoo fei gutanaa hapara mawe fei sibaa fei Na'uu Sipsipi!
17 Uaa fei baua arewaa sibaa lagua nawe nomai ma hini i
ufalaraipa'i?”

7

144,000 Rona Tama'aidii

1 Nenee fei, na fanunupa'aa gunaroei alo'alo rona ufalarai
a'a obaoei walasusuu feni malagufu, rona utofa'ainaa obaoei
lalarenaa fei malagufu ba ro'aa pauninaa fei lalarena ba
nei'aa agifaa fei malagufu o fei agi o hepalo haihai.
2 I dii, una fanunupa'aa hemeadiai alo'alo fi norai raudei
ana halo ma i a'ana fei banabanaa mei Haidaa, mei fi oalao.
Ina haropararainaa a'a gunaroei alo'alo, ei rona pa'i fei fau-
fau ba ro'aa fagianainaa fei malagufu ma fei agi ma ware ba:
3 “Apuna fagianainaa fei malagufu o fei agi o ei haihai
nopa'aloo fei ba hai'ouna au tamatama pafoo rawaa ei nafii
mei Haidaniaa hai'ou.”
4 Ma una guainaa fei puduu ei rona tama'aidii: 144,000
noramiaa ro'ou a'a minaa ei pai Israel.
5 A'a fei pai Judah 12,000 na tonaa fei lala,
a'a fei pai Reuben 12,000,
a'a fei pai Gad 12,000,
6 a'a fei pai Asher 12,000,
a'a fei pai Naphtali 12,000,
a'a fei pai Manasseh 12,000,
7 a'a fei pai Simeon 12,000,
a'a fei pai Levi 12,000,
a'a fei pai Issachar 12,000,
8 a'a fei pai Zebulun 12,000,
a'a fei pai Joseph 12,000,
a'a fei pai Benjamin 12,000.

Fei Baua Gupuu Rama'a, Susuu Ro'ou Po'iaa

9 Nenee fei, una fanunu ma yei i pudau na pai hepalo baua
gupuu rama'a lomi hemea ba i wareipa'ia. Noramiaa ro'ou
a'a minaa ei baua gufu, pai, maumau rama'a ma wareagufu
ma rona u i ma'aa fei Na'uu Sipsipi. Susuu ro'ou po'iaa ua ma
rona panarofaa ei habaa haihai i panii ro'ou.
10 Ma rona harofabauanai ba:
“Fei tela'ana, manumanuu fei Na'uu Sipsipi
mawe mei Haidaniaa o'ou,
mei fi guta pafoo fei gutanaa hapara.”

11 Minaa ei alo'alo, rona ufaweloinaa fei gutanaa hapara ma
ei forafora mawe ei gunaroa manumanu, ei rona fawewenai.
Rona fapasi'o'o'uinaa pu i ma'aa fei gutanaa hapara ma lo-
suinaa mei Haidaa,
12 ma rona ware:
“Amen!
Udugia ma hawera
ma apa'a ma warea ‘ta’ ma honua
ma faufaua
i dinaa a'a mei Haidaniaa o'ou
ranimai, ranimai. Amen!”
13 Ma hemea ei forafora na i'iginau, “Ei susuu ro'ou po'iaa—
ro'ou hini ma noramiaa ro'ou hitani?”
14 Una ware, “Mena bauana, ona aidadii.”
Ma ina ware, “E'ena, ena ronado'o tonaa fei baua haper-
araia; rona fesufapo'inaa ei susuu ro'ou wagii fei namoo fei
Na'uu Sipsipi.
15 Si'ei,
“Ro'aa u i ma'aa fei gutanaa haparaa mei Haidaa
ba ro'aa paniaa panina arewaa ma poi laloo fei humuna;
ma mei fi guta pafoo fei gutanaa hapara
i hawainaa ro'ou a'a fei palena.
16 Lomidiai ba ro'aa bao ma sigigi.
Lomi ba i famaguhaguaa ro'ou fei halo,
o ne'a manumanu na babai.
17 Uaa fei Na'uu Sipsipi i memewaa fei gutanaa hapara
i oanaa oma'ama'aa ro'ou;
i noduginaa ro'ou a'a fei ranuu harenua.
Ma mei Haidaa, i huguaa minaa ei ranuu pudaa ro'ou.”

8

Fei Fa'olorompaloaa Tamatama ma fei Hagii Bafu, Pa'afina Gold

1 I'a gigi'aa fei olorompaloaa banabana, lomi ma'ida waigia
i gufu pafea laloo ale'ei hesuwi hour.
2 Ma una fanunupa'aa ei oloromea alo'alo, ei ro'ei u i ma'aa
mei Haidaa ma rona tonaa olorompalo maniwa.
3 Ina nomai hemeadiai alo'alo, mei na pa'i hagii bafuu hafi
na dufaa, pa'afina gold ma namii u i ma'aa fei tawahafi na
apunai. Rona fania ei lafulafuaa ei apunaiaa mei Haidaa
fininaa watauda dufaa hagu ba inei fani fana i pafoo fei tawa
apunaia pa'afina gold i ma'aa fei gutanaa hapara.
4 Fei dufaa hagu fininaa ei lafulafuaa ei apunaiaa mei
Haidaa na asi'aa a'a fei panii mei alo'alo dinaa pafea i ma'aa
mei Haidaa.
5 Ma mei alo'alo na tonaa fei hagi, nofinaa hafi a'a fei
tawahafi na apunai ma bainafa'inaa pafoo fei malagufu; ma

na pa'i parara, hugugu, a'egime'aiaa usida ma namina rerere fei malagufu.

Ei Maniwa

6 Ma ei oloromea alo'alo, ei rona pa'i olorompalo maniwa, ba ro'aa hugufia.

7 Mei rawarawaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma na logunaree malagufu ei manumanu ale'ei ei mugoo fininaa hafi fihafuinaa namo. Na gu'a heai a'a oduai malalaa fei malagufu, heai a'a oduai haihai ma minaa ei guana mamarawii.

8 Mei fahelaguiaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma hepalo manumanu ale'ei baua maugeni namina gu'agu'a ma ina siminaa laloo agi. Ma heai a'a oduai fei agi na filoginaa namo.

9 Heai a'a oduai manumanu laloo agi na ma'e ma hepalo a'a odumanu wagii minaa ei baua wa na fagiana.

10 Mei fa'o'oduiaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma hepalo baua pi'u namina weguwegu ale'ei ramai na pasigio pafea, pasi pafoo heai a'a oduai ei ranu—

11 haraa fei pi'u fei, Para'aa.* Heai a'a oduai ei baua ma pusu'o ranu na filoginaa para'aa ma watauda rama'a rona ma'e wagii fei ranu na para'a.

12 Mei fagunaroaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma na hafelo heai a'a oduai ei au fei halo, fei puda ma ei pi'u ba ale'ei heai a'a oduai na filoginaa roromaa. Heai a'a oduai ei arewaa na roro ma fei poi anaa.

13 Ei a fafanunulao, na guainaa hefaa manuaa fi fidulao ma na harofabauana ba, “Fagiana! Fagiana! Fagiana a'a ei rona oa i malagufu, uaa o'oduei alo'alo ba ro'aa hugufaa ei maniwa!”

9

1 Mei fahaipaniaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma una fanunupa'aa hepalo pi'u na pasirai pafea dinaa malagufu. Fei pi'u na tonaa fei gigigii fei walaloa lomi ia'iana.

2 I'a gigiaa fei walaloa lomi ia'iana, fei hagu na asi'aa wagina ale'ei haguu hepalo baua fe'aa. Fei halo ma fei pumanugawe na roro a'a fei haguu fei walaloa lomi ia'iana.

3 Ma wagii fei haguu ei teraupu na pasinaree feni malagufu ma na fanaa ro'ou fei faufau ale'ei ei difowai.

4 Hemea na ware a'a ro'ou ba ronei'aa fafeloaa ei guanaa feni malagufu o hepalo haihai ma'uaa, uniaa ei lomi rona pa'i fei tamatamaa mei Haidaa pafoo rawaa ro'ou.

---

* **8:11: 8:11** Warea English ba *Wormwood*

5 Lomi rona tonaa fei faufau ba ro'aa fo'afama'eaa ro'ou,
ma'uaa, ronei haperara'uaiaa ro'ou laloo haipani puda. Ma
fei fi'iaa ro'ou ana pa'aa ale'ei fei taduaa fei difowai.
6 A'a ei arewaa ei, ei rama'a, ro'aa labarai fama'ema'ee
ro'ou, ma'uaa lomi ro'aa pa'ia; nunumiaa ro'ou ba ro ma'e,
ma'uaa fei ma'ea lomi i pa'aa ro'ou.
7 Fei maumau ei teraupu ale'ei ei hosi, ei ba ro'aa adigupe-
naa fifo'aia. Pafoo tabaa ro'ou, na pa'i ale'ei tao, pa'afina gold
ma fei mau pudaa ro'ou ale'ei rama'a.
8 Hugoo tabaa ro'ou ale'ei hugoo paraa pifine ma difoo
ro'ou ale'ei lion.
9 Rona pa'i rapirapii niniwai, pa'afina iron ma inaiaa pau
ro'ou ale'ei meme'ii unuu watauda hosi ma chariot rona
adigupenaa fifo'aia.
10 Wawaa ro'ou na tadu ale'ei taduaa difowai ma a'a ei
wawaa ro'ou na pa'i faufau ba ro'aa haperaraiaa ei rama'a
laloo hapaini puda.
11 Mei haparaa ro'ou, mei alo'aloo fei walaloa lomi ia'iana,
harana Abaddon a'a fei warea Aramea ma fei harana a'a fei
warea Greece, Apollyon.*
12 Fei rawarawa fagianaa na nodigilao; guapalodiai i no-
mai.
13 Mei fa'oloroaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma una
guainaa hepalo lao noranamai a'a ei manumanu na suarai†
wagii fei tawahafi na apunai, pa'afina gold, fei yei i ma'aa mei
Haidaa.
14 Ina warenaa a'a mei fa'oloroaa alo'alo, mei na pa'i
maniwa ba, “Alaraa gunaroei alo'alo, ei rona fau yei a'a fei
baua ranu Euphrates.”
15 Ma gunaroei alo'alo, ei ronado'o guta nopa'amii fei pa'aa
au fei, fei arewaa laloo fei puda ma igisimasi fei, ronawe ala
ba ronei fo'afama'eaa hemea a'a o'odui a'a minaa ei rama'a.
16 Puduu ei fo'aa rona hugi pafoo ei hosi, ale'ei enu pu'u
pufaba'a pufaba'a. Una guainaa fei puduu ro'ou.
17 Maumau ei hosi ma ei rapi'aa ro'ou laloo fei mefiu ale'ei
ba: Ei rapirapii niniwai ro'ou na ro ale'ei hafi, pa'aa marawi
ma rewarautao ale'ei babaiaa mugoo. Maumau tabaa ei hosi
ale'ei tabaa lion ma fei hafi, hagu ma babaiaa mugoo na
lele'amai poaa ro'ou.
18 Ma hemea a'a o'odui a'a minaa ei rama'a na ma'e wagii
odumanu manumanu: fei hafi, fei hagu ma fei babaiaa
mugoo, ei na lele'amai poaa ro'ou.
19 Fei faufau ei hosi na ude i poa ma wawaa ro'ou; uaa ei
wawaa ro'ou ale'ei wa'a ma na pa'i tabaa ro'ou ba ro'aa tadu.

---

* **9:11: 9:11** *Abaddon* ma *Apollyon* hanuna ba *mei Birosia.* † **9:13: 9:13** O, *hepalo lao noranamai a'a ei wadu*

20 Ei dufuu rama'a, ei lomi rona ma'e wagii e'ei hafelo'a
e'ei, ana lomi rona filoginaa naranara o bigi'aa ro'ou; rona
losui'uaialao ei pigea ma ei manumanu ale'ei gold, silver,
bronze, mugoo—haidaa sifisifi, ei lomi rona fanunupa'i,
guaipa'i o talaipa'i.
21 Ana lomi rona filoginaa naranara wagii ei fo'afama'ea,
bigi'aa ei puala, ei fitatafipa'aia ma ei fafanaoaa ro'ou.

10

Hemei Alo'alo ma fei Pusu'o Holobenaa

1 I dii, una fanunupa'aa hemeadiai faufau alo'alo fi norai
pafea. Hawaa uguna, papalei ma na pa'i pua'oo palalaa
tabana; mau pudana ale'ei fei halo ma guei pinena ale'ei u ma
na weguwegu.
2 Ina panarofaa hepalo pusu'o holobenaa na folorai i pan-
ina. Ina fa'ugaa raudei pinena ma'au i pafoo fei agi ma raudei
mauwina, i pafoo fei malagufu
3 ma ina memewai ale'ei hepalo lion. I'a haroharo, ei lao
olorompaloei parara na wareware.
4 Ma ro'aa ware olorompaloei parara ba a ne'i ma'uaa, una
guainaa hepalo lao pafea na ware, “Obainaa tamanu rona
wareia ei olorompalo parara ma onei'aa ne'inia.”
5 Ma mei alo'alo, mei unado'o fanunupa'ia na u i pafoo fei
agi ma fei malagufu, ina roainaa pafea raudei panina ma'au.
6 Ma ina warefa'unai a'a mei fi oalao ranimai ranimai, mei
na famamaraiaa fei pumanugawe, minaa ei haroo pafea, fei
malagufu ma minaa ei wagina, fei agi ma minaa ei lalona ma
ina ware, “Lomidiai fawiwi'aia!
7 Ma'uaa, laloo ena arewaa na hugufaa fei maniwana mei
fa'oloromeaiaa alo'alo, fei opa'aiaa mei Haidaa, i powe are-
wapedu ana ale'ei idii wareia a'a ei nafina, ei mamama'a.”
8 Ma fei lao ado'o guainia noranarai pafea na ware hepoa-
diai a'au ba: “Re tonaa fei holobenaa, fei na folorai panii mei
alo'alo, mei na ufalarai pafoo fei agi ma fei malagufu.”
9 Si'ei una dinaa a'a mei alo'alo ma i'iginia ba nei fanau fei
pusu'o holobenaa. Ina ware a'au ba, “Ni. Hanaia. I para'a i
laloo pahanamu ma'uaa laloo poamu i ro'o ale'ei musii lao.”
10 Una tonaa fei pusu'o holobenaa i panii mei alo'alo ma
hanaia. Namina ro'o ale'ei musii lao laloo poau, ma'uaa a
hanapedudigia, namina para'a.
11 Ma na warefanau, “Onei diware'audinaa watauda
rama'a ma ei baua gufu, ei rama'aa u'ugai wareagufu ma ei
hapara.”

11

Helagui Umuia

1 Hemea na fanau hepalo tatapai ale'ei manumanuu
wawarei puduu malaa manumanu ma na warefanau, “Re
tapainaa malaa fei humuu mei Haidaa ma fei tawahafi na
apunai ma wareinaa ei losuia lalona.
2 Ma'uaa, fei malalaa humuu i ano; onei'aa tapainia uaa na
udenaa a'a ei Gentile. Ropowe tatalai pafoo fei gufu apuna
laloo gunaroa pa'ania ma guai puda.
3 Ma a fani faufau a'a laguei umuiaa umuu ma laguwe
wareaa ei diware'auga laloo hefa pufaba'a ma enu pu'u ma
oloroa pa'ania arewaa ma susuu lagua ale'ei susuu ei rona
faloloa'i.
4 Laguei, ana siguapaloei haihai olive ma guapaloei
ude'udee we'ai yei ma'aa mei Fasuu feni malagufu.
5 Nabaa nemea ba i fafeloaa lagua, i lele'amai poaa lagua
hafi ma pisi'onomaa ei bidibidii unuu lagua. Fei mau ma'ea
ale'ei i tonia mei ba i fafeloaa lagua.
6 Na pa'i faufau lagua ba lagu'aa fawi'aa fei pumanugawe
lomi i pa'i maunu a'a fei au laguna wareaa ei diware'auga
ma ana pa'i faufau lagua ba lagu'aa filoginaa namo fei agi ma
fagianainaa feni malagufu a'a minaa ei mau funua ana ale'ei
nunumiaa lagua.
7 Ena laguna fapedugaa u'ugaa lagua, fei manulelele na
wala'anamai a'a fei walaloa lomi ia'iana ba i fanima'aa lagua
ma na fugoinaa lagua ma fo'afama'eaa lagua.
8 Ei hudi unuu lagua na haino ua wagii fei talaa fei baua
gufu, fei rona roroihanunuinia ba Sodom ma Egypt, fawelei
ana rona fatawaiaa mei Fasuu ro'ou.
9 Laloo oduai ma hesuwi arewaa ei rama'a, noramiaa ro'ou
a'a minaa ei rama'a, ei pai rama'a, minaa ei wareagufu ma ei
baua gufu ma ro'aa u'igoaa hudi unuu lagua ma lomi ro'aa
uga ba ro'aa i'ifinaa lagua.
10 Ei rama'aa malagufu ro'aa ni'eni'e wagii fei lagii lagua ma
hamamani, fifanii fanaa ro'ou, uaa laguei mamama'a laguei,
lagunado'o fanima'aa ei rona guta yeni malagufu.
11 Ma'uaa, nenee oduai ma hesuwi arewaa fei fawewenii
harenuaa mei Haidaa na wadu'aa lagua ma laguna asi'a'unaa
pinee lagua ma ronamina ma'aurerere ei rona fanunuaa
lagua.
12 Ma lagunawe guainaa hepalo baua lao noramiana pafea
na warenaa a'a lagua ba, “Nomai yeni pafea.” Ma laguna
dinaa pafea wagii hepalo papalei ma rona ufanunulao ei
bidibidii unuu lagua.

13 Ana a'a fei au fei, namina rerefabauana fei malagufu ma
hepalo a'a hefua wagii minaa ei manumanu laloo fei baua
gufu na wata'o'o. Ma oloromfua pufaba'a rama'a, rona ma'e
wagii fei rereaa fei malagufu. Ma ei dufuu rama'a, rona
ma'aufafelo ma fani honua a'a mei Haidaniaa fei gufuu pafea.
14 Fei faguaiaa fagianaa na nodigilao; lomi i madii ma iwe
nomai fei fa'oduaiaa fagianaa.

Fei Fa'olorompaloaa Maniwa

15 Mei fa'oloromeaiaa alo'alo na hugufaa fei maniwana ma
hefi'a baua lao i pafea na ware:
“Fei haparaiaa feni ano
nawe oanaa haparaiaa mei Fasuu o'ou
mawe mei Christ,
ma ipowe oanaa hapara ranimai ranimai.”
16 Ma ei enu pa'ania ma gunaroa forafora mina mina, ei rona
guta pafoo ei gutanaa ro'ou gutaa hapara i ma'aa mei Haidaa,
rona fapasi'o'o'ui ma losuinaa mei Haidaa
17 ma rona ware,
“Hai'oufi ware ‘ta’ a'amu mena Fasu, mena Faufau Haidaa,
yoi mena oifi oa eni ma mina,
uaa onawe tonaa fei baua faufaumu
ma fa'asi'anaa fei haparaiamu.
18 Ei baua gufu, rona siba;
ma fei sibamu na nomai.
Na nodigimai fei au ba o'aa dududuaa ei ma'ea,
ma pono'aa ei nafimu, ei mamama'a,
ma ei apunaiamu ma ei rona fahonuaa fei haramu,
fipuinaa ei rona pa'i haraa ro'ou ma ei lomi—
ma ana ba o'aa fagianainaa
ei rona fagianainaa feni malagufu.”
19 Ma fei humuu mei Haidaa i pafea na gigi ma i laloo
humuna una fanunupa'aa fei bao fei fi'ugaiana. Ma na
a'egime'aimai fei usida ma na meme'ai fei hugugu ma parara
ma na rerere fei malagufu ma na ropa ei we'ia manumanu
ale'ei mugoo.

12

Mei Pifine ma fei Dragon

1 Ma na arewamai i pafea hepalo baua hilala i fananawala-
iaa puda: hemea pifine na lalawainaa fei halo ma na ude i
haroo pinena fei puda ma tao tabana ei hefua ma guapalo
pi'u.
2 Ina wareu ma aifabauana a'a fei fi'ina hamatee ba i
wanini.

3 Ma hepalodiai hilala na arewamai i pafea: hepalo baua
roa dragon na pa'i olorompalo tabana ma hefua waduu taba
ma olorompalo tao ei tabana.
4 Fei wawana na rosiminaa hepalo a'a odumanu wagii
minaa ei pi'u pafea ma nafa'inaa ro'ou i malagufu. Fei dragon
na u i ma'aa mei pifine, mei ba i wanini ba i pisi'onomaa mei
baduu ena na a waninimai.
5 Ina waninaa hemea na'u wawane, mei ba i haparainaa
minaa ei baua gufu a'a fei o, pa'afina iron. Ma mei baduu
hemea na poronaa pafea a'a mei Haidaa ma a'a fei gutanana,
fei gutaa haparaiana.
6 Mei pifine na adigupenaa fawelei lomi haihai o guana a'a
fei gutanana, fei pagi'augaa mei Haidaa, mei ba i wagi'inia
laloo hefa pufaba'a ma enu pu'u ma oloroa pa'ania arewaa.
7 Ma na pa'i fifo'aia i gufu pafea. Michael mawe ei alo'alona
na fifo'ai a'a fei dragon ma ei alo'alona.
8 Ma'uaa lomi ronamina faufau lalau ma rona pasidi'ininaa
fei gutanaa ro'ou i pafea.
9 Fei baua dragon, rona bainafa'inia pu—fei wa'a mina
mina, harana mei hani'u o Satan, mei i susuaninaa minaa feni
malagufu. Rona bainafa'inia pu fipuinaa ei alo'alona.
10 Ma una guainaa hefaa baua lao i pafea na ware ba:
“E'eni nawe nomai fei tela'ana,
fei faufau ma fei haparaiaa mei Haidaniaa o'ou,
ma fei foraforaa mei Christ.
Uaa mei i ware ba rona tata ei lofuu o'ou,
mei i ware ale'ei i pudaa mei Haidaa arewaa ma poi,
rona bainafa'inia pu.
11 Rona fugoinia
wagii fei namoo fei Na'uu Sipsipi
ma wagii fei u'ugaa ro'ou;
lomi ronamina haguaa ei fawewenii ro'ou
ba ro'aa ma'auputoto a'a fei ma'ea.
12 Si'ei, hamonei ni'eni'e, hamu'ou ena haroo pafea
ma hamu'ou ena hamona guta wagina!
Ma'uaa, a'a fei malagufu ma fei agi, hamuna fagiana,
uaa mei hani'u na upunaree a'a hamugua.
Inamina siba,
uaa ina aida ba fei auna na gu.”
13 I'a fanunupa'ia fei dragon ba rona bainafa'inia malagufu,
ina teteaa mei pifine, mei na waniniaa mei baduu wawane.
14 Rona fanaa mei pifine guapaloei pau manuaa ba nei
fidunaa a'a fei gutana, fei na pagi'audii fawelei lomi haihai o
guana ba hefi'a ro'ado'o oma'aia laloo fei au, ei au ma hesuwi
au ma i tauhafo panii fei wa'a.

15 Ma na mumunisiminaa watauda ranuu poana fei wa'a ba
i nuguitonaa mei pifine a'a fei wanii ununa.
16 Ma'uaa fei malagufu na hadumaa mei pifine mei hama-
tee na hawainaa poana ma hunumaa fei ranu, fei mumu-
nisimiaa fei dragon i poana.
17 Ma fei dragon namina siba a'a mei pifine ma na asi'aa ba
i fifo'ai a'a ei dufuu na'una—ei rona neneraa ei wareaa mei
Haidaa ma panarofaa fei u'ugaa Jesus.

13

1 Ma fei dragon na* ufalarai yei piye.

Fei Manulelele na Wala'amai Agi

Ma una fanunupa'aa hepalo manulelele fi lele'amai agi. Ina
pa'i hefua waduu tabana ma olorompalo tabana ma hefua
tao, hepalo pafoo hepapalo wadu ma pafoo hepapalo tabana
na pa'i hepalo hara na warefafeloaa mei Haidaa.
2 Maumau fei manulelele fanunupa'au ale'ei leopard,
ma'uaa pinena ale'ei bear ma poana ale'ei lion. Fei dragon na
fanaa fei manulelele fei faufauna, fei gutanana, gutaa hapara
ma fei baua forafora.
3 Hepalo ei tabaa fei manulelele na pa'i baua dibaa loralora,
dibaa wadu, fei anaa i fama'eia, ma'uaa na mafo fei loralo-
rana. Ma minaa feni ano, ronamina maduofo ma neneraa fei
manulelele.
4 Ei rama'a, rona losuinaa fei dragon uaa ina fanaa fei
forafora a'a fei manulelele ma ana rona losuinia ma i'igai,
“Hini i ale'ei fei manulelele? Hini i fifo'aipa'i a'ana?”
5 Hemea na fani poaa fei manulelele ba nei
warefa'agu'agui, warefafeloaa mei Haidaa ma fa'asi'anaa
fei foraforana laloo gunaroa pa'ania ma guai puda.
6 Ina warefafeloaa mei Haidaa, fei harana, fei gufuna
mawe ei rona guta i gufu pafea.
7 Ina pa'i fei faufau ba i fifo'ai a'a ei apunaiaa mei Haidaa
ma muainaa ro'ou. Ma na tonaa fei forafora a'a minaa ei pai,
gufu, rama'a u'ugai wareagufu ma baua gufu.
8 Minaa ei rama'aa malagufu ro'aa losuinaa fei man-
ulelele—minaa ei lomi haraa ro'ou laloo fei bu'uu harenua,
fei bu'uu fei Na'uu Sipsipi, fei rona fo'afama'eia wagii fei
mamaraiamii feni malagufu.†
9 Hini na pa'i adiana nei guai.
10 Nabaa nemea ba ro'aa fawadu'ainia bobo'aia,
ipowe wadu'ai.

---

* **13:1: 13:1** Hefi'a ne'ia ba *Ma yau na*

† **13:8: 13:8** O, *laloo fei bu'u, fei na ude a'a fei mamaraiamii feni malagufu, fei bu'uu harenuaa, fei hapee fei Na'uu Sipsipi rona fo'afama'eia.*

Nabaa nemea ma'ema'enaa wadu,‡
fei wadu i fo'afama'eia.
Wagii fei, ei apunaiaa mei Haidaa, ronei apitai ma oafagugu.

Na Wala'amai Malagufu fei Manulelele

11 Ma una fanunupa'aa hepalodiai manulelele fi lele'amai
a'a feni malagufu. Ina pa'i guapalo wadu tabana ale'ei na'uu
sipsipi, ma'uaa na wareware ale'ei dragon.
12 Ina tonaa fei foraforaa fei rawarawa manulelele ba
haduhaduna ma ware ba minaa ei rama'aa malagufu nei
losuinaa fei rawarawa manulelele, fei nawe mafo fei loralo-
rana, fei anaa i fama'eia.
13 Ma ina bigi'aa ei baua hilalaa foigia ma ana na fapasiaree
fei hafi pafea dinaree pu i pudaa ei rama'a.
14 Si'ei ba ina bigi'aa ei hilala a'a ei faufau fei rawarawa
manulelele, ina sifi'aa ei rama'aa malagufu. Ina ware ba
ronei fa'ufalarainaa hepalo ale'ei haduo, hepalo ba i fani
honua a'a fei manulelele, fei na paugia fei wadu ma'uaa ana
fi guta.
15 Ina tonaa fei faufau ba i fani faweweni a'a fei haduoo fei
rawarawa manulelele ba i warepa'i ma ware ba hini lomi i
losuinaa fei haduo, nei ma'e.
16 Ana ina ware ba hememea nei tonaa fei lala i panina
pepei ma'au o pafoo rawana, minaa ei rona pa'i haraa ro'ou,
o lo'e, na pa'i watauda manumanu, o lo'e, rona humuwai, o
lo'e.
17 Ma lomi nemea ba i pono o alo manumanu nabaa lomi
na pa'i fei lala, fei na pa'i haraa fei manulelele o fei puduu
wawarei fei harana.
18 Sifeni feni ba onei pa'i fei apa'ifarawania. Hini na pa'i
apa'ana nei wareinaa fei wareiaa fei manulelele, uaa fei,
wawarei fei wareiaa hemea rama'a. Fei wareiana, 666.

14

Fei Na'uu Sipsipi ma ei 144,000

1 Ma una fanunu ma ina u i ma'au fei Na'uu Sipsipi, na u
pafoo fei Maugeni Zion ma i a'ana 144,000, ei rona pa'i fei
harana ma fei haraa mei Amana pafoo rawaa ro'ou.
2 Ma una guainaa hepalo manumanu na norai pafea ale'ei
meme'ii unuu mamaua ma hefaa baua parara. Fei guaiau
ale'ei ei inaiaa ei harp.
3 Ma rona laugaa hepalo manufau lauga i ma'aa fei gutanaa
hapara, ei gunaroa manumanu, ei rona fawewenai mawe ei
forafora. Lomi nemea na ono fei lauga, uniaa ei 144,000, ei
ponohadiwe'ia a'a feni malagufu.

‡ **13:10: 13:10** Hefi'a ne'ia ba *Nabaa nemea i fo'afama'enaa wadu*

4 E'ei lomi rona fa'ido'idonaa unuu ro'ou a'a ei pifine, uaa
rona fanima'aiaa ana ro'ou ma fafa'arai ma i dinaia fei Na'uu
Sipsipi, rona nenegia. Ina pono'aa ro'ou dupuaa rama'a ba
ro'ou ale'ei rawarawa fana a'a mei Haidaa mawe fei Na'uu
Sipsipi.
5 Lomi hepalo sifi'a i lele'amai poaa ro'ou; lomi hepalo tataa
ro'ou.

O'oduei Alo'alo

6 Ma una fanunupa'aa hemeadiai alo'alo na fidufidu haroo
pafea ma i a'ana fei rawani'a warea, fei i udelao ba i u'ufanaa
ei rona guta i malagufu—a'a minaa ei gufu, ei pai, ei rama'a
u'ugai wareagufu ma ei mau rama'a.
7 Ma ina warefabauana, "Ma'auaa mei Haidaa ma fani
hawera a'ana, uaa na nodigimai fei au dududuana. Losuinaa
mei na famamaraa fei pumanugawe, fei malagufu, fei agi ma
minaa ei wediwedii ranu."
8 Mei fahelaguiaa alo'alo na neneramai ma ware, "Na pasi!
Na pasi fei Baua Gufu Babylon, fei na fahunumaa minaa ei
gufu a'a fei numana wine, fei i fapoapoainaa ro'ou a'a ei
fiharoharoipa'aiana."
9 Ma mei fa'o'oduiaa alo'alo na neneramai ma ware-
fabauana, "Hini i losuinaa fei manulelele ma fei haduona ma
tonaa fei tamatamana pafoo rawana o panina,
10 hia ana i hunumaa fei wine, fei sibaa mei Haidaa, fei
namina rata, fei na ipia laloo fei baraa fei sibana. Mei rama'a
mei i fagiana a'a fei babaiaa mugoo na gu'agu'a inamoaa ei
apunai alo'alo mawe fei Na'uu Sipsipi.
11 Ma fei haguu fei fagianaa ro'ou i asi'anaa pafea ranimai
ranimai. Lomi hepalo arewaa o poi gutafawenaia a'a ei rona
losuinaa fei manulelele mawe fei haduona, o ei rona tonaa fei
lalaa fei harana."
12 Sifeni hepalo manumanu ba ronei apitai wagina, ei
apunaia, ei rona neneraa ei wareaa mei Haidaa ma oafagugu-
fipui a'a Jesus.
13 Ma una guainaa hepalo lao na norai pafea ma na ware,
"Ne'i: Na pa'i hawegiaa ei ma'ea, ei ro'aa ma'e a'a mei Fasu
e'eni ma nolao."
Na ware fei Spiriti ba, "Hi'i, ropowe fawenai a'a fei bigi'aa
ro'ou, uaa ei bigi'aa ro'ou i neneraa ro'ou."

Fei Au Hufu'aa feni Malagufu

14 Una fanunu ma i ma'au na pa'i hepalo po'iaa papalei ma
mei "ale'ei na'uu rama'a" na guta pafoo fei papalei ma na
pa'i taona, pa'afina gold ma na pa'i hepalo wararoa wadu i
panina.
15 Ma hemeadiai alo'alo na wala'amai a'a fei humuu mei
Haidaa ma harofabauana a'a mei fi guta pafoo fei papalei,

“Tonaa fei wadumu ma hufu, uaa fei au hufu'a na nodigimai,
uaa fei malagufu na mara.”
16 Si'ei, mei pafoo fei papalei na lalaninaa fei waduna pafoo
feni malagufu ma hufu'aa feni malagufu.
17 Hemeadiai alo'alo na wala'amai a'a fei humuu mei
Haidaa i pafea ma ana na pa'i wararoa waduna.
18 Ma hemeadiai alo'alo, mei oma'aa fei hafi, noramiana
a'a fei tawahafi na apunai na warefabauanainaa a'a mei
hemeadiai na pa'i fei wararoa wadu ba, “Tonaa fei wararoaa
wadumu ma hufu'aa ei puroroaa fuaa grape a'a fei pa'apa'aa
fei malagufu, uaa rona mara.”
19 Mei alo'alo na lalaninaloo fei waduna a'a fei malagufu,
na dupuaa ei fua ma siminia a'a fei apiaa fofoo wine, fei sibaa
mei Haidaa.
20 Rona hapunirataiaa ro'ou a'a fei apiaa fofoo wine auguu
fei baua gufu ma na wigii namo wagii fei apiaa fofoo. Merena
na fipupudui a'a fei taree tabaa fei hosi, malana ale'ei 1600
stadia.*

15

Oloromeai Alo'alo a'a ei Olorompaloei Mau Funua Hafelo'a

1 I pafea una fanunupa'aa hepalodiai pa'aa baua hilala:
oloromea alo'alo a'a ei olorompalo a'apoo funua hafelo. Ne-
nee e'ei, ipowe pedu fei sibaa mei Haidaa.
2 Ma una fanunupa'aa fei ale'ei agi ba ina malewa, fi-
hafuinaa hafi ma ei rona muainaa fei manulelele ma fei
haduona ma fei wawarei harana, rona ufalarai yei piye. Mei
Haidaa na fanaa ro'ou ei harp
3 ma rona laugaa fei laugaa Moses, mei nafii mei Haidaa ma
fei laugaa fei Na'uu Sipsipi:
“Na bauana ma na rawani ei bigi'amu mena Fasu,
mena Faufau Haidaa.
Ei maumaumu na wanewane ma fa'uai,
mena Hapara a'a minaa ei arewaa.
4 Hini ba lomi i ma'auio,
ma lomi i fani hawera a'a fei haramu, mena Fasu?
Uaa ana yoi ua, mena na apunai.
Minaa ei baua gufu
rowemii losui i ma'amu,
uaa ei wanewanea bigi'amu nawe arewa.”
5 Nenee fei una aranaa pafea ma na gigi fei humuu mei
Haidaa poroporo, fei na pa'i fei U'uga lalona.
6 A'a fei humuu mei Haidaa, rona wala'amai ei oloromea
alo'alo fininaa olorompaloei mau funua hafelo. Ei susuu

* **14:20: 14:20** Ale'ena 300 kilometres

ro'ou namina malewa ua, namina agime ma na pa'i adii
niniwai ro'ou, pa'afina gold.
7 Ma hepalo a'a obaoei manumanu, ei rona fawewenai, na
fanaa ei oloromea alo'alo ei olorompalo lopi pa'afina gold,
ei na pepesu a'a fei sibaa mei Haidaa, mei fi oalao ranimai
ranimai.
8 Ma fei humuu mei Haidaa na pepesu a'a fei hagu wagii fei
hawerana ma fei faufauna ma lomi hemea ba i wadu'ainaa
fei humuu mei Haidaa hawina ba ei olorompaloei mau funua
hafelo i a'a ei oloromea alo'alo na pedu.

16

Ei Olorompalo Lopii fei Sibaa mei Haidaa

1 Ma una guainaa hepalo baua lao noramiana wagii fei
humuu mei Haidaa ma na warenaa a'a ei oloromea alo'alo
ba, “I pafoo fei malagufu, wi ipiaa ei olorompalo lopi, ei na
pa'i fei sibaa mei Haidaa lalona.”
2 Mei rawarawaa alo'alo naree ipiaa fei lopina i pafoo fei
malagufu ma a'a ei rona pa'i fei lalaa fei manulelele ma
losuinaa fei haduona, rona tonaa ei baua loralora ma namina
fi'ifafelo.
3 Mei fahelaguiaa alo'alo na ipiaa fei lopina pafoo agi ma
na filoginaa namo fei agi ale'ei namoo ma'ea ma minaa ei
manumanu laloo agi na ma'e.
4 Mei fa'o'oduiaa alo'alo na ipiaa fei lopina i pafoo ei baua-
nai ma pusu'o ranu ma na filoginaa raraa.
5 I dii, una guainaa mei alo'alo, mei oma'aa ei ranu na ware,
“Na wanewane fei dududuamu,
yoi, mena oifi oa eni, mena ona oa mina mina, mena
Apunaia,
ma na wanewane fei;
6 uaa rona fawiginaa namoo ei mamama'a mawe ei apuna-
iamu,
ma ona fani numaa ro'ou raraa ale'ei lagii ro'ou.”
7 Ma una guainaa fei tawahafi na apunai na ware:
“Hi'i, mena Fasu, mena Faufau Haidaa,
na wanewane ma fa'uai fei dududuamu.”
8 Mei fagunaroaa alo'alo na ipiaa fei lopina i pafoo fei halo
ma fei halo na tonaa fei faufau ba i faloranaa ei rama'a fei
hafi.
9 Ronamina rora a'a fei babaiaa fei ma rona umuaa fei
haraa mei Haidaa, mei na oma'aa ei mau hafelo'a funua,
ma'uaa, lomi rona'u filoginaa naranaraa ro'ou ma fani
udugia a'ana.

10 Mei fahaipaniaa alo'alo na ipiaa fei lopina i pafoo fei
gutanaa fei manulelele, fei gutanaa hapara ma fei hapara-
iana nawemina roroma ua. Ronamina taduaa rawerawee
ro'ou ei rama'a a'a fei fi'ia
11 ma rona umuaa mei Haidaniaa fei gufu pafea, uaa ei fi'ia
ma loraloraa ro'ou, ma'uaa lomi rona'u filoginaa naranaraa
ro'ou wagii ei bigi'aa ro'ou.
12 Mei fa'oloroaa alo'alo na ipiaa fei lopina i pafoo fei
Baua Ranu Euphrates ma fei ranuna na nunu ba ei hapara
noramiaa ro'ou anaa halo ronei pa'i talaa ro'ou.
13 Ma una fanunupa'aa odumanuei hafelo'a* spiriti, mau-
mau ro'ou ale'ei mudau; rona wala'amai poaa fei dragon,
poaa fei manulelele ma poaa mei sifisifi mamama'a.
14 Ro'ou spiritii pigea ma rona bigi'aa ei hilalaa foigia ma
aununaa a'a ei haparaa minaa feni ano ma figupuinaa ro'ou
ba ronei fo'ai wagii fei baua arewaa mei Faufau Haidaa.
15 "Fanunu, una nomai ale'ei hemea fafanao! Na pa'i hawe-
giana mei i werawera ma na pa'i susuna ba lomi i alawata ma
mamafa."
16 Ma rona figupuinaa ei hapara fawelei rona roroinia
Armageddon a'a warea Aramea.
17 Mei fa'oloromeaa alo'alo na ipiaa fei lopina haroo pafea
ma hepalo baua lao noranamai laloo fei humuu mei Haidaa
wagii fei gutanaa hapara na ware ba, "Ina ha'iai!"
18 Ma na pa'i a'egime'aiaa fei usida, na o'onu fei hugugu,
na pararai fei parara ma namina bauanai fei rereaa fei
malagufu. Lomi na pa'i rereaa feni malagufu ale'ei mina
nopa'amii fei, namina ratadiai fei rererea fei.
19 Fei baua gufu na ba'atawaranaa odumanu ma ei pusu'o
gufu laloo ei baua gufu rona pasi. Mei Haidaa na nonominaa
fei Baua Gufu Babylon, fei Bauana ma na fania fei bara, fei na
mere a'a fei wine fei baua sibana.
20 Minaa ei gufu i pafoo agi rona pa'ai ua ma ei maugeni ana
lomi ro'ou yei.
21 I haroo pafea na ropagio i pafoo ei rama'a ei baua mugoo
awataa ro'ou ale'ei 45 kilogram. Ma rona umuaa mei Haidaa
wagii fei, uaa fei hafelo'a manumanu fei, namina rata.

17

Mei Pifine pafoo fei Manulelele

1 Hemea ei oloromea alo'alo, ei rona pa'i ei olorompalo lopi
namii ware a'au ba, "Nomai, a fama'aio fei lagii mei pa'aa
pifinee tala, mei fi guta pafoo watauda ranu.

---

* **16:13: 16:13** Warea Greek *odumanuei loloaa*

2 Ei haparaa feni malagufu, rona fiharoharoipa'ai a'ana
ma ei rama'aa malagufu, rona poapoai a'a fei wine wagii ei
fiharoharoipa'aiana.”
3 A'a fei Spiriti mei alo'alo na noduginaa yau fawelei lomi
haihai o guana. Ma yei una fanunupa'aa hemea pifine fi guta
pafoo hefaa roa manulelele, fei na pepesu ununa a'a ei hara
na warefafeloaa mei Haidaa ma na pa'i olorompalo taba ma
hefua wadu wagina.
4 Pomaa susuu mei pifine, marawi ma roa ma na agime fin-
inaa gold, ei mau rawani mugoo ma ei pearl. Ina panarofaa
hepalo bara, pa'afina gold, na mere a'a ei hafelo'a manumanu
mawe ei loloaa ei fiharoharoiana.
5 Pafoo rawana na pa'i fei warea fei:
MANUMANU OPA'AIA FEI BAUA GUFU BABYLON MEI INAA
EI PIFINEE TALA MAWE EI HAFELO'AA FENI ANO.
6 Una fanunupa'ia ba mei pifine mei, na hunu poapoai a'a ei
namoo ei apunaiaa mei Haidaa, ei namoo ei rona harenaa fei
u'ugaa Jesus.
Ei u'a fanunuia, namina ba'arofo.
7 Mei alo'alo na warenaa a'au ba, “Tani omina ba'arofo?
Awe warefa'aio fei manumanu opa'aia a'a mei pifine ma fei
manulelele, fei ina hugi pafona, fei na pa'i olorompalo taba
ma hefua wadu.
8 Fei manulelele ona fanunuia, mina na pa'i, ma'uaa lomi
eni ma nefarani iwe wala'amai a'a fei walaloa lomi ia'iana
ma tonaa fei arena. Ei rama'aa fei malagufu, ei lomi na pa'i
haraa ro'ou laloo fei bu'uu harenua wagii fei mamaraiamii
feni ano, ro'aa ba'arofo ena rona fanunupa'aa fei manulelele,
uaa mina na pa'i, ma'uaa lomi eni ma iwe nomai nefarani.
9 “Wagii fei, nei bauanai apa'amu. Ei olorompalo taba ei,
olorompalo maugeni, ei na guta pafoo ro'ou mei pifine.
10 Ana haduoo ei oloromea hapara. Haipani na pasi, hemea
fi guta ma hemeadiai ataa nomai; ma'uaa, ena na nomai,
ineido'o guta ma'ida.
11 Fei manulelele, fei nado'o pa'i mina ma'uaa lomi eni, hia
mei fafainaroaa hapara. Hia maroaa ei oloromea ma ipowe
dinaa pedupeduna eni.
12 “Ena fanunuamu hefua wadu, ro'ou ei hefua hapara, ei
ana rotawe tonaa haparaiaa ro'ou, ma'uaa laloo heai hour ua,
ro'aa to forafora ale'ei hapara fipui a'a fei manulelele.
13 Hepalo ua naranaraa ro'ou ma ro'aa fanaa ei faufau ma
foraforaa ro'ou a'a fei manulelele.
14 Ro'aa fifo'aifipui a'a fei Na'uu Sipsipi, ma'uaa, fei Na'uu
Sipsipi, i muainaa ro'ou, uaa hia mei Fasuu minaa ei fasu ma
Haparaa minaa ei hapara—ma ro'aa oafipui a'ana ei lala'ana,
rafeiana mawe ei nenerana, ei rona oafagugu.”

15 Ma mei alo'alo na warenaa a'au ba, “Ei fanunuamu ranu,
ei na guta pafona mei pifinee tala, haduoo ei rama'a, gupuu
rama'a, baua gufu mawe rama'a u'ugai wareagufu.
16 Fei fanunuamu fei manulelele ma ei hefua wadu, ro'aa
fabidinaa unuu ro'ou mei pifinee tala. Ro'aa fagianainia
ma fa'alawataia ma di'ininia; ro'awe hanaiaa pigiona ma
fagu'anaa hia hafi.
17 Uaa mei Haidaa na fafaiaa naranaraa ro'ou ba nei nen-
eraa fei nunumiana wagii fei ugaiana ba i fanaa fei man-
ulelele fei faufau ma foraforaa ro'ou ba nei haparai nopa'aloo
fei ba nawe nomai ei wareaa mei Haidaa.
18 Mei pifine ona fanunuia, haduoo fei baua gufu, fei na
famamoaa ei haparaa feni ano.”

18

Na Pasi Babylon

1 Nenee fei, una fanunupa'aa hemeadiai alo'alo fi nogio
pafea. Na bauanai foraforana ma feni ano namina we'a a'a
fei agimee ununa.
2 Ina harofabauana ba:
“Na pasi! Na pasi fei Baua Gufu Babylon!
Hia nawe oanaa humuu ei pigea
ma pale a'a minaa ei hafelo'a* spiriti,
mawe watauda ei mau loloaa spiriti
mawe ei hafelo'a manufifidau.
3 Uaa minaa ei baua gufu, rona hunudigaa
fei poapoa wine wagii ei fiharoharoiana.
Ei haparaa feni ano, rona fiharoharoifipui a'ana,
ma ei rama'a rona alo'alo ma ponopono a'a feni ano,
rona pa'i watauda manumanu wagii ei watauda manu-
manuna.”
4 Ma una guainaa hepalodiai lao noramiana pafea na ware
ba:
“Wala'amai a'ana, ena gufuu,
ba lomi hamo'aa tonaa
ei hafelo'ana ma ei fagianana;
5 uaa ei hafelo'ana namina dupunaa i gufu pafea ma mei
Haidaa na nonominaa ei bigifatatana.
6 Fani a'ana ana ale'ei hia na fani;
fani faguapoai lagina a'a tamanu na bigi'ia.
Fani faguapoai numana a'a fei ana barana.
7 Fani fi'ia ma faloloa'ia a'ana
ana ale'ei fei hawera ma rawani'a ina tonia ana unaia.
I laloo naranarana na famamagugui,
‘Yau na guta ale'ei pifine hapara;

* **18:2: 18:2** Warea Greek *minaa ei loloaa*

yau abaa ma'esuabea,
ma lomi ba awe aiwawasusu.'
8 Si'ei, laloo heai ua arewaa ei hafelo'ana iwe fua'onia:
ma'ea, aiwawasusu ma mouabiabia.
Fei hafi i gu'afamatalaia,
uaa na pa'i faufauna mei i dududuia,
mei Fasu, mei hia Haidaa.
9 "Ena rona fanunupa'aa fei haguna ei haparaa feni ano,
ei rona fiharoharoifipui a'ana ma tofipui a'ana ei rawani'a
manumanuna, ro'aa ai'aigia ma aiwawasusu.
10 Ro'aa ma'aufafelo a'a fei fagianana ma ro'aa ufaraua ma
mewai ba:
" 'Fagiana! Fagiana, yoi fena baua gufu,
yoi Babylon, fena faufau baua gufu!
Laloo heai ua hour ma ona tonaa fagianamu!'
11 "Ei rama'aa alo'aloa ma ponopono'a a'a feni ano, ro'awe
ai'aigia ma aiwawasusu uaa lomi nemea na fai ponodinaa ei
manumanuu ro'ou—
12 ei manumanu gold, silver, mau rawani mugoo, ei pearl; ei
waduduu linen, purple, silk ma roa lawalawa; minaa ei mau
haihai citron, ei manumanu ivory, rawani'a haihai, bronze,
iron ma marble;
13 cinnamon ma spice, dufaa pao, myrrh ma frankincense,
wine, pao olive, fei palaua na bauana pono'ana, wheat,
buduma'ao ma sipsipi; hosi ma pale na pa'i welona; ma ei
hudi unuu rama'a ma spiriti ro'ou.
14 "Ro'awe ware ba, 'Ei nunumiamu fua na apa'ai a'amu.
Minaa ei manumanumu ma haweramu na apa'ai, fai lomi
owe pa'ia.'
15 Ei rama'a rona aloaa ei manumanu ei ma to mugoo
po'i a'a mei pifine mei, ro'aa ufaraua ma ma'aufafelo a'a fei
fagianana. Ro'aa ai'ai ma aiwawasusu
16 ma mewai ba:
" 'Fagiana! Fagiana yoi fena baua gufu,
fena ona susuinaa fei linen na bauana pono'ana, purple,
roa,
agimana ale'ei gold, ei rawani'a mugoo ma ei pearl!
17 Laloo heai ua hour ei watauda manumanu
nawemina hafelopa'ai!'
"Minaa ei rapi'a i agi ma minaa ei rona taletale pafoo ei
baua wa mawe minaa ei dia'agi, ro'awe ufaraua.
18 Ena rona fanunupa'aa fei haguna, ro'awe ware, 'Haa, na
pa'i gufu namina rawani ale'ei mina?'
19 Ro'awe larosimai piye pafoo tabaa ro'ou fininaa ai'aiga
ma aiwawasusua ma mewai ba:
" 'Fagiana! Fagiana, yoi fena baua gufu fena,
i a'amu minaa ei baua wa agi,

rona to mugoo po'ii ro'ou!
Laloo heai ua hour ona tonaa fagianamu!
20 Onei ni'eni'e wagii fei fagianana, fena gufu pafea!
Ni'eni'e ena apunaiaa mei Haidaa
ma ena apostle mawe ena mamama'a!
Mei Haidaa na dududuia wagii fei bigi'ana a'a hamu'ou.' "
21 I dii, hemea faufau alo'alo na poro'aa fei baua mugoo lala'ana ale'ei hepalo baua na'ana'a ma bainafa'inaa agi ma ware ba:
"A'a fei mau ba'ananarai pani
ro'awe siminaa pu fei baua gufu Babylon
ma fai lomi o'aa fanunupa'idinia.
22 Ei laugaa ei hafugaa harp, ei rama'aa lalauga,
ei hugufaa flute ma maniwa,
fai lomi o'aa guaipa'idinaa ro'ou.
Lomidiai ba nemea bigibigi'a
i bigi i lalomu.
Fai lomi o'aa guaipa'idinaa
roiaa hai.
23 Fai lomidiai i we'a
ei we'ai i a'amu.
Fai lomidiai ba o'aa guaipa'idinaa
lao ei wawane ma pifine lalaia.
Ei rama'a alo'aloa ma ponopono'a a'amu mina,
ronamina mua a'a feni ano.
A'a ei maumau puala ona pa'i,
minaa ei baua gufu na pasi wagina.
24 A'a mei pifine mei, na pa'i fei namoo ei mamama'a
ma ei apunaiaa mei Haidaa,
mawe minaa ei fo'afama'eaa hefi'a yeni malagufu."

19

Hallelujah

1 Nenee fei, una guainaa fei meme'ii unuu hefaa baua gupuu rama'a i gufu pafea ba:
"Hallelujah!
Fei tela'ana ma hawera ma faufau,
manumanuu mei Haidaniaa o'ou,
2 uaa na fa'uai ma wanewane ei dududuana.
Ina fafagianainaa mei pa'aa pifinee tala,
mei na fafeloaa feni ano a'a ei fiharoharoipa'aiana.
Mei Haidaa na fani lagina uaa a'a fei namoo ei nafina."
3 Ma rona mewaidiai ba:
"Hallelujah!
Na lele'ata'amai fei hagu
a'a mei pifine mei ma dinaa pafea ranimai ranimai."

4 Ei enu pa'ania ma gunaroa forafora mina mina mawe ei
gunaroa manumanu na pa'i fawewenii ro'ou, rona fapasinaa
pu ma losuinaa mei Haidaa, mei fi guta pafoo fei gutanaa
hapara. Ma rona mewaiware ba:
“Amen, Hallelujah!”
5 Ma hepalo lao noranamai a'a fei gutanaa hapara na ware
ba:
“Uduginaa mei Haidaniaa o'ou,
minaa hamu'ou ena nafina,
hamu'ou ena hamona ma'auia,
hamu'ou ena na pa'i baua haraa hamu'ou
ma hamu'ou ena lomi!”
6 Ma una guainaa hefaa baua gupuu rama'a, ale'ei pasiaa
mamaua ma parara ma rona mewaiware ba:
“Hallelujah!
Uaa mei Fasu, mei Haidaniaa o'ou,
mei Faufaua fi haparai.
7 Onei ni'eni'e ma wiwiwidi
ma uduginia!
Uaa fei lalaiaa fei Na'uu Sipsipi na nodigimai ma mei harona
na hawegidii.
8 Rona haweginaa mei harona
a'a fei linen bauana pono'ana,
fei rona pagifarawaninia,
fei na agime ma po'i.”
(Fei linen fei, na haduoinaa ei wanewane bigi'aa ei apunaiaa
mei Haidaa.)
9 Ma mei alo'alo na warenaa a'au ba, “Ne'i ale'ei ba: ‘Na
pa'i hawegiaa ro'ou, ei ina lala'aa ro'ou ba ronei nomai a'a fei
hananaa fei Na'uu Sipsipi!’ ” Ma na warediai ba, “E'eni, eni
fa'uaia wareaa mei Haidaa.”
10 A'a fei una fapasi i pinena ba a losuinia. Ma'uaa ina
warenaa a'au ba, “Apuna bigi'aa fei! Yau ana hemea nafi
ale'ei yoi ma ei lofumu, ei rona panarofaa fei u'ugaa Jesus.
Losuinaa mei Haidaa! Uaa fei u'ugaa Jesus, sifei fei spiritii
fei diware'auga.”

Mei Rapi'aa fei Po'iaa Hosi

11 Una fanunupa'aa fei gufu pafea na gigi ma i ma'au na
pa'i hepalo po'iaa hosi, mei rapi'a pafona, rona roroinia ba
Oafagugu ma Fa'ua. A'a fei wanewanea, i fadududu ma
fa'asi'anaa fifo'aia.
12 Guei pudana ale'ei weguweguaa hafi ma pafoo tabana na
pa'i watauda tao. Ina ne'i haraa ununa, fei lomi hemea na
apa'ia, ana unaia.
13 Ina hawegi a'a hefaa hawaa ugu, fei na pa'i namo wagina
ma fei harana, fei Wareaa mei Haidaa.

14 Ei rama'aa fo'aa i pafea, rona nenegia pafoo ei po'iaa hosi
ma susuu ro'ou, ei linen bauana pono'ana, ei na po'i malewa.
15 Na lele'amai poana fei wararoa wadu, fei ba i fagianainaa
ei baua gufu. “I famamoaa ro'ou fininaa fei o hapara, pa'afina
iron.” Ina hapuninaa fei fofoo wine, fei na haduoinaa fei
sibaa mei Faufau Haidaa.
16 Pafo fei hawaa uguna ma fei hafauna na ne'i fei hara:
HAPARAA EI HAPARA MA FASUU EI FASU.
17 Ma una fanunupa'aa hemea alo'alo na u laloo fei halo ma
na mewaifabauana a'a minaa ei manufidufidu, ei roi fifidau
haroo pafea ba, “Nomai, figupui ba o'aa guta wagii fei baua
hananaa mei Haidaa
18 ba hamonei hanaiaa ei pigioo ei hapara, bauaniaa fo'aa,
faufau rama'a, ei hosi ma ei rapi'aa ro'ou ma pigioo minaa ei
rama'a, humuwa ma abaa humuwa, ei rona pa'i baua haraa
ro'ou ma ei lomi.”
19 Ma una fanunupa'aa fei manulelele ma ei haparaa feni
malagufu ma ei fo'aa ro'ou, rona figupui ba ro'aa fifo'ai a'a
mei rapi'a pafoo fei hosi mawe ei fo'aa i a'ana.
20 Ma'uaa rona patarofaa fei manulelele fipuinaa mei
sifisifi mamama'a, mei nado'o bigi'aa ei hilalaa foigia ba i
hadumaa fei manulelele. A'a ei hilala ei, ina sifi'aa ei rona
tonaa fei lalaa fei manulelele ma losuinaa fei haduona. Ana
lagu'ei fawewenai ma rona siminaa lagua pu a'a fei hafi, fei fi
gu'agu'a ma na pa'i babaiaa mugoo wagina.
21 Rona paugifama'enaa ei dufuu ro'ou wagii fei wadu,
fei i lele'amai poaa mei rapi'a pafoo fei hosi ma minaa ei
manufidufidu, rona hanafamagu a'a ei pigioo ro'ou.

20

1000 Igisimasi

1 Ma una fanunupa'aa hemea alo'alo fi upugio gufu pafea
fininaa fei gigigii fei walaloa lomi ia'iana ma na pa'i hepalo
baua alatai i panina.
2 Ina patarofaa fei dragon, fei wa'a mina mina, fei hia
hani'u, o Satan ma na faugia ba nei oa ale'ei laloo hefa
pufaba'a igisimasi.
3 Ina siminia laloo fei walaloa lomi ia'iana, fawi'ia ma loto-
mia ba inei'aa sifidinaa ei baua gufu nopa'aloo fei ia'iaa fei
hefa pufaba'a igisimasi. Nenee fei, te ropowe alafatatalania
ma'ida.
4 Una fanunupa'aa ei gutanaa hapara, ei rona guta pafona,
ei rona tonaa fei forafora ba ro'aa fadududu. Ma una fa-
nunupa'aa ei spiritii ei na mosu huaa ro'ou, uaa fei u'ugaa
ro'ou Jesus ma fei wareaa mei Haidaa. Lomi rona losuinaa
fei manulelele o fei haduona ma lomi rona tonaa fei lalana i

pafoo rawa o panii ro'ou. Rona weradiai ma haparaifipui a'a
Christ laloo hefa pufaba'a igisimasi.
5 (Ei dufu ma'ea, lomi rona weradiai nopa'aloo fei ia'iaa fei
hefa pufaba'a igisimasi.) Sifei fei rawarawa asi'ana.
6 Ei rama'a i pa'i hawegia ma apunaiaa ro'ou wagii fei
rawarawa asi'ana. Fei faguapaloaa ma'ea lomi i famomoaa
ro'ou, ma'uaa rowe ale'ei ei bauaniaa humuu mei Haidaa
ma Christ ma ro'aa haparaifipui a'ana laloo hefa pufaba'a
igisimasi.

Fei Fagianaa Satan

7 I'a pedu fei hefa pufaba'a igisimasi, ropowe alaraa Satan
a'a fei bobo'aiana.
8 Ma iwe talaisifi'aa ei baua gufu a'a obaoei walasusuu feni
malagufu—Gog ma Magog—ba i papa'ifipuinaa ro'ou a'a fei
fifo'aia. Puduu ro'ou ale'ei ei piyee feni malagufu.
9 Rona talaifaweloinaa fawelei rona guta wagina ei
apunaia, ei na haguaa ro'ou mei Haidaa, fei na pa'i ei rafeiana
wagina. Na pasigio hafi pafea ma gu'afamatalaiaa ro'ou.
10 Mei hani'u, mei na sifi'aa ro'ou, mei Haidaa na siminia
laloo fei huapu, fei na gu'agu'a ei babaiaa mugoo wagina, ana
fei inado'o siminaa fei manulelele ma fei sifisifi mamama'a
wagina. Ropowe tonaa fagianaa ro'ou arewaa ma poi rani-
mai ranimai.

Rona Tonaa Dududua ei Ma'ea

11 Ma una fanunupa'aa hefaa baua po'iaa gutanaa hapara
ma mei i guta wagina. Fei malagufu ma fei pumanugawe,
laguna apa'ai inamoana ma lomi gutanaa lagua.
12 Ma una fanunupa'aa ei ma'ea, ei na pa'i baua haraa ro'ou
ma ei lomi, rona u i ma'aa fei gutanaa hapara ma ina lami'aa
ei bu'u. Ma ina lami'aa hepalodiai bu'u, fei bu'uu harenua.
Ma ina dududuaa ei ma'ea ana ale'ei ei bigi'aa ro'ou, ei na
pana haraa ro'ou laloo ei bu'u.
13 Ei ma'ea laloo agi, rona lele'amai ma ana rona lele'amai
ei ma'ea a'a fei gufuu ma'ea ma Hades ma hememea rama'a
na tonaa dududuana ana ale'ei ei bigi'ana.
14 Ma ina siminaa fei gufuu ma'ea ma Hades i laloo fei hafi.
Fei hafi, sifei fei faguapoaa ma'ea.
15 Hini lomi harana laloo fei bu'uu harenua i siminia i laloo
fei hafi.

21

Manufau Jerusalem

1 Ma una fanunupa'aa hepalo manufau pumanugawe ma
malagufu, uaa fei rawarawa pumanugawe ma malagufu na
apa'ai ma fai lomi agi.

2 Una fanunupa'aa fei Gufu Apuna, fei manufau Jerusalem
fi nogio pu noranamai pafea a'a mei Haidaa ma na hawegidii
ale'ei hemea fananamai pifinee lalaia i nomai a'a mei harona.
3 Ma una guainaa hepalo baua lao na nomai a'a fei gutanaa
hapara ma ware, “Eni fei gufuu mei Haidaa i oa a'a ei rama'a
ma i oafipui a'a ro'ou. Ro'aa oanaa rama'a gufuna. Ma mei
Haidaa i oanaa Haidaniaa ro'ou.
4 I huguaa ranu pudaa minaa ro'ou. Fai lomi ma'ea o
faloloa'ia o ai'aiga o fi'ia, uaa fei watanai maumau mina, na
falogidigilao.”
5 Mei fi guta wagii fei gutanaa hapara na ware ba, “U'ei
famanufaunaa minaa ei manumanu!” Ma ina ware ba,
“Ne'i'augaa feni, uaa eni warea, inapa'aa rawani ma fa'uai.”
6 Ina warenaa a'au ba: “Ina pedu. Yau fei Alpha ma fei
Omega, fei Rawarawa ma fei Pedupedu. Hini na sigigi, a fani
numana lomi pono'ana a'a fei ranuu harenua.
7 Hini i mua ipowe tonaa minaa e'eni manumanu e'eni ma
yau a oanaa Haidaniana ma hia, i oanaa na'uu.
8 Ma'uaa ei mama'auhafelo, ei abaa narafawe'ia, ei
hafelo'a, ei rona fo'afama'e, ei fitatafipa'aia, ei rona bigi'aa
ei siafa, ei rona losuinaa ei haidaa sifisifi mawe minaa ei
sifisifi—gutanaa ro'ou i wagii fei hafi na gu'agu'a fininaa
babaiaa mugoo. Sifei, fei faguapoaa ma'ea.”
9 Hemea ei oloromea alo'alo, mei na pa'i olorompalo lopi, ei
na pepesu a'a ei olorompalo a'apoo mau funua hafelo namii
ware a'au, “Nomai, a fama'aio mei pifinee lalai, mei haroo fei
Na'uu Sipsipi.”
10 Ma a'a fei Spiriti ina poronaa yau a'a hefaa baua tarea
maugeni ma fama'au fei baua gufu apuna, Jerusalem fi nogio
noramiana i pafea a'a mei Haidaa.
11 Ina we'a a'a fei haweraa mei Haidaa ma fei agimena ale'ei
hepalo pa'aa rawani'a mugoo ale'ei jasper, namina malewa
ale'ei crystal.
12 Ina pa'i hepalo baua tarea nono ma hefua ma guapalo
poaa fanefane wagina ma hefua ma helagui alo'alo a'a hepa-
palo poana. Fei ne'ia wagii ei poaa fanefane, ei haraa ei hefua
ma guai pai Israel.
13 Odumanu poaa fanefane i pepei rai, odumanu i pepei
oala, odumanu i pepei hara'uu ma odumanu i pepei hafaa.
14 Fei nonoo fei baua gufu na pa'i hefua ma guapalo
fasu'ufufugoi ma pafoo hepapalo na pa'i ei haraa ei hefua ma
helagui apostle fei Na'uu Sipsipi.
15 Mei alo'alo, mei na fiwarewarei a'au, na pa'i hepalo mau
o, pa'afina gold ba i tapainaa puduu malaa fei gufu, ei poaa
fanefanena ma ei nonona.

16 Fei baua gufu na pa'i obao nonona ma malaa hepapalo
nonona na fimina'ei—manafana ma malana na fimina'ei ua.
Mei alo'alo na tapainaa fei malaa fei gufu ma puduu fei
malana ale'ei 12,000 stadia* ma fei manafana ma tarena ana
ale'ei.
17 Ina tapainaa fei nono ma fei pi'oduana† ale'ei 144 cubit‡
—ale'ei fei tatapai rama'a, fei i tapaina mei alo'alo.
18 Fei pa'afii fei nono, pa'aa jasper ma fei baua gufu, gold
ua—lomi ma'idadiai manumanu wagina ma na ramarama ua.
19 Ei fasu'ufufugoi ei nonoo fei baua gufu, rona
haweginaa watauda ei maumau rawani'a mugoo. Fei
rawarawa fasu'ufufugoi, jasper, fei faguaiana, sapphire,
fei fa'oduaiana, chalcedony, fei fa'obaoana, emerald,
20 fei fahaipaniana, sardonyx, fei fa'oloroana carnelian,
fei olorompaloana, chrysolite, fei fafainaroana, beryl, fei
fafaimpaloana, topaz, fei fahefuana, chrysoprase, fei fa-
hefuamapaloana, jacinth ma fei fahefua ma guapaloana,
amethyst.§
21 Ei hefua ma guapalo poaa fanefane, pa'afii ro'ou, pearl.
Hepapalo poaa fanefane, minaa pearl ua. Fei baua talaa fei
baua gufu fei, minaa gold ua ma na ramarama.
22 Lomi una fanunupa'aa hepalo humuu mei Haidaa laloo
fei baua gufu fei, uaa mei Fasu, mei Faufau Haidaa ma fei
Na'uu Sipsipi, lagua ale'ei fei humuna.
23 Lomi bigi'aa fei halo, o fei puda a'a fei baua gufu fei ba la-
gunei fawe'ainia, uaa fei haweraa mei Haidaa na fawe'ainia
ma fei Na'uu Sipsipi ale'ei we'ai lalona.
24 Ei rama'aa ei gufu rona talai a'a fei we'aina ma ei haparaa
fei malagufu rowe wadu'ainaa lalona fininaa ei haweraa
ro'ou.
25 Lomi ba iwe fare'i ei poaa fanefanena, uaa lomi i pa'i poi
yei.
26 Ei rama'aa ei baua gufu, rowe wadu'ia fininaa ei hawera
ma honuaa ro'ou.
27 Lomi iwe pa'i hepalo loloaa manumanu i wadu'ia. Ana
lomi i wadu'ia nemea i bigi'aa ei maumau famamafaa, o
sifisifi'a, ma'uaa, uniaa ei na pa'i haraa ro'ou laloo fei bu'uu
harenuaa fei Na'uu Sipsipi.

22

Fei Ranu Harenua

1 I dii, mei alo'alo na fama'aiau fei udeaa fei baua ranuu
harenua, namina malewa ale'ei crystal ma na wigimai a'a

---

* **21:16: 21:16** Ale'ena 2,200 kilometres † **21:17: 21:17** O, *tarena* ‡ **21:17: 21:17** Ale'ena 65 metres § **21:20: 21:20** Hefi'a ei mugoo, lomi rona pa'aa aida ba batanai ei maumau ro'ou.

fei gutanaa haparaa, fei gutanaa mei Haidaa mawe fei Na'uu Sipsipi,
2 na wiginaloo memewaa fei baua tala i laloo fei baua gufu. Ma guapepei adii fei ranu na habe fei haihai harenua ma ina pa'i hefua ma guapalo au hufu'a. Hepalo laloo hepapaloo ei hefua ma guapalo puda. Ma ei rau fei haihai, fapedupedu funuaa ei rama'aa ei baua gufu.
3 Fai lomi i pa'i umua. Fei gutanaa haparaa mei Haidaa mawe fei Na'uu Sipsipi i ude laloo fei baua gufu ma ei nafina, rowe losuinia.
4 Ro'aa ma'a pudana ma fei harana i pafoo rawaa ro'ou.
5 Fai lomi i pa'i poi. Fai lomi bigi'ana fei we'ai o fei we'aa fei halo, uaa mei Fasu, mei Haidaa i we'ainaa ro'ou. Ma ro'ou ale'ei hapara ranimai ranimai.
6 Ma mei alo'alo na warenaa a'au ba, “Eni warea eni napa'aa rawani ma fa'uai. Mei Fasu, mei Haidaniaa ei spiritii ei mamama'a na aloaa mei alo'alona ba nei fama'aa ei nafina tamanu anaa i nomai.”

Jesus fi Nomai

7 “Fanunu, anaa a nomai! Na pa'i hawegiana mei i neneraa ei diware'auga i laloo feni bu'u.”
8 Yau, John, meni na guainaa eni manumanu eni ma fanunuaa e'ei. Ma ei a guainia ma fanunuia, una fapasi i pinee mei alo'alo ba a losuinia, mei na fama'aiau eni manumanu.
9 Ma'uaa ina warenaa a'au ba, “Apuna bigi'aa fei! Yau ana nafi ale'ena yoi ma ei lofumu, ei ro'ou mamama'a mawe minaa ei rona neneraa ei wareaa feni bu'u. Losuinaa mei Haidaa!”
10 Ma ina warenaa a'au ba, “Apuna obainaa ei diware'augaa feni bu'u, uaa fei au na rafi'i.
11 Hini ana fi bigifatata, faninaa nunumiana; hini ana fi bigifafelo, faninaa nunumiana; hini ana fi bigifarawani, faninaa nunumiana; hini ana fi fafa'arai faninaa nunumiana.”

12 “Fanunu, anaa a nomai! Fei pono'a, i a'au ma a fani pono'aa hememea ana ale'ei ei bigi'ana.
13 Yau fei Alpha ma fei Omega, fei Ma'a ma fei Mugi, fei Rawarawa ma fei Pedupedu.
14 “Na pa'i hawegiaa ei rona fesuaa ei hawaa uguu ro'ou uaa i ugainaa ro'ou mei Haidaa ba ro to a'a fei haihai harenua ma wadu'ai a'a ei poaa fanefanee fei baua gufu.
15 I augu, ei ponoto, ei rona bigi'aa ei mau siafa, ei fitatafipa'aia, ei rona fo'afama'e, ei rona losuinaa ei haidaa sifisifi ma minaa ei rona refubigi'aa ei sifisifi.
16 “Yau, Jesus, una aloawii mei alo'alou ba nei u'ufanio* feni

* **22:16: 22:16** *ba nei u'ufanaa hamu'ou*

u'uga a'a ei losuu. Yau fei Wara ma Pai David ma fei agimee
Pi'u Arewaa.”

17 Fei Spiriti ma mei pifine lalaia, laguna ware ba, “Nomai!”
Ma hini na guainia, ana nei ware ba, “Nomai!” Hini na sigigi,
fanoramai; ma hini na pa'i nunumiana, nei tonaa fei ranuu
harenua, lomi pono'ana.

18 U'ei aweinaa minaa ei rona guainaa ei diware'augaa feni
bu'u: Nabaa nemea i augaa hepalodiai warea pafoo feni, mei
Haidaa ana i pafoinaa fagianana wagii ei mau funua hafelo,
ei na u'udigia feni bu'u.
19 Ma hini na tosiminaa hepalo wareaa wagii feni bu'uu
diware'auga, ana i tohadiwe'inia a'ana mei Haidaa, tamanu
ina pa'i wagii fei haihai harenua ma tamanu ina pa'i laloo fei
baua gufu apuna, fei na u'udigia feni bu'u.
20 Mei i u'ugaa eni manumanu eni na ware ba, “Hi'i, anaa a
nomai eni.”
Amen. Nomai, mena Fasu Jesus.
21 Fei rawani'aa mei Fasu Jesus i ude a'a ei apunaiaa mei
Haidaa. Amen.